

761 3552

UN

GENT

K O N S T.
EN
LETTER-BODE.

A L G E M E E N E
K O N S T.
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR
1 8 1 0.

I. D E E L.

TE HAARLEM, BY
A. L O O S J E S, Pz.

A L G E M E E N E K O N S T. EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1809.

N°. 1. *Vrydag den 5 van Louwmaand.*

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

RUSLAND. De Heer LODER, tot hier Koninklyk Pruisfisch Geheimraad en Lyfarts, voorheen Hoogleeraar te Jena en vervolgens te Halle, die zich sedert eenige jaren te Moscau onthield, is als Lyfarts en dadelijke Staatsraad met 6000 Roebels inkomen, in Russifchen dienst getreden onder beding van op bevel tot Consultatie te Petersburg te komen. By zyn ontslag uit den Pruisfifchen dienst, werd hy van den Koning met het Adelsdiploma vereerd.

NAPELS, den 3 van Wynmaand. Heden begaven zich H. M. naar Pompeji. De Ridder ARDITI vertoonde verscheide voorwerpen, daar, onder het graven op 's Konings last, ontdekt; onder anderen een klein vat met meel, een stuk koraal, verscheide fraaije schilderyen, eene lamp van gebakken aarde, die de gedaante van een blad heeft. Deze lamp is zeer schoon vernist of verglaasd, zoo dat zy als zijver glimt en niet eene heldere parelkleur geverwd schynt. Het is dus onwaar,
I. DEEL. A dat

dat LA RUBIA deze kleur in de vyftiende Eeuw uitgevonden heeft. Het behaagde H. M. in hunne tegenwoordigheid te laten graven, en men had het genoeg van verſcheide munten van verſchillenden ſtempel en eene hoeveelheid brons te ontdekken, waar onder eene fraaije vaas en urn, om wyn te drinken, waren, voorts eenige ſtukken van been, eene menigte glazen van verſchillenden vorm en grootte en inzonderheid vele vazen, die men ten onregte Etruſkiſche noemt. Op dezelve ſtonden Latynſche Opſchriften. By verder graven ontdekten H. M. ook ſtukken marmer, komiſche maskers en kleine altaren van eene ſierlyke gedaante, alsmede gewigten, waarop cyfers ſtonden.

Tot hier had men in Pompeji ſlechts eenen onderaardſchen gang ontdekt, dien men oneigenlyk Cantina noemde, daar men denzelven veeleer Crypto-portique had moeten noemen. Nu is 'er een nieuwe van eenige verdiepingen hoog ontdekt. Deze laatſte is opmerkingwaardig wegens eene pyp van kryt, die in een' hoek geplaatst en om rook optevangen beſtemd is. Dit beſlist dus de opgeworpen vraag, of de ouden ſchoorſteenen met pypen bekend hebben. In dezen gang vond men, in tegenwoordigheid van den Koning en der Koningin, verſcheide ſtukken albaſt, en andere, die zich door hunne basreliefs onderſcheidden.

H. M. traden vervolgens in eene Eetzaal (*Triclinium*), die eerst onlangs is opgespoord. De muren van deze prachtige zaal zyn met ſchilderen in eenen ſchoonen ſmaak verſierd, die viſſchen, vogels en allerlei wildbraad voorſtellen. Ook ziet men daar drie gemetſelde bedden, die volkomen goed bewaard zyn, even als die der ouden, waarop zy zich onder den maaltyd neder vleiden. Tuſſchen deze drie bedden ſtaat nog een marmeren voet, die zonder twyfel de tafel tot ſteun diende, waarop de geregen ſtonden. By deze gelegenheid openbaarde de Koning den wensch, van deze groote oorkonde (*archif*) van koſtbare Gedenkteeken der Oudheid verder te laten uitgraven, en heeft Z. M. ten dien einde de noodige bevelen uitgevaardigd.

ITALIE. Het Werk van Cav MELCHIORRE DELFICO, te Napels, *Penſieri ſull' Iſtoria, e ſull' interezza ed inutilita della medefima*, heeft eenig opzien gebaard. Verſcheiden geleerden, waar onder vooral de Cav. Bos-

BOSSI (in zyn Uittreksel uit dit Werk, dat in het *Giornale della societa d'incoriaggiamento delle scienze e delle arti stabilita in Milano* p. 344 vol. III. staat) en **DE COUNCIL**; onder den naam *Gustavo Wulffen* (bl. 284 *Giornale Pisano. Parte II. del Tomo X.*); verheffen het hemelhoog; daarentegen heeft een ongenoemde eene wederlegging van hetzelfde aangekondigd, die stukswyzen in het *Pisanisch Journaal* zal uitkomen. De regtgelovige strenge Katholyken duchten van de Grondstellingen van **DELFINO** veel gevaar voor de instandhouding van de mondelinge en schriftelyke overleveringen, en dat dergelyke door een aanzienlyken Schryver opgewekte wydtrekkende twyfelingen eindelyk zelfs tot schade en nadeel van de stellingen der H. K. mogen aanleiding geven.

De Heer **MUSSI**, reeds door zyne prachtige Uitgaven in folio van *Ovidius*, *Juvenalis*, *Cornelius Nepos*, en *Lucretius*, gedrukt met letteren van de Gebroeders **AMORETTI** van *Parma*, heeft het eerste Deel van de *Divina Comedia* di **DANTE** in groot folio in het licht gegeven, met nieuwe letteren, die hy zelf voor dit Werk gegoten heeft. Het is opgedragen aan den Hr. **GIUSEPPE BOSSI**, een Schilder; vooraan staat een onuitgegeven Leven van **DANTE**; door **BOCCACCIO** geschreven, en achteraan vindt men eene lange reeks van de beste verschillende lezingen uit een zeer oud Handschrift getrokken.

TIVOLI. De verdienstelyke Generaal **MIOLLIS**, een vereerder der Kunsten en Wetenschappen, en een bewonderaar van de door den Dichter **MÄZZEN** beroemde Tiburtynsche heuvelen, heeft op zyne kosten een gemakke-lyk voetpad naar de Grot van *Neptunus*, digt by deze Stad gelegen, laten maken, dat op de gevaarlykste plaatsen van yzeren leuning en van behoorlyke gelegenheden om uiterusten voorzien is. Voorheen was die Grot voor velen ontoegangelyk. Nu kan men door middel van dit pad en een aan den voet van de met bruisende beken omgeven rois gemetseld balkon, zonder gevaar het aangenaam schouwspel genieten; van met eenen blik alle de in deze streek byeenkomende beken te overzien. Binnen drie maanden is dit Werk door 25 mincurs en etelyke metselaars tot stand gebragt.

bragt. De Landschapschilders echter gaven den voorkeur aan den halsofbrekenden weg, dewyl hun voorheen de Groor schilderachtiger voorkwam. Op een in marmer gehouwen Opschrift op den nieuwen weg leest men:

*Sextius Miollis
Bonarum Artium
Commoditati
Viam faciundam
Curavit
Anno 1809.*

PARYS. Met een Lofdicht op de Fransche Armee, heeft de Hr. DESAUGIERS, onze Legations Secretaris, te Kopenhagen, den te Bourdeaux uitgelooften Prys der Dichtkunde verworven.

Den 16den van Wintermaand 1. l., overleed alhier, door een' plotselyken aanval van beroerte, de Graaf VAN FUKEROY, Staatsraad *ad vitam*, een der Kommandanten des Legioens van Eer, Lid van het Instituut, Professor by de School van Konsten en Wetenschappen, by het Museum der Natuurlyke Historie enz.; en gisteren werd het lyk van dezen beroemden Scheikundige met de pracht en plegtigheden, welke zyne onderscheiden titels medebragten, ter aarde besteld; waarby de verschillende Corpora van Staat, waartoe hy behoorde, zyne naastbestaanden, zyne talryke vrienden, en een aantal zynor kweekelingen, tegenwoordig waren. Z. Exc. de Minister van Staat, Graaf REGNAULT DE SAINT JEAN D'ANGELY, hield ter dezer gelegenheid eene redevoering, waarin op eene krachtige wyze het leedwezen is uitgedrukt, dat over zyn verlies in verschillende betrekkingen in Frankryk gevoeld wordt (*).

GÖTTINGEN. Op de herhaalde Prysvraag van de Natuurkundige Klasse der Koninklyke Maatschappij, *over de kracht en invloed van de Zuurstofgas, Stikgas en andere Gassoorten enz., op het verwekken van de Elec-*

(*) Zoodra het ons mogelyk is, zullen wy een Levensbericht van dezen vermaarden man in dit Blad mededeelen

De Red.

Electriciteit (*), is geen antwoord ingekomen; en zelfs tot leedwezen der Maatschappy eene Franche geleerde Verhandeling over dit onderwerp, by de eerste uitschryving ingezonden, waarin men slechts meerdere naauwkeurigheid van proeven enz. verlangd had, nu geheel achtergebleven. Dezelfde Klasse herinnert tegen November 1811 hare Pryspraak, betrekkellyk de *ontleding der menschelyke pis* enz. (†).

De Geschiedkundige Klasse stelt tegen November 1810 als Pryspraak voor:

Desiderat Societas Scientiarum Geographiam Carpini, Rubruquis, et imprimis Marci Poli, Veneti, qua non solum horum virorum itinera, verum etiam regiones, populi, urbes, montes, et fluvii ab iis memorati, excutiantur, atque cum optimorum et recentissimorum auctorum narrationibus ita componantur, ut vera a falsis, certa ab incertis, facile distingui queant.

d. i. De Maatschappy verlangt opgave van de Aardrykskundige berigten, die in Carpinus, Rubruquis en voornamelyk in Marcus Polus van Venetie gevonden worden, niet alleen met betrekking tot derzelver reizen zelve, maar ook tot de landen, volkeren, steden, bergen en rivieren, waarvan zy spreken; in dier voege, dat die berigten naauwkeuriger onderzocht en met de beste en nieuwste Reisbeschryvingen en Aardryk kundigen vergeliken wordende, men het ware van het valsche en het zekere van het onzekere gemakkelyk kunne onderscheiden.

De uitgeloopte Prys is als naar gewoonte vyftig Dukaten.

I N L A N D S C H E.

HAARLEM. TEYLER'S *Tweede Genootschap*, thans door den wil des Stichters tot het opgeven van eene vraag, de *Dichtkunst* betreffende, verplicht zynde, belooft den gewonen gouden Eerprys van 400 Holl. Guldens, innerlyke waarde, aan den genen, die de vol-

(*) Zie omtrent dezelve N°. 3. van dit Blad 1805. bl. 34, N°. 5. 1807. bl. 72.

(†) Zie dezelve in N°. 5. van dit Blad 1809. bl. 65.

gende vraag voor 1 April 1811 het best zal beantwoord hebben.

„ Welk nut en nadeel heeft de meer algemeene beoefening der Hoogduitsche Letterkunde, in de laatste jaren, aan onze Dichtkunst toegebracht? — En door welke middelen zouden, met behoud van het daaruit gesproten goede, de schadelijke gevolgen dier beoefening het best en zekerst kunnen worden afgeweerd?

Het Genootschap herinnert wyders deszelfs besluiten, onlangs door de Couranten bekend gemaakt, waar by de twee voorheen uitgeschrevene vragen: —

„ I. Eene beknopte opgave, zoo verre die uit de geschiedenissen en andere overblyfselen kan worden opgemaakt, van de levenswyze en de gewoonten onzer voorouderen hier te Lande, van de vroegste tyden af, tot aan het einde der zestiende Eeuw, en wel byzonderlyk van de traspwyze verbeteringen hunner woningen, kleeding, voedsel, en van het geen verder ter vermeerdering der geryfelykheden en der genoegens van het leven verstreken kan?

„ II. Wat weet men uit Historische berigten van veranderingen, die de Aardkloot aan zyne oppervlakte in sommige streken, door verschillende oorzaken, ondergaan hebbe?

By de beantwoording dezer vraag verlangt men in het geheel geene bewyzen of redeneringen uit Delfstof afgeleid; maar alleen naauwkeurig byeen gebracht en beoordeeld te zien, wat Historische berigten ons hieromtrent kunnen leeren.

Waarop geene voldoende antwoorden ontvangen zyn, herhaald worden met uitloving van gelyke gouden Eerpryzen van 400 Holl. Guldens, om beantwoord te worden voor 1 April 1811.

Het antwoord op vraag I. betreffende de levenswyze onzer Voorvaderen ingekomen, onder de Zinspreuk: *Geschiedboek, Zegel, Munt, &c.*, heeft men geoordeeld den uigelooften eerprys niet te hebben verdiend, zoo uit hoofde van het doorgaand gebrek aan voldoende aanhalingen, ter staving der Historische waarheid van het aangevoerde, als om den geheelen te zeer Chronologischen, en te weinig Wysgeerigen vorm, waarin hetzelfde gesteld is.

De antwoorden op alle deze vragen moeten in het
Ne.

Nederduitsch , Latyn , Fransch , Engelsch of Hoogduitsch (doch met geene Hoogduitsche letter) geschreven, op de gewone wyze, met een verzegeld biljet, des Schryvers naam bevattende, gezonden worden aan TEYLER'S Fundatie-huis te Haarlem, voor den 1sten April 1811, om voor 1 November deszelven jaars beoordeeld te worden.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

DICHTKUNDE. *Treurvuerzen, ter Gedachtenisse van den verdienstelyken Dichter, den Heere PIETER JOHANNES UYLENBROEK, overleden te Amsteldam, den 16 van Wintermaand, 1808. Byéénverzameld en Uitgegeven door den dichtlievenden VRINDENKRING, onder de Zinspreuk: Kunst door Vrindschap Volmaakter. Te Amsterdam, by Cornelis Covens. 1809.*

Deze bundel van Treurvuerzen ter gedachtenis van den waarlyk verdienstelyken UYLENBROEK den 16den van Wintermaand des jaars 1808 overleden, en zoo als uit den titel blykt verzameld door den Dichtlievenden Vrindenkring *Kunst door Vrindschap Volmaakter*, behelst de voortbrengsels van de Dichters *J. van Akooy, A. L. Barbaz, A. Brusse, H. D. Campagne, P. de Grient Dreux, H. de Flines, Mr. Q. de Flines, J. Fokke, P. G. Witsen Geysbeek, D. A. de Graaf, J. van 's Gravenweert, J. Houtman, Mr. J. Kinker, C. F. Kleynhoff van Enspyck, H. H. Klyn, W. C. Lochmann van Königsfeldt, H. van Loghem Jr., C. Loots, H. Meyer Jr., J. Ph. Meyer, H. Ogelwicht Jr., W. van Oliesen, Mr. J. C. C. den Beer Poortugael, N. C. Brinkman Ned. C. van Streek, P. H. A. J. Strick van en tot Linschoten, J. Voorman, J. van Walré, W. H. Warnfinck Bz., D. A. van de Wart, M. Westerman, M. P. Woesthoven, en A. J. Zubli. Uit deze den Dichter zoo waardige en de vervaardigers zoo vereerende hulde, geven wy alle n ten proeve het Dichtstuk getiteld: *Aandenken aan mynen overleden Vriend*, door de Dichteresse M. P. WOESTHOVEN.*

Rust zegt, geliefde vriend! by 't zegt geruisch der snaaren.

Hy sterft niet, die zó sterft, zó wordt betreurd als gy.

Agh! op uw bed van aarde, in stillen rouw, te staren,

Dit slechts gedooft de smart, die ik verborgen ly'.

Uw vriend bewene een' vriend, uw kroost den braafsten vader;
 Het dichterdom behang' de doffe der met zwart;
 Ik staar uw' lykstoet aan, terwijl ik bloemen gader,
 En ze uitstrooi op uw graf met leedgevoel in 't hart.
 Uw graf, dat heilighdom; waar menschenvrienden schreijen,
 Waar vriendschap u verzelde in 't scheiden van deze aard',
 Daar moog' der dichtren harp uw deugd en kunst verbreien:
 Gy zyt hun aller lof en lykgezangen waard'.
 Ik zal, wanneer des nachts de winden sluimend fluistren,
 En 't schitterend sterrenheir myn diep bewondren wekt,
 Eerbiedig naar hunn' lof en lykgezangen luistren,
 En houden ook naar God myn handen uitgestrekt.
 Als dan 's Verlosfers beeld myn wenend oog doet staren,
 Myn hart voor deze hoogte, als onbereikbaar, beeft,
 Dan moge uw zaalge schijn my voor den val bewaren;
 Gy waart toch ook een mensch, en hebt hem naargestreefd.
 Slaap zagt, geliefde vriend! by statige orgelklanken,
 Zo zagt als Jesus sloop in 't vreedzaam vriendengraf.
 Ons choordied zal Gods liefde en goede voorzorg danken,
 Die u zo lang aan de aard' ten roem en voorbeeld gaf.
 Gy dacht: de zwakke vrouw schroomt ligt een graf te naden,
 En denkt niet meer aan my, wanneer my de aarde dekt.
 Doch, lieve! by uw graf gevoel ik door myne adren,
 Geen huivering, die my schrik of bange ontroering wekt.
 Hier daalt geen roofgedierte op breedgespreide wiken;
 Hier heft zich uit den grond geen schuifselepende slang;
 Hier baart de nacht des doods een vriendlyk uchtendkrieken;
 De ruwe winterstorm een' zigten lentezang.
 Hier zal ik aan myn kind, welks onschuld u bekoorde,
 Verhalen van uw deugd, uw tedre kindermin;
 De Godheid, ô! dat zy myn moederbeê verhoorde!
 Storte, op uw graf, myn' zoon alle uwe deugden in.
 Rust zagt, geliefde vriend! by 't zagt geruisch der snaaren.
 Hy sterft niet, die zó sterft, zó wordt betreurd als gy.
 Ach! op uw bed van aarde, in stillen rouw, te staren,
 Dit slechts gedooft de snat, die ik verborgen ly'.

Een der Dichters, welker namen hier boven gelezen wordt,
 nelyk op Hr. *Klyn*, heeft in eene niet onbevallige Redevne-
 ring, gehouden den 1 van Lentemaand 1.1. in de Maatschappij
 van Verdiensten, onder de Zinspreuk: *Felix Meritis*, en
 pijsgegeven onder den titel, PIETER JOHANNES UYLENBREK,

ge-

geſchetst in eene redevoering (*) niet alleen 's mans talenten regt gedaan, maar op eenen wysgeerigen trant den gang van deszelfs vernuft, door des Dichters omſtandigheden gewyzigd, aangetoond met byvoeging van aantekeningen, ſtrekkende om de betrekkingen, omſtandigheden en dichtwerken van zynen overleden vriend toe te lichten; waaruit blykt, dat dezelve het Vaderlandsch Tooneel met niet minder dan vier-en-twintig zoo grootere als kleinere ſtukken verrykt heeft, en terwyl dezelve tevens eene lyst behelst van een aantal zyner fraaiſte hier en daar verſpreide Dichtſtukken. Aangenaam, zal het, opdat wy dit ten ſlotte hier aanmerken, aan het Dichtkundig publiek zyn, indien de geopende Intekening op de nagelaten Gedichten van UYLENBROEK zoo veel byvals vindt, dat men niet ontſtoken blyft van de Dichtvruchten van eenen man, die tot wezenlyken roem van den Hollandschen Zangtong geſtrekt, en zoo zeer het zyne heeft toegebracht, om de Dichterlyke genie van anderep uit te lokken, en die eene verſtandige rigting te geven.

K U N S T E N.

ROME. Voortaan zal men niet meer zeggen, dat CARLO MARATTI de laaſte Romeinſche Schilder was. Den Ridder VINCENZO CAMUCCINI komt de eer toe, van zyn Vaderland van die blaam ontheven te hebben. Hy begon zich te onderscheiden door groote Teekeningen en Kopyen in Olyverw naar de Stukken van RAPHAEL; en het is mogelyk maar niet waarschynlyk, dat men iets volkomeners van dien aard heeft. De Kopy, die hy van Christus begrafenis gemaakt heeft en in het Paleis Borghese gevonden wordt, is een Meesterſtuk. Maar zyne Schildery, *Virgint's Moord* verbeeldende, voor eenige jaren tentoongesteld, ſchonk hem den roem als Zamenteller, Teekenaar en Schilder tevens, die voor nog grootere zaken berekend was. Dit Stuk is 20 voeten breed en 14 hoog. Eene verſtandige verdeeling, veel uitdrukking en verſcheidenheid in de karakters, woeling en ſtilte, de ſpeling der driften en de ſterke indruk door het onderwerp zelve te weeg gebracht, zyn de kenmerkende verdienſten van deze Schildery.

(*) Mede by den Uitgever der Treurvaerzen in gr. 8vo in het licht gekomen.

derg, waar door zich CAMUCCINI den naam van een groot Schilder verworven heeft. Door dezen gunstigen uitflag zyner pogingen aangemoedigd, begon hy aan een ander stuk, dat tot tegenhanger van het voorgaande moet dienen en den *Dood van Cesar* voorstelt. Dit, schoon nog maar in schets, wordt door kenners boven alles, wat ook CAMUCCINI geschilderd heeft, geoordeeld. Het eerste Werk, waar door hy zyn talent voor het koloriet toonde, was een Altaarstuk, *St. Thomas* verbeeldende; waarvan evenwel kenners meer de byzondere deelen, als aan den Teekenaar tot eere verstrekkende, lof toekennen, dan aan het geheel, waarin zy meerder uitdrukking zouden wenschen.

Onder het groot aantal Werken der Schilders FRANÇOIS en JEAN RIEPENHAUSEN, (waarvan zeker hunne *Geschiedenis der Schilderkunst, bestaande in de omtrekken der beste Schilderyen der oude Meesters, van Cimabue tot de Leerlingen van Raphael*, het voornaamste is), is ook het *Leven van Raphael*, dat zy in twaalf Platen hebben uitgegeven, opmerkingwaardig. Op de Eerste Plaat geeft de genius der kunst den jongen Raphael in handen der Dicht-, Schilder- en Toonkunde; op de tweede zit Raphael op de knieën zyns Vaders en poogt dien uitte childeren. De derde vertoont het afscheid van Raphael van zyne Moeder; en de vierde de aankomst van Raphael by Perugino. Op de vyfde ziet hy voor de eeritemaal de Werken van Michel Ange en van Leonard di Vinci, in tegenwoordigheid van Fra Bartolomeo en Gherlandajo; op de zesde scheidt hy van zyne Vrienden, om zich naar Paus Julius II. te begeven. De zevende vertoont zyne aankomst by de Kardinalen Medicis (Leo X.), Bembo, en by Bramante; op de achte schiedert hy eene Madonna hem in den droom verschenen. De negende verbeeldt zyn gesprek met Castiglione: een genietje komt de Dicht- en Schilderkunst in de personen dezer twee Vrienden bekroonen; de tiende zyn dood, zyne kwekelingen rondom hem en op den achtergrond de verheerlyking van J. C. op den berg. De elfde en twaalfde vertoonen zyn Portrait en een ander zamengesteld Stuk.

AMSTERDAM. In het publiek gemaakt Programma (*) van het Departement der Teekenkunde, in de Maatschappij, onder de Zinspreuk: *Felix Meritis*, worden van wege hetzelfde voor het jaar 1810 de onderstaande pryzen, behalve een *Loffelyk Getuigschrift*, uit naam der Maatschappij uitgeloofd:

- I. Een gouden Eerepenning, ter waarde van veertien gouden Dukaten, voor de best geoordeeld zynde *Historiële Teekening*, voorstellende:

Het oogenblik, waarop PIETER DIRKSZON HASSELAAR, toen men, den 30sten July 1573, na de overgave van Haarlem aan de Spanjaarden, zyn Broeder in zyne plaats wilde gevangen nemen, dezelve woorden uitte: ZOO GY DEN VENDRIK ZOEKT, LAAT DEZEN LOS; IK BEN HET. Zie WAGENAAR, Beschryving van Amsterdam, 2de Deel, 8ste Boek, pag. 130, en P. C. HOOFT, Nederlandsche Geschiedenis, 8ste Boek, pag. 325.

- II. Een' gouden Eerepenning, als de voorgaande, voor de best gekeurde Teekening, voorstellende:

Een' hevigen Storm op Zee, waarin, onder andere Vaartuigen, zich een groot Schip in gevaar bevindt.

- III. Een' dubbelde zilveren Eerepenning, (op denzelfden Stempel als de gouden), voor het best geoordeeld zynde, in de Maatschappij *Felix Meritis* met Olyfverw geschilderd *Academicbeeld*. En

Een' enkele dito, voor het best geoordeeld zynde, in de Maatschappij geteeekend Academicbeeld.

Het Departement der Teekenkunde noodigt tot de behandeling der twee eerstgenoemde onderwerpen, en tot het dingen naar den Eereprys, voor dezelve uitgeloofd, alle deszelfs Medeleden, alsmede alle Kunstbefenaren, binnen dit Koningryk woonachtig, terwyl hetzelfde het derde en laatste, alleen den Leden van dat Departement overlaat.

Het Departement der Teekenkunde behoudt echter aan

(*) In hetzelfde komt in de eerste plaats voor de toewyzing der pryzen, welke wy meenen te mogen achterwege laten, daar dit gedeelte hoofdzakelyk overeenstemt met het geen daar van in ons Blad N°. 45. bl. 301 en nader in N°. 51. bl. 393 1809 gevonden wordt.

aan zich het regt, om, wanneer alle de ingekomen stukken, voor een of ander der voorgestelde onderwerpen, mogren geoordeeld worden niet aan de kunstver-eischten te voldoen, dat onderwerp als dan weder voor een volgend jaar op te geven, en uit te loven, of wel geheel in te trekken.

Alles onder de volgende bepalingen:

1. Elke Teekening zal, met of zonder kleuren, op zoodanig eene wyze bearbeid mögen zyn, als de Kunstbeoefenaar, die dezelve vervaardigt, zal goedvinden, mits dat ieder in haren aard behoort-lyk afgewerkt, en de grootte niet beneden de $1\frac{1}{2}$ voet by 1 voet, noch boven de $2\frac{1}{2}$ voet by ruim 2 voet Rhynd. maat zy.
2. De ingezondene Teekeningen zullen moeten getee-kend zyn met *twee* onderscheiden Zinspreuken, en vergezeld met *twee* verzegelde Billetten, op een van welken de *eerste* Zinspreuk moet staan, en van binnen de Naam van den maker van het Stuk — op het andere Billet de *tweede* Zinspreuk, en van binnen een of ander kennelyk teeken. — Teeke-ningen, deze vereischten mislende, zullen niet in aanmerking kunnen komen.
3. Elke der niet bekroonde Teekeningen, met en be-nevens de ongröpende Billetten, in welken de Na-men van derzelver maker uitgedrukt zyn, zal, op vertooning van de Zinspreuk, staande op het twee-de Billet, en opgave van het kennelyk teeken in dat Billet vervat, aan den vertooner terug gege-ven worden.

Deze teruggave zal geschieden binnen den tyd van vier weken, te rekenen van den dag af, dat de uit-deeling der Eerepryzen zal zyn verrigt (*).

4. De bekroond geworden zynde Stukken zullen ins-gelyks het eigendom blyven van derzelver makers, en aan de-zelven terug worden gegeven, na de uit-reiking der toegewezen Eerepenningen en Getuig-schriften.

5.

(*) Ingevolge deze tweede en derde bepaling, is geduren-de de Wintermaand van 1809, des Maandags en Dingsdags, te beginnen met den 18den van dezelve, s'avonds van 5 tot 7 uren, door eene Commissie uit Directeuren, ter teruggave aan de niet bekroonden gevaceerd.

5. De uitreiking der Eerepenningen en Getuigschriften aan de Kunstbeoefenaars, wie dezelve zyn toegewezen geworden, zal, op éenen nader te bepalen dag, in het Gebouw der Maatschappy geschieden, ten welken einde zy zelve, in persoon, of wel personen, door hun behoorlyk gevolmágtigd, daar tegenwoordig moeten zyn.
6. De Teekeningen zullen vóór den eersten van Oogstmaand 1810, vrachtwy, moeten gezonden worden aan den Heer F. P. OFFERMAN, President-Directeur van het Departement der Teekenkunde, in de Maatschappy *Felix Meritis*, wonende op de Leydsche gracht, Zuid Zyde, N° 6, te Amsterdam. — Teekeningen, na opgenoemden dag inkomende, zullen in geen aanmerking komen.

NIEUW UITGEVONDEN WERKTUIGEN EN KUNSTSTUKKEN.

PARYS. De Hr. BRUN, voormalig Leerling der Polytechnische School, heeft het groot Vraagstuk opgelost hoe de Telegraphische Correspondentie dezelfde zekerheid te bezorgen, als die met Couriers, zonder dat de Korrespondenten meer tyd of moeite moeten besteden, als die, welke tot het schryven van Depêches noodzakelyk zyn, en zonder dat de enkel werktuiglyke Agenten den zin derzelven raden kunnen. Hy draagt hiertoe een koper rad voor, dat 100 tanden in den omtrek heeft. Ieder tand is 't merkteeken zoowel van eene letter van het Alphabeth als der getallen.

TOONEEL- EN ANDER KUNSTMATIG NIEUWS.

ITALIE. Onlangs heeft men in *Lucca*, in het *Theatro di Castiglione*, een nieuw Treurspel vertoond. ten welk voertende: *Polyxena*, door den Senateur VINCENT COTENNA. Dit stuk opmerkingwaardig, wegens de strenge in achtneeming der regelen, oordeelkundige schikking, eene aanhoudend vermeerderende belangwekking, naauwkeurigheid in de karakters en gewoonten, een' bevalligen en bondigen styl en eindelyk wegens de gevoelens van ware heldendengd daar in ten toon gespreid, geeft alle letterminnaren de gegronde hoop, dat Italie in deszelfs maker een erfgenaam van den goeden smaak en opvolger van ALFIERI hervonden zal hebben.

LON-

LONDEN. Daar deze Hoofdstad tegenwoordig slechts twee Schouwburgen heeft en sedert derzelver aanleg byna drievierde in uitgestrektheid en bevolking is toegenomen, is het in bewerking nog eep' nieuwen prachtigen Schouwburg, onder den naam van: *London Theatre royal*, by Templebar te bouwen. 'Er zyn daar toe door ryke partikulieren reeds 350,000 pond Sterl. ingeteekend en van de repertig behoeft men nog slechts de vergunning, om dadelyk hiermede een' aanvang te maken.

PARYS. *Nicolas Dalayrac*, geboten te Muret, in Languedok, uit een edel en geacht geslacht, kwam, nog zeer jong zynde, te Parys, en diende by de Lyfwacht. Hy had van natuur eene overhellende neiging voor de Muzyk- en Tooneelkunst. De Muzyk van den beroemden *Grétry*, deszelfs onderrigting, het wel gelukken van deszelfs arbeid, vuurden de ontluikende genie van zyn' jongen bewonderaar aan, en boezemden hem het verlangen in, eenmaal deszelfs voetstappen te kunnen drukken. Hy ving aan met op het Tooneel van de Opéra-Comique te doen vertoonen *L'éclipse totale*. Men erkende in hetzelfde ligtelyk de kiem van een schitterend, beminnyk en afwisselend talent, hetwelk zich sedert zoo voordelyk heeft ontwikkeld. Van dat tydſtip af gerekend, was zyne loopbaan enkel eene aanheenschakeeling van welgeslaagde pogingen.

Le Corsaire, les Deux Tuteurs, la Dot, Sargines, Raoul de Créqui, Nina, Renaud d'As, Azémia, les deux petits Savoyards, l'Amant Statue, Camille ou le Souterrain, Philippe et Georgette, la Pauvre Femme, Adèle et Dorfan, Marianne, Gulnare, le Chateau de Monténéro, Adolphe et Clara, le Rocher de Leurade, Alexis ou l'Erreur d'un Bon Pere, la Tasse de Glace, la Tour de Neustad, Maison à Vendre, Picaros et Diégo, une Heure de Mariage, Gulistan, Lina; Elise-Hortense; en eene menigte andere Werken, van welke het grootst gedeelte de standvastigſte goedkeuring in geheel Frankryk en zelfs in vreemde Landen verkregen hebben, geruigen beurtelings de zeldzame vruchtbaarheid, de onuitputtelijke afwisseling van zyn genie en van zyn talent; niemand heeft meer bevaligheid in het romance, meer geest in het duet.

In zyne laatste Werken had hy, aan de gewone bevaligheid van zyne gezangen, den Italiaanschen trant weten te paren, boproevende, denzelven naar den Nationalen smaak interigien. Dit heeft men vooral bemerkt in *Gulistan*, en in *Picaros et Diégo*; en het geen ongetwyfeld bewonderd zal worden in het stuk, hetwelk hy op het Théâtre-Feydeau deed repeteren, toen de dood hem aan de kunsten en aan de vriendschap ontrukte.

De

De Tooneel-Schryvers en Componisten van de Opera-Comique zoo onderling overeengekomen, dat, ter gedachtenis van *Dalayrac*, eene buste in Marmeer zoude opgericht en in de Koffykamer van den Schouwburg van de Opera-Comique geplaatst worden, als een waarborg van hunne bewondering en van hunne genegenheid voor hem.

De Heer *Marfollier*, welke gedurende vyf en-twintig jaren met hem werkte en zyn boezemvriend was, heeft by deszelfs graf eene aandoenlyke redevoering gehouden, ten aanhoore van deszelfs vrienden en van de hem betreurende Kunstenaars, welke in menigte by zyne lykstaafie zyn tegenwoordig geweest. Als Lid van het Legioen van Eer werd hy met krygseerbewyzing ter aarde besteld; wordende beweend door zyne Echtgenooten, Broeder en Neven, van welke hy door zyne tederheid en weldaden als het ware de Vader betoonde te zyn.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopenen Week, is geweest: te *Amsterdam* 183; en te *Haarlem* 12, onder welke laatsten 6 beneden de 12 Jaren.

VOORBEELD VAN HOOGEN OUDERDOM.

AGEN. In de Gemeente van *Pont du Casse*, by deze Stad gelegen, is den 8sten van Wintermaand l. l. *JEAN SERRES*, gezegd *PRINTEMS*, in den hoogen ouderdom van 114 Jaren, eene maand en veertien dagen, overleden. Landbouwer geboren, bleef hy by dit bedryf tot in zyn veertigste jaar, wanneer hy dienst nam in het Regiment *Perigord*; in dien stand woorde hy verscheide Veldslagen, inzonderheid dien van *Guastalla*, in 1734, by, waarin hy drie wonden ontving. Na 28 Jaren dienst keerde hy gepensioneerd als Korporaal tot zyn vorig bedryf terug en trouwde in den ouderdom van 84 Jaren met eene Vrouw van 22 Jaren. In de laatste drie Jaren zyns levens genoot hy zoo van den Prefect van het Depart. *Lot en Garonne*, die bewerkte, dat zyn pensioen van 108 op 408 Fr. gesragt werd, als van Z. D. H. de Aartschancelier en Z. M. den Keizer, welke, behalve eene aanzienlyke gift, by decreet deszelfs inkomen tot 800 Francs verhoogde, de onderscheidenste blyken van genegenheid. In dezen overvloed snerf *SERRES*, die altyd een matig en geregeld leven geleid had, wel te vreden in de armen zynen Echtgenoot.

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

NAPELS, den 8sten van Wynmaand 1. 1. In weerwil van den aanhoudenden regen, houdt de Vesuvius nog niet op met vuur te spuwen. De hevigheid der uitbarsting is geweken; maar de vulkaan werpt nog steeds een' kleinen vuurstroom uit, die eene byna tegenovergefelde rigting der vorige lava-stroomen genomen heeft. — In het jaar 1806 deed men de opmerking, dat op het oogenblik van de hevigste uitbarsting van den Vesuvius vele andere vulkanen vlammen braakten. De Aetna vervulde Sicilië met vrees en bedekte Calabrie met zyne asche. De Hekla in Ysland spuwde vuur, en de Piek van Teneriffe slingerde brandende steenen naar het Eiland Fuego. Brandende bergen die men voor uitgedoofd hield, ontwaakten toen met nieuwe woede.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1800. { Winterm.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
27	{ 29. 8½ 29. 9 30. 0	{ 31 35 33	{ N. O. O. N. O. —	bewolkt; omtrent betrokken.
28	{ 30. 0½ 30. 1 30. 0½	{ 26 34½ 33	{ Z. O. W. t. Z. Z. w. t. Z.	bewolkt; 's avonds betrokken.
29	{ 29. 8 29. 5½ 29. 6½	{ 32 36 44½	{ Z. O. Z. w. —	zeer lichte wind; 'smorgens sneeuw; verders meest regen; 's nachts zeer zware storm.
30	{ 29. 0 29. 6½ 29. 6½	{ 40 42 40	{ Z. w. W. t. N. —	buijg; harde wind; 's avonds mistig.
31	{ 29. 7 29. 8½ 29. 9½	{ 43 48 46½	{ W. N. w. — —	's morgens regen; verders bewolkt; zeer windrig.
1810. { Louwm.	{ 30. 0½ 30. 1 30. 2½	{ 46 48 47	{ Z. w. W. t. Z. W. Z. w.	betrokken; windrig.
1	{ 30. 3 30. 3 30. 2½	{ 46 46 43	{ Z. w. — Z. t. w.	betrokken; vochtig.
2				

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E
K O N S T.
EN
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1816.

Nº. 2. *Vrydag den 12 van Lowwmaand.*

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

ROME. In den omtrek dezer Stad heeft een Landman eene munt gevonden, die men voor de oudste houdt, welke aanwezig is; want men geloofst, dat zy van den tyd des zesde Romeinschen Konings, den in het 218de jaar van Rome overleden **SERVIUS TULLIUS**, afkomstig en dus byna 23 eeuwen oud zou zyn. Maar niet alleen wegens hare oudheid, doch ook om hare zwaarte is zy merkwaardig, daar zy byna 12 onzen, (een Romeinsch pond) weegt, en in haren diameter 2 dm. en 10 lynen groot is. Op de eene zyde staat het hoofd van Minerva met den helm, op de andere een Stier met het Romeinſche Cyfer I. Onder het hoofd leest men met groote letteren: *Roma*.

Ook meldt men van hier, dat de goot in brons van het Kolosfale Standbeeld van Z. M. den Keizer **NAPOLÉON**, onder directie van den vermaarden **CANOVA**, boven alle verwachting is uitgevallen. De kunstenaars en nieuwsgierigen begeven zich in menigte naar de

L. DEEL. B werk-

werkplaats van dezen beroemden Beeldhouwer, om dit meesterstuk der kunst te bewonderen.

ANGOULEME, den 7 van *Wynmaand* 1. 1. Heden overleed hier een der ervarenste Taalkenners, LEFEBVRE DE VILLEBRUNE, in zyn 77ste Jaar. Hy was welcer Hoogleeraar in de Oosterfche talen by het *Collège de France*, Lid der voormalige Akademie der Wetenschappen en CHAMFORTS opvolger by de Nationale Bockery. Hy verstond veertien talen, niet oppervlakkig maar grondig. Zyne waarlyk onvermoeide vlyt had dit getal gemakkelyk kunnen vermeerderen, want zyn geheugen was nog altyd goed genoeg, om een paar Woordenboeken en Spraakkunsten, van het begin tot het einde, van buiten te leeren; de wyze, waarop hy zyne overige taalkennis had opgedaan, maar de behoefte omstandigheden, waarin hy verkeerde, noodzaakte hem zich van de Geneeskunde als kostwinning te bedienen, waarin hy wel niet gestudeerd had doch waarby hy zich te *Angouleme* beter dan by alle zyne andere geleerdheid bevond. Hy woonde hier sedert het einde der Fransche Omwenteling, gedurende welke hy een' tyd lang in het Departement der Buitenlandsche Betrekkingen eenen post bekleedde, en stierf — geheel vergeten.

LEIPZIG, den 4 van *Wintermaand* 1. 1. Heden viert de Universiteit in deze Stad, in 1409 gesticht, haar vierde Jubilé. De Hr. KRUGER Junior heeft eene Medaille ter dezer gelegenheid vervaardigd.

ZELDZAAMHEID DER NATUUR.

Toen de Koning van Beyeren door *Void* reed, vroeg hy naar CLAUDE ROUGET, deed hem by zich brengen en gaf hem een geschenk. Hy kwam by Zyne Majesteit in het wagentje, dat die Vorst op zyne reis voor de Omwenteling, ten zynen gemakke had laten vervaardigen

gen en waarin hy zich aangewend heeft driefvierde van het Jaar in de open lucht doortebrengen.

Dit zonderling Schepsel is nu 64 Jaren oud, heeft den Buik of derzelver spieren verëenigd aan de Ruggengraat, de onderste uiteinden des ligchaams uitgeteerd, de Anus geheel gesloten; de onderste opening der Maag, de Darmen, de Lever, de Milt, de Nieren; de Blaas, de Klieren van het Maagkussen, die van het Darmfcheyl, en alle de werktuigen, welke tot afscheiding dienen, hebben zulk eene verzwakking ondergaan, dat zy schynen nimmer te hebben bestaan. Deze zonderlinge toestand ondertuschen is begonnen van zyne vroege Jeugd, wanneer ROUGET eene toenemende en aanhoudende zamendrukking van het zwaardwyze Kraakbeen onderging. De Klieren van de Maag trekken of zuigen een klein gedeelte van het voedensvocht, door het speeksel en het maagsap verdund, naar zich, maar een half uur na het gebruik der spys, ontlast hy dezelven weder gemakkelyk door den mond. Hy eet dikwyls, is zeer gezond, heeft eene aangename stem, een gewoon hoofd en vry zwaren baard.

INRIGTING EN STAAT

VAN HET

INSTITUUT

TOT

ONDERWYS VAN BLINDEN,

OPGERIGT TE AMSTERDAM IN 1808.

Op hoe vele menschlievende Stichtingen Holland zich mogt beroemen; hoe vele Wykplaatsen voor behoeften; hoe vele Gestichten tot ondertcheiden vroom gebruik; hoe vele Instellingen ter belooning van edelmoedige daden; van het redden van Drenkelingen en ter afwending van ontvolkende Ziekten bidden hetzel-

te ook gevonden werden; schoon reeds jaren lang de Doofstommen in den verdienstelyken GUYOT hier eenen onvermoeiden en kundigen Leermeeester mogten vinden, voor het Onderwys der Blinden was tot in het jaar 1808 niet gezorgd. Het bleef voor de Vrymetselary in Holland bewaard, om dit gemis, ter eere der Menschheid, te verhelpen. Door hare Loges onderrigt van het geen op voorgang van Frankryk daar en elders (*) ten behoeve dezer ongelukkige, van zulk een onontbeerlyk zintuig beroofde, natuurgenooten gedaan was; volgde zy dat edel spoor, leide weldra te Amsterdam den eersten steen aan eene Stichting tot Onderwys van Blinden; en riep de menschlievendheid harer broederen en van alle medelydende menschenvrienden op, om haar tot de voltrekking daarvan de behulpzame hand te bieden.

Weldra na hare uitnoodiging zag zich de Broederschap door edelmoedige giften in staatgesteld, aanvankelyk haar loffelyk oogmerk in dezen te bereiken, en rigtte dadelyk een *Instituut: Tot Onderwys van Blinden*, in den jare 1808, op; dat ten doel heeft, aan Blinde Kinderen in dit Koningrijk, onderwys te geven in het *lezen, schryven en rekenen*; in *Hollandsche taalkennis*; in *handwerken, kunsten en wetenschappen*: alles ten einde, zoo veel mogelyk, hen zedelyk te vormen en te volmaken; en dat sedert deszelfs vestiging reeds eenige dier beklagenswaardige voorwerpen voor zich zelve gelukkiger en meer geschikt voor de menichelyke samenleving gemaakt heeft.

In dit Instituut worden, zonder aanzien van Personen, kinderen van beide sekse aangenomen, het zy de Ouders onvermogend, het zy dezelve gegoed zyn; in het eerste geval ontvangen de kinderen het Onderwys geheel gratis; in het tweede wordt iets doch zeer weinig daar voor betaald.

Het getal der onderwezen wordende is tegenwoordig veertien, zoo jongens als meisjes, van 6 tot 12 jaren oud. Boven het laatste getal jaren worden 'er geene aangenomen. Deze veertien kinderen, allen vol van leerlust en regt vrolyk en gezond, zyn in klasfen verdeeld;

(*) Te Parys heeft men twee Inrigtingen van dezen aard; te Londen, Berlyn, Zurich, Petersburg, Praag, en te Dresden elk eene.

deeld; de meergevorderde in elke derzelven onderwyzenden den mingcoefenden. De minste kent alle de letteren, zoo kapitalen als andere, en eenigen zyn reeds verre gevorderd in de Rekenkunst. Ettelyke jongens en meisjes kennen de Wereldkaart, die van Europa en die van dit Koningryk genoegzaam geheel en al; terwyl elk dezer Kaarten tot het Onderwys aan Blinden ingerigt is. Twee jongens kennen de Letterkas volkomen, en een van dezen is reeds aan het Letterzetten, ja weet het gezette ook weder wel te distribueren. — Eenige beginnen ook Klavier te spelen. Een hunner, die hierin reeds groote vorderingen gemaakt had, (voor dat hy in het Instituut kwam), is nu de leidsman der minder bedrevenen in die Kunst. — Onder de meisjes is 'er één, het welk veel aanlegs heeft tot de Vokaal Muzyk. — Eene Donatrice by het Instituut, en in zang door en door ervaren, verdubbelt hare weldaad, door zichte verledigen, om, kosteloos voor het Instituut, ten haren huize, dat kindje, nu zes jaren oud, geregeld onderwys te geven. Zelfs met het onderrigt in de theorie der Muzyk is ook een aanvang in het Instituut gemaakt, die een gelukkig voortgaan belooft. In het Mandenmaken — Stoelmatten — Nettenbreijen — en Beurzenknoopen, hebben onderscheidene jongens bereids zeer groote vorderingen gemaakt. — Een of twee zyn ook begonnen met het maken van Pypedopjes, en genoegzaam alle de meisjes breijen reeds Koufen. Men is zelfs reeds 'er op bedacht, om hun uitspinningsen, waarby het verstand niet werkeloos is, te verschaffen. Twee jongens beginnen reeds wat te dammen; zynde natuurlyk bord en schyven ten dien einde behoorlyk ingerigt; zelfs heeft een der knapen een spel kaarten zoo geprikt, dat hy dadelyk zegt, welke kaart hy in de hand heeft of krygt. Hoewel deze bewerking niet onmiddelyk nuttig is, bewaart of liever ontrukkt zy hem de verveling.

Elks verstandelyke vermogens worden zoo geleidelyk als doelmatig ontwikkeld; en in zedelyke beschaving zyn eenige van beide seksen reeds zeer toegenomen. — Het doen afleggen van gewoonten, die, inderdaad, reeds tot eene kwade natuur waren geworden, en van hebbelykheden, die het onderwys aanvankelyk zeer in den weg stonden, allen zoo vele gevolgen van eene ondoelmauge opvoeding, en wat van dien aard meer zy,

dit alles uit het hoofd en het hart te rooijen, hoe zeer veel arbeids het ook gekost hebbe, kan men nog in geenen deele een gedaan werk achten.

Het kennen en onderscheiden van ten minste eenigen dier levende en levenlooze voorwerpen, met welke de kweekelingen meer of min onmiddelyk in aanraking zyn, wordt hun onderwezen, door het hun doen betasten van houten en andere beelden dier voorwerpen, vergezeld van zoodanig onderrigt, als hun de verhouding van het beeld, tot het oorspronkelyke of tot de natuur, en voorts deszelfs gedaante, rang, gebruik, nut, enz., althans eenigermate kunnen doen beseffen, zoo zullen de meisjes inzonderheid weldra, huisgeraden en keukengeredschappen en dergelyken, zeer duidelyk weten te onderscheiden, en derzelver gebruik op te geven.

De onderwysboeken zyn, zoo als men weten kan, verheven (*en relief*) gedrukt, om die voor den *tact* bruikbaar te maken. Het Instituut heeft tot het vervaardigen derzelver, letters en pers, ja, genoegzaam zyne eigene kleine drukkerij, op welke eerlang, zeker een paar kweekelingen, ten nutte van het Instituut, aan het werk gaan.

De redelyke en zedelyke opvoeding, wordt op alle mooglyk, doelmatige wyzen bevorderd; maar ook even gestreng acht gegeven op het lichamelijk gettel, de lichaamshouding en de welgemanierdheid der kweekelingen van beiden seksen. — In één woord, alles wordt aangewend, om dezelve het gemis van dat zinnig, het welk zy derven, zoo min mooglyk te doen gevoelen.

Elk der onderscheidene Leermeesters, neemt zynen post vlytig waar, en de voortgaande vorderingen der onderwyzelingen zyn de lofspraak der onderwyzers; terwyl om het doel dezêr Inrigting met te meerdere zekerheid te bereiken, in elk vak van onderwijs voorafgaand zeer zorgvuldig te rade wordt gegaan met de lichaamskrachten en de zielsvermogens der kweekelingen.

Het verband tusschen Bestuurders des Instituits, (bestaande uit vyf leden, die allen contribueren, te Amsterdam wonen, noch bezoldiging, noch emolumenten genieten en jaarlyks zullen afwisselen), en de Ouders, Voogden en Opzieners der kweekelingen aan te gaan, is voor twee achtereenvolgende jaren.

De

De uitgaven tot het instandhouden dezer Stichtinge worden bestreden uit de jaarlyksche bydragen en inkomsten, uit de giften in ééns, uit de renten derzelven, en uit die gaven, welke gestort worden in de busse, ten behoeve van het Instituut in hetzelfde geplaatst. De minste jaarlyksche contributie is vyf Guldens. Alle contribuerende en gifgevende zyn leden des Instituuts, en hebben toegang tot hetzelfde ten gezetten tyde.

Inschryvingen ter deelneming geschieden by de Hoofden der Loges van Broederen Vrye Metfclaren, in de onderscheidene Steden dezes Ryks, zynde in Amsterdam by de Hn. WILLEM HOLTROP, Mr. A. H. DE MELANDER, Prof. J. KONYNENBURG en CHR. HAGEN, en voorts by zoodanige menschenvrienden, daar en elders, als zich de benoeming tot Leden Correspondenten des Instituuts, op eene het Bestuur hoogstvereerende wyze hebben laten welgevallen.

Eene algemeene Vergadering en in dezelve een openbaar Examen der kweekelingen, wordt volgens het Reglement, jaarlyks gehouden.

Programma, Reglement en Cursus of Plan van onderrigt, worden allen *gratis* afgegeven in het Instituut, ten huize van den eersten Onderwyzer aan hetzelfde, den Heer J. VAN WYK Rz, op den Oudezyds Voorburgwal by de Stoofsteeg N°. 66. te Amsterdam.

Het is te hopen, dat het deze menschlievende Inrigting aan geene genoegzame bydragen ter instandhouding en ter uitbreiding moge ontbreken; doch wie kan daar voor beducht zyn by eene Natie als de Hollandfche, overal, waar zy niet miskend wordt, wegens weldadigheid en menschlievendheid beroemd; terwijl de Blinden het gemis des gezichts in dit Instituut leeren vergeten, en elk in hetzelfde een aangenaam uitzigt op aanmerkelyke vermindering van lediggang, armoede, bedelary door en met Blinden, voor zich geopend ziet.

NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Disputatio Juridico-Literaria de M. T. Ciceronis oratione: pro Aulo Cluentio Avito, quam — praeside HENR. WILH. TYDEMAN, V. Cl. — ad publicam disceptionem proponit CORNELIUS*

JACOBUS VAN ASSEN, *Harlinga-Frisius, Auctor. ad d. 12 Octobris* 1809.

Na vyf jaren aan de Franeker Hoogeschool te hebben doorgebragt, wilde de Hr. VAN ASSEN, voornemens ook de Leidfche te bezoeken, vooraf eene proeve geven zyner gemaakte vorderingen en bepaalde zich tot een onderwerp, dat op Letterkunde en Regtsgeleerdheid tevens betrekking heeft, te weten tot deze redevoering van CICEERO; en, blykens het voor ons liggend stuk, is hy, die by een goeden aanleg, leermeesters mogt aantreffen als WASSENBERGH en TYDEMAN, in deze zyne eerste proeve uitslekkend geflaagd.

Wy zullen, zoo veel het bestek van dit blad toelaat, van deze verhandeling verslag doen. De verhandeling is in drie hoofddeelen gefplitst.

I. p. 1—21. In deze zet v. A. zeer naauwkeurig de gebeurtenissen uit een, welke tot de beschuldiging en verdediging van *Cluentius* door *Cicero* aanleiding hebben gegeven; en stelt het karakter van den ondeugenden *Oppianicus*, van de van alle menschelyk en moederlyk gevoel geheel ontbloote *Sasfia*, van andere in deze redevoering voorkomende personen in een treffend licht; wy zullen den Schryver hierin niet volgen, maar verwijzen den lezer naar het stuk zelve, alleen aanmerkende, dat dit *Argumentum* met belangryke aanmerkingen doorvlochten is; b. v. p. 2. not. (b) wordt het geboortjaar van *Cluentius* tot het jaar 650 van Rome gebragt, volgens het begin van het vyfde hoofddeel van *Cicero's* redevoering, waar *Cluentius* gezegd wordt 15 jaren oud zynde zynen Vader te hebben verloren onder het Consulaat van *Sylla* en *Pompejus*, d. i. A°. 665. U. C., en hieruit bewyst VAN A. met één, dat *Cluentius* 38 jaren oud was, toen hy aangeklaagd werd, daar *Cicero* drie jaren ouder dan *Cluentius* zynde, ten tyde van deze verdediging den ouderdom van 41 jaren had bereikt; vergel. p. 15. not. (v) op p. 16. Vervolgens vindt men eene naauwkeurige opgaaft van de door *Oppianicus* gepleegde misdaden, waarby met één het geflacht van *Oppianicus*, en van eene zyner vrouwen *Magia* opgehelderd wordt; z. p. 4 en 5. not. (h) vergel. met (n). Eindelijk verdient ailezins melding de gisfing, dat de Praetor, onder wiens juridicte de misdaad van vergifing, en voor wiens regthank *Cicero* deze redevoering hield, was *Q. Voconius Naso*, waar anderen twee personen van maken, z. p. 16. (x)

II. p. 22—49. In de tweede plaats volgt de ontleding der redevoering zelve. Ten eerste telt v. A. de punten van beschuldiging op, door *Attius* tegen *Cluentius* aangevoerd, en geeft vervolgens den inhoud van dit meesterstuk van Romeinsche welfprekendheid, de wederlegging van *Cicero*, benevens vele andere daarin voorkomende zaken. Zeer voldoende
ons

ons hierin het vernuft en naauwkeurigheid van den Schryver, daar wy de moeijelykheid van zulk eene opgaaf gevoelen. Ook hier vonden wy goede aanmerkingen, als b. v. p. 24 (a h.) daar *Attius* van omkoopung *Cluentius*, als *Eques* zynde, niet mogt beschuldigen, (vergel. p. 11 en 18 Cap. IV. en vooral p. 132 en volgg.), zoo maakt hy de misdaad van vergiftiging tot het hoofdpunt zyner beschuldiging; hoewel hy op deze niet kunnende aandringen, onder dit voorwendsel *Cluentius* door andere beschuldigingen by de Regters verdacht en gehaat zoekt te maken; by deze gelegenheid merkt v. A. op het voetspoor van zynen voortreffelyken leermoester *TYDEMAN* (in deszelfs *diss. inaug. de rebus judic. non rescind.* p. 108 sqq.) in het breede aan, dat aan den beschuldigen dikwyls geheel andere dingen werden te last gelegd, dan by het opzetten der zaak waren aangegeven. —

III. Deze laatste en derde afdeeling is de uitgebreidste, mischien in sommige opzigten al te uitgebreid; dezelve gaat van p. 50—164 of tot het einde van deze verhandeling. Dezelve bevat ophelderende aanmerkingen volgens de orde der capita der redevoering van *Cicero*, deels van letterkundigen, deels van regtsgeleerden inhoud. Wy zullen de voornaamste aanhalen. De eerste is p. 50 en volgg. op de woorden *animus adolescentis caes.* (c. 5) brengt v. A. eenige plaatsen by over de losheid en andere gebreken aan de jongelingschap eigen, en maakt vervolgens gewag van de wetten en inrigtingen hieromtrent by de Spartanen, Atheniersers en Romeinen gemaakt. Na p. 52 (op cap. 5 *nubit genero socrus* — en cap. 6 *at illam ipsam noctem* —) eenige schryvers over de huwelijksplegtigheden aangehaald en de woorden van *Cicero* met *Ovidius*, *Metam.* VI. 428 te hebben vergeleken, beweert v. A., met den geleerden DE RHOER dat een huwelyk tuschen schoonmoeder en schoonzoon, hoewel door de wetten niet uitdrukkelijk verboden, reeds van ouds by de Romeinen *moribus* ongeoorloofd was, tegen het gevoelen van *Heineccius*. P. 55 worden de woorden: *non parietes denique caes.* (c. 7) uit EURIP *Hippol.* 417 en 1074, als anderzins schoon opgehelderd. P. 57 en volgg. vindt men tot uitlegging van cap. 8 *facile intellige caes.* eenige plaatsen van Grieksche Schryvers betrekkelijk de aan Ouders verschuldigde dankbaarheid en eerbied; en het een en ander van het geen hieromtrent in de Atheensche en Romeinsche wetten was vastgesteld, kortelyk aangevoerd. P. 64. over de bekende plaas *Milesiam mulierem* (c. 11) is eene breede aantekening, welke over de straf handelt, op het afdryven der vrucht gesteld, en de Schryver neemt het gevoelen aan, dat dezelve *juris extraordinarii* geweest zy. Maar dit verslag zoude te breed uitloopen, indien wy den inhoud van alle de aantekeningen, welke voornamelyk onze

aandacht hebben getrokken, wilden opgeven; daar de juistheid en de naauwkeurigheid, welke in dezelve doorgaande heerscht, onze keuze moeilijk maakt; wy vergenoegen ons dan met de volgende slechts aantekippen. Onder de Regissce-leerde dan muntten uit, b. v. over de *Lex Cornelia de falso* p. 74 en volg. — eene kleine digressie over de *Lex Plaetoria* (gewoonlyk *Laetoria* genoemd) p. 79 en volg. — over de straffen van de *calumnia* p. 93 en volg. — over het *crimen majestatis* p. 101 en volg. — over den *ambitus* p. 107 en volg. — eene belangrijke aanmerking over de moeilijke plaats in cap. 41: *hic profertur quod judicium appellari non oportet caet.* door den Hooggeeraar TYDEMAN aan den Schryver medegedeeld p. 116 en volg. — over de *Lex sempronia de judiciis corruptis* p. 132 en volg. — en eindelyk eene uitgebreide aantekening over de *quaestio servorum domestica* in het byzonder op het door Cicero verhandelde geval toegepast p. 157 en volg. Behalve de bovengenoemde zyn hier ook nog vele letterkundige aanmerkingen, welke van 's Schryvers goeden smaak en belezenheid getuigen; men zie p. 88 en volg. — p. 129 en volg. — p. 144 en volg. — p. 150 en volg. —

Wy eindigen dit kort verslag met te melden, dat dit Stuk, zoo als wy onderrigt zyn, met veel lof verdedigd is; dat hetzelfde zich door een' goeden zuiveren Latynschen styl aanbeveelt; en dat 'er onder de achter de Vernadeling geplaatste *Theses*, verscheidene gelukkig gekozen en nieuw zyn. Wy wenschen den Hr. van Assen tyd, moed en krachten, om by het einde van zyne Akademitche loopbaan, de Geleerde Wereld met een tweede voortbrengfel van zyne vlyt te bechenken.

BEÛORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN, IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

Specimen hermeneutico theologicum de appellatione tou tou tou εὐαγγελίου, qua Jesus se Messiam professus est, quod praef. JOD. HERINGA, publ. exam. subm. auctor WESSEL. SCHOLTEN. — Traj. ad Rh. 1809. 221 pag. 8 maj.

„ Wy hebben in ons tydchrift reeds meerdere Verhandelingen aangekondigd, waar mede HERINGA's Leerlingen aan het einde van hunne Akademitche loopbaan, hunne vlyt en hunne verkregene kundigheden bewezen. Ook deze verdient het lof vermeld te worden. Offchoon ook de hier voorgedragene verklaring, gelyk de Schryver zelf erkent, over het algemeen niet nieuw is, is zy hier toch op nieuw gestaafd: verscheiden plaatsen, waarin die uitdrukking voorkomt, worden

den nauwkeuriger overwogen en goed toegelicht, en ten laatste worden de verklaringen, die andere Geleerden gegeven hebben, zorgvuldig en bescheidenlyk beoordeeld." enz. enz.

„ De Schryver toont overal eene goede belezenheid, welken men zelden by een jong Schryver zoo uitgebreid vindt. Op vele plaatsen is de Schryver waarlyk verkwistend met het aanhalen van werken. Volgens deze proeve, mogen wy ons in het vervolg meer van den Schryver beloven. Ook de goede orde, waarin alles verhandeld is, verdient lof."

Allg. Liter. Zeit. Sept. 1809. N°. 248.

Het zelfde *Specimen* — elders.

„ Eene Verhandeling, welke zich aanpryst door den bejaarden en vasten tred des onderzoeks, door kunde der talen, en van het bybelsch spreekgebruik, en door uitlegkunde, door orde en nauwkeurigheid, door Literatuur en goede voordragt." enz. enz.

„ Een register der verklaarde bybelplaatsen, en een ander der Schryvers, wier verklaringen beoordeeld zyn, alsmede ten slotte nog 20 theses over stukken van dogmatiek, moreel, en liturgie, zyn 'er bygevoegd, welke juist niet byzonder zyn."

N. Leipz. Liter. Zeit. July, 1809, St. 91.

Specimen academicum de vi dictionis et sermonis elegantia in epistola Pauli ad Philemonem conspicuis, quod--
præf. H. RUYAARDS, — publ. ad. exam. subm. H. WILDSCHUT. — Traj. ad Rh. 1809. 133 pag. 8 m.j.

„ Tevens verklaring des kleinen, reeds van verscheide nieuwe Uitleggers in verschillend opzigt behandelenden briefs, tot welken te behandelen de Heer Schryver door zynen op den titel genoemden Leermeester even zeer opgewekt als ondersteund werd. Het eerste Hoofdstuk toch heeft het opschrift: *Epistolæ Pauli ad Philemonem exegesis*. Dat sommigen aan de echtheid des briefs getwyfeld hebben, wordt slechts vermeld, niet wederlegt. Even zoo min laat zien de Schryver in het onderzoek der gronden, op welke eenige Uitleggers beweerd hebben, dat deze brief na den 2den Br. van Paulus aan Timotheus, of in de tweede gevangenschap van P. geschreven zy." enz. enz. — „ Voorts is de *commentarius* wat mager uitgevallen, en juist niet toegerust met philologische opheldering; de aanhalingen der plaatsen uit klassieke Schryvers zyn niet altyd nauwkeurig genoeg opgegeven. Het 2de Hoofdst. p. 66-119 handelt: *de elegantia dictionis et vi sermonis hac in epistola conspicuis*." enz.

„ Of niet de Schryver somwylen in enkele woorden en plaatsen meer gezocht hebbe, dan dadelyk daarin ligt, willen wy niet onderzoeken. Over 't geheel houden wy dit gedeelte des werks

werks voor het best geslaagde: ook zyn hier eenige doelmatige vergelykingen met plaatfen en uitdrukkingen van oude Schryvers bygebragt. Het 3de Hoofdst. bl. 120 en volg heeft het opschrift: *de hujus epistolæ ad Christi notitiam atque cultum promovendum dotibus:* enz. — „ Dit Akad. Geschrift schiet ook daarin by andere te kort, dat deszelfs Schryver niet genoeg bekend was met de *exeget.* Literatuur. Hy schynt G. C. HARLES, *de artif. atque ornatu epist. Pauli ad Philem.* in *Opusc. var. argum.* p. 171 sqq. J. E. C. KLATZES *Comm. de occasione et indole epist. ad Philem.* Viteb. 1792. 4to. *Pauli ad Philem epist. gr. et lat. illustr.* a L. C. G. SCHWIDIO, Lpf. 1786. 8°. geheel niet gekend te hebben. Meer nog bevreemdde het ons, dat p. 15. sq. of p. 30. het *spec. herm.* van J. J. SCHOLTEN, *de divers. signif. voc. χάρις*, welk ook te *Utrecht* in 1809 uitgekomen is, en waar in p. 158 de plaats vs. 7. opzettelyk behandeld is, niet aangehaald wordt. De Latynsche styl is even zo min, als de druk, naauwkeurig. Tot de drukfeilen willen wy ook rekenen: *chrysosthomus*, *systhema*. Twee der bygevoegde Theses, 10 en 11, welke van het *liberrimum dei decretum de hominum sorte felici vel infelici* handelen, herinneren aan de verstenen twist, *de absoluto dei decreto.*
N. Leipz. Lit. Zeit. aldaar.

Anatome Castoris atque chemica castorei analysis ejusque in medicina usus, auctore A. C. BONN, Med. Doct. Lugd. Bat. 1806. 128 pag. 8°. met 4 Platen.

„ Het volledigte en voortreffelykste Werk, dat tot heden over dit onderwerp in 't licht verschenen is. Vooral onderscheidt zich het Chemisch gedeelte, zoo wel door volledigheid in de geschiedkundige opgave der scheikundige oplosfingen van het Bevergeil, als door eigene belangryke proeven en de daaruit getrokken resultaten, zeer voordeelig.” enz. enz.
„ Op de Platen, die zeer goed geteekend en gegraveerd zyn, vindt men de mannelyke geslachtsdeelen, en de ter afzondering en bewaring des Castoreums dienende deelen treffelyk afgebeeld.”

Alb. St. 81. f. 1293 ff.

Gronden der Werktuigkunde, op eene Wiskundige wyze behaandeld in tien boeken, door P. VAN CAMPEN, poadm. Landmeter, Leermester in de Wiskunde enz. Te Leyden 1808. 304 bl. gr. 8°.

Wiskunstig Leerboek, door J. NIEUWENHUIS, Leeraar der Lunerfche Gemeente te Zutphen (nu Utrecht) 1808. 1, 2 St. 244, 262 bladz. gr. 8°.

De Hollanders hebben zich steeds byzonder op de beoefening der

der Wiskunst toegelegd, welke voor dat kleine Volk meer dan voor eenig ander behoefte was. Zyn uitgestrekte handel en scheepvaart door alle deelen der wereld; zyn kleine, den Zee ontrukte, grond; zyne bolwerken tegen het indringen des vreesfelyksten aller elementen; zyn kunstvlyt en industrie, — met één woord, alles, wat de grondslag uitmaken moest van zyne in- en uitwendige welvaart, maakte de Nederlanders reeds vroeg op de beoefening en aanwending der Mathematische Wetenschappen opmerkzaam. Van daar is ook nog steeds die studie aldaar in vollen bloei, en verschynen 'er nog telkens Meetkundige Werken, waarvan wy hier een paar nieuwe aankondigen.

De Auteur van Nr. 1. die zich reeds door verscheiden Meetkundige Schriften in de Hollandsche taal gunstig heeft doen kennen, zoekt in *dit* de grondbeginfelen der Werktuigkunde te ontwikkelen, en op de eenvoudige werktuigen zeer scherpzinnig aan te wenden. Terwyl hy daar door die genen zyner Landgenooten, die met de Beginselen der Meetkunst van wylen den beroemden *Steenstra* genoegzaam bekend zyn, een Leerboek in de hand geeft, door welks beoefening zy steeds meer kunnen vorderen, vermydt hy tevens allen onderwys, het welk der Analytische berekening, of de regelen der hoogere Mechanica, gelyk haar onder ons KAESTNER en anderen behandelden, konde onderworpen worden.

In het *eerste* Boek worden de algemeene grondbeginfelen der Mechanica in 41 Voorstellen, doch niet altyd met de meeste duidelykheid, vooral in opzigte der verschillende soorten van Bewegingen behandeld. Zoo is, b. v. het 30ste Voorstel, over de wet der versnelde beweging van vallende lichamen, minder duidelyk, als by eenige nieuwe Meetkundigen in en buiten *Duitschland*. In het *tweede* Boek, enz. Alles met vele kunde van zaken; maar dikwyls worden ook by den Lezer kundigheden onderfeld, welke niet ieder in die mate bezit, als de geleerde Schryver zich op dat oogenblik, toen hy, vooral de drie laatste Boeken, schreef, voorstelde. Die reeds eene grondige voorbereidende kunde medebrengt, kan in dit handboek menigen kring zyner kennis uitbreiden. Met genoegen zien wy, dat de Schryver met de nieuwste vorderingen der Theoretisch-praktische Werktuigkunde volkomen bekend is, en de voornaamste resultaten derzelve in zyn Werk toegepast heeft. Druk, papier en de schoon gegraveerde platen; hoedanigheden, welke men buitendien aan Hollandsche Werken gewoon is, verheffen de waarde van dit Werk nog meer.

Nr. 2. is eigenlyk voor de Militaire School te Zutphen bestemd. Het plan is in 't algemeen gerigt op een volkomen Leerboek der Wiskunde, waarby de beste en gewigtigste Auteurs ten grondslag gelegd worden. In het eerste Stuk, dat in

in elf Boeken verdeeld is, is KARSTEN'S Rekenkunst vertaald, en met gepaste aanmerkingen verrijkt, en daar door in het gewoon Arithmetisch Onderwys der Hollandsche Leerboeken van Rekenkunst, een Wiskundige vorm gebragt, welke in honderd en meer zulke Rekenboeken ontbreekt. — Het *tweede* Stuk behelst de *Geometrie*, streng volgens de Elementen van *Euclides* behandeld. Slechts hier en daar heeft de Schryver zich verplaatsingen van *Euclidische* voorstellen; welke in zyn onderwerp passen, maar geene afwijkingen van de strenge vorm en toepassing der *lineaire* Meetkunst veroorloofd. In de Inleiding tot het vyfde Boek, 't welk over de leer der Proportien gaat, houdt de Heer N. onzes Prof. PFLEIDERER betoog der *Euclidische* definitien in 't oog. Volgens des Rekenkuns, dan in de elementaire Geometrie, en schynt, ondanks de treffelyke, hier bygebragte bewyzen, te omstandig voor het doel van dit Leerboek verhandeld te zyn. De Schryver verdient op alle wyze tot voortzetting dezes Werks aangemoedigd te worden.

(*Alg. Liter. Zeit.* Sept. 1809. N°. 268.)

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 8 van Louwm. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	62 ½ 63
enz.	107½ 114	dito dito nieuwe.	55 ½
Rusland 5 prCt.	82 ½	Portugal, by Hope & C.	99½ 100½
Zweden 5 prCt.	79 ½	Engeland. Annuiteit. 3 prCt.	71½
Denemarken, Toll. 4 prCt.	87 ½ 94	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	99 ½	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	95½ 96½	Dito Cert. by R. & V.	78 ½
Ketzer van Oostenryk 5 prCt.	29 ½ 30		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	niet gen.	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	26 ½ 27	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	33½ 34	dito Domeinen. 4 prCt.	67½ 68½
dito a 2½ prCt.	30½ 31	dito Vrywillig a 5 prCt.	50 ½ 51
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	36 ½	Kon. Negot. van 1807. 4 prCt.	
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	33½ 34	met oploop. premie by Af.	
dito 1801. a 3½ prCt.	35 ½	losf.	89 ½ 90
		Rescriptien Losb. na den	
		Vrede	44½ 45½
		Agio van de Bank.	1½ 1½ prCt.

STER

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. LOUWEN.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
3	{ 30. 2 30. 2 30. 2½	{ 42 45 45	{ Z. W. — —	betrokken.
4	{ 30. 3 30. 3½ 30. 4	{ 45 47 40	{ Z. W. Z. Z. W. —	mistig; voormidd. betrokken; verders helder.
5	{ 30. 4 30. 4 30. 3½	{ 38 38 34	{ Z. O. Z. O. t. O. O. Z. O.	voormidd. bewolkt; omtrent helder; verders betrokken; mist.
6	{ 30. 3 30. 3 30. 3½	{ 34 38 42½	{ Z. Z. Z. W. —	betrokken.
7	{ 30. 3 30. 2½ 30. 1½	{ 43 43 40	{ Z. W. W. Z. W. Z. W.	betrokken.
8	{ 30. 1 30. 0½ 30. 0	{ 33 36 34	{ Z. Z. O. O. t. Z.	betrokken; namidd. mistig.
9	{ 29. 9½ 29. 9½ 29. 9½	{ 33½ 36 37	{ Z. O. Z. Z. O. —	betrokken; mistig.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 169; en te *Haarlem* 14, onder welke laatste 5 beneden de 12 jaren.

HAARLEM. In 1809 zyn in deze Stad overleden 745 Per-
sonen (waar onder geen enkele aan de Kinderziekte) en ge-
boren 678 Kinderen, waaronder 7 paar Tweelingen.

VOORBEELD VAN HOOGEN OUDERDOM.

Dezer dagen is te *Huze*, in het Departement van *Giron-*
de, overleden ANTOINE JAMET, in den ouderdom van 102 ja-
ren;

ten; hy was tot weinig tyd voor zyn' dood zeer gezond geweest, en had op zyn honderdste jaar het persioen, dat hy door zyn acht-en-veftig-jarigen krygsdienft had verkregen, te *Langon*, drie mylen ver, te voet gaan ontvangen. Zyne Vrouw, met wie hy 78 jeren was getrouwd geweest, is in den verleden jare gestorven, oud zynde 98 jeren.

BEKENDMAKINGEN.

. De Boekverkoopers BOHN en LOOSJES, te *Haarlem*, zullen volgens vorige Advertentien uitgeven: *Eene volledige en zeer naauwkeurige Beschryving van de LAN-DING DER ENGELSCHEN IN ZEELAND*, zamengesteld en opgemaakt uit eene *Verzameling van Stukken en Aan-seekeningen*, waarvan eene zeer *respectable hand de raad* die op zich genomen heeft; *voorzien van de noodige Platen*, enz; zullende binnen weinige dagen deswegens een *BERIGT gratis* alomme te bekomen zyn.

. By den Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te *Haarlem*, is van de Pers gekomen en alom verzonden:

- I. A. F. HEMPEL *Grondbeginselen der Ontleedkunde*. Naar het Hoogd. door Jb. VOSMAER, Med. D. &c., met eene Voorrede van G. BAKKER, Med. D. &c., Lector &c. 1ste Stuk, gr. 8°. à f 1-10-:-
Met nog 2 Stukken, welke in dit jaar staan te volgen, zal dit Werk compleet zyn.
- II. A. LOOSJES Pz. *De Vrouw in de Vier Tydperken haars Levens*. Met Platen door R. Vinkeles, op Schryfmediaan, gr. 8°. à f 4-18-:-
Dit Boek kan aangemerkt worden als een pendant van *De Man in de Vier Tydperken zyns Levens*, waarvan nog Exemplaren te bekomen zyn.
- III. A. LOOSJES Pz. *Lotgevallen van den Heere REINOUD JAN VAN GOLSTEIN TOT SCHERPEN/EEL, eene No-derlandfche Geschiedenis uit het laatst van de 18de Eeuw*. 2de Deel, met Platen van R. Vinkeles, gr. 8°. à f 2-18-:-
- IV. GEORGE VAN WAARDESTEIN, een geheel oorspronkelyke Hollandfche Roman. 2de en laatste Stuk, gr. 8°. à f 1-16-:- zynde dit Boek hiermede compleet. De Prys is f 3-12-:-

---

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST. EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

Nº. 3. *Vrydag den 19 van Louwmaand.*

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

KOPENHAGEN. den 18 van Grasmaand 11. Heden overleed hier BÖRGE RI-BRICH, Prof. Emeritus by de hier gevestigde Universiteit en Ridder van de Dannebrog-Orde. Hy was in 1731 te Veilby, op Funen geboren; en studeerde te Leipzig, waar hy in 1762 en volgende jaren de lessen van *Crusius*, *Gellert*, *Ernesti*, *Fischer*, *Reiz* enz. hoorde. Van daar begaf hy zich over Holland naar Parys, waar hy voornamelyk *Desguignes* en *Anquetil* vlytig bezocht. Na zyne terugkomst hield hy Philosophische Collegien alhier; werd in 1767 buitengewoon Hoogleeraar in de Logica en Metaphysica; verwierf in 1773 een gewoon Profesoraat; en in 1777 stem en zitting in het Consistorium. Zyne *Praenotiones Philosophicae* kwamen eerst in 1775 in het licht, daarna in 1783. Als Lid der Koninklyke Commissie tot de verbeterde Inrigting der Scholen, stichtte hy veel nut. Hy had zich vele kostbare Platen, tot de Natuurlyke Historie behoorende, aangekocht, en daarenboven 5000 Portraiten, meestal van groote en acht-

I. DEEL. C ting.

tingwaardige mannen; welke, benevens eene voortreffelyke Bibliotheek, vooral van Theologische en Philosophische Werken, door het Bombardement in 1807 verloren geraakten. Sedert 1803 had hy wegens zwakte en doofheid zyn ontslag genomen. Zyne Verhandeling over den omvang en den ouderdom der Wysbegeerte, is in het Duitsch overgezet. Zyne Vertaling van *Diogenes Laertius* is thans op de Pers. Van zyn gering nagelaten vermogen heeft hy 600 Rh'l. aan Walckendorphis Collegie en 1000 Rh'l. aan het Lastensche Reislipendium gemaakt. Hy laat den naam achter van een edel Mensch, een' Vaderlandlievend Burger en een' schrandere Geleerde.

PARYS. De Akademische Maatschappy van Wetenschappen alhier hield den 17 van Wynmaand l. l. eene openbare zitting, welke de Staatsraad MOREAU DE SAINT-MÉRY opende. De Hr. DUBUISSON, algemeene Secretaris, deed daarop verslag van de werkzaamheden der Maatschappy; waarna door onderscheiden Leden, de Heeren CHAISNEAU, MILLOT, FABIEN-PILLET, COFFIN, LEGRAND, MALANDRIN, NAUCHE voor den Hr. ZANETTI, en genoemde Staatsraad voor den Hr. JULIEN, voorlezingen gedaan werden over verschillende onderwerpen, zoo in verzen als prosa. Vooraf stroomde echter nog de Hr. LEMAZURIER eenige bloemen op het graf der Leden, gedurende dit jaar overleden. Alles werd beëindigd met Proefnemingen door den Hr. REGNIER, op verschillende Donderpoeders, zamengesteld door den Hr. PAJOT-LAFORÊT.

MACON. Dezer dagen overleed hier, in den ouderdom van negentig jaren, de Abt SIGORGNE, Korrespondent van de voormalige Akademie der Wetenschappen, alsmede van het Fransch Instituut. Hy mogt ongetwyfeld als de Aartsvader der Europeische Geleerden worden aangemerkt; tusfchen zyn eerste geleerde voortbrengfel, het welk hy als een jongman van twintig jaren tegen den Cartesiaansche draaikring uitgaf, en tusfchen zyn laatste kort voor zyn dood in het licht gekomen Werk: *Essai de Chimie mecanique*, ligt een tydvak van zeventig jaren. Hy was het ook, die door zyne Schriften het stelsel van NEWTON by de Franschen veld deed winnen. De voornaamste zyner Werken

ken zyn de volgende: *Les Institutions Newtoniennes, Lettre d'un Officier de Cavalerie à M. l'abbé Fluche, auteur du Spectacle de la Nature; La Monadologie, ou les Institutions Leibnitiennes; Lettres de la Plaine, en réponse aux Lettres de la Montagne; Le Philosophe Chrétien; Des Oraisons funèbres du Dauphin, de Louis XV. &c.* Het geheele leven van dezen, eerwaardigen Grynsard, die tot aan zyn' dood een ongemeen sterk geheugen en alle zyne overige zielsvermogens onverzwakt mogt behouden, was aan nuttige bezigheden en de uitoefening van Christelyke deugden toegewyd.

LEIPZIG, den 8sten van Wintermaand 1. 1. De aanvang van de vyfde Eeuw der Universiteit ter dezer plaats, den 4den dezer invallende, is met groote waardigheid en onder algemeene deelneming van de inwoners dezer Stad en van het geheele land gevierd geworden (*); welke ten onloochenbare bewyze strekt, hoe hoog de Saks de beschaving van den geest weet te waarderen, die uit deze Hooge School voortkwam en nog voortkomt. Lang had men tusschen hoop en vrees gedobberd, of deze gedenkwaardige Feestdag ongevierd zou moeten voorbygaan, daar de oorlog alle vreugdeblyken en feestelykheid scheen te zullen verbieden; maar na het sluiten van den vrede met Oostenryk, gaf onze Monarch niet alleen vryheid, dit jubilé plegtstatig te vieren, maar schonk ter goedmaking der onkosten op het Feest loopende aan de Universiteit 3000 Daalders. De korthed des tyds (slechts veertien dagen) echter maakte het onmogelyk, en ook de omstandigheden niet raadzaam, hierby zoo te werk te gaan, als men anders mischien gewild had. Men besloot dus aan alle de Universiteiten van Duitschland de viering van het Eeuwfeest slechts aan te kondigen, en alleen de Vaderlandsche, te Wittenberg en Jena gevestigd, en nog de naburige dochter onzer Universiteit, van het in zoo vele opzigten naauw met ons verbonden Halle, daartoe bepaaldelyk uittenoodigen, waar
van

— (*) Met een enkel woord hebben wy dit reeds vermeld, dan wegens de gedenkwaardigheid van dit Jubelfeest, moeten de byzonderheden wegens deszelfs viering voor alle beminnaars der wetenschappen belangrijk zyn. Red.

van het gedrukte Programma, door den Hofraad Beck opgesteld, nauwelyks eenige dagen voor den 4den gereed was.

Uit de vier faculteiten was eene Commissie benoemd, om de schikkingen tot dit Feest te beramen, bestaande uit den Rect. Magnif. KÜHN, als Voorzitter; de Domheeren TITTMANN en ERHARD en de Hofraden PLATNER en WENK: terwyl den Luitenant Generaal VON ZASTROW en den Vryheer VON WERTHERN van Z. M. den Koning den vereerenden last ontvingen, het Feest in zynen naam by te wonen.

Op Zondag den 3den (daags te voren) werd het Feest van de predikstoelen aangekondigd, en hield de Hr. Prof. en Dr. ZSCHIRNER in de Universiteitskerk eene schoone daartoe betrekkelyke predikatie, die reeds in druk het licht ziet. Op dezen dag verschenen ook reeds de vreemde afgevaardigden, waaronder men verscheide mannen van naam telde. 's Avonds was 'er een aanzienlyk gezelschap by den Hr. ERHARD byeen, by welke gelegenheid dezelve op eene zeer verrassende wyze aan den Rector Magnificus eenen grooten metalen *Höfischen parabolischen brandspiegel* als een geschenk voor het Natuurkundig Kabinet der Universiteit gaf; wordende gedurende zyne korte dichterlyke aanspraak de deuren eensklaps geopend, wanneer men dezen grooten hollen spiegel (*) fraai en sterk verlicht zag. Ook trokken 'er op dien dag eenige Kurasliërs en Hufaren binnen, om de maatregelen van orde, die genomen waren, te handhaven.

's Mor-

(*) De Uitvinder van deze soort van Parabolische Brandspiegels was PETER HÖSE (Grootvader des Heeren ERHARD van 's Moeders zyde) die in den tyd van FREDERIK AUGUST II. en III. Hofmechanikus te Dresden, en als Wis- en Natuurkundige met roem bekend was. Hy heeft slechts vier Stukken van zulk eene aanmerkelyke grootte gemaakt, waarvan 'er drie in het Koninkl. Mathem. Salon bewaard worden. De thans aan de Universiteit geschonkene is, N°. III. Hy is van Metaal twee ellen en $11\frac{1}{2}$ dm. hoog en 22 duim is het brandpunt verwyderd. Het is in dezen zelfden Spiegel, dat HÖSE gedurende de Zon-eklips van 1748 in eenige sekonden een Hessischen smenkroes tot donkergroen glas smolt, hoewel meer dan drievierde der Zonneschijf door de Maan bedekt was. Zie *Gehlers Physicalisches Wörterbuch* 3 Th. S. 394. en anderen.

's Morgens van den 4den, voor het aanbreken van den dag klonk reeds om vyf ure, nadat alle klokken der kerken waren geluid, van den toren der Thomaskerk, onder het geschal der bazuinen, een fraai treffend gezang van de goede Thomaner Broederschap, bestaande in verscheide koorzangen, door meer dan veertig stemmen gezongen. Ten zes ure geschiedde dit, na herhaald algemeen klokkengelui, ook van den Nicolaitoren, en om zeven ure werd ten derde male geluid.

Van acht ure af kwam men in de Thomaskerk byeen (*). Ten tien ure ging de trein tusschen een bewegelyke *haie* of *spalier* van het hier in garnizoen liggend Regiment, onder het gelui van alle de klokken, en het spel van drie Muzyk-korpsen naar de Universiteitskerk. Op den met zand gelykgemaakten weg trok de eerwaardige optogt langzaam en statig, zonder van de schaar aanschouwers gehinderd te worden, voort; de stilte onder het volk gaf by dit schouwspel, dat inderdaad schoon en hartverheffende was, eenen onverdeelten indruk op alle gemoederen te kennen, en de eerste zonnestraal, die men na verscheide weken juist op dit tydstip door de wolken zag breken, viel op duizende vrolyke aangezigten. Vooral blonk de trein der hier studerende Jeugd uit; terwyl dezelve in zyn geheel uit byna 1000 personen bestond.

Vooraf gingen de regeringspersonen, de plaatsbekleeders van Z. M., de geestelykheid, de afgevaardigden uit onderscheide corporatien, vreemde geleerden enz. Daarop volgde in statelyke orde de Universiteit zelve; eerst de Rector Magnificus met de Profesoren en Doc-toren der vier faculteiten, elk door hunnen Decanus geleid; voorts de Advokaten enz. en eindelyk de Studenten, in eene bevallige orde gerangschikt. De stoet werd gesloten en geopend door een detachement paardenvolk, van muzykkorpsen begeleid, en leverde, zoo door de zilveren schepters (†), de statuten, het zegel,

(*) Men koos hiertoe ditmaal de Nicolaïkerk niet, dewyl hier op den 4den van Wintermaand 1409 de akten der stichting werden afgelezen.

(†) Twee derzelve zyn wegens hunnen hogen ouderdom merkwaardig; want zy werden in 1409 uit Praag herwaarts gebragt. Zy zyn met zeer veel bevalligheid bearbeid en een fraai gedenkteecken van oude smaak en kunst.

gel, en vaandels der Universiteit; door onderschiette personen statig gedragen, als de aan zulk een' feestdag voegende kleeding, een niet min plegtig dan prachtig gezigt op.

In het ruim der kerk waren de noodige schikkingen gemaakt, om dezen stoet te plaatsen. Daar gekomen betrad, na een' heerlyk uitgevoerden Zang, Prof. TITTMANN den kansel, en hield over de woorden: *Gy zyt het licht der wereld*, de Jubelpredikatie, waarin hy de wetenschappen als de grootste weldaad van God aan het menschelyk geslacht voorstelde. Na het gebed werd 'er eene Cantate (welker woorden de Hr. ERHARD gemaakt had) naar Muzyk uit een deel van Haydn's *Schepping* aangeheven; deze werd door de Jubelredevoering van den Hr. WENK vervangen; die *over de verdiensten handelde der mannen, die sedert het derde Jubelfest den roem der Leipziger Universiteit door hunne lessen of geschriften vermeerderd hebben* (*). Na de redevoering wedergalmde het gebouw van een voor dit Feest gecomponeerd *Te Deum*, dat zoo wel door de vokale als instrumentale muzyk voortreffelyk werd uitgevoerd. Ten twee ure was deze plegtigheid afgelopen. Vervolgens werd 'er in de ruime concert- en danszaal, met toepasfelyke chasinetten ter dezer gelegenheid prunkende, een maaltyd van 300 couverts gehouden; waartoe, met uitzondering der studerende jeugd, die afzonderlyk mede in een daartoe naar eisch van dien Feestdag met guirlandes, chasinetten enz. versierd lokaal, onthaald werd, de voornaamste personen, die in den stoet deel genomen hadden, waren genoodigd.

Wegens het ineeuwachtig weder werd de optoeg der Studenten met fakkels tot den volgenden avond uitgesteld, wanneer dezelve dan ook met 200 fakkels de Stad doortrok, van muzyk vergezeld; en op de markt gekomen eenige afvaardigde, om aan de plaatsbekleeders van Z. M. een Gedicht, ter dezer gelegenheid vervaardigd, aanbieden, het geen Z. Doorl. de Prins HERMANN VON SCHÖNBURG uit aller naam met eene gepaste aanspraak deed.

Be-

(*) Men kan dus deze redevoering als een vervo'g aanmerken op de in 1709 op dezen dag gehoudene door den befaamden J. B. MENKEN.

Behalve dit gedicht zyn 'er vele gezangen en verzen, ter vereering van het Jubilé gemaakt, welke waarde natuurlyk ongelyk is. Als eene byzonderheid verdient nog vermeld te worden, dat een Grysaard van 109 jaren, die een geboren Leipziger, maar thans te Gera woonachtig, is, zich herwaarts heeft laten voeren, om voor de tweedemaal het Jubelfeest der Universiteit mede te vieren.

AANMERKINGEN WEGENS DE ONTBRANDING DOOR ZAMENPERSING VAN LUCHT VOORTGEBRAGT;

*briefsgewyze medegedeeld door den Heer J. A.
DE LUC aan den Hr. NICHOLSON.*

In N°. 89. van uw *Recueil* vond ik, myn Heer! het volgend Artikel: „Vraag wegens de ontbranding der Zwam door zamengeperste lucht (*). In deze Vraag als

(*) De vraag was van den volgende inhoud:

„Onder de uitvindingen der hedendaagsche Natuurkunde is 'er mischien slechts een klein aantal, dat stof tot zulke belangryke nasporingen kan opleveren, dan het Werktuig, sints korten tyd uitgedacht, om brandbare stoffen door zamenpersing der lucht aantesteken.”

„Ik zag dezen kleinen toestel by den Hr. Accum, welke 'er my de verwonderingwaardige uitwerkselen van vertoonde, en gewone zwam en verschillende soorten van fungi deed ontbranden. Dezelve bestaat in een klein pompje, in welks bodem men de lucht door eene snelle werking van den zuiger verdrukt, dien men 'er in nederdrukt, en de brandstof wordt in deze zamengepakte lucht ontstoken.”

„Het zou voor de Natuurkunde byzonder van belang zyn, de verandering te onderzoeken, welke de lucht by deze bewerking ondergaat, en te weten, of het voortgebragte uitwerksel aan eene mechanische werking der lucht, dan aan eene verandering van inhoud (*capacité*), uit hare snelle verdikking ontslaande, zy toeteschryven. Ik ben enz.”

als mede het antwoord, ondersielt men; dat de *ontbranding* het uitwerksel van de zamenpersing der lucht zelve is; over deze theorie neem ik de vryheid u eenige aanmerkingen mede te deelen.

Door eenige omstandigheden by de bewerking kan men bewyzen, dat dit uitwerksel niet door de zamenpersing der lucht veroorzaakt wordt. Want het is uitgemaakt, dat de lucht tot geene groote digtheid in het werktuig gebragt wordt. Wanneer de eerste (*primitive*) hoeveelheid lucht, welke de holle cylinder op het oogenblik bevat, dat men den zuiger nederdrukt, geheel daarin bleef, moest de zuiger van zelfs naar boven ryzen, tot het punt, waarvan hy gekomen was (†), dat in het geheel niet gebeurt. Dus is 'er een groot gedeelte van die lucht by de nederdrukking ontsnapt; en dit is voor het uitwerksel noodig; want indien de zuiger niet bykans den bodem der pomp bereikte, zou de ontbranding der Zwam geene plaats hebben; en bleef de lucht in haar geheel of grootendeels in de buis, dan zou men den zuiger zoo verre niet kunnen brengen.

Dus is de *verdikking der lucht* niet de onmiddelyke oorzaak der ontbranding; deze is de *verdikking van de onmiddelyke oorzaak der warmte*, welke men ook *warmtestof* noemt, maar in alle Natuurkundige Werken en oude en nieuwere talen *vuur*, *vuurstof* genoemd wordt, of eenen dergelyken naam ontvangen heeft. Men heeft dezelve altyd beschouwd als eene uitzetbare vloeistof, en vatbaar om eene groote kracht van uitzetting

En het antwoord van den Hr. NICHOLSON luidde als volgt:

„ Deze reeds sedert eenigen tyd bekende proef schynt van de vermindering van den inhoud aftehangen, die door de oogenblikkelyke verdikking veroorzaakt wordt. Volgens proefnemingen van den Hr. DALTON, schynt de verdikking, die met de drukking des Dampkrings gelyk staat eene vermeerdering van temperatuur voort te brengen van meer dan 50° van Fahr., en indien wy nu veronderstellen, dat deze vermeerdering plaats heeft in de regte reden van de zamedrukking (en deze onderstelling is waarschijnlijk nog beneden zoop als het dadelijk is) zou eene zamenpersing van achttien dampkringen de temperatuur van ontbranding voortbrengen.”

(†) Behouders den wederstand, aan de wryving tegen de wanden, toeteschryven, die vry aanmerkelijk is

Red. Bibl. Brit.

ting te ontwikkelen, als zy tot eene groote *digtheid* geraakt is.

Dit is de oorzaak van ons verschynfel. Zy is het gevolg van eene dergelyke bewerking, waar door men een stuk yzer doet gloeijen, 'er snel met eenen hamer op staande; en deze oorzaak is de verdikking van het vuur (*). Deze stof kan even als de lucht zamengeperst of veyld worden, door werktuiglyke middelen (†). Het gaat ook zoo in de luchtpomp, die daarvan twee voorbeelden tevens oplevert. Ten zelfden tyd, dat de Manometer (Digtheids-meter) ryst of zakt, door de *verdikking* of *verdunning* van de lucht in den ontvanger, klimt of daalt de Thermometer in dezelve evenredigheid, door de *verdikking* of *verdunning* van het vrye vuur, met lucht vermengd. De beide uitwerksels worden gelykelyk voortgebracht door vermeerdering of vermindering van de *ruimte*, waarin de vaste hoeveelheden der respectieve *vloeistoffen* bevat zyn.

Het eenig onderscheid tusfchen beide gevallen is de doordringbaarheid der ligchamen ten opzichte der vloeistoffen. De klokken, ondoordringbaar voor de lucht zynde, kan men de verdunning of verdikking van de lucht, zoo langzaam men verkiest, bewerkftelligen, zonder de uitwerksels te veranderen; maar geene klok hebbende, welker stoffe ondoordringbaar voor het vuur is, vereischt de bewerking eene groote *snelheid*. Indien hetzelfde getal hamerslagen, dat *snel* opeenvolgende een stuk yzer gloeiend maakt, by tusfchenpoozing gegeven werd; of indien de zuiger, die snel tot den bodem van den cylinder nedergedrukt, de ontbranding der Zwam voortbragt, langzaam werd nedergedrukt, zou men hetzelfde uitwerkfel niet bekomen; omdat het verdikte vuur den tyd zou hebben, van door de porien

(*) Hoe zeer ons de benaming *warmte stof* verre verkiesselyk hier zou voorkomen, doet dezelve niets ter zake, en laten wy deze keuze voor rekening van den steller.

Red.

(†) Dit bewyst de Red. der *Bibl. Brit.* door eene overwyzing op eene Proeve over het Vuur, in zyn Journaal geplaatst.

Red.

rien van het yzer in het eerste, of van den cylinder der pomp in het tweede geval, te ontsnappen.

Dit acht ik de reden van de ontbranding der Zwam in den beschreven toestel enz.

NIEUW UITGEVONDEN

K R I S T A L

DOOR DE HEEREN

K R U I N E S E N L A U C O N.

Uit een Rapport, dat de Hr. GAY-LUSSAC, namens eene Commissie, van wege de Klasse der Natuurkundige Wetenschappen van het Fransch Instituut, tot de beoordeeling van nieuw uitgevonden Kristal benoemd, uitbragt, is het volgende ten voordeele daarvan gebleken.

Ieder weet, dat de Franschen tot hier met betrekking tot het Flintglas anderen cynsbaar geweest zyn, en dat dit eene der redenen is, die in Frankryk de volmaking der Optische Werktuigen verhinderden.

De Akademie der Wetenschappen had op verschillende tyden pryzen uitgeloofd, om de nyverheid ten dezen aanzien optewakkeren. Nog in het jaar 1788 geschiedde dit met eenen buitengewonen Prys van 12,000 Livres; maar het schynt niet, dat men sedert het Engelsch Flintglas nader by gekomen is. Zelfs de Engelsen achten het nog voor eene meerdere maat van volkomenheid vatbaar, en stelden op dit onderwerp eenen Prys van 24,000 Francs, die echter tot heden niet behaald is.

KRUINES en LAUÇON hebben zich door de tot nog vruchteloos in het werk gestelde proeven niet laten afschrikken, maar nieuwe te zamen genomen, welke eeren gewenschten uitslag gehad hebben.

Het Kristal, de Klasse aangeboden, overtreft inderdaad het beste Engelsche Flintglas, het is ongemeen blank en zuiver, is specifiek veel zwaarder, dan men

men deze soort van glas tot hier kon maken, daar de zwaarte van hetzelfde in evenredigheid tot het Flinnglas staat als 37 : 33.

Het genoemde Kristal bezit eene groote dispersive kracht, daar het tot het gewone glas ten dezen opzichte staat als 5 : 2, terwijl het gewone glas tot het Flintglas hieromtrent als 2 : 3 staat.

In alle deze opzigten overtreft het nieuwe Kristal al wat men soortgelyks ooit gezien heeft. Daar de wederkaatsing van hetzelfde zeer sterk is, zyn de brandpunten in de daarvan vervaardigde glazen een vierdedeel korter, dan in die van gewoon glas.

De Hr. KRUIES, die tevens een bekwaam Opticus is, heeft het 'er niet by laten berusten, van met den Hr. LAUGON deze glassoort te vervaardigen, maar hy bedient zich reeds daarvan tot Achromatische Verrekkykers. Men heeft 'er zulk eenen van hem, die een der Leden van de Commissie beter bevonden heeft, dan eenen Dollondschen van dezelfde lengte.

NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Disfertatio Medica inauguralis, agens de prosopalgia feliciter in Nosocomio Academiae Ultrajectinae sanata, item de vifi ibidem cordis ruptura, subito lethali, una cum prolusione in ignavos Theoriae Medicae contemtores empiricos, quam Sc. erudit. examini submittit C. G. I. J. FALCK, Rheno-Trajectinus.* — Rheno-Traj. 1809. d. i.

Verhandeling over eene in het Gasthuis der Hoogeschole te Utrecht gelukkig genezene Gelaatsmilt. alsmede over eene aldaar waargenomen, plotseling doodelyk verlopen van het hart met eene voorafpraak tegen het domme verachten van alle wetenschappelyke kennis in de Geneeskunst door de Empirici enz.

In het voorleden jaar zyn 'er verscheidene uitmuntende Verhandelingen, in het Geneeskundig vak, aan de Utrechtsche Hoogeschole verschenen. Onder dezelve bekleedt deze geenszins de laagste plaats. Zy levert ons een oordeelkundig verhaal van twee zeer opmerkelyke en zeldzame ongesteldheden. — Het eerste geval was eene *pynylyke kramp trekking der gelaatsspieren*, door den Schryver *prosopalgia* genaamd; een naam, waar door het kramp- of stuipachuge, dezer ziekte noodzakelyk eigen, niet is uitgedrukt, en die dus

te onbepaald is. Dezelve was zoo hevig, dat zy zich zelfs verder over de bovenste ledenmaten verspreide, ja somtyds met bewusteloosheid gepaard ging en tot razerny overging. Alle deze verschynselen werden genoegzaam geheel door de zuivering der eerste wegen en door de versterking van derzelver veêrkracht weggenomen en hingen daar blykbaar geheel van af; dewyl zy met de vermeerdering van de kwaal der maag en darmen verergerden en met deszelfs vermindering ook langzamerhand aflieten en geheel verdwenen. De aandoenlykheid van het zenuwgestel, vooral op die bepaalde plaats, werd tegengegaan, zoo door gepaste klisteren, als door het leggen van Spaansche vliegen en wel bepaald op die plaats, waar de zevende hoofd- of hersenzenuw, uit het bekkeneel komende (*), den zoogenaamden ganzenvoet vormt, dus by de verzameling van die zenuwtakken, die tot het aangezicht behooren. — Met regt besluit F. dat deze *Krampstrekking* sympathetisch was en van de ongesteldheid des darmkanaals afhing; schoon een schorfschtig uitslag, hetwelk niet goed wilde uitkomen, 'er mede schuld aan schynt gehad te hebben. Door verscheidene bygebragte en goed gekozene voorbeelden uit andere geneeskundigen bevestigt hy voorts deze wetenschappelyke ontwikkeling en verklaring nader.

De tweede waarneming, in den titel vermeld, had tot voorwerp een' man, die lang een ongeregeld en behoefstig leven geleid had, eindelyk door borstkrampen overvallen was en daaraan, zoo als ook aan andere ziekten veel had geleden, tot dat hy, om zyne gedurige benaauwdheid op de borst in het gasthuis opgenomen, op een' dag, dat hy zich juist niet erger bevond, plotseling stierf. By het openen van het lyk vonden men de linker long onbeschadigd, maar de regter zeer sterk met het borstvlies zamengegroeid en met zwart geronnen bloed vervuld. Het hart had aan deszelfs punt eene spleet of barst, in de achterste of slagaderlyke kamer dringende, en was ledig, terwyl 'er zich veel bloed, maar geen etter in het hartzakje bevond. Ook waren 'er geene andere teekenen van verzwering aanwezig. De groote slagader was in zynen aanvang zeer naauw, maar werd vervolgens weêr buitengewoon wyd. — De Schr. heeft met veel vlyt deze waarneming, by welke ter opheldering eene plaat gevoegd is, met diergelyke, by andere Ontleed- en Geneeskundigen voorkomende, gevallen vergeleken en daaruit aangetoond, dat dit geval onder de zulke behoort, waarin het barsten een gevolg is van de buitengemeene dunheid der punt van het hart, vooral aan de slagaderlyke kamer, waardoor de vezels, by het zamentrekken

(*) Waarom deze zenuw *portio dura septimi paris* genoemd? zulk eene gehechtheid aan het oude is kinderachtig.

ken zoo grooten tegenstand niet kunnen bieden, als noodig is, vooral indien de loop des bloeds in en door de groote slagader verhinderd wordt, gelyk hier het geval was.

De voorafpraak, hoewel niets nieuws bevattende, is echter een woord op zyn pas gesproken. De verachting en verwaarloozing dier voorbereidende wetenschappen, zonder welke de Geneeskunst niet eens geleerd, laat staan beoefend kan worden, is ook in ons land, helaas! maar al te gemeen. Wy beschouwen dit als eene der ongelukkigste gevolgen van het *Brownianisme* en andere eenzijdige leerwyzen in het Geneeskundige. De Heer F. heeft beter weg ingeslagen en zal, dien blyvende bewandelen, nog veel nut kunnen stichten en zynen Land- en Stadgenooten tot sieraad verstrekken.

T O O N K U N S T.

PARYS. De Heer LEVASSEUR, Hoogleeraar der Muzyk, gessaagd zynde in het onderwyzen der Piano aan eene jonge vreemdelinge, die geen woord Fransch verstond, en wier moedertaal hy even min kende, meende meer te mogen ondernemen; hy heeft beproefd, om doofstom geboren en in de Muzyk en de Piano te onderwyzen. De Hr. SICARD heeft hem met zyn bekenden yver ondersteund en onder andere kan de klasse der Schoone Kunsten van het Instituut over den verwonderlyk goeden uitslag daar van oordeelen. Zy heeft twee doofstomme Meisjes van omtrent 15 of 16 jaren, verscheide stukken met eene byna onbegrypelyke nauwkeurigheid hooren uitvoeren, vooral wanneer men bedenkt, dat zy het zintuig missen, dat de toonen en de maat kan waarden.

De Heer LEVASSEUR kende, toen hy dit Muzykaal onderwijs begon, de teekens niet, waar door men met de doofstommen spreekt, en, in weerwil van alle deze moeilijkheden, is hy zoo verre gekomen, van aan zyn twee kweekelingen het denkbeeld by te zetten van de overeenkomst, die 'er tuschen de klavieren van een Piano en de stand der noten tuschen de lynen is, hun de handeling van het klavier te leeren, en dat meer verwondering moet wekken, hun de maat te doen gevoelen. De leerwyze van den Hr. LEVASSEUR is voor geene verkorting in de byzondere deelen geschikt, maar hoe vindingryk zy moge wezen, verdienen, gelyk de voornoemde klasse geruigt, het geduld, de zachmoedigheid en de yver van den achingwaardigen Onderwyzer byna meer verwondering, dan de goede uitslag zelve.

SCHIL-

SCHILDERYEN EN BEELDHOUWSTUKKEN.

BEYEREN. De Hoogleeraar SIMON KLOTZ, heeft in ons Museum een Schilderituk tentoongesteld, waarvan het onderwerp uit de Heilige Schrift ontleend is. Deze onderneming is te prysfelyker, daar onze heden-daagsche Kuntkenaren zelden Bybelsche onderwerpen behandelen. Deze Schildery, die in alle opzigten de aandacht der kenners verdient, vertoont de Maagd het Kind Jezus slapende op haren schoot hebbende. Boven haar heeft een Engel, die het Kruis draagt, eene donkere wolk doorboord, aan de eene door bergen en aan de andere door zachtelyk bewogen golven der Zee bepaald. Aan den rechterhand is de Profeet Micha, onder de gedaante van een' Godsdienstigen Grysaard, en aan de linkerhand de Profeet Jesaja, in wiens trekken de Goddelyke inblazing te lezen is. Dit geheel Myttiek tafereel strekt, zoo met betrekking tot de ordonnantie als uitvoering, tot eer van de Genie en het talent des Kuntenaars. — Een voortbrengfel even belangryk, maar van eene andere soort, is het Landschap door den Hr. KENJOLA geschilderd, de vallei van Triente verbeeldende, waar aan de eene zyde de Versina, aan de andere de Adige doorloopt, aan welken plaatsen de Stad Triente op den voorgrond geplaatst is, en waar men ook het Klooster *Alle Laste* ziet. Dit Stuk is naar het leven geschilderd, en de verschillende voorwerpen zyn ongemeen natuurlyk voorgesteld. De grond, de schaduwen, de zonnestralen, die in eene nevelachtige lucht breken, doen eene heerlyke uitwerking, en de perspectief brengt een volmaakt bedrog voort. Z. M. heeft dit fraaije Landschap gekocht, om het in eene zynere schoone Galeryen te plaatsen.

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

Voor welluidendheid en het zangerige in zyne Versen zorgde misfchien nooit meer een Dichter dan METASTASIO. Van 44,000 grond- of wortelwoorden (*voci radicali*) waarop de Italiaansche taal roem draagt (*), meen-

(*) Zie *Novelle letterarie publ. in Firenze 1783 N°. 2. col. 23.* doch ten onregte.

meende hy slechts zes à zeven duizend tot zyne hel-
derklinkende toonen te mogen gebruiken. De overige
keurde hy zoo al niet te hard en te ruw, ten minste te
weilluidenloos.

MERKWAARDIG VOORBEELD VAN MENSCHLIEVENDHEID.

FRANÇOIS REMY *Senior*, van Metz geboortig, was
by het Fransch Keizerlyk Hospitaal, te Neuburg,
aangesteld. Den 29ten van Grasmaand l. l., kwam
des avonds ten acht ure een schip met twee-en-veer-
tig gekwetsten, (de meeste hadden eene amputatie on-
dergaan en allen waren zwaar gewond), den Donau
af, welke op wagens naar het Hospitaal moesten ge-
voerd worden. Maar de Donau was gezwollen; de
avond donker, en geen Zieken-Oppasser waagde het,
op het van den oever verwyderde schip te komen;
het geschreeuw der jammerende ongelukkigen was hart-
verscheurend en treffend; wanneer genoemde REMY,
hoewel de diepte van de rivier niet kennende, door
edel medelyden met zyne broeders weggesleept, hun
besloot te hulp te komen. Hy ontdoet zich van zyne
kleederen, zwemt naar het schip, laadt den een na den
ander dezer beklagenswaardigen op de schouders, brengt
hen op de gereed staande wagens, en voleindde dit
edel-werk niet voor ten elf uren des nachts, toen zy
alle aan den oever waren, en van daar naar het Hos-
pitaal in hunne bedden konden gebragt worden.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFEGTEN.

Op Maandag den 15 van Louwm. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Azndeelen by Hope & Comp.		<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C. 61½ 62½
enz.	107 ½	dito dito nieuwe. 52 ½ 53½
<i>Rusland</i> 5 prCt.	81½ 82½	<i>Portugal</i> , by Hope & C. 99½ 100
<i>Zweden</i> 5 prCt.	79½ 80½	<i>Engeland</i> . Annuit. 3 prCt. 71
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. 87 ½ 94		<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. 69 ½ 71		5 prCt. niet gen.
dito Kroon 4 prCt. 95½ 96½		Dito Cert. by K. & V. 77½ 78½
<i>Ketser van Oostenryk</i> 5 prCt. 34 ½ 38		zond. Coup.
dito 4½ prCt. 31 ½ 32		Wisselcours.
dito 4 prCt. 30 ½ 32		Op Londen. niet genot.
		— Parys. 57½

B.M.

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	32½ a 33	dito Domeinen. 4 prCt.	67½ a 71
dito a 2½ prCt.	2, 2½ a 30½	dito Vrywillig a 5 prCt.	50½ a 51½
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	36 a 4	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oloop. premie by Af. losf.	88½ a 89½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	32½ a 33	Rescriptien Losb. na den Vrede	43½ a 44½
dito 1801. a 3½ prCt.	29½ a 30½	Agio van de Bank.	niet gen.

STERRE- EN WEERKUNDIGE
WAARNEMINGEN.WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,
BUITEN HAARLEM.

1810. { LOUWID.	BARO- ME- TER.	THER- MOM- ETER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
10 { 30. 1 30. 1 30. 0½	33½ 35 33	O. Z. O. — —	's morgens bewolkt; verders betrokken en mist.	
11 { 30. 0½ 30. 0 30. 0	31 32 31½	O. Z. O. — —	's morgens bewolkt; verders betrokken met mist.	
12 { 30. 0 30. 0 30. 0½	31½ 34 30	O. — —	bewolkt; harde wind.	
13 { 30. 1 30. 1 -0. 1½	24 27 23	O. — —	zeer harde wind; voormidd. helder; verders wolken.	
14 { 30. 1 30. 0 29. 9½	18½ 24½ 25	O. Z. O. t. O.* N. O.	voormidd. helder; verders bewolkt.	
15 { 29. 8½ 29. 8 29. 7½	12½ 19 + 12	O. — —	's morgens en 's avonds helder; voor 't overige bewolkt.	
16 { 29. 7 29. 7 29. 8	11 20 \$ 20	Z. — Z. t. w.	voormidd. helder; 's namidd. zware sneeuw, 's avonds helder, dampig, stil.	

* 's namiddags z. z. w.

† Des nachts ten een ure 7½ graden.

§ 's avonds ten 8 ure 12 graden.

GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 164; en te *Haarlem* 12, onder welke laatste 1 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PR.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 4. *Vrydag den 26 van Louwmaand.*

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

KOPENHAGEN, Voor het jaar 1808 had de Wiskundige Klasse der Koninklyke Maatschappij der Wetenschappen, alhier, eene Vraag opgegeven: *over het Maximum en Minimum der Versloringen in de loopbanen der Planeten (*)*. Er is op dezelve by de Maatschappij eene Verhandeling ingekomen, met de spreuk: *Tentanda est via*, welke bekroond is en ten Schryver heeft, gelyk gebleken is, den Heer JOHANNES CONRAD HEGNER, te Hernhut in Oberlausitz.

Voor het jaar 1810 worden de volgende Prysragen opgegeven:

I. DOOR DE WISKUNDIGE KLASSE.

Corpus, quod formam et figuram cylindri habet, velut pyrobolus Congrewii, sub qualibet elevatione aut sub quo-

(*) Zie. Algemeene Konst- en Letter-Bode 1808. N°. 1. bladz. 1.

I. DEEL.

D

quolibet cum horizonte angulo flammis ex eo erumpentibus propellitur et projicitur. Dum materies, quæ igni pabulum præbet, exurit, pondus corporis minuitur. *Quæritur.* 1.) Quenam curva vel trajectory a corpore isto describatur? 2.) Si materies inflammabilis, quam cylindrus continet, ita comburit, ut strata conflagrantiæ nec invicem parallela nec ad axim sint perpendicularia, quanam trajectory perturbationes exinde oriantur, et quomodo emendari et præveniri possint? 3.) Cum necesse sit pyrobolos cum in finem perforare et excavare, ut major superficies flammæ offeratur, et vis ignis erumpentis augeatur, quæritur, quæ sit optima foraminis forma et figura?

In votis habet Societas Regia, ut resistentia et pressio aeris quoque, si fieri possit, considerentur; nihilo tamen minus, citâmsi hoc desideraretur, Societas præmium deferret auctori; qui tria supra nominata momenta optime exposuerit.

dat is:

Daar een ligchaam, het welk de gedaante en den vorm van een cylinder heeft, gelyk de vuurpyl van Congreve, onder elke hoogte, of onder elken hoek met den gezigtseinder, terwyl de vlammen uit hetzelfde stroomen, voortgedreven en geworpen wordt; en, terwyl de stof, die het vuur voedsel verleent, verbrandt, het ligchaam in zwaarte afneemt, wordt gevraagd: 1.) Welke kromme of schuinsche lyn door zulk een ligchaam beschreven wordt? 2.) Indien de brandbare stoffen, die de cylinder bevat, zoo verbrandt, dat de aangestoken ligen noch onderling evenwydig, noch regtskandig op de as zyn, welke schuinsche verstormingen daaruit ontstaan en hoe die kunnen verbeterd en voorgekomen worden? 3.) Daar het ten dien einde noodzakelyk is de vuurpylen te doorboren en uitteholten, om eene grootere oppervlakte aan het vuur bloot te stellen, en de kracht van het uitstroomend vuur te vermeerderen, wordt gevraagd, welke de beste gedaante en vorm van de opening is?

De Koninklyke Maatschappy wenscht, dat hierby ook de wederstand en de drukking der lucht, zoo mogelyk, in aanmerking genomen worden; doch zal, hoe-wel dit verlangd wordt, den prys dien Schryver toewyzen, die de drie bovengenoemde punten het best verklaard zal hebben.

2.

2. DOOR DE NATUURKUNDIGE KLASSE.

Jam dudum physici rationem, quam habent inter se electricitas et magnetismus, phaenomenis non minus similibus quam dissimilibus, insignem, magna diligentia explorare conati sunt. Huic tamen disquisitioni observatis et inventis recentissimorum temporum magnum momentum accedit. Haud pauca experimenta ex alta meditatione hac de re protulerunt philosophi, quae autem cum decretis physices experimentalis hodiernae nondum satis arcte sunt conjuncta; multa experimenta nova eaque gravia instituerunt physici nonnulli, quae autem nondum satis ab aliis examinata esse videntur. Hanc igitur physices experimentalis partem multo perfectiorem reddi posse existimat Societas Regia. ideoque premio condecorabit autorem, qui, experientia aut duce aut teste utendo, rationem mutuam electricitatis et magnetismi optime et solide exposuerit.

dat is:

Reeds lang hebben de Natuurkundigen de in het ooglopende betrekking, welke 'er tuschen de Electriciteit en de Magneetkracht, niet min gelyke dan on-gelyke verschynselen, bestaat, met alle vlyt pogen op te sporen. De waarnemingen en uitvindingen der laatste tyden echter zyn voor dit onderzoek van veel belang. De Wysgeeren hebben uit grondige overdenking dezer zaak niet weinige proeven aan het licht gebracht, die echter niet met de wetten der hedendaagsche werkdadige Natuurkunde niet naauw genoeg overeenstemmen; eenige Natuurkundigen hebben vele nieuwe en zware proeven te werk gesteld, die evenwel van anderen nog niet genoeg schynen onderzocht te zyn. Dus oordeelt de Koninklyke Maatschappy, dat dit gedeelte der werkdadige Natuurkunde veel volkomener zou kunnen gemaakt worden, en zal derhalve den Schryver met den Prys bekroonen, die, van de ontdekking als leidsvrouw of als getuige zich bedienende, de wederzydsche betrekking der Electriciteit en Magneetkracht het best en het grondigst zal uitgelegd hebben.

3. DOOR DE GESCHIEDKUNDIGE KLASSE.

Desiderat Societas, ut Regis Waldemari primi tam
D 2 *ma-*

matris Ingeburgis quam Regina Sophia origo et cognatio Russica curatius et explicatius, quam huc usque factum est, illustrentur.

dat is:

De Maatschappij verlangt, dat de oorsprong en Russische verwantschap van Koning Waldemar I., zoo van de Moeder Ingeburg als de Koningin Sophia, naauwkeuriger en duidelyker, dan tot hier geschied is, opgehelderd worden.

4. DOOR DE WYSGEERIGE KLASSE.

A.) Cum sint, qui experimentorum et doctrinarum physicarum usum in animi sui sensus interni phaenomenis explicandis adhuc inficiuntur, et cum alii vicissim observationes et rationes psychologicas ad investigandas rerum corporearum causas vel prorsus aspernari videantur, vel earum usum certe solis morborum quorundam curationibus desinant, opera praestitum fuerit, harum sententiarum simul ratione habita, plenius docere et statuere, quatenus psychologia et physica inter se revera conjunctae sint, et quid quaeris harum disciplinarum ad alteram promovendam hactenus contulerit, argumentis historicis demonstrare.

dat is:

A.) Dewyl 'er zyn, die de toepassing van Natuurkundige Proeven en Wetenschappen by het verklaren der verschynselen van het inwendig gevoel hunner ziel, tot nog afkeuren, en anderen op hunne beurt de Psychologische Waarnemingen en Middelen, om de oorzaken van ligchaamlyke zaken optesporen, geheel schynen te verachten, of derzelver toepassing zeker alleen tot genezing van eenige ziekten bepalen, is het de moeite waardig, om op beider gevoelen gelykelyk acht slaande, volkomener te leeren kennen en te bepalen, in hoe verre inderdaad de Psychologie en Physica aan elkander verbonden zyn, en met Geschiedkundige bewyzen aantoonen, wat elk dezer Wetenschappen tot de bevordering van de andere tot hier hebbe toegebracht.

B.) Cum idea linguae universalis et characteristicæ, a Leibnitzio proposita, neque ab eo ipso satis explicata sit, nec ab aliis omnino videatur intellecta, detur luculenta

es

et accurata hujusmodi linguae descriptio, & disquiratur simul, num et quatenus rationes in nonnullis aliis disciplinis, velut in Mathesi et Chemia, praesertim recentiore, jam tentata etiam in Philosophia ceterisque humanae cognitionis partibus recte iniri queant?

dat is:

B.) Daar het denkbeeld wegens eene algemeene en karakteristieke taal, door *Leibnitz* voorgedragen, noch door hem zelven genoeg verklaard is, noch door anderen volkomen schynt begrepen te zyn, wordt 'er eene duidelyke en naauwkeurige beschryving van zoodanig eene taal verlangd, en tevens een onderzoek, of en in hoe verre de middelen, in eenige andere Wetenschappen, als in de Wis- en Scheikunde, vooral de nieuwere, daartoe reeds beproefd, ook in de overige deelen der Wysbegeerte en menschelyke kennis te regt zouden kunnen gebezigd worden?

Uit hoofde van het gewigt en de moeiljykheid dezer Vrage, strekt zich de tyd ter beantwoording tot het einde van het jaar 1811 uit.

De Koninklyke Maatschappy looft eene gouden Medaille, ter waarde van 50 Deensche Dukaten, uit, voor het grondigst en voldoende beantwoorden van elk dezer Vragen. De geleerden van alle volkeren kunnen naar den Prys dingen, uitgezonderd de Inlandsche en het ryk bewonende Leden der Maatschappy. Men kan de Verhandelingen in het Latyn, Fransch, Engelsch, Hoogduitsch, Zweedsch of Deensch, schryven, maar zonder naam, en met eene spreuk op een gecachetteerd briefje, waarin de naam, hoedanigheid en woonplaats der Schryvers vervat is.

Met uitzondering der Vraag B. van de Wysgeerige Klasse, moeten de antwoorden, die naar den Prys willen dingen, voor het einde van den jare 1810, ingezonden worden aan den Secretaris der Maatschappy THOMAS BUGGE, Raad van den Koning, *Prof. Astr. et Mathes.* en Ridder der Dannebrog Orde.

LONDEN. De Natuurkundige Wetenschappen leden onlangs een gevoelig verlies in den dood van den beroemden Heere TIBERIUS CAVALLÒ, die, schoon in Zwitserland geboortig, reeds sedert dertig jaren hier gevestigd was, en zoo wegens de uitgetrektheid zyner kundigheden als zyn beminneelyk karakter, in de algemeene

ne achting deelde. Hy heeft verscheide Natuurkundige Werken in het licht gegeven, zoo over de Electriciteit, Lucht als de beginselen dier Wetenschap, welke hy alle met eigen waarnemingen verrykte.

FRANKRYK. Behalve andere mannen van naam, zyn in den loop van 1809 nog overleden binnen dit Ryk, de Heeren: **VAN HOORN**, een Hollander, beroemd Oudheidkundige en bezitter van een zeer ryk Kabinet Medailles; **DUPUIS**, de Schryver van *P'Origine de tous les cultes*; de Geschiedschryver **SAINT CROIX**; en de Luchtreiziger **BLANCHARD**; welker verlies Geleerdheid en Kunst smartelyk zullen gevoelen.

COLMAR. In den ouderdom van 73 jaren overleed hier de bekende Duitsche Hekeldichter en Fabelschryver, de Heer **PFEFFEL**, die algemeen wegens zyne Letterkundige bekwaamheden beroemd is.

WEIMAR. De regerende Hertog van Saxe-Weimar, een edelmoedig voorstander der Wetenschappen, heeft de Boekery van den overledenen **FERNOW** zich eigen gemaakt, door een jaargeld van 1000 Francs aan twee van deszelfs Kinderen te geven. Deze Bibliotheek, die zeer ryk in Italiaansche Letterkunde is, zal met de Hertoglyke vereenigd worden. De uitgave der Werken van **WINKELMAN**, waarvan **FERNOW** de twee eerste Deelen publiek maakte, zal door den Hr. **MEYER** en Prof. **SCHULZ** voortgezet worden. De eerste heeft als Kunstenaar Italie bezocht, 'er veertien jaren vertoefd en alle de meesterstukken der Oudheid en de hedendaagsche Scholen beoefend; zyne taak is het al wat de schoone Kunsten betreft, terwyl al wat Philologie aangaat, den Hr. **SCHULZ**, een waardig Kweekeling van den beroemden **WOLF**, is opgedragen.

I N L A N D S C H E.

AMSTERDAM. Het Koninklyk Kabinet van Natuurlyke Historie is onlangs met een merkwaardig Voorwerp vermeerderd geworden. Dit is een zeer groote, volkomen ronde, steenachtige bal, die door den Heer **HERM. REESINK**, te Nymegen, in het jaar 1788, by de

de ontleding van een Paard, hetwelk ruim acht jaren oud was geworden, in den Endeldarm van dit dier gevonden is. Deze steen zat op de gemelde plaats zeer vast geklemd; deszelfs gewigt bedroeg toen twee ponden en drie lood; thans weegt dezelve een-en-dertig ongen, twee drachmen, en vyftig grein: deszelfs middelyn bedraagt vier Rynlandfche duimen; de eigendommelyke zwaarte is 1,667; de uitwendige oppervlakte is glad en donkerbruin. Nu dezelve doorgezaagd is, vertoonen zich omstreeks het middelpunt onderscheiden kleine, onregelmatige bolligheden; doch het overig gedeelte bestaat uit vaste, kringfwyze, vast aan elkander zittende lagen, van eene bruine geelachtige kleur; twee dezer kringen echter zyn byna geheel uit, en eenigzins gelyk aan eene spatachtige zelfitandigheid. Door het Scheikundig onderzoek van een gedeelte van dezen steen, is gebleken, dat het hoofd bestanddeel van denzelven een middenzout is, uit phosphorzuur, magnesia en vlug loogzout bestaande, en met eene dierlyke zelfitandigheid doormengd.

Behalve dezen grooten bal, vond de Heer REESINK, in den grooten Maagdarm van het zelfde dier, nog meer dan vyftig steentjes van eene foortgelyke zelfitandigheid. Het gemelde stuk, aan den Koning, voor Hoogstdeszelfs verzameling van Voorwerpen, tot de Natuurlyke Historie betrekkelyk, door voornoemdem Heer H. REESINK aangeboden, is door Z. M. met genoegen aangenomen.

B E S C H R Y V I N G

van eene nieuwe onregelmatigheid onlangs in de gedaante van de Planeet Saturnus waargenomen, door W. HERSCHELL.

Medegedeeld aan de Koninklyke Maatschappij te Londen.

De zonderlinge gedaante van de Planeet Saturnus, een onderwerp, waar over ik reeds tweemalen de Koninklyke Maatschappij

schappy bezig hield, trok by aanhoudendheid, om verschillende redenen, myne aandacht tot zich. Toen ik in den Teleskoop van veertig voeten de aanmerkelyke platheid aan de Poolstreken dezer Planeet ontdekte, schreef ik die aan de aantrekkings van de stof des rings toe, en wy kennen zyne strekking, om een dergelyk uitwerksel voorttebrengen. Maar dewyl eene omstandigheid, mede waargenomen, te weten eene geringe platheid der equatoriale streken van deze Planeet, zich niet volgens deze beginselen laat verklaren, wilde ik de Natuurkundige reden van dat uitwerksel opsporen, en dit was eene byzondere beweegreden, welke my uitgelokt heeft, om myne waarnemingen voort te zetten. Maar in het laatste tydperk der verschyning van Saturnus, was de stand van den ring geheel en al ongunstig voor een dusdanig onderzoek; want de deelen zelve van de oppervlakte der schyf, die voor deze myne nasporing belangryk waren, werden door den ring aan de voorzyde der Planeet bedekt of wierpen zich op dezelve in het achterst gedeelte.

Met dit oogmerk Saturnus beschouwende ontdekte ik in zyne gedaante eene nieuwe onregelmatigheid, welke (hiervan ben ik volkomen zeker) niet bestond ten tyde myner laatste waarnemingen. Zie, hoe ik dezelve in myn dagboek beschreven vind.

16 van Zomermaand 18c7. De gedaante der twee Poolstreken van Saturnus is tegenwoordig niet voor beide hetzelfde. Ik zie, als voorheen eene aanmerkelyke platheid in de noordelyke deelen van de schyf, maar de zuidelyke deelen zyn van eene kromme naar buiten uitspringende gedaante.

Ik vroeg aan myn' zoon JOHN HERSCHELL, die in den Teleskoop zag, terwyl ik deze waarneming opschreef, of hy eenig onderscheid tuschen de kromte der noordelyke en zuidelyke streken der Planeet bespeurde, en verzocht hem op de lei de gedaante der schyf volkomen zoo afteekenen, als hy haar zag. Zyne teekening ziende, bleek my daarin naauwkeurig het verschyfisel, dat ik beschreven had.

Een' zeer geoefend Sterrekundigen, onder myne Vrienden (*), en die een' myner Teleskopen van zeven voeten bezit, noodigde ik uit, om aandachtig de twee Poolstreken van Saturnus te onderzoeken, en verzocht hem my te doen weten, of hy eenig verschil tuschen derzelver schynbare kromte opmerkte. Den 23 derzelfde maand ontving ik hierop van hem antwoord, waar by hy my eene teekening overzond, waarin dadelijk de zuidelyke Poolstreken meer uitspringende schynen. Deze vriend stelt, volgens zyn gewoon scepticismus, dit verschyfisel op rekening van gezichtsbedrog, en men zal weldra zien, dat 'er inderdaad geene reden is, om deze

on-

(*) Dr. Wilson van Hampstead, voorheen Prof. Astron. te Glasgow,

onregelmatigheid aan een wezenlyk gebrek van evenredigheid of aan eene veranderlyke gedaante van de Poolstreken der Planeet toeteschryven.

22 van Zomermaand 9 ure 24'. Ik zie hetzelfde verschynfel of dezelfde uitspringende kromte aan de Zuidpool van Saturnus, welke ik den 16den had opgemerkt.

24 van Zomermaand. De hemel is zeer helder, en men kan zeer wel alle de verschynfels, die gewoonlyk het moeilyst te ontdekken zyn, onderscheiden. Men ziet de schaduw van den ring afgeteekend op de Planeet naar de Zuidpools zyde, de schaduw van het ligchaam der Planeet afgeteekend op de oppervlakte van den ring, naar de noordzyde; de banden op de schyf; de scheiding der twee ringen, en ik zie ook onderscheidenlyk de voornoemde uitpuiling aan de Zuidpool.

Dewyl ik dit verschynfel by voortdoring opmerk, zou men het ten onrechte aan eene natuurkundige onregelmatigheid of aan eene dadelyke uitspringend deel der Poolstreken toeteschryven; want in dit geval zou ik het dezen avond niet hebben kunnen zien. De wenteling van de Planeet om hare as, welke in tien uren en zestien min. volbragt wordt, gaf my heden een deel van den Poolcirkel der Planeet te zien, zeer veel verschillende van dat ik by myne waarnemingen van den 16 en 22sten zag.

Ik deed 'er vervolgens vele anderen, welke my allen bevestigden in de waarheid van dit verschynfel.

Het is zeer natuurlyk, dat men over dergelyk een verschynfel nadenkt, en ik kan niet nalaten, van eene gissing ten dezen opzigte te wagen. Eene dadelyke verandering in deze geheele streek der Planeet te onderstellen, is beneden alle waarfchynlykheid. Dit verschynfel moet dus een bedrog van het gezigt zyn, zoo als myn vriend het noemt. Maar dewyl de dadelykheid van hetzelfde ook, als zoodanig, door waarnemingen gestaafd is, moet men 'er eene oorzaak van zulk een' aard voor zoeken, dat zy by uitsluiting op het zuidelyk half rond invloed hebbe. Nu is het eenig onderscheid, dat tusschen de beide Poolstreken van Saturnus bestaat, de stand van den ring, die *voor* de Planeet heengaet in het zuidelyk half rond en *achter* dezelve in het tegenovergesteld half rond. Hier uit volgt, dat de lichtstralen van de kleine streek der Planeet, die naar het Zuiden buiten den ring uitsteekt, tegen den rand van den ring afschampen, terwyl zy, die uit de noordelyke deelen van de schyf komen niets ontmoeten of in nabylheid hebben, dat hunnen reglynigen loop zou kunnen verhinderen. Indien wy dan te regt het bedrog van het gezigt, waar van wy de oorzaak zoeken, aan den tusschengeftelden ring mogen toeteschryven, zyn 'er slechts twee wyzen, waarop men kan verklaren, hoe het licht langs dezen weg van zynen loop is afgebragt; de eene is de *inbuiging* en

de andere de *breking* der stralen. De eerste van deze twee wyzigingen van het licht is klaar ontoereikende, om de uitspuiting van het klein segment der zuidelyke streken te verklaren. Daarentegen weet men hoe aanmerkelyk de werking der breking is. Beproeven wy het vraagstuk uit dit oogpunt te beschouwen.

De grootste hoogte van het zichtbaar segment boven den ring, beloopt byna nooit meer dan eene seconde en twee of drie tienden. Dus, onderstellende, dat de ring, wier gedaante waarschijnlijk elliptisch is, van eenen dampkring omgeven is, zal deze vry zeker dezelfde gedaante hebben, en moeten de stralen, die op zynen rand afschampen, eene dubbelde breking ondergaan; te weten by het in- en uitreden van dezen dampkring. Deze twee straalbrekingen kunnen genoegzaam zyn, om het verschynfel te verklaren. Want zoo zy slechts eene halve seconde of minder, het uitspuilende deel der schyf verhoogen, kan het segment in zyne kromte niet meer met het overige van de schyf overeenkomen, en 'er moet zich een uitspringend deel vertoonen, zoo als wy aanschouwen.

Ik heb elders van de straalbrekende kracht van den dampkring des rings gesproken (*). Toen de aarde zich byna in de verlenging van deszelfs oppervlakte bevond, zag ik smalle lichtgevende strepen, die den ring deden voorkomen, als de kleinste der satelliten, die achter denzelfden omgaan, verdeelende. Het verschynfel, welks byzonderheden ik beschreven heb, schynt aan dezelfde oorzaak te moeten worden toegeschreven.

Bibl. Brit.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

DICHTKUNDE. *Poëzy van Mr. H. A. SPANDAW.* Te Groningen by *W. Wouters* 1809. 231 bl. gr. 8vo.

In dezen Bundel van den Groningschen Dichter SPANDAW, reeds by zyne Landgenooten door vroegere uitgegevene Gedichten met voordeel bekend (†), zyn wederom vele blyken voorhanden, dat het hem niet ontbreke aan bekwaamheid, om de Vaderlandsche Lier met vereischte kunst en kracht te bespelen, en dat het by gevolg jammer ware geweest, had de Dichter in zyn al te nederig opzet volhard, dat hy in den

aan-

(*) Trans. Philos. for 1790. bl. 7.

(†) In den jare 1803 gaf genoemde Dichter by den Boekhandelaar UVLENBROEK, *Gedichten en Redevoeringen*, en in 1807 by den Uitgever dezer Poëzy en J. F. NIEMAN een Dichtstuk, getiteld: *De Vrouwen*, uit.

aanvang van het ons reeds van elders bekende *Vers*, getiteld:
Bilderdyk, openbaart:

Neen, 'k wil de lier niet meer hanteren,
Zy hang' verlaten aan den wand, enz.

Behalve dit meenden wy nog een en ander reeds in druk
gelezen te hebben; echter ver het grootste gedeelte is nieuw;
bestaande de geheele *Bundel* uit byna veertig stukken, van on-
gelyke uitgebreidheid, en even verscheidenden aard; gelyk ie-
der gereedelyk uit den inhoud, dien wy hier mede deelen,
zal kunnen opmaken.

*Aan myne Muze; Trajanus; Aan Liefde en Vriend-
schap; Op de Afbeelding van den Heere H. WESTER;
Poetus en Arria; Onsterfelykheid; Aan . . . . . op de
vraag: waarom ik de Vrouwen bezinge? Anakreon; Aan
mynen vriend HERMAN WOLTERS; Dichteren-Loon; Be-
moediging; Op de afbeelding van den Heere J. A. UIL-
KENS; De Verzoening; Aan myne Gade; De Lente;
De Herfst; Aan Mr. T. H. TRESLING en Mevrouw E.
TRESLING, geb. RUARDI; Smart en Vreugd; Winter en
Lente; Onomstootelyk Bewys; Aan Chloë; Aan LOOTS
en TOLLENS; Het Hoogfeest der Liefde; Het Genot van
den Wyn; Bilderdyk; Opwekking tot Vreugd; Blond
boven Bruin, Tegenstuk van Mevrouw KOLLAART'S,
Bruin boven Blond; By den uitgang van het Jaar; De
Winter op het Land; De Spinster; Aan myne Gade;
Schoonheid en Deugd; Ter Huwelyks vereeniging van
Mr. TAMMO SYPKENS en Mevrouw CLARA HELENA WI-
CHERS; Het Huisfelyk Geluk; De Daglooner en zyne
Vrouw; Byschrift voor Bilderdyk; Avond-Lied;
Vriendschaps Feest; en Aan myn Vaderland.*

'Ten proeve van 's Dichters manier van behandeling. strekke
een gedeelte uit den *Winter op het Land*.

Wie is zoo slug van aard, dat by 't genot zou wraken
Van ysvreugd, slevdevaart en allerlei vermaken,
Die 't strenge jaargety den nyvren landman biedt,
Warneer hy met natuur de stille rust gewet?
o Neen! de menschenvriend voelt zich het harte freelen
By 't schuldeloos genot der landlyke tooneelen.
Zelfs de arbeid is hier spel: de dorsther lacht en zingt,
Terwyl het rype graan uit zwaagre balm n soringt,
En 's avonds, als de veêl, de ruischpyp of schalmneijen
Het dorpe nooden tot den dans in blyde reijen,
Dan roemt men bovenal het winterjaargety,
Dan wykt de strengste kou voor zoete kozery.

Men

Men schaart zich om den haard en doet den schoorsteen rooken,
 Men licht en schertst en sloeit, vertelt elkander sproken,
 En menig avontuur en grappige aardigheên,
 Die op den marktdag in de stad, niet lang geleên,
 Ter kennis van een' knaap of meisje zyn gekomen,
 Of die m'uit d'almanak of 't maandschrift heeft vernomen;
 Men kweelt een nieuwe wyze en zingt een nieuw gezang,
 Dan klinkt en drinkt men ook, dan valt de tyd niet lang;
 Dan ziet men menigwerf de schoonste lenterozen,
 Hoe 't buiten stormen m'g', op zachte koontjes blozen;
 Dan zwoegt der knapen borst, dan klopt der maagden hart,
 Dan voelt de wang geen kou, de boezem geene smart;
 Dan spreekt men, als men denkt, geen wenschje blyft verholen,
 Dan wordt 'er kus by kus geschonken en gestolen,
 Dan wordt 'er menigmaal voor een' gewenschten echt
 De band gevlochten of wel de eerste knoop gelegd.
 Zoo gaat dan de avond heen en zoo vervliegen de uren,
 En 't landvolk voelt nog spyt, dat zy niet langer duren, —
 Wat wonder, dat de jeugd, aan boert en spel verkleefd,
 't Genoegen gaarne smaakt, dat haar de winter geeft?

Onder de vele oorspronkelyke Gedichten is hier en daar
 eene welgeslaagde vertaling gemengd; dat de Dichter hierin
 niet ongelukkig is, blyke uit het Stukje naar den Duitschen
 Dichter Voss, getiteld: *de Spinster*.

'k Zat voor myn deur en spon en zong;
 Een jongling hoorde myne zangen,
 Hy was zoo schoon — hy loeg my toe,
 En rooder gloeiden zyne wangen,
 Ik keek ter sluips eens op, en sprak geen enkel woord,
 Ik zat beschaamd en spon al voort.

Hy zet my vriendlyk goeden dag,
 Trad by me en scheen bedeesd te wezen;
 Ik werd zoo bang . . . de draad brak af,
 En 't hart . . . zoo sloeg het nooit voor dezen;
 Verlegen hechte ik weer den draad, zoo goed ik kon,
 Ik zat beschaamd en spon en spon.

Liefkozend nam hy myne hand,
 En lei die zachtken in de zyne,
 Hy zag nog nooit een hand, zoo schoon,
 Zoo blank, zoo poezel, als de myne —
 Dit zwoer hy . . . en hoe zeer die lof myn harte won,
 Ik zat beschaamd en spon en spon.

Hy

Hy leunde toen op mynen stoel,
 Terwyl hy 't fijne draadje roemde,
 En met een' hartelyken zucht,
 Vertrouwlyk my *zyn meisje* noemde:
 Hy zag my teeder aan, en ik — ik sprak geen woord,
 Ik zat beschaamd en spon al voort.

Zyn wang kwam nader by myn wang,
 Daar 't helder oog nog teedrer blinke ...
 Toevallig raakte hem myn hoofd,
 Dat onder 't spinnen zachtkens knikte,
 Hy kustte my, en ik — ik sprak geen enkel woord,
 Ik zat beschaamd en spon nog voort.

Met ernst wees ik den jongling af;
 Dit scheen hem stoutter nog te maken,
 Onstuimig vloog hy me om den hals,
 En kustte rood, als vuur, myn kaken ...
 o! Zegt my, zustren! zegt, of 't mooglyk wezen kon,
 Dat ik in 't eind nog verder spon?

K U N S T E N.

PARYS. De Hr. JACQUES JOSEPH COINY, een onzer bekwaamste Graveurs, is in den ouderdom van 48 jaren, aan de gevolgen eener langdurige en smartelyke ziekte, overleden. Zyne zuivere naauwkeurige, molle en krachtige Graveernaald, heeft de fraaiste uitga-ven onzer Werken met Platen verrykt, zoo als die van *Racine* by *Didot*, van *la Fontaine*, in klein formaat, waarvan de plaatjes met veel geest en fynheid gegraveerd zyn; *ecne Collection des vues de Constantinople, d'après les belles gouaches de Mellinger*, het *Recueil du Musée Napoleon*, door *Filhol* uitgegeven; de *Voyage de M. Denon en Égypte*. Het laatste Werk van den Hr. COINY, en mischien het aanmerkelykste, ten minste wat de grootte aangaat, is de *Bataille van Marengo*, waarin de Kunstenaar al zyn talent ontwikkeld heeft. Hy stierf in de kracht zyner jaren en in het tydperk, waarin hy vruchten van zyne arbeid en roem zou geplukt hebben.

SCHIL-

SCHILDERYEN EN BEELDHOUWSTUKKEN.

WEIMAR. De beroemde Schilder GERARD DE HÜGELGEN, die na een lang verblyf in Italie en Rusland, zich sedert eenige jaren te Dresden neêrgezet heeft, bragt den laatsten Winter eenige maanden hier door. Hy heeft sprekend gelykende Portraits van *Goethe* en *Wieland* gemaakt; maar met zyn groot talent ook de gedachtenis van *Herder* en *Schiller* willende vereeren, schilderde hy hunne beeldenissen in olyverw naar Borstbeelden en van hun bestaande Schilderyen. Deze gewaagde proeve is hem volkomen gelukt, en het is te hopen, dat de beste Duitsche Plaatfnyders door de Graveernaald de belangryke afbeeldingen van deze vier groote mannen, waarop de Duitscher trotsch is, zullen pogen te vermenigvuldigen. *Wieland*, schoon hy reeds zyn 76den verjaardag den 5den van Herfstmaand l. l. vierde, geniet nog steeds eene goede gezondheid, en gaat met yver voort aan zyne vertaling van *Cicero's* brieven.

NIUW UITGEVONDEN WERKTUIGEN

Te Tew-Lodge, in het Graaffschap Oxford, heeft men de proef genomen van een nieuw uitgevonden Werktuig, om het Graan te dorichen en te wannen, en binnen den tyd van één uur werden met hetzelfde 152 schepeis haver gedorscht en gewand, waartoe men met de gewone vlegels oneindig meer tyd zou noodig hebben.

T O O N K U N S T.

MÜNCHEN. In Slagtmaand van het vorige jaar liet zich de Abt VÖGLER hier op het volgens zyn vereenvoudigingsstelsel nieuw gemaakt Orgel in de St. Pieterskerk hooren. Dit Orgel overtreft alle Orchesten in statigheid en kracht, en de groote Kunstenaar lokte door nieuwe onderaemenging de toonen van de verschienstigste Instrumenten uit hetzelfde. Het klimmen en verdooven van den klank was een Akustisch *Chiaro e Oscuro*, eene eigenschap, die men in dit tot hier zoo onbetembare Instrument nooit verwacht had. In den Muzyk-

zykhandel van FALTER is de platte grond, de inhoud der registers en beschryving van dit in zyne soort geheel byzonder Kunstwerk te bekomen.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 22 van Louwm. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp.		<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C. 61½ a 62½
enz.	106½ a 107½	dito dito nieuwe. 47½ a 48½
<i>Rusland</i> 5 prCt.	80½ a 81½	<i>Portugal</i> , by Hope & C. 95½ a 100
<i>Zweden</i> 5 prCt.	80 a 81	<i>Engeland</i> . Annuiteit. 3 prCt. 70½
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. 87 a 94		<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. 99 a 101		5 prCt. niet gen.
dito Kroon 4 prCt. 96½ a 97		Dito Cert. by K. & V. 78½ a 81
<i>Ketzer van Oostenryk</i> 5 prCt. 32 a 35½		zond. Coup.
dito 4½ prCt. 30½ a 31½		Wisselcours.
dito 4 prCt. 30 a 31		Op Londen. niet genot.
		— Parys. 57½

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	30 a 31	dito Domeinen. 4 prCt. 66 a 67
dito a 2½ prCt.	28 a 29	dito Vrywillig a 3 prCt. niet gen.
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	32½ a 33	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	30 a 31	met oloop. premie by Af. los.
dito 1801. a 3½ prCt. 32½ a 33		Rescriptien Losb. na den Vrede 40 a 41
		Agio van de Bank. niet gen.

GESCHIED. EN LETTERK. ANECDOTES.

ENGELSCH E ZONDERLINGHEID.

By gelegenheid, dat het Vyftig-jarig Jubilé van de komst tot den troon des Engelschen Konings in zyn ryk gevierd werd, meende een welbekend vermogend Man, dat men dit niet kon doen, ten zy by het Feest, dat hy wilde geven, zich alles tot het getal van 50 bepaalde. Hy noodigde dan ook 50 gasten, allen 50 jaren oud, ten maaltyd; liet 50 schotels op denzelven aanrigten en 50 fleschen bier en 50 fleschen wyn voordienen; 'er werden 50 toasts ingesteld, 50 drinkliedjes gezongen en na den maaltyd kwamen 'er 50 huutkoerschen, om de gasten r'huis te brengen.

GE-

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 207; en te *Haarlem* 22, onder welke laatste 7 beneden de 12 Jaren en 1 Militair.

VOORBEELD VAN HOOGEN OUDERDOM.

TURIN. Hier overleed voor eenige weken eene vrouw van 102 jaren, die van haar vroegste jeugd zich met veel yver aan het bedelen, als een bedryf, had toegewyd. Dus kunnen niet alleen Soldaten, Jagers, groote Dichters en dergelyken, maar ook groote Bedelaars op eenen hoogen ouderdom staat maken.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Louv. w.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
17	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 9\frac{1}{2} \\ 29. 6\frac{1}{2} \\ 29. 1\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 21 \\ 20 \\ 16 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. t. w. \\ — \\ — \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Voormidd. bewolkt; \\ namidd. sneeuw; \\ 's avonds helder. \end{array} \right.$
18	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 2 \\ 30. 2\frac{1}{2} \\ 30. 2\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 21 \\ 26\frac{1}{2} \\ \dagger 12\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. \\ Z. O. \\ — \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 's morgens bewolkt; \\ verduist. betrokken; \\ 's avonds helder. \end{array} \right.$
19	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 2\frac{1}{2} \\ 30. 2\frac{1}{2} \\ 30. 2 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 20 \\ 19\frac{1}{2} \\ 21\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. t. o. \\ Z. \\ Z. t. w. \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 's morgens emment helder; verders \\ beneveld, dampig; 's avonds damp- \\ pig; 's nachts sneeuw en wind. \end{array} \right.$
20	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 1 \\ 30. 1 \\ 30. 6\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 24 \\ 26 \\ 26 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} O. Z. O. \\ — \\ W. Z. W. \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} beneveld; 's avonds sneeuw, stil. \end{array} \right.$
21	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 9\frac{1}{2} \\ 29. 9\frac{1}{2} \\ 29. 9\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 29\frac{1}{2} \\ 31\frac{1}{2} \\ 22\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. \\ O. \\ O. Z. O. \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} betrokken. \end{array} \right.$
22	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 9\frac{1}{2} \\ 29. 9 \\ 29. 9\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 24 \\ 26 \\ 32 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. O. \\ — \\ O. t. Z. \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} betrokken, dampig. \end{array} \right.$
23	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 6\frac{1}{2} \\ 30. 1 \\ 30. 1\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 31 \\ 33\frac{1}{2} \\ 29\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. O. t. N. \\ N. O. \\ N. N. O. \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} betrokken, mistig. \end{array} \right.$

† 's Nachts ten drie uren 4 graden boven c.

* 's Morgens ten acht uren (de gewone waarnemingstyd) als genoteerd 4 onder o; ten half negen 3 onder o; ten negen uren o; ten tien uren 3 boven o; 's middags ten twaalf uren 13 graden; en ten een ure (de gewone waarnemingstyd) als genoteerd 1 graden.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

Nº. 5. *Vrydag den 2 van Sprokkelmaand.*

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

SIMBIRSK, den 4den van Wintermaand 1. 1. In den Kreits *Korzun* van dit Gouvernement, vier wersten van het dorp *Kaszaur*, heeft men voorleden Zomer gedurende den hooityd een stuk lands gevonden, het welk van zelfs in brand gegaan is en nog blyft branden: Volgens berigten van de zyde der Policie ingewonnen van de inwoners der omliggende streek van dezen oord, brandt dit stuk lands in eenen omtrek van vyftien vademmen reeds omtrent drie jaren onafgebroken. De aarde zinkt merkelyk, en in het midden, alwaar men echter geen vuur ziet, vertoont zich op verscheiden plaatsen een weinig rook. Rondom, op een' kleinen afstand van den rand, brandt het insgelyks onder de aarde, en by het drukken van dezelve stygen kleine vlammen op. De inwoners van *Kaszaur* zeggen, dat voor twaalf jaren niet verre van dien oord de aarde insgelyks gebrand heeft en naderhand van zelfs gebluscht is, en uit de inzakte aarde eene welle is ontstaan.

PARYS. Eene Commissie uit het Instituut heeft de Heeren THENARD en GAY LUSSAC den jaarlykchen
I. DEEL. E Prijs

Prys van 3000 Fr., voor de beste Proeven met het Galvanismus, toegekend; en eenen Prys van gelyke waarde aan den Hr. MALUS, Kap. Lieut. by het Keizerlyk Geniekorps, voor de best geleverde Mathematische Theorie door proeven gestaafd, van de dubbelde breking des lichts, als het door krystallen zelfstandigheden gaat. — De Hr. GAUS, Correspondent van het Instituut en Schryver van het beroemde Werk: *Theorie der Planeten*, heeft de Medaille behaald, die van wege den Hr. LALANDE ten voordeele der Astronomie uitgerekte wordt.

Uit Weenen zyn hier eene menigte kooijen met dieren, waaronder zich twee Leeuwen bevinden, alsmede een groot aantal kisten met zeldzame buitenlandische Planten, aangekomen. Een gedeelte dezer dieren zal, zoo men zegt, naar Malmaison, het ander in het *Jardin des Plantes* gebragt worden.

ORLEANS. De Historieschilder JEAN BARDIN is hier, waar hy onlangs tot Profesfor der Teekenkunde was aangesteld, overleden. Hy werd door zyne Ouders aan den Koophandel toegewyd, en ten dien einde als een jongeling van zestien jaren van Montbar, zyne geboorteplaats, naar Parys gezonden; maar de natuur had hem tot Schilder bestemd. Negentien jaren oud, begaf hy zich naar de Werkplaats van LAGRENÉE Senior, en vervolgens kwam hy by den Hr. PIERRE. In het jaar 1764 verwierf hy den grooten Prys der Schilderkunst. Vier jaren onthield hy zich te Rome. Alle zyne Werken onderscheiden zich door eene verstandige zamenstelling en zorgvuldige uitvoering.

LION. Onder den titel van *Essai sur la vie et les Ouvrages de LINGUET*, heeft een Advokaat alhier, een Levensbericht wegens dezen man laten drukken, waarin een gestreng gerigt over hem gehouden wordt. Maar als men zich herinnert, dat LINGUET, hoewel zelf Advokaat, zyn gansche leven lang, tegen de Advokaten te velde trok, en daarom tweemaal te Parys uit het Register geschrapt werd, en ook buitendien zoo in zyne Staatkundige als Letterkundige Geschriften niemand ontzag, kan men ten minste niet loochenen, dat hem hier volkomen regt wedervaart.

LE-

L E V E N S B E R I G T

WEGENS

G R A A F B E R C H T O L D (*)

D O O R

B Ö T T I G E R.

De genius der menschlievendheid weent by het graf van eenen der edelste menschenvrienden, die, waar de Engel des verderfs woedt, als boden Gods verschynen. Te Smratiatka, eene Moravische Badplaats in den Hrabischen Kreits, stierf onlangs, LEOPOLD, Graaf van Berchtold. Hy was Ridder van de Militaire St. Stephanus-Orde; maar het Ordekruis der Menschheid, waarmede zyn eigen verheven inborst hem versierde, zal ook nog daar gelden, waar alle andere kruisen en sterren wegvallen. Gelyk zyn gansche leven eene aaneengeschaakelde keten van werkzaamheden en opofferingen voor de lydende, hulp en verlichting behoevende, menschheid was, zoo veroorzaakte ook zyne weldadigheid zynen vroegtydigen dood. Hy had in de tegenwoordige tyden op zyne schoone Heerlykheid Buchlau in Moravie, waar men zeggen kon, dat ieder zyner schreden weldaden aan kranke en onderwysbehoevende menschen geteekend had, zyn fraai Slot Buchlowitz tot een Hospitaal voor ziekgeworden of gewonde Oostenryksche Krygslieden laten inrigten. De vreesfelyke Veldslagen by Gros-Aspern en Wagram verleenden zyner menschen- en vaderlandsliefde eene al te overvloe-

(*) Van het overlyden dezes verdienstelyken mans maakten wy reeds melding (zie ons Blad van den verleden jare II. Dl. bl. 177) en spraken toen met een enkel woord van zyne menschlievende pogingen; hier derzelver omvang en strekking eenigermate breeder ontvouwd te zien, vertrouwen wy, dat onzen lezers niet dan welkom kan zyn. Red.

vloedige stoffe. Eene kwaadaardige lazaretkoorts, welke hy, zoo goed als de Pest te Smyrna en Aleppo zelve meende te kunnen trotseren, wierp hem te midden van de vervulling van zyn verheven plichtbetoon ter neder, en hy beleefde dus ten minste de ryding van het ongeluk in Carlsbad niet, waar hy zoo dikwyls, zich zelve vergetende, elken verlegenen met raad en daad bystand bood, en ook den Steller van dit bericht, met eene oogkwaal behebt, zyne hulpryke goedheid liet ondervinden. Daar hy in geenen deele tot de onverschillige wereldburgers behoorde, die overal en nergens t'huis zyn, gloeide hy ook in deze verschrikkelyke crisis, waartoe hy naauwelyks zelf iets zou bygedragen hebben, van zuiveren yver voor zyne medeburgers, en liet nog in den aanvang van dit jaar (1809) een klein Geschrift uitgeven: *Beiträge zur veredlung des Oesterreichischen Landwehrmanns*, het geen onder de menigte dagelyks uitkomende kleine geschriften over dit zeer problematisch onderwerp, veel onderscheiding verdiende.

Dertien jaren had hy Europa, vier jaren Asia doorreisd, om menschengeluk en ellende in alle trappen van beschaafdheid en woestheid te leeren kennen. De Historie, in den Oud-Griekschcn zin, de kostbare Reiskunst, zoo als haar SCHLÖZER noemt, scheen hem de beste bron van deze, den mensch het meest waardige, navorsching. Hy had uit eige duur betaalde ondervinding de beproefdste voorschriften en maatregelen van voorzigtigheid, voor reizenden in acht te nemen, byeengezameld, en gaf dezelve spoedig ten dienste van het meest op reizen gezette Volk, in deszelfs Hoofdstad en taal, (want hy sprak en schreef vlug acht talen, en achtte de kennis aan de landsalen een onmisbaar vereischte in elk reiziger), onder den titel: *Essai to direct and extend the Inquiries of patriotic Travelers*, te Londen in 1789 in twee Deelen uit, waarvan het tweede eene optelling van de belangrijkste Reizen en Reisbeschryvers van de vroegste tyden tot het jaar 1787 bevat, het welk voor den met de Letterkunde van het vaste land zeer onbekenden Ergelschman een geschenk van dubbele waarde was. Zyn vriend en mededinger naar den Amaranthenkrans, welke alle reizigers, wier zending menschenliefe is, te beurt valt, de ter verbetering van de

de Schapenteelt zoo werkzame **LASTEYRIE**, vertaalde dit Werk in het Fransch, en gaf het in 1797 te Parys by *Dupont* in het licht.

De Redding van menschen en al wat onze Systematici met den naam van Weldadigheidpolitie gedoopt hebben, was het schoone doelwit van alle zyne reizen en daarop gegronde schriften, waarmede hy niet all en geen winst zocht, maar zelfs de meeste zyner kleine Werkjes geheel gratis uitdeelde of uitdeelen liet. In hem werd de Fabel van *Hercules* en *Eskulaap* bewaarheid, want hy streed zelf moedig met den Dood om zynen buit en ontrukte den zwarten Demon vele honderde slagtoffers. Waar hy zelf te kort schoot, schreef hy uit zyn groot vermogen (dat geheel aan de menschlievendheid was toegewyd) Prysfragen uit. **FOTHERGILL's** en **POPPE's** bekroonde Verhandelingen over de middelen ter redding van Drenkelingen, zyn wy aan hem, een' der werkzaamste Leden van de groote Londensche *Human Society*, verschuldigd, ten minste werden de pogingen ten dezen aangewend, zeer door hem ondersteund. Het slaan der fraaije Medaille, met het Opschrift: *Lateat Scintillula Forfan*, die deze Maatschappy ook aan verscheide Duitsche Geneesheeren toezond, was, zoo niet van zyne uitvinding, zeker ten sterkte door hem bevorderd. Tot de *Hülfsstafel* van den Gorlitzer Dr. **STRUVE**, gaf hy door krachtige aansporing aanleiding en zorgde voor derzelver verspreiding.

Omstreeks het jaar 1791, toen in Duitschland alles in beweging was, over het gevaar van levendig begraven te worden, bragt hy de gewigtigste gevallen van eenen **FRANK**, **HENSLER**, **HUFELAND** en verscheide Fransche en Engeliche Geneesheeren over dit onderwerp in een Geschrift byeen, getiteld: *Kurzgefasste Methode alle arten von Scheintodten Wiederzubeleben*, en liet het te Wenen door eenen Keizerl. Hofagent gratis uitdeelen. In het Fransch vertaald bood hy hetzelfde de Nationale Vergadering te Parys in hetzelfde jaar aan, en verwierf daarvoor, eene, ten minste toen nog, vereerende belooning. Hy vertaalde het ook nog in verscheide andere talen, en verspreidde dezelfde eveneens in de Hoofdsteden, waar hy zich eenigen tyd ophield, zoo veel hy konde. Een voorbeeld strekke hier voor velen.

Toen hy op zyne Reizen in het jaar 1793 ook in Portugal kwam, en daar verscheide maanden vertoefde, gevoelde hy dikwyls dringende aansporingen, om de reeds in andere landen gangbare denkbeelden over het medelyden met menschen en dieren, daar ook in omloop te brengen. Hy bragt het niet zonder met vooroordeelen, zelfs by de hoogere rangen, gestreden te hebben, eindelyk zoo verre, dat hy twee leerzame Geschriften, die hy zelf in de Portugesche taal opstelde, op de Koninklyke Hofboekdrukkery te Lisfabon mogt laten drukken en toen in grooten getale om niet uitdeelde (*).

Maar den roemrykten slyd streed hy met de Pest zelve, toen hy in de jaren 1795—1797 Asiatisch en Europeisch Turkye, voornamelyk met oogmerk, om dezen vyand daar in zyne wieg opte zoeken, doorreisde. Zyn na den afloop zyner gevaarvolle (en der beschryving boven vele andere waardige) Reize, gedrukt berigt, wegens de in het St. Antonie-Hospitaal te Smyrna met den besten uitslag gebruikte middelen, om de Pest te genezen, en zich daar voor te bewaren, het welk hy te Weenen aan elk een voor niet gaf, verheft de inwryving met Oly (die *Oehl-Einreibung*) als een specifiek middel boven allen twyfel. In de laatste jaren hield ook hem de verspreiding der Koepokken zeer bezig. Hy entte zelf in en bevorderde deze voortreffelyke uitvinding met al zyn vermogen. Het legt nog versch in het geheugen zyner dankbare tydgenooten, hoe hy eenen Prys van 1000 Guldens voor het beste Leerboek in de Menschlievende Inrigtingen uitloofde, en in de vreesfelyke jaren van hongersnood

1805

(*) Daar deze Portugesche Geschriften weinig bekend zyn, volgen hier derzelver titels: 1.) *Ensaio sobre a extensão dos limites da Beneficencia a respeito as im dos Homens com os mesmos animaes, pelo Conde L. Berchtold. Lisboa, na regia ff. typograpia. 1793.* 2.) *Ensaio do varios meios que se intenta servir e conservar a vida dos homens em diversos perigos, esarado em Aleman pelo Conde B. e por elle traduzido em linguagem Lisboa 1792. in 8°.* Het oorspronkelyke van het eerste *Ensaio* werd te Weenen onder den titel: *Versuch die gränze der Wohlthätigkeit gegen Menschen und Thieren zu erweitern*, verscheide male gedrukt en uitgedeeld.

1805 en 1806 op het Reuzengebergte, als een Engel verscheen, die koren en voedsel uit afgelegen streken aanbragt.

Men heeft den Graaf BERCHTOLD dikwys den Duitschen *Howard* genaamd. Maar zonder den roem van den pryzenswaardigen Brit te willen verkleinen, moet men echter de veel meer omvattende werkzaamheid van den Duitschen menschevriend, en deszelfs verreweg levendigere en spoedigere wyze van mededeeling in woorden en geschrift, by eene vergelyking, niet over het hoofd zien. De Engelschen vereerden hunnen *Howard* met een gedenkteeken in hun Nationaal Pantheon, en vergaten aan zyn borstbeeld de ketens niet, die *Howard* deed lospringen. Wy Duitschers hebben naauwelyks marmer, veel min dan een Pantheon voor onze *Worthies* (voortreffelyke mannen). Doch zyne nagedachtenis zal in het hart der braven nooit verdwynen. Duizende, die door hem leven, zyn als zoo vele herauten in streken, waartoe deze letteren niet kunnen doordringen. — Wie zal zyn Levensbeschryver onder hen, welke hem omringden, worden! Wie zal ons zyne eenvoudigheid, en ongeveinsde nederigheid, en bescheidenheid, by zoo veel kennis, onderviuding en werkzaamheid, met daaraan voegende kleuren schilderen! Ook dit is een heilig bedryf, want de menschheid gevoelt kracht en verheft zich by voorbeelden van dezen aard.

HISTORISCHE OORSPRONG DER BE- KENDE FABEL VAN

R E I N T J E D E V O S.

(*Ontleend uit het vierde Deel van v. BüNAU's
Deutsche Kaiser- und Reichs-Historie*).

In het jaar 898 was ZWENTIBOLD, Koning van Lotharingen, in onmin geraakt met Hertog RAGENARIUS, wien hy tot hier voor zynen geïrouwsten raadgever en byna eenigen vriend gehouden had. De Aartsbisfchop

van Trier, RATIBOLD, had zich namelyk op den ryksdag te Aken over den Hertog beklaagd, dat deze nog altyd onregmatig in het bezit van de Abdy van *St. Servatius*, te Utrecht, gebleven was, niettegenstaande dezelve door den Keizer ARNULF aan het Aartsbisdom Trier was toegekend. De Koning vond die klacht gegrond, ontzegde den Hertog de Abdy en gaf het Aartsbisdom Trier dezelve als leen. Dit nam RAGENARIUS zeer euvel op en verzette zich 'er tegen, waardoor hy echter den Koning dermate vertoornde, dat deze hem alle Eereposten en Goederen afnam en beval zyn ryk in veertien dagen te ontruimen. Nu was de Hertog op wraak bedacht. Met behulp zynen vrienden en aanhangers maakte hy zich meester van eene plaats Durtos geheeten, (niet ver van Dordrecht aan de Maas gelegen, zoo het Dordrecht zelve niet was), dewyl hy zich hier door de menigte wateren en moerasfen veilig achtte; hy werd dan ook dadelyk van ZWENTIBOLD hier vruchteloos belegerd. Daarop viel de Koning van Frankryk, op aandryven van RAGENARIUS, in Lotharingen; ZWENTIBOLD werd 'er uit verdreven en moest naar Nymegen vlugten. Door bemiddeling der Ryksstanden werd Frankryk intusschen tot den vrede overgehaald en ZWENTIBOLD keerde in zyn Ryk terug. Verbitterd op RAGENARIUS, ondernam hy een' tweeden togt in het jaar 899 tegen Durtos, maar omdat hy weder tegen hetzelfde niets kon uirigten, eischte hy van RATIBOLD en de andere Bisschoppen, dat zy op RAGENARIUS den Banvloek zouden leggen, en daar zy hem hierin niet ten wille verkozen te zyn, behandelde hy hen zoo slecht, dat de gansche Geestelykheid op hem verstoord werd, en hy daardoor de Duitsehe Kroon verloor. In een' veldslag, dien LODEWYK in het jaar 900 tegen hem leverde, had hy zelfs het ongeluk van nedergeveld te worden. De Hertog RAGENARIUS bekwam daarop in het jaar 901 van Koning LODEWYK zyne waardigheden en goederen weder; en in weérwil van de hevigste tegenkanting van den Aartsbisschop van Trier, werd hem de Abdy van *St. Servatius* zelfs voor zyn en zyns Zoons leen toegekend.

RAGENARIUS wordt voor een der doortrapste, wyse en listigste koppen gehouden, 't welk ter vervaardiging van verscheide liederen aanleiding heeft gegeven, waar-

waarin men gemeenlyk hem met een Vos vergelykt, die zich niet ligt door Jagers laat vangen en hunne nasporingen weet te ontgaan. Men vermoedt van daar, dat het woord *Renard* in het Fransch en *Reinicke* in het Duitsch, uit zynen naam ontsproten is (*).

De bekende zinryke Fabel van *Reinicke Fuchs* (*Reintje de Vos*), is ongetwyfeld ook uit zyne Geschiedenis ontleend. Dit blykt zoo wel uit het gansche beloop derzelve als uit de namen der plaatsen, waar het gebeurd zoude zyn. RAGENARIUS was in den beginne de getrouwste en byna eenige raadsman van Koning ZWENTIBOLD, en zyne Gemalin, eene bloedverwante der Koningin Odä; daarom wordt de Vos in de Fabel de geheime raadgever van den Leeuw en de naastbestaande der Koningin genoemd. Daarna beschuldigden hem vele kleine dieren, dat hy zich aan hen vergrepen en vele gewelddadigheden gepleegd had, waarom hy dan ook van den Leeuw openlyk vervloekt wordt. Van RAGENARIUS is bekend, dat hem onderscheiden misdaden werden aangetygd, en dat hy voornamelyk door Koning ZWENTIBOLD verstootten werd, omdat hy met geweld de Abdy van *St. Servetius* aan zich trekken wilde. De Vos zoekt daarop met zyne Vrouw en Kinderen in het Slot Malepertusa eene schuilplaats, en geeft daarin den Leeuw zoo veel te doen, dat deze hem eindelyk weder in genade aanneemt, hem in alle zyne eerposten herstelt, ja zelfs onder zyne dienaren hem de eerste plaats toestaat. Dit alles schynt met des Hertogs ondernemingen wel overeenstemmen. Malepertusa moet Durfos aanduiden. Want: *pertusare*, waarvan het Fransche woord *percer* zynen oorsprong ontleent, beteekent in slecht Latyn *persodere*, dat in het woord Durfos ligt opgesloten, namelyk, als men den eersten lettergreep *per* voor het Hoogduitsche *durch*, en den tweeden voor het Latynsche *odere* neemt. RAGENARIUS is wel met ZWENTIBOLD zelve niet weder verzoend, maar was by LODEWYK van Duitschland, die hem zyne goederen terug schonk, in groot aanzien; en hy heeft deze goederen en dit aanzien, onder de regering van den Franschen Koning KAREL ook weten te

(*) En dus mischien ook het Holl. *Reintje*, dat zoo dikwyls voor *Vos* gebezigd wordt. *Red.*

te behouden en uittebreiden. By de Duitschers en Franschen was dit Gedicht ongemeen geliefd, en naar alle waarſchynlykheid, onder Keizer OTTO IV., in de dertiende Eeuw, in de tegenwoordige orde bveengebragt. In Frankryk heeft een met name JAQUEMAR GIELÉE, omſtreeks het jaar 1290 dit Gedicht onder den titel van: *Le Roman du nouveau Regnard*, vervaardigd, het welk *Hinrick van Alckmer*, die *Reintje de Vos* in de Duitsche taal heeft opgeſteld en te Lubbeck in 1498 liet drukken, als den grondſlag van zyn Werk gelegd heeft. gelyk hy dan ook zelf bekent, dat hy het uit het Franſche ontleend heeft: „*Ich* „*Hinrick van Alckmer, Scholemester un Tuchteler des* „*eddelten dogentlicken Vorſten un Heren, Hertogen van* „*Lotryngen. umme bede willen mynes gnedigen Heren,* „*hebbe dyt geghenwerdige Boeck uth walscher un fran-* „*zoescher Sprake geſocht un ummgeſet in dueſche Spra-* „*ke to dem Love un to der Ere Godes, un to heylſa-* „*mer lere der, de kiryne leſen*” (*).

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

OUDEHEIDKUNDE. *Verhandeling over de Uitvinding der Boekdrukkunst, in Holland oorspronkelyk uitgedacht, te Straatsburg verbeterd en te Mentz voltooid; door W. H. J. VAN WESTREENEN, Historiograaph van de Orde der Unie, Adjunct Ryks-Archivarius &c. 's Hage by P. van Daalen Wetters, 181 bl. gr. 8°.*

Uit den titel zelven kan men reeds opmaken, hoe de Hr. VAN WESTREENEN over een geſchiltuk denke, in de beoordeeling van welks voor- en tegenbewyzen wy ons niet meenen te moeten inlaten, veel min eenige beſliſſende uitspraak te wagen, daar, gelyk bekend is, eene belangryke Prys-raag ten dezen opzichte loopende is van wege de Koninklyke Maatſchappij der Wetenschappen te Haarlem, opgegeven

Wy ſchorten dan ons oordeel over de zaak in geſchil op, maar kunnen niet nalaten elk beminneer der Oudheidkunde deze Verhandeling ter lezing aan te pryzen, als bevattende, van welk gevoelen men ook in dezen zy, ophelderende bydragen tot de aloude geſchiedenis der Boekdrukkunst. Ten ein-

(*) Men vergelyke *Flügels Geſchichte der Komischen Literatur 3ter band Lignitz 1786 f. 31 f.*

ende men beter in staat moge wezen te oordeelen, met wat oogmerk, en in welk gevoelen de Schr. deze Verhandeling heeft opgesteld, deelen wy zyne *Historische schets der uitvinding, verbetering en aanvankelyke uitbreiding der Boekdrukkunst, alleen naar aanleiding der onloochenbare bewysstukken* mede, welke hy in den verderen loop van de Verhandeling geleidelyk *uitbreidt, opheldert en handhaaft.*

„ Een Hollandsch burger ontdekt, vóór het jaar 1436, de kunst, om, met in hout gesneedene beweegbare letters, boeken te drukken, en drukt met dezelve een schoolboek, *Donatus* genoemd.

Jonker Johan Guttenberg, een niet onvermogen Edelman, van Mentz geboortig, doch die, althans zints 1424, te Straatsburg woonachtig was, en aldaar koopmanschap dreef, van deze nieuwe uitvinding kennis gekreegen hebbende, bevylygt zich, om dezelve te verbeteren, en rigt, omtrent 1436, eene drukkerij op, door hem voorzien met losse gesneedene metaalen letters, die hy had ingevrerd.

In 1438, gaat hy deswegens gemeenschap aan met Andreas Dritzehen, Jan Riff en Andreas Heilmann, maar geraakt, in 1439, na het overlyden van den eersten, in onmin met zyne broeders.

Deze twist door den Straatsburgschen magistraat beëindigt zynde, blyft het compagnieschap tuschen Guttenberg, Riff en Heilmann voortdueren, en Guttenberg nog eenige jaaren, ten minste tot 1444, te Straatsburg wonen; reeds in 1443 huurt hy evenwel het huis *zum Jungen*, in zyne geboortestad Mentz, doch vertrekt echter niet vóór het volgende jaar, maar ook niet na 1445, derwaards.

Te Mentz gekomen zynde, ontdekt hy de kunst, om, door middel van gegootene matryszen, letters te gieten, en gaat, ter goedmaking der kosten, na opoffering van bykans alle zyne geldmiddelen, in 1450, gemeenschap aan met Johan Fust, eenen ryken burger aldaar. Met hulp van nog meerdere personen, begint hy in dat jaar, eene drukkerij op te rigten, en voltooit zyne onderneeming in 1452. Zy beoefenen, inmiddels, de Xylographie, ter vervaardiging van één of meerder kleine werkjes, tot dagelyks gebruik bestemd; en drukken, eindelyk, te zaam, met de gegootene metaalen letters, door Guttenberg uitgedacht, eenen bybel; doch de onkosten, welke deze uitgaave veroorzaakt, doen tuschen hen eenen twist ontstaan, welke, in 1455, hunne scheiding ten gevolge heeft, en Guttenberg zyn drukkers-gereedschap doet verliezen.

Hy blyft echter te Mentz, en schaft zich weldra eene nieuwe drukkerij aan, waarop hy, in 1459, reeds boeken gedrukt had, en andere nog voorneemens was te drukken; ook geeft hy daadelyk, in 1460, het *Catholicon* in het licht; de onlusten, in 1462, te Mentz voorgevallen, doen evenwel zynen ar-

arbeid spoedig stilstaan; in 1465 wordt hy onder de Edellieden van Keurvorst Adolf aangenomen, en na zynen dood, vóór den 24sten February 1468 voorgevallen, geraakt zyne drukkerij in handen van Conrad Humery.

Fust in de noodzaakelykheid zynde, tot voortzetting der, in 1455, door uitspraak van den magistraat aan hem verblevene drukkerij, zich met eene deskundigen te verbinden, vereenigt zich met Petrus Schoeffer van Gernsheim; welke te vooren, tot 1449, afschryver van boeken te Parys was geweest; doch reeds in 1455 zich te Mentz bevond.

Zy drukken te zaam, met de in matryssen gegontene letters, in 1457, en in Augustus 1459, het *Psalterium*; doch Schoeffer, op wien eigenlyk alles rustte, de lettertenspels ontdekt, met dezelve nieuwe matryssen, en daarmede nieuwe characters vervaardigd hebbende, drukken zy, mer deze, in October 1459, den *Durandus*, in 1460, de *Constitutiones Clementis V*, in 1462, den Latynschen bybel, in 1465, het *Liber sextus decretalium Bonifacii VIII*, alsmede de eerste uitgaave der *Officia Ciceronis*, eindelyk, in 1466, de tweede editie van ditzelfe werk en de *Grammatica rhythmica*; terwyl inmiddels Fust, verheugd over deze uitvinding, die de kunst tot den hoogsten graad van volmaaktheid bragt, en zeer veele moeite by het gieten der letters spaarde, hem, vóór het jaar 1465, zyne dochter Christina, ten huwelyk geeft.

Kort hierop vertrekt hy naar Parys, verkoopt aldaar eenige der by hem gedrukte boeken, sommige zelfs voor handschriften, doch sterft aldaar in 1466, de drukkerij nalatende aan Schoeffer, die dan ook, na den dood van zynen schoonvader, voor het eerst alléén uitgeeft de *Secunda secundae Sti. Thomae*, in Maart 1467. Zyn zwager, Johan Fust de jonge, bylt echter, gedurende eenige jaaren, nog aandeel in de drukkerij behouden. Zy veréénigen zich met Conrad Hannequis, doch de jonge Fust scheidt zich van hen omtrent 1474. Schoeffer en Hannequis zenden gelastigden, ter waarneming hunner gemeenschappelyke boekhandel, naar Parys en elders; en de eerste gaat voort met de drukkunst te oefenen, tot zynen dood, omtrent 1522 voorgevallen.

Intuschen was de drukkunst, door middel van onderscheidene knechts, als Zel, Sweynheim, Pannartz en anderen, wier hulp men noodig had reeds zeer vroegtydig gints en herwaards verspreid geworden; in haare voorige kweekstad, Straatsburg, wierd zy reeds weder, in 1458, door Mentel geoefend, en moet, omtrent denzelfden tyd, door Ulrich Zel, naar Keulen gebragt zyn; alzo deze beide steden, de allereerste geweest zyn, die met dit voorregt, na Mentz, begunstigd zyn geworden, en Bamberg herzeive, in 1459, alreeds in volle maat genoot. In 1464 begaven Sweynheim en Pannartz zich naar de abdy van Soubiac naby Rome; zy drukten aldaar

jaar in 1465, en in 1467, ten minste gelyktydig met Ulrich Hahn, binnen de muuren dezer hoofstiad zelve. De druk-kunst kwam vervolgens in onderscheidene andere plaatsen van Duitschland, Italie en Frankryk; doch Nederland, alwaar zy aanvankelyk uitgevonden was, zag dezelve niet, aldus verbeterd en voltooid, vóór 1473, toen zy zich te Alost, door Dirk Mertens, en te Utrecht, door Nicolaas Ketelaar, en Gerard de Leempt, nederzette."

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 29 van Louwm. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp. enz.	106½ : 107½	Spanje 5½ prCt. by Hope & C. 51½ : 52½	
Rusland 5 prCt.	79 : 80½	dito dito nieuwe.	45 : 46½
Zweden 5 prCt.	80½ : 81½	Portugal, by Hope & C. 99½ : 100½	
Denemarken, Toll. 4 prCt. 87 : 94		Engeland. Annuiteit. 3 prCt. 71½	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. 59 : 61		Frankryk Geconsolid. renten	
dito Kroon 4 prCt.	56½ : 57	5 prCt.	niet gen.
Kelzer van Oostenryk 5 prCt. 33 : 36		Dito Cert. by K. & V.	77½ : 78½
dito 4½ prCt.	30½ : 31½		zond. Coup.
dito 4 prCt.	30½ : 31½	Wisselcours.	
		Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57½

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	30½ : 31½	dito Domeinen. 4 prCt. 66½ : 67½	
dito a 2½ prCt.	28½ : 29½	dito Vrywillig a 5 prCt. 49 : 50½	
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	32½ : 33½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oploop. premie by Af- losf.	82½ : 84
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	30½ : 31½	Retraktien Losb. na den Vrede	41 : 42
dito 1801. a 3½ prCt.	32½ : 33½	Agio van de Bank.	1½ prCt.

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

BLYK VAN MOEDERLYKE LIEFDE.

Op laatstleden tweeden Kersdag, wilde het ongeluk, dat een vierjarig jongetje, aan de Scheveningsche-brug, in 's Hago, al spelende, in het water geraakte: zyn ouder broerje, dat 'er by tegenwoordig was, loopt naar zyne moeder, op eenigen afstand aldaar in de buurt woonachtig, en geeft vol schrik en angst het gebeurde aan dezelve te kennen. Inmiddels kwam de een en ander op het gerucht toelopen; en daar het weldra bleek, dat het in het water liggend kind in oogenblikke-lyk

lyk gevaar was van te verdrinken; waren de omstanders be-
dacht op middelen, om hetzelfde, zoo mogelijk, te redden,
en zouden weldra een of meerder lieden den moed gehad heb-
ben, dit met groot gevaar te beproeven, toen de moeder zelve
buiten adem komt aangelopen, (van haar vyfde kind zwan-
ger en reeds in de achtste maand dier zwangerheid zynde,) zich,
met drift en woede, eenen weg door de haar tegenhou-
dende menigte baant, spoedig haar reeds aan het zinken zyn-
de kind in het oog krygt, en, zonder eenig uitsfel of beden-
ken, over de vry hooge leuning van den brug, te midden
in het diepst van het water springt: zy heeft het geluk, haar
zoontje te vatten, spant alle pogingen in, om met hetzelfde
naar den kant te spartelen, en reikt het reeds zieltoogend,
maar door moederlyken moed behouden wicht, aan de om-
standers toe, die vervolgens haar en haar kind naar de ouder-
lyke woning geleiden en verzorgen.

Niettegenstaande hare verre gevorderde dragt, schynt de
vrouw weinig nadeel van hare stoute onderneming te hebben
geleden, en bevindt zich thans, tot op het einde harer zwan-
gerschap genaderd, in vry goeden welstand. De naam dezer
verdienstelyke moeder is *Adriana van Zanten*, huisvrouw
van *Simon Gimberg*, lampist aan het Paleis te *Amsterdam*;
beide zyn brave, schoon behoefstige lieden, die zig even zeer
door vlyt en ordentelykheid, als door liefde en zorg voor el-
kander en voor hunne kinderen onderscheiden.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

ENGELAND. De beroemde Sterrekundige **HERSCHELL** heeft
by de verschyning van den Komeet van 1807 tot 1808, de
merkwaardigste, welke men sinds langen tyd zag, zich van
die gelegenheid bediend, om wegens de natuur van dit ge-
sternte waarnemingen te doen, welke hy aan de Koninklyke
Maatschappij te Londen medegedeeld heeft, en die in de *Trans-
act. Phil.* het tweede Deel van 1808 gevonden worden. Hy be-
gon zyne waarnemingen eerst op den vierden van Wyrmaand
met een Teleskoop van tien voeten, juist toen de Komeet
voor het bloot oog zichtbaar geworden was. De uitslag der-
zelven is het volgende. Hy houdt de Komeet, wier cirkel-
ronde op de gansche oppervlakte gelyk sterk lichtgevende
schyf zeer naauwkeurig werd opgenomen, voor een digten
vasten Wereldkloot, even als die der Planeten zyn. Doch
dezelve was nog kleiner dan de derde trawant van Jupiter,
en **HERSCHELL** meent met regt volgens zyne berekening, den
diameter van de Komeet op eene grootte van 538 mylen te
mogen bepalen. Deze kleine Wereldkloot schitterde niet al-
leen van het ontleende Zonnelicht, maar ook door eigen licht,
dat

dat meer overeenkomst met den glans der vaste Sterren dan met het wedergekaatste licht der Maan of andere Planeten had. — Zoo wel het haar als de staart van de Komeet zyn, naar alle waarschijnlijkheid, eene soort van door zich zelf lichtgevende Kometen-dampkring, en niet door de Zon verlicht; even als op aarde het Noorderlicht van zich zelf licht geeft. Want toen HERSCHELL de Komeet voor het laatst beschouwde, te weten den 21sten van Sprokkelmaand 1808, wanneer zy byna driemaal verder van de aarde verwyderd was dan de Zon, en het oog, het welk haar door die onafmetelyke hemelruimte vervolgde, 60,000,000 Duitfche mylen van haar af was, had de Komeet zoo weinig van haar glans verloren, dat zy terfcond reeds in het oog viel, terwyl het den Teleskoop naderde. Volgens HERSCHELL's berekening had de staart van den Komeet den 14den van Wynmaand 1807 eene lengte van meer dan een millioen Duitfche mylen. „ Indien ik deze Komeet slechts van den ouden van Wintermaand tot den 21sten van Sprokkelmaand gezien had,“ zegt deze groote Sterrekundige, „ zou ik haar zonder twyfel op myne lyst van Nevelsterren gebragt hebben, zoo zeer geleet zy daarna. En behoorde 'er geene arbeid van verscheide jaren toe, dan zou ik eene algemeene monstering myner Nevelsterren aauvangen, om te zien, of 'er eenige van verdwenen zyn of van plaats veranderd. Inderdaad zulk een onderzoek kon gewigtige gevolgtrekkingen opleveren.

GORINCHEM, den 25sten van Louwmaand. Na dat de rivier sedert 2 à 3 dagen met veel dryfys voor deze stad bezet was, heeft zy zich eergister vastgezet, waarna het ys al zeer spoedig zoodanige sterkte heeft bekomen, dat men gister reeds met paarden, sleden en rytuigen daar over ging. Heden zagen wy ruim 300 menschen met drie beladen karren van Woudrichem over het ys komen. Als eene byzonderheid, gevolg van de overstromingen, mag men aanhalen, dat men thans op het ys, in het midden van Louwmaand, de landlieden van den Abblasferwaard, hier en daar in onzen omtrek, het hooi van de landen met sleden en wagens ziet te huis halen, waarin zy, tot dus verre, door het veelvuldig water, dat de velden nog bedekt, verhinderd geweest zyn.

**WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,
BUITEN HAARLEM.**

1810. LOUWMA.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
24	{ 30. 2 30. 2 30. 2½	{ 29 31 27	{ N. O. — —	betrokken, 's avonds mistig.
25	{ 30. 3 30. 3 30. 3½	{ 28½ 35 33	{ Z. Z. W. —	betrokken, 's morgens en 's avonds dampig.

1810.

1810. Jouwm.	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
26	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 3\frac{1}{2} \\ 30. 3\frac{1}{2} \\ 30. 3\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 34 \\ 36 \\ 33\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. W. \\ Z. \\ 0 \end{array} \right.$	betrokken; voormidd. zware mist; verders dampig.
27	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 3 \\ 0. 3 \\ 30. 2\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 31 \\ 33 \\ 28 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 0. \\ 0. Z. 0. \\ 0. \end{array} \right.$	betrokken en mist.
28	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 2 \\ 30. 2 \\ 30. 2 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 28\frac{1}{2} \\ 20 \\ 22\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. t. w. \\ Z. t. 0. \\ Z. Z. 0. \end{array} \right.$	betrokken, dampig.
29	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 2\frac{1}{2} \\ 30. 3 \\ 30. 3\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 32\frac{1}{2} \\ 6\frac{1}{2} \\ 34 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. w. \\ Z. w. t. w. \\ — \end{array} \right.$	betrokken.
30	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 4\frac{1}{2} \\ 30. 5 \\ 30. 5 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 34\frac{1}{2} \\ 38 \\ 32\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. w. \\ w. Z. w. \\ Z. \end{array} \right.$	's morgens en 's avonds betrokken ; voormidd. bewolkt ; namidd. helder.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloope Week, is geweest: te *Amsterdam* . . . ; en te *Haarlem* 24, onder welke laatsten 10 beneden de 12 jaren.

BEKENDMAKINGEN.

* * De Boekverkoopers BOHN en LOOSJES te *Haarlem*, hebben, zoo verre het besloten water toelaat, alom verzon- den, en is GRATIS by alle Boekhandelaars te bekomen: Een **BERICHT** van **INTEEKENING** op eene **VOLLEDIGE EN ZEER NAAUWKEURIGE BESCHRYVING VAN DE LANDING DER ENGELSCHEN IN ZEELAND, IN HET JAAR 1809, in groot 8°.** Met Platen, Portraits en Kaart. „ De Beschryving, „ welke reeds **DADELYK** onder handen is, wordt vervaar- „ digd door de pen van eenen Man, die reeds verscheide be- „ slissende proeven van zyne bekwaamheid in het vak van „ Letter- en Geschiedkunde gegeven heeft, en welke, daar- „ enboven, ongetuigen van de ontzettende Gebeurtenis in „ *Walcheren* geweest is; terwyl de Platen, naar op de plaat- „ sen zelve gemaakte *Teekeningen*, in het koper gebragt wor- „ den door het beroemd Graveers-*stift* van den Heer R. VIN- „ KELES; zullende de Uitgevers voorts moete noch kosten „ sparen, om het Werk dien trap van volledigheid en schoon- „ heid by te zetten, dat hetzelfde, als een waardig Gedenks- „ tuk eener voorbeeldeloze Gebeurtenis, door de Verzamelaars „ en Beminnaars der Geschiedenis onzes Vaderlands in hun- „ ne Boekeryen verdient bewaard te worden.

NB. In N°. 1. van dit Weekblad dezes jaars bl. 3 staat, op den veer- tienden regel van onderen, MÄ ENS, lees: MAFENAS.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 6. *Vrydag den 9 van Sprokkelmaand.*

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

KOPENHAGEN, den 26 van Wintermaand 1809. De beroemde Reiziger VON HUMBOLDT, die met BIOT, Lid van het Keizerlyk Instituut, aan een Werk over de Magneetkracht en de miswyzing en inclinatie van de Magneetnaald werkt, heeft aan de Maatschappij der Wetenschappen, hier gevestigd, de mededeeling der in Denemarken deswegens gedane waarnemingen en opmerkingen verzocht, en voornoemde Maatschappij heeft den Commandeur LOVENÖRN en den Hoogleeraar BUGGE opgedragen, om aan den wensch des Heere v. HUMBOLDT te voldoen. — De Geographische Landmeting in de Deensche Staten werd, in den afgelopen Zomer, als naar gewoonte, voortgezet. De opmeting van het Hertogdom Sleeswyk is reeds geëindigd, en met Holstein is een begin gemaakt.

ZWITSERLAND. De in eene voorstad van Fryburg gevonden Munten, bestaande in meer dan vierduizend stuks, houden steeds onze Oudheidkenners bezig. Het is zeer onwaarschynlyk, dat zy voor de tiende Eeuw
I. DEEL. F ge

geflagen zyn, want tot dit tydftip had nimmer een Lau-
fanner Bifchop laten munten. Fryburg zelve, dat te-
gen het einde der twaalfde Eeuw voltooid was, floeg
eerst geld in het jaar 1448. Ook de letters geven geen
zeer hoogen ouderdom te kennen. Naar allen vermoe-
den behooren zy tot de dertiende of veertiende Eeuw
onzer jaartelling, en werden in den Oorlog van Fry-
burg tegen Bern, in een' aarden pot begraven, toen
Bern, deze voortad en zes en dertig dorpen afbrand-
den. — 'Er zyn eigenlyk slechts vierderlei foorten on-
der. Op de eerste staat aan de eene zyde eene kerk
mèt het omfchrift: *Sedeo Laufane*; op de keerzyde een
kruis met de woorden: *Civitas equestris* 'er rondom. De
tweede half zoo veel waardig als de eerste, ziet 'er
even eens uit. Op de derde, volgens hare karakters eene
Eeuw ouder dan die beide, staat aan de eene zyde
de kop van den beschermheilig van Lausanne, met
de Legende: *beata virgo*; op de keerzyde een kruis
met de woorden: *Sedeo Laufane*. Het oudst is duide-
lyk de vierde foort. Op de eene zyde leest men de
woorden: *Geneva S. (Savionum)*; op de andere staat
een St. Pieterskop, Patroon van Geneve, met het
opfchrift: *Sanctus Petrus*. In de hoeken van het kruis
ziet men een S. en een wereldkloot, (mifchien *Cruz
salus mundi*), veelligt ook slechts het teeken des Me-
dailleurs.

PARYS, den 28 van Wintermaand 1809. Op *Isle de
France*, (tegenwoordig de *Haven Napoleon*), is een
geleerd Gezelschap, dat onafgebroken voortgaat, met
in het algemeen de Wetenschappen, maar byzonder de
Scheepvaart en de Aardrykskunde, in zoo verre die
den Koophandel betreft, te beoefenen. In hetzelfde
worden vele belangryke voorlezingen gedaan; onder de-
ze verdient eene van den Hr. FLINDERS vermeld te
worden. Deze Commandeur der Engelsche Marine,
daar als Krygsgevangen geplaatst, beschreef in eene
derzelve, namelyk de Schipbreuk, die hy in het jaar
1803 op eene Koraalbanc leed, zoo als 'er tusfchen
Nieuw-Holland en Nieuw-Caledonie vele liggen. Te-
vens deelt hy zyn vermoeden mede, dat ook hier de
ongelukkige LAPEYROUSE en de twee Fransche Fre-
gatten verloren gingen, die afgezonden werden, om hem
op te zoeken.

WEE-

WEENEN, *den 20sten van Wintermaand 1809.* Dezer dagen had men hier het genot, van door twee sprekende voorbeelden de achting te zien blyken, welke in de Oostenryksche Staten ook voor mannen ontluikt, welke verdiensten als Schryvers onbetwistbaar zyn. De Geschiedkenner de Baron VON HORMAYER, werd tot Keizerl. Koninkl. Hofraad, en de Heer VON COLLIN, Schryver van *Regulus*, *Coriolanus* enz., mede tot dadelyken Hofraad der Finantie aangesteld.

BERLYN. Men heeft hier berigten uit Rusland wegens den Russischen Collegien-Asfessor HEDENSTROHM, die, ter vervaardiging eener Beschryving van de in de Yssee ontdekte Landen, van wege den Staat, daar heen gereisd is. Hy noemde op deze zynen eersten togt derwaarts, die thans voleindigd is, een slechts met Heesters begroeid Eiland: *Nieuw Siberie*. Ten einde zyne nasporingen te gemakkelijker voortzetten, laat hy aan den Chroma-vloed eene Winterwoning bouwen, en levensvoorraad, uit ganzen en vischen, byeenzamelen. Hy bereisde over de bevroren Zee met Rendieren eene lengte van 170 mylen. Merkwaardig zyn in *Nieuw Siberie* groote lagen versteende balken, vast als een dyk aaneengehecht, op den top van eenen berg, die 200 vademen hoog is, gelegen.

L E V E N S B E R I G T

WEGENS

J. A. N Ö S S E L T,

*Koninkl. Pruisf. Geheimraad, Doctor en Hoog-
leeraar in de Godgeleerdheid, te Halle.*

(Getrokken uit NIEMEYER's *Leben*, *Charakter*
und Verdienste NÖSSELT's &c.).

Den 2den van Bloemaand 1734 werd NÖSSELT te
Halle geboren. Zyn Vader was een aanzienlyk koop-
F 2 man

man en Opziener van het Winkeliers-gild. Eerst geroot hy onderwys in de byzondere Schole van BAUER, en bezocht op zyn tiende jaar de Latynsche School van het Weeshuis. Deze School bezat, gelyk altyd, ook tien enkele voortreffelyke Leermeesters; maar wegens de groote menigte klasfen, welke de buitengewone toeloop van Leerlingen noodig maken, ook niet weinig middelmatige; onder de eerften was RICHTER, die zich naderhand in het Brunswyksche als Schoolonderwyzer met roem onderscheiden heeft. Een vroeger tydvak, vooral toen S. J. BAUMGARTEN de hoogfte klasfen onderwees, en zyne leerlingen eene edele geesdrift voor studie wist in te boezemen, was veelligt glansryker; toen althans legden mannen, als J. D. MICHAËLIS, REIKE, ALEXANDER en NATHANAËL BAUMGARTEN, MITTELSTÄDT en TOLLNER hier den grond van hunne kundigheden, dat zy naderhand ook met darkbaarheid erkenden. Later heerschte over het algemeen ook zucht voor studie en betoonde men veel vlyt in het beoefenen der Latynsche taal; maar nog lang bleef het Grieksch veronachtzaamd. NÖSSELT was dus grooendeels wat hy wist aan zynen byzonderen yver verschuldigd. In 1751 vertrok hy naar de Universiteit, waar hy zich onder de Hoogleeraren in de Godgeleerdheid op het naauwst aan BAUMGARTEN verbond, hoewel hem deze slechts in enkele vaken, het minst in de verklaring der H. Schrift bevredigen konde. Onder zyne School en Akademiëvienden waren VAN STRUENSEE, daarna Koninkl. Pruissisch Staatsminister, en de Deensche Legationsraad CLAUSWITZ. Daar in zyns Vaders huis altyd Studenten gewoond hadden, waren ook verscheide naderhand bekende Altdorfsche Geleerden, DIETELMEYER, RIEDERER en BERNHOLD, zyne huisgenooten geweest. Dit gaf aanleiding tot een reisje, dat hy in 1755 over Jena, Coburg, Erlangen en Neuenberg naar Altdorf deed. Jena viel hem zeer in de hand. Van verre scheen hem alles woest en onbeschaafd toe, zoo de huizen, als menschen en hunne manieren. Van naby vond hy alles juist het tegendeel. Hy kwam in gezelschappen van Studenten, waar geen spoor van onbeschaafdheid te ontdekken was, en naar hy in het algemeen 'er over konde oordeelen, was men hier vlytiger dan te Halle. Te Altdorf werd hy RIEDERER's tafelgenoot, als ker-

kelyk Historie- en Letterkundige met roem bekenl. Hier bestudeerde hy naarstig vooral de keukelyke Geschiedenis en oefende zich in het disputeren en ook in het prediken. In Bloei maand 1756 verliet hy Altdorf en ging over Regensburg naar Augsburg en over Stuttgart naar Geneve. Hier besloot hy, zonder te weten, hoe zyn Vader het zou opnemen, een reisje naar Parys te doen, waar hy in het midden van Hooimaand aankwam, maar het welk hy helaas op dringend verzoek zyns Vaders reeds den 14 van Oogstmaand weder verlaten moest. Te Frankfort aan den Main vernam hy eerst het uitbreken van den zevenjarigen Oorlog en keerde nu over Mentz, Giesfen, Marburg, Cassel, Göttingen en Helmstädt naar Halle terug, waar hy op het einde van Slagtmaand aankwam. Nu werd hy Magister en begon in Wynmaand 1757 voorlezingen te houden; openende weldra eenen Uitlegkundigen Cursus over het N. T. In 1760 reeds tot buitengewonen Prof. in de Theologie bevorderd, werd hy in 1764 naar Göttingen beroepen, maar door de toewyzig van een gewoon Profesoraat en plaats in de faculteit voor Halle behouden. In 1767 verkreeg hy de waardigheid van Doctor, en in 1768 een beroep naar Helmstädt, toen TELLER naar Berlyn vertrokken was; en in 1771 andermaal een naar Göttingen. Schon zyn inkomen zelfs geen 400 Rthl. betiep, en de Curator von ZEDLITZ, die hem als een lieaad der Universiteit gaarne by dezelve wilde houden, hem slechts eene geringe bydrage kon beloven, bleef hy toch.

NÖSSELT's edelmoedigheid bleek duidelyk uit de wyze, waarop hy een ander bewys van achting en vertrouwen van den Minister von ZEDLITZ aannam. Geweldadig ontzette deze den Heere SEMLER, alleen, om dat hy tegen BAHRDT schreef, van het bestuur over het Theologisch Seminarium, en droeg hetzelfde NÖSSELT op. Deze echter van de verdiensten zyns voorgangers overtuigd, aanvaardde het alleen op die voorwaarde, dat aan SEMLER, tot deszelfs dood, het ganfche inkomen van het Seminarium zoude verblyven; het geen de Minister toestond en beloonde — met een' beleelden brief. Belangeloos nam hy dezen post op dien voet waar tot in het jaar 1791, wanneer SEMLER overleed, en kwam dus zyne edelmoedige voorwaarde volkomen na.

De invloed der tegenwoordigheid van Dr. BAHRDT, te Halle, van 1780—1787 en later in 1792, wekte somtyds onaangename gewaarwordingen in NÖSSELT's gemoed op. Hy stoorde zich wel niet aan de lusterlyke aanvallen op zynen persoon, welk die Doctor zoo zeer in gesprekken, almanachen en andere schimp-schriften veroorloofde; hy achtte zich boven dezelve verheven, en het betere deel der Studenten was 'er onvergenoegd over; maar het griefde hem, dat van de zyde der Curatoren deze zaak niet ernstiger behandeld werd, en dat deze een' man als BAHRDT, van bekende talenten, niet eenen anderen werkkring aanwezen, waardoor hy in staat zou geraakt zyn, om voor zich en zynen waarlyk beklagenswaardigen staat te zorgen en tevens nut te verspreiden. Schoon hy dikwyls met anderen tegen de gevoelens en geschriften van BAHRDT, die hy voor schadelyk hield, zich verzette, kon geen persoonlyk belang daartoe medewerken; want zyn roem als Hooggeleeraar by de Akademie leed niet het minste door BAHRDT; en in persoon trad hy slechts eenmaal in geschrift tegen hem op.

Toen in 1787 het Opperschoolkollegie daargesteld en het opzigt over de Universiteiten, die tot hiertoe alleen onder een' Oppers-Curator gestaan hadden, ook aan hetzelfde vertrouwd werd, vloeide het krachtige tegenverhoog van de Universiteit uit NÖSSELT's pen. Dit, met een strenge Kabinetsoorder beantwoord wordende, dacht men te Helmstädt en Göttingen beide hierdoor den weg gebaand te zien, om hem te bewegen tot het verlaten der Hallische Hooge School. Maar, hoe vleijend hunne aanbiedingen waren, de Minister von ZEDLITZ wist voor hem eene aanmerkelyke verhooging van inkomen te bewerken, en alzoo Halle van NÖSSELT te verzekeren.

Maar nu verscheen in den jare 1788, nadat WÖLLNER Minister geworden was, het bekende Religie-Edict, welks invloed in den beginne op de Pruisische Hooge Scholen niet gevoeld werd. Toen men ingevolge daarvan eene oude schets der Christelyke Leer had opgezocht, om dezelve tot eenen algemeenen Katechismus des lands te verheffen en NÖSSELT's meening hier over gevraagd werd, verklaarde hy ronduit, dat dezelve daartoe ongeschikt was. Weldra kreeg hy nu last, om een Leerboek van het Leerstellige der Luther-sche

sche Kerk, voor de Pruisische Universiteiten te schrijven. Hy nam denzelven, hoewel ongaarne, op zich, maar ontleed zich echter weldra geheel van dezen arbeid.

In het jaar 1794 ontving NÖSSELT, en ook NIEMEYER op denzelfden dag, een bevelschrift van het Opperschoolkollegie, door WÖLLNER onderteekend, waarin hem te kennen werd gegeven, dat hy van zyne tot hiertoe verklaarde Theologische beginselen in de leerstellige voorlezingen zich zou hebben te onthouden, en hiermede strydig handelende zich onvermydelijk aan casuatie zou blootstellen. Zoowel NÖSSELT, als NIEMEYER, leverde daartegen eene bondige verklaring in, doch bekwam daarop geen antwoord, terwijl deze eenen byna vleijenden brief ontving, die met de gedreigde casuatie eene vreemde tegenstrydigheid opleverde. De Heeren HERMES en HILMER gaven echter hun plan, om de Theologische Faculteit te hervormen, niet op. Zy bewerkten, dat hun eene Commissie werd opgedragen, om onder anderen de Theologische Faculteit van Halle scherp te onderzoeken; maar te Halle aangekomen, schrikte een oploop der Studenten hen af, en vonden zy het raadzaam den dag na hunne aankomst reeds vroeg weder te vertrekken. Daarop volgden bevelschriften, eischende en voorschryvende eene aantenemen Leerwyze, en bittere beschuldigingen wegens geschonden ambtspligt inhoudende. De Faculteit besloot dus zich tot den geheelen Staatsraad te keeren, en NÖSSELT stelde het klagschrift op, waarin, volgens NIEMEYER, zich juistheid, moedige verdediging der regten van Protestantische Leeraren, en yver voor de intandhouding der Theologische Geleerdheid, aan bescheidenheid en waardigheid van uitdrukking voortreffelyk paarden. De Staatsraad stelde, na alles wysfelyk te hebben overwogen, de Faculteit in het gelyk en liet aan haar over, voor zich eene byzondere Leerwyze te ontwerpen.

Met den aanvang der regering van FREDERIK WILHELM III. begon ook een nieuw tydperk voor de Hallesche Hooge School, en zy had ook eenen weldadigen invloed op het lot van onzen NÖSSELT. De goedkeuring, welke hem de Koning persoonlyk betuigde; de verplichtende brief, waarin de Opper-Curator VON MASSOW den hem geschonken titel van Geheimraad bekend

kend maakte, en de aanzienlyke vermeerdering van het Fonds der Univerfiteit door de milddadigheid van den Vorst, waardoor ook zyn inkomen verhoogd werd, moesten hem verheugen en opgeruimd maken. Intusfchen namen zyne ligchamelyke krachten zigbaar af, maar hy ging desnietteenftaande (offchoon ook een hevige en aanhoudende hoest hem kwelde) met den grootften yver voort met het houden zyner Lessen. Zyn dood werd door de akeligheden van den uitgebroken Oorlog en vooral de in Wynmaand bevolen uitbarfning van de Studenten uit Halle, befpoedigd. Op den 11den van Lentemaad 1807 fluimerde hy den doodfloop zachtes in, door ieder gelukkig geächt, dat hy niet moest beleven, het geen een' man, zoo verkleefd aan zyne Vrienden, zynen Vorst en het Vaderland, nog dieper gegriefd zou hebben.

Godsdienstigheid was de grondflag van NÖSSELT's karakter, dat voorts gekenmerkt werd door ftrengheid in het beoordeelen van den geest des tyds, door bilykheid in zyne gevoelens wegens byzondere meeningen, door ftandvastigheid, vaderlandsliefde, nederigheid en vele huisfelyke deugden.

Als Godgeleerde, hervormde hy minder dan dat hy het goede befchermd, bevorderde en bewaarde. Hy was een voortreffelyk Uitlegkundige, een groote kenner der kerkelyke Gefchiedenis, by welker beoefening hy alles uit de bronnen zelve putte. Bovenal had hy eene zeer uitgetrekte boekenkennis. Hy helde byzonder over tot de Theologifche Zedekunde en had zyne eigene wyze van haar te behandelen, en ging ook zynen byzonderen weg by de vorderingen, die hy in de Leerftellige Godgeleerdheid maakte, en verwaarloosde ook andere vakken niet, die buiten zyne hoofdftudie omliepen.

De voorlezingen die hy als Akademifch Onderwyzer deed, onderfcheidden zich door duidelykheid, juistheid en orde. Zyne manier van voordragen was aangenaam en vry, daar hy zich niet ftaafs aan het gefchrevene verbond; altyd gepast en vol waardigheid, nooit gemanierd en gekunfteld; maar uitgewerkt, en telkens als hy aan dezelfde voorlezing kwam, verbeterd of vermeerderd; zonder dus de gaaf te begipen, van zyne toehoorders in verrukking te brengen,
gaf

gaf de eenvoudige ernst, het natuurlyke en het hartelyke aan zyne lessen eene groote waarde.

Deze zelfde eigenschappen stralen zich ook in NÖSSELT'S schriften overal door. Hy schreef in zuiver Latyn, en zyne Moedertaal, en was verre af van de verwaandheid van sommige, die de laatste van te weinig belang keuren, om zich in dezelve een' goeden styl eigen te maken. Behalve vele boekbeoordeelingen in onderscheidene Journalen geplaatst, zagen verscheide Werken van zyne pen het licht. Wy vergenoegen ons met de titels der in het Nederduitsch vertaalde hier kortelyk bytevoegen:

Waarheid en Goddelykheid van den Christelyken Godsdienst, 2 Deelen 1770, en het Kort Begrip daarvan 1783.

Gedachten over de Opvoeding tot den Godsdienst 1776.

Korte aanwyzing voor ongestudeerde Christenen ter verkryging van eene genoegzame zekerheid van hunnen Godsdienst 1784. en

De Nuttigheid der Zedekunde tot voortplanting van Bekeering en Deugd 1803.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. JOANNIS JACOBI CANNEGIETER, *Langwera-Frisii, Disertatio Chemico-Medica Inauguralis de Farina et Pane, publice defensa d. XIV Junii. d. i. Inwydings - Verhandeling over het Meel en het Brood. Groningae apud R. J. Schierbeek. 1809.*

Het is met een waar genoegen, dat wy deze doorwrochte en belangryke Verhandeling aankondigen, waar mede de jonge CANNEGIETER, na een achtjarig verblyf aan Groningens Hoogeschool, zyne geleerde loopbaan intreedt, en waarin hy zoo wel door zynen goeden smaak en groote vorderingen, als door zyne meer dan gewone bedrevenheid in de Latynsche tale en belesenheid in de Schriften der Ouden, zich op de gunstigste wyze vertoont als een waardig afstammeling van een geslacht, het welk zoo vele beroemde mannen aan ons Vaderland heeft opgeleverd.

In het eerste Hoofdstuk merkt de Schryver kortelyk aan, hoe de meelstofte onder de veelvuldige voortbrengfelen van het plantenryk wegens hare voedende eigenschap, en de overeenkomst harer bestaandeelen met die onzes ligchaams de eerste plaats bekleedt, daar zy of op zich zelve, of door behulp der kunst, en wel voornamelyk tot brood gebakken zynde, een voedsel oplevert 't welk ten allen tyde voor iederen leeftyd geschikt en aangenaam is; — dat, schoon deze stofte, tot het bereiden van brood meer of min geschikt, door het geheele plantenryk is verspreid, dezelve echter in geene plantgewassen overvloediger, beter en tot voeding geschikter gevonden wordt, dan in het koren; — dat de kunst, om aan het koren, nadat men deszelfs nuttig gebruik had leeren kennen, de beste bereiding te geven, en daar uit goed brood te bakken, van kleine beginfelen langzamerhand toenemende, eindelyk tot dien trap van volkomenheid is opgeklommen, dat wy thans, door de Scheikunde voorgelicht, in staat zyn, om het meel in zyne onderscheidene bestaandeelen te ontleden, en deze ontleding op de verschynfelen der broodgisting toetepassen, welke wy by verschillende soorten van meel onder vinden.

Het gebruik van het koren, als voedsel, is volgens de gedachte des Schryvers aan het vroegste menschdom onbekend geweest, en de ontdekking daarvan wordt door de Oudheid aan hare Godin *Ceres* toegeschreven. Voorts handelt de Schryver (§ 5 et seq.) over de wyze, waarop men hetzelfde waarfchynlyk het eerst gebruikt hebbe; — daarna over de nuttigheid en tyd der uitvinding om door gisting een meer geschikt brood te bakken, en door wien oudtyds die bereiding pleeg waargenomen te worden; — vervolgens over de onderscheidene brooden, uit tarwe bereid, by de Romeinen voornamelyk in gebruik; en eindelyk over de verschillende graanfoorten, door de oude Volkeren daartoe gebezigd, dit alles uit de Schriften der Ouden aantoonende; en eindigt dit Hoofdstuk met aantemerken, hoe nuttig, hoe aangenaam, hoe betamelyk het zy voor ieder een en byzonder voor beschaafde lieden, om zich eene nadere kennis te verkrygen van die dingen, welke tot onderhoud onzer gezondheid en leven dagelyks zoo veel toebrengen.

Het tweede Hoofdstuk bevat de Scheikundige ontleding des meels, — de wyze, waarop het plantenlym daar uit gescheiden wordt, — de eigenschappen van dit lym en deszelfs nuttigheid tot verschillende huishoudelyke gebruiken; de schei vochten, welke op hetzelfde werken en in meerderen of minderen graad oplossen. De oplossing door verschillende zuren van § 23—27 heeft byzonder onze aandacht getrokken: wy vinden hier eene reeks van proeven, welke zeer belangryk zyn, en welke de korte opgaven, daaromtrent door andere leer-

leerlingen van den Hoogleeraar DRIESSEN gedaan, niet alleen volkomen bevestigen, maar daaraan tevens eene uitbreiding geven, voor Oeconomie en Geneeskunde van groote waarde. Het vloeibaar overgezuurd zeezoutzuur, hoedanig het tot linnenbleeken gebruikt wordt, lost het plantenlym in die mate op, dat het blaauw papier 'er naauwelyks door aangedaan wordt — en de bytende potaschloog brengt in die oplossing geene nederplofing te weeg — beiden werken zamen ter oplossing van het plantenlym; en hoezeer de licht- en zuurstof het hare kunnen toebrengen, schynt evenwel de eigenschap van dit zuur, waardoor het plantenlym, 't geen het vlas zoo overvloedig aanhangt en het nieuw linnen kleurt, wordt opgelost, wel het meeste tot de witheid toebrengen. — De Schryver verwondert zich met reden, dat, daar men het nut van azyn, en karnmelk in de bleekeryen van dit vermogen, om het plantenlym op te lossen, gewoonlyk afleidt, men in de werking van dit zuur juist alleen de mededeeling van zuurstof als de oorzaak der bleeking wil beschouwd hebben.

Vervolgens wordt de oplossing van het *gluten* in azyn beschreven, en ook in het wynsteenzuur, en betoogd, hoe de plantenzuren door dit oplossend vermogen veel verschillen van de minerale zuren, die behoorlyk verdund, zoo als wy dezelve inwendig toedienen, weinig op het plantenlym werken. Hier uit zoekt de S. te verklaren, hoe de room van wynsteen ter losmaking en uildryving van taaije lymige stoffen in de eerste wegen, zoo veel voordeel aanbrengt, en waarom reeds in het vroege voorjaar de Natuur ons de veldzuring in zulk een' overvloed geeft, om benevens andere heilzame kruiden het zyne toebrengen ter genezing dier ongesteldheden, welke uit verstoppingen in den wintertyd ontstaan. Eindelyk, na kortelyk over de werking van het Phosphorzuur te hebben gesproken, gaat hy § 27 over tot de werking van het koolstofzuur op het plantenlym; en het blykt, dat water, met koolstofzuurgas bezwangerd, eene aanzienlyke hoeveelheid *gluten* oplost, waarom de Schryver het niet-onwaarschynlyk oordeelt, dat de minerale wateren een gedeelte van hun oplossend vermogen in verstoppingen van den onderbuik aan deze eigenschap verschuldigd zyn; terwyl hy, by die gelegenheid, de heerlyke deugden van dergelyke wateren oprellende, zyne landgenooten ten sterksten aanpoort, om dezelve door de kunst te bereiden, ten einde met geringe kosten voor ieder een verkrygbaar te zyn.

Verders beschouwt de Schryver de overige bestanddeelen des meels en byzonder den stysel, de andere slechts ter hoops aanroerende, om in het derde Hoofddeel deze alle meer in 't byzonder te behandelen. Hier wordt § 37 & sqq. gehandeld over de eiwitstof (*albumen*), 't welk ook in vele meelstoffen gevonden wordt, en deszels eigenschappen, van die van het lym

lym eenigzins verschillende, aangetoond; by welke gelegenheid hy tevens doet opmerken, hoe groote overeenkomst 'er plaats hebbe in de beginselen der meelstoffen en die der vordfels uit het dietenryk. Als het vierde beginsel der meelstoffen beschouwt de Schryver de gomachtige of liever slymachtige zelfstandigheid, zeer veel overeenkomst hebbende met den slyfiel.

Het 5de eindelyk, welks beschouwing van meer gewigt is, volgt § 41. namelyk de slymsuiker, de natuurlyke gist der granen. Volgens de waarnemingen van zynen Leermeeester, zegt de Schryver, is de hoeveelheid van dit beginsel zeer verschillende, niet alleen naar den onderscheiden bodem, waar op het koren groeit, maar in het byzonder ook naar den meerderen of minderen trap van rytheid — hoe meer dit beginsel plaats heeft, 't welk het ware karakter van volkomene rytheid is, hoe meer geschiktheid de granen tot gisting hebben, en hoe minder mout of gist 'er by noodig is in de branderyen; het welk dan ook de reden is, waarom de inlandsche granen in de noordelyke gewesten des ryks niet die hoeveelheid moutwyn opleveren, als wel die granen, die in een gunstiger climaat geteeld zyn.

Na dus de beginselen des meels te hebben beschouwd, besluit de Schryver, dat de meerdere geschiktheid van het tarwemeel tot de broodgisting afhangt van de evenredigheid der beginselen en byzonder van de grootere hoeveelheid slymstffe.

Het vierde Hoofddeel geeft eene beschryving van de broodgisting en de verschynselen daar by plaats hebbende, en handelt over het groot nut dezer bewerking voor de gezondheid.

In het vyfde Hoofddeel geeft de Schryver, volgens aanleiding van PARMENTIER, eenige denkbeelden op, volgens welke ook andere, ter broodgisting minder geschikte, meelstoffen, zouden kunnen verbeterd worden, door byvoeging van glutineuse zelfstandigheden, en een goed smakelyk brood opleveren. — Die proeven zyn evenwel niet naar des Schryvers hoop en verwachting uitgevallen.

Hy eindigt dezen zynen nuttigen arbeid met eene diæetische beschryving dier brooden, welke wy dagelyks gebruiken, de bereiding en vervalsching daar van kortelyk beschryvende, gelyk ook het gebruik, niet alleen voor gezonden, maar vooral voor zieken; gevende hy kortelyk de verschillende bereidingen op, welke voor geneeskundig gebruik uit de meelstoffen bereid worden.

Dit zy genoeg, om onze Lezeren, zoo velen daar toe gelegenheid hebben, ter lezing dezer Verhandeling aan te sporen. Het is waarlyk te bejimmeren, dat dergelyke uitgewerkte Akademische Verhandelingen, welke zoo zeer ter verbreiding van nuttige kundigheden dienen kunnen, niet algemeener verspreid worden. Eene vertaling in het Hollandsch

zou

zou des zeer nuttig kunnen wezen : welke wy overzulks hies niet genoeg kunnen aapryzen.

De jonge CANNegieter geniete in ruime mate de rangelnaamste en voordeeligste vruchten van zynen zoo wel besteden tyd, en vare steeds voort de edele Schekunde, waartoe hy zulk eenen goeden aanleg toont te hebben, en waar van hy den weldadigen invloed op de Geneeskunde zoo zeer gevoelt, met yver te behartigen !

J. RLFKER, *Hagezanda Groningani Dissertatio Pharmacologico-Medica Inauguralis de Infusis frigidis, cum magnesia parandis.* d. i. Over de koude afstrefels, door middel van magnesia te bereiden. Groningæ apud J. Venema 1809.

Deze Verhandeling, hoe klein ook dezelve zy, heeft hare waarde. De Schryver zegt met het grootste recht, en men kan waarlyk den Geneesheeren dit niet te dikwyls herinneren, dat namelyk de deugd van velen onzer beste geneesmiddelen zoo zeer wordt benadeeld door de by derzelver verschillende toebereidingen aangewende hitte. — Niet alleen worden de fyne speceryachtige beginselen daar door afgescheiden, maar zelfs ook in die geneesmiddelen, welke weinig vlugtig bezitten, ontstaat door te lange koking dikwyls zulk eene groote verandering, dat die beginselen, waarin de genezende kracht gelegen is, in waterige vochten onoplosbaar worden, en gedeelyk haar vermogen verliezen. Te vergeefs zou men van zamergedrongene afkookfels of extracten dezelfde uitwerkingen verwachten, hoedanige men van meer verdunde afstrefels of afkookfels waarneemt. — Door middel van koud water en schudding kan men van vele speceryachtige planten veel aangename en sterkere *infusa* maken, dan met heet water, en van vele andere geneesmiddelen door byvoeging van heet water en schudding veel meer krachtige deelen oplossen, dan door eene langdurige koking. Dit laatste past de Schryver vooral op de kina toe. De oplosbaarheid der krachtige beginselen in water wordt door loogzouten, kalk en magnesia zeer bevorderd; byzonder verkiest de Schryver de magnesia, als deelende dezelve geenen smaak en vreemde eigenschappen aan het geneesmiddel mede. Hy beschryft vervolgens de werking der magnesia op de kina, rhubarber, ipecacuanha, succinum, en andere geneesmiddelen, welke van eenen olieachtigen of harsachtigen aard zyn. Hy roemt zeer het waterig afstrefel van kina met magnesia gewreven, gelyk ook het poeder, op die wyze bewerkt, waarvan wy ook onlangs uit eenen, door den Doct. SNEIDLER aan den Prof. DRIESSEN geschreven en in ons Weekblad medegedeelden brief de nuttigheid gezien hebben. Byzonder heeft het koud af-

trekfel van barnsteen onze aandacht getrokken: de Schryver immers zegt met reden, dat in sommige gevallen daar de barnsteen zeer zou te pasfe komen, de Geneesheer dikwyls huiverig is om de tinctuur te gebruiken wegens de verhitten- de eigenschap van den wyngceest, terwyl het poeder zelf, hoe fyn ook gewreven, wegens zyne geringe oplosbaarheid weinig werking heeft; hier in zal derhalve het door magnesia ge- maakt koud aftrekfel kunnen worden aangewend.

Ongetwyfeld zyn deze proeven, hoewel, gelyk de Schryver zelf erkent, minder bijgewerkt, als wel de belangrykheid der stoffe zou vorderen, de aandacht der Geneesheeren zeer wel waardig; en wy moedigen den Schryver ten sterkste aan, om dezelve gedurende de beoefening der praktyk vooritezetten.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 5 van Sprockelm. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	44 ½ 45
en2.	98 ½ 100	dito dito nieuwe.	4 ½ 42
Rusland 5 prCt.	70½ 73½	Portugal , by Hope & C.	99½ 100½
Zweiden 5 prCt.	80½ 84	Engeland . Annuit. 3 prCt. niet gen.	
Denemarken . Toll. 4 prCt.	87 ½ 94	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	59 ½ 64	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	96½ 97	Dito Cert. by K. & V.	74 78½
Keizer van Oostenryk 5 prCt.	32½ 35½		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	80½ 81½		
dito 4 prCt.	30½ 31½		
		Wisselcours.	
		Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57½

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven 2 3 prCt.	26 ½ 27	dito Domeinen. 4 prCt.	niet gen.
dito 2 ½ prCt.	24 ½ 25	dito Vyvwillig 2 5 prCt.	niet gen.
Losrenten uit de heffing van		Kon. Negot. van 1807 . 6 prCt.	
98 2 3½ prCt.	26½ 27	met oploop. premie by Af.	
Dito uit de heffing van		losf.	69½ 73½
1800. 2 3 prCt.	26 ½ 27	Rescriptien Losb. na den	
dito 1801. 2 3½ prCt.	26½ 27	Vrede	niet gen.
		Agio van de Bank.	1½ prCt.

GL

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

LA TOUR D'AUVERGNE.

LA TOUR D'AUVERGNE, een natuurlyke Zoon uit een Adelyk oud Geslacht, was voor de Fransche Omwenteling reeds Kapitein, doch, vergenoegde zich na dezelve, gelyk bekend is, als gemeene te dienen, en verwierf door zyne dapperheid den naam van *premier Grenadier de la France*, en marcheerde, schoon reeds bejaard, steeds met den ranfel op den rug aan het hoofd zyner Kompagnie. Maar hy was niet alleen een held, doch ook een geleerde. In 1797 zag van hem een werk het licht, getiteld: *Origines Gauloises*, waarin hy zeer naauwkeurig alle de gewigtigste aanhalingen byeenzamelde uit de oude Schryvers, om te bewyzen, dat byna alle Natien der aarde uit Amerika oorspronkelyk zyn. Men zag daar uit, dat hy omtrent twintig talen verstond. Ook als mensch was hy zeer achtungwaardig, wegens zyne hulpvaardigheid en belangloosheid, waar van de Geschiedenis twee blyken bewaard heeft. Na krygsgevangen by de Engelschen geweest te zyn beloonde het Directoire zyne diensten slecht, en wydde hy zich dus in stille afzondering te Pasly aan de Wetenschappen; maar vernemende, dat de beroemde geleerde LERRIGANT door de conscriptie van zyn' eenigen Zoon, de steen zyns ouderdoms, was beroofd geworden, verzocht en verwierf hy van het Directoire verlof, om zich in plaats van den jongen Conserit te stellen, vertrok dadelyk als gemeen Volontair naar het Rhyntleger en zond den troostloozen Vader deszelfs Zoon terug. — Zeer matig levende en zich enkel met melkspyzen voedende, had deze brave man weinig behoeften; doch op zekeren dag by de armée aan alles gebrek hebbende, roemde een Volksvertegenwoordiger zynen invloed en bood hem zyne bescherming aan. Gy kunt dus zeer veel doen? vroeg D'AUVERGNE? „Voorzeker” was het antwoord; nu goed, hernam hy, dan wensch ik gaarne voor my... „Een Regiment” viel hem de Volksvertegenwoordiger in de rede. „Neen, een paar schoenen” antwoordde de belanglooze verdediger zyns vaderlands.

LETTERKUNDIGE. ZELDZAAMHEID.

Onder de zonderlingste en belangrykste spelen des toevals behoort zonder twyfel de byzonderheid, dat twee der grootste Dichters van de Zestiende Eeuw en van alle tyden, niet alleen in hetzelfde jaar, maar ook op denzelfden dag overleden zyn. SHAKESPEAR en CERVANTES stierven beide den 23sten van Grasmaand des jaars 1616.

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Louw- maand	{ BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
31	{ 30. 4 30. 3½ 30. 2½	26 52 35	Z. Z. Z. W. —	's morgens mist; verders omtrent betrokken; 's avonds regen.
Sprokkel- maand 1	{ 0 1½ 30. 1½ 30 1½	57 33 36½	Z. W. Z. Z. W. Z. t. W.	betrokken, mist, regenachtig.
2	{ 30. 1 30. 1 30 0½	37 59½ 37½	Z. Z. W. W. Z. W. Z. W.	betrokken, mist en regenachtig.
3	{ 29 8½ 29. 7½ 29. 7	36 37 34	Z. W. Z. Z. O. Z. t. W.	bewolkt; omtrent betrokken; tusfchen beide mist.
4	{ 29 8½ 29. 9 30. 0½	40 42 36	W. N. W. — —	bewolkt.
5	{ 30 1 30. 1 30. 1	35 41½ 38½	Z. Z. W. Z. t. W. —	bewolkt; 's avonds betrokken.
6	{ 30. 1 30. 0½ 30. 0	36 38 35½	Z. Z. W. — —	betrokken; windrig.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 233; dat der laatstvorige 242; en te *Haarlem* 23, onder welke laatsten 7 beneden de 12 Jaren en 2 Militairen.

BEKENDMAKINGEN.

. JOH. VAN DER HEY, Boekverkooper te Amsterdam, geeft gratis uit: PROSPECTUS van een NATUURKUNDIG TYDSCHRIFT, *het welk onder den Titel van: TYDSCHRIFT VOOR NATUURKUNDIGE WETENSCHAPPEN EN KUNSTEN*, zal worden uitgegeven.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

Nº. 7. *Vrydag den 16 van Sprokkelmaand.*

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

ROME, den 14den van Louwmaand. Sinds eenigen tyd laat de Senateur LUCIEN BONAPARTE, in de nabuurschap van zyn landverblyf, *La Ruffinella* geheeten, en niet verre van hier gelegen, weder naar oudheden graven, en is zoo gelukkig geweest in de Herfst- en Wynmaand van het afgelopen jaar. van eenige gebouwen, tot het aloude Tusculum behoorende, te ontdekken, waarin, behalve eene groote menigte klein antiek huisraad *zeven* groote standbeelden gevonden zyn; waaronder eene Mufe is, zoo volkomen wel bewaard; en zoo overheerlyk schoon; dat de Romeinsche Oudheidkenners hare waarde op 22,000 Romeinsche Daalders geschat hebben. Ter zelfder plaatse is ook een aanmerkelyk stuk van de Fries van een' ouden tempel, dat mede zeer fraai is, opgedolven, en men heeft hoop, zoo deze nasporingen met verstand bestuurd worden, waaraan niet getwyfeld kan worden, het oude Tusculum in zynen geheelen omvang ontdekt en vele tot hier verborgen schatten van kunst der oude wereld te zullen zien.

I. DEEL.

6

ITA

ITALIE. In de Boekery van een der opgeheven Na-politaarsche Kloosters, heeft men een Handschrift van een Werk des Heiligen THOMAS D'AQUINO; *de Coelesti hierarchia*, gevonden, dat eigenhandig door hem geschreven is.

NAPELS, den 25ten van Wynmaand 1811. LUIGI SE-MENTINI, Profesfor in de Scheikunde aan de alhier gevestigde Universiteit, bewees heden in eene voorlezing vol geleerdheid, dat de zogenaaude *Wigchelroede*, hoezeer reeds by de ouden bekend, eerst in het einde van de zestiende Eeuw tot het ontdekken van onderaardsche wateren en metalen is gebezigd geworden. Hy liet het hier echter niet by berusten, maar betoonde, uit vele eigen ondervonden gevallen, waarby verscheide Studenten tegenwoordig waren geweest, dat de *Wigchelroede* meer dan een verdichtfel van by-geloovige inbeelding is, en beloofde binnen kort in een byzonder daar over loopend Werk nieuw licht over dit merkwaardig onderwerp en zyne verschynselen te verspreiden.

ENGELAND. De Heer JANNESON heeft in zyne onlangs uitgegeven Geologie, de hoogten der voornaamste bergen van Groot-Brittanje medegedeeld. Ingevolge daarvan zyn in Engeland de Snowden in Cearnarvonshire en de Cader Idris in Merionethshire de hoogste; te weten, de eerste is 3,568, de tweede 3,550 voeten hoog. In Ierland is Macgillicuddy's Reeks in het Graaffchap Kerry de hoogste berg, zynde 3,404 voeten hoog. Het naast hierby komt de Sliebh-Dorin in het Graaffchap Londonderry, zynde 3,150 voeten hoog. — Ben-Nevis heet de hoogste berg in Schotland, welke in Iernestshire gelegen ook in dit opzigt, als halende ruim 4,380 voeten hoogte, boven alle de bergen van Groot-Brittanje uitsteekt. Niet verre van dezen staat de Cairgorum, 4,050 voeten hoog, en byna van dezelfde hoogte is ook de Ben-Lavers in Perthshire. De hoogste menschelyke woning is het huis van den bergopzigter LEADHILLS in Zamarckshire in Schotland, zynde 1564 voeten boven de Zee verheven. De Sna-fel op het eiland Man, regt in deszelfs middenpunt uitstekende, is niet hooger dan 1740 voeten; alles gelyk men van zelfs begrypt Engelsche voetmaat.

PA-

PARYS. Onder den titel van *Diatribes de l'Ingenieur Seid Moustapha, sur l'état actuel de l'art militaire, du génie et des sciences à Constantinople*, is een nieuwe druk aan een Werkje in het licht gekomen, waarvan de oorspronkelyke uitgave in de door Sultan SELIM III. te Scurari aangelegde Boekdrukkery geschiedde. De Heer LANGLES bezorgde dezen Paryschen druk. Dit Boekje, het welk de Turksche Schryver in de Fransche taal opstelde, was ten tyde dat het uitkwam, een zeer aangenaam letterkundig verschynfel, dewyl het de terugkomst der Wetenschappen in een land, waaruit zy sedert 800 jaren verbannen waren, aankondigde. By de bekende treurige onwending, die met SELIM III. alle hoop van dezen aard vernietigde, welke de be-
 minnaren der Wetenschappen op eenen Vorst gebouwd hadden, die door middel van zyn geest, kundigheden en kar kter byzonder geschikt was, om by een aan verouderde vooroordeelen verkleefd volk de heilzaam-
 omwenteling in dezen te bewerken, kwam ook de ver-
 lichte Schryver van dit Werkje om.

PARYS, den 29sten van Louwmaand. De Heer PI-
 RANESI, een beroemd Romeinsch Plaatsnyder, Ridder
 van de Noordster-Orde, voormaals Zweedsche Gezant
 te Rome, is alhier in den ouderdom van vier-en-vyf-
 tig jaren overleden.

I N L A N D S C H E.

LEYDEN, den 8sten van Sprokkelmaand. Heden heeft
 de Hoogleeraar MATTHIAS SIEGENBEEK de waardig-
 heid van *Rector Magnificus* der Koninklyke Univer-
 iteit van Holland nedergelegd en eene plegtige Rede-
 voering gehouden: *in laudem Jani Doussae*, dat is tot
 lof van Johan van der Does; en is wyders de Hoog-
 leeraar Mr. EDUARDUS HAGEMAN, *Jur. Publ. & Priv.*
Professor, als *Rector Magnificus* uitgeroepen, uit eene
 Nominatie van Rector en Senaat, volgens jaarlyksche
 gewoonte, door Z. M. den Koning van Holland by
 aanschryving den 28 van Louwmaand tot deze waar-
 digheid verkoren en aangesteld.

IETS WEGENS DE ZOOGENAAMDE

TOOVERKRINGEN.

DOOR

W. H. WOOLLASTON,

*Secretaris van de Koninklyke Maatschappy
van Londen.*

De donkergroene kringen, die men in oude Landeryen opmerkt, en algemeen bekend zyn onder den naam van Tooverkringen, hebben eene zekere mate van gewigt ontleend van de pogingen, dikwerf te werk gesteld, om derzelver oorsprong te verklaren. Men zal my wel willen vergunnen, de gevoelens ten dezen opzichte gemeen gemaakt, niet te overwegen, maar dat ik my all en bepaal tot de waarnemingen, gedurende een verblyf van eenige jaren op het land, door my zelven gedaan, wegens de achtervolgende veranderingen, die deze kringen ondergaan; waarnemingen die my toeschynen aanleiding te geven tot eene duidelyke en voldoende oplossing van dit zonderling vraagstuk.

Het eerst, dat ik waarnam by dit onderzoek, is het bestaan van zekere *fungi* (paddestoelen) welke men altyd op deze kringen vindt, wanneer men dezelve in het regte seizoen nagaat. Ik merkte aanhoudend deze kleine kampernoeljes (*mousferons*) op en zag dezelve nergens anders dan aan den buitensten rand van den donkergroenen grascirkel. In dit geval, was de breedte van dezen ring, gemeten in de rigting van den *radius* die door denzelven loopt, twaalf of veertien duimen, terwyl de paddestoelen zelve een' buitensten kring bedekten van vier of vyf duimen breedte.

De stand dezer *fungi* deed my vermoeden, dat de vorming van dezen kring waarschyntlyk geschiedde door middel van eene voortgaande vegetatie van het middenpunt naar den omtrek. Ik werd nog in deze onderstelling

ling bevestigd, toen ik by eene tweede soort van *fungi* eene dergelyke schikking opmerkte, met betrekking tot den stand van den cirkelvormigen band en dezer paddestoelen ieder in het byzonder. Want ik nam overal waar, dat deze vegetatie zich op den buitenrand van den donkergroenen band vertoonde. Ik achtte dus de onderstelling niet verwerpelyk, dat de grond, na eenmaal den groei der *fungi* te hebben bevorderd, dermate zich konde uitputten van eenig byzonder voedsel (*pabulum*) voor deze zonderlinge plant; dat dezelve buiten staat geraakte, eenen tweeden oogst voorttebrengen; die van het volgende jaar zou dus een' tweeden ring rondom het eerst middenpunt van groei vormen; ieder volgend jaar het voedsel van eene zyde wegnemende, zou de nieuwe wortelen noodzaken zich by uitsluiting in de tegenovergestelde rigting uittebreiden, en dus door een middenpunt schuwenden voortgang langzamerhand den kring vergrooten. De sterkere wasdom van het gras zou het natuurlyk gevolg dezer wyze van aangroei zyn, dewyl de binnenste band van den kring altyd met de overblyffelen van den groei der paddestoelen van het vorige jaar zou verrykt worden.

Men vindt deze jaarlyksche vergrooting van den groenen kring duidelyk beschreven in de Verhandeling van Dr. HUTTON, getiteld: Waarnemingen wegens zekere natuurlyke verschynselen van den grond in den heuvel van Arthur'sseat by Edimburg (*Transact. Edimburg.*) Maar dewyl hy de *fungi* niet schynt opgemerkt te hebben, verhaalt hy het verschynfel als enkel eene byzonderheid der natuur, welker verklaring nog gevonden moet worden.

„Wat de vergrooting van dezen kring van vegetatie betreft, zegt hy, deszelfs voortgang of loop scheen my altyd plaats te hebben in de rigting van eene lyn, die het segment zou verdeelen, dat is, dat de evenmiddenpuntige, (*concentrique*) strepen nimmer binnenwaarts, maar daarentegen altyd buitenwaarts loopen, waar door deze kringen, welker segmenten wy opmerken, aanhoudend in diameter toenemen.”

Is de ware oorzaak dezer verschynselen den Hr. HUTTON onglipt, Dr. WITHERING komt my voor haar ontdekt te hebben; maar deze bepaalt zyne aan-

merkingen tot eene soort van Agarik (*Agaricus oreades* volgens zyne klasie) en heeft deszelfs voortgang niet nagegaan.

„Ik houde my overtuigd, zegt hy, dat de bruine onvruchtbare kringen, even als die welke groen donker en de wasdom sterk is, welke men in de Weilanden vindt, en tooverkringen geheeten worden, veroorzaakt worden door het bestaan van dezen agarik. Daar, waar de cirkelvormige streep bruin en byna ontbloot van planten is, vindt men op de diepte van omtrent twee duimen het zaad van den fungus van eene witgrysachtige kleur, het welk ik nooit ontdekt heb, waar het gras al zyne kracht herkegen had.”

Indien Dr. WITHERING dikwyls dit onderzoek van den grond herhaald had, zou hy zyne laatste aanmerking gewyzigd hebben, welke niet algemeen doorgaat, want men kan in sommige tydperken het gras in vollen groei vinden, zelfs op plaatjen, waar het zaad der paddestoelen aanwezig is. Terwyl deze ontwikkelen, slopen zy zoo volkomen alle de voedende vochten van den grond op, dat alle andere planten voor een tyd sterven, en men rondom den bruinen ring een streep aan den buitenrand ziet, waar niets groeit. Indien men dan overdwars dezen grond onder dien kring doorsnydt, schynt het gedeelte, dat zich onder de fungi bevindt, bleeker van kleur dan het gewone terrein hier en daar; maar daarentegen merkt men op, dat het gedeelte onder den binnenwaartschen kring van groen gras, veel hooger van kleur is, dan de omliggende grond. Maar eepige weken, nadat de paddestoelen verdwenen zyn, neemt de grond, dien zy besloegen, een bruiner tint aan en het gras groeit op nieuw met eene byzondere kracht; zoo zelfs, dat ik de oppervlakte met donkergroen gras bedekt zag, schoon het bruingeworden gedeelte van den grond geen halven duim dik was, terwijl de onderste laag door de stof der paddestoelen byna twee duimen diep wit was geworden.

De doorsnyding van de ruimte, door deze witte stof bezet, heeft in het algemeen dezelfde gedaante, en men kan dezelve by eene haar vergelyken, die van het middelpunt naar buiten uitloopt; want deszelfs uiteinde aan de binnenzijde loopt schuins naar de oppervlakte op; terwijl het buitenst einde zich byna in een' vertikalen stand

stand bevindt. De uitgestrektheid, welke de stof der paddestoelen beslaat, is zeer verschillend naar het jaargety; te weten, zy is het grootst, nadat de fungi hunnen vollen wasdom bereikt hebben; en is het kleinst van omtrek, ja wordt naauwelyks merkbaar, voor de oogst van het volgend jaar zich begint te vertoonen.

Met oogmerk, om de vorderingen van verschillende kringen waartenemen, teekende ik dezelve gedurende drie of vier achtereenvolgende jaren, door 'er insnydingen van verschillende gedaanten te maken, door middel van welke ik met zekerheid de jaarlyksch volgende vermeerdering kon herkennen. Ik bevond, dat dit in onderscheiden kringen van acht duimen tot twee voeten verschilde. De breedste dezer kringen werden veroorzaakt door de gewone kampernoelje (*agaricus campestris*). De smalste zyn de algemeenste en worden door den paddestoel, de *agaricus orchadis* van Dr. WITHERING, voortgebragt. De kampernoelje vormt kringen van den grootsten diameter, maar die van den paddestoel zyn de regelmatigste. 'Er zyn echter drie andere soorten van fungi, die zich op dezelfde wyze verspreiden en dezelfde gevolgen in de weilanden hebben; namelyk, de *agaricus terreus*, de *agaricus procursus* en de *hyoperdon boyista*; de laatste is algemeener dan de twee anderen.

Dikwyls heeft men gelegenheid van eene byzonderheid in deze kringen optemerken, die voldoende kan verklaard worden volgens de medegedeelde gisfing wegens de oorzaak van derzelver vergrooing, en welke zelfs als eene bevestiging dezer onderstelling kan beschouwd worden. Telkens als twee naburige kringen elkander raken, doorkruisen zy wederzyds zich niet alleen niet, maar verdwynen altyd beide tusfchen de punten van aanraking. Ten minste wedersprak van twintig voorbeelden geene enkel deze waarneming. De uitputting, door elk hunner veroorzaakt, stuit den voortgang van den ander en de planten sterven in beide by gebrek aan voeding.

Men kan ook opmerken, dat de fungi van verschillende soorten hetzelfde voedsel schynen te behoeven; want in zeker geval, dat een kring door de soort van paddestoelen, *puff ball* of *puck-ball* geheeten, voortgebragt en een andere van kampernoeljes in aanraking

kwamen, kruisten zy zich niet. Maar dit is toch ook het eenig geval van dien aard, dat ik gezien heb.

Eenmaal nam ik waar, dat een boom den regelmatigen loop van den kring verhinderd had. Doch deze hinderpaal was slechts voorbygaande, want ter wederzyde van den boom zette de vegetatie zich voort en veranderde den kring in het begin van de cyferletter acht, welke een of twee jaren wel zouden voltooid hebben.

Om eenige bepaling te vinden, binnen welken tyd een gegeven grond de eigenschap kan terug bekomen, om op nieuw fungi te voeden, beproefde ik een of twee keeren eene kleinen sloot diametersgewyze dwars door een kring van kampernoeljes te graven, en wierp 'er aarde over, die van den omtrek genomen was, in de hoop van by het middelpunt de vegetatie weder te zien beginnen; maar de proef gelukte niet, en het land weinig tyds daarna verlatende, had ik gene gelegenheid dezelve te herhalen; en noodig dus elk uit, die zich in staat bevindt van soortgelyke nasporingen te doen, dezelve verder voortzetten.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

REISBESCHRYVINGEN. *Brieven, geschreven op eene Wandeling door een gedeelte van Duitschland en Holland, in den Zomer van 1800. Eerste Deel. Met Platen.* Te Groningen, by W. Wouters en R. J. Schierbeek, 1809. 288 bl. in gr. 8vo.

Wanneer wy de Voorreden van dit Boekdeel openfloegen en de namen van TH. VAN SWINDEREN, B. H. LULOFS, W. H. CRULL, B. H. STERLINGA KUYPER en J. J. MODDERMAN lazen, kon de meerdere en mindere bekendheid dier letteroefenende Jongelingen, welker laatste, vóór de uitgave dezes Boekdeels, te *Utrecht*, te vroeg voor de Letteren, overleden is, niet nalaten onze aandacht te wekken, en wat goeds te doen hopen, van de *Wandeling*, die de stoffe tot deze Brieven oplevert, waar aan de Heer E. L. VAN HEEREN, Metgezel dezer Reize, zyne byzondere aantekeningen wel heeft willen mededeelen.

De vorm van *Brieven* is zeer eigenaardig gekozen. Zy zyn van onderscheide handen, van een' verschillenden bovendryk

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

IETS WEGENS HALLER.

Uit een Dagboek van den beroemden A. VON HALLER is, gebieken, dat die geleerde voor de *Göttinger Anzeiger* van het jaar 1745 — tot aan zyn' dood, die in 1777 inviel, meer dan *twaalf duizend* Recensien geleverd heeft. In den tijd van twee-en-dertig jaren schreef hy dus jaarlyks omtrent 375 beoordeelingen, en bygevolg elken dag meer dan eene. Met uitzondering der Regisgeleerdheid recensieerde hy in alle vakken. „Zou men" vraagt een Duitsch Dagbladschryver, „een beter patroon voor de Recensenten kunnen vinden?"

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Sprokkel- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
7	{ 29. 9½ 30. 0 30. 0½ }	{ 36 39 35½ }	{ Z. Z. t. w. Z. Z. w. }	betrokken; 's namidd. en 's avonds mist, slofregen.
8	{ 30. 1 30. 1 30. 0½ }	{ 35 38 34½ }	{ Z. t. o. — — }	betrokken; 's avonds slofregen.
9	{ 29. 9½ 29. 8½ 29. 8 }	{ 32½ 36 35 }	{ Z. Z. o. Z. Z. Z. w. }	voormidd. betrokken, namidd. ontrent heider; dampig; 's avonds betrokk.; slofregenschijn, windig.
10	{ 29. 7½ 29. 8 29. 8½ }	{ 38 41½ 34 }	{ Z. w. w. Z. w. w. t. N. }	voormidd. regen; verders bewolkt; dampig.
11	{ 29. 9½ 29. 9 29. 8 }	{ 32 41 35 }	{ o. o. t. z. — }	bewolkt.
12	{ 29. 5 29. 4 29. 2½ }	{ 33 34 32 }	{ o. — — }	betrokken; mist; 's avonds sneeuw.
13	{ 29. 0½ 29. 0 29. 0 }	{ 34 42 37½ }	{ Z. t. o. w. Z. w. Z. w. }	's morgens regen; verders bewolkt; 's avonds buijg met wind.

GE-

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 194; en te *Haarlem* 12, onder welke laatsten 4 beneden de 12 jaren en 1 Militair.

VOORBEELD VAN HOOGEN OUDERDOM.

Den 12den van Wintermaand des verleden jaars. Stierf te Salego, in het Koninkryk Italie, een Grysaard van 140 jaren.

BEKENDMAKINGEN.

. IMMERZEEL EN COMP., Impr. Libraires à Amsterdam, Rotterdam et la Haye, viennent de publier: 1°. Quelques réflexions sur les ANNALES DES SCIENCES ET DES ARTS, dans le Royaume d'Hollande; deuxième édition (16 pag. 8vo) prix 4 Sols. 2°. Catalogue des livres pour servir à l'Instruction et à l'Amusement de la jeunesse, contenant près de 400 ouvrages, écrits en Français, Hollandais, Anglais et autres langues, et propres à être donnés en cadeau; prix 2 Sols. 3°. Catalogue complet de tous les LIVRES STEREOTYPES, il contient plus de 200 ouvrages *classiques*: VIRGILIUS, HORATIUS, PHÆDRUS; les Œuvres de BOILEAU, ROSSUET, CORNEILLE, FENELON, LA FONTAINE, MONTESQUIEU, RACINE, ROUSSEAU, VOLTAIRE &c. &c., tous à 9 Sols, le Volume, les nouveaux codes à proportion; prix 1 Sol.

NB. Il y a encore quelques Exemplaires de l'HISTOIRE de la MAISON d'AUTRICHE par WILLIAM COXE, trad. de l'Anglais par le traducteur de Leon X. 5. forts Volumes in 8vo, Paris 1810; prix *f* 17-10.

NB. NB. By DIT NOMMER van den ALG. KONST- EN
NB. LETTER-BODE wordt GRATIS uitgegeven: een NIEUWE geheel VOLLEDIGE KATALOGUS van BOEKEN, KAARTEN en PLATEN, welke by den Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te *Haarlem*, uitgegeven en in getallen te bekomen zyn, met byvoeging van de PRYZEN by elk artikel; welke *Katalogus* voor elk des begeerende ook *gratis* te bekomen is.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E
K O N S T.
EN
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 8. *Vrydag den 23 van Sprokkelmaand.*

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

PARYS. De Natuurkundige Klasse van het Instituut, heeft als Pryspraak in de Mathematische Wetenschappen opgegeven; „het ontwerpen van eene Wiskundige „Theorie van de wetten der voortplanting der Warm- „testoffe, en eene vergelyking van de gevolgen; uit „deze Theorie te trekken, met de ondervinding,” en looft voor de beste beantwoording eene Gouden Medaille van 3000 Francs uit. Tot den eersten van Wynmaand 1811 kan men hierop Verhandelingen inzenden; zullende de beoordeeling in Louwmaand van 1812 geschieden.

I N L A N D S C H E.

MIDDELBURG, den 7den van Sprokkelmaand. Het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, overwegende, dat, daar welligt, uit hoofde der in de laatste helft van het vorig jaar plaats gehad hebbende gebeurtenissen en stremming van briefwisseling, geleerden zyde

I. DEEL.

H

ver-

verhinderd, in het voltoojen of het tydig inzenden van hunne antwoorden op twee Prysragen; te weten: I. *Over de febris scarlatina seu rubcolae*; II. *Over de zelf-ontvlamming van den phosphorus in het luchtledige*, enz.; uitgeschreven by 's Genootschaps Programma van 1807, en waarop de antwoorden waren begeerd vóór den eersten van Louwmaand dezes jaars; heeft goedgevonden dien tyd om gezegde redenen nog tot den laaften van Grasmaand te verlengen, zoo dat alle antwoorden, op de gemelde Prysragen binnen dien tyd ingezonden, nog dit jaar zullen beoordeeld worden.

UTRECHT, den 17den van Sprokkelmaand. Wy hadden dezer dagen het genoegen, om de openbare be-
wyzen te zien van uitstekende en wel betlede talen-
ten, in twee Utrechtsche Jongelingen van aanzienlyken
huize, welke, tot nu toe, als vrienden met elkande-
ren, in de letterbaan, wedyverden, en van welker
voortgang in de regtsgeleerde Studien zich voortaan
ook alles goeds laat verwachten.

De één, DANIEL JACOB VAN EWYCK, (Zoon van Mr. F. P. VAN EWYCK, Heer van Oostbroek, de Bilt, over de Vecht en Colenburch, voorheen Raad in de Vroedschap en Schepen dezer Stad,) verdedigde, den 13 dezer, zeer gelukkig zyne *Disfertatio, de comparata cognitionis in mathefi et in philosophia indole*: en verkreeg daarop de waardigheid van *Doctor* en *Magister Philosophiae*.

De ander, JOHANNES LUDOVICUS GUILIELMUS DE GEER, (Zoon van BARTHOLD, Baron DE GEER, Heer van Jutfaas,) verdedigde, den 14 dezer, niet minder gelukkig, zyne *Diatriba, in Politices Platonicae principia*, onder voorzitting van den Hooggel. Heer PHIL. GUIL. VAN HEUSDE, *Hist. Ant. Elog. et Ling. Graec. Prof.* aan deze Hooge Schole.

AMSTERDAM, den 19den van Sprokkelmaand. Het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen heeft wederom doen publiek maken de onderwerpen der Verhandelingen, welke in de Vergaderingen van het Perpetueel-Comité van het gemeld Genootschap, gedaan zyn. Aan het hoofd dezer optelling prykt eene Verhandeling, uitgesproken, door den Ridder Mr. N. C. LAMBRECHTSEN, Lid van het Koninklyk Institut van We-

Wetenschappen, Letteren en Kunsten, Voorzitter van gemeld Genootschap, zynde eene door Z. Ed. vervaardigde *Geschiedenis der Lotgevallen van de Stad en het Land van Bieryliet.*

E E N I G E

LEVENSBYZONDERHEDEN

WEGENS

HEINRICH PESTALOZZI.

(*Getrokken uit Brieven over zyn Leven en Leer*).

HEINRICH PESTALOZZI is te Zurich in het jaar 1746 geboren, waar zyn Vader Heelmeester was. Nog maar vier of vyf jaren oud zynde verloor hy dezen, en werd nu door zyne Moeder opgevoed, die echter buiten staat was de groote talenten van haren Zoon te waarden. Hy moest zich byna geheel zelf opvoeden, leefde zeer bepaald, zonder omgang met andere kinderen te houden of de blydschap der jeugd in volkomen mate te genieten.

Intuschen ontwikkelde zich zyn geest meer en meer. Hy kreeg smaak voor de Wetenschappen en had later gelegenheid onder mannen als BODMER, BREITINGER, STEINBRÜCHEL en anderen, zyne kundigheden verder uittebreiden in het tydperk, dat Zurich wegens den edelen naaryver van zyne burgers in Kunsten en Wetenschappen en vryheid van denken, voor een zyner glansrykته acht.

Hoe groote vorderingen PESTALOZZI ook in de Wetenschappen gemaakt had, door het gebrekkige zyner huisfelyke opvoeding was hy een vreemdeling in alle de kleine aangename Kunsten gebleven, die meestal voor een jong mensch onontbeerlyk zyn, wil hy de wereld met voordeel intreden. Hy oordeelde wel juist over de zaken, die voorkwamen, maar zelden was hy

H 2

Wys

Wys genoeg, te verzwijgen, het geen de eigenliefte van anderen kwetfen konde. Hy was rein en ongeveinsd van hart; maar zyne waarheden vond men dikwerf aanftootelyk. Een niets beduidend vleijend woord zich te laten ontvallen, om iemand voor zyne belangen te winnen, kwam hem niet in de gedachten. Hy wilde niets *fchynen*, maar slechts *zyn*; doch vorderde dit ook van anderen, en dat was voor velen te veel gevegd. Hy zag alleen den man, niet zyn gewaad aan; maar het meerendeel der menfchen ziet zelden naar den man, maar alleen naar zyne kleeding. **PES-TALOZZI**, in zyne eerfte opvoeding verwaarloosd, meer op het inwendige dan het uiterlyke denkende, veronachtzaamde het laafte. Linnen en kleederen waren zelden by hem in orde; hy verftond den toon der grootte gezelfchappen niet — en dus werd hy van hun, die hem niet naauwkeuriger getoetst hadden, miskend en weinig geacht.

Deze minachting krenkte hem, zonder hem te veranderen. Nu werd hy de party der zoogenaamde Liederen naar de Wereld; en de haat tegen alle aangenomen gebruiken, ydele gemaaktheid en kwakzalvery wortelde zich vast by hem. Hierdoor verwierf hy zich nog minder vrienden; maar bekommerde zich daarover ook weinig.

Niettemin, hoe luid hy ook de gebreken der menfchen gispte, beminde hy hen met eene hartelykheid, zonder wederga. Ieder verachte, vervolgde, miskende, was zyn vriend. Zoo vielen zyne aandacht en genegenheid ongemerkt op de geringere, armere, min geachte klasfe des volks, in welker lot hy byna deelde, en wier voorspraak te zyn, zyn hoogfte doel werd.

Hy wydde zich aan de Regtsgeleerdheid toe. Met behulp van een' man, die geheel zyn hart bezat, wilde hy Advokaat worden, maar zyn vriend ftierf, en dit veranderde weder geheel zyn plan.

Hy verbond zich nu met een der eerfte Handelhuizen van Zurich, kocht zamen met hetzelfde braakliggend land, om het te bebouwen, en gaf zich nu by uitsluiting aan de Landhuishoudkunde over. Naauwelyks had hy hiermede begonnen, toen zich het huis van negotie van hem fcheidde en hem geheel aan zich zelven overliet.

Dit maakte hem niet moedeloos. Hy voer voort met zy-

zyne landen bebouwbaar te maken, zonder groote winst van zynen arbeid te trekken. Het was hem genoeg, dat hy de uitvoering van zyn geliefkoosd ontwerp naderde. Hy leerde de ellende en de zedelyke verminktheid der laagste volksklassen kennen, en alleen voor derzelver geluk wilde hy leven; dan durfde hy hopen, niet vruchteloos geleefd te hebben. Naast zyn woonhuis leide hy in Birrfeld (in het tegenwoordig Kanton Aargau) in 1775 eene soort van Industrieschool aan, waarin hy de armste kinderen uit den omtrek om niet onderwees en voedde, om hen tot betere menschen te vormen. Verscheiden jaren leefde hy omringd van meer dan vyftig zulke doodarme kinderen, met welke hy zyne laatste bete broods deelde. Hy leefde, zoo als hy ergens van zich zelve zegt, zelf als een bedelaar, om bedelaars te leeren als menschen te leven. Zyn onderwys strekte zich toen tot Landbouw, Handel en Fabrykwezen uit. Maar nu ontbraken hem de verdere kundigheden van duizenderlei byzonderheden en handgrepen; hy moest in alles alles zyn; en was niet ryk genoeg, om door geld te verhelpen, waar zyne krachten te kort schoten.

Dus moest hy, om zich niet geheel te bederven, de aangevangen onderneming weder staken. Zyne huisfelyke omstandigheden en vermogen hadden hierby geleden. Men vernam dit, haalde de schouders op en lachte hem uit. Had hy nu en dan een gastmaal aan de ryken gegeven, in plaats van hongerige bedelaars kinderen te voeden, hy zou meer eer by de wereld behaald hebben. Hy versmaadde deze eer; was trotsch op zyne armoede; dit was byna onvergeeflyk.

Nu trad hy als Schryver op. Altyd bleef de veredeling der laagste volksklassen zyn doel. Hy schreef in 1781 zynen beroemden Roman: *Lienhard und Gertrud*, die onder de klasieke Schriften van dien aard behoort, en by de beschaafde wereld den verdienden roem verwierf. Met Homerische eenvoudigheid schildert hy de zeden van de armsten des volks. Deze eerste straal zyner Genie gaf hem naam in Frankryk en Duitschland; zelfs vele zyner landgenooten verwonderden zich, dat een man, als hy, dien zy tot hier voor half gek gehouden hadden, in staat geweest was om zulk een boek te schryven.

Wanneer men in 1789 in Zwitserland naar PESTALOZZI

LOZZI vroeg, sprak byna ieder zeer onverschillig en op een' ach-eloozen toon van hem. Deze verhaalde, dat hy een' gescheurden rok droeg, gene, dat hy niet wist te leven; een derde zeide met een' honenden lach: Het is een genie! Achting voor den edelen, goeden, zich zelven voor zyne medemenschen opofferenden man, was byna nergens te vinden, ja het scheen byna als of men het voor dwaasheid hield, zich zelven voor bedelaars ten beste te geven.

Maar hy bleef zich-gelyk. In het jaar 1782 gaf hy zyn Boek, *Christoph und Elfe*, uit, mede voor het volk geschikt, en in het volgende jaar zyne Verhandeling over den *Kindermoord*. Zyne *Nachforschungen über den Gang meines Geistes in der Entwicklung des Menschengeschlechts* en vooral zyne *Fabelen* bevatten eenen ryken schat van groote denkbeelden.

De Zwitserfche Omwenteling barstte omtrent twintig jaren later, dan hy zyne *Lienhard und Gertrud* schreef, uit. Hy had onder de voormalige Regering van Zwitserland weinig hoop durven voeden, dat zy zich de armen verlatenen en verwaarloosden in den lande zoude aantrekken, maar van de *Staatkundige* wedergeboorte zyns Vaderlands verwachtte hy tevens de *Zedelyke*. Hy greep dezelve met de hem eigen hartelykheid op en verklaarde zich levendig tegen het foederalisme en voor de eenheid van het gesmaldeeld Zwitserland.

Dit werd hem door dezulken, die de oude orde van zaken toegedaan waren, tot eene misdaad aangerekend. En misfchien heeft men het hem nog niet geheel vergeven; ten minste maakt het vele minder ingenomen met zyne verheven verdienften.

Hy verwachtte van de Omwenteling de verheffing van de laagste volksklasse tot het gevoel van de hun ingeplante menschelyke waardigheid; bevryding van de menigvuldige lasten, waar onder zy gebukt gingen en kwynen; en dat de Geleerden en Staatslieden van veelwetery, veeldoenery en zucht voor formaliteiten tot dat eene zouden terug keeren, wat noodzakelyk is.

Hy ging in het jaar 1798 naar Lucerne, waar toen de zetel van de Zwitserfche Centrale Regering was. Hy begeerde geen ambt, maar slechts eenigen invloed op de verbetering der Landscholen. Om het volk wegens het ware en hoogste doel der aangevangen Om-

wen-

wenteling intelichten, schreef hy met eenen Heer FRISCHER van Bern, een Blad voor het Volk, dat van den kant der Regering ondersteund werd, maar gedeeltelyk daardoor en gedeeltelyk uit gebrek aan volkstoön ophield.

Verscheide Leden van het Uitvoerend Bewind stelden PESTALOZZI en zyne menschlievende oogmerken op hoogen prys. Men was voornemens hem aan het hoofd van eene in Aargau volgens zyne grondbeginselen aanteleggen opvoedinginrigting te stellen, maar de verwoesting van Unterwalden door de Franschen en de oprigting van een Weeshuis aldaar voor vele arme kinderen en weezen veranderde het plan. Hy vertrok naar Stans in Unterwalden en nam het bestuur van dit Weeshuis op zich.

Hier vond hy, van geene helpers en weinig hulpmiddelen voorzien, van zeventig tot tachtig kinderen, meestal uit de armste volksklasse, aan bedelary en lediggang reeds gewend, ruw, zonder eenige opvoeding of kundigheden, en gedeeltelyk nog met uitslag en schurft gekweld, die de natuurlyke gevolgen van slecht voedsel en groote onreinheid waren. Hy moest hier alles zyn, Directeur, Kinderoppasfer, Kasier, Huis-knecht en Leermeester.

Maar hier was het ook, dat hy, door de noodzakelykheid gedrongen, tot de uitvinding zynen nieuwe Leerwyze als geleid werd. De vraag was, hoe kan een groot aantal kinderen gelyktydig en ieder in het byzonder onderwezen worden? — De oplossing van dit vraagstuk moest de alle tot hier in volkscholen gebruikelijke leerwyzen veroordeelen, daar derzelver ontoereikendheid ja zelfs nadeelige invloed op den geest der jeugd bekend was. Hy wist, daar hy alleen tachtig kinderen ordelyk kon bezig houden, kinderen tot leermeesters van kinderen te vormen. Het vraagstuk werd nog moeilijker door het byvoegfel; hoe zouden onervaren, in de kunst van onderwyzen ongeöefende leermeesters op de doelmatigste en innemendste wyze onderrigt kunnen geven?

Hy keerde tot de eenvoudigste grondbeginselen der natuur terug, waar door vooral het onderwys mogelijk werd. Hy nam waar, hoe het kind, terwyl het voor de eerstemaal de oogen voor het daglicht opent, door zyn instinct geleid, langzamerhand de in hetzel-

ve liggende vaarbaarheden begint te ontwikkelen en door oefening zynr teedere krachten eenige vaardigheid verkrijgt. Hy hoorde, hoe het kind op den schoot der moeder hare klanken nabauwde, om zekere voorwerpen uitdrukken en hoe het zoo tot spreken en opmerken opgeleid werd.

Hy beproefde het, om met zyne tachtig kweekelingen denzelfden gang — den eenvoudigsten der natuur, te gaan. — Door oefening hunner eerste krachten ontwikkelde hy in hun onbekende bekwaamheden, maakte hunne aandacht en opmerking op ieder nieuw verschynfel gaande, en kinderen zelve konden op deze wyze leermeesters der andere worden.

In zyn Boek, „*Wie Gertrud ihre Kinder lehrt*,“ verhaalt hy zelf omftandiger en duidelyker, dan hier het bestek gedooft, den gang van zynen geest by de uitvinding van eene met de natuur overeenkomstige leeryze. Maar het voorwaarts rukken der Oostenryksche troepen naar de grenzen van Unterwalden, wanneer, by gebreke van andere gebouwen te Stans, een gedeelte van het Weeshuis tot Lazareth voor de zieken en gekwetsten van de Fransche Armee dienen moest, verdreef hem weder uit Unterwalden. Dit gebeurde in den Zomer van 1799.

(*Het vervolg en slot in onzen eerstkomenden.*)

AANMERKINGEN WEGENS DE B R A N D E N D E B E R G E N

VAN

G. A. D E L U C.

De Natuuronderzoeker, die zich met de Géologie bezig houdt, moet de verschillende klasfen van vulkanische Bergen kennen en bestudeerd hebben, ten einde zich in staat te stellen, van de tydperken der omwentelingen van onzen Aardbol te bepalen, waarop zy gebrand hebben, en niet derzelver oorsprong op een tydfchip te plaatsen, waarop die geene plaats kon hebben.

De

De Heer RAMOND heeft in N°. 142. van het *Journal des Mines*, eene zeer belangryke beschryving van Auvergne gegeven, een land, zoo vol oude volkanen, doormengd van rotsen en landen door de wateren gevormd.

In deze beschryving bleef ik stilstaan by het opschrift van § 5. *Volcans modernes* (hedendaagsche of nieuwe brandende bergen). Zyn 'er dan vuurbergen in Auvergne of op welk vast land ook, die *nieuw* genoemd mogen worden? Want deze uitdrukking zou aanduiden, dat 'er by het geheugen van menschen gebrand hebben, en echter heeft zulks niet plaats gehad.

Alle de vuurbergen van Auvergne, en die welke men op het land aantreft, brandden, toen ons vaste land nog met zeewater overdekt was, en die tyd is zoo verre verwyderd, dat alle dezulke niet dan met den naam van oude brandende bergen kunnen aangeduid worden. Er bestaat geen brandende vulkaan, dan door invloed van het zeewater, welks *zoutdeelen* daarin opgelost, alleen vulkanische ontbrandingen kunnen te weeg brengen. Hier van kan men zich best en duidelyk overtuigen, door de plaatsen naauwkeurig te onderzoeken, waar brandende volkanen aanwezig zyn. De volkanen braken somtyds water en dit is zeewater. De Yslandsche le- veren hiervan vele voorbeelden op. Aan de noordelyke kust van dit eiland zyn verscheide brandende vuurbergen, welker voornaamste de Krabla is. Aan de oostkust vindt men de Katlegia, die nog aanmerkelyker is dan de Hekla, en hoewel met eeuwige sneeuw en ys bedekt, zyn deszelfs uitbarstingen menigvuldiger en gevaarlyker. Deze berg, gelyk ook de Hekla, spuw dikwyls water, dat veel zout achter laat, naar keukenzout gelykende, zoo als de Deensche Reizigers verhalen, en in zulk een' overvloed, dat men 'er verscheide paarden mede kan bevrachten (*).

De ligging der brandende Yslandsche volkanen aan de noordelyke en oostelyke kusten, strekt overvloedig ten bewyze, dat zy zich aan alle kusten, in welke rigting ook gelegen, kunnen openbaren, eene daadzaak, welke in het *Journal de Physique* van Hooimaand des jaars 1802 op de meesterachtigste wyze werd tegengesproken. De Steller van de Verhandeling daarin voorkomende, wilde aantoonen, *dat men in geen deel der wereld een enkelen vuurberg op eene kust naar het Noorden zich uitstrekkende vindt, en dat op kusten die vlak Oost liggen, geene brandende bergen zyn, ten zy voor dezelve een groot eiland of vast land gelegen is.* Echter is het bekend, dat de groote volkanen

op

(*) *Voyage en Islande, traduit du danois par Gauthier de la Peyronie, Par. 1802. Tom. IV. pag. 203 etc.*

op Kamschatka aan de oostelyke kust zyn, en dat de Etna, een der grootste vuurbergen, die bestaat, op de oostelyke kust van Sicilië gelegen is, terwyl die zyde open aan de volle Zee ligt. Dan ik keer tot het voornaamste oogmerk dezer aanmerkingen.

'Om naauwkeurig de volkanische bergen, naar derzelver kenmerken te onderscheiden, moet men dezelve in drie soorten verdeelen, *brandende, uitgedoofde* en *oude* vuurbergen. De Etna, Vesuvius, Stromboli, en Vulcano behooren onder de eerste soort. De *uitgedoofde* volkanen, dat is, die, welke door hunne ligging dicht by de zee of eilanden uitmakende, nog zouden branden, indien hunne ontvlambare stoffen niet verteerd waren, tel ik onder de tweede soort; zoodanig zyn de volkanische berg van Agde, de Liparische eilanden, die niet meer branden, het eiland Ascension en St. Helena. Alle volkanische bergen midden in het land gelegen, zoo als die van Vivarez, Auvergne, de omstreken van den Rhyn enz. behooren tot de derde. Deze bergen uitgedoofde volkanen noemende, bezigt men eene zeer onnaauwkeurige benaming, omdat dezelve onderstelt, dat deze vuurbergen gebrand hebben in hunne tegenwoordige ligging; en zy hebben niet gebrand, zeg ik nog eens, dan toen de grond waar boven zy zich verheffen, onder de wateren der zee lag.

De volkanen van Auvergne hebben zonder twyfel de een later dan de ander nog gebrand, zoo als men dit in groepen volkanische eilanden opmerkt, waarvan 'er sommige uitgedoofd zyn reeds sedert eenige eeuwen, en andere nog branden. Dus branden 'er van de acht volkanische eilanden, waar uit de Liparische bestaan, nog slechts twee (Stromboli en Vulcano) en ziet men in de omstreken van den Vesuvius eenige uitgedoofde vuurbergen.

Zoo lang men slechts bepaalt, dat deze oude vulkaan van Auvergne vroeger dan gene gebrand hebbe, volgens de betrekkelijke ligging der lavastroomen, en van hunne uitbarstingen, blyft men binnen de palen der waarfchynlykheid; maar men behoort hier by te berusten, en geen vuurberg nieuw of hedendaagsch noemen, want deze benaming fchynt aan te duiden, dat men geloof, dat 'er nog brandende bergen kunnen bestaan zonder de werking van het zeewater, en dat het dus met eenige volkanen van Auvergne gelegen zy.

En wanneer men echter de ligging van alle tegenwoordig brandende volkanen nagaat, zal men zonder eenige uitzondering bevinden, dat alle dicht by zee liggen of eilanden vormen, en geen midden in het land. Het zeewater is dan volstrekt noodzakelyk, om hunne gistingen en ontbrandingen te veroorzaken. Dus hebben de vuurbergen van Auvergne niet gebrand, dan toen ons vaste land nog onder de zee bedolven lag, en dit tydstip is te verre verwyderd, om hen hedendaags

daagfche te noemen. Zy moeten alle den naam van *oude vuurbergen* dragen. Deze vuurbergen zouden misfchien nog kunnen branden, indien de grond, dien zy beflaan, weder een bodem der zee werd, maar zy zullen ftill blyven, zelf fchoon zy ontvlambare ftoffen bevatten, zoo lang de zee dezelve niet op nieuw befpoelt; en zeker zal zy hen niet weder befpoelen.

De Zee en de thans beftaande vaste landen hebben hunne ftandhoudende ligging aangenomen, finds het groote tydperk des Zondvloeds. — De langzame veranderingen, die men in de Zee onderfelt, zyn flechts het werk der verbeelding en de uitflag van oppervlakkige waarnemingen, welke geen grond hebben. En wat groote omwentelingen aangaat, berusten wy in de beloften van Hem, die den tweeden vader van het menfchelyke geflacht verzeekerde, dat 'er geene meer gebeuren zal.

**NIEUWE MANIER, OM BLADEREN VAN PLANTEN EN
BLOEMEN NAAR HET LEVEN OP PAPIER
AFTEDRUKKEN.**

Men legt een half vel wit papier op eene tafel, ftrooit over hetzelfde eenig zwartfel, doet 'er eenige droppels boomolie by, en wryft dit met een eenigzins zamengedrukt papier goed en zoo door een, dat het vel papier volkomen zwart worde. Hierop legt men de bladeren of bloemen, welke men af wil drukken, met de achterzyde, doet 'er eenig papier over heen, en wryft en drukt dit. Vervolgens neemt men voorzigtig het blad of de bloem daar van af, legt die op een ftuk fchoon papier, daar over een ander, en drukt en wryft men de plaats waar het blad of de bloem ligt, en bevindt by het weder afnemen de naauwkeurigfte afteekening derzelven op het papier. Zoo wel bloemen als bladeren moeten voor deze kunstbewerking noch te vochtig noch te droog zyn; in het eerfte geval vatten zy de verwe niet, en in het tweede loopt men gevaar van dezelve te verbryzelen. In plaats van zwartfel kan men ook andere verwen kiezen, die met gekookte lynolie toebeleid, zelfs zouden kunnen dienen, om foortgelyke voorwerpen op mousfelen enz. afte drukken.

De Geheimraad Dr. BRENNEKE, te Stargardt, in Pommeren, zag hier van door een' Jongman de fchoonfte proeven; en verzekert, dat planten op deze wyze afgedrukt en door dien kunstenaar gekleurd, volkomen geplaatdrukt fchenen.

HAN-

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

MIDDEL OM DE DEUGDELYKHEID VAN HET BIER TE BEPROEVEN.

Het Bier een der voornaamste dranken voor de bewoners van het Noorden, dat de plaats van den Wyn, die voor de Zuidelyke bewoners der aarde groeit, bekleedt, moet niet alleen dienen, om den dorst te lesschen, maar ook eene zekere hoeveelheid geest met voedingstof in zich vereenigd bevatten.

Bier en Wyn verschillen inderdaad niet veel. Het Bier is een door gisting geboren geestig vocht, waarin wy als vormende bestanddeelen, alkohol, appelzuur, koolstofzuur, en extractivstof vinden. De Wyn bevat alkohol, wynsteen, en appelzuur; hy mist dus de extractivstof en het koolstofzuur, dat alleen in schuimenden Champagne Wyn aanwezig is.

De deugdelykheid van het Bier hangt van de evenredige hoeveelheid der mout tot het water af, welke by deszelfs brouwing gebruikt is, als mede van den regelmatigten afloop der gisting.

Hoe meer mout 'er in evenredigheid tot het water gebezigd wordt, hoe meer voedend extractivstof het Bier bevat; hoe regelmatigter de gisting heeft plaats gehad, hoe meer alkohol in hetzelfde aanwezig is.

Hoewel van de zyde der Politie den Brouwers kan voorgeschreven worden, hoe veel mout zy tot zekere hoeveelheid waters by het toebereiden van hun Bier moeten gebruiken, kunnen, onderfeld, dat zy naar het voorschrift handelen, 'er nog vele vervalschingen plaats hebben, daar zeker het grootst gedeelte van het publiek Bier by enkele fleschen in de winkels haalt, en dus deze winkeliers in staat zyn het goed gebrouwen Bier met water te verdunnen en aantelangen.

Om te onderzoeken, of deze vervalsching al dan niet heeft plaats gehad, of om de digtheid van het Bier, welke met zyne extractivstof in betrekking staat, te vinden, kan men den Areometer, dien men by Brandewyn daar toe bezigt, niet gebruiken, dewyl het Bier altyd koolstofzure lucht bevat, welke by hare ontwikkeling uit hetzelfde den Areometer doet ryzen.

Men beproeve het dus op de volgende wyze: men neme een klein fleschje met een stop, dat omtrent 4 lood (960 grein) zuiver regenwater bevat, wanneer het daar mede geheel

heel opgevuld is. Dit vulle men met goed krachtig Bier en wege hetzelfde. Onderfeld het weegt nu 1120 grein, dan staan gelyke inhouden van bier en water tot elkander als 1120 : 960. dat is als $\frac{1120}{960} = 1,166 : 1000$, gevolgelyk bevat evenveel bier als water 160 deelen meerder; bevindt men nu, dat vervolgens gekocht bier van dezelfde soort, van denzelfden inhoud, slechts tot het water staat als 1,120 : 1000, dan heeft men regt de schuld aan den Bierkroeghouder te geven, die het goed gebrouwen Bier zeker vervalscht heeft.

DE KUMYS, EEN VERKOELENDE VOEDZAME DRANK VOOR DEN LANDMAN.

De Tartaren, de Kalmukken, de Baschkiren, en ook de Arabieren en Turken, bereiden reeds lang uit dierlyke melk een' geestryken naar wyn gelykenden drank, dien eenige Kumys, andere Arikil noemen, en die niet alleen aangenaam wynachtig zuur van smaak, maar ook zeer voedzaam en verkwikkend is, en daarom voor een zomerdrank van den Landman in den oogsttyd zeer geschikt zou zyn. Hoewel deze vreemde volkeren voornamelyk paardenmelk, alleen of met koemelk vermengd, daar toe bezigen, heeft men in Duitsch land het met koemelk alleen beproefd, en is daarop gelukkig geslaagd. Deze bereiding geschiedde als volgt.

Men neemt eene zekere hoeveelheid melk, zoo als zy van de koeijen komt, langt dezelve met een zesde gedeelte van het geheel, uit zuiver rivier- of liever regenwater, aan, en voegt hier een achste zeer zuur geworden koemelk by. Na dat alles wel ondereen geroerd is, doet men het in een hout vat, dat men met een houten deksel sluit en voorts met een warm dek 'er over in eene gematigd warme plaats zet. — Binnen vier en twintig uren komt 'er op de oppervlakte eene dikke zelfstandigheid, die zoo lang met een' stok moet omgeroerd worden, tot dezelve zich met al het overige vloeibare naauw vereenigd heeft. Weder na 24 uren roert men de stof zoo lang goed dooreen, tot alles volkomen gelykmatig geworden is, wanneer het dadelyk Kumys uitmaakt; een drank van een' aangenaam zoet zuurachtigen smaak, welke in eene koele plaats bewaard, drie maanden lang goed blyft, zonder te bederven, en in innerlyke goedheid eer nog aanwint. Hy, die op deze wyze Kumys bereidde, pryst dezelve zeer zynen landgenooten aan, en waarom zou deze drank in den zomer en oogsttyd ook niet goed voor onze Hollandsche Landlieden zyn?

RIJZEN DER EFFECTEN.

den 19 van Sprokkelm. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Andeelen by Hope & Comp.		<i>Sparje</i> 5½ prCt. by Hope & C. niet gen.
enz.	100 a 101	dito dito nieuwe. 34½ a 35½
<i>Rusland</i> 5 prCt.	68 a 69½	<i>Portugal</i> , by Hope & C. 99½ a 100½
<i>Zweden</i> 5 prCt.	70 a 71	<i>Engeland</i> . Annuiteit. 3 prCt. 68½
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. 85 a 93		<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. 98½ a 99½		5 prCt. niet gen.
dito Kroon 4 prCt. 96½ a 97		Dito Cert. by K. & V. 76½ a 77½
<i>Keizer van Oostenryk</i> 6 prCt. 34½ a 37		zond. Coup.
dito 4½ prCt. 31½ a 32½		Wisselcours.
dito 4 prCt. 31 a 32		Op Londen. niet genot.
		— Parys. 57½

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	23 a ¼	dito Domeinen. 4 prCt. niet gen.
dito a 2½ prCt.	22½ a ¼	dito Vrywillig a 5 prCt. 33 a 34
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	25½ a 26	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	23 a ¼	niet oploop. premie by Af.
dito 1801. a 3½ prCt. 25½ a 26		losf. 63½ a 64½
		Rescriptien Losb. na den
		Vrede 30½ a 31½
		Agio van de Bank. 4 a 1 prCt.

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

De Oorlogs-Minister Louvois liet eens den Heer DE CHAMILLY by zich ontbieden, om wegens eene zeer gewigtige zending, waar toe hy hem bestemd had, omstandiger bevelen te halen, welke de Minister in deze bewoordingen gaf: „Vertrek nog dezen avond naar Bazel in Zwitserland; binnen drie dagen zult gy daar zyn. Plaats u op den vierden dag, met het slaan van twee uren na den middag, voorzien van pen, inkt en papier, op de Rhynbrug; geeft naauwkeurig acht op het geen in de twee volgende uren onder uwe oogen geschiedt, en teeken dit zorgvuldig en stiptelyk op. Laat met slag van viereen postpaarden voor uw rytuig spannen, vertrek en ryd nacht en dag door, om my uwe schriftelyke aantekeningen te brengen; maar kom, in welk uur van den nacht gy ook hier weder terug keert ... terstond by my.” Hoewel deze zending van den Hr. DE CHAMILLY vry belagchelyk scheen, gehoorzaamde hy evenwel letterlyk, kwam op zyn' tyd te Bazel, stond op den bepaalden dag en uur op de Rhynbrug, en schreef alles op, wat hem onder de oogen kwam; eene appelvrouw met hare manden, een reiziger te paard, met een blaauwen overrok enz. enz. Ten drie ure komt 'er een man in een geel kamizool en broek, hy blyft op

op het midden der brug staan, treedt naar de rivier toe, ziet over de leuning in het water en staat met een' dikken stok driemaal zeer hard en onderscheidenlyk op de bank. — Dit alles en nog veel meer, dat even weinig berekenend scheen, werd nauwkeurig opgeteekend; geen enkele voertganger, geen enkele ruitser werd vergeten, hoe groot derzelver aantal op eene zoo druk bezochte plaats ook wezen mogt.

Nauwelyks staat het vier uren, of de Heer DE CHAMILLY slaapt weder in zyn rytuig en komt den derden dag daarna tegen middernacht aan des Ministers woning aan, zich schamen- de, van niets dan beuzelaryen te kunnen berichten. Men laat hem terstond binnen, de Heer DE LOUVAIS rukt greig hem het blad uit de hand, leest, en zoodra hy aan den man in het geel kamizool komt, die driemaal op de bank sloeg, springt hy van vreugde op, snelt naar den Koning, dien hy laat wekken en met welken hy een vierde uurs aan het bed spreekt en keert toen terug, om terstond vier kouriers afzenden, die reeds verscheide uren op hunne afvaardiging gewacht hadden.

Acht dagen daarna werd de Stad Straatsburg door de Fransche troepen ingesloten, ter overgave opgeëischt, kapitu- leerde en opende hare poorten den 3sten van Herfstmaand 1681, want de op zekeren bepaalden tyd op de bank der Rynbrug gedane slagen waren niets minder dan een teeken van den gelukkigen uitslag van een tuschen den Minister Louvois en den Straatsburger Magistraat afgesproken intrigue, en de man in het geel kamizool kende de berekenis van zyn signaal even min als de Heer DE CHAMILLY het oogmerk zy- ner zending.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Spreekel- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
14	{ 29. 2 29. 3½ 29. 5½	{ 38 40 28	{ W. N. W. N. W. N. O.	bewolkt; 's avonds dampig en fel.
15	{ 29. 7 29. 8½ 29. 9½	{ 29 37 28½	{ N. O. N. O. L. O. N. N. O.	helder; iets dampig.
16	{ 29. 9½ 29. 9½ 30. 0	{ 26 † 38½ 30	{ N. O. N. W. N. L. W.	's morgens helder; verders bewolkt; sneeuwbuijen.
17	{ 30. 1½ 30. 1½ 30. 1	{ 28½ 38 24½	{ N. N. W. — N. L. O.	wolken; weinig sneeuwbuijen.

† 's Morgens om 7 uren 23 graden.

1810.

1810. Spreekel- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
18	{ 30. 0 29. 9½ 29. 7½	31 35 34	W. — W. t. N.	harde wind; voormidd. bewolkt; verders sneeuw.
19	{ 29. 7½ 29. 8½ 29. 9½	30 31 24 †	N. t. o. O. N. t. o.	bewolkt; 's namidd. sneeuw- achtig; 's morgens stormachtig.
20	{ 30. 1 30. 2 30. 3	23 30 14½	N. o. t. o. N. o. N. N. o.	bewolkt; omtrent helder; tusschen beide een weinig sneeuw.

† 's Avonds ten 7 uren 20½ graden.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 190; en te *Haarlem* 13, onder welke laatste 6 beneden de 12 jaren en 2 Militairen.

BEKENDMAKINGEN.

. IMMERZEEL EN COMP., Impr. Libraires à Amsterdam, Rotterdam et la Haye, viennent de publier: 1°. Quelques reflexions sur les ANNALES DES SCIENCES ET DES ARTS, dans le Royaume d'Hollande; deuxième édition (16 pag. 8vo) prix 4 Sols. 2°. Catalogue des livres pour servir à l'Instruction et à l'Amusement de la jeunesse, contenant près de 400 ouvrages, écrits en Français, Hollandais, Anglais et autres langues, et propres à être donnés en cadeau; prix 2 Sols. 3°. Catalogue complet de tous les LIVRES STEREOTYPES, il contient plus de 200 ouvrages *classiques*: VIRGILIUS, HORATIUS, PHÆDRUS; les Œuvres de BOILEAU, BOSSUET, CORNEILLE, FENELON, LA FONTAINE, MONTESQUIEU, RACINE, ROUSSEAU, VOLTAIRE &c. &c., tous à 9 Sols, le Volume, les nouveaux codes à proportion; prix 1 Sol.

NB. Il y a encore quelques Exemplaires de l'HISTOIRE de la MAISON d'AUTRICHE par WILLIAM COXE, trad. de l'Anglais par le traducteur de Leon X. 5. forts Volumes in 8vo, Paris 1810; prix f 17-10.

MISSTELLINGEN.

In N°. 4. van dit Blad dezes Jaars staat bl. 62. reg. 2. GERARD DE HÜGELGEN, lees: GERHARD VON KÜGELCHEN, en in het laatstvoorgaande N°. leze men bl. 110. reg. 20, in plaats van „acht à negen kopeken (omtrent 200 veel stuivers Hollands)“ acht: à negen kopeken (naar den tegenwoordigen lagen cours der Roebels naauwelyks twee stuivers Hollands).

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

Nº. 9. *Vrydag den 2 van Lentemaand.*

B E R I G T E N .

I N L A N D S C H E .

L E Y D E N . Curatoren van het Stolpiaansch Legaaf aan de Koninklyke Univerfiteit van Holland, hebben in hunne Vergadering, gehouden Maandag, den 19 van Spreekelmaand 1810, uitspraak gedaan tusschen de Verhandelingen aan hen toegezonden over de vraag uit het vak der Zedekunde, in Slagtmaand 1807 voorgefteld:

„ *Cum Societatis civilis plurimum interfit, ut de vera notione, usu atque efficacia iurijurandi constet; nonnulli vero recentiores Philosophi illud non tantum; ut coërcenda perfidia parum aptum; sed etiam ut supersticiosum, in Deum contumeliosum; Libertati humane contrarium, Vitaque Sociali infestum reprehendant; quaritur quid de Eo recta ratio precipiat?*” Dat is: „ Daar
„ het van het uiterste belang is voor de Burger-Maat-
„ schappyyen, zeker te zyn nopens den waren aard,
„ het gebruik en het vermogen van den Eed; sommi-
„ ge nieuwere Wysgeeren echter denzelven beschou-
„ wen, niet slechts als ongeschikt ter stuiting van
„ trouwloosheid; maar ook als bygeloovig, God onte-
I. D E E L . I „ rend

„rend, met 'smenschen vryheid slydende en aller-
 „schadelykst voor de samenleving; wordt gevraagd;
 „Wat dien aangaande de gezonde Rede leere?” en
 „den Prys der gouden Medaille, ter waarde van Twee
 honderd en vyftig Guldens, of dit begeerd worden-
 de dezelfde som in Geld, toegewezen aan eene La-
 tynsche Verhandeling, onder de Zinspreuken: Πένης —
 αντιλογίας περας — ο δρκος. Paulus Apostolus ad He-
 briæos VI: 16. — In pecuniariis causis si alter ex liti-
 gatoribus iurjurandum deferat. audiendus est; hoc enim
 & COMPENDIO LITIIUM & Æquitatis ratione provisum
 est. Paulus Jctus, Receptarum. Lib. II. Tit. I. §. I;
 van welke Verhandeling by de opening van het verze-
 geld briefje bevonden is Schryver te zyn de Heer
 JOANNES CHRISTIANUS FRIDERICUS MEISTER, *Juris*
Utriusque Doctor; Magno Regi Borussia in Judiciis Cri-
iminalibus a Consilio; Profesfor Juris Ordinarius Publ-
cus in alma Universitate Literaria, quæ floret Franco-
furti ad Viadrum.

Ter zelve tyd hebben voorn. Curatoren besloten,
 nevens de bekroonde Verhandeling, nog eene andere
 hun toegekomen te doen drukken, in het Latyn ge-
 schreven onder de Zinspreuk uit CICERO de Leg. L. II.
Quam multos divini supplicii metus a scelere revocavit?
 Weshalve de Schryver dezer Verhandeling, begeeren-
 de, dat dezelve onder zyn' naam in het licht kome,
 verzocht wordt de toestemming tot het openen van zyn
 verzegeld Billet vóór den 1sten van Bloei maand aan-
 staande te doen toekomen aan den Profesfor EDUARD
 HAGEMAN, tegenwoordig Secretaris van het voor-
 noemd Legaat, te Leyden.

AMSTERDAM, den 19den van Sprokkelmaand. Op
 nieuw hield de Maatschappy der Teekenkunst, onder
 de Zinspreuk: *Kunst zy ons doel*, hare jaarlyksche
 Feestviering, ter bekrooninge der best geoordeelde
 Vrouwelyke Akademiebeelden in het vorige Wintersai-
 zoen, waarvan reeds voorloopige melding in den *Algem.*
Kunst en Letter-Bode (Nº. 45 van 10 November 1809,
 bladz. 300) gemaakt is. Zy werd geopend met eene
 treffende Muzyk, onder opzigt van den, in dit vak
 allezins verdienstelyken, Heer CORBIÈRE. Daarna sprak
 het Medelid, de Heer J. KONYNENBURG, eene toepas-
 selyke Redevoering over het *Kunst-schoone in RAPHAËL*,
 als

als voorbeeld ter navolginge. Vervolgens werden de Eerpryzen, bestaande in Boekgeschenken voor de twee onderste, en in eene gouden Medaille en een veree- rend Getuigschrift der Maatschappij voor de eerste Klasse, door den Commisaris, den Heer H. VINKE- LES JANSZ., met eene zeer passende toespraak, uitge- reikt aan de Heeren J. J. M. WATRIN voor de derde, H. F. WIERTZ voor de tweede, en J. C. W. SAFT voor de eerste Klasse. Een aanzienlyk aantal van Man- nen en Vrouwen, de Kunst vereerende, zetteden gee- nen geringen luister by aan dit Feest, het welk, zoo in gepaste afwisselingen, als vooral ten slotte, door de treffelyke Muzyk van welmeenende Kunstenaren, uit- nemend verhoogd werd. Zoo leverde ook deze Feest- houding, in de beste harmonie geëindigd, een herhaald bewys van den vurigen Kunstyver, welke in deze Hoofd- stad bloeit, en zich, als het ware, verheft, ondanks de rampspoeden, die het Vaderland drukken, en wel- ligt ook voor Wetenschap en Kunst nadeelig zouden kunnen geoordeeld worden.

E E N I G E
LEVENSBYZONDERHEDEN
WEGENS
HEINRICH PESTALOZZI.

(Getrokken uit Brieven over zyn Leven en Leer).

(Vervolg en slot van bladz. 120.)

De Zwitserfche Centrale Regering was toen te Bern: Hierheen spoedde zich PESTALOZZI troosteloos en wai- hopend, dat telkens zyne schoonste verwachtingen door eindelooze wederwaardigheden vernietigd moesten wor- den. De Regering voer voort met belang in dezen edelen man te stellen.

PESTALOZZI vertrok naar Burgdorf. De Regering had hem een jaargeld van 640 Zwitsersche Francs toegekend. Hier rigtte hy eene kleine School op, alleen om zyn plan te vervolgen en de wyze van onderrigt te volmaken, welker eerste grondlynen hy te Stans ontworpen had.

De Helvetische Centrale Regering op de groote vorderingen van PESTALOZZI in zyne kleine als in een' afhoek gelegene School opmerkzaam gemaakt, en gedachtig, wat hy reeds te Stans gedaan had, stond hem het nu ledig staande Slot Burgdorf voor eene uitgebreidere Inrigting tot Onderwys toe.

Nu eerst verbond zich PESTALOZZI, die tot hier altyd alleen gewerkt had, met de Heeren KRUSI, TOBLER en BUSZ, jonge lieden van talent, maar zonder eenige aanspraak op geleerdheid. Hy koos hen tot medearbeiders; wydde hen in zyn eenvoudige Leerwyze in; nam uit andere Kantons kinderen in den kost, om die op zyne wyze te onderrigten, en vereenigde daarmede een beginfel van een Schoolonderwyzers Seminarium, om zyne Leerwyze in de Zwitsersche Dorpscholen al gemeener te maken.

De Regering liet in het jaar 1802 door den Hr. Decanus ITH de Pestalozzische Leerwyze nader onderzoeken. Zyn berigt daaromtrent was zoo gunstig, dat men zich verplicht gevoelde, meer voor dezen man, die zich voor het welzyn des menschdoms zoo verdienstelyk maakte, te doen. De Regering verhoogde zyn inkomen tot op 1600 Francs en gaf twee zynere eerste medearbeiders eene toelage van 400 Francs; stond PESTALOZZI een privilegie van het drukken zynere Leerboeken, zich tot tien jaren na zyn' dood uitstrekken, toe; gaf hem hoop, van deze Leerboeken in de lagere Scholen in te voeren, en beloofde hem Schoolonderwyzers uit alle oorden van Zwitserland te zenden, ten einde van hem te worden opgeleid om naar zynen Leertrant te onderwysen.

PESTALOZZI zag nu zyne verhevenste wenschen vervuld. Het groote doel, waaraan hy zyn geheel moeilijk leven had toegewyd, was bereikt. Hy gaf zyn Instituut de grootst mogelyke uitgebreidheid; wilde zich niet verryken, maar wel het menschdom met de weldaad zynere uitvinding. Hy nam een aantal van de armste kinderen, zonder belooning te ontvangen, in zyne

ne inrigting op, en leefde van het geen hy van andere besparen konde.

Ondertusſchen was men niet alleen in Zwitſerland, maar ook in andere landen van Europa op PESTALOZZI en zyn Werk opmerkzaam geworden. Overal had men de behoefte van eene hervorming in het eerſte Onderwys der Jeugd gevoeld, zonder daartoe eenen weg te vinden. Al wat in Duitschland, waar een tyd lang ſedert BASEDOW en CAMPE de Pædagogiek een ſtuk van Mode werd, in dit vak gedaan was, bepaalde zich ſlechts tot het onderwys en de opvoeding van kinderen der gegoede ouders; maar voor de *armſte* van het volk was niet gezorgd, noch voor de Eerſte Beginſelen van Onderwys. Men was hierby tot kinderachtige, doellooze, dikwyls verkeerde beuzelaryen vervallen en had eindelyk niets voor het geheel gedaan, dan hier en daar het ſtyve Schoolvoſtige te verdryven, dat voorheen overal heerschte, en den mensch het ſchoonſte tydperk zyns beſtaans, de kindsheid verbitterde.

Weldra deden reizigers uit alle ſtreken van Europa naar Zwitſerland, als het ware bedevaarten, om PESTALOZZI's zaak nader te leeren kennen. Burgdorf was het middelpunt, de zetel der nieuwe Schoolhervorming; PESTALOZZI de gemeenſchappelyke Leermeester. Vericheide Regeringen zonden op hunne kosten der zake kundige mannen tot hem. In Frankryk, Duitschland, Polen, Rusland, Zweden, Denemarken, Spanje enz., werden Scholen en Schoolonderwyzers Seminarien, volgens Pestalozziſche grondbeginſelen, opgerigt. Geſchriften voor en tegen hem kwamen in ontelbare menigte en tallooze gedaanten in het licht.

Terwyl hy de vervulling zyner wenschen nu met genoeg, zelfs in de verſt verwyderde landen, waarnam, ging zyne eigen Inrigting in Burgdorf door nieuwe Staatsomwentelingen te gronde. In Herſtmaand van 1802 barſte in Zwitſerland een groote opſtand uit, die de omverwerping der Centrale Regering en de herſtelling der voormalige ſoederative Staatsgeſteldheid ten oogmerk had. Frankryk eindigde door zyne tuſſchenkomst den zich reeds verbreidenden Burgeroorlog. Een Conſulta van Zwitſers werd naar Parys geroepen. Het Volk van het Canton Zurich benoemde daar onder ook onzen PESTALOZZI.

Hy vertrok naar Parys, maar keerde, nog eer de bezigheden der Consulta daar in het begin van het jaar 1803 afgeloopen waren, weder naar Burgdorf terug.

Overeenkomstig de akte van bemiddeling, werd het foederatisme in Zwitserland hersteld, en PESTALOZZI verloor daarby alle de voordeelen, hem eenmaal door de Helvetische Regering toegezegd.

Hy wendde zich wel deswegens tot den Zwitserischen Zitdag, die in 1803 te Freiburg gehouden werd; zelfs de Landamman van Zwitserland, de Heer D'AFFRY, was PESTALOZZI's voorspraak, maar de Zwitserische Kantons stelden te weinig belang in den arbeid en de zaak van PESTALOZZI. De Regering van Bern eischte het Slot Burgdorf, om het ter woning voor een der Opperamblieden interuimen, en wees daar voor het Slot te Münchenbuchsee, een Dorp twee uren van Bern, ten Pestalozzischen Instituut aan.

PESTALOZZI gehoorzaamde aan de noodzakelykheid, en vertrok met zyne Leermeesters en Leerlingen naar de aangewezen plaats. Vol vertrouwen op de gevestigdheid der zaken, had hy niets voor zich bespaard, alles ten beste gegeven, ter verbetering zyner Inrigting en tot onderhoud van arme kinderen in zyn Instituut. Hy moest hier alles nieuw inrigten en was van alle hulpmiddelen en ondersteuning verstoken.

Deze omstandigheden noodzaakten hem zyne toevlugt tot eenen in de nabijheid van Münchenbuchsee wonenden ryken landeigenaar, den Hr. PHILIP EMANUEL FEILENBERG van Bern, te nemen. Deze besloot, tot de ondersteuning van de aan hare ontbinding naby zynde Inrigting alles te doen, zoodra PESTALOZZI hem al het huishoudelyke wilde overgeven. De overeenkomst werd gesloten. PESTALOZZI, door zyne droevige omstandigheden ter nedergedrukt, willigde onvoorwaardelyk in alles. Sedert de ontbinding der Helvetische Centrale Regering, had hy in zyn Instituut te Burgdorf, in het midden van 110 kweekelingen, waar onder verscheide arme verlaten kinderen, die hy aangenomen had, en nog andere kinderen waren, voor welke men zeer weinig en zeer onordelyk betaalde, steeds met ellende en zorgen stryden, geen vrolyken dag gehad.

Maar ook in Münchenbuchsee, kon hy het hem, by bepalingen, welke hy zich had laten welgevallen, niet naar zyn' zin gaan. De Stad Yverdon, in het Kanton Waadt,

Waadt, bood hem ter inrigting van een nieuw Instituut, het voormalig Landsheerlyk Slot aldaar aan. Hy maakte geene zwarigheid om dit aanbod aantenemen, nam eenige zyner Leermeesters met zich derwaarts en opende met het jaar 1805 een tweede Instituut te Yverdun, aan welks hoofd hy onmiddelyk staat.

PESTALOZZI is nog te Yverdun, geächt door de braven zyner Natie, geëerd buiten 'slands en bemind door allen, die hem omringen, en werkt met denzelfden yver aan zyn gezegenden arbeid voort (*).

IETS OVER HET NADEELIG GEBRUIK, IN DEZE TYDEN, VAN HOUTEN DOODKISTEN (†).

Sedert Eeuwen blyft het kwade gebruik in zwang, van de lyken in houten kisten te begraven, en niemand is daarby op de groote verspilling van hout bedacht. Intusschen groeijen dagelyks de klagten over groot gebrek aan hout aan, en da-ge-

(*) Van PESTALOZZI's Schriften zag in het Nederduitsch het licht, in den jare 1804, zyne Volks Roman *Lienhard en Geertruid*, te Amsterdam by *J. R. Poster*, als mede van zyne *Boeken voor het Eerste Onderwys* het Eerste Stuk zynde het *Boek der Moeders*, of *Handleiding voor Moeders, om hare kinderen opmerken en spreken te leeren*, te Groningen by *J. Oomkens*. In den verleden jare gaf de Haarlemsche School-Onderwyzer *P. J. PRINSEN* het eerste Stuk van een Werkje uit, getiteld: *Leerwyze van H. Pestalozzi, bevattende de drie aanvangspunten van zyn Onderwys*, te Leyden by *D. du Mortier en Zoon*; ook verrokken in dat jaar van Gouvernementswege twee Holland-sche Jongelingen naar Yverdun, met namen *DIRK VAN DAPPEREN* en *HENDRIK SCHOLTEN*, om drie Jaren als Kweekelingen het onderrigt van den beroemden PESTALOZZI te genieten.

Red.

(†) Hoewel dit Opstel van den Koninklyk Pruisfischen Medicinaal-raad *Hr. Dr. REHFELD* te Prenzlau, niet in allen deele op ons vaderland toepasselyk zy, komen 'er echter vele trekken in voor, welke, de algemeene schmerzheid van het hout in aanmerking genomen, voor den Hollander even belangryk kunnen zyn als voor den Pruis.

(Red.)

gelyks flygt het hooger in prys. Hoe zeer ook de Financiers en Boschbeambten over deze hoogst onnutte en vreeselyke verspilling van planken tot doorkisten geklaagd mogen hebben; de Staat en het algemeen schenen daarop geen' acht te slaan. Men begraaft voor en na de lyken in houten kisten en delft 'sjaarlyks eene zeer groote menigte planken in de aarde, om dezelve met de lyken te laten verrotten en vergaan! Wilde men slechts een oogenblik deze groote onkosten overwegen, deze verschrikkelyke verspilling in aanmerking nemen; voorzeker men zou zich zeer verwonderen en zich niet kunnen verbeelden, welke eene groote menigte hout men in de aarde laat vergaan, en misschien naar de voorstellen luisteren, die middelen opgeven, om deze onnutte verspilling te staken en te vermyden.

Uit eene vry naauwkeurige berekening zal men zien, hoe veel hout door de houten doorkisten te loor gaat, hoe onverantwoordelyk de boschen 'er door vernield worden, en hoe men daar door het groot gebrek aan hout gedurig vermeerderd.

De berekening van het hout tot doorkisten gebruikt in eene kleine Provincie, in de Ukermark, zal reeds de verwondering gaande maken; maar deze op de gansche Pruisische monarchie overgebracht, zal dezelve nog veel hooger opvoeren.

Deze berekening is gegrond op de sterfelykheid der inwoners, op de geboorte- en sterfysten en eenen matigen aanslag van het benoodigde hout voor de kisten der dooden, die byzonder in de Ukermark, en over het algemeen in de Pruisische monarchie, begraven worden.

De bevolking van de Ukermark bedraagt ten minste 95,000 menschen. Daarvan sterven jaarlyks van het mannelyk en vrouwelyk geslacht, van gryze, oude, jonge lieden en kinderen, te zamen 3600 personen (†). Deze dooden verdeelen wy, naar de verschillende jaren, in drie gelyke klasfen.

De eerste bestaat uit gryze, oude en geheel volwasfen personen. De tweede bevat jongelingen en meisjes, die nog niet volwasfen zyn en kinderen van 6 tot twintig jaren. In de derde klasfe zyn de kinderen van den eersten dag der geboorte tot in hun vyfde of zesde jaar.

De 3600 dooden in drie gelyke klasfen verdeeld, komt voor ieder dezer drie een getal van 1200 personen.

Gry-

(†) In vorige tyden kon men met SILSMULCH rekenen, dat op het platte land van 30 personen slechts één jaarlyks sterft. Door de oorlogsonlusten en de treurige gevolgen des krygs, door den nood, zorgelyken toestand, het slecht voedsel en vele heerfehende ziekten is sedert van 24 pers. een gestorven. Wy nemen by deze berekening aan, dat 'er slechts van 26 één jaarlyks sterft. Van 30 één zou slechts 3166 te zamen bedragen.

Gryze, oude en geheel volwassen menschen, hebben voor hunne volgroeiende lichamen eene kist noodig, waartoe twee groote deelen moeten gebezigd worden. Deze klasfe van 1200 perfonen gebruikt dus tot hare doodkisten.

2400 Deelen.

Knapen, meisjes en jongelingen, niet volwassen perfonen der tweede klasfe, gebruiken tot hunne kisten $1\frac{1}{2}$ deel; dus behoeven daartoe

1800 ———

Kleine kinderen der derde klasfe, bekomen van één deel hunne kist, en gebruiken dus deze perfonen der derde klasfe

1200 ———

te zamen . 5400 Deelen.

Deelen, waaruit de doodkisten gemaakt worden, zyn gewoonlyk van groote eiken- of pynboomen gehouwen geworden, hoedanig ieder groote pynboom 'er 12 oplevert. Tot 5400 deelen worden dus gevorderd 450 groote pynboomen. Zulk een pynboom heeft 100 jaren tot zyn wasdom noodig, eer 'er zulke groote deelen van kunnen gehouwen worden, als men tot doodkisten gebruikt. Een groote pynboomhouten deel kost hier een Thaler Kourant, dus kosten 5400 deelen eene fomma van 5400 Thalers.

Tot de kisten voor 3600 dooden, vernielt men dus jaarlyks in de Ukermark 450 groote pynboomen, welke het voortbrengfel van eene geheele eeuw waren.

Deze berekening op de Pruisfifche Monarchie overgebracht, geeft de volgende refultaten. In de Pruisfifche Monarchie, zoo als zy na den Tilsiter vrede bestaat, telt men omtrent vyf millioenen menschen. Wy nemen, om de berekening niet te vergrooten en des te zekerder te zyn, slechts het rond getal van vier millioenen menschen in hetzelfde aan (*). Volgens de vorige berekeningen en de sterflysten sterven 'er van 4 millioenen jaarlyks 153,846 perfonen, welke weder in drie gelyke klasfen verdeeld voor elke 51,282 geven.

Alles op den vorigen voet berekend zyn 'er voor deze 153,846 lyken noodig 230,769 deelen, die ook zoo vele Thalers Kour. kosten.

Voor zoo vele deelen moeten 19,230 $\frac{1}{2}$ groote pynboomen geveld worden. Men houdt dus voor de behoeften der kisten voor de in één Jaar in de Pruisfifche Staten gestorven perfonen, jaarlyks een aanmerkelyk bosch van byna 20,000 pynboomen om, om het, na dat 'er meer dan 100 jaren noodig

(*) Door hier boven reeds aangehaalde oorzaken, den oorlog en deszelfs gevolgen, is de bevolking sedert enige jaren zeer verminderd, waarom wy dezelve slechts op vier millioenen aanslaan. Ook sterft 'er jaarlyks nu van de 26 menschen zeker in alle Provincien één.

dig waren, om dat te worden, wat het is, in de aarde te begraven en daarin met lyken te laten vermolmen en vergaan.

Het valt ieder onbevooroordeelde klaar genoeg in het oog, welke onvergoedbare schaden de buiten dien in de meeste Pruisfische Provinciën verwoeste bosfchen jaarlyks daar door lyden. En het vreesfelyk verlies, dat Duitschlands bosfchen federt eeuwen, zoo lang de kwade gewoonte heerscht, van de dooden in houten kisten te begraven, ondergaan hebben, is byna niet te berekenen.

Moet dit nog altyd zoo voortgaan? Zullen wy nog, daar in vele ja de meeste oorden der Pruisfische Staten het gebrek aan hout drukkender wordr, de duurte van het hout meer, en meer toeneemt, niet op middelen bedacht zyn, om deze verspillng te doen ophouden? Zullen wy, daar de pyn-rups de bosfchen reeds zoo onuitsprekelyk veel schade heeft toegebragt, evenwel voortgaan met jaarlyks 20,000 geheel gezonde, groote, honderdjarige pynboomen om te houwen, om dezelve tot dooddkisten te gebruiken en in de aarde te laten vergaan? Overkomt den Pruisfifchen Staat nog eenige malen het ongeluk, dat deze algemeene plaag, de nog niet geheel verdelgde, noch altyd in het duister rondom fluipeude pyn-rups zich weder verspreidr, en als voor eenige jaren, een groot deel onzer bosfchen verteert; dan zal onze nakomelingschap het hout tot brandstoffen voor vreesfelyk hooge pryzen moeten aankooopen of veelligt eer dood vriezen.

(Het vervolg en slot in onzen eerstkomenden.)

K U N S T E N.

P R O G R A M M A

V A N D E

L E Y D S C H E

SCHILDER- EN TEEKEN-ACADEMIE,

ONDER DE ZINSPREUK:

ARS AEMULA NATURAE.

Directeuren der Leydsche Schilder- en Teeken-Academie de ingekomene Stukken, op de beide, in het verleedene jaar uitgeschreevene Prysvragen, met de meest

meest mogelyke aandacht beoordeeld hebbende, moesten met leedwezen te kennen geven, dat, doordien het ingekomene op de Pryspraak in het Historieele vak, verbeeldende HUIG DE GROOT door HENDRIK DE IVDEN met een' gouden Eerepenning beschonken, niet voldoende is bevonden aan de uitgeschreevene Vraag, zy zich verstoken zien van het genoeg om de uitgelooftte Premie aan iemand te kunnen uitreiken. Want, alhoewel de Teekening, gemerkt met de woorden: *Tot instandhouding van Hollandsch roem*, over het algemeen niet van verdiensten ontbloot was, wierd 'er echter in dezelve dat gene niet gevonden, het welk in de afbeelding van die luisterryke Vergadering noodzakelyk vereischt wierd.

Dat, offchoon Directeuren in eenige der ingekomene Stukken betrekkellyk het Landschap (verbeeldende een Hollandsch Landschap, tegen het vallen van den avond, na eenen heeten zomerschen dag, op welken, door eene zware donderbui en slagregen, de geheele natuur verfrist en als het ware herschapen is, terwyl men nog overal de overblyfsels van den zwaren regen bespeurt, en men in het verschiet de bui zelve als het ware overgedreven zynde, langzaam ziet afzakken) te vergeefs dat geene gezocht hadden, het welk zy daarin wel gewenscht hadden, en men by dergelyke gevallen in de Natuur zoo dikwerf kan opmerken, zy echter met genoeg kunnen zeggen, dat de beide Teekeningen, gemerkt met dezelfde zinspreuk: *Oefening beschaamt de Kunst*, geenzins van verdiensten ontbloot waren; doch dat de Schildery geteekend, *nadat het Onweder is voorby, ziet men wel den aangenamen Zonnenschyn*, zoo door onderscheidene verdiensten, als door de meesterachtige, met de natuur zo zeer overeenkomende, behandeling der lucht de overige overtrof, waarom dan ook Directeuren met eenparige stemmen besloten hebben, tot verdere aanmoediging den maker van dezelve de uitgelooftte Premie van *Eenhonderd Guldens* toetewyzen, welke by de opening van het billet gebleken is te zyn GERARDUS WIERINGA, Schilder te Groningen.

Daar Directeuren zich te leur gesteld vinden in het bekroonen der Pryspraak van het historieele Stuk, wenschen zy door het opgeven van een nieuw onderwerp, ditmaal gelukkiger te zullen zyn, en het is vooral om deze

deze reden, dat zy thans hun oog gevestigd hebben op eene gebeurtenis, welke in byzyn van slechts zeer weinige personen is voorgevallen.

Het is dus het volgende Onderwerp, waarop zy de aandacht der Kunstoefenaren gaarne wilden vestigen.

OLDENBARNEVELT tot het ondergaan der doodstraf veroordeeld zynde, wordt door SYLLA en VAN LEEUWEN van dit vonnis verwittigd. Deze bondschap onverschrokken aangehoord hebbende en vervolgens bezig zynde aan zyne huisvrouw te schryven, vermaant hem SYLLA niets onbetamelyks te melden, waarop OLDEBARNEVELT den bril van zyne oogen trekkende, en zich omkeerende hem ten antwoord gaf: „wel Syl- „la! sult gy my, in myn laatste komen wet stellen, „wat ik schryven sal (*).”

Dit gewigtig oogenblik tot nog toe niet met behoorlyke naauwkeurigheid afgebeeld zynde, hebben Directeuren aan hun oogmerk zeer geschikt gevonden en noodigen dus alle Kunstenaars uit, aan dit onderwerp hun Kunstvermogen te toetsen. Iets breedvoeriger hieromrent mede te deelen rekenen zy geheel overtollig, zynde deze gebeurtenis, met al wat betrekking heeft tot de daarin voorkomende personen, als mede het lokaal zeer naauwkeurig beschreven door G. BRANDT in zyne aangehaalde Historie van de Rechtspleging van den Heer en Mr. J. VAN OLDENBARNEVELT &c.

Eindelyk hebben Directeuren besloten voor den Landschapschilder het volgende Onderwerp als eene Pysvraag op te geven.

De afbeelding van een, uit onderscheidene soorten van boomen bestaand Hollandsch Boschachtig Landschap, tegen het ondergaan der Zon, door welke eene kronkelende weg langs eene verafgelegene boerenwoning henen loopt. Terwyl de overige stoffering van dit Landschap, als ook de behandeling ter uitvoering aan de keuze des Schilders is overgelaten.

Voor-

(*) Zie G. BRANDT *Historie der Rechtspleging van den Heere en Mr. J. van Oldenbarnevelt &c.* p. 137.

V O O R W A A R D E N .

I.

De Prys voor het Historieele Tafereel is bepaald op *Tweehonderd Guldens*: de Prys voor het Landchap op *Eenhonderd Guldens*. Alle Stukken, welke naar den Prys gedongen hebben, worden terug gegeven.

2.

De Stukken moeten uiterlyk voor den *Eersten van Wynmaand 1810* gezonden worden aan den Heere ABRAHAM DELFOS, President der Leydsche Schilder- en Teeken-Academie, dezelve blyven gedurende twee maanden in bewaring der Academie, en kunnen na den *Eersten van Wintermaand* afgehaald worden.

3.

Ieder Stuk moet gemerkt zyn met een Zinspreuk en vergezeld van twee verzegelde billetten, beiden van buiten met dezelfde Zinspreuk, als het Stuk, geteekend. Het eene moet van binnen behelzen den *Naam* en het *Adres* van den Kunstenaar. Het tweede eene andere Spreuk of kennelyk teeken, op vertoon van hetwelk het Stuk na de beoordeeling kan afgehaald en terug gegeven worden. Ter onderscheiding moer buiten op het eerste het woord *Adres* of *Naam* geschreven zyn.

4.

Die verkiezen mogten meer dan eene Teekening of Schildery intezenden, worden verzocht ieder derzelven met eene afzonderlyke Zinspreuk te voorzien.

5.

Na de beoordeeling zullen de Billetten, welke den *Naam* en het *Adres* behelzen van de Makers dier Kunststukken, welke niet bekroond zyn, onopend by de Stukken terug gegeven worden.

6.

De Directeuren der Leydsche Schilder- en Teeken-Academie zyn van het dingen naar den Prys uitgefloten.

Leyden, den 13 van Sprokkelmaand 1810.

Uit naam van Directeuren,

G. SANDIFORT.

Secretaris.

HAN-

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 26 van Sprockelm. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp. enz.	99½ = 100½	Spanje 5½ prCt. by Hope & C. niet gen.	
Rusland 5 prCt.	70 ½	dito dito nieuwe.	36½ = 37½
Zweden 5 prCt.	71 ½	Portugal, by Hope & C.	99 ½
Denemarken. Toll. 4 prCt.	85 = 93	Engeland. Annuiteit. 3 prCt.	68½
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	98 = 99	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Kroon 4 prCt.	96½ = 97	5 prCt.	niet gen.
Ketzer van Oostenryk 5 prCt.	35½ = 40	Dito Cert. by K. & V.	77 ½
dito 4½ prCt.	31½ = 32½		zond. Coupes
dito 4 prCt.	32 = 33	Wisselcours.	
		Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	21½ = 22½	dito Domeinen 4 prCt.	niet gen.
dito a 2½ prCt.	21 ½	dito Vrywillig a 5 prCt.	34½ = 37½
Losrenten uit de heffing van		Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
98 a 3½ prCt.	23½ = 24½	met oploop. premie by Af-	
Dito uit de heffing van		losf.	60½ = 62½
1800. a 3 prCt.	21½ = 22½	Rescriptien Losb. na den	
dito 1801. a 3½ prCt.	23½ = 24½	Vrede.	30½ = 31½
		Agio van de Bank.	½ prCt.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

STUHLWEISSENBURG, in Hongarye, den 20sten van Louw-
maand. Met betrekking tot de Aardbeving van den 14den
dezer, heeft men de volgende berigten ontvangen:

„ De schok nam ten 5 uren 46 minuten des avonds, al-
hier met een vreesfelyk geluid, zynen aanvang. Dezelve was,
nu *horizontaal*, dan *perpendicular* en in deze laatste rig-
ting, wel het sterkste gevoelbaar. Een uur daar na, had men
eenen tweeden, ten half twaalf uren, eenen derden, en des mor-
gens om vier uren, eenen vierden schok. Na dezen laatste, ge-
voelde men by tusschenpoozingen van 6 à 7 uren, weder
nieuwe schokken, maar die op verre na niet zoo sterk waren.
Alle de Kerken in de Stad en derzelver omtrek, zyn meer
of min beschadigd, alle de Torens hebben aanmerkelyke scheu-
ren en spleten bekomen; ook is een aanmerkelyk aantal
Schoorsteen, benevens verscheidene Huizen ingestort. In
onze ommestreeken, zyn de ongelukken nog veel menigvuldiger
en rampspoediger geweest. — Te Moor, is geen Huis
bewoonbaar gebleven. Onder de in die Stad geheel gerveene-
de Gebouwen, zyn inzonderheid aanmerkelyk het Hotel van
Lusfinski, het Klooster der Capucynen, de Stads Apotheek,
de Stads Herberg enz.; de bovenste Verdiepingen van het
Hotel van Lamberg en die van het Comitatzyn insgelyks ten
sterk-

sterkste beschadigd. De Kerk van de Capucynen, als ook de oude Parochiale Kerk staan op het punt van instorten. Te Isztim en te Bodaik, zyn het Kasteel, het Bischofs- of, de Kerk, benevens verscheidene Boeren-woningen ingestort. Te Oudod, Czoor, Sarkany, Csoka-Keö, Jamoly, Claknar, Ris-Ber, Rhede, Saffara enz., hebben genoegzaam dezelfde ongelukken plaats gehad. In laatstgezegde Plaats is de Kerk en de Toren in twee verschillende rigtingen ingestort. Men weet nog niet, of 'er by deze ongelukken vele menschen ongekomen zyn; alleenlyk is het bekend, dat te Isztim eene Vrouw, een kleine Jongen en een Meisje, by het instorten van een Huis, het leven verloren hebben. De sterkste Schokken hebben in de rigting van den Berg Csoka, die ons gewoonlyk ten Barometer verstrekt, plaats gehad; binnen in den Berg hoort men nog een sterk gedruisch; zelfs is de grond, op verscheidene plaatsen in den omtrek gespleten. Te Csargo en te Moor, zyn verscheidene Bronnen uit den grond ontsprongen."

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,

BUITEN HAARLEM.

1810. Sprokkelmaand	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHT-GESTELDHEID.
21	{ 30. 3½ 30. 4 30. 3½	{ † 19 32 31	{ O. Z. O. Z. W. —	voormidd. bewolkt; verders betrokken; 's nachts harde wind.
22	{ 30. 2 30. 1½ 29. 0	{ 35 39 38	{ W. W. t. Z. Z. t. W.	harde wind; bewolkt; omtrent betrokken.
23	{ 29. 7 29. 5 29. 4	{ 21 33½ 38	{ Z. t. W. — —	harde wind; voormidd. betrokken; verders fleguw.
24	{ 29. 4½ 29. 5 29. 3½	{ 40 44 43	{ W. Z. W. t. W. Z. W. t. Z.	's morgens helder, verders betrokken; 's avonds regen en stormachtig.
25	{ 29. 3½ 29. 3 29. 3	{ 44 44 38	{ Z. W. t. W. W. W. N. W.	storm; buijig; 's midd. met donder, hagel en fleguw; 's avonds en 's nachts zware storm.
26	{ 29. 6½ 29. 8½ 29. 8½	{ 40 43 40	{ W. N. W. — W. Z. W.	harde wind; helder; 's avonds betrokken.
27	{ 29. 7 29. 6½ 29. 7	{ 45 47 44	{ Z. W. t. W. Z. W. W. Z. W.	harde wind; betrokken; 's avonds regen.

† De voorgaande nacht 12½ graden.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopenne Week, is geweest: te *Amsterdam* 168; en te *Haarlem* 9, onder welke laatste 3 beneden de 12 Jaren en 1 Militair.

BE.

B E K E N D M A K I N G E N .

*** De Boekhandelaars PADDENBURG en ZOON te Utrecht, hebben gedrukt en is mede alom by ieder Boekverkooper te bekomen: I. *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis der HERVORMING in de ZESTIENDE EEUW*, door J. G. MULLER, Hoogleeraar te Schafhausen in Zwitserland. Dit Werk bevat eene menigte van ONBEKENDE BYZONDERHEDEN betrekkelijk dit gewigtige tydvak, welke tot heden geheel verborgen waren, daar de Schryver gelegenheid heeft gehad tot echte *Manuscripten dier tyden*, welk Werk dus van het grootste belang voor ieder Christen is. Hetzelve is in twee Deelen compleet; de prys van dit eerste Deel is f 3-:-: terwyl het tweede zoo spoedig mogelijk zal volgen. II. *DE MODE*, of verhaal der *Zeden, Denkwyzen, Kleederdragten en Gewoonten der Aloude, Middentydsche en Hedendaagsche Volken*, VERMAKELYK VOORGESTELD, door A. FOKKE S. Z. 1sten Deel's, 1. Stuk, versierd met DRIE CARRICATUURPLATEN, de prys is f 2-:18-:-: Dit Comiesch Werk van den alom bekenden *Satyricken Schryver*, zal uit vier stukjes bestaan, die elkander zoo spoedig mogelijk zullen volgen. Voor de Bezitters van des Schryvers *Boertige Reis* en andere Werken, is ook dit onmisbaar.

** IMMERZEEL EN COMP., Impr. Libraires à Amsterdam, Rotterdam et la Haye, viennent de publier: 1°. Quelques reflexions sur les ANNALES DES SCIENCES ET DES ARTS, dans le Royaume d'Hollande; deuxième édition (16 pag. 8vo) prix 4 Sols. 2°. Catalogue des livres pour servir à l'Instruction et à l'Amusement de la jeunesse, contenant près de 400 ouvrages, écrits en Français, Hollandais, Anglais et autres langues, et propres à être donnés en cadeau; prix 2 Sols. 3°. Catalogue complet de tous les LIVRES STEREOTYPES, il contient plus de 200 ouvrages *classiques*: VIRGILIUS, HORATIUS, PHÆDRUS; les Œuvres de BOILEAU, BOSSUET, CORNEILLE, FENELON, LA FONTAINE, MONTESQUIEU, RACINE, ROUSSEAU, VOLTAIRE &c. &c., tous à 9 Sols, le Volume, les nouveaux codes à proportion; prix 1 Sol.

NB. Il y a encore quelques Exemplaires de l'HISTOIRE de la MAISON d'AUTRICHE par WILLIAM COXE, trad. de l'Anglais par le traducteur de Leon X. 5. forts Volumes in 8vo, Paris 1810; prix f 17-10.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E
K O N S T.
EN
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 10. *Vrydag den 9 van Lentemaand.*

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

WEENEN. De Heer VAN HAMMER is van hier naar Parys vertrokken, om een groot gedeelte der Hebreuwfche, Arabifche en Perfifche Manufcripten terug te eifchen, welke op het einde van jongstleden Hooimaand uit de Oostenrykfche Keizerlyke Boekery waren mede genomen. De Heer DENON heeft verzekerd, dat men te Parys flechts die Werken behouden zou, welke nog niet in de Fransch Keizerlyke Bibliotheek gevonden werden, en de overige herwaarts terug zenden.

BERLYN, *den 3den van Louwmaand.* Heden vierde alhier de Oppervedicinaalraad WALTER, de Zoon, het vyftigjarige Jubile van het Profeforaat zyns Vaders JOHANN GOTLOB WALTER, eerfte Hoogleeraar in de Ontleedkunde, door eenen maalyd, waarby, behalve hooge Staatsbeambten, alle de voornaamfte Geneesheeren en Wondhealers tegenwoordig waren. — Dit Jubelfeest is eenig in zyne foort. Het herinnert ons de groote verdienften van een' man, die tienduizend

I. DEEL. K lig:

ligchamen ontleed, vele duizende leerlingen onderwezen, de schoonste Werken geschreven en het groot Ontleedkundig Museum, dit gedenkteeken van Duitfche vlyt, geflicht heeft, en wien zoo vele geleerde Maatschappyyen van Europa als medelid aannamen. Zyne ambtgenooten hebben dit feest door een' door den bekwamen Medailleur ABRAMSEN vervaardigden en met een zeer gelykend Portrait van den gryzen Ontleedkundige pronkenden Gedenkpenning luister bygezet.

I N L A N D S C H E.

AMSTERDAM. Het Departement der Muzyk van de Maatschappyy *Felix Meritis* vierde, den 23sten van Sprokkelmaand, de nagedachtenis van JOSEPH HAYDN. By deze gelegenheid, werd eene daarop toepasfelyke Cantate, door den verdienstelyken Toonkunstenaar C. A. FODOR, Lid van het Koninklyk Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en schoone Kunsten, naar de woorden van Mr. J. KINKER, vervaardigd, ten aanhoore van eene menigte voorname lieden, in de gewone Concert-zaal der Maatschappyy uitgevoerd.

In het eerste gedeelte, hetwelk vervangen werd door eene uitmuntende alhoewel korte Lofrede en niet minder schoon Dichtstuk, waarin de Lofredenaar, de Heer J. KINKER bovengemeld, getoond heeft, welsprekendheid en dichterlyk vernuft, met vele muzykale kunde te paren, heeft de Heer FODOR zyne bekwaamheid op eene meesterlyke wyze aan den dag gelegd, door een Zangstuk te leveren, hetwelk den grooten HAYDN ten volle waardig is. Het tweede gedeelte behelsde het laatste koor uit de jaargetyden, door HAYDN zelve vervaardigd. Beiden werden, onder de directie van gemelden Heer FODOR, uitmuntend uitgevoerd en naar verdiensten toegejuicht. Onder de Zangers hebben byzonder twee liefhebbers, welke de Solo-partyen zongen, door hunne bevallige stem en die der kinderen van een hunner, uitgemunt. Ook zette het Schilderstuk, hetwelk op het Orchest was geplaatst, en dat het borstbeeld van HAYDN, met eenige Muzykale Atributen versierd, voorstelde, en welk Schilderstuk door den kundigen Heer H. NUMAN, insgelyks Lid van het Ko-

Koninklyk Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en schoone Kunsten, en Directeur van het Departement der Teekenkunde in voormelde Maatschappij, was geordonneerd, doch waaraan eenige Leden van laatstgemeld Departement met veel yver hadden medegewerkt, dit Feest niet weinig luister by.

LEYDEN. Op Vrydag, den 23sten van Sprokkelmaand hield de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde alhier weder eene openbare Vergadering. Dezelve werd door den Hoogleeraar J. M. KEMPER geopend met eene Verhandeling *over het leven en de verdiensten van Onno Zwier van Haren, inzonderheid als dichter*; waarna de Hoogleeraar J. W. TE WATER, by afwezigheid van den tweeden Spreker, de Vergadering besloot met het voorlezen van een onuitgegeven dichtstuk van den beroemden *Bellamy*, tot de *Geuzen van van Haren* betrekking hebbende.

AAN DEN REDACTEUR VAN HET
WEEKBLAD DE KONST- EN
LETTER-BODE.

Hooggeacht Vriend!

Het is u bekend, dat ik op den 8sten van Sprokkelmaand i. l. de waardigheid van Rector Magnificus der Koninklyke Universiteit van Holland heb nedergelegd met eene Latynsche Redevoering *tot lof van Johan van der Does*, den verdediger, zoo als gy weet, van Leyden by de belegering dier Stad in den jare 1574, en den eersten verzorger der nieuw opgerigte Hooge School. Ik heb by het zamenstellen dier redevoering my van een aantal hulpmiddelen bediend, deels ontleend van de openbare Boekery alhier, die echter daarin min overvloedig is, dan men van voren vermoeden zou, deels my door letterminnende vrienden medegedeeld. Ik heb echter tot hiertoe te vergeefs gezocht naar eenige stukken, die voor myn oogmerk van groot belang kunnen zyn, en welke ik by de voorgenomene

uitgave myner redevoering, waarby ik eenige aantekeningen zoo ter nadere opheldering en staving van het gezegde, als ter mededeeling van voor de redevoering zelve min geschikte byzonderheden voegen wilde, bezwaarlyk ontberen kan. Uit dien hoofde heb ik in de onzekerheid, tot wien my ter bekoming der verlangde stukken te wenden, het best geoordeeld door middel van uw Weekblad, waarin gy zeker gaarne my daartoe eene plaats zult inruimen, alle leitterminnaars op het vriendelykst uittenoodigen, om, ingevalle een of meer dier stukken onder hen berusten mogten, my dezelve ter volmaking van myne Redevoering voor eenen korten tyd ter leen te willen geven. 't Geen ik boven alles wenschte te zien en te gebruiken, is eene Lykrede van Petrus Bertius op Janus Doufa, in den jare 1604 in 4°. uitgegeven onder den titel van: *Petri Berzii oratio de vita et obitu J. Doufae, post exsequias dicta. Lugd. Batav. 1604, 4°*. Ik heb reden om te gissen, dat in deze Lykrede vele merkwaardige byzonderheden uit het leven van Doufa moeten voorkomen, daar ik niet kan nagaan, van waar anders, by het weinige, dat Heinsius, Meursius en anderen daaromtrent hebben, de byzondetheden ontleend zouden zyn, door latere Schryvers en inzonderheid door Paquet in zyne *Memoires pour servir à l'Histoire litteraire des Pays Bas* Tome XVI. medegedeeld. Voorts heb ik van de verschillende uitgaven der Gedichten van J. Doufa tot nog toe de volgende niet kunnen bekomen.

Jani Doufae a Noortwyck Epodon ex puris Jambis libri duo. Antverpiae apud Christoph. Plantinum 1584 8°.

Jani Doufae a Noortwyck Odarum Britannicarum liber, ad Divam Elisabetham, Britanniarum, Franciae, Hiberniaeque reginam. Et Jani Doufae filii Britannicorum carminum Sylva. Lugd. Batav. 1586 4°.

Elegia ad Hugonem Grotium de oppidis Hollandiae, eorumque praecipuis ingeniis. Lugd. Bat. 1619 4°.

Indien verder iemand my eenige min bekende byzonderheden omtrent Doufa wist mededeelen, zoude ik dezelve gewisselyk met den meesten dank ontvangen. In 't byzonder had ik gaarne nog eenige opheldering omtrent de Gezantschappen, door hem bekleed, die, volgens het zeggen van Heinsius, meerder in getal schynen geweest te zyn, dan de twee bekende naar Engeland in de jaren 1572 en 1585. Immers zou het
eene

eene al te sterke grootspraak behelzen, wanneer Hein-
sius alleen deze twee bedoeld had met de volgende
woorden uit zyne Lofrede: *Legationes obivit plurimas;
nec ullius ore sapius quam Doufisco locuta est Batavia.*

In het vertrouwen, dat gy bereid zult zyn dezen
brief in uw geächt Weekblad eene plaats te geven,
heb ik de eer my met de meeste hoogachting te
noemen

Uw Eds. gehoorzamen Dienaar en Vriend,

M. SIEGENBEEK.

Leyden, den 3 van Lentemaand
1810.

UITNEMING VAN HET KNIEGEWRICHT TOT STUI-
TING VAN EEN AANWEZIG BEENBEDERF, IN
HET NOSOCOMIUM ACADEMICUM TE GRO-
NINGEN MET GOED GEVOLG TE
WERK GESTELD.

*Briefsgewyze medegedeeld aan den Redacteur
van dit Blad.*

Myn Heer!

Na dat ik, nu zes en twintig jaren geleden, den
brief gelezen had, door den Heelmeester H. PARK aan
zynen en mynen voormaligen Leermeester, PERCIVAL
POTT, over *eene nieuwe wyze van de ziekten der Ge-
wrichten van Knie en Elleboog te behandelen* en te Lon-
den in 1783 onder den volgenden titel uitgekomen: *An
account of a new method of treating Diseases of the
joints of the Knee and Elbow in a Letter to Mr. PER-
CIVAL POTT by H. PARK of Liverpoole, one of the Sur-
geons of the Hospital.* — welke daarin bestond, dat hy
in sommige gebreken van het Knie- en Elleboogsgew-
richt, waarin ter bewaring van het leven van den
lyder tot dien tyd toe de afzetting van het Been of

Arm, boven het gebrek, als het eenigst hulpmiddel geoordeeld werd, den voorflag doet, om door eene Heelkundige bewerking, het ziekelijk aangedaan Knie- en Elleboogsgebrek, — en dus het geheele Knie- en Elleboogsgewricht, weg — of liever uittennen en hier door gelegenheid te geven, dat de gezonde uiteinden van het Dye- en Schenkel- of van het Opperen Onderarmsbeenderen aan elkanderen groeiden en als het ware *een* been vormden; — nadat ik dezen brief gelezen had, konde ik niet nalaten de denkbeelden van dien Heelmeester, welke hy, uit de Ontleedkunde, zoo meesterlyk op de Heelkunde en meer byzonder op deze Kunstbewerking had toegepast, over dit stuk te bewonderen.

Maar niet minder stond ik verbaasd over den moed, waar mede HECTOR Mc CAGHEN, een Schotsch Matroos, door een gebrek in het Kniegewricht aangedaan, deze Kunstbewerking, in plaats der gewone afzetting, gekozen en ondergaan heeft met dat gelukkig gevolg, dat hy ter belooning van zynen moed volkomen van zyn ongemak genezen werd, en met behoud van zynen Voet en Schenkel, zyn vorig beroep kon hervatten. Immers, hoe groot ook, onbetwistbaar, aan den eenen kant het voordeel zy, van, na de weg- of uittening der gewrichten en de zamengroeiing of vereeniging der beenderen, met genezing der gemaakte wond van spieren en bekleedselen, het gebruik van den Schenkel en Voet, of, nog meer van den Onderarm te behouden; zoo is het tevens aan den anderen kant onwidersprekelyk waar, dat deze nieuwe Kunstbewerking in den Heelmeester eene méér buitengewone kunde en handigheid vordert, en voor den lyder veel smarterlyker is, dan de gewone afzetting, ja zelfs met geen gering gevaar van hoogere toevallen gepaard gaat en dus welligt doodelyk worden kan.

Hier komt nog by, dat men, by deze Kunstbewerking niet altyd zeker is, van met volkomene uitroeiing des gebreks het beöogde voordeel te zullen bereiken, en, in zoodanig geval zich tot de droevige noodzakelykheid gebragt ziet, van nog tot de afzetting van den Schenkel of Arm te moeten besluiten, terwyl het eindelyk zelfs by de grootste kunde, handigheid en voorzigtigheid des Heelmeesters zou kunnen gebeuren, dat, by de uittening van het Kniegewricht, de *Waa-Slag-*
ader

ader gekwetst, en, door derzelver verwonding, de afzetting van het been boven het Kniegewricht onvermydelyk wordt.

In weerwil van alle deze zwarigheden, welke door niemand, deskundig, zullen kunnen ontkend worden, heeft het vindingryke dezer Kunstbewerking en de overweging van derzelver gewigtige voordeelen, by het wel slagen, steeds eenen diepen indruk op my gemaakt, en my dermate ingenomen, dat ik niet alleen, in den Winter van 1791 en 1792 en vervolgens meermalen in myne Ontleed- en Heelkundige lessen, ten nutte myner Toehoorders deze Kunstbewerking op lyken heb verrigt, maar ook derzelver mogelijkheid en zekerheid op Ontleedkundige gronden aangetoond, en tegen de moeijelykheid en het gevaar, waar mede zy verzeld gaat, hare onwaardeerbare voordeelen heb berekend; byzonderlyk wanneer onder de genezing aan Schenkel en Voet, of Arm en Hand zulk eene rigting wordt gegeven, dat deze, ofschoon vereenigd, ten gebruike het meest voordeelig staan, en dus den lyder, gedurende zyn geheele leven, van dienst kunnen blyven.

By dit alles, zelfs, heb ik my niet kunnen bedwingen eenen stap verder te gaan, en openlyk te verklaren, dat ik, in een gegeven geval, geene zwarigheid zoude maken, deze Kunstbewerking den voorrang te geven; daarby meermalen den wensch uitende, dat, zoo 'er zich een geval mogte opdoen, waarin de Heelkunde deze Kunstbewerking vorderde, de Heelmeester kunde en stoutheids genoeg mogt hebben, om dezelve te verrigten en de lyder krachts en moeds genoeg, om haar te ondergaan, ten einde alzoo van beide kanten eene gunstige gelegenheid geboren worde, om, door bevestigde Waarnemingen, de deugdelykheid en het voordeel dezer Kunstbewerking proefondervindelyk te staven.

Deze myne wensch is spoediger, dan ik durfde verwachten, vervuld, en wel op eene wyze, die my den gelukkigen uitslag dubbeld aangenaam gemaakt heeft, daar die Kunstbewerking verrigt werd door eenen myner beste vrienden en oudste Leerlingen (*), den Hee-

(*) By de aanvaarding van myn Hoogleeaars Ambt in 1791 vond ik den Heer MULDER, met eene byzondere aanbeveling van

Heere J. MULDER, Hoogleeraar in de Ontleed , Heel- en Verloskunde, te Groningen.

Bevorens in myne Lessen meermalen ooggetuige geweest zynde van deze door my op lyken gedane Kunstbewerking, en, daarna, dezelve, onder myn opzicht met eigene hand herhaald hebbende, oordeelde Z. H. G. te regt, dat het my boven anderen tot een byzonder genoeg zou strekken eenig berigt te ontvangen wegens de uitneming van het Kniegewricht, door hem, tot stuiting van een aanwezig Beenbederf, op den 21 van Wynmaand des vorigen jaars, in het *Nosocomium Academicum* te Groningen, aan eene Vrouwe met den besten uitslag verrigt.

Dit berigt ontving ik by eenen brief van Z. H. G. van den 4den van Louwmaand l. l., en, hoe zeer wy hope hebben, dit belangryk geval in alle zyne byzondere omstandigheden volledig beschreven te zien, kan ik echter niet afzyn, het by my ontvangen voorloopig berigt ook aan het Publiek mede te deelen.

Ik verzoeke U derhalve, Myn Heer! met dezen mynen brief ook het nevensgaande uittreksel uit dien des Hoogleeraars M. in Uwen geächten K. en L. Bode te plaatsen, en neme gaarne deze gelegenheid waar, om U te verzekeren van de hoogachting, waar mede ik steeds ben Uw Wel-E. Dw. Dienaar,

M. S. DU PUI.

Leyden, den 27sten van Sprokkelmaand 1810.

„ Eene

van onzen gemeenzamen Vriend den Z. G. Heere G. COOPMANS, M. D. te Franeker, als Student aan Leydens Hooge Schole en had het genogen hem, niet alleen gedurende twee jaren, onder myne beste Toehoorders te tellen, maar ook vooral by een afzonderlyk onderwijs, zyne hand te vormen tot de moeiljkste Heelkundige kunstbewerkingen. Sedert werd die eerste vorming, door de leiding van voorname Engelsche Heelkundigen, en door eigene oefening door eigene ondervinding allergelukkigst voltooid, zoo dat gewisselyk de Heer MULDER by uitstekendheid tot de stoutste kunstbewerkingen geschikt en gewettigd zy.

Van deze zyne bedrevenheid kan ook onder vele andere tot eene schoone proeve strekken, de reeds voor eenige jaren, aan een Meisje gelukkig volbragte afzetting van het Dycbeen in het heupgewricht, door eene volkomene genezing achtervolgd, waar van eene beschryving het licht zal zien.

„Eene Vrouw, 34 jaren oud, werd den 6den van Wynmaand 1809, in het *Nosocomium Academicum* opgenomen, met een verbazend pynlyk ongemak aan de regter Knie, waaraan zy, reeds 19 weken, zoodanig gefukkeld had, dat zy steeds het bed moest houden. 'Er waren beginsels van Beenbederf, doch de zachte deelen vertoonden zich, behalve eenige zwelling, gezond. De afzetting boven de Knie, of het uitnemen van het Kniegewricht schenen my toe de eenigste hulpmiddelen te zyn, om deze lyderes te behouden. Ik befloot tot de laatste Kunstbewerking, welke door den Engelschen Heelmeester PARK eens met een gunstig gevolg verrigt, doch naderhand, zoo veel my bekend is, door niemand ondernomen werd.

Den 21sten van Wynmaand stelde ik deze gewigtige Operatie in het werk, volvoerde dezelve gelukkig en nam het Kniegewricht, ter lengte van byna drie duimen, geheel uit, op eene gelyke wyze, als zulks door PARK gedaan is. Gedurende de eerste week na de operatie bevond zich de lyderes boven verwachting wel, doch in de tweede week ontstonden 'er Zenuwtoevallen en beginsels van Tetanus, welke my het ergste deden vrezen. Onder het beurtelings gebruik van Opium en Sal Tartari bedaarden echter die toevallen en de lyderes bevond zich aan het einde van de derde week reeds zoo veel beter, dat zy voor een korten tyd het bed verlaten konde. Vervolgens nam zy in krachten toe, de wonde begon te genezen en de einden van het Dye- en Scheenbeen groeiden aan elkander, zoo dat in de negende week de volkomene genezing scheen naby te zyn. Toen echter gebeurde 'er iets, het welk ik geheel niet verwacht had, en slechts eenige vertraging ten gevolge had, ofschoon het anders alle onze pogingen scheen te zullen verydelen.

Den 22sten van Wintermaand namelyk werd onze lyderes van Tweelingen, van welke zy nu verklaarde zeven maanden zwanger geweest te zyn, verlost; — één kind werd dood geboren, — het ander leefde een dag. De verlosting was zeer voorspoedig en gedurende de twee eerste dagen deed zich alles gunstig voor; maar op den derden dag bevonden wy, dat uit de nog niet geheel gefloten wonde eene verbazende hoeveelheid vocht ontlast was, dat het geheele been, waaraan ik de Kunstbewerking verrigt had, zich aanmerkelyk ge-

zwoilen vertoonde, en dat dit een en ander door zog-verplaatsing te wege gebragt werd.

Nu dacht ik, dat het met onze Vrouw spoedig gedaan zoude zyn, vooral toen zich eenige dagen later die stof op de Borst plaatste. Doch ook dit is onder het aanwenden van gepaste middelen in bedaren gebragt en alles schikt zich nu ten besten.

Zie daar een kort verslag van dit in meer dan een opzigt belangryk geval, het welk tegen het einde van dit Academisch jaar meer uitgewerkt het licht zal zien."

IETS OVER HET NADEELIG GEBRUIK, IN DEZE TYDEN, VAN HOUTEN DOODKISTEN.

(Vervolg en slot van bladz. 138.)

Men moet dus ernstig 'er over denken, om die slechte gewoonte, van de lyken in houten kisten van deelen te begraven, afgeschaffen, of zyn best doen, dezelve zeer te bepalen. Hoe veel zouden de boschen, hoe veel de inwoners van den Staat daar by winnen? Zouden de lyken niet, zonder in waarplaatsen van houten deelen besluten te zyn, aan de aarde, zoo als zy zyn, kunnen worden toevertrouwd, en even zoo goed ja nog eer en beter vergaan en verrotten? Wie geeft den op het slagveld geblevenen houten kisten, waaronder toch ook zeer vele aanzienlyke, voornamen en ryke personen gevonden worden? Het is eigenlyk niet dan een vooroordeel, wanneer men afkeerig is, van het ligchaam eenes overledenen, zonder kist, in de bloote aarde te leggen en te begraven! Maar terwyl ik de voor den Staat zoo kostbare kisten, van houten deelen vervaardigd, verwerp, begeer ik echter niet, dat men de lyken, zonder eenige omstandigheden, zonder eenige bedekking of bescherming, als het vee begraven zal. Ik weet zeer wel en gevoel het ook, dat het gemoed 'er tegen opkomt, om beminde overledenen zonder eenige bescherming, de bloote aarde over te geven. Ik weet zeer wel en gevoel het mede, dat het eenige voldoening schynt

fehynth mede te brengen, zyn geliefde verwanten, dierbare ouders, teedere echtgenooten en hartelyk beminde kinderen nog daar door het laatste bewys van liefde te kunnen geven, dat men hun eene goede of sierlyke kist bezorgen en deze dierbare overblyffelen van de zynen eene zachte legerstede en goede aangename rustplaats kan verschaffen. Daarentegen zou het voor de achterblyvenden een vreesfelyk gezigt opleveren, wanneer de lichamen alleen der voormalige lievelingen hunner barten in het vochtige graf naakt en bloot met aarde bedolven werden. Ik voed achting voor dit vooroordeel en wil niet, dat men de lyken, als na veldslagen en belegeringen in een gat werpe en hen naakt en bloot begrave. Neen! slechts houten kisten begeer ik niet! Zyn 'er dan geene andere, min kostbare, voor den Staat niet zoo nadeelige wyzen voorhanden, om de lyken overeenkomstig met de bestaande vooroordeelen zoo welvoegelyk wel bewaard en bedekt te begraven, als in eene houtverslindende kist van deelen vervaardigd?

De zeer verstandige gewoonte onzer voorvaderen, van de lyken te verbranden en hunne asch in eene aarden kruik te verzamelen, durf ik myne gevoelige tydgenooten niet voorstellen, die mischien door een onverlichte inbeelding, als of de lyken het verterende vuur nog gevoelen, deze handelwyze der ouden afschuwelyk achten. Zy zouden bovendien deze beste, deze heilzaamste manier, ook nog met het sophisme verwerpen, dat tot het verbranden der lyken evenveel hout gebruikt zou worden, hoewel ik hierop met regt zou kunnen antwoorden, dat daartoe slechts enkele ryzen en takken en geene geheele groote pynboomen noodig zyn.

Naar myn gevoelen zou de *beste* en tevens ook de voor den Staat en deszelfs bewoners *voordeeligste manier* zyn, *als men de lyken in linnen hulde*, en alseen Mummie, met alle ledematen *vast naaide*, wanneer men het hoofd met eene muts of huif en het aangezicht met eene kap bedekken konde.

Een in graauw, wit of zwart linnen goed genaaid lyk zou geen afzigtig figuur maken, en het werd daar door voor de bloote vochtige naakte aarde genoegzaam beschut en beschermd. Men zou daarby de gewone overhelling tot pracht volle ruimte kunnen overlaten. Men zou het zoo goed bezorgde lyk met linten, strikken, kunstige of natuurlyke bloemen kunnen versieren; alleen moesten die banden, linten enz. niet van zyde maar van linnengaren of wolle gereed zyn. Door deze versierfelen kon men de beminde dooden, wanneer zy aan geene aanstekende ziekten overleden zyn, ten toon stellen, en van zoo veel sieraad omgeven met zelfsvoldoening het aan-
gapende publiek hen laten bewonderen. Maar lieden, die aan besmettelijke ziekten gestorven zyn, en die men eigenlyk niet ten toon mag stellen, moesten in gewast linnen genaaid worden,

den, daar zy de doodelyke smetstof even min, als in gesloten kisten, verspreiden zouden kunnen.

Een in wit linnen genaaid lyk, met roode of zwarte linten en strikken versierd, zou een net gebakerd kind gelyken, dat ieder gewoon is te bewonderen. Indien echter nog eene valsche verbeelding iets gruwelyks 'er in vond, zulke in linnen genaaide lyken in de aarde te begraven, voor welke men even als voorheen kleine gewelven konde laten maken, moest men, tot dat de gewoonte eindelyk het aanstootelyk schynende zal vernietigd hebben, in deze zaak, welke de teedere snaren van een bedroefd gevoelig hart zoo hevig aantast, door eenige toegevendheid op alle wyze het groote doel, om deze nieuwe manier van begraven algemeen te maken, pogen te bereiken. Lieden van hoogen rang, hooge geboorte, van klaarder begrippen en grooten rykdom moesten met een goed voorbeeld voorgaan, om gedurende hun leven te gelasten, en de hunnen te verplichten, hunne ziellooze lichamen op deze wyze te begraven. Om echter de zeer gevoelige menschen niet terstond met geweld tot deze manier van begraven te noodzaken, zou het hun tegen een zekere niet te geringe geldboete veroorloofd zyn, voor hunne lyken kisten van wilgen- of berken-takken te laten vlechten en in zulke manden hunne lyken te begraven.

Deze in gedaante en voorkomen geheel naar houten kisten gelykende manden, met zwart laken of ras overtrokken, zouden hun in alles voldoen. Maar, dewyl 'er tot heden niet zoo vele wilgen geplant zyn, om jaarlyks meer dan 150,000 korven of manden op te leveren, en ook niet alle wilgen daartoe mogen gebezigd worden, om dat de huishoudkunde dezelve tot nuttigere einden behoeft; kan het gebruik van wilgen- of berken-takken tot kisten niet algemeen en niet anders dan tegen betaling van zekere somme gelds toegestaan worden, waartoe ook alleen hy vrywillig besluit, die, by een toereikend vermogen, om zyne gevoeligheid voldoening te verschaffen, dezelve gaarne geeft; waar door deze boete ook slechts het kleinste deel van het publiek treffen zal. Maar het *moest bovenal verboden blyven, houten deelen tot kisten te gebruiken en het naaijen der lyken in linnen zoo veel mogelijk bevorderd en algemeen ingevoerd worden*, dewyl deze nieuwe manier, van dooden te begraven, voor de Landhuishoudkunde, voor den Akkerbouw en voor ieder Burger van den Staat by uitstek voordeelig kan worden. De Landman zal zyn wys, dat hy nu ook in grootere hoeveelheid kan aanbouwen en teelen, by de sterkere vraag tot veel hooger prys kunnen verkoopen en alzoo zyne inkomsten zeer vermeerderd zien. De toenemende vlasteelt zal verre van het bouwen van graven te benadeelen den prys derzelven verhooggen, en de groote handel in linnen naar buitenslands, die voor-

voorheen zoo veel opbragt, zal door den binnenlands vermeerderden aftrek van vlas en linnen eenigermate vergoed worden. De industrie der garen- en linnenwevers en vele andere lieden, wier handen nu met deze stoffe zeer bezig zullen gehouden worden, zal herleven en menige verarmde familie de verloren welvaart hergeven. Hoezeer ook de timmerlieden over het voordeel van hun handwerk en een gebrek aan onderhoud schreeuwen zullen, omdat zy geen houten doodkisten meer maken mogen, de Staat kan daarop weinig acht slaan, daar, in plaats van hun, nu ontelbaar meer handen van linnen- en garenweven met deze fabrykstof bezig gehouden worden en nu een rykelyk inkomen genieten.

Maar voor den Staat is daarin byzonder een groot voordeel gelegen, dat de stof, tot de begraving dar lyken noodig, in een voortbrengfel van den landbouw bestaat, dat bovendien alle jaren door vlyt en arbeid op nieuw uit de aarde kan gewonnen worden. Hoe meer van dezelve in de aarde begraven worden, hoe meer de industrie zich verlevendigt en de welvaart van landlieden en fabrikeurs aangroeit.

Uit het oude kwade gebruik van de lyken in houten doodkisten te begraven, volgt juist het tegendeel. Het kleine voordeel, dat eenige byzondere personen, op wier goederen zich nog schoone en veel opbrengende boschen bevinden, door het verkoopen van hout trekken mogen, is niet aan de groote schade geëvenredigd, welke de wouden en boschen van den Staat door die kwade gewoonte ondergaan, noch aan het drukkend gebrek aan hout, dat voor alle bewoners des lands daaruit geboren wordt en voor het grootst gedeelte der burgers een schrikkelyk uitzigt in de toekomst oplevert.

Men schaffe dan de houten kisten af! Men verbrande de lyken of naaije die in linnen!

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

NOG IETS WEGENS HALLER.

(Zie onzen *K. en Letter-Bode* N°. 7. bladz. 111).

Indien men zich te regt verwondert over de werkzaamheid van eenen man, die, binnen het tydverloop van 32 jaren, niet minder dan 12,000 Boekbeoordeelingen, van meerder of minder uitgebreidheid, opstelde: hoe moet niet die verwondering tot verbaasdheid opklimmen, wanneer men overweegt, dat dit onder de veelvuldige bezigheden van den Heere von HALLER, slechts als bywerk moet worden aangemerkt; daar hy,

hy, in zynen gewigtigen post, als Hoogleeraar op de Akademie te Göttingen, en wel als een zeer beroemd Onderwyzer in de Heel- en Ontleedkunde; zoo wel aan zyne openbare als private lessen, en vooral aan derzelver voorbereiding, eenen ongelooflyken tyd moest besteden: dat zyn eigen studien, waarnemingen, nasporingen en ontdekkingen, geen geringer vak van zynen arbeid uitmaakten; en, het geen byna alle verbeelding te boven gaat, dat, gelyk uit de berigten in 1776 (en dus nog vóór zyn overlyden) bekend gemaakt, blykt, hoe hy, sedert 1727 tot 1775 niet minder dan het verbazend aantal van honderd een-en-tachtig eigen Werken of Geschriften, waar onder zeer uitvoerige en kostbare, heeft uitgegeven. Ondertusschen de Baron von HALLER was geen zongenoemd veelschryver, dien men het zyne Werken kon aanzien, dat zy overhaast geschreven waren, en daarvan de teekenen in eenen waterigen en langdradigen styl vertoonden. Integendeel alles was over het algemeen krachtig en meestal fraai, somtyds (vooral in zyne Zedelyke Romannen) mischien te kort uitgedrukt. En, om nu niet te reppen van zyne algemeene kundigheden in zoo vele verschillende Wetenschappen, gelyk reeds over zyne onderscheidene Recensien, is aangemerkt, men oordeele over 's mans smaak, vindingryk vernuft en kracht van uitdrukking in zyne alom beroemde Gedichten, welke in eenen bundel, in 1748 door hem aan het publiek werden medegedeeld en waarvan te Zurich in 1750 reeds eene zesde uitgave verscheen, verzeld van eene keurige Fransche vertaling, van den Heere HUBER; in welke verzameling, voornamelyk uitmunt zyn Gedicht: *de Alpen*; waarvan, onder anderen, door wylen den Heere P. van WINTER Nsz., dien waardigen navolger van *Horatius*, eene meesterlyke vertaling in verzen is vervaardigd; voorts over den *oorsprong van het Kwaad*, zoo wysgeerig als poëtisch behandeld; de *Lykzang op zyne Egtgenoot Mariamne*; volgens het algemeene oordeel van deskundigen, nevens dien van *Cannitz*, op zyne Doris, voor het allerfraaiste gehouden, wat wy, van dien aard, in eenige moderne taal bezitten: en, eindelyk, zyn *Fragment over de Eeuwigheid*. Wy mogen niet nalaten hierby nog aantemerkten, dat deze fraaije Fransche vertaling onbetwistbaar het allereerst den weg gebaad heeft, om den arbeid der Hoogduitsche Geleerden in Frankryk bekend te maken, en eenen gunstigen ingang te verwerven, welke, ter bevordering der fraaije letteren, in het vervolg niet weinig heeft toegebracht.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 5 van Lentem. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C. niet gen.
enz.	99½ : 100½	dito dito nieuwe. 46½ : 49½
Rusland 5 prCt.	75½ : 78½	Portugal, by Hope & C. 98 : 99
Zweden 5 prCt.	75½ : 76	Engeland. Annuïteit. 3 prCt. 69
Denemarken. Toll. 4 prCt. 85 : 93		Frankryk Geconsolid. renten
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. 98 : 99		5 prCt. niet gen.
dito Kroon 4 prCt. 96½ : 1		Dito Cert. by K. & V. 78 : 79
Ketzer van Oostenryk 5 prCt. 46½ : 50½		zond. Coup.
dito 4½ prCt. 39 : 41		Wisselcours.
dito 4 prCt. 40½ : 42½		Op Londen. niet genot.
		— Parys. 57½

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbreven 2 3 prCt.	24½ : 26½	dito Domeinen. 4 prCt. niet gen.
dito 2½ prCt.	24½ : 24½	dito Vrywillig 2 5 prCt. 34 : 36
Losrenten uit de heffing van 98 : 94½ prCt.	26½ : 29	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.
Dito uit de heffing van 1800. 2 3 prCt.	24½ : 26½	met oloop. premie by Af- losf. 60½ : 66½
dito 1801. 2 3½ prCt.	26½ : 29	Rescriptien Losb. na den Vrede. 32 : 34
		Agio van de Bank. part

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

VLAARDINGEN, den 25sten van Sprokkelmaand. Deze dag was voor de Ingezetenen dezer Stad een dag van verschrikking. Na dat men den geheelen voormiddag afwisselend weder van buijen en regen had gehad, kwam tegen drie uren wederom eene zware bui op, uit welke het onder een sterk gedruisch, even als van het ryden van vele wagens, allergeweldigst begon te hagelen; waarop intusschen eene vreesfelyke losbarsting van Electrique stof plaats had. De slag was niet zwaar, in evenredigheid van het verschrikkelyk vuur, 't welk by en in de Kerk der Gereformeerden scheen als neder te vallen. — De bliksem had den Toren getroffen, en was langs eene louden pyp tot op het Kerkdak nedergegaan, van waar dezelve zich verspreidde en met een verschrikkelyk vuur in de Kerk vertoonde; alles was in de Kerk in verbazing en verwarring, en men verliet alzoo dezelve; dadelyk werd door de Regering last gegeven, om in den toren te gaan zien; en kort daarna werd 'er, te gelyk van buiten en van binnen, brand, digt by de wyzerborden, ontdekt; 't welk de genen, die digt by de Kerk woonden, uit hoofde van den sterken wind,

wind, ten uiterste bevreest maakte, te meer, om dat men niet wist, hoe ver de brand reeds was doorgegaan; dan, weldra werd berigt, dat de brand van buiten begonnen en nog niet ver gevorderd was. Intusschen werd de kleinste spuit op den omloop van den Toren gebragt, waarmede men het brandend gedeelte konde aanspuiten, terwyl van binnen het water met emmers werd opgedragen, en het hout by den brand van binnen weggehakt, zoo dat men ook van daar by den brand konde komen, en water ingooijen; door welk een en ander dan ook de voortgang gestuit en de brand geheel gebluscht werd. Naderhand werd ook eenige rook uit het dak der Kerk bespeurd; doch dit heeft ook, door het spoedig bygebragt water, geen gevolg gehad; zoo dat men alhier, met geene aanmerkelyke schade, behalve den schrik, voornamelyk van de Kerkgemeente, onder Gods gunstige beschikking, is bewaard gebleven.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Sprokkel- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
28	{ 30. 0 30. 0½ 30. 0½ }	{ 35 45 37 }	{ w. t. n. w. z. w. — }	voormidd. geheel, verders omtrent helder.
Lente- maand 1	{ 30. 0 29. 7 29. 6½ }	{ 42 47 43 }	{ z. w. — — }	harde wind; betrokken; 's avonds regen.
2	{ 29. 7 29. 7 29. 6½ }	{ 39 42 35½ }	{ n. n. o. — n. }	betrokken.
3	{ 29. 7 29. 6½ 29. 5½ }	{ 36 41 46½ }	{ o. z. o. z. o. z. z. o. }	betrokken; mist; 's avonds regen.
4	{ 29. 7 29. 7 29. 5 }	{ 41 50 45 }	{ z. o. o. z. o. o. }	voormidd. omtrent helder; verders betrokken; 's avonds dampig; tusschen beide regenachtig; †
5	{ 29. 2 29. 2 29. 1½ }	{ 50 42 39½ }	{ w. t. z. w. — }	betrokken; meest regen.
6	{ 29. 0½ 29. 0 29. 1 }	{ 39 38 39½ }	{ z. o. t. z. w. z. w. }	betrokken; regenachtig.

† 's nachts harde regen.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 180; en te *Haarlem* 11, onder welke laatsten 2 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E
K O N S T.
EN
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

Nº. II. *Vrydag den 16 van Lentemaand.*

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

STOCKHOLM. Onlangs overleed hier de als eerste Zweedsche Sterrekundige beroemd geworden Canselary-Raad en Ridder der Noordster-Orde, DANIEL MELANDERHJELM. Hy was geboren in het jaar 1726 en Lid der Koninkl. Akademie van Wetenschappen en van verscheide Buitenlandsche Geleerde Maatschappyen.

SPANJE. In de Hoofdstad van dit Ryk zal een Museum van Schilderyen byeen gebragt worden, en dus moeten alle Schilderstukken uit openbare Stichtingen en zelfs uit de Koninklyke Paleizen naar Madrid worden gevoerd, welke men noodig heeft, om eene volkomene verzameling van de verschillende Spaansche Meesters te hebben. Behalve deze zal men nog eene algemeene Verzameling der Werken van beroemde Schilders uit dezelve School vervaardigen, om dezelve den Franschen Keizer, die zynen wensch te kennen heeft gegeven, dat eene dergelyke in het *Museum Napoleon* ten toon gesteld werd, toe te zenden.

I. DEEL.

L

PA

PARTS. Sinds eenigen tyd heeft men in Tydschriften en elders veel gesproken van het voorkomen van Epileptische toevallen, door personen, met die kwaal behebt, in Koettallen en by de uitwaseming van Koeijen hun verblyf te doen houden. Het Bestuur over de Civile Hospitalen dezer Stad, het welk reeds sedert vertcheide jaren in *la salpatriere* eene zaal tot behandeling dezer zieken afzondert, droeg den Heer LANDRE BEAUVOIS, een Geneesheer by dit Hospitaal, nu dadelyk de taak op, van langs dezen weg proeven te nemen, om deze schrikkelijke toevallen te voorkomen, en reeds heeft gemelde Heer voor eenige dier ongelukkigen eenen stal naar behooren doen inrigten en hen 'er in laten brengen; doch van den uitslag dezer mischien zoo heilzame proeven is 'er nog niets bekend gemaakt.

I N L A N D S C H E.

AMSTERDAM, den 5den van Lentemaand. Thans kunnen wy het genoeg hebben, insgelyks de onderwerpen der overige Verhandelingen, mitsgaders de namen der verdienstelyke Redenaars, die dezelve in het Perpetuel-Comité van het Zeeuwsch Genootschap van Wetenschappen hebben uitgesproken, en aan welker hoofd die van den Ridder Mr. N. C. Lambrechtsen prykt, onzen lezers medetedeelen (*). Wy laten dezelve hier onder volgen:

Door den Heer S. H. Vernede, over het verband tusschen fraaije Letteren en Wetenschappen, zoo als zy beide eene strekking hebben om de verstandelyke vermogens te volmaken.

Door den Lector J. D. Weijerman, over de oorzaken van het verval der Grieksche Letterkunde, en de hulpmiddelen daar tegen.

Door den Heer Mr. P. Pous, onderzoek, in hoe verre de Leer van *Socrates* overeenkomt met die van *Jezus Christus*, en waarin zy van elkander verschillen?

Door den Pred. *la Font*, over het troostelyke van het

(*) Zie onzen Algemeenen Konst- en Letter-Bode N°. 3. dezes jaars, bl. 114.

het Leerstuk der onsterfelykheid van 'smenschen ziel, en het vreesfelyke van het tegengesteld gevoelen. (Eene vertaling eener Theophilantropische Redevoering, als eene tuschen-rede in het onderwerp zyner voorlezingen over de Theophilantropynen).

Door den Secretaris *de Kanier*, eene door hem, op last des Genootschaps, vervaardigde vertaling van eene Hoogduitsche Verhandeling, onder den titel: *aanbeveling der lyseigenschap van arme verlaten kinderen*; ingezonden door den Heer *Saltzmann*, Lid des Genootschaps te Schnepfenthal.

Door den Heer Pred. *A. van Deijse*, eene zedige Beoordeeling der gezegde Verhandeling van den Heer *Saltzmann*, betoogende het onbetaanbare en onuitvoerbare dier lyseigenschap, en het onnoodige ten aanzien onzer armen.

Voorts, in de Vergaderingen van Louw- en Sprokelmaand dezès jaars:

Door den Directeur Mr. *A. C. van Citters*, over den invloed der verlichting op het heil der Maatschappij, voornamelyk gerigt tegen eene, voorheen door de Akademie van Dyon bekroonde Prysverhandeling van *J. J. Rousseau*, waarin deze den nadeeligen invloed van den voorgang der verlichting heeft beweerd.

Door den Lector Mr. *Dobbelaer de Wind*, een betoog der ongerymdheid van het gevoelen, dat Zeeland ongezonder zou zyn dan andere Vaderlandsche gewesten; met aanwyzing van de naaste oorzaken der aldaar soms vry algemeen plaats hebbende najaars-koortsen; vooral van die der verbazende sterfte onder de Engelsche Legermagt, ten tyde van derzelver verblyf op het Eiland Walcheren, in de laatste helft van het vorige jaar.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN;

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

REGTSGELEERDHEID. CRIMINEEL WETBOEK *voor het Koninkryk Holland, met eene Inleiding en Aanmerkingen*; door J. M. KEMPER. I. Deel. Te Amsterdam, by *Joh. Allart*, 1809. gr. 8°.

Het is bekend, dat, even als by andere volken, zoo ook in 't byzonder hier te Lande, in de voorgaande eeuw en

reeds vroeger, met den voortgang der wetenschappen, gewacht is aan eene verbetering zoo wel van de Wetgeving in 't algemeen, als byzonderlyk van het straffend regt, en de wyze van regtspraak en uitvoering der regterlyke magt. Kortheids-halve verwyzen wy tot onzen Letter-Bode van 1805. N°. 13. Terwyl aan deze gewigtige taak door eene Commissie nog gewerkt werd, welke in 1804 de Ontwerpen van eene *Inleiding van het regt in 't algemeen; van het Lyffstraffelyk Wetboek; en van Wetten omtrent het Bewys*, aan het Staatsbewind der Bataafsche Republiek had overgegeven, heeft de verandering van het opperbestuur, hier te Lande, en invoering der Koninklyke magt, hieromtrent die veranderingen gemaakt, dat eindelyk drie Commissiën benoemd werden, ieder, zoo wy meenen, uit drie Leden bestaande, om, de eene, voor het straffende Regt; de andere, op het voetspoor van het Fransche Code Napoleon, voor het Burgerlyk Regt; en de derde, voor de manier van procederen en regterlyke magt, Wetboeken te ontwerpen, gelyk die dan ook werkelyk ontworpen, ingeleverd; in 's Konings Staatsraad onderzocht en beoordeeld, door het Wetgevend Ligchaam goedgekeurd; en door den Koning vastgesteld en afgekondigd zyn, en de twee eerste reeds in werking gebragt, terwyl de dadelyke invoering van het laatste voor de deur staat.

Natuurlyk moest de verwachting dezer nieuwe wetgeving de aandacht opwekken op de Vraag of, en welken invloed, het zoo lang gezag gehad hebbende Romeinsche Regt, dan nog hier te Lande, wel zou of kon behouden? Het gewigt dezer Vraag lokte den Amsterdamschen Hoogleeraar KEMPER uit, om, in de Maatschappy FELIX MERITIS eene spreekbeurt moeiende vervullen, tot onderwerp zynen Verhandeling te kiezen: *het gezag des Romeinschen Regts hier te lande en den wenschelyken invloed, welke de invoering van een nieuw Wetboek op dat gezag en de beoefening van dat regt, zoude moeten hebben*. Deze voorlezing in het gezelschap CONCORDIA ET LIBERTATE herhaald en in beide Genootschappen met veel genoegen aangehoord zynde, had ten gevolge, dat vele kenners van dit vak van geleerdheid, in 't byzonder wylen de Staatsraad HINLOPEN, en de Advocaat VAN HALL den Hoogleeraar opwekten, om eene vergelyking tusschen de toen nog aanstaande nieuwe Wetboeken en de oudere regten te bearbeiten. En hier uit is dan het boven afgekondigd Werk geboren; een Werk, voor het welke die geleerden, welke in de zuivere regtskennis belang stelden, aan den Hoogleeraar KEMPER den hoogsten dank verschuldigd zyn.

Vooraf gaat een BRIEF van den Schryver aan zyne medeleden van de Derde Klasse van het Koninklyk Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en schoone Kunsten, gedagteekend

kend den 7 van Wintermaand 1809 uit Leyden, alwaar de Heer KEMPER thans aan de Koninklyke Universiteit den post van Hoogleeraar in het Natuur- en Volkerenregt bekleedt. Hierop volgt eene VOORREDE, waarin vooreerst de aanleiding tot dit Werk verhaald, maar vooral het gewigt eener Oordeelkundige Geschiedenis en Wysgeerige Vergelyking van de nieuwe met de oudere regten, ontvouwd wordt, met het byzonder doel, om, daar waarschynlyk dezen aan het oude bygeloovig zouden gehecht blyven; en genen wederom met het nieuwe geheel wegloopen, den middelweg tusschen beide deze twee uiterste gevoelens aantewyzen; waarin de Schryver zeer gelukkig geslaagd is.

Na de Voorrede volgt eene INLEIDING, waarin de Hoogleeraar in het 1ste Hoofdstuk handelt over den oorsprong, voortgang en ontwikkeling der nieuwe Lyfstraffelyke Wetgeving, vooral met opzigt tot ons Vaderland. In het 2de Hoofdstuk wordt het gewigt verklaard en de waarde der nieuwe Lyfstraffelyke Wetgeving, in tegenoverstelling van den voormaligen toestand des Criminelen Regts, in het algemeen. Hierop volgt het Criminele Wetboek zelve; terwyl vervolgens dit Eerste Deel, met de Aanmerkingen van den Hoogleeraar KEMPER, op dat Wetboek, loopende tot art. 24 van hetzelfde, besloten wordt.

Zie daar eene ontvouwing van dit fraai geschreven Werk, welks verdere ontwikkeling de grenzen van ons bestek in dit Weekblad zoude te buiten gaan. Wy zeggen *fraai* geschreven, naardien, naar ons inzien, het gewigt der denkbeelden, hier en daar gestrooid of ingeweven, en de naauwkeurigheid van het geschiedkundig verslag der nieuwe wetgeving by de meeste Volkeren van Europa, inderdaad hier wedyveren met den losfen, bevalligen, vloeienden en aangenaam onderhoudenden schryfstyl, hoedanigen wy niet ligt, in een Werk van dezen aard, zouden hebben durven verwachten. Voortreffelyk is door den Hoogleeraar het nadeel van het plooijen van nieuwe regtsbeginselen en regtsvoorschriften naar oude selsels voorgedragen; maar niet minder de onbedachtzaamheid, van al het oude, het door de ondervinding van eeuwen gestaafde, ligtvaardig te verfmaden, aangewezen. Immers (het zy aan Recensent geoorloofd, dit hier te mogen byvoegen) is het Romeinsche Regt, voor verre het grootste gedeelte, een regt der Natuur zelve; en, werpt men hier tegen, dat die onveranderlyke regels en grondstellingen in het Romeinsche Regt, dan echter nog als een louter Natuurregt, moeten gelden; wy keuren dit geenszins af, mits men ons tevens toesta, dat de voorschriften van het Natuurregt, op de zaken en voorvallen van het Burgerlyk leven toegepast, nergens zoo voortreffelyk, dan in het Romeinsche Regt, gevonden worden. Het Natuurregt is, ja, onafhankelyk van allen mensche-

lyk gezag; maar zou dit ons beletten, om, op het voetspoor van DE GROOT en andere uitstekende mannen, in hunne Werken over het Natuurregt, de uitspraak der Natuurwetten, de toepassing van eerste algemeene beginselen op meer byzondere gevallen, by uitstekende vernuften der oudheid en van latere tyden, en by de lang beproefde ondervinding op te zoeken, en met de nieuwe Wetboeken te vereenigen? Wy geven ook toe, dat hier misbruik, dat hier eene nadeelige verwarring van oud en nieuw regt kan insluipen; maar wat is 'er, 't geen voor misbruik niet vatbaar is? en heeft dan de Hoogleraar DUYMAER VAN TWIST aan de Groningsche Hooze School, op zynen tyd en zeer gepast, in zyne fraaije Redevoering, den xii. van Wynmaand 1809 gehouden, *De iis quae Codicis Napoleontei Hollandi Doctor . . . inprimis attendat*, heeft die geleerde man niet tegen diergelyk misbruik, de noodige waarschuwing gedaan en nuttige behoedregels opgegeven? Wy hopen eerlang van deze fraaije Redevoering een verslag in dit Weekblad, medetedeelen.

WAGENAAR en op zyn voetspoor ook VOORDA en KEMPER bl. 172, houden den voortreffelyken VIGLIUS ZUICHEMUS VAN AYTTA voor den voornamen opsteller van de bekende Crimineele Ordonnantie van Philips. Wy durven zulk gezag niet tegenspreken; en dat hy een voornaam deel in dezelve gehad heeft, is ook hoogwaarschynlyk, zoo niet zeker. Maar, dat VIGLIUS het eerste ontwerp zou hebben opgesteld, is niet zoo volkomen zeker, en schynt ons althans toe, uit de aangehaalde brieven aan HOPPERUS (die behalve dat zeer duister zyn) niet te blyken. Een oud aanzienlyk man van een helder verstand en uitgebreide kennis, ook in zaken ons Vaderland betreffende, zeer ervaren, vermoedt veel eer, dat een JACOB HESSELS, Raadsheer van Gendt, en daarna lid in den Raad der beroerte, een onrustige geest, welke zyn leven, in die onstuimige tyden, in welken hy tegen van Egmond en Hoornpe ook tegen den Prinse van Oranje zelven gewoed had, met den strop heeft geëindigd, dat die HESSELS het eerste ontwerp zoude hebben gesteld. Hoe dit zy, de zaak is vatbaar voor nadere toelichting. Wy eindigen dit verslag, met ons genoegen en dank te herhalen over dit schoon en belangryk Werk van den Hoogleraar KEMPER, welks tweede Deel wy met het grootste verlangen te gemoet zien.

GESCHIEDENISSEN. KRONYK, of korte opgaaf der gewigtigste gebeurtenissen, byzonder met opzigt tot de Fransche revolutie en hare gevolgen, sedert het laatste van 1788, voornamelyk getrokken uit de Fransche Leydsche Courant, door H. C. SERRURIER. Zeventiende Stukje, 1809. 5llage, ter Drukkerij van de Gebroeders Vosmaer enz., in Octavo, 1810.

Do

De Titel van dit Werk heeft op zich zelve weinig aanlokkelijks. Sommige, wanneer zy van eene Kronyk hooren spreken, vormen zich deswegens zonderlinge denkkheelden. By eenigen komen het eerst de rymkronyken van *Melis Stoke*, *Klaas Kolyn*, *Gysbert Jacobs* en anderen van dien aard voor den geest: anderen wederom denken aan louter Chronologische tabellen, geslacht- en naamlysten: anderen weder aan eene opgave van gebeurtenissen zoo als zy gewoon zyn achter hunne almanakken te lezen en die zy niet zelden als een register beschouwou. Ondertusschen zyn Kronyken van den eehren stempel inderdaad van geene geringe waarde; en de opstellers van dezelve, indien zy anders daartoe de noodige vereischten bezitten, maken zich even gelyk alle andere Oordeelkundige Compilers van woordenboeken, registers, concordantien en wat dies meer is, met betrekking tot het ryk der letteren, niet weinig verdienstelyk; en wy mogen dezelve te regt vergelyken by zoodanige gidsen, welke ons langs de kortst mogelyke bypaden tot ons doel brengen, of die ons een' leiddraad medegeven, om ons, door den kronkelende doolhof van gebeurtenissen, voor gevaarlyke afdwalingen te bewaren. Indien dit in het algemeen plaats heeft omtrent het Geschiedkundige, wie gevoelt dan niet het onwaardebaar nut van zulke medearbeiders, om ons, in het wyde vak der historien te hulp te komen en deszelfs wyduitgestrekte velden te doen overzien? Het tydvak moge dan lang of korter zyn, wy kunnen zuik eene medehulp niet ontberen; en niet alleen de man, die de Geschiedkunde als Schryver bewerkt, ziet met verlangen uit naar zulke nuttige hulpbronnen; maar ook elk die niet onverschillig is omtrent de gebeurtenissen, welke in zynen leeftyd voorvallen, zal met dankbaarheid aannemen alles, wat maar eenigzins strekken kan, om hem zyne nasporingen gemakkelyk te maken. Zelfs is het lezen en gebruik maken van eene enkele goede Kronyk, dikwyls, meer geschiikt, waar de historische massa een' grooten omvang heeft, om het gezigt te bepalen en de aandacht behoorlyk te vestigen, dan het lezen van eene ontelbare menigte politieke geschriften en dagbladen, welke, vooral door hunne byzondere bedoelingen en tegenstrydige berigten, meerder verwarring baren, dan zy ons op den regten weg geleiden. En is dit in het algemeen onbetwistbaar, hoe veel te meer moet dit plaats heoben by elk oplettend beschouwer van de gebeurtenissen, die 'er sints weinige jaren in Europa plaats hadden; gebeurtenissen, waarin elk Vaderlander, die tot dezelve in eenige betrekking stond, niet kon nalaten hartelyk deel te nemen; gebeurtenissen die elkander niet alleen in menigte en snelheid opvolgden, gelyk de wentelende zeegolven elkander voortstuwen; neen dit beeld is te zwak; men zou eer kunnen zeggen, gelyk de baren die door een' orkaan van alle kanten be-

roerd tegen elkander invloeijen, over en weder door elkander tuimelen en zich zoodanig voor ons gezigt in die groote zamenvloeiingen vermengen, dat men ze eindelyk niet meer onderscheidenlyk kan waarnemen. En nu nog eens, wat zyn wy niet verplicht aan hem die te dezen opzigte aan onzen wensch voldoet? Na deze Inleiding gaan wy tot een verslag van het voor ons liggend Werk zelve over. De Ridder en Staatsraad SERRURIER, een man door zyn' werkzamen yver, voor alle nuttige inrigtingen zoo wel als door een schrander bestier, by zyne Land- en Stadgenooten met roem bekend, beschouwde, met niet weinig aandoening en oplettendheid, de gebeurtenissen in het naburig Frankryk, vooral gedurende de geduchte Staatsomwentelingen, welke aldaar in de laatste jaren plaats hadden. Napeinzende over de onberekenbare gevolgen, welke inzonderheid sedert den gewelddadigen dood van den ongelukkigen Lodewyk XVI. natuurlyk moesten voortvloeijen, nam hy ten tyde van dat ontzettend voorval het besluit, naauwkeurige aantekeningen te houden van alles het geen hier mede in eenige betrekking stond, zekerlyk als toen alleen met het oogmerk, om hiervan voor zich zelve en zyne kinderen gebruik te maken, voor welke hy ook, eenigen tyd geleden, een' Katechismus opstelde, die inzonderheid wegens de onafgebroken aaneenschakeling der bybelsche geschiedenissen den hoogsten lof verdient. Om zich tot deze aantekeningen van eenen goeden geleider te bedienen, verkoos den Heer SERRURIER de Fransche Leydsche Courant, gelyk bekend is, door den Heer *Luzac* geschreven, en welke keus kon gelukkiger zyn dan dit Dagblad, dat, sedert zoo vele jaren en onder zoo vele Staatsverwyselingen, zynen roem wist te handhaven; en inzonderheid door opgave van echte Strukken, zich niet alleen by onze Natie, maar by de afgelegenste Volken, in geheel Europa noodzakelyk heeft gemaakt? Van dit bedoeld gebruik echter werd onze Schryver afgeleid door den raad van zynen byzonderen hoeggeachten Vriend, den verdienstelyken Ridder *Kingsbergen*, welke meende, dat zulk eene verzameling van aantekeningen en schets van gebeurtenissen, althans van zoodanigen, die met de Fransche Staatsomwenteling in meerder of minder verband stonden, ook door den openbaren druk moesten gemeen gemaakt worden, en gewisfelyk ten nutte van het lezend publyk zouden kunnen dienen; en wy bedanken dien Vaderlander, zoo wel voor zynen heilzamen raad, als den Schryver, dat hy aan denzelven een billyk gehoor heeft gegeven. Na dat men nu tot den druk besloten had, en ook om tevens daarvan eene Fransche vertaling te vervaardigen, ten einde ook deze onderneming ten nutte der lezers van dit geächt Journaal, in andere landen, dienstbaar te maken: was nu de vraag, wár te beginnen en wár te eindigen; dit moest toch bepaald worden.

Het

Het eerste was gewisfelyk minder willekeurig dan het laatste. De Ridder SERRURIER had nu zyne aantekeningen begonnen met het tydperk der ombrenging des laatsten Franschen Konings, op den 20 van Zomermaand 1792; doch nu begreep hy te regt, dat, wilde men 'er zeker geheel van maken, men ook tot de aanleidende oorzaken, of liever tot de eerste beginselen der revolutie, behoorde terug te treden. Met veel oordeel koos hy daartoe dat tydpunt, toen de Hr. *Necker* als Minister aan het hoofd der Finantien werd geplaatst, waarvan de gevolgen nog in versch geheugen zyn. Zyn Kronyk of historische Schets neemt dus een' aanvang met Wintermaand 1788 en vervat vervolgens de hoofdtrekken der gebeurtenissen, welke aan die van Zomermaand 1792 vooraf gingen en maakt deze voortlopende schets, tot aan het einde des jaars 1793, het eerste Stukje van deze verzameling uit, welke vervolgens ieder jaar van een ander is gevolgd en waarvan wy dus het zeventiende voor het jaar 1809, voor ons hebben. Maar waar zou nu de eindpaal van deze uitgestrekte loopbaan wezen? Zeker het gevoegelykste wanneer de revolutie met alle derzelver gevolgen, geheel was afgelopen; of liever, by het sluiten van eenen algemeenen Vrede, aan derzelver laatste hoofdbedoeling voldaan zal hebben; en de Schryver schynt ook zich tot dat tydpunt te bepalen. Het is waar, men zou kunnen zeggen, daar dit alleen van 'smans keuze afhing, had hy dit kunnen vervroegen, om dus het Werk minder omslagtig te maken, gelyk men by voorbeeld gehandeld heeft met de tafereelen der Fransche Staatsomwentelingen, by *J. Allart* in eene keurige uitgave naar het opstel van den Remonstrantschen Hoopleeraar *Konynenburg*, eindigende met de ten troon verheffing des Keizers. Doch men gelieve zich te herinneren, dat de eigenlyke bedoeling van dat Werk minder was eene aaneengeschakelde schets der gebeurtenissen te leveren, dan wel eene menigte van tafereelen op te hangen, welke de voornaamste derzelven konde voorstellen, en dus als het ware een Kabinet van Historische Schilderstukken te verzamelen, het welk men naar verkiezing van plaats en omstandigheden, kon vergrooten of beperken. Geheel anders is het met onze Kronyk gelegen, en wy hopen met zoo veel vertrouwen als wy het hartelyk wenschen, dat het den Heere SERRURIER by alle zyne gewigtige bezigheden, aan geenen tyd of lust zal ontbreken, om dit Werk tot het sluiten van eenen algemeenen Vrede voorttezetten, hoe onzeker dat tydperk (alleenlyk afhangende van de beschikking der gunstryke Voorzienigheid omtrent het zuchtend menschdom) moge wezen.

Na deze beschryving van het oogmerk, moeten wy nu ook iets van de benadeling en uitvoering dezes Werks zeggen. — Naar mate de gevolgen der revolutie ook op andere

landen meerder invloed hadden, moesten ook de berigten deswegens in de Journalen meerder uitgebreidheid verkrygen; en hoe zeer de opsteller zich ook bevytigde, alles zoo kort mogelijk aan te stippen, moest echter het een en ander, zou het niet duister blyven, eenigzins breeder worden opgegeven; en schoon te dezen opzigte meer of min van het eerst ontworpen plan afwykende, maakte dit het Werk over het geheel, ook nog tot op dit oogenblik, voor ons hoe langer hoe belangrijker.

Men moge ondertusfchen dit louter uittrekken van een dagblad zich zoo gemakkelyk voorstellen als men wil; men heeft het slechts eenmaal te beproeven, en men zal ondervinden hoe veel oordeel en beleid het kost, om dit met de vereischte naauwkenrigheid en onpartydigheid te verrigten. Gewisfelyk is, omtrent het laafte, het *Journal Politique*, een meesterftuk van behandeling; gelyk men, onder anderen, uit de medegedeelde bulletins van de verfchillende partyen kan opmaken; die hoe geweldig zy ook fomtyds van elkander verfchillen, zoo niet tegenspreken, echter den koelbloedigen lezer al dikwerf den weg aanwyzen, om, door het midden van zoo veel uiterften tot de waarheid te geraken.

Wat betreft de zoogenoemde onpartydigheid, als een vereifchte in den opsteller van zulk eene kronyk, hieraan zouden wy zoo zwaar niet tiilen: indien de man slechts geene daadzaken overflaat; maar alles, wat tot zyn plan behoort, getrouwelyk optee kent, dan bekreunen wy 'er ons weinig om, of hy zich in het een of ander geval, dus of op eene andere wyze uitdrukt, en al ware dit ook eens te blykbaar, het zou in allen gevalle, slechts het gevoelen kenmerken van een' enkelen individu, dat toch, in politike verfchillen, luttel beflift. Maar nog iets! Hoe wel voor zeer vele lezers, waaronder ook wy behooren, eene fchets van dien aard niet te uitvoerig kan wezen, zyn 'er echter fommigen, die zich beklagen, dat men hier te veel kleinigheden ontmoet; maar wat zyn toch kleinigheden in dit geval, wie zal uit het kiempje oordeelen welk een boom 'er uit dit teeder beginfel kan opgroeijen? Honderd vonken worden uitgetrapt, en een enkele, door het geringfte windje aangeblazen, veroorzaakt een' brand, dien men zich nimmer daaruit had kunnen voorstellen, terwyl men echter altoos verlangende is die oorzaak te kennen, en het althans den oplettenden ftatsman, in het vervolg, tot nuttige leering kan verftrekken.

Eenige kisten met thee over boord geworpen waren het beginfel van den vorigen geweldigen oorlog in Amerika; en wat de gevolgen van eenen enkelen kanonfchoot op een' Amerikaanfchen bootsman nog kunnen of zullen zyn, is alleen den Hemel bekend. Van meerder aanbelang zou voor ons wezen de aanmerking, dat, indien men zich, by zulk eene fchets,

schets, alleen tot een enkel dagblad bepaalt, men daardoor, hoe volledig het ook op zichzelf zyn moge, verstoken blyft van zoodanige zaken, welke alleen in andere dagbladen gevonden worden, en die wy toch ook gaarne voor de vergetelheid zouden bewaard zien. Doch ook hierin heeft de Heer **SERRURIER** aan onzen wensch voldaan; gelyk hy by voorbeeld (24 Sprokkelm.) de Collecte te Amsterdam voor de ongelukkigen, door den Watersnood; en (29 Herfstm.) het overgaan van St. Domingo, uit de Koninklyke Courant, en van (15 Lentem) de opgave wegens de grootte en volksmenigte van Rusland uit de Leidsehe Holl. Courant, heeft ontleend. Boven alles heeft ons behaagd, hoe onze oplettende Schryver inzonderheid, uit proclamatiën, aanspraken, en gezegden, zoodanige trekken woordelyk heeft opgegeven, welke, of uit zich zelven, byzonder opmerkenswaardig zyn, of waarin de zaden schynen te liggen van het geen nog in het vervolg zou opgroeijen.

Wy zullen, als redenen van verschooning, waarom wy van deze Kronyk, die reeds sedert 17 jaren verscheen, niet eerder verslag gaven, alleenlyk melden, dat het niet tot onze taak behoort, over dag- of maandschriften te oordeelen, ten zy dezelve geheel zyn afgeloopen; doch nu door ondervinding overtuigd van de nuttigheid dezès werks, hebben wy niet kunnen nalaten onze gevoelens daar over duidelyk aan den dag te leggen.

K U N S T E N.

BAZEL. Deze Stad zal nog dit jaar, wat de Kunst betreft, waarschyglyk een groot verlies ondergaan, door den openbaren verkoop van de aanzienlyke Schilderyen-verzameling van **REBER**, welker voornaamste stukken wel door vreemdelingen zullen opgekocht worden. De Katalogus, 136 bladzyden in 8°. beslaande, bevat onder eene menigte andere Kunstwerken niet minder dan 966 Schilderyen van alle Scholen en de voornaamste Meesters.

ROME. **CANOVA** arbeidt tegenwoordig aan het Grafsteente van den beroemden **ALFIERI**, in het welk het hoofdvoorwerp eene schreiende *Italia* is. Onlangs waren zyne beide uit het bad opklimmende Bevalligheden voltooid. Zyne beide Vuistvechters zyn tegenwoordig over elkander in het Belvedere van het Vaticaan geplaatst.

FLO-

FLORENCE. In eene reeks van veertig Platen heeft men ondernomen, op koste van eenige Toskaansche Kunstminnaren, de Schilderyen op de muren van het beroemde *Campo Santo* (Kerkhof) te Pisa, aftebeelden. Een' Venetiaanschen Kunstenaar, CARLO LASINIO geheeten, is de uitvoering van dit werk opgedragen, welke nu ook sinds drie jaren daaraan werkt. Deze verzameling ziet onder den titel van *Pitture del Campo Santo di Pisa, intagliate presso gli originali*, by de Boekhandelaars MOLINI en LANDI, alhier, het licht. Elke Plaat kost zwart een Piaster, gekleurd een Louisd'or. Langs dezen weg worden de Kunstenaars in staat gesteld, om door getrouwe afbeeldingen, de by uitstek merkwaardige Stukken van GIOTTO, der twee ORCAGNA's, van BONAMICO BUFFALMACO, van BENOZZO GUZZOLI, SIMON MEMMI, SPINELLO van Arezzo, ANTONIO van Venetie, TADDEO BARTOLI, PIETRO LAURATI en ANTONIO VITA van Pistaja, altyd voor oogen te hebben.

MILAAN. De Ridder APPIANI, eerste Schilder van Z. M. den Keizer, heeft onlangs, in de zoogenaamde Vorstenzaal van het Koninklyk Slot alhier, eene Schildery en Fresco voltooid, dat door alle kenners voor een meesterstuk der hedendaagsche Kunst gehouden wordt. Het hoofdenkbeeld in dezelve is: Vulcanus overhandigt Minerva een Schild, waarop Napoleons daden afgebeeld zyn. De Godin der zegepraal grypt het schild aan en bewondert de voortreffelyke voorstelling. Minerva, die in het midden staat, verklaart met zichtbaar welgevallen voor de Muse der Geschiedkunde de byzondere voorwerpen, en deze schryft Minerva's verklaring op eene tatel, welke op den rug van den Tyd leunt. De Tyd treedt de boeken en geschriften, die de daden der helden vóór Napoleon bevatten, met voeten. Aan deszeifs zyde staan twee Geniën, met een zandlooper in de hand, die het vallen van het zand doen ophouden. Fama eindelyk verheft zich in de lucht en verkondigt de heldendaden aan alle de vier Wereldeelen, welke als vier vrouwen met de gewone attributen haar omringen en hare verschillende gevoelens toonen over het verkondigde; men acht deze Allegorie even gelukkig gevonden als geestig uitgevoerd.

PA.

PARYS. Men ziet hier tegenwoordig met verwondering de hoogte, waartoe eene zekere Hr. CRUSSAIGER het *teekenen met de pen* heeft opgevoerd. De voortbrengfelen van zyne kunstryke hand zyn zoo fyn bewerkt, en alle trekken fmelten in dezelve zoo in een, dat men ze voor uitvloefelen van een meesterlyk penfeel zou houden. Aan verfcheide Vorften heeft hy reeds proeven zyner Kunst overhandigd; onder anderen een Dekfel van een Beker aan Paus PIUS de VII, met een Allegorifche voorftelling verfiend; welke zyne uiterfte tevredenheid over dit Kunstftuk betoonde en den Kunftenaar ter belooning met een' zeer fraaijen Rozenkrans van Agaat-Onyx, met gouden en zilveren Penningen pronkende, befchonk. De pen van den Hr. CRUSSAIGER behandelt allerlei onderwerpen, maar liefst wykt hy dezelve aan de Allegorie, die zulk een uitgestrekt veld ter bearbeiding aan den Kunftenaar oplevert. Voorts behooren Godsdienftige onderwerpen onder zyne meest geliefde, hoewel hy ook geene fchilderachtige gezigten, fraaije landschappen en gedenktukken, voornamelyk bouwvallen, waar mede zich belangryke herinneringen uit de vroegere Eeuwen verbinden, veronachtzaamt. Op eene bewonderingwaardige wyze heeft hy de geheele Gefchiedenis der Schepping, volgens het eerfte Boek van MOZES, behandeld. Ook aan Keizer NAPOLEON zyn proeven zyner Kunst vertoond; en behalve de fchoonheid van het werktuiglyke, fchittert in zyne Allegorien veelal zinryke vinding by uitteek door.

BEYEREN. Onze Kunstlievende Kroonprins had den Beeldhouwer LANDELIN OHMACHT, van *Rothweil*, die voor een achtungwaardig en befcheiden Kunftenaar algemeen bekend staat, den last opgedragen, om het Borstbeeld van den grooten Meester der Duitfche Schule, HANS HOLBEIN, voor zyne Gallery van afbeeldingen van groote Duitfchers te vervaardigen. Deze heeft hetzelfde reeds voltooid. Het is van wit Cararifch marmer en kolosfale grootte, volgens portraiten van HOLBEIN, in grooten ftyl en met veel vlyt uigevoerd, en een voortreffelyk voortbrengfel der nieuwere Beeldhouwkunst.

HAN-

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 12 van Lentem. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C. niet gen.	
enz.	100½ 101½	dito dito nieuwe.	45 46
Rusland 5 prCt.	75½ 76½	Portugal, by Hope & C.	5½ 99
Zweden 5 prCt.	77½ 78½	Engeland. Annuiteit. 3 prCt.	68½
Denemarken. Toll. 4 prCt.	82 83	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	98 99	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	96 97	Dito Cert. by R. & V.	79 80
Keizer van Oostenryk 5 prCt.	44½ 45		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	40 41	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	39½ 40½	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57½ 58½

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	26 27	dito Domeinen. 4 prCt.	niet gen.
dito a 2½ prCt.	24½ 25½	dito Vrywillig a 5 prCt.	38½ 40½
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	28½ 29	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	26 27	met oploop. premie by Aflosf.	67½ 69
dito 1801. a 3½ prCt.	28½ 29	Rescriptien Losb. na den Vrede.	33½ 34½
		Agio van de Bank.	½ prCt.

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

PARYS. Men heeft dezen Winter het ongewoon genoeg van hier ook te kunnen schaatsen ryden. De toevloed der lieden, op dit wintervermaak gezet, was het grootst by de komst *de la Villette*, waarvan zich de behoefte klasse uit de Voorstad St. Martin ten baren voordeele bediend heeft. Op het ys zelve, langs de muren, hebben zich Schoenlappers ter herstelling der schaatsen nedergezet; kooplieden in koekjes plaatsten mede hunne tafeltjes; de schuiften werden busetten; de schoenpoetser maakte van zyn bankje door het omtkeeren eene siede en verkauwde die; de pakdrager leende zyne schouder aan den leerenden schaatsryder; een ander bood aan zich by het kleed door wankelende ryders te laten vasthouden; twee stoelen op dezelfde plank op eenigen afstand van elkander vastgemaakt, noemde men *vis à vis*, en dit voertuig werd onophoudelyk gebruikt. Daarenboven verrigten de Savoyjaards allerlei kleine diensten, het voortduwen van een siede, het bewaren van een *carrick* (zoo heet tegenwoordig een jas met grooten kraag), rotting of het roepen der koetfiers.

STER.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

BELLUNO, den 28sten van Louwmaand. Na eene stremming van gemeenschap gedurende tien dagen, heeft men hier zeer droevige byzonderheden ontvangen, wegens de ongelukken, welke eene ontzaggelyke menigte sneeuw, die in de laatste dagen in de Cantons van *Cadore*, *Zoldo*, *Agordo* en *Fonzaso*, gelegen in de bergen, gevallen is, veroorzaakt heeft. Den 20 dier maand was de sneeuw te *Zoldo* en in dien omtrek 9 voeten hoog, en den 25 werden zes gebouwen, acht particuliere huizen en vier bruggen geheel vernield. In het land van *Cadore* en *Agordo* hebben insgelyks zulke ongelukken plaats gehad; doch men weet nog niet geene zekerheid de schade, welke daar door ontstaan is. De onberekenbaarste verliezen zyn veroorzaakt door de sneeuwklompen, welke met zulk eene snelheid van de bergen gevallen zyn, dat zy alles in hunnen val medegesleept hebben. Twee dezer sneeuwklompen, welke zich naar *Termine en Perrazzalo*, in den omtrek van *Cadore*, rigten, hebben verscheide velden en zeer uitgestrekte bebouwde landen verwoest, en de overblyffels tot in de *Piave* medegesleept, welker loop daar door gedurende eenigen tyd gestremd geweest is. Het Dorp *Aune* is byna geheel verwoest; twintig huizen zyn aldaar door eenen geweldigen sneeuwval geheel omverworpen. De inwoners, van het dreigend gevaar door een onderaardsch gedruisch verwittigd geworden zynde, hebben zich gered, behalve drie vrouwen en vier kinderen, welke met de huizen tot beneden in het dal zyn medegesleept. Meer dan 200 menschen zyn bezig, om de lyken en goederen uit de puin te werken.

VIERLINGSBEEK (Lande van Kuik), den 25sten van Sprokkelmaand. Heden na den middag omtrent vier uren, nadat het den geheelen dag sterk gewaaid en tuschen beiden geweldig geregend had, kregen wy eene hevige hagelbui met eenen West-Noord-Westen wind verzeld. De lucht was zeer dik en duister. Op het onverwachtst hoorde men eenen geweldigen donderslag; de bliksem sloeg in den toren, verwekte brand, is zelfs, naar alle waarschyndlykheid, den geheelen toren door naar beneden geloopt, en is beneden door de deur, nadat hy aan beiden zyden eenige kalk van den muur had genomen, uitgeslagen, zynde de deur een weinig gebrand of zwart geworden. Door de vlyt der Inwoners werd de brand, die boven in den toren, doch gelukkig niet hoog boven het muurwerk ontstaan was, met vele moeite gebluscht; ware dit niet gelukt, dan had het Dorp geheel of ten deele kunnen afbranden. — Het byzonderste is, dat men maar éénen

éénen donderflap gehoord en maar éénen bliksem gezien heeft, en dat de hagel op sommige plaatsen, waar hy was opgejaagd, nog Dingsdag avond, den 27sten, schoon het niet koud was of vroom, te zien was. De hagel was, gelyk zulks des winters plaats heeft, klein, en heeft geene schade gedaan, doch de wind veroorzaakte aan sommige daken eenige schade.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Lente- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
7	{ 29. 1½ 29. 0½ 29. 0½	{ 43 47 44	{ Z. Z. O. Z. O. —	voorm. betrokken; 'smidd. bew. nam. zware donder, bliksem, regen en hagel; vaders bew. regenbuijen.
8	{ 29. 1 29. 2 29. 2½	{ 43½ 54 48	{ Z. t. w. Z. Z. w. —	bewolkt.
9	{ 29. 2½ 29. 0½ 29. 4	{ 48 51 50	{ Z. w. Z. w. t. w. —	zeer harde wind; 's morg. regen; verders bew. meest omtr. betrouk. 's nachts stormachtig met zware reg.
10	{ 29. 5 29. 5½ 29. 7	{ 49 51½ 46	{ Z. w. Z. w. t. w. w.	bewolkt: stormachtig. tusfchen beide wat regenachtig.
11	{ 29. 9½ 29. 9 29. 8½	{ 46 50 45½	{ Z. w. t. Z. Z. w. Z. w. t. w.	harde wind; bewolkt; tusfchen beide iets regen; 's nachts zware regen.
12	{ 29. 7 29. 6½ 29. 7½	{ 43 47 41	{ O. t. Z. w. Z. w. N. w.	betrokken; zeer windrig; 's morgens en 's avonds regen.
13	{ 30. 0½ 30. 0½ 29. 9½	{ 38 43 35	{ N. t. o. N. w. N.	bewolkt.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 176; en te *Haarlem* 13, onder welke laatften 3 beneden de 12 Jaren en 2 Militairen.

BEKENDMAKINGEN.

*** Met den aanvang dezes Jaars te GOUDA een IN-
STITUUT, dienende, om eenige Jongelingen op
te leiden tot de Akademische Lessen, opgericht zynde door
C. SCHOLL VAN EGMOND, Rector der Latynsche Scho-
len aldaar; kan elk des begeerende gratis een uitvoerig BE-
RIGT wegens deze Inrigting, bekomen by voornoemden Rec-
tor, alsmede by den Boekhandelaar W. Verblaauw te Gou-
da en by den Uitgever van dit Weekblad. Brieven franco.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 12. *Vrydag den 23 van Lentemaand.*

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

KOPENHAGEN, den 19 van Wynmaand l. l. Onder het bestuur van de Hoogleeraren: GULDBRAND, VIBORG, HERHOLDT, SCHEEL en SKJELDERUP, is, door medewerking van het Clasfensche Fideicommis en van het Koninklyk Gezondheids-Kollegie, heden alhier een Gezelschap tot stand gebragt, dat den naam van het Clasfensch Letterkundig Gezelschap voor Artsen dragen zal, en waarin reeds verscheide verlichte Geneesheeren uit deze residentie deel nemen. Hun doelwit is, om de gewigtigste Ontdekkingen voor de Artsenykunde, die zoowel in als buiten 'slands gedaan worden, zoo spoedig mogelyk aan hare beoefenaars in Dene-marken en Noorwegen bekend te maken. Ten dezer einde zullen zy zich de merkwaardigste der uitkomen-de Medico-Chirurgische Geschriften aanschaffen, een Leesgezelschap voor de Geneesheeren binnen deze Stad oprigten en tevens een periodiek Werkje onder den titel van: *Bibliotheek voor Geneesheeren*, uitgeven. Deze zal de door het overlyden van den Justitieraad RAFFN gesloten Bibliotheek voor Natuur-, Genees, Huishoud-

I. DEEL. M kun-

kunde enz. vervangen en zoowel oorspronkelyke Verhandelingen als Uittreksels uit vreemde Werken bevatten, en bovendien Boekbeoordeelingen van in- en buitenlandfche Gefchriften, Berigten van openbare Inrigtingen in het vak der Geneeskunst, benevens daartoe behoorende Verhandelingen enz. leveren. Het Gezelschap meent langs dezen weg tevens eene nadere Wetenschappelyke verbindtenis tusfchen de Artsen der Hoofdstad en die in de Provinciën van Denemarken en Noorwegen daartestellen.

ITALIE. De beroemde Letterkundige FEA houdt zich met eene nieuwe uitgave van *Horatius* onledig, waartoe hem ter verbetering van den tekst een zeer veel beteekenend tot hier onbekend Codex uit de Vatikaanfche Boekery heeft aangespoord. — Binnen kort verwacht men eene beschryving van alle de Werken van *Canova*; de Auteur daarvan, de Gravin ISABELLA TEOTACHI ALBRIZZI, te Venetie, zal de oordeelvellingen van verschillende Geleerden en Kunstenaren over dezelve hierin byeen brengen en geregeld overwegen. Het is te hopen, dat zy *Fernow* in dezen moge geraadpleegd hebben, en zonder vrees voor *Canova's* uitgebreiden roem de onbevooroordeelde waarheid, even als deze, moge hulde doen. — Een jonge Geleerde, uit Confu geboortig, STELIO DORIA PROSSALENDI, heeft zich onlangs door eene Verhandeling over eene Medaille van *Augustus* hier voordeelig bekend gemaakt. Dezelve is aan den beroemden *Millin*, te Parys, opgedragen, en te Florence gedrukt. Zyn oogmerk is zich aan de hier zoo zeer veronachtzaamde Penningkunde voornamelyk toe te wyden.

DRESDEN, den 3 van Sprokkelmaand. Heden overleed hier de algemeen geachte en voortreffelyke Tooneelfpeler OPITZ, in den ouderdom van 53 jaren. Sinds tweé en twintig jaren was hy Regisseur van het hier bestaand Duitsch Hofooneel-Gezelschap en sedert vier en dertig jaren lid van hetzelfde, terwyl het by afwisseling te Leipzig en hier speelde. De Jicht, waar van hy de laatste jaren een groot lyder was, viel op zyne ingewanden, en veroorzaakte vry plotfeling zynen dood. Hy was een geboren Brandenburger, en zyn Vader het laatst Postmeester te Marienburg. Toen hy op

op de Hallische Univerfiteit ftudeerde, kon hy de bevalligheden van Thalia en Melpomene geenen wederftand bieden. Hy begaf zich dus naar Leipzig, ofteferde beide Godinnen, die hem zyn leven lang gunftig bleven, en beirad het Tooneel daar eerft by het Seilerfche Gezelfchap. Om zyn talent meer te volmaken, deed hy weldra een' uitftap naar de omftreken van den Ryn, welke toen door GROSZMANN's tooneelvertooningen vermaakt werden. Hier koos hy zich vooral BORGHENS tot model, en naderhand herwaarts terug gekeerd, betoonde hy zich in verfcheide vakken een' zeer geöefend Tooneelkunftenaar. De natuur had hem met een mannelyk fraai voorkomen, een verwonderingwaardige buigzaamheid van orgaan, een voortreffelyk geheugen en eene levendige verbeeldingskracht toegelust; en met dit alles vereenigden zich voorbeeldeloze yver en oefening. Hoe zeer fomtyds byna onnavolgbaar in het Treurfpel, waren de glansryke Ridder-rollen en alle die; waarin een by uitftek groote levendigheid en vlugheid vereifcht werden voor hem het meest gefchikt, om 'er in uit te blinken. By zyne plegtige maar eenvoudige begrafenis; waren alle Kunstbroeders van het Tooneelgezelfchap en andere beminnaren van Dichten Tooneelkunde tegenwoordig; en de Dichter WINKLER fprak over zyn graf eenige toepasfelyke Dichtregelen uit, die van ware kunstmin en droefheid over het geleden verlies voortreffelyk getuigden.

I N L A N D S C H E.

KATWYK, den 2den van Lentemaand. De dagelykfche Waarnemingen der Uitloozingen van Rhylands Boezemwater, in het voorleden jaar, door de Sluizen op het Y; en door de Sluizen alhier, hebben opgeleverd den navolgenden uitflag:

Van den 1ften van Louwmaand 1809, tot den laaften van Wintermaand 1809, hebben alle de tyden van Uitloozing; zamen genomen, uitgemaakt:

Door de Sluizen te Spaarndam 935½ uren, met een gemiddeld verval van 8½ duimen.

Te Halfwegen 870 uren, met een gemiddeld verval van 12½ duimen.

Te Katwyk 1638 uren, met een gemiddeld verval van 21½ duimen.

M 2

Wy:

Wydets moet nog worden aangemerkt, dat de Boozem van Rhymland, sedert den 1 tot den 31 van Louwmaand van het tegenwoordige jaar 1810, drie duimen is verlaagd, waartoe hebben gediend de navolgende Loozingen:

Door de Sluizen te Spaarndam 86 uren, met een gemiddeld verval van $6\frac{1}{2}$ duimen.

Te Halfwegen 66 uren, met een gemiddeld verval van $2\frac{1}{2}$ duimen.

Te Katwyk $291\frac{1}{2}$ uren, met een gemiddeld verval van $24\frac{1}{2}$ duimen.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE REDEVOERINGEN. ALB. JAC. DUYMAER VAN TWIST, Professoris Groningani Oratio: *De iis, ad quae Codicis Napoleontei Hollandi doctor, ad saluberrimum regis, hunc perferentis, consilium suū docendi ratione adjuvandum imprimis attendat.* Habita d. xii. Octobr. 1809. cum, incunte anno Academiae Groninganae cxcvii. rectoris magnifici honorem deponeret. Gron. ap. N. Veenkamp et Fil. et W. Wouters. MDCCCIX. 4°. pp. 36.

Zoo ooit, is thans de stof dezer redevoering in dit tydskif van pas en belang. Wy hebben nu een nieuw Wetboek van Burgerregt; maar uit het zelve, zal nog eerst een eigenlyk stelsel van nieuw Hollandsch Burgerregt moeten geboren worden. Hoe waar het ook is, dat voortaan de gewysden der Hoven en andere regtbanken, de advyzen der Regtsgeleerden, de loop en inrigtingen van alle regtsgedingen, het onderwys van het Burgerregt enz. door het nieuwe *Wetboek Napoleon*, en de twee andere, het *Crimineele*, en *over de regterlyke instellingen en regtspleging*, zullen gewyzigd moeten worden en geheel op dezelve gegrond zyn; het is niet minder waar, dat die Gewysden, die Advyzen en regtsgeleerde geschriften, het onderwys van het Burgerregt, dat dit alles eenen wederkeerigen invloed op het goed verstand dier nieuwe Wetboeken zal hebben. Hoe veel was het stelsel van regt, in het Romeinsche Wetboek, niet aan de *rerum judicatarum auctoritas*, zoo als CICERO in *Topic.* die noemt, aan de *edicta praetorum*, aan de *responsa prudentium* enz. verschuldigd? Wanneer het goed verstand van het Nieuwe Wetboek, in zynen geheelen omvang, zoo wel van al wat in zyne grondbeginselen, heerschende regels, geest, analogie enz. ligt opgesloten, als van 't geen letterlyk in hetzelfde is uitgedrukt, zal geboren zyn, dan, en dan eerst, zal

zal een hecht en zamenhangend stelsel van Hollandsch Burgerregt het licht kunnen zien. En deze gedachte beneemt niets aan de waarde van 't Wetboek, welks opstellers zoo weinig een stelsel van Regt bedoelden, dat zy veel eer, al wat naar een Leerstelsel van regt zweemde, opzettelyk vermyd hebben. Dus is dan eene eigenlyke *Wetenschap* van het Hollandsche Burgerregt, nog te wachten, en moet die in het nieuwe Wetboek geworteld zyn; zoo volgt van zelfs, de waarheid van dat gene waar mede wy dit verslag aanvingen, nam.: dat eene *Voordragt van die zaken, op welke een onderwyzer van het nieuw Hollandsche Wetboek voornamelyk te letten heeft, om het heilzaam doel des Konings, dat Wetboek uitvaardigende, door zyne leerwyze te bevorderen*; dat, zeggen wy, zulks een woord juist op zyn pas gesproken is.

In de inleiding billykt de Redenaar het algemeen verlangen naar eene verbeterde Wetgeving (*), maakt gewag van de pogingen in 1798 hiertoe aangewend, en van de vervulling van dat verlangen in dit jaar 1809, door de afkondiging van het *Wetboek Napoleon, voor Hollandingerigt*, en dringt aan op den plicht, ook byzonder van zich zeiven, uit hoofde van zyn ambt, om het oogmerk der nieuwe Wetgeving te bevorderen, zynde de overweging van dezen plicht de aanleidende oorzaak geweest der keuze van zyn onderwerp voor zyne redevoering.

De Hoogleeraar ontveinst geenszins de voordeelen der vorige Burgerwetgeving; maar sielt daar tegen, behoudens alle eerbied voor de wysheid onzer Voorvaderen, openhartig, en met verzaking van alle bygeloovige aanhefing aan het Oude, de moeilijkheden en gebreken van het vorige Burgerregt voor, en dringt het wenschelyke van een algemeen, eenparig, gelijkvormig, zeker en voor ons Land eigenaardig geschikt regt, krachtig aan. z. bl. 6—12.

Het Romeinsche Regt bestond uit beslissingen van byzondere gevallen; doch het nieuwe Wetboek meer uit algemeene voorschriften. De noodzakelykheid van dit laatste noopte reeds latere Regtsgeleerden, als THIBAUT, HUGO, WEBER enz. tot pogingen, om het Rom. Regt tot algemeene voorschriften te brengen, bl. 12-14. Recensent voegt hier by, dat, tot dat zelfde oogmerk, NIC. VIGELIUS reeds in 1568-1570 te Basel een verbeterd *Corpus Juris* uitgaf; even als in 1579 FRANC GRATIANUS DE GARZATORIUS. Dit verlangden ook CONRINGIUS, ROSENVELD, HEYNECCIUS en anderen; vooral de groote LEIBNITZ, die op aandrang van BOINEBURG aan eene

(*) Men zie het voortreffelyk werk van den Hoogleeraar KEMPER over het Nieuwe Civiele Wetboek, waarvan wy onlangs een kort verslag gaven, vooral in de Inleiding.

eene *Jurisprudentia Methodica* heeft gewerkt. KAESTNER gaf ook op aanrading van LEIBNITZ eene Disfertation *De principiis jurisprudentiae in pauca capita redigendis* in 1710 te Rintelen uit. Aan wien zyn mede de pogingen van DOMAT, SENCKENBERG, BERGERUS in zyn *Corpus juris reconcinnatum* 1767. van POTHIER, van LEISCHING en anderen, onbekend? om nu van de stappen tot dit zelfde doel, van BLACKSTONE, van BENTHAM, van FILANGIERI niet te gewagen. Men herdenke hier aan het Berigtschrift van de schrander KATHARINA II.; het Werkje: *Gedachten over het zamenstel der Hedendaagsche Burgerlyke Regtsgelerdheid en praktyk*, in 1777, en andere geschriften, ter dier zelfder gelegenheid in 't licht verschenen, en men zal met den Heer VAN TWIST moeten erkennen, dat het een algemeen oordeel en geroep was, dat, hoe voortreffelyk ook het Rom. Wetboek is, eene algemeene hervorming en verbetering van het Burgerregt voortrekt noodzakelyk was. En zie hier dan die verbetering door de Nieuwe Wetboeken daargesteld; en dus aan de algemeene wenschen voldaan, bk 14.

Het groote doel der nieuwe Wetgeving is meerdere eenheid, eenparigheid, zekerheid: maar de Hoogleeraar ducht, dat dit doel ligtelyk zoude gemist worden, door blinde gehechtheid aan het oude, door verkeerde wyze van uitlegging en toepassing van het nieuwe Wetboek in verschillende plaatsen en voor verschillende regtbanken, waar door de oude onzekerheid zou herleven, en wederom veel verscheidenheid en betwiste stellingen omtrent het geen, in het Wetboek niet woordelyk beflist is, geboren worden; vooral, indien op den waren geest van het nieuwe Wetboek geen opmerkzame acht werd geslagen. Deze bekommring doet den Hoogleeraar vier behoedmiddelen tegen dit gevaar voorstellen. I. Zonder praal van geleerdheid zich tot den waren geest van het Wetboek zelve te bepalen, bl. 16 en 17. Het wordt niet alleen als schadelijk, maar ook als nadeelig afgekeurd, by de lessen oyer het Rom. of vorig Vaderlandsche Regt, alleenlyk hier en daar het verschil van het Nieuwe Regt aan te wyzen: dit oordeelt de Hoogleeraar geheel ongeschikt, om den waren aard, strekking en geest der nieuwe Wetgeving te doen kennen, welke alleen uit haren eigen bron kan en moet gekend worden, z. bl. 17 en 18. II. Een voorzigtig gebruik van het vorig Vaderlandsche regt. Niet, als of de Werken van DE GROOT, VAN BYNCKERSHOEK, HUBER, VOET, VAN LEEUWEN, SCHRASSERT enz. achter de bank moesten worden geschoven; want het N. Wetboek is naar het vorig Nederlandsche Regt ingerigt, en ontleent dus daar uit zyn licht en verklaring: maar zal, volgens den Redenaar, het misbruik verhoed worden, dan moeten, vóór het gebruik dier Schryvers, de voorschriften, de aard, de geest van het N. Wetboek zelve grondig gekend zyn, bl. 18 en 19. Hier uit mag Recensent dan ook

ook afleiden, dat ook volgens den Hr. VAN TWIST eene vergelyking van het gekende nieuwe Regt, met het Romeinsche, en vorig Vaderlandsche, onontbeerlyk is. III. Zoodanige behandeling der Oude Wetten te vermyden, welke die Oude Rom. en Nederlandsche Wetten met de Nieuwe te gelyk in volle kracht zoudē doen overblyven: als het welk met een *eenparig*, een *zeker*, een *eigen* Regt, volkomen srydig is. Niets is, volgens den Redenaar gevaarlyker, dan, in geval van twyfel, terstond naar die vorige Wetten toevlugt te nemen, in plaats van zich by het Wetboek zelve te houden, en het Wetboek uit de grondbeginselen van het Wetboek, te verklaren, z. bl. 20-26. Recensent staat volledig toe, dat het ongerymd zoude zyn de oude Wetten te gelyk met de nieuwe te willen doen gelden: maar hy meent tevenster voorkoming van misverstand te moeten opmerken, dat het oogmerk van den Redenaar geenszins is, van af te keuren, om, in die gevallen, waar in alle hulpmiddelen, in het Werboek zelve, ontbreken, te raadplegen met die oude, 't zy Romeinsche, 't zy Vaderlandsche Wetten, welke met de uitdrukkingen, met den geest, aard en analogie van 't nieuwe Wetboek volkomen strooken, welke met de natuurlyke billykheid overeenstemmen, en als het ware, de stem van het Regt der natuur zelve zyn, tot welke, als een eeuwig en onveranderlyk regt, de eenigste weg alsdan open staat. IV. Eene vergelyking van ons Hollandsch Wetboek, met het Fransche, op welks leest het onze geschoeid is, maar in dier voege, dat ons Wetboek uit geen vreemd regt, noch Fransch, noch Romeinsch, noch Pruisisch, of dergelyke, maar uit zyn' eigen boezem, verklaard worde en aangevuld, bl. 26—30.

Dit is de zakelyke inhoud dezer fraaije redevoering, welke doorgaans in eenen mannelyken styl, de zegespraal aankondigt over ingewortelde vooroordeelen, waar aan eene gehechtheid aan het oude, uit lange gewoonte en hebbelykheid geboren, niet zelden onverzettelyk doet kleven. De Hoogleraar VAN TWIST voorspelt bl. 30 op het einde, dat 'er wel zullen zyn, die van hem verschiden. Dit is zeer mogelyk; maar het zal 'er op aankomen, dat men zich regt verstaat. Voorzeker moet al wat aan omslagtigheid, aan dobbering en verwarring zou gelegenheid geven, vermyd worden; maar eene behoorlyke vergelyking van het Nieuwe, met zyne bron, dat is, met het oude Romeinsche en Nederlandsche Regt, komt aan Recensent voor, niet alleen volstrekt noodzakelyk, maar ook het geschikteste behoudmiddel te zyn tegen alle vermenging en verwarring; eene zaak, die door den Redenaar zelven met nadruk is aangedrongen, zoo dat hieromtrent geen verschil van gevoelen plaats heeft. Mogelyk zou men als eenen regel mogen aannemen, dat het geen, in het Nieuwe Werboek onbestist is, en noch met deszelfs woorden, noch grondbeginselen, noch analogie, geest en aard srydig is, en, overeenkomstig

het Regt der Natuur en de billykheid, in het vorige Regt, is bepaald geweest, ook nu nog met grond kan gevolgd worden. B. v. eene voortduring van huwelyksche gemeenschap van goederen na het overlyden geldt ook volgens art. 196 van het Nieuwe Wetboek, maar van eene voortduring van gemeenschap van winst en verlies, herinnert zich Recensent niet, dat in het N. Wetb. wordt gesproken: maar zou zy daarom, terwyl zy volgens den Hoogleraar v. D. KEESSEL in zyne *Thef. Jur. Holl. et Zel.* th. 266 te voren plaats had, nu, om dat enkel stilzwigen, moeten geacht worden, verboden te zyn? Zyn niet veelvuldige uitdrukkingen en formulieren, in huwelyksche voorwaarden, voorheen zoodanig beschouwd en aangenomen, dat zy gerekend werden, de gemeenschap van goederen tuschen echtgenooten of in- of uit te sluiten? Z. ARNTZEN. *Inst. Jur. Belg.* P. II. T. 5. § 78. VAN BYNCKERSH. *Burg. Regtsz.* III. 10. Zou men nu die redelyke en gegronde opvattingen dier bedoelde uitdrukkingen, ook nu niet mogen overnemen? Die vergelyking toont ons, aan den eenen kant, aan, dat het vorige regt, nam. eene voortduring van huwelyksche gemeenschap, door enkele toelating in het Testament, zonder erfstelling, kon plaats vinden; z. v. D. KEESSEL. th. 269: doch dat zulks nu volgens art. 196, niet geldt: maar die vergelyking toont ons te gelyk aan, dat even als in het vorige regt, ook nu nog de geest van het N. Wetboek is, zoo veel ruimte als mogelijk is aan de vryheid der huwelyksche voorwaarden toe te kennen, maar tevens als een' regel aan te nemen, dat de huwelyksche gemeenschap van goederen, in twyfel, eerder aangenomen, dan uitgesloten moet worden geacht: z. art. 63. Dusdanige gevallen zyn menigvuldig.

Maar wy zouden ongevoelig de palen eener recensie voor dit Weekblad overtreden. Wy eindigen dan ons verslag met betuiging, dat wy in deze fraaije redevoering met genoeg, de kenmerken van ware welsprekendheid, van grondige kennis, van yver voor de vestiging van eene zuivere Regtsleer, en byzonderlyk ook van vaderlandsche rondheid, overal hebben aangetroffen.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

ENGELSCHER WYSE VAN HET LEDER WATER- DIGT TE MAKEN.

Het is bekend, dat men langs twee wegen het leder volkomen waterdigt zou kunnen maken; vooreerst door-
het

het zamenpersen van alle deszelfs deelen, ten einde die zoo tot elkander te doen naderen, dat het water 'er niet meer kan doordringen; ten tweede door deszelfs porien met eene in water onoplosbare en in de lucht niet vervliegende stof te vervullen; doch de mindere uitvoerbaarheid van het eerste vestigde in dezen algemeen de aandacht op het laatste. Dezen weg staat dan ook de Engelsche Heer HITCHCOOK te Helborn, in het Graaffschap Middlesex, ten bedoelden einde in, en gaat daarby op de volgende wyze te werk.

De eerste bewerking der ruwe huiden, als het waschen, het afharen met kalk enz., geschiedt volkomen op de gewone wyze. Hierop neemt men een zeker aantal huiden, echter niet minder dan vyftig, en doorweekt die in een bad, dat uit 160 ℥ water, $1\frac{1}{2}$ ℥ zinkvitriool, 2 lood sal ammoniak, en 1 ℥ wynsteen, door de oplossing dezer stoffen in het water, gereed gemaakt wordt.

Na het verloop van een etmaal, gedurende welken tyd de huiden dikmaals moeten gekeerd worden, laat men het vocht in eene andere kuip loopen, om een nieuw bad zamen te stellen. Ten dien einde voegt men by dit vocht 3 ℥ zoutzuur, 1 ℥ salpeterzuur en 10 ℥ zwavelzuur; mengt alles goed onder een, en legt dan de huiden weder in dit bad, waarin zy aanhoudend gewreven en gekeerd worden, om de verhitte, die anders plaats kan hebben, te voorkomen; en deze arbeid wordt een etmaal onafgebroken voortgezet.

Na deze bewerking worden de huiden in een stroomend water gewaschen, en laat men dezelve daarin vierentwintig uren liggen, om alle overgebleven deelen der zuren daaruit te verwyderen. Men laat vervolgens dezelve uitdruipen en wringt ze zachtelyk uit, zonder ze te scheuren, waarna zy in een' looiput gebragt worden.

Daarby bedient zich de Heer HITCHCOOK van de volgende manier. Hy doet in eenen grooten koperen ketel 20 ℥ eiken run, 5 ℥ olmen- of ypenbast, 3 ℥ guajakhout, 3 ℥ sassafras hout en 7 ℥ sumak, alles klein gemaakt, giet 80 maten water daarop, en laat dit alles nu 24 uren lang zacht koken. Het afkookfel wordt daarop doorgezygd, om het schoon te maken, waarna men het zoo ver laat verkoelen, tot men 'er nog slechts de handen in houden kan. In

In dezen staat doopt men nu de huiden de een na de andere in dit vocht, en houdt ze slechts vyf minuten lang daarin. Vervolgens worden de huiden in eene looiput gelegd, die men met een dergelyk afkookfel van eikenbast of sumak gevuld heeft; in welke broeijing de huiden vier of vyf dagen blyven liggen, na welk tydverloop zy genoegzaam zyn voorbereid, om nu voor het water ondoordringbaar gemaakt te worden.

Ten dezen einde worden nu de huiden vyf of zes dagen lang in nootolie of in derzelve plaats in lynolie geweekt; waaruit men dezelve niet neemt, voor zy zeer goed 'er van doordrongen zyn, en ze dan uitwringt, om de overtollige olie te ontlasten.

Daar by deze bewerking kreuken en vouwen in de huiden komen, welke hare fraaiheid benadeelen, worden zy gestreken en met een houten stok gewreven, tot zy zoo gelyk immer mogelyk worden.

Zoo toebereid worden de huiden met een gedeelte van eene straks te vermelden kompositie begoten, die men met een hout of borstel 'er in wryft, zoo lang de stof nog warm is. Deze bewerking herhaalt men nog drie- of viermaal, waarna men de huiden eenige dagen laat droogen, wanneer zy reeds gebruikt kunnen worden.

Tot de bovengenoemde kompositie gebruikt men vermiljoen, yzervitriool, loodzuiker, harst, gele was en pek, van elk één ℥ . Hierop giet men 28 maten lynolie, waar voor men zich ook van nootolie of zelfs van traan, kan bedienen, en kookt dit mengfel zoo lang in een ketel, tot het de dikte van triakel verkregen heeft, in welken staat het gebezigd wordt.

By het gebruik van deze kompositie, moet men zorg dragen, dat het overal gelykmatig worde ingewreven, om in de huiden op alle punten gelykelyk doortedringen.

De ondervinding kan het best leeren, of deze manier van het leder waterdigt te maken voldoende zy; terwyl elk bekwaam looijer zich in staat bevindt, om dit vraagstuk volledig op te lossen.

HET ETEN VAN BEVROREN AARDAPPELEN VOOR DE GEZONDHEID NADEELIG.

In eene openbare Inrigting te Berlyn, waarin omtrent 400 kinderen opgevoed en verzorgd worden, nam de Heer Hofraad Dr. BREMER onlangs waar, dat op eenen dag ten gelyken tyd acht derzelve, na het gebruik van bevroren Aardappelen, zich ongesteld gevoelden, en dezelfde toevallen hadden. Zy klaagden alle over hoofdyn, hevige kwalykheid, onvermogen, om zich op de been te houden, hadden de koorts en lagen dus te bed. Men diende elk een braakmiddel toe, na gebruik van het welk, zy alle de op den vorigen dag gegeten Aardappelen nog onverteerd kwyt raakten, welke, gelyk ook die daags te voren waren overgeschoten, zeer onaangenaam rans riekten. Eenige dezer kinderen waren na drie dagen weder hersteld, de andere bleven acht dagen lang ziek.

By het bekend maken dezer waarneming, voegt Dr. BREMER de volgende opheldering: „Verscheiden Armen-Geneesheeren hebben hetzelfde by zoogenaamde gemeene lieden waargenomen. Dewyl deze zich slechts de goedkoopste levensmiddelen pogen te verschaffen, gebeurt het dikwyls, dat zy voortgelyke Aardappelen gebruiken. Daar deze echter een dadelyk bederf ondergaan hebben, en in hunne eerste bestanddeelen veranderd zyn, is het zeer blykbaar, dat zy voor de dierlyke bewerktuiging schadelyk moeten zyn. Want niet alleen voor menschen maar ook voor het vee zyn zy nadeelig. Een ervaren landhuishouder verzekerde my, dat van hem eene menigte varkens, gedeeltelyk gestorven, gedeeltelyk doodelyk krank geweest waren, die hy bevroren Aardappelen gevoederd had.”

„Het is zonderling, dat de schadelykheid van bevroren Aardappelen nog nimmer een onderwerp voor het publiek uitmaakte. De Scheikundigen hebben door de Chemische ontbinding derzelve getoond, dat door den vorst de bestanddeelen der Aardappelen veranderd worden. Zoo werd by voorb. door den eersten graad van bevroening eene menigte suikerstof ten koste der andere bestanddeelen ontwikkeld, terwyl men daarentegen de slym geneel miste en het voedingmeel verminderd bevonden werd. Eene zekere hoeveelheid goede Aardappelen leverde 5 pond voedingmeel op en de-

dezelfde hoeveelheid bevroren Aardappelen van de eigenste soort, gaf slechts 4 pond. In een' hooger grad van bevrozing gaat, benevens de andere voedende bestanddeelen, grootendeels de ontwikkelde suikerstof weder geheel verloren. Men kan hieruit reeds overtuigend zien, dat de bevroren Aardappelen niet meer dezelfde voedingmiddelen bevatten, noch in hoedanigheid, noch in hoeveelheid. In hoe verre deze verandering en dit bederf voor de gezondheid schadelijk of zelfs doodelyk kan worden, zal de ondervinding leeren."

De met roem bekende HERMBSTÄDT rekent de wording van deze suiker by het bevroren van Aardappelen onder de merkwaardigste verschynselen, en de waargenomen schadelykheid derzelve voor de gezondheid gewigtig genoeg, om iets ter waarschyntyke verklaring der oorzaak van deze waarnemingen op te geven. Wy oordeelen het belangryk genoeg die hier by te voegen.

Als de Aardappelen bevroren, wordt het levensbeginsel derzelve vernietigd, en ondergaan zy, als zy weder ontdooijen, eene op elkander volgende zure en rottende gisting, waarna, by langer liggen, in eene zwarte stinkende stoffe overgaan.

De wording van suiker in bevroren Aardappelen, hangt, gelyk EINHOF zoo schoon aangetoond heeft, volkomen van den grad der temperatuur, waaraan zy blootgesteld waren, af. In Aardappelen, die by eene temperatuur van 10° onder 0 van *Reaumur* bevroren zyn, ontdekt men geen spoor van suiker; terwyl daarentegen in de Aardappelen, die zonder te bevroren eene temperatuur van 4° onder 0 *R.* kunnen uithouden, zoo by deze, als by die, welke het vriespunt naby komt, de wording der suiker geschiedt.

Terwyl de suiker zich ontwikkelt, worden de Aardappelen week, nemen eenen zoeten smaak aan en wanneer zy by afwisseling in dezen staat aan eene temperatuur van 8 tot 12° onder en 2 tot 3° boven het vriespunt blootgesteld worden, vermeerderd hunne zoetheid aanmerkelijk, tot eindelijk een zoet sap uit de buitenste schel verschynt, dat na eenigen tyd een stroopachtige vastheid verkrijgt. Van nu af houdt de suikeringing op; de Aardappelen schynen gestorven en nu begint weldra de geringe gisting derzelven.

In

In Wyn- en Slagtmaand, waarin het levensbeginsel der Aardappelen in zyne grootste werkzaamheid is, heeft 'er geene suikerwording plaats, maar wel in Louwen Sprokkelmaand, en tegen het einde van het voorjaar, als de spruiten nog niet ontwikkeld zyn; waaruit EINHOF het zeer waarschijnlijk gevolg trekt, dat de vorming van de suiker in Aardappelen een resultaat is van derzelver levenswerkzaamheid in een' verminderden toestand. EINHOF vond in de zoet geworden Aardappelen nog dezelfde masfa voedingmeel en eiwitstof als te voren; maar de hoeveelheid des slyms was afgenomen; en schynt dus de vorming van de suiker ten koste daarvan te geschieden.

Kan men nu uit dit alles geleidelyk de nadeelgheid der Aardappelen voor der menschen gezondheid afleiden? — Ik geloof volkomen; want de Aardappel is geheel in zyne vermenging van beginselen veranderd en moet zelfs in gekookten staat, zyne vatbaarheid om te gisten en te bederven, voortzetten; gevolgelyk ook die verandering zelfs dan ondergaan, als dezelve reeds in de maag aanwezig is.

Maar juist die voortgaande gisting moet de natuurlyke vertering benadeelen, het bederf der genuttigde Aardappelen in de maag zelve verwekken, en nu alle onaangename toevallen veroorzaken, die zoowel de Heer BREMER als andere Artsen na het gebruik van *bevroren Aardappelen* opgemerkt hebben; wy kunnen dus ook de schadelgheid derzelve voor de gezondheid uit die verandering verklaren.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 19 van Lentem. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp.		<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C.	48 ½ 49
enz.	100½ 101½	dito dito nieuwe.	45½ 46½
<i>Rusland</i> 5 prCt.	75½ 76½	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	18 ½ 19
<i>Zweden</i> 5 prCt.	77 ½	<i>Engeland</i> . Annuëlt. 4 prCt.	69½
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	83 ½ 84	<i>Frankryk</i> Geconfond. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	97 ½ 98	5 prCt.	niet genot.
dito Kroon 4 prCt.	96 ½	Dito Cert. by R. & V.	78½ 79½
<i>Keizer van Oostenryk</i> 5 prCt.	44 ½ 47		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	40½ 41	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	39½ 40½	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56½

FIN.

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	29 a 31½	dito Domcinen. 4 prCt.	niet gen.
ditto a 2½ prCt.	27½ a 28½	ditto Vrywillig a 3 prCt.	44 a 46
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	31½ a 33½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
ditto uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	29 a 31½	met oploop. premie by Af.	
ditto 1801. a 3½ prCt.	31½ a 33½	loof.	82 a 86
		Rescriptien Losb. na den	
		Vrede	39 a 43
		Agio van de Bank.	parl.

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

LE PLAT DU TEMPLE.

Schoon 'er reeds eenige jaren verloopfen zyn, sedert de Heer LE PLAT DU TEMPLE Holland bezocht, herinnert zich zeker elk beminnaar der Nederlandsche Poëzy, met verontwaardiging, op het noemen van zynen naam, hoe hy op zyne reize tot in alle huizen van geleetterde gegoede en aanzienlyke lieden des-tyds, ook op de onbescheidenste wyze, wist door te dringen, om de Inteekenlyst op zyne erbarmelyke Travestie van de Æeis met hunne namen te vergrooten; hoe, gelukkig voor zyne beurs, maar ongelukkig voor de fraaije letteren, hy in dezen slaagde; en vooral hoe eindelyk, hy de uitgave van dit geschrift beneden allen kritiek, elk Inteekenaar, by wien alle gevoel voor het ware schoon niet was uitgedoofd, zich schaamde zynen naam onder zoo vele andere voor deze Quasi-Travestie te zien staan, als begunstiger van de speculatie eens byna bedelenden halfgeleerde. Door zulk een onverdiend gunstig onthaal aangemoedigd, kon het niet wel anders, of LE PLAT DU TEMPLE, verheven boven de vooroordeelen zynen beschaamd gemaakte Inteekenaren, moest pogen op de ingetreden loopbaan met onvermoeiden yver voort te streven. Hy koos zich dan nu een nog wyd uitgestrekter veld; door nogmaals de Æeis te Travesteren, maar ditmaal in de *Frafsche taal*, en reisde nu weder sedert jaar en dag geheel Belgie, Frankryk en de Landen van het Rynverbond op en neder (gelyk sommige vreemde dagbladen niet nalieten op hunnen tyd te berigten) om op zyne gewone wyze een aantal Inteekenaars te verzamelen niet alleen, maar thans zelfs, om de groote onkosten op het werk loopende, vooruitbetaling te vorderen. In hoe verre het hem weder gelukt is, zal de tyd moeten leeren, doch het kan, vertrouwen wy, onzen Lezeren niet onaangenaam zyn te vernemen, hoe deze broodschrjver eindelyk in Zwitserland, waarheen hy zich met hetzelfde oogmerk gewend had, juist zoo het behoorde, het hoofd gestooten heeft. Hy had namelyk in *Aarau* naauwelyks zyne gewone huis-

huisbezoeken begonnen, of de hooge Politiebeambten verboden hem dadelijk hiermede voorttegaan, als zynde een *onbevoegde bedelaar*. Het is te hopen, maar niet te denken, dat deze hinderpaal de snelle vaart zyner Genie zal stuiten; want gaat het hem met deze Fransche, zoo wy duchten, even voor den wind, als helaas! met de Nederduitsche travestische rabdraking van de *Æneis*, dan speculeert de man zeker voort en bezorgt 'er ons eene, indien hy slechts tyd van leven heeft, in alle levendige talen.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

ENGELAND. Met de laatst aangekomen Schepen uit de Oost hebben wy van de Kaap berigt ontvangen van eene allermerkwaardigste gebeurtenis voor de geschiedenis der Aardrykskunde. Het Bosfen- of Pinguin-Eiland, ook wel het Zegel-Eiland genaamd, aan het Westeinde der Tafelbaai gelegen, is geheel onder de wateren verzinken. In Wintermaand gevoelde men in de Kaapstad, slechts twee mylen van daar, eene ligte Aardbeving, waar door 'er eenige schade aan de Huizen geschiedde: doch men verneemt niet, dat daar iemand het leven by verloren heeft; en men ondersfelt, dat die Aardbeving zich tot het genoemde Eiland heeft uitgestrekt. Het Eiland was omtrent twee Engelsche mylen lang en eene breed; en, schoon mede vlak, echter wat hooger dan het nabygelegen Eiland Elfisheth. Toen de Hollanders in het bezit van de Kaap waren, hielden zy op Bosfen eene wacht van 24 man; en het werd gebruikt als eene plaats van bannissement voor misdadigers, die daar ten getale van 70 tot 100 sleet dolven, voor de Gebouwen op het nabygelegen vaste Land. 'Er mochten toen geene Vrouwen wonen, zelfs niet die van den Havenmeester. Vreemdelingen liet men ook niet toe het te bezoeken, sedert dat een Deensch Schip, hetwelk een groot deel van zyn volk verloren, en aan de Kaap geene hulp gevonden had, daar eene boot aan wal zond, de wacht verdreef, en zoo vele misdadigers, als zy van nooden hadden, om hun Schip naar Europa te brengen, aan boord namen. Aan het Zuid-einde van het Eiland werd altyd, by de nadering van een Schip, eene Vlag opgeheschen.

WEEMEN, den 17den van Louwmaand. Den 14 dezer des avonds ten 5 ure 53 minuten bespeurde men hier eene ligte aardbeving, welke in verscheiden oorden dezer stad waargenomen werd. Dezelve bestond in twee schuddingen met tusschenpoozing van weinige seconden. Gebouwen en

en meubelen in de woningen geraakten in trillende beweging, gepaard met een krakend gedruisch, echter zonder eenige verdere schade te veroorzaken, voor zoo veel bekend is. De Barometer wees 28 duim $6\frac{1}{2}$ lyn Weener maat, by eenen zeer kouden N. N. O. wind; doch die naar het Z. O. keerde; de Thermometer van *Reaumur* stond op $11\frac{1}{2}$ graad onder 0.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

18to. Lente- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
14	$\left\{ \begin{array}{l} 29.9\frac{1}{2} \\ 30.0\frac{1}{2} \\ 30.0 \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 36 \\ 41 \\ 33 \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{N. N. W.} \\ \text{N. t. W.} \\ \text{—} \end{array} \right\}$	bewolkt: voormidd. een weinig sneeuwbuijen.
15	$\left\{ \begin{array}{l} 29.9\frac{1}{2} \\ 29.8\frac{1}{2} \\ 29.6\frac{1}{2} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 35 \\ 41 \\ 35 \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{O.} \\ \text{—} \\ \text{O. t. N.} \end{array} \right\}$	bewolkt, meest omtrent betrokken.
16	$\left\{ \begin{array}{l} 29.8\frac{1}{2} \\ 29.6 \\ 29.6\frac{1}{2} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 35 \\ 41 \\ 36 \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{O.} \\ \text{O. N. O.} \\ \text{N. O.} \end{array} \right\}$	bewolkt; 's morgens windrig.
17	$\left\{ \begin{array}{l} 29.7 \\ 29.7 \\ 29.8 \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 36 \\ 41 \\ 32\frac{1}{2} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{N. N. O.} \\ \text{—} \\ \text{N. t. O.} \end{array} \right\}$	bewolkt.
18	$\left\{ \begin{array}{l} 29.9\frac{1}{2} \\ 29.9\frac{1}{2} \\ 29.9\frac{1}{2} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 37 \\ 41 \\ 27 \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{O. t. Z.} \\ \text{O.} \\ \text{N. O.} \end{array} \right\}$	helder.
19	$\left\{ \begin{array}{l} 30.0 \\ 30.0\frac{1}{2} \\ 30.0\frac{1}{2} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 37 \\ 43 \\ 40 \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{W. Z. W.} \\ \text{W.} \\ \text{—} \end{array} \right\}$	bewolkt.
20	$\left\{ \begin{array}{l} 30.0\frac{1}{2} \\ 30.0 \\ 29.8\frac{1}{2} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 36 \\ 50 \\ 32 \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{W. N. W.} \\ \text{—} \\ \text{W.} \end{array} \right\}$	helder; tegen den avond zware zeedamp.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 142; en te *Haarlem* 6, onder welke laatsten 2 beneden de 12 jaren.

BEKENDMAKINGEN.

*** By den Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te *Haarlem*, is thans van de pers gekomen: *DE TWEDE DRUK van F. HOEKSTRA'S Vragen en Antwoorden over den Godsdienst voor Kinderen; gevolgd naar de Vragen over den Godsdienst, tot Onderwys der Jeugd geschikt, door de Leeraren der Christelyke Doopsgezinde Gemeente te Harlingen, 8°. à 18 fl.*

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 13. *Vrydag den 30 van Lentemaand.*

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

PARIS. De Heer CHERFITEL, een voortreffelyk Architect, Lid der oude Akademie van Bouwkunde alhier, en van meer andere Geleerde Genootschappen, overleed ter dezer stede in den ouderdom van 73 jaren; zyne voornaamste Werken zyn: de Kerk *du Groscaillou* en *St. Barthelemi*, en de Hotels van *Rochechouart* en van *Chatelet*; alle in deze Hoofdstad onder zyn opzigt gebouwd.

BREMEN. De Raad dezer Stad heeft aan den Heer CHARLES DE VILLERS, Lid van het Fransch Instituut en Schryver van verscheide fraaije Geschiedkundige en Wysgeerige Werken, ten blyke van achting, het Burgerregt geschonken.

I N L A N D S C H E.

AMSTERDAM, den 20sten van Lentemaand. By onderscheiden Koninklyke Besluiten, van den 6 en 13den
L DEEL. N de

dezer maand, zyn gedaan de navolgende benoemingen, als: tot Rector Magnificus en Secretaris voor den Akademischen Senaat der Hooge School te Utrecht, voor het aanstaand Akademie-jaar. Tot Rector Magnificus: de Hoogleeraar JANUS FREDERICUS VAN BEECK CALKOEN, *Eques, A. L. M. et Phil. D. Philosophiae Math. et Astron. Profesf. Ord.* Tot Secretaris: de zittende Rector Magnificus, GABRIEL VAN OORDT, *S. S. Theol. D. et Prof. Ord. et Concionator Academia.*

Van de Hoogleeraren J. G. ROOZEBOOM en J. H. PAREAU, de eerste tot Rector Magnificus, en de tweede tot Secretaris van den Akademischen Senaat, beide ter Hooge School te Harderwyk, en voor het aanstaande Akademie-jaar.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

ZEDERKUNDE. A. LOOSJES Pz. *De Man en Vrouw in de vier tydperken huns levens*; twee deelen in gr. 8°. op schryfmed. met platen. Te Haarlem by A. Loosjes Pz. 1809; 302 bl. en 296 bl.

„ U, wellust uwer onderen, ontlukende Knapen, die, nog onbekend met de zorgen zyt, welke lateren leeftijd drukken, en wier kaken blozen, als de dageraad, die eenen blyden dag, belooft, u zal ik trachten te schilderen in de bekoorlykheid uwer onschuld, in de ontwikkeling uwer vermogens. U, veelbelovende Jongelingen, hoop der maatschappy, de morgenzon van wier leven reeds koesterende stralen begint te verspreiden, u zal ik pogen af te beelden in de levendige wendingen van ontwikkelde hartstogten en rypende krachten. U, volwasene Mannen, wier levenszon reeds den glansryken middag bereikt heeft, en in volkomen luister pralt, welker zegeningen op de maatschappy nederstroomen, zal ik zoeken te schetsen in uwe volle grootheid, daar uwe geheel ontwikkelde voortreffelykheden ontzag verwekken, gemengd met hoog gaande bewondering. U, eerbiedenswaardige Grysards! de zon van welker leven ten avond begint te hellen, hoop ik zoo te zullen afmalen, als gy, de vruchten inoogstende van een welbesteed leven, zonder sifdering deszelfs grenspaal nader, en daar uwe bevende, maar zegenende handen uitbreidt over het geslacht der menschen, dat ontkiemt, opwast en ryp, om weldra, gelyk binnen kort uw lot zal zyn, afgesneden, en verzameld te worden, als graan, ryp voor den akker der eeuwigheid.” Met deze woorden sluit de Schryver dezes fier-

stierlyk uitgevoerden werks eene korte Inleiding, voor zyne bespiegelingen van den Man in de vier tydperken zyns levens geplaatst. Daar uit dezelve het oogmerk, waarmede dit werk geschreven en in het licht gegeven is, elk opmerksamen kenbaar wordt, keurden wy best ons verslag wegens hetzelfde hiermede te beginnen. Want, schoon deze woorden bepaaldelyk op den man toepasselyk zyn, kan men veilig dezelve met de noodzakelyke verwisseling van eenige uitdrukkingen op de Vrouw overbrengen, in zoo verre men namelyk het oogmerk des Schryvers daaruit wil leeren kennen. Dat dit oogmerk loffelyk is, zal niemand ligt in twyfel trekken, maar vraagt mischien deze of gene: „Heeft men geene bespiegelingen van dezen of dergelyken aard reeds over die stoffe; heeft onder anderen EWALD niet iets voortgelyks geleverd en was dus deze loffelyke poging van den Schryver niet onder de min noodzakelyke te achten?” Wy meenen, dat het geheel buiten ons bestek ligt, in de waarde van EWALDS werken over deze onderwerpen hier te treden; maar durven den zoodanigen zonder aarzelen, verzekeren, dat; al liepen beide werken niet in behandeling wyd uiteen, het geen het geval dadelyk is, het voor ons liggend werk, als geheel toepasselyk op de Hollandsche zeden en manieren, (dat in bloote vertalingen niet kan gevonden worden) voltrekt niet, om de reeds voorhanden zynde over die stoffe, had moeten achterblyven, en dus in eene behoefte voorziet, waaraan nog niet voldaan was.

Na de korte Inleiding, met welks slot wy ons verslag aangingen, volgen nu vier bespiegelingen, over den Man. In de eerste wordt hy beschouwd als Jongen, en het zou ons verwonderen, indien men den Hollandschen geest, die overal in dit werk doorstraakt, miste in de beschryving van een kinderspel, welke wy op bl. 27 aantreffen.

„Is het ook niet” zegt de Schryver na van andere Vaderlandsche kinderspelen gewag gemaakt te hebben, „voor een’ echten Vaderlander, die de Scheepvaart beschouwt; als eene der bronnen, waaruit het wezenlyk geluk dezer gewesten voortvloeit, een streelend gezigt, wanneer hy den Jongen bezig ziet met het netjes optuigen van een klein scheepje; daar hy het kleine zeil en fokje aanslaat, en even eens, als of ’er een storm te vreezen was, een rif in het zeil legt, terwijl hy tevens aan alle de benamingen en het gebruik der onderscheidene touwen kennis krygt; en zich met het aangenaam vooruitzicht streeft, dat hem mischien eerlang, als hy zich genoeg geoefend heeft, een klein fregatje zal worden toegestaan, om by hetzelfde zyne oefeningen voort te zetten. — En is dit leerzaam kinderspel alleen berekend voor de kinderen van ouders uit den middelfland of van grooter vermogen; niet minder vermaakt zich deze hoop jongens, in lagere stand

geboren, daar zy een ouden holsblok in een vaartuig hervormen: en hoe gebrekkelyk zy het ook optuigen, daar 'er een lap in plaats van een zeil bystaat, gaat 'er een gejuich onder hen op, wanneer de grootste uit hun midden hetzelfde in eene sloot nederzet. Hoe neemt dan hunne vreugde toe, als zy het vaartuig van hun eigen toefsel door den wind op de oppervlakte des waters zien voortgedreven, en ieder zich beroemt het zyne tot het goed optuigen te hebben bygedragen. 't Is by deze oefenschool der spelende jeugd dat de zaden gestrooid worden, waaruit naderhand onze kloeke zeelieden geboren worden. Maar laat ons voor een oogenblik deze knaapjes verlaten, of zoo zy hunne houten blokjes verlaten kunnen, dat zy ons liever vergezellen naar de voortreffelyke inrigting, die, wat 'er ook van ons Vaderland worden en hoe diep het zinken moge, een' glans verspreiden zal over de eeuw, waarin het gesticht is en over de mannen, die haar hebben daargesteld. Ziet daar, o lieve vaderlandsche Jongens, die reeds uw hoogste genoegen in uwe kleine scheepjes vindt, knapen, maar een weinig ouder dan gy, geplaatst in de Kweekschool der Zeevaart. Ja aanschouwt vry met blydschap en verrukking het Fregat, dat evenredig in allen deele aan een groot gelyk is; ziet daarin de Jongens, byna uwe tydgenooten, als of zy geboren matrozen zyn, allerhande soort van scheepswerk verrigten, allerhande scheepsdiensten waarnemen. Met welk eene ongemeene vlugheid vliegen zy in het wand — kwyten zich op de raën met het reven of het aanleggen van zeilen op eene meesterlyke wyze. Wie, wie, die deze Kweekschool van jonge Zeelieden aanschouwt, die daar de vaderlandsche jeugd zich oefenen ziet in het werk van volwassen mannen en gryze zeerobben, voelt zich niet gedrongen, om uit te roepen: Waar kinderen zulke doorslaande proeven geven van oorspronkelyke geschiktheid voor den zeedienst, is de landaard voor de Zeevaart en Koophandel gevormd." —

Ook de plaat by deze bespiegeling gevoegd verplaatst den Hollander onwillig in het tydvak van zyn leven, dat byna niet dan aangename herinneringen oplevert; zy vertoont ons een' knaap, die eenen grooten sierlyken vlieger oplat, waaroemtrent in het werk een kort verhaal is ingevlochten.

„Grootere krachten, naar ligchaam en ziel, schoon nog in den staat der ontwikkeling, zweven voor onze oogen, by den eersten aanblik, dien wy op den Jongeling slaan. Welk een verrukkelyk beeld ryst voor onzen geest! Het is niet meer het bevallig, onschuldig, maar onnoozel gelaat van het Knaapje, dat ons aanstaart. Het hoofd heeft de ronde gedaante met den meer eironden vorm verwisfeld. Van onder het gladde voorhoofd schieten de heldere en vurige oogen hunne stralen. Met eene edele vrymoedigheid, die de onschuld en gevoel van kracht inboezemen, staart hy alles aan. Alle omringende voor-

voorwerpen zweigt zyn helder oog met geestdrift in, maar kaast ook die met openhartige gulheid in de ziel van anderen te rug. De bolle en rozeroode koonjes van het Knaapje zyn geslonken tot zacht gebloosde en wel gevulde wangen, waarop zich alleen de kleur verhoogt, wanneer verontwaardiging of eenig schuld-befef het bloed des harte sneller vloeijen doet. Zyne lokken golven in aangename, en zachter bogten dan die des Jongens. Hoe ryzig is zyne gestalte. Hoe edel verheft zich zyne fiere borst, die by elke adembaling bewyst, dat een hart vol moed en gevoel binnen dezelve slaat. Hoe snel is de beweging zyner armen, met welk eene vlugheid beweegt hy de schoon gevormde en wel gespierde beenen. Ja wie aanschouwt den fraai gevormden, frischen en vluggen Jongeling, zonder zich dat model van schoonheid den *Apollo van Belvedere* te herinneren. En hoe verheven de gedachte van dat beeld ook zy, hoe goddelyk schoon de evenredigheden, en het kolosfale zelfs den indruk van eene tegenwoordig zynde godheid veroorzaakt, het is slechts in een onveranderd oogenblik, dat het alle die schoonheden voorfelt; maar, zoo de levende Jongeling hier en daar onderdoet in de volkomene uitdrukking der mannelijke schoonheid, hoeveel heeft hy by het onbezielde beeld vooruit, door de van oogenblik tot oogenblik elkander opvolgende verwisselingen van nieuwe schoonheden, die by elke schakering den lof verkondigen van den grooten Werkmeester der Natuur." Zoo vangt de tweede bespiegeling aan; en ook de afbeelding voor dezelve geplaatst, stelt ons eene in de jongelingsjaren van een' van de oude godsdienstigheid, waarop onze vaders roem droegen, nog niet ontaarden Hollander zoo gewigtige als treffende gebeurtenis voor oogen; wy zien den Jongeling door een' Leeraar by zyne Ouderen binnen leiden, na dat hy de gemeente der Christenen is ingelyfd. — Hierop volgt nu de beschouwing van den Man als Man zelven. Ter proeve willen wy gedeeltelyk de beschryving van den moed ontleenen. „Liever het oog afgewend van de bemoeijingen der eerezucht, en den Man gevolgd, daar hy blyken aan den dag legt van de verhevenste eigenschap zyner ziel; daar hy wonderen van Moed verrigt, die het menschedom verrukken, en hem in de oogen zyner tydenooten het voorkomen geven van zich boven derzelver kring te verheffen. Ja 't is de moed, die met een sterkte en kracht werkt, die eenen ril van koude door het harte jaagt, en weldra door eenen wensch van edele zucht ter navolging wordt opgevolgd — die het hart met liefde en eerbied vervult voor den edelen sterveling, die een' glans van luister over den rang der menschen verspreidt, doch dikwerf zelf onkundig is van zyne eigen verdienste, en zich verwondert over de hulde, hem door zyne broeders en zusters toegebracht; want de ware verdienste is meermalen zoo weinig

van zich zelve bewust, als de eigenwaan van zyne onwaardes. o Met welk eene heerlijkheid blinkt de Man van moed onder zyne natuurgenootten uit. — In het midden van de ysfelyke woestheden van het alles vernielend oorlog, den grootsten gruwel, door het menschedom zelve gesticht; of als de storm met ysfelyke kracht gewapend, by het byna verdwenen strand, zeekasteelen met honderden bemand, met eenen onvermydbaren dood dreigt; of de golven der zee doet zwellen tot eene hoogte, dat zy den gerusten bewoner van het land overvallen, en dyken en dammen verbryzelende, als watervallen in de lagerliggende gewesten nederstorten; als op het onverwachtst de vlammen met eene verschrikkelijke woede ten hemel flygende, vernieling en verwoesting aan alle zyden dreigen; als de grond, door onderaardsche schokken in beweging gebragt, voor de wankelende voeten der stervelingen golft en aan geheele steden een' plotselingen ondergang voorspelt — als een onzichtbare engel des doods duizende slagtoffers rondom zich vallen doet, en de mensch van zynen broeder, als een besmettelyk gedrogt wegvliedt.... In alle die toestanden, die het hart der kindsheid en jeugd doen sidderen, en terug beven, de zwakke kunne en grysaards ineen doen krimpen van schrik — die ook min moedige mannen met angst vervullen, is het, dat hy, die den naam van Man met regt voert, zich met moed aangordt, en in het blinkendst licht te voorschyn treedt. Dan staat hy, terwyl kanonnen en bomben de trillende lucht met vuurgloed vervullen, terwyl zy rondom vernieling en dood verspreiden, in het waggelende huis, en ontruikt het ongelukkig slagtoffer aan den dreigenden bouwval — of beschermt, als losgelaten krygslieden eene stad stormenderhand hebben ingenomen, en door hunne opperhoofden, schandelyk en snood genoeg, op de weerlooze burgers, als roofdieren worden losgelaten, zooveel zyne krachten het toelaten, het leven en het eigendom zyner medeburgers. — Hy staat ook niet, als een roerloos, of ydel in de handen vringend toekyker aan het fel bestookte strand, waar de schipbreuk zyne natuurgenootten met eenen onmiddelyken dood bedreigt. Op het voetspoor der NAEREBOUTS, of der WOLTEMADES, beproeft hy alle middelen, en zich zelve vergetende, begeeft hy zich op eene ranke boot, in de branding der golven, en de doodelyk benaauwdten zien hem naderen, als een reddende Engel van God hun toegezonden. — Met dezelfde geestkracht snelt hy, als akkers en dorpen bedolven zyn door de golven, den rampzalige bewoners, in hunnen nood te hulpe, 't zy om hun verkwikkingen spys en drank toe te reiken, 't zy om hen uit het levensgevaar, dat hun in de ondermynde woning bedreigt, te redden. 't Ongelukkig voorbeeld van eenen LEOPOLD kan hem niet afschrikken.... Daar nood is moet hulp zyn, en waar moed is, daar

is hulp, staat als met onuitwischbare letteren, als eene God-
 spraak in zyn hart geschreven. Ook terwyl de vlammen zyne
 klederen lekken, en zyne haren verzengen, redt hy ellendigen,
 die zich reeds eene prooi van den aantrollenden vuur-
 gloed aanmerken — en met een' derzelven op zyn' rug de
 vlamme uitstrevende, is hy grooter in het oog van den men-
 schenvriend, dan de zegepralende held, by zyne blinkendste
 intrede, nadat hy ryken omgekeerd, steden verwoest en vol-
 keren ondergebragt heeft." De tydige handhaving van de
 huisvaderlyke magt, waar moederlyke toegevendheid te vet
 zou gaan, wordt op de plaat vertoond, door eenen vader,
 dien om goede redenen zyne dochter volstrekt verbiedt naar
 zeker Bal te gaan, en zich noch aan de teleurstelling der
 dochter noch de onaangename aandoening der moeder stoort,
 dewyl het hier op de welvaart zyns kinds aankomt. — Den
 Grysaard, het voorwerp der vierde bespiegeling, zien wy op
 de afbeelding op den ochtend van zynen negentigsten jaardag, in
 gedachten over de doorgeleefde reeks van jaren verzonken;
 voor zyne woning zitten; en wie vergezelt hem niet gaarne
 daarby als hem de Schryvers deze woorden in den mond legt:
 „ God! ... welk eene berinnering... Ja myne lieve, myne
 „ zalige moeder, wier koud gebeente by die kerk rust, heeft
 „ my meermalen verhaald, dat de dorp klok vyf uren sloeg,
 „ toen ik op deze wereld verscheen — en heden juist dit
 „ oogenblik is dat negentig jaren geleden... — Negentig ja-
 „ ren, heeft deze borst geademd — negentig jaren heeft dit
 „ hart gellagen. — Negentig jaren is het op dit oogenblik
 „ geleden, dat ik, naauwelyks bewust van te bestaan, myne
 „ oogen ontfloot... Welk eene verbazende volgreeds van
 „ jaren, maanden, weken, dagen, uren en oogenblikken,
 „ heeft dit broos ligchaam niet alleen bestaan, maar is het
 „ met den levenswekkenden adem bezielde gebleven, en, de
 „ weinige jaren der onnoozele kindsheid uitgezonderd, beseft
 „ ik duidelyk, welke veranderingen dat bestaan ook onder-
 „ gaan hebbe, dezelve te zyn. Ja goede God! meer dan
 „ tachtig jaren, zie ik in het verledene te rug. Hier, hier
 „ op deze plaats was het, waar myne godvruchtige moeder
 „ my de eerste gedachten aan U mynen Schepper inboe-
 „ zemde.... Zou ik U niet danken, Hemelsche Goedheid!
 „ die my, door zoo vele wisselvalligheden tot hier toe ge-
 „ bragt hebt. — De verwisseling van byna drie menschen-
 „ geslachten hebt gy my laten aanschouwen. Ik heb de za-
 „ ligheden des vredes gesmaakt en eenmaal deze velden door
 „ den oorlog verwoest, en met lyken bedekt gezien, — Ik
 „ heb dit dorp, voor een gedeelte, zien uitplonderen en ver-
 „ branden door vyandelyke henden, doch daarna met nieu-
 „ wen luister weder het hoofd om hoog beuren. Vele jaren
 „ was eene beminnelyke vrouw myn deel, en verscheidne dier-

„bare kinderen heb ik by haar verwekt. — Ik heb eerst
 „myne ouders, daarna myne lieve gade in het graf zien da-
 „len. Sommigen myner kinderen zyn in hunne vroege kinds-
 „heid gestorven — enkele heb ik in den bloei hunner jaren
 „verloren — maar nog vier hebt gy my gelaten; en reeds
 „is de schedel van myn' jongsten zoon met het zilver der
 „grysheid versierd. — Diens zoon heeft reeds kinderen,
 „die mynen naam uitstemmen ... en ik ben nog in het land
 „der levendigen. — o God! waarom ben ik eene uitzonde-
 „ring op zoovele duizenden, welke of gelyktydig, of vele
 „jaren na my geboren reeds in het donker graf wegzonken ...
 „en van myne zoo zeldzaam geworden tydgenooten, die ik
 „kenne, gaan de meesten niet alleen onder den last der jaren
 „gekromd, maar ook onder dien van ellenden, ongemakken
 „en ligchaamskwalen. Wat ben ik U, o God! voor al dien
 „zegen verschuldigd... En wat kan ik u toebrengen, dan
 „hartelyken dank met stemmelende lippen; wat kan ik, ge-
 „noegzaam aan den eindpaal myns sterfelyken levens geko-
 „men, meer dan U danken. Aan het neil der Maatschap-
 „py, waarvan ik nog een lid uitmaak, te werken, laten
 „myne krachten niet meer toe, en myne hebbelykheden en
 „gewoonten zyn zoodanig met my verouderd, dat derzelver
 „verbetering moeijelyk, en uitroeijing onmogelyk vallen zal.
 „Iets echter kan ik nog voor de kleine maatschappy, in wel-
 „ke ik my beweeg. Ik zal dezen dag tot een' dag van
 „vreugde maken voor alle myne kinderen en kinds kin-
 „deren.”

(Het vervolg hierna.)

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Diatribæ in Politicæ
 Platonici Principia quam — ad publicam disceptationem
 proponit Auctor* JOHANNES LUD. VICUS GUILIELMUS DE GEER,
Rheno-Trajectinus a. d. xiv. Februarii MDCCLX. Trajecti
 a Rhenum, apud Otton. Jo. van Paddenburg et J. van
 Schoonhoven. xvi & 191 pp.

De Heer DE GEER, schoon de Regtsgeleerdheid tot het vak
 zyner studien verkozen hebbende, begreep, dat tot de vor-
 ming en beschaving van zynen smaak, de beoefening van de
 Schriften der Ouden zeer noodzakelyk en voor den Regtsge-
 leerden onmisbaar was; hy vereenigde dus de studie der Oude
 Letteren met de Regtsgeleerdheid: las de Grieksche en La-
 tynsche Schryvers, en genoot uit dezen arbeid de rykste
 vruchten zoo wel tot nut als vermaak. Ingenomen met een
 zeker vooroordeel tegen het Wysgeerig Staatskundig Stelsel van
Plato, had hy hetzelfde als eene herfenschim beschouwd;
 maar naauwelyks was hy in de Schriften van dien Wysgeer
 eenigzins gevorderd, of dit ongunstig gevoelen veranderde
 weldra in de grootste hoogachting. Hierby kwam, dat de Hoog-
 lee-

leeraar VAN HEUSDE, op zyne Griekſche Leſſen den *Phæ-*
den van *Plato* behandelde; waardoor de Heer DE GEER des
te ſterker begeerde, om met de Werken van dien Wysgeer be-
kend te worden: nu werd *Plato* voor hem de geliefdſte
Schryver der Oudheid; geheel en al gaf hy zich over aan de
beëfening van dezelfs Schriften.

DE G. overtuigd, dat velen in die dwaling verkeerden,
waarin hy weleer omtrent *Plato* ten dezen aanzien gewetst
was, wenschte niet meer, dan dat iemand den toegang zou
openen tot het wel verſtaan der Werken van dezen Wysgeer-
igen Staatsman: — de middelen, tot hier toe voorhanden,
ſchenen hem niet volledig genoeg, — en echter achtte hy
zich zelve niet berekend tot deze belangryke onderneming,
en verwierp zelfs in den beginne het beſluit, om iets dergelyks
te beproeven. Geheel anders was het oordeel van den
Hoogleeraar VAN HEUSDE; deze raadde zynen leerling, by
het ten einde ſpoeden van zyne Akademieſche loopbaan, om
in dit onderwerp zyne krachten te beproeven; moedigde hem
aan, en was bereidvaardig om den Hr. DE GEER in deze zyne
belangryke onderneming behulpzaam te zyn.

En hoe juist het oordeel van den Hoogleeraar VAN HEUS-
DE omtrent de vermogens en bekwaamheid van den Heer
DE GEER geweest is, bewyſt deze proëf; die in een' ſterly-
ken, zuiveren en naauwkeurigen ſtyl geſchreven, overal be-
wyzen draagt van de naauwkeurigheid en oordeel, waarmede
de Schryver de Werken van *Plato* gelezen heeft; hy zegt
niets of ſtaaft het door aangehaalde plaarfen uit de Werken
van den Wysgeer zelve.

Eene korte opgave van de belangryke onderwerpen, die in
deze Verhandeling voorkomen, zal genoegzaam zyn, om iede-
ren vriend der Oudheid te overtuigen, dat ook deze Ver-
handeling by uitſtek dienſtig is, om het karakter der Grie-
ken, vooral der Athenienſers ten tyde van *Plato* te leeren
kennen.

De Verhandeling is in drie Hoofddeelen verdeeld.

Het eerſte Hoofddeel bevat eene beſchouwing, zoo wel van
de verkeerde denkbeelden omtrent Wysgeerige onderwerpen,
als van de verkeerde handeling omtrent Staatskundige zaken,
in Griekenland, vooral te Athene, ten tyde van *Plato*.

Dit Hoofddeel bevat drie Afdeelingen; in de eerſte wordt
de verkeerde wyze afgeſchetst, waarop Wysgeerige onderwer-
pen werden voorgedragen. Hier ontmoet men de manier, waar-
op de Sophiſten hunne Wysgeerige voorſtellingen behandelen:
hun onderwys; hunne dryſveren tot het onderwys; der-
zelver gevoelens over het ware en valſche, over de goden,
de deugd, regtvaardigheid en het geluk.

De tweede Afdeeling is eene ſchets van den onſtandvaſtigen
en wiſſelvalligen toestand van het Staatsgebouw te Athene,

zoo door de onbezonnenheid van het Volk, als wispelturigheid en willekeur der Daemagogen (Volkseleiders) te Athene, ten tyde van *Plato*.

Het derde gedeelte behandelt den geheel bedorven toestand van 't Atheensch Gemeenebest, na de Persische Oorlogen; den al te grooten yver voor Zeemagt, Koophandel en Rykdommen; den nadeeligen invloed der Sophisten en Redenaars op het Volk; de verwaarloosde Opvoeding der Jeugd; het vernachzamen van de betere raadgeving van weldenkende en mannen van ondervinding.

Het tweede Hoofddeel gaat over de beginsels en grondslagen zoo wel van de Zedeleer als Staatkunde van *Plato*.

De eerste Afdeeling daarvan bevat eene beschouwing van den weg, welken *Plato* insloeg, om die onbeteugelde vryheid in denken en de onbezonnenheid van zynen tyd krachtadig te bestryden, en om een' zekeren en vasten grondslag te vinden. In dit onderzoek worden de beginsels van *Plato's* Zedeleer uit elkander gezet; men treft in verschillende onderdeelen de gewigtigste bespiegelingen van *Plato*, zoo als over de waarheid en deugd; over de ziel en derzelver werkzaamheden, en over het geluk als gevolg van deugd.

In de tweede Afdeeling worden de middelen, die *Plato* aanwees tot een standvastig en gelukkig Staatsgestel, uitvoerig aangewezen; en getoond, hoe *Plato* zyne Staatkunde op zyne Zedekundige beginsels bouwde: over de pligten der Burgers, enz.

Het derde Hoofddeel loopt over eenige Paradoxen (vreemde sellingen, waarmede anderen niet instemmen) in de Platonische Staatkunde; sommige betreffende het bestuur van den Staat; hoedanig de bestuurders moeten zyn; Wysgeeren en niet door wetten gebonden, enz. — andere betreffende de bezittingen en de vrouwen.

Achter deze Verhandeling zyn XIV. Theses geplaatst, tot welke voor een groot gedeelte de Verhandeling zeive aanleiding gaf.

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

UITSTEKEND BLYK VAN OUDER- LYKE LIEFDE.

Aan zekeren LAMMERT KOPIER, een' Stoelenmaker, te Culemborg woonachtig, en onder de behoeftege volksklasse behorende, werd den 25sten van Sprokelmaand, op den middag, omtreeks één uur, door
een

een kind zyner buren aangekondigd, dat 'er drie van zyne kinderen door het ys, op de oostelyke Stadsgracht, (een water, bedriegelyk, om dat hetzelfde ten doortogt strekt voor de Geweermakery,) gevallen en verdronken waren.

By het ontvangen van deze verschrikkelyke maar, begeeft zich de trouwe Vader ylings naar den Burgwal, tot gedachte gracht leidende, ziet, aldaar gekomen, midden op voorzgd water, niets dan een stoeltje, waarmede zyne kinderen gespeeld hadden, op het ys staan, en besluit, daar dit gezigt hem de ontvangen droevige boodschap waarschyntlyk maakt, ter redding van zyne kinderen alles te beproeven.

Hy springt van den muur van voormelden Burgwal, eene hoogte van 16 voeten, in eenen der tuinen aldaar gelegen, en begeeft zich, vervolgens, op den buik over het ys kruipende, hetwelk, reeds eenige voeten van den kant geweken, op zich zelve in de gracht dreef, naar de plaats, waar hy een gat in het ys, midden op de gracht, ontdekte. Aldaar ziet hy een zyner kinderen, oud elf jaren, genaamd HENDRICUS, met de kruin van het hoofd gelyk met het water dryven: hy verdubbelt zyne pogingen, om hetzelfde te bereiken. hetwelk hem gelukt; echter gelyktydig, dat hy het kind grypt, breekt het ys onder zyn lyf en was hy zelf schier onder hetzelfde geschoven en omgekomen. Zyne tegenwoordigheid van geest nogtans en de alle gevaren kleinachtende liefde van eenen Vader voor zyne kinderen, deden hem deze zwaarigheid overwinnen, daar hy, in hetzelfde oogenblik, dat het ys onder zyn lyf brak, zich omwerpt en in den zwaai het gedachte kind uit het water op het ys een paar schreden van zich afschuift; van waar het over planken en ladders (door J. H. KRAMER, uit zyn Magazyn, met den meesten yver en spoed intusfchen aangebragt) met eenen langen haak, door de toegelopen omstanders, naar zich toegehaald en gered werd.

De Vader zyne ligging, die ten uiterste moeijelyk was, als leunende slechts met den nek en de hakken op het ys, hetwelk alle oogenblikken stond aftebreken, niet verlatende, ontdekt het ander zyner kinderen onder het water dryvende, vraagt een' haak, die hem wordt toegeworpen, slaat met denzelven naar het gedachte kind, heeft geluk den klomp te treffen, die aan den

voet

voet van het kind blyft zitten, en haalt met denzelven ook dat zyn zoontje, oud 9 jaren, genaamd KORNELIS, naar zich toe; doch terwyl hy hetzelfde grypt en uit het water wil opheffen, zynde dit kind reeds ſchynbaar dood, breekt het ys en valt hy in het water; het ys nogtans zich aan zyne voeten begevende, behield zyne tegenwoordigheid van geest hem andermaal, waardoor hy nu zynen eenen arm op het ys kon slaan, hetwelk hem gelukkig hield, en het laatstgemelde jongetje, in den anderen arm vastgeklemd, kon op het ys werken; terwyl hetzelfde daarvan op voorgaande wyze door anderen met haken werd afgehaald.

De stoutmoedige Vader, voor wiens behoud zelven men nu begon te vreezen, alle mogelyke pogingen aanwendende, om wederom op het ys te geraken, hetwelk hem nogtans niet dan na verſchillende afbrekingen gelukte, werd één oogenblik ontmoedigd, zoo door het ſmartelyk gevoel, dat een zyner kinderen reeds dood was, als door de menigvuldige raadgevingen van de nu zamengevloede en op den kant ſtaande menigte, om zich niet verder roekeloos te wagen; daar 'er nu toch geen uitzigt tot redding voor het derde kind, waarvan geen ſpoor te zien was, overbleef.

Dit oogenblik, evenwel, was ook voor hem niet anders dan eene verpoozing, om hem aantevuren, zich wederom met vernieuwden moed, en onder het zeggen, *ook het derde is myn kind*, op zynen buik over het ys naar het gat te begeben.

Aldaar ontdekte hy, omſtreeks eene roede van zich af, onder het ys, eene zwarte plaats, en beſluit, dat daar zyn kind zou gelegen zyn. Hy ſlaat met den haak, die hem reeds eenmaal zoo gelukkig gediend had, boven de voorzegde plaats, een gat in het ys, en oogenblikkelyk komt ook dat zyn kind met het hoofd boven; nu kruipt hy derwaarts, breekt met zyne handen het ys, zoo veel noodig, weder open, en trekt op de voorzigtigſte wyze zyn zoontje, oud 13 jaren, ook HENDRICUS genaamd, ſchoon ſchynbaar dood, op het ys, daarmede voortkruipende, tot dat hetzelfde als op voorgemelde wyze kon worden weggeſleept.

Hierna begeeft zich het ys wederom onder zyn lyf en werd hy zelf met moeite gered.

J. H. KRAMER, welke bereids met het aanvoeren van planken, ladders en haken zoo bereidvaardig geweest

weest was, was zulks middelerwyl, reeds by het reddeden van het tweede kind, niet minder geweest met het aanvoeren van noodige brandstoffen aan den behoeftigen haard, ten einde het der kunstbewerking voor de drenkelingen hier aan niet zoude ontbreken. Ook deed deze terstond den Heer C. VAN BEUSEKOM, Stads Chirurgyn, reeds éénmaal den Prys, wegens het redden van eenen drenkeling, behaald hebbende, van het voorval kennis dragen, die dan ook, oogenblikkelyk aangekomen, met het beste gevolg de verdere kunstbewerking bestuurde en de schynbaar doode kinderen, met name KORNELIS en HENDRICUS, by het leven en aan het talryk gezin van Vader, Moeder en zeven kinderen terug bragt, terwyl men alle hoop heeft, dat de zware stuiptrekkingen, welke de twee laatstgemelde kinderen, by derzelver herkomst, aantastten, onder de aanhoudende goede zorgen van den Hr. H. J. DE GROOT, Stads Medecinæ Doctor, aan de verdere herstelling geen nadeel zullen toebrengen.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN

Op Maandag den 26 van Lentem. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp. enz. 100½ 101½	Spanje 5½ prCt. by Hope & C. 52 54
Rusland 5 prCt. 77 77½	dito dito nieuwe. 48½ 51½
Zweden 5 prCt. 76 77	Portugal, by Hope & C. 98 99
Denemarken, Toll. 4 prCt. 83 80	Engeland. Annuiteit. 3 prCt. 70 71
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. 97 98	Frankryk Geconsolid. renten 5 prCt. . . . . niet gen.
dito Kroon 4 prCt. 96 97	Dito Cert. by R. & V. 79½ 80½
Ketzer van Oostenryk 5 prCt. 44 47	zond. Coup.
dito 4½ prCt. 39½ 40	Wisfelcours.
dito 4 prCt. 39½ 41	Op Londen. . . . . niet genot.
	— Parys. 56½

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt. 28½ 29½	dito Domeinen. 4 prCt. 62½ 63½
dito a 2½ prCt. 27½ 28	dito Vrywillig a 5 prCt. 44 45
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt. 31½ 32½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oploop. premie by Af. lof. 81½ 83½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt. 28½ 29½	Rescriptien Losb. na den Vrede 39½ 40½
dito 1801. a 3½ prCt. 31½ 32½	Agio van de Bank. . . . . pari.

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

NADER BERIGT WEGENS EENE AARD-
BEVING AAN DE KAAP DE GOE-
DE HOOP (*).

*Uit een' Brief van den 8sten van Winter-
maand 1. 1.*

Na dat wy de laatste dagen der vorige, en byzonder den 1, 2 en 3 dezer Maand, eene buitengemeene hitte en doorgaans hevig drukkenden Dampkring hadden, was de lucht, des avonds van den 4den, by uitnemendheid helder en licht; de geheele Natuur was als in een' diepen slaap verzonken en 'er bewoog zich geen blad; wanneer eensklaps, 12 minuten over tien uren, een verschrikkelyk geraas, even als van duizend rollende donders, de aarde beroerde en eene trilling te weeg bragt, welke de huizen en gebouwen op hunne fondamenten deed waggelen en dezelve dreigde te doen instorten. Deze schok was zoo geweldig, dat alle Inwoners hunne huizen verlieten en ieder op de open Straat en ruimste Pleinen lyfsberging zocht.

Deze eerste schudding werd eenige weinige minuten daarna gevolgd door eene tweede, met verdubbeld geraas, die schrik en verbazing in het hart van den stoutmoedigsten wekte, de meeste huizen deed scheuren en eene aanstaande geheele verwoesting scheen aantekondigen; de bergen schudden op hunne grondvesten, de aarde beefde en de wateren waren beroerd, zoo dat de Schepen, ter Reede liggende, rezen en daalden naar den hemel en den afgrond.

De schudding en het geklater van het omschreven geluid had eene rigting van het Noord-Westen naar het Zuid-Oosten; de Wind was stil en de lucht drukkende; de Thermometer stond op 75°, de Barometer op 1° onder nul.

Mid-

(*) Zie Alg. Konst- en Letter-Bode, N°. 12. bl. 191.

Midnachts of kwartier voor twaalf ure, ten één ure, ten drie ure 'smorgens, 'smiddags om twaalf ure en des namiddags om half vyf ure gevoelde men weder eenige schudding, minder geweldig, met afnemend geraas. Om vyf ure bezette de lucht met dikke duisternis en regen; de weërglazen ondergingen bykans geene verandering.

Den 6ten, 'smorgens om één uur. had men weder een' aanmerkelyken schok; de beweging der Aarde deed zich meer landwaarts in gevoelen; de lucht was steeds betrokken, met Mist en Regen en de Wind Zuid-West; de Thermometer was dalende en de Barometer ryzende.

Den 7den, 'snachts om één uur, 'smorgens om 7 ure, 'savonds ten 11 ure en te midnachts gevoelden wy weder ligte schudding, welke door het geraas aangekondigd werd, doch was van geen belang; althans in de Hoofdplaats heeft dezelve geene schade aangebragt; de Lucht was koud met zware rukwinden; om tien uren was de Lucht van het Zuiden tot het Oosten zeer helder en licht als by Quartier, ofschoon nu nieuwe Maan; thans gevoelden wy nog van tyd tot tyd ligte schuddingen, doch gedurig minder geweldig.

Byzonderheden kan men nog niet mededeelen van binnen 's Lands, doch op het Bosfen Eiland zyn alle Gebouwen ingestort en de grond is op meer dan 25 plaatsen opgespleten; ook zyn in de Nabuurschap der Stad uitbarstingen, waar door zoet water is opgewelf. Men vleit zich algemeen, dat op dit oogenblik het gevaar alhier voor ditmaal voorby is.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, SUITEN HAARLEM.

1810. Lente- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
21	{ 29. 6½ 29. 6½ 29. 6	{ 41 36 44½	{ w. — w. z. w.	{ omtrent betrokken; 'savonds zeer windrig.
22	{ 29. 7½ 30. 0 30. 0½	{ 38 43 36	{ w. n. w. n. w. t. n. n. w.	{ wolken; windrig.
23	{ 30. 0½ 29. 9½ 29. 8	{ 38 44 29†	{ z. w. w. z. w. n. w.	{ helder.
		† 's Nachts 26 gr.		

1810.

1810. Lente- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GE- TELD- HEID.
24	{ 29. 8 29. 8½ 29. 9	{ 35 47 34	{ N. O. O. N. O. —	bewolkt; 's avonds zeer windrig.
25	{ 30. 0 30. 0½ 30. 1	{ 32 39 32½	{ O. Z. O. O. t. Z. O.	helder; harde wind.
26	{ 30. 1½ 30. 1 30. 1	{ 32 42 34	{ O. Z. O. O. t. Z. O.	helder; zeer harde wind.
27	{ 30. 0 29. 9 29. 8	{ 37 46 42	{ Z. O. — —	's morgens helder; harde wind; verders bewolkt; zeer windrig.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlooperne Week, is geweest: te *Amsterdam* 150; en te *Haarlem* 8, onder welke laatste 5 beneden de 12 jaren.

VOORBEELD VAN HOOGEN OUDERDOM.

Van den 21sten van Louwmaand wordt het volgende uit *Estlingen* gemeld: „Heden stierf alhier, MARIA ANNA BECKER, in het 108ste jaar hares ouderdoms. Zy was ongehuwd, had gedurende haar geheele leven nimmer eene ziekte van aanbelang gehad, en overleed alleen aan verval van krachten. Het gebruik van geneesmiddelen was by haar in zoo verre geroeptzaam geheel onbekend, dat zy niet, dan omtrent haar 40ste jaar, een gering geneesmiddel heeft ingenomen. Daar zy nu, inzonderheid in de laatste jaren, in armoede leefde, was haar voedsel ook zeer gering. Zy schreef het behoud van haar leven alleenlyk aan het gebruik van wyn en brandewyn toe, welke beide zy zeer beminde, en die zy, eene maand geleden, nog in persoon, aan de huizen van hare gunstigers ging afhalen. Door het gebruik daar van werd zy zoo opgeruimd, dat zy zong en danste, zoo als zy ook nog, toen zy in Wintermaand 11. voor het laatst uiging, gedaan heeft. Van hare zeven broeders en zusters, laat zy alleen nog eenen broeder van 93 jaren, die insgelyks ongehuwd is, en met haar huis hield, na. Hare moeder, die mede eenen hoogen ouderdom bereikte, bragt in haar 54ste jaar nog een kind ter wereld.”

M I S S T E L L I N G.

In N°. 11. bl. 169. de vierde regel van boven wordt het tydperk van de ombrenging des laatste Franschen Konings op den 20sten van Zomermaand 1792 gesteld: lees den 21sten van Louwmaand 1793.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E .

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 14. *Vrydag den 6 van Grasmaand.*

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

PARYS, Men voedt hoop, dat binnen eenige maanden de eerste aflevering van het groote, op Keizers kosten uit zullende gegeven worden, Werk over Egypte voltooid zyn zal. Vooral moet de geschiedkundige inleiding belangryk zyn, welke de Keizer zelf naziet. Hetzelve zal in zyn geheel meer dan 800 platen bevatten.

HELMSTADT, den 14den van Lentemaand. Gisteren avond hadden wy hier een treffend tooneel, het afscheid van dankbare zonen van hunne stervende moeder. De Studenten begaven zich by fakkellicht naar het Julcum, waar, op hunne uitnoodiging, de Hoogleeraars en de Overheden der Stad reeds vergaderd waren, welke deze toen naar de groote gehoorzaal verga- zelden. Hier hield een van hunne voormalige medemakkers, de Heer WOLF, thans Leeraar aan het Pædagogium alhier, welke onlangs ook de Doctorale waardigheid in de Philosophie bekomen had, voor eene zeer talryke vergadering uit alle standen, eene redevoering, waar in hy het gemeenschappelyk smartelyk en dank-
I. DEEL. O baar

baar gevoel met even zoo veel hartelykheid als welsprekendheid uitdrukte, waarna een ook van hem vervaardigd roerend afscheidslied gezongen werd.

Op de Collegieplaats werd toen aan de Hoogleeraars en Overheidspersonen een plegtig vaarwel toegeroepen, waarop de Prorektor de Studenten voor de bewyzen hunner liefde voor de Univerfiteit en de Stad bedankte, en dit met hartelyke vermaningen en wenschen deed vergezellen.

Heden op den algemeenen Boetdag werden deze indrukken in eene Leerrede herhaald, welke van den Heer Ds. BELLMANN in de Univerfiteits Kerk, ook voor eene zeer talryke Vergadering gehouden werd, over het gedrag van een Christen by aanmerkelyke veranderingen in zyne uitwendige betrekkingen. Smartelyk waren de aandoeningen by deze plegtigheden, maar ook in deze vertoonde zich het goede en edele, het welk deze Akademie gedurende den tyd van haar bestaan uitgewerkt heeft, en het welk door geene uitwendige veranderingen zal vernietigd worden.

MERKWAARDIGE SOORT VAN SPINNEN.

Onder alle foorten van Spinnen, zoo vele van dezelve den Natuuronderzoekeren bekend zyn, is zeker geene merkwaardigere, dan de op het Eiland Cyprus zoo overvloedig voorkomende Schorpioen-Spin. Mischien vindt men onder alle groeiende en dierlyke vergiften geen, dat verschrikkelyker is, en ook zelfs, by het geringste deel, sneller den dood veroorzaakt, dan dat van dit infekt. De Natuurlyke Historie van deze Spin is ondertusfchen tot heden weinig bekend, en wy meenen dus onzen Lezeren geen' ondiensst te doen, met in dit Blad eene korte befchryving van deze vreesfelyke dierfoort medetedeelen, welke ontleend is uit een ongedrukt Dagboek van eenen reiziger, die zich op het Eiland Cyprus verscheide jaren onthouden heeft, byzonder met oogmerk, om deszelfs Natuurlyke Historie te beoefenen.

» Om over een dier te fpreken, waarvan reeds andere

gere Natuuronderzoekeren, hoewel slechts ter loops, gewag gemaakt hebben, is het noodig, over deszelfs naam het eens te zyn. Want hoe weinig Schryvers over het leelyk en gevaarlyk infekt geschreven hebben, waar over hiër gehandeld wordt, heeft echter ieder derzelve het eenen anderen naam gegeven; hier door brengt men verwarring in de Natuurlyke Historie en geeft men aanleiding tot misverstanden. De meest gepaste naam is evenwel de Schorpioen-Spin (*Phalangium Araneodes*), en dezen naam gaf ook reeds de bekende Reiziger PALLAS, in zynen togt door verscheidene deelen van het Russisch Ryk, aan dit infekt.

De beschryvingen, welke de ouden ons van de verschillende hun bekende diersoorten, en in het byzonder van de insekten nagelaten hebben, zyn te onbepaald en te onvolkomen, dan dat men nauwkeurig zou kunnen opgeven, tot welk dier zy eigenlyk behooren. Het schynt dus eene zeer gewaagde gissing te zyn, wanneer men wil beweren, dat deze Schorpioen-Spin uit de Levant hetzelfde infekt is, het welk de Grieksche en Latynsche Schryvers *Phalangium*, *Solifuga*, *Solpuga* en *Mus Araneus* genoemd hebben. Verscheidene soorten van Spinnen gaven zy den naam van *Phalangia*, welken daarentegen de hedendaagsche Natuuronderzoekeren alleen de Spinnen met lange pooten, wier kop met het borstchild aan een hangt, by uitsluiting toekennen. Ook hunne *Solifuga* en *Solpuga* schynen evenmin de Schorpioen-Spin te zyn; want deze naam duidt aan, iets, dat de Zon ontvliedt, en zy noemden zoo niet alleen eene soort van Spinnen, maar ook eene van Mieren. Volgens hunne beschryving moet dit infekt zeer klein (*animal perexiguum*) zyn, veel in Sardinie gevonden worden en zich altyd in de duisternis onthouden. Nu is de Schorpioen-Spin in geen deele een klein infekt; zy vliedt het daglicht niet en wordt ook niet op Sardinie gevonden. De *Mus Araneus* eindelyk, is volgens de beschryving der Natuuronderzoekeren, onwederisprekelyk een vieroetig dier; het is de bekende Aardmuis, welke de ouden zeer ligt gelegenheid hadden om op te merken, terwyl het daarentegen zeer onzeker is, of zy de Schorpioen-Spin gekend hebben, die men gelukkig ook in de heetste landen van Europa en Asia voor het grootst deel slechts zeer zelden vindt.

Door het tot hier gezegde moest alleen aangetoond worden, dat naar alle waarschijnlijkheid de Schorpioen-Spin by de ouden volstrekt niet bekend geweest is; nu ga ik tot de beschryving van dit merkwaardig infekt over, het welk ik in de Levant zoo dikwyls gelegenheid had waartenemen.

Het heeft allezins duidelyk eenige kenteekenen met de *Phalangia* gemeen. De kop en het borstchild bestaan ook uit één stuk, dat de figuur van een' geknotten kegel heeft, welks basis naar voren gerigt is. In het midden van dezen breedten rand ziet men eene zwartachtige hoogte, waarin zich, op het gezigt af, twee ruitvormige oogen bevinden. Tusschen deze en den voorsten rand zyn nog twee andere kleine hoogten, die men ook voor oogen zou kunnen houden, maar echter waarschynlyk slechts korte stompjes van groote haren zyn.

Met dit stuk, dat uit kop en borstchild bestaat, zyn de tot voedsel dienstige werktuigen en twee paar armen vereenigd. Twee vreesfelyke kaken vallen op het eerste gezigt in het oog; zy zyn grooter dan het beschreven stuk zelve, aan welks voorzyde men die vindt; liggen aan de binnenzijde op elkander, en zyn kegelvormig en sterk met haar bezet. Ieder dezer kaken eindigt in twee bruine, schubbige, onder aan van tanden voorzien scharen, die spits toelopen en tegen elkander gebogen zyn. Ik heb beide met een zeer sterk vergrootglas onderzocht, maar volstrekt geene opening ontdekt, waardoor vergiftig vocht konde uitloopen, gelyk men 'er in de pooten der Spinnen ziet; desnietteenstaande is dit infekt ten uiterste vergiftig; de openingen, waar door het zyn gift ontlast, moeten derhalve zeer klein zyn, en het vergift zelve eene vreesfelyke werkkraft hebben, dewyl de minste hoeveelheid, die door een geheel onmerkbaar kleine opening kan dringen, toereikend is, om te doden.

Aan den wortel en onder aan de scharen is een schubbig, cylindervormig, spits toeloopend en achterwaarts gebogen vezeltje, dat echter slechts voor een onderscheidend teeken des geslachts te houden is. Tusschen de beide scharen is een kleine snuit, die mede cylindervormig en harig is. De twee armen zyn aan het onderst gedeelte van het kopstuk, en bestaan uit eene reeks cylindrische met lange haren en gedeeltelyk ook

ook met tanden voorziene en elkander byna geheel in gedaante gelyke geledingen. Tusschen het kopstuk en het ligchaam van het infekt zyn 'er nog vier paar prooten aanwezig, die hoe langer hoe grooter worden, zoo dat de achterste aanmerkelyk van grootte zyn; dan aan dezelve is ook nog dit merkwaardig, dat zich op de onderste zyde van dat deel, het welk men in vergelyking met andere dieren den schenkel zou kunnen noemen, vier zonderlinge ligchamen op kleine steelen bevinden, die vliezig, dun, doorschynend, holgewelfd en driehoekig zyn. Hier door krygt deze Spin eenige overeenkomst met de Schorpioenen die, ook, gelyk men weet, twee kanvormige ligchamen aan de achterdeelen hebben.

Het ligchaam is niet alleen door een' korten vezel met den kop of het borststuk vereenigd, gelyk by de overige Spinnen, maar ook hare gansche diameter; het onderscheidt zich dan daar door van het ligchaam der Spinnen, dat het niet, als die, glad en aan een hangend is, maar insneden en ringen heeft.

De kleur van dit infekt is vaalgeel; het is met lange haren en ter weêrzyde met stekels bezet; deszelfs grootte belooft omtrent een duim. Het loopt buitengemeen snel en het valt daarom zeer moeijelyk, het te verdelgen. Deszelfs beet is in een' hoogen graad gevaarlyk; het gebeten deel zwelt plotfeling op, veroorzaakt onuitstaanbare pynen, en wanneer men niet zeer spoedig de behoorlyke tegenmiddelen gebruikt, waaronder olieachtige omslagen, versterkende en zweetuitdryvende middelen de beproefdste zyn, is de dood onvermydelyk.

Men vindt de Schorpioen-Spin in verscheide streken der Levant, in Arabie, Syrie, Perſie, Klein Asie, aan de Kaspische Zee en in de landen tusschen den Don en den Wolga. In de laatste worden deze leelyke infekten meer en meer talryk. De Heer PALLAS heeft 'er te Zaritzkin, in het huis, dat hy bewoonde, twee gezien, en in het huis van den Kommandant der Vesting, werden, terwyl hy daar vertoefde, 'er verscheid gedood. 'Er werd echter slechts een enkel mensch van dezelve gebeten, die, dewyl men schielyk hulp bood, evenwel na vreeselyke uitgestane pynen, nog gered werd. De Arabieren kennen geen middel tegen den beet van dit infekt en zyn dus ten uiterste voor hetzelfde beducht."

Derigt van een Kruidkundig Werk, getiteld:

FLORE PORTUGAISE;

*behelzende eene beschryving van alle de gewassen,
die in Portugal in het wild groeijen, met ge-
kleurde Afbeeldingen, eene Kaart enz.,*

door de Heeren J. C. Graaf van

HOFFMANSEGG en H. F. LINK,

Hoogleeraar in de Kruid- en

Scheikunde, te Rostok.

Dit werk, voor de Kruidkunde hoogst belangryk, is even zeer als voortbrengfel van vergevorderde Kunst merkwaardig, en verdient in alle opzigten onder de werken over de Natuurlyke Historie eene byzondere onderscheiding. De eerste der hier voren genoemde Schryveren van hetzelfde, is reeds sedert 14 jaren aan dezen arbeid werkzaam geweest. In het jaar 1795, op zyne eerste reis door *Portugal*, trok vooral de menigte, verscheidenheid en schoonheid der gewassen van dat land zyne oplettendheid, en hy besloot toen reeds, deze voor een groot gedeelte nog onbekende voortbrengselen van het groeiend ryk aan het Publiek te doen kennen. Doch tevens de moeijelykheid van zulk eene onderneming inziende, deelde hy op eene tweede Natuurkundige reis door hetzelfde Land, zyne werkzaamheden met eenen in de Kruidkunde zeer ervarenen Reisgenoot, zynde de Hoogleeraar LINK. Zy hebben op dezen togt, waartoe zy vier jaren besteedden, meer dan 2000 onderscheidene soorten van gewassen, die in *Portugal* inlandsch zyn, leeren kennen. — Sedert de terugkomst van hunne reis, hebben zy zich met het byeenzamelen en schikken der bouwstoffen voor dit Kruidkundig werk bezig gehouden. — Deze en andere voorbereidselen, noodig tot een werk, aan het welk zy de meest mogelyke volkomenheid wilden geven, vereischten natuurlyker wyze eenen zeer geruimen tyd. voor en aler zy tot de uitgave konden overgaan. Doch dit uitstel door de gemelde redenen veroorzaakt, kan niet anders dan ten voordeele van het werk zelve vestrekken. Ook kan gelukkig het verloop van tyd aan Natuurkundige werken niets van derzelver waarde onnemen, Het

Het Publiek is thans door de uitgave van 4 afleveringen in staat gesteld, om te oordeelen, in hoe verre de Schryveren in hun oogmerk geslaagd zyn. — Het formaat van dit werk is groot *folio*; tekst en platen zyn op fraai velin-papier afgedrukt; de eersgenoemde is in het Fransch en Latyn. Elke aflevering bestaat uit vyf platen en acht bladen tekst, bevat in eenen gekleurden omslag, verbeeldende, nevens den titel, een' bloemkrans, uit twee, aan het aandenken van twee vermaarde Kruidkundigen toegewyde, gewassen, *Linnaea* en *Jusquea*, zamengesteld. — De afbeeldingen der planten, in het werk zelve, zyn van zulk eene uitmuntende en buitengewone schoonheid, en met zoo veel kunst en naauwkeurigheid vervaardigd, dat dezelve aan den Kruidkundigen even zeer als aan den beoordeelaar der kunst genoeg geven, en voorzeker niet ligt door andere soortgelyke werken over de Kruidkunde zullen overtroffen worden.

De Heeren JOAN CALKOEN, G. VROLIK en C. G. C. REINWARDT, te Amsterdam, zyn door de Schryvers in staat gesteld, aangaande dit werk nadere inlichting te kunnen geven.

(Medegedeeld).

BEÛORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN,
IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

Parys in den aanvang van de negentiende Eeuw, door A. VAN DER WILLIGEN. Te Haarlem by A. Loosjes Pz. 1806. Drie Stukken zamen van vii en 685 bl. gr. 8°. met (10) Platen.

Wy kennen den Schryver van dit Werk reeds uit zyne Reis door Frankryk, welke ook in dit Journaal (*) is aangekondigd. In de Voorrede van het voor ons liggend Boek meldt hy ons het volgende:

„ Dit boek aangekondigd vindende, of in handen krygende, zullen velen, waarschynlyk met eene soort van verontwaardiging zeggen, of denken: „ al weder iets over *Parys*, „ naauwelyks hebben wy MEIJER, KOTZEBUE, REICHARDT enz. „ uitgelezen.” Deze aanmerking moest ik natuurlykerwyze voorzien: echter had ik by het slot van myne *Reize door Frank-*

(*) *Algemeins Geographische Ephemeriden*, in den XXIIsten band, bl. 56.

Frankryk, het algemeen aanleiding gegeven, om ook iets van my over *Parys* en eenige daar omliggende plaatsen te verwachten. Ik besloot dan, om vooral de brieven van KOTZEBUE en REICHARDT, die, hoewel veel korter, te gelyker tyd als ik te *Parys* geweest zyn, te doorlezen, en met myne gehouden aantekeningen te vergelyken. Dit doende vond ik inderdaad het een en ander in dezelve, waar van ook by gemelde schryvers gesproken wordt, en alzoo voor het algemeen niet nieuw meer is. Dit te herhalen, moest alzoo vermyd worden; doch daar ik tevens ook vele zaken had opgeteekend, welke men by die schryvers niet vindt, vleide ik my het algemeen geen' ondienst te zullen doen met de meesten daar van, onder zekere afdeelingen eenigzins gerangschikt, hetzelfde ter lezing aanbieden. Hier toe werd ik te meer bemoedigd en aangespoord door het aanzoek van verscheide vrienden en bekenden, en wel byzonder door de gunstige wyze, waarop men myne *Reize door Frankryk* wel heeft willen ontvangen."

„Indien dit werk dan voor hun, die nog niet veel van de met regt zoo vermaarde hoofdstad van *Frankryk* weten, eenigzins belangrijk mag wezen, zal het, naar ik hoop, voor anderen, die daar reeds meerder bekend zyn, of bovengenoemde en andere schryvers, hier omtrent, gelezen hebben, niet minder aangenaam zyn, om door deze myne bydragen, daar van nog iets meer te weten."

Daar door heeft ons de Schryver op het oogpunt geplaatst, waaruit hy dit Werk wil bezien hebben; wy zullen dan nu nog kortelyk nagaan *wat* hy geleverd heeft.

De inhoud van het eerste Stuk is; eene inleiding, waarin de Schryver over de redenen spreekt, welke hem tot de Reis naar *Parys* bewogen, namelyk de bevallige afschilderingen dezer Hoofdstad, reeds door hem in zyne jeugd gelezen — Dan volgen 'er berigten wegens Antwerpen, Brusfel, Valenciennes, Peronne en Roye. — Dit zyn toch de omliggende plaatsen van *Parys* niet waarvan de Schryver in de voorrede spreekt? (†) — Nu komt hy eindelyk aan *Parys* zelve, en schildert het in de volgende orde: de voornaamste straten, het uit- en inwendige der huizen, de kleeding, de baden, de levenswyze, de levensmiddelen, de zeden en gewoonten, den godsdienst; (in het tweede Stuk) de regering, den staat der kunsten en wetenschappen, (en in het derde) de versfraaijingen en verbeteringen, de Pontneuf en de nieuw aangelegde kaaijen, de Tuilerien en Elyfische velden; de luchtstreek en het weder; de jaarmarkt van St. Cloud, Charenton, Alfort enz. en Montmorency. Hierop volgt een zeer nuttige alphabetische

(†) Hoe de Rec. op dit denkbeeld gekomen zy, daar vervolgens van St. Cloud, Charenton, Alfort enz. gesproken wordt, begrypen wy niet. *Red.*

tische bladwyzer, en ten slotte is 'er door den Schryver in een naberigt de vertaling bygevoegd van een in de *Gazette de France* N°. 214, 216 en 222 van 1807 in het licht gekomen, en ook in het te Amsterdam uitgegeven Fransch tydscrift: *le Conservateur*, Vol. III. N°. 1. en 2. overgenomene beoordeeling van de twee eerste Stukken van zyn tafereel van Parys, die zoo bitter als gal is, en waarop de Schryver zyne antikritische aanmerkingen mededeelt. Dat deze beoordeeling niet regtmatig zy, hoe zeer dit Werk niet vry van alle berisping is, valt op het eerste gezigt in het oog.

Dat de Schryver veel als een *Hollander* gezien heeft, willen wy niet loochenen; maar men moet daarentegen ook in aanmerking nemen, dat zyne rondborstigheid, zyne vrye oordeelvellingen, zyn geest van waarneming, die niet alles onvoorwaardelyk pryzen wilde, de verwende Parysenaars, die in hunne Hoofdstad der wereld, *alles* bewonderd willen hebben, onmogelyk behagen konde. Zyne schilderingen zyn over 't algemeen tamelyk gelykend, aangenaam en belangryk, dikwyls is de Schryver wat te woordenryk; maar dit komt 'er in een leesboek minder opaan, en dit zal zeker door elken liefhebber met genoegen gelezen worden, vooral, daar 'er vele aardige Anecdoten en geheel nieuwe aanmerkingen in te vinden zyn. — Uittreksels, ten bewyze daarvan, veroorloven het bestek en plan der *Alg. Geogr. Ephem.* niet hier by te voegen.

De by dit werk behorende fraai gesneden platen verbeelden: een gezigt op Peronne, — een nieuwmodisch Bed. — Het volkje van de Halle. — Gedenkteeken van Desaix. — De Mameluk. — Het borduursel van *Mathilde*; de Pont des Arts. — De Melkboerinnen; de vrouwen van Caux en de kerk te Montmorency.

Alg. Geogr. Eph. Jan. 1810.

Nieuwe Reiziger door het Koningryk Holland, behelzende al het merkwaardige in elke Stad enz. met een nieuwe Kaart enz. Te Amsterdam by E. Maaskamp, (zonder jaartal maar geheel nieuw) XL en 71 bl. in gr. 8°. met vier platen.

Aardrykskundige Beschryving van het Koningryk Holland, ten geleide van eene nieuwe Aardrykskundige Kaart van dit Ryk, door JAC B DE GELDER Profesfor aan het Hotel der Pages van Z. M den Koning van Holland. Te Amsterdam by Joh. Allart en Jac. Ruys 1809. — xiy, xvi en 555 bl. gr. 8° (Hier behoort eene Kaart by, die ook afzonderlyk te bekomen is.)

Twee nieuwe Werken, om Holland te leeren kennen, beide met nieuwe kaarten, doch van zeer verschillende waarde.

1.) Het eerste is, gelyk uit den wydloopigen titel blykt, een Zakboek voor Reizigers door Holland (*de Nieuwe Reiziger*

genaamd), maar geen eigenlyke wegwyzers of *Guide des Voyageurs*, gelyk wy terstond zien zullen.

Het begint met een nieuw algemeen overzicht van het Koningryk Holland (van bl. 1—XL) dat byna de helft van het boekje beslaat, en waarin alle de op den titel aangekondigde onderwerpen in eene bonte verwarring door elkander, vry oppervlakkig, maar echter meest goed behandeld zyn. Ook vindt men byna alles, wat hier over ligging, grootte, bevolking, verdeeling, staatsgesteldheid enz. kortelyk gezegd wordt, reeds in de nieuwste Handboeken. De Land- en Zeemagt wordt volgens den voormaligen staat in vredenstyd opgegeven, en is dus niet meer juist. Belangryk zyn de berigten wegens de Industrie en den Koophandel, in zoo verre zy nieuw zyn. Maar dewyl dit werkje niet als eene bron kan beschouwd worden, is het de moeite niet waardig, uittreksels daaruit mede- te deelen.

Het tweede gedeelte van het werkje bevat, in alphabetische orde, eene korte beschryving van de Hollandsche Steden, waarby de bevolking; de meest beteekenende merkwaardigheden; het afgaan en aankomen der posten, wagens, trekkschuiten, en andere gelegenheden voor reizigers, de logementen, de plaatsen van uitspanning, en het bezienswaardige in de omstreken enz. vermeld worden; het welk voor reizigers allezins belangryk en nuttig is. In een nader onderzoek kan zich Rec. niet inlaten, daar de opgaven, die over het algemeen juist schynen, meest uit andere schriften byeengebragt zyn, en dus, onaan gezien derzelver nut voor reizigers, niet als eene verryking der Topographie van Holland te beschouwen zyn.

Aanwyzingen voor reizigers in Holland, Reisrouten en andere daartoe behoorende berigten, waarin eigenlyk een *wegwyzer* bestaat, zoekt men hier te vergeefs. De bygevoegde postkaart moet wel gedeeltelyk dit gebrek vergoeden, maar deze (*) is te gebrekkig, om den hier gevorderden dienst te bewyzen. De overige platen zyn: het portrait van den Koning van Holland, als titelplaat, een in het koper gegraveerde mylenlyst of aanwyzer van de afstand der steden van elkander en een platte grond van Amsterdam; alles wel gesneden, gelyk over het algemeen het uiterlyke vol smaak en fraai is. Overigens schynt dit werkje enkel eene boekverkoopers speculatie te zyn, en heeft voor den eigenlyken beoefenaar van Aardrykskunde en Statistiek weinig waarde; voor reizigers echter is het een bruikbaar, hoewel zeer onvolkomen Zakboek.

2.) De Aardrykskundige Beschryving van 'het Koningryk Holland door Prof. JACOB DE GELDER, welke de titel als de

ver-

(*) Dezelve werd reeds in de Alg. Geogr. Ephem. XXIX. b. bl. 460 beoordeeld.

verklaring van eene door denzelfden Schryver uitgegeven kaart van Holland opgeeft, welke niet onafscheidelyk met het werk verbonden is, maar ook afzonderlyk verkocht wordt, moet uit een geheel ander oogpunt als het hiervoor aangekondigde werkje beschouwd en beoordeeld worden, want het is een systematisch Handboek van de Geographisch-Statistische kennis van Holland.

De Schryver zegt in zyn voorberigt; dat hy de moeijelykheden aan de bearbeiding van zulk een werk verknocht zeer wel kende; doch, daar het in zyn Vaderland nog ontbrak, hy echter besloten had, zyne ledige uren ter vervaardiging van hetzelfde te gebruiken, en om het boek zoo nuttig en volkomen mogelijk te maken, geene moeite ontzien heeft; hetgeen hy hier ten opzigte van de kaart zegt, behoort hier niet, daar deze als een geheel byzonder werk ook afzonderlyk moet beoordeeld worden, dat in de *Alg. Geogr. Eph.* door een' anderen Rec. geschieden zal.

Het werk bevat de behandeling der hier toe behoorende onderwerpen in de volgende orde.

Inleiding (Algemeene Zaken). — Ligging en grootte. — De tegenwoordige oppervlakte is op 629 Geogr. quadr. mylen opgegeven. — Grond en luchtstreek zeer kort voorgefeld. — 's Lands voortbrengselen — al te kort en onvoldoende voor zoodanig een werk, vervat in naauwelyks twee halve bladzyden. — Karakter der inwoners — eenigzins partydig geschilderd, gelyk men niet anders van een' *Hollander* verwachten kon. — De landstaal, zeer geprezen. — Godsdienst of Religie; zeer kort. — Staatkundige geschiedenis van het land (van bl. 9—49) buitenlandsche bezittingen en volksplantingen, tamelyk voldoende geteekend.

Nu volgt (bl. 50—124) eene vry uitvoerige uitlegging en voorstelling van de staatsregeling en het bestuur. — Zou ook (bl. 125—177) wegens den Eeredienst en (bl. 178—204) het openbaar onderwijs en de geleerde Inrigtingen en Maatschappyyen. Dit alles is hier goed en vry volkomen behandeld. Statistieke opgaven ontbreken echter geheel.

Het grootste deel van het werk bevat (van bl. 205 tot het einde) de beschryving der afzonderlyke Departementen van het Koningryk Holland, en derzelver merkwaardigste plaatsen, en dit is ook het belangrykste en gewigtigste deel van het geheel, hetwelk met byzondere aandacht schynt bearbeid te zyn en voor den Aardrykskundige aliezins van belang is. De departementen worden naar hunne volgorde geschikt. By elk worden deszeifs ligging, grenzen, uitgestrektheid, natuurlyke gesteldheid, rivieren en verdeeling in kwartieren opgegeven, by elk kwartier de hoofdplaatsen voldoende beschreven en alle de overige plaatsen meer of minder kort aangewezen. — Eene nadere optleding kan hier geene plaats hebben.

ben. Het werk heeft over het algemeen zyne waarde, vooral verdient de topographie, die zeer zorgvuldig bewerkt is, allen dank der Aardrykskundigen. — De Schryver heeft in dit opzicht *veel* gedaan, en daarom moet men hem de oppervlakkigheid en magerheid van een gedeelte zyners Inleiding vergeven. Maar een hoofdgebrek van het werk is het gemis van een Alphabetische Geographisch-Topographischen bladwyzer, het welk by zoodanig een werk bovenal gevoeld wordt.

Allg. Geogr. Eph. Jan. 1810.

K U N S T E N.

PARYS. De Heer ALEXANDER LENOIR, Bestuurder van het Museum van Franche Gedenkteeken, heeft in een privaat huis in deze Stad, twee Egyptische beelden van den hoogsten ouderdom ontdekt, waarvan de een in zwart basalt, de ander in hard morsig wit marmer bearbeid is. Over het geheel zyn beide onbeschadigd, maar de hieroglyphen op het marmer zeer uitgesleten, terwijl die op het basalt volmaakt wel bewaard en zeer fraai zyn. Het uiterlyke vertoont twee menschelyke gestalten met eenen kleinen baard, naar dien gelykende, waarmede Osiris afgebeeld wordt, wanneer men aan hem de afnemning der Zon na het zomersolstitium wilde verzinlyken. Inwendig zyn zy hol, en dit brengt den Heer LENOIR op het vermoeden, dat het twee doorkisten zyn, en wel voor zeer voornamen personen, daar anders de gewone kisten, waarin men de munten vindt, van Egyptisch vygenboomenhout vervaardigd zyn. Tot bevestiging van dit vermoeden strekt het verschil der grootte van beide kisten, waarvan de marmeren 5 voet 5 dm., maar de basalten slechts 5 voeten 3 dm. lang is, zoo dat zy voor byzondere personen schynen gemaakt te zyn.

Volgens vader KIRCHER, die in zyne werken van deze beide Standbeelden gewag maakt, werden zy omstreeks de Rode Zee, in de Provincie Saïd, in eene hooge Pyramide gevonden. In eene zyde der Pyramide was een zoo groote scheur, dat een mensch'er door konde kruipen; verscheide Turken beproefden dit en vonden deze twee Sarcophagen, welke zy voor twee afgodenbeelden hielden, die op Pharao's bevel, wiens maufoleum deze Pyramide zyn moest, herwaarts gebragt

bragt waren. Daar zy vermoedden, dat deze Sarcophagen van eenige waarde konden zyn, befloten zy beide op Kameelen naar Cairo te voeren. Ieder monument weegt zes à zeven honderd ponden en zy gebrukten zestig dagen tot den vervoer. — Van Cairo zakten zy den Nyl tot Alexandrie af, waar een Fransch koopman ze inscheepte. Te Genua, waar hy binnen liep, zag Prins DORIA dezelve en bood eene groote somme daar voor; doch zyn aanbod werd niet aangenomen, want den 4den van Herfstmaand 1632 kwamen zy te Marseille aan, waar vader KIRCHER dezelve zag en ieder kenner ze bewonderde. — De Super-Intendant-Generaal NICOLAS FOUQUET kocht deze beelden eindelyk van den koopman en liet hen naar St. Mandé by Vincennes, drie mylen van hier gelegen, brengen, waar die Minister een huis bezat. De beroemde THEVENOT, die juist van zyne reize te rug gekomen was, hoorde 'er van, spoedde zich naar St. Mandé en verzekerde, dat hy in Egypte zelve nooit zulke zeldzame en fraaije stukken gezien had. Zy bleven, tot FOUQUETS dood (1680) te St. Mandé en werden toen aan den beroemden Tuinkunstenaar LE NOSTRE verkocht; deze schonk ze den Hr. LOUIS BERNIN DE VALENTINAY, Controlleur-Generaal van het Koninklyk Huis, die dezelve in zyn Slot te Ussé liet plaatfen.

De Hr. LENOIR maakt alle vrienden der Kunst op deze kostbare zeldzaamheden opmerkzaam, en acht dezelve waardig, om het aantal meesterstukken van het Keizerlyk Museum te vermeerderen.

NIEUW UITGEVONDEN WERKTUIGEN

PROMENEUSE OF WANDEL-MACHINE.

De Heer PINABEL, Hoogleenaar der Wiskunde te Parys, had een Werktuig uitgevonden, dat hy *Promeneuse* noemde, door middel van het welk zwakke kinderen en volwassnen, zonder eenige hulp, zich van de eene plaats naar de andere bewegen, en naar willekeur het ligchaam alle mogelyke rigtingen zouden kunnen geven. Dit Werktuig werd door de Akademie en de Medicynsche Faculteit beproefd en doelmatig be-

bevonden. Door menigvuldige aanvraag, om deze Maschine, heeft de Hr. PINABEL eene poging gedaan, om haar meerder volkomenheid by te zetten. Die voor kinderen worden nu byzonder ingerigt, en die voor volwassene personen, van iedere lichaamsgestalte, bekomen eene byzondere daar na geschikte gedaante. Zy vereenigen in zich alle gemakken van een' leuningstoel en van een rytuig, zien 'er zeer aardig uit en strekken elke kamer tot een bevallig huisraad. Zy schikken zich met de meest mogelyke ligtheid naar alle bewegingen, die men 'er in maken wil. De zieke wordt in dezelve onder de schouders en de heupen, zoo het noodig is, opgehouden, waar door hy voor alle gevaar beveiligd is, en geen mensch tot hulp noodig heeft.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 2 van Grasm. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandelen by Hope & Comp. enz.	102½ a 103½	Spanje 5½ prCt. by Hope & C. 52 a 54	
Rusland 5 prCt.	75½ a 76½	dito dito nieuwe.	47½ a 48½
Zweden 5 prCt.	76 a 77	Portugal, by Hope & C.	68 a 69
Denemarken, Toll. 4 prCt. 82 a 90		Engeland. Annuiteit. 3 prCt. 69½	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. 96½ a 97½		Frankryk Geconsolid. renten	
dito Kroom 4 prCt.	95½ a 96½	5 prCt.	niet genot.
Keizer van Oostenryk 5 prCt. 40½ a 43		Dito Cert. by K. & V.	79½ a 80½
dito 4½ prCt.	38 a 39		zond. Coup.
dito 4 prCt.	37½ a 38½	Wisselcours.	
		Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56½ a 57½

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	27 a 28½	dito Domeinen. 4 prCt.	62 a 63
dito a 2½ prCt.	26½ a 27	dito Vrywillig a 3 prCt.	44 a 45
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	31½ a 32½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oploop. premie by Af. losf.	81½ a 83½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	27 a 28½	Rescriptien Losb. na den Vrede	38½ a 39½
dito 1801. a 3½ prCt.	31½ a 32½	Agio van de Bank.	99½

GE-

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

CHRISTOPHORUS COLOMBO (*) NIET TE GENUA GEBOREN.

Alles, wat de gedachtenis van een' groot man betreft, moet voor het dankbaar nageslacht gewigtig zyn.

CHRISTOPHORUS COLOMBO, de ontdekker van de nieuwe Wereld, die thans door een wanbedryf van den ryk den naam van een ander draagt, namelyk van *Americo Vesputi*, een' bekwamen Zeeman, dien echter deze eer niet toe komt, daar hy nooit een schip zelf gekommeandeerd heeft, behoort onder de groote mannen, waar van het belangrys is alles te weten.

Zyne ware geboorteplaats is niet naauwkeurig bekend. *Genova* werd daar voor tot heden gehouden, dewyl de vader van onzen CHRISTOFFEL eindelyk daar gewoond heeft, waar hy eene lakenwevery aan den gang had. Hy was van eene adelyke afkomst, maar door ongelukken vernederd; het stamhuis van de Familie is dat van hetzelfde nog tegenwoordig toekomstende leengoed *Cuccaro*, in het voormalig Piemonteesch Hertogdom Montferrat, en op dit leengoed, naar het welk zich het Geslacht COLOMBO van CUCCARO schryft, is ook CHRISTOPHORUS COLOMBO ter wereld gekomen, die vermoedelyk daarna uit trotschheid, om den vervallen staat zyns geslachts te verbergen, zyne eigenlyke geboorteplaats verloo- chende en zich voor een' Genues verklaarde.

De ware geboorteplaats van dezen grooten Man is eerst naauwkeurig bekend geworden, toen zyne mannelijke nakomelingschap in het jaar 1578 met zynen achterneef Don DIEGO uitkierf, en nu de naastbestaanden van zyne zyde te *Cuccaro* in Italie ook aanspraak op het door CHRIST. COLOMBO gestichte Majoraat aanspraak maakten. In het daar over ontstaan regtsgeding, dat echter ten voordeele van eenen Don ALVARO, achterneef des Ontdekkers, maar van zyn vrouws zyde, uitgewezen werd, kwam nu ook de geboorteplaats van dezelfde ter baan en het werd aangetoond, dat de groote man op het leengoed *Cuccaro*, het stamhuis zyns geslchts, geboren was. Wydloopig wordt dit alles in het volgende nieuw werkje bewezen en verklaard: *Della patria di Cristoforo Colombo, Dissertazione pubblicata nelle Memorie dell' Acca-*

(*) Dit is de eenige juiste schryfwyze van den naam; want zoo schryft de familie denzelven nu nog; het woord COLON in het bekend Gracischrift van dezen grooten man:

*A Castilla y a Leon
Nuevo mundo dio COLON.*

(d. i. Aan de Koningryken Castilië en Leon schonk COLON de nieuwe wereld)
is alleen eene Dichterlyke vryheid om het rym.

Accademia Imperiale delle Scienze di Torino &c. Firenze
1808. 8°. (Met een Portrait van CHR. COLOMBO, naar eene
oude schildery, die de Heer FIDELE WILHELM COLOMBO, te
Cuccaro, in eigendom bezit.)

ZELDZAAMHEDEN DER NATUUR.

BUITENGEWOON ZWAARLYVIG KIND.

Te Straatsburg vertoonde men in Louwmaand l. l. een Kind,
van Deggendorf in Beijeren geboortig, dat, schoon nog geen
vyf jaren oud, reeds 208 ponden weegt en 48 duimen in om-
trek dik is.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Lente- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOM- ETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
28	{ 29. 8 29. 8 29. 8	{ 43 48 43	{ Z. — Z. W.	den voïgen nacht regen; bewolkt.
29	{ 29. 8½ 29. 9 29. 9	{ 42 48 41	{ W. f. N. W. Z. W.	bewolkt.
30	{ 29. 9 29. 9 29. 9	{ 43 45 41	{ W. t. Z. — Z. W.	betrokken; tuschen beide regenachtig.
31	{ 29. 9 29. 8½ 29. 7½	{ 42 48 40	{ Z. O. Z. Z. O. —	betrokken; namiddag regenachtig.
Gras- maand	{ 29. 6 29. 6 29. 6	{ 42 56 42	{ O. Z. O. O. t. Z. O.	voormiddag helder; verders bewolkt; ’s avonds windrig.
1	{ 29. 7½ 29. 8 29. 8½	{ 42 50 42	{ O. N. O. — —	bewolkt.
2	{ 29. 7½ 29. 7½ 29. 6	{ 42 50 47	{ Z. O. — —	betrokken; regenachtig.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopenen Week,
is geweest: te *Amsterdam* 149; en te *Haarlem* 16, onder
welke laatste 9 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST. EN LETTER-BODE.

VOOR HET JAAR 1810.

Nº. 15. *Vrydag den 13 van Grasmaand.*

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

ROME. De Florentynsche Improvisator (Dichter voor de vuist), LUDOVICO ROSELLI, heeft sedert het einde van Wynmaand l. l. by het Romeinsch publiek met eenig geluk zyne kunst beoefend, daar hy byna veertig dagen achtereen (een zeldzaam geval in deze Stad) onder den open hemel voor al het volk over onderwerpen. die hem opgegeven werden, improviseerde. Hy behoorde onder de wel onderwezen Dichteren in dit vak en sprak de Fransche en Latynsche talen; met meer dan gewone vlugheid. Vericheiden zyner vrienden, die zyne belangen ter harte namen, bragten het zoo ver, dat het publiek tot eene Akademie in het Theater *Valla* werd uitgenoodigd; hetzelfde was opgepropt vol; de Dichter ontving van de ondernemers 30 scudi, maar, gelyk ook vooraf wel te verwachten was, het lokaal begunstigde den Dichter geenszins (*). Hy is van hier naar Napels vertrokken.

LON-

(*) Daar het uitnoodigingsbillet voor den Hollander nog al nieuw zal zyn, meenen wy hem geen' ondiensit te doen het
 I. DEEL. P hier

LONDEN, den 1sten van Lentemaand. De laatste tyding uit onze etablissementen te *Sierra Leona* behelzen, dat de Gouverneur den eersten steen gelegd heeft tot eene nieuwe Stad, die genaamd zal worden *Kingstown in Afrika*. Deze Stad is eene voordeelige plaats, in een vruchtbaar gewest aan eene vaarbare rivier, doch ver genoeg in het land, dat geene vyandelyke magt dezelve kan naderen. Een zeker getal Afrikanen heeft zich naar het grondgebied der Engelsche Maatschappij begeven en verzocht zich by den berg van *Leicester* neder te zetten. De Stad, die zy 'er gren bouwen, zal den naam van *Leicester* dragen. De kolonie van *Sierra Leona* organiseert zich met goed gevolg; men heeft 'er eene Kadetten-school opgericht, aan welke men de Wiskunde, het Arabisch en het Engelsch moet onderwyzen. Verscheiden jonge Afrikanen worden daar in aangenomen. Eindelyk heeft men wegen gemaakt en de kolonie geniet voordeelen van eene gemakkelyke gemeenschap met binnen 's lands.

PARYS. In den verleden jare overleed hier de Boekdrukker CHARLES CRAPELET, in den ouderdom van acht-en veertig jaren. Zyne pen ten hebben zynen roem door geheel Europa verbreid. Hy heeft eene groote menigte werken gedrukt, die, wat schoonheid van letter-

hier by te voegen, het begint: „De Improvisator N. N. enz., verzoekt een ieder tot eene poetische improvisatie, en biedt zich aan, elk onderwerp uit iedere wetenschap, en byzonder uit de Logica, Geschied-, Bovennatuur-, Natuurkunde, Godgeleerdheid enz. te ontwikkelen. Hy zal begeleid van verscheide instrumenten en somwylen met de Fransche guitarre, die hy zelf bespelen zal, zingen. De optegeven onderwerpen zullen van het parterre op het tooneel geworpen en kort voor den aanvang der Akademie verzameld worden. Men zal op goed geluk af uit allen kiezen” en eindigde met den volgenden uitroep: „Romeinen! LUDOVICO ROSELLI weet genoeg, hoe grootsoch uwe denkbeelden in dit vak, gelyk in alle anderen, zyn; maar hy weet ook, dat gy grootmoedig zyt, in de gebreken van anderen over het hoofd te zien. — Bevalige Donna's! gy die de sieraden van elke schitterende byeenkomst uitmaakt, versmaadt myne uitnoodiging niet; uwe bezielende tegenwoordigheid zal grooteren indruk maken, dan die van kunstmatig door alle Dichters aangeroepen fabelachtige en hersenschimmige Godheden der Oudheid.”

teren en typographische naauwkeurigheid betreft, met de uitgaven van BARBEU, DIDOT en BODINI wedyveren. De Heer CRAPELET wordt daarenboven wegens zyne rondborstigheid en belangeloosheid door alle geleetterde lieden, die in eenige betrekking met hem stonden, hartelyk betreurd. In Herfstmaand l. l. overleed hier ook de Plaatsnyder SELLIER, in den ouderdom van 73 jaren; en in Wynmaand, dicht by Soisfons, de Heer PIPELET, Oud Raad en Directeur van de Koninklyke Akademie van Heelkunde, die sedert 1792 zich van hier derwaarts begeven had en als Schryver van verscheide geachte Verhandelingen over de Breuken bekend is.

SAXE. De St. Michaëlis-Mis, te Leipzig, is eene der beste geweest, welke men sinds lang aldaar had; maar voor den Boekhandel leverde zy geene zeer gunstige uitzigten op. Honderd acht en zeventig Boekhandelaren zonden hunne nieuw uitgegeven artikelen, waarvan de *Weidmannsche Buchhandlung*, als naar gewoone, den Catalogus heeft gegeven, waarop men 777 artikelen vindt, onder welke men 715 Hoogduitfche Werken en 62 in oude en andere Europefche talen telt. Van de 715 Hoogduitfche zyn 'er 115 nieuwe uitgaven, 79 zoo Almanakken als Journalen, vele vervolgen en een aanmerkelyk getal Leerboeken voor de Jeugd en flechte Compilatiën. Onder dé werken welke vermelding verdienen, onderscheidt men: *De Gefchiedenis der Fransche Omwenteling*, door Baizko, van Koningsberg; *de Gefchiedenis der Dichtkunde en Welfprekendheid*, door Bouterweck; *eene Reis door Holstein, Frankenland en Beyerën*, door Eggers; *de Gefchiedenis der Letterkunde*, door Eichhorn, van Göttingen; *het Leven van Ariosto*, door Fernow; *de Gedichten van von Halem*; het vervolg van de *Werken van Herder en Huber*; *de Vertrouwde Brieven over Heeren*, door Reichardt, Schryver van een dergelyk werk over Parys; *de Leerredenen van Reinhard*, van Dresden; *eene Reis in Opper Oostenryk*, door Schultes; een werk over de *bevolking van Amerika*, door Vater; eenige goede Taalkundige werken, door Schutz, van Halle, Hager, Zimmermann, Schæffer, Lennep enz.; Romans, door Lafontaine, Wagner, Julius Vos en Kotzebue. Het getal van nieuwe Tooneelstukken beloopt 22, maar geen derzelyere verdient veel aanpryzing.

BEYEREN. De bekende Waterbouwkundige **WIEBEKING**, thans Geheerraad en Directeur-Generaal der bruggen en wegen, in dienst van dit Koningryk, heeft uitgevonden, hoe bruggen van hout zamen te stellen, die zoo hecht zyn, dat men moge rekenen, dat zy verscheide eeuwen kunnen duren. Deze bruggen onderlicheidn zich door de bevalligheid van hare gedaante, en de uitgestrektheid der bogen. Volgens het plan van den Heer **WIEBEKING**, heeft men vyf mylen van Passau, 'er eene over de rivier de Roth gemaakt, met eenen boog, die tweehonderd voeten wyd is; eene andere ten behoeve van eene voorname Stad bestemd, zal ook slechts uit een' boog bestaan, maar tweehonderd zesentachtig voeten wydte hebben. Andere bruggen zullen zoo ingerigt worden, dat men voor den doortogt van Oorlogs en Koopvaardyschepen, met staande masten, eene opening maakt, die dan naar welgevallen zal sluiten, om 'er rytuigen over te laten gaan. De bruggen van den Hr. **WIEBEKING** hebben nog dit voordeel, dat zy des noods uit elkander genomen kunnen worden. Wil men in tyd van Oorlog den vyand ophouden, dan is een uur genoegzaam, om een' boog te slechten, en in twee dagen kan men de geheele brug wegnemen, zonder een enkel stuk door te hakken.

Daarenboven bespaart men langs den weg, door den Heer **WIEBEKING** by het bouwen van bruggen ingeslagen, vele kosten. Eene steenen brug, van dezelfde grootte als eene houten van den Heer **WIEBEKING**, rekent men, dat twee millioenen Guldens zou kosten, terwijl de laatste voor vyftig duizend kan gemaakt worden. Stelt men nu, dat zoodanig eene brug van hout slechts eene eeuw dure, dan kan men berekenen, dat men in dien tyd, de renten 'er onder begrepen, welke men op de hoofdsom zou bespaard hebben, zich elf millioen zeshonderd en tachtig duizend Guldens voordeel heeft.

Men schynt 'er niet aan te twyfelen, of die uitvinding zal eene geheele verandering in de kunst van bruggen maken, te weeg brengen.

Ten einde grondiger over de manier van den Heer **WIEBEKING** te kunnen oordeelen, en elk in staat te stellen zyn voetspoor te volgen, ziet ten koste van dien Heer, over deze stoffe, een werk het licht, onder den titel van: *Traité contenant une partie essentielle de la science de construire les ponts, avec une description de la*

la nouvelle methode economique de construire des ponts à arches de charpente inventées par l'auteur et appliquées à douze grands ponts, executés sous le ministère du comte Montgelas, décrits et représentés dans cet ouvrage: pour servir de complement aux oeuvres de Perro-net par C. F. WIEBEKING &c. waarby zeventien groote platen ter opheldering gevoegd zyn (*).

I N L A N D S C H E.

DEN HAAG, den 7den van Grasmaand. Op heden is alhier overleden de Heer Mr. P. L. VAN DE KAS-
TEELE, laatstelyk Staatsraad van Z. M. den Koning van Holland, President Curator van de Koninklyke Universiteit te Leyden, en Commandeur van de Koninklyke Orde van Holland, in den ouderdom van 61 Jaren en 8 Maanden. — Behalve in de loopbaan der Staatskunde, heeft hy zich in die der Letterkunde en byzonder in het vak der Dichtkunde beroemd gemaakt. Zyne Proeven van Stichtelyke Mengelproëzy door hem en Mr. H. VAN ALPHEN uitgegeven, en Gezangen zyn algemeen met lof bekend, gelyk ook zyne Vertaling van eenige Oden van KLOPSTOCK en WIELAND en die van de Gedichten van OSSIAN, waarvan alleen het Eerste Deel het licht ziet. Ook is bekend, hoe groot zyne werkzaamheden geweest zyn in de Commissie van de op last van den Staat verbeterde *berymde Psalmen*, alsmede, hoe hy het zyne heeft bygedragen tot de onlangs by de Hervormden ingevoerde *Evangelische Gezangen*.

HAARLEM, den 6den van Grasmaand. Daar men zoo menigmaal, ook by Schryvers van naam, de deugden

(*) Die zich van dit Werk zou willen voorzien, dat omstreeks 50 Guldens Holl. kosten zal, kan by den Uitgever van dit Weekblad daarop bestellingen doen; als mede op een ander nieuw Werk van dezen Schryver, ook in dit loopende jaar te Munchen uitkomende; getiteld: *Memoires concernant les améliorations des ports de Venise &c. &c. la description du port de Nieuwendiep en Hollande avec quatre planches*, en op de ondercheide Topografische Kaarten, welke van WIEBEKING in het licht gegeven zyn.

den en het geluk der Oude Volkeren, ten koste van de latere tyden, met groote lofspraken verheven vindt, en daar van, zelfs niet zelden, tegenbedenkingen ziet ontleenen tegen de Goddelykheid van het Christendom, vroeg TEYLER's *Godgeleerd Genootschap*, of, in de daad, die lofspraken gegrond waren, en tegen het Christendom golden? — dan of men, in tegendeel, goede redenen had, om de Volkeren van den tegenwoordigen tyd en derzelyver toestand, in vergelyking met de beschaaftste Natien der Oudheid, vóór beter en gelukkiger te houden? — en, zoo ja, in hoe verre zulks aan den Christelyken Godsdienst moet worden toegeschreven?

Uit de daarop ingekomene Antwoorden hebben Heeren Directeuren van TEYLER's *Stichting*, en de Leden des *Godgeleerden Genootschaps*, met eenparige stemmen, den uitgeloofden *Gouden Eereprys* toegewezen aan een Antwoord, in 't *Nederduitsch* geschreven en ondertekend met eene Spreuk uit PLATO. — By het openen des Billets bleek de Schryver te zyn N. G. VAN KAMPEN, te Leyden: dezelve, die, binnen korten tyd, den *Gouden Eerepenning* by TEYLER's *Tweede Genootschap*, en by het *Godgeleerde den Zilveren* behaalde.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

ZEDEKUNDE. A. LOOSJES PZ. *De Man en Vrouw in de vier tydperken huns levens*; twee Deelen in gr. 8vo op Schryfmed. met Platen. Te Haarlèm by A. Loosjes Pz. 1809; 3c2 bl. en 296 bl.

(*Vervolg en slot van bladz. 200.*)

In het Tweede Deel, of de Vrouw in de vier tydperken haars levens, waartoe wy nu overgaan, beschouwt de Schryver, haar vooreerst als *Meisje*. Even als in de bespiegeling van den Jongen, worden de kinderspelen, by Hollandfche Meisjes in gebruik, hier eigenaardig beschreven, en stelt ons ook de afbeelding een derzelven voor, waarvan wy de beschryving ter proeve der behandeling overnemen. Ons in een gezelschap Meisjes hebbende binne geleid, gaat de Schryver, na van andere spelletjes gesproken te hebben, dus voort: „Nu is 'er een, die voorstaat, om bruidje te spelen, en wie zou de bruid natuurlyker zyn, dan dat lief Meisje, dat be-

den

den de gastvrouw is: en waarin zal haar onderscheidend sieraad bestaan, dan in een uitstekend fraai bloemtuitje, waartoe de dicht by de woning gelegen tuin eene zeer goede gelegenheid verschaft. Dit spelletje geeft ook aanleiding aan alle de Meisjes, om zich met ruikerrijes op te schikken, terwyl sommige palm en ander groen verzamelen, om daarmede de bruilofstafel te versieren. Een der Meisjes kan gemakkelijk voor den Bruidegom spelen, maar wie zal de Domine zyn, die den plegtigen band des huwelyks sluit? Men is niet te bloode, om daartoe den broeder van de gastvrouw te verzoeken, welke reeds verscheide malen gepoogd had, om zich met het gezelschap der Meisjes te vermengen. Hy laat zich dus niet lang bidden, maar neemt volvaardig den hem opgedragen post op zich. Vlug zyn 'er ook de Meisjes by, met hem van een blad papier eene bef en van een' zwarten voorschoot een' mantel toe te voegen, en nadat hy een' der stoele tot een' predikstoel gebezigt, en eenige versjes uit van ALPHENS Kindergedichtjes opgezegd heeft, in stede van eene predikatie, treden de zoogenaamde Bruid en Bruidegom voor — op zyne wyze leest hy het formulier des huwelyks voor en met alle staatse wordt hetzelfde voltrokken. Eindelyk zingen zy allen een eenvoudig liedje, en de geheele plegtigheid is besloten enz." In de *Maagd*, het voorwerp der tweede bespiegeling, worden byzonder de gevolgen der lichtzinnigheid, die zoo dikwyls de voorbode van het onherstelbaar verlies der onschuld is, met ware kleuren ten afschrikke afgeschilderd; terwyl ons de plaat eene Maagd vertoont, die het dwaze van eene onnoozele zelfsverheffing kennende, hare vriendin op zyde trekt, om voor een' zwaar beladen boerenknaap, die haar tegenkomt, den weg ruim te laten. Ook in deze beschouwing stelt de Schryver ons haar als Bruid voor oogen, wanneer hy haar in dien staat op de volgende wyze beschryft: „De natuurlyke schoonheden van het ongerepte vrysterschap worden nu opgeluisterd, door de vrolyke hope, in hare heldere oogen te lezen, die staren op alle de genougens en zaligheden, welke het huwelyk haar en haren Bruidegom belooft. Nog bevindt zy zich in de ry harer jeugdige speelgenooten, maar weinige dagen slechts, en dezelve zullen haar in eenen verhevener en eerwaardiger staat beschouwen. Reeds is de dag bepaald, op welken zy, met eene maagdelyk reine ziel, den staat van Maagd openlyk vaarwel zal zeggen, en de vast naderende roebereidsels tot het Bruilofsteest kondigen haar dat snel naderend tydskip aan. — Wel dra is de dag, is het oogenblik daár, dat de jeugdige Bruid, van haren Bruidegom geleid, het ouderlyk huis verlaten moet, om met de naauwste banden voor het oog van de geheele wereld aan haren Bruidegom, als Vrouw de hand te geven. Is het wonder, dat haar hart met grootere snelheid slaat, dat

Ter tranen in hare oogen opwellen, dat eene huivering hare leden slijderen doet, nu zy in het eenzame overweegt, dat zy gereed staat, om voor altyd het dierbaar huis harer teederlevende ouders te verlaten en zich te begeven onder de bescherming van eenen man, van wien zy alles goeds hoopt en verwacht, doch aan wien zy, schoon zy zich in die hoop en die verwachting bedroog, toch met eenen onlosmakelyken band verknocht zal worden enz." waar op eene godsdienstademende en tevens bemoedigende toespraak harer moeder volgt. In de volgende bespiegeling treffen wy de Vrouw nu zelve als *Huismoeder* aan. Schoon in onderscheide omstandigheden en betrekkingen geschilderd, bestaat echter hier de opvoeding, in zoo verre die van de moeder in de eerste kind-sche jaren byna geheel afhangt, een groot deel van het tafereel. Ook de afbeelding, hier by gevoegd, trekt daar van ten bewyze; zy vertoont ons eene Moeder, die met welgevallen haar kind zoogt en door haren Echtgenoot verrast wordt; onwillekeurig kwamen ons na de lezing derschets van dit bekoorlyk tafereel uit het huismoederlyk leven, weder de woorden van Vader CATS in de gedachten, ook door den Schryver aangehaald:

„ Een die haar kinders baart, is Moeder voor een deel,

„ Maar die haar kinders zoogt, is Moeder in 't geheel!"

Schoon de mannen beklagende, wier vrouwen *savantes* zyn, of liever willen zyn, legt de Schryver zyne gevoelens wegens de verstandelyke beschaving der vrouw dus duidelyk bloot: „ Welkom zyn ook aan de Vrouw de weinige uren, die haar overfchieten, waarin zy in staat is, om de boeken, naar hare verbaarheid berekend, te lezen, en dus hare kundigheden te vermeerderen, of die zy in vroeger tyd had opgedaan, te onderhouden. De Vrouw, die haar over dit bedryf, als een soort van verwaarloozing harer huisfeylike belangen berispt, toont door die berisping zelve, dat zy onvatbaar is voor de edelfte soort van vermaken voor eene verstandige en redelyk derkende Vrouw; en de Man, die haar in deze edele neiging te keer gaat, heeft het aanzien van, of onkundig of een dwaze trotschard te zyn, die waant, dat de aanwasfen, de beschaaftheid des verstands van eene vrouwe onbestaanbaar is met de overige pligten eener Huismoeder; of zich verbeeldt, dat alleen de tempel der verstandelyke verlichting voor het geslacht der mannen behoort geopend te zyn." en meent hier toe meerder recht te hebben, by echte Hollandfche Huismoeders, die al dikwerf in een tegengesteld uiterste vervallen, dan de zoogenamde *savantes*, namelyk van de aankweeking harer verstandelyke vermogens geheel te verwaarloozen. Eindelyk wordt de Vrouw in het afgaan harer dagen,

gen, als de *bejaarde Vrouw* beschouwd. Eigenaardig ver-
 toont ons de plaat eene Vergadering van Regentesfen van een
 Weeshuis, die eenige kinderen daar in opnemen; gaarne ont-
 leenen wy uit die bespiegeling de aanspraak ter vertroosting,
 welke de Schryver der Voorzitter in den mond legt: „ Wat
 „ schreit gy lieve kinderen! wat schroomt gy ons aan te
 „ zien. — Komt wat nader by. — Vreest niet voor ons;
 „ wy zullen de plaats van uwe afgestorvene moeder, zooveel
 „ mogelyk, bekleeden. Zoo gy u wel gedraagt, zyn de wet-
 „ ten, waaraan gy in dit huis verbonden zyt, zacht en ge-
 „ makkelyk, en strekken uit haren aard zelve, om u voor
 „ het vervolg gelukkige menschen te maken. Zyt goed
 „ moeds, en denkt vooral niet, dat de staat van een Wees-
 „ kind, opgenomen in een Godshuis, tot vernedering ver-
 „ strekt. — Schuldellooze armoede, zoo als de uwe, is gee-
 „ ne schande. Meent ook niet, dat deze stand een hinder-
 „ paal is tegen de bevordering van uw geluk. Denkt, hoe-
 „ vele Weezen gelukkige huisvaders en huismoeders gewor-
 „ den zyn; en denkt gy, dat zoo uwe talenten uitstekend
 „ zyn, die mischien vermaad zouden worden, omdat gy
 „ Weezen zyt: laat ik u dan dat mogen zeggen, dat immers
 „ de beroemde CONRAD, die zooveel achting verworven
 „ heeft, als Wees in de edele stichting der Vrouwe van
 „ *Renswoude* is groot gebragt. — Bedenkt, dat AGATHA
 „ DEKEN, die door hare bevallige gedichten en aangename
 „ geschriften zoo vermaarde Vrouw, in het Weeshuis *de*
 „ *Oranje Appel te Amsterdam* is opgevoed geworden.”
 Ook vindt men in deze bespiegeling eene uitlokkende beschry-
 ving van eene gouden Bruiloft, dan ons bestek verbiedt ons
 meer over te nemen. Wy vertrouwen, dat de aangenaalde
 proeven genoegzaam zullen zyn, om onze lezers met het oog-
 merk van dit Werk, en de wyze van behandeling der onder-
 werpen, bekend te maken. Behalve de acht Kunstplaten,
 waar van wy in den loop van dit verslag melding maakten,
 versieren twee zinryke Vignetten beide de titels, welke, zoo
 wel als de platen, de vinding en het graveeryzer van den on-
 vermoeiden VINKELES tot eere verstrekken. Dit verslag
 eindigende, kunnen wy niet nalaten welmeenend te wen-
 schen, dat dit Werk dadelyk het loffelyk oogmerk des
 Schryvers moge bevorderen en alzoo „ het verstand scher-
 „ pen en het hart meer en meer vormen tot het bereiken
 „ van de bestemming, welke in het oog der bedaarde bespie-
 „ geling zigbaar het doel is van den Vader der Menschen.”

BEËORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN,
 IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

PH. GUIL. VAN HEUDE *Oratio de antiqua Eloquentia
 cum recentiore comparata.* Tij. aa KO. 1805.

Na een kort, doorgaans toestemmend en pryzend uittreksel, vervolgt de Recensent (*Allg. Liter. Zeit.* Erg. Bl. 1809. N°. 27. f. 215.) „ Uit deze korte, bekrompen aanwyzingen zal men reeds zien, dat de Schryver zyn stuk meester was: ook toont de geheele behandeling en nette taal het doorzigt, het juist doordenken, de belezenheid en de beschaafde vorming van den Schryver, te meer daar hy, vóór het uitgeven dezer redevoering, dezelve zorgvuldig herzien heeft. De bouwmeester van een gebouw behoeft wel de steigers niet te toonen; want het spreekt van zelfs, dat hy buiten dezelve niet konde bouwen: evenwel geeft het ook genoeg en nut, eenen FONTANA den Obelisk te zien oprigten. Zoo hadden wy dan ook gewenscht, dat de Schryver, naar het voorbeeld van zyn' voortreffelyken Leermester, WYTTEBACH, in *Vita Ruhnck.*, een byvoegsel van aantekeningen had gegeven, om vele itelingen der redevoering nader toe te lichten, te staven en te wyzen, en van veel de gebruikte bron aan te wyzen. Hy konde dit zoo veel te eer, daar hy zelf in de Voorrede zegt, dat hy de redevoering eerst weér geheel omgewerkt heeft. Dan had veel, dat in de redevoering menig een te algemeen kon toeschynen, op het byzondere en op de ervaring kunnen thuis gebragt worden, waar uit het getrokken is. De DEMOSTHENESSEN, SAURINS, BOSSUETS enz. die de Schryver in de redevoering bedoelt, (want genoemd is geen een derzelve) zouden daar eene gepaste vermelding gevonden, en het afgetrokken, in verscheiden tegen elkander overgestelde voorbeelden opheldering en bewys ontvangen hebben. Te meer, daar ook de Schryver, wel reeds gunstig bekend, maar die hier in een nieuw vak als Leeraar en Schryver optreedt, zich tevens als geleerd kenner en beoordeelaar der bronnen moest betoonen. Waarschynlyk heeft hem slechts bescheidenheid daar in verhinderd: want het gene zyne vrienden in de, naar oud Hollandsch gebruik, voorzien geplaatste voortreffelyke Lofdichten of Bychrisften van hem roemen, onderschryft de Rec. volvaardig.

SEBALDI RAVII *Orationes duæ, una de difficultatibus quibus premitur studium antiquitatis Judaicæ, etc altera, de beneficiis a Deo opt. max. inde a juventute in se collatis.* Traj. ad Rh. 1805.

Na een beknopt uittreksel van elke dezer redevoeringen, zegt de Rec. (*ald.* N°. 28. f. 224.) van de eerste: „ Het ware te wenschen geweest, dat de eerwaardige, en voor de betere gedante der Oostersche Letterkunde in Holland gelukkig werkzame Schryver, de bewyzen, aanmerkingen en byvoegselen, die men van zyne geleerdheid by uitstek goed te wachten nad., ons niet uit bescheidenheid onthouden had. Zy zouden zeker elk beminnaar der Oostersche Letterkunde aangenam en nuttig geweest zyn.” — Van de tweede: „ wy twy- felen

zelen niet, of de Lezers zullen met even veel deelneming, als de hoorders der Redevoering, by dit verhaal verwylen."

Van de *Disputatio philologica de historicis Polybii laudibus*, door den bescheiden en zeer bekwamen (*talentvollen*) Heer VAN GOUDOEVER, thans Rector der Latynsche Scholen te Zwol, geschreven en in Lentemaand 1809 onder voorzitting van den Hoogl. VAN HEUSDE te Utrecht verdedigd, wordt aan het Duitsch geleerd publiek een breed verslag gegeven in de *neue Leipz. Liter. Zeit.* August. 1809, St. 104. en aan 't einde alleen de aanmerking gemaakt, „ dat de Schryver de plaatsen van Polyb. meest slechts volgens de Latynsche, door hem hier en daar verbeterde overzetting gegeven, en noch grammatische noch kritische aanmerkingen over eenige plaats, offchoon daar toe wel hier en daar aanleiding voorkwam, heeft medegedeeld."

NIEUW UITGEVONDEN WERKTUIGEN

Men weet, dat de kunst der perspectief daarin bestaat, dat men op eene platte oppervlakte de voorwerpen vertoont, in den stand, zoo als het oog die ziet. De beschryvende geometrie geeft daartoe middelen aan de hand; maar de wyze, welke zy leert, onderstelt studien en vordert tyd. De Schilder, zonder toevlugt tot de Meetkunde te kunnen nemen, teekent op het bloote gezicht af, volgens zyne gewoonte en oefent zyne kunst. Hoe geöfend zyn oog ook zy, hoe bekwaam men den Kunstenaar ook onderstelle, hy kan zich niet vleijen van tot Meetkundige juistheid te zullen geraken. De Heer ROGGEZO, behoorende tot het *Conservatoire des arts et metiers*, te Parys, heeft een nieuw werktuig uitgevonden, waar door elk teekenaar, zonder de regelen der perspectief te kennen, gemakkelijk en naauwkeurig alle soorten van onderwerpen, op allerlei schalen kan teekenen, onder beding, dat zy niet boven de vyf decimetres in het vierkant beslaan. Onder eenige werktuigen, welke reeds vroeger het vindingryk vernuft ten dezen zelfden einde uitvond, onderscheidde zich voordeelig dat van GEORGE ADAMS. Maar ook in dit ontfonden uit het groot aantal geleidingen, waaruit de bewerktuiging bestond, nadeelen, waaraan dat van ROGGEZO niet onderhevig is. Hy heeft daarenboven in hetzelfde vastheid en juistheid in den

den overgang der beweging weten daartestellen, en zyn werktuig van een Achromatischen kyker, door middel van welken men de perspectief kan trekken van voorwerpen op eenigen afstand geplaatst, voorzien.

K U N S T E N.

NAPELS. Om de jonge lieden, welke smaak voor de Teekenkunst hebben, de middelen te verschaffen, om onderrigt te worden en zich te volmaken, heeft de Koning van dit Ryk een besluit genomen, waarby de hier bestaande Teeken-Akademie, nu genaamd de Koninklyke Scholen der Teekenkunst, voortaan onder naauw toezigt der Koninklyke Akademie der schoone Kunsten zal staan, en waarin men deze Kunst in twaalf afdeelingen, voor welke ieder in het byzonder een Professor op 'slands kosten zal aangesteld worden, in geregelde orde onderwys zal kunnen ontvangen.

ROME. De Heer PHILIPPE VISCONTI, broeder van den beroemden ENNIO, heeft eene verklaring van de Schilderstukken van MASSACCIO publiek gemaakt, die de Kapel van St. Catharina in de Kerk van St. Clement alhier versieren; welk werk zynen Schryver eere aandoet en zeer gunstig ontvangen is.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

NIEUW MIDDEL, OM DE SCHEPEN VOOR WORMEN TE BEVEILIGEN, VANDEN

HR. D U C R E S T

DE GENETTE.

Het is bekend, dat de kiel der Schepen, die verscheide Zeeën, vooral de Amerikaansche en Indische, bevaren, aan den steek van verschillende soorten van
wof-

wormen is blootgesteld, die haar voedsel in het hout vinden, in hetzelfde voortielen, en tot zulk eene menigte aangroeijen, dat de Schepen, welke men daartegen niet beveiligd heeft, naauwelyks eenige maanden in deze wateren kunnen vertoeven, zonder byna geheel daar door vernield te worden.

Men kent tot nu tweederlei middelen, om dit gevaar te ontkomen.

Het eerste en tot heden het veiligste is, de Schepen met koper te beslaan; het tweede bestaat daarin, dat men dezelve van buiten met eene voering van dunne planken overdekt, die men aan de wormen opoffert, en de ruimte tuschen deze voering en het Schip met allerlei vette en bittere stoffen opvult, waarmede men vloeipapier, werk of oud linnen heeft doortrokken.

Het beslaan met koper is ten uiterste kostbaar, en veroorzaakt bovendien eenen aanmerkelyken uitvoer van baargeld voor den aankoop van de aanzienlyke hoeveelheid koper, die men daartoe noodig heeft. Daarom heeft men tot nog zich van dit middel grootendeels alleen voor Oorlogsschepen en zelden voor Koopvaardyschepen bediend.

Het tweede middel, dat voor de laatste meer geschikt is, vordert wel minder, maar echter nog altyd aanmerkelyke onkosten, en is echter niet zelden ontoereikend.

Ik sta daarom een veel eenvoudiger, beterkoop en veel krachtiger middel voor, om de wormen van de Schepen aftehouden, en onderwerp het aan elks beproeving en ondervinding, daar ik het openlyk bekend maak. Dit middel is als volgt:

Men beslaat de buitenzyde der Schepen met dunne planken van wit hout, by voorbeeld, dennen, linden- of popelhout, maar vooraf worden deze planken in opdroogende olie (*huile ficcative*), met eene hitte van 75 tot 80° Reaumur, gekookt. Een heviger graad van hitte, dan die van kokend water, zou het hout benadeelen.

Myne genomene proeven hebben my geleerd, dat, gedurende twee uren kokens, de dennen planken van eenen halven duim dikte een drachma olie op ieder kubiekduim inzuigen. Deze hoeveelheid, die genoegzaam is, belooft dus op iederen kubiekvoet acht ponden olie.

De

De kiel van een groot Koopvaardyschip heeft omtrent 6000 vierkante voeten oppervlakte. De kubiek van eenen halven duim dikke Scheepsbekleding, zou dus 280 kubiekvoeten belooopen, die, acht ponden olie voor iederen voet gerekend, twee duizend ponden olie, tegen 26 sols (ruim negen stuiv. Holl.) het pond, zouden naar zich nemen. De geheele onkosten zou dus op 2000 Livres komen, terwijl tot het beslaan met koper 10.000 Livres meer zouden benoodigd zyn.

Daar de olie alle soorten van wormen tegenstaat, zouden zy zich nooit aan dit bekleedfel wagen; daarenboven kan men, om van de uitwerking verzekerd te zyn, de olie met rottekruid of kopergroen vermengen, dat ik echter onnoodig acht.

Daar voorts de olie ook de vegetatie belemmert, en door een paar uren kokens, in het dennenhout by voorb. zoo veel olie indringt, dat dezelve aan een vyfde deel van deszelfs uitgebreidheid gelyk is, en van het popelhout byna een derde, reken ik het overtollig dit bekleedfel met banden te beslaan, dewyl noch de schaaldieren, noch de planten 'er voedsel op vinden en de kiel in de Zee even zuiver daarvan blyven zou, als ware dezelve met koper beslagen; en dus zou dit voorgeslagen bekleedfel voor de beweging van het Schip even voordeelig zyn, als het koperen beslag.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 9 van Grasm. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp.		<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C.	51	52
enz.	101½ 103	dito dito nieuwe.	47½	48
<i>Rusland</i> 5 prCt.	76½ 77½	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	8	99
<i>Zweden</i> 5 prCt.	70 77	<i>Engeland</i> . Ammunt. 3 prCt.	69	4
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	84½ 93	<i>Frankryk</i> Gecontolid. renten		
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	96½ 97½	5 prCt.	niet gen.	
dito Kroon 4 prCt.	95½ 4	Dito Cert. by K. & V.	79½	80
<i>Ketzer van Oostenryk</i> 5 prCt.	44 46½		zond. Coup	
dito 4½ prCt.	38 4	Wisselcours.		
dito 4 prCt.	37½ 38½	Op Londen.	niet genot.	
		— Farys.	56½	

EIN.

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	26 a 27	dito Domeinen. 4 prCt.	60 a 61½
ditto a 2½ prCt.	25 a 26	ditto Vrywillig a 5 prCt.	43 a 44
Losrenten uit de heffing van 9½ a 3½ prCt.	29½ a 30½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oploop. premie by Af. losf.	79½ a 81½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	26 a 27	Rescriptien Losb. na den Vrede	38 a 39 pari.
ditto 1801. a 3½ prCt.	29½ a 30½	Agio van de Bank.	

STERRE- EN WEERKUNDIGE
WAARNEMINGEN.WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,
BUITEN HAARLEM.

1810. Gras- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
4	{ 29. 4 9. 4½ 29. 5½	{ 49 48 43	{ Z. Z. O. Z. W. W.	voormidd. bewolkt; regenbuijen; verders regen; ’s avonds met harden wind.
5	{ 29. 7 29. 7½ 29. 7½	{ 45 48 38	{ W. Z. W. — Z. W.	helder.
6	{ 29. 6 29. 5½ 9. 4	{ 42 55 47	{ Z. O. O. Z. O. —	bewolkt; ’s avonds windrig.
7	{ 29. 4½ 29. 5 29. 5½	{ 48 52 47	{ O. Z. O. — O. N. O.	betrokken; regenschichtig.
8	{ 29. 6 29. 6 29. 6	{ 44 50 45	{ O. — —	voormidd. omtrent betrokken; verders bewolkt; ’s avonds tusschen beide een weinig regen.
9	{ 29. 6 29. 6 29. 5½	{ 47 58 50	{ O. — —	zeer windrig; voormidd. omtrent helder; verder bewolkt.
10	{ 29. 5 29. 5½ 29. 6½	{ 45 51 40	{ O. N. O. O. t. N. O. N. O.	omtrent betrokken; harde wind.

GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 157; en te *Haarlem* 12, onder welke laatste 2 beneden de 12 jaren en 1 Militair.

Lijst

**LYST DER GEBORENEN EN OVERLEDENEN, GEDURENDE
HET JAAR 1800, IN ONDERSCHIEDENE STE-
DEN EN LANDEN.**

Plaatsen.	Geboren.	Overleden.
Altona	792	604
Amsterdam	4,094 *	7,992
Augsburg	997	1,459
Berlyn	4,676	6,907
Bern	389	504
Collsruhe	352	256
Cosfel	870	759
Corfians	148	134
Frankfort aan den Mein	1,220	1,183
Gotha	385	389
Hag (den)		1,269
Haarlem	678	745
Hall in Wurtemberg	178	190
Hamburg	3,867	3,604
Heilborn	278	234
Holstein (het Hertogdom)	9,327	7,847
Königsbergen	2,216	2,515
Kopenhagen	3,257	4,351
Laufanne	209	220
Londen	19,612	18,080
Lubeck	1,076	511
Mannheim	548	634
München	2,125	2,483
Neuchâtel	95	118
Neuremberg	771	889
Olenfee	206	206
Petersburg	7,812 †	14,504 §
Regensburg	607	719
Reutlingen	372	247
Rotterdam	2,079	2,120
Rusland	354,130	891,652 **
Schleeswyk (het Hertogdom)	6,759	6,887
Straßond	469	434
Stutgard (zonder de Katholyken)	771	688
Ulm	550	686
Utrecht		9.0
Weenen	12,266	20,118
Zurich	444	304

* Dit zyn alleen de gedoopte in de Gereformeerde, Lutherfche en Hertfelde Lutherfche Gemeenten.

† Hier onder 673 onrecht!

§ Hier van 10,414 van het mannyk en 4,090 van het vrouwelyk Geflacht.

** Waar onder één van 160 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOUSJES FZ.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 16. *Vrydag den 20 van Grasmaand.*

B E R I G T E N .

I N L A N D S C H E .

's **H**AGE. De *Bestuurders* van het *Dichtlievend Genootschap* alhier, onder de Spreuk: *Kunstliefde spaart geen Vlyt.*, berigten, dat het voor den laatsten van Wintermaand 1809, ingekomen Dichtwerk, op de uitgeschreven Prystoffe:

Naäman de Syrier.

niet zoo voldoende bevonden is, om 'er den uitgeloofden *Gouden of Zilveren Eerepenning* aan toetewyzen; zynde ingevolge daar van, het bygevoegde Billet, in de gewone Vergadering des Genootschaps, op den 5den van Grasmaand dezes jaars, ongeöpend verbrand.

Terwyl als nu wordt aangeboden een *Gouden Eerepenning* aan den Dichter van een voldoende Dichtstuk, behelzende:

*Onze Zeden vergeleken met die van onze
Voorouders.*

en een *Zilveren* van gelyke grootte voor den Dichter,
L D E E L . Q w i e n s

wiers Vers met het bestgekeurde in aanmerking zal komen, om bekroond te worden.

Deze Dichtstukken moeten (met een Zinspreuk geteekend, en daarby gevoegd verzegeld billet, met dezelfde Spreuk, waarin *des Dichters Naam en Woonplaats*) voor. of op den laatste van Wintermaand dezes Jaars 1810, ingezonden worden aan J. M. SOBELS, Secretaris dezer Maatschappy.

B E R I G T

WEGENS EENE PRACHTIGE UITGAVE VAN

H O M E R U S,

DOOR

B O D O N I.

Sedert LYCURGUS, die het eerst de Dichtwerken van HOMERUS by een verzamelde, weet men, dat Vorsten, Overheidspersonen, Geleerden en Kunstenaren van alle leeftyden, zich beyverd hebben, om aan den Vader van het Heldendicht hunnen tol van bewondering te betalen; deze hunnen naam met dien van den grooten man vereenigende; gene wedyverende in onderzoekingen en pogingen, om zyne Werken met meer naauwkeurigheid en luister in het licht te brengen.

Dezer dagen heeft de beroemde Boekdrukker BODONI, van Parma, het voetspoor van vele zynere voorgangeren gedrukt, en eene nieuwe uitgave van HOMERUS Iliade ondernomen, welke aan Keizer NAPOLEON opgedragen is, en alle vorige in pracht en schoonheid overtreffen moet. Hy heeft de Iliade in drie Deelen gesplitst; elk bevat, in omtrent 370 bladzyden, acht boeken enkel tekst; het Werk is in groot folio, en de letters zyn van zulk eene grootte, dat zy alleen in dusdanig een formaat dienen kunnen.

Het

Het eerste Deel bevat daarenboven de Opdragt van den Heer BODONI aan Z. M., gedrukt in drie talen; de Italiaansche in Italiaansche of Curfysche; de Fransche in Romeinsche en de Latynsche in Kapitale Letters. Hierop volgt eene Latynsche Voorrede van tien bladzyden, met groote Romeinsche Letters, door den Ridder LAMBERTI, Directeur van de Koninklyke Boekery van Brera, te Milaan. Deze Geleerde houdt zich bezig met de philologische uitgave en het nazien der proeven. Het Titelblad voert het volgende Opschrift, uit THEOCRITUS ontleend: *ἄλκις πάντεσσιν Ὅμηρος* (*salis omnibus Homerus*).

Om een denkbeeld van de schoonheid en volkomenheid van dit Werk te geven, is het genoeg, te zeggen, dat het beschouwd kan worden als het meesterstuk van deszelfs maker. Zes jaren werks zyn zoo aan het Letterkundig gedeelte als Typographische toebereidselen besteed. Het is in achttien maanden gedrukt. De Letters, die de bevalligste gedaante hebben, zyn gesneden en gegoten alleen voor deze uitgave; en de uitvoering is zoo keurig, dat zy het stuk meer naar geplaatdrukt, dan naar een werk met beweegbare karakters gedrukt doet gelyken. Men heeft 'er slechts 140 Exemplaren op gedrukt; dat, het welk aan Z. M. aangeboden werd, is op Velin, van zulk eene grootte; dat, hoewel men eene byzondere Pers tot het drukken hiertoe heeft ingerigt, men echter het slechts by het half vel heeft kunnen trekken.

Deze uitgave, die ten opzigte der Typographie in pracht alle vorige te boven gaat, is echter ook belangrijk, wat het innerlyke betreft, te weten, de lezing. Men heeft zoo veel mogelyk, den byna algemeer aangenomen tekst van CLARKE, verbeterd door ERNESTI, gevolgd; waar dit niet mogelyk was, nam men zyne toevlugt tot de Varianten, door HEYNE (Uitg. van 1800). In de moeiljkste plaatsen heeft men zich nu met het gevoelen van HEYNE, dan met dat van WOLF (2de Uitg. van 1804) vereenigd. In verscheidene andere heeft men de lezing der eerste Uitgave (Florence 1488), ten onregte door latere Uitgevers verlaten, hersteld. Ook heeft men van de andere meer aanmerkelyke Uitgaven, zoo als die van EUSTATHIUS, het Venetiaansch Handschrift, door VILLOISON, en zelfs van alle de Commentarien en de geachtte Scholiasten, gebruik gemaakt.

Wat de Orthographië betreft, byna overal heeft men die van WOLF gevolgd, die zeer naauwkeurig en overeenkomstig met die der eerste Uitgave is: maar men verwierp de verwonderingspunten en de manier door REIZ voorgesteld en door WOLF gevolgd, van het accent. acut. ' voor de enkele comma te plaatsen; ook liet men de halve maantjes of parenthefen weg, en verving die door punten, onder aan de verzen geplaatst; die welke de eerste Uitgaaf door het woord *vobis* (*spurius*) aangewezen zyn, kent men hier aan een starretje.

Overigens zal de Heer LAMBERTI ons binnen kort eenen, *commentarius* ten voordeele der aangenomen lezing, geven. De Heer MORALI, Hoogleraar in de Grieksche taal, heeft mede de drukproeven nagezien, welk werk met zeer veel naauwkeurigheid verrigt is.

K O R T E

L E V E N S S C H E T S

V A N

AUG. LUDW. von SCHLÖZER.

Een der waardigste sieraden van de Duitſche geleerde Republiek, de voortreffelyke SCHLÖZER, werd aan de Wetenschappen, in Herfstmaand van den verleden jare, ontruikt (*). Den 5den van Hooimaand 1735 werd hy te Jagſtadt aan de Jaxt, in het Hohenlohe Kirchbergiſche, geboren, en werd van zyne burgerlyke ouderen, eene brave Predikantsfamilie, zorgvuldig opgevoed.

Hy ſtudeerde te Wittenberg eerst in de Godgeleerdheid, en vooral oefende hy zich daar in de Oosterſche en Weſterſche talen, om zich tot eene groote Wetenschap-

(*) Zie Algemeene Konst- en Letter-Bode N°. 43. bl. 258.

schappelyke Ontdekkingreize naar Azië, naar welke hy van yver brandde, voortebereiden. Zweden, waar heen hy eerst verplaatst werd, maakte hem tot Schryver, want daar gaf hy in het jaar 1758, in de Zweedsche taal, zyne *Proeve eener Geschiedenis van den Koophandel* uit.

Van hier begaf hy zich naar Göttingen, om zich tot zyne groote Reis, door de beëfening van het Arabisch en van de Medicynen, geheel te bekwamen; en ging, door *Büschings* bemiddeling, als Adjunct van den Russischen Geschiedschryver *von Muller*, naar St. Petersburg. Wat hy daar voor de Russische Geschiedenis en Letterkunde deed en schreef, is bekend en geacht. In het jaar 1769 keerde hy als Hoogleeraar naar Göttingen terug, voltooide het geen *Achenwall* reeds voor hem aangevangen had, te weten, het schoone gebouw der Staatskundige Wetenschappen, en vooral van de eigenlyke door hem juist bepaalde en verbeterde Statistiek. Door de *Theorie dezer Wetenschap*, van hem in het licht gegeven en ook in het Nederduitsch vertaald, heeft hy zich groote verdiensten verworven.

Zyn werkkring te Göttingen was schoon en schitterende; stoutmoedig, krachtig en rusteloos poogde hy door zyne leer, geschriften en daden, geschiedkundige waarheid, verlichting, vryheid van denken en de ontmaskering van alle bedrog en heerschzucht zoo te bevorderen, dat Duitschlands nakomelingschap, waarop hy door duizend zyner Leerlingen invloed had, hem nimmer zal vergeten. Zyne *Briefwisseling* en daarop gevolgde *Staatsberigten*, onderscheiden zich daarin vooral; gelyk ook de door hem begonnen Levensbeschrijving van zich zelven, byzonder merkwaardig is.

Later besteedde hy byna allen zynen tyd aan de voortzetting van de beëfening der Russische Geschiedenis; en de voortreffelyke Oordeelkundige bewerking en uitgave van *Nestors* Russische Kronyk, die hem den Russischen Adel en de Wladimir Orde deed verwerven, stichtte een duurzaam Godenkteeken ter zynere eere. Verscheide zyner kleinere Schriften, zullen ook als brokstukken hunne waarde blyven behouden; want waar SCHLÖZER de hand in had, verschenen licht en orde, en trad weldoende waarheid vooruit.

Zoo trekte zich SCHLÖZERS by uitstek werkzaam en in daden zoo ryk leven, tot in zyn 75ste jaar, uit;

hy overleed den 9den van Herfstmaand 1809. Europa vereert zyne gedachtenis. Duitschland is trotsch op hem.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

NATUURKUNDE. *Proefondervindelyke Verhandeling over de onlangs betwiste Waterweegkundige stelling: WATER WEEGT IN WATER, vervat in twee voorlezingen, by de Maatschappij voor Natuur- en Letterkunde, onder de Zinspreuk: DILIGENTIA, in den Haag, door A. v. LINDEN VAN DEN HEUVEL, Bestuurder en Werkend Lid by dezelve Maatschappij.* In den Haag by B. Scheurleer Junior, 1810 in gr. 8°. 80 bladz.

De Heer LINDEN v. DEN HEUVEL bepaalt de aandacht der Leden van de Maatschappij *Diligentia* op een onderwerp, dat voor eenigen tyd een twistappel onder sommige Natuurkundigen geworden was; namelyk of *Water in Water weegt*: ieder, die niet geheel vreemd is met de geschiedenis der Natuurkunde van onzen tyd, zal genoegzaam weten, wat 'er over dit punt van geschil geschreven is, en welke Geleerden zich hetzelfde hebben aangetrokken. Met alle bescheiden onpartydigheid, zoo noodzakelyk in het onderzoeken der waarheid, maar twistende Geleerden zoo zeldzaam eigen, wordt het bekende verschil, of *Water in Water weegt* door den Schryver van deze twee voorlezingen behandeld. De Hr. L. v. d. H. voor eene gemengde vergadering sprekende, kon niets, dat eenigzins met de Waterweegkundige proef van BOILE in verband stond voorbygaan, en moest dus, wilde hy voor een ieder duidelyk zyn, van de eerste gronden der Waterweegkunde beginnen: hierom maakt hy vooreerst eene nauwkeurige bepaling, wat men door *zwaarte, gewigt en wegen* moet verstaan, en toont aan het onderscheid tusschen *zwaarte en gewigt*, tusschen *zwaar zyn en wegen*.

Ten tweede bewyst hy met bekende proeven, dat ieder ligchaam, in het water gedompeld een gedeelte van deszelfs gewigt verliest, en wel zoo veel, als een klomp waters van dezelfde grootte met dat ligchaam weegt, welk verloren gewigt echter niet vernietigd wordt, maar aan het water, waarin het ligchaam gedompeld is, wordt toegevoegd. — Vervolgens leert hy het onderscheid van *soortelyk en betrekkelek gewigt*. — En eindelyk toont hy, wat 'er plaats heeft, wanneer een ligchaam soortelyk even gewigtig als water in deze vloeistof wordt ingedompeld.

Ten

Ten derde volgt de stelling met de proef van BOILE, hier ontwikkelt; de Schryver uitvoerig het gevoelen van den Hoogleeraar 's GRAVEZANDE, die door zyne eenvoudige proef alleen aantoonde; dat *Water in Water weegt*, daar de Wasgeer BOILE nog daarenboven besloot, dat *zekere hoeveelheid vloeistofs even veel weegt in de vloeistof, als daar buiten*.

Eindelyk bevat ten vierde deze eerste voorlezing de bedenking, welke de Hoogleeraar HESSELINK in zyne *Hydrostatische Verhandeling* tegen de bekende stelling in 't midden brengt, met zyne proeven; uit dat oogpunt overwogen, waaruit die Natuurkundige de zaak beschouwt; wiens gevoelen, omtrent de Boileaanfche proef hier op uit komt; dat de *toeneming der zwaarte van het Fleschje moet toegeschreven worden aan de vermeerderde digtheid, en niet aan het water, het geen in 't Fleschje geloopt is*.

In de tweede voorlezing beproeft de Hr. L. v. D. H. of hy uit de bekende bepalingen en verschynfelen eenig meerder licht over den waren staat des geschils kan verspreiden; waar door men tot een wettig besluit ter beslissing of verëffening van het zelve zou kunnen gebragt worden.

De eerste aanmerking, hieromtrent door den Schryver gemaakt is, of het verschil der twistende Geleerden waarlyk wel zoo groot is, en of 't niet voor 't grootste gedeelte op een' *woordenstryd* zou uitkomen, welke aanmerking, na de woorden van beide de partyen uit hunne schriften aangehaald en met elkander vergeleken te hebben, de Schryver aldus besluit — dat het hem toefchynt, *dat men by dit geschil elkander niet begrepen heeft, of uit eene niet genoeg bepaalde voorstelling, elkander meeningen en gevolgen te laste gelegd heeft, die niet wederzyds toegestemd noch aangenomen zyn*.

Eene tweede aanmerking is de volgende: Hoe zeer men geene andere noch meerdere oorzaken der natuurlyke verschynfelen moet aannemen, dan die waar en ter verklaring voldoende zyn, is het echter zeker, dat vele natuurlyke verschynfelen uit meer dan ééne oorzaak verklaard kunnen worden naar het oogpunt, waaruit men de zaak beschouwt: echter moeten de oorzaken met elkander in verband staan, of wel de eene uit de andere voortvloeijen, zoo kan men de uitwerkselen van een nedergevalen ligchaam verklaren, of uit de snelheid, of uit de doorgeloopene ruimte. — Deze aanmerking past de Schryver toe op het geschil: het Fleschje met water gevuld zinkt — de meeste Natuurkundige zeggen dit wordt veroorzaakt door *het gewigt van het ingeloopene water* — de Hr. HESSELINK verklaart dit, uit de *veranderde digtheid* van het *ingedompelde Fleschje door het ingeloopten water*: dus waarin verschillen de partyen? alleen in het oogpunt, waaruit zy het gelieven te beschouwen; intusschen

gaat de Hr. HESSELINK, naar des Verhandelars gedachten, te ver in zyne gevolgtrekking, wanneer hy zegt, de *toeneming van zwaarte moet worden toegeschreven aan de vermeerderde digtheid en geenszins aan het water, dat in het Fleschje is.*

De derde aanmerking betreft de mogelykheid der zaak, kan men *Water in Water* wegen — de Hr. HESSELINK ont-kent zulks, en toont in zyne proef met het wasfen emmerije (door hem de beslissende genoemd) dat men niet het water, maar in der daad niets anders gewogen heeft, dan de stof van het Fkschje.

De Hoer L. v. D. HEUVEL voegt hier by nog eene eenvoudiger proef, hy dompelt een emmerije geheel in het water zoo dat het gevuld wordt, en brengt het alzoo onder water hangende door een koord aan den arm der balans in even-wigt, vervolgens keert hy het emmerije om, met den bodem opwaarts, zorg dragende, dat het vol water blyft, en weegt het weder als voren door het koord te hechten aan een haakje onder den bodem, en alles blyft in evenwigt — deze eenvoudige maar wel uitgedachte proef bewyst dus duidelyk, dat BOILE in het laatste gedeelte zyner proef eigenlyk niet het water weegt maar het Fleschje.

Intusfchen is men verplicht de proef in haar geheel te beschouwen, daar de mogelykheid nog niet weggenomen is, om door eenige toebereidsels, door wegneming eeniger oorzaken, waarom zulks voetschoots niet kan geschieden, door byvoeging van een of ander middel, door *vergelyking*, het water omringd blyvende van water aan eene balans te wegen — en dit is het, het geen de Schryver vertrouwt te blyken by het opzettelyk onderzoek van de Boileaanfche proef.

In de vierde en laatste aanmerking, vraagt de Schryver, na de proef van A. VAN COPPENAAAL aangehaald en de wederlegging van den Hr. AENEAS op dezelve bygebragt te hebben, *wat is 'er eigenlyk van de zaak en wie heeft 'er nu ge-lyk, voldoet de proef van BOILE aan het oogmerk of niet* — waarop hy zegt:

„ *Water weegt in Water, dat is, het behoudt zynzwaarte in en op de deelen, die het ondersteunen, en werkt daar met zyn geheel gewigt even als buiten de vloeistof; maar ook Water in Water in zyn' natuurlijken staat zynde weegt niet op of aan een ander ligchaam buiten hetzelve.* ”

Eindeelyk komt de Schryver tot het laatste gedeelte zyner Verhandeling; *wat moeten wy oordelen over de proef van BOILE? bewyst zy, wat zy moest bewyzen, of moet zy, zoo als de Hr. HESSELINK meent, uitgemonsferd worden?* waarop de Schryver antwoordt, *indien de proef moest bewyzen, of liever zinnelyk aantoonen, dat het Water weegt*

weegt in het Water, in zyn eigene plaats, ieder deel daar ter plaatse, waar het zich in de massa bevindt, dat het daar weegt met zyn geheel gewigt, dan houde ik staande, dat de proef daartoe voldoende, en allezins geschikt is, miss wel begrepen en in haar verband geplaatst wordende; dus is het besluit: Water in Water weegt in zyn eigen plaats.

Ter nadere bevestiging wordt 'er nog eene proef door den Hr. L. v. D. H. in het werk gesteld, die zeer schoon is, maar te omslagtig, om hier by te voegen. Wy verwijzen dus alle minnaars der Natuurkunde tot de Verhandeling zelve; en wy twyfelden niet, of ieder zal dezelve met genoeg lezen, daar zy in alle opzigten duidelyk, grondig, en, hoe men ook over de zaak denke, onpartydig geschreven is.

BEÛORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN, IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

C. C. PLINIUS SECUNDUS, door Mr. M. C. VAN HALL. Te Amsterdam 1809.

Men vindt weinig menschen, die de lezing der werken van den jongen PLINIUS geene gevoelens van genegenheid en achting inboezemt voor dezen Schryver, zoo groot door zyne talenten, als door zyne gezellige deugden en openbaar leven. Vooral zyn het zyne Brieven, die ons zyn zacht en beminnyk karakter leeren kennen; en hoewel men van tyd tot tyd in dezelve eene te levendige begeerte opmerkt, om niet alleen aan die genen te behagen, waar aan zy gerigt waren, maar ook aan alle zyne medeburgers, is men te wel overtuigd, dat deze begeerte uit eene te zuivere bron ontspringt, dan dat zy verdient gewraakt te worden. „Het zyn Brieven, zegt de Heer DE LA HARPE, aan de nakomelingschap geschreven; zy heeft die gelezen en de Schryver heeft haar nog meer behaagd.” De Hr. VAN HALL bekent in de Voorrede van het Boek, dat wy aankondigen, dat hy na de lezing dezer brieven zich van eene zucht doordrongen gevoelde, om een Gedenkteeken voor dezen vermaarden Romein opterigten, die, de vriendschap van den grooten TRAJANUS waardig, in de achting van zyne tydgenooten geheel zyne eerezucht stelde, en nergens aan dacht, dan tot anderen het geluk uit te breiden, dat hem de zachtzinnigheid van zyn karakter en de gezelligheid zynzer zeden verschaften. Maar voorziende, dat de vorm van eene Lofrede hier te eenzelvig zou zyn en hem geene gelegenheid zou geven, om zich met alle byzonderheden intelaten, die echter noodwendig moesten behandeld worden, om wel den man te leeren kennen, welken hy

wilde schilderen, verkoos de Hr. VAN HALL liever de schets van een tafereel te ontwerpen, welker vry uitgebreid bestek alle de voornaamste voorvallen en de merkwaardigste trekken uit het leven van PLINIUS bevatte. Men heeft dikwyls beproefd, om het leven van beroemde mannen der Oudheid tot den grondslag van een Geschiedkundig tafereel te kiezen; maar om byzonderheden, welke de Geschiedenis niet tot ons overbragt, te vervangen, was men genoodzaakt, in deze soort van zamenstelling, zyne toevlugt tot de verbeelding te nemen, en deze open vakken met behulp der verbeelding aan te vullen; dit is eene klip, waar op het talent des Schryvers meestal schipbreuk lydt; want, om hunne werken belangrijker te maken, zoeken zy te dikwyls met vreemde sieraden de waarheid op te schikken, en dit mengfel van waar en valsch brengt gemeenlyk, het geen men in de laatste tyden Historische Romans noemt, voort; eene soort, welke de goede smaak met regt afkeurt. De Heer VAN HALL poogde dit gebrek te vermyden, door zyne schets alleen uit trekken zamen te stellen, ontleend uit de werken der Ouden zelve.

„Om hier in, (zegt hy) zonder van de geschiedkundige waarheid, in eenig hoofdpunt, afte wyken wel te slagen, en tevens overal, door verscheidenheid zoo veel mogelyk te behagen, heb ik getracht eenige zyner Landgenooten, korten tyd na zyn, door my verondersteld, overlyden, zonder wezenlyke verbeelding, over hem te doen spreken, hun nu eens derzelver eigene woorden, dan wederom die van anderen, of die zy, naar myn gevoel, in de omstandigheid, waar in ik hen geplaatst had, zouden hebben kunnen bezigen, in den mond leggende. Dit gaf my van zelve en telkens aanleiding, om niet alleen beschryvingen en gebeurtenissen, die tot het leven van PLINIUS en de zeden van zynen tyd betrekking hebben gehad, hier en elders in te vlechten; maar ook, om het goede en voortreffelyke, het geen zyn uitmuntend leven overal aanbiedt, voort te tellen, op eene wyze, voor welke de statige gang eener gewone lofrede voor zeker niet vatbaar is: — in de laatste vindt men overal den Redenaar, die zynen toehoorders het beeld van zynen held, met kunst afgemaald, aanwyst; in de eerste bewerking verliest men den Schryver geheel uit het oog, om zich alleen met zyn onderwerp te onderhouden. De Lezer zal, om die reden, in mynen arbeid vruchtelooz dien schroomvallig-regelmatigen zamenhang zoeken, welken men van eenen Schryver, die zyn onderwerp in eenen meer kunstmatigen vorm voordraagt, vorderen kan; de natuurlyke loop en leiding van gesprekken is afwisselende en gemeenzaam; het eene denkbeeld brengt het andere ongezoekt voort; de eene gedachte voert ongemerkt tot eene andere, en gelukkig is het dan, wanneer daarby de eenheid van belang en het hoofddoel der zamenstelling niet verloren gaat:

ter-

terwyl eindelyk de grootſte kunst in ſoortgelyke taſereelen is, het verbergen van alles, wat den Lezer aan eenige kunstwerking zoude kunnen herinneren. Het een en ander my ten regel ſtellende, heb ik ook dan, wanneer eene uitweiding of afwending, my, ter bereiking van myn oogmerk, noodzakelyk of natuurlyk toefcheen, die altyd gepoogd met het hoofdonderwerp in verband te brengen, om alzoo die doelmatige, maar ongezochte éénheid te bewaren, zonder welke het beeld, dat ik trachtte te ſchilderen, door de verſcheidenheid der byſieraden, zich aan het oog, als het ware, zoude onttrokken hebben, daar by tevens, zoo veel ik vermogt, zorgende, dat de ſchynbaar onregelmatige en daarom natuurlyke gang der geſprekken, door eene in het oog loopende naauwkeurigheid niet verloren ging. In de korte *aanteekeningen*, achter myn werk te vinden, heb ik overal de Schryvers aangewezen, van wier woorden en gedachten ik my of letterlyk of zakelyk bediend heb, en telkens die plaatſen aangehaald, welke de loſſpraken, over PLINIUS gehouden, bevestigten of ophelderen kunnen: ik vertrouw hier in, met de meeste oplettendheid, gehandeld te hebben, en alzoo myne Lezers te mogen verzekeren, dat, terwijl zy het kleed, dat myn arbeid draagt, verſierd zullen vinden, zy echter in alles, wat over PLINIUS, de geſchiedenis en de zeden zynrer Eeuw, gezegd of geſproken is, niets zullen aantreffen, dat niet met de geſchiedkundige waarheid overeenkomſtig kan geoordeeld worden."

Het komt ons voor, dat dit Voorberigt eenen Schryver aankondigt, die het onderwerp, dat hy wilde behandelen en de ſchryfwyze, daar by aan te nemen, wel overdacht heeft. Het eenige, dat wy by de woorden van den Schryver te voegen hebben, is, dat hy in den loop van geheel het werk zyn plan getrouw gebleven is, en dat hy het op eene verſtandige en voldoende wyze heeft ter uitvoer gebragt. Om een denkbeeld van den ſtyl van den Hr. VAN HALL aan hun te geven, welke het oorspronkelyke niet kunnen lezen, zullen wy eene vertaling van het begin des Boeks, zoo getrouw ons die mogelyk was, geven.

[Hier volgt een gedeelte uit het Werk, welks inlaſſching wy voor den Hollandschen Lezer, die het oorspronkelyke verſtaat, min noodig geacht hebben; waarna de Rec. voortgaat:]

Men ziet uit deze aanhaling, welke het ons onaangenaam is, niet verder te kunnen uitbreiden, hoe veel belang de Schryver over zyn onderwerp weet te verſpreiden, en hoe gunſtig zyne wyze van handelen voor zyn plan is. Ten ſlotte merken wy aan, dat byna alle de Hoofſtukken even belangryk zyn, als dat het geen wy overnamen. Het typografiſch gedeelte van dit werk is zeer keurig, en de vignetten zyn beval-

vallig; over het geheel, het werk van den Hr. VAN HALL strekt der in Frankryk te veel veronachtzaamde Hollandsche Letterkunde tot eer.

Magazin Encyclopedique.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

DE KAVIAAR EN DERZELVER BE- REIDING.

De Kaviaar (Rusf. *Ikari*), die men als eene lekkerny eet, bestaat in gezouten Kuit van den *Steur* (*Acipenser Sturio*), waarvan men in BLOCH's *Ökonomischen Naturgeschichte der Fische Deutschlands* (8°. 3de Deel 1785. bladz. 112. Pl. 80.) eene getrouwe afbeelding vindt.

De *Steur* behoort tot de grootste Visschen, die dikwyls van 8 tot 10 ellen lang en van 2 tot 3 ellen breed zyn. In den vischryken Oby, in Siberie, komen *Steu*ren voor, die dikwyls 1200 ff wegen, en van welke een enkele omtrent 200 ff Kuit of 150 ff Hom bevat. In den Winter houdt zich deze Visch in de diepte der zee op; des Zomers keert hy uit de rivieren naar de zee terug. Zyn rydtyd valt in Gras- en Bloei-maand in.

By de Grieken en Romeinen was de *Steur* in groot aanzien en maakte dezelve by alle gastmalen het voornaamste gerecht uit. Volgens PLINIUS (*Hist. Natural* L. 9. c. 71.) liet men denzelven by feestelyke gelegenheden met kranzen en bloemen versierd, door bekransde bedienden, onder een harmonisch vreugdegejuich en voorafgaand muzyk, op prachtige schotels opdragen. Dat deze Visch zeer duur verkocht werd, kan men uit OVIDIUS afleiden, die in zyne *Fragmenta* v. 132 zegt: *Tuque peregrinis Acipenser nobilis etc.* en hem een edelen noemt, en uit CICERO (*de Finib.* II. 8.) als hy zegt: *Præclare Laliu', & recte Sophos, illudque vere:*

*o Publi, o gurgēs, Galloni: es homo miser, inquit,
Cenasti in vita numquam bene cum omnia in ista,
Consumis squilla, atque acipensere cum decumano.*

en

en zoo de lekkerbekken het nuttigen van denzelven verwytt. Ook nog in het jaar 1713 werd één pond van dezen Visch voor 1½ Thaler en een geheele door den Kardinaal GUALTIERI voor 80 Thalers gekocht.

Tegenwoordig komt de Steur in de Wolga, den Don, in de Donau, de Weixel en ook in de Noord- en Oostzee voor. In Rusland, waar dezelve *Beluga* heet, bereidt men van deszelfs Kuit de Kaviaar.

Ten dezen einde word de Kuit, zoo ruw zy is of gezuiverd, gebruikt, met zout ingezouten en dan in vaten gepakt. Naar mate van de meer of mindere hoeveelheid zouts hierby gebezigd en eenigzins andere daarby te werk gestelde behandelingen, onderscheidt men verscheiden soorten van Kaviaar. Daar onder behooren:

1.) De fyne geperste Kaviaar (Rusf. *Mescheschnaja-ikra*), welke de fynste en lekkerste soort is, uit geheele lichamen schynt te bestaan, en niet ligt slecht van smaak wordt. Tot de bereiding van deze Kaviaar worden lange smalle zakken van linnen ter helft met versche Kuit gevuld, hierop geheel met opgelost keukenzout volgegoten. Is de zoutoplossing 'er geheel doorgedrongen, dan worden de zakken met de handen uitgewrongen; latende men dezelve echter nog 10 à 12 uren, om te droogen, hangen, wanneer de Kaviaar in vaten gestampt wordt.

2.) De korrelige Kaviaar (Rusfisch *Sernistaja-ikra*), die echter wegens de mindere zoutheid niet van ieder bemind wordt. Om dezelve toetebereiden wordt de Kuit over zeven gewreven, daarop ieder pud of 40 ff met 8 of 10 ff zout ingezouten, terwyl men alles wel door een hutselt, en vervolgens het in hoopen op zeven of gespannen digte netten schudt, om dezelve te laten uitdroppelen en dik te laten worden; waarna zy ook in vaten geslagen wordt.

3.) De gemeene geperste Kaviaar (Rusf. *Pannsnaja-ikra*), het welk de slechtste soort is. Om dezelve te bereiden, wordt van de grofste draden gezuiverde Kuit voor elke pud met 2 ff zout gezouten, dan op matten, om te droogen, uitgespreid, en eindelyk met de voeten getreden, waarby de treder de voeten met lederen kousen bedekt.

Men onderscheidt voorts zwarte en witte Kaviaar, maar geeft aan de eerste den voorrang. De laatste wordt

wordt gewoonlyk van de Kuit van den Zalm gemaakt en *Krassnaja-ikra* genaamd. Ook bereidt men dezelve uit Kuit van Snoeken, welke laatste aan eene naar het roode hellende kleur te kennen is.

De aloude Kofakken hebben zich door hunne bereiding van de Kaviaar een' grooten naam gemaakt. Zy wordt in vaten van een, twee, drie en vier maten verzonden, en 'er zyn jaren, waarin de uitvoer naar Engeland, Italie en Duitschland 25,000 pud of een Milioen ponden beloopt.

Van de Wolga wordt 's Winters ook veel Kaviaar ingezouten vervoerd. Die, welke men daar zelf inzout, wordt, na dat zy gereinigd is, in kisten, met een' doorboorden bodem, gepakt en met gewigten beladen, om dezelve te laten uitdroppelen; of zy wordt in linnen zakken uitgewrongen, daarna in vaten geperst en met vischvet overgoten, ten einde haar voor bederf te bewaren.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 16 van Grasm. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	50 ½ 52
enz.	103½ 104½	dito dito nieuwe.	46 ½ 47
Rusland 5 prCt.	77½ 78½	Portugal, by Hope & C.	98½ 99
Zweiden 5 prCt.	76 ½ 77	Engeland. Annuiteit. 3 prCt.	69
Denemarken, Toll. 4 prCt.	84½ 93	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisfelb. 4 prCt.	98 ½ 1	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	96 ½ 1	Dito Cert. by K. & V.	79½ 80
Ketzer van Oostenryk 5 prCt.	43 ½ 46		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	37½ 38½	Wisfelcours.	
dito 4 prCt.	37½ 38½	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56½

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	25½ 26½	dito Domeinen. 4 prCt.	59½ 60
dito a 2½ prCt.	25 ½ 1	dito Vrywillig a 5 prCt.	40½ 41
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	28½ 29	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	25½ 26½	met ophoop. premie by Af.	
dito 1801. a 3½ prCt.	28½ 29	los.	79½ 80½
		Rescriptien Losb. na den	
		Vrede.	37 ½ 38
		Agio van de Banks	99½ 1

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Gras- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
11	{ 29. 6½ 29. 6½ 29. 8 }	{ 44 46 37 }	{ N. O. — — }	omtrent betrokken; namiddag een weinig regen; met hagel en sneeuw.
12	{ 29. 8½ 29. 9 29. 0 }	{ 37 42 33½ }	{ N. O. N. O. t. N. N. N. O. }	windrig; bewolkt; tusfchen beide ijs sneeuw.
13	{ 29. 9 29. 9 29. 9½ }	{ 37 43 35 }	{ O. — O. N. O. }	voormidd. omtrent helder; Zeer windig; verders omtrent betrokken
14	{ 29. 9 29. 9 29. 8½ }	{ 38 44 33 }	{ Z. O. W. t. Z. Z. Z. W. }	voornidd. omtrent betrokken; verders bewolkt.
15	{ 29. 8½ 29. 9 29. 8½ }	{ 42 51 38½ }	{ Z. W. — Z. Z. W. }	voornidd. bewolkt; windig; verders helder.
16	{ 29. 7½ 29. 6 29. 4½ }	{ 40 55 46 }	{ Z. O. — Z. Z. O. }	voornidd. windig; bewolkt; namidd. betrokken; 's avonds regen.
17	{ 29. 5 29. 6½ 29. 7½ }	{ 44 51 42 }	{ Z. W. W. Z. W. Z. Z. W. }	bewolkt; 's avonds helder.

† 's Nachts 28½ graden.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatsverloopen Week,
is geweest: te *Amsterdam* 151; en te *Haarlem* 10. onder
welke laatsfen 1 beneden de 12 jaren en 4 Militairen.

BEKENDMAKINGEN.

* * W. WOUTERS en M. J. VAN BOLHUIS, te *Gronin-
gen*, hebben gedrukt en — door toevallige omstandigheden
eerst na den winter — alom verzonden: REGTSGELEERD
MAGAZYN van *Profesfor GRATAMA*, *Eerste Deels
Derde Stuk*, waar mede dit Deel k mpleet is, en van het
welke nog eenige weinige *komplete* Exemplaren voorhanden
zyn;

zyn; zullende genoemde Boekverkoopers eerstdaags het *Eerste Stuk van het* TWEEDE DEEL ter perse leggen. De Uitgave van dit voortreffelyk Werk *houdt dus NIET met het EERSTE DEEL op.* zoo als de Uitgevers ter ooren is gekomen, dat elders verspreid wordt.

. Op den 18 Juny 1810 en volgende dagen, zal men te *Zurich*, in *Zwitserland*, verkoopen: eene uitmuntende en zeer uitgebreide Verzameling van BOEKEN, over allerlei Wetenschappen, in onderscheide Talen; meest alle gedrukt in de XVde EEUW, en derhalve allerzeldzaamst voorkomende. — De Catalogus, waarby de Pryzen gedrukt zyn, voor welke die Boeken vóór de Verkoopung uit de hand te bekomen zyn, wordt uitgegeven te Zurich by ORELL. FUESLI enz. en is te zien in den Boekwinkel van P. DEN HENGST EN ZOON te Amsterdam.

. By den Boekverkooper A. LOOSJES Pz. te *Haarlem*, is van de pers gekomen en alom aan zyne Correspondenten verzonden:

- I. DE TWAALF MAANDEN DES JAARS, door P. MOENS, 1ste Stuk (bevattende *Louwmaand*, *Sprockelmaand* en *Lentemaand*) met drie uitstaande Kunstplaten, naar teekeningen van *Cats* door I. de Wit Jz.; in gr. 8vo. à f 1-10-:

Het 2de Stuk van dit origineel Hollandsch Werk is ter perse en zal eerstdaags volgen. In 4 Stukken zal hetzelfde compleet zyn.

  - II. FLORENTYN EN HERMAN OF DE ZONEN VAN DEN ZONDERLINGE, een vrolyke Roman, naar het Hoogduitsch van A. F. E. LANGBEIN, met een Kunstplaat en Vignet, in gr. 8vo. à f 2-4-:
  - III. VRAGEN EN ANTWOORDEN OVER DEN GODSDIENST VOOR KINDEREN, gevolgd naar de Vragen over den Godsdienst, tot onderwys der Jeugd geschikt door de Leeraren der Christelyke Doopsgezinde Gemeente te *Harlingen*, door F. HOEKSTRA, TWEEDE DRUK, in 8vo. à f : - 18-:
  - IV. Magazyn van Vaderlandschen Landbouw, door J. KOPS, 5de Dls. 3de Stuk, in gr. 8vo. à f 1-12-:
- Hiermede is het 5de Deel van dit Magazyn compleet.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 17. *Vrydag den 27 van Grasmaand.*

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

DENEMARKEN. Ter bevordering der Oudheidkunde is reeds voor eenigen tyd een Koninklyk bevel in dit Ryk uitgevaardigd, om een Museum van alle de Oudheden, in de Deensche Staten aanwezig, opterigten, waartoe men dadelyk met eenige stukken van belang den grond gelegd heeft; en alle middelen aanwendt, om het tot zekere hoogte optevoeren. De Commissie, ten dezen einde benoemd, moest ook buitenlandsche Oudheidkundigen voorstaan, om haar in alle onderwerpen, deze Wetenschap betreffende, als Korrespondenten behulpzaam te zyn, en zyn dien ten gevolge ook verscheide beroemde Geleerden, waar onder MILLIN, GRÆTER, KOEHLER enz., daartoe verzocht geworden.

PISTOYE (in Toscane). De bekwame en deugdzame Regtsgeleerde ANTONIO MARIA ROSATI, overleed alhier. Verscheide Werken van zyne hand zien het licht, daaronder verdienen vermelding, een, dat ten titel voert: *De Constitutionibus Principum*, alsmede

L. DEEL. R zyn

zyre Verhandelingen betrekkelyk de Geschiedenis van de Bisschoppen van Pistoye, en eindelyk ook zyne Burgerlyke Instellingen. Naar men verneemt laat hy verscheide aanmerkingwaardige Handschriften over de Geschiedenis, Wetten en Letterkunde na.

PARYS. De derde Klasse van het Instituut heeft den Heer CLAVIER, Lid van het Hof van Criminele Justitie van Parys en Schryver van geachte Werken, in plaats van den overleden Heer DUPUIS, tot haar Lid benoemd.

BORDEAUX, den 31sten van Wintermaand 1. 1. Heden overleed hier de beroemde Toonkunstenaar FRANÇOIS BECK, Korrespondent van het Fransch Instituut, in een' zeer ver gevorderden ouderdom. Hy is maker van verscheide geächte Muzykstukken en Componeerde vooral Kerkmuzyk. Men haalt van hem een *Credo* en *Gloria Patri* aan, welke de kenners onder de meesterstukken van die soort rangschikken.

MUNCHEN. Den 12den van Wynmaand des verleden jaars, vierde de *Akademie der Wetenschappen*, alhier gevestigd, den verjaardag van den Koning, door eene openbare zitting, waarin de Algemeene Secretaris een verslag van de pogingen deed, welke de Akademie te werk stelde, om het doel, dat zy zich voorstelt, te bereiken. Welhaast zullen de verschillende Inrigtingen en Verzamelingen, met de Akademie vereenigd, geheel bepaald en geregeld zyn. Het Museum der Natuurlyke Historie en de Verzameling van Natuurkundige Werktuigen stonden, voor de eerste maal, voor het publiek open. Voortaan echter zal dit Museum elken Zondag voor ieder te zien wezen. De Hr. IMMER, de bewaarder van hetzelfde, is voornemens, zonder juist een Cursus der Physica te doorloopen, het gebruik der Natuurkundige Werktuigen aan alle liefhebbers te leeren kennen. Zes Hoogduitsche Spraakkunsten zyn, ter mededinging naar den uitgelooften Eereprys der Akademie, ingekomen, welke in den loop van Lentemaand 1810 uitspraak hier over zal doen. De Historische Klasse houdt zich, behalve met het drukken van een nieuw deel der *Monumenta Botanica*, met eene herziening van deze geheele Verzameling by

by de oorspronkelyke bezig, welke, met eenen driedvoudigen bladwyzer op de 20 deelen, een aanhangsel op dezelve zal uitmaken.

SCHAFHAUSEN. De Hoogleeraar J. G. MULLER, broeder van den betoemden JOHAN VON MULLER, zal weldra eene Verzameling van de Werken diens vermaarden Geschiedschryver in het licht geven. Dezelve zal alle de Werken, zoo uitgegevene als onuitgegevene van den Hr. JOHAN VON MULLER, bevatten, en met de laatste aanvangen. Het voornaamste zal op de aanstaande Paaschmis in drie deelen uitkomen, onder den titel van: *Vierentwintig Boeken der Algemeene Geschiedenis, byzonderlyk der Europeesche Volkeren, sedert den oorsprong der Staten tot op onze dagen* (dat is, tot op het jaar 1783). Dit Werk, dat de Schryver sedert 1780 verscheide malen overgezien en omgewerkt heeft, bevat den uitslag zyner Geschiedkundige nasporingen tot in 1797. De grondslag van dezen arbeid bestaat uit Uittreksels uit achttien Oude en Hedendaagsche Historische Werken, waarmede de Schryver tot op den tyd zyner laatste ziekte is voortgegaan. Een groot aantal Geschied, Staat-, Zede- en Letterkundige Aanmerkingen zullen hiermede plaats vinden. Verscheidene min of meer uitgebreide Verhandelingen, over byzondere onderwerpen, kunnen tot Commentarien op deze Algemeene Geschiedenis dienen. Zoodanige zyn voor de Oude Historie de *Bellum Cimbricum*; de *Reizen der Pausen*; de *Geschiedkundige Proeven*; eene onuitgegeven Verhandeling over de Oude Tydrekenskunde enz., en voor de Hedendaagsche Historie; de *Geschriften over het Verbond der Duitsche Vorsten in 1785*; de *Roem van Frederik*; enige stukken over den *Revolutie-Oorlog* enz. Ook kan men nog onder de Geschiedkundige Werken van den Schryver tellen, een groot aantal Oordeelkundige Uittrekselen van nieuwe Historische Werken, die hy aan verschillende Journalen van 1772 tot in 1807 leverde, en waarvan mede de belangrijkste het licht zien zullen. Eene tweede Afdeeling dezer Verzameling zal *Biographische Proeven*; of Verhandelingen over het leven van den Schryver, door hem zelven opgesteld, bevatten, en waarvan tot hier slechts zyne Levensbeschryving op 48 bladzijden in 8°; te Berlyn in 1806 verschenen is. Deze Levensbeschryving

ving is. om zoo te spreken, voortgezet, in zyne *Brieven geschreven aan zyne familie tot in 1781*, en in die *aan zyn broeder van 1781 tot 1809*. Deze Brieven leveren eene getrouwe schets van het karakter des Schryvers op, van de wisselvalligheden van zyn lot, van den oorsprong der meeste zynere Schriften en van de beginselen, die zyn gedrag regelden. Alleen het belangrykste daarvan zal in de Verzameling zynere Werken worden ingelascht, het welk ook de regelmaat zal zyn van zyne Briefwisseling met anderen. Uit de Brieven, hem door geleerde of andere voorname lieden geschreven, zoo in de Duitsche, Fransche als Italiaansche en Engelsche taal, zal men niets plaatsen, het geen derzelve Schryvers aan onaangenaamheden zou kunnen blootstellen. Deze Levensbeschryvingen van den Schryver, zullen aangevuld en verklaard worden door Uittreksels uit zyne Journalen. Langen tyd hield zich de overledene met een Werk bezig: *over den Bybel en de Leer en Geschiedenis van het Christendom*; ten welken einde hy zich in de Oosterfche talen oefende en vele bouwstoffen verzameld had. De Fragmenten die hy nagelaten heeft, zullen misfchien in deelen, by wyze van aanhangfel, het licht zien. De geheele Verzameling zal uit 18 of 20 deelen bestaan, waarvan men 'er elke Leipziger Mis drie zal uitgeven (*).

WESTPHALEN. De Heeren NIEMEYER en HEYNE zyn tot Ridderf der Westphaalfche Orde benoemd geworden.

I N L A N D S C H E.

ROTTERDAM, den 14den van Grasmaand. Heden heeft het *Teeken-Genootfchap*, onder de Spreuk: *hier door tot hooger*, deszelfs Algemeene Jaarlykfche Vergadering gehouden. De Heer en Mr. JACOBUS ANDRIES WEILAND, opende, als Voorzitter, de Vergadering met eene Redevoering *over de Werkdadige Grond-*

10-

(*) Deze uitgave gefchiedt by den Tubingifchen Boekhandelaar COTTA.

regels der Schilder en Teekenkunde, uit het wezen en het doel der Kunst zeive afgeleid; waarna door een der Heeren Commisfariſten het gewone verflag werd gedaan van den ſtaat des Genootſchaps.

Hierna werden door den Voorzitter, de Leerlingen, wier Teekeningen in de verſchillende Klaffen den Prys behaald hadden, op eene gepaſte wyze aangeſproken en bekroond, als: in de Eerſte Klaſſe, *Jan van Harderwyk Reiniersz.*, voor zyne Teekening naar het Naakt Mans-Model, met eenen Gouden Eerepenning; in de Tweede Klaſſe, *Abraham Tierens*, voor zyne Teekening naar het Pleiſterbeeld *Prometheus*, met eenen grooten *Zilveren Eerepenning*, en met het *Accesſit*, beſtaande in een loffelyk Getuigſchrift, de Leerling *Willem van den Berg*; in de Derde Klaſſe, naar eenen Pleiſterromp *de Amor*, *W. J. van Ooſterzee*, by het lot tegen *A. P. van Wyk*, met eenen *Zilveren Eerepenning*; in de Vierde Klaſſe, *G. Harmeyer*, met eenen *Zilveren Eerepenning*, voor zyne Teekening naar het Pleiſterhoofd; in de Vyfde Klaſſe, *Jacob de Meyer Junior*, voor zyne Teekening naar het Prentbeeld, met eenen *Zilveren Eerepenning*; in de Zesde Klaſſe, *G. J. Neſcher*, voor zyne Teekening naar een groot Prenthoofd, en in de Zevende Klaſſe, *Willem Boogert*, voor die naar een kleinder Prenthoofd, ieder met een loffelyk Getuigſchrift. Zynde wyders in de drie Klaffen van het Vak der *Bouwkunde* de Teekeningen van *J. van den Broek*, *Johannis Cornelis Verhoeff* en *Willem Termaten*, en in die van het Vak der *Doorzigtkunde* de Teekeningen van *A. P. van Wyk*, *Reinier van Kempe Valk* en *Johannis Cornelis Verhoeff*, met de Pryzen bekroond, als hebbende ieder in hunne byzondere Klaffen het beſt de opgegevene Stukken uitgewerkt; terwyl aan den Leerling *Jan van Harderwyk Reinierszoon*, als hebbende reeds meermalen den Prys in de *Bouw- en Doorzigtkunde* behaald, door de Beſturende Vergadering is verzocht, om eene zyner dezen Winter vervaardigde *Bouw- en Doorzigtkundige Teekeningen* tot een aandenken voor het Genootſchap te mogen bezitten.

Na den aſloop van welke plegtigheid, deze aanzienlyke en talryke Vergadering door het bezigtigen der Teekeningen der bovengenoemde Leerlingen en anderen is beſloten.

D E V E R D I E N S T E N

V A N D E N H E E R

F O U R C R O Y (*),

ANTOINE FRANCOIS FOURCROY, Graaf van het Keizerryk, levenslang Staatsraad, Directeur-Generaal van het Openbaar Onderwys, Commandant van het Legioen van Eer, Lid van het Instituut en verschillende geleerde Maatschappyyen, Hoogleeraar by het Museum van Natuurl. Historie, de Medicynsche Faculteit enz., trad reeds jong de loopbaan der Wetenschappen in, en werd weldra bekend. Verscheiden Verhandelingen, welke hy aan de Akademie der Wetenschappen aanbod, vestigden de aandacht der Maatschappyy op hem, en hy werd in 1781 aangenomen. BUFFON, die zyne verdiensten volkomen kende en gene gelegenheid liet voorbygaan, om de School van den Plantentuin beroemd te maken, had hem reeds tot Hoogleeraar in de Scheikunde, in de opengevallen plaats van den vermaarden MACQUER, benoemd. De Heer FOURCROY betoonde zich dezer keuze waardig. Eene schitterende verbeelding, zuivere, gemakkelyke, edele en bevallige voordragt, lokten tot zyne lessen eene menigte toehoorders, van allerlei ouderdom en stand. Deze kwamen 'er om te leeren, gene enkel om het vermaak te hebben, van hem te hooren. Zyne roem verbreidde zich weldra verre, en de uitmuntende Werken uit zyne pen gevloeid, zoo als de *Elemens de Chemie*, zyne *Phi-*

(*) Ingevolge onze belofte (zie Letterb. N°. 1. bl. 4.) hadden wy voor een uitgebreider Levensberigt van dezen beroemden man mede te deelen; doch in een der Hollandfche Maandwerken zyn leven reeds omftandig gefchetst zynde, vergenoegen wy ons uit de aanspraak by zyne begrafenis door den Hr. DESFONTAINES gedaan, eenige trekken tot zyn leven betrekkelek te ontleenen. *Red.*

Philosophie Chimique in alle Europeſche talen overgezet, zyn *Systeme des Connoissances Chimiques* en talryke Verhandelingen in verſchillende verzamelingen publiek gemaakt, plaatſten hem in den rang der beroemdſte Scheikundigen zyner eeuw.

De Heer FOURCROY was een van de voornaamſte ſtichters van de Hedendaagsche Scheikunde, en miſſchien die, welke het meest heeft toegebracht, om de beſinfelen daarvan te verbreiden, de gelukkige omwending daartestellen, die in deze Wetenschap plaats had; en zie daar eene nieuwe reden tot vermeerdering van zynen roem.

In 1794 in de Nationale Vergadering geroepen zynde, beſloot men op zyne voorſtellen, tot het in werking brengen der Polytechniſche School, die van Gezondheid en die der Mynen. Ook volgens een zyner Rapporten aan den Staatsraad, werd het *College de Pharmacie* hervormd onder den naam van Speciale School. Elk kent het nut dezer Inrigting.

Door Z. Maj. den Keizer tot de waardigheid van Staatsraad voor zyn leven verheven en met het algemeen Beſtuur van het openbaar Onderwys belast, vervulde hy deze twee poſten roemryk, zonder van de Wetenschappen aſtand te doen, die hem tot deze Eerambten bragten, en welke hy nimmer ophield te beoefenen en aantemoedigen. Geregeld woonde hy de Zittingen van het Instituut en die van het Muſeum der Natuurlyke Historie by. Hy lichtte daar elk met zyn raad voor en maakte van tyd tot tyd in de Jaarboeken van het laaſte, welker Stichter hy was, belangryke Verhandelingen over verſchillende onderwerpen publiek.

Eene weinig algemeene ſterkte van geest, eene groote verſcheidenheid van kundigheden, veel yver om te arbeiden en een verwonderingwaardige vlugheid verſchaften hem de middelen, om aan alles te voldoen, en de verſchillende poſten, hem toevertrouwd, met even veel juistheid waartenemen.

By voorkeur beminde hy het Muſeum der Natuurlyke Historie, dat hy als zyn waar Vaderland aanmerkte, en ſteeds vond men in hem een getrouw vriend, die bereid was, om deze Inrigting op alle wyze te bevoordeelen.

In geene omſtandigheid verloochende zich zyne uit-

muntende inborst; en in stormachtige tyden heeft hy menschen van andere gevoelens dan hy, en welke hy wist, dat hem niet beminden, beschermd en diensten bewezen.

Voorbeeldeloos verplichtend weigerde hy niets, dat hy met regt kon toestaan. Hoe veel familien heeft hy gelukkig gemaakt, hoe vele jonge lieden onderwezen, beschermd en geplaatst, die altyd zyne gedachtenis zegenen zullen.

De Heer FOURCROY ondervond sedert lang eene algemeene ongesteldheid; zyne gelaatstrekken waren merkelyk veranderd. Eindelyk ontsliep hy den 16den van Wintermaand 1. 1. in de armen eener geliefde Echtgenoot, omringd van zyne Kinderen en Zusteren en de Heeren VAUQUELIN en LAUGIER, voorheen zyne kweekelingen, toen zyne dierbaarste vrienden en medearbeiders.

De Heer FOURCROY laat een' Zoon na, die de Krygskundige loopbaan is ingetreden. Hy eindigde de zyne voor den ouderdom van 55 jaren bereikt te hebben, wanneer hy nog in staat was, den Staat en de Wetenschappen groote diensten te bewyzen.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *DISPUTATIO Mathematica inauguralis: de pressione Fluidorum ad aggerum theoriam applicata . . . . . quam eruditorum examini submittit* J. C. SCHRÖDER, *Amstelod. Batavi* die III Junii 1829 *Trajecti ad Rhenum ex off. van Paddenburg et Schoonhoven Acad. Typogr.* d. i. Inaugurele Wiskundige Verhandeling over de persing der vloeistoffen, en derzelver toepassing op den Dykbouw enz.

„De kunst, welke het geweld der wateren leert te bedwingen, hare krachten ons ten nutte te maken, en de gevaren, met welke zy ons bedreigen, aftekeeren, is voor zeker onder de waardigste en nuttigste uitvindingen des menschelyken vernufts te houden. By ons Hollanders, die op eenen lagen bodem, doorgaans onder de oppervlakte des Oceaans gelegen, wonen, en die van tyd tot tyd meer van het geweld der wateren te duchten hebben, moet zy bovenal in hooge achting zyn.“ (Zoo vangt de Schryver zyne voorrede aan den Lezer aan). En wie moet de baarblykelykheid van deze stelling in hare gevolgen, niet even als die van een Wiskundig be-
toog

toog aannemen? — de Hr. S. bezielt met ongemeene zucht voor de Wiskundige Wetenschappen, en tevens om zyn Vaderland ter eeniger tyd, als Waterbouwkundige, van dienst te zyn, oefende zich, op Utrechts Hooge School, gedurende drie jaren in de Wiskunde, en vooral op derzelver toepassing op de Waterbouwkunde: en geeft door deze Inaugurale Verhandeling over de Dyken het blyk, hoe gelukkig hy geslaagd is. — Een onzer voornamen voormalige Staats-Ambtenaren de Raadpensionaris VAN BLEISWYK, gaf in het jaar 1778 eene Verhandeling over hetzelfde onderwerp in 't licht. Zonder in eenige vergelyking tuschen beide stukken te willen treden, meenen wy, dat niemand, de Verhandeling van den jongen SCHRÖDER, na die van BLEISWYK gelezen te hebben, voor min belangryk dan deze of voor overtollig zal houden. — De S. verdeelt zyn stuk in twee Afdeelingen of Hoofdstukken; gaande het *Eerste* over de drukking of persing der vloeistoffen in 't gemeen; het *Tweede* over de Dyken.

In het 1ste Hoofdst. behandelt hy, op eene zeer fraaije stekundige manier, welke blyken draagt, dat hy met de tegenwoordige vorderingen in dezen bekend is, al het geen tot de drukking of persing eener vloeistof op regtstandige, hellende, vlakke of gekromde wanden of bodems betrekking heeft, en leidt hier uit af twee Natuurwetten, welke den grondslag der gansche Waterstandkunde (*Hydrostatica*) uitmaken; te weten 1°. dat de horizontale drukking evenredig is met het vierkant van de diepte der vloeistof, zonder van de uitgestrektheid, of gedaante der oppervlakte dier vloeistof aftehangen: 2°. dat de regtstandige persing steeds afhangt, zoo wel van uitgestrektheid en gedaante als van de diepte der vloeistof: — passende dit vervolgens toe op allerlei gevallen, waar in eene vloeistof perst of drukt. Ten slot vindt men hier eene fraaije beschryving en theorie van een der nieuwste en beste *Vochtwegers*, die van de Hr. DES PARCIEUX.

In het 2de Hoofdst. handelt de Hr. S. eerst in 't gemeen over de Dyken, de stoffe, waar uit die gewoonlyk gemaakt worden, en derzelver meerdere of mindere geschiktheid; met aanhaling der Schryvers, welke over den Dykbouw gehandeld hebben, onder welke by ons de Hr. VAN BLEISWYK loffelyk uitmunt. Al aanstonds echter vindt hy zich genoodzaakt, een' mislag, door gemelden Heer begaan, aantetoonen, en doet dit, gelyk het betaamt, met bescheidenheid; en geenzins op dien bytend satyriken toon, welken KAESTNER hieromtrent in zyne Hydrauliek zich veroorloofde. De Hr. B. ondersteunt namenlyk, by alle zyne berekeningen, dat een Dyk met deszelfs geheel gewigt aan de zydelingsche persing van het Water weêrstand biedt, zulks is allerduidelykst een mislag, daar alleen de zamenhang van den Dyk met den grondslag, waar op hy ligt, en dus de onderlinge zamenhang, en

wryving der deeltjes zelve, als de kracht die tegen de persing des waters werkt, kan aangemerkt worden. — 'Er bestaan drie onderscheidene gevallen, in welke een Dyk tegen de perskracht des waters bezwyken kan; — een Dyk namenlyk kan door die perskracht omgekeerd, of afgeschoven, of geheel weggeschoven worden. — Zal nu een Dyk tegen de perskracht allezins bestond zyn, zoo moet hy, in elk dezer gevallen, aan het water genoegzamen tegenstand kunnen bieden. — Nu behandelt de Hr. S. elk dezer gevallen opzette-lyk met de vereischte uitvoerigheid; waar het noodig is gebruik makende van de verhevenste selskundige beginselen, doch zonder praal; zoo dat zyn betoog tevens ten voorbeeld strekt, hoe die beginselen ook op dit allernuttigst vak der Waterbouwkunde invloed hebben. — Na dit alles overwogen en de meest geschikte gedaante der Dyken uit Practische en Theoretische gronden bepaald te hebben, geeft hy een betoog van de noodzakelykheid, om by den bouw van Dyken, en het opwerpen van allerlei aarden wallen, acht te geven op de helling, welke verschillende aardsoorten van zelve aannemen; daar, zoo men de helling minder maakt, geen aardenwal op den duur bestaanzaar zyn zal. De S. heeft vele zinnryke proefnemingen in het werk gesteld, om deze helling by verscheidene aardsoorten te bepalen, en geeft verslag van deze zyne waarnemingen ten slotte dezer Verhandeling; welke wij goezins twyfel, of zal by alle zaakkundigen, goedkeuring verwerven, en zoo wel voor een loffelyke proeve van welbestede vlyt, als een nieuw bewys van het belang der Wis-Natuurkundige beschouwingen gehouden worden.

BEÛORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN,
IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

Compendii Theologiae Christianae ordo et argumentum.
Pars theoretica. Ad usum discipulorum edidit JOANNES VAN
VOORST. Lugd. Bat. 1808.

Slechts eene korte en beknopte schets, welke de Schryver alleen tot leidraad voor Studenten tot gebruik by zyne lessen heeft opgesteld, daar het werk van MÜNTINGHE reeds meer tot eigen nalezen en oefening kan gebruikt worden. De Hr. v. V. heeft zyne schets met naauwkeurigheid en vlyt ontworpen. Hy toont zich ook hier een verstandig, liberaal en voorzigtig Godgeleerde, die met de leer zyner kerk vertrouwd is, en het oude en nieuwe zelf onderzocht heeft. In het algemeen volgt hy de oude inrigting ten aanzien der orde en rangschikking der afdeelingen, het welk Rec. ook niet anders dan goedkeuren kan. — De Schryver doet zich overal
voor

voor als een bescheiden onderzoekend en billyk denkend Godgeleerde . . [*de proeven en uittreksels, die voor uitheensche Lezers, welken 't werk zelf minder bekend is, meer belangryk zyn, maar hier te lande minder noodig zyn, en ons te veel plaats benemen zouden, slaan wy hier en doorgaans in het mededeelen van Buitenl. Beoord. van Vaderl. Schriften over.*] De bewysplaatsen zyn niet overal met de strengste zorgvuldigheid uitgelezen. (B. v. *Joan* 5, 26, bl. 36. — Ook bl. 25. over Jezus geboorte uit eene Maagd, rust op geen' Schriftuurlyken grond.)

N. Leipz. Liter. Zeit. Septemb. 1809. St. 108.

Bibliotheek van Theologische Letterkunde enz. IV. Deel, 1806. Te Amsterdam by *W. Brave*.

„ Dit Tydschrift, waar van de voorgaande Deelen in de *Allg. Liter. Zeit.* 1805. N°. 260. en 1807. N°. 79. aangekondigd zyn, vaart voort ons met den loop der Theologische Letterkunde in Holland nader bekend te maken. Het ware te wenschen, dat de Uitgevers zich tot een vaster plan vereenigden, om telkens in elken Jaargang een volledig overzicht te leveren van alle, althans de merkwaardige, in het vorig Jaar uitgekomen Theologische werken. Nu komen vele beoordeelingen zeer laat, en vele werken, die verdienden aangekondigd te worden, hebben wy tot nog toe vermist. Intuschen vindt men hier toch menig eene volledige beoordeeling, waar uit men het werk en deszelfs waarde leert kennen. — De Verhandelingen, die voor de Beoordeelingen geplaatst zyn, zyn lezenswaardig, en ten deele zeer goed uitgewerkt. (De inhoud derzelve, en van de voornaamste berigten, b. v. van het Zendeling-Genootschap, en van *Christo Sacrum*, wordt voorts opgegeven; met wederleggende aanmerkingen op de eerste Verhandeling, over de tyd en wyze van den dood der beide Apostelen *Petrus* en *Paulus*.)

K U N S T E N.

BEYEREN. Behalve vele inrigtingen, om de jonge lieden tot de beoefening der Kunsten aantesporen en die zoo veel mogelyk aan te moedigen, is men reeds in dit Ryk in de aangename gelegenheid, den voortgang derzelve te bewonderen. In de Schilderkunst leverde de Directeur **LANGER** nog onlangs eene uitmuntende proeve zyner bekwaamheid, door het Portrait van den Hr. **SEELIGMANN**s, Agent van het Hof, in natuurlyke grootte. De Beeldhouwkunst vindt in den Hoogleraar **F.**

F. TIECK, hoewel een vreemdeling, hier een' waardigen beoefenaar; voor den Koninklyken Prins heeft hy een Borstbeeld van den Hr. **SCHELLING** gegoten, dat uitstekend gelykt. Den smaak voor goede Bouwkunde wordt door bewerking van den Hoogl. **FISCHER**, die ook zelf een fraai model in de facade van het Gasthuis der Minnebroeders daarvan gegeven heeft, gezuiverd. — Ook de Prof. **HAUBER** en **SEIDEL** hebben stukken, der aanhaling waardig, geleverd. De Portraits van den laafien hebben de verdienfte van zeer naar waarheid te zyn. In andere vakken, als het Gefchiedkundig, is hy minder gelukkig, hoezeer het laafte stuk, daarin door hem gefchilderd, om de fchoonheid van het koloriet, lofwaardig is. Eene Schildery van den Hoogleeraar **LANGER** Junior trekt vooral de aandacht; dit stuk verbeeldt de *Opwekking van Lazarus*, waarvan de ordonnantie zoo fraai is, dat men alleen fpyt gevoelt, dat het niet groot genoeg is; en waarin men byzonder de harmonie der kleuren bewondert. De Hoogl. **KELLERHOVEN** leverde ook een groot Schilderftuk, den Koning, in zyn kostuum voor de Krooning, vertoonende, dat behalve het gelykende, wegens de onderscheide behandeling der kleeding enz., lof verdient. Ook heeft de Hr. **KOBELL** Junior, een der Historiestukken voltooid hem opgegeven door den Koninklyken Prins; het verbeeldt den uittocht van het Garnifoen van Kozel, met hevigheid door de Beyerfchen wederhouden.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Volgens de laafte nafporingen naar de *bevolking* der Landen, onder de heerschappy van *Groot-Brittanje* fttaande, aelt men daar van in Europa 16,531,000 zielen, in Oef-Indiën 47,000,000, waar onder echter zich geen millioen Europeërs of onmiddelyke Onderdanen bevinden; op Maltha 88,000; aan de Kaap de Goede Hoop 70,000; in Canada 195,000; in Nieuw Foundland 25,000; in Nieuw Schotland en Nieuw Brunfwyk 150,000; op Jamaica 353,000 en in de Volkplanting van Nieuw Holland 6,467. — Te zamen dus 64,418,467 zielen.

PRY-

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 24 van Grasm. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp.		<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C.	45 1 47
enz.	104 1 105	dito dito nieuwe.	43½ 1 44
Rusland 5 prCt.	76 1 1	Portugal, by Hope & C.	98½ 1 99
Zweiden 5 prCt.	76 1 1	Engeland. Annuiteit. 3 pCt.	70
Denemarken, Toll. 4 prCt.	84½ 1 93	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	98 1 1	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	96 1 1	Dito Cert. by K. & V.	79½ 1 80½
Kelzer van Oostenryk 5 prCt.	42½ 1 46		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	37½ 1 38		
dito 4 prCt.	37½ 1 1	Wisselcours.	
		Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56½

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	24½ 1 25½	dito Domeinen. 4 prCt.	58 1 59
dito a 2½ prCt.	24 1 1	dito Vrywillig a 5 pCt.	40 1 41
Losrenten uit de heffing van		Kon. Negot. van 1807. 6 pCt.	
98 a 3½ prCt.	27 1 1	met oploop. premie by Af-	
Dito uit de heffing van		losf.	77½ 1 78½
1800. a 3 prCt.	24½ 1 25½	Restription Losb. na den	
dito 1801. a 3½ prCt.	27 1 1	Vrede	36½ 1 37
		Agio van de Bank.	pari.

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

LUDOVICO ARIÖSTO.

Als de Vader van den met zoo veel roems bekenden Dichter Ariösto, dezen in zyne jeugd hevig berispte over het veronachtzamen van de beoefening der Pandecten, en het besteden van zynen tyd aan onnutten letterarbeid, hoorde hy deze strafpredikatie, zonder 'er een woord op te zeggen, met groote aandacht aan. Toen echter zyn broeder, nadat zyn Vader vertrokken was, de vermaning voortzette, verdedigde hy zich zoo welsprekend, dat hem zyne broeder vroeg, waarom hy niets tot zynere regtvaardiging by hunnen Vader had ingebragt. „Myn Vader,” antwoordde de Dichter, „had naauwelyks zyne strafpredikatie aangevangen, wanneer my een dergelyk geval in het Blyspel, dat ik onder handen heb, in de gedachten kwam, waarin ik zulk eene vermaning voor een jong mensch noodig had, en waartoe de woorden van myn Vader een goed voorbeeld opleverden; ik was 'er dus alleen op bedacht, my daar van voor myn stuk te bediengen, en vergat daar door, dat de vermaning my dadelyk betrof.”

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

GÖTTINGEN. De Planeet *Pallas* was, in het jaar 1808, slechts op weinige Sterrewachten, en slechts zeer onvolkomen, waargenomen; waarom 'er sedert 1807 geene verbetering der Elementen heeft kunnen ondernomen worden. Op de Sterrewacht alhier, maakte de groote zwakte van het licht der Planeet, alle waarnemingen met muurquadranten onmogelyk, en de weinige met den Cirkelmikrometer gedane waarnemingen konden, wegens byzondere redenen, op geene groote naauwkeurigheid aanspraak maken. Op de Seeberger Sterrewacht nam de Hr. v. LINDENAU de Planeet in een passage-instrument, met gewone scherpte, waar; maar de declinatieën konden ook daar niet nagegaan worden. De te Milaan met den Aequatoriaal-sector gemaakte bepalingen begonnen eerst met den 22sten van Oogstmaand, en konden dus niet meer voor de Oppositie gebruikt worden. Eerst door het Astronomisch Jaarboek voor 1812, zyn nu nog eenige ten tyde der Oppositie te Praag door den Hr. DAVID gedane volkomen waarnemingen, bekend gemaakt, van welker declinatieën zich Prof. GAUSS bediend heeft, om daarvan, in overeenkomst met de op de Seeberger Sterrewacht bepaalde regte opklimmingen, de Oppositie afteleiden. Ongelukkiglyk heeft het onderzoek dezert Praagsche Waarnemingen getoond, dat zy slecht overeenkomen, daar, by voorbeeld, de verschillende declinatieën resultaten opleveren, die byna eene minuut van elkander afwyken. Daar het intusschen aan betere declinatieën geheel ontbreekt, schoot 'er niets overig, dan van, wat 'er was, zoo goed mogelyk, gebruik te maken, en zoo verkreeg men voor de Oppositie van 1808, de vyfde, welke tot hier waargenomen werd, het volgende resultaat:

Oppositie van *Pallas* 1808; Hooim. 26. 21^u 17' 32"
Meridiaan van Göttingen

Ware Lengte . . . . . 304° 2' 59''

Ware geocentrische Breedte 37 43 54 Noordel.

In het jaar 1809 schynen de aan deze Sterrewacht gedane Waarnemingen van *Pallas* de eerste geweest te zyn. Van buitenlandsche Observatoria heeft Profesf. GAUSS, door de vriendelyke mededeeling van de Hn.

VAN

VAN LINDENAU en BOUVARD, eene aanzienlyke reeks Seeberger en Parysche Meridiaan-Waarnemingen bekomen. De laatste, die anders eerst na eenige jaren bekend worden, laten wy hier volgen; met de middelbare tyden, welke 'er door den Hr. BOUVARD niet bygevoegd waren, heeft Prof. GAUSS dezelve vermeerderd.

Waarnemingen van *Pallas*, te Parys.

1809 Middelbare Tyd.	Schynbare regte Opklimming.	Schynbare Zuidel. Afwyking.
Herfstm. 12. 12 ^u 51' 39'' 6	4° 30' 25' 80	4° 20' 10'' 4
15. 12 37 41,7	3 57 48,75	5 5 16,4
28. 11 36 52,6	1 31 50,25	8 20 23,4
29. 11 32 11,1	1 20 24,30	8 34 57,3
Wynm. 2. 11 18 7,1	0 46 15,30	9 18 22,5
5. 11 4 5,9	0 12 35,25	10 0 21,0
6. 10 59 25,5	0 1 37,50	10 14 6,9
7. 10 54 46,2	359 50 44,55	10 27 36,8
8. 10 50 7,1	359 39 54,90	10 40 1,5
9. 10 45 28,7	359 29 16,50	10 54 5,5
13. 10 27 2,2	358 48 26,25	11 54 59,5

De hier gestelde getallen komen naauwkeurig met de opgaven in den brief des Heere BOUVARD overeen; maar de overweging dezer bepalingen heeft getoond, dat de regte opklimming van 12 Herfstm. 1' 15' in bogen te groot (de regte opklimmingen waren alleen in tyd opgegeven), de Declinatie van 8 Wynm. 1 min. te klein, en die van 13 Wynm. 10' te groot is. Het Resultaat van deze Waarnemingen levert de volgende bepalingen voor de zesde Oppositie van *Pallas* op:

Tyd der Oppositie 1809; Herfstm. 22. 16^u 10' 20''
Meridiaan van Göttingen

Ware lengte van *Pallas* . . . 359° 40' 4'' 4
Ware geocentrische Breedte . . . 7 22 10,1 Zuidel.

De uit deze beide Oppositien, door Prof. GAUSS. in overeenkomst met de vier vroegere afgeleide Resultaten, zullen by eene andere gelegenheid bekend gemaakt worden.

WEER-

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Gra- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
18	{ 29. 8 29. 8 29. 7½	{ 48 61 51	{ Z. t. w. Z Z. O.	{ omtrent helder; 's avonds wolken.
19	{ 29. 8 29. 9½ 29. 9½	{ 52 58 49	{ Z. Z. w. w. † O.	{ bewolkt; 's avonds betrokken; tegenlicht.
20	{ 30. 0 30. 0½ 30. 1	{ 52 58 50	{ Z. w. w. Z. w.	{ bewolkt.
21	{ 30. 1½ 30. 2 30. 2	{ 50 56 47	{ Z. w. w. w. t. z.	{ bewolkt.
22	{ 30. 1½ 30. 1½ 30. 1½	{ 50 54 48	{ w. w. t. n. n. w.	{ betrokken.
23	{ 30. 2½ 30. 3 30. 2½	{ 48 57 44½	{ n. o. t. n. n. o. n. n. o.	{ voormidd. bewolkt; verders omtrent helder.
24	{ 30. 2½ 30. 2½ 30. 2½	{ 46 57 48	{ n. o. — n. o. t. n.	{ bewolkt. † 's Namidd. n. w.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 121; en te *Haarlem* 18, onder welke laatste 6 beneden de 12 jaren en 3 Militairen.

BEKENDMAKINGEN.

* * W. WOUTERS en M. J. VAN BOLHUIS, te *Groningen*, hebben gedrukt en — door toevallige omstandigheden *eerst na den winter* — alom verzonden: REGTSGELEERD MAGAZYN van *Profesfor GRATAMA*, *Eerste Deels Derde Stuk*, waar mede dit Deel k mpleet is, en van het welke nog eenige weinige *komplete* Exemplaren voorhanden zyn; zullen te genoemde Boekverkoopers eerstdaags het *Eerste Stuk van het TWEEDE DEEL* ter perse leggen. De Uitgave van dit voortreffelyk Werk *houdt dus NIET met het EERSTE DEEL op*, zoo als de Ungevers ter ooren is gekomen, dat elders verspreid wordt.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E
K O N S T.
EN
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 18. *Vrydag den 4 van Bloesimaand.*

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

IRKUTSK, *den 31sten van Louwmaand.* De bekende Reiziger HEDENSTROHM heeft, terwyl hy de beschryving van de Landen aan de Yssee vervolgt, in een brief uit Ustian herwaarts het volgende wegens de zeden en het karakter der Jakuten geschreven. „De Jakuten ter dezer plaatse zyn zeer eenvoudig en tot nu zeer vreesachtig geweest. Het is mogelyk, dat de koopman Lächow, naar wien de door hem in de Yssee, tegen over het heilig voorgebergte, vierhonderd wersten van Ustian, ontdekte Eilanden, genoemd zyn, dewyl hy hier volkomen meester was, zoo zy zeggen, hen hard behandeld heeft. Maar in vervolg van tyd zyn hunne omtandigheden veranderd; onder bestuur van eene andere regering zyn orde en regtvaardigheid tot aan de kusten van de Yssee doorgedrongen. Nu vreezen de Jakuten, hoewel zy zeer verre van Irkutsk wonen, reeds geene beleedigingen meer. Zy zeggen: *Ulachan roian*, dat is: de Opperbevelhebber is streng en regtvaardig. Onder andere gesprekken met hun zei-
de ik, dat de Heer Gouverneur waardig gekeurd was,

I. DEEL.

S

om

om van den allergenadigsten Souverein onderscheidingsteekenen te ontvangen, en hoewel zy daarvan geen het minst begrip hebben, lieten zy zich echter op hunne wyze daar over aldus uit: Een bewys, dat de Zon van den Monarch hem bemint! Op den 15den van Herfstmaand 1. 1. viel het my in, aan de Knälezs een grooten maaltijd te geven, dat is: elk hunner op een glas brandewyn en eenige tabaksbladeren te onthalen; en dit was voor de Jakuten een zeer spilziek onthaal! Hunne gesprekken onder het gebruik van den brandewyn waren zeer belangryk; want dan zeggen zy alles stout weg en is het de moeite waardig hen aanteheoren. Hun hoofd zeide by voorbeeld tegen een' Jakuit, die geloofde, dat de Monarch, even als God, alles wist, zelfs 't geen men denkt: „ De Monarch is „ groot en genadig. Hy heeft ons aan het bestuur der „ genen vertrouwd, die hy als bevelhebbers over ons „ gesteld heeft, en zyn zy goed, zoo hebben wy het „ ook goed. Rid daarom God, dat zy ten allen tyde „ goed mogen zyn en wees zelf braaf.” Zoo eenvoudig zyn nog de Jakuten in deze streken, maar die aan andere wonen en meer omgang met onze kooplieden hebben, zyn reeds meer beschaafd.”

LYON. In Slagmaand van 1809 heeft men hier op last van den Maire dezer Stad, den Hr. FAY DE SATHONAY, nieuwe nasporingen gedaan naar een Standbeeld te paard, by de oude zamenvloeiing van de Rhone en Saone, waarvan in ons Museum een fraaije bronzen paardenpoot, by zeer laag water toevallig ontdekt, berust. Van den uitslag dezer nasporingen heeft de Hr. ARTAUD, Directeur van het Museum, een uitgebreid verslag gedaan, waaruit blykt, dat, hoezeer de thans gelegde dam, even min als een te voren by inschryving van byzondere personen ter nedergestelde, het voorwerp van het onderzoek heeft aan het licht gebracht, by die gelegenheid eene menigte oudheden, als stukken van gebouwen, medailles enz. voor den dag gekomen zyn, welker opschriften reeds de Oudheidkundigen bezigheid verschaffen. Men hoopt in dit jaar de proef met vernieuwden moed te hervatten, daar de gevonden stukken, al is dan ook het eigenlyk oogmerk niet bereikt, de moeite kunnen gerekend worden te vergoeden. Het Regeringslid D'HERBOUVILLE, deelt met

met onzen Maire de eer van tot deze moeilijke maar verdienstelyke onderneming op nieuw aanleiding te hebben gegeven.

PARYS. De Medicynsche Faculteit dezer Stad, buitengewoon byeengeroepen en vergaderd zynde, heeft, om het smartelyk gevoel, het welk haar het verlies van den Graaf FOURCROY doet ondervinden, en de erken-
tenis dien beroemden Hoogleeraar verschuldigd, uitdrukker; goedgevonden, om vooréerst den Staf, dien de Pedel der Faculteit by acten en plegtigheden draagt, gedurende zes weken, ten teeken van rouw, met zwart krip bedekt te houden; ten andere, om het Borstbeeld van den Hfr. FOURCROY, gedurende het geheele Schooljaar, in het Amphitheatre der School ten toon te stellen, als op de meest in 't hog vallende plaats; terwyl een Latynsch Op schrift aan de bewezen diensten, van de verandering der tegenwoordige Scholen af, zal herinneren; en ten derde, om uit Standbeeldmarmer het Borstbeeld van den Hoogleeraar FOURCROY te doen houden.

I N L A N D - S C H E.

GRONINGEN, den 21sten van Lentemaand. De Departementale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toezigt, residentende alhier, eene belooning van tien Dukats, aan dien Geneesheer in dit Departement, uitgelooft hebbende, die de beste beschryving eener heerschende of epidemische ziekte, in het vorig jaar waargenomen, zal hebben ingeleverd, heeft het genoegen gehad, dien prys toetewyzen aan eene Verhandeling, welker Schryver, uit de opening van het verzegeld biljet, gebleken is te zyn de Heer S. TRÉSLING, *Med. Doct.* alhier.

Voo ts worat deze belooning van tien Dukats, voor de beste beschryving eener heerschende of epidemische ziekte, wederom aan alle de Geneesheeren van dit Departement uitgelooft.

De Verhandelingen van die genen, welke naar den prys willen dingen, moeten met eene zinspreuk getee- kend, en van een verzegeld biljet voorzien zyn, inhoudende den naam en woonplaats van den zender; terwyl

derelve vrachtyy aan den President dezer Commissie, de *Med. Prof. E. J. THOMASSEN à THUËSSINK*, vóór den laatsten van Louwmaand van het jaar 1811, moeten worden toegezonden.

B E S C H R Y V I N G

DER COLONIËN

DEMERARY EN ESSEQUEBO.

(*Getrokken uit de Reize van H. Bolingbroke, in 1806 daar heen gedaan*).

(*Vervolg van bladz. 203 des vorigen Deels*).

Van den 5den van Louwmaand 1806 tot den 5den van Louwmaand 1807, werd in de haven van Demerary op 221 Schepen geladen en verzonden 19,337 *muids* (oude Parysche korenmaat van 144 schepels), 474 tierces en 801 vaten Suiker; 4722 okshoofden en 17 pypen Rum; 28,604 balen en 2 zakken (bags) Katoen; 12,390,102 ponden Koffy en 1694 tonnen (casks) Melasse.

Digt by het Fort en het Kamp is een Engelsch Dorp, Kingston genaamd, welks huizen zeer net en wit geverwd zyn, op steenen fondamenten staan en bedekt met dekplankjes van Wallaba. By ieder huis is een tuin. In 1796 begon men eerst dit klein fraai Dorp te bouwen. wanneer de Officieren van het Garnizoen 'er de grondslagen toe legden. Sedert is het sterk aangegroeid en het verblyf van verscheide beambten en kooplieden der Hoofdstad, Stabroek, geworden, wanneer zy eene uitspanning komen nemen. Juist aan den mond der Demerary gelegen, heeft dit Dorp een zeer uitgestrekt en volkomen open gezigt in Zee, dat hetzelfde het voordeel verschafft, van onmiddelyk den uit het Noordoosten blazenden pasfaatwind, die hier verkwikkelyk en geregeld waait, te genieten. Men heeft

heeft hier goed gezelschap, dat door de nabuurschap van het Kamp met eenige Officieren vermeerderd wordt, die daar met hunne familien wonen. Ook in dit Dorp is het Hospitaal van het Garnizoen, en de eenige Engelsche kerkelyke, die in deze Kolonie is.

Men heeft dit Dorp Kingston, naar de Hoofdstad van Jamaika, genoemd. Het ligt eene myl van Sta-
broek, van waar men 'er langs eenen weg komt, zoo goed als de beste in Engeland; over het algemeen zyn de wegen dezer Coloniën uitmuntend. De huizen van dit Dorp brengen van vyf tot twintig ponden Sterlings 's maands op. Sedert deszelfs stichting is het zoo dikwyls van naam veranderd, als het van meesters verwisselde. De Hollanders, gedurende den korten tuschentyd, dat zy weder in het bezit der Kolonie geraakten, noemden het, van heeler hart, de Engelsche namen en al wat Engelsch is versfoeiende, Eveleary. In 1803 kreeg het zynen eersten naam weder, toen de Engelsen het land vermeersterden.

Op weinig afstand van daar zyn de vlekken, Labourgade en Cuningsbourg. Het eerste is slechts eene reek huizen, eene straat langs de rivier uitmakende, overheerlyk gelegen ter lading en ontlading der Schepen.

Cuningsbourg is vlak achter Labourgade gelegen, waarvan het alleen door den grooten weg en een bevaarbaar kanaal, gescheiden is, dat aan de rivier stoot en den vervoer der Koopwaren gemakkelyk maakt. Het is eene kleine Stad van twee mylen omtreks en de geregeldste, die ik ooit zag. 'Er zyn zes groote straten en ook even zoo vele voorname grachten, behalve de andere min aanzienlyke. Over iedere gracht liggen twee breede bruggen, waar over paarden en rytuigen kunnen gaan. Ieder dag ziet men 'er nieuwe huizen opryzen en ik kan niet berekenen, van waar 'er zich zulk een groot getal bewoners heen begeven, in aanmerking genomen, dat de planters tegenwoordig op hunne landeryen leven. Maar het schynt, dat, wat de laatste belangt, eenige het gebruik hebben ingevoerd, om ook een huis in de Stad te hebben; een stuk van weelde, dat hun weinig kost, dewyl een plantagie veel gemak by het bouwen verschaft. De Planter vindt 'er werklieden gereed staan. Zyn merselaar legt de fondamenten en bouwt de keuken. Zyne tim-

merlieden hakken hout in de boschen, maken liet ge-
reed en door middel van eenige voorraad loodwit en
lyndie verwen zy het naar gewoonte. Een koopman
daarentegen, die wil bouwen, is verplicht zich by een
timmerbaas te stab ook te vervoegeu, en hem te ver-
zoeken, om voor hem te werken. Want de timmer-
bazen zyn lieden van belang, die uitgenoodigd willen
worden, om hand aan 't werk te slaan, en het niet
doen, dan tegen verschrikkelyke hooge pryzen, zich
geregeld vooruit latende betalen. Deze werkbazen zyn
hier schaars en hebben dus geen ongelijk zich daarvan
te bedienen, om hunne verdiensten te verhoogen. Met
de smeden, meselaars, koperflagers, wagen-, zadel-
makers, goudsmeden en horlogiemakers is het eveneens
gelegen. Dit moet natuurlyk in een nieuw land plaats
grypen; hieruit ontstaat aanmoediging voor vreemde
werklieden, om zich hier nedertezetten, en met reden
heeft men 'er zich dus niet over te beklagen.

Tuschen Stabroek en Labourgade zyn Bridgetown
en Newtown, beide door de Engelschen gebouwd.
Het eerste is byna geheel het werk van een' byzonder
persoon, die de vraag naar huizen ziende vermeerde-
ren, 'er een stuk van speculatie van maakte. Maar dit
vlek is van zyn' oorsprong ontaard en wordt slechts
door marskramers en kraamsters, waarvan boven ge-
sproken is, door vrouwen van de kleur en de lagere
stammen van Kreolen en lieden van Barbados, bewoond.
In Newtown (of de nieuwe Stad) zyn vier voornamste stra-
ten, en men kan het beschouwen als Cheapside van
Londen in 't klein. Wat de levendigheid der onder-
scheide werkzaamheden, de menigte magazynen en
winkels van allerlei aard betreft; goudsmeden, hor-
logie-, hoedenmakers, apothekars, kleeder- en sigar-
renmakers, alle werklieden en alle koopwaren ziet men
hier byeen, welke de Colonie kan leveren. Van weers-
zyden is deze Stad van eene gracht omgeven, welker
boorden, by hoog ty zyn vele kaaijen gelvken met En-
gelsche koopwaren in balen, kisten en pakken van al-
lerhande soort. Daar kan men geest des koophandels
gevoelen. De negers loopen in blaauwe pantalons en
een geruit hemd haastig heen en weder, om de bevelen
van een' blanken op te volgen, dien men onder een
zonnescherm in een nanking pantalon en syn Indisch
innen hemd ziet staan. Tegen den middag verslaau-
wen

wen de arbeid en werkzaamheden buiten, omdat de blanken zich naar huis begeven en de negers aan zich zelve overlaten; en deze de spreuk goedkeurende, zoo meester, zoo knecht, gaan aan het spelen op de kaart of paup en andere spelen, waarop zy met drift verzot zyn.

Alle de vlekken, waarvan ik tot dus verre sprak, liggen ten Noordwesten van Stabroek. Ten Zuidwesten vindt men het dorp of vlek Werkenrust, van kooplieden bewoond, die met de Vereenigde Staten handelen. Het is niet zoo goed gebouwd als de vorigen, en eene begraafplaats van tien acres daaromtrent maakt het minder aangenaam.

Voor dat het land ontgonnen werd, vielen 'er vele stortregens. Sedert de bebouwing zyn de jaargetyden geregelder en de regens minder overvloedig. Men telt 'er twee vochtige en twee drooge jaargetyden. De eerste hebben plaats gedurende Wintermaand, Louwmaand en Sprokkelmaand, vervolgens in Zomermaand, Hooimaand en Oogstmaand. Het overig deel van het jaar maakt het ander seizoen uit. In den regentyd staat de Thermometer over het algemeen lager dan in den anderen. De landwinden hebben de overhand en staan voor ongezond bekend. De moskieten vervullen de vertrekken en zyn zeer lastig, ja zoo, dat een planter, die eene plantagie ontgint, genoodzaakt is in den rook te leven, om 'snachts eenige rust te genieten. Het steken en gegons dezer infekten is onverdragelyk, en het hulpmiddel de rook dikwyls niet minder. Het is bekend, dat men kamfer brandende, het grootste deel der infekten doet sterven; hiervan is in Zweden de eerste proef genomen. Misschien zou deze welriekende lucht of eenige andere even vernielende damp den rook van hout kunnen vervangen, om deze plaag te bestryden.

In het drooge jaargety is het hier zeer schoon. Een azuur blaauwe hemel schittert den ganschen dag en zelfs in het Oosten van halfvyf uren des 'smorgens, door middel eener lange en trapswyze schemering. Ten zes uren des avonds daarentegen gaar de Zon in een oogenblik onder en laat het land plotseling in het duister. Dit treffend verschil spruit waarschyntlyk hieruit voort, dat de Zon uit zee opkomt, waar hare stralen door eenen vochtigen en zeer verkoelden dampkring

moeten heen dringen; terwijl by haar ondergaan achter hooge bergen de schaduw meer bepaalde grenzen heeft. De grootste hitte, die van zeven tot tien uren plaats grypt, is zeer moeilijk te verdragen. Tien uren begint de zeewind te waaijen en schenkt leven aan de natuur. Dezelve blijft tot den avond aanwakkeren, maar vermindert tegen tien uren des nachts.

In Oogstmaand beginnen de orkanen in de West-Indiën; maar Guyana is weinig aan derzelver woede blootgesteld; het blijft by windvlagen, die in eenige velden het weegblad of de banaanboomen omwerpen. In het Zuiden pakken zich de wolken op een, de donder rommelt, en tegen het einde van den dag schittert het weerlicht van den gezigteinder naar de Zuid- en Zuidwestzyde.

De lengte van den dag is dertien uren en groeit tot veertien aan. In den loop van het jaar ziet men geen ander verschil daar in. Voor het overige is dit klimaat aan meer verscheidenheid onderworpen dan men gelooven zou. Gedurende het drooge saizoen, dat voor het warmst gehouden wordt, verschilt de Thermometer by zee zes graden. staande tusschen 84 à 90° Fahrenheit (23 à 26 Reaumur). Twintig mylen binnen 'slands staat dezelve zelden op het heetst oogenblik boven 80° F. (21½ R.); en 'snachts daalt hy tot 50 of 60° F. (8 of 12½ R.). De ochtendstonden zyn zeer frisch en gaan van sterken dauw vergezeld. Dit gevoegd by de stilstaande watèren en moerasfige vlakten, maakt de binnenlanden voor de Europeanen zeer ongezond; maar de inboorlingen daarentegen genieten 'er door middel der gewoonte vry aanhoudend eene goede gezondheid en zyn aan weinig ziekten onderhevig. Men spreekt dikwyls van het klimaat als zeer ongezond. Wat my betreft, ik heb het zoo niet gevonden. Op reizen, die ik te water naar Essequibo en Berbice deed, waar myne bezigheden my riepen, ben ik dikwyls zeer nat geweest, zelve tot driemaal toe in een etmaal, en liet de kleederen op myn ligchaam droogen, zonder 'er eenig nadeelig gevolg van te ondervinden. Niet dat ik dit daarom aan pas aankomenden zou raden te beproeven, de noodzakelykheid alleen dwong my om 'er my aan blootsteltellen; maar ik geloof, dat eene gematigde levenswyze het beste voorbehoedmiddel is. Men moet de reizigers naar de West-Indiën aanbevelen, eenige ver-

verfrisschende geneesmiddelen intemenen, zorgvuldig mist, nachtlucht en vooral de zon te vermyden, welke de koorts aan de zulke geeft, welke 'er zich zonder omzigtigheid aan bloot geven.

(Het vervolg hierna).

L E V E N S B E R I G T

V A N

C. F. W E I S S E.

(Getrokken uit zyne *Selbstbiographie*.)

CHRISTIAAN FELIX WEISSE, een man, die langer dan eene halve eeuw de achting en de toegenegenheid van het Duitsche publiek in ruime mate genoot, werd den 28sten van Louwmaand des jaars 1726, te Annaberg, geboren, waar zyn Vader Reëtor der Larynsche Scholen was, en vier jaren na zyne geboorte overleed. Zyne Moeder gaf hem eene zorgvuldige opvoeding, doch het onderwijs op het Gymnasium bereikte by haren Zoon weinig het oogmerk, daar deze reeds vroeg behagen in Gedichten en vooral in Tooneelspelen schepte. In 1745 op de Leipzigsche Universiteit gekomen, waren zyne inkomsten niet ruim en oefende hy zich vooral in de talen onder CHRIST en ERNESTI. De kennismaking met LESSING en de voornaamste Schryvers der Breemsche Bydragen, had bovenal op zyne vorming eenen weldadigen invloed. Eene vrouwelyke verkeerung met den eersten was hem echter het nuttigst. Beidē beminden bovenmate het Tooneel, en om den Schouwburg vry te kunnen bezoeken, vertaalden zy gezamenlyk verscheide Fransche stukken, en beproefden ook hunne eigen krachten; LESSING met den *jungen Gelehrten* en WEISSE met de *Matrone von Ephesus* en een grooter daarna verworpen Blyspel *der Leichtgläubige*. Beiden wedyverden ook in kleine Anacreontische en Lyrische Gedichten. Tegen het einde van 1749 werden zy gescheiden, daar LESSING naar Würtemberg vertrok. Hunne vriendschappelyke betrekking bleef echter bestaan, tot dezelve door de bemoeijingen der Klotzsche Clique afgebroken werd. WEISSE was nog altyd voornemens zich aan het Schoolonderwys toetewyden. Na den afloop zynner Akademische studiën, in 1750, werd hy tot Gouverneur

by eenen jongen Graaf von GEIJERSBERG aangenomen, en bediende zich zoo nog van zyn langer verblyf te Leipzig tot wetenschappelyke en ligchamelyke oefeningen, waar voor hem zyne vlugheid en de buigzaamheid zynen leden by uitstek geschikt maakten. Dit gaf hem aanleiding, om geheel van de Godgeleerde studiën af te stappen; echter bleven de fraaje Letteren hem voornamelyk bezig houden, en zyne overheiling tot tooneelkundigen arbeid eene lange reeks van jaren onveranderd dezelfde. Van den toen zoo beroemden Tooneelspeler ECKHOF was hy een vertrouwelyke bekende en hield met denzelven naderhand eene leerzame briefwisseling. Langen tyd liet hy niets voor het Tooneel drukken, zonder van deszelfs oordeelkundige aanmerkingen het noodig gebruik gemaakt te hebben. Ook RABENER en GELLERT mogt hy, tot beider dood, onder zyne vrienden tellen, waar mede hy veel omgang had. Onder dezelve behoorde mede de te vroeg overleden Vryheer von CRONEGK en door dezen geraakte hy met UZ in eene briefwisseling, die lang voortgezet werd. Zyne verbindtenis met den Tooneel-Directeur KOCH had grooten invloed op zyne werkzaamheid voor het Tooneel. Zyn eerste stukken van meerdere uitgebreidheid waren: *die Posten nach der Mode* en de vrye overzetting van *Devil to pay*. Met het jaar 1756 verkreeg WEISSE's letterkundige arbeid eene andere rigting, daar het Kochsche Tooneelgezelschap by het uitbreken van den zeverjarigen Oorlog zich van Leipzig verwyderde. Door dezen kwam KLEIST ook te Leipzig en werd WEISSE's vriend. In 1758 kwam het eerst zyne *Scherzhafte Lieder* uit. De uitloving van eenen prys, van wege den eersten Uitgever der *Bibliothek der Schönen Wissenschaften*, deed hem eene eerste proeve in het vak van het Treurspel nemen met *Eduard den Dritten*; doch in den tusschentyd, voor nog de prys toegewezen was, zelf Uitgever der *Bibliothek* geworden, vorderde hy het stuk terug, als het onvoegzaam achtende naar een' prys te dingen, uitgelooft door een geschrift, waarvan hy zelf de uitgave bezorgde. In het jaar 1759 verscheen het Eerste Deel in 't licht van zyne *Beyträge zum Deutschen Theater*, en in Slagtmaand van hetzelfde jaar reisde hy met zynen Graaf naar Parys, waar zy in TOUSSAINTS huis woonden, dat hem vele belangryke kennissen deed krygen. Vooral verlustigde hy zich hier met het tooneel en byzonderlyk met de *Opera Comique*. Daarna verkeerde hy met WILLE, MARCENAY DE GHUY, HUBER, D'ALEMBERT, Graaf CAYLUS en meer anderen, en had ook met ROUSSEAU, te MONTMORENCY, een zeer belangryk onderhoud van enkele uren. De wederzin van zyn reisgenoot tegen Parys en alle verdere reizen, maakte aan dezen uitstap reeds in Bloeiimaand van het volgend jaar een einde. Schielyk na hunne terugkomst scheidden zy van elkander.

lander. Weisse verkreeg nu de toezegging, op de eerst openvallende plaats van Ontvanger der belastingen van den krets. Intusschen werd hy van eenen Graaf v. d. SCHULENBURG uitgenoodigd, om by hem ten gezelschap in te wonen, en vervolgens met hem te reizen. De *Bibliothek der Schönen Wissenschaften* werd nu voortgezet, terwyl hy tevens niet afliet, in het dramatisch vak te arbeiden. Tegen het einde van 1761 kwam de hem toegezegde post dadelyk open, en schoop hy denzelven liever later zou aanvaard hebben, strekte zyn reisje naar Dresden (om den eed af te leggen) om hem met den geheimen Legationsraad von HAGEDORN in kennis te brengen, met welken hy voorts in vriendschappelyke betrekking leefde. Stelden hem zyne Letterkundige voortbrengselen somwylen aan onaangenaamheden bloot, zoo als hem onder anderen BODMER en andere Zwitsersche beëfenaars der fraaije letteren deden ondervinden, hy was een gelukkig echtgenoot en vader. Aan de vreugde, hem in de laatste betrekking vergund, en het onaangenaam gevoel, dat de smakeloosheid van den zingtrant der minne en baker in hem verwekte, zyn wy zyne fraaije Kinderliederen verschuldigd. In 1766 trof hem het ongeluk, dat door een der schryveren uit zyne kas 2100 Thaler ontvreemd werden, wanneer echter terstond de Boekhandelaar REICH en Dr. ERNESTI op de edelmoedigste wyze hem uit de oogenblikkelyke verlegenheid redden, schoon 'er eindelyk van deze slechts 300 Thaler te regt kwamen. In hetzelfde jaar wist WEISSE te bewerken, dat HUBER, die zich te Parys in geen en gelukkigen staat bevond, naar Leipzig beroepen werd. Allengs vermeerderden nu zyne Letterkundige bezigheden en briefwisseling en vele jonge Schryvers zonden hem hunne Handschriften ter beoordeeling. Ook maakte in dezen tyd KLOTZ van het hem geschonken vertrouwen een schandelyk misbruik, het geen WEISSE op het verlies van twee vrienden stond, en hem in het vervolg maatregelen deed nemen, om niet weder zoo bedrogen te worden. Behalve zyne dramatische en andere letterkundige werken, hebben zyne Kinderschriften hem eene duurzame eer verworven. Het zal genoeg zyn voor den Hollandischen Lezer den *Kindervriend* (*) te noemen, welker uitgave hem byna zeventien jaren bezig hield, en verscheide treurige gevallen van zyn op zich zelve hoogst gelukkig huisfelyk leven verzoette. Reeds bejaard, en toen hem vele zynner vrienden, waar onder ook ZOLLIKOFER en GARVE, buiten de genoemde, behoorden, hem ontvielen, deed ny van zyn' boekenladder een' ongelukkigen val, waarby de regier arm uit het lid geraakt zynde zeer langzaam genas. Eindelyk eindigde

(*) Acht Deeltjes zyn hier van, in 1793 en later, onder den titel van *de Friend der Kinderen*, by den Boekhandelaar F. Bohn te Haarlem, vertaald uitgegeven, waar van reeds de derde druk het licht ziet.

de zyn arbeidzaam leven den 16 van Wintermaand 1804, in den vergevorderden ouderdom van ruim 78 jaren, na eene korte ziekte. Tot eene echte schets van zyn karakter leveren de Uitgevers van zyne levensbeschryving de volgende trekken, waar mede wy dit berigt, dat wy aan WEISSE's verdiensten ons verschuldigd achten, befluiten.

„ Hy was een man van zeer innemende gelaatstrekken, eene schoone ligchaamshouding en van bevallige en beschaafde manieren; ongemeen levendig van verbeelding, vruchtbaar in vinding, ryk in vernuft, vol opgewekt gevoel, voor al, wat waar, schoon en goed is, voorzien van eene gelukkige gave van voorstelling; wat vreesachtig en gevoelig; te zeer zich zelf mistrouwend en te achterhoudend jegens anderen, maar by uitstek welmeenend, goedaardig, nederig, toegeeflyk; vrolyk en opbeurend van aard; dienstvaardig en werkzaam, gezellig en evenwel huisfelyk; in de algemeene belangen deelnemende, maar zyne familie bovenal beminnende, aangenzaam in gezelschap, een getrouw vriend, teeder echtgenoot en vader, een volyverig bevorderaar van anderer welvaart, tot wien vele hulpbehoevenden hunne toevlugt namen, aan wien vele van gansch harte verkleefd waren, over wiens leven vele harten van vreugde klopten, wiens dood vele oogen beweende, een man vol geloof en liefde, waar in de hoop alleen voor eenigen tyd te leur gesteld werd, opdat hy met te inniger genot tot een beter bestaan zou overgaan.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN

Op Maandag den 30 van Grasm. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	46 ½ 47
enz.	104 ½ 105	dito dito nieuwe.	44 ½ 45
Rusland 5 prCt.	75½ 76	Portugal, by Hope & C.	98 ½ 99
Zweden 5 prCt.	76 ½ 77	Engeland. Annuiteit. 3 prCt.	70
Denemarken, Toll. 4 prCt.	84½ 93	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	98 ½ 99	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	96 ½ 97	Dito Cert. by R. & V.	78½ 79
Keizer van Oostenryk 5 prCt.	42½ 45½		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	35½ 36½	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	35½ 36	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56 ½

BINNENLANDSCHE

Nationale Schuldbrieven 2 3 prCt.	24 ½ 25	dito Domeinen. 4 prCt.	57 ½ 58
dito 2 ½ prCt.	23½ 24	dito Vrywillig 2 5 prCt.	58½ 59½
Losrenten uit de heffing van 98 2 3½ prCt.	26 ½ 27	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Dito uit de heffing van 1800. 2 3 prCt.	24 ½ 25	met oploop. premie by Af. losf.	72½ 74½
dito 1801. 2 3½ prCt.	26 ½ 27	Rescriptien Losb. na den Vrede	35½ 36
		Agio van de Bank.	90 ½ 91
			STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Gras- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
25	{ 30. 2 30. 2½ 30. 2½	{ 48 53 48	{ N. O. — —	voormidd. betrokken; verders omtrent helder.
26	{ 30. 2½ 30. 2½ 30. 2½	{ 49 59 48½	{ O. t. N. — O.	helder; zeer windrig.
27	{ 30. 2½ 30. 2½ 30. 2½	{ 49 61 51	{ O. t. z. O. O. t. N.	helder; windrig.
28	{ 30. 2½ 30. 2½ 30. 2	{ 51 67 52	{ O. t. z. O. z. O. O.	helder.
29	{ 30. 1½ 30. 1½ 30. 1½	{ 52 71 55	{ O. z. O. O. N. O.	helder.
30	{ 30. 0½ 30. 0½ 29. 9½	{ 60 70½ 54	{ N. O. O. N. O. N. O. t. N.	helder.
Bloet- maand I	{ 29. 9 29. 8½ 29. 8½	{ 55 67 45	{ N. O. — N. N. W.	helder.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 153; en te *Haarlem* 17, onder welke laatsten 5 beneden de 12 Jaren en 3 Militairen.

BEKENDMAKINGEN.

* * De volgende Werken zyn, in den voorleden Jare by J. ALLART, te *Amsterdam* uitgegeeven.

- I. VERHANDELINGEN van het Genootschap tot verdediging van den Christelyken Godsdienst, opgericht in 's Hage, voor het jaar 1807 en 1808.
- II. SALOMO, door den Hoogleeraar J. H. VAN DER PALM. N°. 08—138.
- III. LEERREZENEN door gemelde Hoogleeraar J. H. VAN DER PALM, 2de deel.

IV.

- IV. *Verhandeling over de verbreiding der Evangelie-
ten over het Aardryk*, door Mr. R. FEITH.
- V. *Natuurkundige Verhandelingen van de Koning-
lyke Maatschappij der Wetenschappen te Haar-
lem*, 4de deels 2de afdeeling, met pl.
- VI. *Geschiedkundig Verslag der Dykbreuken en
Overstromingen langs de Rivieren in het Ko-
ningryk Holland, voorgevallen in Louwmannd
1809*, opgetrukt, en uitgegeven met *Authori-
satie van Zyne Majesteit den KONING*, op last
en bevel van de Afdeling van Zyne Excellentie den MI-
NISTER van Binnenlandsche Zaken, met platen
en kaarten, 2 deelen.
- VII. *De Geschiedenis der Vereenigde Nederlanden,
en derzeiver Buitenlandsche Bezittingen*, door
C. VAN DER AAL, 4de en 5de deel.
- VIII. *Geschiedenis van het leven, karakter en lotgeval-
len, van wylen WILLEM DEN VYFDEN, Prins
van Oranje en Nassau*, door C. VAN DER AAL,
5de en laatste deel, bevattende Bylagen en een Re-
gister op het geheele werk.
- IX. *Vaderlandsche Historie ten vervolge op die van
Wagenaar*, 42ste en 43ste deel.
- X. *Verzameling van Wetten van Zyne Majesteit
DEN KONING VAN HOLLAND, misgaders Pu-
blicatiën, Decreten, Besluiten, en Notifica-
tiën, van hooftzakeel's Ministers*, 7 deelen.
- XI. *Alphabetisch Register op de Decreten van
Zijne Majesteit DEN KONING VAN HOLLAND*;
8de tot 12de stuk.
- XII. *Crimineel Wetboek voor het Koningryk Hol-
land, met eene Inleiding en Aankomelingen*, door
den Leidscnen Hoogleeraar J. M. KEMPER, 1ste
deel.
- XIII. *Verhandeling van het Ambt der Notarissen*;
door Mr. J. VAN DER LINDEN, Advocaat te Am-
sterdam, Eerste of Theoretische gedeelte.
- XIV. *Beredeneerd Register op het Crimineel Wet-
boek voor het Koningryk Holland*, door Mr. J.
VAN DER LINDEN, tweede druk.
- XV. *Beredeneerd Register op het Wetboek NAPO-
LEON, ingetrigt voor het Koningryk Holland*;
door Mr. J. VAN DER LINDEN.
- XVI. *Beredeneerd Register op de Wet en de Regle-
menten, betrekkeelyk het Grootboek der Publieke
Schuld, ten laste van het Koningryk Holland*;
tweede druk.
- XVII. *Handboek ter aanwyzing van het regt van Ja-
gen*;

- gen, Vogelen en Vifchen, binnen het Koninkryk Holland.*
- XVIII. C. C. PLINIUS SECUNDUS, door Mr. M. C. VAN HALL, met Vignetten van R. VINKELES.
- XIX. *Oden en Gedichten* van Mr. RHYNVIS FEITH, 4de deel.
- XX. *Werken der Bataaffche Maatschappy van Taal- en Dichtkunde* 4de deel.
- XXI. *Aardrykskundige Befchryving van het Koninkryk Holland*, ten geleide van eene *nieuwe Aardrykskundige Kaart* van dit Ryk, door JACOB DE GELDER.
- XXII. *Hoe leert men kinderen in het boek der Natuur lezen?* of gefcrekken over voorwerpen der Natuur, door POHLMANN, eerste deel met platen, uit het Hoogduitsch, met eene aanpryzende voorrede van J. L. WOLTERBEEK, Predikant te Amfterdam.
- XXIII. *Katechismus der Natuur*, door J. F. MARTINET, verkort, en naar den tegenwoordigen ftaat der Natuurkennis verbeterd, door J. A. UILKENS, met afbeeldingen.
- XXIV. *Romeinfche Gefchiedeniffen*, door M. STUART, met kaarten en platen, 29fte deel.
- XXV. *De Levens van Doorluchtige Grieken en Romeinen* door PLUTARCHUS, op nieuw vertaald, en met zeer vele Aanteekeningen opgehelderd, door Ev. WASSENBERGH en H. BOSSCHA Hoogleeraaren te *Franker*, en te *Amfterdam*, 13de en laafte deel, met platen, en de zeer gelykende *afbeeldingen* der beide Hoogleeraaren, door VAN DER KOOY gefchilderd, en R. VINKELES gegraveerd.
- XXVI. *De levens van Gedenkwaardige Mannen en Vrouwen* uit de Achttiende Eeuw, gevolgd naar het Hoogduitsch van SAMUEL BAUR, 2de deel.
- XXVII. *Gefchiedenis van oud Griekenland* van J. DELDE SALIS, in het Nederduitsch vertaald en met aamrkingen en byvoegfels vermeerderd, door Mr. SAMUEL IPERUSZON WISELIUS, tweede deel, met kaarten en afbeeldingen.
- XXVIII. *Geheime Brieven* over de Inwendige gefteeldheid, van het Pruiffifche Hof na den dood van FREDERIK DEN II, uit het Hoogduitsch 6de en laafte deel.
- XXIX. *Theorie der Hedendaagsche Muzyk*, door C. F. RUPPE, Kapelmeester aan de Koninklyke Hooglefchool van Holland, te Leyden, 1fte deel.

XXX.

- XXX. *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, door P. WEILAND, 8ste deel.
- XXXI. *Themata* of opstellen ter vertaling in het Lat'n, door HENRICUS WEYTINGH, Rector der Latynsche Scholen te Kampen.
- XXXII. *Volledige Syntaxis der Fransche Taal*, of handleiding tot eenen zuiveren Franfchen styl, door J. C. QUEDENFELD
- XXXIII. *Nieuw Fransch Spel- en Leesboek* voor de Nederlandfche Jeugd, door L'ANDRE.
- XXXIV. *An English spellingbook*, of easy and familar Lesfons for young beginners and persons, who have made some progress of the English Language, by JOHN SMITH, Profesfor of the English Language.
- XXXV. *Aftronomie des Enfans*, ou Principes de cette science.
- XXXVI. *Geographie des Enfans*, selon tous les Changemens Arrivés jusqu'à ce jour. Accompagnée de XXI Cartes.
- XXXVII. *Bladwyzer* op JAMES COOKS, Reize rondom de Waereld.
- XXXVIII. *Bladwyzer* op de *Tafereelen der staatfommenteling* in Frankryk, 25 deelen in gr. 8vo.
- XXXIX. *Reis* van G. A. OLIVIER, door het Turksche Ryk, Egypte en Perzie, uit het Fransch, met platen en kaarten 1ste deel.
- XL. *Tafereelen van Konftantinopel*, door FREDERIK MURHARD, eerste deel met pl.
- XLI. *Historien en zonderlinge Gevalfen*, uit geloofwaardige fchryvers by een verzameld, en uitgegeven door R. ARRENBURG, tweede en derde deel, *tweede druk*.
- XLII. *Magazyn van Gefchiedeniffen, Romans en Verhalen*, 22ste en 23ste deel, met platen.
- XLIII. *Het Kasteel van Humbert*, 1ste deel, met platen.
- XLIV. *Tafereelen der Menfchenlyke Harftogten*, 5de deel.
- XLV. *Jaarboekje* voor het *Koningryk Holland*, voor het jaar .810.
- XLVI. Ook zyn by bovengemelde Boekverkooper uitgegeven en nog eerste en beste Afdrukken te bekomen, zoo Proef- als Letterdrukken van de zeer gelykende Portretten van wylen den Heere DEIMAN, van de Heeren CAPADOSE, à ROY, THEMEN en RAUWENHOFF, *Med. Doctoren* te Amftterdam, in groot Folio Formaat.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,
V O O R H E T J A A R 1810.

N°. 19. *Vrydag den 11 van Bloemaand.*

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

KONSTANTINOPEL. De Koepok-Inënting heeft in deze Hoofdstad en de Noorder Provinciën veel grooter vorderingen gemaakt, dan men had kunnen hopen. De jonge Grieksche Geneesheeren, die van de Universiteiten van Weenen en Leipzig terug gekomen zyn, hebben de Inënting met Koepokstof met eenen onbegrypelijken yver voortgeplant. Byna de gansche Grieksche bevolking van Konstantinopel heeft zich beyverd, om deze nieuwigheid aantenemen. Omtrent dertig jaren geleden, waren de Genees- en Heelkunst alleen in handen van eenige Joodische of Italiaansche Kwakzalvers; en thans telt men te Konstantinopel meer dan vyftig Grieksche Geneesheeren, die verscheiden jaren in Frankryk, Duitschland of Engeland doorgebragt hebben, en van daar met meerdere of mindere bekwaamheden wedergekeerd zyn. Ook is hier, sedert drie jaren, een Hospitaal, in den smaak van de Engelichen, opgerigt; waarvan men reeds zeer veel nut trekt en dat door Grieken bestuurd wordt.

In het algemeen herneemt Konstantinopel het aanzien
I. DEEL. T eenes

eener Griekſche Stad. De Turken zonderen, om zoo te zeggen, zich byna geheel in de Voortſteden van Pera en van Galatha af, en verlaten het middelſte gedeelte der Stad, als hunner verblyf onwaardig. De rykten onder hun willen zich te Scutari, aan den anderen kant van den Bosphorus, doen begraven, als door eene bygeloovige overlevering overtuigd, dat ter eeniger dage te Konſtantinopel een vreemd en ongeloovig overwinnaar zal komen, welke de graven der Muſelmannen onheilighen zal.

PARYS, den 21ſten van Lentemaand. Men kondigt de aanttaande uitgave der gedenkſchriften van den Prins EUGENIUS, door hem zelve geſchreven, aan. Deze geſchriften, die voor de eerſtemaal het licht zien, werden in *Duiſchland* gevonden.

MUNCHEN, den 9den van Lentemaand. Zyne Maſteit de Koning, heeft, by een bevel, door Hoogſt-denzelven te Parys geteekend, een einde gemaakt aan een zeer ſchandelyk geſchil, dat ſedert eenigen tyd plaats had gegrepen tuſſchen den Baron d'ARCTEN en eenige Proteſtantiſche Leden van de Akademie te Munchen. De twee partyen twiſtten met eene verbittering en eene ontoegevendheid, welke de geſchillen der 16de eeuw herinnerden. De Koning heeft hen ſtilzwynen opgelegd, dreigende een ieder, die nog eene letter over deze zaak zou in druk geven, van de Akademie te verbannen. Ter zelfder tyd is het den Dagbladſchryvers verboden, 'er van te ſpreken, en aan de drukkers, iets te drukken, dat daartoe betrekking heeft. Het eerſte onderwerp van het geſchil was enkel Letterkundig: het betrof eene vraag, aangaande de voorkeur der geleerden van het Noorden of der geleerden van het Zuiden van Duiſchland; eene vraag, welke op zich zelve zeer onverſchillig was, indien de byna uitgedoofde afkeer tuſſchen de beide Godsdienſten zich niet in dit geſchil gemengd had en deze ſloeg weldra tot perſoonlykheden over.

I N L A N D S C H E.

AMSTERDAM, den 2den van Bloemaand. By onderſcheiden Koninklyke beſluiten, van gister, zyn gedaan de navolgende benoemingen, als: Van

Van den Heer J. H. PAREAU, *Theol. D. et Ling. Oriental. atque Antiquit. Sacr. Prof. Ord.* te Harderwyk, tot *Theol. Typ. et Exeget. nec non Ling. Orient. et Antiq. Sacr. Prof. Ord.* aan de Hooze School te Utrecht, in plaats van den Hoogleeraar RAU, uit hoofde van zyn' hoogen ouderdom onslagen;

Van den Heer Mr. H. G. TYDEMAN, *Juris Civilis et Hodierni Profesfor Ordinarius*, tot *Rektor Magnificus* voor het aanstaand Akademisch Jaar, aan de Universiteit te Franeker, en zulks provifioneel en behoudens zoodanige bepalingen, als daaromtrent nader mogten worden vereischt.

Zynde wyders by Koninklyke besluiten, van denzelfden dag, geaprobeerd de respectivelyk door de derde en vierde Klasie van het Koninklyk Instituut gedane benoemingen, als:

Van den Heer Mr. J. KINKER, Advokaat te Amsterdam, tot Lid der derde Klasie van het gemeld Instituut, en zulks in plaatie van den Ridder BOSSCHA, overleden; en

Van de Heeren C. APOSTOOL en D. DUPRÉ, tot Leden van hetzelfde Instituut, en zulks ter vervulling van de twee nog openstaande plaatsen by de vierde Klasie.

B E S C H R Y V I N G

DER COLONIËN

DEMERARY EN ESSEQUEBO.

(Getrokken uit de Reize van H. Bolingbroke, in 1806 daar heen gedaan).

(Vervolg van bladz. 281).

Kort na myne aankomst te Demerary, zakte ik met myn' vriend de rivier af, om zyn' broeder een bezoek te geven, die eene Suikerplantagie, vyftien mylen van

Stadbroek gelegen, bezit. Het was een buitengemeen heete dag, en naauwelyks daar aangekomen, noodigde men ons uit, om eene wandeling te doen. t' Huis komende, gevoelde ik eene duizeling en misfelykheid; myne oogen draaiden pynlyk en myn huid was brandend heet. Naauwelyks had ik den tyd, om te zeggen, wat ik ondervond en een bed te verzoeken; ik bezweek en zou op den grond neêrgevallen zyn, had niet een myner vrienden my ondersteund. Toen ik weder by kwam, lag ik op een sofa, door verscheide personen omringd, die zouten onder myn' neus hielden en myne hoofdsnappen met brandewyn bevochtigden. Men leide my te bed en gaf my een' stillenden drank. Ik vernam daarna, dat dit toeval alleen aan myne wandeling in de Zon te wyten was, en dat de pas aangekomene, gedurende de eerste maanden van hun verblyf, daaraan onderhevig zyn, maar dat de gewoonte hen langzamerhand voor dezen nadeeligen invloed van derzelve stralen beveiligt. Ik vermeld dit klein voorval eenigzins omstandig, om hun voorzigtigheid in te boezemen, die zich hier henen begeven. De Zonnestecken zyn 'er menigvuldig en men wacht 'er zich niet genoeg voor. De Aanmerkingen van Dr. PINCKARD over Demerary lezende, zag ik op verscheide plaatsen, dat hy zich over de ongezondheid van het klimaat en in het byzonder aan den post van Mahaica, dat een der fraaiste liggingen van het land is en waarheen de herstellenden zich begeven, om 'er de zeelucht te genieten, beklaagt. Maar myne verwondering over deze klagten hield op, toen ik las, dat op dezen post de soldaten somtyds gebruikt werden, om de netten in Zee te werpen, en men hen in een open schuit zendt, om versch water in de naby zynde rivier te halen. Het is genoeg te weten, dat zy zich, voor aan het klimaat gewend te zyn, aan de Zon blootstellen, om hunne ziekten te verklaren; en het is niet vreemd, dat pas uit Engeland aankomende troepen, onbestand tegen de vermoeijenis en de Zon zyn, daar negers in een geheel ander klimaat geboren, dezelve naauwelyks kunnen wederstand bieden, voor dat zy 'er ongevoelig aan gewoon geraken.

By myne aankomst raadde men my, om op de minste ongesteldheid en schyn van koorts myne toevlugt tot eenen Geneesheer te nemen. In Lentemaand 1799

was

was ik 'smorgens druk in beweging geweest met koopwaren te ontvangen en aanteteekenen, door verscheide schuiten of sloepen van een schip op de rivier aangebragt; en ik stelde my onvoorzigtig aan de Zon, zonder parasol, bloot. Tegen vier uren 'snamiddags gevoelde ik my zeer ongesteld; ik had hevige pyn in het hoofd. Ik ging te bed en kreeg een bezoek van Dr. DUNKIN, Geneesheer van het Garnizoen en beroemd wegens zyne bekwaamheden. Myne ziekte werd bevonden eene galachtige koorts te zyn en myne kleur duidde het aan, want ik scheen in een mulat veranderd. De braak- en zuiveringmiddelen, pillen en kina op zyn' tyd gegeven, bragten my binnen vier dagen buiten gevaar; en men zond my op het land, om myne herstelling te volmaken. Deze ziekte werd gewenning aan het klimaat (*seasoning*) geheeten. Zy is een voorbeeld, hoe noodzakelyk het is, om terstond de hulp der kunst interoepen, zoodra men een gering teeken van ongesteldheid gewaar wordt. Een weinig daarna werd ik door een' uitslag overvallen, die men den vurigen uitslag (*the prickly heat*) noemt, die hevige jeuking veroorzaakt, maar hier als een vrybrief der gezondheid wordt aangemerkt.

De Yaws is eene zeer erge kwaal. Zy gelykt eenigermate naar de kinderpokjes in de wyze, waarop zy zich openbaart. De zieke is met zweren bedekt over geheel zyn ligchaam en alle zyne leden. De blanken worden zelden door deze besmettelijke ziekte aangetast, waartegen weinig middelen bekend zyn, en de negers, het meest aan dezelve onderworpen, beginnen hunne kinderen dezelve in te enten, om de hevigheid te verminderen.

De steken der moskieten zyn daarom te onaangenaamer, dewyl zy zeer roode en ontstoken knobbels verwekken, die, als men dezelve krabbelt, dikwyls in zweren ontaarden. Deze insecten vallen by voorkeur op de nieuw aangekomenen aan. Citroensap met water aangelengd schynt tevens het voorbehoed- en geneesmiddel te zyn; ik verzuimde dus niet, voor dat ik naar bed ging, daarmede voeten en handen te waschen.

De chigoe of jigger is eene soort van vlieg, die in het zand huisvest en tusfchen vel en vleesch zit of nog meer onder de nagels van de teenen. Daar ont-

wikkelt zy zich en verkrygt weldra de grootte van een erw. Daarop begint zy naar eene kleine blaas te gelyken, deze is vol eijertjes, verscheide honderde in getal, die door den tyd uitkomen en zoo vele kleine chigoes worden. Maar voor tot dit punt van rypheid te komen, verwekken deze infekten onverdragelyke jeuking. En deze strekt ten teeken, dat het tyd is, om hen uit hun verblyf te doen vertrekken. De negers zyn zeer handig in het bewerkstelligen dezer operatie. Zy gebruiken daartoe een zeer puntig pen-nemes, en de groote kunst is daarin gelegen, om de blaas 'er uitteligten, zonder dezelve te breken, de ledige ruimte, die daarna ontstaat, met tabaksasch of poeijer van tabak vullende. — De zandvlieg (*sandfly*) is een zeer klein en lastig insect. Het is niet grooter dan een speldeknop, maar zyn steek byna zoo hevig als die der moskieten: maar daar deze vliegen zoo vlug niet zyn, doodt men ze gewoonlyk op de plaats. Eene soort van schurft openbaart zich in roode vlakken op verschillende deelen van het ligchaam, vooral op den hals en het aangezigt. Men verhindert dezelve zich te verbreiden, door 'er op staande voet een mengsel van citroensap en buskruid op te leggen. Dit middel is pynlyk maar zeker.

Ik had dikwyls gelegenheid myn bezoek by den gast-vryen eigenaar van Reynestein te herhalen, en ik maakte daarvan gebruik, om den staat der bebouwers en den aard hunner werkzaamheden te onderzoeken. Voor myn vertrek uit Engeland was ik vol vooroordeelen tegen de Negers: ik beschouwde hen als voorwerpen, die eenen geheimen haat tegen hunne meesters voedden en van deze geen blyk van vertrouwen verdienden. Ik verbeelde my, dat het leven van een' blanken, omringd door slaven, aanhoudend bedreigd werd, en dat ter zynen beveiliging zyn huis eene soort van fortres moest zyn. Maar hier zag ik, dat de negers zelve de verdedigers van het leven en het eigendom hunner meesters zyn.

Op een van myne bezoeken te Reynestein, verwonderde ik my zeer door de duisternis van den nacht vuren op verscheide plaatsen der plantagie te zien heenschitteren. Een was 'er voor de woning, een by den windmolen en een derde tuschen het hoenderhok en de schaapskooi. Ik vernam, dat deze vuren door de

ne-

negerwacht waren aangestoken, elken nacht door den opzigter daar gesteld, ter voorkoming van diefstallen. Ieder half uur riep de eene post tot den anderen, alles is wel; en de echo weerkaatste het geluid, dat onmerkbaar afnam, terwijl het de afgelegendste deelen der plantagie bereikte. De deur der woning wordt 's nachts opengelaten, zoodat de negers eenen vryen toegang tot alle de verirekken hebben. De wächthebbenden staan voor alles in en hunne waakzaamheid is zoo groot, dat zelden met hunne schuld eenig verlies geschiedt. De negers zyn eenigermate kinderachtig vrolyk; zie hiervan een voorbeeld. Ik stak myn cigaar aan het vuur van een hunner, *Cudfo* genaamd, aan. Hy was bezig met zyne pyp te rooken en liet visch en bananen tot zyn avondeten braden. Hy had een kalebas in de hand, waarin hy my zeide, dat *toddy* was, welke hem de opzigter gegeven had. Wat is toddy? „ vroeg ik hem, „ daarop riep hy in zyne brabbeltaal uit: „ Hoe! masfa, gy weet niet, wat toddy is! de „ blanken zeggen, dat de negers weetenieten zyn, om „ dat zy niet kunnen lezen of schryven; en zie daar „ een blanke, die aan een' armen neger vraagt, wat „ toddy is. Wel nu masfa, het is niet meer of min „ der dan rum, suiker en water.” Dit by wyze van les aan een' blanken gegeven, verschaftte aan alle, die op dezen post waren, veel vermaak, en verwekte een groot gelach.

Het hoenderhok bevat omtrent duizend vogelen van verschillende soorten, als kuikens, jonge kalkoenen en eenden. De oppassing over dezelve is eene oude negerin toevertrouwd, die geen' anderen post heeft; en aan den opzigter, van al wat daartoe betrekking mag hebben, verslag doet. In het schapenperk waren 'er slechts acht of tien. Men liet dezelve hier vet worden, voor dat zy naar eene plantagie, dicht by de zee, vertrokken, waar het overige der kudde, in honderd en vyftig stuks bestaande, zich bevond, dewyl de zoutachtige weiden voordeeliger voor de schapen zyn, dan de aan de rivier gelegene. Elken avond moet de herder van dezelve een naauwkeurig verslag doen, even als ook de varkenhoeder van de twintig of dertig zwynen, die onder zyn opzigt stonden, maar omdat zy het suikerriet veel nadeel toebrengen kunnen, altyd in het hok gehouden worden. Somtyds ontsnappen zy en

gaan dan in de bosfchen leven, waar zy wild worden en fchietlyk vermenigvuldigen. Dan jaagt men op hun met fchietgeweer, want 'er is geen ander middel om hen te vangen. Ik zag ook eenige geiten en twintig of dertig koeijen. De eerfte geven melk, die men by de koffy gebruikt, de laafte boter. Men maakt ook van de melk, verfch gemolken, eene foort van zeer geachte punch. Na dat de koeijen gekalfd hebben, geeft men de melk, die haar overblyft, tot een onbyt aan jonge negertjes.

Men weidt de osfen vet voor de flagtery, en hunne opbrengst is genoegzaam om alle de koloniale belastingen te betalen. Het vee geeft over het algemeen veel voordeel, maar bovenal de horenbeesten. Ik zag een planter tien vaarzen, van de eilanden van Kaapverd komende, koopen; vier ftierfen onmiddelyk na het fluiten van den koop; de andere werden zes maanden bewaard, en toen voor het dubbeld van den prys, dien zy gekost hadden, verkocht. Het lydt geen twyfel of weldra fokt men op deze Koloniën alle foorten van dieren, verre boven het daar benoodigde, aan, dat den prys der levensmiddelen zal doen dalen en verlof verwerven, om dezelve naar de West-Indiën uittevoeren. De fraaije Savannes, binnen 'slands, leveren zelfs heerlyke weiden aan de Noord-Amerikanen op. Men kan ten voorbeelde vlakten van Amerika aanhalen, waar een os niet meer dan anderhalve denier Sterl. (drie Franfche Stuivers) het pond kost en waar men het vee in vryheid door de Savannes laat loopen. Men fokt hier ook vele muilezels aan, die de fchoonfte der wereld zyn; byna alle, welke men in de West-Indiën gebruikt, komen van hier.

(Het vervolg hierna).

IETS OVER DEN OOSTERSCHEN
PLATANUS OF AHORNBOOM,
DOOR DEN HEER
M A L T E - B R U N.

De Platanus fchynt van onhengelyke tyden een voorwerp van de vereering der Oosterlingen geweest te zyn. *Herodo-*

143

us berigt ons, dat *Xerxes*, in Lydie, een' zeer grooten boom van die soort gevonden hebbende, denzelven met eene gouden keten liet versieren ja hem eene eerewacht gaf. Waarschynlyk heiligde de Perziaansche Vorst dezen boom aan eenige Godheid toe; ten minste de Grieken beschouwen den Platanus als toegewyd aan den genius of beschermgeest van hem, die denzelven geplant had; en men bewaarde met godsdienstigen eerbied de twee Ahornboomen, welker zaden *Agamemnon* en *Menelaus* de aarde hadden toevertrouwd, den een te Delphi, den ander in een heilig bosch van Arkadie, waar men die duizend jaren later aan *Pausanias* vertoonde. De Perziaansche Landvoogden zonden tot een geschenk aan hunnen Koning, afbeeldingen van den Platanus van zuiver goud, en deze nagemaakte boomen beschaduwden den troon van Persepolis. Dit kan aanleiding geven om te gelooven, dat de Platanus als een zinnebeeld van het Koningschap beschouwd, en in de uitgestrekte parken verspreid werd, welke men den naam van *paradys* gaf en waarin de Koningen van Perzie gaarne de zomerhutte ontschilden. *Quintus Curtius* merkt aan, dat de landstreek, door den *Alexes* besproeid, een der voordeeligste voor de menschelyke gezondheid was; en juist op deze stonden zeer vele Ahornboomen.

De Reizigers van de zeventiende eeuw stelden ons den Platanus voor als het voorwerp van byzondere zorgen der toenmalige Perzianen. *Koempfer* (*) verzekert, dat de lucht van Ispahan gezond geworden was, sedert Schah Abbas, de eerste, Ahornboomen in alle de straten had laten planten. Deze boomen dacht men, dat de kwade uirdampingen der aarde, die voorheen de lucht bedierven, tot zich trokken, een denkbeeld, dat deze reiziger, die tevens een kenner der Natuurlyke Historie was, in twyfel schynt te trekken, maar ons vry aannemelyk voorkomt.

Een ander Reiziger, aan wien een langdurig verblyf in Perzie veel gezags verleent, de beroemde *Chardin* (†), bevestigt het verhaal van *Koempfer*. 'Er zyn geene Epitemien meer, zegt hy, te Ispahan of in andere steden van Perzie; sints men 'er de straten met lanen van Ahornboomen, even als die van Chiraz, bezet heeft. De Perzianen, vervolgt hy, kennen dezen boom eene natuurlyke kracht tegen de Pest en alle besmettelijke ziekten toe, die volgens het algemeen gevoelen, zich door middel van den dampkring verspreiden.

De Heer *Olivier* vond te midden van de ruïnes van Ispahan de prachuge laan van Ahornboomen nog staande, die naat

(*) *Koempfer Amanitates exoticæ Lemgov. in 4°. pag. 61.*

(†) *Chardin Voyages, Amsterdam 1711. in 8°. Tome IV. p. 27, 28. V. p. 294.*

naar het Paleis van Schah Abbas geleidde. Zy is uit vier ryen boomen zamengesteld en strekt zich ter lengte van zwaalfhonderd voeten uit. Deze geleerde reiziger zag den Platanus weinig in het Zuiden en midden van het dadelyk Perzie, maar ten Noorden naar de grenzen van Armenie en aan de boorden van de Kaspische zee, groeit deze boom op de vlakten in overvloed en houdt de wateren frisch, die in zyne schaduw vlieten. De Heer *Olivier* spreekt niet van de gevoelen der Perziaansche Geneesheeren nopens den Platanus; dit punt zal mischien opgehelderd worden in de aantekeningen van den Heer *Langles*, gevoegd by de fraaije en belangryke uitgave van de *Voyages de Chardin*, waarmede hy zich bezig houdt, en welke de geleerde wereld met ongeduld verwacht.

De Grieken en Romeinen voedden dezelfde gedachten als de Perzianen, over de geneeskundige krachten van den Platanus. *Plinius* verzekert, dat het gras nergens sterker groeit dan in de schaduw van dezen boom. Hy meent, dat de insecten den Platanus ontvlieden; en deze opmerking schynt door de hedendaagsche waarnemingen gestaafd te worden; inderdaad, de bittere smaak zyner bladeren, moet het meerendeel dier *parasitische* wezens mishagen, die op de planten leven. Ik weet niet, of de hedendaagsche Geneesheeren aan den bast of de bladeren eenige geneeskundige kracht toekennen; men zegt dit in eenige Woordenboeken; maar dit lydt geen twyfel, wil men op *Plinius*, *Nicander* en *Theophrastus* aangaan. De Heer *Desfontaines* spreekt in zyne uitmuntende *Histoire des Arbres* alleen van het gebruik, dat men van den bast voor het looijen maakt; maar voegt hy 'er by, dezelve is minder goed dan de eikenbast.

De ware redenen, die de Romeinen en Grieken bewogen, om aan den Platanus de eerbiedigste bezorgdheid zoo verspillend te bewyzen, waren het fraai gezigt van dezen boom en de koelheid, die de schaduw zyner by wyze van zonnescherm uitgespreide takken verschaft. In de schaduw van Ahornboomen gaven *Socrates*, *Epicurus* en *Aristoteles* hunne lessen. Die der Akademie of van den hof van *Academus* waren wegens hunne bonte gewone grootte bekend. Maar de beroemdste van alle Ahornboomen, ten tyde van *Plinius* in aanzien, stond te Lycea, aan den algemeenen weg; een heldere beek liep aan zyn' voet; zyne vreesfelyke takken, waarvan elk zoo dik als een gewone boom was, bedekten zeer verre de velden met hune digte schaduw; onder dezen groenen koepel zag men in den itam van den boom eene opening, die, naar eene grot gelykende, de reizigers uitnoodigde, om te rusten. Om de gelykheid met een dadelyk hol te voltooijen, was 'er aan den ingang een gewelf van rusteen, met mosch bedekt. In deze holte, welker omtrek vierentwintig

VOET

voeten befloeg, nam de Consul *Mutianus* het middagmaal; met een gevolg van tweeëntwintig personen. „Geen windje, schreef hy, drong in deze natuurlyke zaal door; wy zouden gewenscht hebben het gedruisch van den buiten vallenden regen te hooren; wy gingen op banken, uit de bladeren van dezen boom zelven zamengefeld, nederliggen, vergenoegder dan in die paleizen van Rome, waar de bevalligheid der schilderstukken zich met den luister van het goud en marmer vermengt.”

Caligula vond in Italië, dicht by Veliternum, eenen *Platanus*, welks takken, zich horizontaal uitstreckende, tot een^e vloer konde dienen, terwyl de andere takken de plaats van zitbanken en tafels vervingen; hy liet hier een middagmaal voor zich en een gevolg van vyftien personen aanrigten, en sprak dikwyls met vermaak van zyn *Keizerlyk Nest*. Al te gelukkig Rome! indien de familie der Keizers nimmer aanvallen dan van zulke een onschuldige zothed had ondervonden!

De Reiziger *Pierre Belon* zag aan den voet van den berg *Athos* Ahornboomen, die zoo groot waren, dat de Grieken schuiten van een enkelen stam konden maken, die door middel van het vuur uithollende. Deze soort van vaartuig heet *monoxulon*, dat is; van een enkel stuk.

Onze tegenwoordige Kruidkundigen kennen slechts twee soorten van den *Platanus*, de Oosterfche, door de ouden beschreven, en de Virginifche. Een beroemd geleerde, de Heer *Poiret*, zegt in de Encyclopedie naar rang der stoffen; dat indien deze twee soorten niet geheel in geboorteplaats verschilden, men dezelve misfchien als enkele verscheidenheden van eene zelfde soort zou beschouwd hebben.

De Hr. *Poiret* haalt, hier *Miller* volgende, nog eene verscheidenheid aan, dien hy den Spaanschen *Platanus* noemt; deze komt door zyne breede bladeren nader aan den Oosterfchen; maar hoewel zeer spoedig groeiende, bereikt hy zulk eene aanmerkelyke hoogte niet. Deze opmerking van *Miller* fchynt ons veel licht over eene plaats in *Plinius* te verfpreden, betrekkellyk den oorsprong van den Ahornboom.

In het kort zegt die Romeinsche Natuurkenner 'er van: de gewone soort van *Platanus*, welke alle de Iustruinen der Romeinen versierde, was van Griekenland in Sicilië en naar de eilanden van *Diomedes* overgebragt, waar zy het graf van dien held overschaduwden. *Dionysius* de Tiran bragt dezelve in Reggio, en zy verspreidden zich door Italië een weinig na de verovering van Rome door de Gallen. Evenwel men leest in de fchryvers, dat 'er te voren andere Ahornboomen in Italië en vooral in Spanje geweest zyn. Eene derde soort was van het eiland *Creta* herkomstig en beter dan de andere; een dezer boomen aan den voet van den berg *Ida* staande, verloor, volgens het zeggen der Cretensers, noot zyne

zyne bladeren; men gaf voor, dat onder zyne schaduw het huwelyk van Jupiter en Europa zou gevierd zyn. Het is waar, dat de loten van dezen boom, in andere streken van het eiland gebragt, hetzelfde voorregt niet genoten; eene omstandigheid, die ons aan dit historietje doet twyfelen, hetwelk men als andere op rekening van het logenachtig genie der Cretenfers stelt. *Plinius* schynt echter stellig de Cretenfische soort van *Platanus* te onderscheiden, 'er byvoegende, dat zy in Italie eerst is ingevoerd door een' vrygelaten slaaf van Keizer *Claudius*.

De Romeinsche Natuurkenner spreekt nog van eene andere soort, die hy den laagstammigen *Platanus* noemt.

Ik laat het aan Kruidkundigen over de waarde dezer onderscheidingen behoorlyk te overwegen, en vooral om 'er de juiste bedoeling van te bepalen, maar komt het niet zeer waarschynlyk in, dat *Plinius* reden had, om eene soort van *Platanus* als in Spanje thuis behoorende te beschouwen? De vindingryke gissing van *Hardouin* (*) over de wyze, hoe *Plinius* zich zou bedrogen hebben, by het vertalen van de plaats van *Theophrastus*, waar over den *Platanus* gehandeld wordt, en waar het woord *spania zeldzaam* en geen *Spanje* beteekent, zou dan overbodig zyn en *Plinius* van allen mislag in dezen ontheven.

De ryke en weelderige Romeinen bragten den eerdienst, aan dezen boom toegebragt, zoo verre, dat men hem met wyn besproeide. „Wy doen,” zegt *Plinius*, „zelfs de boomen in onze dronkenschap deelen.” *Hortensius*, een beroemd redenaar voor de Romeinsche regtbank, moest op zekeren dag eene zaak tegen *Cicero* bepleiten; hy kwam zeer ongerust voor de balie en verzocht zyne tegenparty, om het pleidooi tot eenen anderen dag uit te stellen, dewyl hy zich volstrekt naar zyn Buiten te Tusculum moest begeven, om een' *Platanus* met wyn te begieten, dien hy daar geplant had. Geheelteelyk, om op dit gebruik te zinspelen, spreken de Dichters van de schaduw van den *Platanus*, als byzonder aangenaam voor de vrienden van *Bacchus*: *Gratam potantibus umbram*. Een boschje van Ahornboomen maakie een zoo wezenlyk deel van een' tuin naar de mode uit als eene Orangerie, een plantsoen Cypresen en een watersprong, gelyk men onder anderen kan zien in dit Epigramma van *Martialis*.

Daphnonas, platanonas et aërias Cyparissos etc.

Maar de Villa's der Romeinen verdwenen, en met dezelve de beroemdheid van den *Platanus*; ten minste de zorgvuldige cult.

(*) Zie *Plin. du P. Hardouin* Tom. I. pag. 677. Ed. 8°. 1723.

cultuur van dezen boom bleef bepaald tot een klein getal tuinen, zelfs in Italie. *Baco de Verulam* voerde derzelver cultuur het eerst in Engeland in; van *Buffon* is Frankryk derzelver verspreiding aldaar verschuldigd.

K U N S T E N.

De Heer PALMAROLI heeft zeer gelukkig het overheerlyk Tafereel in Fresco van DANIEL DE VOLTERRA, verbeeldende de begrafenis van Christus, hetwelk zich in de Kerk de la Trinita de Monti bevindt, op doek overgebracht. Het denkbeeld van de Schilderstukken der groote Meesters op doek overtebrengen en alzoo voor het bederf te bewaren, is zeer heilzaam, en zal dienen, om de kunst met opmerkenswaardige Gedenkstukken te verryken. Tot hiertoe had men het slechts zoo verre kunnen brengen, om stukken, die met olie-
verw op doek of paneel geschilderd zyn, op ander doek overtebrengen, en men dacht, dat het onmogelyk was, zulks Schilderyen in Fresco te doen.

De Heer PALMAROLI heeft het tegendeel bewezen; hy verkiest echter, de wyze, die hy te werk stelt, geheim te houden. Men ziet tegenwoordig dit Schilderstuk op doek, zoodanig als het, eenige maanden geleden, op kalk stond. Dit stuk is voor Parys bestemd en wordt door de kenners in gelyken rang geplaatst met de drie Meesterstukken der Schilderkunst, te weten: de *Transfiguratie*, van RAPHAËL; de *Kruisiging*, van MICHEL ANGELO; en de *Communie van Sint-Hieronymus*, door DOMINICHINO.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

In het Jaar 1809 zyn in alle Havens van het Russisch Ryk 1606 Vaartuigen in-, en 1572 uitgeloopen. Men merkt op, dat van 1229 Schepen, in de Russische Havens der Oostzee ingeloopen, zich 285 Pruisische, 123 Mecklenburgsche, 118 Pommerische, 80 Hamburgers, 64 Dantzigers, 179 Papenburgers, en slechts 8 Deensche, 3 Hollandsche en 2 Fransche be-
von-

vonden. Onder de Americaansche Vlag zyn 'er 74 gekomen. De Haven van Riga is het meest bezocht geworden. Van daar zyn naar de Vereenigde Staten uitgevoerd voor 6 Millioenen 661,851 Roebels, en naar Holland voor 7 Millioenen 54,560 Roebels, terwyl Riga van eerstgemelde Land niet meer dan voor 130,900, en van het andere voor 161,615 Roebels ontvangen heeft. De balans van den Koophandel met Spanje was aldus: Invoer van Spanje naar Riga, 1 Mill 403,908 Roebels; Uitvoer van Riga naar Spanje, 1 Millioen 857,160.

De uitgevoerde Goederen uit het geheele Russische Ryk worden op 21 Millioenen 76,943 Roebels, de ingevoerde op 6 Millioenen 454,480 geschat, onder laatstgemelde zyn 1 Millioen 456,331 ponden Koffy, en 1 Millioen 116,583 ponden Suiker begrepen.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 7 van Bloeim. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	46 ½ 47
enz.	103½ 104	dito dito nieuwe.	42½ 43
Rusland 5 prCt.	75½ 76	Portugal, by Hope & C.	98½ 99
Zweden 5 prCt.	74½ 75½	Engeland. Annuiteit. 3 prCt.	70½
Denemarken, Toll. 4 prCt.	84½ 93	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	98 ½	5 prCt.	niet genot.
dito Kroon 4 prCt.	96 ½	Dito Cert. by K. & V.	791 80
Ketzer van Oostenryk 5 prCt.	42 ½ 45½		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	35½ 36½	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	35½ 36	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56 ½ 56 ½

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven 2 3		dito Domeinen. 4 prCt.	56 ½ 57
prCt.	24 ½ 25	dito Vrywillig 2 5 prCt.	57½ 58
dito 2 2½ prCt.	23½ 24	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Losrenten uit de heffing van		met oloop. premie by Af.	
98 2 3½ prCt.	26½ 27	losb.	72½ 73½
Dito uit de heffing van		Rescriptien Losb. na den	
1800. 2 3 prCt.	24 ½ 25	Vrede	35 ½ 36
dito 1801. 2 3½ prCt.	26½ 27	Agio van de Bank.	99 ½ 100

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

PIACENZA. Bij deze Stad heeft onlangs een natuurkundig verschynfel plaats gehad, hetwelk ongelooftelyk zou schynen, ware het niet door een groot aantal getuigen gezien en bygewoond geweest. — Den 17 van Louwmaand is, op het gebergte in den omstreek, en voornamelyk op den berg, genaamd *Santo-Croci*, roode sneeuw gevallen. Eerst bedekte een laag witte sneeuw de bergen, wanneer men eensklaps donderslagen, die met bliksem vergezeld waren, hoorde. Sints dat oogenblik, kwam de roode sneeuw voor den dag; dezelve viel, gedurende eenigen tyd, waarna de witte sneeuw weder begon te vallen; zoo dat de roode sneeuw zich tuschen twee lagen witte sneeuw bevond. Deze sneeuw had op sommige plaaisfen slechts de kleur van perzikken-bloesem; maar elders zag men dezelve donker-rood. Men heeft deze zelfstandigheid opgeraapt, en, by het smelten derzelve bevonden, dat zy dezelfde kleur heeft behouden. Een Scheikundige, van *Parma*, de Heer *Guidotti*, die dezelve heeft ontbonden, belooft eenen belangryken uitslag van zynen arbeid. Men zal, naar het schynt, door middel van dit verschynfel, de regens van bloed kunnen uitleggen, waarvan de ouden in hunne geschiedenissen melding maken. Reeds heeft men de wezenlykheid erkend der *Pesniten* of steenen, die uit de lucht zyn gevallen en waarvan de *Grieken* en *Romeinen* gesproken hebben; thans zal men de bloed-regens, waarvan hunne Schryvers insgelyks melding maken, niet meer kunnen loochenen.

Op *Malta* heeft men den 16 van Sprokkelmaand eene geweldige aardbeving gehad, zoo als men nog nooit in dat Eiland ondervonden heeft. De schok heeft byna twee minuten zonder tuschenpoozing geduurd. Men kan zich de ontfsteking van de ingezetenen van *la Valette* niet voorstellen. Het volk liep wanhopend door de straten, de monnikken lagen knielende te bidden, en meer andere voorwerpen vermeerderden de ontfsteking ten hoogsten. Des anderen daags heeft men nog twee andere schokken gevoeld, maar minder sterk. Men weet de schade nog niet, die daardoor in het Eiland veroorzaakt is; in *la Valette* is eene der poorten van de stad en de gebouwen van een hospitaal omvergeworpen. Men zegt dat de aardbeving zich in Sicilie heeft doen gevoelen, en dat drie kleine Eilanden aan de kust verdwenen zyn. Men wacht de omstandigheden en bevestiging dier tydingen.

LANGRES, den 16 van Lentemaand. Heden heeft men hier een

een' vry hevigen schok van aardbeving gevoeld, waar door eenige huizen geschood, meubels ter nedergeworpen en den inwoners schrik aangejaagd werd, zonder nogtans eenige schade te veroorzaken.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,
BUITEN HAARLEM.

1810. Bloei- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
2	{ 29. 8½ 29. 8½ 29. 8½	{ 47 55 46	{ N. N.W. —	bewolkt; 's avonds windrig.
3	{ 29. 7½ 29. 7½ 29. 6½	{ 48 53 44	{ W. — N.W.	bewolkt.
4	{ 29. 6½ 29. 7 29. 8½	{ 46 47 39	{ N. t. W. W. t. N. N.W.	gurend betrokken; windrig; op den middag wat regen.
5	{ 29. 9 29. 9 29. 8½	{ 41 43 38	{ N.W. N. N. O. —	bewolkt; voormidd hagel- en sneeuwbuijen.
6	{ 29. 8 29. 8 29. 8	{ 42 50 42	{ N. O. t. N. N. O. N. N. O.	betrokken; harde wind.
7	{ 29. 8 29. 7½ 29. 6	{ 44½ 49 47	{ N. O. O. O. N. O.	betrokken; namidd. regen; voormidd. harde wind; verders zeer harde wind.
8	{ 29. 6 29. 6½ 29. 7½	{ 43 53 47	{ O. Z. W. W. Z. W.	voormidd betrokken; verders bewolkt.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 147; en te *Haarlem* 13, onder welke laatste 2 beneden de 12 jaren en 3 Militairen.

De Vrouw van eenen Touwslager te Honfleur, BELLANGER genaamd, is in het begin van Grasmaand van vier Dochteren verlost, die zich allen, even als de Moeder, zeer wel bevinden. De eerste is des morgens ten 6 uren geboren; de tweede ten 8 uren; en de twee anderen 24 uren daarna en ter zelfver tyd.

TE HAARLEM, BI A. LOOSJES PZ.

ALGEMEENE KONST. EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

Nº. 20. *Vrydag den 18 van Bloemaand.*

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

PETERSBURG, *den 6den van Louwmaand.* Heden overleed alhier, in den ouderdom van 57 jaren Vorst ALEXANDER BELOSELSKY, in vroeger tyd tien jaren lang gevolmagtigd Rusfisch Minister te Dresden, doch die fints zich met de beoefening der Wetenschappen en Kunften bezig hield, en als Schryver in het Wysgeerig vak bekend is.

PESTH. Op den iiden van Herfstmaand des verleden jaars stierf in deze stad de Piarist (*) ALEXIUS HORÁNYI, uit Ofen geboortig en Schryver van de *Memoria Hungarorum scriptis editis notorum*, in het 74ste jaar zyns ouderdoms. Van zyne *Nova Memoria* is slechts het eerste deel in 1792 gedrukt, maar de overigen moeten ten minste voor een gedeelte gereed liggen. Schoon hy voor de Hongaarsche geleerde Geschiedenis noch in volkomenheid noch in het oordeelkundige zyn berigten, dat leverde, het geen men billyk zou mo-

(*) Dat is: behoorende tot een *Collegium P. P. piarum Scholarum*, in die Stad gevestigd.

I. DEEL.

V

mogen verwachten, zou hy gebrek aan hulpmiddelen voor de Hongaariſche Letterkunde het vervolg zyners *Memoria Noya* echter de uitgave waardig zyn. In de laaſte jaren hield hy zich onledig met het leven der geleerden van zyne (der *Piaristen*) orde in alle de Oostenrykiſche Provinciën, te beſchryven, en dit werk moet mede al verre gevorderd en voor den druk gereed zyn. Als Uitgever van den *Kösz* en der *Commemorien* van *Forgach*, heeft hy de Hongaariſche Geſchiedenis dienſten bewezen, ſchoon hy bylang na geen Oordeelkundige heeten mogt. — Ook overleed hier den 23ſten van Slagtemaand 1. 1. de Hr. JACOB JOSEPH WINTERL, Hoogleraar in de Schei- en Kruidkunde; Oppertoeziener van den Botanischen Tuin en Lid van de Maatſchappy der Wetenschappen te Göttingen. Zyne *Proluſiones ad Chymiam Saccl.* XIX. zyn in Duitschland gedeeltelyk in het oorspronkelyke, gedeeltelyk volgens de bearbeiding van den Heer SCHUSTER bekend, en hebben hem den roem als een derker en onderzoeker, die zyn eigen weg betreedt, verworven. In Lentemaand van 1784 ſtichtte hy een afzonderlyke Maatſchappy van Geleerden in Hongarye, welke echter van hare Maandelyke voortbrengſels ſlechts een ſtuk heeft in 't licht gegeven.

ROME. De tot heden onder den naam van *Sapienza* bekende Univerſiteit alhier, is ſedert de vereeniging der Paulyke Staten met Frankryk, op nieuw georganiseerd; de drie tot hier gevestigde Faculteiten zyn met twee nieuwe, voor de Natuurkundige Wetenschappen en de fraaije Letteren, vermeerderd; en zy heeft eenen Kanſelier, eenen Rector en eenen Inſpecteur bekomen.

PARYS. den 11den van Grasmaand. Heden heeft de tweede Klaſſe van het Instituut den Heer LEMERCIER tot haar Medelid benoemd; en zulks ter vervulling der open zynde plaats, veroorzaakt door het aſterven van den Heer NAIGEON. De Heer NOËL, Inſpecteur Generaal der Keizerlyke Univerſiteit, had, op den Heer LEMERCIER na, de meeste ſtemmen.

PARYS. den 19den van Grasmaand. Heden overleed hier de Heer CHAUDET, Lid van het Eerelegioen en
van

van de Klasse der schoone Kunsten van het Instituut. Hy was een der bekwaamste Beeldhouwers van de Franche School en een der Koningen, die onlangs naar Compiegne geroepen werd; zes uren na zyne terugkomst van daar, stierf hy in zyne beste levensjaren, aan eene ongeneeslyke kwaal, waaraan hy sints langen tyd leed. Onder vele andere uitmuntende werken van zyne hand, is ook een gedeelte van de sieraden der Louvre door hem vervaardigd. He laat eene Weduwe na, die zich door een zeldzaam talent in het schilderen onderscheiden, en daarvan reeds verscheide proeven, in verschillende stukken van de Gallery, by het Museum, gegeven heeft.

De Abt SICARD, Bestuurder van het Instituut voor Doofstommen, heeft van Z. M. den Keizer van Rusland, het Kruis der St. Wladimir Orde bekomen.

PARYS, den 4den van Bloeiimaand. De vermaarde BAUD LOQUE, is gisteren overleden, hy heeft den ouderdom van 63 jaren en 9 maanden bereikt; zyn lyk werd gisteren met veel haastie ter aarde besteld. De Ambtenaren en Profestoren der Universiteit; alle de Ambtgenooten van den overledene en de Elèves van l'Ecole de Chirurgie woonden die plegtigheid by. De lykrede werd door Professor LE ROUX, uitgesproken.

KOLMAR. Hoewel PFEFFEL voor zich zelve, door het nlaten zyner geestryke en klasieke werken, het waardigst en duurzaamst Gedenkteeken heeft opgerigt, wilden verscheide aanzienlyke mannen dezes lands, die tevens zyne vrienden waren, hem gaarne hier een Eereteeken stichten, en verkozen ten dien einde den weg der intrekking, in welke ook buitenlanders, waarvan vele reeds zulke wenschen koesterden, kunnen deelnemen. De Generaal RAPP, die hier geboren is en binnen kort zal aankomen, heeft eene aanmerkelyke somme reeds daarvoor bepaald, en in Zwitserland zal het ook niet aan talryke bydragen ontbreken.

AUGSBURG, den 29sten van Grasmaand. Eergisteren
zjn hier omtrent 700 Schilderyen op 7 groote wagens
uit Schleisheim aangekomen, en vooreerst in de groote
zaal

zaal van het Raadhuis nedergelegd. Deze zullen met eenige honderd andere Schilderyen, die reeds vroeger van Munchen en Schleisheim hier gebragt werden, eene Eibale (*Dochter*) Schilderyen-Galery uitmaken. Tot een gebouw, om dezelve tentoontestellen, is het opgeheven Nonnenklooster van St. Catharina gekozen, het welk nog dit jaar van binnen naar deszelfs nieuwe bestemming meer byzonder zal ingerigt worden. Het is groot genoeg, om eene Verzameling Schilderyen van omrent duizend stukken te bevatten. Onder deze zyn vele Altaarstukken van voorname meesters, die uit afgeschafte Kloosters herkomstig zyn. Dus zal ook deze Stad, die altyd de schoone Kunsten aanmoedigde en aankweekte, door de pryzenswaardige verordening der Regering, zich kunnen beroemen, eene Schilderyen Galery te bezitten, die den jongen Kunstenaren tot leering en den vreemdelingen tot eene aangename uitspanning strekken zal.

I N L A N D S C H E.

UTRECHT, den xoden van Bloemaand. Heden heeft de Hoog-Eerw. Hooggel. Heer GABRIEL VAN OORDT, *Theol. Doct. et Prof. et Concion. Acad.* na het houden eener Oratie: *de Jesu Christo, salutis publicae praeside ac statore*; dat is: *Over Jesus Christus, als den bevaarder en beveiliger van het algemeene welzyn*; de waardigheid van *Rector Magnificus* dezer Akademie overgegeven aan den Wel-Ed. Hooggel. Heer JAN FREDERIK VAN BEECK CALKOEN, Ridder, *A. L. M. Phil. Doct. Philos. Mathes. et Astron. Prof.* En is, by die gelegenheid, op eerstgenoemden het *Secretariaat* van den *Akadèmischen Senaat* overgegaan, het welk, in het afgelopen Jaar, was waargenomen, door den Wel-Eerw. Hooggel. Heer DITHMAR HUISMAN, *A. L. M. Phil. Doct. Philos. Moral. et Histor. Eccl. Professor.*

BE-

B E S C H R Y V I N G

DER COLONIËN

DEMERARY EN ESSEQUEBO.

(Getrokken uit de Reize van H. Bolingbroke, in
1806 daar heen gedaan).

(Vervolg van bladz. 296).

Maar het voornaamst artikel der cultuur is de Suiker. Een pas ontgonnen land is ongeschikt, om dezelve voorttebrengen. Men begint met twee of drie oogsten van bananen, die de aarde bereiden, om het suikerriet te ontvangen. Men maakt vervolgens voren, even als in Engeland op de korenvelden, en plant met geregelde tuschenruimten uitspruitsels van rieten van zes duimen, op het verheven gedeelte, dat tuschen twee voren is, dezelve dun met aarde overdekkende. Het suikerriet bereikt zyn' volkomen groei in twaalf, veertien of zestien maanden, naar den aard van den grond en van het jaar. Gedurende dien tyd wiedt men en maakt men den grond drie of vier malen schoon. De middelbare hoogte, tot welke een suikerriet in vollen wasdom opgroeit, is negen voeten, hebbende dan vier of vyf duimen in den omtrek. Ik heb 'er gezien, die dertig voeten hoog waren en naar evenredigheid dik, maar deze geven de beste suiker niet. De grond, die hen voortbrengt, is te vruchtbaar. Opmerkelyk is het, dat gedurende vyfentwintig jaren iedere ongst van riet verbetert en suiker van betere hoedanigheid levert. Ik zeide reeds, dat het riet van het veld op platte schuiten naar de molens gebragt wordt. Men vermaalt hetzelfde in den molen, om 'er het sap uittepersen, dat in een' bak gevangen wordt, waarvan het door buizen in den ketel komt. Deze is van koper, zeer groot, en in een gebouw, honderd voeten lang en dertig breed,

ten dezen einde byzonder gemaakt, geplaatst. Daar laat men het sap koken, het zorgvuldig afschuimende. Daarna zuivert men het door levende kalk, die het verdikt, en laat het in vier andere ketels overgaan, waar het op nieuw kookt, altyd zorgvuldig afgeschuimd wordende. Eindelyk leidt men het door eene houten buis in de kuip op het koelvat, waar het blyft, tot dat deszelfs warmte omtrent met die van bloed gelyk staat. Dan giet men het in vaten en vervoert het naar een nabygelegen gebouw, van eene platte afhellende gedaante en zoo ingerigt, dat het tweehonderd *muids* suiker kan bevatten. De melasse loopt uit de suiker gedurende veertien dagen, na hare bereiding. Dit gebouw is van goeten voorzien, die in een' bak uitloopen. Ieder plantagie houdt hare eigen negers, die kuipen, en het noodige vaatwerk voor de rum en suiker maken. Mr. G. BRUMMELL zeide my, dat zyne kuipers hunne duigen en hoepels uit boschen, naby zyne plantagie, kregen, maar dat het meerendeel der planters die uit Noord-Amerika laat komen.

Men maakt de rum van de melasse, den schuim van de suiker, en van water. Men haalt denzelven over na de gisting. Van elke *muid* suiker verwacht een planter tachtig gallons (driehonderd twintig pinten) rum. In eene suikerplantagie rekent men, dat de rum alleen alle onkosten goedmaakt.

Te Demerary en Essequibo is het stoken van rum tot zulk eenen hoogen graad van volmaaktheid, door eenige kundige lieden, die zich daar gevestigd hebben, gebragt, dat op de Amerikaansche markten de rum dezer Coloniën dezelfde voorkeur geniet, als die van Jamaika in Engeland. Voor het overige zyn de werkzaamheden op eene suikerplantagie, voor de negers de moeilijksste en onaangenaamste van allen.

Wanneer een neger gekocht en aan eene plantagie verbonden is, verkrygt hy het regt, om, het zy ziek of gezond, het zy jong of oud, op dezelve gevoed, opgepast, gehuisvest en gekleed te worden. Met veel genoegten beschouwde ik dikwyls een' ouden neger met een' gryzen baard en deszelfs vrouw, aan de deur hunner hut gezeten, zich met het gezigt van de spelen hunner kleinkinderen vermaken, wier ouders in de velden zich met verschillenden arbeid bezig hielden. Op alle de oude plantagien ziet men negers van het derde en vier-

vierde geslacht; maar, daar deze Colónie eerst sedert tien jaren geheel bevolkt is geworden, schynt het getal negers niet aangegroeid in evenredigheid van hare tegenwoordige grootte. In de nieuwe plantagien zoekt men naar negers van rypere jaren, in staat de eerste werkzaamheden by de ontginning te verrigten; daarna geeft men hun vrouwen. Dan werkt de man met yver, en is spaarzaam, om voor zyne vrouw eenige kleine versierfelen te kunnen koopen. Over het algemeen zyn zy goede huishouders en leven gelukkig. Alle regelen van welvoegelykheid nemen zy stipt in acht. In het zeldzaam geval, dat de vrouw zich aan ontrouw schuldig maakt, klaagt de man hierover by den opzigter of eigenaar der plantagie, die hen scheidt en in vryheid stelt, om eene nieuwe keuze te doen. Eenige negers der plantagie van myn' vriend geen behagen vindende in de vrouwen daar wonende, werden naar Stabboek by eene verkooping gebragt, waar zy zich naar hun genoegen, ten koste van hun' meester, voorzagen. Twee hunner kozen zeer fraaije negerinnen, een derde nam eene zeer leelyke. Den laatsten daarvan de reden vragende, antwoordde hy my in zyne brabbeltaal, dat zyne vrouw niet behoefde fraai maar goed te zyn, en dat zy voor den meester met zoo veel yver moest kunnen arbeiden als haar man. Inderdaad, dit was eene sterke vrouw, wier gestalte aanduidde, dat zy wel tegen de twee andere kon opwegen.

'Er is te Reynestein een aanzienlyk getal Creoolsche kinderen. Ik zag 'er acht of tien rondom hunnen meester by zyn middagmaal en ontbyt; en deze vermaakte zich met hunne geestigheid.

Een neger, in den schoot zynner familie, met zyne vrouw, kinderen, tuin, geiten, varkens en hoenders, toont by het verrigten van zynen arbeid, daarin meer belang te stellen, dan men zou vermoeden, hem als een' Afzaan beschouwende, die verre van zyn vaderland weggevoerd is. Digter by beschaafde volken wonende, vordt hy menschelyker en meer verlicht. Hy heeft eenklaar denkbeeld van het verschil tuschen de behandelig van een' zachten meester, en van die welke hy in Afrika zou ondervonden hebben van een' geweldenaar, die over zyne onderdanen het wreedst en willekeurigt gebied voert. De strengheid, waarmede

de negers voorheen in de West-Indiën werden behandeld, sproot daaruit voort, dat men hun aan zwarte opzigters toevertrouwde. Sedert dat blanken dezen post vervullen, is alles veel veranderd. Gedurende myn verblyf te Demerary, vroeg ik op verscheide plantagien aan vele negers, of zy hun vaderland boven dit stelden, en ik verklaar plegtig, dat onder honderden, die ik deze vraag deed, niet een enkele dit met ja beantwoordde, en ik hou my verzekerd, dat *alle* negers van deze Coloniën hieromtrent ondervraagd zynde, men 'er van de *honderd* geen *een* zou vinden, die met zyn lot te onvreden was.

Door een zonderling toeval ontdekte ik onder de zwarte matrozen, aan ons Etablisfement verbonden, eenen, die MUNGO PARK op zynen togt door de binnenlanden van Afrika gezien had. Toen ik hem uit de woordenlyst van de Mandingosche taal, in des Reizigers uitgegeven reisverhaal voorhanden, eene vraag deed, bevestigde my zyn eenvoudig antwoord, in de getrouwe waarheidlievendheid en naauwkeurigheid van PARK.

Tegenwoordig verbetert men de negers door onthouding. In plaats van hem zweepslagen te geven, blyft hy van zyn deel rum en tabak verstoken. Is de misdaad grooter, dan brengt hy den zondag gekluisterd door of mag op zaterdagavond niet mede dansen. Wanneer de kok de soep van zyn meester bederft, moet hy dezelve, met Guvaansche peper sterk aangezet, opeten. Wanneer andere dienstboden hun' plicht verzuimen, worden zy opgesloten; of somtyds noodzaakt men hen, om een once glauberzout in te nemen, of met een theelepeltje dit zout, in een half pint water opgelost, uit te drinken. Deze straffen zyn veel redelyker dan eenige, die te voren te werk gesteld werden, en zoo lang men by den neger een' zekeren nayver en fierheid kan gaande houden, zal deze handelwyze niet dan goede gevolgen hebben.

Wanneer een Planter pas ontscheepte neges koopt, is zyn eerste werk, om hen aan het klimaat te gewennen; want zy vorderen byna zoo veel zorgen als kinderen. Voor hen naar de plantagie te zenden, voorziet men hen van een paar pantalons, een hemd, een vest en een hoed. Het levert een vry vermakelyk schouwspel

spel op, hen in hunne nieuwe kleeding te zien. Soms-tyds trekken zy die kleederen met weêrzin aan, niet omdat zy aan betere of even goede gewoon waren, maar dewyl zy meenen voor lieden van aanbelang en zekeren rang doortegaan, wanneer zy kleederen weigeren, die de lieden in dienst der Coloniën niet dragen. Het eenige, waar mede zy in hun' schik zyn, is een dek, met weegblad gevoerd, dat hun tot bed moet dienen, tot dat zy 'ereen hebben, schoon sommigen ook eenvoudige hangmatten van katoen den voorrang geven. By hunne aankomst op de plantagie, worden zy aan de zorgen van eene voedster toevertrouwd, die hun van voedsel, pypen, tabak en in een woord van alles, wat hunnen nieuwen toestand kan veraangenen, voorziet. Hier door geeft men hun moed, tot dat zy kennis gemaakt hebben, en gedurende eenigen tyd gebruikt men hen alleen tot ligten arbeid by huis, ten einde aan het klimaat te gewennen en zich naar de orde en huishouding eener plantagie te leeren schikken. Vervolgens stelt men elk hunner onder toezigt van een' ouden neger, die hen als knecht bezigt en leert hun voedsel te bereiden en in alle behoeften te voorzien. Dan beginnen zy den troep werklieden te volgen en mede te arbeiden, dat hun te gemakkelyker valt, daar de meeste hunner in hun vaderland slaven waren, meer moesten werken en minder voedsel ontvingen. Ten negen uren luidt de klok der plantagie, om te ontbyten; en hier voor vergunt men hun een geheel uur. Ten een uur komen zy t' huis het middagmaal houden, en hebben daartoe vyf kwartier tyd. By het ondergaan der zon houden zy op met werken, en keeren naar huis om hunne pyp te rooken en het avondmaal te houden. Dit laatste is by hen het geliefdste. Behalve het noodige voedsel tot hun onderhoud, staat men hun wekelyks omtrent eene pint (quart) rum en twee ponden tabak toe; en dit is de eenige weelde, welke met de soberheid kan overeenkomen, welke hunne staat gebiedt.

(Het vervolg hierna).

BYZONDERE EIGENSCHAPPEN EN OORZAKEN
VAN DE VEERKRACHT VAN DEN

K A O U T S C H U K

OF ZOOGENAAMDE

E L A S T I K E G O M.

De Kaoutschuk is zulk eene merkwaardige zelfstandigheid, dat ons zyne eigenschappen by lang na niet algemeen bekend zyn. Een bewys daarvan gaf de Heer Gough, een Engelsch Natuurkundige, door zyne waarnemingen over de oorzaken van de veerkracht dezer stoffe, welke wy hier mededeelen.

Volgens des Heeren Gough's waarnemingen, schynt de veerkracht van den Kaoutschuk van de temperatuur aftehangen; want zy wordt door warmte vermeerderd en door koude verminderd. De meest geschikte temperatuur voor het *maximum* van deszelfs veerkracht, is nog beneden bloedwarmte; want als men een stukje in warm water doopt, of hetzelfde laag in de warme hand houdt, wordt het buigzaam genoeg, om tot de volgende proeven te kunnen dienen.

De Heer Gough nam het stukje Kaoutschuk zoo groot, dat het iets zwaarder dan een' dergelyken klomp waters van 45° Fahrenh. temperatuur was, zette vervolgens het vat met den Kaoutschuk in het water op het vuur, en verhitte het tot 130°, en nu dreef het stukje boven. Met dit stukje zoo voorbereiden Kaoutschuk, werden nu de volgende proeven verrigt.

Voorreerst vat men hetzelfde met de duimen en wysvingers van beide handen, en brengt het middelst deel van hetzelfde met den buitensten rand der lippen in aanraking, terwyl men het, zonder het te veel boven zyne natuurlyke lengte uitte-rekken, aanhoudend gespannen houdt, en rekt men hetzelfde nu plotseling uit, dan gevoelt men in het deel der lippen, dat het aanraakt, terstond eene warmte, die door de verhoogde temperatuur van den Kaoutschuk veroorzaakt wordt. Deze verhoogde temperatuur vermindert echter weder oogenblikkelyk, als de Kaoutschuk zich weder zamentrekt.

Ten tweede maakt men het eene einde van een stukje
Kaout-

Kaoutschuk aan eene metalen of houten staaf vast en hangt men aan het andere een gewigt, om het in loodregten stand te houden, dan wordt die reep door de warmte korter en door de koude langer. Hierby wordt tevens de soortelyke digtheid van den Kaoutschuk door de warmte vermindert en door de koude vergroot; waaruit zich laat afleiden, dat de warmte de porien van den Kaoutschuk verwydt, terwyl de koude die vernauwt.

Wanneer zich dus een stuk van deze stoffe, dat op de eene of andere wyze uitgerekt is, door bykomende warmte weder zamentrekt, verwydt zich de uitgestrektheid zyner porien, het zy enkele het zy alle, door die veranderde gedaante van den reep; en nemen wy dus het aanwezen der warmtestof hier by aan, dan volgt hier uit, dat het genoemd verschynfel door een afwisselend inzuigen en uitrustoemen van de warmtestof wordt aangeduid; even als Trouwen, Baderen van Zee-wier enz. door beurtelings inzuigen en uitrustoemen van het water zich zamentrekken en uitrekken.

Op grond hiervan verklaart de Heer GOUCH de werking der veerkracht geheel mechanisch, als van de wederzydsche aantrekking der warmtestof en van den Kaoutschuk afhangende. De warmtestof namelijk doordringt gemakkelyk en spoedig den Kaoutschuk, waar door deze genoodzaakt wordt, om zyne porien, by iederen byzonderen graad van warmte, naar die massa van warmtestof te schikken, die de eigene geheele massa des Kaoutschuks toekomt.

Om deze laatste bewering op het verschynfel toepasselyk te maken, merkt de Heer GOUCH aan, dat de boven vermeldde wederzydsche aantrekking aan de kracht, waar door men de porien van een stuk Kaoutschuk poogt te veranderen, wederstand biedt.

De gemakkelykheid, waarmede zich de gedaante van den Kaoutschuk laat veranderen, en het terugtrekken d' vermogen, dat dezelve in deze omstandigheden bezit, bewyzen intusschen, dat zyne massa's zich vry onder elkanderen bewegen.

Waar echter beweging is, moet ook ledige ruimte zyn; en gevolgelyk moet de Kaoutschuk eene ontelbare menigte ledige porien bevatten, welker grootte veranderlyk is, dewyl de speeifieke digtheid van denzelfen door de warmte vermindert en door de koude vermeerderd wordt.

Maar kan de uitgestrektheid zyner porien vermindert worden, zonder een deel der warmtestof, welke het stuk op dien tyd bevat, te verliezen, dan moet deze nieuwe schikking in het geheel zamentrekken van deze stoffe zyne verbaarheid voor de warmtestof verminderen en by gevolg dezelve temperatuur verhoogen.

Volgens de eerste proef wordt echter de warmte van zo k een stuk door de uitzetting vermeerderd en zyne porien vermin-

minderd, en de werking, die zich daarby vertoont, ontstaat uit de wederzydsche aantrekking van den Kaoutschuk en der warmtestofte. Deze aantrekking poogt, om de porien van den eersten voor de ontvangst der laatste te verwyden; daarom trekt zich de reep in lengte zamen, als in de eerste proef is opgemerkt, en de overtollige warmtestof wordt in den loop dezer bewerking verzwolgen, waar door de temperatuur weder hersteld wordt.

Ten derde rekt men eindelyk een' reep Kaoutschuk in water uit, dat warmer dan dezelve is, dan blyft zyne veerkracht onveranderd dezelfde. Wanneer het water kouder is, verliest dezelve gedeeltelyk zyn vermogen, om weder zamen te trekken en zyne vorige gedaante aantenemen; terwyl daarentegen, als deze by gebrek van veerkracht uitgerekt blyvende reep in warm water gelegd wordt, dezelve zich zigbaar zamentrekt.

Deze hoedanigheid van den Kaoutschuk dient dan ten bewyze, dat zyne veerkracht geene byzondere elgenschap van denzelven, maar alleen in een' toevallige werking bestaat, welke uit het vernietigd evenwigt van de ieder oogenblik in den Kaoutschuk aanwezige warmtestof en zyne vatbaarheid voor deze vloeistof, voortvloeit.

BEÛORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN,
IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

J. HAAFNER, *Reize in eenen paianquin, of lotgevallem en merkwaardige aantekeningen op eene reize langs de kusten Orixá en Choromandel.* Amsterdam, by Allart 2 Deelen, 1808.

De Schryver is reeds door zyne *Reize van Madras naar Ceylon* zeer gunstig bekend (*Alg. Lit. Zeit.* 1807 N. 247 *Fischer's Reisebiblioth.* III. B. f. 169 ff.) Ook de tegenwoordige verdient niet minder opmerkzaamheid, want ook hier leeft echte Oostindische geest. De voordragt is wel wat romanesk, want het geheel heeft eene minnary tot grondslag, maar alle byzondere opgave, alle tafereelen, en het *fonds* dezer liefdegeschiedenis zelve, hebben eene inwendige waarheid, eene eigendommelykheid, en een zoo eigen Oostindisch koloniet, dat men ook zonder de betuigingen des Schryvers in zyne Voorrede, de reis niet voor geheel verlicht houden kan. Gelyk de vroegere van *Madras naar Ceylon*, schynt ook deze in de jaren 1781-1783 gedaan te zyn; gelyk die, heeft ook deze de verdienste der levendigste schilderingen van het geneel Oostindisch leven. Inderdaad is ons geen Schryver bekend, die dit zoo voortreffelyk heeft afgebeeld als de Hr. HAAFNER; van wien wy voorts met genoegen vernemen, dat
hy

hy berigt, uit een zeer achtlingwaardig *Duitsch* geslacht, uit *Kolmar*, gesproten te zyn. De wyze van voordragt is zeer levendig, en niet zelden zeer schilderachtig, maar de verdeling der hoofdstukken dikwyls zeer ondramatisch, welke fout ook reeds by het vorig werk des Schryvers aangemerkt is.

Allg. Liter. Zeit. Nov. 1809. N°. 310.

Reize naar de Middellandsche Zee, in de jaren 1777-1779; door CORN. DE JONG. Haarlem by *Bohn*, 1806.

Deze reis is wel is waar reeds voor meer dan dertig jaren gedaan, en levert dus natuurlijk slechts verouderde berichten op. Evenwel heeft zy als levendige voordragt van het scheepsleven, vooral op Hollandse Oorlogschepen, eene wezenlyke waarde. Ook verplaatst men zich niet zonder genoegen in die tyden terug. Hollands toenmalige toestand, en toenmalige koophandel, hoe veel stof tot vergelykingen van allerlei aard! Eindelyk treft men ook verscheiden berichten aan, welke vele vroegere betrekkingen ophelderen. De styl is aangenaam; eenige wydloopigheid laat zich door den briefvorm verontschuldigen.

Allg. Liter. Zeit. Dec. 1809. N°. 344.

K U N S T E N.

MUNCHEN. In de Koninklyke Galery alhier, worden tegenwoordig twee zeer beroemde Schilderstukken tentoongesteld. Het eerste is de afbeelding van **MICHAEL WOLGEMUTH**, door **ALBRECHT DÜRER** in 1516 geschilderd. **MICHAEL WOLGEMUTH** werd in het jaar 1434 te Neurenberg geboren, en was een der vermaardste Schilders, Plaat- en Vormsnyders uit de wieg der kunst in Duitschland. Voor de Parochiekerk van Schwobach heeft hy zyne voornaamste Schilderyen vervaardigd; 'er wordt nog aan getwyfeld, of **JAKOB WALCH** zyn Leermester geweest is, maar zeker is het, en voor **WOLGEMUTH** de schoonste roem, dat de groote **ALBRECHT DÜRER** zyn Leerling was, het geen het op den grond der afbeelding geplaatst opschrift van **DÜRER**'s eigen hand bewyst en dus luidt: „ *Diess hat ALBRECHT DÜRER abkonterfât nach seinem Lehrmeister MICHAEL WOLGEMUTH im jor 1516, und er was 82 jor. und hat gelebt bis das man zelet 1519 jor., do ist er ferschieden an Sant Endres Tag frû ee die Sun ausing;* dat is: Dit heeft **ALBRECHT DÜRER** gekonterfeet

feit naar zyn' Leermeester MICHAEL WOLGEMUTH in het jaar 1516, en hy was 82 jeren, en heeft geleefd tot dat men het jaar 1519 telde, toen is hy op St. Andriesdag vroeg, eer de Zon opging, overleden."

DÜRER had voor WOL EMU H geen grootfcher Geckenreeken kunnen opzigten, dan door den kunstminnenden geest van zynen Leermeester met die getrouwe waarheid en juistheid, welke alleen de oude Duitfche en oude Italiaanfche School eigen is, aan de nakomelingschap in deze afbeelding naitelaten.

Zestien jeren vroeger is de naam dit Suk tentoongeftelde beeltenis van JOHANNES DÜRER, mede door de meesterlyke hand zynes broeders, ALBRICHT, geschilderd. Deze JOHANNES DÜRER, in 1478 geboren, was Hofschilder van den Koning van Polen, en woonde tot aan zyn dood in zyns broeders huis. — Iets harder en juistcr is deze Schildery in hare omtrekken, maar overal vol karakter en uitdrukking.

Beide deze Schilderyen waren eertyds in het Braunschische Kuns-kabinet, te Neurenberg; doch werden op de laatste reize van den Beijerischen Kroonprins, door dien kenner en beschermcr der Kunsten, ter vermeerdering van de Oud Duitfche School, in de Koninklyke Verzameling aangekocht.

S C H O O L W E Z E N.

NIEUWE WYZE OM TE LEEREN LEZEN.

In Parys houdt men zich, volgens eenige Journalen, met een nieuwe wyze, om kinderen het lezen te leeren, bezig. Men noemt deze leerwyze *Lecture par echo*, en de Heer DAUBENTON is Uitvinder derzelve. Hy heeft onlangs in tegenwoordigheid van den Kanselier der Keizerlyke Univerfiteit en van vertcheide aanzienlyke perfoonadjen, zyne openlyke uren van onderwijs aangevangen en bewezen, dat kinderen in 20 of 30 uren in staat gesteld kunnen worden, om vlug en goed te lezen. Naar het schynt, heeft de Heer DAUBENTON, bepaalder en duidelyker dan een zyner voorgangers, door deze leerwyze het vraagstuk opgelost: wanneer het vertegenwoordigend teeken der gedachte voor

Voor het oog is ter neder gesteld, wat is dan het gemakkelijkst en voldoende middel om in den geest deszelfs eigenlyke of betrekkelijke beteekenis te vasten?

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 14 van Bloeim. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE

Aandeelen by Hope & Comp.		<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C.	43½ 44½
enz.	102½ 103½	dito dito nieuwe.	4½ 4½
<i>Rusland</i> 5 prCt.	76 76½	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	181 199
<i>Zweden</i> 5 prCt.	70 71	<i>Engeland</i> . Annuiteit. 1 prCt.	71½
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	83½ 92½	<i>Frankryk</i> Geconfolld. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	95½ 96	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	95½ 4	Dito Cert. by R. & V.	79½ 80½
<i>Keizer van Oostenryk</i> 5 prCt.	46½ 45		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	34½ 35½	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	34½ 35	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	5½

BINNENLANDSCHE

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	25 25½	dito Domeinen. 4 prCt.	35 26
dito a 2½ prCt.	24 24½	dito Vrywillig a 5 prCt.	39½ 40
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	27½ 28½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	25 25½	met opkoop. premie by Aflosf.	75½ 76½
dito 1801. a 3½ prCt.	27½ 28½	Rescriptien Losb. na den Vrede	35½ 36½
		Agio van de Bank.	99 7½

TOONEEL- EN ANDER KUNSTMATIG NIEUWS.

PARYS. De hier opgevoerde Opera *Cendrillon* (Asche-poester) heeft in *twintig* vertooningen voor de kas der Opera Comique 110,000 Francs opgebracht. 'Er is geen voorbeeld van zulk eene ontvangst, behalve toen het *Huwelyk van Figaro* werd ten tooneele gevoerd. Alle standen van deze Hoofdstad zien *Cendrillon* met het grootste genoegen.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 144; en te *Haarlem* 11, onder welke laatsten 2 beneden de 12 jaren.

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN; BUITEN HAARLEM.

1810. Bloeimaand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
9	{ 29. 8½ 29. 9½ 29. 9½	{ 50 58 46	{ W. W. Z. W. —	voormidd. omtrent helder; verders bewolkt.
10	{ 30. 0 30. 0½ 30. 1	{ 54 62 50	{ W. W. t. N. N. t. W.	helder; 's avonds betrokken.
11	{ 30. 1½ 30. 1½ 30. 1½	{ 47 56 44	{ N. N. O. N. N. O.	voormidd. betrokken; verders helder; windrig.
12	{ 30. 0½ 30. 0½ 30. 0½	{ 49 63 54	{ N. O. O. O. t. N.	omtrent helder; zeer windrig; 's avonds harde wind.
13	{ 30. 0 29. 9½ 29. 9½	{ 47 56½ 51	{ O. — —	omtrent helder; beneveld; voormidd stormachtig; verders zeer harde wind.
14	{ 29. 8 29. 7½ 29. 6½	{ 46 61 54	{ O. t. N. O. N. O. N. O. t. O.	helder; voormidd. harde wind; verders zeer windrig.
15	{ 29. 5½ 29. 4½ 29. 3½	{ 51 56 56	{ O. O. t. Z. —	betrokken; namidd. en verders regenachtig.

BEKENDMAKINGEN.

*. * By de Opvolgers van J. TIRION, zynde de Wed. G. WARNARS te Amsterdam, S. en J. LUCHTMANS te Leyden, en A. BLUSSE' en ZOON te Dordrecht, is verschenen *WAGENAARS verkorte Vaderlandsche Historie, in vragen en antwoorden, voortgezet tot na den Landvrede van Tilsit, met inachtneming der aangenomen algemeene spelling, ten dienste der Jeugd in de Scholen en Huisgezinnen.* De prijs van dit Werkje is vyftien Stuivers. De arbeid van Wagenaar is boven allen lof verheven, en de Uitgevers vleyen zich, dat het bygevoegde, loopende over de gebeurtenissen sedert het midden der voorgaande eeuw tot aan dezen tyd, niet geheel onwaardig zal bevonden worden om met het oorspronkelyke gedrukt te zyn.

D R U K F E I L E N.

Op bladz. 290 reg. 2. van boven staat ARCTEN lees ARCTIN.

— — — 297 — — van onderen in de noot staat *exotica* lees *exoticae*

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PR.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 21. *Vrydag den 25 van Bloemaand.*

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

PETERSBURG, *den Iiden van Louwmaand.* Sedert eenige dagen is het eerste deel van KRUSENIERN'S Reize rondom de Wereld, in het Russisch en Hoogduitsch, in het licht verschenen. Ten opzichte van de Zeevaart en Aardrykskundige plaatsbepaling, is het een voortreffelyk en klassiek Werk; maar het schynt voor het publiek minder berekend te zyn, dewyl het te geleerd is, en behalve de beschryving van de voor dit ryk nog nimmer bezochte nieuwe Marquesas Eilanden, te weinig algemeen belang kan wekken. Het Kruidkundig gedeelte dezer Reize van Dr. LANGSDORF, die de nieuwe *Species* als de aanwinst van dezen Ontdekkingsogt zal bekend maken, wordt ook in den loop van dit jaar verwacht. Men hoopt, dat deze geleerde zyne overige aantekeningen wegens deze Reis in een afzonderlyk Werk zal in het licht geven, welke zeer belangryk moeten zyn, daar de Hr. LANGSDORF door zyne kennis der Portugesche taal zich in staat gesteld zag, in Brasilië berichten in te winnen, waarvan zyne reisgenooten moesten verlieten blyven, en hy ook is

I. DEEL. X Ge-

Geneesheer en Tolk het Gezantschap naar Japan verzegelde. In Kamtschaka verliet gemelde Heer het schip van den Hr. v. KRUSENSTERN, bezocht daarop de Aleutische Eilanden en de Noordwestelyke kusten van Amerika; overwinterde vervolgens op Kamtschatka en keerde zoo over Siberie terug.

LAUSANNE, den 18den van Sprokkelmaand. De beroemde Landschapschilder DUCROS, van Yverdun, na een langdurig verblyf in Italie van daar met ryke schatten van kunst en eigen werken teruggekeerd, overleed hier heden plotseling, in den ouderdom van 63 jaren.

ROME, den 2den van Lentemaand. Ingevolge een byzonder Rapport door de Commissie der Kunsten ingeleverd, heeft de Consulta list gegeven, om twee der fraiste Tempels, die van *Vesta* en van de *Mannelijke Fortuin*, welke nog voor een groot gedeelte tusschen het groote riool en de oude brug van den Senaat bestaan, zoo spoedig mogelyk te herstellen. Schoon men den juiststen tyd niet weet, in welken de Tempel van *Vesta* gebouwd is, schynen de uitnemend schoone smaak in deszelfs geheele gedaante, de verscheidenheid van deszelfs sieraden, en de marmersoorten, by denzelven als bouwstoffen gebruikt, de Eeuw van *Augustus* daar voor met regt te bepalen. De klagen der Kunstminnaren, die dit vermaard gedenkstuk zoo schandelyk veronachtzaamd zagen, waren door den Heer FEA, Commisaris der Oudheden, gezamenlyk der Regering onder het oog gebragt, en deze nam die dadelyk in overweging, maar van de herstelling van hetzelfde kwam tot op dit oogenblik niets. Nu is men dadelyk met het opruimen begonnen, en welhaast zal men de kleine winkels en huisjes, die het gezigt van het gebouw bedekken, sloopen. — Men heeft tevens een' aanvang gemaakt met het opruimen der drie voornaamste kamers der Baden van *Titus*, namelyk van die, welke door de vreemdelingen meest bewonderd worden, en toereikende zyn, om hun een denkbeeld te geven van de beroemde Grotten van *Ludio* en *Arellio*, sedert in de vertrekken van het Vatikaan, door *Raphaël* met zoo veel smaak nagevolgd. Voorts heeft men besloten de overblyfselen van den Tempel van *Antoninus* en *Faust-*

Aina, van den Schouwburg van *Marcellus*, van de Galery van *Octavius*, van den Tempel der *Eendragt*, en dien van *Jupiter Stator* en van andere Gedenkstukken onzer aloude grootheid te herstellen.

PARYS. Van den Senateur Graaf FRANCOIS DE NEUFCHATEAU, is een nieuw Werk, onder den titel van: *l'art de multiplier les grains*, uitgekomen, dat ten oogmerke heeft, om den bouw der Granen te verbeteren, deszelfs opbrengst te verhoogen en eene betere keuze in de menigvuldige soorten te leeren.

Ook ziet hier het licht de derde Jaargang van: *l'Almanac des Protestans de l'Empire Francais pour l'an 1810*, waarin men vindt: eene beschryving van de inwendige inrigting der Protestantische Kerken, met eene lyst van de namen van derzelver Bestuurders en Predikanten; Protestantische Jaarboeken of Kort Begrip der voornaamste gebeurtenissen, die in het Fransche Ryk gedurende het verloopen jaar op de Protestantische Kerken betrekking hadden; het leven van LUTHER; uit het Latyn naar MELANCHTON, met aanmerkingen van CH. VILLERS, en gemengde berigten, het Protestantismus betreffende.

WEENEN. De bekende Dichter, de Vryheer von STEIGENTESCH, is door den Keizer met het Kommandeur-Kruis van de Leopolds-Orde vereerd geworden.

B E S C H R Y V I N G

DER COLONIËN

DEMERARY EN ESSEQUEBO.

(Getrokken uit de Reize van H. Bolingbroke, in 1806 daar heen gedaan).

(Vervolg van bladz. 313).

De negers, nu aan het klimaat gewoon, fokken gevogelte, varkens en geiten aan, en bebouwen den kleinen tuin, aan hun afgegaan. Die eenig handwerk verstaan, bedienen zich van de vrye oogenblikken, om

eenige artikelen ter verkoop te maken, en somtyds geraken zy in hunnen ouden dom tot het houden van een kleinen winkel. Het behoort in deze Coloniën by lang na niet onder de zeldzaamheden, dat een neger genoeg overgaat, om zyne vryheid te koopen. Zelfs heb ik 'er gekend, die nog niet geheel daarin in staat, iets op rekening betaalden, en zich verbonden, het overige te voldoen, door na de vrystelling nog voor hunnen meester te arbeiden. Maar het grootst gedeelte wil liever het geen zy verdienen aan hunnen opschik besteden; evenwel treft men 'er ook aan, die vermaak hadden in het opleggen en by hun dood vry aanzienlyke sommen nalieten. Zoo vond men by eene oude negerin, op eene suikerplantagie van Essequibo, na haar dood, omtrent driehonderd ponden Sterlings, die zy byeenge spaard had, alleen door het aankweeken van gevogelte. Deze som geheel in joes, dollars en kleine munt, werd gelykelyk onder hare kinderen, die op de plantagie leefden, verdeeld.

Over het algemeen krygt eene plantagie driemaal 's wekelyks een bezoek van den Chirurgyn, aan wien de Meester by overeenkomst twee dollars s'jaarlyks geeft voor elken neger, die 'er op woont. Voor dezen prys belast hy zich met de zorg voor aller gezondheid en de levering der geneesmiddelen. Voor de blanken, die meer een' Geneesheer behoeven, is de prys dubbeld.

Wanneer een neger begeert vrygelaten te worden, (en dit gebeurt dikwyls, dat dit een neger kan doen maar het niet begeert) verschynt hy voor de Regering en stelt eene cautie van 2000 Guldens of 166 ponden Sterlings, dat hy nooit ten laste der Colonie zal komen.

Zy, die voor de afschaffing van de slaverny zyn, geven voor, dat in de West-Indiën het getal der onder die strenge wet arbeidende steeds vermindert. Dit schryven zy aan de wreede behandeling toe, welke zy 'er ondergaan, en maken het op uit den aanhoudenden invoer van negers, die zy onderstellen bestemd te zyn om het ontbrekend getal aan te vullen. Maar deze redenering gaat niet door. Van alle bevolkte Eilanden der Europeische Coloniën, verhuist 'er jaarlyks een aanzienlyk getal. Van Barbados en Antigua kwamen zeer vele lieden van de kleur, in volle genot van vryheid, zich te Stabroek nederzetten. Van verscheide Eilanden, welke het om-

hou-

houwen der boschen verdroogd en minder vruchtbaar gemaakt heeft, hebben de planters Creoolsche slaven naar het Coloniaal vaste land gezonden, om nieuwe etablissementen daartetellen. De werktuigelyke kunsten en trafieken zyn op deze Coloniën in handen van lieden van allerlei kleuren, waarvan een groot aantal uit de West Indiën gekomen is. Verbazend vele kleine schepen, die in den Amerikaanschen Archipel kruisen, houden hun scheepsvolk uit deze sterke bevolking voltallig. Zoo schynt de bevolking der negers afnemen, schoon dezelve in zyn geheel aangroeije. En dit komt uit de groote menigte mulatten voort, gesproten uit de vereeniging van blanken met negerinnen, en van het minder getal der gene, die van een' neger by eene mulatin verwekt zyn. Door zulke verbindtenissen kunnen ligt de negers in aantal verminderen, hoewel hun geslacht zou vermeerderen.

Men beoordeele de noodzakelykheid van negers tuschen de keerkringen als werklieden te gebruiken, de sterkte en gezondheid, in aanmerking nemende, die zy 'er genieten en behouden. De betrekkelyke sterfte der zwarten en blanken in de West-Indiën, kan uit den vergelykenden staat der regimenten van 1796—1802 opgemaakt worden.

Tafel der gestorven aan ziekte in de Britsche Armee, in de West-Indiën dienende (*).

	EUROPESCHE SOLDATEN.				ZWARTE SOLDATEN.			OFFICIE-RENN.
	grootste magt.	gemiddeld per maand.	dooden.	van de honderd.	sterkte.	dooden.	van de honderd.	dooden.
1796 Grasm	19,676	15,881	6,484	40½	2495	75	3	226
1797 ———	15,627	11,503	3,766	32½	3080	118	4	99
1798 ———	9,192	8,416	1,602	17½	3055	252	8	38
1799 Sprakkel.	7,654	7,202	876	11½	3354	258	7½	24
1800 ———	8,840	7,890	1,221	15½	4320	286	6½	58
1801 ———	11,745	10,315	2,340	22½	4604	276	6	104
1802 ———	10,198	9,038	990	11	3840	199	5	41
oorspronkelyke Armée.	19,676	—	17,173	—	—	—	—	599

De

(*) Schoon niet regstreeks tot de Coloniën Demerary en Es-

De Colonie Essequibo ligt negen mylen ten Oosten van Demerary; aan den mond van de rivier den Essequibo, worden drie Eilanden gevonden, die ten opzigt van hunne uitgestrektheid en den staat van den suiker- en koffyteelt even aanmerkelyk zyn. Het Oostelykst heet Leguan, het middelst Valkenaar en het derde het Tygereiland. 'Er zyn dus vier doortogten, langs welke men de rivier kan binnen komen, de beste en veiligste is die tusschen de Oostelyke kust en het Eiland Leguan. Ten Zuiden van deze drie groote Eilanden liggen 'er eene menigte kleine, die zich tot op twintig of dertig mylen afstands uitstrekken.

In 1698 werden de eerste Etablissementen aan den Essequibo gevestigd. Maar ten onregte meenende, dat de landen aan den oever der Zee te laag en te moerasig waren, om met voordeel bebouwd te worden, ontgon men eerst die, welke, honderd mylen boven deszelfs mond gelegen, minder vruchtbaar van grond waren. Men stond deelen lands om niet toe, onder voorwaarde, dat binnen een' gestelden tyd zeker bepaald deel daarvan bebouwd moest zyn; en om den yver nieuwe spoorlagen te geven, beloofde men de toewyding van veel meer, wanneer de aangenomen voorwaarde was nagekomen; terwyl, in tegengesteld geval, men eene boete bepaalde, door den planter te betalen, wiens plantagie by ontstentenis van dien, ter voldoening daarvan, verkocht zou worden. Men gaf eenen Gouverneur aan de Colonie, en de Hollandische West-Indische Compagnie vervaardigde, onder goedkeuring der Staten - Generaal, voor haar een Wetboek. De Gouverneur en zyn Raad, door de inwoners gekozen, stelden binnenlandfche belastingen daar, om de onkosten der volkplanting te bekryden.

De koffy, het katoen, de cacao en indigo, waren hier de eerste voorwerpen van cultuur, en aan de boorden van den Essequibo begon men dezelve aan te kweeken. Het moest den planteren, de ongemakken niet ondervindende, die nieuwe inrigtingen veelal in derzelver opkomst stuiten, natuurlyk welgaan, vooral door de

Essequibo behoorende, komt my deze tafel te belangryk voor, om dezelve achterwege te laten, daar deze verbazende grootere sterfte der blanken dan zwarten, ook voor deze Coloniën geldend mag gerekend worden.

Redact.

de nabuurschap van Suriname en de West-Indiën. Weldra werd de suikerteelt ingevoerd en die van cacao en indigo nagelaten; deze was niet voordelig genoeg, uit hoofde van den invoer dezer waren uit Asia in Europa, door de Hollandfche O. I. Compagnie.

Verscheide wyze en voor de Colonie gunstige wetten fchenen haar eene snelle opkomst te belooven. Maar eene enkele bepaling van den koophandel belemmerde deszelfs voortgang; te weten, de verpligting, om alleen naar de Provincie Zeeland hunne waren te mogen uitvoeren

Evenwel in ruiling van koopwaren was het geoorloofd melasse naar Amerika te verzenden. Het hout voor molens en het timmeren van huizen, in de bosschen van het land in overvloed aanwezig, kon naar de Engelsche Eilanden, voor voortbrengfelen van Engelsche manufacturen, gezonden worden. De inwoners van Barbados vaardigden schepen naar deze kust af, om dezelve met aarde te laden, om hunnen eigen grond vruchtbaar te maken. Deze handel zou zeer voordelig hebben kunnen worden, indien de kiel der schepen, waarin dergelyke ladingen bevracht werden, 'er geene aanmerkelyke schade by geleden hadden. Eene worm, den grond van dit land eigen, drong in de planken en kromhouten van het fchip, en maakte zulke lekkaadjen, dat het naauwelyks twee of drie zulke Zeetogtjes kon uithouden. De waterworm, die in de rivieren aan deze kust huisvest, brengt alle schepen groot nadeel toe, die niet dubbeld verkoperd zyn. 'Er behoort veel voorzorg toe en een menigvuldig gebruik van teer, als een bekleedfel gebruikt, om de fchuiten en ligters van allerlei foort voor dit bederf te beveiligen. Men zegt, dat de steenolie van het Eiland Trinité een veel beter behoedmiddel daartegen is, dan de teer uit het groeiend ryk. In de kunst, om door fterke en doordringende berookingen de infecten afte weren, heeft men het nog niet verre gebragt. Zelden bezigt men hiertoe kamfer, welker deugdelykheid echter ten dezen aanzien beproefd is.

(*Het vervolg en flos hierna*).

EENIGE BYZONDERHEDEN WEGENS DEN PLAATSNIJDER

P I R A N E S I (*).

Rome betreurt het verlies van den Kunstenaar PIRANESI, een' man, welken het onder zyne kinderen en kweekelingen telde, en die zyn geboortestad ter eere verstrekte. — FRANCISCO PIRANESI erfde van zynen Vader JOH BAPTISTA, by het vermogen dat dezen naliër, ook zyne bekwaamheid en die landstreek, welke hem by de uitgave van een moeijelyk werk, namelyk de Monumenten van Rome, bezielde heeft. Hy vermeederde dit werk met acht deelen, en men mag vryelyk zeggen, dat geheel Europa de verdienste van dezen nu te Parys overleden Kunstenaar, kende. GUSTAVUS III., Koning van Zweden, benoemde hem tot zynen Agent te Rome, en zoo betrad de Kunstenaar eene diplomatische loopbaan. Met zeldzame dienstvaardigheid en yver volbragt hy de gewigtige bevelen, hem door den Koning en vooral door den toenmaligen Erfprins, daarna Koning KAREL XIII., gegeven. Ieder herinnert zich den beroemden brief, dien PIRANESI aan den Generaal ACTON schreef, ten gevolge van welken de Kunstenaar de Noorister Orde verierf. Na zeven jaren bedankte hy uit eigen begeerte voor dezen post, waar aan een jaarlyksch inkomen verbonden was, om zich geheel aan zyn vaderland toewyden, waar hy als een werkzaam medelid in de ry van uitstekende bewindslieden optrad. De staatkundige onlusten bewogen hem in het jaar 1799 een' vreedzamer werkring te zoeken. Ten dien einde vertrok hy naar Parys, waar hy zich dadelijk nederzette en die vruchten zynner verdiensten inoogste, welke hy te vergeefs in zyn vaderland had wenschen te smaken.

Hy nam naar Parys alle de koperen platen van zynen vader, en die welke hy vervaardigd had, mede, en Rome beveende het verlies van dezen man.

Om dezen tyd was NAP LEON uit Egypte teruggekeerd, en yerschofte de familie PIRANESI een gunstig onthaal, daar haar in de nationale gebouwen eene woning en daar en boven eene ondersteuning in geld, in haar nieuw vaderland, werd aan-ge-

(*) Zyn overlyden kondigden wy in N°. 7. bl. 99. van dit Weekblad

geboden. Evenwel ondervond ook daar **PIRANESI** de ongevallen, waarmee hem het ongeluk te Rome vervolgd had, en alleen ontkwam. deze familie door **NAPOLÉON's** bescherming het verderf, dat haar bedreigde. Maar **FRANCISCO PIRANESI** stierf in het tydſtip, dat hy de vruchten van die hem aangeboden weldaden zou hebben kunnen oogten, nadat hy zyn ongeluk met die ſtandvaſtigheid en dat geduld verdragen had, die zyn karakter als Romein kenschetſten. De eenige ſpruit, die van deze familie overig is, is tegenwoordig beſtuurder van de Prefectuur de Tiber.

In eene aanspraak over dezen onvermoeid werkzaam en verſtandigen man, die zyn geheel leven beſteedde, om voor zyne aangevangen verzameling navoſchingen te doen en haar gedurig naauwkeuriger te verdeelen en alzo de kunſten wezenlyke dienſten bewees, zegt de Heer **CHANDÉ** het volgende, het geen als eene bydrage tot zyn leven als kunſtenaar kan ſtrekken.

„**FRANCISCO** en **J. H. BAPTISTA PIRANESI** togen Rome's heerlykheid als het ware uit het graf op. Beide werkten zoo in éenen geest ter bereiking van dit gemeenſchappelyk doel, dat zy zich dikwyls ook ſlechts van éenen naam bedienden. Nooit is een werk van zulk eene uitgebreidheid zoo voltooid geworden, dat men niet de geringſte ſpoor van verſlaauwing des yvers ontwaarde, waar mede het aangevangen werd. — De Graveernaald van beide, die in dezelfde geestryke manier aaroidden, leverde platen, die geſchilderd ſchynen.”

Door de Franſche Regering zag zich **PIRANESI** in het bereik der middelen geſteld, om van zyn werk, dat omrent elfhonderd koperen platen beoeroeg, eene nieuwe uitgave te ondernemen. Daarna gaf hy een groot aantal gekleurde platen en andere werken van het Graveeryzer uit. Daarenboven nam **Fr. PIRANESI** een werkzaam aandeel in de onderneming eener Manufactuur, welker oogmerk was, om de gedaante, vorm en teekening der beroemde etruſkiſche vazen in moderne werkſtukken van dien aard weder te brengen. De Koning van Spanje was de eerſte die het vervaardigen van deze zoo nuttige als bevalige voortbrengſelen van eene pas verlevendigde kunſt aanmoedigde.

Door een miſlukte grootmoedigheid ſtortte zich **PIRANESI** in de laaſte jaren zyns levens op nieuw in verlegenheid. Hy maakte namelyk zich zelve ten Werktuig der Regering, om een groot aantal Kunſtenaars eenigen poſt of werk te verſchaffen. Bekwaamheid en ſtandvaſtigheid onderſcheidden voorts het karakter van dezen talentvollen man. Een grenzenloos vertrouwen op eene regering, die zyne verdienſten kende, voedde zyne volharding en bragt hem het doel zyns wiſchen nader. Een blik van **NAPOLÉON** had voor den Kunſtenaar de gunſtige uitzigten verzekerd, als hem de dood ver-

raatte. FRANCISCO PIRANESI bereikte naauwelyks 54 jaren. Na zyn overlyden zyn op Keizerlyk bevel de Piranetische Kunstplaten voor het Mufeum Napeleon aangekocht.

VERSCHEIDEN VOORBEELDEN VAN GEVALLEN ROODE OF
BLOEDIGE SNEEUW.

Medegedeeld door den Hoogleeraar

J. H. VAN SWINDEN.

*Naar aanleiding van het berigt, geplaatst in de
A. K. en L. Bode van den 1. den van
Bloeimaand l. l.*

In de *Philosophical Transactions* N°. 139. voor de Maanden April, Mei en Juny 1678, vindt men een uittreksel van een brief, uit *Genua* geschreven, en aan de Koninklyke Societeit medegedeeld door den beroemden BOYLE: behelzende dat 'er „ op St. Josephsdag, (welke te Rome op den 19 Maart gevierd wordt) op den Berg genaamd *Le Langhe*, op de witte sneeuw, die 'er reeds lag, eene groote hoeveelheid roode sneeuw (of zoo men wil *bloedige* sneeuw) gevallen was. Wanneer zy gepersd werd kwam 'er vocht uit van dezelfde kleur. Men voegt 'er by, dat velen ooggetuigen van dit verschynfel waren.

DE SAUSSURE verhaalt, in het 2de deel zyner reizen, § 646, dat hy in de verschillende reizen, die hy sedert 1760 op de Alpische Bergen deed, verscheide malen op de witte sneeuw roode plekken, roode sneeuw, gevonden heeft: die, gesmolten, eene roode poeder naliet, waar over hy zelfs Chemische proeven gedaan heeft. Hy oordeelde, dat die stof uit het plantenryk herkomstig was: met het Microscop echter kon hy in dezelve geen de minste geregelde form ontdekken. Deze ronde sneeuw werd door hem zoo bestendig op de Alpische gebergte, immers in *dezelfde* jaargetyden, en in gelykvormige stellingen, en op zekere tyden van de smelting der sneeuw gevonden, dat hy zich verwondert, dat SCHEUSCHER en anderen, die over de *Alpes* geschreven hebben, 'er geen gewag van hebben gemaakt.

RAMOND heeft (in het 5de deel van het Fransche Instituut bl. 417) een opzettelyke Verhandeling ingelascht over de *roode sneeuw*, die men op hooge bergen vindt, en die hy al

aldaar in menigte gevonden heeft; hy toont aan, dat dit *poeder*, welk de roode kleur aan de sneeuw geeft, een duidelyke *Mica* is, door eenen zonderlingen zamenloop van omstandigheden tot eenen zonderlingen staat van ontbinding gebragt: de byzonderheden moeten in die zelfde verhandeling nagelezen worden: ook heeft SAUSSURE geen roode sneeuw gevonden gehad op de toppen van de *Montblanc*: deze nu zyn geheel van *Mica* ontbloot.

De sneeuw kan, even als regen, vele vreemde stoffen met zich voeren: en daar door den schyn van bloedige sneeuw, ja ook van *worm-sneeuw* aannemen: De GEER heeft eene waarneming bekend gemaakt van *sneeuw-wormen*, die in 1750, in Zweden, met vele levendige wormen vergezeld, gevallen is. Men kan ze vinden in de *Hist. de l'Acad. R. des Sciences* 1750.

BEÖORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN, IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

Verhandelingen van het Genootschap ter bevordering der Heelkunde, te Amsterdam. 8te Deel, 1807. — *Nieuwe Verhandelingen* enz. 1ste D. 1ste en 2de Stuk, 1807 — *Prysverhandelingen*, bekroond door het Genootschap enz. 4de D. 2de Stuk, 1804, 5te D. 1ste en 2de Stuk, 1805, 1806. 6de D. 1ste en 2de Stuk, 1807.

Uittrekselen van het geen hier meest merkwaardig voorkomt, worden gegeven in de *Ergänz. blätt. der Allg. Liter. Zeit.* 1809, N°. 34 en 35.

Catalogus Plantarum usualium, quæ in Horto Academico Groningano — coluntur. — Studio J. G. Roman — Hortulan. Gron. 1802.

De sedert de uitgave overleden Uitgever dezer Lyst maakte zich door dezelve inderdaad verdienstelyk by de te Groningen studerende Jongelingschap, en het ware te wenschen, dat 'er van elken Kruidkundigen Tuin zulk eene lyst bestond, welke een zeer goed hulpmiddel in het onderwijs der Kruidkunde zyn zou. Buitendien geeft de druk dezer naamlyst een nieuw bewys der goede inrigtingen, die op de Universiteit te Groningen (alwaar sedert 1806, de als Scheikundige met lof bekende Hr. DRIESSEN de professie der Botaniek bekleedt) gevonden worden. — Eene nuttige toegave, waar mede de als bekwaam Scheikundige bekende Apothecar TIEBOEL te Groningen, vele artikelen verrykt heeft, is de waarschuwing voor de onechte Artseneyplanten, die somtyds in plaats der echten ondergeschikt worden. — Voorts ware veelmalen eene strengere keus te wenschen geweest; dan zoude

de b. v. *Eryum Lens* en *Eryum Eryilla* hier geene plaats verworven hebben.

In het *neue Journal der ausländischen Medic. Chirurg. Literatur* van HARLES en RITTER, VI. Band. Erlangen, 1806, vindt men van eenige Hollandfche Verhandelingen en berigten gebruik gemaakt; b. v. van de opmerkingen der Heeren SCHUURMAN en FORSTEN VERSCHUIR over de *paralyfis musculorum faciei*; het geheim tegen de hondsdoelheid, medegedeeld door Doct. SANDBERG, in het *Geneesk. Mag.* 1804; doch de Recensent van het Vde en VIde Deel van dit Journaal, in de *Allg. Liter. Zeit.* Erg. bl. 1809, N° 75, maakt de aanmerking, welke wy, ter eere der Hollandfche Letterkunde in dat vak, hier vermelden, „dat het te wenschen ware, dat van de Holl. Letterkunde in het zelve meer gebruik gemaakt werd: waartoe men, buiten eenige gewigtige, in Holland uitkomende Verhandelingen, vooral ook van het *Geneeskundig Magazyn* nut hebben kon,”

NIEUW UITGEVONDEN WERKTUIGEN EN KUNSTSTUKKEN.

KRAUT'S NIEUWE REIS BAROMETER OM HOOGTEN TE METEN.

De Mechanicus J. J. KRAUT, te Bremen, heeft eenen nieuwen Reis-Barometer, ter hoogte-meting, uitgevonden, welke volkomen de verandering van de Torricelliaansche buis aanwyst, zonder aan de gebreken van den algemeen in gebruik zynde Barometer onderhevig te zyn, en zonder dat het noodig is, het kwikzilver af en by te gieten. Het nulpunt is bestendig en behoeft geene verbetering. Het werktuig heeft slechts eene schaal en bevrydt den waarnemer van het opellen. In de kwik van den Barometer is een Thermometer geplaatst, om altyd spoedig en juist de temperatuur derzelve aan te wyzen, en een ander is zoo op het plankje vastgemaakt, dat men 'er dien kan afnemen. De afsluiting is duurzaam en zeker en de verandering van $\frac{1}{600}$ deel van eenen Paryschen duim word door het visier en een loup juis waargenomen. — De prys van zulk een Barometer komt op zes of zeven Louis d'Or.

REIS-

REISSIG'S HAUT-RELIEF DER MAAN.

De Hoogleeraar REISSIG, te Kassel, heeft een Sterrekundig Kunststuk voltooid, dat zeer bewonderd wordt. Het is een Haut-Relief der Maan, volgens SCHÖTTERS Selenotopographische Kaart, van twee voeten in diameter, en waarop ieder hoogte van eene Fransche myl op eene lyn gebragt is. Sterk verlicht en door een' kyker gezien, doet dit halfrond eene uitnemende uitwerking. Men meent de Maan zelve te zien. De Kunstenaar, die eerst voornemens was, dit stuk by de Maatschappy *Felix Meritis*, te Amsterdam, in te zenden, werd door den inval der Engelsen in zyn plan verrydeld, en heeft het nu aan een' groot Noordsch Monarch aangeboden.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PARYS, den 13den van Bloeiendaand. Zyne Majesteit heeft den 7den dezer, in 's Hertogenbosch, het volgende Decreet genomen.

NAPOLÉON enz. — Een byzonder belang stellende in de bevordering der Manufacturen van ons Keizerryk, waarvan het Vlas de eerste behoefte is; en overwegende, dat de eenige hinderpaal, om de gematigheid der prys met de volmaaktheid van deszelfs voorbrengfels overeen te brengen, daaruit ontstaat, om dat men nog zoo verre niet gekomen is van werktuigen te maken tot het Spinnen van Vlas even als van Katoen.

Wy hebben gedecreteerd gelyk wy decreteren:

Art. I. 'Er zal aan den Uitvinder van het beste werktuig om VLAS te spinnen, van welke Natie hy zy, worden gegeven eene Premie van *Een Millioen Francs*.

II. Ten dien einde zal 'er één Millioen Francs gesteld worden ter beschikking van onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

III. Dit ons Decreet zal in alle Talen worden overgezet en gezonden worden aan onze Ambassadeurs, Ministers en Consuls in de vreemde Landen, om 'er publiek te worden gemaakt.

IV.

IV. Onze Ministers van Binnenlandsche Zaken, van de Schatkist en van Buitenlandsche Betrekkingen zullen met de uitvoering zyn belast.

VERNIS, DAT VOOR KOKEND WATER BESTAND IS.

De bereiding van dit Vernis, dat de Hr. BOMPOIX, een Fransch Geneesheer, bekend gemaakt heeft, bestaat in het volgende. Nadat de daartoe gevorderde stoffen, in 1½ lb gezuiverde lynolie, 1 lb barnsteen, 10 lood fyn gewreven goudglit, 10 lood vermiljoen en 10 lood loodwit bestaande, ten dezen einde zyn gereed gemaakt, doet men de volgende bewerking.

Men laat de lynolie in eenen niet verglaasden aarden pot koken en hangt de goudglit, de vermiljoen en het loodwit, byeen in een zakje van linnen gebonden, daarin zoo op, dat het den bodem van het vat niet aanroert, w arna het koken zoo lang wordt voortgezet, tot dat de olie eene bruine kleur aanneemt. Zoo verre alles klaar zynde, doet men een' geschelden uijen in den pot, is die uitgedroogd, een tweede, dan een derde enz. tot zeven stuks toe. Deze byvoeging der uijens is alken daartoe geschikt, om de kokende olie aanhoudend eene geringe hoeveelheid vochtigheid te geven, ten einde de olie niet zulk eenen graad van hitte aannemen kan, waar door dezelve zou aanbranden of bederven.

Als dit gebeurd is, wordt de barnsteen in vier lood lynolie gewreven, om denzelven daarmede te bevochtigen en alzoo de smelting te bevorderen, waarop dezelve in een ander vat op het vuur wat spoedig gesmolten wordt.

By den gesmolten barnsteen wordt de toebereide lynolie nog heet gevoegd, en nu dit alles omtrent twee minuten gekookt, vervolgens van het vuur genomen en door linnen gegoten, waarop het Vernis, na het verkoelen, in eene flesch bewaard wordt.

Men kan zich van dit Vernis bedienen zoowel om hout als metalen daarmede te bedekken, en dezelve voor het bederf van de werking des waters te beveiligen.

Wan-

Wanneer het Vernis zwart van kleur moet wezen, mengt men wat roet en terpentynolie 'er wel onder een, en doet men daarvan, door middel van een penseel, eene dunne laag 'er op. Is deze eerste laag droog, dan eene tweede enz. Is al het Vernis in de lucht goed gedroogd, dan worden de daarmee bestruken stukken in een' oven geplaatst, om het Vernis de nodige hardheid te geven, waarna zy gepolyst worden. Als men andere verwen verkiest, voegt men die in plaats van roet 'er by.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 21 van Bloeim. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	42 ½ 44
enz.	101 ½	dito dito nieuwe.	39½ 40½
Rusland 5 prCt.	75½ 76	Portugal, by Hope & C.	90½ 91
Zweden 5 prCt.	68½ 69	Engeland. Annuïteit. 3 prCt.	71½
Denemarken, Toll. 4 prCt.	83½ 84	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	95½ 96	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	95½ 96	Dito Cert. by K. & V.	79½ 80
Ketzer van Oostenryk 5 prCt.	38½ 39		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	32½ 33	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	32½ 33	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56 ½

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven 2 3 prCt.	23½ 24½	dito Domeinen. 4 prCt.	54½ 55½
dito 2½ prCt.	23 24	dito Vrywillig 2 5 prCt.	37½ 38½
Losrenten uit de heffing van		Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
98 2 3½ prCt.	26½ 27	met ophoop. premie by Af-	
Dito uit de heffing van		losf.	73½ 74½
1800. 2 3 prCt.	23½ 24½	Rescriptien Losb. na den	
dito 1801. 2 3½ prCt.	26½ 27	Vrede	33½ 34½
		Agio van de Bank.	99 ½ 100

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

HENDRIK *de achtste*, Koning van Engeland, liet, gelyk bekend is, drie kinderen na, EDUARD, MARIA en ELISABETH. Zy regeerden na hem, volgens den rang af, en stierven allen zonder erfgenamen. MELVIL verhaalt in zyne zeldzame *Memoires* hieromtrent de volgende zonderlinge Anecdote. HENDRIK *de achtste* ondervroeg de Sterrewichelaars nopens het lot zyner kinderen. Hun antwoord was: EDUARD zou in zyne eerste jeugd sterven; MARIA met een' Spanjaard en ELISABETH met een' Franschman of Schot huwen, en voor het Rijk daartuit groot onheil geboren worden. Deze voorzegging be-
woog

wong den Koning beide zyne dochters te laten vergifigen. Doch deze redden nog door tegemiddelen haar leven. MARIA bragt, ten gevolge van de door het gift veroorzaakte onvruchtbaarheid. Dichtis wanschappen vleeschklompen ter wereld; en ELISABETH verklaarde zelve, toen haar de H. roeg KASIMIR van den Palz als Gemaal werd opgedragen, dat zy zich voor ongefelukkt keurde, om kinderen te baren. Toen MARIA den troon beklim, dreef zy de wraak op haren Vader zoo verre, dat zy eers des nachts zyn gebeente zich liet brengen, en dat in het geheim verbrandde.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Bloeimaand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
16	{ 29. 3½ 29. 4½ 29. 5½	{ 48 49 48	{ Z. W. W. Z. W. —	bewolkt; harde wind.
17	{ 29. 6 29. 6½ 29. 5	{ 50 56 57	{ Z. W. W. Z. W. Z. . W.	bewolkt; 's avonds tuschen beide regen; 's nachts zware storm en reënbulien.
18	{ 29. 5½ 29. 6 29. 6½	{ 48 47 42	{ N. N. N. O. N. O. t. N.	zee wind; betrokken; regennachtig; 's nachts regen.
19	{ 29. 8½ 30. 1½ 30. 1	{ 45 43 40	{ N. N. W. N. W. t. W.	omtrent helder.
20	{ 30. 1 30. 6½ 29. .	{ 47 62 52½	{ Z. O. O. t. Z. O. N. O.	omtrent helder.
21	{ 29. 7½ 29. 7½ 29. 8	{ 51 64 64	{ Z. Z. . W. Z. W. Z.	bewolkt; 's midd. een weinig regen met donder.
22	{ 29. 9½ 30. 6 30. 0½	{ 54 61½ 50	{ . . . W. Z. W. Z. Z. T.	zeer windig; 's morgens wolken; verders helder.

† 's Morgens ten 3 uren 33½ graden.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 156; en te *Haarlem* 14, onder welke laatste 6 beneden de 12 jaren en 1 Militair.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 22. *Vrydag den 1sten van Zomermaand.*

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

SANTA-FÉ, (in Nieuw-Granada), den 19den van Oogstmaand 1809. Wy hebben den vermaarden **MUTIS**, den vriend van **LINNÆUS**, en een' der grootste Kruidkundigen van dezen tyd, verloren. Deze eerbiedwaardige grysaard is meer dan 50 jaren bezig geweest met het onderzoeken van den Planten-schat van Amerika. Allereerst, als Arts, behoord hebbende tot het gevolg van den Onder-Koning, Grave van *Casa-Flores*, begon hy, op zyn eigen kosten, door inlandsche Schilders, welke hy zelt had gevormd, de *Flora de Bogota* te laten afteekenen. Hy zette diert grooten arbeid voort, en strekte denzelven aanmerkelyk uit, sints dat hy aan het hoofd der Kruidkundige navorschingen in Nieuw-Granada benoemd werd. Hy had in zyn huis aanmerkelyke Kruidboeken verzameld. Meer dan vyftienhonderd gekleurde Teekeningen van nieuwe Planten, Natuurkundige en Sterrekundige Werktuigen, benevens eene Verzameling van Boeken over de Kruidkunde, die in rykdom voor geene andere, dan voor die des doorluchtigen Voorzitters van de Koninklyke

L. DEEL. Y Maat.

Maatschappij te Londen, behoeft onder te doen. Een der kweekelingen van MUTIS, de Heer REA, is thans Directeur van den Plantentuin van Madrid. Zyn neef, Don SINPROSA MUTIS, is door de Regering belast geworden met het voltooijen van de *Flora de Bogota*, voor welke men, van de hand des overledenen, slechts 566 beschryvingen van nieuwe soorten heeft gevonden. Twee uitmuntende Kunstenaars, geboortig van Santa-Fé, de Heeren MUTIS en RIZA, voltooijen het groot aantal begonnen Teekeningen. De Heer MUTIS, die op zynen ouderdom den geestelyken Staat had omhelsd, onderscheidde zich tevens, zoo door de menigte en de uitgetrektheid zynere kundigheden, als door het edele en de ware verhevenheid zynere gevoelens. Stervende, gelastte hy, dat zyne Boekery, zyne Verzamelingen en Werktuigen aan het algemeen gebruik zynere medeburgers toegewyd bleven. Europa is hem de gewigtige ontdekking van de Kina van Nieuw-Granada verschuldigd. De gele Kina van Santa-Fé (*Cinchina Lanceifolia*), die niet minder krachtig is, dan de Koortsbast van Loxa (*Cinchina Condaminea*), is een gewigtige tak van Koophandel in de havens van Karthagena en van Santa-Martha geworden.

I N L A N D S C H E.

AMSTERDAM, den 24sten van Bloetmaand. Heden overleed alhier in den ouderdom van 74 jaren, de beroemde Heelkundige DAVID VAN GESSCHER, Lid der Departementale en Stedelyke Commissie van Geneeskundig Toezigt, Lector in de Beschouwende Geneeskunde hier ter Stede enz. Onder zyne menigvuldige grootere en kleinere Heelkundige Geschriften, heeft zich vooral gunstig onderscheiden zyne *Hedendaagsche Oefenende Heelkunde* (*), dat als een klasiek Hollandsch Werk in dit vak mag aangemerkt worden.

P R O G R A M M A.

Het Gezelschap, onder de Zinspreuk: *Tot vermeerdering van Kunde op Godsdienst gegrond*, deszelfs Negen-

(*) In 1785 in drie Deelen met Pl. in 4°. uitgegeven.

gende Algemeene Vergadering gehouden hebbende op
Zaterdag den 12den Mei 1810, heeft op de Vraag:

- „ Adam en Christus als twee Verbondshoofden te-
„ gen elkander overgesteld, en daaruit betoogd,
„ dat allen die in Adam zyn, Adams zonde wordt
„ toegerekend misfende het beeld Gods, maar dat
„ zoo ook allen, die in Christus zyn, ook Chris-
„ tus gerechtigheid wordt toegerekend, die het
„ beeld van God weder herstelt; en hier uit af-
„ geleid, de vaste en zekere troost voor den
„ Christen in leven en in sterven?

Drie Verhandelingen ter beantwoording ontvangen; doch
van welke 'er geene zoo voldoende is bevonden, om
daar aan den uitgelooften Eerepenning toetewyzen; —
waarom dan ook op voornoemde Algemeene Vergade-
ring de bygevoegde Billetten ongeöpend verbrand zyn.

Voorts had voornoemde Gezelschap het genoegen;
den op de vorige Algemeene Vergadering toegeweze-
nen Eerepenning ter hand te stellen aan den Heere D.
VAN 'T WOUT, te Delft, Schryver der bekroonde
Verhandeling, op de Pryspraak:

- „ Jesus grootheid 1. als Mensch, 2. als Middelaar,
„ en 3. als God, op eene duidelyke wyze, zelfs
„ voor den eenvoudigsten verstaanbaar, beschre-
„ ven te zien, en als zoodanig, noodzakelyk voor
„ den zondaar, in leven en in sterven?

Wyders verlangt meergemelde Gezelschap wederom
Antwoorden te ontvangen op de volgende Vraag:

- „ Daar in onze dagen zoo vele rampen en bezoekin-
„ gen ons Vaderland treffen, en echter de ver-
„ leiding tot Ligtzinnigheid en Ydelheid onder de-
„ zelveu blyft stand houden; welke zyn de beste
„ middelen, om inzonderheid onze Jongelingschap
„ waren smaak te doen krijgen in onzen zoo schoo-
„ nen Christelyken Godsdienst, die alleen het hart
„ veredelt; en in alle rampen den waren troost op-
„ levert?

De Schryvers gelieven vooral zich te bepalen by de
Y 2 kort-

kort- en zakelykheid, alsmede by eene bevattelyke eenvoudigheid; wordende den Schryver der Verhandeling, welke der bekrooning wordt waardig gekeurd, aangeboden, eene Zilveren Medaille, of de waarde van dien, acht Gouden Dukaten.

De Antwoorden moeten vrachtvry, in goed leesbaar Nederduitsch Schrift, met eene Spreuk onderteekend en vergezeld van een verzegeld Briefje, waarop dezelfde Spreuk, en van binnen met den Naam en Woonplaats des Schryvers, gezonden worden, vóór den eersten October dezes Jaars, aan den Boekverkooper W. BRAVE.

Zullende het verzegelde Briefje by de goedgekeurde Verhandeling alléén geöpend, en de andere Briefjes ongeöpend verbrand worden. — Terwyl de bepalingen wegens het eigendom der ingezondene Stukken blyven, zoo als by vorige Programma's.

J. A. KAMP, *Secretaris.*

Den 24sten Mei 1810.

B E S C H R Y V I N G

DER COLONIËN

DE MERARY EN ESSEQUEBO.

(Getrokken uit de Reize van H. Bolingbroke, in 1806 daar heen gedaan).

(Vervolg en slot van bladz. 327).

De Kompagnie ver'schafte zich Afrikaanfche negers, tegen niet meer dan twintig ponden Sterl. per hoofd; en de Kolonisten trokken vele voordeelen, door met de inboorlingen verbindtenissen aantegeaan, welke zy door geschenken van weinig waarde zoo veel vertrouwen wisten in te boezemen, dat zy hun in den arbeid

en

en de bebouwing wilden behulpzaam zyn. Het jagen en vischen verstonen deze ook uitstekend. In een paar uren miste het hun nooit, van zoo veel visch of wild te vangen, als zy voor den geheelen dag noodig hadden. Hier door bemerkte de Kolonisten het gemis van Europefche dieren en gevogelte niet. Het is jammer, dat men verzuimd heeft by deze volken de gewoonte te onderhouden, van de volkplanting van visch en wild te voorzien, met schuiten te varen, en het hout in de boschen te kappen. Langs dezen weg had men zich eenen aanmerkelyken arbeid kunnen besparen, en die nu door Afrikaanfche flaven moet geschieden, geheel van plaatselyke kundigheden, die denzelven verligten kunnen, ontbloomt. Ongevoelig zouden de inboorlingen de Europefche koopwaren hebben leeren beminnen, terwyl zy onder bestuur van Europeanen ten hunnen voordeele arbeidden.

Daar 'er in het vroege tydperk, waarvan ik nu spreek, noch goede wegen, noch zelfs geen voerpad, dat eenigermate tot in de landen doordrong, te maken waren, kon men alleen te water reizen: men bediende zich ten dien einde van overdekte schuiten, die door zes of acht ingezetenen werden voortgeroeid. Gelyk men zich op Zee door den wind bestuurt, bediende men zich op deze rivieren van de beweging van het ty, waardoor men zes à acht mylen (Engelsche) in één uur aflegt. Als het ty tegen is, ziet men zich genoodzaakt optehouden; gebeurt dit digt by eene woning, dan begeeft men zich daar heen, vooraf verzekerd, van wel ontvangen te zullen worden. De gewone slaappleatsen zyn hier hangmatten, door de inboorlingen gemaakt, van acht of tien voeten lengte en tien of twaalf voeten breedte.

Na de tien eerste jaren maakte dit etablissement weinig vorderingen, en gedurende de volgende jaren scheen hetzelfde in denzelfden staat te blyven. Men kan daar voor geene andere reden uitdenken, dan ontoereikendheid der fondsen, daar aan besteed. Holland erkende weldra den misflag, dien het begaan had, met de Amerikaanfche Koloniën aan eene byzondere Maatschappyy te betrouwen, en hield zich overtuigd, dat onder onmiddelyke bescherming van het Gouvernement, de vorderingen sneller zouden zyn: het gebeurde heeft dit gevoelen bevestigd. De Kompagnie, na den staat harer

geldmiddelen te hebben onderzocht, zag de onwaarschynlykheid in, van zich veel voordeels te mogen beloven, indien zy het stelsel volgde, waaraan zy tot nog zich had vastgehouden, en besloot aan de Staten-Generaal hare bezittingen en eischen overtedragen, alleen drie of vier suikerplantagien voor zich behoudende, waarvan zy zich weldra ten voordeele van die Kolonie ontleed, waar zy gelegen waren.

Na deze overdracht namen de zaken eenen anderen keer. Een vrye handel met Holland, meer gemak in de aanschaffing van negers en plantagiegereedschappen, moedigden den arbeid aan. De overvloed der voortbrengfelen en de gulle manier, waarop de vreemde Kolonisten onthaald werden, bewogen vele bewoners der Engelsche West-Indische Eilanden, om gronden op deze kust aantekopen. En dit kon met te minder moeite geschieden, daar de Hollanders de gronden dicht by de Zee, als te laag gelegen en aan overstromingen onderworpen, verlaten hadden. De nieuwe planters, van de Eilanden, met aan het klimaat gewende negers gekomen, lieten zich door de vrees daar voor niet afschrikken; zy ontgonnen en droogden den grond, maakten dyken, om zich voor het water te beveiligen, en begonnen 'er geregeld plantagien te vestigen. Die aan de rivier waren byna alle met suiker bebouwd. Zy voerden de kunst van het distilleren der rum in, welke deze Kolonie nog niet ondernomen had, zich vergenoegende met de melassen, zoo als zy zyn, uittevoeren.

De Engelsche planters, die zich by de Zee hadden ter nedergezet, beproefden ook de Katoenteelt, en bevonden hunnen grond daartoe beter geschikt, danden hooger op aan de rivier gelegen. De goede uitflag dezer onderneming lokte weldra nieuwe Kolonisten derwaarts; en van de vestiging der Engelsche planters dagteekenen zich de groote vorderingen der Kolonie. In 1748 werden aan de boorden van de Demerary verscheidene etablissementen aangelegd, maar op eenigen afstand van de Zee hooger de rivier op. En de Hollanders konden niet besluiten om nader by den mond te komen, tot dat de Engelschen hun daarvan op nieuw het voorbeeld gaven. Zy zagen weldra, dat de grond 'er veel vruchtbaarder was. Men moet hierby in aanmerking nemen, dat de lage grond van Guyana voor
het

het grootst gedeelte in den loop der drie of vier laatste eeuwen daargesteld is. Deze grond, aan de Zee ontrouwd, uit aanspoelingen, overblyffelen van het groeiend ryk en het gewrocht van zee-insecten gevormd, groeit dagelyks aan. De kust ligt laag, is moeijelyk te naderen en schynt zich meer en meer met keizel optechoogen.

De onvermoeide werkzaamheid en volharding der Engelsche planters bragten het zoo verre, dat de westelyke kust der Demerary geheel in staat van cultuur geraakte. Daar zy aan den oever van den Essequibo grenst, haastte men zich, om een weg ter gemeenschap tuschen beide rivieren te maken. Demerary werd in het eerst als afhankelijk van Essequibo beschouwd; maar in 1774, meer uitgestrekt en gevestigder zynde, en eene betere haven dan de andere rivier opleverende, scheen dezelve voor den zetel van den Gouverneur geschikt te worden, en men legde 'er de Hoofdplaats der twee Volkplantingen aan. Met dit oogmerk werd de Stad Stabroek gesticht, een myl van het fort aan denzelfden kant der rivier geplaatst. En van toen af werd 'er, om Essequibo te besturen, een Vice-Gouverneur benoemd, onder den titel van: Kommandeur of Gedeputeerde. Zeven jaren na die verandering, nam een Engelsche Kaper, in naam van zyne Britanische Majesteit, de twee Koloniën; tot zulk eene zwakheid liet Holland zyne Volkplantingen vervallen. De Engelsche Oversten van Barbados stonden op het punt van troepen naar Demerary te zenden en 'er zich te versterken, toen zy vernamen, dat eene Fransche Corvet zich vertoond had en op hare beurt de Engelschen genoodzaakt had te kapituleren.

In 1783, by den algemeenen Vrede, werden de Koloniën aan de Hollanders terug gegeven. Gedurende den laatste Oorlog was hunne aandacht zoo op het Oosten gevestigd, dat zy hunne bezittingen in de West veronachtzaamden. Dus aan zich zelve overgelaten, zonder gemeenschap met het moederland, bestonden deze Koloniën alleen door hare verbindtenissen met de Engelsche Eilanden. En het is verwonderingwaardig, dat in dezen toestand 'er driehonderd plantagiën in staat van cultuur en vyfentwintig of achtentwintig duizend negers gevonden werden. De bevolking der blanken was niet boven de twaalfhonderd zielen.

DE MNEMONIEK

OF KUNST, OM HET GEHEUGEN TE VERBETEREN.

De meeste menschen hebben in hun leven ondervonden, hoe onaangenaam ja nadeelig het is, sommige zaken zich in het geheel niet of niet behoorlyk in het geheugen geprent te hebben, of dat zy zich dezelve niet ter regter tyd en plaats kunnen herinneren. Eene kunst nu, die belooft een ieder, hoezeer hem de Natuur het zwakst geheugen verleende, in staat te stellen, dit gebrek, op eene onmisbare en gemakkelijke wyze te verhelpen, moest, zou men meenen, terstond overal ingang vinden, en als zy hare belofte dadelyk vervulde, onder alle soorten van menschen eene groote menigte van vrienden en beoefenaren tellen — en op-aangezien dit alles, vindt juist het tegendeel plaats; de nieuwere proeven, om de Mnemoniek of kunst, om het geheugen te verbeteren, welke de ouden zoo hoog schatten en vlytig aanleerden, weder onder de Duitschers in te voeren, te verbeteren en uittebreiden, zyn byna alleen door opvoederen of zoodanige geleerden gewaardeerd, die zich met het onderzoek van de vermogens der menschelyke ziel bezig houden, en dus de Psychologie ten onderwerpe hunner navorschingen stellen. De oorzaken van dit verschynfel daar latende, achten wy die kunst van genoeg belang, om, daar de Vryheer VON ARETIN, welke voornamelyk proeven met de Mnemoniek nam, eene *Systematische Anleitung zur Theorie und Praxis der Mnemonik, nebst den grundlinien zur Geschichte und Kritik dieser Wissenschaft mit drei kupfer-tafeln* (*), onlangs in het licht gaf, door den

(*) Reeds in 1806 gaf dezelfde Schryver zyne *Kurzgefasste Theorie der Mnemonik* uit, welke echter even als ook dit uitgebreidere Stuk, zoo als hy in de Voorrede zegt, een uittreksel van zyne uitvoerige *theoretische-practische Anleitung* is, welke hy mede voornemens is uit te geven.
Zeeff

den korten inhoud van hetzelfde, onze lezers eenigermate met het doel zyner pogingen, en de wyze, waarop hy het tracht te bereiken, bekend te maken.

Volgens de verdeeling des Schryvers splitst zich dit Werk in vier Boeken: het eerste bevat *de Theorie der Mnemoniek*; het tweede *de Praktyk*; het derde *de Geschiedenis*; en het vierde *de Kritiek* van dezelve.

De Theorie dezer kunst kan men in deze drie regels vervatten; vooreerst: verander het enkele woord, het enkele voorwerp in een Beeld — want niets maakt het onthouden eener zaak in het geheugen gemakkelijker, dan het zien van hetzelfde in een zinnelyk beeld. Ten tweede: verbind dit beeld met een plaats en tydovereenkomstig voorwerp, het welk u levendig voor de gedachten zweeft of u zal zweven, als de herinnering van dat beeld noodzakelyk is; maar dewyl het dikwyls het geval is, dat men niet één maar eene geheele reeks woorden of zaken wil onthouden, zoo verbindten derde elk der opmerken woorden of elk der opmerken zaken met een enkel deel des plaats- en tydovereenkomstigen voorwerps, of met andere woorden: om de opeenvolging van verscheiden zaken te onthouden, moet men voorwerpen zoeken, welker opvolging ons genoegzaam bekend is, en met ieder een van de in hunne orde te onthoudene voorwerpen verbinden. Hieruit ontstaan nu tweederlei zinnelyke voorstellingen of Mnemonische beelden: stofbeelden (volgens de wetten der duidelykheid) en ordebeelden (volgens de wetten van de verbinding der denkbeelden). De eerste werden voorheen *images*, de laatste *loci* geheeten. Van de laatste wordt de spreekwyze *memoria localis* afgeleid, welke met *memoria artificialis* eensluitende is. Ook is hierby eene *Amnesië* of kunst van te vergeten bygevoegd, waarby men, om zyn doelwit zeker te bereiken, juist de tegenovergestelde middelen moet te werk stellen.

Het

Zeer onlangs de *Systematische Anleitung* ter vertaling in het Nederduitsch ziende aangekondigd, was het ons aangenaam te zien, dat in Holland op dit punt ook de aandacht begint gevestigd te worden; schoon de schrale Inteenklyst voor de Hoogd. uitgave, van het hier boven ter nedergestelde, ten bewyze kan strekken.

Red.

Het tweede Boek, dat de Praktyk der Mnemoniek bevat, leert, hoe men afgetrokken (abstractif) voorwerpen in zinnelyke beelden veranderen moet; by voorb. denkbeelden van tellen enz., en hoe men te werk moet gaan, om deze voorwerpen in eene noodzakelyke volgorde in het geheugen te prenten, en die gemakkelyk en altyd weder te kunnen opwekken. Over de wyze, waarop en de middelen, waar door men een bovenzinnelyk voorwerp in een beeld zal veranderen, laten zich in het algemeen geene bepaalde regelen vaststellen, dewyl de oogpunten, waaruit men die voorwerpen beschouwen kan, zeer wyd uiteenloopen. De manier, waarop men cyfers in zinnelyke beelden veranderen kan, stelt eené plaat voor oogen, waarop zoodanig veranderde getalletters afgebeeld zyn; en eene andere plaat toont niet minder de middelen aan, om andere voorwerpen, als slangen, driehoeken, boeken, enz. door beelden gemakkelyker in het geheugen te prenten. Dit Boek is het belangrykste en gewigtigste, maar, zonder dat 'er de duidelykheid onder lyde, voor geen uittreksel vatbaar. Het is de aandachtigste beoefening waardig.

In het derde Boek, dat de Geschiedenis der Mnemoniek behelst, wordt verhaald, by welke volkeren deze kunst het eerst bekend is geworden. Het Oosten wordt als hare wieg opgegeven en tevens opgemerkt, dat de Mnemoniek in een tydperk moet ontstaan zyn, waarin men zich nog alleen van beeldspraak bediende. De Chinezen hadden in de eerste eeuwen hunner beschaving een door knoopen en verkortingen van draden geregeld beeldenschrift (*). Hunne gedaante is onder den naam van *Ho tu*, in een hunner oudste boeken, behouden gebleven, dat *T-king* heet. Dergelyk schrift is ook by de Pheniciers, Indianen, Aethiopiërs, Egyptenaren, Scythen, Grieken en Erruskers in zwang geweest, ja de meeste ruwe volkeren, van wier schryfwyze zonder letters wy kennis dragen, gebruiken echt Mnemonisch schrift. Onder de Grieken, werd, volgens

(*) Even eens handelden de Peruvianen, waar van de Hr. BLAIR in zyne *Lesfen over de Redekunst en de fraaije Wetenschappen* spreekt. Zie het Eerste Deel van dit Werk, bl. 202, eerste druk.

gens getuigenis van CICERO, de bekende Dichter SIMONIDES als Uitvinder der Mnemoniek oggegeven. Vooral vertoeft de Heer ARETIN by de Mnemoniek der Romeinen, en deelt de gewigtigste klasfieke plaatfen uit CICERO *de Oratore Libr. II. Cap. 80—88* en uit den *Autor Librorum ad Herennium Libr. III. Cap. 16—74* mede. Zoo gaat hy vervolgens de sporen van deze kunst door alle eeuwen tot op onze tyden na, welk Hoofdstuk eene groote belezenheid aanduidt.

Het vierde Boek eindelyk, de Kritiek der Mnemoniek bevattende, toont het nut en het regt gebruik van de Mnemoniek, zoo in het algemeen als byzonder volgens des Schryvers leerwyze, aan. Hy wederlegt hier ook de tegenwerpingen, tegen zyne Leerwyze gemaakt, met gewigtige bedenkingen.

AANMERKINGEN OVER EN WAARNEMING WEGENS DE AANWENDING VAN

OPIUM BEROOKINGEN.

In den jare 1808 deelde de Saltzburger *Med. Chir. Zeitung* in N°. 95. de volgende plaats, de werking der Opiumberookeningen betreffende, mede, ontleend uit CHARPENTIER-COSSIGNY's *Reize naar China en Bengale*.

„ Alle volkeren, welke zich van het Opium bedienen, gebruiken het ook tot berookeningen, zoodanig is het rust- en slaapverwekkend. De rook van het Opium is niet doodelyk, terwyl de slaap, welke daar door verwekt wordt, by uitnemenheid aangenaam en wellustig is. Men verzekert, dat het de ziel in eenen verrukkenden toestand brengt, welke liefdensdroomen enz. voortbrengt. Veelligt ware deze manier van het Opium te gebruiken een voortreffelyk geneesmiddel tegen vele kramptiekten, ten minste zoude men 'er proeven mede kunnen in het werk stellen,” en werd by deze aanhaling nog deze aanmerking gevoegd. 'Er zyn vele zenuwziekten, waarby wy met alle onze kunst niets kunnen uitrigten, waar de storm der toevallen zoo hevig is, dat dikwerf alle opwekbaarheid daar door verftoord wordt, en meermalen met den dood eindigt. By de hevigitte verschynfels van deze ziekten, waar by het dikwyls onmogelyk is, iets in- of uitwendig toetedieneu, of
waar

waar de werking van eenig geneesmiddel te lang moet afge-
wacht worden, was het der moeite wel waardig voorzigtige
proeven, met zulk een geneesmiddel te nemen. Inzonderheid
wil ik daar onder rekenen het eigenlyk hevig zielenlyden,
zwaarmoedige denkbeelden, watervrees enz.

In 1809 maakte hetzelfde Journaal, in N°. 66, de volgen-
de Bydragen tot de Aanmerkingen van Doctor FRANKENFELD
over de Opium-berookingen, publiek.

„ Toen ik voor twee jaren het, uit het Fransch overgezet-
te werk van CHARPENTIER-COSSIGNY's *Reize naar China en
Bengale*, las, nam ik een zeer naauwkeurig uittrek-
fel uit de plaats over de Opiums-berookingen. Kort daar op
kreeg ik eene jonge zeer teedere hysterieke Dame te behan-
delen, welke, behalve aan de hevigste zenuwtoevallen, ook
nog aan zielenlyden onderhevig was. De toevallen waren
dikwyls zeer hevig, zoo dat alle opwekbaarheid 'er door ver-
hinderd werd. Ieder was op zich zelve zeer vreesselyk. In
dezen benaauwdten toestand sloeg ik haar' Echtgenoot de
Opiums-berookingen, als het eenigst en waarschyntlyk gene-
zend middel, voor, las hem de plaats uit het genoemde werk
voor, en bewoog hem, met de meest mogelykste voorzigtig-
heid, tot het beproeven daar van. Zy evenwel werd van dit
alles niets ontwaar. Maar toen een half scrupel Opium op
gloeijend yzer zeer naby haar rustplaats verbrand werd, stel-
de men haar daarmede gerust, dat dit de reuk van natuurly-
ke ontlastingen waren. Na een half uur werd zy rustiger,
sliep met een op het aanzien vrolyk gezigt een uur zeer vast,
wasemde daar by zeer sterk uit, en ook bemerkte ik door
een glasvenster in de deur van de naastte kamer nu en dan
trekkingen van de bovenste ledematen. Op eenmaal ontwaakte
zy, en riep met luider stem: „ Waar ben ik ? ” Hare op-
paster, welke aan haar bedde zat, en steeds een spons met
wyn-azyn in den mond hield en sterke koffy gedronken had,
was al dien tyd zeer wel gebleven. Toen wy binnen kwamen
zeide zy: „ Ik ben zeer wel, maar ik voel, dat ik nog meet
slapen moet, zal ik hersteld worden. ” Wy herhaalden de be-
rooking, dit was na de middag om vyf uren, evenwel dit-
maal van 15 tot 20 greinen zuiveren Opium. Zy sliep spoed-
ig daar op weder in en ontwaakte eerst na middernacht om
drie uren. Nog tweemalen werden de berookingen binnen
vyf dagen herhaald, waarna zy, by 't gebruik ook van doel-
matige inwendige geneesmiddelen, geheel herstelde.

Sinds deze waarneming heb ik het berooken met Opium
dikwyls, inzonderheid by melancholieke Kraamvrouwen en by
Krankzinnigen, ook in hardnekkige zenuwziekten en hevige
krampen aangewend, en altyd van groote nuttigheid bevon-
den. Maar het blyft toch altoos slechts een palliatif middel.

De slaap van zulke personen was over het algemeen niet
ron-

ronkende; het bloed werd daar door niet naar het hoofd gevoerd, ook bemerkte ik eigenlyk die teekenen niet, welke, het Opium, in groote gifte inwendig toegediend, oplevert.

By ziekten der kinderen heb ik deze berookingen nog niet aangewend, evenwel ik geloove, dat zy, met voorzigtigheid toegediend, ook van nut konden zyn. By voorbeeld in den Kinkhoest.

Behalve een byzonder welgevallen, hebben geene myner zieken eenen verrukkenden toestand van hunne ziel bemerkt, evenwel konde dit by gezonde personen plaats hebben, maar dit ondervond ik, dat de berookingen sterker op het zieke dan het gezonde organisme werkten. Ik rade daarom voorzigtigheid en altyd onder het opzigt van een' Geneesheer deze berookingen aantewenden."

Medegedeeld.

LETTERKUNDIGE VRAAG.

Ik vind in de *Erg. Bl. der Allg. Liter. Zeit.* Febr. 1810. N°. 17. f. 129, het volgende: „dat SPINOZA de na zyn' dood uitgegevene werken (*Opera postuma*; waar van eene Hollandfche *vertaling*, naar de Latynfche uitgave gemaakt, in hetzelfde jaar 1677, in 4to, verschenen is) eerst in de Hollandfche taal opgesteld hebbe, zegt wel de Heer von MURR; (*Annot. Bened. de Sp. ad Tract. Theol. polit.* Hag. Com. 1802. 4to, p. 14.) maar geeft geen' grond voor dit berigt op. De oproeping van den Heer PAULUS, (by zyne nieuwe Lat. uitgave van alle Sp's werken, *Jena*, 1803, 2 Voll. 8vo maj.) aan de Hollanders, om dit, en een ander MS. exemplaar van Sp's *Ethica*, dat, naar PLACCIVS, *Biblioth. Anonymor.* p. 941, nog als voorhanden opgegeven, en waar van gezegd wordt, dat het een Hoofdstuk *over den Duivel* behelze, bekend te maken, of hem mede te deelen, om den inhoud van dat Hoofdst. met KANT's leer van *het kwaad Beginfel* te kunnen vergelyken, schynt tot nog toe geen gevolg gehad te hebben. Het ware te wenschen, dat de Hollandfche Geleerden de zaak openlyk bekend maakten, op dat men verneme, of deze berigten gegrond waren, of niet; en men in het laatste geval bevryd werde van alle verder naverellen en navragen."

Deze wensch is zeer billyk: — en de *Letterbode* zal zich, buiten twyfel, even gaarn leenen, om het antwoord, als om deze vrage te ontvangen en over te brengen.

R. 15 Mei, 1810.

H. W.

BE-

BEÛORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN;
IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

Brieven over het Eiland Walcheren van T. SPEELVELDT. Lid van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen Met platen. In den Haag by Immerzeel en Comp. 1808. xiv en 76 bl. in gr. 8°.

Na het belangrijke van dit werkje voor het lezend publiek kortelyk getoond, en berigt te hebben, dat eene Hoogduit- sche vertaling van hetzelfde onder handen is, ontvouwt de Rec. het oogmerk; waarmede deze brieven, volgens den Schry- ver zelve, opgesteld en uitgegeven zyn, en gaat daar op brief voor brief na, veelal den Schryver lof toekennende; maar hier en daar eenige aanmerkingen, vooral over de wyd- loopigheid, waarmede onderwerpen van minder aanbelang hier behandeld zyn, 'er byvoegende: „ Uit dit kort overzicht, be- sluit hy, blykt het, dat dit werkje, zonder juist eene volko- mene stelselmatigte beschryving van het Eiland Walcheren te zyn, evenwel vele uilmuntende, ook voor den Aardrykskun- dige welkome, bydragen ter kennis van hetzelfde bevat, en met uitslating van de berispte kleine gebreken, die echter het geheel niet bederven, voor den liefhebber der Geographie eene aangename en leerryke lectuur oplevert.”

Alg. Geogr. Ephem. März 1810.

Historisch- Statistische Beschryving van het Konink- ryk Holland. Eerste Deel, inhoudende het Departement Brabant en bevattende dit eerste Stuk de Statistiek van Brabant en 'de plaatselyke beschryving der Stad en Meyery van 's Hertogenbosch Met Kaarten, Platen, Plans en Tabellen, door SERVAAS VAN DE GRAAFF. — Amsterdam by J. S. van Esveldt Holtrop, 1807. XLII en 733 bl. gr. 8°.

Recensent, hoezeer het wydstrekkend plan van dit werk in zoo verre dit de naauwkeurigheid kan bevorderen, en de ge- heele onderneming toejuichende, begint zyn verslag met eene betuiging van verwondering, dat 'er nog niets na dien tyd meer van het licht gezien heeft, 'er byvoegende, dat het moeijelyk is, de waarde van zoodanig een werk naar een en- kel stuk te beoordeelen, en bepaalt zich dus by een' korten inhoud van dit gedeelte. Na dezen laat hy volgen: „ Een zakelyker uittreksel, en volkomener, dan het hier kon inge- lasent worden, zou zeker by den Duitschen Aardrykskundige en den liefhebberen der Geographie zeer welkom zyn; want het oorspronkelyke zou buiten allen twyfel een voorbeeldig meesterstuk zyn, als het niet inderdaad al te uitvoerig uit- geset was. Hoe vele Deelen zal nu het geheel bevatten als het komplete is?”

Alg. Geogr. Ephem. März 1810.

KUN-

K U N S T E N.

ROME. De beroemde CANOVA is tegenwoordig bezig met het maken van twee kolossale Standbeelden van brons, verbeeldende den Keizer der Franschen, het een te voet, het ander te paard. De Hr. RICHETTI, vermaard gieter, heeft het eerste reeds gegoten. Men zegt, dat het tweede in zyne afmetingen, de grootste stukken van dien aard, die 'er, het zy van de ouden, het zy onder de hedendaagsche, bekend zyn, overtreffen zal.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE
EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

P R Y Z E N D E R E F F E C T E N.

Op Maandag den 28 van Bloeim. 1810, in Amsterdam.

B U I T E N L A N D S C H E.

Aandelen by Hope & Comp. enz.	98½ : 99½	Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	40½ : 41½
Rusland 5 prCt.	74 : 75	dito dito nieuwe.	39 : 40
Zweden 5 prCt.	64½ : 65	Portugal, by Hope & C.	99½ : 100
Denemarken, Toll. 4 prCt.	83½ : 84½	Engeland. Annuiteit. 3 prCt.	71½
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	95½ : 96	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Kroon 4 prCt.	95½ : 96	5 prCt.	niet gen.
Keizer van Oostenryk 5 prCt. niet gen.		Dito Cert. by R. & V.	78½ : 79
dito 4½ prCt.	dito.		rond. Coupel
dito 4 prCt.	dito.	Wisfelseours.	
		Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57

B I N N E N L A N D S C H E.

Nationale Schuldbrieven 2½ prCt.	23 : 24	dito Domeinen. 4 prCt.	54 : 55
dito 2½ prCt.	22½ : 23	dito Vrywillig 2½ prCt.	35 : 37
Losrenten uit de heffing van 98 2½ prCt.	25½ : 26½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oploop. premie by Af. losf.	70 : 71½
Dito uit de heffing van 1800. 2½ prCt.	23 : 24	Rescriptien Losb. na den Vrede	33 : 34
dito 1801. 2½ prCt.	25½ : 26½	Agio van de Bank.	99½

G E B O O R T E , T R O U W - E N S T E R F L Y S T E N.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 150; en te *Haarlem* 13, onder welke laatsten 3 beneden de 12 jaren.

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Bloe- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
23	{ 30. 1 30. 1½ 30. 1½	{ 55 61½ 50	{ W. N.W. N. N. W.	voormiddag helder; verders bewolkt.
24	{ 30. 1½ 30. 2 30. 1½	{ 51 60 66	{ N. W. — W. N. W.	helder.
25	{ 30. 0½ 30. 0½ 30. 1	{ 52 60 48	{ N. W. N. O. N. N. O.	bewolkt; 's avonds helder.
26	{ 30. 1 30. 0½ 30. 0	{ 52 60 49	{ N. O. — N. N. O.	bewolkt; 's avonds helder.
27	{ 29. 9½ 29. 9½ 29. 9½	{ 50 64½ 49½	{ N. N. O. N. —	helder.
28	{ 30. 0 30. 1 30. 2½	{ 49 55 43	{ N. N. O. — N. t. O.	windrig; bewolkt; 's avonds helder.
29	{ 30. 4 30. 4½ 30. 4½	{ † 48 56 46	{ N. O. t. N. N. N. W. N. t. O.	wolken; omtrent helder.

† 's Morgens ten drie uren 34 graden.

BEKENDMAKINGEN.

* * *In welk gedeelte, van het GEZIGT, der VIER DIEREN en TIEN HOORNEN, aan DANIEL vertoond, leven wy?* Dit allerbelangrykst Stukje, door een bekwame en vrymoedige hand geschreven, wordt thans uitgegeven in den Boekwinkel van A. BLUSSE' en ZOON te Dordrecht, à 8 stuivers; als mede by *W. Brave* te Amsterdam, *J. van Terveen en Zoon* te Utrecht, *J. L. Augustini* te Haarlem en verder alom. Nog is by bovengenoemde van de Pers gekomen: TURNBULL. *Reizen in den stillen Oceaan*, uit het Engelsch. *Eerste Deel*. De prys is f 1 - 4 - : In drie zulke Deeltjes zal deze zoo onderhoudende Reize, in welke de Schryver, voorbygaande het geen van elders reeds genoeg bekend is, zich meer byzonder bepaald tot het minder bekende, vooral met betrekking tot de vermaarde Volkplanting der Engelschen in de Botanybaay, volledig zyn.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E
K O N S T.
EN
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 23. *Vrydag den 8sten van Zomermaand.*

B E R I G T E N.

U I T L A N D S C H E.

ROME, den 17den van Lentemaand. Onlangs heeft men in de Villa Palumbara een' Vloer van Mosaïk ontdekt. Dit baart opzien en zal tot opdelvingen aanleiding geven. Voor verscheiden jaren werd in dezelfde Villa een Dioscubulus gevonden. Later viel een fraaije Kamée in handen van een' werkman, dien hy voor 25 Paöli verkocht. De eigenaar van den Wyngaard eischte den steen terug, en deze werd hem ook tegen vergoeding der Paöli door het Geregt toegewezen, doch ging by toeval of door achteloosheid weldra verloren.

Aan de schikking en regeling van het Museo Pio-Chiaromontano heeft men nu de laatste hand gelegd. Het is in de Galery geplaatst, die vlak over de Boekery van het Vatikaan gelegen, en 1300 voeten lang is; derzelver ingang is onder de vertrekken van *Raphaël*, en men gaat door dezelve, om in de Boekery te komen. Verscheide duizende oude opschriften, in de wanden ter wederzyde gemetseld, die omtrent 20 voeten hoog zyn, bestaan het eerste gedeelte van het Museum;

I. DEEL.

Z

aan

aan de linkerzyde by den ingang zyn de Latynsche Christelyke opschriften van de eerste tyden, te rekenen sedert *Constantyn*; aan de regter zyde, de Grieksche en Latynsche opschriften van den heidenschen tyd te Rome. Men poogde deze in verschillende afdeelingen te schikken, waar by opschriften gevoegd zyn, die de klassen aanduiden. I. *Dit deaque et sacrorum ministri*; II. *Augusti, Augusta, Casares*; III. *Consules, Magistratus, Dignitates*; IV. *Inscriptiones solo Ostiense eruta*; V. *Duces exercitus, tribuni, centuriones, equites, singulares milites*; VI. *Officia domus Augustorum artifices, officinatores, negotiantes*; VII. *Inscriptiones Graecae, omne genus*; VIII. *Epitaphia parentum et liberorum*. By deze opschriften vergeet de vriend der oude Letterkunde en Geschiedenis byna de geheele wereld, en daar het uitzigt uit deze zaal het zyne tot het verwezenlyken van dien droom bydraagt, meent hy zich te midden der oude Romeinen te bevinden, die deze opschriften zamenstelden, op steen graveerden, en verscheide van dezelve met hunne tranen besproeiden. Dit Museum van opschriften is van de verzameling van oudheden door een hoog yzer hek afgescheiden. Door een deur in dit hek komt men in het voorportaal van de kunst der ouden. Men staat van verwondering opgetogen, deze Galery van 600 voeten lengte zoo geheel met gedenkstukken der kunst opgevuld te zien, dat zy de geheele ruimte langs de muren en tot in het midden der Galery beslaan, en voor geen ander meer eene enkele plaats schynen overtelaten. Hoofden, borstbeelden, fragmenten en geheele beelden van allerlei grootte, basreliefs, mosaïken, bekers, kandelabres en sarcophagen, in byna ontelbare hoeveelheid, trekken beurtelings de oogen der nieuwsgierigen tot zich. Twee groote beelden van liggende vrouwen, in een' zeer fraaijen styl, elk door vyf bevallige genietjes omringd en de Herfst en Winter geheeten, zyn ter wederzyde aan den ingang geplaatst. Ten einde van dit voorportaal komt men eindelyk aan een' grooten trap, die naar de meer bekende schatten van het Heiligdom der kunst in het Vatikaan geleidt. Naar de twee Pausen, *Pius VI.* en *Pius VII. Chiaramonti*, welke deze Galery met groote onkosten hebben aangelegd, heeft zy den naam van *Museo Pio Chiaromontano* aangenomen.

Het

Het belangrykst werk over den tegenwoordigen staat der ruïnes van het oude Griekenland, is voorzeker dat, waarmede zich tegenwoordig de Hr. DODDWEL hier bezig houdt. Deze geleerde Oudheidkenner, sinds drie jaren herwaarts terug gekeerd, waar hy de laatste hand aan zyn handschrift legt, heeft met den Heer BOMARDI, zyn Teekenaar, vyf jaren op twee reizen doorgebracht. Van *Pausanias*, *Strabo* en andere goede bronnen voorzien, doorreisden zy dit weleer aan de Zanggodinnen toegewyd land in zyne geheele uitgestrektheid. Van Kaap Matapan tot in Thracie is 'er geene plaats, meer of min in de Geschiedenis opmerkenswaardig; welke hy niet bezocht, afgeteekend en beschreven heeft. De teekeningen van landschappen en bouwvallen, in zyne portefeuille, zyn uitmuntend van uitvoering en in aantal by de duizend. Onder die teekeningen zyn 'er verscheide Panoramas, zoo als van Athene, Delphi, Corinthe enz. Terstond na zyne terugkomst in Engeland en als de tyden voor deze soort van ondernemingen gunstiger zullen zyn, is hy voornemens dit zyn kostbaar werk uitgeeven.

PISA, den 14den van Louwmaand. De Italiaansche Akademie heeft heden ter viering van de dertiende Verjaring van haar bestaan eene zitting gehouden. De Hoogleraar RAGNINI opende dezelve als Voorzitter met eene op de gelegenheid toepasselijke aanspraak, waarna Prof. SACHETTI, de Algemeene Secretaris, de Correspondentie van de Akademie, gedurende het twaalfde jaar, een lofreden op wylen den Abt BETTINELLI, gewoon lid en bewaarder van de Verzamelingen der Akademie en een uittreksel uit eene geschreven Verhandeling van den Venetiaanschen Hoogleraar CORSINI, voorlas, *over het leiden van wateren voor fonteynen, door middel van looden pypen*. Daarop droeg de Hoogleraar PIGNOTTI eene Verhandeling voor, over de heilleving der Kunsten en Letteren, en deelde de Hoogleraar CARMIGNANI eene andere mede, waarin hy een Vraagstuk door de Akademie van Berlyn poogde op te lossen; of het zedelyk oogmerk van eene daad in aanmerking kan genomen worden, als het 'er op aankomt, om eene strafpleggende wet vast te stellen en toe te passen; en zoo ja: in hoe verre. Vervolgens werd de uitvinding van den Heer HESS, te Zurich, voorgele-

lezen, om de uirwerkselen van Congreefsche Vuurpylen voortekomen. De zitting werd besloten door den Secretaris, die eene proeve van aanmerkingen op de Verhandeling van AZUNI, betrekkelyk den Uitvinder van het Kompas, mededeelde, alsmede verslag van eenige aanbiedingen aan de Akademie gedaan. De aanzienlykste personen van deze Stad waren by deze zitting tegenwoordig.

PARYS, den 20sten van Bloeiimaand. Het Comité Central van het Genootschap van Koepok-Inënting alhier, heeft in het licht gegeven het Verslag van deszelfs Vergadering van den 11den van Bloeiimaand 1810, den tienden Verjaardag van deszelfs bestaan, waarvan het volgende een Uittreksel is:

„ Tien Jaren arbeids en een even langdurige gelukkige uitflag hebben eindelyk de groote vraag beslist, wegens de kracht der Koepok-Inënting, om de Personen, op welke zy regelmatig gewerkt heeft, voor de Kinderziekte te beveiligen.

„ Dienvolgens heeft Zyne Majesteit, een uitstekend bewys van zyne Vaderlyke zorg aan zyne Volken wylende geven, voor Zyne Excellencie den Minister van Binnenlandsch Bestuur, een Jaarlyks Crediet geöpend, afzonderlyk geschikt, om in de noodige kosten ter voortplanting van de Koepok-Inënting te voorzien. Zy heeft in vierentwintig voornamen Steden van Frankryk een Dépôt van vloeibare Koepokstof geplaatst, alwaar al die genen, welke de Koepok-Inënting willen bewerkstelligigen, verzekerd zyn van altyd Stof in gereedheid te zullen vinden. Deze Steden zyn: Besançon, Bordeaux, Brusfel, Caen, Clermont Ferrand, Dyon, Florence, Rysfel, Lyon, Marseille, Mentz, Montpellier, Nancy, Nantes, Orleans, Parma, Rheims, Rennes, Rome, Saintes, Straatsburg, Toulouse, Tours en Turin.

„ Daarenboven heeft Zyne Majesteit by elk dezer Dépôts een Comité van Koepok-Inënting geplaatst, en het Comité Central by Zyne Excellentie den Minister van Binnenlandsch Bestuur in deszelfs ouden vorm bevestigd, hetzelfde belastende met het Centrale Dépôt te Parys.

„ Eindelyk heeft Zyne Majesteit, door zyn Decreet van den 6den van Slagimaand laatsleden, jaarlyksche be-

belooningen ingesteld voor die genen, welke het grootste getal Inëntingen met Koepokstof bewerkstelligd, de belangrijkste daadzaken byeenverzameld, de meeste hinderpalen overwonnen en de meeste besmettingen van Kinderziekten zullen gestuit hebben.

„ Deze belooningen zyn derwyze verdeeld, dat alle pogingen vereerd, dat alle moeiten en arbeid waardiglyk zullen vergolden zyn.

„ Dezelve zyn vastgesteld als volgt: 1. Een Prys van drieduizend Francs. 2. Twee van tweeduizend. 3. Drie van duizend Francs. 4. Honderd Zilveren Eerepenningen met des Keizers beeldtenis.

Reeds behelzen de Sterflysten van de Stad Parys in 1809 niet meer dan tweehonderd dertien Overledenen aan de Kinderziekte. Dit nog al te groote getal, dewyl de Koepok Inënting een zeker behoedmiddel voor deze 213 slagtoffers aanbod, is ondertusschen zeer gering, als men het vergelykt met dat van zekere jaren, waarin de besmetting der Kinderziekte binnen dezelfde Stad meer dan twintigduizend menschen wegsleepte. Het Committé maakt geene zwarigheid, deze verminderde sterfelykheid toe te schryven aan den yver, waarmede deszelfs onderscheiden Leden in de groote Gestichten, alwaar zy als Geneesheeren en Heelmeesters kunne pracryk oefenen, de Koepok-Inënting voortgeplant hebben; aan de pogingen van al de Leden van de Kunst en van eenige Geestelyken in de Hoofdstad; en eindelyk aan de verlichte zorgen van myne Heeren de Staatsraden, den Prefect van de Seine en van de Policie, van myne Heeren den Maire en deszelfs Adjuncten, welke het Committé altyd met den grootsten yver hebben ondersteund, en, in vele gevallen, deszelfs oogmerken voorgekomen zyn.

OXFORD. Den 11den van Grasmaand stierf alhier in het Observatorium, HORNBY, beroemd Hoogleraar in de Sterrekunde, in den ouderdom van zesenzeventig jaren.

KORT VERSLAG DER WERKZAAMHEDEN VAN DE
KLASSE DER WIS- EN NATUURKUNDIGE WE-
TENSCHAPPEN VAN HET FRANSCH INSTI-
TUUT, GEDURENDE HET JAAR 1809.

(Getrokken uit een berigt deswegens gedaan door
den Hr. DELAMBRE, perpetuelen Secre-
taris derzelve Klasse.)

Met het *Wiskundig* gedeelte beginnende, komt het eerst in aanmerking eene Verhandeling van den Heer LAGRANGE, waarin hy, zich niet vergenoegende met in vorige jaren tot de oplossing van de belangrijkste, maar tevens moeilijykste vraagstukken der Natuurkunde van den Hemel (de vastheid van het Planeetsstelsel en de onveranderlykheid der groote assen of der middelmatige bewegingen) met goeden uitslag mede gewerkt hebben, de analyse, voor de Planeten gevonden, uitstrekt tot een stelsel van lichamen, die op elkander, op welk eene wyze dan ook, werken. Byna ten zelfden tyde leverde de Heer POISSON, als een vervolg op zynen arbeid over de verschillen van de elementen der planeten, eene Verhandeling over de omwenteling van de Aarde, welke tot dit merkwaardig besluit uit alles, wat hy aanvoert, aanleiding geeft; dat de verstoringen der wentelende beweging van vaste lichamen, van welke gedaante ook, toeteschryven, aan welke krachten van aantrekking ook, afhangen van dezelfde vergelykingen, als de verstoringen der beweging van een punt naar een vast middelpunt aangetrokken; en dat dus de *precessie* der nachteveningen en de nutatie van de as der aarde door dezelfde formules kunnen uitgedrukt worden, welke de verschillen der elliptische Elementen van de planeten geven.

De nasporingen dier geleerden, die alleen door zucht voor de wetenschap, zich tot voorwerpen van loutere be-

bespiegeling bepalen en ontdekkingen doen, welker nut wel nog heden niet blykt, maar die waarfchynlyk eenmaal veel voordeel kunnen aanbrengen, verdienen alle aanmoediging. De theorien uit dezelve geboren maakten den grootften roem der *Leibnitzzen*, *Bernouilli's*, *Euler's* en *Lagrange's* uit en hun voetspoor drukte de Heer **LEGENDRE**, toen hy in Slagmaand 1 l. over de fpheroiden, de theorie der getallen en de ellipfifche transcendenten handelde.

Dat de Maan, by hare omwenteling, altyd dezelfde zyde naar de aarde gekeerd houdt, was lang bekend en aan de vlakken zigbaar. **GALILEI** ontdekte het eerst eenige bewegingen, welke beurtelings fomnige kleine vlakken, aan de boorden gelegen, bedekken. **HEVELIUS**, **DOMINIQUE CASSINI**, **MAYER**, **LAGRANGE**, **LALANDE**, **DE LAMBRE** en andere Sterrekundigen namen deze verfchynfelen waar, en waren gelukkig in de vinding van *methodes*, om dezelve by approximatie of naauwkeuriger te berekenen. De Heeren **LA PLACE** en **BOUVARD** hebben hier over twee Verhandelingen medegedeeld, welke geen der zake kundig overtollig zal oordeelen, die de noodzakelykheid begrypt, om van tyd tot tyd dezelfde verfchynfels waar te nemen, ten einde elke onregelmatigheid, welke aan de oplossing nog ontbrak, in aanmerking genomen worde. De Hr. **BOUVARD** is het met den Hr. **DE LAMBRE** eens, dat men zyne toevlugt tot geene approximatiën behoefde te nemen. Het is daar en boven der vermelding tot eere van **MAYER**, dien flechts zeer middelmatige werktuigen ten dienst ftonden, waardig, dat de uitflag der waarnemingen van den Hr. **BOUVARD** volkomen met den zynen overeenkomen, terwyl die Heer zich van een fraai equatoriaal van *Bellet* kon bedienen.

De Heer **BURCKHARDT**, die in 1808 eene Verhandeling gedaan had, over de verftoringen van den derden, vierden, vyfden en zesden rang, las in 1809 'er weder drie, in welker eerfte hy eene nieuwe verkorte manier aan de hand geeft, om de coëfficiënten van verfchillende ongelykheden der Maan te bepalen; welke manier hy getoetst heeft aan ééne waarneming uit een dertienhonderdtal van **MASKELYNE** gekozen. In de tweede deelt deze Sterrekundige zyne berekeningen van de verftoringen der *Komeet van Halley* mede, die in

1759 weder verschenen is en omtrent 1835 weder verwacht wordt, en heeft bevonden, dat de aantrekking der aarde den tyd der omwenteling zestien dagen zal veranderd hebben. In de derde eindelyk overwoog hy de byzondere voor- en nadeelen aan elke methode verknocht ter juiste bepaling der azimuths in gebruik, daar hy het belangryke van die bepaling by zyn ontwerp eener groote Geodesische bewerking, om observatoria, in lengte zeer verschillende, te vereenigen, ten duidelykste inzag.

De Heer BIOT heeft een berigt ingeleverd wegens waarnemingen met de pendule op twee uiteinden van den meridiaan, te weten: te Formentera en te Duinkerken, door hem met de Heeren ARAGO en MATHIEU gemeenschappelyk gedaan, en over de verplating, die daar uit volgt. Dezelve komen zeer naauwkeurig met die overeen, welke voorheen door dezelfde Heeren en BORDA te Bordeaux, Figeac en Parys gedaan zyn.

De Heer RAMOND, die reeds door Barometrische waarnemingen op verschillende manieren te herhalen en te vergelyken, het coefficient van de Barometrische formule van den Hr. LAPLACE nader bepaalde, waar tegen door den Hr. DE PRONY, zich grondende op eene genomen proef op den Mont-Cenis, was tegen-
geworpen, dat by kleine hoogten het eerste coefficient veel beter voegde, heeft, ten einde de deugdelykheid van zyn coefficient te bewyzen, in den omtrek van Clermond-Ferrand veelmalen de hoogte van eenige punten gemeten, en de uitkomsten daar van by waterpasmetingen op de hoogte dier zelfde punten door den Heer DE COURNON gedaan vergelijken, en deelde den uitslag daar van aan de Klasse mede. in eene Verhandeling, ten betooge strekkende, dat het alzoo door hem nader bepaald coefficient niet min naauwkeurig is voor kleine verschillen van hoogte, dan hetzelfde juist voor meer aanmerkelyke is gekeurd geworden. In hoe verre de proef van den Hr. DE PRONY ter wederlegging hier van zou kunnen dienen, kan alleen door een naauwkeurig en onpartydig onderzoek der oorzaken van het verschil in dezen beslist worden; ondertusschen is de Hr. DE PRONY, met oogmerk, om het gebruik van den Barometer by Geodesische werken in te voeren, (vooral met

met betrekking tot de ontwerpen van wegen en vooral van kanalen, die door de berg-engten enz. moeten loopen) onledig geweest met eene reeks van proeven in de omstreken van Parys te nemen, ten einde de mate van juistheid vast te stellen, welke men door middel van dit werktuig verkrygen kan, en het best coëfficiënt voor kleine hoogten te bepalen; altyd de Barometrische hoogten door driehoeksmetingen met den repetitie-cirkel onderzoekende. Indien hy volkomen in dit oogmerk slaagt, zouden 'er langs dezen weg veel tyd en geld bespaard worden.

Van de werktuigen of nieuwe uitvindingen in het Wiskundig vak of Verhandelingen, welke door andere Geleerden by deze Klasse van het Instituut, die aan haar oordeel onderwerpende, ingezonden werden, vermeldt de Heer DELAMBRE slechts drie stukken.

Voor eerst de nasporingen wegens de snelheid van het licht van den Hr. ARAGO (thans lid van deze Klasse) welke daarin bewezen heeft, dat de snelheid dezelfde was, het zy het licht regtstreeks van de zon, het zy van de sterren, het zy van een op aarde ontsloken vuur, het zy eindelyk, dat het by wederkaatling door de aarde, de planeten of aardse lichamen tot ons kome; waar uit voor de beoefenende Sterrekunde deze belangryke waarheid wordt afgeleid, dat de uitwerkfeilen van de afwyking der hemelsche lichamen naar eene zelfde wet berekend worden; eene tot heden wel zeer waarschyntlyk geachte onderstelling, maar nooit zoo regtstreeks bewezen.

Ten tweede eene Vuurmachine van den Hr. CAGNIARD LATOUR, die daarin een omgekeerd en zeer gelukkig gebruik van de schroef van *Archimedes* maakt. En

Ten derde de *Polygoon* of veelhoek en de *Polyèdres* van den Hr. POINSOT, Inspecteur-Generaal van de Keizerlyke Universiteit; van welker laatste de een de *icosaèdre* is, zamengesteld uit twintig gelykzydige driehoeken, in derzelve oppervlakte zevenmaal de ingeschreven sfeer bevattende, en de ander een *dodécaèdre* onder twaalf regelmatige vyfhoeken gemaakt, terwyl zyn oppervlakte juist driemaal de ingeschreven sfeer bevat.

(Het vervolg hierna).

P R O G R A M M A
VAN DE
K O N I N K L Y K E
MAATSCHAPPY DER WETENSCHAPPEN,
TE H A A R L E M,
VOOR HET JAAR 1810.

De Koninklyke Maatschappy der Wetenschappen, te *Haarlem*, hield hare *zeven-en-veftigfte* Jaarlyksche Algemeene Vergadering, op Zaturdag den 19den van Bloeimaand. De Pre-fiderende Directeur Mr. D. J. CANTER CAMERLING verzocht den Secretaris by den aanvang verslag te doen, van het geen by deze Maatschappy, sedert de laatste Algemeene Vergadering van den 20sten van Bloeimaand 1809, was ingekomen, betreffende:

NATUURKUNDIGE WETENSCHAPPEN.

Hier uit bleek het:

I. Dat de volgende Stukken waren goedgekeurd, om door de Maatschappy te worden uitgegeven:

a) F. W. FREYER, Byvoegfelen tot zyne Verhandeling over de Ziekten der Ooftboomen, in 1808 met den gouden eerpys bekroond.

b) J. BUYS, Verhandeling over de *Echo*, byzonder toegepast op die van Muiderberg.

c) J. LOGGER, Waarneming eener Beenwording van den schedenrok des Bals.

II. Dat 'er op de Vraag: — *Welke zyn de veranderingen, die de grootere Rivieren, zoo verre zy over den bodem van dit Ryk loopen, in de twee of drie laatst verloopene eeuwen uit zich zelve, en zonder behulp der kunst ondergaan hebben, en welke leeringen zyn daar uit af te leiden, het zy ter verbetering of ter voorkoming van na-deelige gevolgen?* — was ingekomen een antwoord, geteekend: *Het is Natuur die ons doet leeren* enz. Men oordeelde hetzelfde, als onvoldoende, ter zyde te moeten leggen.

III. Dat 'er op de Vraag: — *Zoude men, vooral by onze Zee-*

Zoekusten; Gradeerhuizen ter verzameling van ruw Zout kunnen aanleggen; en zoo ja, op welk eene wyze zoude zulk eene onderneming, overeenkomstig de byzondere plaatselyke omstandigheden van dit land, behooren beproefd te worden? — waren ingekomen twee antwoorden: N°. 1. tot zinspreuk hebbende: *Nut en voordeel.* N°. 2. *Quidquid agis, prudenter agas et respice finem.* Deze antwoorden, schoon eenige verdiensten hebbende, werden geoordeeld te min voldoende te zyn om met den eerprys te worden bekroond. Men vond goed de vraag te herhalen, met uitloving van den gewonen eerprys en een premie van 50 dukaten, om beantwoord te worden voor 1 January 1812.

IV. Dat op de Vraag: — *Welke zyn de Insecten, die de Ooftboomen hier te lande het meeste nadeel toebrengen: — wat weet men van derzelver huishouding, gedaante-wisseling en voortteling, en van de omstandigheden, die derzelver vermenigvuldiging begunstigen of tegenwerken: — welke middelen kan men uit het een en ander afleiden, als het best geschikt om dezelve tegen te gaan, en welke middelen kent men, by ondervinding, om 'er de boomen van te bevryden?* — was ingekomen een antwoord, in 't Hoogduitsch, met de spreuk: *In minimis ut fere nullis, quanta vis!* Dit stuk werd geoordeeld de vraag op eene aliezins voldoende wyze te beantwoorden, en dus den uitgelooften eerprys met de daarby gevoegde premie van 30 dukaten overwaardig te zyn. By het openen van het billet bleek hier van schryver te zyn: FRIEDRICH WILHELM FREIJER, Hof- en Regeerings-Advocaat te Saxon Hildurghausen.

V. Dat op de Vraag: — *Hoe verre verstaat men thans, sedert de latere vorderingen in de Natuurkennis der Planten, op wat wyze verschillende bemestingen van verschillende gronden den groei der Planten bevorderen, en welke aanwyzingen zyn uit de daarvan verkregene kennis af te leiden, betreffende de bemesting of vruchtbaarmaking, byzonderlyk van schrale en onbebouwde zandgronden?* — waren ingekomen twee antwoorden, in 't Nederduitsch, waar van N°. 1. tot zinspreuk heeft: *Natuur door kunst en vlyt* enz. N°. 2. — *Mest sterkt de plant.* Men oordeelde deze antwoorden, wegens gebrek aan theoretische grondbeginselen, geheel onvoldoende, en men vond goed de vraag te herhalen met uitloving van een premie van 30 dukaten by den gewonen eerprys, om beantwoord te worden voor 1 January 1812.

De Maatschappy heeft goedgevonden de volgende onbeantwoorde zes vragen, waarvan de tyd der beantwoording verstreken was, te herhalen, om

I. *In hoe verre kan men, uit het geen omtrent de voormalige gesteldheid dezer landen by Romeinsche en andere oude Schryvers is aangeteekend, gepaard met het geen men van oude overblyfselen weet, en in de gronden heeft waargenomen, met eenige zekerheid opmaken, welke de voormalige Natuurlyke gesteldheid der landen van dit Ryk, de loop der Rivieren, en de uitgestrektheid der Meren, vooral ten tyde der Romeinsche Heerschappy geweest zyn, en welke tragswyze veranderingen dezelve sedert ondergaan hebben?*

De Maatschappy verlangt dit stuk op nieuw onderzocht en duidelyk aangetoond te zien, wat men hier van dadelijk weet, en wat daarentegen van het geen hieromtrent door voornamelyke schryvers gesteld is, als twyfelachtig behoort te worden aangemerkt.

II *Wat weet men, volgens echte Historische berigten, van de veranderingen die het Hollandsch strand, de Eilanden behoorende tot dit Ryk, en de daar tusssen gelegene Zeegaten ondergaan hebben, en in wat opzigt kan het geen men daar van weet, tot nuttige leering versprekken?*

III *Loopen de Vloeden aan onze Stranden thans tot grootere hoogte dan in vorige tyden, en dalen de Ebben, naar evenredigheid, tot minder laagte als voorheen: zoo ja, in hoe verre kan men dit verschil der Vloeden en Ebben, zoo wel van vroegere als van latere eeuwen, begrooten, en welke zyn de oorzaken van dit verschil? — Zyn die gelegen in de successive veranderingen der Rivier-Monden, of hangen dezelve af van meer algemeene, buiten afstaande oorzaken, en welke zyn dezelve?*

Voor een voldoende antwoord op de twee eersten dezer vragen belooft de Maatschappy, by hare gewone Medaille, eene premie van 30 dukaten, en voor de derde vraag, by de Medaille een premie van 50 dukaten.

IV. *Daar het uit de proeven en waarnemingen van latere Natuurkundigen gebleken is, dat de hoeveelheid levens-lucht, die door de gewassen uitgeademd wordt, geenszins toereikend is, om al de levens-lucht in den dampkring te herstellen, die door ademhaling der dieren, verbranding, oplosping, enz. wordt weggenomen, zoo vraagt de Maatschappy, langs welke andere wegen wordt het evenwigt tusssen de bestanddeelen des dampkrings in stand gehouden?*

V. *In hoe verre heeft de Scheikunde thans zoo wel de verasgelegene als de naaste bestanddeelen der planten leeren kennen, byzonderlyk der genen, die tot voedsel gebruikt*

bruikt worden: — en in hoe verre kan men, uit het geen men hier van weet, of door proefnemingen ontdekken kan, gepaard met de Natuurkennis van het menschelyk ligchaam, afleiden, welke planten voor het menschelyk ligchaam in den gezonden staat en in sommige ziekten de geschikteste zyn?

Voor een voldoende antwoord op deze vraag, wordt, by den gewonen eerprys, nog daarenboven uitgelooft een premie van 30 dukaten.

VI. Welke is de oorzaak van het lichten van het Zeewater in de Zeeën en Stroomen van dit Ryk, en van die genen, die deszelfs Kusten bespoelen? Hangt dit alleen van de tegenwoordigheid van levendige diertjes af: zoo ja, welke zyn die diertjes in het Zeewater, en kunnen dezelve iets toebrengen, om aan den dampkring schadelijke eigenschappen voor den mensch mede te deelen? —

Men verlangt dit stuk door eigene waarnemingen beslist te zien, en vooral dat onderzocht worde, in hoeverre het lichten van het Zeewater, dat in sommige Zeeën onzes Vaderlands aanmerkelyk schynt te zyn, in de minst gezonde jaartiden met de landziekten in betrekking staan.

Men vergelyke by de beantwoording dezer vraag de nieuwste en nauwkeurigste waarnemingen, byzonder die van *Viviani*, *Génua* 1805.

De Maatschappij stelt dit jaar de volgende acht vragen voor, uit *Natuurkundige Wetenschappen*:

TE BEANTWOORDEN VOOR 1 JANUARY 1812.

I. Daar de afscheiding van de melk by koeijen door het gebruik van aardappelen, van gele wortelen, en van den mangelwortel, schynt te vermeerderen, wanneer zy met dezelve op de stal gevoed worden, wordt gevraagd:

1°. Dat men door proeven en waarnemingen beslisse, of, en onder welke omstandigheden, de melk der koeijen door het gebruik van aardappelen, van gele wortelen, en van den mangelwortel, vermeerdere.

2°. Op welk eene wyze die voedsels met het meeste voordeel kunnen gegeven worden.

3°. Of ook de hoedanigheid der melk door het gebruik van aardappelen, van gele wortelen, en van mangelwortel, verandere, en zoo ja, waarin die veranderingen in het algemeen bestaan, en in het byzonder ten opzichte van den aard, en van de betrekkeelyke hoeveelheid van de room en de boter, welke zy daar na kan opleveren.

II. Daar het bederfwerend vermogen van het keuken-zout niet alleen schynt af te hangen van de *urias sodæ*, maar ook

ook van de *murias magnesiæ*, welke aan het gewoon keuken-zout aanhangt, zoo wordt gevraagd, dat men door proeven bepale:

1°. In welke evenredigheid het bederfwerend vermogen dezer beide zouten tot elkanderen sta?

2°. Hoedanig de evenredigheid dezer beide zouten in vermeniging moet zyn, om met behoud der smakelykheid der ligchamen, welke bewaard moeten worden, het bederf den langsten tyd te keer te gaan?

3°. Of 'er ook gevallen zyn, waarin men als bederfwerend middel, byzonder by verzendingen naar warme gewesten, van den *murias magnesiæ* alleen zoude kunnen, en behooren gebruik te maken?

III Welke is de scheikundige oorzaak, dat de steenkalk in het algemeen meer vast en duurzaam metselwerk oplevert dan de schelpkalk; en welke zyn de middelen om ten dezen aanzien onzen schelpkalk te verbeteren?

IV. Zoude men in dit land, vooral in plaatsen, waar het water met vele, uit de rotting van dierlyke ligchamen voortgebrachte, zelfstandigheden besmet is, met voordeel Salpeterfabrieken kunnen aanleggen; zoo ja, welke voorschriften zouden daartoe moeten worden gevolgd?

V. Wat weet men, volgens onbetwistbare waarnemingen, van den aard der vurige Verhevelingen en Lichtverschynselen, uitgezonderd den Bliksem, die zich in den dampkring nu en dan vertoonen? — In hoe verre kan men dezelve uit bekende ondervindingen duidelyk verklaren? — Wat is daar en tegen nog ongegrond of twyfelachtig, in het geen des aangaande door Natuurkundigen van dezen tyd gesteld is?

VI. Is het door onbetwistbare proeven te bewyzen, dat de metaalgelykende zelfstandigheden, die uit loogzouten verkregen zyn, ware metalen zyn, of is 'er genoegzame grond, om te aenken, dat zy bestaan uit loogzout met hydroëne vereenigd? — En welke is de zekerste en meest gepaste wyze, om deze zelfstandigheden uit de loogzouten door hitte, in aanmerkelyke hoeveelheid, te verkrygen?

VII. Hoe verre kan men nog blyven beweren de Harveyaansche stelling, dat de Dieren in het algemeen uit vooraf bestaande eijeren geboren worden, en dat de planten alleen uit zaden voortkomen? En welke zyn daar en tegen de voornaamste waarnemingen, die leeren, dat 'er dieren en planten zyn, die op eenige andere wyze ontstaan?

VIII. Wat heeft men te denken van de scheikundige verklaringen die men van de Electrische verschynselen heeft trachten te geven? — Zyn 'er zoodanige, die uit genoegzame ondervindingen zyn afgeleid, of kunnen zy door proe-

proeven gestaaft worden — of zyn zy daar en tegen als onbewezene of tot nu toe geheel ongegronde stellingen aan te merken?

Voor een voldoende antwoord op de vragen N°. II, III, V, VI, VII. wordt by den gewonen eerprys daarenboven uitge-
loofd eene premie van 30 dukaten.

N°. VII. is voorgesteld voor het fonds van wylen den Di-
recteur *N. W. Kaps.*

(Het vervolg in onzen eerstkomenden.)

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 4 van Zomerm. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	39½ : 4
enz.	98½ : 99	dito dito nieuwe.	38½ : 39½
Rusland 3 prCt.	71 : 72½	Portugal, by Hope & C.	99½ : 4
Zweden 5 prCt.	62 : 64	Engeland. Annuiteit. 3 prCt.	71½
Denemarken, Toll. 4 prCt.	83 : 92	Frankryk Geconsolld. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	95 : 96	5 prCt.	niet gen-
dito Kroon 4 prCt.	94½ : 95½	Dito Cert. by K. & V.	784 ½
Keizer van Oostenryk 5 prCt. niet gen.			zond. Comp.
dito 4½ prCt.	dito.	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	dito.	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3		dito Domeinen. 4 prCt.	niet gen.
prCt.	21½ : 22½	dito Vrywillig a 5 prCt.	34½ : 35½
dito a 2½ prCt.	20½ : 21½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Losrenten uit de heffing van		met oploop. premie by Af-	
98 a 3½ prCt.	24½ : 25½	losf.	65 : 67½
Dito uit de heffing van		Rescriptien Losb. na den	
1800. a 3 prCt.	21½ : 22½	Vrede	31 : 32
dito 1801. a 3½ prCt.	24½ : 25½	Agio van de Bank.	99 7½

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week,
is geweest: te *Amsterdam* 143; en te *Haarlem* 10, onder
welke laatsten 4 beneden de 12 jaren.

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Bloei- maand	{ BARO- ME- TER.	{ THER- MOME- TER.	{ STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
30	{ 30. 4½ 30. 4 30. 3½	{ 51½ 61 50	{ N. N. N. O. N. t. O.	wolken; meest helder.
31	{ 30. 3½ 30. 3½ 30. 3½	{ 54 65 51	{ N. t. O. O. t. N. N. O. t. O.	windrig; voormiddag betrokken; verders helder.
Zomer- maand 1	{ 30. 4 30. 4 30. 3½	{ 54 68 56	{ O. N. O. O. N. O.	helder.
2	{ 30. 2½ 30. 2½ 30. 2	{ 57 62 53	{ N. N. O. N. N. O. t. N.	bewolkt.
3	{ 30. 2½ 30. 2½ 30. 2½	{ 56 67 50	{ N. N. O. — —	helder; windrig.
4	{ 30. 2½ 30. 2½ 30. 2	{ 55 61 52	{ N. N. W. — N.	voormidd. bewolkt; verders omtrent helder.
5	{ 30. 1½ 30. 1½ 30. 2	{ 51 56 53	{ N. N. W. — —	zeer bewolkt; omtrent betrokken.

BEKENDMAKINGEN.

* * By den Boekverkooper A. LOOSJES Pz. te *Haarlem*,
is thans van de pers gekomen en alom verzonden:

I. LOOSJES *Lotgevallen van REINOUD JAN VAN GOLSTEIN*
TOT SCHERPENZEEL, 3de Deel, met pl. gr. 8°. f 2-18-:
Het 4de en laatste Deel is ter perfe.

II. MOENS DE TWAALF MAANDEN DES JAARS, 2de Stuk,
(bevatende: *Grasmaand, Bloei maand en Zomer-
maand*) met pl. gr. 8°. f 1-10-:
Het 3de Stuk is ter perfe en zal weldra volgen.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,
V O O R H E T J A A R 1810.

N°. 24. *Vrydag den 15den van Zomermaand.*

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

GROOT-BRITTANJE. De alom beroemde Reiziger MUNGO PARK, wiens dood reeds dikwyls vermeld werd, leefde, indien men op twee tydingen, daaromtrent bekomen, kan afgaan, in Louwmaand l. l. nog. Het schip *the Favorit*, van Londen, Kapitein TRUMAN, komende van Goeree en Sierra-Leona, heeft deze tyding eerst gebragt, welke echter door een' brief van Sierra-Leona, gedagteekend in Lentemaand l. l., bevestigd wordt. Voor het vertrek van *the Favorit* van het Eiland Goeree, had men dit berigt te Senegal ontvangen, door een' inwoner van Mandingo, die MUNGO PARK in de Binnenlanden van Afrika tot Sago en Sanfanding, vergezeld had. De Gouverneur te Senegal, Kolonel MAXWELL, beval op dit berigt, tetsfond een overdekt vaartuig gereed te maken, ten einde MUNGO PARK op te zoeken. In den brief van Sierra-Leona zegt Doctor DOUGLAS, deszelfs Schryver, dat hy op Goeree, in een' Mohammedaan, die MUNGO PARK tot wegwijzer gediend heeft, tot dat hy op den Niger scheep ging, een zeer verstandig man leerde kennen,

I DEEL.

Aa

Vol.

Volgens het bericht van dezen wegwyzers, was onze Reiziger door den Koning van Sego zeer wel ontvangen, en het gerucht, dat hy om het leven gebragt was, had geen grond. Hy was den Niger afgevaren, tot op eenen grooten afstand, zonder door de inboorlingen des lands eenigzins verontrust te zyn. Het was omtrent drie jaren geleden, dat MUNGO PARK zich op den Niger had ingescheept. Hy had voor vier maanden levensmiddelen voor zich en zyne twee metgezellen, met welke hy voornemens was, zyne Reis Westwaarts tot aan de Arabische Zee voortzetten. Dezelfde wegwyzers had twee of drie maanden, na dat hy van MUNGO PARK was afgescheiden, Reizigers ontmoet, die hem hadden gezegd, dat MUNGO PARK, gedurende den nacht, door Tombuctoo was gereisd, zonder zich aldaar ophouden.

BERLYN, den 23sten van Bloemaand. Drie dagen geleden overleed hier in den ouderdom van ruim 43 jaren, de Heer DIETRICH LUDWIG GUSTAV KARSTEN, een man, die zich by den Pruisischen Staat in meer dan één opzicht verdienstelyk maakte. Met de behartiging der Staatsbelangen, als Koninklyk Staatsraad, vereenigde hy de beoefening der Wetenschappen, als Lid der Akademie, en had de Ridder-Orde van den rooden Adelaar verworven. Bützow was zyne geboorteplaats, waar zyn Vader, een der grootste Duitche Wiskundigen, toen Hoogleeraar was. In 1803 werd hy ook tot Geheim Opper-Bergraad benoemd. Hy behoorde onder het klein getal Aardbolkenners en Delfstofkundigen, die de aarde niet volgens hunne gedachten zamenstellen, maar de Natuur zelve raadplegen. Zyne Mineralogische Tabellen zyn het werk van eenen helderen, onbevooroordeelden, geregelden geest, en bevatten in weinige bladen den uitslag van veeljarig nadenken en byeenzamelen. Deze Stad heeft aan zynen yver een van hare voornaamste merkwaardigheden, het groote Koninklyke Kabinet van Mineralen, te danken, dat, wat de leerzaamheid betreft, voor geen ander behoeft onder te doen. Heden werd hy met alle staatsie ter aarde besteld, welke men aan zyne rang en geleerdheid verschuldigd was.

I N L A N D S C H E.

FRANEKER, den 8ten van Zomermaand. Op Maandag den 4den dezer, heeft de Hooggel. Heer S. ENS, *Med. Doct.*, den post van Hoogleeraar in de *Ontleed-, Heel- en Verloskunde*, aan deze Universiteit, plegtig aanvaard, met het houden eener Redevoering over het gezegde van Baco Verulamius; *Non fingendum aut excogitandum, sed inventendum quid Natura ferat vel faciat*; dat is: Men moet niet verziëren of verzinnen, maar pogen te ontdekken, wat de Natuur voortbrengt of verrigt.

Vervolgens heeft de Hooggel. Heer J. H. REGENBOGEN, *S. S. Theol. Doct. Theol. Hist. Eccl. & Exeg. Bibl. Prof. Ordin.*, met eene *Laudatio Philippo Marnixii Domini Montis Sanctæ Aldegondæ*, of Redevoering tot Lof van Philips van Marnix, Heer van St. Aldegonde, het Bestuur dezer Hooge Schole plegtig nedergelegd, en overgedragen aan den Hooggel. Heer H. W. TYDEMAN, *J. U. Doct. J. Civ. et Hod. Prof. Ordin.*, als door den Senaat, volgens de Akademische wetten, benoemd, en op voordragt van *Zyne Excell. den Minister van Binnenlandsche Zaken*, door *ZYNE MAJESTEIT DEN KONING* aangesteld, tot *Rector Magnificus* voor het volgend Akademiesch jaar.

KORT VERSLAG DER WERKZAAMHEDEN VAN DE
KLASSE DER WIS- EN NATUURKUNDIGE WET-
TENSCHAPPEN VAN HET FRANSCH INSTI-
TUUT, GEDURENDE HET JAAR 1809.

(Getrokken uit een berigt deswegens gedaan door
den Hr. DELAMBRE, *perpetuelen Secretaris derzelve Klasse.*)

(Vervolg van bladz. 361).

In het *Natuurkundige* vak waren de werkzaamheden der klasse niet minder menigvuldig en belangrijc dan
Aa 2 in

in het Wiskundige. De Scheikundigen GAY LUSSAC en THENARD, die reeds in het vorig jaar door middel der nieuwe metalen, (door de proeven van den Heer DAVY eerst voortgebragt) het borax zuur (*acide boracique*) ontleedden en 'er de basis van ontdekten, hebbend dit jaar diergelyke proeven met het vloeispath-zuur (*acide fluorique*) het zoutzuur (*acide muriatique*) en het overzuurd-zoutzuur (*acide muriatique oxygene*) genomen, doch zyn met geen derzelven geslaagd, in het verkrygen van derzelver basis, hoe zeer hunne nasporingen tot naauwkeurigere kennis dezer zuren aanleiding gegeven hebben. De werking van het nieuwe metaal, *potasium* geheeten, beproefden zy ook op de metallieke oxydes en zouten, en op de aardachtige en alcalische zouten, en bevonden, dat alle lichamen, waarin men de aanwezigheid van de zuurstof erkent, door dit metaal ontleed werden; dat deze ontleding byna altyd met ontwikkeling van licht en warmte vergezeld ging, en deze ontwikkeling te aanmerkelyker was, naar mate de zuurstof minder opeengehoopt is, en by gevolg dat dit een middel zou kunnen zyn, om den graad van opeenhooping van zuurstof in ieder ligchaam te bepalen. — Voorts hebben dezelve Heeren nieuwe proeven door den Hr. DAVY op andere zuur- en aardsoorten gedaan, alsmede nasporingen wegens den zwavel, phosphorus enz., welke vreemde resultaten opleverden, naauwkeurig getoetst, en den uitslag hunner onderzoekingen niet gelyk aan den zynen gevonden; waarvan ten voorbeelde strekke, dat de Heer DAVY den zwavel en phosphorus verbindingen van waterstof en zuurstof en eene onbekende basis acht, terwyl de Heeren GAY LUSSAC en THENARD uit hunne proeven besluiten, dat deze twee ontvlambare stoffen geene zuurstof bevatten, althans, dat de proeven van den Hr. DAVY dit niet bewyzen. Het is hier de plaats niet, verder in hunne verschillen te treden. Afzonderlyk leverde de Hr. GAY LUSSAC nog waarnemingen nopens de verbinding van gazachtige zelfstandigheden met elkander.

De Heer GUYTON DE MORVEAU poogde in eene reeks proefnemingen over den *Diamant* en de *zelfstandigheden*, die *koolstof* bevatten, de werking van den *Diamant* op het water by eene zeer verhoogde temperatuur te bepalen. Het water werd ontleed en het koolstof-zuur voortgebragt.

Ook

Ook de Heer SAGE deelde den uitflag zyner veelvuldige nasporingen mede, als over de *herstelling van het zilver in het salpeterzuur-zilver (nitrate d'argent,)* door middel van kwikzilver; over een *azynzure-ammoniak (acetate d'ammoniaque)*, by destillering uit hout getrokken; over de *ontleding van den kalkaardigen steen*, de *typographische* genaamd, enz.

De Heer VAUQUELIN hield zich bezig met eene *ontleding van den Tabak*; en dacht de scherpe en vlugtige stoffe, welke denzelven byzonder onderscheidt, ook in het sap van den *belladonna* te vinden, doch was in zyne verwachting bedrogen. Ook gaf hy de veranderingen op, welke de Tabak na de bereiding ondergaan heeft.

De Heer CHEVREUL deelde vooreerst aan de klasse zeer uitgebreide proeven over de *groeijende stoffen* mede, doelende onder anderen op het bitter beginsel, door de werking van het salpeterzuur, op bewerkte stoffen, die stikstof bevatten, voortgebragt; en ten andere waarnemingen over zelfstandigheden, door de werking van het salpeterzuur daargesteld, op kool- of hartsachtige lichamen, en op de zoodanige, die de eigenschap hebben van de lymstoffs te precipiteren. Van minder belang waren de ingezonden stukken van den Heer WINTERL, over eene aarde, die hy *Andronia* noemt, en van den Hr. PITARO, over eene zelfstandigheid, in de Grotte de l'Arc ontdekt en door den Hr. LAUGIER ontleed; als behelzende beide, naar het gevoelen der klasse, enkel dwalingen.

De Heer CHAPTAL, aan wien de Fabryken, door eene verstandige toepassing van de scheikunde op de kunsten, reeds zoo veel verpligting hebben, leverde dit jaar zyne aanmerkingen over de *destillatie der Wynen* in; alsmede stelde hy de ontleding te werk van *zeven proeven van kleuren, te Pompeja gevonden*, waarvan hy 'er drie (groenachtig, geel, bruinachtig rood) bevond, enkel van natuur gekleurde aarden, en de vierde, (zeer ligt wit) puinsteen te zyn; de vyfde (rozenrood) had alle kenteecken van een lak, en de twee laatste (beide blaauw) schryft hy toe aan eene verbinding van koperoxyde, kalk en aluin, voortkomende uit een beginsel van glaswording.

De Heer SAGE hield zich onder anderen bezig met den onderscheiden aard van de verschillende soorten van gips; de middelen om het polysel

van marmer aan kunststeen en bytezetten; en ook met eene wyze, om de witte was tot zeep te bereiden.

Dezelfde Schryver heeft in eene Verhandeling, en de Hn. GUYTON en VAUQUELIN in een Rapport, aanmerkingen medegedeeld *over de voor- en nadeelen in het gebruik van zink tot dekking der gebouwen*; en op aanvraag van Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken, heeft de afdeeling der Scheikunde opgegeven, welke Fabryken voor hun, die in derzelver nabuurschap wonen, schadelijk kunnen zyn, en welke maatregelen 'er te nemen waren, om het belang dier Fabrykanten met dat van het publiek te vereenigen.

Daarenboven werd 'er een zeer gunstig bericht gedaan op eene Verhandeling van den Hr. TARRY, betrekkelijk de *zamenstelling der Schryf-Inkten* en hunne volmaking, welke Heer een' Inkt heeft bereid, die door zuren noch alcalis kan uitgewischt worden; alsmede een rapport over *de Kunst-turkooizen*, van den Hr. DE SAUVIAC enz.

Wat de Delfstofkunde betreft; de Heer GUYTON leerde de klasie eenen *nieuwen krystalvorm van den Diamant* kennen, en deelde zyne nasporingen wegens de vastheid der metalen mede, gelyk ook de Hr. SAGE de zyne over den *Amaril* en de zelfstandigheden, die by polyfing denzelven kunnen vervangen, waar onder hy den *Vulkanischen Topaas*, wanneer hy geknoeten is, telt. *(Het vervolg hierna).*

P R O G R A M M A

VAN DE

K O N I N K L Y K E

MAATSCHAPPY DER WETENSCHAPPEN,

TE HAARLEM,

VOOR HET JAAR 1810.

(Vervolg van bladz. 367.)

De Maatschappy herinnert, dat zy in voorgaande jaren heeft
voor-

voorgefeld de zeventien volgende vragen uit Natuurkundige Wetenschappen, om

TE BEANTWOORDEN VOOR I JANUARY 1811.

I. *Wat hebben de latere waarnemingen geleerd omtrent den invloed van het oxygene (grondbeginfel der zuivere lucht) des dampkrings, het zy al of niet met de werking van het licht gepaard, op de verandering der kleuren: — en welk nut is hier uit te trekken? —* waaromtrent men verlangt, het geen door waarnemingen en proefondervindingen wel bewezen is, duidelyk en bondig te zien voorgefeld, ten einde de tegenwoordige staat van kennis betreffende, dat onderwerp meer algemeen bekend worde, en dat men ook hier uit, zoo wel in sommige trafykken als in de zamenleving, meer voordeel moge trekken.

II. *Wat is 'er van alle die voortteekenen van aanstaande gesteldheid van seizoenen, of van veranderingen van het weder, die men meent te vinden in de vlugt der vogelen, in het geschreeuw of in de geluiden, die dezelve of andere dieren maken, en in het geen men wyders omtrent velerlei soorten van dieren waarneemt, voor waar of wel bewezen te houden? Heeft de ondervinding desaaangaande hier te lande het een en ander genoegzaam geleerd, om 'er zich op te kunnen verlaten? — Wat is 'er daarentegen, van het geen men hier omtrent voorgeeft, twyfelachtig, of door de ondervinding weersproken — en in hoe verre kan men uit den bekenden aard van sommige dieren reden geven van het geen men hiervan ziet gebeuren? Men verlangt alleen by een gebragt te zien, wat de ondervinding desaaangaande moge geleerd hebben, omtrent zoodanige dieren die hier te lande wonen of somwylen gezien worden, ten einde de beantwoording dezer vrage byzonderlyk voor de bewoners van dit Ryk ten nutte verstrekke.*

III. *Wat heeft de ondervinding nu genoegzaam bevestigd omtrent de zuivering van bedorven water en van andere onzuivere stoffen door de houtskool: — in hoe verre kan men de wyze, waarop zulks geschiedt, uit Chemische grondbeginfelen verklaren: — en welke voordeelen zyn daarvan verder te trekken?*

IV. *Welk is het eigenlyk verschil in hoedanigheden en bestanddeelen tuschen de suiker uit het suikerriet getrokken, en het stym-suikerachtig beginfel van eenige boomen en planten: bevat dit laatste ware suiker, of kan men hetzelfde in suiker veranderen?*

V. *Ter wegneming van de onzekerheid, welke 'er plaats heeft by het uitkiezen van verschillende soorten van Azyn tot verschillend gebruik, als tot voedsel, tot bederfwerend-middel,*

del, tot onderscheidens einden in eenige Fabrieken, enz., en tevens ter grondige verbetering der Azyn-brouwerijen zelve, wordt gevraagd: a.) *Welke zyn de byzondere eigenschappen en bestanddeelen der verschillende soorten van Azyn by ons in gebruik, hier te lande gebrouwen of van elders aangevoerd, en hoe kan men op eene gemakkelijke wyze, zonder eenen aanmerkelyken Scheikundigen toetsel, de batrekkelyke sterkte van de verschillende Azyn-soorten genoegzaam bepalen?* — b.) *Welke van die Azyn-soorten moeten op grond van dat Scheikundig onderzoek tot het verschillende gebruik, dat men van den Azyn maakt, het best geschikt geoordeeld worden, en welke gevolgen levert die beschouwing ten dienste en ter verbetering der Azyn-brouwerijen op?*

VI. *Welke is waarschynlyk de oorsprong van het zoogenaamd Spermaceti?* — *Kan men deze zelfstandigheden uit den Walvisch-Traan afscheiden, of wel in dezelve voortbrengen: en zoo ja, kan zulks met voordeel geschieden?*

VII. *Kan men uit de kennis der bestanddeelen van der dieren voedsels den oorsprong der voornaamste afgelegene bestanddeelen van het dierlyk ligchaam, als daar zyn in het byzonder Kalkaarde, Soda, Phosphorus, Yzer enz. genoegzaam verklaren: en zoo neen, werden zy van elders in het ligchaam gebragt, of mag men volgens proeven en waarnemingen veronderstellen, dat ten minsten sommigen derzelven, schoon door scheikundige middelen noch te scheiden noch zamentstellen, door eene eigenaardige bewerking der levende organen worden voortgebragt?*

Indien men het aan te gevoelen omheist, zal het voor voldoende gehouden worden, dat men de voortbrenging van een dier bestanddeelen overtuigend bewyst.

VIII. *Wat heeft de ondervinding genoegzaam bewezen omtrent de door Humboldt het eerst beproefde bevordering van de uitspruiting der zaden, door dezelve met geoxygeneerd zeezout-zuur te besproeijen, als ook omtrent andere middelen, welke men, behalve de gewone mest en warmte, heeft aangewend ter bevordering van den groei der planten in het algemeen, en der uitspruiting van zaden in 't byzonder: — in hoe verre kan men uit de Natuur-kennis der planten rede geven van de werking dier middelen: — welke aanleiding geeft ons dat geen, het welk wy'er van weten, tot verdere beproeving van de reeds aangewende of andere middelen: — en welk nut is 'er, uit al het geen de ondervinding reeds desaangaande geleerd of bevestigd heeft, te trekken ter aankweeking van nuttige gewassen?*

IX. *Hoe verre kent men het welzand, voor zoo verre het in*

in verschillende streken van dit Koninkryk, byzonderlyk naby de Kusten van de Noordzee, gevonden wordt: — wat weet men namelyk van deszelfs doorgaande uitgestrektheid en diepte: — van den verschillenden aard, van de dikte en afwisseling van deszelfs lagen: — van deszelfs beweegbaarheid of plaatsveranderingen, en welke reden kan men geven van het geen men somwylen by dezelve ziet gebeuren. — Welke nuttige leeringen of aanwyzingen geeft wyders al het geen men hier van weet aan de hand, het zy by het graven van putten ter verkryging van goed welwater, of by het leggen van fundamente van gebouwen, sluizen of andere gestichten?

X. Daar 'er byna geen werktuig is, hetwelk voor het bestaan en de welvaart van de meest aanzienlyke gedeelten des Ryks nuttiger moet gehouden worden, dan de Windmolen, en dus de volmaking van dit werktuig eene der beste bydragen tot de Vaderlandsche Werktuigkunde zoude opleveren; zoo is de vraag: *Hoedanig moet de inrigting zyn van de hekken der Molen wieken, om doorgaans de meest nuttige bewerking voort te brengen?* De Maatschappij verlangt hier by: 1.) eene opgave van de voornaamste manieren van het steken der hekken, tot hiertoe by de molenmakers in gebruik; 2.) eene vergelyking derzelve onderling, doch vooral met de sinds eenige jaren geëtroijeerde wieken van VAN DYK; 3.) welke manier men op goede theoretische en practische gronden voordeeliger moet houden.

XI. *Daar het groot vermogen van uitwaterende sluizen, en tevens het nut van overlaten tot ontlasting van binnenwater proefondervindelyk kenbaar is, vraagt men eene vergelykende, door proeven bevestigde beschouwing van beider werking, benevens het betoog, in welke gevallen de eene boven de andere te verkiezen zy?*

XII. *Welke is de oorzaak, dat de groei der planten veel sterker door den regen bevorderd wordt, dan door het bagieten van dezelve met regen-, wel-, rivier of grachtwater; zyn 'er middelen om aan deze verschillende wateren dat vruchtbaarmakend vermogen van den regen mede te deelen; en welke zyn dezelve?*

XIII. *Welke gras-soorten verschaffen aan het rundvee en aan de paarden in de zand-, klei- en veenweiden, het meest overvloedig en het meest voedzaam voedsel; en op welk eene wyze kunnen dezelve het gemakkelykst worden aangekweekt en vermenigvuldigd in de plaats van andere planten, welke in die weilanden minder nuttig zyn?*

XIV. *In hoe verre kan men uit de planten, die natuuryk op verschillende gronden, zoo wel onbebouwde als bebouwde, groeijen, de geschiktheid dezer gronden tot de eene of andere bebouwing of beplanting opmaken, en welke*

aanwyzingen geven zy, wat 'er tot verbetering der gronden kan of behoort te worden aangewend?

XV. *Wat is er te houden van de zoogenaamde broodgisting; is zy eene eigene soort van gisting; — welke lichamen zyn voor dezelve vatbaar; — onder welke omstandigheden kan zy plaats hebben; — welke zyn de verschynselen, welke haar vergezellen van het begin tot den einde toe; — welke veranderingen ondergaan de naaste bestanddeelen der lichamen, aan deze gisting onderworpen; — en wat leert men uit het een en ander ter verbetering van de konst van broodbakken?*

XVI. *Wat weet men van de voortteling en huishouding der visfchen in rivieren en binnenwateren, byzonderlyk der genen, die tot spyzen dienen; en wat is daar uit afzeleiden, omtrent het geen men te doen en te vermyden heeft, om de vermenigvuldiging dezer visfchen te begunstigen?*

Voor een voldoende antwoord op de vragen N°. I, IV, V, VI, IX, X, XI, XIII, XIV en XV wordt by den gewonen eerprys nog daarenboven uitgelooft eene premie van 30 dukaten.

XVII. Vermits de Chemische ontleding der Gewasfen, hoe groote vorderingen men ook hierin in latere jaren gemaakt hebbe, echter nog niet tot die volkomenheid gebragt is, dat men zich op derzelver uitkomsten in alle gevallen kan verlaten, daar deze by gelyke bewerkingen dikwyls verschillen, en echter van de zekerheid dier ontledingen de kennis van den aard der planten, van derzelver meerdere of mindere geschiktheid tot voedsels, en van deszelfs geneeskundige krachten grootelyks afhangen, zoo belooft de Maatschappy haren gewonen eerprys, en daarenboven eene premie van 50 dukaten aan den genen, die door eigene proefnsmingen (welke by herhaling goed zullen bevonden worden) de Chemische ontleding der gewasfen tot de meeste volkomenheid zal hebben gebragt, en de volledigste aanwyzing zal hebben ingeleverd van de meest gepaste bewerkingen, om de Chemische ontleding der gewasfen met den minsten omslag en op zoodanige wyze te verrigten, dat men by herhaling dezelfde uitkomsten verkryge?

En dat de drie volgende vragen zyn voorgesteld, om

TE BEANTWOORDEN VOOR 1 JANUARY 1812.

A. Daar de ondervinding en de beoefening der Natuurlyke Historie, gepaard met die der Scheikunde, reeds in het algemeen geleerd heeft, dat overal, alwaar een aammerkelyk onderscheid plaats heeft in de gedaante en het maakfel der bewerk-

werktuigde wezens en derzelver deelen, de bestanddeelen en de scheikundige samenstelling van dezelve ook verschillende zyn; en daar de Maatschappij oordeelt, dat ook de beoefening der Kruidkunde des te nuttiger worden kan, naar mate dezelve tevens met een scheikundig onderzoek der planten verbonden worde; zoo vraagt de Maatschappij:

In hoe verre bestaat 'er eene overeenkomst tusfchen het maakfel en de gedaante der gewassen en derzelver scheikundige samenstelling? en kunnen de verschillende natuurlyke rangen of families der planten ook door scheikundige kenmerken onderscheiden worden? zoo ja, welke zyn dan, dezelve, en kan het opsporen daar van dienstig zyn, om de natuurlyke rangen der planten met meerder zekerheid te bepalen en te onderscheiden?

Het antwoord op deze vraag zal voor voldoende gehouden worden, wanneer het scheikundig onderscheid slechts van sommigen der meestbekende natuurlyke rangen der planten zal zyn aangetoond.

B. Naardien het stelsel van LINNÆUS, betreffende de rangschikking der dieren, in dezen tyd onderscheidene veranderingen ondergaan heeft, en het te duchten is, dat by de steeds toenemende uitbreiding van dit gedeelte der Natuurleere, de moeijelykheden van deszelfs beoefening zullen vermeerderen, en eene schadelijke verwarring de plaats zal innemen van de orde, aan welke dit Systema de Natuurlyke Historie der dieren, zoo algemeen eertyds, verbonden heeft, zoo stelt de Maatschappij de navolgende vraag voor:

Zyn de vorderingen in deze wetenschap thans reeds genoegzaam om een ander Systema in te voeren, het welk zoo veel mogelyk bevryd van willekeurige stellingen, door vastheid en eenvoudigheid van kenteekenen, boven andere uitmunt, en verdienen zoude om algemeen aangenomen te worden? — Zoo ja, welke zyn de grondtrekken van dit Systema? — Zoo neen, welke der thans bestaande stelsels is voor den tegenwoordigen staat der wetenschap te verkiezen: of welken weg moet men inslaan om de genoemde moeijelykheden te voorkomen?

Daar deze vraag tot veel wydloopigheid aanleiding zoude kunnen geven, waar mede men ligtelyk een boekdeel zoude kunnen vullen, is het noodig hier by te herinneren, dat beknopte doch bondige verhandelingen over dit onderwerp ter bekrooning alleen in aanmerking kunnen komen.

C. Daar het eene door ondervinding geftaafde grondregel in den Landbouw is, dat op denzelfden grond onderscheidene gewassen elkanderen behooren afte wisselen, en daar het tot het onderhouden van de vruchtbaarheid der gronden, en het wel blagen der gewassen zelve, van de hoogste aangelegenheid is, dat in dezen eene goede opvolging wordt in acht ge-

genomen, zoo verlangt de Maatschappy: *dat op Natuur- en Scheikundige grondbeginselen, en volgens de ondervinding van den Landbouw, worde aangetoond, in welke orde en opvolging, op de Vaderlandsche klei-, veen-, zand- en gemengde gronden, de onderscheidene gewassen, in dit Koningryk geteeld, met het meeste voordeel op denzelfden akker na elkanderen kunnen aangekweekt worden; inzonderheid welke afwisseling van voederkruiden en andere gewassen op hooge zandgronden, vooral die nieuw ontgonnen worden, dient gevolgd te worden, tot de meeste besparing van mest, en de minste berooving van de vruchtbaarheid van den grond?*

En de volgende vraag, om

TE BEANTWOORDEN VOOR 1 JANUARY 1813.

Eene naauwkeurige Naamlyst der zoogende Dieren, der Vogelen en der Amphibien; die natuurlyke (en niet van elders overgebragte) inwoonders dezer landen zyn, met byvoeging van derzelver verschillende namen in verschillende Nederlandsche gewesten, en de geslachts- en soortskenmerken, volgens het Linnæaansche stelsel zeer kort gesteld, en met aanwyzing van een of meer der beste afbeeldingen van elk dier.

De Maatschappy belooft tevens præmien aan die genen, die daar omtrent intusschen belangryke berigten inzendt, gegevenredig aan de belangrykheid derzelve.

(*Het vervolg en slot in onzen eerstkomenden.*)

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

REDEVOERING. *Oratio de incremento, quod Provida Dei cura, ipsa sæpe bellorum calamitate, bonarum studii artium, benigne adfert, quam habuit E. C. D'ENGELBRONNER, F. U. D. a. d. XXII Nov. 1809. Medioturgi Apud A. P. DE WINTER 1810 pag. VIII en 58.*

In een zeer ongunstig oogenblik kwam de Heer D'ENGELBRONNER in Zeeland, juist gedurende de landing der Engelschen. In die zorgelyke tyden, welke voor de beoefening van Kunsten en Wetenschappen zeer ongeschikt zyn, vervaardigde hy deze redevoering, waartoe het beroep als Rector der Latynsche Scholen te Middelburg, in plaats van den Heer ZIJLEN, hem verpligte.

De

De ongelukkige en benaauwde omstandigheid, waarin Zeeland verkeerde, gaf aanleiding tot de stof van deze redevoering en benam den Heer D'ENGELBRONNER den lust, om het onderwerp, waartoe hy zich te voren bepaald had, te behandelen. Deze redevoering bevat dan eene beschouwing over den aanwas der schoone Kunsten, welke onder de zorg der Voorzienigheid, zelfs door de rampen des oorlogs, meermalen plaats heeft.

Na de onderstelling, dat een ieder zyner toeboorders overtuigd is, dat alle menschelyke gebeurtenissen gewyzigd worden door het bestuur der Goddelyke Voorzienigheid, het geen de nasporing der gebeurtenissen van alle tyden bovenal duidelyk aantoon, bepaalt hy hunne aandacht op dat algemeen werkend beginsel der natuur, het geen aan alle ondermaansche zaken de veerkracht geeft, namelyk de beweging, en hoe integendeel eene aanhoudende rust derzelver dadelykheid en bestaan ontbindt: deze waarheid leerden de Wysgeeren der Ouden in hunne Scholen, als een karakteristieke en kennelyke eigenschap der menschelyke zaken, daar zy de onveranderlykheid aan de Godheid alleen toekenden, en de Grieken waren zoo afkeerig van rust, dat zy den ledigganger en den dwaas met een en het zelfde woord uitdrukten.

De rust vernietigde de Atheensche Republiek; de rust bragt Rome in slaverny; (zoo men namelyk door rust verstaat den onbekommerden toestand van Rome voor buitenlandsche vyanden, vooral na het verwoesten van Carthago). De rust en vrede van vele jaren verzwakten de wel eer magtigste volkeren. — Alle de Burger-oorlogen in Rome bragten de vryheid der Romeinen zoo groot een nadeel en wond niet toe, als de vrede van den listigen AUGUSTUS. — Uit dit standpunt behandelt de Redenaar zyn onderwerp, echter onder die voorwaarde, dat men zich niet als een ingezetenen van een byzondere stad of land, maar als wereld-burger beschouwt; als een mensch, die tot het geheele menschdom in betrekking staat, zoo dat men de gevolgen van den oorlog niet moet afmeten naar den invloed, welken zy op een gedeelte maar op het geheel heeft.

Hierop volgt eene optelling der aanzienlykste volkeren der oudheid, eene herinnering der vermaardste oorlogen door dezelve gevoerd, en eene aanwyzing, hoe de beschaving van het een tot het ander land is overgegaan, hoe volken door het oorlogen onder elkander vermengd en verbonden zyn geworden; hoe de noodzakelykheid en oorlogsdwang aanleiding gaven tot het uitvinden van nuttige kunsten, hoe door het oorlog helden beroemd zyn geworden, hoe het aan velen schryvers stof tot werken van vernuft gegeven heeft; welk een invloed de oorlog op de uitbreiding der talen heeft, en eindelijk hoe vruchtbaar ons Vaderland in mannen van allerhande ta-

talenten geweest is in de oorlogzuchtigste tyden. — Gelyk de verschrikkelijkste verschynfels in de natuur zeer veel toebren-
gen, om het aardryk als nieuwe krachten te geven, en den
dampkring te zuiveren, alzoo schept de oorlog voor 's men-
schen geest, door een' langdurigen vrede menigmaal werke-
loos, nieuwe prikkels tot arbeidzaamheid, en dient menig-
maal ter verbetering van ingellopene misbruiken.

Groot, zegt de Schryver, eindelyk zyn de onheilen des
oorlogs, maar des te aangenamer is het genot des vredes,
des te hooger acht men deszels bezitting, na het doorstaan
der rampen, die de kryg aanregten.

Dit zyn de hoofdpunten van deze redevoering, welke met
gepaste en hartelyke aanspraken, en een gebed aan het Op-
perwezen besloten wordt.

Hierop volgen eenige aantekeningen, die de aangehaalde
plaatsen des schryvers opgeven, het gezag van sommige woor-
den en uitdrukkingen bevestigen, en het geen ter ophelde-
ring en verklaring dient, aanhalen. — Buiten de opgegevene
drukfouten zyn 'er ons nog enkele voorgekomen, die wy
echter den schryver, om de aangevoerde reden in het na-
schrift van zyne opdragt, gedagteekend February 1810, (de op-
dragt zelve is van 27 December 1809) vergeven.

Van harten hopen wy, dat deze nieuw beroepen Onderwy-
zer der Jeugd in zyn voornemen omtrent eene *opzettelyke
behandeling van het leven en schriften van Archimedes*
(zie aantekeningen p. 49) niet zoo zeer te leur gesteld zal
worden, als in de voorgenomene stof zynere redevoering; al-
hoewel wy niet ontkennen, dat ook deze hare verdiensten
heeft.

K U N S T E N.

ROME. Onder het vorig bestuur hadden de Kunst-
naren, in dezen Staat woonachtig, de gewoonte van
elk belangryk stuk voor de kunst, dat zy voortbrag-
ten, openlyk ten toon te stellen. Deze tentoonstelling
had plaats of in de werkplaats van den maker of in
grootte zalen, of ook in kerken. Onder de laatste is
het Pantheon gemeenlyk de plaats, waar die Kunstwer-
ken vertoond worden, welke eenig bybelsch of gods-
dienstig onderwerp voorstellen: men koos daartoe meest-
al de lente, en 'er ging geen jaar voorby of zoodanig
eene tentoonstelling leverde vele stoffe tot bewondering
en oordeelkundige aanmerkingen. In het verloopen jaar
werden 'er twee groote tafereelen, die door twee der
eer-

eerste meesters van de hedendaagsche Romeinsche School geschilderd, en voor de kerk van een' klooster te Plaisance betiend waren, ten toon gesteld. Het een is van den Ridder CAMUCCINI, en heeft ten onderwerpe de *voorstelling van Jezus in den Tempel*; het ander heeft den Ridder LANDI tot maker en verbeeldt *Jezus op den berg van Calvarie, in het oogenblik, dat hy het kruis aan den Cyrener overgegeven heeft*, en waar in hy tot het volk van Jerusaleem zegt: *Ween niet over my* enz. Deze twee stukken, die in derzelver deelen vele schoonheden bezitten, hebben aanleiding tot een groot aantal beoordeelingen gegeven. Over het algemeen hebben de liefhebbers zich voor het eerste en de kunstenaars voor het tweede gunstig verklaard.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 12 van Zomerm. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

<i>Aandelen by Hope & Comp.</i>		<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C.	39½ 40
enz.	98½ 99½	dito dito nieuwe.	39½ 40
<i>Rusland</i> 5 prCt.	74½ 75½	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	98 99
<i>Zweden</i> 5 prCt.	61 63	<i>Engeland</i> . Annuit. 3 prCt.	71½
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	88 92	<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	95 96	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	94½ 95½	Dito Cert. by R. & V.	78½ 79
<i>Ketzer van Oostenryk</i> 5 prCt. niet gen.			zond. Coup.
dito 4½ prCt.	dito.	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	dito.	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	niet genot.

BINNENLANDSCHE.

<i>Nationale Schuldbrieven</i> a 3 prCt.	22 2½	dito Domeinen. 4 prCt.	46½ 48½
dito a 2½ prCt.	20½ 21½	dito Vrywillig a 5 prCt.	33½ 34
<i>Losrenten uit de heffing van</i>		<i>Kon. Negot. van 1807</i> . 6 prCt.	
98 a 3½ prCt.	24½ 25½	met oploop. premie by Af.	
<i>Dito uit de heffing van</i>		losf.	65½ 66½
1800. a 3 prCt.	22 2½	<i>Rescriptien Losb. na den</i>	
dito 1801. a 3½ prCt.	24½ 25½	Vrede.	30 2½
		<i>Agio van de Bank.</i>	pari.

GE-

· **GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.**

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 138; en te *Haarlem* 11, onder welke laatste 5 beneden de 12 jaren en 1 Militair.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

PETERSBURG, den 18den van Bloemaand. De Niewa is eindelyk den 11den van Bloemaand van ys bevryd geworden. Het verdient opmerking, dat zoo lang men lysten van het toevriezen en het losgaan van de Niewa gehouden heeft, de ysgang nooit zoo laat heeft plaats gehad. Wanneer men echter op de overleveringen, die van de eerste bewoners der Stad tot ons gekomen zyn, vertrouwen mag, zou de Niewa in het jaar 1702 eerst op den 16den van die zelfde maand, en dus nog vyf dagen later, geheel zonder ys geraakt zyn.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Zomer- maand	{ BARO- ME- TER.	{ THER- MOME- TER.	{ STREEK DER WIND.	{ LUCHT- GESTELD- HEID.
6	{ 30. 1½ 30. 1½ 30. 1½	{ 51½ 61 52	{ N. N.W. t. N. N. N. W.	{ meest omtrent betrokken.
7	{ 30. 1½ 30. 1½ 30. 1½	{ 53 59 55	{ N. N. W. — —	{ voormidd. betrokken; verders bew. lkt.
8	{ 30. 1½ 30. 1½ 30. 1½	{ 57 62 59	{ N.W. W. N. W. N.W.	{ voormidd. omtrent betrokken; verders bewolkt.
9	{ 30. 0½ 30. 0½ 30. 0	{ 58 65 66	{ O. L. Z. O. N. O. —	{ 's morgens betrokken; verders bewolkt.
10	{ 29. 8½ 29. 8 29. 7	{ 57 72 63½	{ O N. O. O. Z. O.	{ bewolkt.
11	{ 29. 7½ 29. 8½ 29. 9	{ 56 61 49	{ W. N. W. — —	{ helder.
12	{ 29. 9½ 30. 0 30. 0	{ 57 63 51½	{ W. — W. Z. W.	{ bewolkt.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E K O N S T. EN LETTER-BODE, VOOR HET JAAR 1810.

N°. 25. *Vrydag den 22den van Zomermaand.*

B E R I G T E N. U I T L A N D S C H E.

PARYS. De Klasse der Schoone Kunsten van het Keizerl. Instituut, heeft, in eene zeer luisterryke zitting; over de beide pryzen der weltprekendheid uitspraak gedaan. De eene prys, voor een Letterkundig Tafereel van Frankryk in de 18de Eeuw, moest tussehen den Heer VICTORIN-FABRE en den Heer JAY verdeeld worden, maar de Minister van Binnenlandische Zaken, de Heer DE MONTALIVET; verdubbelde den prys, zoodat beide bekroonden denzelven geheel bekwamen; de tweede prys, voor de Lofrede op *Labruyere*; viel den Heer VICTORIN FABRE alleen ten deel. De prys in de Dichtkunst kon niet toegewezen worden, dewyl geen der ingezonden Gedichten denzelven waardig geoordeeld werd. — By deze gelegenheid werd als Prysvraag voor de Dichtkunst herhaald: *De Verfraaijingen van Parys*; en op nieuw opgegeven in hetzelfde vak: *de dood van den Dichter Rotrou*, Schryver van Vincelas, die op zyn 41ste jaar, in zyne geboortestad Dreux, als een offer zyner grootmoedige pogingen, voor zyne medeburgers, by eene belmettelyke ziekte

I. DEEL. Bb Gierf;

tierf; en voor de Weisprekendheid: *Eene Geschiedkundige Lofrede op Michel de Montaigne.*

WEENEN. De Militaire gebeurtenissen van het verleden jaar de buitenlandsche Geneesheeren en Geleerden belet hebbende, om aan de Faculteit van Geneeskunde, in deze Stad, te doen toekomen hunne Verhandelingen, om naar den prys mede te dingen, welke de zelve uitgelooft had aan hen, welke Inlandsche Voortbrengfelen ontdekken zouden, die geschikt zyn, om de Geneesmiddelen te vervangen, welke men uit de beide Indiën trekt, zoo heeft Zyne Majesteit, tot op den laatsten van Herfstmaand van dit loopende jaar, den bepaalden tyd, voor de inlevering der antwoorden op de vyf door de Faculteit opgegeven vragen, verlengd.

BERLYN, den 18den van Lentemaand. Heden overleed een even achtungwaardig Geleerde als Koninklyk Ambtenaar, de Geheime Opper-Justitieraad **ERNST FERDINAND KLEIN**, de Uitgever van de *Annalen der Rechtsgelehrsamkeit* en Schryver van verscheide tot dit vak behoorende Geschriften. Den 3den van Herfstmaand des jaars 1743 (*) werd hy te Breslau geboren, en wydde, sedert 1767, zyn geheele leven aan den dienst van zyn Vaderland, door het bekleeden van verscheide Ambten en aan de Wetenschappen, toe. In 1792 werd hy Hoogleeraar in de Regtsgeleerdheid en Beftuurder van de Universiteit te Halle, doch keerde in 1800 naar Berlyn terug, wanneer hy den post verkreëg, welken hy tot zyn dood waarnam. Sedert 1789 was hy Lid van de Akademie der Wetenschappen en byzonder van de Wysgeerige Klasse. De Pruisische Staat, welk zyne verdiensten, in het vak der Wetgeving erkende, gevoelt nadrukkelyk het verlies, denzelven door zyn overlyden toegebracht.

I N L A N D S C H E.

ELBURG, den 9den van Zomermaand. Op den 1sten, 2den en 4den l. l. had hier het gewoon groot Exa-

(*) Niet in het jaar 1744, schoon men dit in zyne Levensbeschryving, door hem zelve opgesteld, aangeteekend vindt, mag men op den Red. der *Allgemeine Hall. Litt. Zeit.* afgaan.

Examen van het Opvoedings-Instituut en de uitdeeling der Eerebelooningen plaats, in tegenwoordigheid van Z. E. den Heer Graaf van Doggersbank, Stichter en Beschermheer van het Instituut, van de Heeren Ridder van STRAALEN, SERRURIER en HOOFT, Curatoren van hetzelfde, en verders van eenen grooten toevloed van geleerde en aanzienlyke toehoorders.

By het houden van het Examen had men het genoeg, by verscheiden Kweekelingen groote vorderingen te ontwaren in verschillende Talen, Wetenschappen en Kunsten. Men kon het streelende vooruitzicht, dat zy eens kundige en brave leden van de Maatschappy zullen worden, met regt voedsel geven. De Heeren Ridder van STRAALEN, SERRURIER en HOOFT hebben hunne byzondere tevredenheid te kennen gegeven, door aanzienlyke geschenken voor het Kabinet van Instrumenten en de Boekery van het Instituut.

By de uitdeeling der Eerebelooningen werden, na dat de plegtigheid geopend was met eene korte aanspraak, drie weluitgewerkte redenvoeringen gehouden; waarvan de eerste: „*De iis, quae in legenda Historia plurime observanda sunt*:" dat is: „Over het geen men in het lezen der Geschiedenis voornamelyk behoort in het oog te houden:" uitgesproken door C. TIMMERMAN. De tweede: „*De morum Corruptione; praecipua causa interitus Reipublicae Romanae*:" dat is: „Over de Verbastering der zeden, als de voornamste oorzaak van den val van het Romeinsche Gemeenebest:" uitgesproken door H. G. HOEFHAMER. De derde: „*In laudem Homeri, praestantissimi antiquitatis poetae; et optimi morum praeceptoris*:" dat is: Tot lof van Homerus, als een zeer uitmuntend Dichter der Oudheid, en een zeer goed Zedemeester:" uitgesproken door J. F. J. VAN GOENS. De namen der Kweekelingen, die uitgemunt hadden, werden uit het Groot-Boek van verdiensten voorgelezen, en die van hun, die met Medailles vereerd werden, deden daar voor hunne dankzeggingen met veel bevalligheid in verschillende talen. De plegtigheid gesloten zynde, liet zich eene keurige Muzyk, die de werkzaamheden ook afgewisseld had, hooren. De Medailles zyn toegevoezen aan J. F. J. van Goens, H. G. Hoefhamer; M. C. Blok, E. B. Barends, C. Timmerman, S. A. A. Hein, J. H. P. van Kervel, C. L. Kuhn, G. W. De
Bb 2 keth;

keish, H. J. Wynne, B. H. Goudriaan, A. C. Plettenberg, G. van der Kaa, A. Hoen, F. J. Dozy. De vier eerstgenoemde jongelingen zyn in de Klasse d'Honneur. De pryzen van den tweeden rang aan *W. H. Andran, P. C. G. Meurs, D. Ruijtinga, J. Top, P. J. Uilenbroek, C. R. Lelyveld, J. S. van Namen, A. Merker, J. A. Stompff, J. J. Woldorff, G. O. Gorier, K. Klamberg.* De Pryzen van den derden rang aan *H. Hoefhamer, G. P. C. Caulbaut, P. de Wit, A. G. Jonquiere, W. Blom, H. B. Wynne, W. F. Feldman, W. H. Zimmerman, C. F. Nehrkorn, G. F. van Rossum, E. Tulleken, C. W. van Ommeren, C. C. de Virieu.*

Het Zomer-Examen van het Jufvrouwen Instituut alhier, dat ook dezer dagen plaats had, voldeed zeer door de uitmuntende Handwerken en de goede voorde-
ringen in de Fransche taal.

P R O G R A M M A

VAN DE

K O N I N K L Y K E

MAATSCHAPPY DER WETENSCHAPPEN,

TE HAARLEM,

VOOR HET JAAR 1810.

(*Vervolg en slot van bladz. 380.*)

De Vergadering vervolgens overgegaan zynde tot de beoordeeling der antwoorden, die op vragen waren ingekomen, uit

WYSGEERIGE EN ZEDEKUNDIGE WETENSCHAPPEN.

waarvan de tyd der beantwoording op 1 November 1809 verstreken was, bleek het:

I. Dat op de vraag: — *Welke zyn de redenen, waarom de Wysgeeren omtrent de eerste grondbeginselen der Zedekunde zoo zeer verschillen, terwijl zy in de besluiten en plig-*

pligten, uit hunne grondbeginselen afgeleid, meestal met elkanderen overeenstemmen? — waren ingekomen drie antwoorden, waarvan N°. 1. in 't Fransch, tot Zinspreuk hebbende: *La vertu est son but à elle même.* N°. 2. in 't Fransch — *Quidni et nos &c.* N°. 3. in 't Nederduitsch — *aude sapere.* Men oordeelde geen dezer stukken den uitgeoefden eerprys waardig en men vond goed de vraag te herhalen, om beantwoord te worden voor 1 January 1812.

II. Dat op de vraag: — *Waarin bestaat het onderscheid tuschen het verhevene en het schoone? Is dat onderscheid slechts in een verschil van de trappen of graden van eene en d-zelfde soort, of in eene geheele verscheidenheid van twee byzondere soorten gelegen?* — waren ingekomen zes antwoorden, waarvan N°. 1. in 't Fransch, gerekend met het Grieksch deus: *Θαρω &c.* N°. 2. in 't Fransch — *L'etre present contient le germe de l'etre futur.* N°. 3. in 't Fransch — *Le sublime fait d'abord un effet sur nous.* N°. 4. in 't Nederduitsch — Het verhevene werk in magt enz. N°. 5. in 't Hoogduitsch — *Contraria juxta se posita magis elucescunt.* N°. 6. in het Hoogduitsch — *Erhaben und schön.* — De gouden eerprys wierd aan N°. 3. toegekend, waarvan, by de opening van het billet, bleek Schryver te zyn DANIEL BERLINGHIEN, *Ancien Commandeur de Malte, et ancien President de l'Université de Sienne, en Toscane.* — Men vond ook goed N°. 5 en 2 met Zilveren eerpryzen te vereeren, wanneer de Schryvers hunne namen voor Herfstmaand aan de Maatschappij bekend maken. — Volgens eene resolutie, door de Directeuren der Maatschappij in 1808 genomen, wordt nu gemeld, dat deze vraag aan de Maatschappij in 1808 is voorgesteld door derzelver Medelid H. C. CRAS, Profesfor te Amsterdam, aan wien nu, na de bekrooning van het antwoord, volgens dezelfde resolutie, de Zilveren eerpenning wordt aangeboden.

De Maatschappij heeft vervolgens voor het vak van *Wysbegeerte en Zedekunde* deze vraag voorgesteld:

TE BEANTWOORDEN VOOR 1 JANUARY 1812.

Daar het een bekend gezegde is, *dat in de Spreekwoorden de wysheid der volken zich vertoont*, en het van belang schynt, zoo voor de Wysgeerige Menschkunde als Staatskunde, den invloed te onderzoeken, dien de spreekwoorden op de verstandelyke en zedelyke beschaving eener Natie hebben en omgekeerd: zoo vraagt de Maatschappij:

Eene Wysgeerige beschouwing van de meest bekende eijgenaardige en nationale spreekwoorden der Hollandjhe

Bb 3

Na.

*Natie, en tevens een zoo veel mogelyk geschiedkundig be-
toog van den wederzydschen invloed dier spreekwoorden op
de volks-beschaving en het volks-karakter, en van beide
wederom op die spreekwoorden zelve?*

Men verlangt dit onderwerp bepaaldelyk op onze Natie be-
trekkelyk gemaakt te zien.

Voor een voldoende antwoord op deze vraag wordt by den
gewonen gouden eerprys eene premie van 30 dukaten aange-
boden.

De Maatschappy herinnert in het vorige jaar te hebben
voorgesteld de volgende vraag, om

TE BEANTWOORDEN VOOR 1 JANUARY 1811.

*Zyn de beginselen der Zedekunde, die voor byzondere
personen gelden, ook van eene verbindende kracht voor de
Maatschappyyen onderling? zoo ja, welke zyn de meest
afdoende bewyzen voor deze gewigtige stelling, en hoe
wordt die byzondere verpligting, in hare meerdere uit-
gestrektheid, behoorlyk gewyzigd?*

De Maatschappy laatstelyk in de tweede Vergaderig, op
den 20sten van Bloeiimaand gehouden, overgegaan zynde tot
de beoordeeling der antwoorden, ingekomen op vragen, uit

LETTER- EN OUDHEIDKUNDIGE WETENSCHAPPEN.

bleek het: I. Dat op de Vraag: — *Kan het aan Haar-
lem met eenigen grond betwist worden, dat de Konst
om met enkele verplaatsbare letters te drukken, aldaar
voor het jaar 1440 door LAURENS KOSTER is uitgedacht; —
en is niet deze Konst van daar na Maintz overgebracht,
en aldaar verbeterd door letters van tin gegoten voor
de houten letters in plaats te stellen:* waren ingekomen
drie antwoorden, waarvan N°. 1. in 't Nederduitsch tot zin-
spreuk hebbende: *Opinionum commenta delet dies.* N°. 2.
in 't Nederduitsch — *Æquo adeste animo &c.* N°. 3. in 't
Latyn — *Neque oculere debui &c.* Men erkende de be-
kwaamheid der schryveren van N°. 1 en 2, dan men oordeel-
de, dat dezelve aan het geschil te weinig licht hadden byge-
zet, om met den uitgelooften eerprys te worden bekroond.
Men vond wyders goed de vraag te herhalen, met uitloving
van eene premie van 50 dukaten aan den genen, die door
nieuwe of beter gestaafde bewyzen de vraag voldoende zal
hebben beantwoord. Men belooft wyders aan een iegelyk,
die aan de Maatschappy eenig berigt zal hebben medegedeeld,
het

het welk ter nadere opheldering van het een of ander gewigtig punt, de uitvinding der Drukkonst betreffende, dienen kan, een eerprys of belooning, aan de belangrykheid van het medegedeelde berigt geëvenredigd.

II. Dat op de vraag: — *Daar de Talen even min als andere zaken van het zoogenaamd toeval afhangen, noch geheel willekeurig zyn, — uit de vergelyking van verscheidene, vooral oudere talen, aan te wyzen: 1.) Welke die algemeene zaken en hoofdeigenschappen zyn, in welke de meeste talen overeenstemmen: 2.) Welke de voornaamste verscheidenheden derzelver zyn: 3.) Uit welke gronden en redenen die algemeene overeenstemmingen en hoofdeigenschappen, en uit welke oorzaken die onderscheidenheden en verschillen kunnen worden afgeleid en verklaard?* — was ingekomen een antwoord in 't Hoogduitsch, tot Zinspreuk hebbende: *Interpres est mentis oratio, verbis discrepans, sententiis congruens.* Men erkende in dit stuk vele verdiensten, dan men oordeelde hetzelfde echter te onvolledig om met den gouden eerprys te worden bekroond: waarom men goed vond de vraag te herhalen, om beantwoord te worden voor 1 January 1812.

De Maatschappij stelde wyders, voor het vak van *Letteren en Oudheidkunde*, voor dit jaar, deze vraag voor:

TE BEANTWOORDEN VOOR 1 JANUARY 1812.

Is het nuttig, dat in 't algemeen de geschriften der oude Grieken en Romainen, en in 't byzonder hunne Dichtwerken in onze Moedertaal overgezet worden? zoo ja, welke zyn de nuttigheden, daaruit voortvloeiende, en op welk eene wyze moeten de vertalingen vervaardigd zyn, zullen zy het meeste nut te wege brengen?

En zy herinnert in vorige jaren te hebben voorgesteld de volgende vraag, om

TE BEANTWOORDEN VOOR 1 JANUARY 1811.

Men verlangt uit de schriften der oude Grieken en Romainen aangetoond te zien, welke kennis zy gehad hebben van die vakken van Natuurkennis, die tot de proefondervindelyke Natuurkunde behooren: als mede of het ontgezegglyk uit eenige hunner schriften blyke, dat zy betreffende het een of ander vak van proefondervindelyke Natuurkunde eenige kennis hadden, welke sedert is verloren is geraakt, en waarin zulks bestaan hebbe?

En de volgende vraag om

TE BEANTWOORDEN VOOR 1 JANUARY 1813.

Daar het aan eene beredeneerde Antiquarische beschrijving der aloude Begraafplaatsen in het Departement van Drenthe, en het Hertogdom Bremen, bekend onder den naam van *Hunnenbedden*, ontbreekt, heeft de Maatschappij goedgevonden het volgende voor te stellen:

Welke Volkeren hebben de zoogenoemde Hunnenbedden gesticht? In welke tyden kan men onderstellen, dat zy deze oorden hebben bewoond?

Daar de Historien nopens deze Monumenten geene voldoende opheldering opleveren, verlangt de Maatschappij:

1°. Dat men deze Monumenten vergelyke met soortgelyke gedenkteeken in Groot Brittanje, Denemarken, Noorwegen, Duitschland, Frankryk en Rusland voorhanden. 2°. Dat men de Zarken, Urnen, Wapenen, Cieraden, Offergereedschap enz., uit deze Hunnenbedden afkomstig, vergelyke met soortgelyke Zarken, Urnen, Wapenen enz., uit de begraafplaatsen der oude Germanen, Galliers, Slaven, Hunnen- en andere Noordsche Volkeren, waar over PALLAS onderscheidene byzonderheden heeft aangeeteekend.

Voor een voldoende of bestgekeurd antwoord belooft de Maatschappij, by haren gewonen eerprys, eene premie van 30 dukaten.

De vragen, by het laatste Programma herhaald, om opeen onbepaalden tyd te beantwoorden, blyven gecontinueerd. Zie Koninglyke Courant van 2 Juny 1809. Haarlemmer Courant van 6 Juny 1809. Algem. Konst- en Letterbode van 30 Juny 1809.

Laatstelyk herinnert de Maatschappij, dat zy in 1789 besloten heeft op de jaarijksche algemeene Vergadering in overweging te nemen, of 'er onder het geen men aan dezelve, sedert hare laatsvoorgaande algemeene Vergadering, behalve de antwoorden op Prysragen, heeft medegedeeld, eenig stuk betreffende het één of ander vak van Natuurkunde of Natuurlyke Historie gevonden worde, het welk wegens zyne belangrykheid of nieuweheid eene byzondere vereering verdiene, en dat zy, zulks bevindende, aan dat stuk, of zoo 'er meer dan één ontvangen is, aan het naar haar oordeel belangrykste stuk zal toewyzen eene zilveren eerpenning, op den stempel der Maatschappij geslagen, en tevens eene vereering van tien dukaten.

Het zal de Maatschappij aangenaam zyn, wanneer de Schryvers hunne antwoorden, zoo veel mogelijk is, bekorten, door alles daar van af te laten, het welk niet voltrekt tot de hoofzaak, die zy vraagt, behoort: zy verlangt in alles, wat men

haast

haar aanbiedt, duidelykheid met korthed gepaard, en het wel bewezene, van het op losse gronden gestelde, juist onderscheiden te zien.

Geen antwoord zal voortaan, volgens een besluit van Directeuren, ter beoordeeling worden aangenomen, het welk blykt door de eigen hand des Schryvers gesteld te zyn; en zelfs zal eene toegewezene Medaille niet kunnen worden afgegeven, wanneer na de toewyzing de hand des Schryvers in het bekroonde stuk duidelyk erkend wordt.

Het staat ook aan elk Lid vry naar den prys te dingen, onder voorwaarde, dat zyne Verhandeling, gelyk ook het billet, met de letter L geteekend zy.

De antwoorden geschreven op de gewone wyze, met een verzegeld billet, des Schryvers naam bevattende, in het *Nederduitsch, Fransch, Latyn* of *Hoogduitsch*, (doch met geene Hoogduitsche letter) moeten *Franco* gezonden worden aan M. VAN MARUM, Secretaris dezer Maatschappij.

De eerprys der Maatschappij voor het best gekeurde antwoord, op elk van hare vragen, by welke geene verhooping van den prys door eene premie gemeld staat, is eene *Gouden Medaille*, op den gewonen stempel der Maatschappij getlagen met den naam van den Schryver en het Jaartal op den rand; of *dertig Dukaten*, ter keuze van den Schryver. — Het zal den genen, die den Prys behalen zal, of een *accessit* zal bekomen, niet vrystaan zyne verhandeling, welke bekroond is, het zy in zyn geheel of ten deele, het zy apart, of by eenig ander werk, te doen drukken, zonder de uitdrukke-lyke toestemming van deze Maatschappij daartoe te hebben verkregen.

Tot LEDEN zyn verkoren:

JOH. VAN VOORST, *Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, te Leyden.*

N. SMALLENBURG, *Hoogleeraar in de Regten, te Leyden.*

A. H. J. VAN DER PLAAT, *Inspecteur by 's Ryks Waterstaat, Ridder der Rus-Keizerlyke Orde van Verdiensten, te Harderwyk.*

J. F. L. SCHRÖDER, *Directeur-Commandant van het Kadetten Instituut voor de Marine, te Enkhuizen.*

CURT SPRENGEL, *Medicinæ et Botanices Professor, te Halle.*

D. CAR. LUD. WILDENOW, *Historiæ Naturalis et Botanices Professor, te Berlin.*

HENR. ADOLPH SCHRADER, *Medicinæ et Botanices Professor, te Göttingen.*

PAUL HENRI MARRON, *Membre de la Legion d'honneur, President de l'Eglise consistoriale et Ministre Protestant, te Parys.*

BEËORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN,
IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

Bibliotheca Critica. Vol. III. Pars IV. Amstelod.
1808.

PAULI VAN HEMERT, *Epistola ad* DAN. WYTTENBACH,
Vir. Clar. Amstelod. 1809.

Φιλομαθίας τῆ σποράδῃ. A. Miscellanea Doctrina Liber
primus. Amstel. 1809

Epicrisis Confurarum Bibliotheca Critica Vol. III. P.
III. auctore G. L. MAHNE. — Traj. ad Rhen. 1808.

„ Gering is het getal van hun, die met grondige kunde der oude Letterkunde en talen toegerust, door den geest der klassieke Schryvers waarlyk gevormd, en in zuiver en gezond oordeel door de ouden bevestigd, de *Wysbegeerte* slechts zonder vooroordeel en sectengeest aanwenden tot grond en leidraad der taalstudie, tot afleiden en staven der beginfelen van klassischen smaak en geest, ter navorsching en opheldering der oude wetenschap en kunst, geschiedenis en beschouwing: grooter is welligt het aantal der genen, die door formulieren en uitdrukkingen der nieuwe wysgeerige scholen, door gedurig herhaalde philos. gemeenplaatsen, en door stellingen, waaraan slechts haar donker gewaad een' wysgeerigen tooi geeft, aan de philologie die wetenschappelykheid trachten by te zetten, welke zy alleen 'er in missen, en niet te vreden, in duitche, of wel onduitsche taal philologisch - philosophischen onzin voorgedragen te hebben, ook wel in een barbaarsch Latyn hunne wysheid inkleeden, en ons die schoolstieke eeuw herinneren, waarin, offchoon dezelve een' JOANNES SARISBERIENSIS, een BACO, een PETRARCA had, toch de Letterkunde door den wysgeerigen formulierkraam onderdrukt lag. Zulk een misbruik werd voormaals hier en daar met de *Kantiaansche* Philosophie gedreven, en dit mag nog wel hier en daar het geval zyn, werwaarts de nieuwste Philosophie nog niet gekomen is. In *Holland* heeft de Kritische Wysbegeerte onlangs een' lettertwist veroorzaakt, wiens geschiedenis te gelyk met de aankondiging van eenige geschriften, welke van algemeen letterkundigen inhoud zyn, verdient verhaald te worden. Maar het geldt daar niet slechts de aanwending dier Wysgeerte op de philologie, maar hare uitbreiding en heerschappy in 't algemeen.

De Hoogl. WYTTENBACH heeft voor aan dit twaalfde en slootstuk der *Biblioth. Critica*, welke te traag voor de wenschen van alle Letterkundigen voortgezet werd, eene *Epistola* aan zyn' vriend en leerling, den Baron F. G. VAN LYNDEN geplaatst, welke wel iets te lang en woordenryk, maar zeer aangenaam en onderhoudend geschreven is, en de naaste aanlei-

leiding tot den ftyd werd; enz. enz. Een Hollandsch Schryver of Recenfent in een Kritisfch Magazyn (*Criticum Horreum*) was gevallen op dat, het gene de Hr. WYTTENBACH in de Levensbefchryving van RUHNKENIUS, over de *Kantiaanfche* Philofophie gezegd had. Deze wordt bl. lx en volgg. wel te hard behandeld, daar hy toch niet tot de bloote napers van KANT, of tot het gemeen gros van Schryvers kan gerekend worden, en ook een regt had, om zyn verfchil van den Hr. WYTTENBACH, gelyk deze van KANT, voor te dragen.

Hoe hy dit gedaan hebbe, weten wy niet, daar wy dat Journaal niet gelezen hebben. Maar dat de Heer WYTTENBACH zeer door hem moet beleedigd zyn geworden, dat hy deszelfs oordeel over KANT's nieuwe woorden en duifteren ftyl met onregt gelaakt hebbe, en dat de Hr. WYTTENBACH aangezocht zy, om hem te antwoorden, zien wy uit het laafte gedeelte van dit ftuk. (*Het breed berigt van den inhoud van dit deel zelf der Biblioth Crit. gaan wy voorts voorby; gelyk de lange excerpten der andere ftukken en van het gefprek tegen den Hr. v. H. in de voorrede van dat deel.*)

Het geen men vreezen mogt, volgde ras. De boven gemelde aanval des Hr. WYTTENBACH op de Kantiaanfche Philofophie en den Hr. v. H. bleef niet onbeantwoord, en werd beantwoord op een' toon, dien men insgelyks verwachten konde.

v. HEMERT's Brief heeft op den rug des titels, als *motto*, eene lange plaats uit RUHNK. Redev. *de doctore umbratico*, wier toepaffing even duidelyk als fcherp is. De Schr. meende voornamelyk door WYTTENBACH's aanval op zyne perfoon en zyn leven genoopt te zyn, om tegen hem te fchryven. Waarom hy in 't Latyn fchryft, vermeldt hy in eenige tamelyk Onlatynfche volzinnen. Noch de aard van den brief veroorlooft ons, noch het onderwerp lokt ons uit, om het geheel van dit twifchrift, 't welk aan vroegere *inhumane* kibbelaryen der *Humanisten* en *Philofophen* herinnert, te volgen. v. H. randt WYTTENBACH zelfs in zyn eigen humaniftifch vak aan; want, zegt hy. hy heeft flechts eene middelmatige kunde van *poezy* en *metriek*; en daaruit ontftaat oan een dubbele feil in zyne fchriften; dat hy plaatsen van oude Dichters tegen de vermaat emendeert, en [by zyne aanhalingen] tegen de maat zondigt. (Maar uit HORAT. *Ep. I. I.* in fin. voert de Hr. WYTTENBACH flechts de woorden dus aan: *capfaque porrectus aperta*, waar ligt een fchryf- of drukfeil vermoed kan worden; en het zelfde geldt van eene plaats van PROPERT. *nomen quaefitum ab aevo*; en wat de plaats uit de Anthologie betreft, zoo heeft de Hr. WYTTENBACH wel niet te onregt gegist, dat de Dichter de laafte fynaabe van *παῖς* in de caefuur des pentameters en voor de adfpiratie lang kon georuikt hebben.)

.... De brief heeft voorts ook eenige fyne en geestige trekken;

ken; niet zelden wordt party met zyne eigen woorden geantwoord, en vele plaatsen van oude Grieksche en Lat. Schryvers zyn ingelascht, welke de belezenheid des Schr. in dezelve bewyzen, doch niet altyd doelmatig aangewend zyn.

Het antwoord op dezen Brief kon niet uitblyven, en is ongelijk langer en scherper uitgevallen. De Heer W. had reeds in de Voorr. voor het laatste stuk der *Bibl Crit* verklaard, dat hy dezelve wel sloot, maar een dergelyk kritisch werk, zonder zich aan grootte of tyd der stukken te binden, wilde uitgeven. Deze hoop heeft hy vervuld, daar h. nog in het laatst des vorigen jaars uitgegeven heeft: *Philomathias &c...* De voormalige verdeeling is gebleven;... doch in dit eerste stuk moest ditmaal het eerste vak (uifvoerige Beoordeelingen) ledig blyven. *Harum locum occupavit* enz... het antwoord op v. H's *Epistola*, p. 1—155. — Maar wy spreken liefst eerst van het laatste en kleiner gedeelte van dit stuk, wyl het aangenamer is dan het eerste, offchoon ook dit veel leerryks behelze.

.... Het eerste stuk der Philom. heeft het opschrift, *Kατασκευαίαι*... Ook hier heeft de Schr. in den beginne den vorm van gesprek gekozen, welke zich ook door natuurlyke aanvaligheid aanpryst... Maar de beantwoording van den Brief zelf is in een' doorlopenden styl meer uitgewerkt; terwyl de Schr. in dit antwoord den brief zelf op den voet en in dezelfde orde volgt. By 't bestyden van v. H's meening, dat de *Academici* tot de *Dogmatici* behooren, is het duidelyk, dat de Hr. W. de zaak uit het oogpunt en spraakgebruik der Ouden, de Hr. v. H. naar nieuwe en algemeener wyze beschouwt. — Voorts weet de Hr. W. de beschuldigingen, KANT niet verstaan, en niet bondig wederlegd te hebben, zeer goed af te weren. Bl. 76—85 worden de van den tegendinger in het Grieksch, in de aanvoering van Grieksche plaatsen gemaakte feilen, berispt, en bl. 85—122 de nog talryker in den Lat. styl begaan, gecorrigeerd, uit welk gedeelte onze nieuwe Latinisten veel kunnen leeren. Wy bevelen, het gene voorts nog over de verdeeling der Wysbegeerte en der wysheid by de Ouden gezeed wordt, tot eigen nalezen.

Wy beklagen den Hr. W. dat hy in dezen twist is gewikkeld geworden; offchoon zyn welgevestigde roem niet gekrenkt kan worden; zyne meerderheid boven zyne party, in meer dan een opzigt, is onbetwistbaar. Wy herinneren ons, dat reeds voor 38 jaren, toen hy PLUTARCHUS boek *de sera Num. vind.* uitgegeven had, een ongenoemde, wien te antwoorden hy met regt beneden zich vond, hem aanrandde, zonder zyne verdiensten en zyne werkzaamheid te kunnen vermindern; maar wy betreuren toch, dat wel niet zyn gemoedrust, maar toen zyn tyd voor letteroefeningen door zulke gebeurtenissen gestoord wordt (*).

Ook

(*) Zonder ons voor 't overige in deze *buitenlandsche* beoordeeling in te

la.

Ook de *Biblioth. Crit.* heeft dergelyke aanvallen geleden. Een Leerling van W. heeft die voortreffelyk afgeweerd in de *Epicrisis Sc.*.... een geschrift, waaruit voor fynere latiniteit en kritiek zeer veel te leeren is. ....

De eerste der beide Recensenten, waartegen MAHNE gescreven heeft, heeft hem geantwoord, maar W. raad hem: *ut siquid habet otii et quietis, et in rebus studiisque suis fruatur, et quidvis potius, quam responsum ad istiusmodi libellos cogitet.* Wy houden ons verzekerd, dat ook de Heer W. zelt dus handelen zal. De Philologie kan by deze wyze van lettertwisten niet veel winnen; de sectegeest en de schoolphilosophie zal nimmer stand kunnen houden; de ware wysbegeerte zal steeds met de Letterkunde verbonden zyn, gelyk volgens PLATO *philomathie en philosophie* op 't naauwst verenigd zyn; de Philologie, in den geest der Ouden wysgeerig behandeld, zal meer wetenschappelyk worden, de ware humaniteit personele twisten vermyden, waarby ook hy, die het meeste regt heeft, niets wint, en men zich ligt overal bloot geeft, tot spot der kwaadaardigen en tot smart der weldenkenden.

N. Leipz. Lit. Zeit. January 1810. 6 St.

Het Leven van Jezus, een geschenk aan de Jeugd, door J. M. SCHRANT. *Roomsch-Priester* Amsterdam, 1808.

Dit geschrift behoort onder de algemeen nuttige kinderschriften. De Hr. S. teekent zich daarin als een weldenkend en christelyk gezind man. Hy bemerkte aan de kinderen zynner geloofsgenooten, dat het hun aan kennis der heilige Geschiedenis ontbrak, en nam daarom het besluit, om in die behoefte door dit leesboek te voorzien. Tevens zegt hy, andersdenkenden hier door eene proeve te hebben willen geven, dat ook een Katholyk Leeraar algemeen nuttig kunne zyn; en deswege met opzet alles vermyd te hebben, 't geen andere verschillend denkende broederen aanslootelyk zyn konde. Moge het goed oogmerk des Schr. door vlytig gebruik van dit boek bereikt worden! Het smart den Rec. dat de Hr. S. een' tegenstander gevonden heeft, die door zyne aanmerkingen dit nuttig boek heeft willen tegenwerken, en deszelfs invoeren verhinderen. De Hr. S. heelt dezen liefdeloozen tegenstander, die onkruid onder de tarwe zaaijen wilde, op eene nadrukkelyke en krachtige wyze geantwoord, in een afzonderlyk geschrift: *Het Leven van Jezus verdedigd.* Wy ho-

laten, moeten wy toch aanmerken, dat de Hr. v. H. zich over deze vergelyking, en over dit beklag, waarmede men den Hr. W. vereert, met reden mag beklagen, daar de Rec. zelf te voren erkend had, dat de Hr. W. thans de aanvaller, en v. H's Antwoord wel te wachten geweest was. De recensie van de *Trias Epistol.* die nog mogt volgen, zullen wy voorts mede geloufelyk wedergeven.

Pert.

hopen niet, dat zulke dolzinnige yveraars het goed oogmerk des Schr. eenige afbreuk zullen doen.

N. Leipz. Lit. Zeitr. 1810. Januar. St. 9.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 18 van Zomerm. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp. enz.	99½ 100½	Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	38½ 39
Rusland 5 prCt.	72 74	dito dito nieuwe.	38½ 39
Zweden 5 prCt.	59 61	Portugal, by Hope & C.	98 99
Denemarken, Toll. 4 prCt.	83 92	Engeland, Annuiteit. 3 prCt.	71½
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	94½ 95½	Frankryk Geconfolld. renten 5 prCt.	niet genot
dito Kroon 4 prCt.	93½ 94½	Dito Cert. by R. & V.	76½ 77
Keizer van Oostenryk 5 prCt.	33½ 38		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	30½ 31½		
dito 4 prCt.	30½ 31½		

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	19½ 21½	dito Domeinen. 4 prCt.	niet gen.
dito a 2½ prCt.	19½ 20½	dito Vrywillig a 5 prCt.	32½ 33½
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	22½ 23½	Kön. Negot. van 1807. 6 prCt. met oloop. premie by Aflosf.	61½ 63½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	19½ 21½	Rescriptien Losb. na den Vrede	18½ 29
dito 1801. a 3½ prCt.	22½ 23½	Agio van de Bank.	99½

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

Het is algemeen bekend, dat de Romeinsche Geschiedschryver Livius te Padua geboren en gestorven is, doch slechts weinige weten, dat hy honderd en vyftig jaren achter elkander eerbewyzen genoten heeft, die men anders alleen aan Heiligen toebragt. In een onlangs te Padua uitgekomen Geschrift wordt deze zaak op de volgende wyze verhaald. Werklieden, die in het jaar 1413, by het leggen der fundamenten van een huis, in de nabyheid van de Kerk der H. *Justina* groeven, vonden hier een looden kast, die naar eene doodkist geleek. Dezelve openende, vond men inderdaad een zeer wel bewaard lyk daarin. Maar hier moest nu

nu, volgens eene oude overlevering, Titus Livius begraven liggen; hier had men, weinige jaren vroeger, een lyksteen gevonden, waarop zyn epitaphium gesneden was. Nu waren de Paduanen volkomen overtuigd, dat het ontdekte lyk van niemand anders, dan van dien onterfelyken Geschiedschryver zyn konde. De vreugde daar over was zoo algemeen en werd zoo levendig aan den dag gelegd, dat eenige vrome geestelyken, om dezelve te matigen, meenden de openbare magt te moeten inroepen, daar zy begeerden, dat men de beenderen, *als aan een heiden behoorende*, verbrandde. De Overheid voldeed echter niet aan dat verlangen, maar beval, alle overblyfselen van dezen beroemden Paduaan zorgvuldig byeen te verzamelen, en liet die daarop met groote plegtigheid naar het Stadhuis brengen, waar zy met het volgend Opschrift ter bewaring werden nedergelegd.

Osa Titi Livii Patavini unius omnium mortalium iudicio digni, cujus invicto calamo invicti P. R. res gestae conscriberentur.

Dit voorval baarde in geheel Italie groot opzien. *Alphonsus*, Koning van Napels, die, welke uit dankbaarheid voor het genoegen, het geen hem de lezing van Livius verschaft had, zich van harte en voor altyd met *Cosmus de Medicis*, die hem denzelven bezorgd had, verzoende — deze *Alphonsus* had van deze ontdekking hooren spreken, en zond terstond afgevaardigden naar Padua, met oogmerk, om den regterarm van dezen onnavolgbaren Schryver, voor welken prys ook, te koopen. De afgevaardigden bereikten het doel hunner zending, en de regterarm van Livius werd dadelyk naar Napels gebragt, door den Koning met vele eerbewyzingen ontvangen, en langer dan 150 jaren, als eene ware Reliquie vereerd.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 138; en te *Haarlem* 9, onder welke laatsten 4 beneden de 12 jaren.

VOORBEELDEN VAN HOOGEN OUDERDOM.

Den 19den van Lentemaand stierf te Orb eene Jodin, *HANNA WITTIE*, 103 jaren en 10 maanden oud. Zy bragt 13 kin-

kinderen ter wereld, waaronder twee tweelingen; 5 kinderen leven nog. Zy had 28 kleinkinderen, waarvan 'er 6 stierven, en ook 35 achterkleinkinderen, waarvan 'er nog 25 in leven zyn, en telde dus eene nakomelingschap van 76 personen.

In Napels overleed in het huis der Invaliden, zekere JEAN GUERNAND, in den ouderdom van 104 jaren. Hy was te Brest geboren, en had 55 jaren gediend, waarvan 25 onder Fransche Vanen. Zyn geneugen had nog niets geleden; hy herinnerde zich nog zeer naauwkeurig zynen eersten veldtocht en sprak verstandig daar over. Hy was zeer groot en gezond, en had, toen hy stierf, nog geen tand verloren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

By de jongste aardbeving op het eiland *Candia*, waar door de hoofdstad van dien naam geheel verwoest is, zyn aldaar meer dan 2000 menschen verpletterd, de overige zyn nog onder den blooten hemel buiten de Stad. In de Hoofdstad van het eiland *Canea* zyn slechts eenige huizen beschadigd.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1870. Zomer- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
13	{ 30. 0 30. 0 29. 9½	{ 57 64 55	{ W. Z. W. — Z. W.	bewolkt; zeer windrig.
14	{ 30. 0 30. 0 30. 2½	{ 54½ 66 51½	{ W. t. N. W. N. W. N. N. W.	harde wind; bewolkt; buijige lucht.
15	{ 30. 2½ 30. 2 30. 1	{ 55 57 52	{ W. W. N. W. N. W.	zeer windrig; bewolkt; namiddag iets buijig.
16	{ 30. 0 30. 0 29. 9½	{ 52 54½ 1	{ N. N. W. — —	betrokken; windrig.
17	{ 29. 9 29. 9 29. 9	{ 52 53 52	{ N. N. W. — —	betrokken; voormidd. regenachtig.
18	{ 29. 9½ 30. 0 30. 0½	{ 53 58 50	{ W. N. W. — Z. W.	wolken.
19	{ 30 30. 0 30. 0	{ 57 61 58	{ Z. Z. W. Z. W. —	harde wind; betrokken; voormidd. tusschen beide regenachtig.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PR.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 26. *Vrydag den 29den van Zomermaand.*

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

CHRISTIANIA. Daar de reeds vroeger meermalen behandelde Vraag, over het oprigten van eene Univerfiteit in Noorwegen, weder verlevendigd werd, heeft binnen kort een inwoner dezer Stad 400 Thalers voor de beste Verhandeling, over dat onderwerp, uitgelooft. Nu heeft een andere Vriend zyns Vaderlands, dezen prys met 600 Thl. vermeerderd, en beide pryzen zyn in handen gefield van het Topographifche Gefelfchap alhier, het welk de inkomende Verhandelingen zal beoordeelen. Voornoemd Gefelfchap heeft nu dezen Prys van 1000 Thalers aan de beste beantwoording der volgende Vragen toegedacht: 1.) Behoeft Noorwegen eene eigen Univerfiteit? 2.) Hoe en waar was zy het doelmatigst aan te leggen? 3.) Wat wordt tot de oprigting en inftandhouding eener Univerfiteit in Noorwegen gevorderd, en van waar zullen de daartoe benoodigde gelden genomen worden? Voor den eerften van Hooimaand dezes jaars, moeten de Verhandelingen, in de moedertaal, ingekomen zyn, die naar dezen Prys willen dingen.

I. DEEL.

Cc

Ko.

KOPENHAGEN. Den vierden van Zomermaand des verleden jare, verloor deze Stad een van zyne bekwaamste Kunstenaren; de Koninklyke Historieschilder, Professor aan de Kunst-Akademie en Ridder van de Dannebrog-Orde. NICOLAI ABILDGAARD, overleed in den ouderdom van 66 jaren. Hy beoefende de Schilderkunst op de Kopenhaagsche Akademie van 1766—1772, en gebruikte het bekomen reisgeld tot eene Reis naar Italië enz. Na zyne terugkomst in 1777, verschaftte hem het Stuk: *Koning Svends loskoopng*, de aanneming by de Schilder-Akademie. Andere opmerkelijke Stukken van hem zyn: *Socrates*; *Jupiter het menschelyk loswegende*; *de Schepping der Wereld*, volgens Orpheus enz. Behalve verscheide Twistschriften, heeft men van zyne hand eene *Verklaring van de marmeren tafel met de beeldienis der Zon in de Maatschappelijke Verzameling in Rome* 1793, en eenige berigten van eene Schildery van *Correggio* 1798. Beide stukken staan in de Deensche Minerva. Hy laat verscheide bekwame Leerlingen na, onder welke zich vooral de beroemde THORWALDSEN onderscheidt.

ROME. De Akademie der schoone Kunsten en Wetenschappen alhier, heeft de volgende Vraag ter beantwoording opgegeven: Hoedanig is tegenwoordig de Staat der Muzyk in Italië; welke oorzaken, zouden, schoon zy tot nog toe tot geen aanmerkelyk verval aanleiding gaven, echter weldra dit kunnen uitwerken, en welke zyn de beste middelen, om dit verval voortekomen? De beste Verhandeling zal openlyk bekroond worden en derzelver Schryver 25 Dukaten tot Prys ontvangen. Reeds verscheide Geschriften zyn hierop ingekomen, doch de tyd van beoordeeling is nog niet verschenen.

PARYS. Van de nieuwe Theorie over het Zenuwstelsel, de werkingen van den Hersens en de daarop gegrondveste leer der Organen, van de Hn. GALL en SPURZHEIM, zien hier de twee eerste afdeelingen van het eerste Deel het licht. Het behoort onder de byzonderheden van dezen tyd, dat dit Stelsel van twee Duitschers in de Fransche taal het eerst wordt publiek gemaakt, en wel hier, waar het als het ware de vuurproef van de scherpzinnigste bestryders heeft moeten ondergaan.

Den

Den 28sten van Lentemaand l. l. overleed alhier de Heer P. NICOLEAU, Bibliothecaris van het S. adhuis, in den ouderdom van zesenzeventig jaren. Aan den voer der Pyreneën geboren, had hy te Toulouse uitmuntend zyne studiën volbragt, en reeds vroeg verscheide pryzen by de Akademie der *Jeux Floraux* behaald. Twee Verhandelingen van zyne hand, de een over de Ydelheid, de ander over den Smaak, werden eenigen tyd daarna by de Akademie van Rouen bekroond. In 1785 viel het oog op hem, om hem een gedeelte der opvoeding van den Dauphin toetevertrouwen; maar de vervallen staat zynen gezondheid veroorloofde hem niet, dezen eervollen post aantemen. De Wetenschappen zyn hem eene *Traité d'Algèbre* verschuldigd, het welk in 1770 gedrukt werd en by alle Wiskundigen een gunstig onthaal genoot. Tot Bibliothecaris van het Departement. in het vyfde jaar der Rep., benoemd, vond hy in dezen met zynen smaak overeenkomstigen post, de rust, welke hy behoefde, en had genot daarvan, tot dat een algemeen verval van krachten het einde maakte aan eene borstikwaal, aan welke hy federt verscheide jaren leed.

I N L A N D S C H E.

AMSTERDAM, den 21sten van Zomermaand. By een Koninklyk besluit van heden is geaprobeerd de door Rector en Profesoren, uitmakende den Senatus Academicus van de Hooge School te Groningen, gedane benoeming van den Hoogleeraar J. R. VAN EERDE; tot *Rector Magnificus* der Hooge School aldaar.

De Minister van Binnenland'sche Zaken, als daartoe door Zyne Majesteit den Koning geautoriseerd, brengt by dezen ter kennisse van het publiek, dat Hoogstdezelve, by Besluit van den 17den van Bloecimaand 1810. N°. 6, uit krachte en onder hoede van de Wet van den 26 van Lentemaand 1809, op het verleen van *Octrooijen* op nieuwe uitvindingen, ontdekkingen en ver-

verbeteringen binnen dit Koningryk *geëmaneerd*, vóór den tyd der vyftien eerstkomende en op elkander volgende jaren, aan *Andries Nisters*, Konstfmit, wonende te Amersfoort, heeft verleend *Octrooi*, op zekere door hem uitgevondene, uit- en inschuivende, of verlengen verkortbare Rydtuig-Asfen, geschikt om rydtuigen in allerlei verschillende sporen te kunnen doen ryden, ten einde dezelve Rydtuig-Asfen alléén, en met we- ring van alle anderen, in dit Koningryk, gedurende gezegde vyftien jaren, op zoodanige wyze als hy zal goedvinden, te mogen maken, of doen maken, mitsga- ders te verkoopen of te doen verkoopen, met verbod aan allen en een iegelyk ander Ingezeten van dit Ko- ningryk, om op eenigerlei wyze, in het geheel of ten deele, deze Asfen te mogen namaken, of doen nama- ken, dezelve elders nagemaakt zynde, binnen dit Ryk intebrenge, of te doen inbrengen, mitsgaders te ver- koopen of te doen verkoopen, enz.; alles met uitdruk- kelyke verklaring nogtans, dat deze aan hem *Andries Nisters* verleend wordende begunstiging, niemand, wie hy ook zy, binnen dit Ryk zal uitsluiten, van de be- voegdheid, om insgel. ks *Octrooi* te mogen vragen, en te verkrygen, wanneer door zoodanig iemand, aan de bedoelde werktuigen, eene wezenlyke en belangryke verbetering mogt worden gevonden en gemaakt.

Amsterdam, den 23 van Zomermaand 1810.

De Minister voornoemd,

VAN DER CAPELLEN.

KORT VERSLAG DER WERKZAAMHEDEN VAN DE
KLASSE DER WIS- EN NATUURKUNDIGE WE-
TENSCHAPPEN VAN HET FRANSCHE INSTI-
TUUT, GEDURENDE HET JAAR 1809.

(*Gestrokken uit een berigt deswegens gedaan door
den Hr. DELAMBRE, perpetuellen Secre-
taris derzelve Klasse.*)

(*Vervolg en slot van bladz. 374.*)

De Heer CUVIER trad moedig op de door hem in-
geflagen Geölogische loopbaan voort; hy voltooide on-
der

der anderen, met den Hr. BRONGNIART, de *Mineralogische Geographie van de ommestrecken van Parys*, en vestigde voorts zyne aandacht op de beenderachtige *breccia* aan de kusten van de Middellandsche Zee. Deze zonderlinge rotfen, die men te Gibraltar, by Terruel in Arragon, te Certe, te Antibes, Nizza, op Corsika, aan de kusten van Dalmatie en op het Eiland Cerigo vindt, werden in spleten gevormd van opeengepakte kalksteen, welke voornamelyk den grond dezer verschillende streken uitmaakt; en zy bestaan alle uit dezelfde grondstoffen; namelyk: een rood tigchel cement voegt talryke stukken beenderen en de overblyfselen van kalksteen, waarin de *breccia* besloten is, op en aan elkander. De beenderen in deze rotfen behooren alle tot grasetende dieren, die meestal bekend zyn en zelfs nog op die plaatsen leven; men vindt deze met schelpen uit zoet water vermengd; het geen aanleiding geeft, om te denken, dat deze *breccia* jonger is dan van het laatst verblyf der Zee op onze vaste landen, maar echter met betrekking tot ons zeer oud, dewyl ons niet blykt, dat 'er nog heden soortgelyke rotfen gevormd worden, en dat zelfs eenige, zoo als die op Corsica, onbekende dieren bevatten. Behalve vele andere belangryke opmerkingen wegens verschillende beenderen en houten, leverde ook de Hr. CUVIER een byvoegfel op zyne Verhandelingen over de *Delfstoffen van Montmartre*, waarin de afbeelding en beschryving van een *Ornytholith* voorkomt; eindelyk deelde de Heer SAGE eene beschryving van eenige *Carpolithes* of versteende vruchten mede.

Ook de Kruidkunde vond dit jaar hare beoefenaren; de Heer DE JUSSIEU vormde eene nieuwe orde van planten, onder den naam van *monimia*, onder welke de volgende soorten, de *ruizia*, de *monimia*, de *ambora* en mischien de *atrosma*, de *pavonia* en de *atherosperma* behooren. — De Heer PALISOT-BEAUVOIS maakte eene nieuwe rangschikking in de *gramina*, op derzelver verschillende bewerktuiging gegrond. — De Hr. LABILLARDIERE leerde de klasfe eene nieuwe plant uit het geslacht der *palmboomen* kennen, waarvan hy eene soort maakt, onder den naam van *ptychosperma*. In nieuw Ierland werd dezelve door dien Heer ontdekt; hy wordt dikwyls zestig voeten hoog, maar de stam blyft twee of drie duimen in diameter, waarom

hy den naam van *Gracilis* draagt. — De Hr. LAMOUR-ROUX bood der klasfe een zeer uitgebreid werk over de *zeeplanten* aan; de Hr. MIRBEL zette zyne onderzoekingen wegens de *physiologie vegetale* voort, en ondernam andere over de *uitspruiting der Nelumbo*, waarvan hy in eene Verhandeling verflag deed; gelyk ook de Heer POITEAU een ftuk over de *uitspruiting der Gramina* aan het oordeel der klasfe onderwierp.

By de nasporingen van den Hr. CUVIER, wegens opgedolven dieren, voegt hy dikwerf inleidingen, die de eigenlyk gezegde Dierkunde betreffen en hare beoefening bevorderen. Zoo behandelde hy dit jaar de osteologie der Zeekoe en onderscheidde deze diersoort van andere, waarmede dezelve dikwyls verward wordt; en gaf in eene andere Verhandeling over de *Katten*, de osteologifche kenteekenen van den kop der verfchillende verfeidenheden van die foort op.

De Heer GEOFFROY had reeds langen tyd onder den naam van *Atèles*, eene afzonderlyke foort van de *Apen zonder duimen aan de handen* gevormd, welke men tot nog met de fapajous verwarde; hierby heeft hy weder twee nieuwe verfeidenheden gevoegd, de een den naam van *Araenoïde* en den ander dien van *Encadree* gevende; de eerfte is rosachtig van kleur en alleen door EDWARDS en BROWN opgemerkt; de tweede geheel nieuw, zynde zwart, met witte haren om het aangezigt. Ook maakte deze Heer de klasfe met eene nieuwe vogelfoort, door hem *Cephaloptère* genaamd, bekend, die eenige overeenkomst met den *Corvus Nudus* en *Corvus Calvus* moet hebben, en gaf eene betere befchryving, dan tot nog voorhanden was, van den Mexicaanfchen Vogel, bekend onder den naam van *Cariama*; achtende, dat dezelve eene afzonderlyke foort, onder den naam van *Microdaetylus*, behoort uittemaken. Ook de *Schildpadden* leverden voor den Hr. GEOFFROY ftof tot eene zeer belangryke Verhandeling op; eene diersoort, welke ten blyke van de vorderingen der dierkunde in deze latere tyden mag ftrekken, daar men binnen twintig jaren het getal der bekende verfeidenheden, van dertig op ten minfte zestig gebragt heeft: dit bewyst onder anderen het werk van den Hr. SWEIGER, de klasfe aangeboden, waarin hy poogt eene *algemeene Monographie van alle de Schildpadden* te leveren.

De

De klasfe der *Vifchen* werd ook met veel nieuwe foorten verrykt. De Hn. RISSEAU en DE LA ROCHE hebben hunne waarnemingen ten dezen aanzien medegedeeld. De Heer VON HUMBOLDT, die afzonderlyk ook zyn onderzoek, in Amerika gedaan, naar de *ademhaling van den Krokodil met een' gepuntten muil*, leverde, deed gezamenlyk met den Hr. PROVENÇAL nasporingen en proeven wegens de *ademhaling der Vifchen*, welker befchryving en uiflag voor den Physiologifchen Dierkundige van het uiterfte belang zyn. Ook de *Zwemblaas* dezer diersoort leverde aan beide deze Heeren en den Hr. DE LA ROCHE en ook aan den Hr. CUVIER eene ryke ftoffe ter behandeling op; terwyl nog eene afzonderlyke Verhandeling van den Hr. PROVENÇAL vermelding verdient, over de *ademhaling der zoogende dieren*, van welke men de zenuwen van het achtste paar doorgesneden heeft.

De Heeren MAGENDIE, DELISLE, VAUQUELIN en SAGE hebben zoo met elkander als afzonderlyk proeven op het vergift genomen, waarmede de Indianen hunne pylen beftryken, en daarvan aan de klasfe berigt gedaan (*).

Een jong Geneesheer, NYSTEN, heeft de uitwerking onderzocht, welke verfchillende luchtfoorten, in de bloedvaten der dieren gebragt, hadden, en van zyne genomen proeven verflag gedaan.

De Hr. DESESSARTZ las de gefchiedenis voor eener befmettelyke ziekte, die in drie naburige dorpen ter gelyker tyd heerschte. De meergenoemde Hr. SAGE bood de klasfe eenige aanmerkingen aan over de middelen, om den fteek, door den Pieterman toegebragt, te genezen, en eene befchryving der uitwerkfeilen van het gift der Tarantula, met de middelen ter genezing daarvan, in Spanje te werk gefield. Beide middelen beftaan in het uit- en inwendig gebruik van een vlugtig alcali.

De Hr. TENON verrykte dit jaar wederom de Heelkunde met waarnemingen zyner praktyk; en deelde drie Verhandelingen mede, de een over de *fchilfering der beenderen*, de ander over het *trepaneren* en de laafte over eenige *Breuken*. De Hr. PELLETAN leverde belangryke waarnemingen over de *Slagaderbreuken*

en

(*) Zie Letterbode 1809. D. II. bl. 403.

en derzelver geneeswyze; de Hr. LABREY eene Verhandeling, over de noodzakelykheid, van, by gescho-
ten wonden, gevolgd door koudvuur in de leden, niet
met het doen der operatie te wachten, *tot dat het koud-
vuur staat.*

Over den arbeid van den Hr. YVART, loopende over
de middelen, om den Landbouw te verbeteren, door
grondvereffeningen (*asfolemens*), welke by de klasfe
was ingezonden, heeft de benoemde Commisfie een
zeer gunstig rapport uitgebragt.

Over den kalen Cypres (*Cypres-chauve*) las de Hr.
DE CUBIERE eene Verhandeling voor; ten einde des-
zelfs aankweeking te bevorderen. De Hr. LEBLANC,
die verscheide jaren in Amerika doorbragt, deelde zy-
ne gedachten mede, over het gemak, waarmede menden
Vigogne (onder den naam van *Camelus laniger* by de Na-
tuurkundigen bekend), op de Alpen en Pyreneën zou kun-
nen naturaliseren, en over het gebruik, dat men van de
wol dezer dielen kan maken. Ook las de Hr. POYFÈRE
DE CERÉ een berigt, over de *wasching der supersyne
wollen in Spanje*, voor, en over het *waschhuis van
Alfaro* dicht by Segovia. Eindelyk deelde de Hr. PER-
CY, medelid der klasfe, wetenswaardige opmerkin-
gen, over het *maken van Amphores en Alcaz-
ras*, waarvan de Spanjaarden zich bedienen, om hunne
dranken te verkoelen en vochten te bewaren, mede,
daarby gewigtige bedenkingen voegende, over het nut,
dat wy van deze soort van varen zouden kunnen trek-
ken, en over den invloed, welken zy op de in zich be-
vatte vochten hebben.

P R O G R A M M A
VAN HET
U T R E C H T S C H
G E N O O T S C H A P
VAN
KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.
VOOR HET JAAR 1810.

Woensdag den 6den van Zomermaand 1810 werd de ge-
wone Jaarlykche Vergadering van alle de Leden des Genoot-
schaps

schaps gehouden, in welke de Heer Profesfor "DE RHOER", als Voorzitter, na dezelve met eene gepaste aanspraak geopend te hebben, verslag deed van den tegenwoordigen staat van het Genootschap.

In het Jaar 1807 zyn twee gewone Prysfragen uitgeschreven:

I. Welken invloed hebben de Kruisvaarten op den toestand van de Burgermaatschappij in ons Vaderland gehad?

II. Daar de vergelykende Ontleedkunde in onze Dagen door zoo vele kundige Mannen beoefend is, en ons tot eenen hooger trap van kennis aangaande de werkingen van de onderscheidene Ligchaamsdeelen der Dieren heeft gebragt, verlangt het Genootschap een stelsel van Veeziektekunde, op deze gevorderde Ontleedkunde gebouwd, en in waarde aan de werken, over deze laatsgenoemde Wetenschap voor handen, geëvenredigd; vooral van de Ziektekunde der Dieren, waarbij het algemeen welzijn het meeste belang heeft, namelyk der Paarden, Runderen en Schapen.

beide met uitloving van den gewonen eereprys van eene Gouden Medaille of 30 Dukaten:

Op de II. vraag zyn geene Verhandelingen ingekomen, doch de I. vraag, betreffende de *Kruisvaarten*, is op den be hoorlyken tyd beantwoord door twee Verhandelingen, beide in de Hollandsche Taal geschreven, van welke de Verhandeling N°. 1, onder de Zinspreuk: *Les Siècles ont influé sur les Siècles, les Nations sur les Nations, les vérités sur les Erreurs, les Erreurs sur les vérités*. THOMAS. volgens het eenparig oordeel der Adviseurs is waardig gekeurd, om met den uitgelooften eereprys te worden bekroond; waarop het billet, by deze Verhandeling ingezonden, is geopend, en daar uit gebleken, dat de Schryver daar van was RUDOLPH WILLEM JACOB BARON VAN PABST tot Bingerden, te Emmenrik aan den Rhy, aan welken derhalve de Prys eener gouden Medaille of 30 Dukaten is toegewezen.

Op de vraag, eerstelyk in 1804, en andermaal, met uitloving van een' dubbelen Prys eener Medaille van 60 Dukaten of derzeiver waarde in 1807 voorgefeld:

Waarin bestond voornamelyk de weelde (luxus) der Inwoneren van de Vereenigde Nederlanden, by de oprigting

van het Gemeenebest, indien men door weelde verstaar eene besteding van zyne rykdommen alleen tot genoeg, en dus boven het genot tot eigene behoeften, en die van anderen, in den ruimsten zin van nooden is? Hoedanig was haar voorzigtig tot op dezen tyd? Waar in was haar invloed voordeelig, waar in nadeelig, voor den Burgerstaat in het gemeen?

is voor den 1. van Wynmaand des afgelopen Jaars eene Verhandeling, in de Hollandfche Taal, ingekomen, onder de Zinspreuk: *Sollt aller Irrthum ganz verschwinden, so wär es schlimm ein Mensch zu seyn.* GELLERT. welke al mede door alle de Adviseurs der bekrooning is waardig gekeurd. By de opening van het billet vond de Vergadering den naam van den Schryver JACOB VAN MANEN, Adzn. Hoofdschout der Stad RHENEN,

aan welken dan ook de uitgelooft dubbele Prys is toegekend.

Uit het vak der *Staatkundige Huishoudkunde (Oeconomia Politica)* zyn geene Verhandelingen ingekomen.

“ Het Genootschap stelt tot eene nieuwe Pryspraak voor, met uitloving van eene gouden Medaille van 30 Dukaten, of derzelve waarde, ter keuze van den bekroonden Schryver, om beantwoord te worden voor of op den 1. van Wynmaand 1812:

Welken invloed heeft de Vaart en de Koophandel op Oost- en West- Indiën gehad op het vermogen en de bevolking van de Vereenigde Nederlanden, zoo als ook op de Levenswyze en de Zeden der Ingezetenen?

Ook wordt de vraag, welke dit Jaar niet beantwoord was:

Daar de vergelykende Ontleedkunde in onze Dagen door zoo vele kundige Mannen beoefend is, en ons tot eene hooger trap van kennis aangaande de werkingen van de onderscheidene Ligchaamsdeelen der Dieren heeft gebragt, verlangt het Genootschap een stelsel van Veeziekte-kunde op deze gevorderde Ontleedkunde gebouwd, en in waarde aan de werken, over deze laatstgenoemde Wetenschap voor handen, geëvenredigd; vooral van de Ziekte-kunde der Dieren, waarby het algemeen welzyn het meeste belang heeft, namelyk der Paarden, Runderen en Schapen.

andermaal met uitloving van den dubbelen Eereprys van 60 Dukaten, of wel dezelfde somme in geld, voorgesteld, om al mede

mede voor of op den 1. van *Wynmaand* 1812 te worden beantwoord.

De uitspraak omtrent de beantwoording dezer beide vragen zal geschieden in de algemeene Vergadering van 1813.

Eindelyk belooft het Genootschap wederom eene Gouden Medaille van 20 Dukaten, of derzelver waarde, benevens eene Zilveren Medaille op den gewonen Stempel, aan de Schryvers der beste en daar naast bykomende Verhandelingen over het een of ander Stuk uit het vak der *Zedekunde*, welke voor of op den 1. van *Wynmaand* 1811 zullen worden ingezonden, waar van de uitspraak zal geschieden op de algemeene Vergadering van 1812.

Herinneringen :

Het Genootschap hoopt, tegen den 1. van *Wynmaand* dezes Jaars 1810, antwoorden te zullen ontvangen op de Prys-vrage, in 1808 met uitloving van den gewonen eereprys van 30 Dukaten uitgeschreven :

Hoe moeten de openbare Tucht- en Werkhuizen in het Koninkryk Holland ingerigt worden, ten einde dezelve op de minst kostbare wyze meest tot verbetering van de Zeden der Tuchtelingen strekken kunnen; de locale omstandigheden, zoo van aanwezige daar toe geschikte gebouwen, als van de gelegenheid tot nuttige werkzaamheden daar by in acht genomen zynde?

gelyk hetzelfde insgelyks het genoegen hoopt te hebben, om tegen den zelfden tyd Verhandelingen te ontvangen over het een of ander stuk uit het vak der *Landhuishoudkunde* (*Oeconomia Ruralis*), ten einde aan de best gekeurde van dezelve den uitgelooften Prys eener Gouden Medaille van 20 Dukaten, benevens een *accessit* der Zilveren Medaille aan de in waarde naast bykomende, te kunnen toewyzen.

De uitspraak moet geschieden op de algemeene Vergadering in 1811.

Ook is in het verleden Jaar 1809 tot eene Prysfrage voor-gefeld :

Op te geven, op welke wyze men het thans afgeschafte Romeinsche Regt, als eene Inleiding tot de Regtsgeleerdheid, en tot het hedendaagsche burgerlyke Wetboek aan de studeerende jeugd zou kunnen uitleggen? Met dien verstande, dat het geen thans geheel in onbruik is geraakt, bloot uit een Oudheidkundig oogpunt werd beschouwd, en het overige, als onwrikbare principes van het Regt, waaruit alle bronnen van Regtsgeleerdheid vloeijen, aan-
ge-

getoond, en tot de applicatie behandeld werd, door deszelfs overeenkomst met de vastgestelde Wetten.

als mede andermaal, met uicloving van den dubbelen eereprys, de vraag, welke eerst in 1806 was voorgesteld:

Indien de twee halfronden onzer Aarde het Noorderlyke en Zuidelyke) eenigzins in gedaante, grootte of in beide onderling verschilden, welke Astronomische verschijnselen zouden hieruit geboren worden; en kan niet in het byzonder het bestendig verschil tuschen de Zomer- en Winter-waarnemingen van de schuinite der Eklipctica van deze oorzaken worden afgeleid?

De beantwoording dezer twee vragen moet geschieden voor of op den 1 van *Wynmaand* 1811, en de uitspraak op de algemeene Vergadering van 1812.

Alle Verhandelingen, welke naar een Prys dingen, mogen niet geschreven zyn met de eigene hand van den Schryver maar moeten geschreven zyn met de hand van een ander, en, in plaats van den eigen naam des Schryvers, moeten zy geteekend zyn met eene Zinspreuk, met byvoeging van een verzegeld Billet, het welk dezelve Zinspreuk ten opschrift heeft, en waar in des Schryvers Naam en Adres zeer duidelyk eigenhandig gemeld staan; ook moeten de Verhandelingen, in het Nederduitsch, Hoogduitsch, Engelsch, Fransch, of Latyn opgesteld, duidelyk met Italiaansche Letteren geschreven zyn, en vragsvry toegezonden worden aan den Secretaris van dit Genootschap, Profesfor Rossyn, te *Utrecht*, zullende de Verhandelingen, die na den gestelden tyd gezonden worden, met opzigt van den Prys, in geene aanmerking worden genomen.

De Billetten, tot die Verhandelingen behoorende, aan welke een Prys wordt toegewezen, zullen alleen geopend, en de overige ongeopend verbrand worden.

Eindelyk herinnert het Genootschap, dat by Art. 2 der wetten is gestatureerd, dat *het Genootschap van alle Verhandelingen en Geschriften altyd eigenaar blyft*, en dat niemand dezelve, of geheel, of ten deele, of by eenig ander Werk zal mogen laten drukken; zonder toestemming der Directeuren.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Disertatio Antiquario-Juridica inauguralis de Romanorum ponderibus et men-*

mensuris quam &c. &c. pro gradu Doctoratus summissa in utroque jure Honoribus et privilegiis in Universitate Regia Hollandiæ publico examini submittit BERNARDUS VAN LAAR. *Harlemensis.* Die xii Maji 1810. Lugd. Bat. ap. van Laar et Herdingh. 1810. pagg. iv, 126. 8°. maj.

Een der moeilijkste gedeelten der Oudheidkunde is de Penningkennis en die der Maten en Gewigten; deze oefening vordert, behalve een groot geduld, een uitgebreide lektuur en juist oordeel, vooral daar de oude Schryvers menigmaal omtrent hetzelfde onderwerp verschillen, en de Maten en Gewigten van verschillende volken en tyden onder elkander verschillen: naar het ons voorkomt bezit de Schryver van deze *inaugurale Disfertatie* eene groote maat van voorgenomde gaven — overal treft men de duidelykste sporen aan van belezenheid, een naauwschiftend oordeel, en uitgebreide letterkunde — en wy houden ons verzekerd, dat de geleerde VAN LAAR allen, die de Oudheidkunde beoefenen en hoogschatten, met deze schoon gestelde en geschrevene Verhandeling een' wezenlyken dienst zal gedaan hebben.

Daar de zamenhang niet toelaat enkele stukken ten bewys aantehalen, zullen wy slechts eene korte opgaaft van den inhoud geven: de Verhandeling bevat drie hoofddeelen; het eerste handelt over de gewigten door de Romeinen gebezigd; de Schryver begint met het pond (*libra*) en deszelfs verdeling; het onderscheid tusschen een *libra* en Attisch *Mina*, welke ook dikwyls *libra* genaamd wordt; het verschil tusschen de Attische en Romeinsche oncen; al het geen men tot de geschiedenis, opheldering, afleiding en gebruik der gewigten in een beknopt verslag verlangen kan, vindt men in dit hoofddeel. — Op dezelfde wyze behandelt de Schryver in het tweede hoofddeel de maten, en vooreerst die, welke men vooral gebruikte voor vloeibare waren; ten tweede die, waarin de drooge waren werden toegemeten; en ten derde die, welke gebezigd werden, om landten afstemeten, en de tusschenruimten te bepalen, die de landeryen, boomen en huizen van elkander moesten afscheiden.

In het laatste hoofddeel vindt men de middelen, welke de Romeinen aanwendden, ten einde de maten en gewigten niet vervalscht werden, opdat noch koper noch verkoop misleid zou worden; tot dit oogmerk diende het onderzoek der maten en gewigten (*exagium*), en de Magistraatspersonen, die hierover opzigt hadden; de publieke meters (*mensores publici*) — en eindelyk de straffen tegen die genen, welke valsche maten of gewigten gebruikten. — Het derde gedeelte van dit hoofddeel: *de eo quod ille, qui majoribus vel minoribus adhibitis ponderibus aut mensuris damnum passus est, poenæ nomine petere possit ab eo, qui cum*

in admetiendo deceperit, falsis adhibitis ponderibus mensurisve ei damnum dederit, dat is: over het geen hy, die door het gebruik van grootere of kleindere gewigten of maten schade geleden heeft, als boete of straffe kan verdienen van hem; die hem by het toemeten bedrogen, en; door het gebruik van valsche gewigten of maten, hem nadeel toegebracht heeft, komt ons voor meerder een noodzakelyk tuschenvoepfel te zyn, om aan de gelegenheid te voldoen, waarby deze Disfertation in het licht verschynt, dan regstreeks tot het onderwerp te behooren.

Achter deze Disfertation volgen eenige Theses, voor 't grootste gedeelte uit de Regtsgeleerdheid, sommige echter uit de Geschiedenis ontleend.

KUNSTEN EN KUNSTVERZAMELINGEN.

In Sprokkelmaand 1. 1. is het prachtig Schilderyen-Kabinet van *Walsh Porter*, te Londen, openlyk verkocht. Het bevatte Stukken van byna alle groote meesters van elke buitenlandsche School, namelyk Titiaans Bacchus en Ariadne; Rubbens en zyne familie, St. Joris en andere Heiligen, uit het Paleis Balbi in Genua; heilige familien van da Vinci, del Sarto, Parmegiano en Baroccio; de boodschap des Engels, van Titiaan; prachtige Galerystukken van Paul Veronese en Caracci; een St. Cecilia van Domenichino; twee van Guido; een van Guercino; drie Landschappen van Claude Lorrain; een van Salvator Rosa; drie van Murillo; uit het Benedictyner Klooster van Sevilla; een Pan en Syrinx van Rubbens; een St. Sebastiaan van van Dyk; de Visschers van Teniers, en andere Schilderstukken van Rembrandt, Gerard Dou, Ostade, Wouwerman en Ruysdael.

NIEUWE UITVINDINGEN.

De Heeren *Vauchelet* en *Cambesfort* te Parys, hebben een middel uitgevonden, om op fluweel te schilderen. Zy beelden daarop historiestukken, landschappen, vruchten en dieren, naar groote meesters gekopieerd, af. Huisraden, op deze wyze bearbeid, zien 'er uitmuntend uit, en maken in hun Magazyn eene dadelyke Gallery

lery van fluweelschilderstukken uit. De Hr. *Vauchet* heeft van Z. M. een Brevet bekomen, dat hem het eigendom zyn'er ontdekking verzekert en een privilegie op den handel daarin toekent.

MUZYK - STUKKEN.

BERLYN. Den 13den van Lentemaand 1. 1. werd tot een nafeest van den geboortedag der Koningin, het voor de terugkomst van HH. MM. door den Kapelmeester *Righini* gecomponeerde *Te Deum*, in de witte zaal van het Koninklyk Slot, gegeven. Dit was zeker eene der grootste en meesterlykste uitvoeringen der latere tyden. Het getal der Muzykanten en Zangers beliep meer dan vierhonderd en zeventig personen, welke deze voortreffelyke zamengestelde Muzyk met de grootste naauwkeurigheid en juistheid ter uitvoer bragten. Men had 36 eerste en even zoo veel tweede Violon, 15 Alten, 22 Violoncellen, 10 Contrabassen, en blaasinstrumenten enz. naar eventredigheid. Tot den Zang leverde de Zing-Akademie 200, het koor van het Nationaal Theater 40 personen.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

— Op Maandag den 25 van Zomerm. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp.		<i>Spaarse</i> 5½ prCt. by Hope & C.	39½ : 40
enz.	99½ : 100½	dito dito nieuwe.	38½ : 39½
<i>Rusland</i> 5 prCt.	72½ : 73	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	98 : 99
<i>Zweden</i> 5 prCt.	55 : 57	<i>Engeland</i> . Annuiteit. 3 pCt.	72
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	83 : 92	<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	94½ : 95½	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	93½ : 94½	Dito Cert. by R. & V.	76½ : 77
<i>Ketzer van Oostenryk</i> 5 prCt.	33½ : 38		zond. Comp.
dito 4½ prCt.	30½ : 31½	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	30 : 31	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56½

Bis-

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	21 a ½	dito Domeinen. 4 prCt.	43 a 46
dito a 2½ prCt.	20 a ½	dito Vrywillig a 3 prCt.	33 a ½
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	22½ a 23½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met ophoop. premie by Af. losf.	63½ a 64½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	21 a ½	Rescriptien Losb. na den Vrede	70 a ½
dito 1801. a 3½ prCt.	22½ a 23½	Agio van de Bank.	Agio ½ a ½

GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloope Week, is geweest: te *Amsterdam* 141; en te *Haarlem* 12, onder welke laatste 7 beneden de 12 jaren en 1 Militair.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

18to. Zomer- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
20	{ 29. 9½ 30. 0 30. 0½	{ 59 59 57	{ Z. W. W. Z. W. W.	zeer harde wind; bewolkt; wat buijig.
21	{ 30. 1½ 30. 2 0 2½	{ 59 63 54½	{ W. W. N. W. W.	's morgens betrokken; verder helder.
22	{ 30. 3 30. 3½ 30. 4	{ 63 64 53	{ N. t. O. N. W. N. N. O.	bewolkt.
23	{ 30. 4 30. 4 30. ½	{ 57 66 64	{ N. O. — N. N. O.	bewolkt.
24	{ 30. 3 30. 2½ 30. 2	{ 54 67 56	{ N. N. O. N. W. N. N. O.	helder.
25	{ 30. 1½ 30. 1½ 30. 1½	{ 60 73 61	{ O. N. W. N. N. O.	helder.
26	{ 30. 1 30. 0½ 30. 0	{ 62 71 57½	{ O. Z. O. W. N. W. —	voormidd. omtrent helder; namiddag en 's avonds zwarte zeedamp.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

E E R S T E D E E L S ,

E E R S T E R E G I S T E R .

BERIGTEN en BYZONDERHEDEN.

Van Louw—Zomermaand 1810.

A.

Aardappelen (het eten van <i>bevroren</i>) voor de gezondheid nadeelig.	bl. 187.
ABILDGAARD (de Deensche Historieschilder NIC.) overhdt.	402
AKADEMIE (de Leydsche Schilder- en Teeken-) <i>ars aemula naturae</i> , doet verslag van onvoltoende ingezonden Historische stukken, bekroont eene Landschapschildery en geeft nieuwe prysstoffen op.	138 env.
— der Wetenschappen (werkzaamheden van de) te Munthen.	253
— (de Italiaansche) houdt te Pisa by hare dertiende verjaaring eene zitting . 355. Het voorgedragene aldaar ib.	
ALBRIZZI (de Gravin J. T.) zal een werk over CANOVA's Beeldhouw- stukken uitgeven.	178
APOSTOOL (de Hr. C.) tot Lid van de vierde klasse van 't Hollandsch Instituut benoemd.	291
APPIANI (beschryving van een Allegorisch Schilderstuk van den Italiaan- schen Schilder)	172
AQUINO (een Handschrift van den H. THOMAS D') in een Klooster ge- vonden.	98
ARETIN (een geschil tussehen den Baron D') en Leden der Munchensche Akademie door den Beijerschen Koning geëindigd.	290
ARIOSIO (karaktertrek uit de Jeugd van den beoemden)	269
Arten (een Letterkundig Gezelschap voor) te Kopenhagen opgericht.	177
Augsburg (oprigting van eene Schilderyen-Gallery te)	308

1 DEEL.

Dd

BAR.

B.

BARDIN (de Konstfchilder JEAN) overlydt.	bl. 66
Barometer (nieuwe Reis-) om hoogten te meten.	332
BAUDELOQUE (de Vroed- en Heelkundige) overlydt.	307
BECK (de Fransche Toonkunstenaar FRANCOIS) overlydt.	258
Beijeren (staat der beeldende Kunsten in het Koningryk)	268
BELOSELSKY (de Wysgeerige Vorst ALEXANDER) overlydt.	305
BERCHTOLD (Levensbericht wegens Graaf) door BÖTTIGER.	67
Bergen (aanmerkingen wegens de brandende) van G. A. DE LUC.	120
BERLINGHIEN (de voormalige Commandeur van Malta en Oud-Voorzitter van de Universiteit van Sienna in Toskane DANIEL) behaalt de gouden Medaille by de Koninkl. Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem.	389
Bier (middel om de deugdelijkheid van het) te beproeven.	124
Biervliet (de Hr. Mr. N. C. LAMBRECHTSEN levert eene geschiedenis der Lotgevallen van de Stad en het land van)	114
BLANCHARD (de Luchtreiziger) overlydt.	54
Blinden (inrigting en staat van het Instituut tot Onderwys van) te Amsterdam opgerigt in 1808.	19 env.
BODONI (de Parmesaansche Boekdrukker) drukt eene prachtige uitgave van HOMERUS <i>Iliade</i> .	242
Bosfen-Eiland (het) by de Kaap door eene aardbeving verzonken.	191

C.

CALROEN (de Hoogl. J. F. VAN BEECK-) wordt by Koninkl. besl. <i>Rector Magnificus</i> der Utrechtsche Akademie.	194
<i>Campo Santo</i> (de Kunststukken op de muren van het beroemde) te Pisa, worden te Florence in plaat uitgegeven.	172
CAMUCCINI (de Ridder V.) onderscheidt zich met roem als Romeinsch Schilder.	9
Candia (sterke aardbeving op het eiland)	400
CANOVA'S tegenwoordige kunstarbeid. 171. Dezelve maakt twee kolossale beelden van den Franschen Keizer. 351.	
CAVALLO (de beroemde Natuurkundige TIBERIUS) overlydt.	53
<i>Cendrillon</i> (byzondere opgang van de Opera)	319
CHAUDET (de Fransche Beeldhouwer) overlydt.	306
CHERPITEL (de Fransche Architect) overlydt.	193
CLAVIER (de Heer) wordt lid van de derde Klasse van het Fransch Instituut.	256
COINY (de bekwame Fransche Plaatfhyder J. J.) overlydt.	61
COLLIN (de Schryver von) tot Oosteuryschen Hofraad der Finantie aangesteld.	83
COLOMBO (de beroemde Chr.) niet te Genua maar te Cuccaro geboren.	223
COTENNA (V.) maakt opgang als Tooneeldichter in Italie.	18
CRAPLET (de Boekdrukker C.) overlydt.	226
CROIX (de Geschiedschryver St.) overlydt.	64

D.

- DALAYRAC** (de Componist N.) overlydt. 14. Byzonderheden wegens hem. *ibid.*
- DAUBENTON** (de Hr.) vindt eene nieuwe wyze, om te leeren lezen, uit. bl. 318
- DELFIKO** (Cav. M.) geeft een werk uit, dat opzien baart. 2
- Demerary en Eslequebo** (beschryving der Coloniën) 276, 291, 309, 323 en 340.
- Denemarken** (de Geogr. Landmeting van het Koningr.) wordt voortgezet. 81
- DESAUGIERS** (de Hr.) behaalt den uitgelooften prys der Dichtkunde, te Bordeaux. 4
- Doodkisten** (iets over het nadelig gebruik, in deze tyden, van *Houten*) 135, 154 env.
- Dorsch-werktuig** (nieuw) in 't Graafschap Oxford uitgevonden. 62
- DUCROS** (de Zwitsersche Landtschapfchilder) overlydt 322
- DUPRÉ** (de Hr. D.) tot lid van de vierde Klasse van het Hollandsch Instituut benoemd. 291
- DUPUIS** (de bekende H.) overlydt. 54
- DURER** (twee Portraits van ALBRECHT) te Munchen ten toon gesteld. 317

E.

- EERDE** (de Hoogl. J. R. VAN) wordt *Rector Magnificus* der Groningsche Hooge School 403
- Egypte** (berigt wegens een Fransch prachtig werk over) 209
- Egyptische beelden of sarcophagen** (twee) door LAMOUR in een privaat huis te Parys ontdekt. 220. Dierzelfver geschiedenis. 221.
- Elastike Gom.** Zie Kaoutschuk.
- Elburg.** Zie Opvoedings-Instituut.
- ENS** (de Franeker Hoogl. S.) aanvaardt zyn ambt met eene Redevoering. 371
- Epileptische Toevallen** (ter voorkoming van) worden proeven genomen met het verblyven in een Koetel. 162
- EUGENIUS** (de Gedenkchriften van Prins) zullen binnen kort het licht zien. 290
- EWYCK** (de Utrechtsche Stud. D. J. VAN) verdedigt loffelyk zyne *Dissertatie* en wordt *Doct. & Magist. Phil.* 114

F.

- FEA** (de Italiaansche Letterkundige) bewerkt eene nieuwe uitgave van *Horatius*. 178
- FERNOWS** Boekery door den Hertog van *Saxen-Weimar* aangekocht. 54
- Flore Portugaise** (berigt wegens de uitgaaf eener) 214
- Fluweel** (de Hn. VAUCHELET en CAMBEPART vinden een middel uit, om op, te Schilderen. 414
- FOURCROY** (de Graaf DE) overlydt 4. Met staafte begraven. *ibid.*
- Zyne verdiensten 262. Zyne ingedachtenis door de Parysche Medicyne Faculteit blyken van hoogachting bewezen. 275.
- FREYER** (de Hr. FRIEDRICH WILHELM) behaalt den gouden Eerprys by de Koninkl. Maats. der Wetenschappen te Haarlem. 363
- Dd 2
- GALL;

G.

GALL en SPÖRZHEIM (de Hr.) geven hunne Theorie te Parys in het licht.	bl. 402
GAUS (de Hr.) behaalt de Medaille van wege DE LALANDE uitgelooft.	66
GAY-LUSSAC. Zie THENARD	
Geborenen (lyst van) in eenige Steden en Landen, in 1809.	240
GEER (de Utrechtsche Stud. J. L. G. DE) verdedigt zyn <i>Diatrise</i> .	114
GENOOTSCHAP (TEYLER'S Tweede) geeft eene nieuwe Pryspraak voor 1811 op.	5
————— (—————) herhaalt twee Prysragen.	6
————— (het Zeeuwsch) der Wetenschappen verlenet den termyn van beantwoording der prysvr. voor 1810.	113.
Maakt de onderwerpen der Verhandelingen daar gedaan publiek.	114. Nog neder. 162.
————— (het Dichtlievend) onder de spreuk: <i>Kunst liefde spaart geen vryt</i> , doet verslag wegens het onvoldoend beantwoorden eener prysstafie en geeft eene nieuwe op.	241
————— (Programma van het Utrechtsch) van Kunsten en Wetenschappen	408
GESSCHER (de beroemde Heelkundige DAVID VAN) overlydt.	338
Gezelschap (het) onder de zinspreuk: <i>Tot vermeerdering van kunde op Godsdiens gegrond</i> , doet uitspraak omtrent ingekomen Prysverhandelingen en herhaalt eene vrage.	338
Groot-Britanje (bevolking der Landen onder de heerschappy van)	268
————— (hoogste Bergen in)	98

H.

HAGEMAN (Prof. E.) wordt <i>Rektor Magnificus</i> der Koninkl. Universiteit.	99
HALLER (byzonderheid wegens A. von) 111. (Nog iets wegens)	157
HAMMER (de Hr. van) eischt de naar Parys gevoerde Oostersche Manuscripten terug.	145
HAYDN (het Depart. der Muzyk van de Maatschappij <i>Felix Meritis</i> viert de nagedachtenis van JOSEPH)	146
HEDENSTROM (de Russische Collegie Asesfor) bereist van Staatswege de in de Yssee ontdekte landen.	83
HEGNER (de Hr. J.) behaalt den prys by de Koninkl. Maatschappij van Wetensch. te Kopenhagen.	49
Helmstadt (de Studenten nemen plegtig afscheid van de gesupprimeerde Akademie te)	109
HENDRIK VIII. (Anecdote wegens) en zyne kinderen.	315
HEYNE (de Hoogl.) wordt Ridder van de Westphaalsche Orde.	260
<i>Homerus</i> (nieuwe uitgave van) Zie BODONI.	
Hoof-Oogst in het midden van Louwmaand in den Alblasferwaard.	79
HOORN (de Oudheidkundige van) overlydt.	54
HORANYI (de Hongaarsche geleerde ALEXIUS) overlydt.	305
HORMAYER (de Geschiedkenner de Baron von) benoemd tot Oostenryksch Hofraad.	83
HORNSBY (de Oxfordische Hoogleeraar) overlydt.	357
HUMBOLDT'S pogingen ter volmaking van een werk over de Magneetkracht.	81

I.

INSTITUUT (de Natuurk. Klasse van het Fransch) geeft eene nieuwe Mathematische prysvraag op.	bl. 113
— Kort verslag der werkzaamheden van de Klasse der Wis- en Natuurkundige Wetenschappen van hetzelfde. 353, 371 en 404	
— (de Klasse der schoone Kunsten van het Fransch) doet uitspraak over ingekomen Pry-verhandelingen en geeft nieuwe prysstoffen op.	385
<i>Ile de France</i> (werkzaamheden van een geleerd Gezelschap op) thans Haven Napoleon.	82

J.

Jakuten (eenvoudigheid en onbeschaafdheid der)	273
--	-----

K.

Kaap de Goede Hoop (berigt wegens eene aardbeving aan de)	206
KAMPEN (de Hr. N. G. van) behaalt den gouden eerprys by TEYLER'S God eleerd Genootschap.	229
Kaoutchuk (byzondere eigenschappen en oorzaken van de veerkraacht van den)	314
KARSTEN (de Delststofkundige D. L. G.) overlydt.	370
KASTEEL (de Dichter Mr. P. L. van de) overlydt.	229
Kaszaar (brandend land in het Russisch Dorp)	65
Kaviaar (onderscheiden soorten en toebereiding der)	252
KEMPER (de Hoogl. J. M.) doet eene Verhandeling over het leven enz. van O. Z. van HAREN.	147
KENSOLA (finaal Landschap geschilderd door)	46
Kingstown in Afrika (de Stad) wordt gesticht.	226
KINKER (de Hr. Mr. J.) tot lid van de derde Klasse van het Holl. Instituut benoemd.	291
KLEIN (de Regtsgeleerde E. F.) overlydt.	385
KLOTZ (de Schilder) stelt een Mytiek Schilderstuk ten toon.	46
Kriegewicht (uitoemig van het) aangeprezen in zekere omstandigheden door den Hoogl. M. S. du Poi. 149. Met goed gevolg tot stuiting van een aanwezig beenderf door den Groningschen Hoogl. MULDER te werk gesteld. 153.	
Koepok-Inenting (de) wint veld in Konstantinopel.	289
— (maatregelen ter verdere verbreiding der) in Frankryk. 356. Heilzame uitwerkingen derzelve te Parys. 357.	
Komet (waarnemingen van den ber. HERSCHELL wegens de in 1807 en 1808 verschenen)	79
KOPIER (uitsprekend blyk van Ouderlyke Liefde in LAMMERT) te Culemborg.	202
Kristal (nieuw) uitgevonden door de Hn. KRUIJNS en LAUCON.	42
KRUSENSTERN'S (van) Reis rondom de Wereld ziet het 1ste Dl. het licht.	321

KUGELCHEN (de beroemde Schüler G. von) maalt **GOETHE** en **WIL-
LAND** naar het leven en **SCHILLER** en **HERDER** naar Schildery. bl. 62
Kumys (bereiding van den Tartarischen drank de) met Koemelk. 125

L.

LANGLES (de Hr.) bezorgt een' Paryschen druk van een in Turkyen uit-
gegeven werkje. 99
Langres (aardbeving gevoeld te) 303
LANGSDORF (Dr.) bearbeitet het Kruidkundig gedeelte van **KAUSEN-
STERN'S** Reis. 321
LA TOUR D'AUVERGNE (twee byzonderheden wegens) 95
Leder (Engelsche wyze van het) waterdicht te maken. 184
Leeuwen (twee) en andere dieren uit Weenen naar Parys gevoerd. 66
LEFEBURE DE VILLEBRUNE (de Taalkenner) overlydt. 18
LE MERCIER (de Hr.) wordt lid van de tweede Klasse van het Fransch
Instituut. 206
LEVASSEUR (Prof.) onderwyft Doofstommen in de Muzyk. 45
LINGUET (wegens) wordt een werk over zyn leven en werken uitge-
geven. 66
LIVIVS (Anecdote wegens Eerbewyzingen den Geschiedschryver T.) na
zyn' dood toegebracht. 398
LODER (de Pruisische Geheimraad en Lyfarts) treedt als Lyfarts en
Staatsraad in Russischen dienst. 1
Londen (een nieuwe Schouwburg te) in bewerking. 14
LOUVOIS (staatkundige intrigue van den Oorlogsminister) 126
Lucht (aanmerkingen wegens de ontbranding door samenpersing van)
voorgebragt. 39 env.

M.

Maan (beschryving van een *Hautrelief* der) door Prof. **REISSIG**. 334
MAATTSCHAPPY (de Geschiedkundige klasse der Koninkl.) te Göttin-
gen geeft eene nieuwe prysvraag op. 5
———— (het Teeken-Departement in de) *Felix Meritis* geeft
nieuwe prysvragen op. 11
———— (de Akademische) van Wetenschappen te Parys houdt
eene openbare zitting. 34
———— (de Koninklyke) der Wetenschappen te Kopenhagen
geeft nieuwe prysvragen op. 49
———— (de Amsterd.) der Teekenkunst: *Kunst zy ons doet*,
viert haar jaarlyksch feest en deelt eerepryzen uit. 130
———— (de) van Nederl. Letterkunde, te Leyden, houdt eene
openbare vergadering. 147
———— (de Koninklyke) der Wetenschappen, te Haarlem,
houdt hare 5de jaarlyksche algemeene vergadering. 362.
Programma van dezelve. ib., 374 en 388.
Maltha (zware aardbeving op het eiland) 303
MATJUS (de Ingenieur) behaalt een' prys van 3000 fr. 66
MANEN Adz. (de Heer **JACOB VAN**) behaalt eene gouden Medaille by
het Utrechtsch Genootschap. 410

MAR.

MARRON (de Protestantſche Leeraar P. H.) te Parys, wordt lid van Koninkl. Maatſ. der Wetenf. te Haarlem.	393
MEISTER (de Heer en Mr. J. C. E.) behaalt eene gouden Medaille by het Stolpaausſch Lezaat.	130
MELANDERHJELM (de Zweedſche Sterrekundige D.) overlydt.	161
MEFASTASIO (zorg van) voor het zangerige zyner Verſen.	46
MIOLLIS (de Generaal) laat een voetpad maken naar de Grot van Neptunus by Tivoli.	3
Mis (berigt wegens de boeken, voorhanden op de Leipziger St. Michaëlis-)	217
Maemoniek (berigten wegens de) en uittrekfel uit ARETIN's werk over de- zelve.	344
Moederlyke Liefde (uitnemend blyk van)	77
Mofaik (een vloer van) te Rome gevonden.	353
MULDER (Prof. J.) Zie Kniegewricht.	
MULLER (nader berigt wegens de uitgave der werken van JOHAN VAN) door zyn' broeder aangekondigd.	259
Munt (eene zeer oude) wordt te Rome gevonden.	17
Munten (vier onderſcheiden ſoorten van Laufanſche) in eene Voorſtad van Fryburg gevonden.	81
Museo Pio-Chiaromontano (inrigting van het) te Rome.	353
Museum (beſluit tot de oprigting van een Ontleedkundig) in Denemarken.	257
MUSSI (de Mr.) geeft eene pracht-uitgave van DANTE uit.	3
MUTIS (de vermaarde Kruidkundige) overlydt. 337. Zyne verdienſte. ibid.	

N.

Natuur (zeldzaamheid der) in CLAUDE ROEST, te Void.	18
NEUFCHATEAU (de Senateur Gr. Fr. DE) geeft een werk over de Gra- nen in het licht.	323
Newa (de) gaat dit jaar byzonder laat los.	384
NICOLEAU, (de Bibliothecaris van het Departement, P.) overlydt te Parys.	403
NIEMEIJER (de Hoogl.) wordt Ridder der Weſtphaalſche Orde.	269
NISTERS (de Amersfoortſche Konſtſmit) verkrygt van Z. M. den Kon. van Holland Octrooi op zyne verleng- en verkortbare Rydtuig-Aſfen.	403
NÖSSELT (Levensberigt wegens den beroemden Godgeleerden J. A.) 83. Zyn Karakter. 88.	

O.

OHMACHT (de Beijerſche Beeldhouwer LANDELIN) vervaardigt een Borstbeeld van H. HOLBEN.	173
OORDT (de Hoogl. G. VAN) wordt by Koninkl. Beſluit Secretaris der Utrechtiſche Akademie. 194. Geeft met het houden eener Oratie de waardigheid van <i>Reſt. Magnificus</i> aan zyn opvolger over.	308.
OPITZ (de voortreffelyke Duitſche Tooneelſpeler) overlydt. 178. Korte Levensſchets. 179	
Opiumberookingen (aanmerkingen over en waarneming wegens de aan- wending van)	347
Opvoedings- Inſtituut te Elburg (uitdeeling by het)	386
Orgel (nieuw) te Munchen gemaakt naar 't ſyſtema van VOGLER en door hem beſpeeld.	62

Ouderdom (voorbeelden van hoogen) 15, 31, 64, 112, 206, 399 en 400.
Overledenen (lyst van) in onderscheiden Steden en Landen gedurende
1809. 240

P.

- PABST tot Bingerden (de Heer R. W. J. Baron VAN) behaalt eene gouden Medaille by het Utrechtsch Genootschap. 409
Pallas (waarnemingen wegens de Planeet) te Gottingen en Parys. 270
PALMAROLI (de Hr.) brengt eene schildery in fresco op doek over. 301
PAREAU (de Hoogle. J. H.) wordt by Koninkl. besluit Secretaris van de Handerwyksche Hoogeschool. 194. Aangesteld tot Prof. Ord. Theol. &c. te Utrecht. 291.
PARK (de beroemde Reiziger MUNGO) is nog in leven. 369
Pen (het teekenen met de) wordt te Parys door den Hr. CRUSSAIRE met veel kunst en smaak geoefend. 173
Perspectief (nieuw werktuig door REGGEZO uitgevonden, ten dienste van de) 235
PESTALOZZI (eenige levensbyzonderheden wegens den beroemden HEIN. RICCI) 115 env. en 131 env.
PFEFFEL (de Duitche Dichter) overlydt. 54. Eene Intekening voor een Gedenkteeken ter zynen eer geopend. 307.
PIPELET (de Heelkundige) overlydt. 227
PIRANESI (de beroemde Romeinsche Plaatfnyder) overlydt. 99. Eenige byzonderheden wegens denzelven. 328.
PLAAT (de Inspecteur by 's Ryks Waterslaat A. H. J. VAN DER) wordt lid van de Koninkl. Maatschappij der Wetens. te Haarlem. 393
Planten en Bloemen (nieuwe manier, om) naar het leven op papier af te drukken. 123
Platonus (iets over de Oorterschen) door MALTEBRUN. 296
PLAT DU TEMPLE (LE) word te Aarau als een onbevoegde bedelaar verhinderd Intekenaars te verzamelen. 191
Pompji (merkwaardigheden opgedolven in) in tegenwoordigheid van Z. M. I. Een onlangs opg. spoord *Triclinium* aldaar. 2.
Pottstein (twee merkwaardige tafels van) te Sevres gemaakt. 109
Prometheus (beschryving van eene nieuwe) of Wandelmachine. 221
PROSSALENDI (de jonge orfuche Geleerde) maakt zich in de Penningkunde met roem bekend. 178
Protestans (inhoud van den *Almanac des*) de l'Empire Français pour 1810. 323
Prysvragen en Voorstellen. Over Aardrykskundige berigten in *Carpinus*, *Rubrugus* en *M. Polus*. 5
Over het nut en nadeel der algemeene beoefening van Duijsche Letterk. aan onze Dichtkunst toegebracht. 6
Edelmoedigheid van P. DIRKSZ. HASSELAAR; een eevige storm op Zee; Akademie zedden; Kunsttafereelen. 11
Over de loo streek, derzelver verftoring enz. van den Congrevifchen Vuurpyl. 50. Over de betrekking tusfchen de Electriciteit en de Magneetkracht — den oorsprong en Russifche verwantschap van WALDEMAR I. 51.
Over het verband tusfchen de Pfyche logie en Physica — Over eene algemeene karakteristieke taal. 54
Pryz.

<i>Prysvragen en Voorstellen.</i>	Over de Wetten van de voortplanting der warmtestof.	113
_____	Over OLDENBARNEVELT , SYLLA , by het aanzeggen van den dood, bestraffende — en een boschryk Hollandsch Landschap, kunsttafereelen.	140
_____	Onze zeden vergeleken met die van onze Voorouders.	241
_____	Over een werktuig, om Vlas te spinnen.	333
_____	Over de middelen, om jonge heden smaak voor den 'hr. Godsd. in te boezemen.	339
_____	Over den invloed van het gebruik van aard-appelen, wortelen enz. op de melk der koeijen. 365: — het bede fwerend vermogen in de onderscheiden bestinddeelen van het zout aanwezig 366: — middelen om de schelpkalk te verbeteren; — het aanleggen van Salpeterfabryken in Holland; — den aard van vurige verhevelingen en lichtverschynselen; — over de metaalgelykende zelfstendi heden, uit loozouten verkregen; — de gegrondheid van de Harveyaankstige stelling, dat de dieren alleen uit eijeren en de planten uit zaden voortkomen: — de scheikundige verklaring van de electriciteit.	366 en 367
_____	Over de ove eenkomst tuschen het maakiel en de gedaante der planten; — over de nuttigheid of mindere noodzakelykheid van eene verandering in het systeem van rangschikking der dieren.	379
_____	Over de beste wyze van onderscheide gewassen achter elkander op denzelfden akker te telen; — eene naauwkeurige naamlyst der inlandsche Diersoorten.	389
_____	De dood van den Dichter ROTRON ; Lofreden op MONTAIGNE .	385 en 386
_____	Over de meest bekende eigenaardige en Nationale Spreekwoorden der Hollandsche Natie.	389
_____	Over het nuttige van de Geschieden der oude Grieken en Romeinen te vertalen.	391
_____	Over de oprigting van eene Universiteit in Noorwegen.	401
_____	Over den staat der Muzyk in Italie.	402
_____	Over den invloed van de Oost- en West-Indische Vaart en Handel op het vermogen en de bevolking der Vereen. Nederl. enz.	410
PUI (Prof. M. S. DU) Zie	Kriegewricht.	

R.

REBER (de groote Schilderyen - verzameling van) zal te Bazel verkocht worden	171
REESINK (de Heer) schenkt aan het Koninkl. Kab. der Nat. Hist. een bal in den endeldarm van een paard gevonden	54
REGENBOGEN (de Hoogl. J. H.) doet eene Redevoering by de overdragt van het bestuur der Francker Hoogeschool.	371

<i>Reinje de Vos</i> (Historische oorsprong der bekende Fabel van)	bl. 71
REMY SENIOR (Menschlievende daad van FRANCOIS)	47
RIEPEENHAUSEN (F. en J.) geven het leven van RAPHAËL in 12 Platen uit.	10
RIGHINI. Zie <i>Te Deum</i> .	
RIS'RIGH (de Deensche Prof. B.) overlydt.	33
ROOZEBOOM (de Hoogl. J. G.) wordt by Koninkl. Besluit <i>Rector Magnificus</i> der Hoogeschool te Harderwyk.	194
ROSATI (de Toscaansche Regtsgeleerde A. M.) overlydt.	257
ROSELLI (de Florentynsche Improvisator L.) oefent zyne kunst te Rome.	225
Rusland (staat van de Zeevaart naar de Havens van) gedurende 1809.	301
Rydruijg-Asien. Zie NISTERS.	
Rynland (waarnemingen wegens de uitloozingen van het boezemwater van)	199

S.

Saturnus (nieuwe onregelmatigheid in de gedaante van de Planct) waar- genomen door W. HERSCHELL.	55
Schilderyen (een Musceum van) wordt te Madrid opgericht	161
SCHLÖZER (korte Levensschets van A. L. von)	244
Schorpioenspin (natuurlyke Historie van de)	210
SCHRADER (de Göttingische Hoogl. H. A.) wordt lid van de Koninkl. Maats. der Wetenschappen te Haarlem.	393
SCHRÖDER (de Directeur Command. van het Kadetten-Instituut te Enkhuizen J. F. L.) wordt lid van de Koninkl. Maatschappy de Wetens. te Haarlem.	393
SELLIER (de Plaatfhyder) overlydt.	227
SICARD (de Abt) verkrygt een Russisch Ordekruis.	307
SIEGENBEEK (Prof. M.) houdt, als <i>Rector Magnificus</i> afstredende, eene redevoering tot lof van J. VAN DER DOES. 99. Verzoekt bydragen, om dezelve meer volkomen in druk te geven.	147
SIGORGNE (de Abt) overlydt. 34. De voornaamste zynen werken. 35.	
SMALLENBURG (de Leydsche Hoogl. N.) wordt lid van de Koninkl. Maatschappy der Wetenschappen te Haarlem.	393
Sneeuwvallen in den omtrek van Belluno, Cadore enz.	175
Sneeuw (roode) in het Placenzische gevallen. 303. Verscheiden voorbeelden van dezelve, medegedeeld door Prof. VAN SWINDEN. 330.	
SPINOZA (Letterkundige vraag over iets betreffende de werken van)	349
SPRENGEL (de Hallische Hoogl. CURT) wordt lid van de Koninkl. Maats. der Wetenschappen te Haarlem.	393
Standbeeld te paard (naar een) wordt te Lyon nieuwe doch vergeeffche rasporingen gedaan.	274
Standbeelden (zeven groote oude) en andere Oudheden by Tusculum opgedolven.	97
STEIGENTESCH (de Dichter von) verwerft het Kommandeurkruis der Leopold-Orde.	323
Sterflysten (jaarlyksche) te Haarlem.	31
Stolpiaansch-Logaar (Curatoren van het) doen uitspraak over eene geterminerde prysvraag over den Eed.	129
Stuhlweissenburg (sterke aandbeving te en in den omtrek van)	142
Surrogaten van Indische Geneesmiddelen (de termyn van vyf vragen betrekkeelyk) verlengd.	386
SWINDEN (de Hoogl. van) Zie sneeuw.	

T.

<i>Te Deum</i> (een) van <i>Richini</i> gecomponeerd, wordt te Berlyn met veel luister uitgevoerd.	414
Teeken-Akademie (De) te Napels, wordt op Koninkl. bevel meer uitgebreid.	236
Teeken-Genootschap, (het Rotterdamsch) onder de Zinspreuk: <i>Hier door tot hooger</i> , houdt hare jaarlyksche Algemeene Vergadering en deelt Eerepryzen uit.	260
Telegraaf, (verbetering van de Korrespondentie met den) uitgev. door <i>BRUN</i> .	18
Tentoonstelling van de Schilderyen te Rome.	382
THENARD en GAY LUSSAC behalen eenen aanzienlyken prys wegens Proeven met het Galvanismus.	66
Tooverkringen (oorsprong en voortgang der zoogenaamde) in de landeryen	100
TRESLING, (de Groningfche Geneesheer S.) behaalt eene uitgeloofde Premie by de Departement Comm. van Geneesk. Onderzoek aldaar.	275
TYDEMAN (de Hoogl. H. G.) tot <i>Rector Magnificus</i> der Franckersche Univerfiteit benoemd.	291

U.

Univerfiteit (de Leipziger) viert haar vierde Jubilé. 18. Nadere byzonderheden wegens de viering van hetzelfde. 35 env.	
— (de) <i>Sapienza</i> te Rome, met twee nieuwe Faculteiten vermeerderd.	306
— in Noorwegen. Zie Prysvragen en Voorstellen.	

V.

Vernis, dat voor kokend water bestand is.	334
Vesta (de Tempel van) en andere Romeinfche Gedenkftukken worden herfteld.	322
Vefuvius, (aanhoudende uitbarfting van den)	16
Vierlingsbeek (de Kerktoeren van) door den blikfem getroffen	175
VILLERS (de Hr. CH. VAN) wordt met het Burgerregt der Stad Bremen befchonken.	193
VISCONTI (de Hr. PH.) maakt eene Verklaring publiek van <i>Maffaccio's</i> Schilderftukken.	236
Vlaardingen, (de blikfem ftaat in den Kerktoeren van)	159
VOORST (de Leydſche Hoogl. JOH. VAN) wordt lid van de Koninklyke Maatſchappij der Wetenfchappen te Haarlem.	393
Vruchtbaarheid (buitengewone)	304

W.

WALSH-PORTER (voornaamste stukken van het Schilderyen-Kabinet van, te Londen openlyk verkocht.	414
WALTER (de Berlynsche Prof. J. G.) viert het 50 jarig Jubilé van zyn Profesoraat.	145
WATER (de Hoogl. J. W. te) deelt een onuitgegeven gedicht van EEL-LAMY mede.	147
Wenen (te) gevoelt men eenen ligten schok van Aardbeving.	192
WEISSE. (Levensbericht van C. F.)	281
WIEMER (de Geheimraad C. F.) laat houten bruggen, volgens eene met kostbare door hem uitgevonden nieuwe manier, bouwen.	228
WIERINGA (de Groningsche Schilder G.) behaalt eene Premie, wegens een Landfchap, by de Leydsche Schilder- en Teeken-Akademie.	139
Wichelroede (gedachten wegens de) van den Napelschen Profesfor L. SEMENTINI	98
WILDENOW (de Berlynsche Hoogleeraar D. C. L.) wordt lid van de Koninkl. Maats. der Wetenschappen te Haarlem	393
WINKELMAN. (de uitrave der Werken van) door FERNOW begonnen, wordt door MEYER en SCHUL voortgezet.	54
WINTERL (de Pesthsche Hoogleeraar J. J.) overlydt.	306
Wonen. (nieuw middel tegen de Scheeps-)	236

Y.

Ysvormakelykheden te Parys.	174
-----------------------------	-----

Z.

Zeldzaamheid. (Letterkundige)	85
Zonderlingheid (blyk van Engelsche)	63
Zuurkool (nieuwe bereiding van den) voor den Soldatenstand.	110
Zwaarlyghheid (voorbeeld van buitengewone) in een kind.	224

E E R S T E D E E L S ,

T W E E D E R E G I S T E R .

*BOEKEN, KAARTEN, KONSTPLA-
TEN en MUZYKWERKEN.*

Van Louw—Zomermaand 1810.

A.

ASSEN, (C. J. VAN) *Disputatio Juridico-Literaria.* . . . . bl. 23 env.

B.

Bibliotheek van Theologische Letterkunde, IVde Dl.	267
BLEKER, (J.) <i>Disertatio Pharmaceutico-Medica &c.</i>	93
BONN, (A. C.) <i>Anatome Castoris &c.</i>	28
Brieven, geschreven op eene wandeling door een gedeelte van Duitsch- land en Holland, 1ste Dl.	104

C.

CAMPEN, (P. VAN) <i>Gronden der Werktuigkunde &c.</i>	23
CANNegiETER, (JOAN JACOB) <i>Disertatio Chemico-Medica.</i>	89

E.

ENGELBRONNER, (E. C. D.) <i>Oratio &c.</i>	380
--	-----

FALCE

F.

FALCK, (C. G. I. J.) *Disertatio Medica Inauguralis &c.* . . . 43

G.

GEER, (J. L. G. DE) *Diatriba in Politicas Platonica Principia.* . . . 206
 GELDER, (J. DE) Aardrykskundige Beschryving van 't Koninkryk Hol-
 land . . . 218
 GOUDDOEVER, (VAN) *Disputatio Philologica.* . . . 235
 GRAEFF, (S. V. D.) Hist. Statistische Besch. van 't Koninkr. Holland,
 1ste Dl. 1ste Stuk. 350

H.

HAAFNER, (J.) Reize in eenen palanquin &c. 2 Dn. . . . 316
 HALL, (M. M. C. VAN) *C. C. Plinius Secundus.* . . . 249
 HENRIET (P. VAN) *Epistola ad D. WITTENBACH.* . . . 394
 HEUDE, (P. G. VAN) *Oratio &c.* . . . 233
 HEUVEL, (A. VAN LINDEN VAN DEN) Proefondervindelyke Verhan-
 deling. 246

J.

JONG, (C. DE) Reis naar de Middellandsche Zee. . . . 317

K.

KEMPER, (J. M.) Crimineel Weetboek voor Holland, 1ste Dl. . . . 163

L.

LAAR, (R. VAN) *Disertatio Antiquario-Juridica* . . . 412
 LOONEN, (P. VAN) De Man en Vrouw in de vier Tydperken huns Le-
 vens, 2 Dn. . . . . 194 en 230

M.

MAHNE (G. L.) *Epierisis Censurarum Bibl. Critica.* . . . 394

N.

NIEUWENHUIS, (J.) Wiskunstig Leerboek, 1ste en 2de Stuk. . . 28
 RA.

R.

RAVIL, (S.) <i>Dua Orationes.</i>	234
Reiziger (de nieuwe) door het Koningryk Holland.	217
ROMAN, (J. G.) <i>Catalogus Plantarum usualium et in Horto Groning.</i>	331
ROYAARDS, (H.) <i>Specimen Academicum.</i>	27

S.

SCHOLTEN, (W.) <i>Specimen Hermeneutico Theologicum.</i>	26
SCHRANT (J. M.) Leven van Jezus.	597
SCHRADER, (J. C.) <i>Disputatio Mathematica Inauguralis.</i>	264
SERRURIER, (H. C.) Kronyk, 17de Stukje.	166
SPANDAW, (Mr H. A.) Poezy.	58
SPEELEVELDT, (T.) Brieven over het Eiland Walcheren.	350

T.

Treurvaerzen ter gedachtenis van P. J. UYLENBROEK &c.	7
TWIST, (ALB. JAC. DUYNMAER VAN) <i>Oratio.</i>	120

V.

Verhandelingen van het Genootschap ter bevordering der Heelkunde te Amsterdam, 1ste Dl. 1ste en 2de St.	331
— (Prys-) van hetzelfde, 4de, 5de en 6de Dl.	ibid
VOORST, (JOH. VAN) <i>Compendii Theolog. Christ. ordo et argumentum. Pars theor.</i>	266

W.

WESTREENEN, (W. H. J. VAN) Verhandeling over de uitvinding der Boekdrukkunst &c.	74
WILLIGEN, (A. VAN DER) Parys in den aanvang der achttiende Eeuw, 3 St.	215
WYTTENBACH (D.) <i>Bibliotheca Critica. Vol. III. Pars IV. et Miscellaneae Doctrinae. Lib. I.</i>	394

TE HAARLEM BY
A. L O O S J E S , Pz.

NB. Dit Registerblad wordt, met bygevoegden Titel en
Omlag, voor den gewonen prys uitgegeven.

K O N S T.
EN
LETTER-BODE.

T E N O S

RE

LETTER-BOARD

A L G E M E E N E
K O N S T.
EN
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR

1 8 1 0.

II. DEEL.

TE HAARLEM, BY
A. L O O S J E S, Pz.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1810.

N°. 27. *Vrydag den 6den van Hooimaand.*

B E R I G T E N.
U I T L A N D S C H E.

FLORENCE. De Abt LANZI, een beroemde Oudheid- en Taalkundige, is dezer dagen alhier overleden.

PARYS. De Poort St. Denis, welke een groote omsteigering sedert meer dan drie jaren bedekte, is eindelijk weder ontbloot. Dit Monument, in 1672 vervaardigd, moest aanmerkelyk hersteld worden; dit werd den Heer CELÉRIER toevertrouwd, aan wiens smaak en talent dit werk tot de grootste eere verstrekt. Deze Triumfboog, een der schoonste Gedenkstukken van de Eeuw van LODEWYK den XIV, had ten oogmerke; om eene Krygs-errigting te vereeuwigen, welke men korter tyd bewonderen zal dan de Gedenkstukken, ter harer verering, door BLONDEL en DESPREAUX, opgerigt. Waren deze herstellingen door een' gewoon Kunstenaar uitgevoerd, daaraan konden twee nadeelen ver-

II. DEEL. A bon

bonden zyn; vooreerst eene onaangename verscheidenheid van kleur, en ten andere eene afbikking, welke aan het volkomene der basreliefs schade zou toegebracht hebben. De Hr. CELÉRIER vond een middel, om beide te ontgaan, door eenen grysachtigen tint over de nieuw gemaakte stukken te leggen, welke die met het geheel van dit verwonderingwaardig zamenstel in overeenstemming brengt. Hy heeft zelfs zyne zorgen zoo verre uitgestrekt, om het opschrift in verguld brons te laten polysten, dat men hersteld heeft, zoo als het daar stond, voor de geest van de Omwenteling het deed verdwynen.

GRENOBLE. De Maatschappy van Wetenschappen en Kunsten dezer Stad, overwegende, dat, om het oogmerk van hare instelling te bereiken, zy zich byzonder met al wat het Departement de l'Isère betreft, moet bezig houden, heeft besloten het volgende ten onderwerpe harer Prystioffe optegeven: *De Geschiedenis van de Allobrogen en Vocontiers, met Gedenkstukken en Schryveren gestaafd.*

De Maatschappy verlangende, dat deze Geschiedenis worde zamengesteld volgens authentieke Gedenkstukken en Berigten van oude en nieuwere Schryvers, berigt hun, die naar den Prys willen dingen, dat zy begeert, dat zy hunnen arbeid op zulke gronden vestigen, welke uit elkander voortspruiten, of ten minste, zonder juist gisfingen, door een gezonde oordeelkunde goedgekeurd, te verbieden, alle hypothetische stelselen vermyden. Dus behoort men zich minder met den oorsprong der Allobrogen en Vocontiers, en derzelve staat, in de ver verwyderdste tydperken, bezig te houden, dan alle daadzaken, betrekkelyk deze Gaulische Volkeren, byeen tezamen, van die tyden, dat de Geschiedkundige zekerheid aanvangt. De Geschiedenis moet dus in die tyden beginnen en eindigen in de eerste jaren der vyfde eeuw van de Christelyke jaartelling. Zy moet handelen over al wat de Allobrogen en Vocontiers betreft, beschouwd als beschaafde Volken, en byzonderlyk over hunne Regering, Godsdienst, Weten. Zeden en Gebruiken enz. Vooral zal de Maatschappy eene goede Aardrykskundige Beschryving van

van het land, door beide Volken bewoond, op prys stellen. Men moet voorts pogen naauwkeurig de grenzen, welke hun scheidden, te bepalen; en op deze beschryving eene vergelykende naamlyst van de namen der oude en nieuwe plaatsen, zoo veel zulks mogelijk is, laten volgen. De prys bestaat in eene gouden Medaille, ter waarde van 600 Fr., waartoe de Prefect van het Departement de l'Isère de penningen verstreken zal.

De Verhandelingen, in het Fransch of Latyn geschreven, moeten franco aan den Secretaris der Maatschappy, voor den eersten van Louwmaand 1811, worden toegezonden, na welken tyd 'er volstrekt geen meer worden aangenomen. Op de eerst volgende Openbare Zitting zal de Prys uitgedeeld worden.

I N L A N D S C H E.

HARDERWYK, den 19den van Zomermqand. De Verjaardag dezer Akademie is, als naar gewoonte, plegtig gevierd geworden. De Hoogleeraar KRAUSS, het Rectoraat overdragende aan den Heer ROOZEBOOM, hield eene Redevoering: *de perscrutatione mentis humanæ, maximum medico faciente emolumentum*, dat is: over de onderzoeking van 's menschen geest, voor den Geneesheer van het grootste nut. Hierop aanvaardde de Heer SUERMAN het gewoon Hoogleeraarschap in de Ontleed-, Heel- en Verloskunde openlyk, met het houden van eene plegtige Redevoering: *de iis, quæ cum Veteres tum Recentiores, inprimis Batavi et Germani, de vitæ corporeæ principio philosophati sunt*, dat is: over de verschillende gevoelens, zoo wel der ouden als der nieuweren, inzonderheid der Hollanders en Duitschers; over het levensbeginsel.

MERKWAARDIGE BERIGTEN WEGENS DRIE UTMUNTENDE VERVAARDIGERS VAN OPTISCHE EN ANDERE PHYSISCHE INSTRUMENTEN, THANS IN VRIESLAND LEVENDE, NAMELYK:

S. J. RIENKS, ARJEN ROELOFS

EN

BANCO EISMA VAN DER BILDT (*).

De Directeur-Generaal der Wetenschappen en Kunsten, door Z. M. daar toe gemachtigd, brengt, hier mede, ter kennis van een' ieder het navolgend verslag, omtrent drie uitmuntende vervaardigers van Optische en andere Physische Instrumenten, thans in Vriesland levende.

Syds Johannes Rienks, oud 36 jaren, werd te Marrum geboren, niet ver van zyne tegenwoordige woonplaats Hallum, in Ferwerderadeel.

De Boerdery of Land- en Veebouw verschaftte een ruim bestaan aan zyne voorouderen; hy zelf werd in dezen stand opgevoed, is bekend met al, wat daartoe behoort, en verrigt dagelijks, als zoon van het huis, hetgeen het belang der boerdery zyner ouderen vordert, met veel yver; zyne uitspannings-uren, intuschen, besteedt hy aan andere verrigtingen, waartoe hem zyne genie van jongs af, geroepen heeft. In zyne vroege jeugd, nameelyk, bevond hy zich op zekeren tyd by de drie zonen van een' anderen landman, in het naburig dorpje Heyum gevestigd, *Pieter*, *Albert* en *Arjen Roelofs*; hier vertoonde men hem toevallig een microskoop, of liever een glas, hetwelk kleine voorwerpen, meer vergroot, voorstelde. Dit trok zyne verwondering zoodanig naar zich, dat hy, t' huis gekomen zynde, en zich reeds eenigzins met veel lust op de draaibank hebbende toegelegd, alle mogelyke middelen uitdacht en in het werk stelde, om aan een stuk glas die bolle gedaante te geven, die hy bespeurd had, dat tot het bereiken van zyn oogmerk gevorderd werd. Hoezeer hem dit nu gelukte, bleef het echter slechts nog ruw werk, en hy vond zich in de noodzakelykheid, het te bevochtigen, om 'er door te kunnen zien, want niet alleen de kunst, om

te

(*) Deze berigten, welke zoo zeer ter eere van de Hollandsche Natie strekken, nemen wy gaarne, op verzoek van Z. E. den Directeur-Generaal der Wetenschappen en Kunsten, uit de Koninklyke Courant, over, en rui- men voor dezelve, ten einde, zoo veel in ons is, de publiciteit daarvan te bevorderen, hier eene plaats in ons Blad in.

Red.

te polysten maar ook die, om de ware gedaante aan het glas te geven, bleef hem voor als nog een raadsel.

De zonen van *Roelofs*, reeds meer in het draaijen en glas-slypen bedreven, waarin zy wederom van hunnen vader eenig onderwijs bekomen hadden, vernamen spoedig de moeite, welke door *Rients* werd aangewend, om 'er mede in te vorderen: zy noodigden hem tot zich, beloofden, hem alles te zullen leeren, wat zy zeive wisten; en van toen af aan, zette hy nacht en dag de beoefening van het Glas-slypen onvermoeid voort, tot dat hy, binnen kort, even zoo goed als zyne drie makkeren, verrekykers leerde vervaardigen van onderscheiden grootte en lengte.

Men reisde dikwyls zamen naar de onderscheiden kermis-sen, om in de kramen, de verschillende inrigting der verrekykers, die men 'er in te koop bood, te leeren kennen. Zy troffen hier ook, voor het eerst, telescopen aan, zonder echter dat iemand hunner zich ooit bestand rekende, dezulke te zullen kunnen namaken: doch zoo dra zy in het koper naar hun genoegen konden arbeiden, bekroop aan *Pieter*, den oudsten zoon van *Roelofs*, de lust, om 'er eenen te ondernemen, ter grootte van éenen voet lengte: een ontwerp, het geen zyne broederen goedkeurden.. Opmerkenswaardig is het inzonderheid, dat hem terstond daar by de inval voor den geest kwam, dat de teleskoop wyd moest zyn, om vele licht-stralen te kunnen ontvangen. Men goot een stuk metaals, en ving aan, het te slypen; de eene broeder vond 'er dit, de andere weder dat toe uit, en men bereikte ten laatste zyn oogmerk: hoezeer het twee jaren aanliep, eer het werktuig, na lang zoekens en onvermoeiden arbeid, zich in de gewenschte gereedheid bevond.

Verheugd, met het wel slagen hunner poging, begaven zy zich naar Franeker, om den vermaarden *Jan van der Bildt* te bezoeken. Deze, bekend onder den naam van *Jan Konst*, te St. Anna Parochie geboren, en als timmerman opgevoed, had het enkel door zyne byzondere genie, en buiten eenig onderwijs, hoegenaamd, tot een' ongewonen graad van hoogte gebragt in het vervaardigen en repareren van alle werktuigen, die het menschelyk verstand heeft uitgedacht, en in het byzonder evenwel het maken van telescopen, met welke men nog heden tegen de beste Engelfche kan wedyveren. Aan dezen verzochten de drie broeders, het werktuig, dat zy voltooid hadden, te onderzoeken; en hy verklaarde het zoodanig, dat het door hem niet zou kunnen overtroffen worden: doch het verwonderde hem, dat het zoo veel dikker, dat is, zoo veel wyder of grooter van middellyn, dan degenen, welke hy gewoneiyk vervaardigde, gemaakt was. Inderdaad hy was een enkel practicus, en zou, indien hy meer theorie op zyne kunst had kunnen aanwenden, het nog oneindig verder ge-

bragt hebben. De drie zonen van *Roelofs*, daarentegen, die zich in het midden hunner proefnemingen sterk op de Wiskunde toeleiden, waren terstond op het denkbeeld geraakt, om de eigenschappen van de parabol op de kromte van den spiegel toetepassen. Ook vermeerderden zy daarna hunne kundigheden, theoretische zoo wel als practische, door de werken van *Nollet*, de optica van *Smith*, en meer andere met oplettendheid na te gaan. Het geen dezelve wisten en uitvoerden, kwam ook ter kennis van *Rienks*, hunnen vriend, en werd door hem in het werk gesteld; men kan dus deze vier volkomen aan elkaar, in de strekking van hunne genie, gelyk achten: schoon ieders geest weêr, natuurlyker wyze, zyne eigene rigting had. *Pieter*, de oudste, schynt eigenlyk zyne twee andere broederen, en daar door tevens zich zelve, gevormd te hebben; en hy kan als de oorspronkelyke uitvinder van de nieuwe theorie des teleskoops, gelyk *Rienks* die vervaardigt, beschouwd worden. Doch deze heeft, in 1801, den tol aan de natuur betaald, even gelyk, in het midden des voorleden jaars, *Albert*, de tweede; welke, behalve zyne overige uitnemende mathematische kundigheden, zich voornamenlyk op de Bouwkunde toeleide, en 'er, tot zyn eigen genoegen, anderen in onderwees. In het slypen en polysten van de metalen-spiegels voor de teleskopen, evenaarde hy *Pieter* en *Arjen* wel niet, doch hy overtrof hen weder in de bewerking van het koper, in het draaijen en glad slypen van welk, hy inderdaad een groot kunstenaar was. *Arjen*, de thans alleen overgebleven broeder, en over de 50 jaren oud, blyft zich by aanhoudendheid op den land- en veebouw, waar uit hy zyn tydelyk bestaan ontleent, toeleggen, en met *Rienks* in de vriendschap, die voorheen den drie broederen met hem gemeen was, verkeeren. Aan dezen *Arjen* is *Rienks*, gelyk hy zelf belydt, zyne geheele kunst en zyne verdere ontwikkeling verschuldigd: gelyk inderdaad de hoofdbedoeling des laatsgenoemden geene andere is, dan om deze kunst tot den hoogst mogelyken trap, waar voor zy vatbaar is, te volmaken, waar in hy met reuzenschreden voorwaarts gaat; en zyne overige kundigheden alle daar toe aanwendt. By de zonen van *Roelofs*, daarentegen, en nu nog by *Arjen*, hoezeer zy dezelve voorwerpen bearbeidden, en de kunst van het maken van teleskopen dagelyks tot meer volkomenheid zochten te brengen, was het uitbreiden hunner astronomische kundigheden meer de hoofdbedoeling. *Arjen Roelofs* heeft het, zonder eenig onderwys genoten te hebben, onbegrypelyk ver in de Wiskunde gebragt, en is een Sterrekundige in den strengsten zin van het woord. Van aanleg is hy zelf een der gróótfte, welke bestaan; en het is niet aan hem, maar aan de omstandigheden, in welken hy opgevoed is, leeft en leven moet, te wyten, dat hy niet inderdaad onder den rang dier al-

allergrootsten kan geteld worden: waartoe slechts enkel zou gevorderd zijn geweest, dat hy geplaatst ware geworden op een der aanzienlykste en uitgebreidste observatorien. De berekeningen, welke hy met zynen jongst overleden broeder vervaardigd heeft, wegers het geen vereischt wordt tot het maken van een' goeden teleskoop; of de opgave der vereischte grootte, evenredigheid van alle deszelfs deelen: als spiegels, glazen, buizen, koper, openingen, enz., zijn op eene wyze geschreven en voorgesteld, die niet alleen de verbazend groote naauwkeurigheid, waar mede daar by te werk gegaan wordt aantoonen, maar ook de uitnemend mathematische genie zichtbaar doen uitblinken. Zyne pendule, insgelyks door hem, schoon mogelyk nog met medewerking zynner broederen, gemaakt, regelt hy zelf door Starrekundige waarnemingen. Ook de quadrant, voorzien van metalen vlakke spiegels, zyn paralactische kyker, de micrometers van verschillende soorten, het aantal telescopen, dat men by hem ontmoet, het geen alle werktuigen zijn; of van zyn eigen maakfel, of van de drie broederen, zamengenomen, trekken de algemeene bewondering naar zich. Dagelyks vergroot hy de reeks zynner observatiën aan den hemel. De voorbygangen van Venus en Mercurius, voorby de zon heeft hy reeds berekend; de zon- en maan-eclipsen insgelyks; waar uit hy tevens de gevolgen heeft afgeleid; en ook die eclipsen, enz., welke in het toekomstige zullen plaats hebben. Ook de laatste comeet heeft hy waargenomen, en by die gelegenheid een fraai en kunstig cometaryum, ter gemakkelyker voorstelling, voorbereid. Behalve de onnoemelyke veelheid van alle deze en andere berekeningen, reeds door hem gedaan, en zyne verbetering der tafels van *de la Lande*, tot de 3de uitgave van deszelfs werk behoorende, komen hier by ook nog in aanmerking de netheid, waarmede hy zyn werk verrigt, en de fraaiheid zynner figuren en teekeningen. In hem, dus, kunnen de drie *Roeloffen* zamengenomen, beschouwd worden, als te blyven bestaan; en, gelyk reeds gezegd is, aan hem is *Rienks* ver het meeste zynner ontwikkeling schuldig, gelyk hy door hem nog aanhoudend in zyne mathematische berekeningen tot den arbeid der telescopen wordt bygestaan. De laatstgenoemde, om nu tot denzelfden terug te keeren, na eerst eene menigte bril- en microscoop-glazen geslepen en in het koper gewerkt te hebben, heeft, sedert twaalf jaren, ook verscheiden fysieke instrumenten en daar onder telescopen vervaardigd: terwyl niet alleen de gewrochten, maar ook byna alle de daartoe noodige werktuigen mede van zyne hand zijn.

Hy is de maker van twee brandspuiten, één voor zyn eigen gebruik en één voor den kwartierdorst *du Tour*. Zy zijn draagbaar door 2 personen, en aan de hefboomen kunnen 6 menschen tevens werkzaam zijn. Het water verheft 'er zich

door tot boven de 50 voet. De gewone brandspuiten behelzen één luchtvat, doch in deze ontmoet men 'er twee. Inziende, dat het koper voor de pompen te zwak was, om op zich zelve te staan, plaatste hy elke pomp in een luchtvat: opdat de zaamgeperst wordende lucht, wanneer zy tegen de buitenzyde van de pomp aandrukte, meer kracht aan het koper zou byzetten, en de brandspuit daar door ligter en vervoerbaarder zyn.

Een astrolabium, waar by een teleskoop-waterpas en compas, insgelyks door hem vervaardigd, is op de laatste tentoonstelling te Amsterdam niet verschenen. Hoezeer van eene goede bewerking, is *Rienks* echter zelf overtuigd, dat het voor eenige verbetering vatbaar is. De byzondere eigene vinding van hetzelfde doet hem intusschen eer aan; en de verbeteringen, die zyn onvermoeide vlyt hem nopen zal, daar aan te kosien te leggen, of veeleer het nieuw astrolabium, dat hy voornemens is te maken, zullen aan hetzelfde veel overeenkomst geven met den cercle repetiteur, of den cercle van Borda: een werktuig, nogtans, dat hem geheel onbekend is. Dat zyn astrolabium op de exhibitie niet vertoond geworden is, heeft slechts eene toevallige schade, die het geleden had, tot oorzaak.

Een groot microscoop, van 4 spiegels, heeft hy aldaar aan de oplettendheid zynor landgenooten aangeboden, en het heeft die der kenneren grooelyks naar zich getrokken. Mogelyk is het eenig in zyn soort, en zou niet, dan met moeite, door een' ander kunstenaar in het ryk kunnen worden overtroffen, indien al evenaard. Ook zyne zak-microskopen, voornamelyk voor ondoorschynende voorwerpen, zyn van eigene vinding en zeer vernuttig ingerigt. De toestel derzelven is zeer eenvoudig. De lichtstralen, of liever het daglicht wordt opvangen door een' hollen spiegel van 1½ duim middellyn, en van daar in derzelver brandpunt teruggekaatst, in welk het ondoorschynend voorwerp geplaatst wordt, het welk als dan, sterk verlicht zynde, door een bol glas onder een' grooteren hoek wordt waargenomen.

Het zak-microscoop, hetgeen hy met zich in de hoofdstad genomen had, en hetgeen aldaar insgelyks de oplettendheid der bevoegde kunstregteren zeer had opgewekt, en hunne goedkeuring weggedragen, heeft hy aan den Heer *Spelaar* ten geschenke gegeven. Sedert, heeft hy 'er weder andere vervaardigd. Hy meent, de spiegels tot 2 duim middellyn te moeten brengen, en 'er meer dan een bol glas toe te kunnen bezigen.

Dan, de byzondere genie van *Rienks* bepaalt zich, meer, dan tot eenige andere dingen, tot het maken van telescopen. Sedert de zoo even genoemde 12 jaren, is deze werkzaamheid zyne liefste uitspanning; en by dezelve zyn koper, bui-

buizen, schroeven, spiegels, voerstuk, met één woord, alles zonder uitzondering, zyn eigen gewrochten.

Vyftien of zestien telescopen zyn reeds uit zyne handen te voorschyn gekomen, en wel van verschillende lengte, als: van $\frac{1}{2}$ voet, een voet, $1\frac{1}{2}$, 2 en 4 voet. Doch uit deze lengte behoort men tot de grootheid van derzelve uitwerking geen besluit te trekken, gelyk dit by de overige instrumentmakers plaats heeft. De voortbrengfelen zyner kunst zyn dien algemeen aangenomen regel ver te boven; en zyn buitengewone geest straalt spoedig in al wat hy durft ondernemen door. Zyne telescopen zyn kort, doch zeer wyd. Door deze grootheid van middellyn, in vergelyking hunner lengte, ontvangen zy, gelyk reeds gezegd is, van een voorwerp vele lichtstralen, en *Rienks* slypt zyne spiegels op zulk eene wyze, dat zy alle de lichtstralen in één punt by elkaar verzamelen, op geen' zeer grooten afstand van de spiegels, by voorbeeld, in den newtoniaanschen teleskoop, aan de hooge school van Franeker, heeft de groote spiegel een middellyn van 8 duim, en het brandpunt ten naasten by 8 voeten afstand: terwyl in een' newtoniaanschen teleskoop, eerst kortelings door *Rienks* voltooid, en welke de goedkeuring van deskundigen volkomen heeft weggedragen, de groote spiegel eene middellyn heeft van 12 duim, dat is een voet, en het brandpunt slechts 7 voeten afstand: iets, dat in die evenredigheid, hier te lande zonder voorbeeld is.

In zyn' gregoriaanschen teleskoop, door den Koning aangenomen, heeft de groote spiegel 8 duim middellyn, en het brandpunt slechts 4 voet. In een' twee voets teleskoop van hem is de middellyn des grooten spiegels 5 duim en het brandpunt slechts 20, 8 duimen.

(*Het vervolg en slot in onzen eerstkomenden.*)

K U N S T E N.

MANHEIM. Het Bestuur van het Museum dezer Stad, heeft van het Gouvernement vryheid bekomen, om de voornaamste Schilderyen uit de Gallery des Groot-Hertogs van Baden, welke verscheide meesterstukken, vooral onder de Landschappen, bevat, achtervolgens tentoonsteltellen. De eerste, welke men 'er bewonderd heeft, zyn twee fraaije Landschappen van *Salvator Rosa*. Eigenaars van beroemde Kunstwerken gaan mede voort met dezelve in het Museum te vertoonen, gelyk de Kunstenaren ook hunne voortbreng-

selen. In den laatste Zomer onderscheidde men 'er een uitstekend oorspronkelyk Schilderstuk, de Maitres van een groot Italiaansch Meester verbeeldende; het was inderdaad eene engelachige gedaante, welker grimlach de grootste zachtheid kenschetste. Ook waren 'er schoone proeven voorhanden, wat de Borduurkunst, wel beoefend, in staat is voortbrengen. Meisjefrouw *Hoffman*, van Darmstadt, Mej. *Rieger*, uit deze Stad, maar vooral Mej. *Utsch*, welke deze kunst te Heidelberg in een Instituut onderwyst, verdienen wegens de ingezonden stukken ongemeenen lof. Het laatste werkstuk van Mej. *Utsch*, die te regt den naam van Kunstnares waardig is, is het portrait van den Keizer, van achttien duimen, gevolgd naar het geschilderde van *Isabey*. Zulk eene navolging is een der schoonste doch moeilijykste werken der Borduurkunst. Alle de deelen van het portrait zyn met haar geborduurd, en het geheel is zoo volkomen en zoo fyn bearbeid, dat het geöfendst oog het by het eerste gezigt voor eene plaat zou houden; daarenboven gelykt het byzonder. Hare Keizerl. H. de Erf-Groot-Hertoginne heeft het uitgekozen, om naar het Fransche Hof te worden gezonden. — Twee zeer fraaije Fruitstukjes, in olyverw geschilderd, zyn mede vermeldingwaardig. Men heeft die aan de kunstryke hand van de Dochter van Mevr. *Koenig*, die in het schilderen van bloemen en vruchten een' grooten naam verworven heeft, en by het Kabinet van den Keurvorst van Beyeren en de Paltz dadelijk geplaatst was, te danken. De keurige uitvoering dezer twee stukjes geeft hoop, dat de Dochter den naam harer Moeder eere zal aandoen.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PROGRAMMA VAN DE MAATSCHAPPY TER BE- VORDERING VAN DEN LANDBOUW, TE AM- STERDAM OPPERIGT, OVER 1810.

De Maatschappy, ter bevordering van den Landbouw, opgerigt te Amsterdam, hare groote Vergadering gehouden hebben.

bende den 2den van Bloemaand dezes jaars, heeft het genoe- gen, ter kennisfe van het algemeen te brengen, dat, inge- volge de uitnoodiging aan elk' eenen, die, van de Haard-As- sche, tot verbetering van den grond, mogt gebruik gemaakt hebben, om de wyze van bewerking en den uitslag dier proe- ven, made te deelen, de Maatschappy van den Heer B. P. SCHELTEMA, *Med. Doct.* te Rotterdam, die reeds, in den voorleden jare, een berigt, wegens het gebruik der Haard- Asche, aan de Maatschappy had ingeleverd, wederom twee Misliven heeft ontvangen, veel wetenswaardige byzonderheden over hetzelfde onderwerp behelzende, voor welke de Maat- schappy, by dezen, aan den geëerden zender, even als in den voorleden jare, openlyk haren dank betuigt.

Insglyks doet de Maatschappy, by dezen, openlyk hulde aan den pryswaardigen yver van het Correspondierend Medelid der Maatschappy LEENDERT NEEBER, welke, door zyn inge- leverd verslag, wegens genomene proeven met het Cainesche Radyszaad, nogmaals getoond heeft, ter bereiking van het doel der Maatschappy, te willen medewerken.

Nog heeft de Maatschappy met veel genoegen, ook weder dit jaar, van den Heer HENDRIK VAN KLEEF, ontvangen een vervolg op de reeds vroeger ingezonden berigten, wegens het voëren van Mangelwortel, uit welke berigten der Maatschap- py gebleken is, dat gemelde Heer, nog met dezelfde nauw- keurigheid en met even goeden uitslag, op deszeifs Hofstede buiten Weesp, zyne proeven met den Mangelwortel blyft voortzetten.

Op de Vraag: *Welke zyn de onderscheiden bestanddeelen der meest bekende Mestspecien? Voor welken aard van grond is ieder derzelve meest geschikt? — En welke is de beste wyze van vermenging, om, op onderscheiden gronden, daarvan gebruik te maken?*

Is een antwoord ingezonden, het welk echter niet waardig gekeurd is in eenige aanmerking te komen.

En op de Vraag: *Daar het onbetwistbaar is, dat, van de Haard-Asche, in ons land, minder gebruik ge- maakt wordt, dan wel elders: zoo vraagt de Maat- schappy naar de redenen en oorzaken van dit verschil? — Zyn onze gronden van een' anderen aard, of is de wyze van behandeling, hier te lande en buiten 'slands, on- derscheiden? En, in het laatste geval, welke is de bes- te wyze om, van de Haard-Asch, op onderscheiden gronden, zoo wel tot bemesting, als tot verbetering, het meeste en duurzaamste voordeel te trekken?* De ant- woorden in te zenden vóór of op den laatsten van Louwmaand 1810.

Op deze Vraag geen antwoord ingezonden zynde, heeft de Maatschappy besloten, deze beide voorstellen, waar van de
ryd

tyd ter beantwoording verschenen is, niet weder uit te schryven.

Voorts was door de Maatschappy voorgesteld de Vraag:

Daar men sedert een' geruimen tyd, meer dan te voren, begrepen heeft, dat meer voordeel van de Duingronden kan getrokken worden, en het, dienvolgende, meer en meer noodzakelyk wordt te weten, hoedanig men zich in het ontginnen of aanleggen dier gronden, het zy voor Houtplantingen, of voor Teel- en Weilanden, met de beste hoop op een' goeden uitslag te gedragen hadde: zoo vraagt de Maatschappy, deze heilzame bedoelingen, op de meest gepaste wyze, willende bevorderen, en tevens onderstellende, dat het aanleggen van Boschen, op de daarvoor meest geschikte gronden, in byzondere aanmerking komen zal, een behoorlyk uitgewerkt plan of opgave, volgens welke die Houtplantingen, op de verschillende soorten van Gronden daartoe geschikt, het beste en voordeeligste geschieden kan, met melding van de best groeiende Houtsoorten, de wyze van behandeling, met de kosten daarop vallende, en de waarschynlyke voordeelen daarvan te trekken, met bygevoegde aanwyzing dier Gronden, welke wel byzonder voor de Houtteelt geschikt zyn.

De Premie voor het Berigt, of Antwoord, dat geoordeeld zal worden aan het Voorstel voldaan te hebben, zal bestaan, in de gewone gouden Medaille van de Maatschappy, ter waarde van vyftig Dukaten of dezelfde som in geld met de zilveren Medaille.

Dan, gemerkt de verschillende soorten dier Gronden het tevens meer dan waarschynlyk maken, dat 'er, onder dezelve, zullen gevonden worden, die tot Teel- of Weilanden aangelegd, betere voordeelen zullen opleveren, dan Houtgewas: zoo vraagt de Maatschappy, met aanbieding van gelyke Premie, op gelyke voorwaarden:

Welke Duingronden zyn beter voor Teel- en Weilanden geschikt? Welk plan van aanleg moet daarin gevolgd worden? Welke is dus de beste wyze van bereiding? Welke soort van Granen of andere Gewassen is daartoe de voordeeligste? Welke zyn de kosten daartoe noodig? Welke, eindelijk, de voordeelen daarvan waarschynlyk te trekken? Om beantwoord te worden voor of op den laatsten van Wintermaand 1809: terwyl de Maatschappy opgemerkt hebbende, dat eenige Schryvers der voormals ingezondene Verhandelingen zich, meer of min uitvoerig over de Heigronden uitgelaten hebben, gemeend heeft te moeten herinneren, dat beide voorgestelde Vragen zich eeniglyk en alleen tot Duingronden en derzelver behandeling bepalen, en dus geenzins betrekkeelyk zyn op Heigronden.

Ter

Ter beantwoording dezer Vraag zyn twee Verhandelingen ingekomen, de eene met het devies:

Durch Arbeit Geld und Fleisſenz.

welke de Maatschappy te onvolledig beschouwt, om, tot het behalen van den uitgeloofden prys, te kunnen in aanmerking komen. De andere Verhandeling is geteekend:

Experientia docet,

en, hoezeer dezelve hare verdienſten heeft, en blyken draagt van eene veeljarige ondervinding in het beplanten van woeste gronden, is echter de Maatschappy van oordeel, dat men dezelve, in geen en deele, als beantwoording der uitgeschreven Vraag kan aanmerken, waarom ook, aan den Schryver, de uitgeloofde premie niet heeft kunnen worden toegewezen.

Uit hoofde, echter, van het belangryke van dit onderwerp, heeft de Maatschappy beſloten, dezelfde Vraag nogmaals op te geven, by herbaling wel uitdrukkelyk herinnerende, dat het oogmerk der Maatschappy zich alleen tot Duin- en niet tot Heigronden bepaalt. De antwoorden moeten worden ingezonden voor of op den laaſten van Wintermaand 1811.

Wyders worden, door de Maatschappy, uitgeschreven, de volgende vragen:

Is eene zekere maat van broeijing van het Hooi dienſtig, om hetzelfde tot een beter en ſmakelyker voedsel voor Runderen, of ander Vee, te maken? Zoo ja, tot welke hoogte moet deze broeijing gaan, en voor welk ſoort van Vee is dezelve verkieslyk?

Om beantwoord te worden vóór of op den laaſten van Wintermaand 1810.

En, *Welke zyn de oorzaken, voortgang, en gevolgen van de broeijing van 't Hooi? Op welk eene hoogte wordt deze broeijing gevaarlyk? En, daar de ondervinding leert, dat de onthranding van Hooibergen, in ſommige ſtreken van dit land, veel menigvuldiger plaats heeft, dan in anderen: wordt gevraagd, of men de reden dezer zaak moet zoeken in den onderscheiden aard der gronden, in de onderscheidene ſoorten van gras en andere planten, in de wyze van het winnen van het Hooi, in de plaatſing van de Hooibergen, in de geſteldheid van het weder, of wel in meer dan eene dezer opgegevene of andere oorzaken? Eindelyk, welke middelen kunnen 'er aangewend worden, om de al te ſterke broeijing voor te komen of te verhelpen?*

Om beantwoord te worden vóór of op den laaſten van Wintermaand 1811.

Wyders acht de Maatschappy noodig, hier te herhalen de reeds te voren uitgeschreven Vragen, waarop antwoorden gewacht worden.

Daar

Daar het bekend is, dat landen, die door Zee- of Zout Water zyn overstromd geworden, en, daardoor, met te veel zoutdeelen bezwangerd, voor een' geruimen tyd, in hunne vruchtbaarheid gestremd worden, en, ter bebouwing en beplanting, veelal onbekwaam zyn: zoo vraagt de Maatschappy:

Welke zyn de middelen, die de Natuur- en Scheikundé aan de hand geven, waardoor, in zoodanige landen, de vruchtbaarheid weder opgewekt, en dezelve in korten tyd ter bebouwing en beplanting kunnen worden bekwaam gemaakt? En, hoedanig kunnen deze middelen op den Landbouw worden toegepast, en voor denzelfen, in gebruik worden gebragt?

Om beantwoord te worden vóór of op den laatsten van Wintermaand 1810.

Op de Vrage: *Aangezien de Haard-Asche, niet alleen buiten 's Lands, maar ook genoegzaam in alle onze Departementen, met zeer goed gevolg, gebruikt wordt, en 'er niet te twyfelen is, of men zou van dezelve, nog grooter voordeelen verkrygen, indien de Asch nog meer in gebruik gebragt werd: zoo belooft de Maatschappy, aan den genen, die door genoegzame proeven, met deze soort van Meststof, ten minsten op een half morgen of meerder genomen, de nuttigheid van dezelve aangeroond, en daarvan een genoegzaam Berigt, des noods, met voldoende bewyzen gestaafd, voor den laatsten van Wintermaand 1810, aan de Maatschappy zal gezonden hebben, eene Premie van zes Dukaten: van welke Premien tot zes zullen worden uitgereikt.*

De Maatschappy belooft eene Premie van vier Dukaten en eene fraai geschilderde Tabaksdoos aan den genen, die een half morgen of meerder met het Chineeische Radysaad zal bebouwd hebben, en een voldoende Verslag, wegens de behandeling, den aard van den grond, de kosten en voordeelen, benevens Monstres van de Oly en Koecken, voor of op den laatsten van Wintermaand 1810, zal ingezonden hebben. Voorts nog onder deze uitdrukkelijke bepaling, dat het zaad vroegtijdig genoeg gezaaid worde, om, in het laatste van Hooimaand of uiterlyk in 't begin van Oogstmaand, volkomen ryp te kunnen wezen, en dat in het Berigt gemeld worde, in hoe ver, door het vroeg zaaijen, de moeijelykheid van het dorschen is weggenomen.

De prijs, die aan den Schryver van het beste, op eene der bovengemelde Vragen, inkomende antwoord wordt aangeboden (ten zy daaromtrent uitdrukkelijk anders ware bepaald,) bestaat in eene gouden Medaille, ter waarde van vyftig Dukaten, op den stempel der Maatschappy geslagen, en met des

Schry-

Schryvers naam voorzien, of wel, dezelfde som in geld, benevens eene zilveren Medaille, ter keuze van den Schryver.

Indien geen der ingekomen antwoorden op eene door de Maatschappy opgegeven Vraag, naar haar oordeel, den prys verdiend heeft, behoudt zy aan zich het regt deze vraag, nog eens, of niet weder op te geven. Darentegen, wanneer 'er meer dan één antwoord haar voorkomt, eenige aanmerking te verdienen, zal zy een accessit, in eene zilveren Medaille bestaande, of eenig ander blyk van goedkeuring, aan den Schryver van het naast aan het beste komende antwoord aanbieden, en hem dit besluit, vóór dat het verzegeld briefje, by zyne Verhandeling gevoegd, geopend wordt, door de openbare Nieuwspapieren bekend maken.

De Schryvers, die naar den prys dingen, zullen, by hunne antwoorden, een verzegeld briefje moeten zenden, inhoudende hunnen naam en woonplaats; en van buiten gerekend met dezelfde zinspreuk, die aan het einde hunner Verhandeling zal gevonden worden. Voorts zyn de wetten, waarop de Maatschappy naar een' prys laat dingen, te vinden in het voorbericht voor het eerste Deel harer Verhandelingen geplaatst.

De antwoorden zullen in het Nederduitsch, Latyn, Fransch, Engelsch of Hoogduitsch opgesteld (in 't laatste geval met eene Italiaansche of Latynsche letter, en alle met eene leesbare hand doch niet door den inzender zelve, geschreven) en, gelyk alle andere aan de Maatschappy toe te zenden stukken vrachtwy, moeten bezorgd worden aan één der Secretarissen, Mr. *H. Calkoen*, Advokaat, op de Keizersgracht, by de Beerenstraat, of Mr. *J. P. Hoeufft*, op de Heeregracht, by de Reguliersgracht, N°. 579.

Eindelyk herrinnert de Maatschappy aan hare gewoonte, om eene zilveren Medaille, of andere gepaste belooning, te schenken aan de genen, welke haar eenige nuttige ontdekkingen, omtrent den Landbouw mededeelen, met verdere beloften, om de bevordering dezer ontdekkingen, naar beviind van zaken te ondersteunen.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 2 van Hooim. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	39 ½
enz.	99½ 100½	dito dito nieuwe.	37½ 38½
Rusland 5 prCt.	71½ 72½	Portugal, by Hope & C.	98½ 99½
Zweden 5 prCt.	54½ 55½	Engeland. Amuuteit. 3 prCt.	72
Denemarken, Toll. 4 prCt.	82 81	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	94½ 95	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	95 ½	Dito Cert. by K. & V.	76 ½
Keizer van Oostenryk 5 prCt.	niet gen.		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	dito.	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	dito.	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56 ½

BIN.

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	18½ a 19½	dito Domeinen. 4 prCt.	niet gen.
dito a 2½ prCt.	17½ a 18½	dito Vrywillig a 5 prCt.	dito.
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	20½ a 21	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oloop. premie by Af. losf.	54½ a 56½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	18½ a 19½	Rescriptien Losb. na den Vrede	24 a 25
dito 1801. a 3½ prCt.	20½ a 21	Agio van de Bank.	½

GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloope Week, is geweest: te *Amsterdam* 118; en te *Haarlem* 13, onder welke laatste 3 beneden de 12 jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE
WAARNEMINGEN.WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,
BUITEN HAARLEM.

1810. Zomer- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
27	{ 29. 9½ 29. 9½ 30. 0	{ 50 63½ 57	{ Z. W. N. W. —	voormidd. betrokken; tusfchen beide een weinig regen; verders bewolkt; (*)
28	{ 30. 0½ 30. 1 0 1½	{ 57 65½ 61	{ W. N. W. N. N. O. N. O. t. N.	bewolkt.
29	{ 30. 1 30. 1 30. 1	{ 63 78 65	{ N. O. N. O. t. O. N.	bewolkt; 's middags ten oosten van ons zware donder.
30	{ 30. 1 30. 1½ 30. 2	{ 63 68 69½	{ W. W. N. W. N. t. W.	helder; 's avonds damp; wolken.
Hooft- maand	{ 30. 2 30. 1½ 30. 0½	{ 58 69 60	{ N. Z. O. N.	voorniddag betrokken; verders helder.
1	{ 29. 9 29. 9 29. 8½	{ 69 68 59	{ Z. Z. W. W. Z. W. Z. W.	voorniddag betrokken; iets regen; verders bewolkt.
2	{ 29. 8 29. 7½ 29. 5½	{ 61 70 62	{ Z. W. Z. O. Z. Z. W.	voorniddag bewolkt; verders omtrent betrokken; regenschijt.

(*) 's avonds en 's nachts ten zuiden van ons zware donder en bliksem, waar van echter niets hier is overgekomen.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PR.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,
V O O R H E T J A A R 1810.

N°. 28. *Vrydag den 13den van Hooimaand.*

B E R I G T E N .

U I T L A N D S C H E .

LEIPZIG. De Universiteit dezer Stad verloor op den 15den van Zomermaand l. l. een' van hare oudste en verdienstelykste Hoogleeraren, en Duitschland een' van zyne Geleerdste Geschied-Onderzoekeren, den gewonen Profesfor der Geschiedenis en Koninkl. Saxischen dienstdoenden Hofraad, den Heer FR. AUG. WILH. WENCK. Zyne gedachtenis wordt ook door de weldadige Stichting van een Stipendium voor aankomende Onderwyzers vereeuwigd; deze byzondere Stichting, in hare soort de eerste, werd nog voor weinige weken door den Bestuurder van eene beroemde Inrigting ter Onderwys, den Hr. Dr. GURLITT, by eene opwekking aan zyne medeburgers tot dergelyke Stichtingen, met regt als een voorbeeld aangehaald.

I N L A N D S C H E .

AMSTERDAM, *den 3den van Hooimaand.* By Koninklyke besluiten van den 30sten der vorige maand,
II. DEEL. B is

is gedaan de volgende benoeming, van den Heer CASPARUS GEORGIUS CAROLUS REINWARDT, *Phil. et Med. Doct.*, Lid van het Instituut, Directeur van het Koninklyk Kabinet van Natuurlyke Historie, tot *Profesor Extraordinarius Chemiæ et Artis Pharmaceuticæ* aan het *Athenaeum Illustre* alhier, alsmede tot *Profesor Ordinarius Historiæ Naturalis* aan hetzelfde *Athenaeum*.

Den Haag. Het Departement den Haag der Maatschappy: *Tot Nut van 't Algemeen*, in het voorjaar 1809 een *Instituut van Teekenkunde* opgericht hebbende, in het welke het onderwys door den Heer C. VAN CUYLENNURGH, Kunstschilder aldaar, gegeven wordt; zoo is den 23sten van Zomermaand dezes jaars, in de gehoorzaal der Maatschappy van Natuur- en Letterkunde: *Diligentia*, in den Haag, eene uitdeeling van Eerepryzen, aan de Leerlingen, welke de bestgekeurde Teekeningen hebben vervaardigd, uit de byzondere Klassen geschied; zynde de eerste prys, in de thans bestaande derde en als nu nog hoogste Klasse, toegewezen aan ADRIANUS BOGAERS, waarna ook nog verscheidene Pryzen, wegens vlyt en goed gedrag, aan de Leerlingen zyn uitgereikt.

Deze plegtigheid werd geöpend en bestuurd door den Voorzitter der Commissie van dit Instituut en verceed door de tegenwoordigheid van Zyne Excellentie den Heer Directeur-Generaal tot de Wetenschappen en Kunsten, den Heer Asfesor, vervangende den Landdrost van het Departement Maasland, den Heer Burgemeester van den Haag en verdere aanzienlyke Ambtenaren, Bestuurders van verscheiden Genootschappen van Kunsten en Wetenschappen en de Ouders der Leerlingen, te zamen eene talryke Vergadering uitmakende; welke alle, by het bezigtigen der tentoongestelde Teekeningen, hun byzonder genoegten over deze Inrigting en den spoedigen aanwas en bloei van dezelve betuigden. — Het Departement kan alzoo zich verblyden, ook door deze, tot nu toe in haar soort eenige (*) Inrigting, waarin reeds 97 Leerlingen, van beide

(*) Sedert Grasmaand 1.1. bestaat ook eene dergelyke Teekerschool by het Haariemsch Departement van voorn. Maatschappy.

de kunne, van 8 tot 16 jaren, onderwys ontvangen; aanvankelyk nut gestigt te hebben, en ter bevordering van de kunst mede te werken.

MERKWAARDIGE BERIGTEN WEGENS DRIE UTMUNTENDE VERVAARDIGERS VAN OPTISCHE EN ANDERE PHYSISCHE INSTRUMENTEN, THANS IN VRIJSLAND LEVENDE, NAMLYK:

S. J. RIENKS, ARJEN ROELOFS

EN

BANCO EISMA VAN DER BILDT.

(Vervolg en slot van bladz. 9.)

Drie telescopen zyn door hem (RIENKS) ten toon gesteld; de grootste derzelven, die, namelyk, welke door Z. M. aangenomen werd, is opzettelyk voor enkel hemelsche lichamen vervaardigd, waarom dezelve op aardsehe of naby zynde voorwerpen nimmer die uitwerking doen kan, die hy bestemd is, op meer verwyderde te weeg te brengen. De andere is die van 2 voet lengte, zoo even insgelyks aangestipt. Deze bevindt zich thans in handen van den Hoogleraar *Ekama*, te Franeker, welke verscheiden sterrekundige waarnemingen daar mede gedaan heeft, en het voor een voortreffelyk stuk verklaart, volkomen tot deszelfs oogmerk voldoende, en eene bewonderenswaardige duidelykheid bezittende. De derde is $1\frac{1}{2}$ voet kleiner, dan de vorige, doch door denzelfden Hoogleraar, aan wien hy, zoo wel als daarna aan Professor *van Swinden*, te Amsterdam, ten onderzoek was aangeboden, insgelyks uitmuntend bevonden, en kunnende de proef met anderen van dezelfde lengte, hier te lande vervaardigd, ligtelyk doorstaan. Na de ten toon stelling werd *Rienks* inderdaad door iemand te Buikloot, welke dezelfde kunst oefende en insgelyk telescopen aan de beschouwing van het publiek onderworpen had, genoodigd, om hunne beiderlei gewrochten tegen elkander te vergelijken. Aan dit verzoek gaf hy gehoor en begaf zich naar Buikloot; doch reeds de kleinste zy-

ner telescopen, die, namelyk, van $1\frac{1}{2}$ voet, met de 2 voerlagen zynes mededingers, tevens onderzocht zynde, aarzelde de laatstgenoemde niet, de moederheid van dien van *Rienks* edelmoedig te erkennen. De kunstgreep, waar door deze de gewone bewerkingswyze ver achter zich laat, is gelegen in het slypen van metalen spiegels.

Zyn onvermoeide vlyt, de byzondere lust, met welke hy'er op gevallen is, en zyn oneindig geduld, hebben hem op de regte wyze gebragt, om dit met een' gunstigen uitslag te ondernemen. Om eenen goeden spiegel te slypen, slypt hy 'er twee te gelyk, aan welke, by aanhoudendheid, de een tegen den anderen beproefd en verbeterd zynde, hy, zoo veel mogelijk, eene parabolische gedaante geeft: tot dat zy aan elkander volmaakt gelyk, en voor geene verbetering meer vatbaar zyn; hetzelfde is ook door hem by den laatst gereed gekomen teleskoop, wiens spiegel een' voet middellyn heeft, verrigt; en beide de spiegels zyn van een uitmennende schoonheid.

In het slypen is *Rienks* waarschyntlyk tegenwoordig de grootste kunstenaar die 'er bestaat, en de kunst zelve byna eenig, in haar soort. De toefstel van werktuigen, die hy ten zynen huize vereenigt, en het getal der reeds in gereedheid zynde spiegels voor telescopen is zeer uitgebreid en aanzienlyk; en even zoo worden ook de kleine spiegels en glazen, met al wat verder tot het duidelyk zien noodzakelyk is, volgens vooraf gemaakte berekeningen bewerkt.

Toen hy zich, met den viervoetigen teleskoop, welken *Z. M.* thans bezit, bezig hield, was *Arjen Roelofs*, zyn vriend, dikwyls ooggetuige van zyne handelwyze; en ook hem bekreep de lust, 'er een' dergelyken te vervaardigen. De spiegel, of eigenlyk het stuk metaal, werd aan het huis van *Rienks* gegoten, en *Arjen* nam het daarna aan het zyne ter slyping. Ook hy maakte, zonder eenige uitzondering, al wat verder tot een' teleskoop behoort; en zyn werktuig verschildte in niets van dat des anderen, dan dat deze teleskoop ook als een newtoniaansche kon gebruikt worden: iets, wederom, dat ten blyke van zyn' byzonderen geest verstrekken kan: daar 'er waarschyntlyk zich geene in het land aanwezig vindt, welke tevens op de gregoriaansche, casfegreinsche en newtoniaansche wyze zamengesteld is. Dikwyls hebben de twee vrienden beiden deze telescopen met elkander naauwkeurig vergeleken, doch zonder, na veel aarzelen, iets anders, dan eene volkomene gelykheid tusschen dezelve te hebben kunnen ontdekken.

Arjen heeft thans, onder de werktuigen, reeds boven opgenoemd, ten zynen huize ook verscheidene telescopen, het zy met *Pieter* en *Albert* zamen, het zy door hem alleen gemaakt: zoo van eenen, van twee, als van 4 voet; ook die van twee voet is aan dien van *Rienks* van dezelfde grootte volkomen gelyk.

De

De Hoogleeraars *Ekama* en de *Crane*, met den Ridder *Camper*, *Arjen* onlangs, zoo wel als *Rienks* bezocht hebbende, vonden de telescopen der drie broederen alle even voortreffelyk, en geen overtrof den anderen, dan alleen in evenredigheid van derzelver onderlinge grootte. In den laten schemeravond, lazen zy op 420 voeten afstand, met de hulp van een dezer werktuigen, zeer gemakkelyk de *Leuwarder Courant*; alle letteren, de kleinste niet uitgezonderd, stonden even duidelyk; en het heeft naauwelyks betoog noodig, hoe, over dag, inzonderheid by goed en helder weder, deze afstand zou kunnen vergroot worden.

Voorts vervaardigen *Arjen Roelofs* en *Rienks* niet alleen, gelyk reeds is aangemerkt, alles, zonder uitzondering, wat tot den teleskoop behoort, tot deszelfs volmaakte gereedheid toe, met eigene handen, het giet- en draaiwerk daar onder gerekend: maar ook, zonder dat zy zelfs door iemand zich daar by laten helpen. Geen hunner heeft ooit een' knecht gehad; op zyn best nemen zy nu en dan een' jongen, om den steen te draaijen, op welken zy hunne stomp geworden werktuigen weder aanzetten.

Autodidacten zyn zy, zoo wel als de beide overleden broeders, in den strengsten zin van het woord. Geen van allen hebben zy immer eenig eigenlyk gezegd onderwijs genoten. De hooge graad van volkomenheid, dien dus ook *Rienks* bereikt heeft, moet geheel alleen worden toegekend aan de gelegenheid, waarin hy zich bevond, om gelyktydig met anderen van eene eenhoortige genie, dezelve kunst te oefenen, en elkander door nieuwe ontdekkingen en kunstgrepen voor te lichten, elkaar in de uitoefening te volmaken, en in 't algemeen elkanders geestvermogens, door aangename uitspanningen en gepaste nayver, te ontwikkelen. 't Is waar, dat *Rienks*, vier à vyf jaren geleden, in de Fabryk van den Heer *Onderdewyngaard Canzius*, te Delft, gewerkt heeft. Zyn overleden broeder, welke toen te Amsterdam, onder Prof. *Hesfelinck*, tot Leeraar der Doopsgezinden studeerde, en daarna in Groningerland ook als zoodanig beroepen werd, stelde hem eene reizje door Holland en Zeeland voor, om zamen de Fabryken aldaar te bezigtigen. Zy bezochten, onder anderen, Dordrecht, Rotterdam, Middelburg en ook Delft. In de laatstgenoemde Stad verklaarde *Rienks* zich aan den Heer *Onderdewyngaard*, niet ongenegen, eenigen tyd by hem te willen arbeiden en telescopen te vervaardigen. Men nam hem aan by de week: doch zyn verblyf aldaar heeft geen volle negen maanden geduurd; te voren waren 'er geen telescopen gemaakt; en hier dus niemand, noch vóór, noch nevens hem aangetroffen hebbende, van wien hy onderrigt bekomen kon, was het dus ook hier niet, dat hy gezegd kon worden, zyne kunst te hebben aangeleerd, welke buiten dien

hier te lande nog eenig in haar soort, en zonder voorbeeld is; zoo zelfs, dat, indien de wydte zyner telescopen niet van zelve aantoonde, dat 'er by het slypen der spiegels gelet was op het toepassen des parabols op derzelver kromte, alle de instrumentmakers van het ryk het voor onmogelyk zouden rekenen, dat boeren, in den strengsten zin van het woord, gelyk *Rienks* en de drie *Roelaffsen*, dat uitvoerden en daartelieden, waar alle de kunstenaars van het land tot nu toe te vergeefs naar hadden gestreefd, en het geen de meesten onder de ondoenlyke dingen rangschikten. Ook zyn de telescopen van *Rienks*, nadat hy de fabryk verlaten had, niet beter noch slechter uitgevallen, dan lang te voren, toen hy waarschynlyk nog niet vernomen had, dat 'er zoodanig eene fabryk bestond. Hy verscheen in dezelve niet als leerling, maar als meester.

De betamelijke eerezucht van dezen man, laat het by het geen tot nu toe door hem verrigt werd, niet berusten. Zyn voornemen is, eenen nog grooteren teleskoop ten uitvoer te brengen; eenen, namelyk, wiens hoofdspiegel 2 voet middellyn bedragen zal, en dus ten minsten 372 ff moet wegen, en $\text{f} 558$, aan metaal alleen, het ff à 30 stuiv. gerekend, waard zyn.

Hier uit alleen kan men genoegzaam opmerken, dat zyne liefhebbery niet nagelaten heeft, hem op den duur onkosten te berokkenen, welke voor een' man van zynen stand niet anders dan bevroemden kunnen. Den spiegel, van welken hier gesproken wordt, bedoelt hy, nog slechts tot eene proeve te doen dienen: meenende de instrumenten, welke tot het vervaardigen deszelfs noodig zyn, te strekken tot model, maat en aanwyzing, hoe hy te werk zou moeten gaan, en op welk eene wys hy zeker kon zyn, om, ingeval hy de noodige ondersteuning vond, een' teleskoop met een' spiegel van 4 voet middellyn te voltoojen, welken dien van *Herschel* mischien nog overtreffen zou, het gewigt van zulk een' spiegel zou 2100 ff bedragen, en dus $\text{f} 3150$ aan metaal kosten.

Ten einde de verwachting van eene onderneming van dezen aard nog beter te kunnen waardenen, zal het niet overtollig zyn, hier nogmaals terug te keeren tot den nu eerst onlangs door hem vervaardigden teleskoop van 7 voet, en 12 duim middellyn, aan welken hy reeds, vóór het ontvangen der medaille, begonnen had te werken. De beroemde *Schröter*, in *Bode's Beyträge zu den neuesten Astronomischen Entdeckungen*, Berl. 1788, geeft eene beschryving van *Herschel's* Newtoniaansche spiegel-teleskoop, onder den titel van: *Darstellung des Herschelschen siebenfüßzigen teleskop's, mit practischen bemerkungen*.

Hier verklaart hy, bl. 154 sqq. dat eik, wie met eerbied voor de Starrenkunde beziel is, niet genoeg-wenschen kan, dat

dat gemelde teleskoop, ten minste die van 4 en 7 voeten, ook buiten Engeland, in het geheele overige Europa algemeen werd, en in handen geraakte van iederen beoefenenden Astronoom; dat hy zelf, zoo veel hy wist, de eerste in Duitschland was, die door *Herschel's* vriendelykheid in het bezit van een' reflector van 7 voet geraakt was; en dat hy, uit verscheiden berigten van in- en uitlandsche geleerden, moest opmaken, dat het verlangen naar zulke voortreffelyke werktuigen tamelyk algemeen zy; dat in het machienenwerk van dien teleskoop zich veel scherpzinnigheid en geest van uitvinding openbaarde; dat hy, ten opzichte des grooten spiegels, die het wezenlykste en meest hoog te schatten gedeelte deszelfs uitmaakt, moest opmerken: 1°. dat hy, met insluiting der montering, in zyne geheele middellyn 6, 7 duim, doch in den middellyn der gepolyste flachs 6, 5 duim bedraagt; en met de montering 1, 3 duim dik is, en omtrent 14 à 15 lb zwaar; 2°. dat zyn brandpunt van zyne vlakke tot de vlakke des kleinen spiegels, wanneer hy op vaste starren gerigt is, 5 voet, 10 duim, doch op aardfche en naby zynde voorwerpen 7 voet, 2 duim, en, volgens de omstandigheden, nog iets daarenboven, bedraagt; 3°. dat zyne parabolische gedaante, door welke *Herschel*, vooral aan de telescopen, eene zoo belangrijke verbetering heeft toegebracht, zoo buitengewoon volkomen is, dat hy eene juist zoo groote opening toelaat, als zyne geheele gepolyste vlakke bedraagt, namelyk, van 6, 5 duim: een voorregt; het welk, de tot nu toe zoo beroemde Schotfche telescopen misfen. Voorts, dat dit instrument, wanneer het geheel uit Engeland ontboden werd, zonder eenigen micrometer, en andere bykomende kleinigheden, niet onder de 120 louis-d'or zou te verkrygen zyn.

- By dit getuigenis van *Schröter* kan men dat van *de la Lando* voegen, die in zyne *Astronomie*, p. II. (§ 2429, van de 3de editie,) na de door *Herschel*, sedert 1782, gemaakte buitengewone vorderingen, in dit stuk geroemd te hebben, van hem zegt: *ses telescopes de 7 pieds ont 6 pouces d'ouverture et content 100 louis; ses telescopes de 20 pieds ont 18 $\frac{1}{2}$ pouces d'ouverture, mesure d'Angleterre.*

- Vervolgens zegt hy, § 2431, in het algemeen van de telescopen: *c'est le petit miroir et les oculaires d'un telescope, qui font grossir les objets: mais la partie essentielle du telescope consiste dans la quantité de rayons que reçoit le grand miroir: „ainsi c'est l'ouverture „le scope, qui décide principalement de sa force et de sa „perfection; d'où il suit, que plus on augmentera les „ouvertures, plus on perfectionnera le telescope."*

Deze aanhalingen zyn hier alleen gebezigt, om de verdiensten van *Rienks* in een zoo veel te heiderer licht te stellen. In de gene, welke door hem vervaardigd zyn, wordt de ge-

heele oppervlakte van den spiegel gebruikt; men bedient 'er zich van geen de minste blindschermen. Dan, daar nu beide, *Herschel* en *Rienks*, verkozen hebben, een' spiegel te slypen, wiens brandpunt 7 voet is, durft de laatstgenoemde aan dien spiegel te geven eene middellyn van 12 duim, terwyl *Herschel* het daaromtrent niet verder dan de helft brengt. Dus staan de oppervlakten dier spiegels tot elkander als de vierkanten der middellynen, of $D^2 : d^2 = 12^2 : 6^2 = 2^2 : 1^2 = 4 : 1$. derhalve van het middelpunt eens voorwerps, het geen zich regt voor den kyker bevindt, ontvangt de spiegel van *Rienks* viermaal zoo vele stralen als die van *Herschel*; en deze proportie neemt in grootere reden toe, naar mate de lichtstralen afkomen van die punten des voorwerps, welke van het middelpunt deszelfs voorwerps meer en meer verwyderd zyn; dewyl, in dat geval, een voornaam gedeelte van het licht, door de wanden van den teleskoop wordt onderschept, en dus niet tot den spiegel kan doordringen, dat is, onbruikbaar wordt.

By zulke uitnemende talenten als *Rienks*, zoo wel als *Arjen Roelofs*, zyn vriend, vereenigen, moet ook hunne meer dan gewone onbaatzuchtigheid met geen stilzwygen worden voorbygegaan. Zy behooren tot die lieden, die, zonder naar goud, of zelfs naar een' uitgebreiden roem te dorsten, zich vergenoegen met die edele zelfvoldoening, van in stilte hunn' gang voorttezetten, zich in de Natuur-, Wis- en Sterrenkunde te oefenen, en door eene betamelijke eerzucht gedreven, aan hunne werktuigen de meeste volkomenheid by te zetten: een karaktertrek, die in Vriesland, hun vaderland, mischien minder vreemd is, dan elders.

Het is denkelyk, of eene zulke onverschilligheid, om met zyne talenten veel geruchts te maken, of tevens een zedigheid, die *Arjen* weêrhouden heeft, van eenige zyner werktuigen naar de ten toon stelling af te zenden. Noch hy, noch zyne broeders hebben ooit iets verkocht, noch zou *Arjen* van het geen hy gemaakt heeft of bezit, iets willen verkoopen. Ook zyn vriend werkt niet met dat oogmerk: terwyl hunne studien, met al wat daar toe behoort, nog heden alleen hunne uitspanningen uitmaken, en de koe en ploeg, gelyk hunne hoofdbezigheid, zoo ook de eenigste bron van hun onderhoud zyn.

Rienks reisde, waarschyglyk op sterke aanrading van lieden, die belang in hem stelden, met drie telescopen en een paar microskopen, naar de ten toon stelling te Amsterdam. Den zak-microskoop, welke terstond de aandacht der liefhebberen, onder anderen van den Heer *Spelaar*, naar zich trok, gaf hy, gelyk reeds boven is aangemerkt, aan laatstgenoemden ten geschenke. Vernomen hebbende, dat zyne telescopen des Konings goedkeuring hadden weggedragen, en hy

hy eene belooning wegens dezelve ontvangen zou, nam hy oogenblikkelyk het besluit, den grootsten daaronder aan Z. M. aan te bieden, zonder de minste verwachting, of het minste doel van aanmoediging, bevordering of vergelding, welke hem echter niet heeft kunnen ontgaan. Den kleinften liet hy by den Hoogleeraar *van Swinden*, den derden, van 2 voet, by den Hoogleeraar *Ekama*, te Franeker, tot deszelfs dagelyksch gebruik, en opdat de gebreken en verbeteringen, die 'er des noods aan zouden kunnen ontdekt worden, aldus ter zyner kennisse zouden kunnen geraken: begrypende hy voorts zelf, dat eene Universiteit grootere stukken dan dezulke noodig had: zoo dat het verkoopen daar by zyne bedoeling niet had kunnen zyn, het geen hy waarschynlyk omtrent geene' zyner telescopen zou willen doen. De Heer *Opelaar*, onlangs van *Rienks* nog eenen zak-microscoop verzocht hebbende, mits hy 'er hem de waarde voor ter hand mogt stellen, ontving, op die voorwaarde, een weigerend antwoord van hem, doch niet, zoo hy het als een tweede geschenk wilde aannemen. Ook moet men hier herhalen, dat, in weerwil van alle de uitgaven en moeite, aan zyne vorige werktuigen besteed, *Rienks*, ook, eer hy de Medaille ontvangen heeft, zyn 7 voetigen teleskoop ondernam, die, gelyk gezegd is, van zoo veel genie, kunst en yver getuigenis draagt.

Dit berigt behoort niet gesloten te worden, alvorens 'er ook nog gewag gemaakt zy van des bovengenoemden *Jan van der Bildt's* nog levenden kleinzoon, *Banco Eisma van der Bildt*, een' erfgenaam inderdaad zoo wel van de kunst als van den naam zyns grootvaders, en tevens van al de werktuigen, door hem gebezigd. Hy fungeert, sedert drie jaren, als Amanuensis van het Physisch theater te Franeker, en is by uitmemensheid kundig in het maken en repareren van Physische Instrumenten, en byna de eenige, welke in ons land met roem een aantal gewone telescopen en achromatische kykers maakt, dezelve zoo binnen als buiten 'slands, in groote menigte, aan de onderscheiden instrumentmakers aflevert; gelyk ook jaarlyks by honderden van brilglazen, om welke te slypen hy een werktuig, of liever eene inrigting, ten zynen eigenen nutte, heeft uitgevonden, waardoor hy van 10 tot 50 en meer glazen gelyktydig slypt. Behalve andere telescopen, staat 'er thans ook een in zyn huis, insgelyks door hem zelve vervaardigd, welke op de Newtoniaansche wyze is ingerigt, waar van de groote spiegel insgelyks 12 duim bedraagt, en waar van het brandpunt 12 voet heeft. Waarschynlyk zal hy op eene volgende ten toon stelling het een of ander zyner werktuigen exhiberen.

IN DEN HAAG, den
18den van Zomermaand 1810.

De Directeur-Generaal :
voornoemd,

J. MEERMAN.
Bz.

BEÖORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN,
IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

D. L. SUASSO. *Med. Doct. morborum exanthematicorum descriptionis, tabularum forma ordinatae, specimen, varicolarum atque vaccinarum decursum et curationes exhibens.* Amstelod. 1809.

„ Met genoegen haast zich Rec. om dit werk te beoordeelen. De Schryver van hetzelfde heeft voorgenomen, de gezamenlyke pathologische en therapeutische beginselen nopens de koortsachtige uitslagsziekten *tabelswyze* voor te dragen, en levert hier de eerste afdeeling van dit werk. Op drie folio, bladen vindt men de bepaling, *aetiologie*, *diagnose*, *prognose* en *therapie* der kinder- en behoeftpokken *tabelsgewyze*, en met de meeste volledigheid tevens en beknoptheid voorgesteld. — Rec. geloofst, dat deze tabellen vooral met nut als leidraad by voorlezingen over pathologie en therapie der *exanthemata* te gebruiken zyn, wyl de Leeraar by elke rubriek der tabellen aanduiding genoeg vindt, om die verder uit te breiden, en de toevoorder de noodige punten afgebakend ziet, waar aan hy by het herdenken der lessen te letten hebbe, en die hem ook by zyne eerste proeven aan het krankbed, en by het naaiaan van andere werken kunnen en moeten leiden. Voor den ervaren practicus bevat zeker de voorafgaande Verhandeling niets nieuws.

Rec. vond de byzondere tabellen zeer goed en doelmatig uitgewerkt, de rangschikking, prognose en diagnose duidelyk en bepaald, en de geneesregelen zeer volledig. Het blykt, dat de Schryver niet slechts van de nieuwste aanmerkingen hier over gebruik gemaakt heeft; maar ook zelf ervaren en wetenschappelyk practicus moet zyn. Slechts in een of ander punt is Rec. van een ander gevoelen; b. v. ten opzichte van den gevaarlyken, offchoon ook door HUFELAND bekrachtigden raad, om de door *ophthalmia variolosa* aangetaste oogen, op welke pokken ziten, te betten met een oogwater, waarin loodmiddelen zyn. Rec. geloofst, dat de meeste der door de kinderziekte misvormde oogen, dit werden door het gebruik der loodmiddelen enz. Een eenvoudig, met opium voorzien oogwater is hier zeer gepast, waarmede men in dringende gevallen, het dagelyks inwryven der *opiaattinktuur* veroinden kan. Rec. zag van het plaatselyk gebruik der opiaattinktuur by de gevaarlyke oogontstekingen ware wonderen, en geloofst in zulke gevallen dit middel als souverein den Artsen te kunnen aanbevelen.

Nog vond Rec. eenige taalfellen; b. v. Tab. 2. tegen 't midden: *forfan ei, qui corporis debilitate, macie et fibrarum laxitate patiuntur.* — Recensent eindigt met de wensch, dat de Schryver zyn werk over de overige exanthem-

met

men weldra en gelukkig moge volcindigen, en dat vooral de pathologie en therapie der overige ziekten, ras op dergelyke wyze, en even juist en doelmattig in tabellenform kunne voorgesteld worden." enz.

N. Leipz. Lit. Zeit. Janu. 1810. St. 2.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

HAARLEM, den 9den July. In de Sessien van de ALGEMEENE VERGADERING der *Hollandfche Huishoudelyke Maatschappij* alhier, begonnen den 1den en geëindigd den 14den Juny 1810, zyn de volgende *Prijzen en Remuneratiën* toegekend.

Aan ANTOINE GARCIN, te *Utrecht*, eene Remuneratie van *tien Dukaten*, voor het vervaardigen van *Palmyrene Zeep*, bekend onder den naam van *Davison's Palmyrene Soap*.

Aan F. C. SCHULTE, te *Zwolle*, — GERRIT DE HOOG, te *Delft* — en H. SCHULTZE, te *Zuiphen*, voor het exêrceren der *Vee-Artzenykunde*, door elk hunner in die Plaatsen, aan ieder de Premie van *f 200* voor het 1ste jaar, uitgelooft by Pryspraak N°. 29.

Aan de Gebroeders PRINZEN, RAMABR, VAN DE LOO en Comp., te *Helmond*, *vyftig Dukaten*, voor het 4de jaar, dat in hunne *Fluweele Lint-Fabrick*, aan ten minften 20 menschen boven de 18 jaren oud, gedurende den jare 1809, een geheel jaar door werk hebben verschaft.

Aan den Zender der *Monsters Kaardebollen*, ingezonden onder de Zintpreuk: *De Landbouw is myn grootst vermaak etc.*, dingende naar Pryspraak N°. 127, eene Remuneratie van *zes Dukaten*.

Aan den Schryver eener Verhandeling op de Vraag N°. 112., voor welke uitbreiding den *Handel tussehen ons Vaderland en de Kust van Afrika*, gerekend van *Kaap Palmes tot de Rivier de Volte en de Juida*, vatbaar is, geteekend met de Spreuk:

*Wanneer 't gety verloopt
Verzette men de Bakens.*

eene Remuneratie van de *zilvere Medaille* of *zes Dukaten*.

Aan

Aan den Inzender van een Model en Teekening, op het sporen der *Asen van Rytuigen*, Pryspraak N°. 132., hebbende tot Zinspreuk:

*Om de As naar 't spoor te zetten
Moet men op de schroeven letten.*

mede eene Remuneratie van de *zilvere Medaille* of zes *Dukaten*; mits dat ieder hunner vryheid geve, dat het Billet, by die stukken gevoegd, worde geöpend.

Aan HARMANNES TEN BOS, te *Enschede*, voor de opgaaf en het daarby gevoegde Monster van een *Gewas, bereid als Katoen*, het geen deze stof in eenige Fabriek kan vervangen, de Premie van *dertig Dukaten*, volgens Pryspraak N°. 127.

Aan F. VOLTZ, te *Amsterdam*, voor het vervaardigen van *Goudylies* voor *Goudslagers*, eene *zilvere Medaille* of zes *Dukaten*.

Aan DIRK JURLING, Directeur in de *Glas-Fabriek*, te *Nykerk op de Veluwe*, voor zynen yver en bekwaamheid in het maken van *Apothekers Glaswerk*, eene *zilvere Medaille*, — en aan de *Geïnteresseerden* van die Fabriek, eene Premie van *vyf PerCent*, gedurende 3 jaren, voor het jaarlyks van dat Artikel door hun gedebiteerde.

Voorts zyn by de Maatschappy de volgende nieuwe Vragen uitgeschreven.

Welk is het ware onderscheid tusschen de *Egyptische Garst (Hordeum Coelesti)*, ook wel genaamd *Egyptische Rogge*, en der zoogenoemde *Zomer Garst*, niet alleen in aard, nuttigheid of waarde, manier van voortteeling en inöogsting, maar vooral in de keus en verwisseling der gronden tot derzelver Cultuur te gebruiken? Welke zyn hier te Lande de gronden, die tot de verbouwing dezer beide Graanfoorten, het meest geschikt zyn? — aan welke dezer Graanfoorten, moet in het algemeen, hier te Lande, de voorrang der Cultuur gegeven worden? — welke zyn de redenen, die den Landbouwer, hier en daar de verbouwing der *Egyptische Garst* doen verlaten en tot die der gewone Garst doen terug keeren; zyn dezelve al of niet gegrond; en zoo niet, welke zyn de beste middelen, om de Cultuur der *Egyptische Garst* te bevorderen en daar door het vooroordeel tegen dezelve te bestryden of geheel
weg

weg te nemen? — De Maatschappij belooft eene Premie van de *3de gouden Medaille* of 25 *Dukaten*, aan den genen, die vorenstaande vragen het best zal beantwoorden en met voldoende Proeven staaft. Berigten en Getuigschriften intezenden voor of op ultimo September 1811. Deze Premie strekt zich uit tot ultimo September 1813.

Daar men in Engeland, door het in acht nemen der noodige regelen, *ter verbetering der Rasfen van het Vee*, een *Ras van Rundvee* bekomen heeft, het geen van een bepaald hoeveelheid voeder, het meeste en beste vleesch verkrygt, (waarvan eene naauwkeurige beschrijving te vinden is in het *Magazyn van Vaderlandschen Landbouw*, door den Heer J. Kors, 3de Deel, 3de Stuk, pag. 522—553 en 4de Deel, 1ste Stuk, pag. 173—195 (*)), en welk Ras met den besten uitflag zich voortplant: zoo biedt de Maatschappij hare *gouden Medaille* en 30 *Dukaten*, aan den genen, die door verbetering onzer Vaderlandsche Rasfen van Rundvee, het zy door vermenging met vreemde Rasfen of anderzins, een Ras zal bekomen hebben, waarvan de individus zyn van zoodanige gedaante, dat zy het meeste vleesch verkrygen, aan die Ligchaamsdeelen, waar het beste vleesch gevonden wordt, en van dat Ras ten minste een Stier en twee Koeijen zal kunnen aanwyzan, mitsgaders de wyze van behandeling en de daaraan bestede kosten opgeeft, voor of op ultimo September 1813. Deze Premie strekt zich uit tot ultimo September 1816.

Aan den genen, die met den *Meckelenburgschen Haak* of *Wandaalschen Ploeg*, ten minste twee Morgen Land beploegt, voorts bezaait, en na den Oogst, van de geheele behandeling en den uitflag dezer bewerking, met opgaaf der kosten, een naauwkeurig berigt, met voldoende bewyzen gestaafd, voor of op ultimo September 1811 inzendt, de *zilveren Medaille* of zes *Dukaten*. Deze Premie strekt zich uit tot ultimo September 1813.

Op welke wyze, wordt de *Stalvoeding*, in sommige gedeelten van ons *Vaderland*, thans gedreven? — wel-

(*) Een uittreksel uit deze Stukken is by den *Algemeenen Secretaris* gratis te bekomen.

welke zyn de voor- en nadeelen der Stalvoedering in het algemeen en van de thans gebruikelyke wyze in het byzonder? — hoe kan en behoort dezelve te worden verbeterd? — welke zyn de Oorden van ons Vaderland waarin en de gronden waarop die Voedering met voordeel kan plaats hebben, en welke zyn de middelen, om die aldaar meer algemeen bekend te maken. De Maatschappy belooft eene Premie van de tweede gouden Medaille en 45 Dukaten of zeventig Dukaten, aan hem, die deze Vragen best beantwoordt en met Proeven, omtrent ten minste *tien Runderbeesten*, gedurende twee jaren genomen, staat. Berigten en Getuigschriften in te leveren voor of op ultimo September 1813. Deze Premie strekt zich uit tot ultimo September 1816.

Is het mogelijk, om onze *Inlandsche Tabakssoorten te veredelen en voor verbastering te beveiligen*, zoo ja, welke zyn de middelen, om dezelve, het zy door Cultuur, het zy door bereiding, in qualiteit zoodanig te verbeteren, dat zy met de meest in gebruik zynde Noord Amerikaansche Tabakssoorten nagenoeg gelyk staan? De Maatschappy belooft de tweede gouden Medaille en 75 Dukaten of honderd Dukaten, aan hem, die dit best zal beantwoorden. Berigten, met proeven gesaafd, in te leveren voor of op ultimo September 1812. Deze Premie strekt zich uit tot ultimo September 1816.

Aan den eersten, die na het uitschryven dezer Vraag, binnen dit Ryk opregt eene Fabriek van *Bier- en Wyn-glazen*, van verschillend assortiment, en daarin fabriceert, gelyk in Deugd en Prys, aan de beste Buitenslandsche; eene Premie van de zilveren Medaille en honderd Dukaten, en gedurende de 3 eerstvolgende jaren, dat deze Fabriek met succes continuëert, ieder jaar nog vyftig Dukaten, mits dat jaarlyksch ten genoegen van de Maatschappy blyke, dat ten minste 4000 stuks Glazen zyn gedebiteerd. — Monsters van ten minste een dozyn van ieder assortiment, met opgaaf van de Prys, nevens de Bewyzen en Getuigschriften in te leveren voor of op ultimo September 1812. Deze Premie strekt zich uit tot ultimo September 1816.

Daar het steeds toenemend gebruik der *fyner Hoedensoorten* en de tegenwoordige buitengewone schaarsheid en duurte van het Hazenhaar, deze voor de Hoeden-

den Fabriecken eerste of voorname grondstoffe, soms, of geheel niet, of ten minste niet dan tot zeer hooge Pryzen te verkrygen zyn, zoo biedt de Maatschappyy hare *tweede gouden Medaille* of *vyfentwintig Dukaten*, den genen aan, die eene andere zoodanige stoffe vinden en in gebruik brengen zal, welke het *Hazenhaar* of geheel of wel voor een aanzienlyk gedeelte, zoodanig zal kunnen vervangen, dat dezelve met geene meerdere kosten en zonder verlies van hoofdverëischens der fynere Hoedensoorten kan gebruikt worden. De Monstres met behoorlyke Bewyzen en Getuigfchriften inleveren voor of op ultimo September 1811. Deze Premie strekt zich uit tot ultimo September 1813.

Daar de zoogenaamde *Polyäutographie* of kunst om met *steen* Platen, allerlei werken van Teeken-, Ets- en Graveerkunst, op eene meer gemakkeliker en veel voordeeliger wyze, dan zulks met koperen Platen geschied, te kunnen drukken, met den besten uitflag in Engeland en Duitschland, thans geënsend wordt, zoo biedt de Maatschappyy de *gouden Medaille* of *vyftig Dukaten* den genen aan, welke deze kunst, hier te Lande ook ten nutte van het Fabriekwezen, gelyk by voorbeeld in Katoendrukkeryen, in oefening en in gebruik zal brengen. Proeven nevens Bewyzen en Getuigfchriften inleveren voor of op ultimo September 1811. Deze Premie strekt zich uit tot ultimo September 1813. Kunnende zy die omtrent deze Kunstbewerking meerdere informatien verlangen mogten, die vinden in de Koninklyke Courant N°. 188 van 1 Augustus 1807.

(Het vervolg en slot in onzen eerstkomenden.)

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 9 van Hooim. 1810, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Aandeelen by Hope & Comp.		<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C.	33 ½ 34
wnz.	99½ 100½	dito dito nieuwe.	31½ 33½
Rusland 5 prCt.	70 ½ 70½	Portugal, by Hope & C.	98½ 99½
Zweden 5 prCt.	54 ½ 55	Engeland. Annuiteit. 3 prCt.	71½
Denemarken, Toll. 4 prCt.	82 ½ 91	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	94½ 95	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	95 ½	Dito Cert. by R. & V.	75½ 76½
Ketser van Oostenryk 5 prCt.	niet gen.		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	dito.	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	dito.	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57

BIN.

BINNENLANDSCHE.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	17½ a 18½	dito Domeinen. 4 prCt.	niet gen.
ditto a 2½ prCt.	17½ a 18	ditto Vrywillig a 3 prCt.	ditto.
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	19½ a 20½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
ditto uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	17½ a 18½	met oploop. premie by Af. losf.	49 a 50
ditto 1801. a 3½ prCt.	19½ a 20½	Rescriptien Losb. na den Vrede.	21½ a 25
		Agio van de Bank.	99½ a 99¾

GEBORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 110; en te *Haarlem* 15, onder welke laatste 4 beneden de 12 jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Hooi- maand	{ BARO- ME- TER.	{ THER- MOME- TER.	{ STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
4	{ 29. 5½ 29. 5½ 29. 5½	{ 60 64 59	{ Z. w. — —	bewolkt; regenbuijen; 's middags met donder.
5	{ 29. 7 29. 8 29. 9½	{ 58 61 57	{ N. W. t. N. W. t. N. W.	bewolkt.
6	{ 29. 9½ 30. 0 30. 0½	{ 61 65 60	{ N. W. W. Z. W. Z. W.	bewolkt.
7	{ 30. 1 30. 1 30. 0½	{ 61 69 58	{ Z. W. W. Z. W. —	's morgens betrokken; verders helder.
8	{ 30. 0 29. 8½ 29. 8	{ 64 78 63	{ Z. O. — Z. W.	voormiddag helder; namidd. bewolkt met regen en een weinig donder.
9	{ 30. 0 30. 0½ 30. 0	{ 59 65 58½	{ W. Z. W. W. t. Z. Z. Z. W.	omtrent helder.
10	{ 29. 9 29. 9 29. 8½	{ 63 69 64	{ Z. W. W. t. Z. Z. Z. W.	bewolkt.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E K O N S T. E N LETTER-BODE, VOOR HET JAAR 1810.

No. 29. *Vrydag den 20sten van Hooimaand.*

B E R I G T E N.

BALARUC, *den 26sten van Zomermaand.* De Heer JOSEPH DE MONTGOLFIER, geboren te *Annonay*, Lid van het Instituut, Administrateur van het *Conservatoire des Arts* en Ridder, werd heden alhier, waar hy de wateren tot herstel van zyne gezondheid hoopte te gebruiken, aan zyne familie en vrienden door den dood ontrukkt, omtrent den ouderdom van 70 jaren bereikt hebbende. Hy is beroemd als de Uitvinder der Luchtbollen, en ook van die der Waterrammen (*bâtiens hydrauliques*), van welke hy zich bediende in zyn Papiertabrick, welke hy een' hoogen trap van volmaaktheid heeft doen bereiken.

PARYS, *den 2den van Hooimaand.* Een onzer oudste Bouwkundigen, de Heer LE NOIR, bygenaamd de Romeinsche, is eergisteren in den ouderdom van 83 jaren overleden. Hy was by VOLTAIRE in groote achting, die hem meermalen by zich op *Ferney* komert liet. Ook zyn vele gebouwen en straten in deze Stad door hem aangelegd.

PARYS, *den 5den van Hooimaand.* Heden hield de Klasse der Geschiedenis en Oude Letterkunde hare
II. DEEL. C jaar

jaarlyksche openbare zitting, onder het Voorzitterschap van den Heer SYLVESTRE DE SACY. Men heeft in dezelve de toewyzing der twee in dit jaar behaalde pryzen aangekondigd. Het onderwerp van de eerste bekroonde Verhandeling was: *De Staat van Italie onder de beheersching der Gothen*. De prys was behaald door den Heer GEORGE SARTORIUS (van Gottingen). De Klasse beklagde zich, dat zy zich buiten staat bevondt, om eene tweede mededingende Verhandeling te bekroonen, welke gebleken was onderscheiding te verdienen; maar Zyne Excellentie de Minister van Binnenlandsche Zaken, hiervan onderrigt zynde, heeft dit leedwezen doen ophouden, door aan de Klasse eene somma van 1000 Fr. ter belooning van den Schryver dier Verhandeling te doen toekomen. Deze Schryver is den Hr. JOSEPH NAUDET, Hoogleeraar aan het *Lyceum Napoleon*. Het onderwerp van de tweede uitgeschrevene Prysstoffe was: *Een Oordeelkundig Onderzoek van de Geschiedschryvers van het Huis der Comneni*.

De Prys is verdeeld tuschen twee Verhandelingen, zynde de eene van den Heer FRED. WILKEN, Hoogleeraar te Heidelberg, en de andere van den Heer LE PRÉVOST D'IRAY, Inspecteur-Generaal van de Keizerlyke Universiteit.

Na de toewyzing der Pryzen heeft men een berigt van den Heer GINGUENÉ over de werkzaamheden van het afloopende jaar medegedeeld, bestaande in: eene Verhandeling van den Heer Graaf BOISSY D'ANGLAS, in welke onderzocht werden de regterlyke vervolgingen, die tegen *Karel*, Dauphyn van Frankryk, vervolgens Koning, onder den naam van *Karel de VII.*, voortsproten uit den moord van den Hertog van Bourgondie, begaan op de brug de Montereau; eindelyk eene Verhandeling van den Hr. QUATREMÈRE DE QUINCY, over het goud en over het verschillend gebruik, dat de ouden van dat metaal in derzelver standbeelden gemaakt hebben."

Het onderwerp van den Eereprys, dien de Klasse in de openbare zitting van den 1sten Vrydag in July in het jaar 1812 uit zal deelen, is de volgende Vraag: *Welke is de staat geweest der Fransche Dichtkunst in de twaalfde en dertiende Eeuw? Welke soort van Dichtkunst was de beschaafdsste?*

De dingers naar dien prys worden verzocht zich byzonder bezig te houden met de werken der eigenlyk ge-

gezegde Franſche Dichters, of *Trouvères*, veel minder bekend dan de Troubadours; 't welk echter niet behoeft te beletten, dat men hier en daar ook van deze ſpreekt, uit hoofde van de naauwe betrekking, waarin zy nu en dan tot de *Trouvères* ſtaan.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

OUDE LETTERKUNDE. HIERONYMI DE BOSCH *Observationes et Notae in Anthologiam Graecam, quibus accedunt Cl. Salmasii Notae ineditae Ultraj. e Typographia B. Wild et J. Altheer* MDCCCX. 4°. pagg. 510.

Van dit voorreffelyk Werk, het welk, wat betreft de zucht voor de Oude Letterkunde, zoo wel aan de Hollandſche Natie, als aan den Heer DE BOSCH zoo veel eer aandoet, is reeds voorheen in dit Weekblad van 1793 N°. 250. N°. 252. en 1796 N°. 107, N°. 128 en N°. 132 gewag gemaakt, wanneer dezelfs eerſte deel was in 't licht verſchenen. Het verder verſlag is tot heden uitgeſteld. Daar echter thans reeds het vierde deel te voorschyn komt, oordeelen wy het meer dan tyd te zyn, om onze eens opgevatte taak, in dezen, te vervolgen.

Het gewigt van dit werk, naar 't welke de yver voor de oude Letterkunde zoo zeer verlangd heeft, om zoo wel de Griekſche Anthologie of Bloemlezing, volkomen, en met de onuitgegevene aanmerkingen van SALMASIUS verrykt te zien, als mede om daarby de fraaije overzetting derzelven in Latynſche verſen van den onſterfelyken DE GROOT te mogen ontvangen, — dit gewigt noopt ons, om vooraf het één en ander 't welk wy voor 16 en voor 13 jaren hieromtrent hebben voorgedragen, nu kortelyk te herinneren. Te weten I. Een Bericht van den Heer DE BOSCH, uit dezelfs Latynſchen opſtel, (ook in het nu uitgegeven IV Deel te vinden) in de *Letterb.* van 1793 N°. 252 bl. 131 — in het Hollandſch medegedeeld, inhoudende; 1.) Eenige getuigeniſen van be-roemde mannen wegens de uitſtekendheid van dezen Lettera-arheid des Heeren DE GROOT. 2.) Een historiesch verſlag van het zelve, en van de zucht dezelve mens tot uitgave daarvan. 3.) Het voornemen van den Heer DE BOSCH om het Griekſch naar de uitgave van BRODAEUS van 1600, naauw-keurig te doen drukken, met het Latyn daar tegen over op de andere bladzyde, naar het verlangen van DE GROOT: 4.) Het oogmerk, om eenige aanmerkingen van verſcheidene geleerden en ook zyne eigene waarnemingen mede te deelen. 5.) Als mede, om de ongedrukte gedichten en vertalingen, die

die stuksgewyze zyn uitgegeven, te verzamelen. 6.) De Latynsche overzettingen van sommige Griekſche Dichtſtukken, door voorname mannen gemaakt, te laten volgen; 't geen echter de Hr. DE BOSCH nagelaten heeft, als ondervonden hebbende, dat alle die overzettingen verre beneden den arbeid van DE GROOT waren. 7.) Verhaal omtrent de overzetting van dezen bekwamen Dichter, en omtrent diens Handschrift. 8.) Gewag van de oude uitgaven der Anthologie, van 1497, 1503, 1521, 1531, 1550, 1566, van het Paltſche Handschrift, van twee exemplaren van den Wecheliaanſchen Druk van 1600, met aantekeningen, in de eene, van BURMANNUS SECUNDUS, en in de andere, van SCHRADER en anderen. 9.) Het verlangen van den Heer DE BOSCH van mededeeling van den Florentiſchen druk van 1519 en dien van *Bazel* van 1421. 10.) Dat de Heer DE BOSCH een Handschrift, door RUHNKENIUS aan PIERSON vereerd, bezit, en nog een ander der Byſchriften uit de ongedrukte Anthologie van VOSSIUS, in die van SCALIGER niet voorkomende, met de aantekeningen van VAN LENNEP, SCHRADER enz: en de noten van BOVINUS op den Aldiſchen druk van 1503, nevens de verminkte Byſchriften van PLANODES, naderhand geheel verbeterd.

II. In den Letterb. 1796 N°. 107 bl. 19 is een verſlag medegedeeld van de uitgave der Anthologie met de Latynſche verſen van DE GROOT, door den Heer DE BOSCH, te *Utrecht* by B. Wild en J. Altheer, 1795 in 4°. I. Deel. Daar omtrent is toen aangemerkt het volgende: 1.) Deze Bloemlezing behelst de beste en geestigſte Byſchriften der eerſte Griekſche Vernuften, zoo der oudheid als van latere tyden. 2.) De eerſte Verzamelaar was MELEAGER van *Tyrus*, omtrent 150 jaren voor onze tydreckening en zulks onder den naam van *Corona*. 3.) De tweede Verzamelaar was PHILIPPUS van *Thesſalonica*, ten tyde van AUGUSTUS, die daar by gevoegd heeft de Byſchriften na den tyd van MELEAGER. 4.) Onder JUSTINIAAN was AGATHIAS de derde Verzamelaar eener Bloemlezing zoo wel uit zyne eigene als andere latere Byſchriften, beſtaande in vii boeken. Deze zou de vorige verduisterd hebben. maar 5.) in de Xe eeuw gaf CONSTANTYN CEPHALAS eene nieuwe Anthologie of Bloemlezing, niet alleen van AGATHIAS, en latere, maar ook van MELEAGER en PHILIPPUS met eenige nieuwe Byſchriften. 6.) MAXIMUS PLANODES gaf aan de Verzameling van AGATHIAS eene nieuwe gedaante, ook wel in vii boeken, maar met weglating of verandering der onkuifſche Byſchriften, daar by echter eenige nieuwe voegende, die ſomtyds niet veel kuifcher zyn. 7.) Deze verzameling van PLANODES is het eerſt in 1494 en vervolgens dikwyls gedrukt, en onder den naam van de *Griekſche Anthologie* bekend, zynde de vorige lang verloren geraakt. Van deze verzameling is te Heidelberg in de Paltſche Bockery, door SAL-

MA-

MAIUS een Handschrift aangetroffen, het welk naar Rome zou zyn overgebracht. 8.) Deze Griekſche Anthologie van PLANUDES, is door DE GROOT geheel in Latynſche verſen overgebracht, naar de uitgave van STEPHANUS en BRODAEUS. in gelijke regels en verſmaat met eene zoo voortreffelyke bevalligheid en loſſen zwier, dat zulks den Heer DE BOSCH heeft doen beſluiten, om de Latynſche overſettingen van anderen, als zynde verre beneden die van DE GROOT, tegen zyn eerſte plan weg te laten. *Z. Letterb.* 1793 bl. 133 vergeleken met *Letterb.* 1796 bl. 20. 9.) DE GROOT heeft den tekst veel verbeterd, en de ware ſchryveren aangewezen. 10.) Ook heeft de Heer DE BOSCH vele ontbrekende regels aangevuld, en andere herſield. *Z. Letterb.* 1796 a. pl. 11.) Tevens zyn 'er geheele nieuwe Griekſche Byſchriften bygevoegd, welke, volgens de vier *Mantis/ae* of Byvoegfels, die, uit 356 Byſchriften uit GRUTERUS en anderen beſtaande, achter de geſchrevene vertaling van DE GROOT volgen, en in deze uitgave van den Heer DE BOSCH met derzelver Latynſche overſettingen verſchynen. 12.) Eene uitmuntende Voorrede van DE GROOT zelve, voor zyne Overſetting, in welke dit uitſtekend vernuft de voortreffelykheid aantoonſt van de geestigheid van derzelver Dichters, de rykheid in allerlei ſoorten van voorwerpen, en tevens den aard, oorsprong, voortgang en verandering van deze ſoort van gedichten ontvouwt, en met voorbeelden, meestal uit zyn alles bevattend, geheugen ontleend, ſtaaft. 13.) Een allerfraaiſt Latynſch Gedicht van den Heer DE BOSCH aan de nagedachtenis van den onſterfelyken DE GROOT, waarin hy alle de krachten van zyn vernuft heeft beſteed en kunſtiglyk den voornamen inhoud der Bloemlezing invlecht. *Z. Letterb.* 1796 bl. 21. 14.) Toen reeds heeft de Heer DE BOSCH te kennen gegeven, dat in het III Deel van zyne uitgave een verſlag zou voorkomen van zyne geheel voorgenomene taak. 15.) In den *Letterb.* 1796 N°. 28 bl. 190 is het gunſtig gevoelen van de *Literatuur Zeitung* nopens deze uitgave der Anthologie, medegedeeld. 16.) Beantwoording van de Vraag der Gott. Beoordeelaars, nam. of de Hr. DE BOSCH den Griekſchen tekst, door DE GROOT verbeterd, in handen heeft, in den *Letterb.* 1796 N°. 132 bl. 10. SALMASIUS heeft het eerſt het vermiste handschrift van CEPHALAS te Heidelberg ontdekt, en daar uit aantekeningen aan DE GROOT toegezonden: welke meestal de gissingen van DE GROOT bevestigen, ter verbetering van den tekst, en ter aanvulling van de regels of verſen, die ontbraken. Die aantekeningen, welke DE GROOT gebruikt en RUHNKENIUS by van LENNEP gezien heeft, zyn by den Heer DE BOSCH berustende: *z. Letterb.* a. pl. 11. De onuitgegevene aantekeningen van SALMASIUS op de uitgave van de Griekſche Anthologie van ALDUS, zullen door den Hr. DE BOSCH worden medegedeeld.

Deze zyn die zaken, welke na zoo veel tydverloop tusſchen de uitgave van het eerste Deel in 1795 en de overige Deelen, waarvan nu het IV verſchynt, moesten herinnerd worden. In een volgend Nummer, zal van deze overige Deelen worden verflag gegeven.

TAALKUNDE. *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, door P. WEILAND. P, R. en S. Te Amſterdam, by *Johannes Allart*, MDCCCVII. en MDCCCX.

Wy zyn den lezeren van dit Weekblad reeds te lang enig berigt omtrent deze beide laaste ſtukken van het Woordenboek van den Heer WEILAND ſchuldig gebleven. Met geen minder genoegen voorzeker, dan wy, zullen zy dit nuttig en belangryk, maar omſlagtig en moeiljk werk, zoo verre gevorderd zien, dat men zich met grond met dezelfs voltooiſſing vleiſen mag. Te meer mogen wy dit doen, daar wy uit het *Voorberigt* voor het laaste ſtuk vernemen, dat het den verdienſtelyken Schryver wederom gelukt is een' bekwaam' medearbeider te vinden in den Wel-Eerw. GERB. BRUINING, Predikant te Zevenhoven, die hem reeds van de letter P. af behulpzaam is geweest. Zonder deze uitdrukkelijke melding, zou voorzeker niemand zuik eene medewerking vermoed hebben, daar zich overal dezelfde geest en wyze van bearbeiding voordoet. Voorts hebben wy, by het doorlezen van deze beide Stukken, niet alleen volſtrekt geene reden gevonden, om iets aan den lof, dien wy te voren aan dezen arbeid gegeven hebben, te onttrekken, maar integendeel daarin niet onduideljk eenen gedurigen aanwas in voortreffelykheid waargenomen. Het kon intuſſchen niet miſſen, of hier en daar moesten ons eenige kleine bedenkingen, of ook enkele weglatingen voorkomen, die wy, om ter volmaking van een zoo nuttig en voortreffelyk, maar uit zynen aard zelveu altyd voor verbetering en aanvulling vatbaar Werk, zoo veel mogelyk, het onze toetebrengeu, hier naar gewoonte zullen laten volgen. Wy doen dit met te grootere geruſtheid, omdat wy niet slechts door vele ondubbelzinnige bewyzen overtuigd zyn, dat zulke bedenkingen en toevoegſelen, met de behoorlyke beſcheidenheid voorgelield en medegedeeld, den geleerden Schryver hoogst welkom zyn, maar ons ook van de kunde, het oordeel en de billykheid onzer lezeren te ſtellig verzekerd houden, om te vreezen, dat een hunner daaruit eenig ongunſtig beſluit omtrent de waarde des Werks zoude willen afleiden. Zie hier dan in eene alphabetiſche orde het weinige, dat wy omtrent de beide Stukken, te zamen omtrent achthonderd bladzyden uitmakende, hebben aangeſteekend.

PAARD.

PAARD. By het zeggen, dat de *algemeene benaming van paard met die van ros verwisfeld wordt*, had, onzes achtens, wel mogen gevoegd worden, dat dit byzonder eigen is aan den dichterlyken styl.

PAARDEN voor paarden gebruiken, om schuiten of schepen te trekken, is zeker geen algemeen gebruikelijk woord. Ware het dus niet noodig geweest optegeven, waar en by wie dit in gebruik zy?

PALTROK of *Palsrok*, volgens de Noordhollandsche uitspraak, ook een byzonder maaksel van Windmolens, die men anders, in onderscheiding van *Bovenkruifers* of *Dommekrachten*, waarvan de kap alleen bewogen wordt, om de wicken tegen den wind te zetten, *Beneden-* of *Onderkruifers* noemt. Deze soort van Molens, zyn van onderen zeer breed, en hebben dus de gedaante van een wyden vrouwen Rok of Pels; waarvan ongetwyfeld de benaming ontleend is.

PARLEMENT. Op enkele plaatsen, in Noordholland, gaf men voorheen ook deze benaming aan eenigen uit de aanzienlyksten op de Dorpen, die den Burgemeester of Regent waren toegevoegd, om de Finantien te besturen, en deze en gene posten of ampten te begeben.

PEENE, van het Latynsche *Pena*, boete of straf; een woord, dat by Hooft zeer dikwyls voorkomt.

PEET. In Noordholland vry algemeen, een *Moei* of Vaders en Moeders Zuster.

PELS, niet overal, by uitsluiting een mansgewaad; aan den Zaankant, geeft men ook dezen naam aan een vrouwen onderrok: gelyk mede aan het gewaad van jonge kinderen, van heiderlei kunne, zoo zegt men, *de jonge gaat uit de Pels in den Broek*, uit de Vrouwen- in Mannenkleeren.

PET, en byzonder het verkleinwoord *petje*, wordt ook voor eene kleine groef in de kin of wangen gebruikt, welk gebruik niet vermeld is. Van *pet* komt ook het zamengestelde *petmolentje*, by de papiermolens aan de Zaan, 't welk het *pet-* of *putwater* ophaalt, en in de zoogenaamde vyvers of afgedamde grachten brengt, om daar eerst van deszelfs brakheid of ziltigheid en andere zwaveldeelen door de zon en open lucht gezuiverd te worden.

PETARD Een in de Krygskunst gebruikelijk woord, wel niet van Nederduitschen oorsprong, maar dat echter, byzonderlyk by Hooft, zeer gemeenzaam is. In MEYERS *Woorde-schat* wordt het verklaard door *stormstuk*, *muurbreker*, *springbus*, *klapbus*. Zoo leest men in den *Hendrik de Grootte* van Hooft, bl. 75 van de uitgave in fol.

van 1671, by gelegenheid, dat hy de vermeerstering der Stad Niort verhaalt, dat dezelve in een duistere nacht, by beladding, en de opening der poorte door den slag des *petards*, overrompelt werd." Zie ook bl. 94 en 99. Meerdere voorbeelden zyn te vinden in de *Geslachtlyst van Hoogstraten*, door KLUIT.

PIJ, in Noord-Holland in 't algemeen een mans rok van allerlei zoo fynere als grovere stof.

PITSE. Dit woord, door KILIAAN opgeteekend, en *fallacia astus* vertaald, komt onder anderen by Hooft meermalen voor in den zin van *list*, *streek*. Dus leest men in de *Ned. Hist.* XV. B., bl. 632: „De *pitsen* 'schoofs van Spanje leert ons de berichring aan Rhoda gezonden, om de Heeren met schoon gelaat te aazen." Verg. XIX. B., bl. 850 en XX. B., bl. 873.

PLAMMOTEN, in den zin van *knedén*, is niet, gelyk de Heer WEILAND schynt aanteduiden, byzonder eigen aan OUDAËN, maar door dezen, in navolging van Hooft, aldus gebezigd. Immers leest men in de *Rampz. der Verh. van den Huize Medicis* door dien Schryver, bl. 33: „Ferdinand, wel gewilt by 't hofgezin, werdt alhier, op eenen avondt, verwittight, hoe Mevrouw zelf in de keuken geweest was, te *plamooten*, men wist niet wat, onder de spyze." 'Er wordt hier, blykens het vervolg, van gebak gesproken en dus kan *plammoten* gevoegelyk door *knedén* verklaard worden.

PLENKEN. Omdolen, wordt, zonder meer, als een verouderd woord, uit KILIAAN opgegeven. 'Er had nog kunnen bygevoegd worden, dat Hooft zich eenige malen van dit woord bedient, b. v. *Ned. Hist.* XI. B., bl. 469: „In 't keeren van hier, bejeeghend' hun Kornelis van Endt, die vast *plenken* liep, zeggende kruidt te zoeken." Verg. ook XII. B., bl. 531.

PLENSCHEN. Ook dit woord, by den Heer WEILAND overgeflagt, komt by Hooft meermalen voor. Dus leest men in de *Ned. Hist.* XIII. B., bl. 586: „Champaigne werd, eerst ten derden daaghe, beirapt, en naa Gent gezonden, alsmeede *geplenscht* hebbende in den handel der heeren, die daar gevangen zaaten." Verg. ook XVIII. B., bl. 775. en den *H. d. Gr.* bl. 99.

POL. In Noordholland, inzonderheid op de Zaankantsche Dorpen geeft men ook dezen naam aan een langwerpig uitgehold schijfje van Bordpapier, met koperdraad omvlochten, 't welk aan het achterhoofd sluit, waar over der vrouwen zoogenaamde *ondermuts* gehaald wordt, om het doen vastzitten en om welks middelste uistek de banden van de zoogenaamde *kap*, of bovenmuts, gewonden en gehecht worden, om ook deze voor het afglyden te beveiligen.

Pop.

POP. Onder andere beteekenissen, wordt ook die van *een jonggeboren kind* opgegeven. Wy voegen 'er nog by, dat dit woord in Vriesland zeer gebruikelijk is, als eene vleijende benaming van jonge kinderen.

PRANGEN. Of dit woord, in de Zee- of Scheepvaart juist voor *tegen den wind laveren*, (laveren, dat is kruisfelings niet zoo zeer tegen als wel by den wind zeilen, zou hier alleen genoeg zyn) gebruikt wordt, hier aan twyfel ik. Aan den Zaankant althans, beteekent het nooit iets anders, by de schippers en liefhebbers van varen, dan *zwaar*, of met *veel wind*, te *zeilen*, zoo dat het vaartuig zeer scheef en het zeil byna op het water hangt. *Het zal wat prangen. Het is een pranger*, van den wind, by het zeilen gesproken.

PRAPSTOEL. In Noordholland een ouderwetsche Leuningstoel.

PRATSTOEL. Noordholland *Hy zit weder in zyn Pratstoel*, is in een gemelyken of knorrigen luim.

PRENT. Aan den Zaankant, van eene vrouw of vryster, die eene gedwonge houding heeft, en styf gekleed gaat: *Het is een styve Prent*.

PRIK. Op eenige Zaankantsche Dorpen, pleeg voorheen, en tot over weinige jaren, eene plaatselyke belasting geheven te worden, onder den naam van *Prikkenschot*, en wel naar gelang van het vermoedelyk of ondersteld vermogen der opgezetenen, by wege van een minder of meerder getal zoogenaamde prikken, of taks van zeker bepaald getal van Guldens voor elken prik, waarop men door de Regering werd aangellagen.

PROP. In Noordholland en ook elders een byster dik of zwaarlvig persoon: zoo jong als volwasen. *Een prop van een jongen, of vent*.

PRUT. wordt in Amsterdam of ergens elders *niet* gebruikt voor gestremde melk of wrongel: maar voor dikke karnemelk of zoogenaamde Hangop, die met een weinig zoete melk, gestootte beschuit en wat suiker vermengd, wordt gegeten; de wrongel, waarvan men kaas maakt, komt van gestremde zoetemelk, waar men de wei of hui heeft uitgeperst en afgeschept.

PUNT. Men zegt ook: *Hy kan 'er een punt aan zuigen*: op zich zelve toepassen.

R.

RAAK. In Haarlem is een korte gracht, die men de *raak* of *raaks* noemt.

RADIG. Dit woord, by KILIAAN opgeteekend en door *frugi* verklaard, is door den Heer WEILAND overgellagen. Hetzel-

zelve is met de daarvan afgeleide *radiglyk*, *radigheid*, by Hooft zeer gemeenzaam in den zin van *zuinig*, *spaarzaam*. Dus leest men in de *Ned. Hist.* X. B., bl. 443: „In Hollandt en Zeelandt was de armoet zeeker ook groot; maar *raadigher* het huishouden.” Verg. ook I. B., bl. 5, VII. B., bl. 284, IX. B., bl. 375, XII. B., bl. 514 en XXIII. B., bl. 1025.

RADUIS, *raduis*. By KILIAAN vindt men *reduys i. puye*, *suggestus*, *rostra*. MEYER in zynen *Woordenschat* verklaart het door *tooneel*, *stellaadje*. My kwam dit woord voor by DE DECKER, in zyne *Rymoeff.* I. D. bl. 161:

Ghy treed (foei ydelheit) in 's Heeren heilig huis,

Als eer een Thrafo trad of Thaïs op 't *raduis*.

RAM, *Rammen*. Is ook in den Scheepbouw gebruikelijk, wanneer men een Schip van stapel wil doen loopen, en tot dat einde het achterste gedeelte, met het instooten of inheijen van wiggen onder hetzelfde opligten, by aldien, het blok onder den voorsteven weggehakt zynde, het schip niet van zelf wil schieten of afloopen.

RAS wordt in de gemeene volkstaal niet enkel in een kwaden maar ook in een goeden zin, voor *soort* of *slach* van menschen genomen: *Hy is van goed*, *eerlyk* enz. *ras*.

RASTERS, Rasterwerk. Omheining, of beschutting van grof paal- en latwerk.

REBEL. De Heer WEILAND stelt dit woord voor, als hebbende het Hollandsch burgerregt verkregen. Wy voor ons twyfelden aan de gegrondheid dezer voorstelling, en hadden dezelve althans gaarne door genoegzame voorbeelden uit achtbare Schryveren bevestigd gezien.

REEK. De Heer WEILAND maakt van dit woord als verouderd gewag, wanneer hy onder *reeks* zegt, dat dit afkomstig is van het oude *reek* verzameling. Het is intusschen niet zoo geheel verouderd, of men ontmoet hetzelfde nog by CATS in zyn *Gronthouwelyck*, bl. 31, 4°.

Men sagh op yder pen een peer of appel steken,

En kersen tusschen bey, en al op zette *reen*.

REGAAL voor rattenkruid, is by KILIAAN opgeteekend en komt onder anderen voor in den *Trouwingh* van CATS, bl. 460, 4°.

Ik dencke nu ter tydt, en segghe menighmael,

Een teyl van rooden kley en kende noyt *regael*.

REGEL. Ook een aantal van aangebakken platte broodbollen, een *Regel Wittebrood*.

REGTZINNIG. De Heer WEILAND heeft dit woord alleen in de thans gebruikelijke beteekenis vermeld. In vroegeren tyd intusschen had het een' veel ruimeren zin. KILIAAN verklaart het door *integer*, *sincerus animo*, *aquus*. Dus leest men ook in de *Ned. Hist.* van Hooft, XVI.

B.

B., bl. 692: „, Ufkens, kunnende geen *rechtzinnigh* antwoordt uit hem trekken, en leezende klaarlyk in zyn ongestaadigh gelaat, dat hy van vremde gedachten bereeden werd, kreegh angst.“ Hier beteekent *regtzinnig* zoo veel als onbewimpeld.

REU. Ook een verhit of geil mensch. *Hy is een rogte Ren.*

REVELEN, Soffen. Deze verklaring is op zich zelve wel onberispelyk, maar, onzes achtens, niet algemeen toepasselyk. *Revelen* toch wordt dikwerf van *dwaas*, *benzelachtig praten* gezegd, zoo als in het voorbeeld van Voilenhove, *wie dwaas hietegens revel.* — Voorts had onder de afstammelingen van het woord nog *revelkallen* kunnen vermeld worden, dat voorkomt in den *Hertspieghel* van SPIEGHEL, V. B., vs. 262:

hy fufte in haar zinne:

Hy *revelkald* als ik: hy had den duivel inne.

RIJKDOM, wordt niet slechts voor overvloed van aardfche goederen, maar ook wel eens voor deszelfs bezitters gebruikt. *Er kwam of was ook veel Rykdom.*

RIJKHEID. Van dit woord staat onder *ryk* vermeld, dat het oudtyds ook voor *rykdom* gebezigd werd. Hierby kon nog gevoegd zyn, dat het in vroegeren tyd ook gebruikt werd voor de *aanzienlyksten uit eene plaats*. Dus leest men in een stuk van de 15de Eeuw by WAGENAAR, *Vad. Hist.* III. bl. 545: „, dat zy van dier zaeken niet mede en hadden van hoirter Vroetscip, *Rycheyt* en gemeeynten.“

ROEPER. By KIL. de strot, of het keelgat, van hier het spreekwoord:

Komt het door den Roeper,

Het komt ook door den Poeper.

ROMANCE. Kan de Oberon van WIELAND, een Dichtstuk in verscheidene Gezangen, wel den naam van *Romance* voeren? Ook hadden wy in een Nederduitsch Woordenboek liever een voortbrengfel van een' Vaderlandsch Dichter, b. v. de Alrik en Aspasia van Feith, genoemd gezien.

ROOSTER. Voorheen gaf men, in Vriesland, ook in Holland en misfchien elders, dezen naam aan eene vastgestelde orde, volgens welke Regeringsposten en andere Ambten bekleed of begeven worden.

ROTSEN. Onder *Rotsen*, voor hard ryden, vinden wy alleen gemeld, dat dit by KILIAAN ook *Rotsen*, by HALMA *Rotzen* heet. Dan gaarne hadden wy hieroy gevoegd gezien, dat dit *rotsen* by Hooft en andere Schryvers der 17de Eeuw zeer gemeenzaam is. Dus leest men in de *Ned. Hist.* XII. B., bl. 504: „, 't Gerucht *rotst* door de Stad.“ Verg. ook XIII. B., bl. 579, XIV. B., bl. 617, XVII. B., bl.

bl. 739 en XXIII. B., bl. 1011. Zoo schryft ook DE DECKER, in zyne *Rymoeff.* I. D., bl. 177:

Wat koopman word oit zat van *rotzen* uit en in,

Wanneer hy hoep of wind in 't hooft heeft van gewin?

RUISVAREN. In Noord-Holland doorgaans enkel *ruis* gehieën.

(*Het vervolg en slot in onzen eerstkomenden.*)

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Vervolg der Sessien van de ALGEMEENE VERGADERING, der *Hollandfche Huishoudelyke Maatschappy* enz. (zie bl. 31).

Daar by den toenemenden lust in de beoefening der Zangkunst in dit Ryk, zich meer en meer het gebrek gevoelen laat aan *beweegbare Muzyknoten*, en dezelve volstrekt onverkrygbaar zyn voor de Boekdrukkeryen in dit Ryk; wordt uitgelooft de *tweede gouden Medaille* of *vyfentwintig Dukaten* aan hem, die hier te Lande, *Matryzen* voor *beweegbare Muzyknoten* vervaardigt, geschikt om gebruikt te worden voor Kerk en andere Gezangboeken, welker afdrucksels die evenaren, welke in de beste Buitenlandsche Fabrieken, zoo als die van *Breitkopf* en *Martel*, te *Leipzig*, gevonden worden, en tevens zich verbindt, om de daarvan verlangde hoeveelheid afgietsels aan de Boekdrukkeryen in dit Ryk te leveren; — de noodige Monsters met de Bewyzen en Getuigschriften in te leveren voor of op ultimo September 1811. Deze Premie Strekt zich uit tot ultimo September 1814.

Aan den genen, die een voldoende middel aan deze Maatschappy opgeeft, waardoor men uit *geheel wit* of ook *geüderd Marmer*, zoo wel gesteld, binnen als buiten 's Huis, de vlekken door Roest, Eikenhout, Olie of andere oorzaken daarin ontstaan, volkomen kan uitwissen, de Premie van de *zilveren Medaille* of *zes Dukaten*. — Het middel op te geven voor of op ultimo September 1811. Deze Premie strekt zich uit tot ultimo September 1813.

Daar het gebruik van de Stoom van kokend water, door den Graaf van *Rumford*, tot het bereiden der Zeep uitgestrekt, hier te Lande nog niet schynt ingevoerd te zyn, en zulks misfchien toeteschryven is,
aan

aan de mislukking van de Proeven, welke men hiermede heeft ingesteld; zoo belooft de Maatschappy eene *tweede gouden Medaille* en 25 *Dukaten* of vyftig *Dukaten*, aan den genen, die het middel zal aantoonen, om op eene nuttige en voordeelige wyze, de Theorie van den Graaf van *Rumford*, op de bereiding der Zeep toetepassen, met de minst mogelyke veranderingen in de tegenwoordig in gebruik zynde fournuzen. — Het antwoord op deze Vraag zal moeten inhouden, een beknopt verslag der aangewende middelen en van de resultaten der Proeven, welke hiermede, op een stookfel Zeep, van gewone grootte, zullen zyn genomen en moeten nevens de Bewyzen en Getuigschriften ingeleverd zyn, voor of op ultimo September 1811. Deze Premie strekt zich uit tot ultimo September 1813.

Daar het somtyds gebeurt, dat de Boter zich of zeer moeijelyk of geheel gebrekkig van de Melk of van den Room laat afscheiden, zoo wordt gevraagd: welke zyn de oorzaken, die de Botermaking vertragen, verminderen of beletten, en welke zyn de beste middelen, om dit alles voortekomen of te verbeteren, zonder dat de goede hoedanigheden der Boter of Karnemelk, hierdoor iets lyden? — De Maatschappy belooft aan den genen, die voor ultimo September 1811 hierop een voldoende antwoord inzendt, door de noodige Proeven, Bewyzen en Getuigschriften gestaafd, de Premie van de *tweede gouden Medaille* of vyfentwintig *Dukaten*. Deze Premie strekt zich uit tot ultimo September 1813.

Daar de Bootseerkunst in Was, thans vooral in Italiën en Frankryk, zulke voortreffelyke vorderingen, byzonder ten nutte der Natuur, Ontleed-, Heel-, Verlos- en Geneeskunde gemaakt heeft; zoo biedt de Maatschappy een van hare *Medailles*, van de *zilveren* tot de *grote gouden*, of de waarde van dien, ter keuze van den bekroonden, aan den genen, die hier te Lande aanhoudend gevestigd, in ieder dezer vakken van kunst, het een of ander meer of min belangryk en voldoende bewerkt Stuk hier te Lande vervaardigen en haar aanbieden zal. — Proeven, Bewyzen en Getuigschriften inteleveren voor of op ultimo September 1811. Deze Premie strekt zich uit tot ultimo September 1813.

Aan den eersten Inwoner van dit Ryk, die de *Schilderkunst der Ouden*, op het Glas weder verlevendigt en
Proe-

Proeven inlevert die bewyzen, dat hy hen in deze Kunst evenaart, eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of *vyfentwintig Dukaten*; en wanneer het blyken zal, dat het door den bekroonden geschilderde glas, na verloop van *tien* jaren niets van kleur en schoonheid verloren hebbe, zoo zal aan denzelfven of deszelfs Erven, nog *vyftig Dukaten* geschonken worden. — Proeven, Bewyzen en Getuigschriften intezenden, voor of op ultimo September 1811. Deze Premie strekt zich uit tot ultimo September 1813. Zy, die naar deze Prys willen dingen, kunnen by den Algemeenen Secretaris dezer Maatschappy, voor een modicken prys verkrijgen, een afschrift van zeker middel, om Glas te beschilderen, met verw, die, gebakken zynde, niet afaat; in Manuscript nagelaten door een voornaam Vaderlandsch geleerde van vroeger tyd.

De Prysvragen, waarvan de Termyn van beantwoording verschenen, en die op nieuw, MET of ZONDER eenige verandering door de Maatschappy, wederom worden voorgesteld, zyn de volgende:

Een Morgen Lands bezaaijen met de *Laplandsche Roodraap* (*Ruta Baga*); eene Premie van de *zilveren Medaille* en *tien Dukaten* of *16 Dukaten*: te beantwoorden September 1811. Strekt zich uit tot 1813.

Het aanleggen van een *half Morgen Lands* met een der beste *Inlandsche Grassoorten*; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of *25 Dukaten*: te beantwoorden September 1811. Strekt zich uit tot 1813.

Het opgeven van een *Gewas* het geen naastbykomend aan de Katoen, deze Stof in eenige Fabrick of Trafiek kan vervangen; eene Premie van *twintig tot honderd Dukaten*: te beantwoorden September 1811. Strekt zich uit tot 1813.

Iets van belang tot *verbetering van Handwerken en Fabricken* opgeven; de *tweede gouden Medaille* en aan de vier naastbykomende, ieder *vyf Dukaten*: te beantwoorden September 1810. Strekt zich uit tot 1815.

De Prysvragen, op welker beantwoording de Maatschappy, geen bepaalden tyd gesteld heeft, en waarop jaarlykch voor of op ultimo September de Antwoorden kunnen worden ingezonden, herinnert voor dit jaar de navolgende:

Die *woeste Duinen* of *Heigronden*, door eene wel ingerigte *Schraaphoedery*, op de manier van *d'Aubenton*, by peiking beweid, en op dien grond zonder nieuwe be-

bemesting Graan teelt; de *tweede gouden Medaille* of *25 Dukaten*.

Sigten, Seysen en Snymesen maken, gelyk in deugd en niet duurder dan die uit Duitschland komen: *vyftig Dukaten*.

Die eenige gewigtige verbetering, welke van eene algemeene en spoedige toepassing is, aan de in gebruik of beschreven zynde manieren, om *Dykbreuken* te stoppen, zal aan de hand geven, met Proeven gestaafd; de *gouden Medaille* of *50 Dukaten*.

Die een werktuig zal vertoonen, het zy een verbeterd *Loglyn*, of iets anders, tot betere en *nadere bepaling der snelheid van een Schip op Zee*; *50 Dukaten*.

Die de beste en voldoende gegraveerde *Kunstprent* naar 't Schildery van een Nederlandsch Meester, ter grootte van 9 en 12 duimen, zal inleveren; *vyfentwintig Dukaten*.

De Pryspraak over het aanmoedigen van *Jongelingen tot de Zeevaart*, is wederom voor één jaar gecontinueerd.

Alle de nog ter beantwoording openstaande *Vragen* van voorgaande jaren, met de voorwaarden, waarnaar men zich by het beantwoorden hebbe te gedragen, zyn by haren Drukker *A. Loosjes Pz.*, te Haarlem, te bekomen; zullende die, welke dit jaar voor 't eerst zyn uitgeschreven en hier boven zyn gemeld, in hun geheel, als een vervolg daarop, eerstdaags by denzelven te bekomen zyn.

Antwoorden en Stukken by de Maatschappy intelevaren, moeten op den tyd, by de vraag bepaald, aan een der *respective Departementen*, of aan den Algemeenen Secretaris *J. T. Siegel*, te Haarlem, gezonden worden.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 16 van Hooim. 1810, in Amsterdam.

Aandeelen by Hope & Comp.		<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C. 27½ 29½	
en:	101 102	dito dito nieuwe.	27 29
<i>Rusland</i> 5 prCt.	65½ 70	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	98½ 99½
<i>Zweden</i> 5 prCt.	48 51	<i>Engeland</i> . Annuiteit. 3 prCt. niet gen.	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	81 87	<i>Frankryk</i> Geconfolld. renten	
dito Leen en Wisfelb. 4 prCt.	93½ 94½	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	94 95	Dito Cert. by K. & V.	71½ 73½
<i>Keizer van Oostenryk</i> 5 prCt.	34 37½		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	30½ 31½		
dito 4 prCt.	30 31½	Wisfelcours.	
		Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57 f

Na.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	9½ a 11½	dito Dotmeinen. 4 prCt.	niet gen.
dito a 2½ prCt.	11 a 12½	dito Vrywillig a 5 pCt.	dito.
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	10 a 12	Kon. Negot. van 1807. 6 pCt. mer oploop. premie by Af. losf.	
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	9½ a 11½	Rescriptien Losb. na den Vrede	25 a 30
dito 1801. a 3½ prCt.	10 a 12	Agio van de Bank.	15 a 16 nomin. pari.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 120; en te *Haarlem* 13, onder welke laatste 5 beneden de 12 jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Hooi- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
11	{ 29. 8 29. 7½ 29. 6 }	{ 65 79 71 }	{ Z. Z. O. Z. O. O. }	omtrent helder.
12	{ 29. 6½ 29. 7 29. 7½ }	{ 65 68 63 }	{ W. t. Z. W. Z. W. Z. W. t. Z. }	bewolkt; windrig.
13	{ 29. 7½ 29. 7½ 9. 7½ }	{ 65 68 61 }	{ Z. W. — Z. Z. W. }	bewolkt; tuschen beide wat regen.
14	{ 29. 8 29. 6½ 29. 9 }	{ 61½ 65 59 }	{ Z. Z. W. Z. W. W. }	zeer windrig; voormiddag buijig; verders bewolkt.
15	{ 29. 9 29. 9½ 30. 0½ }	{ 62 63 57 }	{ W. t. Z. — W. t. N. }	zeer windrig; bewolkt.
16	{ 30. 1 30. 1 30. 0 }	{ 59 65 60 }	{ W. t. N. W. Z. W. }	omtrent helder; 's avonds bewolkt.
17	{ 29. 6½ 29. 7½ 29. 7 }	{ 55 59 53 }	{ W. t. Z. W. N. W. N. W. }	voormidd. harde regen; verders bewolkt.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E

K O N S T.

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 30. *Vrydag den 27sten van Hooimaand.*

B E R I G T E N.

KONINGSBERG, den 22sten van Grasmaand. Heden, zynde de eerste Paaschdag, had hier voor de Hooge School een aandoenlyk Feest plaats. In de Akademische Geheerzaal werd door den Hoogleeëaar HERBART eene fraaije Redevoering gehouden, ter vereering der verdiensten van den grooten KANT, in tegenwoordigheid van eene aanzienlyke menigte, uit allerlei standen en ouderdom zamengevloeid. De Tafelvrienden en andere goede bekenden van den onsterfelyken, welke dezen dag, als deszelfs geboortedag, nog jaarlyks viëren, hadden met den Akademischen Senaat deze plegtigheid doen plaats hebben, en daarmede de feestelyke tentoonstelling van de Buste van KANT, uit *Cararisch* Marnier, door SCHADOW vervaardigd, vereenigd. Zy hadden dit Borstbeeld op een Pedetial van fraai zwart Marnier doen oprigten, met het opschrift: IMMANUEL KANT, *Sapienti Amicorum Pietas*. Het Borstbeeld staat aan het einde van een portaal, waarin de graven zyn van verscheide voortreffelyke mannen, die binnen deze Stad in onderscheide Wetenschappen met lof arbeidden, en dat tegenwoordig tot een *Stoa Kantiana* is ingerigt. Derwaarts ging de gheele stoet toehoorders uit de groote Geheerzaal. De aanwezigen stonden

II. DEEL. D. den

den nu voor het heerlyk Gedenkteeken, maar nog was hetzelfde omhuld. Na eenige, met hartelyke aandoe-ningen en krachtig geuite woorden, die de eerwaardige vriend van KANT, de Heer Krygsraad SCHEFFNER, sprak, nam hy het bekleedfel weg, en het zeer gelykend Beeld vertoonde zich aan de tot schreijens toegeroerde menigte. De Hoogleeraar HÜLLMAN sloot de plegtigheid met eenige Dichtregels, welke aan de harten eene verhevene stemming gaven, overeenkomstig met de waardigheid van dit Feest.

I E T S

OVER

JOHANN GOTTFRIED SEUME.

JOHANN GOTTFRIED SEUME, bekend als Dichter, en Schryver van zyne zoo verre te voet afgelegde reizen, in het jaar 1763 te Pozen by Weissenfels geboren, was de Zoon van een' welgestelden Landman, doch tegenspoeden, ziekten en onaangename bejegeningen stortten zynen Vader vroegtijdig in het graf. In de eerste jeugd ontwikkelden zich reeds de ongewone zielsvermogens van SEUME zoodanig, dat de Graaf HOTHEN-THAL-KRAUTHAIN de zorge als deszelfs Pleegvader op zich nam, en de wereld heeft aan die zorge SEUME, zoo als hy geworden is, te danken. De Graaf liet namelyk den jongen SEUME, die reeds als Schoolknaap de aandacht van den Dorps-Leeraar SCHMIDT, in *Knauthain*, tot zich getrokken had, door den Rector KORBINSKY, in *Berna*, in de oude Talen onderwyzen, en, onder een wel gestreng maar toch gematigd vaderlyk opzicht, werd hy van den echten geest der Romeinen en Grieken doordrongen. Hy schynt ook door de bezorging van den Graaf byzonder in kennis gebragt te zyn met den bekenden Kindervriend WEISSE, die tot zynen dood deszelfs hartelyke vriend gebleven is. — Aan de Universiteit te *Leipzig* gekomen, studeer-

deerde hy in de Godgeleerdheid; maar deze viel niet in den smaak van den achttienjarigen jongeling, althans niet, zoo als dezelve toen ten tyde aan die Hooge School geleeraard werd. Dit deed hem besluiten, om, nadat hy alle zyne schulden tot den laaften penning toe betaald had, naar *Kassel* te vertrekken, niets dan alleen *Tacitus*, zyn eenige rykdom, in den zak hebbende. Hier viel de jongeling wervers der hulpboenden, die naar *Amerika* moesten gevoerd worden, in handen, en SEUME werd onder de Hessische troepen derwaarts ingescheept. Hoe ook zyne ziel voor onafhankelykheid en vryheid gloeide, in *Canada* zag hy zich genoodzaakt, om tegen de Amerikanen te vechten; en de aangenaamste verzachting in zyn lot was, dat hy in die Armée kennis kreeg aan KARL LODEWYK AUGUSTUS Vryheer van MÜNCHHAUSEN, een man, zoo zeer met hem in smaak overeenstemmende; wiens geest hy tot de beoefening der Dichtkunst ontvonkte, terwyl 'er tusschen hen een vriendschapsband gesloten werd, dien noch tyd noch omstandigheden immer slaakten. — De Hessische troepen keerden, na het einde van den Amerikaanschen Oorlog, in *Europa* terug, en SEUME aldaar wedergekeerd, nam, dewyl men de met hem gemaakte kapitulatie by zyne aanneming niet hield, de gelegenheid waar, om te ontvlugten. Doch achterhaald zynde, werd hy tot de straf der spitsroede verwezen, welke hy echter door zyne krachtige verdediging niet alleen ontkwam, maar zelfs verkreeg hy een eerlyk afscheid. — Hy viel echter weder, op reis naar zyne Moeder zynde, in handen van Pruisische wervers, en werd in zeker Stads-garnizoen ingestoken. Dezen vernederenden dwangmoede, beproefde hy andermaal de vlugt, doch de grenzen naby gekomen, werd hy weder ingehaald, en hem zou een allerongunstigst lot getroffen hebben, indien niet de brave Generaal COURBIÈRE zich de zaak van SEUME had aangetrokken, die hem niet alleen uit die handen verlostte, maar zelfs zyne geheele bevryding te weeg bragt. Door verscheidene lotwisselingen kwam hy by de Russische Armée in *Polen*, waar hy in kennis raakte met den Generaal IGELSTRÖHM, by wien hy, met den rang van Lieutenant bekleed, de diplomatieke Korrespondentie in dat zoo belangryk tyd-

D 2

stip,

stip, als deszeifs Secretaris, voerde. Krygsgevangenen der *Polen* geworden, by den vreeselyken opstand in *Warschauw*, was hy getuige van de gruwelyke tooneelen by de inneming van *Praga*. Aan zyne ondervindingen van die dagen heeft men zyn Werkje: *Einige Nachrichten über die vorfälle in Polen im Jahre 1794*, te danken, waar achter eenigen zynen Gedichten gevonden worden. Van zynen Generaal werd hem nu opgedragen, om eenen ziekelyken jongeling naar de *Baden* te *Pisa* te vergezellen; doch de dood van de Russische Keizerin KATHARINA viel voor, toen hy nog maar *Leipzig* bereikt had, en SEUME, die, als zoo vele andere ongelukkigen, onmogelyk op den door Keizer PAUL bestemden tyd, op het Russisch grondgebied kon terug zyn, werd van de lyst der Militairen uitgeschraapt. Wel viel hem, daar hy aan den Keizer zelve met alle vrymoedigheid zyne regtvaardige zaak voorstelde, een eerlyk afscheid, maar geenszins eenige schadevergoeding ten deel. — Nu verkoos SEUME *Leipzig* tot zyne vaste verblyfsplaats. — Reeds in de geleerde wereld eenigermate bekend door een Latynsch Dispuut, behelzende eene Vergelyking tuschen de Wapenen der Ouden en der Hedendaaglichen, nam hy zyne toevlugt tot het houden van Private Voorlezingen over oude Clasfische Schryvers, en tot het geven van Onderwys in de Engelsche taal. Later bezorgde hy de zoo zuivere uitgaaf van KLOPSTOCK's Werken by GOSCHEN, en ook ALXINGERS *Blomberis*. Nu leefde hy zeer gelukkig, daar hy omgang had met MORUS, WEINZE, BLANKENBURG, OESER, KLAUSING, CARUS en verscheide geleerde en beschaafde mannen, die nog te *Leipzig* leven. Zyn genoegen werd vermeerderd door de nabyheid van *Weimar* en *Jena*, waar hy de liefde en achting van WIELAND, SCHILLER, GOETHE, HERDER en BÖTTIGER genoot; en boven allen was de oude GLEIM zyn Vaderlyke Vriend. Zeer had SEUME geleden by zyne ontvlugting uit den Krygsdienst, toen hy twee etmalen in een moeras gezeten had; en zyne gekrenkte gezondheid was niet bestand tegen de aanhoudende inspanning zynen zielsvermogens in zyne geleerde loopbaan. Derzelver herstelling was by hem volkomene behoefte. De uitgave zynen Gedichten gaf hem het middel aan de hand, om

zyn

zyn geliefkoosd ontwerp uitvoeren, en kwam daar door de herstelling zyn'er gezondheid te bevorderen. Dit ontwerp bestond in niers minder, dan in het beklimmen van den *Aëna* en op de landengte van *Syracusa Theocritus* in het oorspronkelyke te lezen. — Dit was de drytveer van zyne beroemde Reize te voet naar *Syracusa* in het jaar 1802. Te *Rome* maakte hy vriendschap met *FERNOW*, met hem zoo zeer in geest als karakter overeenkomstig; en op zyne terugreize deed hy *Parys* aan. In het jaar 1805 deed hy, met *Aristophanes* in den zak, eene diergelyke reize over *Petersburg*, *Moskau*, door *Finland* naar *Zweden*, en daaraan hebben wy zyn Werk: *Meinen Sommer im jahre 1805*, te danken. Zoowel te *Petersburg* als te *Moskau* werd hy met veel onderscheiding ontvangen. Te *Pawlowks* werd hy door den Generaal *KLINGER* aan de Keizerin-Moeder voorgesteld en hem een Hoogleeraarspost, met den titel van Hofraad en een inkomen van 2500 Roebels, opgedragen. Hy bedankte hier voor, omdat zyne Moeder nog in *Pozen* leefde, welke hy niet op den duur verlaten wilde. Over 't algemeen had hy eene groote gehechtheid aan zyne Ouders, waaruit ook voortsproot, dat hy jaarlyks gewoon was het graf van zynen Vader te bezoeken.

SEUMIE was intusschen dezelfde groote voetganger niet gebleven als voorheen; hy immers, die in het jaar 1802 met dezelfde laarzen aan de voeten en denzelfden rantel op de rug, byna 600 mylen te voet had afgelegd, ging op deze reize slechts 150 mylen. Doch zoo hoog in het Noorden zal het te voet reizen ook met meerdere zwarigheden en moeijelykheden verzeld hebben gegaan. In het jaar 1806 nam hy nogmaals zyn' pelgrimsstaf in handen, en deed een' korten uit tap naar *Berlyn* en *Dresden*, gelyk hy reeds meermalen voornemens was geweest.

Meer en meer nam echter zyne gezondheid af; zwaar drukte hem ook de dood van verscheidene zyn'er vrienden, waar onder die van *FERNOW* en ook die zyn'er dierbare moeder. — Omstreeks Paschen van dit jaar (1810), begaf hy zich, om zyn hart optebeuren, naar *Weimar*, by zynen Vaderlyken Vriend *WIELAND*; op raad van de edele Vrouw *VON DER RECKE*, by de vrienden der Zanggodinnen onder den naam van *Ense*

bekend, begaf hy zich naar het bad te *Töplitz*, en den 19den van Zomermaand stierf hy daar ter plaatse aan eene volkomene verzwakking.

Behalve de bovengemelde Werken, gaf hy in het vorig jaar het Treurspel *Miltiades* in het licht, en schreef eene Latynsche Voorrede voor de Levens van *PLUTARCHUS*, die echter nog zoo spoedig niet gedrukt zal worden. Tot een kleine proeve van 'smans Dichterlyke bekwaamheden, zy het genoeg de volgende Coupletten uit een Gedicht, getiteld *der Maimorgen*, aantevoeren:

Ich will mit Geitz in deinen Reichthum sinken,
Natur! Nimm deinen zögling hin!
Will bis zum Taumel froh aus deiner Fülle trinken,
Du Heilvergeuderin!

Wer grollend nur in deinem Tempe schleichtet,
Wird Feind von Menschen und vom Licht;
Wem aber deine Hand des Lebens Freuden reichet
Ist nie ein Böfewicht.

Nur du allein kannst Menschen rein beglücken,
Und hauchest Seelenadel ein.
Ha, könnt' ich eine Welt jetzt an den Busen druckken,
Sie sollte selig seyn.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

OUDE LETTERKUNDE. HIERONYMI DE BOSCH *Observationes et Notae in Anthologiam Graecam, quibus accedunt Cl. Solmasii Notae ineditae Ultraj. e Typographia B. Wild et J. Altheer* MDCCCX. 4°. pag. 510.

(*Vervolg en slot van bladz. 38.*)

Thans gaan wy over, in vervulling onzer gedane beloften,

tot voortzetting van het verslag der uitgave van de Grieksche Anthologie met de Latynsche overzetting van DE GROOT, door den geleerden Heer DE BOSCH.

Van het I. Deel dezes Werks, is in den *Letterbode* van 1796 N°. 107, 128 en 132 berigt gegeven. Het geen toen, en vooral te voren in 1793 N°. 250 en 252 in 't breede, ten aanzien van het geheel gezegd en in ons vorig Nummer kortelyk herhaald is, was oorzaak, dat het II Deel, in 't jaar 1797 uitgegeven, in dit Weekblad niet is aangekondigd. Het zelve behelst de Grieksche Anthologie en Latynsche overbrenging in dichtmaat, het 3e en 4e Boek, even fraai gedrukt. Voor ieder dier boeken is eene lyst der Titels of Hoofdklassen, tot welke de Op- of Byschriften behooren. Meer valt van dit II Deel niet te zeggen; doch wy mogen den geleerden brief aldaar, aan den beroemden CHR. GOTTL. HEYNE, van den 23 Maart 1797 groot XII bladz. niet voorbygaan, waarin de kundige DE BOSCH uitvoerig over dezen zynen Letterarbeid, met dien yver uitweidt, welke zyne zucht voor de bevordering der Oude Letterkennis in 't gemeen, en zynen brandenden lust jegens deze Anthologie en het puikstuk van derzelver Latynsche vertaling aan den dag legt. De geleerde man voert daarby aan, hoe reeds, van den aanvang af, de Romeinen de Grieken getracht hebben na te volgen; maar hoe verschillende die navolging is, van de stipte en gestrengte overzetting der Grieksche in Latynsche verzen, waarin weinigen, zelfs der Ouden, ook CICERO niet, geslaagd zyn, doch DE GROOT's uitstekend vernuft zoo schitterend heeft uitgeblonken, en zulks buiten nog vele andere ernstige Wetenschappen, als Geschiedenis, Regtsgeleerdheid en Uitlegging der H. Schriften, waarin hy de beoefenaar, de stichter, de voorlichter geweest is; terwijl hy in deze overbrenging, het werk zyner snipper-uren en uitspanningen, alle, zoo oude als latere dichters heeft overtroffen: waaruit DE BOSCH bl. v. te regt besluit, dat, by aldien DE GROOT, die door zoo vele andere bezigheden, huizelyke zorgen, staatsbelangen, enz. werd afgetrokken, en door zoo vele wederwaardigheden bekommerd en geflingerd, niets anders, dan dit werk had nagelaten, hy ook dan nog onder de voornaamste vernuften zou moeten geteld worden. De Heer DE BOSCH geeft verders zyn verlangen te kennen, deze Anthologie zoo zuiver, als immer mogelyk is, te geven; hy bezat alleen het afschrift, door BURMAN, naar het oorspronkelyke van D'ORVILLE gemaakt; maar hem bekropen sommige twyfelingen, en schoot in 't geheugen, dat het handschrift, door den beroemden D'ORVILLE zelve, te Rome naar het Paltische, naauwkeurig afgeschreven, door de nabestaande van D'ORVILLE mede naar Engeland was genomen met de andere handschriften. Hy schreef dan

aan den kleinzoon van D'ORVILLE te Londen, en bekwaam spoedig de oorspronkelyke vertaling van DE GROOT, met hoop, dat hy al den schat, die in de handschriften van den beroemden D'ORVILLE tot de Grieksche Anthologie betrekkelijk, gevonden werd, zou magtig worden. 'Er is een allerneauwkeurigst afschrift van het Pausche Handschrift der Grieksche Anthologie, door den arbeidzamen SPALET of SPALETTUS vervaardigd, doch het welk omtrent het einde van 1796 of begin van 1797 in handen van een voornaam Vorst is gekomen; dit wenscht de Hr. DE BOSCH, dat tot heil der Oude Letterkunde en genoegens der geleerde wereld gemeen werde gemaakt.

De Heer DE BOSCH bezit eenige afschriften van nog onuitgegevene Byschriften, en heeft van eenen onbekenden eenen brief ontvangen met aanbod van een handschrift, meer dan 70 Byschriften bevattende met aantekeningen van FR. GUYET, van 't welke zeer vele achtelooze afschriften zyn; ook bezit de Heer DE BOSCH zelf een zoodanig afschrift met vele aantekeningen van GUYET, en nog daar te boven met vele noten van Jo. C. RN. DE PAUW overladen, verders geeft hy in dezen brief te kennen, alle de uitgegevene en onuitgegevene Byschriften, welke DE GROOT heeft overgezet, ten naauwkeurigste te zullen uitgeven, maar geene losse gissingen te zullen volgen, waarin hy de ligtvaardigheid van BRUNCK berispt; en besluit eindelyk dezen brief met eenige gegronde aanmerkingen, omtrent den middelweg, in het veranderen van den tekst des Schryvers te betreden. Ten laatste merkt Hy aan, dat zyn III Deel wel haast zal volgen, bevattende de drie overige boeken der Byschriften, met de vier toegiften, en zulken uit de Opschriften van GAUTERUS en anderen, die hier en daar verspreid liggen, van welke 350 door DE GROOT behalve de gezegde vii boeken, vertaald zyn; alsmede, dat in het IV Deel de aanmerkingen op de Anthologie zullen worden gevonden van BRODAEUS, OPSOEBUS, HUET, D'ORVILLE, REISKE, ELDIK, SCHNEIDER, TOUP, RUHNKENIUS, WITTENBACH, JACOBS en anderen, met de onuitgegevene aanmerkingen van SALMASIUS.

Vervolgens is het III Deel dezer Anthologie in 't jaar 1798 te Utrecht by *Wild* en *Altheer* uitgekomen, in fraaiheid van druk, letter, papier enz. aan de vorige Deelen geheel gelyk. Hetzelve bevat, behalve eeren brief of opdracht, aan de Heeren C. RN. VAN LENNEP en DAN. HOEFF, zyne byzondere vrienden, het 5e 6e en 7e boek der Byschriften, een *Mantissa vetus*, dat is, eene oude toegift van Grieksche en in 't Latyn overgezette Byschriften; eene tweede toegift door HENR. STEPHANUS; eene derde uit de opschriften van GAUTERUS; eene vierde toegift, uit handschriften, aan DE GROOT

GROOT onbekend. Hierop volgen eenige Dichtstukken van THEOCRITUS, en verders de aanmerkingen van P. D. HUET op de Bloemiezing van Griekſche Byſchriften nevens het Dichtſtuk van PAULUS SILENTIARIUS over de baden, met aantekeningen en verbeteringen op de uitgaaf van de Anthologia van HENR. STEPHANUS, uit het exemplaar van GRUTERUS, alwaar de vergelykingen voorkomen van het Palrſche Handſchrift, en de verbeteringen van FRED. SYLBURG. Wy moeten by dit een en ander nog een weinig toeven.

In de eerſte plaats is het noodig een woord te zeggen van den brief des Heere DE BOSCH aan de Heeren VAN LENNER en HOORT, groot xvi bladz. gedagteekend 27 Octob. 1798. Deze brief is aanmerkelijk door fraaije gedachten en uitdrukkingen over de Vriendſchap, zeer gepast in eene opdracht aan hartelyke vrienden, en eenige bedenkingen op 't boek van CICERO *over de Vriendſchap*, alsmede over de duurzaamheid derzelve ook in moeiljke tyden, in ſtaatsomwentelingen, en verſchil van gevoelens, met berisping van D. HEINSIUS, die de zwakheid gehad heeft, van in zyne tweede uitgaaf van HESIODUS van 1622 de loſtuiting aan DE GROOT in de eerſte van 1603 toegezwaaid, achter te laten. Deze brief, in zaken ongemeen ſchoon, overtreft den brief of opdracht van het vorige Deel in Latynſchen ſtyl, 't welk waarſchynlyk aan de warmte der vriendſchapsgevoelens is toetſchryven. Geestig is ook de wending van, door de onſterfelykheid van DE GROOT, aan deze onderlinge Vriendſchap, door deze toewyding, mede de onſterfelykheid te bezorgen.

Verders leert ons deze brief, die mede als eene Voorrede is aantemerken. 1.) Dat nu, met dit Deel, de geheele Anthologie van PLANUDES in vii boeken is medegedeeld, ook die weinige Byſchriften niet uitgezonderd, welke DE GROOT niet heeft vertaald, en daarom met een teeken zyn onderscheiden. 2.) Het gedicht van SILENTIARIUS was zoo verward en onverſtaanbaar, dat hetzelfde door DE GROOT niet is overgezet, maar door DE BOSCH echter geplaatst, volgens de drie uitgaven van ALDUS en die van *Veneſie*. 3.) Hierop volgen in dit III Deel, twee toegiften, de eene van ALDUS, de andere van STEPHANUS, en die byſchriften, welke uit GRUTERUS werk zyn genomen, met nog eenige andere, ten tyde van DE GROOT nog niet uitgegeven, van welke DE CLERK en andere geeerden hebben geſproken, en van welke DE GROOT in een' brief aan VOSSIUS gewag maakt. 4.) Behalve de Dichtſtukken van THEOCRITUS, die in de Anthologie gevonden worden, zyn 'er nog vier van dien ouden Dichter bygevoegd, welke DE GROOT ook in Latynſche verzen heeft overgebracht.

Zie daar dan een geheel werk, zoo als DE GROOT het gewenſcht heeft in 't licht te zien, en zoo als het meer dan 150

jaren door de geleerde wereld verlangd is. Uit meer dan 300 voornamen Dichters, die getracht hebben de Griekſche Byſchriften in Latynſche verſmaat over te brengen, is niemand met DE GROOT te vergelyken, zoo dat BRUNCK ſchreef, *Dat die Byſchriften tot eenen vertaler of DE GROOT, of niemand moesten hebben.* Andere Latynſche Overſettingen, die CHARDON, LA ROCHETTE enz. als eene onbekende waar willen aanpryzen, onder anderen het zeldzaam boek: *Omni-um horarum opsonia*, of ſpyzen voor alle uren door HIERONYMUS MEGISERUS het eerſt in 't licht gegeven, beruſt mede by den Heer DE BOSCH, die het echter verre beneden den arbeid van DE GROOT ſtelt, en zulks met twee voorbeelden bevestiget en verders aandringt, dat noch SCALIGER, noch HEINSIUS, noch STEPHANUS, noch andere bekwame mannen DE GROOT hebben kunnen opzyde ſtreven; waarop de aantee-keningen van HUET volgen, en de verbeteringen van SYLBURG; terwyl de onuitgegevene aantee-keningen van SALMASIUS op de uitgave van ALDUS, met de lezingen van 't Paltsche Handſchrift in 't IV Deel te wachten zyn. SALMASIUS heeft het Heidelbergſche Handſchrift van CEPHALAS niet geheel afgeſchreven, maar wel verſchillende lezingen daaruit aangetee-kend.

Nu is dan onlangs ook het IV Deel van dit ſchoone werk der Anthologie uitgekomen, te Utrecht 1810 by *Wild en Altheer*, in even fraaijen druk. Daaromtrent is 1.) op te merken de brief of opdracht aan den Hoogſchoolleeraar van het Athenaeum Illuſtre der Stad Amſterdam, D. J. VAN LENNEP, uit welke de zucht van den Hr. DE BOSCH kenbaar is, om name-lyk door de uitgave van dit werk, aan den wil van DE GROOT te voldoen, te weten, dat deze Anthologie, als een derde ſtuk ware, zoo tot de ſpreuken uit STOBÆUS, als tot de uittreksels uit de Griekſche Treurſpelen, beide door DE GROOT zelve, mede in 4° uitgegeven, behoorende. Verders komen hier gegrondde aanmerkingen voor, over het nut der Dichtkunſt, zoo wel ter beſchaving der zielsvermogens in 't gemeen, als ter ontwikkeling der verbeeldingskracht. 2.) Hier op volgt de Beſchryving van de Anthologie of Bloemlezing, door DE GROOT in Latynſche verzen overgebracht, en welke beſchryving te voren afzonderlyk door den Hr. DE BOSCH in 1793 was uitgegeven. 3.) Een brief van den beroemden RUHNKENIUS aan den Hr. DE BOSCH, met eenige aantee-keningen. 4.) De Voorrede van den geleerden FREDR. JACOBS voor zyne aanmerkingen op de Griekſche Anthologie in 1800, met eenige aantee-keningen van DE BOSCH. 5.) Aanmerkingen van CL. SALMASIUS op de Anthologie, met korte aantee-keningen onder aan van den Hr. DE BOSCH. Deze aanmerkingen van SALMASIUS zyn ſedert 150 jaren zeer verlangd. Z. FABRICI *Bibl.*

Bill. Grass. L. III. c. 23 bl. 703. die aldaar schryft, dat SALMASIUS zich byzonderlyk op de herstelling der Bloemlezing of Anthologie heeft toegelegd. 6.) Verbeteringen op de voorheen nooit uitgegevene aanmerkingen van SALMASIUS. Hoe zeer de Heer DE BOSCH over de inborst van SALMASIUS minder gunstig gevoelt, kent hy aan zyne geleerdheid allen lof toe. 7.) Maar vooral zyn hier van gewigt de aanmerkingen en aantekeningen van den Hr. DE BOSCH en eenige andere Geleerden, op 't 1ste en 2de Boek der Grieksche Anthologie, door DE GROOT in Latynsche versmaat overgebracht, vol van geleerde verklaringen en verbeteringen der lezingen van oude Schryvers, byzonder van Latynsche Dichters, b. v. van TIBULLUS bl. 154, van HORATIUS bl. 370, OVIDIUS bl. 396, PERSIUS bl. 419 enz. en vooral van PROPERTIUS bl. 502 welke verbetering alle de kenmerken der ware Kritica heeft. Maar DE BOSCH gaat hierin met alle behoedzaamheid te werk, de al te groote stoutheid van den beroemden BENTLEY afkeurende, bl. 267 en schroomt ook niet van de grootste mannen te verschillen, zoo als van den allerkundigsten en schrandersten Criticus HEMSTERHUIS bl. 228. Voortreffelyk zyn ook het onderrigt en de ophelderingen omtrent de naamspelingen bl. 401. Dit een en ander is van zoo veel grooter waarde, als de Heer DE BOSCH den rykdom van zyne geleerdheid en krachten van zyn vernuft heeft besteed, om dit geheele werk zoo volkomen uit te geven, als mogelyk zy, en het zelve, met vele Latynsche overzettingen van Grieksche Dichtstukken verrykt heeft: waarin hy zeer gelukkig is geslaagd, zoo wel doorgaans, als byzonder bl. 182 in de vertaling van een gedicht van SAPHO: het welk de Hoogleeraar VAN LENNEP mede in Nederduitsche verzen overgebracht heeft, in de *Dichterl. Handschr.* Amst. 1794. *Schaker* II. bl. 86. Ook is op bl. 323 eene allermoeijelykste vertaling gelukkig uitgevallen.

Dit zy genoeg over het IV Deel van dit fraaije werk: het Vde en laatste Deel ligt reeds voor de drukpers gereed, zoo als bl. xi der opdracht te kennen geeft, en zal de verdere aantekeningen van den kundigen DE BOSCH op de overige vyf boeken der Anthologie beheizen, als mede naauwkeurige registers, zoo wel van zaken, als van woorden.

TAALKUNDE. *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, door P. WEILAND. P, R en S. Te Amsterdam, by Johannes Allart, MDCCCVII. en MDCCCX.

(Vervolg en slot van bladz. 44.)

S.

SCHAARD. (*Schaarde*) wordt zeer wel verklaard door *eene ingekorvene en scherpe breuk in een mes of ander snytuig.*

tuig. Dan wy misfen daarbij het werkwoord *schaarden*, van waar men by VONDEL heeft *geschaard* zyn voor *schaarden verkrogen hebben* in zyne *Poezy*, l. D. bl. 315:

Die nu vaders degens dragen,
Welke op 't Spaensche Knokebeen
Zyn *geschaert* voor 't algemeen.

Zoo ook het byvoegelyke *schaardig*, dat in een' overdragelyken zin by Hooft meermalen voorkomt. Dus leest men in de *Ned. Hist* IX. B., bl. 359: „ Waardoor de voorste gezwaaderen der speeren somtyds quamen *schaardig* te worden, en 't hooft te stooten.”

SCHADDE, voor *groene zode*, dat als eenigzins verouderd wordt opgegeven, is in Overysfel en Gelderland nog in algemeen gebruik; alwaar de boeren zulke zoden van de heigronden en broeklanden met een daartoe geschikt werktuig afslaan, om voor brand of mest te dienen, zie PLAGGE.

SCHONGELEN, volgens WEILAND alleen gebruikelijk in den zin van *schommelen*, *schoppen*, dat van eene bekende lichaamssoefening gezegd wordt. Doch Hooft gebruikt het woord in de algemeene beteekenis van *slingeren*, in zyne *Ned. Hist*. XIII. B., bl. 579: „ Pieter Bailing, *schongelend* omtrent het koor, alzoo hy stikziende was, werd van achtre gedolkt, zulx het hem 't leeven kostte.”

SCHOOT. Hierby had nog gevoegd kunnen worden, dat het verkleinwoord *schootje* aan den Zaankant voor een regel wittebrood gebruikt wordt.

SCHORSEN, heeft behalve de beteekenissen, door WEILAND opgegeven, ook die van *ondersteunen*. Dus leest men in de *Ned. Hist*. van Hooft, XX. B., bl. 905: „ Tefkens begon hy te suyzelen, en werd *geschorst* by Jonker Jakob van Malderé zynen Salmvester.” In denzelfden zin bezigt VONDEL het woord *schorten* in zynen *Joseph in Egypten*, bl. 43:

De Joffers *schorten* haer, schep moedt, schep moedt myn leven
Hoe lastigh valt de gangk: ay ziet, de beenen beven.

SCHRANDER, wordt in Vriesland ook gezegd van iemand, die 's morgens vroeg by de hand is. Als zamenstelling geeft de Heer WEILAND het woord *opschranderen* op; doch wy twyfelen zeer, of dit woord door genoegzaam gezag kan verdedigd worden.

SCHRAPPAAI. Dit woord wordt door DE DECKER in eenen adem genoemd met *Kelder* in zyne *Rymoeff* l. D., bl. 87:
myn schyven

Zyn 't, die de lendenen des nieuwen huisstaats styven,
Die Kelder en *schrappai* van droog verzien en vocht.

SCHULDER voor schuldege, komt voor in het *Leven van de Ruiter* door BRANDT, bl. 522: „ Doch het getal was zo groot,

groot, dat anderen, die 't wel wisten, en de *schulders* kengen, hen niet dorsten beklappen."

SLECHT voor *effen*, *vlak*, is by Schryvers der zeventiende eeuw zeer gemeenzaam, en ook nog in Vriesland algemeen in gebruik, waar het gedeelte der straat, dat met kleine steenen bevoerd is, *het slecht* genoemd wordt. Ter stav-
ving van het eerste kunnen uit vele de volgende plaatsen strekken. HUYGENS *Korenbl.* I. D., bl. 397:

Is 't *slechte* zee ick smaect 't als andre; gaetse hol,

Ick draegn 't als andere; geduldigh stil.

BRANDT, *Leven van de Ruiter*, bl. 90: „ De wind stilde, en de zee werd zoo *slecht*, als of ze in een haven hadden gelegen." Het is derhalve niet volkomen juist 't geen men in het Woordenboek leest, dat *slecht*, in den opgegevenen zin, weinig gebruikt wordt, schoon men het by ALDIGONDE vindt enz.

SLYTEN. Dit artikel is nog voor eenige uitbreiting vatbaar. In den zin van *doen verteren*, *verminderen*, wordt het op allerlei voorwerpen toegepast. Dus leest men in de *Ned. Hist.* van HOORT, VI. B., bl. 239, na het verhaal van eene helsche wyze van kryg voeren: „ Zeer *steet* dit de burghery en 't luttel soldaaten, dat 'er in was." Een gelv, doch ontydig, gebruik komt voor by WAGENAAR, *Vad. Hist.* IX. D., bl. 184: „ Maurits benden, gelegerd in eenen wateragtigen grond, *steeten*, dage'vks, door verloop en ziekten." Ook in den zin van *afdoen*, *bessissen* wordt dit woord niet zelven gebruikt; dus leest men in de *Ned. Hist.* van HOORT, III. B., bl. 80: „ Zy wilde de zaaken, in die brieven geroert, — op 't spoedighste *flyten*." Op bl. 88 van hetzelfde B., vindt men ook de uitdrukking *het wantrouwen flyten*: „ Dat raadzaamst waar, 't *wantrouwen* met gevoeghlykheit te *flyten*." In 't byzonder nogtans wordt het van geschillen gebezigd. Dus leest men in hetzelfde Werk, XVI. B., bl. 686: „ Dat *geschillen*, ontstaan tuschen de leeden en steeden des Lands, *gesleeten* werden by de Herzieners."

SMEEKEN, vleijen. Deze beteekenis van het woord wordt alleen door het gezag van MELIS STOKES en KILIAAN ge-
staafd. Het verwondert ons, dat van hare gemeenzaamheid by Schryvers der zeventiende Eeuw geen gewag is gemaakt. Dus leest men in VONDELS *Treurspel*, *Salomon* geheeten, bl. 32:

Sdonia misleit den Koning met haer *smeecken*,

En sleept in 't hof een' staert van Heidenische afgebreken,
in de *Rymoeff* van DE DECKER, I. D., bl. 21:

Wanneer gy 't graeu alom van nieuwe rycken preekt,

En met verlossingen van 't jok der vreemden *smeekt*.

CH

ten in de *Gedichten* van BROEKHUIZEN, bl. 17:

En zenden zyn gevele, met al 't aanminnig *smaken*,

Voorheen aan my gepleegt, hem weder tot een teken.

SMUGGER. By dit woord had nog vermeld kunnen worden, dat men in Noord-Holland vry algemeen dien naam geeft aan den ondersten rand of het draagstuk van een' schoorsteenmantel.

SNAKKER. Dit woord, by den Heer WETLAND niet vermeld, is in Noord-Holland gebruikelijk in den zin van *aangenaam zuur*. Men zegt aldaar, die kost of drank *smaakt snakker*.

SNERT. groene erwtensoep, of dikke bry van deze peulvrucht. Een woord in Noord-Holland, gelyk ook in Vriesland, vry algemeen, en dat derhalve had behooren vermeld te worden.

SNOR. Aan den Zaankant een *vrouwen nachtmuts*, of by verwisseling *trekmuts*, en zoo daar, als meer algemeen in Vriesland, *Hulle*. In Hoorn, en meer andere Westfriesche Steden, noemt men het een *Mop*.

SOORT. Hier mislen wy de beteekenis van *rang, aanzien*, waarin dit woord meermalen voorkomt. Dus leest men in de *Ned. Hist.* van HOERT, X. B., bl. 438: „De Heer van Seroskerke, Don Isidro Pacieno, Overste van Tergoes, en verscheiden' andere luiden van soorte, verzelschapten hen, uit naaryver van eere." En XVII. B., bl. 734: „Terfcondt ook naar zyn' ooverkoomst alhier, had hy aangegaan, niet eenen berooyden hoop, maar luyden van *soort* en middelen, jaa de achtbaarste des Lands."

SOP. in de beteekenis van *top*, wordt in het Woordenboek niet gevonden. Intusschen is dit woord niet slechts door KILIAAN opgeteekend, maar ook by CATS en andere Schryvers niet ongemeen. Dus leest men in het *Houwelick* van CATS, Afd. *Bruyt*, bl. 15, 4°:

Sy kiest een eycken boom, die bovenal verheven,

Het *sop* van haer gewaey had in de lucht gedreven.

en in de *Werken van Bartas*, vertaald door ZACH.

HEYNS, bl. 101:

't Geberghte Rey l en hooch, waarvan de *soppen* naken,

Het dick der wolcken vocht, haer groot gebult verstaken.

SPAKERIG. Droog dor, *spakerig weêr*, droog weêr, *spakerige wind*, een drooge warme wind.

STEEN. wordt by VONDEL ook van eene vrouweborst gebruikt. Dus leest men in zyn *Hierusalem Verwoest*, bl. 27:

Kint wat hangt ghe aan myne speenen,

Aan myn borsten droogh en slap?

STEMPEN. Hier ontdekten wy eene kleine onnaauwkeurigheid.

'Er staat namelyk: „By KIL. evenveel als *stampen*. In het

he-

hedendaagsche gebruik evenveel als *stelpen*." Intusschen leest men by KILIAAN uitdrukkelijk, na het eerste *stempen*, voor *stampen*; „Stempert." *Prif. Sicamb. Fland v. stelpen. siftere.*" Van *stempen* voor *stelpen* kwam ons ook een voorbeeld voor by OUDAEN in zyne *Tooneelpoezy*, bl. 247:

Wie kan helpen,

Wie *stempen* onze wond, en dees ellende *stelpen*?

STIP. Niet alleen in Vriesland, zoo als in het Woordenboek gezegd wordt, maar ook in Overysfel en Gelderland is dit woord zeer algemeen in den zin van *faus* of *doop*

STOVEN. Hier had het overdragtelyk gebruik van dit woord, by onze beste Schryveren, vooral Dichteren zoo gemeenzaam, althans met een enkel woord behooren vermeld te worden.

STUG. Beteekent in Noordholland ook *ziek*, *ongesfeld*. *Hy of zy is maar ter deeg stug*, door en door ziek.

STUMPER. Dit woord heeft, onzes inziens, blykbaar gemeenschap met *stomp*; welhalve het ons verwondert, daarvan geen gewag gemaakt te vinden.

Zie daar eenige, meestal zeer geringe aanmerkingen, die wy, als naar gewoonte, aan het oordel van den kundigen Schryver onderwerpen, terwyl wy deze aankondiging besluiten met den wensch, dat hem en zynen medearbeider de noodige lust en krachten ter geheele voltooiing van dit zoo nuttig en verdienstelyk werk by aanhoudendheid mogen byblyven.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 23 van Hoosim. 1810, in Amsterdam.

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	23½ : 24½
enz.	99 : 100	dito dito nieuwe.	23 : 24
Rusland 5 prCt.	64 : 66	Portugal, by Hope & C.	98½ : 99½
Zweden 5 prCt.	42 : 44	Engeland. Annuit. 3 prCt. niet gen.	
Denemarken, Toll. 4 prCt.	81 : 87	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	93½ : 94½	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	94 : 95	Dito Cert. by R. & V.	74½ : 75
Kelzer van Oosternyk 6 prCt. niet gen.			zond. Coupel
dito 4½ prCt.	dito.	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	dito.	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57 f : 58
			Na

Nationale Schuldbrieven a 4 prCt.	12½ a 13½	dito Domeinen. 4 prCt.	niet ver.
dito a 2½ prCt.	12½ a 13½	dito Vrywillig a. 5 prCt.	19 a 20½
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	14 a 15	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oploop. premie by Af. losf.	30½ a 33½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	12½ a 13½	Refentien Losb. na den Vrede	16½ a 17½
dito 1801. a 3½ prCt.	14 a 15	Agio van de Bank.	pari.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 97; en te *Haarlem* 5, onder welke laatsten 3 beneden de 12 Jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

18to. Hooft- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
18	{ 29. 6 29. 6 29. 7	{ 57 63 58	{ N. N. N. W. N. W.	bewolkt; zeer windrig; 's avonds harde wind.
19	{ 29. 7½ 29. 8 29. 8	{ 57 61 54½	{ N. N. N. W. N. W.	zeer windrig; voormiddag zeer buijg; verders bewolkt.
20	{ 29. 7½ 29. 7½ 29. 7½	{ 55 61 56	{ N. W. W. N. W. —	windrig; 's morgens zware regen; verders bewolkt.
21	{ 29. 8 29. 8½ 29. 9	{ 54 61 56	{ W. t. N. W. N. W. N. W.	zware regenbuijen.
22	{ 29. 9½ 30. 0½ 30. 1	{ 54 61 57½	{ N. N. W. — N. W.	bewolkt.
23	{ 30. 1½ 30. 2 30. 1½	{ 53½ 61 61	{ N. W. t. Z. W. Z. W.	bewolkt.
24	{ 30. 2 30. 2 30. 1½	{ 60 66 56½	{ W. W. Z. W. Z. W. t. Z.	bewolkt; omtrent helder.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

ALGEMEENE KONST.

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 31. *Vrydag den 3den van Oogstmaand.*

B E R I G T E N.

KOPENHAGEN. *den 19den van Zomermaand.* De Deensche Beeldhouwer, de Hoogleeraar THORWALDSEN, die zich reeds sedert twaalf jaren te Rome onthoudt, gaat voort met kunstwerken te leveren, welke zynen roem meer en meer vestigen. In eenen brief van den Staatsraad WEST, uit Rome, vindt men eene optelling van die stukken, welke hem reeds zulk eenen hoogen rang als Kunstenaar deden verwerven. Daar onder worden gerekend een *Jafon* van 3 ellen 21 duim Deensche maat, welke voor den Bankier HOPPE, te Amsterdam; *Ganymedes*, *Bacchus*, *Venus*, *Apollo*, *Amor* en *Psyche*, ieder 2 ellen 4 duimen hoog, welke voor de Gravin WORONZOW; een *Adonis*, welke voor de Koningin van Beyeren, in gereedheid is enz. Onder de Borstbeelden bewondert men; den Kamerheer Schubart en zyne Echtgenoot; Graaf Bernstorff enz.; den beroemden *Camuccini* enz.; Baron en Barones Humboldt enz. De Kunstenaar is nog slechts 38 jaren oud en volgens de Italiaansche manier te Rome alleen onder zyn' doopnaam *il Cavaliere Alberto Scultore Danese* bekend.

Ook heeft deze zelfde Kunstenaar, wiens talenten hem onlangs de Ridder-Orde van Dannebrog versierd heeft.

II. DEEL.

E

wierd

wlerven, te Rome eenige Basreliefs voltooid, die eenig in hunne soort zyn. Een daarvan verbeeldt *Hector Paris en Helena verwytingen doende*; *Hector* heeft niet de houding van iemand, die spreekt, maar hy ziet met een' strengen blik *Paris* aan, die zich aan eene luste weelderigheid overgeeft; *Helena* is bezig met borduren; de uitdrukking van hare figuur is zeer naïf, en zy schynt te willen vragen, wat dit te bedunnen hebbe. *Paris* is het schoonste beeld; dit is zoo op de leest der denkbeelden geschoeid, die *Homerus* daarvan geeft, dat het niet beter zou uitgevoerd kunnen worden. Het geheel heeft zeer veel waarheid. — Onderzocht zich dit basrelief door zyne bevalligheid, een ander, dat *Prometheus de menschen scheppende* voorstelt, doet inderdaad eene verhevene uitwerking. Het beeld van *Prometheus* heeft het karakter der Godheid; hy is gezeten en rust, terwyl *Minerva* zyn werk bezielt. Dit onderwerp is reeds meermalen in basreliefs behandeld, en de *Minerva* vindt men telkens in verscheide oude Gedenkstukken, maar de *Prometheus* is van eene nieuwe zamenstelling en van de schoonste uitwerking.

ROME. De Beeldhouwer RAUCH, alhier, heeft de schets van een fraai basrelief gemaakt. Het onderwerp behoort onder de best gekozene; het is *Jason*, op het oogenblik, dat hy het Gulden Vlies wil wegnemen. *Medea* geeft de Slang uit een' hoven van Overvloed te drinken; *Orpheus* speelt op de Lier; en *Castor* en *Pollux* blijven vlak over hem staan. Een Altaar met een Standbeeld, een Boom en ander bywerk, alles met veel smaak gekozen, vullen de openingen. Dit zamenstel is nieuw en zal zonder twyfel, onder den beitel van een' Kunstenaar, die in dit vak zyner kunst met zoo veel voordeel bekend is als de Hr. RAUCH, een schoon werkstuk worden. Deze zelfde Kunstenaar is ook begonnen met in Marmer te houwen *Hippolytus met versnading de liefdesverklaring van Phedra aanhoorende*; maar dit zamenstel is zoo fraai niet als het voorgaande.

Onder de laatste Werken van CANOVA hebben zyne Danferessen hem veel lofzettingen doen behalen. Zy zyn wegstepend schoon en in deze soort van figuren slaagt hy het best. Hy weet 'er eene bevalligheid, hem

hem byzonder eigen, in te brengen, en dit met een zeer groote volkomenheid van bewerking te vereenigen. Dit laatste voordeel wordt vooral in eene *Venus* bewonderd, welke hy onlangs voltooid heeft.

PARYS, den 2den van Bloemaand. Heden overleed alhier in een' gevorderden ouderdom de Standbeeldhouwer JEAN GUILLAUME MOITTE, Lid van het Instituut, van het Legioen van Eer, van de Philotechnische Sociëteit, en Hoogleeraar by l'*Ecole des Arts*. Als Lid van het Instituut in zyne plaats is reeds benoemd de Hr. LECOMTE, Beeldhouwer, Profesfor en Tresorier van de byzondere School der schoone Kunsten.

GOTTINGEN. By alle de nuttige instellingen, waarop onze Universiteit roem mag dragen, kan zy thans ook een *Ziekenhuis* noemen, bestemd ter vorming van jonge Heelmeesters en ter Heeling van Chirurgische kwalen en oogziekten. Dit *Instituut* is door den Hoogleeraar LANGENBECK (*) in den Zomer van 't jaar 1807 opgerigt, door de zorg der Curatoren van een fonds voorzien, het welk in 1808 door den Koning aanzienlyk vermeerderd is, en toen ook in een schoon, ruim en welgelegen huis overgebracht, waarin men alles op de doelmatigste wyze heeft kunnen inrigten; hebbende tevens de Hoogleeraar LANGENBECK zyne talryke verzameling van Chirurgische instrumenten, verbanden en werktuigen geheel ten gebruike der Inrigting geschikt. Onbemiddelde Zieken worden voor niets opgenomen en bezorgd, bemiddelde kunnen afzonderlyke kamers bekomen en afgezonderd van de overige leven.

Van het jaar 1807—1808 zyn in dit Hospitaal 200 zieken behandeld. Van 18. welke van de *Katarakt* geligt zyn, heeft deze bewerking by 17 een goed gevolg

(*) Met voordeel bekend door de volgende Schriften:
Über eine einfache und sichere Methode des Steinschnitts, met Pl., Warzh. 1802. 4°.
Anatomisches Handbuch, Götting. 1806. 8°.
Bibliothek für die Chirurgie, I. B. St. 1—4., met Platen, ald. 1806—7. 8°. Red.

volg gehad. Prof. L. verrigt by dezelve altyd de *neerdrukking* (*reclinatio*), omdat hy ondervonden heeft, dat de meeste verdonkeringen der Kristallen in deze streken van eenen jichtaardigen oorsprong zyn, en de uittrekking dan meest met sterke ontteking gepaard gaat. — Zelfs de geheele ongebroken lens wordt in de voorste oogkamer opgeslorpt, in de achterite is deze opslorping zoo sterk niet. Van 12 *vlekken op het hoornvlies* (*maculae corneae*) konden 'er drie alleenlyk met een redelyk goed gevolg, door eenen kunstigen oogappel te maken (*coretodialysis*), geheeld worden; by deze kunstbewerking moet men den oogappel altyd wat grooter maken, omdat de afgescheiden regenboog wat omhoog trekt en de appel kleiner wordt dan hy eerst was. — Eene zeer aanmerkelyke verzameling van etter in de voorste oogkamer, werd zesmaal door opslorping weggenomen. — Onder 11 *abscessen* kwamen drie *watergezwellen* (*abscl. lymphatici*) voor, welke op de manier van BEINE behandeld zyn, met dit onderscheid, dat Prof. L. geen lancetsteek in de kunstige zweer doet, maar door het opleggen van zuivere planten loogzout (*lap. caust.*) eene opening maakt, waar door die graad van ontteking wordt te weeg gebragt, by welken zich de waternvaten het best sluiten; — 5 Waterverzamelingen in het kniegewricht, waarby L. met het best gevolg kunstige zweren aanwendt; — 1 *ribbenbreuk*, zonder verband, alleen door eene doelmatige ligging geheeld; 2 *stuitelbeensbreuken*, waarby L. beweert, dat geene ontwrichting naar voren kan plaats hebben en dus ook geen verband aanlegt, het welk de schouders terug trekt; 5 waterbreuken gelukkig en volkomen door het mes geheeld; door inspuiting is de genezing altyd onzeker.

Van het jaar 1808—1809 zyn in het Instituut 430 Zieken behandeld. Met het beste gevolg werd het ligten van de Katarakt aan tien voorwerpen verrigt, door het doorsteken van het hoornvlies (*keratonyxis*) met eene kromme naald, welke alleen aan de punt aan weerszyde snydt en voor het overige rond is, waarby het waterachtig vocht wel een weinig uitvloeit, doch dit heeft geene gevolgen. By het maken van eenen kunstigen oogappel, heeft men de *keratonyxis* onvoldoende bevonden. — Een verhard gezwel in de borst

borst werd met goed gevolg weggenomen (*), de randen der wond moesten niet na aan elkander gebragt worden, omdat de ettering hier altyd zeer sterk is; — driemaal werd het been boven de knie afgezet en hier niet eene cirkelvormige snede in het vleesch met het groote mes gedaan, maar hetzelfde door een kleiner mes in twee lappen gescheiden, waar door het been niet vooruit komt, de genezing zeer snel is en een schoone stomp gevormd wordt. By het afbinden der vaten zet men de drukking voort en laat uit dezelve geen bloed springen. Prof. L. heelt niet alleen de geklemde breuken maar ook de ongeklemde, door het mes en wel deze laatste door den buikzak aftebinden; in de twee jaren zyn 'er 7 breuken, die niet geklemd waren, op deze wyze volkomen genezen; want 'er vertoont zich naderhand geen spoor eener breuk meer, en de lyder behoeft geen' breukband te dragen (†).

Het is ons onmogelyk geweest in dit kort verslag van alles te gewagen, wat 'er in den tyd van twee jaren reeds in dit nieuwe Ziekenhuis verrigt is, wy hebben ons by het belangrykste moeten bepalen. Intusschen is het te wenschen, dat de Hoogleeraar een omstandiger bericht van de gewigtigste kunstverrigtingen en verdere merkwaardigste gevallen door den druk moge gemeen maken.

LE.

(*) Vierentwintigmaal verrigtte L. deze kunstbewerking reeds, van deze zyn 'er zes gestorven, by welke echter de verharding onbewegelyk en met de borsspier ja zelfs met de ribben verbonden was. By sommige moest hy tot by den okselslagader verharde klieren wegnemen, het welk RICHERAND in vele gevallen ook noodig acht. — Tweemaal nam hy dergelyk eene verharding der borst by manspersonen weg.

Red.

(†) De Hoogl. zal deze behandelingswyze opgeven en door Ontleedkundige redenering nader ophelderen in eene Verhandeling, welke eersdaags verschynen moet of mischien op de laatste misse reeds verschenen is, dezelve heeft tot opschrift: *Tractatus anatomicus de peritonaeo, testicularum tunicis, eorumque ex abdomine in scrotum descensu ad illustrandam herniarum indolem.*

Red.

L E V E N S B E R I G T
V A N
C A R L G O T T L O B K Ü T T N E R.

CARL GOTTLOB KÜTTNER werd den 18 van Sprokkelmaand 1755 te Wiedemar, in het Keurfaxisch Ambt Delitsch, geboren. In het jaar 1765 ging hy naar de Schole te Annaberg en in 1771 te Leipzig op de Universiteit. Daar bleef hy tot in Lentemaand 1776, toen hy door den Heer WEISSE eene Hofmeestersplaats te Basél kreeg. Aan zynen besten School- en Akademie-vriend, den Heer Magister SCHENK, thans Leeraar aan de Nicolaïschole te Leipzig, zond hy van week tot week een dagverhaal, en daar hy, drie onderscheide keeren Zwitserland doorreisde, ontstonden daaruit de *Briefe eines Sachsen aus der Schweiz an seinen Freund in Leipzig*, 3 Th, die echter niet de Heer KÜTTNER zelf, maar de Heer Magister SCHENK, uit de hem behorende papieren, verzamelde. Ook schreef de Hr. KÜTTNER voor de Drukpers de tweede Helft van den derden Band dezer Brieven, waarin zich eene schilderachtige voordragt bevindt van de kleine Zwitsersche Cantons, en waarby een Oordeelkundig overzigt van alle over Zwitserland in het licht verschenen Schriften gevoegd is. Gelyke schilderyen van Engeland, waarwaarts hy in 1782 als Huisleeraar vertrokken was, volgden spoedig daarop, onder den titel: *Beitrage zur Kenntniss des Innern von England und seiner Einwohner*, in 16 Cahiers, en deze verwierven den Schryver eenen rang van beduidenis onder de Statistitche Schryvers. Ook zette hy het fraai Tooneeltuk van Cumberland: *de Natuurlyke Zoon*, over.

Gedurende het drukken van zyne *Beitrage zur Kenntniss von England*, volgden ook *Briefe über Irland und die Irische Litteratur*, gelyk ook *Briefe über eine Reise des Verfassers im Jahr 1791 nach Frankreich und Holland*. De laatste deed de tegenwoordige Uitgever der *N. Bibliothek d. sch. Wissensch.* van aanmerkingen ver-

vergezeld gaan, die de Schryver in het vervolg zeer billykte, toen hy geheel de hoop verdwenen zag, die hy in den beginne van de Omwenteling in Frankryk had opgevat. Dit blykt ten duidelykſte uit deszelfs uitgebreidſt Geſchrift: *Ueber den Zustand von Großbritannien*, dat hy op aandrang van den tegenwoordigen Uitgever van de *Bibl. der Sch. W.*, in het jaar 1796 ſchreef, nadat hy reeds in het jaar 1792 in zyn Vaderland terug gekomen was. Ook over zyne Reis door een deel van Duïſchland, by zyne terugreize, verſchenen eenige *Banden Briefe (Leipzig bei Vos)*, die echter van geene byzondere beteekenis zyn. Veel gewigtiger is zyn laaſte Werk: *Reiſe durch Teutſchland, Dänemark, Schweden, Norwegen und einen Theil von Italien, in den Jahren 1797, 1798, 1799, vier bände (by Goſchen)*, waarvan eene tweede verbeterde Uitgaaf met eenige fraaije afbeeldingen van merkwaardige Natuurverſchynſelen, vervolgens in het licht verſchenen is. De opmerkingen door den Schryver gemaakt, dragen blyken van een oog, dat veel gezien heeft en dat nog opgeſcherpt was geworden door een achttienjarigen dagelykſchen omgang met lieden uit hoogere ſtanden.

Ook deed hy zyne laaſte reis als de Leidsman van een' aanzienlyken Engeliſchman. Zyne afbeeldingen van natuurtooneelen zyn ſchilderachtig, zonder in het overdrevene te loopen, die van burgerlyke en gezellige betrekkingen, zonder aanmatiging en verſtandig, en zyne beoordeelingen over Staatsgeſteltenis en Staatkundige betrekkingen, gematigd en ryp overdacht. Eene zeer ſmartelyke Leverkrankheid maakte den 14den van Sprokelmaand 1805 een einde aan zyn leven. Daar hy van zynen Kweekeling in Engeland by aanhoudendheid aanzienlyke jaargelden ontving, en te Londen geleerd had, door den aankoop en verkoop van Obligatien, ten laſte van Mogendheden, geld te winnen, zal hy een aanzienlyk vermogen voor een Duïſch Geleerde nalaten. Hy was ondertuſſchen een meer geacht dan beroemd Schryver, en juist daarom in den kring zynere bekenden een voorwerp van hoogachting, het welk niet altyd het lot is van beroemde Letterkundigen. De *Allgem. Litteratur Zeitung* (tegenwoordig in Halle), gelyk ook de *Leipziger Litteratur Zeitung*, verloor in hem een' voortreffelyken medearbeider.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

REGTSGELEERDHEID. ANTONII SCHULTINGII, *quondam in Academia Lugduno Batava Juris Antecessoris celeberrimi, Notae ad Digesta, seu Pandectas. Edidit atque animadversiones suas adjecit* NICOLAUS SMALLENBURG. *in eadem academia Jur. Civ. Professor ordinarius.* Lugd. Batav. typs *Henkoptanis*, MDCCCIX pp. 604 in 8°.

Wat men ook moge denken, zeggen, schrijven, de voortreffelykheid van het Romeinsche Regt, door de grootste mannen van alle tyden, erkend, is eene zootanige bestaande, en aanwezige zaak, die met geene mógelykheid kan weg gecyferd worden. Zy, die waren, zoo veel in doorzigt hooger te steigen, als zy van de algemeene oordeelvellingen van de grootste mannen verschillen, kunnen, by eene nieuwe wetgeving, de aanvallen, op de Romeinsche Regtsgeleerdheid nu en dan gedaan, wederom opwarmen, maar de eeuwige waarheden blijven onschendbaar en dezelfde. Het komt alleen maar aan op de verschillende wyzigingen, in het gebruik maken van het schoone Romeinsche Regt, zonder welks innige en grondige kennis, geene Regtsgeleerdheid ooit zal of kan bestaan. Over die wyzigingen in de verschillende omstandigheden der menschelyke zaken, kunnen somtyds de gevoelens ook verschillen, maar omtrent de noodzakelykheid van de kennis van het uilmuntende Romeinsche Regt, kan geen verschil van denkbeelden by waarlyk schrander, kundige en ervarenen mannen plaats hebben. Over de beoefening van het Romeinsche Regt komen in het *Regtsgeleerd Magazyn* van den Groningschen Hoogleeraar S. GRATAMA gewigtige gedachten voor, bl. 193—200 en 201 en bl. 401—473. Het is mogelyk, dat 'er zyn, die, in eenige wyzigingen van die beoefening, somtyds iets verschillen, maar in de groote zaak moeten hier ook de kundige Regtsgeleerden het alle met den Hoogleeraar GRATAMA eens zyn, die niet alleen op aangeh. bl. 461 openlyk bejdt, een groot denkbeeld van de Romeinsche Regtswysheid te hebben, maar ook bekend is, voor allerkundigst in dat Regt, aan het welke hy zelve veel waar licht heeft toegebragt, byzonder ook door zyne lessen, waarvan de vruchten en denkbeelden in de Akademische Verhandelingen van zyne Leerlingen doorstralen.

De Leydsche Hoogleeraar N. SMALLENBURG, heeft omtrent het einde van het afgecloopen jaar, het tweede Deel uitgegeven van de Aantekeningen van den beroemden SCHULTING op de Pandekten, met zyne Aanmerkingen. Van deze onderneming en arbeid hebben wy te voren in de *Letterb.* van 1799 bl. 149 en 150 en van 1805 bl. 282 verslag gedaan. Het is belangrijk het vervolg of tweede Deel van dit fraaije werk thans in

in 't licht te zien verschynen, behelzende de Aanteekeningen van SCHULTING op het tweede Deel der Pandecten, dat is op het vyfde tot het twaalfte boek met de Aanmerkingen van den Hoogleraar SMALLENBURG. Achter aan zyn eenige bladzijden gevoegd met *Addenda et Emendanda*, dat is met byvoegfels en verbeteringen, die mede van belang zyn.

Meer kunnen wy hier van dit uitgewerkte stuk, 't geen wy voor ons hebben, niet zeggen. Wy voegen alleen hier by, dat de bearbeiding niet alleen aan die van het I Deel beantwoordt, maar doorgaans nog belangrijker wordt, en dat byzonder de Aanmerkingen van den Hoogleraar SMALLENBURG van veel gewigt zyn, den Hoogleraar over waardig, en van dien aard, dat zy ons een werk leveren, het geen tot nog toe te vergeefs verlangd is: vooral zyn in die Aanmerkingen de zakelykheid met korthed verbonden. Wy wenschen den Hoogleraar leven, gezondheid en lust toe, om dit voor de R.-m. Regstgeleerdheid allernuttigst werk geheel te voltooijen; terwyl wy het III Deel met verlangen te gemoet zien.

BEÖORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN, IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

De Heer COMBES-DONOUS, door verscheiden geleerde werken met roem bekend, geeft in het *Magazin Encyclopédique* van den geleerden MILLIN, Dec. 1809, p. 461—472 een breed verslag van de *Lectiones Atticae* van wylen den Leidschen Hoogleraar J. LUZAC: vroeger dan nog een onzer Vaderlandsche Tydschriften, van dit werk, dat der Vaderlandsche Letterkunde tot zoo vele eer verstrekt, kennis genomen of gegeven heeft. (Ja, nog in Mei 1810, niet één derzelve.) Het breede en geleerde zelf van dat luffelyk verslag belet ons dit nader over te nemen; maar wy moeten met één woord de twee slot aanmerkingen van den Heer C. D. aanstippen. In de eerste zegt hy: „dit werk, het welk zoo veel eer doet aan de kunde, het doorzigt en de schrandtheid en waarheidliefde van J. LUZAC is in het Latyn geschreven: het is vry moeijelyk een volkomen gegrond oordeel te vellen over de verdienste van den styl, geschreven in eene donde taal. Wy laten dan dit oordeel aan de Taalleeraars van beroep over.” Hy stelt echter de Latiniteit van L. tusschen die van RHMENIUS en VALCKENAAR, en eindigt: *On pourroit y désirer peut-être plus de précision, de nerf, en un mot, une physionomie plus scholastique si l'on peut employer cette expression.*

Maar voorts zegt hy: „wy hebben slechts nog den wetsch te unen, dat dit in zoo vele opzigten verdienstelyk werk, aan

een van deszelfs lezers belangneming genoeg inboezeme, dat die zelfde waarheidsliefde, die het heeft doen ontstaan, daarvan eene Fransche vertaling doe ondernemen. Onze taal, heeft thans, welligt nog meer dan het Latyn, de eer van in Europa de gemeene taal der geletterde en geleerde wereld te zyn." -- Elk die het eigenlyk onderwerp en de geheele wyze van behandeling van dit diep en omslagtig geleerd werk van LUZAC kent, zal den cisch buitensporig vinden, die in de gemelde stelling ligt, dat zulke werken liever in het Fransch behoorden geschreven te worden.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PARYS. Eenigen tyd geleden heeft de Heer PARMENTIER proeven gegeven, omtrent het maken van Siroop uit de Druiven; waarna de Heer PROUST, een zeer bekwaam Scheikundige, daarvan Suiker gevormd, en de Heer FOUQUES middel gevonden heeft, deze Suiker wit te maken, en 'er wel niet den luister, maar toch de vastheid en de kleur van Suiker, uit het Riet zamengesteld, aan te geven.

Dit alles door de Heeren BERTHOLET, CHAPTAL, PARMENTIER en VAUQUELIN, Leden van het Instituut, onderzocht zynde, heeft men de bereiding van den Heer FOUQUES by uitstek voldoende gevonden, zoo dat de Keizer het volgend Decreet den 18den van Zomermaand 1. 1. heeft uitgevaardigd:

Art. 1. „ 'Er wordt eene somme van 100,000 Franken toegeestaan aan den Heer PROUST, en eene somme van 40,000 Franken aan den Heer FOUQUES, by wyze van gratificatie en tot aanmoediging voor de uitvinding van de Siroop van Druiven, die door hem is gedaan."

2. „ Zy zullen gehouden zyn, deze beide sommen te besteden, om Fabryken van Druiven-Siroop aanteleggen in zoodanige van onze Zuidelyke Departementen, als hun door onzen Minister van Binnenlandsche Zaken zullen worden aangewezen."

3. „ Zy zullen gehouden zyn, het geheim hunner bewerking medetedeelen, het welk openbaar gemaakt en medegedeeld zal worden aan alle de Prefekten van onze Wyngaard voortbrengende Departementen."

4. „ Te rekenen van den 1sten van Louwmaand 1811, zal de Suiker van Druiven de plaats van alle
Sui-

Suiker vervangen, die in onze openbare Gestichten gebruikt wordt."

5. „Onze Minister van Binnenlandsche Zaken zal den Prefekten aanbevelen de daarstelling van Fabryken, zoo van Druiven-Siroop als van drooge Suiker van Druiven, op alle wyzen aantemoedigen en voortzetten, zoodanig, dat, met het aanstaande jaar, de onschatbare voordeelen van deze heerlyke uitvinding zich voor het welzyn van onze Volken en voor het belang van onzen Koophandel doen gevoelen."

By Decreet van den 21sten heeft Z. M. den genoemden Heer PROUST benoemd tot Lid van het Legioen van Eer.

Ook loofde de Keizer by het volgend Decreet een aanzienlyken Prys uit, voor den Uitvinder van een middel ter vervanging der Indigo.

NAPOLÉON enz. Op het aan ons gedaan verslag over de middelen, die men zoude kunnen aanwenden om het gebruik van de Indigo in de Verweryen te verminderen, zoo door de voortbrengselen van den Franschen grond, als door die van de Volksvlyt.

Hebben wy het volgende besloten:

Art. 1. 'Er zal een Prys van honderd duizend Francs toegestaan worden aan den Uitvinder van een middel, om uit eene Inlandsche en gemaklyk voorttelende Plant, een dik vocht te trekken, het welk geschikt is, om de Indigo te vervangen, zoo in prys, gebruik, glans en vasheid van kleur.

2. Dergelyk een Prys zal gegeven worden aan dien genen, welke een geschikt middel aanwyzen zal om eene kleur uit een Inlandsch gewas getrokken, op Wol, Katoen, Vlas en Zyde te hechten ten einde de Indigo te vervangen, op de voorwaarden van Art. 1.

3. 'Er zal een Prys van vyftig duizend Francs toegestaan worden aan dien genen, welke door het vermengen van de Indigo met Inlandsche Zaken, of door die op eene nieuwe wys te gebruiken, deszelfs hoeveelheid op de helft zal verminderen en echter hetzelfde uitwerkfel hebben, wat de zuiverheid en vastheid van de kleur aangaat.

De Prys zal van vyfentwintig duizend Francs zyn, indien men het gebruik van de Indigo op de hier boven gezegde wyze een vierde vermindert.

4. 'Er zal een Prys van vyfentwintig duizend Francs toe-

toegestaan worden aan hem, die een gemakke-
lyk en zeker middel opgeven zal, om uit de Plant, welke het
Pastel voortbrengt (*Isatis tinctoria Linnaeus*), het kleu-
rige vocht te trekken en in het verwen te gebruiken.

5 'Er zal een Prys zyn van honderd duizend Francs,
indien men aan dat sap, zonder aan deszelfs vastheid
te schaden, de fynheid en glans van de Indigo geven
kan.

6 'Er zal een Prys van vyfentwintig duizend Francs
gegeven worden aan hem, die een zeker en gemakke-
lyk middel aanwyzen zal, om de Wol en Zyde met
het Pruisisch Blaauw zoo te verwen, dat men eene
effen, glarsryke, gelyke kleur kryge, die niets lydt
door het wryven en het wasfchen met water.

7. De Mededingers zullen aan onzen Minister van
Binnenlandfche Zaken eene beschryving van hunne mid-
delen zenden, met Stalen van geverwde Stoffen, of be-
reide middelen, in eene genoegzame hoeveelheid, om
de opgaven te kunnen verifiëren.

8. Onze Ministers van Binnenlandfche Zaken en van
de Publieke Schatkist zyn met de uitvoering van het
tegenwoordig Decreet belast.

(geteckend)

NAPOLÉON.

BLAAUWE SAPVERW UIT KORENBLOEMEN.

De Hofraad JUCH, te Munchen, heeft de belangry-
ke ontdekking gedaan, om uit de bloembladeren van
de zoo algemeen groeiende Korenbloemen, eene fraaije
Sapverw te bereiden, waartoe hy het volgend voor-
fchrift opgeeft. Nadat de Korenbloemen met den kelk
byeengezameld zyn, worden 'er de donkerkleurige twee-
flachtige bloemen zorgvuldig en zuiver uitgeplukt, en op
een papier liggende, op eene verwarmde kamer-kagchel
half gedroogd. Daarop bevochtigt men dezelve met
eene in water gemaakte oplossing van Arabifche gom.
Dan wordt alles wel onder een gekneet, zoodat alle
bloemen goed met water doortrokken worden. De hier-
uit ontttaande pap bedekt men vervolgens met papier,
legt haar tusschen planken en daarop gewigten. Na
een paar dagen wordt dit mengfel in een steenen mor-
tier, met byvoeging van een weinig aluin en wat zui-
ver

ver water, gestampt, en het vloeibare doorgezogd. Laat men nu het doorgezygde in een porselein opje zacht uitdampen, dan blyft 'er eene zeer schoone blaauwe sapverw over.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 30 van Hooim. 1810, in Amsterdam.

<i>Aandeelen by Hope & Comp.</i>		<i>Spanje 5½ prCt. by Hope & C.</i>	24 : 25
enz.	97½ : 98½	dito dito nieuwe.	2½ : 26½
<i>Rusland 5 prCt.</i>	64½ : 65½	<i>Portugal, by Hope & C.</i>	68½ : 69½
<i>Zweden 5 prCt.</i>	40 : 42	<i>Engeland. Annuit. 3 prCt. niet gen.</i>	
<i>Denemarken, Toll. 4 prCt.</i>	80 : 86	<i>Frankryk Geconsolid. renten</i>	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	93 : 94	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	93½ : 94½	Dito Cert. by K. & V.	74½ : 75
<i>Ketzer van Oostenryk 5 prCt. niet gen.</i>			zond. Coup.
dito 4½ prCt.	dito.	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	dito.	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57
<i>Nationale Schuldbrieven 3 prCt.</i>	12 : 13	dito Domeinen. 4 prCt.	niet gen.
dito 2½ prCt.	12½ : 13	dito Vrywillig 2 5 prCt.	niet gen.
Losrenten uit de heffing van		Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
98 2 3½ prCt.	13½ : 14	met oploop. premie by Af-	
dito uit de heffing van		losf.	29½ : 30½
1800. 2 3 prCt.	12 : 13	Rescriptien Losb. na den	
dito 1801. 2 3½ prCt.	13½ : 14	Vrede	16 : 17
		Agio van de Bank.	99 : 1

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

Digt by *Hermanstadt*, in Transylvanie, is, op den 17den van Bloei maand l. l., gedurende byna een kwartier uurs, een bloedkleurige regen gevallen, en zulks na een onwe- der, hetwelk met sterke rukwinden uit het zuidwesten verge- zeld was. Een geneesheer uit *Hermanstadt*, die juist in dien omtrek by een' zieke was, verzamelde, met de betame- lyke voorzorg, dien regen in een pot, welke omrent eene flesch kon inhouden, en, by zyne terugkomst, gaf hy dat vocht aan een' Apotheker, een geleerd Scheikundige, om het- zelve te onderzoeken. Zie hier den uitslag van zyne nasporin- gen: wanneer men dat water schudde, werd het troebel, ech- ter niet zoo, dat het deszelfs doorschynendheid verloor, en in-dien staat had het eene kleur, die nagenoeg met vleesch- kleur overeenkwam. Na verloop van een kwartier uurs, vorm- de zich op den bodem van den pot een niet zeer dik precipi- taat

taat, hetwelk by vlokken naar beneden zakte en verschillend van kleur was. Het water was bijna zonder reuk of smaak, byna als klei of pot-sarde. Wanneer men het water deed doorlekken (*filtreren*), dan behield het deszelfs volle kleur, even als of het door silttaan helder geworden was.

Het water verloor deszelfs roode kleur even zoo min, wanneer men het met de krachtigste middelen vermengde, zoo als met de zwavel en salpeter, zee-zout-, en galnootzuren, met de ongezuiverde of gezuiverde alkalis, met het loo'wit, het kalkwater, de kwik, den geest van zeep, enz. Maar men ont-nam hetzelfde eindelyk de kleur door 'er eene ontbinding van aluin en ongezuiverde alkali by te voegen; het precipitaat ech-ter, dat zich vormte, behield deszelfs kleur, hetgeen scheert aan te duiden, dat het kleurgevend beginsel van dezen regen tot het plantenryk behoorde. Het dik gedeelte, dat men 'er van afscheidde, door het water te doen doorlekken, kon aan geen nieuw onderzoek worden onderworpen, alzoo hetzelfde zich zondanig aan het doorzyg-werkuig (*filtrum*) had vast-gehouden, dat het daarvan niet meer kon worden afgescheiden. Vercheiden lieden hebben, op verschillende plaatsen, van dat water in potten opgezameld, en het had overal dezelfde kleur. De plaats, waar het in de grootste menigte gevallen is, *Vi-zakna* genaamd, ligt op twee mylen afstand van eene vry lange keten bergen, die, tot eene hoogte van 3 à 400 roeden, met denne bomen, welke toen in vollen bloei waren, bedekt zyn. 'Er was, in den morgenstond, welke den dag, waarop die zoo-gepaemde bloedregen is gevallen, voorafging, eene sterke ha-gepuul op dat bosch gevallen. Wy laten den natuurkundigen over, te oordeelen of de zaadstof uit de bloemklokken (*an-thera*) den regen al dan niet heeft gekleurd.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Hooi- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
25	{ 30. 1 30. 0 29. 9½	{ 62 77 68	{ Z. O. Z. O. t. O. Z. O.	bewolkt; omtrent helder.
26	{ 29. 9½ 29. 8½ 29. 6½	{ 64 83 62	{ Z. O. Z. Z. O. Z. W.	helder; namiddag bewolkt; 's avonds regen met donder en wind.
27	{ 29. 8 29. 8 29. 6½	{ 61 66½ 61½	{ W. Z. W. Z. t. O. Z.	zee wind, bewolkt; namiddag en 's avonds regenhuijen.
28	{ 29. 6½ 29. 7 29. 7½	{ 61 6½ 60	{ Z. Z. W. W. Z. W.	bewolkt; voormiddag buijg.

1810

1810. Hooi- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
29	{ 29. 9 29. 9 30. 04	{ 60 69 59½	{ w. w. z. w. z. z. w.	windrig; bewolkt.
3	{ 29. 9 29. 8½ 29. 7½	{ 58 61 62½	{ w. w. t. z. w.	voormiddag regen; verders bewolkt; 's avonds windrig.
31	{ 29. 7 29. 8 29. 8	{ 56½ 63 64	{ w. t. z. w. w. t. n.	harde wind; bewolkt.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 112; en te *Haarlem* 9, onder welke laatste 5 beneden de 12 Jaren.

BEKENDMAKINGEN.

*. Te Dordrecht by A. BLUSSÉ & ZOON, te Amster-
dam by W. VAN VLIET, en wyders alomte, is thans weder-
om verkrygbaar: Het ALGEMEEN HANDBOEK voor KUN-
STENAARS, FABRIKANTEN, HANDWERKLIEDEN,
CHIMISTEN, HUISHOUDKUNDIGEN enz., waarvan met
zoo veel lof in de *publieke Beoordeelingen* gesproken wordt,
en dat byna vyf honderd Voorschriften, Onderrigtingen en
Middelen inhoud, om, met het meeste voordeel, allerlei
Werkstukken in Goud, Zilver en andere Metalen, Hout,
Leder en andere Stukken te maken of te herstellen en te
preserveeren met de bereiding der daartoe noodige Ingredi-
enten; mitsgaders om velerlei Verwen, Vochten, Sterke Dran-
ken, Bieren en Likeuren te vervaardigen, en de zonderling-
ste Vuurwerken te fabriceeren; ook om schadelijke Infectien
en Gedierten uit Huizen en Hoven te weren, Vlekken uit
Laken-, Zyden-, Linnen- en andere Kleederen te helpen;
en vele andere geheimen meer. De prijs is, compleet, twee
Guldens, en het *tweede Stuk* afzonderlyk 22 Stuivers.

NB. NB. De Kunst om op eene gemakkelijke wyze en in weinig
tyd de Franche Taal te leeren spreken, is voorzeker
eene wenschelyke zaak. Tot bereiking van dit oogmerk schaffe men
zich aan de nu uitgekomen DERDE DRUK van A. J. ROU-
GIER, *Verzameling van Voorbeelden en Spreekwyzen* in
zich bevattende de Grondbeginselen der Franche Taal, in 3
Deelen. Deze overziene en veel verbeterde 3de Druk word
à f 1-: uitgegeven te Dordrecht by A. Blussé en Zoon;
Amsterdam W. Brave; Leyden Haak en Comp. 3- Utrecht

J.

J. van Terveen; Rotterdam *J. van Balen*, en verder alom.

*. * *Is het mogelyk, naar welgevallen, te bepalen in de VOORDTEELING of de VRUCHT zal zyn een JONGEN of een MEISJEN?* — *MILLOT* en *BAKE*, de *eene Vroedmeester te Parys*, de *andere* laas in den *Hage*, zeggen JA, en bewyzen het by de stukken, in een boek, opzettelyk door hen, over dit Onderwerp, uitgegeven en thans te krygen te 's Hage by *Thierry en Menling*; te Rotterdam by *van Baalen*; te Dordrecht by *A. Blussé en Zoon*, en verders alom, à 36 st. — Hoe dikwyls verlangen Ouders — Moeders vooral — naar eenen Zoon, en dat zy eene Dochter krygen; en omgekeerd. Om nu in dezen den werisch vervuld te zien, onfeilbaar zeker, behoeven zy alleen dit boek te lezen, dat hun den weg zal aanwyzen, zonder missen, en de wyze leeren, hoe, of een Jongen of een Meisjen, naar verkiezing voorttebrengen; met proeven en waarnemingen bevestigd van Vaders en Moeders, van meer of min voornamen stand, die de Schryvers geraadpleegd en den ontvangen raad gevolgd hebben — altyd met succes.

*. * Om het algemeen gebruik van allerlei soort van Uurwerken en Zakhorologien nog nuttiger en onkostbaarder te maken, heeft de door en door kundige Horlogist *BERTHOUD* te Parys eene *Handleiding voor Onbedrevenen* opgesteld. om hunne Klok en Zak Uurwerken zelve te regelen en te bestieren. In XV Hoofdstukken gaat het over de verdeeling van den tyd; verklaart het werktuigelyk gestel der verschillende soorten; bepaalt de oorzaken van derzelver juistheid, ongelijkheden en afwykingen; hoe men de naauwkeurigheid van een Horlogie beproeven zal; over derzelver bestier, regeling, gebruik en stelling; hoe den verzetwyzer te vertraaijen; hoe men de Slinger- en Zak-Uurwerken regelt naar den doorgang van de Zon door de Middaglyn, en hoe men de Middaglyn kan trekken; van de voorzorgen om goede Uurwerken te bekomen en te houden; wat men in acht te nemen hebbe om met het meeste voordeel van die nuttige Werktuigen gebruik te maken enz; benevens Vergelykings Tafelen voor elke dag van het Jaar en eene hoogte-tafel voor gegeven Middaglynen. Met vier uitslaande Platen. Dit Werk door, wylen den verdienstelyken Heer *J. D. Pasteur* vertaald en aan den Hoogleeraar *van Swinden* opgedragen, en in een geschikt Zak-formaat zeer net uitgevoert. word onder den Titel van *HET REGT GEBRUIK der UURWERKEN* door *F. BERTHOUD*, uitgegeven te Dordrecht by *A. Blussé en Zoon*; te Amsterdamb by *W. Brave*; Utrecht *J. van Terveen*; Rotterdam *J. van Baalen*; en verder alom. De prys is slechts 24 schillers.

TE HAARLEM, BY A. LOUSJES FZ.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,
V O O R H E T J A A R 1810.

N°. 32. *Vrydag den 10den van Oogstmaand.*

B E R I G T E N.

AMERIKA. Volgens een Bostonsch Nieuwspapier wint de Koepok-Inënting in Oost-Indiën meer en meer veld. Men had daar berigten, dat van het begin van Herfstmaand 1808 tot den aanvang van Herfstmaand 1809, alleen in het Presidentschap van Madras en de omliggende streken, op last der Regering, 160,000 personen gevaccineerd waren. De Hr. MACKENZIE, een bekwaam Heelmeester, heeft alleen in het Presidentschap en een enkel district, in den loop van het jaar 1808, 28,198 menschen met de Vaccine ingeënt.

Onder deze Vaccinatieën zyn niet geteld die, welke door Braminen en andere inboorlingen verrigt zyn:

PARYS. In het begin van Grasmaand 1.1. overleed te *Londen*, de rykste aller geleerden en mischien ook de geleerdste aller ryken, de Heer CAVENDISH, Lid van de Koninklyke Maatschappy aldaar en een der buitenlandsche geasfocieerden van het Fransch Instituut. Jonger Zoon van een aanzienlyk Geslacht, moest hy de nadeelen, daar aan in *Engeland* verbonden, ondervinden, maar zyne liefde voor de wetenschappen en matigheid in alles, verhieven hem zoo zeer boven dezelve, dat hy op

II. DEEL.

F

voort-

voordeelige posten, waarop zyne geboorte (zynde een naverwant van den Hertog van *Devonshire*) hem regt gaf, geen aanspraak maakte, schoon deze handelwyze zyne naastbestaanden verdroot en hen de handen geheel van hem deed afrekken. Geheel dus voor de Wetenschappen levende, verschaften hem zyne Ontdekkingen meer vermaardheid en persoonlyk aanzien, dan hem waarschylyk op eenige andere loopbaan konden wachten. Onbetwistbaar behoorde hy onder die Geleerden, die het meest tot de vorderingen der nieuwere Scheikunde hebben medegewerkt, en schoon zyne Verhandelingen niet groot in aantal waren, droegen alle zoo zeer kenteekenen van juistheid, vindingkracht en waarheid, dat men dezelve voor meesterstukken in hare soort hield. Hy was de eerste, die de byzondere eigenschappen van de waterstofgaz onderzocht en de kenmerken opgaf, waar door dezelve zich van de dampkringslucht onderscheidt. Ook aan hem heeft men de beroemde ontdekking van de zamenstelling des waters te danken, welke in het vervolg door de Proeven van LAVOISIER verbeterd en geheel bevestigd werd. Onder zyne overige werkzaamheden verdienen genoemd te worden: eene Verhandeling over het doen bevriezen door kunst, en over de byzondere graden van koude, die men kan bekomen, door verschillende zelfstandigheden, die de eene op de andere terugwerken, te vermengen; een verslag over de Meteorologische Werktuigen by de Koninklyke Maatschappy voorhanden; eene Verhandeling over de Wiskundige Theorie van de Electriciteit enz.

Door de terugkomst van' een zyner Oomen uit de Koloniën, die verontwaardigd was, dat de familie hem geheel verwaarloosd had, geraakte hy na diens dood in het bezit van deszelfs zeer aanzienlyke nalatenschap, bedragende zoo veel, dat hy 150,000 Guldens aan jaarlyksche renten daarvan konde trekken. Verre van nu van levenswyze te veranderen, bleef hy volkomen dezelfde, even matig en eenvoudig als te voren. En inderdaad hy had in zyne kleeding en handelwyze eene wezenlyk oorspronkelyke eenvoudigheid. Niets was hem lastiger, dan de dienstboden en de omslag van het huishouden; ook ging alles by hem toe, byna volgens even, volstandige wetten, als die, welke den loop der

he-

hemelfche ligchamen befturen; alles was, volgens naauwkeurige formulieren, zoodanig te voren by hem bepaald, dat hy nimmer noodig had, zich met iets te bemoeijen. Zyne bedienden waren even als beweegbare poppen, en zyn huishouden even als een uurwerk, dat zelfs niet behoefde opgewonden te worden. Zyne kleederdragt veranderde nimmer, noch van ftoffe, noch van kleur, noch van fatfoen. Altoos in het grys gekleed zynde, kon men te voren in den Almanak zien, wanneer men hem een nieuw kleed moest maken; of als men by geval het tydftip van deze kleedverandering vergat, had hy, om zulks zynen lieden te herinneren, niets noodig te uiten, dan het enkele woord: *de Kleermaker!* Het overige van zyne levenswyze was noch omflagtiger, noch kostbaarder, maar deze man, die zoo weinig voor zich zelve verterde, bezat eene wezenlyke Koninklyke edelmoedigheid voor de wetenfchappen en voor geheime weldaden. Hy had eene talryke en volkomen wel uitgezochte Boekery verzameld, welke ten dienft ftond van alle geleerden en van een' ieder, die onderrigt begeerde. Ten dien einde had hy kaartjes doen drukken, behelzende, sommige de eenvoudige toelating, om aldaar te mogen komen werken, anderen, om de boeken met zich naar huis te mogen nemen, alles naar mate der lieden en naar mate hun voornemen; maar om door die bezoeken niet lastig gevallen te worden, had hy zyne Boekery op twee uren afstand van zyne woning doen plaatsfen, in de wyk, waar zy voor de Geleerden van het meeste nut kon zyn. Hy deed de boeken, die hy zelf benoodigd had, van daar afhalen; gaf 'er een ontvang. briefje van, en deed ze vervolgens met de grootste naauwkeurigheid terug brengen. Nimmer is hy gehuwd geweest; zyne levenswyze was ftreng en godsdienstig, als die van NEWTON en LOCKE. Hy overleed in den ouderdom van 77 jaren aan een ongemak in de blaas, en liet, daar hy de renten van zyn vermogen niet verteren konde, 1,200.000 ponden Sterlings (omtrent 140 tonnen gouds) na. De beroemde HUMBOLDT is in zyne plaats tot buitenlandsch Geasfocieerde van het Instituut benoemd.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

REGTGELEERDHEID. REGTSGELEERD MAGAZYN van Prof. GRATAMA I. D. III. Stuk. Te Groningen by *W. Wouters* en *M. J. v. Bolhuis* gr. 8°. met de twee vorige Stukken, behalve de Voorrede en het Register 544 bladzijden.

Nopens den inhoud der beiden *eerste* Stukken, des 1sten Deels van dit belangryk werk, hebben wy in de *Letterb.* van 1809 I. D. bl. 230 en II. D. bl. 203 een kort verslag gegeven. Nu volgt het III Stuk van het zelfde I. Deel, opgedragen aan des Schryvers twee ambtgenooten, VAN TWIST en PAEHLIG, waarop eene korte Voorrede volgt, voornamelyk ingerigt tegen zekeren Schryver van *opzettelyk uitgedachte leugen en lastertaal*; bl. 1. allezins wel bekend, en omtrent welken Schryver wy ons volkomen met de gedachten van de Letteroefenaars 1809 N. 12 bl. 509, door den Heer GRATAMA bl. II. aangehaald, moeten vereenigen; zoo wel om 't geen die Letteroefenaars bybrengen, dat het geschrift van dien Anonymus T. *alleen door duister- en verwardheid van styl zeker aanzien van wysheid heeft*, als ook om de eigen woorden van den Hoogleeraar GRATAMA, die hem *verwaandheid en eenen ellendigen babbelgeest* toekent bl. III. Immers met die twee groote gebreken, en daarby gevoegde *leugen en lastertaal*, en *vele geleerde euvel daden* (z. bl. III.) heeft men nooit gedaan. Wy zouden hier nog byvoegen den onkreukbaren roem van den Heer GRATAMA, die hem verre boven het bereik van alle verwaande kwaadwilligheid stelt. Maar ter zake.

De I. Afdeeling van dit III. St. N°. XXII levert ons eene overzetting van de Redevoering van Mr. ALB. JACOB DUYMAER VAN TWIST, Hoogleeraar te Groningen, ten betooge: *Waarop de Leeraar des Nieuwen Hollandschen Burgerlyken Wetboeks, ter bevordering van s' Koning's heilzame bedoelingen, in het daar stellen van 't zelve, in zyne leerwyze, vooral te letten hebbe*: in 't Latyn uitgesproken te Groningen 12 van Wynmaand 1809 en in 't Hollandsch vertaald door Mr. SIBRAND GRATAMA, Advocaat te Assen. Deze vertaling is wel uitgevoerd, en voor de lezers, die geen Latyn verstaan, van veel gewigt (*).

N. XXIII. *Voorrede van eene Inleiding tot een Hollandsch Privaatrecht* bl. 401—453 tot eene proef geschreven,

(*) Zie in den *Letterb.* 1810 I. D. bl. 180 een verslag dezer fraaije redevoering.

ven, en om door een voorbeeld te doen zien, hoe men omtrent de eerste rechtsbeginselen behoore te werk te gaan. Z. Aanteek. 175 bl. 402. Deze Voorrede eener Inleiding, welke de Heer GRATAMA zegt, niet te weten, of hy ooit zal schryven, is inderdaad allernoodzakelykst, om zoo vele, ontydige vruchten en zoogenaamde In- en Handleidingen voor te komen, met welke anders het Boekverkoopers en ook Boekenschryvers belang, alleen op hoop van vertier, by de nieuwhed, de ware en echte Burgerlyke Regtsgeleerdheid bedreigt te overstroomen. In deze Voorrede der nog ongeschrevene Inleiding-tot een Hollandsch Privaatrecht worden deze vragen onderzocht: 1.) Wat is Regt? 2.) Wat is *Natuur-regt*? Wat is *Burgerlyk-regt*? 3.) Wat is Regt, wanneer daarby de *onderwerpen in 't algemeen* worden opgenomen, waaromtrent het Regt werkzaam is? 4.) Welke zyn de voornaame beteekenissen van het woord *Regt*? en in welke orde behooren die te worden opgenoemd? 5.) Is 'er een *algemeen Burgerlyk-regt*, denkbaar — of, in welken zin moet dit worden opgenomen? 6.) Hoe kan en moet het Regt, als een voorwerpelyk of subjectief vermogen in de Burgermaatschappy beschouwd, hoofdzakelyk verdeeld worden? 7.) Wat is het gevolg van Regt? — van Regtspligt en Zedepligt? — verdeelingen van Regtspligt. 8.) Wat is Regtsgeleerdheid in de Burgermaatschappy? 9.) *a.* Wat is Regtvaardigheid? — Wie kan, en hoe kan men gezegd worden Regtvaardig te handelen? — *b.* Wat is Bilykheid? 10.) *a.* Wat doet de Wet in den Burgerstaat? *b.* Over de Regtsregels: *Beleedig niemand! — Geef elk het geen hem toekomt! Leef burgerlyk braaf!* 11.) Nog eens, wat is *Natuur-* wat is *Burgerlyk-regt*? — Wat moeten Register en Regtsgeleerden onderscheidenlyk kennen?

Zie daar vele gewigtige Vragen, zeer wel beantwoord, en toegelicht. Hier en daar kan wel eene tegenbedenking opkomen; maar met eenige verklaring der ware meening, zou men zich ligt verstaan; want inderdaad heeft ULPHAAN in L. 4. D. *Praescr. Verb.* gelyk, dat 'er meer zaken zyn, dan woorden, om die uit te drukken. Zoo kunnen wy b. v. gaarne toestemmen bl. 402 in de aanteek., dat 'er onderscheid is tusssen *Regtsgeleerdheid* en *Wetgeleerdheid*, mis men ook eene zoodanige Wetgeleerdheid aanneme, die mede eene *Redenwetenschap* is, en mede *op de Natuur rust*. Want het is ook de Rede, die ons uit de natuur doet weten of kennen, *wat eigenlyk de Wet zy in de Burgermaatschappy*; — *welke de werkzaamheden der Wet zyn*; — *welke de verrigtingen zyn* (of eigenlyker, *MOETEN zyn*) *des Wetgevers*; *welke die des Registers*; enz. Doch de Hr. GRATAMA zal hier vooral de stellige Wetgeleerdheid of kennis van

stellige Wetten bedoeld hebben. Zoo staan wy ook op bl. 405, gereedelyk het kenmerk toe, tusschen *Natuur-regt* en *Burger-regt*; maar twyfelen, dat het laatste altyd *door den wil van een' derden*, zou worden gewyzigd, ten zy men het zuiver ingesteld Burger-regt versta. Het Burger-regt, het Natuurlyk Burger-regt, zoo als de Rede dat leert, en waar aan CICERO reeds wilde, dat alle ingesteld Burger-regt moest getoetst worden, dat Burger-regt dan wordt gewyzigd door den aard der Burgermaatschappy, in 't gemeen, zoo als, volgens den Heer GRATAMA zelven, de mensch die *moet willen* en *behoort* aantienemen; bl. 406. Wy gelooven ook niet, dat het doel of de meening van den Heer GRATAMA anders is. En, hoe zeer hier wel mischien eenige twyfeling uit de woorden bl. 416 kan ontstaan: *Een algemeen Burgerlyk Regt is niet denkbaar*, — *Kan niet algemeen zyn* enz., zoo blykt echter uit bl. 406 stellig, dat de geëerde Schr. zyn *Natuurlyk Burger-regt*, 't geen bl. 405 gezegd wordt, *door den aard der Burgermaatschappy*, die de mensch wil en *moet willen*, te bestaan, ook op bl. 416 blyft vasthouden, en dat hy wel vooreerst een Natuurlyk Burger-regt, uit de natuur van alle Burgermaatschappyen oorspronkelyk, en door de rede kennelyk erkent; maar dat hy ook ten andere aan hetzelfde dan eerst een wezenlyk bestaan, of liever werking en invoering toestaat, wanneer de Wetgever van eenigen Burgerstaat hetzelfde door zynen wil heeft aangenomen, en naar de byzondere omstandigheden van zyne eigene Burgermaatschappy heeft gewyzigd, waardoor het dan een *stellig regt* wordt, door den wil van eenen derden, nam. den Burgerlyken Wetgever gewyzigd: en het zal dit Burgerlyk Natuur-regt, door aanneming en wyziging nu een *stellig* regt geworden, zyn, het welk de Hoogleeraar, als een algemeen Burgerlyk regt met grond *niet denkbaar* oordeelt, en bl. 416 zegt, *geen eigenlyk natuur-regt*, maar een *stellig regt* te zyn.

Zeer gepast is N. xxiv. Een woord aan zekeren Schryver over de keuze van Regtsgeleerde Akademische Proeffschriften.

N. xxv. behandelt nog iets over het Romeinsche Regt; over de regels ter beoefening van hetzelfde; en onderzoekt, wat alle overige regtsstudie moet voorafgaan? en wat het Romeinsch Regt is, ontstaan van het thans overtollige? en hoe het Rom. Regt, van dat overtollige ontstaan, tegen Natuur- en Natuurlyk Staatsregt overstaat? De hier voorgeschrevene regels zyn: 1.) *Men moet rein Romeinsch regt leeren*; 2.) *Men moet het Romeinsche regt*, zoo als wy dat bezitten, *niet als een geheel beschouwen en behandelen*; 3.) Het Romeinsche Regt, (zegt de Hr. GRATAMA) dat is, de Pandecten, bevatten twee zeer onderscheidene zaken; *Wetgeving*

ving en Regtsgeleerdheid, terwyl het nieuwe Wetboek *Napoleon*, te regt, alleen *Wetgeving* bevat, en de Regtsgeleerdheid aan de Rede overlaat. Recensent staat dit toe: hetgeen de Natuur en de Rede zelve bepaalt, behoeft de Wetgeving niet te bepalen, maar evenwel vooreerst: is het wel zoo, dat het nieuwe Wetboek niets omtrent de Regtsgeleerdheid bepaald heeft? niets omtrent het geen waar of valsch is? b. v. de definitien der zaken zyn eeuwige waarheden, en behooren als zoodanige tot de Regtsgeleerdheid; en niet te min vindt men zeer vele definitien in 't nieuwe Wetboek. b. v. art. 439, 467, 532, 860, 1012, 1135, 1176 en in veelvuldige anderen. Ten andere, het is, naar onze gedachten eene deugd van een Wetboek, het geen de Rede wel bepaalt, maar zoo als het gaat, waaromtrent de begrippen kunnen verschillen, zulks ter wegneming van geschillen, zoo te bepalen, dat het blyke, wat de Wetgever wil aangenomen en gevolgd hebben. En uit dit oogpunt beschouwd is het geven van definitien en diergelyke bepalingen, allernuttigst: dit is gevoeld geworden; en daarom zyn zeer dikwyls en te regt definitien in het Wetboek gegeven: een standvastig plan ware hier omtrent wenschelyk geweest. Hier uit volgt, dat de bepalingen van waarheden uit de Natuurlyke Regtsgeleerdheid geenszins eene verbodige zaak is: en dat zulks niet afwykt van het gevoelen van den Hr. GRATAMA, blykt niet alleen uit zyne aanhaling van ULPHAAN bl. 407 maar uit deze woorden: *Ons Burgerlyk Regt moet thans gezegd worden ZAMENGESTELD te zyn, uit voorschriften, deels van het Natuurregt, deels uit den aard der Burgermaatschappy zelve.* 4.) Het eigenlyk of natuurlyk regt, van het wettelyk, of ingesteld regt (*jus constitutum*) te onderscheiden. 5.) Naauwkeurig, in het Wetgevende gedeelte des Romeinschen Regts, te onderscheiden de verschillende soorten van Regt, als Burgerlyk Regt; Algemeen Regt; Natuurlyk Regt der Volkeren; Natuur-regt. 6.) De eerste algemeene beginselen zoo van Wetgeving als van Regtsgeleerdheid optesporen. Hier op volgt eene oplossing der Vraag: *Wat moet alle overige en dus ook Romeinsche Regtsstudie voorafgaan?* bl. 473. —

N. xxvi. *Inleiding tot de Hedendaagsche Hollandsche Regtsgeleerdheid en Praktyk, door Mr. P. J. B. C. VAN DER AA, Advocaat te Leyden. I. Stuk. Algemeen Burgerlyk Regt. Te Amst. by H. Gartman 1809. bl. xvi en 358 8°.*

De Recensie van dit Stuk is, schoon afkeurende, echter, zoo als van den Heer GRATAMA niet anders te wachten is; zeer bescheiden, en wy voegen gaarne ons by het oordeel van den Recensent, dat de Heer VAN DER AA te zwak is in de beginselen des Regts en der Wetgeving, om by de vers-

schyning van een nieuw Wetboek, zoo maar ten eersten, met eene Inleiding tot deze nieuwe Hollandsche Regtsgeleerdheid en Praktyk, op te treden. Het nieuwe, ja, lokt wel, en belooft vertier, maar men moet meer dan moed hebben, als men by de verschyning der gedachten, over de nieuwe Wetboeken, van mannen, als de Hoogleeraren GRATAMA, KEMPER en VAN TWIST, niet slechts mede met eenige zyner gedachten durft opkomen, maar zelfs *Inleidingen tot de Hedendaagsche Hollandsche Regtsgeleerdheid en Praktyk* aan de Hollandsche Regtsgeleerden voorleggen. Wy twyfelden geenszins aan den goeden wil van dien Heer, maar goede wil alleen is hier niet genoeg: ook vertrouwen wy van dien zelfden goeden wil, dat de Heer VAN DER AA zich den goeden raad of goede lessen van den Hoogleeraar GRATAMA zal ten nutte maken: vergel. dit *Magaz.* III. Stuk, bl. 513 not. 218.

N. xxvii. Aankondiging van eene in 't Hoogduitsch geschrevene geschiedenis en uitlegging der Salische Wet, door den Heer T. D. WIARDA.

N. xxviii. Recensie van het IV Deel tweede Stuk der Verhandelingen van 't Groninger Genootschap *pro excolendo jure patrio*: by welke gelegenheid de Heer GRATAMA een belangrijk geschiedkundig verslag van de oprigting van dit Genootschap mededeelt, en in zekere noot (215) bl. 491 den meermalen gemelden, verwaanden bediller, die overal zyne vingers inslaat, uit zynen dut te regt helpt. Met genoegzaam neemt men uit dat berigt, dat een V Deel van de werken van dit Genootschap onder de pers is. Men vindt ter dezer gelegenheid vele wetenswaardige zaken, tot de geleerde Leden van dit Genootschap betrekkelijk, bl. 501—511 byzonder ook van de veelvuldige lettervruchten van den achtenswaardigen Hoogleeraar J. DE RHOER bl. 502—508 die nu reeds naar de 90-jaren naderende, in het afgeloopen jaar 1809 nog een Latynsch gedicht gaf, door een jongeling van 13 jaren in Nederduitsche verzen overgebracht. 't Zy ons geoorloofd by deze gelegenheid iets by te wegen by bl. 509 noot 208, nam. dat de Heer G. W. v. OOSTEN DE BRUYN ook by 't lot den gouden eerprys behaald heeft, met de oplossing der Vraag: *Welke vorderingen de menschen gedaan hebben in de Zedekunde, alleen door het redelicht, die de Goddelyke openbaring in 't geheel niet kenden?* Z. Verhand. van 't Stolp. Legat I. D. 1758. En omtrent de noot 209 dat de Auteur J. H. JAC. VAN HASSELT, waarschijnlijk onder de werken in 1770 uitgegeven in 4°, mede heeft laten drukken, onder den naam van *Deductie*, eene Verhandeling over de *Militaire Jurisdictie* van den Burgemeester JOACH RENPOEP, Vryheer van Marquette, te voren in 1773 alleen onder zyne

zyne Vrienden uitgedeeld, maar naderhand vermeerderd, en openlyk uitgegeven in 1780 in 8°. zie aldaar de Voorrede.

N. xxix. Recensie van eene Akad. Verhand. van W. H. VYFHUIS *over het regt van erfopvolging in de goederen van een' Afwezenden volgens het Holl. Wetboek* NAPOLEON. Gron. 1809. Wy veroorloven ons ter dezer gelegenheid deze bedenking te opperen. Volgens bl. 513 van 't Magazyn en volgens gem. Verhandeling zyn 'er twee waarschynlykheden in het Wetboek aangenomen. 1.) Dat een Afwezige, van wien geene ryding gedurende 20 jaren is ingekomen, voor dood mag gehouden worden, art. 34 en 2.) Dat een Afwezende met de volkooijng van 75 jaren mag gerekend worden gestorven te zyn. Hoe nu, als de Afwezende, b. v. ten tyde van zyn afzyn, reeds 60 jaren vervuld had? moeten nu nog 20 jaren verlopen, waar door hy dan eerst op zyn 80ste jaar, voor dood wordt gehouden, volgens art. 34? of zyn nu 15 jaren, genoeg, volgens art. 36? Hy kan by zyn vermisfing reeds 70 of 80 jaren vervuld hebben, en dan schynt het eenigzins ongerymd, nog 20 jaren te wachten. Maar aan den anderen kant, indien de Afwezende ten tyde van zyne vermisfing reeds 75 jaren vervuld had, zal 'er dan in 't geheel geene borgtocht of zekerheid moeten gesteld worden? en, zoo ja, hoe lang zal die dan moeten duren?

N. xxx. *Het beloofde Verslag of Berigt omtrent een verschil*. Dit berigt is allernadrukkelykst; het bewyst een gevoel, maar een allerregmatigst gevoel aan; en is een treurige blyk, hoe de eigenwysheid, door hoogmoed aangezet, namen, jaren, gevestigden roem, naaste betrekkingen en alles, wat anders ingerogenheid en eerbied inboezemt, aan eenen ontembaren viltust opoffert, die eene loutere vrucht van valsche eerzucht is.

N. xxxi. *Burgerlyk Wetboek of de Hollandfche Napoleon*. Een vervolg van N°. X. behelzende de drie aanspraken van de Staatsraden REUVENS, VAN PALLANDT EN VAN IMHOFF, benevens het Koninklyk besluit van 24 Febr. 1809. Een zakelyk Register besluit eindelyk dit I Deel.

Wy verblyden ons over dit allezins voortreffelyk werk, en herhalen onzen wensch, daar het zelve van zoo groot belang is voor de ware, de gezuiverde Regtsgeleerdheid, dat alle kundige Regtsgeleerden mogen worden opgewekt, om den Hoogleeraar GRATAMA in deze gewigtige doch moeilijke taak zoo yverig te ondersteunen, als wy moeten vaststellen, dat zy alle voor zyne stoutte onderneming-hooge achting verdienen, en hunne verpligting erkennen voor de wyze, op welke dit Regtsgeleerd Magazyn ontworpen, ingerigt en tot dus verre voortgezet is.

KUNSTEN EN KUNSTVERZAMELINGEN.

PRYZEN VAN EENIGE DER VOORNAAMSTE SCHILDERSTUKKEN UIT HET VERKOCHTE BE-ROEMDE KABINET

VAN WYLEN DEN HEER

DE SMETH VAN ALPHEN.

Den eersten en tweeden van Oogstmaand laatstleden werd te Amsterdam het uitmuntend Kabinet Schilder-ryen, meest alle uit de Nederlandsche School, nagela-ten door den Heere DE SMETH VAN ALPHEN, in open-
bare veiling verkocht. Schoon uit niet meer dan *honderd twee en dertig* stukken bestaande, bragt het de aanzienlyke som van 185,482 Guldens op; eene som, die het gezegde in het Voorberigt, voor den Catalogus dezer uitgezochte Verzameling geplaatst, *dat byna ie-der Stuk uit dit Kabinet een Meesterstuk mag genaamd worden*, volkomen regtvaardigt. Het kan voor den lief-hebberen der kunst niet dan belangryk zyn, de pry-zen, die de voornaamste stukken op deze verkooping hebben mogen gelden, te vernemen; wy laten dan die met eene korte omschryving dier stukken, hier volgen, op dat daar uit tevens de voortreffelyk- en keurigheid van dit Kabinet te meer blyken.

N°. 6.	Een Strandgezicht met deftige Heeren, Vrouwen en Visschers, van LUDOLPH BAKHUIZEN.	f 1,400 —
10.	Een Italiaansch bergachtig Landschap met een breed water doorsneden enz. van NICOLAAS BERCHEM.	- 2,500 —
14.	Een wyd uitgestrekt hoog bergachtig Landschap enz. gestoffeerd met de Dooping des Moormans, van JAN en ANDRIES BOTH.	- 10,000 —
24.	Een Jongeling zittende voor eene tafel naar het pleisterbeeld te teekenen, van GERARD DOU.	- 2,500 —

N°.

N ^o . 30.	De Bybelsche Voorstelling van eenen Melaatschen zynen dank betuigende voor zyne genezing aan den Zaligmaker, van ANTHONY VAN DYK.	f 19,200 —
38.	Een Stadsgezicht van JAN VAN DER HEIDEN, gestoffeerd door ADRIAAN VAN DE VELDE.	2,999 —
40.	Een boomryk Landschap, met een breed water enz. van MEINDERT HOB-BEMA.	3,250 —
45.	Een Voorhuis, waar in ter linkerzyde een kelder, waar uit eene dienstmaagd gekomen is, een bierkan aan een kind toereikende enz. van PIETER DE HOOHE.	3,025 —
46.	Eene Binneplaats, van denzelfden.	2,075 —
47.	Een uitvoerig gewerkte steenen Vaas met Nagelen, Tulp enz. van JAN VAN HUYSUM.	4,500 —
59.	Eene deftige Vrouw in een rood fluweelen Jakje met bont en met wit satynen rok gekleed, in een vertrek zittende te slapen enz. van GABRIEL METZU.	2,300 —
69.	Het binnengezicht van eene Boeren Woning, van ADRIAAN VAN OSTADE.	5,000 —
70.	Eene bevallige Vischvrouw voor haar bank, met onderscheidene Visschen, staande enz. van denzelfden.	3,010 —
71.	Enige staande en zittende Huislieden voor, een Buitenhuis, van denzelfden.	4,600 —
74.	Een heuvelachtig Landschap met boeren, boerinnen enz. gestoffeerd, van IZAÄK VAN OSTADE.	5,050 —
75.	Een roodbonte koe, by den stam van eenen wilgeboom op een' grazigen heuvel liggende, waar achter eene andere, staande nevens eenen jongen stier, van PAULUS POTTER.	3,600 —
82.	Een Scheepsbouwmeester met zyne Vrouw enz., van REMBRAND VAN RHYN.	16,500 —
83.	De Zaligmaker zich in de gedaante van eenen Hovenier aan Maria Magdalena vertoonende, van PETRUS PAULUS RUBENS.	2,700 —

N^o.

- N°. 95. Eene Trouwplegtigheid, waarin de Bruid door een meisje gestrooid wordt enz. van JAN STEEN. . . . . f 2,250 —
100. Eene jonge bevallige Vrouw met een geel fluweelen jakje met bont en wit satynen rok gekleed in een binnenvertrek enz., van GERARD TERBURG. - 2,000 —
102. Een prachtig binnenvertrek, waarin een jong meisje bezig is met kant te werken enz., van DOMINICUS VAN TOL. - 1,510 —
104. Een bergachtig Oostersch Landschap waarin de Optogt van een' Oudvader met zyn huisgezin, van ADRIAAN VAN DE VELDE. . . . . - 3,000 —
105. Een aangenaam boomryk Landschap van denzelfden. . . . . - 7,650 —
108. Eene ruime en stille Zee, waarop onderscheidene Schepen, van WILLEM VAN DE VELDE. . . . . - 3,000 —
113. Een prachtig en beeldryk Hofgezicht; aan den stam van een' boom twee doode hazen nevens onderscheiden gevogelte enz., van JAN WEENINX. - 1,130 —
119. Een heuvelachtig Veldgezicht, met staande, rustende en grazende Paarden by den hooibouw, van PHILIP WOUWERMAN. - 4,200 —
120. Een heuvelachtig Landschap met twee Heeren en eene Vrouw te paard, van denzelfden. . . . . - 2,500 —
123. Arbeiders aan den oever van eene Rivier, bezig met goederen op paarden en sleden te laden, van denzelfden. - 2,250 —

Ook de andere stukken van den laatstgenoemden Kunstenaar golden aanmerkelyke pryzen, dan zoo van hem, als eenige anderen, achten wy het genoegzaam de kostbaartheit aan te halen, mogende men voorts naar deze pryzen ook die van alle de overige zoo verdienstelyke stukken, naar derzelver Meesters en betrekkelyke kunstwaarde, veilig berekenen, waar van wy alleen ten bewyze aanvoeren, dat drie fraaije stukken van den nog levenden Kunstschilder JAN KOBELL 1220 Guldens hebben mogen gelden.

Onlangs overleed op het Adelyk Goed Kappeln, in het voormalig Graaffchap Teclenburg, de Vryheer MICHAËL

CHAËL VON LOEN, een liefhebber en kenner der beeldende Kunsten. Eene beschryving van de door hem nagelaten aanzienlyke Verzameling Platen, welke benevens een Munt-Kabinet en eenige Schilderyen in Zommermaand 1. 1. is verkocht geworden, werd te Lingen uitgegeven en trok de aandacht van alle gegoede Kunstvrienden. De Verzameling van Portraits, die uit 19,945 stuks bestond, was eene der rykste byzondere collectien van dezen aard in geheel Duitschland. De overige Platen, zoo Geschied- als Fabelkundige enz., uit 7000 stuks bestaande, waren van minder aanbelaang, althans van zeer verschillende waarde; zoo ook het Munt-Kabinet, dat 4506 stuks ryk was. Onder het gering aantal Schilderyen was een stervende Seneca van *Rubbens* het voornaamste stuk.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

FRANSCH E WYZE, OM VLEESCH EN GROENTE TE BEWAREN.

In verscheide Nieuwspapieren heeft men van het talent van zekeren Heer **APPERT**, in het vele jaren lang bewaren van dierlyke en plantaardige zelfstandigheden, en dezelve den volkomen goeden smaak te doen behouden, met lof melding gemaakt. Men kent in Frankryk algemeen de op deze wyze bewaarde groene erwten, aspergie, melk, vleeschnat, vleesch, vruchten enz. Hy zou van zyne handelwyze daarby een geheim hebben kunnen maken en voor zich zelve eene onuitputtelyke bron van rykdom scheppen, maar hy verkoos liever het publiek daarmede te beschenken, en ontdekte dus in een geschrift, onder den titel: *l'art de conserver pendant plusieurs années toutes les substances animales et végétales &c.*, geheel zyn geheim. In de voorrede van dit geschrift berigt hy, dat zyne handelwyze door den Minister van Binnenlandsche Zaken aan mannen der zake kundig ter toetsing was opgedragen, en deze door hun in allen opzichte met goedkeuring vereerd werd. Van daar ontving hy ook van de
zyde

zyde der Regering eene somma van 12000 Fr. tot aanmoediging van zynen lofwaardigen yver, om zulk eene nuttige kunst meer en meer te volmaken. Wat kan men ook aangenemers bedenken, dan in staat gesteld te worden, om vruchten, die slechts in zekere jaargetyden door de Natuur worden aangeboden, het geheele jaar door te bekomen, en met geringe kosten zich een genot te verschaffen, dat tot hier de gegoeden zich voorbehielden. Hoe dankbaar zullen reizigers den bekwamen Scheikundige zegenen, als zy in het vervolg versche melk en vleesch op den ongestorven Oceaan van het eene halfond naar het andere kunnen overbrengen

Maar langs welken weg is het den Heer APPERT gelukt, den loop der Natuur te sluiten en de overhelling van alle dierlyke en plantaardige zelfstandigheden tot verrotting en bederf te keer te gaan? In dit boek beantwoordt hy deze Vraag zelf op de volgende wyze:

Door veelvuldige proeven en langdurige volharding overtuigde ik my:

Vooreerst: dat het vuur niet alleen de eigenschap heeft, om de verbinding der bestanddeelen van plantaardige en dierlyke zelfstandigheden geheel te veranderen, maar ook de werking van de natuurlyke overhelling dezer zelfstandigheden tot bederf voor verscheide jaren te sluiten, zoo niet geheel te verhinderen.

Ten tweede: dat een behoorlyk gebruik van hetzelfde alle deze voortbrengselen volkomen en in al derzelver oorspronkelyke eigenschappen kan bewaren, als men dezelve slechts vooraf zorgvuldig voor den invloed en de aanraking der lucht heeft pogen te behoeden.

Myne handelwyze bestaat dus voornamelyk hierin: 1.) dat ik de zelfstandigheden, die ik bewaren en versch houden wil, in flesschen doe; 2.) dat ik deze flesschen met de grootste zorgvuldigheid met kurken afsluit, want van het *stoppen der flesschen* hangt het meeste af; 3.) dat ik de alzo afgesloten zelfstandigheden nu korteren dan langeren tyd, naar derzelver aard (waar over in het werk nadere bepalingen voorkomen), in kokend water, dat met zekere ingredienten vermengd is geworden (die ook in het boek opgegeven worden) leg en aan deszelfs werking blootstel; en dat ik

ik 4.) ter voorgeschreven tyd de flesfchen weder uit het kokend water laat nemen.

Deze manier pryst zich ook door het min omslagtige aan, daar zy geen en byzonderen toefstel vordert; en schoon in het groote uitmuntend aantewenden, kan zy in alle vaten en ieder huis by de gewone inrigting gebezigd worden, onderfteld, dat de noodige zorgvuldigheid en voorzigtigheid niet ontbreken.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 6 van Oogstm. 1810, in Amftterdam:

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C. 24 = 25	
enz.	91 = 93	dito dito nieuwe.	26½ = 27
Rusland 5 prCt.	57½ = 59	Portugal, by Hope & C.	90 = 91
Zweden 5 prCt.	50 = 52	Engeland. Annuiteit. 3 prCt. niet gen.	
Denemarken, Toll. 4 prCt. niet gen.		Frankryk Geconfolid. renten	
dito Leen en Wifselb. 4 prCt. dito.		5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt. dito.		Dito Cert. by K. & V.	73½ = 74½
Kelzer van Oostenryk 5 prCt. 30½ = 33			zond. Coup.
dito 4½ prCt. 26½ = 27		Wisfelcours.	
dito 4 prCt. 26 = 27		Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57½
Nationale Schuldbrieven a 3		dito Domeinen. 4 prCt.	niet gen.
prCt.	12 = 12½	dito Vrywillig a 5 prCt.	17½ = 18½
dito a 2½ prCt.	12½ = 13	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Loventen uit de heffing van		met oloop. premie by Af-	
98 a 3½ prCt.	12½ = 13½	lof.	29½ = 30
Dito uit de heffing van		Reftriptien Losb. na den	
1800. a 2 prCt.	12 = 12½	Vrede.	17 = 18
dito 1801. a 3½ prCt.	12½ = 13½	Agio van de Bank.	97½ = 98

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

Het is bekend, dat in het Museum te Londen, (dat tot hiertoe slechts op uitdrukkelijk verlof te zien was, maar in het vervolg driemaal 'sweeks zal openftaan) het origineel van de beroemde *Charta Magna* bewaard en vertoond wordt. Dit Handschrift was een tyd lang verloren geweest en werd door een enkel toeval gered. Sir ROBERT COTTON, de Stichter van de naar hem genoemde beroemde Boekery, zag eens by zyn' Kleedermaker een groot perkament met verscheiden zegels, dat deze tot

tot maten wilde versnyden. Uit nieuwsgierigheid nam Sir ROBERT het perkament in de hand, erkende deszelfs waarde en kocht het den Snyder, die niets daarvan vermoedde, voor een' zeer geringen prys af; en zoo bleef de Grondakte der Britsche Staatsregeling be-
louden.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Oogst- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
1	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 8 \\ 29. 8\frac{1}{2} \\ 29. 8\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 54 \\ 63 \\ 59 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{W. N. W.} \\ \text{—} \\ \text{W. t. Z.} \end{array} \right.$	buijg; voormiddag met donder.
2	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 9\frac{1}{2} \\ 30. 0 \\ 30. 0\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 59 \\ 63 \\ 55 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{W.} \\ \text{W. N. W.} \\ \text{N. W.} \end{array} \right.$	bewolkt.
3	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 9 \\ 29. 9\frac{1}{2} \\ 9. 8\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 60 \\ 66 \\ 59 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Z. O.} \\ \text{Z. Z. O.} \\ \text{Z. W.} \end{array} \right.$	bewolkt; namiddag regen.
4	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 7\frac{1}{2} \\ 29. 7 \\ 29. 6\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 59 \\ 64 \\ 59 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{W.} \\ \text{W. t. Z.} \\ \text{Z. O.} \end{array} \right.$	bewolkt; wat buijg.
5	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 6\frac{1}{2} \\ 29. 8 \\ 29. 7\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 59 \\ 63 \\ 58\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{W. Z. W.} \\ \text{—} \\ \text{Z. W.} \end{array} \right.$	bewolkt; voormiddag regen.
6	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 8 \\ 29. 8\frac{1}{2} \\ 29. 7\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 60 \\ 64 \\ 56 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{W. t. W.} \\ \text{Z. W.} \\ \text{Z. Z. W.} \end{array} \right.$	bewolkt.
7	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 9 \\ 29. 8\frac{1}{2} \\ 29. 7\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 60 \\ 69 \\ 57 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Z.} \\ \text{Z. t. O.} \\ \text{—} \end{array} \right.$	bewolkt; 's avonds regen.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 94; en te *Haarlem* 15, onder welke laatste 7 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E K O N S T. E N L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 33. *Vrydag den 17den van Oogstmaand.*

B E R I G T E N .

GOTTINGEN, *den eersten van Bloeiimaand.* Heden overleed een der oudste Hoogleeraren aan deze Univerfiteit, de Heer CHRISTOPH MEINERS, in leven *Philosophiae Prof. Ord.*, Lid der Koninklyke Maatfchappy van Wetenfchappen, welker Bestuurder hy tegenwoordig was, en Hofraad. Hy was zelf een kweekeling van onze Univerfiteit van 1767—1770, en werd hierop in 1772, aan de zyde van zynen Leermeester, den Hofraad FEDER, tot buitengewonen Hoogleeraar in de Wysbegeerte aangefield. De vertrouwelyke onafgebroken vriendschap, tuffchen deze beide Wysgeeren, zal altyd merkwaardig blyven. Zyne veelvuldige verdienften by de Univerfiteit, niet alleen als Leermeester en Schryver, maar ook door de werkzaamheid en de edele geindheid, die hy in verfcheide hem opgedragen verrigtingen by de Univerfiteit als Affesfor in de Policie en den Akademifchen Senaat enz. betoond heeft; zullen zyne gedachtenis in de Jaarboeken der Univerfiteit altyd roemryk bewaren.

PARYS. De bekende CHARLES POUGENS, Lid van het Fransch Inftituit en van verfcheide geleerde Maatfchappyyen, gaf dit jaar eene voorlezing in het licht;
H. DEEL. G door

door hem in het Instituut gedaan, getiteld: *Doutes et Conjectures sur la Déesse Nehalennia*, zynde eene vrucht van zyne Reize naar Holland. In dezelve worden eerst omftandig alle de naamsafleidingen by de reeks af vermeld; doch ook deze Geleerde heeft het niet verder gebragt, dan dat Nehalennia eene inlandfche plaatselyke Godheid, vooral van de oude Zeeuwsche kustbewoners, geweest is, welke als hunne beschermster en die der Zeevaart, in den tyd, dat het land een Romeensch Wingewest was, vereerd werd.

GRONINGEN, den 31sten van Hooimaand. Heden werd alhier in de Noorder kerk gehouden het Openbaar Examen van de Kweekelingen van het Instituut tot onderwyzing van Dooven en Stommen, in de tegenwoordigheid van eene aanzienlyke menigte van aanschouwers, welke deze plegtigheid had uitgelokt, en die dezelve thans ook weder met een steeds vermeerderend genoeg bywoonden. Dezelve werd begonnen met eene voorafpraak van den Instituteur, den Heer H. D. GUYOT, handelende over het Godsdienstig onderwijs, inzonderheid met toepassing op de Dooven en Stommen, in welke hy het begin en den voortgang van dit onderwijs der Kweekelingen van het Instituut naauwkeurig ontwikkelde, en hetzelfde ophelderde, door tusschen beiden over de grondwaarheden van den Christelyken Godsdienst, door teekenen en ook door de beweging des monds aan de Dooven en Stommen vragen op te geven, welke deze opschreven, en voorts met eene byzondere vaardigheid en juistheid schriftelyk beantwoordden. Hierop werden aan de vergaderde menigte die Kweekelingen vertoond, welke boven hunne makers, in vlyt, zedigheid, godsdienstigheid en vorderingen hadden uitgemunt. Vervolgens vertoonden de Kweekelingen hunne Schriften, van welke vele, volgens gewoonte, uistaken; wanneer door de Onderwyzers W. OTTENHOF en J. PETERS aan de Leerlingen van hunne klasse, niet alleen enkele woorden, maar ook geheele volzinnen werden voorgedisteed, gelyk naderhand de Onderwyzer A. WOLTHUIS aan de onderfte klasse kleine woordjes voordisteede, welk alles door de Kweekelingen met de vereischte naauwkeurigheid werd opgeschreven. Nu werden de onderscheidene Taaldeelen in eenen opgegevenen volzin door hun aangewezen of uit-

uitgelegd; waarna ieder der Kweekelingen uit het hoofd, of ook wel uit daartoe opgegevene boeken, een klein opstel vervaardigde. Hierop gaven zy proeven hunner vorderingen in de Rekenkunde, van welke sommige uitstekend voldeden; en een derzelven dicteerde aan zynen medeleerling een opstel enkel op de beweging van den mond; terwyl intusschen de Heer GUYOT aan zyne Kweekelingen door teekenen, en aan de Toehoorders met woorden, verhaalde, dat hy reeds vyf-en-twintig jaren met het grootste genoegen Dooven en Stommen had onderwezen, en dat het Instituut zelve reeds twintig jaren in deze Stad was gevestigd. Eindelijk vertoonden de Kweekelingen de proeven hunner vorderingen in de Kunsten en Handwerken, door hun beoefend, welke proeven door hunne verscheidenheid en keurigheid buitengemeen voldeden; waarop dit Examen besloten werd door het uitdeelen van Pryzen, welke aan de uitmuntendsten in elke klasse, en van Geschenken, welke aan allen werden uitgedeeld.

In de eerste of bovenste klasse werden met Eerepryzen begiftigd *Roslof van Gerpen* en *Jan Berger*, wegens vorderingen en braafheid, *Petronella van Gerpen*, wegens vlyt en naarstigheid. In de tweede klasse werden dezelve uitgedeeld aan *Jan Jongh Vischer*, wegens vorderingen in het Rekenen, aan *Willem Cramer* twee Eerepryzen, als een wegens vorderingen in het Rekenen, en een wegens vorderingen in het opstellen, aan *Philippina C. Emmig*, wegens vlyt en welwillendheid in het huishoudelyke, aan *Antje Harkes*, wegens lust, yver en vorderingen in het handwerk, aan *Lucretia Avers*, wegens woordenkennis en vorderingen in het opstellen, en aan *Jan H. Mooi*, wegens vorderingen in het opstellen. In de derde klasse werden met Eerepryzen beschonken, *Margaretha Hesje* en *Leentje Vreeswys*, voor vorderingen in het algemeen, *Anthonia van Dyk*, wegens vorderingen in het spreken, *Adrianus Aart Lochner*, wegens vlyt en naarstigheid en wegens vorderingen in het spreken met twee Eerepryzen, *Petrus Welter*, wegens zedigheid en goed gedrag, *Hendrik de Vries*, voor woordenkennis, *Corn. van der Marel*, wegens vordering in het naspreken op de beweging des monds, *Jentje Alberts* en *Arnoldus de Jong*, wegens vorderingen in hunne handwerken, en *W. H. Heldring* en *Antonie Boonen*, voor vorderingen in het

algemeen. In de vierde of laagste klasse ontvingen Eerepryzen, *Huyg de Graaf*, wegens naarstigheit, *Adriaantje de Mol*, wegens gezeggelykheid, als mede voor vorderingen in het handwerken twee pryzen, en *Maria Felder*, wegens vorderingen in het handwerk. Ieder, die dit zag en hoorde, was ten uiterste voldaan over de vatbaarheid, vaardigheid en naauwkeurigheid der Kweekelingen in het beantwoorden der vragen, het maken van opstellen, en het geven van proeven hunner bewonderenswaardige vorderingen, over den yver en welwillendheid der Onderwyzeren, en derzelver geschiktheid, om het onderwys voor de Leerlingen bevattelyk te maken; en zegende van harten eene Inrigting, die onder den Goddelyken zegen dit alles heeft uitgewerkt, en, door de yverige deelneming onzer Landgenooten ondersteund, nog meer ongelukkigen aan hunne Ouders en de zamenleving als nuttige Leden der Maatschappyy terug kan geven.

Die genegen is, om hier toe het zyne bytedragen, kan zich te Groningen by den Rentmeester van het Instituut en in de overige Departementen by derzelver Directeuren vervoegen.

LEYDEN, den 9den van Oogstmaand. Curatoren van 't Stolpiaansch Legaat aan de Universiteit alhier, in hunne Vergadering van den 10den van Sprokkelmaand 1810, goedgevonden hebbende, benevens de bekroonde Verhandeling op de Vraag:

„ *Cum Societatis Civilis plurimum interfit, ut de vera*
 „ *notione, usu atque efficacia jurisjurandi constet; non-*
 „ *nullis vero recentiores Philosophi illud, non tantum ut*
 „ *coërcenda perfidia parum aptum, sed etiam ut super-*
 „ *stitiosum, in Deum contumeliosum, libertati humana*
 „ *contrarium, Vitaque sociali infestum reprehendant;*
 „ *quaeritur quid de eo recta ratio praecepiat?*” dat is:
 „ Daar het van het uiterste belang is voor de Burger-
 „ lyke Maatschappyy, zeker te zyn nopens den waren
 „ aard, het gebruik en het vermogen van den Eed,
 „ sommige nieuwere Wysgeeren echter denzelven be-
 „ schouwen, niet slechts als ongeschikt ter stuiting van
 „ trouwloosheid, maar ook als bygeloovig, God ont-
 „ cerend, met 's Menschen vryheid strydende en aller-
 „ schadelykst voor de zamenleving; wordt gevraagd:
 „ wat dienaangaande de gezonde Rede leere?”

Nog

Nog eene tweede hen toegezondene Verhandeling tot Zinspreuk hebbende: *Quam multos divini supplicii metus a scelere revocavit!* uit CICERO de Leg. l. II. te laten drukken, mits de Schryver zyne inwillinge verleenne, om dit onder zynen Naam te laten doen; en is gebleken Schryver derzelve te zyn JOHANNES CHRISTOPHORUS SCHWAB, *Regi Wurtembergiae a consiliis Aulicis Secretioribus*, te Stuttgart.

B E R I G T

WEGENS DE

OECONOMISCHE SPYS-UITDEELING,

TE AMSTERDAM.

De doorgaande nood en armoede, welke 'er, des Winters, in iedere volkryke Stad plaats heeft, by den stillstand van velerlei kostwinnigen, trok meermalen de aandacht tot zich van onderscheidene Menschenvrienden, die daarin langs de meest gepaste wegen verlangden te voorzien. Altyd echter ondervonden zy het moeiljelyke en kostbare, welk dergelyke voorziening door afzonderlyke personen verzelt, en niet zelden vonden de beste voornemens en pogingen in zoodanige onderwindig eene gansche teleurstelling en vernietiging. De heilryke inrigtingen alleen van den Grave van RUMFORD, ten behoeve der Armen, meer algemeen bekend geworden, schenen ten dezen opzichte een zeer gunstig hulp- en redmiddel te beloven.

Weldra bepaalden zich eenige, onder elkanderen bekende, Ingezetenen dezer Stad tot het onderzoek: In hoe ver de, by gezegde inrigting voorgestelde en min kostbare, bereiding van gezonde en voedzame spyzen, ook alhier, zoude kunnen bewerkstelligd worden?

Reeds terstond openbaarde zich de belangryke zwarigheid, in het vinden van een geschikt Lokaal, waarin niet slechts de spyzen bereid, maar tevens uitgedeeld zouden kunnen worden. Men had hier niet alléénlyk te stryden met het gewone vooroordeel, dat zich tegen elke nieuwhed kant, maar dat zich nu nog te meer verzettede, wanneer hetzelfde in een voorondersteld gevaar van het vuur stoken by den nacht, in eene

belemmering der openbare veiligheid enz., eenigen meerderen grond van voorspoedige tegenwerking meende te vinden.

Dan, geene der voorkomende zwarigheden werd genoegzaam geoordeeld, om op te wegen tegen het erkende nut, welk uit deze inrigting zelve, ten behoeve der Noodlydenden, eenmaal in geregelde werking gebragt, zoude voortvloeijen. Men besloot alzoo tot eene dadelyke bewerkstelling. Men opende, tot dit einde, onder eenige goede Vrienden, eene Inschryving, om de noodige Gelden byeen te brengen. Men slaagde in deze onderneming niet ongelukkig. Men voorzag zich, in *Slagtaande des jaars 1801 in de Houttuinen*, tegen over de *Buiten-Brouwerstraat*, van eene Loots, welke tot het bewuste oogmerk werd ingerigt, en men smaakte het genoegen, om, in dien vry gestrengen Winter, van half *Wintermaand* tot de helft van *Grasmaand* des jaars 1802, drie maal ter week, op *Dingsdag, Donderdag* en *Saturdag*, bykans 800 Portiën gezonde en voedzame Spyze, t'elken reize, te doen uitreiken.

Welligt zoude het besef der algemeene nuttigheid eene ruimere inschryving hebben mogen vooronderstellen. Dan, het geval wilde, dat juist het denkbeeld eener gelyke instelling, ten dezen zelfden tyde, zich ook aan eenige andere goedwillige Ingezetenen dezer Stad, met eenen zoo gevallen indruk, had aanbevolen, dat zy hetzelfde, onder onmiddelyke begunstiging der Stedelyke Regeering, en wel geheel ten koste der Stad, in werking bragten. Het was deze uitgebreide Inrigting, welke zich de Stookhuizen van vyf Hoofdkerken der Hervormde Gemeente ten nutte maakte, en alzoo, onder eene algemeene uitnoodiging en intekening der Burgery, op even zoo vele uitdeelplaatsen, eenige duizende Behoeftigen door hare Spysbereiding verkwikte.

Deze Instelling, geheel buiten weten van Commisarisfen zynde tot stand gebragt, en wel veel later, dan zy reeds dadelyk hadden aangevangen, moest nu ook de hunne in dit gestrengte Seizoen in hare eerste beginselen worden agtervolgd; doch ook zy oordeelden, dat eene verdere voortzetting voor den volgenden Winter van 1802 en de eerste 4 maanden van 1803, van hunne zyde, niet anders dan den schyn zoude hebben van eene jaloersche wederstreving, van welke zy hoogst afkeerig waren. Beider oogmerk even goedwillig zynde van aard, moest, natuurlyker wyze, die stichting worden aangehouden, welke het uitgebreidste nut konde verschaffen; hoe zeer het anders wenschelyk ware geweest, dat Directeuren der Stedelyke Instelling en Commisarisfen van deze Uitdeeling zich onderling tot hetzelfde einde hadden veréénigd. De laatste oordeelden het alzoo pligtmatic, hunne kokory te doen stilstaan, en bleven geenszins in gebreke, ook door eene ruime Intekening van hunne zyde, dat uitgebreidere oogmerk krachtig te helpen bevorderen.

Dan,

Dan, weldra vernamen Commisfarisfen in den Zomer van 1803, dat de gezegde Stedelyke Inrigting niet langer zoude voortduren, en nu achteden zy zich wederom even zoo zeer verplicht, hunnen gestaakten arbeid te hervatten, en maakten alzoo dadelyke aanslalten, om de Spysbereiding voor den Winter van 1803 en 1804 te regelen.

Intusschen, was de uitslag hunner eerste proeve zeer vruchtbaar geweest in onderscheidene leeringen, welke de spyzen zelve en hare bereiding betroffen. Dus, by voorbeeld, werd men weldra overtuigd, dat het aanschaffen der beste Spyssoorten, op den duur, de voordeeligste uitkomst leverde; dat Erwtten boven Boonen, Groene Erwtten boven de Graauwe, goede soort van Turf boven die van gemeenere hoedanigheid, en vooral boven de Steenkolen, zeer ver de voorkeur hadden; dat men, ter bezuiniging van versch Rundvleesch, volstrekt noodig had de koking der Beenderen tot gelei; dat Gort en Aardappels altyd de voornaamste ingrediënten ter voeding behoordten te zyn; dat het Meel zeer omzigtig moest gebruikt worden; dat men, in het gebruik van Uijen, Zout, Azyn en Peper, veel aan den smaak moet toegeven enz. Boveral vond men zich bezwaard door het bereiden der spyzen op opene vuren, als te vele brandstof verslindende. Het een en ander gaf weldra de overtuiging wegens de ongeschiktheid des Lokaals, en alzoo eenen sterken aandrang, om naar eene betere gelegenheid om te zien.

Tot dat einde werd men te rade, om zich, in het midden des jaars 1803, by de Achtbare Regering dezer Stad te verzoeken, en op grond der bewezene nuttigheid, zoo wel als der moeilijke en tevens kostbare behandeling, de vryheid te verzoeken, om op één der geschiktste Pleinen eene Loots op te slaan, zoo voor de kokery als voor de uitdeeling, en, ter gemoetkominge van zoo vele buitengewone kosten, eene bydrage uit de Stedelyke Kas te vragen. En Commisfarisfen hadden het genoeg, de weldadige medewerking der Achtbare Regering dadelyk te ondervinden. Met de vryheid, om op de *Heerenmarkt*, gedurende den Winter, eene Loots tot voorzeide oogmerk te vestigen, ging tevens gepaard de vergunning eener bydrage van driehonderd Guldens uit de Stads Kasfe. - Ook de Ed. Marine, welke men om het gebruik van eenige Ketels verzocht, was op de allereerste aanvraag gereed, om dit liefdadige oogmerk te ondersteunen. Men deed de noodige Fornuifen merselen, en wel zoodanig, dat de warmtestof zich, met de meeste bezuiniging en eenparig, rondom de ketels zoude verspreiden; men rigtte de Loots zelve zoodanig in, dat zy tot eene voegzame bewaarplaats konde dienen, zoo wel van Spys- als Brandstoffen, die men in het groot uit de eerste hand, en dus voordeeligst, zoude inkoopen, en zorgde te gelyk voor eene betere ordening by de Uitdeeling zelve, tot het inkomen en uitgaan der menigte. Ook nu bevond men

zich te beter in staat, om de Burgery dezer Stad, in de openbare Stedelyke Courant, tot deelneming uit te noodigen. Met toestemming der Regeering, zond men Billets van Inteekening in de voornaamste Wyken dezer Stad rond, en men had thans het genoeg, driemaal gedurende 16 weken, van half *Wintermaand* 1803 tot in *Grasmaand* 1804, op de reeds genoemde dagen, 1800 Portiën t'elken dag, te doen uitdeelen.

Hoezeer nu de Spysbereiding zelve, door de aanwinst van een grooter Lokaal, zeer merkelyk had gewonnen, werden echter Commisfariſſen tevens ten volle overtuigd van het ontoereikende van slechts ééne Plaats van Uitdeeling op de *Heerenmarkt* voor een aantal van Behoeftigen, door de *gansche* Stad verspreid. Moeijelyk, echter, bleef altyd de uitvinding van eenig middel, om de toebereide Spys van de Kookplaats naar elders over te voeren, zonder het te veel verkouden der Spyze zelve, het gevaar van storting, gedurende de overvoering, de onzuiverheid der overstorting enz. Na herhaalde overwegingen, gelukte het, echter, den Heere C. Cöyens, één der Commisfariſſen, hiertoe een behulpzaam voertuig uit te vinden, welk hierna zal beschreven worden, en men bedacht weldra ook de noodige werktuigen, om verkouding en alle onzuivere behandeling te verhoeden. Commisfariſſen vervoegden zich nu, op nieuw, tot de Achtbare Regering, verzochten de vryheid, om hunne Loois op de *Heerenmarkt* tot eene kookplaats te doen dienen, de Fornuifen na den afloop der uitdeeling, ook aldaar des Zomers, door eene kleine omruining te bewaren, en voorts op de *Nieuwe Markt* en het *Amstelveld*, gedurende de Wintermaanden, eene kleine Loois te mogen opstaan, alleenlyk ter uitdeeling der spyzen geschikt, welke laatste twee Looisfen, ook terstond, zoodra de uitdeeling van het Seizoen eindigde, zouden worden afgebroken. Ook dit hun verzoek werd door de Regering zeer bereidwillig toegestaan, en alzoo werden zy in staat gesteld, om, by eene ruimere Inteekening hunner Stadgenooten, van *Wintermaand* 1804 tot in *Grasmaand* 1805, ruim 2100 Portiën, driemaal ter week, te doen afgeven.

Eenigzins minder was wel het bedrag der Inteekening, gedurende de Winters van 1805, 1806, 1807 en 1809 tot in *Grasmaand* dezes Jaars, daar het getal der Portiën, in deze jaren, nagenoeg 1800 bedroeg. Dan, wie kent niet de onvoordeelige tydsomſtandigheden met den ſtilſtand des koophandels, in welks bloei, daarentegen, deze Stad haar bestaan moet vinden? Doch ook zoo veel te aangenameer voor Commisfariſſen was, op nieuw, de goedgunſtige ondersteuning der Achtbare Stedelyke Regering, in den jare 1807, by de ontzettende duurte der meest onontbeerlyke Spys-ingredienten, als wanneer Dezelve, op vernieuwd aanzoek van Commisfariſſen, deze hunne Inrigting met eene bydrage van driehonderd Guldens begiftigde.

By

By de komst alleen van ZYNE MAJESTEIT DEN KONING binnen deze Hoofdstad, in den jare 1808, behaagde het aan Hoogstdenzelfen, de volkomene goedkeuring van deze Inrigting aan Commisfariſen te kennen te geven; gelyk dan ook de deelneming van Hoogstdenzelfen voor vyftienhonderd Aandeelen, gevoegd by de Inteekening hunner Stadgenooten, hen in de gelegenheid ſtelde, om, in den Winter van 1808 en 1809, het getal der uitgedeelde Portiën van 1800 tot ruim 3000 te vermeerderen.

De ſpyzen, waarvan men zich by deze Inrigting bedient, beſtaan in groene Erwtten, witte Boonen, Gort, Tarwe en Grutten-Meel, Aardappelen, Seldery, witte Kool en andere Groenten, zoo veel die ſlechts in het Winterſeizoen te bekomen zyn, met byvoeging van verſch Rundvleesch, Gelei uit de Beenderen, in eene ſoort van Papinaanſchen Pot ten volle uitgekookt; voorts van Tarwebrood, welk zuiver wordt gebakken, zoo als het Meel van den Molen komt, zonder verdere builing te ondergaan, en ook, ſlechts kort vóór de uitdeeling, in de Balie wordt geworpen, en eindelyk van zoo veel Zout en Peper, als voor den ſmaak wordt gevorderd.

Daags vóór de Uitdeeling, worden de ſpyzen, ieder op zich zelve, gedurende den tyd van 24 uren, langzaam en ſmeulende gekookt, en alſdan eerst het een en ander byééngevoegd, met uirzondering der Gort, welke zoo lang mogelyk op zich zelve blyft, en, eerst by het vullen van Kuip of Balie, in behoorlyke evenredigheit gemengd wordt.

Tot nog toe, heeft men zich aanhoudend bepaald tot gebondene vloeibare Spyze of Soupe, welke echter, doorgaans, zeer lyvig wordt toebereid. Proeven, met vaste ſpyzen genomen, hebben niet genoegzaam voldaan, en om de koſtbaarheid, en om het moeiljelyke in het evenredig opſcheppen uit de ketels tot de uitdeeling.

De Spyzen verſchillen op elken dag, zoodanig, dat het eenzelve nimmer kan mishagen. Dus kookt men, by voorbeeld, op den eenen dag, Gort en Groenten,

— — anderen, Gort en Erwtten, met byvoeging van Meel;

— — derden, Gort en witte Boonen;

— — vierden, Groene Erwtten met Vleeschnat;

doorgaans echter met byvoeging van ſyn geſtooten Aardappelen en verſch Rundvleesch. Op *Saturdag* alleen wordt, ten behoeve der Roomsche Katholieken, by de Spyzen geen Vleesch gevoegd.

De Inſchryving of Inteekening tot deelgeming geſchiedt by Aandeelen; zynde ieder van 48 Portiën, voor eene driemalige uitdeeling ter week, voor den tyd van 16 Weken. Elk Aandeel van 48 Portiën wordt berekend tegen $f\ 4-10-;$; zynde alle koſten, ook van het opſlaan en afbreken der Loutſen, daaronder begrepen.

Elke Portie, op de vertooning van het Billet van den Dag niergeikt, bedraagt nagenoeg 72 lood of $2\frac{1}{4}$ B Amsterdamsch gewigt, en is alzoo genoegzaam ter voedinge van één Perfoon. De blikken Scheppers, tot dat einde vervaardigd, zyn Cilinders, 5 Duimen hoog en $4\frac{1}{2}$ Duim wyd, op Amsterdamsche Maat.

Zoo wel in de Kook- als Uitdeelpplaatsen, heerscht alom reinheid en orde. Het getal van Bedienden, zoo Vrouwen als Mannen, is evenredig aan het getal der Ketels, die in gebruik zyn. Ook het binnenkomen en vertrekken der Menigte in de Looften is zoodanig ingerigt, dat de een den ander nimmer belemmert.

By elke Uitdeeling, op iedere onderscheidene Plaats, is een Commisfaris, volgens beurtfchikking, tegenwoordig, en gereed, om aan ieder, die verlangen mogt, de gansche Inrigting te bezigtigen, daartoe gelegenheid te verschaffen; het geen byzonderlyk plaats heeft ten aanzien der Inteekenaren, als welken, by een gedrukt Billet, de toegang telken Uitdeeldag vry staat.

De bezorging der Kook-loots, met het opzigt over den voorraad enz., is aan eenen Opzigter, in naam van Commisfariſen, toevertrouwd. Onder dezen Opzigter staat een Kok, aan wien de bereiding der Spyzen by uitzondering is aanbevolen. De gansche huishouding rigt zich naar een bepaald Reglement, dat jaarlyks, by de hervatting van den Arbeid, wordt voorgelezen.

De ingeteekende Aandeelen worden, in tyds, aan de respective Inteekenaars bezorgd, aan welken de uitdeeling der Billets naar hun goedvinden blyft overgelaten. Dan alleen, wanneer de Inteekenaars geene voorwerpen hebben ter hunner begunftiging, belasten zich Commisfariſen, des verzocht, met derzeiver uitdeeling.

Het getal der tegenwoordige Commisfariſen is tot acht bepaald; zynde de Heeren: J. KONYNENBURG; C. CÔVENS; J. G. BEEN; A. PLEMP; E. SCHILDERUP; G. NEBE VAN DER BURGH; F. VAN DER BREGGEN en J. H. MEYER CAP. Z.

De Heer P. DE HAAN vertrok, in den jare 1806, naar elders met der woon; de Heeren W. A. OCKERSE, P. HEIMRACH en G. BRENDER à BRANDIS, hebben zich, uit hoofde van drukke bezigheden, reeds in de jaren 1806 tot 1808 van hunnen post ontlagen; de Heeren H. TEN BROEK en J. C. GEWIN zyn hun, in de jaren 1802 en 1807, door den dood ontruk, en de Heer Mr. H. B. HEEMSKERK is, in dit loopende jaar, door afwezigheid buiten 's Lands, verhinderd, zynen post te achtervolgen.

Hoe zeer het, met de grootste zorgvuldigheid zelve, niet wel mogelyk zy, zich boven alle berispende aanmerkingen te verheffen, vleijen zich echter Commisfariſen, deze gansche Inrigting, in alle hare uitgebreide werking, zoodanig te wy-

zi-

zigen, dat het hoofdoogmerk, ter gezonde spyziging van Noodlydenden, allezins bereikt wordt, en bezuiniging, reinheid en orde, zich allerwegen tot dat zelfde einde vereenigen.

De steeds toenemende lust, om de spyzen te komen af halen, overtuigt hen van de tevredenheid der voorwerpen, welken de goedwilligheid van Menschenvrienden zoo gunstiglyk beedeelt, en doet hen verlangen, dat ook de Bezorgers van den Nood der Armen, by de Christelyke Gemeenten binnen deze Stad, ook dit hulpmiddel niet ongebezigd laten, en daardoor tevens eene zoo nuttige Inrigting zullen helpen schragen. Voorts, verblyden zy zich in de gelegenheid, welke hun hierdoor gegeven is, om ook aan andere Menschenvrienden, elders, zoo in Steden als Dorpen, op herhaalde aanvragen, te dienen van raad en hulp; gelyk zy zich, in het vorige jaar 1808, byzonderlyk vereerd vonden met zoodanige aanvrage van de Israëlitische Armbezorgers binnen deze Stad, die ook alzoo eene gelyke nuttige Inrigting, ten behoeve hunner Noodlydende Geloofsgenooten, volgens dezelfde mededeeling, hebben tot stand gebragt.

AMSTERDAM, in *Bloeimaand* 1810.

(*Het vervolg en slot in 't volgend Nummer.*)

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

OVER DEN INVLOED, WELKEN DE GEDAANTE
DER DISTILLEERVATEN OP DE HOEDANIG-
HEID DER TE DISTILLEREN VOORT-
BRENGSELEN UITOEFENT,

DOOR

C U R A U D A U.

(*Aan het Instituut medegedeeld.*)

Toen CHAPTAL de gebreken onzer gewone Distilleervaten aan den dag bragt en voorsloeg dezelve met vlakke (*en surface*) te verwisfelen, was ik een der eersten, die deze hervorming voor zeer nuttig en tevens voor het belang der eigenaren zeer voordeelig achtte. Ook heb ik naderhand, wanneer ik gelegenheid had over dit onderwerp te schryven, bevonden, dat ik volkomen in het gevoelen van CHAPTAL stond, toen ik de voordeelen, welke de vlakke Vaten boven de diepe hadden, poogde te doen gelden,

Schoon

Schoon toen myn gevoelen alleen op de Theorie en de verklaringen gegrond was, waarmede CHAPTAL zyn voorgedragen stelsel van hervorming ondersteunde, was ik 'er verre af van te gelooven, dat de grondslag der verandering, welke ik ingang poogde te verschaffen, door de ondervinding zou om verre geworpen worden.

Daar intusfchen hy, die zich met de volmaking der Kunsten onledig houdt, verplicht is, de vorderingen der wetenschap niet in de waagschaal te stellen, en aan zyne eigenliefde niets van dat geen opteofferen, het welk de dwalingen, waartoe hy vervallen kan, tracht te herstellen, gevoelde ik my gedrongen aan de klasse der Natuur- en Wiskundige Wetenschappen van het Instituut, de aanmerkingen medetedeelen, waartoe my de tegenwerpingen aanleiding gaven, door hun in het midden gebragt, die van het vlakke Distilleervat gebruik gemaakt hadden.

Het lydt geen twyfel, dat deze Vaten de bewerking van het Distilleren zeer verkorten; dit is eene waarheid, waarin alle Distilleerders overeenstemmen; maar zy komen ook daarin overeen (en dit kan niet wedersproken worden), dat de op deze wyze verkregen Brandewyn niets of byna niets van dat Aromatische bevat, dat den reuk streelt, en denzelven dien aangename smaak, welke goed bereiden Brandewyn kenmerkt, mededeelt.

Dit onderscheid in de hoedanigheid der voortbrengfels trok natuurlyk de aandacht der Distillateurs tot zich. In den beginne meende ik, dat een vooroordeel hierby ten grondslag diende, en bestreed zonder terughouding het gevoelen der zulken, die niet met my hierin overeenstemden; daar ik echter eindelyk den afkeer van de vlakke Vaten meer en meer zag toenemen, begon ik zelf te onderzoeken, of de tegenwerpingen, tegen derzelver invoering ingebragt, gegrond waren.

Voornamelyk wilde ik daarvan zeker zyn, of het onderscheid van smaak, in iedere soort van Brandewyn gevonden, merkbaar genoeg was, om den voorrang te regtvaardigen, welken men den een boven den ander scheen te geven.

Ik onderwierp dus eene bepaalde hoeveelheid Wyn aan de Distillatie, waarvan een gedeelte in een vlak, maar het ander in een gewoon Vat gedistilleerd werd.

Na

Na de Distillatie onderzocht ik beide soorten van Brandewyn, en liet denzelfven ook door verschillende personen proeven, welke alle, even als ik zelf, den door middel van het diepe Vat bekomen verre de voorkeur gaven. Ik was dus overtuigd, dat de tegenwerpingen der Distillateurs niet uit een vooroordeel voortvloeiden, en dat het verschil, het welk men in de voortbrengfelen van de beide gelyke bewerkingen bespeurde, in de omftandigheden der uitdamping gelegen was; welke in elk Vat niet dezelfde zyn kon, daar ik bevonden heb, dat in den gewonen staat de uitdamping van den alkohol eerst by den 70 tot 75° Reaumur zeer overvloedig begint, en integendeel in een vlak Vat deze reeds by den 45 tot 55° zeer sterk is.

Dit onderscheid in de intensiteit der warmte op het oogenblik, dat zich de alkohol van de vloeistof, die denzelfven bevat, afzondert, fchynt opmerkenswaardig en gefchikt, om de reden optelossen, waarom de voortbrengfels van elkander moeten verschillen. Ook is het in de Chemie eene welbekende waarheid, dat Wyn in een Marien- of Waterbad gedestilleerd, eenen in hoedanigheid veel minderen alkohol oplevert, dan die, welke door Distillatie op het vuur zelve verkregen wordt.

De ondervinding bewyst dus, dat het noodig is, den Wyn eerst te doen koken, voor men hem van zyn alkohol berooft. Deze koking begunftigt de wederwerking der bestanddeelen van den Wyn, en uit dezelve ontftaat, door hunnen wederzydschen invloed, eene nieuwe vereeniging, die den alkohol veel smakelyker en aromatischer dan dien maakt, welken men van Wyn bekomt, niet aan dien graad van hitte blootgesteld.

Om te verklaren, hoe het komt, dat men eene vloeistof in vlakke Vaten niet dezelfde hitte kan byzetten, als in diepe, is het genoegzaam aantemerkten, dat by de eerste de uitdamping altyd in overeenftemming is met de voortgebragte warmte, zoodat, als men het vuur vermeerdert, men alleen de uitdamping bespoedigt, zonder de temperatuur van de vloeistof merkelyk te verhoogen.

In de diepe Vaten daarentegen neemt de vloeistof in een' gegeven tyd meer hitte aan, dan zy door de uitdamping

damping verliest, en dan kan zich de temperatuur zod verre verhoogen, tot zy volkomen is — een zeer wezenlyk vereischte, om de verbinding van den alkohol met het aromatische van den Wyn, voor zyne scheiding van de vloeistof te bewerken.

Men begrypt dus, dat de vlakke Vaten op verre na dit oogmerk niet kunnen bereiken, want juist dat, het geen dezelve tot eene snelle uitdamping inderdaad geschikt maakt, is hier een gebrek, daar het beste in deze omstandigheden niet goed zyn kan.

Uit het gezegde blykt dus:

Vooreerst. Dat de vlakke Vaten, hoewel zeer geschikt voor de Distillatie van zekere gistende liqueuren, in de hoedanigheid van de te Distilleren voortbrengfels somtyds verscheidenheden kunnen bewerken.

Ten tweede. Dat de gemakkelykheid, waarmede de uitdamping in die soort van Vaten geschiedt, juist oorzaak der nadeelen is, welke met het gebruik derzelve by de Distillatie van Wynen verbonden zyn.

Ten derde. Dat 'er altyd eene hooge temperatuur vereischt wordt, om den Wyn het aromatische te ontnemen, dat dezelve eigen en veelligt dat is, waaraan de werking der warmte op de grondstof des Wyns zyn ontstaan te danken heeft.

Ten vierde. Dat de diepe Vaten boven de vlakke tot de Distillatie der Wynen den voorrang verdienen.

Ten vyfde. Dat men omtrent de grootte der Vaten, zonder op hunne gedaante acht te slaan, best zoo handelt, dat de oppervlakte van de verwarmde vloeistof altyd grooter is dan die aan de uitdamping. Men zou by voorbeeld kunnen aannemen, dat de evenredigheid van de eene tot de andere als vier tot een zyn moet.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 13 van Oogstm. 1810, in Amsterdam.

Aandeelen by Hope & Comp.		<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C. 24 1 35	
enz.	93 1 94	ditto ditto nieuwe.	21 1 ½
<i>Rusland</i> 5 prCt.	60½ 1 ½	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	91½ 1 92½
<i>Zweden</i> 5 prCt.	50 1 50½	<i>Engeland</i> . Annuiteit. 3 prCt. niet gen.	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. niet gen.		<i>Frankryk</i> Geconsolld. renten	
ditto Leen en Wisselb. 4 prCt. ditto.		5 prCt.	niet gen.
ditto Kroon 4 prCt.	ditto.	Ditto Cert. by K. & V.	75½ 1 76½
<i>Kelzer van Oostenryk</i> 5 prCt. 30½ 1 33			zond. Coupé
ditto 4½ prCt.	26½ 1 27	Wisselcours.	
ditto 4 prCt.	26 1 27	Op Londen.	niet genot.
		— <i>Parys</i>	56½

Na.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	12 a 14	dito Domeinen. 4 prCt.	niet gen.
dito a 2½ prCt.	13½ a 14	dito Vrywillig a 5 prCt.	19 a 20
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	13½ a 14	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	12 a 14	met oloop. premie by Aflosf.	31½ a 32½
dito 1801. a 3½ prCt.	13½ a 14	Rescriptien Losb. na den Vrede	16 a 17
		Agio van de Bank.	99½

NIEUWE UITVINDINGEN.

WINKLER'S DRAAGBARE STOKSTOEL.

De onaangenaamheid van in Schouwburgen, op Wandelingen, waar geen plaats meer is, om te zitten, by openlyke Feesten enz. zich door aanhoudend staan te vermoeijen, heeft de Werktuigkundige WINKLER, te Berlyn, door eene zeer geestige uitvinding pogen te verhelpen. Het middel, daar toe, bestaat in een' draagbaren Zetel of Stoel, die de gedaante van een' gewonen Wandelstok heeft en als zoodanig gebruikt kan worden; maar die door middel van eene even gemakkelijke als eenvoudige bewerking in een' tamelyk goeden Stoel, om op te zitten, veranderd kan worden. Voor vier Thalers zyn dezelve by den Uitvinder te bekomen.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Oogst- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
8	{ 29. 6½ 29. 6½ 29. 6½	{ 60 63 61	{ Z. Z. W. W. Z. W. —	windrig; buijg.
9	{ 29. 8 29. 9½ 30. 0	{ 59 64 56½	{ N. W. W. N. W. W. t. N.	bewolkt; harde wind; 'smorgens buijg.
10	{ 29. 8½ 29. 7½ 29. 7½	{ 59 63 60	{ Z. t. O. W. Z. W.	voormiddag zeer harde wind met regen; venders bewolkt; windrig.

1810.

1810. Oogst- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
11	{ 29. 4 29. 4 29. 6½	{ 62 67 62	{ z. z. w. z. w. —	bewolkt; zeer harde wind met regenbuijen.
12	{ 29. 7½ 29. 9 29. 8½	{ 62 67 61	{ w. w. t. z. w. z. w.	bewolkt; harde wind.
13	{ 29. 6½ 29. 6½ 29. 9	{ 60 63 62	{ z. w. w. t. z. w.	stormachtig; buijig.
14	{ 29. 9 29. 9 29. 8½	{ 64 67 62	{ w. z. w. — z. w.	harde wind; 's morgens buijig; verders omtrent betrokken.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 90; en te *Haarlem* 6, onder welke laatste 1 beneden de 12 Jaren.

BEKENDMAKINGEN.

. By den Boekverkooper A. LOOSJES Pz. te *Haarlem*, is heden van de pers gekomen en alom verzonden:

I. Geschiedenis van den Heer LEOPOLD KERKER, of Moeder, Zoogster en Kind, door J. T. HERMES, Schryver van *Sophia's Reize van Memel naar Saxon*. Uit het Hoogduitsch. 1ste Deel gr. 8vo. met eene gegraveerde Tielplaat door R. Vinkes. f 3-12-!

Met nog één Deel zal dit belangryk Werk compleet zyn.

II. Natuur- en Geschiedkundige Beschryving van den verschrikkelijken *Watervloed*, tuschen den XIV. en XV. van Louwmaand 1808, door S. VAN HOEK. 3de en laatste Stuk, met een Kaart van het Departement Zee-land, met aanwyzing van deszelfs overstroemd gedeelte. gr. 8vo. buiten Inteekening, op ordinair papier f 2-10-: en op best Schryfmediaan . . . f 3-13-:

Van het complete Werk zyn nog eenige Exemplaren te bekomen.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E K O N S T. E N L E T T E R - B O D E , V O O R H E T J A A R 1810.

N°. 34. *Vrydag den 24sten van Oogstmaand.*

NB. Dit N^o. wordt , met bygevoegde Plaat , voor het dubbeld van den gewonen prys uitgegeven.

B E R I G T E N .

MARSEILLE, *den 6den van Bloemaand.* Heden hield de Akademie dezer Stad eene openbare zitting , waarin , behalve verscheide voorlezingen , uitspraak gedaan werd , over drie Verhandelingen , ingekomen op vragen over het maken van Siroop en Suiker van Druiven. Geen derzelve werd den uitgeloofden Prys waardig gekeurd , maar aan die van den Heer A. S. DE BOURNISSAC en die van den Heer POUTET , Medailles van aanmoediging (de eerste van 450 Fr. de andere van 150 Fr.) toegekend. Als Prysvragen voor 1811 gaf de Akademie op: vooreerst: welke was de Staat des Koophandels van Marseille, in de elfde, twaalfde en dertiende eeuwen, en welke oorzaken beletten de Marseillanen dezelfde voordeelen te behalen, als de Genuezen, de Tuscanen en de Venetianen? begeerende de Akademie, dat zy, die naar dezen Prys dingen, tot oorspronkelyke Schryvers en Stukken opklimmen, en zich niet vergenoegen met uit de Werken uittrekselen te maken, die over deze stoffe reeds geschreven zyn;

H. D E E L . H en

en ten andere: welke is de beste wyze, om Kunstweedasch te-fabriceren? welke zyn de zekerste en voordeeligste middelen, om de schadelyke Gazsoorten op te vangen, die uitgewasemd worden, gedurende het fabriceren daarvan; en langs welken weg zou men best deze luchten dienstbaar voor de Kunsten kunnen maken. De Prys voor de beantwoording der eerste Vraag is op 300 Fr., voor die der tweede op 600 Fr. bepaald; kunnende men tot den eersten van Lentemaand 1811 aan den Secretaris der Akademie, CASIMIR ROSTAN, te Marseille, Verhandelingen inzenden.

ARNHEM, den 7den van Oogstmaand. Heden overleed hier de verdienstelyke Ontleed-, Heel- en Vroedkundige G. J. VAN WY, *Anat. Chir. et Art. Obstetr.* Lector ter dezer Stede, in den ouderdom van 62½ jaren. Behalve vele belangryke Stukken van zyne hand, die in Journalen verspreid zyn (*), droegen verscheide Verhandelingen, door hem afzonderlyk uitgegeven, blyken van ongemeene kunde in zyn vak. en juiste naauwkeurigheid by het doen zynet waarnemingen. Reeds in 1777 gaf hy een Verhandeling in het licht: *over eene byzondere bereiding en gebruik van de bytende Sublimaat in de Venusziekte*, door proeven onderzocht en bevestigd, welke weldra gevolgd werd door zyne *Heelkundige Mengelstoffen*, die drie Deelen in gr. 8°. beslaan, en van tyd tot tyd uitgegeven werden. In 1792 verscheen zyne *nieuwe manier van Cataract of Staarsnyding*, en deelde hy zyne Kunstbroederen eenige voorname Heel- en Vroedkundige gevallen in druk mede. Reeds in het derde Deel der *Heelkundige Mengelstoffen* (in 1798 uitgegeven), was eene Verhandeling *over de uitwendige hulpmiddelen tegen de Breuken* geplaatst, doch nog nader behandelde hy dit onderwerp in eene Prysverhandeling, door het Legaat van MONNIKHOF met den gouden Eereprys bekroond, en in deszelfs Werken geplaatst (†), *over de een-*

(*) Zie den *Alg. Konst- en Letter-Bode* 1802. Dl. II. bl. 355, bl. 370, bl. 425. en 1803. Dl. II. bl. 168. en ook het *Mengelwerk der Letteroefeningen* onder anderen over de nieuwe Geneeswyze van Kankergezwellen 1808. bl. 495. en 1809. bl. 499. enz.

(†) Zie het IIde Dl. 3de Stuk.

eenvoudigste, geschiktste en gereedste uitwendige en inwendige middelen en den besten leefregel tegen de Breuken. Ook in 1805 gaf eene gewigtige waarneming hem gelegenheid tot het schryven en in druk geven van een Stuk, getiteld: *Uitvoerlykheid en nuttigheid der Schaambeensdoorsnyding, wanneer zelfs geene kraakbeenige vereeniging derzelve kan beſpeurd worden en de doorzaging dier beenderen ondoenlyk is*; en het was ook in dit jaar, dat het Genootſchap ter bevordering der Heelkunde, te Amſterdam, (waarvan hy ſedert 1791 Lid was, en ook bydragen tot de Verhandelingen, door hetzelfde uitgegeven, leverde, waarvan alleen ten voorbeelde diene zyne Verloſkundige Briefwiſſeling met VAN DER BOGE), zyne Verhandeling, *over het al of niet gepast afhalen der Nageboorte*, de gouden Medaille toeweest.

Het lydt geen twyfel, of elk met deze proeven van 'smans yver en kunde meer of min bekend, zal niet alleen voor deze Stad, die in hem een' zeer bekwamen Lector mogt bezitten, en wier bewoners in hem eene voldoende toevlugt, zelfs in zeer buitengewone gevallen, vonden, zyn' dood een aanzienlyk, maar denzelven ook voor de Heel- en Verloſkunde in het algemeen, een gevoelig verlies achten.

DEN HAAG, den 16den van Oogſtmaand. Het Genootſchap tot Verdediging van den Chriſtelyken Godsdienst tegen deſzelfs hedendaagsche Beſtryders, alhier opgerigt, heeft heden deſzelfs Algemeene Vergadering gehouden. In dezelve is de Aanſpraak gedaan door THOMAS HOOG, Predikant, te Rotterdam, ſtrekkende ter Gedachtenisviering van deſzelfs VYF EN TWINTIG jarig beſtaan, en ter aanwyzing van het belang van deſzelfs voortduring, en aanmoediging om met vernieuwden yver voort te werken, ter verdere bereiking van het doel, waartoe hetzelfde is opgerigt.

Uit het verſlag door denzelven, als Secretaris gedaan, over de beoordeeling der ingekomen Verhandelingen, bleek, dat eene gouden Medaille was toegevoezen aan den Schryver eener Verhandeling, betreffende het *Locale en Temporele*, in het jaar 1806 opgegeven, onder de Zinspreuk: *Niemand kan een ander fundament leggen, dan het gene gelegd is, 't welk is* JEZUS CHRISTUS, PAULUS, mits de Schryver zich by

de uitgave dezer Verhandeling onder de Werken van het Genootschap, deze en gene uitdalingen, en, de hoofdzak niet zoo zeer betreffende, veranderingen late welgevallen, die deswegens wordt uitgenoodigd zich hieromtrent voor den 15den van Wynmaand dezes jaars te verklaren.

Als mede eene *zilveren Medaille* aan den Schryver eener Verhandeling over *de voortreffelykheid en het nuttig gebruik van het Gebed des Heeren*, geteekend: *God is een Geest, ende die hem aanbidden, moeten hem aanbidden in geest ende waarheid*, JESUS; welke by de opening van deszelfs biler bleek te zyn **BERNARDUS VERWEY**, Predikant in den Haag.

Voorts deelde de Secretaris de nieuw uitgeschreven Prysragen en Voorstellen mede, welke in een Programma zullen worden gemeen gemaakt.

AMSTERDAM, den 5den van Oogstmaand. Heden overleed alhier in den ouderdom van 64 jaren, de Heer **GADSO COOPMANS**, Hoogleeraar der Geneeskunde en Lid van verscheide geleerde Genootschappen (*).

E E N I G E

LEVENSBYZONDERHEDEN

VAN

B I T A U B É.

In het jaar 1742 werd **BITAUBÉ**, te Koningsberg, geboren, en stamde uit een geslacht der Fransche refugee's af, dat door de herroeping van het Edict van Nan-

(*) Wy hopen eerlang in staat gesteld te worden, wegens dezen geleerden man eenige Levensbyzonderheden mede te deelen.

Red.

Nantes uit zyn vaderland verdreven was, en by het welke, even als by de meeste dergelyke geslachten, de Fransche taal, byna geheel met uitsluiting der Duitsche, bewaard werd. Reeds in het jaar 1760 liet hy te Berlyn eene Fransche vertaling van *Homerus*, onder den titel van *Proeve eener nieuwe Overzetting* van dezen Dichter, drukken. Vroeg werd hy Lid van de Koninklyke Akademie dezer Stad. Om de Fransche Letterkunde nader te leeren kennen, en zich in de taal van het voormalig vaderland zynrer familie, welke in buitenlandsche Volkplantingen altyd veel van hare zuiverheid en naauwkeurigheid verliest, te volmaken, deed hy verscheide reizen naar Parys, waar hy weldra de aanzienlykste Letterkundigen ter zynrer gunste innam. Hy werd vooral in het geestig gezelschap van Madame GEOFFRIN, waarin zich D'ALEMBERT, MAIRAU, HELVETIUS, MARMONTEL, THOMAS, MORELLET en andere merkwaardige mannen met roem onderscheidden, zeer wel ontvangen, en hy dacht steeds met dankbaarheid aan dit huis en deszelfs edele eigenares.

Op eene dezer Reizen verwekte hy zyne Berlynsche vrienden en beminnenswaardige Vrouw, uit de bekende, ook wegens den Godsdienst gevlugte familie JORDAN afkomstig, een' grooten angst, daar hy, als door slechte menschen misleid, als in een verdacht huis opgesloten en als verloren door zyne Parysche vrienden in de nieuwspapieren aangekondigd werd.

Eindelyk vertrok hy naar Parys, om daar zyn vast verblyf te houden, en werd door de *Academie des inscriptions et belles lettres* in haren schoot opgenomen. Hy had reeds in Duitschland, behalve zyne vertaling van *Homerus*, een Gedicht in prosa over de Geschiedenis van *Jozef* en een ander over de Omwenteling der Vereenigde Nederlanden uitgegeven. Alle deze Werken verbeterde hy onophoudelyk. Van zyne *Homerus* zyn vier of vyf drukken; van *Jozef* niet alleen zeven drukken, maar dezelve werd dikwyls nagedrukt en ook in verscheide andere talen overgezet. Zyn Heldendicht over de Omwenteling der Nederlanden, dat het eerst onder den titel van *Willem* was in het licht verschenen, gaf hy ten tweede male onder den naam van *Les Bataves* vermeerderd en omgewerkt uit. Ook liet hy in de *Memoires* der Akademie en naderhand van het In-

stituut verscheide belangryke Verhandelingen over de Grieksche Letterkunde en vooral over de Staatkundige Geschriften van *Aristoteles*, om van andere min bekende letterkundige voortbrengselen niet te spreken, van tyd tot tyd plaatsfen.

In den beginne nam hy in de Fransche Omwenteling levendig deel, en kwam ook door byzondere omstandigheden met den beruchten ROBESPIERRE in persoonlyke verbindtenis. Als echter dit, in den aanvang voor zeer gematigd en edeldenkend gehouden, Opperhoofd van het Schrikbewind, zyne bloeddorstige en heerschzuchtige oogmerken blyken liet, verbood BITAUBÉ hem zyn huis, en werd daarop, uit wraak over dezen moedigen en zyne zedelykheid vereerenden stap, door deze verschrikelyken man in de gevangenis geworpen, waar hy ieder oogenblik den dood te gemoet zag. Zyne Vrouw heeft over dit voorval een belangryk berigt opgesteld, het welk een vriend van hun huis, de Hr. TOULONGEON, in zyne Geschiedenis der Omwenteling ingelascht heeft.

De negende Thermidor redde den goeden BITAUBÉ, tegelyk met zoo vele onschuldige slagtoffers van dezen geweldenaar. Maar hy bevond zich toen, ten aanzien zyner tydelyke vermogens, in een' zeer treurigen toestand, tot dat, by eene byzondere overeenkomst by den Bazelschen Vrede met Pruifen, zyn jaargeld van de Berlynsche Akademie hem op nieuw toegezegd werd.

Tevens verschaftte hem de oprigting van het Nationaal Instituut, waarin hy terstond by deszelfs ontstaan aangenomen werd, buitendien een matig inkomen verkrygende hy ook eene vrye woning in de Louvre. Hy maakte van deze in den toenmaligen drukkenden tyd aanzienlyke verzorging het edelst gebruik, en zag, zoo dikwyls hy slechts konde, aan zyne tafel vooral die Geleerden en Schryvers byeen, die in een onvoordeeligen toestand versmachiten. Zyne avondgezelschappen waren eene aangename byeenkomst van verscheide der belangrykste Parysche Letterkundigen en de voornaamste vreemdelingen. De naïve goedaardige vrolykheid van den eerwaardigen grysaard, die zoo gaarne van allen dwang en schyn van pedante geleerdheid ontheven was, om zich alleen als mensch en beminnaar van al wat schoon en goed was te vertoonen, bragt het leven in het gezelschap en won aller harten, Zyne

Zyne Vrouw, die sedert langen tyd door de jicht gekweld was, en alleen met behulp van een kruik van haren stoel opstaan en somwylen door den bygelegen tuin wandelen kon, boezemde niet minder door haren verlichten en beschaafden geest, die in alles levendig deel nam, en door de teedere verkleefdheid, welke uit dit byna vyftig jaren in den echt geleefd hebbend paar slechts één hart en ziel maakte, belang in. Hunne vrienden vergeleken hen dikwyls by *Philemon* en *Bauctis*, en hun byna gelyktydig afsterven (Mevr. BITAUBÉ overleed slechts eene maand voor haren man), heeft deze vergelyking sedert nog toepasselyker gemaakt.

Eene mede reeds bedaaide vriendin van beide, Mej. ABEILLE, die den Heer BITAUBÉ tot verscheide zynner vroegere Letterkundige Werken aangespoord heeft, was gewoonlyk de derde persoon van het gezelschap. By dezen stillen eerwaardigen grond van het tafereel, staken de bewegelyke figuren van den voorgrond te levendiger af. Hier verschenen BERNARDIN DE SAINT PIERRE, met gryze lokken des ouderdoms, de beminde Schryver van *Paul* en *Virginia*, en de *Overeenstemming der Natuur*, en het was den grysaard aangenaam, hier zich onder gryzen en eene leergierige zamenvloeiende Jeugd te bevinden. De beminnenswaardige Engelsche Dichteres en Reisbeschryfter Mevr. WILLIAMS vervrolykte dikwerf dezen kring door de bevalligheid van haren ligt bewegelyken geest. De lang te Berlyn aangestelde Grammaticus THIEBAULT verhaalde, met een enkel stilzwygende gebiedende stem, oneindig vele Anecdoten van den grooten *Frederik*; POUGENS sprak van zyne Reizen; DUTHEIL van geleerde Zaken; en de vreemdelingen onderhielden den goeden ouden dikwyls met berigten uit zyn Vaderland, dat hem altyd belangryk bleef.

WOLFS nieuwe Werken over *Homerus* en de vertaling door Voss van dezen Vader der Dichtkunst, werden somwylen een onderwerp van het gesprek. BITAUBÉ had dezelve met aandacht gelezen en beoordeelde dezelve billiker dan de overige Parysche geleerden; jegens Voss was hy minder regtvaardig; daar hy in zyne eigene (gelyk zulks ook plaats heeft in de Profaische van DACIER en de Poëtische vertaling van ROCHEFORT, welke laatste verre de voorrang gegeven wordt) aan den geest der Fransche taal dikwyls het woordelyke en den antieken vorm

moest opofferen, hoorde hy slechts ongaarne de gelukkige navolging van de Duitfche vertaling pryzen.

In zyne bevallige overzetting van GOETHE's *Hermann en Dorothea*, moet hem de belangryke Silefier, de Hr. OELSNER, van groot behulp geweest zyn. Met de nieuwere wending, welke de Wysbegeerte en verscheide deelen der Letterkunde sedert eenigen tyd in Duitschland aangenomen hebben, was hy nog minder te vreden en zeide dikmaals ten dezen opzigte, misfchien niet zoo geheel ten onregte: „myne goede Duitfchers zyn gek geworden.”

Met de reeds hier boven vermelde aanhoudende verbetering zyner Werken, ging hy tot aan zyn einde voort, en nog weinige maanden voor zynen dood vond de ftefler van deze berigten hem daarmede bezig. Men kon het aan hem merken, dat juist geene vooringenomenheid met zyne Schriften, maar meer zyne nederigheid en een zucht ter meerdere volmaking daarvan de reden was. Den 22ften van Slagtmaand des verleden jaars, overleed hy, van allen, die hem kenden, bemind, en in de Letterkundige wereld een eervol aandenken achterlatende.

BEKNOPTTE BESCHRYVING

VAN DEN

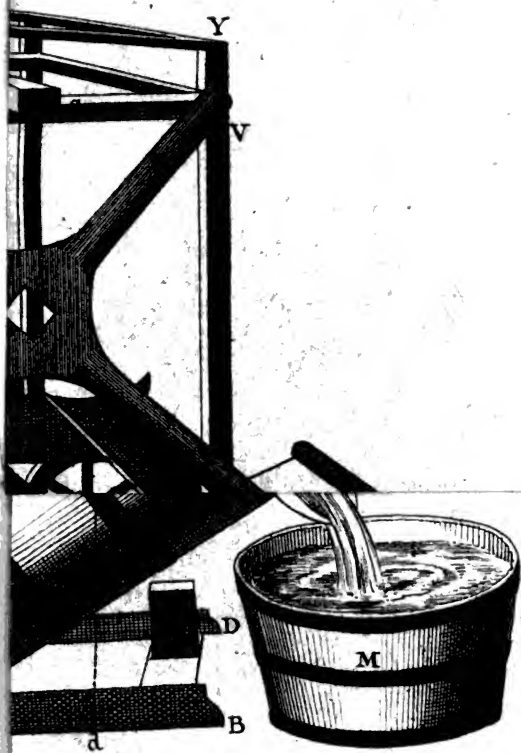
W A G E N,

BY DE COMMISSIE DER

OECONOMISCHE SPYS - UITDEELING,

TE AMSTERDAM, TOT DE SPYS-VERVOER-
RING GEBRUIKT WORDENDE.

In Fig. I. ziet men eene Afbeelding van den Wagen naar dezelfs voermaat. Deze Wagen is in A, B en C, voorzien van Windasfen, welke door het Kruis C, D, E, F, rondgedraaid

7 8 Voeten.

N! Vielwaard, fculp.

draaid en door gewone Pallen tegengehouden worden. Aan deze Windasfen hangen de Kuipen, waarin de Spys vervoerd wordt. Eene dezer Kuipen ziet men, naar dezelfde schaal geteekend, in Fig. 2 afgebeeld. Ten einde het storten by het voortryden van den Wagen voortekomen, worden de Kuipen van boven met een houten Dekfel en Boom gesloten. Om deze Kuipen te gemakkelyker aan de Windasfen te kunnen vastmaken, worden zy, vóór de vulling, op eenen bepaalden afstand van elkanderen geplaatst, de Yzeren Kruisen GHIK en LMNO, welke achter aan den Wagen en in het midden by den tweeden styl met Spiën vastgemaakt zyn, daarvan afgenomen, de Wagen achterwaarts over de Kuipen heenge- trokken, en alzoo de Kuipen (waarvan 'er drie te gelyk kun- nen vervoerd worden) in den Wagen geplaatst (*). Dit ge- daan zynde, wordt de Wagen met de Yzeren Kruisen GH IK en LMNO weder toegesloten, de Yzeren Haken a b c d e f aan de Yzeren Oogen g h der Kuipen vastgemaakt, en ver- volgens, door middel van het Houten Kruis C D E F, welks wierkante Gat P juist in de Vierkanten Q R S der Asfen A B C passen moet, ter behoorlyke hoogte opgewonden. Hierna wordt het Houten Kruis in de Yzeren Haken T V weder op- gehangen, het geheele werktuig met een Kleet over de Kap W X Y gedekt, het Paard 'er vóórgespannen en alzoo vervoerd. Ten einde alle ongelukken door het bre- ken der touwen onder het ryden voortekomen, heeft men aan de Asfen een tweede stel Yzeren Haken gevoegd, welke met Yzeren Beugels om de Windasfen hangen, en die aan de Kuipen vastgemaakt worden, als deze ter behoorlyke hoogte zyn opgewonden. Twee derzelve ziet men in Fig. 1 aan de Asfen A en C afgebeeld.

Ter bestemde plaats gekomen zynde, worden de Kuipen op dezelfde wyze weder op den grond nedergelaten. Nadat de bovengemelde Yzeren Kruisen van den Wagen zyn afgeno- men, rydt de laatste voort, en de Kuipen blyven staan ter plaats, waar men die begeert.

Het byzondere, dat aan dezen Wagen eigen is, bestaat hierin, dat dezelve van onderen geheel open is, geene stappen heeft, noch iets, dat de vrije in- en uitwerking der Kuipen kan belemmeren; waarom ook de Achterste As niet regt doorloopt, maar uit twee stukken bestaat, van welken ieder één Rad voert, en waarvan een gedeelte is omgebogen en aan de zyde- wanden van den Wagen vastgemaakt: zynde dus het Achterste Gedeelte g b uit breeder hout, dan het overige gedeelte, zamengesteld.

De

(*) Ten einde zich zulks gemakkelyker voorstellen, moet men zich ver- beelden, dat de Kuip Fig. 2 naast Fig. 1 aan de linkerhand geplaatst is.

De Kuipen, zynde ieder op zichzelve 4 voeten hoog, zyn uit hoofde van die hoogte niet geschikt, om uit dezelve de Spyze te scheppen en uittedeelen. Hare zwaarte, als wegende, gevuld zynde, ruim 550 ff , laat ook niet toe, daaruit zonder eenig werktuig een gedeelte in een kleinder Vat over te gieten. Om deze reden is men bedacht geweest, deze moeilijkheden, door geschikte werktuigen, op eene gemakkelijke wyze, voortekomen, en het is deze wyze van overstorting der Kuipen, welke in de 3de Figuur wordt afgebeeld. In dezelve wyzen de gestippelde Lynen abcd den regten stand der Kuip aan, terwyl het stip e een der Yzeren Pennen of Asfen der Kuip aanduidt, welke men ook in Fig. 2 met ee geteekend ziet. Naast deze Kuip, nu, worden twee Schraagjes AB en CD geplaatst, welke van voren met een recht stuk BD, dat met Pen en Gat wordt opgesloten, te zamen verbonden worden.

In ieder van deze Schraagjes plaatst men eenen Hefboom EF en GH, zoodanig dat het steunpunt van den Hefboom, zynde een Yzeren As, op het midden van het Schraagje, in eene Uitholling in F nederkomt; terwyl het uiterste punt van den Hefboom, (welk het lastpunt is) de Yzeren As e der Kuip vat.

Deze twee Hefboomen worden, van de Achterzyde, door een Bak EG, die met Kram en Wig daarin sluit, te zamen verbonden, en op dezen Bak een Gewigt geplaatst, welk in evenredigheid staat met het Gewigt der Kuip en de beide Armen EF en Fe van den Hefboom, en welk Gewigt dus vermeerdert met eene zachte drukking van hem, die het werktuig bestuurt, de Hefboomen naar beneden doet gaan, alzoo de Kuip doet ryzen, de As der Kuip van e tot in E verplaatst, en dus, omdat de As der Kuip, wanneer die vol is, beneden het middenpunt van zwaarte geplaatst is, aan de Kuip gelegenheid geeft, om voorover te kantelen en des haren inhoud te ontlasten. Om nu te beletten, dat de Kuip niet achterover sla, dient het Houten Blok I, welk aan de Schragen is vastgemaakt en daardoor het middel tot bestuur aan de hand geeft.

Dan, daar de eigen zwaarte der Kuip oorzaak zoude kunnen zyn, dat het kantelen derzelve te snel geschiedde, of dat dezelve te ver oversloeg, en daer door eene storting veroorzaakte, zoo heeft men ook op een bestuur moeten bedacht zyn, ten einde die naar welgevalen voorover te laten schieten of op te halen. Dit geschiedt nu door eenen Takel van slechts twee Katrollen K en L, waarvan ééne aan den Zolder der Luots is vastgemaakt, terwyl de andere in het Yzeren Oor der Kuip wordt vastgehecht.

Op deze wyze besturen twee Mannen zeer gemakkelijk eene Kuip met heete Spyze ter zwaarte van ruim 550 ff ; terwyl de

de een de Hefboomen op den grond legt, en de ander het touw der Katrollen vast houdt en genoegzaam laat schieten, om de Kuip in dien stand te brengen, als zy in Fig. 3 wordt afgebeeld, terwyl nog eene blikken Tuit, vóór op de Kuip geplaatst, het nederdraipen der Spys langs de Kuip belet. Op deze wyze geschiedt de overstorting in een kleinder Var of Ralie M en de Uitdeeling wordt zeer gemakkelyk bewerkstelligd; daar het Blok I een geschikt steunpunt aan de Kuip verleent, om haar op te ligten, ten einde dezelve tot op den bodem toe te ledigen,

BEÏORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN,
IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

UTRECHT by *Wild en Altheer*. HIERONYMI DE BOSCH. *Observationes et notae in Anthologiam Graecam. Quibus accedunt Cl. Salmasii notae ineditae*. 1810. Groot 4°. (*).

Naauwelyks had zich de Recensent in de tegenwoordige tydsomstandigheden met de voortzetting van dit werk durven vleijen. Doch juist daarom was zy hem des te aangenaamer, en met genoegen ziet hy zich hier in die tyden der zoo schoon bloeiende Grieksche literatuur terug geplaatst, toen de Grieksche Anthologie een geliefkoosd onderwerp der letterkundige Studie was. Gelukkig deden zich in dit vak geene onteeren, de Mededingers op. De beide edele mannen, DE BOSCH en JACOBS, behandelden elkanderen wederzyds ter goeder trouw en openhartig; zy deelden zich onderling de hulpmiddelen mede, welke ieder in handen had, zy eerden elkanderen en werden geëerd. — In het tegenwoordig vierde deel vindt men het begin van den Critischen Apparat, waarmede de Heer DE BOSCH zyne uitgave heeft willen verryken. Het bevat de verschillende lezingen, de verbeteringen van bedorven of verdachte plaatsen, en de ophelderingen. Ook het geen de Heer JACOBS verbeterd, opgehelderd en als gissing voorgedragen heeft, is door den Heer DE BOSCH zonder vooringenomenheid en met achting overgenomen, zoo dikwyls hy meende hetzelve te moeten billyken. Men vindt hier echter niet alleen *Varianten*, *Conjecturen* en ophelderingen van woorden; ook op de verklaring en opheldering der zaken en des inhouds meende

de

(*) De Inzender dezer beoordeeling meende ook daarom vooral door deze vertaling zyne landgenooten te verpligten, daar hem gebleken is, dat het oorspronkelyke uit de pen van den beroemden HEYNE gevloemd is.

de de Heer DE BOSCH vooral te moeten letten, ja somtyds geeft hem zyn onderwerp wel eens aanleiding tot uitstappen, gelyk wy daarvan op pag. 139 e. v. een voorbeeld aantreffen in de uitwdding over de PISONES, aan welken HORATIUS gewoonlyk gezegd wordt zyn gedicht *de arte poetica* geschreven te hebben, en over den geheelen aanleg geest en doel van dat gedicht. — Men moet zich echter ten aanzien van het werk des Heeren DE BOSCH en JACOBS altyd herinneren, dat de schoone Latynsche overzetting der *Anthologie* van PLANUDES door GROTIUS in den beginne de hoofdbedoeling van den eersten was, terwyl daarentegen de Heer JACOBS zich alleen de grieksche Anthologie zelve, en hare bearbeiding ten doel stelde, en men moet het ook aan deze groote liefde voor den onsterfelyken GROTIUS toeschryven, dat de Heer DE BOSCH het begin zynor *Observationes* (bl. 129—171.) met ophelderingen van de *Prolegomena* van GROTIUS maakt, in welke by eene menigte belangryke aanmerkingen en byzonderheden heeft ingeweven. De aanmerkingen over de Anthologie zelve loopen in dit deel over de eerste twee boeken der *Planudische* verzameling, en dus over het eerste deel van dit werk. Hier achter zyn nog eenige *Addenda* et *Emendanda* gevoegd, en overal is opgave der verschillende lezingen, Critiek, en opheldering zoo wel van taal als van inhoud en zaken met elkanderen vereenigd. Onderhoudend en leerzaam voor jongere lezers zyn ook vooral de verzamelingen en vergelykingen van Dichtkundige beelden, schilderungen en uitdrukkingen waarmede verschillende, ook Latynsche Dichters, dezelfde of gelyksoortige onderwerpen hebben voorgesteld.

Veel opmerking verdient ook vooral de opdracht van dit deel aan den geleerden Amsterdamschen Hoogleeraar D. J. VAN LENNEP, als waarin de Heer DE BOSCH de aanleiding tot de uitgave van dit belangryk werk doet kennen, en tegelyk eenige andere byzonderheden aanroert, welke ook Rec. niet met stilzwygen kan voorbygaan. — Hoogachting voor de nagedachtenis van GROTIUS wakte het denkbeeld op, om, naar het voorbeeld van zyn *Florilegium* en zyne *excerpta e Tragicis et Comicis*, ook de nog ongedrukte latynsche vertaling der Anthologie in het licht te doen verschynen. Als kweekeling van BURMANNUS Secundus, had DE BOSCH op eenen reeds meer gevorderden leeftijd ook aan hem de opwekking van den lust tot de Latynsche Dichtkunde te danken, welke wy by ons zoo zeer verwaarloosd wordt. *Qua in re*, zegt hy: *inprimis commendare debeo Poësis Latinae cultum, quam non eo, quo par est, honore hodie venerantur quidam viri clarissimi, plano non reputantes, quanta in ea ad omnes artes et scientias amplectendas et illustrandas sit vis et efficacia*, en hierby haalt hy ook nog deze Verzen van VALCHENAAR aan:

deni

dent primos versibus annos,

Maconiumque bibant felici pectore fontem!

Ook by ons in Duitschland is deze aanmerking gewigtig, en, terwyl vele Scholen door de verwarde opeenstapeling van allerhande soort van onderwijs, de kweekelingen voor de Akademische lessen niet zoo zeer voorbereiden, als bederven; levert alleen de Saxische School, met eenige weinige andere, nog studerende, die men tot de clasfische studien bepaald heeft. Doch onder deze vindt men ook altyd, dat vooral zy de gefchnikfte kweekelingen voor de wetenschappen zyn, die zich tot oefeningen en proeven in het maken van Latynfche en Griekfche Verzen hebben laten opwekken. Schoon het van zelf spreekt, dat niet ieder even zeer tot Dichter gemaakt is, en ook niet tegen wil en aanzeg daartoe moet aangezet worden, daar het zeker niet wenschelyk zoude zyn, dat wy nog meer, dan dit thans gefchiedt, met vebrekkige verzenmakers gezegend werden... — Doch wy moeten tot ons werk en deszelfs fchryver terug keeren. — Na het eindigen dan van zyne Akademifche loopbaan, werd de Heer DE BOSCH in andere betrekkingen geplaatst, doch juist daarom verdient hy des te meer achting, dat hy zich evenwel van de uitvoering eens ontwerps, als het tegenwoordige is niet liet affchrikken. Onnoodig komt het ons voor, dat hy zich vervolgens over het gebruik van sommige lidwoorden, over welke getwist wordt, verdedigt. — Langer dan 25 jaren heeft hy zich met de Anthologie bezig gehouden, en aan deze vyfentwintig jarige beoefening der oude letteren moet men zeker ook die humaniteit toefchryven, welke de Heer DE BOSCH in zyn geheel werk nimmer uit het oog verloren heeft, welke hy in zynen vriend VAN LENNEP en deszelfs vader zoo regelmatig pryst, en welke zeker zonderling by de zwargallige pedante bitterheid van eenen SALMASIUS tegen GROTIUS afsteekt.

Om duidelyk te maken, wat men in deze uitgave der *Anthologie* te wachten hebbe, heeft de Heer DE BOSCH ook hier weder aan de eerfte aankondiging zyns werks van het jaar 1793 eene plaats gegeven, terwyl eindelyk een brief van den grooten RUHNKENIUS over dit werk, met eenige aantekeningen van den Heer DE BOSCH en de voorrede, door den Heer JACOBS voor zyne uitgave der Anthologie geplaatst, en in een' liberalen geest gefchreven, dit voorwerk befluiten.

Voor de aanmerkingen van den Heer DE BOSCH vindt men hier echter nog een belangryk letterkundig gefchrift, de aantekeningen namelyk van SALMASIUS op de *Anthologie*, fchoon wy toefstemmen, dat dit ftuk alleen voor die genen iets aanlokkends heeft, welke zich in het byzonder aan de Critiek der Anthologie toewyden.

Wy befluiten eindelyk dit verflag met den hartelyken wensch, dat

dat de verdienstelyke Dr. Bosch ook nog het vyfde deel van dit werk zal mogen ter uitgave bezorgen, waarin de aanmerkingen op de overige boeken der Anthologie, de *Indices*, waarmede Grotius zyne uitgave verryken wilde, en waarby de Heer de Bosch ook nog eenen belangryken *Index* van alle Grieksche woorden, van welk sommige in de tot nu toe voorhanden woordenboeken geheel ontbreken, voegen zal, moeten vervat zyn. De verzekering ten minste, dat ook dit deel reeds geheel voor de drukpers gereed ligt, schynt ons op de vervulling van dezen wensch eenige hoop te geven; terwijl eindelyk de volledige verschyning van dit werk door het berigt wordt gewaarborgd, dat, by een onverhoopt vroeger overlyden, de verdere bezorging aan den Hooggeleeraar van LEWNEP is opgedragen.

Gott. Gel. Anzeigen. 1810. St. 104. v. d. 30 Jun.

Brieven, geschreven op eene wandeling door een gedeelte van Duitschland en Holland, in den Zomer van 1809. Eerste deel. Met platen. Te Groningen, by W. Wouters en R. J. Schierbeek 1809.

In den Zomer van 1809 deden vyf jonge Geleerden uit Groningen eene Reis te voet naar Duitschland: Th. van SWINDEN, B. H. LULOFFS, W. H. CRULL, B. H. STERLINGA KUYPER en J. J. MODDERMAN. Van den eersten is reeds in onze *Anzeigen* 1809 S. 1320 met lof gewag gemaakt. Dewyl het Reizen te voet te Groningen vry ongewoon schynt, zoo werden zy, na hunne terugkomst van zoo vele nieuwsgierigen gevraagd, wat hun zoo al ontmoet was, dat zy besloten een in brieven afgedeeld berigt van deze hunne Reis te laten drukken. Daarom moet men het dus niet kwalijk nemen, dat hier vele kleinigheden voorkomen, die immers voor vrienden van de Reizigers aangenaam hebben kunnen zyn. De reis ging over *Munster, Paderborn, Casfel, Göttingen*. De reis van hier naar den *Hartz* en de terugreis zal den inhoud van het tweede Deel uitmaken. Alles, wat zy gezien hebben, is slechts kortelyk aangestipt; echter vindt men 'er eene naauwkeurige beschryving van de Kweekschool voor School-Onderwyzers, welke in het jaar 1779, te *Casfel*, door den Landgraaf FREDERIK gesticht is. Ook het berigt over onze Hoogschool is uitvoerig, en het geen over haar en over de onvergetelyke verdiensten van den zaligen von MÜNCHHAUSEN gezegd wordt, draagt blyken van een meer dan gemeen oordeel. Ook wy herinneren ons met genoegen het bezoek van deze jonge Geleerden, van welke echter de laatstgenoemde reeds overleden is. Te *Hof-Geismar* werden de Reizigers voor Haarkoopers aangezien, dewyl daar van tyd tot tyd Hollanders komen, om haar op te koopen; maar schielyk werden

den zy voor Studenten erkend. De op den titel vermelde platen zullen met het tweede Deel volgen.

Gott. Gelehrt. Anzeigen 1810. St. 61. v. d. 26 April.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 20 van Oogstm. 1810, in Amsterdarn:

Aandeelen by Hope & Comp.		<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C.	24 ½ 25
enz.	98½ 99½	dito dito nieuwe.	21 ½ 21
<i>Rusland</i> 5 prCt.	60 60½	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	91½ 92½
<i>Zweden</i> 5 prCt.	51½ 52½	<i>Engeland</i> . Annuiteit. 3 pCt. niet gen.	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. niet gen.		<i>Frankryk</i> Geconfolld. renten	
dito Leen en Wistfelb. 4 prCt. dito.		5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt. dito.		Dito Cert. by K. & V.	75½ 76½
<i>Ketzer van Oostenryk</i> 5 prCt. 29½ 33			zond. Coup.
dito 4½ prCt.	25½ 26	Wisfelcours.	
dito 4 prCt.	25½ 27	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56½
Nationale Schuldbrieven a 3		dito Domeinen. 4 prCt.	niet gen.
prCt.	11½ 12½	dito Vrywillig a 5 pCt.	18½ 19½
dito a 2½ prCt.	13 13½	Kon. Negot. van 1807. 6 pCt.	
Loosrenten uit de heffing van		met oploop. premie by Af.	
98 a 3½ prCt.	13 13½	loof.	31½ 32½
Dito uit de heffing van		Rescriptien Loosb. na den	
1800. a 3 prCt.	11½ 12½	Vrede.	16 16½
dito 1801. a 3½ prCt.	13 13½	Agio van de Bank.	98½

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 129; en te *Haarlem* 10, onder welke laatsten 1 beneden de 12 Jaren en 1 Militair.

VOORBEELDEN VAN HOOGEN OUDERDOM.

NYMEGEN, den 31sten van Hooimaand. Eergisteren overleed alhier in den hoogen ouderdom van 100 jaren, 6 maanden en 28 dagen, CHRISTYN KÖGGELAAR, geboren van Emmerik: zy werd sedert eene reeks van jaren gealimenterd,

teerd, en heeft tot hare laatste oogenblikken alle hare vermogens behouden.

DYON, den 6den van Oogstmaand. Alhier is, heeden, een grysaard overleden, in den ouderdom van 103 jaren. Hy was een Metselaar. FRANÇOIS FOURNÉRON genaamd. Hy had den Oorlog in *Vlaanderen* bygewoond, en verhaalde dikwerf de inneming van *Bergen-op-Zoom* met alle de omstandigheden. Hy is driemaal getrouwd geweest, en heeft by alle zyne Vrouwen Kinderen verwekt. By zyne Begrafenis was 'er een-ander man tegenwoordig, die in het 105de jaar zyns ouderdoms was.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1840. Oogst- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
15	{ 29. 6½ 29. 6 29. 5½	{ 63 62 57	{ Z. O. Z. Z. W. Z. W.	omtrent betrokken; namiddag en avonds regen.
16	{ 29. 4½ 29. 4½ 29. 5½	{ 58 63½ 57	{ Z. W. — Z. Z. O.	bewolkt; buijg.
17	{ 29. 7½ 29. 9 30. 4	{ 56 60 57½	{ W. N. W. — —	bewolkt; een weinig buijg.
18	{ 30. 1½ 30. 2½ 30. 2½	{ 59½ 65 59½	{ W. N. W. N. W. —	bewolkt.
19	{ 30. 2 30. 2 30. 2	{ 55 65 53	{ Z. W. — N. W.	voormiddag bewolkt, namiddag regen; 's avonds bewolkt.
20	{ 30. 2½ 30. 2½ 30. 2½	{ 61 69 54	{ W. N. W. — W.	bewolkt; omtrent helder.
21	{ 30. 4½ 30. 2½ 30. 2	{ 61 69 57½	{ W. — —	omtrent helder.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E K O N S T. E N L E T T E R - B O D E , V O O R H E T J A A R 1 8 1 0 .

N°. 35. *Vrydag den 31sten van Oogstmaand.*

B E R I G T E N .

PETERSBURG. De Hoogleeraar SABLowsky heeft eene Geographie en Statistiek van het Russisch Ryk, in de Russische taal, uitgegeven, welke zeer uitvoerig en veel bevattende is.

AUGSBURG, *den 26sten van Hooimaand.* Terwyl men in Frankryk de Suiker uit het Indisch Suikerriet, door de Siroop en de Suiker uit Druiven poogt te doen vervangen, heeft men te Weenen een begin gemaakt, om uit het Sap van den Ahornboom, Suiker te bereiden. In verscheidene Deelen der Oostenryksche Monarchie, heeft men met dit Sap, reeds vry groote Proeven genomen, welke omtrent den goeden uitslag van deze zaak, geenen den minsten twyfel overig laat. De onderscheidene soorten van Ahornboomen, welker Sap tot het maken van Suiker gebruikt kan worden, zyn in de Boschen van Oostenryk vry algemeen; in Hongarye en zelfs in Moravie vindt men geheele Wouden van dezelve. De Prins van *Auersperg* doet thans op zyne Goederen in Bohemen, alwaar men gedurende enige jaren reeds Suiker uit dit Sap bereidede, waar door men uit de aldaar aanwezig zynde Boomen, jaarlyks 3 à 400 Centenaren Suiker gewonnen heeft,

II. DEEL. I

heeft, een Suikerhuis bouwen, het welk 30,000 Fr. zal kosten. Op de Landgoederen van dien Prins, is eene nieuwe Plantagie van meer dan een Millioen Ahornboomen, aangelegd. Dit goede voorbeeld zal weldra door andere vermogende Bezitters van Landgoederen gevolgd worden, waar door het zeer mogelyk is, dat men spoedig meer Inlandsche Suiker zal bekomen, dan men noodig heeft (*).

PARYS. Den 28ten van Bloemaand overleed alhier de Hr. URBAIN DOMERGUE, Lid van de Klasse der Fransche Taal- en Letterkunde van het Instituut en Schryver van verscheide goede Werken over de Spraakkunst. By zyne begrafenis is een groot aantal Leden van het Instituut tegenwoordig geweest. By deze gelegenheid hield de Graaf DARU eene Redevoering, waarin hy aan de werken en werkzaamheden van dezen bekwamen Taalkundigen herdacht, welke hem regt op de achting van het publiek en op de droefheid zyner Kunstbroederen by dit verlies geven.

PARYS, den 15den van Oogstmaand. Heden is de Kolom, ter eere van de Grootte Armee opgericht, ontdekt, en door een menigte nieuwsgierigen bezigtigd geworden. Deze Kolom, die draaijende tot aan den top gaat, is geheel van Metaal en met tweehonderdzesenzeventig Platen versierd, die aan elkander verbonden zyn, en de groote daden voorstellen van onze helden en van het Opperhoofd, die hen zoo dikwerf tot de overwinning geleidde. Boven op den top van deze prachtige Kolom is eene vierkante fraai vergulde Balustrade, op welke, op een half rond met gouden Sterren bezaaid, het Beeld van Zyne Majesteit den Keizer en Koning geplaatst is, verbeeldende te leunen op zyn' Degen, en in de linkerhand een' Aardkloot houdende, waar boven zich het Beeld der Overwinning verheft. Dit

(*) Zie wegens dit surrogaat van het Indisch Suikerriet den Alg. Konst- en Letter-Bode Dl. VI. bl. 70. en Dl. IX. bl. 59, bl. 68, bl. 87, in welk laatste de wyze van bereiding der Ahornsuiker omstandig wordt opgegeven. Zie ook wegens proeven, hier mede in Zwitserland genomen, Alg. Konst- en Letter-Bode voor 1808. Iste Dl. bl. 302.

Dit Gedenkteeken is onder het opzigt van den Heer DENON gemaakt, en wel van de veroverde Kanonnen; wegende het Metaal, tot hetzelfde gebezigd, boven de 360.000 ponden.

Dien zelfden dag is ook het Standbeeld van den Generaal DESAIX, op de Place des Victoires, ontdekt. Dit Gedenkteeken is, met het Beeld van den Generaal medegerekend, 40 voeten hoog. Het Voetstuk, van fraai wit Marmer, is 12 voeten in het vierkant, en deszelfs fondamenten 24 voeten groot. Het Beeld van den Generaal is van 16 voeten, en uit Brons gebeeldhouwd. Hy strekt zyn' arm naar het Oosten uit, en zyne regterhand steunt op het gevest van zyne sabel. Zyn hoofd is met lauweren omkransd.

PARYS, den 19den van Oogstmaand. De Letteren en het openbaar Onderwys hebben den Heer LUCE DE LANCIVAL verloren, die, schoon nog jong, reeds eene lange en nuttige loopbaan betreden heeft. Deze achtlingwaardige Hoogleeraar, wien de Letterkunde verscheide voortreffelyke voorbrengtielen en het Fransch Tooneel het schoone Treurspel *de dood van Hector* verschuldigd is, is eergisteren, den 17den, aan de gevolgen eener langdurige en smartelyke ziekte overleden, weinige uren na dat, waarin by de plechtige uitdeeling der Pryzen van de Universiteit, Z. E. de Grootmeester zyn leedwezen betuigd had, van hem niet persoonlijk te kunnen bekroonen, als Schryver van de beste Latynsche Redevoering over het Huwelyk van H. H. M. M.

Het Museum der Natuurlyke Historie werd met een Visch, die 25 voeten lang is, vermeerderd; dezelve behoort tot het geslacht der Zeehonden; de Natuurkenners noemen hem *Squalus Maximus*. Den 7den van Slagtm aand des jaars 1808 is hy dicht by Dieppe gevangen. Deze Visch woog toen, zegt men, 12,000 ponden; de Visschers bekwamen 'er 675 ponden traan van.

Deze soort voedt zich met kleine Visschen; by deszelfs opzetting heeft men zich hiervan overtuigd, daar 'er meer dan twee tonnen met dezelve uit zyn ligchaam kwamen. Voor als nog heeft men denzelven in de zaal der Vogelen eene plaats gegeven; na dat hy in een' meer geschikt vorm gebragt zal zyn, zal men denzel-

zelven in eene andere zaal, naby zyne geslachtgenooten, plaatsen. — Het gebouw der Galeryen van het Museum, wordt, gelyk bekend is, aan de Noordzyde een derde vergroot, waar door men vier groote zalen verkrygen zal. De twee bovenste zalen zyn byna voltooid en zullen met nieuwe zoogende dieren en vogelen bezet worden,

DORDRECHT, den 21sten van Oogstmaand. Ons Genootschap *Pictura* was sedert twee jaren verhinderd geweest, om deszelfs Kweekelingen tot het dingen naar *Eerepryzen* uittenoodigen. Dan zulks dit jaar wederom geschied zynde, hebben zes *Teekenaars naar het leven* zich in dit strydperk allen zeer loffelyk gekweten. Onder dezen is aan den Heer G. A. SCHMIDT, met algemeene stemmen der Directie, *de eerste*, en aan den Heer BARTH. BONKET, die zynen voortreiver wel kort op den voet gevolgd was, *de tweede* zilveren Medaille toegewezen.

Deze Pryzen zyn, naar gewoonte, op gisteren, den 20sten, de geboortedag van den Heer Insteller, in eene daartoe tegen den avond by elkanderen genoodigde byeenkomst van alle de Leden, in derzelver gewoon vergader-vertrek, aan de overwinnaars, na korte, maar ter zake dienende aanspraken, overhandigd, door den Heer ABRAHAM VAN STRY, als Voorzitter van de Directie. Ook werd een Getuigschrift, van aanmerkelyke verdienstelykheid, in dit strydperk aan den dag gelegd door den Heer A. GILTAY, by wyze van *accessit* aan denzelven toegereikt, en met dankerkentenis aangenomen.

Het Portrait van den Heer Mr. PIETER VAN DEN SANTHEUVEL, Heer van Driel, Oud-Burgemeester, mitsgaders Ontvanger van 's Lands gemeene middelen te Dordrecht, uit wiens Legaat deze Eerepenningen verstrekt worden, 't welk, volgens zyn Wel-Edel-Geb. uitersten wille, by het overlyden der Vrouwe-Weduwe, aan dit Genootschap moest worden aangeboden, is mede op dezen dag, ter zyner gedachtenis, alhier aan den wand geplaatst.

DE ROEM DER HOLLANDERS.

Eene Geschiedkundige proeve over de vindingrykheid der Hollanders en over hunne voornameste Uitvindingen en Ontdekkingen.

(Naar het Hoogduitsch van Prof. C. F. HAUG.)

Tegen geen Volk in Europa is men meer algemeen ingenomen, over geen Volk velt de grootste hoop een strenger oordeel, en voor geen is de ondankbaarheid van vreemde Natien meer knellende, dan voor het Nederlandsche Volk. Schryvers, reizende Liefhebbers, Vorsten, Ministers en byzondere personen, zelfs Land-, Aardryks- en algemeene Historieschryvers, hebben dikwyls den Hollander, zoo wel van den zedelyken als verstandelyken en letterkundigen kant, met onverbiddelyke hardheid, onder het Aambeeld gelegd van hunne ongemakkelyke luimen of gaande gemaakte gevoeligheid, en hen met ronde woorden, zoo al niet een der vyf zintuigen, maar al te dikwerf *geest* en *hart*, waar gevoel en vlug vernuft ontzegd.

Fransche en Duitse Dichters schynen dikwyls met elkander afgesproken te hebben, om deze voorzeker achtungwaardige Natie met verontwaardiging te behandelen, en op zyn best van de Hollanders te spreken, alleen om hen — te bespotten, en hunne deugden den naam van zwakheden, hunne zwakheden die van ondeugden te geven. Vele — zeer vele Reisbeschryvers, schoon zy ook slechts vlugtig dit land eenig nader bezien waardig keurden, lieten geene gelegenheid voorbygaan, om de min gunstige zyden van dit Volk zoo potlig of boosaardig als mogelyk voortestellen, en het goede, het loffelyke, het schitterende, of over het hoofd te zien, of althans te verzwigen. Slechts weinige waren in staat (en zelfs deze weinige *wilden* niet alle) de wetenschappelyke kennis, de genie voor kunst, den yver en de diepdoordringende inzigten van deze zoo zeer miskende Natie, naar verdienste op prys te stellen en buitenlands bekend te maken.

Maar het is hier, hoe gemakkelyk het zou vallen, myn oogmerk niet, van den *Zedelyken* kant de eere der Hollanders tegens zoo vele herhaalde onverdiende aanvallen te verdedigen. De *Geschiedenis*, die niet omgekochte Lofredenaressen van dit Volk, de dagelyksche ondervinding, en een volkomen onpartydig oordeel zullen ieder verstandig man van zelis teregt overtuigen, dat de Hollander, niet meer of minder dan andere Natien, een onbedorven zedelyk karakter en zedelyk gevoel voor het schoone, ware en goede bezit, en dat enkele gebeurtenissen, by voorbeeld, de moord der ongelukkige gebroeders DE WITT, de barbaarschheid van eenige matrozen en de wreedheden van enkele Hollandsche planters, even weinig op de gansche Natie toepasselyk zyn, als de Parysche bruiloft en de gruwelen der Terroristen op het Fransche Volk. Ook hebben de Spanjaarden en Portugezen ten allen tyde, in wreedheid tegen de slaven, hun de loef afgestoken.

Maar ik bedoel hier alleen de eer der Hollanders van de Verstandelyke en Letterkundige zyde, in het vak van algemeene wetenschappelyke Kundigheden en der schoone Kunsten, maar vooral ten opzichte van hunne *vindingrykheid* en hunne gewigtige uitvindingen en ontdekkingen van allerlei aard. Engelsche, Fransche en ook Duitsche Schryvers, gaan met onverantwoordelyke strengheid op de Hollanders los, en schelden hun zonder onderzoek, voor *geest- en gevoelloos*, lomp en dom! ja nog meer! de Schryvers der *Universal History*, een achterswaardig Genootschap van (voorgewende onpartydige) Geschiedschryvers, vinden geene uitdrukking te hard, welke de geest- en hersenlooze (*phlegmatic, uninventive*) Hollanders niet dubbeld verdiend hebben. Wie kent niet de schoone verdediging der Hollandsche Natie, tegen deze zoo ongerymde als vyandige beschuldigingen, door den beroemden ENGELBERTS (*)? De nog levende verdienstelyke Hoogleraar VAN HAMELSVELD, te Amsterdam, heeft in zyne Beschryving van den zedelyken toestand van het Nederlandsche Volk op het einde van de achttiende Eeuw, ook van deze beschuldigingen melding gemaakt

(*) Verdediging van de Eer der Hollandsche Natie 8°. 1776. door ENGELBERTS, Bedienaar des H. Evang. te Hoorn.

maakt en dezelve afgeweerd, zonder evenwel zyne anders zoo voortreffelyke pen tot wederlegging derzelve door sprekende en beslissende bewyzen, in het vak der Wetenschappen en Kunsten, uit de Geschiedenis, te gebruiken. Ook ENGELBERTS verdedigde de Hollanders alleen van de *zedelyke* zyde en haalt geenzyds zoo vele schitterende bewyzen uit de Geschiedenis der Geleerdheid en schoone Kunsten, voor de groote Letterkundige verdiensten, de waarde van den geest en de genie der Hollanders, aan.

Het geen de werkzame en talentryke LE FRANÇO VAN BERKHEY (†) en de edele en yverige MARTINET (§) (in leven Predikant te Zutphen) in hunne lofwaardige Werken, ter eere der Hollanders, schreven, was helaas! grootendeels slechts voor den kleinen werkkring berekend, die tot hier voor de Hollandsche taal openstond, en het minste werd in andere landen bekend. VOLTAIRE zelfs, schoon hy, uit een geschiedkundig oogpunt, de Nederlandsche Natie verheft, geeft echter dezelve dikwerf ten prooi van de bytendste spot zyner luim, van zyn vernuft en zelfs dikwyls van kinderachtige wraakzucht.

Hadden echter ten minste de trotsche Britten bedacht, dat reeds in het jaar 1368 de Koning van Engeland drie Kunstenaars uit Delft komen liet, om Uurwerken in zyn Ryk te vervaardigen, — dat in het jaar 1662 de Hollander FROMANTIL de eerste Pendule in Engeland maakte, — dat zoo vele groote Hollandsche Schilder-Geniën door de Britten naar Engeland gelokt werden; en de schoonste Hollandsche Schilderyen de Engelsche Kabinetten versieren, — dat zoo menig groote Hollandsche Sterrekundige en Natuuronderzoeker Lid hunner Maatschappyyen was, en dat de Koninklyke Societeit te Londen den beroemden LEEUWENHOEK niet ontberen kon, om hare ontdekkingen in de Natuur- en Sterrekunde te volmaken.

Eene Natie, die met voorbeeldeloos geduld en met eene door onderdrukking en ongelukken moediger geworden geest, tusschen de 70 en 80 jaren lang voor vryheid en onafhankelykheid streed; welke met onbegrypelyke standvastigheid aan de stiefmoederlyke natuur

(†) Nat. Hist. van Holland, Deel I.

(§) Vaderl. Hist. verk. 3°. 1791.

tuur een land outwong; die door de roemrykste voorbeelden van heldenmoed en tegenwoordigheid van geest de oogen der gansche wereld tot zich trok; eene Natie, die, oorspronkelyk op eene kleine moerasfige streek lands bepaald, in alle Werelddeelen zich door Handel en Zeevaart vestigde; — eene Natie eindelyk, die onder hare Zeehelden eenen TROMP, DE RUYTER, WASSENAAR en VAN GALEN; onder hare beroemdste Geneesheeren eenen BOERHAVE, RUYSCH, VAN SWIETEN en CAMPER; onder hare algemeene Geniën eenen GROTIUS en ERASMUS, eenen VOSSIUS en GRONOVIVS; onder hare talryke Geleerden en Natuuronderzoekeren eenen 's GRAVESANDE, MUSSCHENBROEK, SWAMMERDAM, LEEUWENHOEK, NIEUWENTYD, NIEUWLAND enz.; onder hare Dichters eenen VONDEL, POOT, VAN WINTER enz., tellen mogt, behoeft inderdaad geenen verdediger van haren wetenschappelyken roem en van hare werkzame grootheid.

Maar dat de Hollanders ook *geest- en vindingryk* zyn, dat zy ongemeen nuttige ontdekkingen en uitvindingen van allerhande soort gedaan hebben, en dat wy zonder deze Leermeesters (die alleen mischien voor de Duitschers in dit opzigt moeten onderdoen) niet alleen in de Scheepvaart en Koophandel, maar ook in vele vakken der Letterkunde en Kunsten nog verre ten achteren zouden zyn, zou menig, zelfs onbevooroordeelde, zonder bewyzen, bezwaarlyk gelooven willen.

(Het vervolg hierna).

BOEKBERIGTEN UIT ENGELAND.

Men verspreidt het Prospektus van een Werk, waar aan deszelfs Schryver, de Heer ALEXANDER WALKER, den titel van *Archiven van alle Wetenschappen* geeft. Zyn oogmerk is niet minder, dan daar in te plaatsen, al het geen de onderscheide Dagbladen bevatten; alle Werken, die iets belangryks behelzen, en alle vorderingen, welke de Wetenschappen in Engeland en in alle andere wereldstreken maken, te vermelden. De Schryver is voornemens daarin van alle hedendaagsche ontdekkingen te spreken, elk hare plaats en waarde aan te wyzen, en den invloed aan te toonen, welken zy

zy op de vorderingen van het gedeelte der Wetenschap, waar toe zy betrekking heeft, kan hebben, en de toepassing welke men van dezelve op de kunsten maken kan.

De Hr. STACE vervolgt zyne verzameling van oorspronkelijke Anecdoten betrekkelyk CROMWEL. 'Er zyn 'er zeer wetenswaardige en zelfs belangryke voor de Geschiedenis onder.

'Er is in het licht gekomen of moet weldra verschynen, eene volkomen Geschiedenis van het Paard, van den Schryver der *Rural Sports* (Uitspanningen van het Buitenleven). Hy handelt hierin over de wyze, om de Rasfen te verbeteren, de Paarden optevoeden, en hen volgens hunne verschillende bestemming, te dresferen, als, om te trekken, te arbeiden, voor de jacht, als ryd- of koetspaard enz. Dit Werk is met Anecdoten verrykt, en van eene lyst der verschillende ziekten of toevallen, waaraan deze dieren onderworpen zyn, met middelen, om dezelve te voorkomen of te genezen.

De Hr. SONTHEY vervolgt, over de Geschiedenis van Portugal, een Werk, waar mede hy zich sinds acht jaren bezig houdt. Hy heeft deze Geschiedenis in drie afdeelingen verdeeld. De eerste heeft ten onderwerpe, eigenlyk gezegd Portugal; de tweede, Portugeesch Asia; en de derde, Brasilië. Ieder dezer afdeelingen maakt op zich zelf een kompleet Werk uit. Hoewel volgens de tydrekenskundige orde, het geen Portugal betreft, de laatste plaats beslaan moet, heeft de Heer SONTHEY, in aanmerking nemende, dat de tegenwoordige omstandigheden een byzonder belangneming in dit land inboezemen, welke de algemeene nieuwsgierigheid opwekt, besluten deze afdeeling van zyn Werk terstond ter perse te doen gaan.

Men verwacht zeer binnen kort de verschyning van een Reis naar het Koningryk *Nypal*, waarin men belangryke byzonderheden over de Aardryks- en Plaatsbeschryving van dit Land vinden zal, dat tot hiertoe onbekend was en op de kaarten een open vak overliet, dat men niet kon aanvullen. De tekst is opgemaakt uit aantekeningen gehouden gedurende het gezantschap, in 1793 door den Marquis CORNWALLIS, toen bestuurder van de Indische Compagnie aan het Hof van Câtmondû gezonden, en welke de Hr. KIRK PATRICK, met dit gezantschap belast, geschreven heeft. In vele opzigten beveelt zich dit werk het algemeen aan, zoo wat betreft de schoonheid van het Land en deszelfs gebruiken, als de gezondheid van de luchtstreek, de verscheidenheid en waarde der Inlandsche voortbrengfels, het karakter der Inwoners enz. Het bestaat in één Deel, in 4°. versierd met Kaarten en vele Platen van de graveernaald van A. W. DEVIS, in hetzelfde formaat, op hetzelfde papier, met dezelfde letters en zorgvuldigheid gedrukt, als het gezantschap van SYMES naar Ava, dat van TURNER naar Tibet en de Reizen van Lord VALENTIA in Indie.

Het werk van den Rever. Doct. GRAVES over de geschiedenis en de ouden van Cleveland is afgedrukt.

De Hr. W. CHAPMAN kondigt een geschrift aan over de proeven, die tot hier genomen zyn, om het touwwerk te verbeteren en de duurzaamheid van hetzelfde te vermeederen. Hy heeft 'er eene Verhandeling bygevoegd over de middelen om de gevaren der Schepen te verminderen, die op hunne ankers ryden

Men verwacht zeer spoedig de uitgave van eene Geschiedenis der inlandfche Scheepvaart door Engeland en Wales, met byzonderheden wegens de kanalen en bevaarbare rivieren dezer beide landen. De Schryver daarvan is de Hr. ALLNUT van Henley. Het werk is van kaarten voorzien en bevat nog eene verhandeling over den Handel, die langs dezen weg gedreven wordt.

De beroemde Historiefchilder de Hr. ROBERT KERR PORTER is onlangs in Engeland aankomen en heeft 'er eene verzameling van Schilderyen medegebragt, welke de gebruiken en verschillende kostumen van Rusland en Zweden verbeelden. Hy is voornemens het dagverhaal zyner reize gemeen te maken, die hy in de verafgelegenste deelen van het Russisch Ryk gedaan heeft; dit zal, zegt men het beste werk zyn, dat men ooit over Rusland gehad heeft en eene der belangrijkste reizen, die sedert verscheide jaren het licht zagen.

Magaz Encyclop.

BEÛORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN, IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

Incerti auctoris, vulgo PINDARI THEBANI, Epitome Iliados Homericæ. E recensione et cum notis THEODORI VAN KOOTEN. Edidit et præfatus est, suasque animadversiones adjecit HENRICUS WEYTINGH, apud Campenses Gymnas. publ. Restor. 1809. 8°. 1—xvi. 330 pag. Amstelod. apud Hespe. (*)

Wy bekomen hier eene uitgave, welke reeds sedert veertig jaren verwacht werd. Eene reeks ongelukkige omstandigheden, welke de uitgever vermeldt, verhinderden de voltooiing en het afdrukken van dezelve, en de geleerde uitgever heeft zich eene regimatige aanspraak op onze dankbaarheid verworven, dat hy eindelyk bewerkt heeft, dat deze uitgave aan de vrienden van de geleerde beoefening der oude Letterkunde ter handen kwam. De Heer van KOOTEN, een leerling van JCH. SCHRADER had schoone hulpmiddelen byeengebragt; 'er waren ook reeds verscheide bladen gedrukt, welke de drukker, uit spyt, dat het werk, niet voltooid werd, vernietigde;

(*) Dit moet zyn: *Lugd. Bat. et Amstelod. Typis Luchtmannianis et Holstropianis.*

de; waarop de Hr. VAN MEDENBACH WAKKER, Rector van het Zwolsche Gymnasium den ganschen toefstel aanvaardde; daar hy zich echter daarna naar de Kaap begeven had, droeg de Hr. RAMBONNET, een vriend van beiden, de uitgave aan den Hr. WEYTINGH op. Intusschen had VAN DER DUSSEN den *Prodromus novae Pindari Thebani editionis*. 1769, ANTON. DE ROOY in *specilegiis criticis* en andere Geleerden verbeteringen in het licht gegeven, en WERNSDORF in de *Poëtis Min.* Tom. IV. P. II. eene geheel nieuwe uitgave daargesteld en zynen zeer geleerden, maar, niet altyd natuurlyken en gemakkelijk te bevatten, Kritiek op denzelven aangewend. Verscheide andere geleerden hadden in hunne wysgeerige en oordeelkundige werken enkele verbeteringen van PINDARUS ingeweven; deze zoo wel als bydragen van eenige geleerde vrienden, hebben den Heer WEYTINGH zulk eenen ryken voorraad, ter uitrusting van zynen Auteur, verschaft, als ware hy 'er een uit de reeks der voornaamste Clasfische Romeinsche Schryvers. Hy is dan ook dadelyk als een Oud-Romeinsch Auteur beschouwd en behandeld, oordeelkundig met lezingen en verbeteringen, gissingen, ophelderingen der dichteryke uitdrukkingen, poëtische spellingen eensluitende plaatsen, en van al dat geen voorzien, dat by de uitgave van *Classici*, sedert de *Gronoviusfen*, *Grævius*, *Burmannen* enz., gewoonlyk gevonden wordt. Voor jonge Taalgeleerden, die in de schoone Taalkunde en de Dichterkritiek als leven, welke door de herinneringen van gelyke verzen, dichteryke beelden en zegwyzen, en door de vrye speling der verbeelding en van het vernuft, zoo aantrekkelijk is, zal dus deze *Thebaansche Pindarus* een heerlyk feest zyn, dat hun op velerleije wyze behagelyk, maar ook tot verdere goede vorming zeer dienstig zyn kan. Maar ook aan andere geleerden, die in deze beoefening wat verder zien en gaan, verschaft het een aangenaam onderhoud, de inspanning van syn geleerd, algemeen oordeelkundig vernuft en scherpzinnigheid waar te nemen, en vele gelukkige zinryke verbeteringen en gissingen aantetrefsen, waar van een gedeelte meer als verbeteringen van het oorspronkelyke te beschouwen zyn, en den Recensent aan eene reeds vroeger gemaakte opmerking herinnerden, dat dikwyls de *Critici* meer den Schryver zelve dan de schryffouten der Overschryvers verbeterd en zynen styl verfraaid hebben; want deze Schryver was zeker geestoude *Clasficus*, ook geen dichteryk genie, maar wel een gelukkige *Versificator*; hy was een der latere geleerden, die door lezen en navolgen van de oude Dichters, vooral van OVIDIUS, geheel in de Latynsche dichteryke taal doordrongen en daar in geheel te huis was, even als verscheide Latynsche Dichters in de middeleeuwen; even als eenige late Grieken in de oude schoone Grieksche dichteryke spraak;

spraak; en hoe vele nieuwe Latynsche Dichters hebben wy, die in de Latynsche versificatie en in het navolgen van oude Dichters meesters zyn! Van den leeftyd des Schryvers en den hem gegeven naam PINDARUS hebben wy geene geschiedkundige berigten, maar alleen gissingen. De naam PINDARUS is naar alle gedachten uit het min leesbaar schryven van een' anderen naam ontstaan, welken de Monnik, die hem afschreef, in eenen hem meer bekenden veranderde. WERNSDORF heeft hier by byzonder stilgestaan. De Hr. WEYTINGH brengt een vermoeden in het midden, dat, daar in een handschrift een paar verzen gevoegd zyn, waarin *trans pontum* staat, de Schryver in Engeland gewoond heeft, en een land- veelligt ook tydgenoot van JOSEPH ISCANUS, eenen Monnik, die in de elfde of twaalfde eeuw leefde, was (veeleer in de twaalfde of dertiende, daar hy aan THOMAS BALDUIN, Aartsbischop van Canterbury, die in 1191 overleed, zyn Gedicht *de Bello Trojano* toegewyd heeft. Hier komt nog by, dat zich in deze tyden door de Grieken de avontuurlyke yver verbreidde, om den Trojaanschen Oorlog op velerlei wyze op nieuw te bearbeiten; men denke aan DARES, DICTYS enz.). Daar wy den vorm en het kenschetsende der uitgave en van de bearbeiding des teksts en de aanmerkingen opgegeven hebben, zou het overtollig zyn, in een blad als het onze, byzondere bewyzen daar van en voorbeelden van verbeteringen en conjecturen, aantehalen. Alleen willen wy dit nog opmerken, dat ook, volgens de gebruikelijke manier, in het voorbygaan plaatsen uit Latynsche *Classici* verbeterd worden. Ook van deze soort troffen wy eenige gelukkige aan. Dat 'er plaatsen en verzen uit *Homerus* vergeleken worden, behoeft wel niet vermeld te worden. Maar de Grieksche tekst kon van den Versificator geen voordeel ontleenen, dewyl deze het verhaal slechts samengetrokken en niet woordelyk vertaald heeft. Men zou ook niet veel meer van hem hebben kunnen leeren, dan alleen, hoe hy de Grieksche woorden des Dichters verstaan had; en dan kon deze zyne taalkennis niet zoo uitgebreid zyn, dat wy 'er veel van konden leeren. Met dit alles, nemen wy den *Pseudo-Pindarus* zoo als hy is, en voor het geen hy zyn moge, is de uitgave met de bearbeiding een fraai geschenk voor de Letterkunde, ten minste merkte de Rec. een aantal syne gelukkige woordverbeteringen en conjecturen op; en hy, die de beide bearbeidingen, van WERNSDORF en van KOOTEN vergelykt, kan, vat hy het goed aan, verzekerd zyn, dat hy zich eene zeer nuttige bezigheid voorgenomen heeft.

Gott. Gelehrt. Anz. 1810 St. 78. 17 Mei.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 27 van Oogstm. 1810, in Amsterdam.

Aandeelen by Hope & Comp. enz.	99½ : 100	Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	26 : 27
Rusland 5 prCt.	60 : 60½	dito dito nieuwe.	23½ : 24½
Zweden 5 prCt.	56 : 57	Portugal, by Hope & C.	92 : 93
Denemarken, Toll. 4 prCt.	74 : 80	Engeland. Annuiteit. 1 prCt.	niet gen.
dito Leen en Wisfelb. 4 prCt.	niet gen.	Frankryk Geconsolid. renten	5 prCt.
dito Kroon 4 prCt.	dito.		niet gen.
Kelzer van Oostenryk 5 prCt.	29½ : 33	Dito Cert. by R. & V.	75½ : 76½
dito 4½ prCt.	25½ : 26		zond. Coup.
dito 4 prCt.	26 : 27	Wisfelcours.	
		Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56½

Nationale Schuldbrieven 13 prCt.	12 : 1½	dito Domeinen. 4 prCt.	35 : 36
dito 12½ prCt.	13 : 1½	dito Vrywillig 13 prCt.	19½ : 20
Losrenten uit de heffing van		Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
98 : 100 prCt.	13½ : 1½	met oploop. premie by Af-	
Dito uit de heffing van		losf.	32½ : 33½
1800. 13 prCt.	12 : 1½	Rescriptien Losb. na den	
dito 1801. 13½ prCt.	13½ : 1½	Vrede.	16 : 16½
		Bankgeld	99

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 99; en te *Haarlem* 9, onder welke laatsten 2 beneden de 12 Jaren.

VOORBEELDEN VAN HOOGEN OUDERDOM.

MARION DE LORME.

MARION DE LORME, die den 5den van Louwmaand 1741, in haar 135ste Jaar, te Parys, overleed, is in alle opzigten een der merkwaardigste verschynselen.

Zy werd den 5den van Lentemaand 1606 te Balherain by Giez, in het voormalig Franche Comté, uit behoefte en in den lagen kring levende Ouders geboren. Haar vader heette JAKOB GRAPIN. Zeer jong kwam zy te Parys en leerde daar den beroemden DESBARREAU kennen. Hy was hare eerste minnaar; aan hem bleef zy, ondanks hare menigvuldige trouwloosheden, standvastig verkleefd. Hy gaf haar den naam van MARION DE LORME.

Op haar negentiende jaar maakte zy met den Britschen Gezant, Hertog van BUCKINGHAM, kennis; hy zag haar, bemindde haar en zy gaf zich over.

Buc-

BUCKINGHAM landde, uit persoonlyke vyandschap tegen den Minister RICHELIEU, vervolgens aan het hoofd eener vreesfelijke vloot, op het eiland Rhé en belegerde de Vesting St. Martin. Daar bleef hy vyf dagen werkeloos en dit redde Frankryk.

De reden van deze werkeloosheid was de volgende: RICHELIEU hield zich voor verloren, als St. Martin overging. Zyne vertrouwde, ROISROBERT, ried hem, BUCKINGHAM's minnares te bewegen, om hierover een' brief aan haren beminde te schryven. Dit gebeurde. THOMAS (Commandant der Vesting) bekwam tyd, om zich ter verdediging gereed te maken. BUCKINGHAM scheepte, na eene driemaandsche belegering, de overige zyner door SCHOMBERG geslagen troepen weder in.

Eenige jaren later geraakte de bekende gunsteling van LOUDEWYK XIII. CINQ-MARS op MARION verliefd, en huwde haar heimelyk. RICHELIEU wilde haar ontbemerkt zien. De beroemde NINON bewerkte dit. Ook RICHELIEU verliefde op MARION; CINQ-MARS werd verwezen en MARION half gedwongen de geliefte van RICHELIEU.

Toen was zy 44 jaren oud, maar nog in den vollen bloei harer schoonheid. De eerzucht bragt haar op het dwaalspoor. Haar huis werd de verzamelpplaats van de toen misnoegde Prinsfen van CONDÉ, CONTI enz. Toen deze den 18 van Louwmaand 1650 in hechtenis genomen werden, verontrustte zy zich over haar eigen lot. Zy vernam, dat men ook haar zou gevangen nemen, verzekerde zich van haren Geneesheer GUY-PATIN en eenige huiseenooten, ging te bed liggen en hield zich, als of zy stierf. Tegen middernacht kwamen de geregtsdienaars; maar hare schynbare toestand wederhield hen, van hounen last te voltrekken. Zoo bleef het eenige maanden. Niemand werd meer by haar toegelaten, en eindelyk liet zy haren dood verspreiden. GUY-PATIN bezorgde hare begrafenis en zy zag den 29sten van Zomermaand 1650 hare lykstaafte lagchend uit het venster na.

Zy vlugtte daarop met de overblyffelen van haar vermogen naar Ostende, waar GUY-PATIN haar aan een' zyner vrienden aanbeval.

Nu begint haar tweede leven. Van Ostende stak MARION naar Engeland over. Daar leerde een Engelsche Lord haar kennen en bood haar zyne hand aan. Tien jaren leefde zy gelukkig met hem op zyne Schotsche landgoederen. In het jaar 1661 overleed haar Gemaal en MARION keerde nu naar Frankryk terug.

In de nabijheid van Leuven werd zy van Roovers aangevallen en geheel uitgeplunderd. De Kapitein der rooverbende bood haar zyne hand aan en zy leefde drie jaren met hem in Pommeren. Hy stierf en op haar zestigste jaar werd zy voor de derdemaal Weduwe. Hy liet haar omtrent 100,000 Livres na. Met deze ging zy naar Frankryk terug en beiloot haar le-

leven in hare geboorteplaats Giez te eindigen. Zy verbond zich dus met eenen Prokureur, LE BRUN genaamd, en leefde zeventien jaren met hem in eenen gelukkigen echt. Zy was 66 jaren oud, toen bezigheden haren man naar Parys riepen. In de Galery van Versailles trof zy hare oude vriendin NINON aan, maar werd tot haar groot verdriet door deze niet herkend.

Ook deze vierde man overleed, toen zy 81 jaren oud was, en zy bleef van de geheele wereld verlaten, met eenen bediende en kamenier alleen. MARION gevoelde haren hulpeloozen toestand en schreef eenen aandoenlyken brief aan NINON. Hare bedienden waren wreed genoeg, om dezen brief zoek te maken, en verlieten haar, nadat zy hare meesteresfe beftolen hadden. MARION bleef 24 uren alleen zonder voedsel; eindelyk nadert eene onbekende hare legerftede, ziet, dat zy nog adem haalt, brengt haar bouillon en redt haar van dezen naby zynden dood. De bureu komen 'er by en een hunner vraagt, of zy dan geene bloedverwanten en vrienden meer heeft?

MARION noemt hare vriendin NINON, zich bedroevende, dat, volgens hare bedienden, ook deze kortelings gestorven was. De nabuur verzekert, dat hy voor 14 dagen NINON nog gezien heeft en vliegt naar haar toe. — Troosteloos komt hy terug; NINON was zoo even overleden! —

Zoo leefde MARION nog dertig jaren door de ondersteuning van haren grootmoedigen buurman. Deze stierf en een geestelyke, van haren hoogen ouderdom onderrigt, zorgde nu nog zes jaren voor haar tot den 5den van Louwmaand 1741, wanneer zy (volgens den Doodcedul van den Pastoor MONCHERAY, den 20sten van Grasmaand) overleed en op het St. Pauls kerkhof begraven werd.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Oogst- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOM- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
22	{ 30. 2 30. 2 30. 1	{ 60 76 58	{ Z. O. — N. O.	omtrent helder.
23	{ 30. 0½ 30. 1 30. 1	{ 61 79 62½	{ Z. O. O. N. O.	omtrent helder.
24	{ 30. 1 30. 1 30. 1	{ 64 81½ 60	{ Z. O. O. N. O.	helder.

1810.

1810. Oogst- naand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
25	$\left\{ \begin{array}{l} 30. \text{ c} \frac{1}{2} \\ 30. \text{ c} \frac{1}{2} \\ 30. \text{ c} \frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 65 \frac{1}{2} \\ 82 \\ 68 \frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{O. N. O.} \\ \text{N. N. O.} \\ \text{N. O.} \end{array} \right.$	helder.
26	$\left\{ \begin{array}{l} 30. \text{ c} \\ 30. \text{ c} \frac{1}{2} \\ 30. \text{ c} \frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 69 \\ 82 \\ 63 \frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{N.} \\ \text{W.} \\ \text{N. W.} \end{array} \right.$	helder.
27	$\left\{ \begin{array}{l} 30. \text{ 1} \frac{1}{2} \\ 30. \text{ 1} \\ 30. \text{ 1} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 69 \\ 75 \\ 64 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{N. O.} \\ \text{O.} \\ \text{N. W.} \end{array} \right.$	byna den ganschen dag werd de donder gehoord; †
28	$\left\{ \begin{array}{l} 30. \text{ 1} \frac{1}{2} \\ 30. \text{ 1} \frac{1}{2} \\ 30. \text{ 2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 69 \\ 75 \\ 67 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{N. W.} \\ \text{N. N. W.} \\ \text{N.} \end{array} \right.$	bewolkt.

† voorm. en 's avonds byzonder zeer zwaar woer van donder, bliksem, regen en hagel.

BEKENDMAKINGEN.

* * Op Maandag den 3 September 1810, en volgende dagen, zal men te Amsterdam in *het Wapen van Amsterdam*, op het Rusland, verkoopen: Eene uitmuntende Verzameling *Latynsche-, Fransche-, Italiaansche-, Engelsche-, Hoog- en Nederduitsche* BOEKEN, waaronder de kostbaarste en meest geachtste Werken in onderscheiden Wetenschappen gevonden worden, voornamelyk over de *Natuurlyke Historie*, met kunstig gekleurde of met kleuren gedrukte Platen; voorts de voornaamste over de *Geschiedenis, Reisbeschryvingen, Oudheden, Schilder-, Beeldhouw- en Graverkunst* enz., met eerste Plaatdrukken, uittrekend net gebonden; wyders eenige *Teekeningen, Prenten, Platte Gronden* en *Land-Kaarten*.

Voorts, ten overstaan van den Makelaar J. WYTMAN, eene kostbare en byna geheel volledige Verzameling *Gouden, Zilveren en Koperen Nederlandsche Historie-, Gedenk-, Leg- en Reken-PENNINGEN* en *NOODMUNTEN*, beginnende met den Jare 1400 en eindigende met 1809; mitsgaders eenige Antieke *Grieksche, Romeinsche* en andere vreemde *Penningen en Muntten*; wyders *Rariteiten, Kostbaarheden* enz., waar onder de 12 eerste Romeinsche *Keizers* met hunne *Gemalinnen*, in Paarl d'Amour; voorts een uitvoerig *Planetarium* en *Tellurium, Zon-Mikroskoop, Teleskoop* enz.; en eindelyk twee zeer fraai bewerkte *Penning-Kabinetten*. Alle welke Goederen des Zaturdags voor den Verkoopdag voor een ieder zullen te zien zyn. De Catalogus is te bekomen by *J. Wytman*, en by den Boekverkooper *J. Koning*, mits betalende 6 stuiv. De Brieven vrachtfry.

NB. NB. By dit N°. wordt gratis afgegeven, een-Berigt wegens eene aflevering van MIDDLETON'S *Leven van Cicero*, 3 Deelen in gr. 8°. voor den verminderden prys van f 3 -- in plaats van f 9 --.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 36. *Vrydag den 7den van Herfstmaand.*

B E R I G T E N .

LANDSBERG, *aan de Warthe, den 1sten van Bloetmaand.* Heden overleed hier in het 38ste jaar zyns levens, de Hr. JOH. FRIED. REBENTISCH, *Med. Doct.*, die zich door zyne *Flora Neomarchica* (te Berlyn in 1804 uitgegeven) by de geleerde wereld met iocm bekend maakte, en byzonder daarin zyne kennis aan de Kryptogamische Planten betoonde. Hy laat eene Verzameling van omtrent 6000 gedroogde planten na, die aan de meesbiedenden zullen verkocht worden.

PARYS, *den 20sten van Oogstmaand.* In plaats van den overleden Heere MONTGOLFIER is de Hr. MALUS, Chef van een Genie-Bataillon tot Lid van het Instituut verkozen.

PARYS. De Hr. DUBOS, Lid van het Legioen van Eer, Keizerlyk Notaris en Maire van het twaalfde Arrondissement, bekend door eene Verzameling Latynsche en Fransche Opschriften, is onlangs alhier aan eene beroerte overleden. De Hr. BOULARD heeft op hem dit Griffschrift vervaardigd:

II. DEEL.

K

Quil,

*Qui, Victorini venerans vestigia vatis
 Ornare ardebat fontes monumentaque versu,
 Hunc, ut Sanctolium (*), subito mors abtulit ictu;
 Extinctum Edilem, Regina Lutetia, luge,
 Lugete, o miseri, verum amisistis amicum.*

Collegæ defuncti memoria offerebat mærentissimus

A. M. H. BOULARD.

AMSTERDAM, den 29sten van Oogstmaand. Maandag en Dingsdag l. l. heeft het Institut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten van Holland, deszelfs Jaarlykſche Algemeene Zitting gehouden, onder Voorzitterschap van den Heer M. C. VAN H. LL. Voorzitter van de derde Klasſe. De fraaije Zaal van het Trippenhuis, tot dat einde door Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken aangewezen zynde, is het in dat Hotel, dat de Zitting heeft plaats gehad, by gebrek aan een Lokaal, hetwelk tot dus ver aan het Institut nog niet was aangewezen.

K O R T

L E V E N S B E R I G T

WEGENS DEN DEENSCHEN GELEERDE

Z O E G A.

De op den 10den van Sprokkelmaand 1809 te Rome overleden GEORG ZOEGA, werd te Dahler, in het Graaffſchap Schakkenborg, in Denemarken, den 20sten van Wintermaand 1755, geboren. Zyn Vader was daar Predikant. In 1773 kwam hy op de Göttingſche Uni-

(*) De beroemde SANCTEUIL, Kanunnik van St. Victor, het model voor allen, die Opſchriften gemaakt hebben en zullen maken, ſtierf even als de Hr. Dubos na twee dagen ziek geweest te zyn.

Universiteit, en deed daarna eene Reis door Zwitserland, Zuidelyk Duitschland en Italie. In het jaar 1778 was hy verheugd, daar hy te Kopenhagen geen Ambt verkreeg, van eene Huisonderwyzers plaats te Kjerstemunde te bekomen. Als Leidsman van een jong Edelman, verbleef hy nog een jaar te Göttingen, en vond by zyne terugkomst in zyn Vaderland, in den Geheimraad GULDBERG, een' grooten begunstiger. Met een reisjaargeld van 600 Rht. vertoefde hy nog twee jaren in Italie, en voornamelyk te Rome, waar hy met de Dochter van een' Schilder, MARIA PIETRUCOLI, heimelyk huwde. Dit gaf aanleiding, dat hy tot de Roomsche Kerk overging, en daarna, zoo lang hy leefde, behalve een kort verblyf te Parys intusschen, zich te Rome ophield. De overleden Kardinaal BORGIA, die aanzienlyke beschermmer der Wetenschappen en van alle Deenen, was ook een groot vriend van ZOEGA. BORGIA's zeldzame Verzameling van Egyptische Oudheden trok hoofdzakelyk zyne aandacht op dezen tak der Wetenschappen, tot zich; aan den invloed van dezen Kardinaal, had hy den post van tolk by de *propaganda*, met een jaarlyksch inkomen van 300 Skudi, te danken. (Opziener van het Pauselyk Munten-Kabinet, zoo als KORDES in zyn *Schrifsteller-Lexicon* zegt, is hy niet geweest.) Van de Deensche zyde werd hy in 1798 tot Agent en Consul voor Rome en den Kerkelyken Staat benoemd. Het hem opgedragen gewoon Professoreat der oude Geschiedenis en Oudheidkunde, te Kiel, heeft hy, uit verkleefdheid aan Rome en zyne Familie, nooit aanvaard; intusschen liet hem de Regering het inkomen, daaraan verknocht, als pensioen. Ook werd hy tot Ridder van de Dannebrog-Orde benoemd, maar hy stierf, eer hem dit Eerbewys werd bekend gemaakt. Hy had elf kinderen, waar van 'er echter, met de Moeder, acht vóór hem overleden waren. Hy was algemeen geacht en bemind; zyn waardig Landgenoot THORWALDSEN drukte hem de oogen toe. Van zyne Geschriften zyn de gewigtigste: *Numi Aegyptii Imperatoris prostantes in Museo Borgiano Velitris*, Romæ 1787; *de Origine et usu Obeliscorum*, Romæ 1797; (op kosten van Paus PIUS VI. gedrukt.) Van het geleerde en met smaak uitgevoerde Werk: *Basiliceni antichi di Roma*, welks uitgave in

1807 begon, zyn tot zyn dood slechts 15 stukken in het licht gekomen. Onder zyne papieren, welke de Kamerheer SCHUBART door een' jongen Deen laat nazien en in orde brengen, denkt men nog eene *Beschryving van Rome*, van zyne hand, te vinden.

DE ROEM DER HOLLANDERS.

Eene Geschiedkundige proeve over de vindingrykheid der Hollanders en over hunne voornaamste Uitvindingen en Ontdekkingen.

(Naar het Hoogduitsch van Prof. C. F. HAUG.)

(Vervolg van bladz. 136.)

De Hollanders leggen zich, wel is waar, byna nooit op de vinding van voorwerpen van weelde, pracht en gemak toe, even als de Franschen, de Engelschen en zelfs de Duitschers; maar des te meer zyn zy 'er op bedacht, om alles, wat slechts eenigermate voor het land en de inwoners nuttig zyn kan, tot de grootst mogelyke volkomenheid te brengen; — vooral ten opzichte van *Dyken, Sluizen, Molens, Kanalen, Waterwerken* van allerlei aard, en van alles, het geen ten dezen aanzien nog gedaan en verbeterd zou kunnen worden, zal men zonder twyfel den Hollander, aan wien men reeds zoo vele daar toe betrekkelijke uitvindingen en verbeteringen te danken heeft, ook in het vervolg nog steeds veel te danken hebben, dewyl *temperament, standvastigheid, bedrevenheid, onvermoeid geduld* by alle mogelyke beletselen, *zucht voor gewin*, nevens de Aardrykskundige en Staatkundige ligging van dit land zamenwerken, om by den Hollander dezen tak van uitvindingen en ontdekkingen te volmaken. De talryke geleerde en weldadige Inrigtingen, de veelvuldige belooningen, prys-uitdeelingen, eerbewyzen, waar van men vooral in de laatste tyden weder schitterende voorbeel-

beelden had, moeten, met eenige medewerking van Gouvernementswege, dit doel nog meer en meer bevorderlyk zyn.

Zoo lang de Hollanders onder den last van het Spaansche juk zuchten, konden zy weinig uitvoeren; de geest en het ligchaam werden langen tyd onderdrukt. Maar zoodra de Nederlander uit zyne sluimering ontwaakt was en zich roemryk vrygevochten had; zoodra de geesfelroeden der Spaansche onderdrukkers, en tevens bygeloof en dweepery verdwenen waren, verbreidde de verlichting hare weldadige gevolgen vooral door de Nederlanden. De geest van werkzaamheid, de yver voor het welzyn des Vaderlands en de noodzakelykheid, om dezen vrygestreden grond door alle mogelyke pogingen te behouden, gaven aan het genie van deze Natie eenen bewonderingwaardigen zwaai. Van alle zyden zag men treffende roemryke bewyzen van schrandrheid, geduld, doordringenheid van verstand, veerkracht en vindingrykheid, en nu traden 'er mannen te voorschyn, die alle volkeren van Europa met trotschheid de *hunner* zouden genoemd hebben: geniën, zoo als men by andere natien, eenen NEWTON en LEIBNITZ uitgezonderd, mischien weinig ten gelyken tyd zag. De koophandel, en door dezen de welvaart der Natie, bloeide aan alle zyden; Fabryken en Manufacturen werden telken jare talryker en volkomener, en daar de grond en bodem den Hollanderen geene voedingmiddelen genoeg konde aanbieden, moesten zy alle hunne werkzaamheid, geduld en schrandrheid besteden, om door nieuwe uitvindingen en ontdekkingen, door de volmaking van reeds voorhanden zynde Fabryken, Handwerken, Werktuigen enz. der stiefmoederlyke Natuur te hulpe te komen. In alle vakken der Wetenschappen en Kunsten (de Muzyk uitgezonderd) wedyverden zy met andere volkeren en in vele vakken (om hier alleen de Geneeskunde en Taalkunde uitdrukkelyk te noemen) waren zy zelfs de Leermeesters van andere Natien. Hunne onvermoeide yver, hunne yzerharde standvastigheid, in het trotseren van alle gevaren en beletselen, en het hun geheel eigen streven naar hoogere volkomenheid, moest hen noodwendig in die vakken, welke de voornaamste steunsels van hunnen Staat waren, in *Koophandel* en *Scheepvaart*, en alle daar van afhangende

takken, groot maken. Maar ook de Aardryksbeschryving, de Wiskundige Wetenschappen, het glas schilderen, de Mikroskopen, Teleskopen, Brandspuiten, Molens enz. leveren even zoo vele schitterende blyken van den brandenden yver als van den vindingryken geest dezer Natie op.

De Industrie der Hollanders is niet alleen, gelyk de meeste vreemdelingen beweren, een gevolg van hun *temperament*, of, zoo als de Engelschen het noemen, van hun *instinkt*, maar ook van hunne Geographische en Staatkundige ligging, een natuurlyk gevolg van de voornaamste middelen, die zy tot hun onderhoud, tot hun natuur- en staatkundig bestaan kiezen moesten. Van daar de door alle werelddeelen uitgebreide Koophandel dezer Natie; van daar de merkwaardige *Waterwerken*, de zoo kostbare als verschrikkelyke groote *Dyken*, de *Sluizen*, de ontelbare *Water- en Windmolens*, het droogmaken van binnenlandsche Meren (Polders) die in vruchtbaar gezegende landstreken herschapen zyn; *Steenbakkeryen*, de *Fabryken*, de roemwaardige inrigtingen voor Handel en Zeevaart, de Timmerwerven en zoo veel algemeen bewonderde merkwaardigheden meer. By den eersten opslag van het oog moet reeds de onbevooroordeelde Reiziger, die voor de eerstemaal Zuid- en Noord-Holland doorkruist, deze algemeene bedrevenheid, deze zucht voor gewin, dit geduld, deze volharding en tevens derzelver gezegende gevolgen bewonderen. De beminnaar der Geschiedenis, die daar en boven reeds den Nederlander in zynen reuzenstryd tegen zyne onderdrukkers toejuichte, zal ook in de byzondere Geschiedenis van enkele Provinciën, in het leven en de daden van enkele groote mannen, met innerlyk genoegen die merkwaardige hoofdtrekken in het karakter der Hollanderen ontdekken, welke deszelfs land tot die grootte verheven hebben, die het sedert verscheide eeuwen deelachtig werd, namelyk dat onvermoeide geduld, die volharding en standvastigheid, welke zich met een juist oordeel, diepzinnig verstand en vindingryken geest paren.

(Het vervolg hierna).

EENIGE BERIGTEN

BETREKKELYK DE GESCHIEDENIS DER
AKUSTISCHE ONTDEKKINGEN.

VAN DEN HEERE

E. F. F. CHLADNI.

(Door hem zelve medegedeeld in zyne Akustik (*).)

Daar verscheide personen by het mondeling verhaal van de Geschiedenis myner ontdekkingen, en ook vele by het lezen van hetgeen in *Volgts Magazin für das neueste aus der Physik und Naturgeschichte* (†) daaromtrent gezegd is, in deze zaak groot belang toonden te stellen, maak ik geene zwarigheid, hier ook eenigzins daarvan te gewagen, voornamelyk, om aantetoonen, dat alles juist geen gevolg van het toeval maar van aanhoudende pogingen geweest is, waarby ik wel gedurende het grootste deel myns levens tot hier alle reden had, om met myn lot, en vooral met de volkomen srydigheid tusschen de uiterlyke omstandigheden en myne neigingen ontevreden te zyn, maar daarna toch bevonden heb, dat alles goed was, dewyl by eenen anderen loop van het lot veel, dat voor de Akustik en de Praktikale toepassingen derzelve op de Toonkunst nuttig wezen kan, ten minste niet door my zou zyn ontdekt geworden, en ik ook daarna veel goedkeuring en voordeel en ook vele aangenaamheden zou hebben moeten missen. Intusschen kan ik het een ander niet aanraden, zich zoo weinig naar de uiterlyke omstandigheden te schikken, en eene ingetredene loopbaan, die wel met

(*) De laatste zinsrede dezer berigten deelde in 1808 de Hr. BARKER in zyn berigt wegens CHLADNI reeds door middel van dit Blad mede (zie Letterbode 1808. N°. 6. bl. 87.) en te meermalen vonden wy gelegenheid met lof van dien Toonkundigen Geleerde te spreken (zie Letterbode 1807 N°. 30. bl. 53. N°. 32. bl. 82; 1809 N°. 17. bl. 260. N°. 28. bl. 17. en N°. 33. bl. 109.) doch daar eene Hollandische vertaling van zyne *Akustik* wel beloofd is, maar tot nog achter blijft, meenen wy onzen lezers geenen ondiensst te doen, met deze berigten hier *in hun geheel* in te laschen, welker belangrykheid, naar mate zyne Theorie van het geluid meer en meer algemeen wordt, moet vermeerderen.

Red.

(†) IX. B. 4 St.

met de neiging niet overeenkomt maar zekere voordeelen be-
looft, te verlaten, om naar geheel onzekere uitzigten te stre-
ven, dewyl zulk eene handelwyze in de meeste gevallen het
gewenschte gevolg niet zou hebben.

Myn vader was ERNST MARTIN CHLADNI of CHLADE-
NIUS (*) Keurfaxisch Hofraad en eerste Hoogleeraar in de
Regten te Wittenberg, een man, die wegens de braafheid,
werkzaamheid en bekwaamheid, welke hy als bestuurder der
Regtsgeleerde Faculteit en eenige andere Regts Collegien be-
toonde, zeer geacht werd, gelyk hy dan ook uit hoofte van
zyne kunde in het Duiſche Staatsregt onder Keizer J. SEPH,
als Rykshofraad naar Weenen geroepen werd, welken post
hy echter uit verkleefdheid aan zyn Vaderland niet aannam.
In het vaderlyk huis werd ik wel vriendelyk behandeld en
ontving van brave en kundige leermeesters goed onderwijs,
maar werd altyd in zoodanig eene bepaling gehouden, dat ik
ſlechts zeer zelden, en nooit alleen uit mogt gaan, en andere
jonge lieden van myne jaren nergens anders, dan in de Kerk,
te zien kwam; het werd my zelfs, uit overdreven zorg voor
my als een' eenigen zoon, alleen by zeer goed weder toege-
ſtaan, op de by ons huis gelegen plaats en tuin in de
open lucht te komen, zoo dat ik my verwonderen moet, in
zulke omſtandigheden zoodanig eene duurzame gezondheid te
hebben kunnen behouden. Deze bepaling was geheel onnoo-
dig, daar ik in vroegere jaren even als den volgenden tyd
geene overhelling tot ongeregeldheid of werkeloosheid had;
het geen ik my echter niet als verdienſte aanreken, maar als
een gevolg van myn ligchaamsgeſtel beſchouw; in plaats van my
ter nedertellaan werd daardoor ook veeler een afkeer van alle
doodeloozen dwang my of anderen aangedaan, en eene zucht,
om met betrekking tot myne levens- en handelwyze myn eigen
weg te gaan, in my gaande gemaakt. Reeds van myn zesde
en zevende jaar af, hield ik my, als ik iets anders verrigten
moest, dikwyls verſcheide uren achtereen met Aardrykskun-
dige Boeken, Reisbeſchryvingen en Landkaarten bezig of ook
met eene Aard- en Hemelglobe, welker gebruik ik zonder
verder onderrigt, door nadenken en wat natelezen my eigen
maakte en gevoelde zulk eene onwederſtaanbare begeerte, om
te reizen, en in het vervolg myn verblyf naar myn' zin te
kiezen; dat ik myne waarſchynlyke beſtemming, om altyd in
myne geboorte ſtad te blyven, voor even onnatuurlyk aanzag,
als

(*) Hy had, gelyk ook zyn Vader, die Proost en Hoogleeraar in de Theol.
te Wittenberg was, een naam zynrer Voorouderen, die Predikanten en Berg-
beambten in Hongarye waren, volgens de toenmalige manier, toen geleerden
hunne namen gaarne een' Latyniſchen uitgang gaven, in CHLADENIUS veran-
derd; daar dit nu uit het gebruik is, bedien ik my liever van den oorspron-
kelyken naam.

als of ik altyd in ééne kamer had moeten blijven. Het was dus met myne neiging het meest overeengekomen, Zeeman, Koopman of, als ik studeren moest, Geneesheer te worden. Als ik niet gevreesd had mynen Vader en myne zeer brave Stiefmoeder, die my altyd met welwillendheid behandelden, te veel verdriet te zullen aandoen, zou ik misschien myn toenmalig geliefde plan ter uitvoer gebragt hebben, namelyk om met het voor my in een spaarpot bewaard geld de wyde wereld (zoo over Holland naar Oost-Indiën of Suriname) in te gaan, en van onderen op door eigen pogingen voorttekomen, ten welken einde ik reeds begonnen had, *KRAMER's Hollandsche Spraakkunst*, die ik onder de boeken van mynen Vader vond, in het geheim te bestuderen.

Op myn veertiende jaar werd ik op de Landschool te Grimma befteld en aan het byzonder toezigt van den toenmaligen Conrector (daarna Rector) Mücke aanbevolen, die wel een zeer braaf man en in de oude talen en derzelver Letterkunde door en door ervaren was, maar door zwaarmoedigheid en nauwgezetheid in alles, wat hy zynen pligt achtte, verleid werd, om my, even als zyne overige kweekelingen, in de grootst mogelyke beperking te houden, en elken mislag, hoe gering ook, al te streng te straffen. Daar de meeste menschen de jaren hunner jeugd onder de gelukkigste hun levens rekenen, en zich in het vervolg daaraan niet genoeg kunnen herinneren, kan ik dit wel niet doen, maar heb ik echter ook geene reden, om iemand daarover eenig verwyt te doen, dewyl alles ten minste met de beste oogmerken gebeurde.

Toen ik op de Universiteit te Wittenberg kwam, zou ik gaarne in de Medicynen gestudeerd hebben, maar liet my door de redenen myns Vaders bewegen, om my in de Regtsgeleerdheid te oefenen. Gedurende myne Studien daar leefde ik ook in grooter verband, dan myne medestudenten, dat aanleiding gaf, om door allerlei voorstellingen het eindelyk daar heen te brengen, dat ik verlof verwierf, om daarna nog te Leipzig te studeren. Daar was ik nu geheel aan my zelven overgelaten, maar heb, gelyk ieder, die zich myner herinnert, zou kunnen getuigen, op geene wyze van myne vryheid misbruik gemaakt. Toen ik na de gewone beproevingen het voornaamste onderzoek doorgestaan en twee disertatiën van my zelven verdedigd had, werd ik Doctor in de Regten. Hierop ging ik weder naar Wittenberg, waar myne bestemming scheen te zyn, regtsgeleerde zaken te behandelen, en in het vervolg een Juristisch Professoremat of een ander ambt te bekomen. Ware ik deze bestemming getrouw gebleven, dan zou ik waarschijnlijk tegenwoordig Gewoon Hoogleeraar der Regten en Assessor van de Juridische Faculteit met goede inkomsten geweest zyn.

Weldra na myns Vaders dood verliet ik de Regtsgeleerde

loopbaan, daar ik dezelve met myne neiging te weinig overeenkomstig bevond, en wydde my geheel aan de Natuurkunde toe, waarmede ik reeds vroeger tot myne uitspanning bezig was. Ik hield verscheidene voorlezingen, byv. over Natuur- en Wiskundige Geographie, over Geometrie, deed met eenige toehoorders Botanische uitstappen enz., om my daardoor in het vervolg eenig recht op een Profesoraat te verschaffen, waarop toen eenige uitzigten waren. Tot de Natuurkunde strekte zich daarom byzonderlyk myne begeerte uit, dewyl ik hoopte, door velerlei nasporingen, tot haar iets te kunnen bydragen. Bovenal gevoelde ik eene onwederstaanbare begeerte in my, om door het een of ander, het zy door wetenschappelyke ontdekkingen, het zy door eene uitvinding of anders door eene geheel van het gewoon beloop der dingen afwykende onderneming de aandacht op my gevestigd te zien (*), welke kleine ydelheid men zeer verschoonlyk achten zal, daar zy my tot meerdere inspanning myner krachten aandreef en eene verwyderde hoop harer vervulling alleen in staat was, te verhinderen, dat ik door de omstandigheden, niet geheel werd ter nedergebogen.

Tamelyk laat, namelyk eerst in myn negentiende jaar, was ik begonnen, met wat op het Klavier te leeren spelen, en las daarna verscheiden geschriften over de Toonkunst; wanneer ik opmerkte, dat de Natuur- Wiskundige bepalingen voor dezelve veel gebrékkiger waren bearbeid, dan vele andere vakken der Natuurkunde, waarom ik geloofde, dat daarin het meest zou te ontdekken zyn. By eenige proeven, welke ik omtrent de bekende svingeringen der snaren en de door DANIEL BERNOUILLI en L. EULER eerste bepaalde svingeringen van eene staat, te werk stelde, stemde de ondervinding volkomen met de Theorie overeen; maar by vele geluidgevende lichamen werd het niet door de ondervinding bevestigd, wat daar over gezegd was; en over de soorten van svingeringen en de toonbetrekkingen van verschillende soorten van geluidgevende lichamen vond ik nergens onderrigt. Onder andere had ik opgemerkt, dat elke niet al te kleine glazen of metalen schyf, veelvuldige toonen gaf, als ik haar op verschillende plaatsen vasthield en aansloeg; en wenschte de reden van deze nog door niemand onderzochte verscheidenheid der toonen te weten. Ik zette eene geelkoperen schyf, die tot een slypwerktafel behoorde, aan een in haar midden zynde tap in een schroefdraaijer vast, en merkte op, dat door streken met een' vioolftrykstok daarop verschillende toonen konden voortgebragt worden, die sterker en aanhoudender waren, dan men dezelve door aanslaan verkrygen kan. Dat niet alleen snaren, maar

(*) — — — *Tentanda via est, qua me quoque possem*

Tollere iuvino — —

kwaam my daarby dikwyls in de gedachte.

ook andere veerkrachtige lichamen door middel van een' vioolfstrykstok geluiden kunnen voortbrengen, is geene uitvinding van my, daar de *Eisenvioline* lang bekend was, en ik ook berigten van een in Italie door den Abt MAZZOCCHI vervaardigd werktuig, waar by klokken met twee of meer vioolfstrykstokken gestreken werden; gelezen heb, maar het denkbeeld, om den vioolfstrykstok tot onderzoek van geluidgevend lichamen te gebruiken, heb ik het eerst gehad. De aanmerkingen van LICHTENBERG over de figuren, die zich by het strooijen van gestooten hars of glas op harschyven by verschillende electriciteit vertoonen (*), waarop ik ook verscheidene proeven nam, deden in my de gedachten opkomen, dat veellicht de menigvuldige slingerende bewegingen eener schyf zich mede door eene verscheidenheid van verschynselen zouden verraden, als ik zand of iets dergelyks 'er op strooide. 'Er verscheen ook langs dien weg op voornoemde schyf een siferswyze figuur, en nu volgde gedurig de eene waarneming op de andere, waarvan ik 'er vele zoowel over de slingeringen der schyven als over andere Akustische onderwerpen in een geschrift *Entdeckungen über die theorie des klanges* (Leipzig 1787 4°.) bekend maakte.

Terwyl ik my met deze nasporingen bezig hield en ook eenigen tyd daarna, was myn toestand zeer onaangenaam. Vermogen bezat ik niet, daar de door velen misbruikte weldadigheid myns Vaders hem niet veroorloofd had, iets van zyn zeer goed tractement over te garen; ik had geen inkomen van myn Vaderland (gelyk ik daarvan 'er ook nimmer een verkregen heb); gelegenheid om door voorlezingen zyn voordeel te doen, heeft men in Wittenberg niet, daar voorlezingen, eenige zoogenaamde broodstudien uitgezonderd, of zeer weinig of door de meeste niet betaald worden; ik had dus voort byna geene ondersteuning, behalve van myne moeder (zoo mag ik myne stiefmoeder veeleer noemen), welke echter daarby ook het grootste gedeelte van haar vermogen langzamerhand inbrokte; het zou deels zeer ondankbaar en deels dwaas geweest zyn, indien ik haar, byzonder in hare toenmalige ziekelijke omstandigheden, terwijl zy verschrikkelyke benaauwdheden leed (welke vervolgens door de geneeskundige hulp van myn' vriend den Dr. en Prof. LANGGUTH ophielden) had willen verlaten, hoe zeer ik nog, even als in vroegere jaren, wel gewenscht zou hebben, meer van de wereld te kunnen zien; voor het overige was 'er geen uitzigt op verbetering, maar eer nog verergering van mynen toestand voorhanden. By allen den my door de natuur verleenden aanleg om onder gematigd gunstige omstandigheden vrolyk te zyn, want ik kan my geen begrip 'er van vormen, hoe men zich van binnen ver-

(*) In de *Commentarien der Göttingischen Societät der Wissenschaften*.

verdriet scheppen kan, was het echter in deze omstandigheden, onmogelyk, om my over mynen staat toen te verheugen. Ik liet echter den moed niet geheel zakken, maar gaf my slechts te meer moeite, om door de inspanning van myne krachten my een beter bestaan te verschaffen. Ik dacht daar by, dat een Kunstenaar, die eenigermate de aandacht weet te wekken, minder aan eene bepaalde plaats verbonden is, en meer gelegenheid heeft, om, byna overal voordeel en een goed onthaal te vinden, dan een geleerde, die zich aan het Akademie leven wydt, en hoopte het zoo verre te kunnen brengen, wel niet door het talent van een' Virtuoso, dewyl ik zoo laat eerst Muzyk geleerd had, maar door de uitvinding van een nieuw Instrument, dat ik meende eer dan een ander te kunnen doen, daar ik de natuur van zoo vele geluidgevende lichamen het eerst onderzocht had: ik nam dan het onveranderlyk besluit, *'er moet een nieuw Werktuig gevonden worden.*

(Het vervolg en slot hierna.)

B E K E N D M A K I N G.

Het Genees- en Heelkundig Genootschap aan de Zaan, ten zinspreuk voerende: *Tot heil van het Menschdom*, berigt by deze, dat zy hare openlyke Algemeene Vergadering gehouden heeft op Dingsdag den 21sten van Oogstmaand, in de Kerk der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente, te Westzaandam.

In deze Vergadering werd door den Heelmeester J. ELLERMAN, in het byzyn van een aantal toehoorders, tot opluistering der plegtigheid, eene Redevoe- ring gedaan: *over den invloed van de Deugd en Ondeugd op de gezondheid van den mensch.*

Hierna werden door den Onderwyzer in de Ontleed- en Heelkunde, B. H. VAN REE, by het doen van gepaste aanspraken, de Eerepryzen uitgereikt aan de volgende Leerlingen, als:

De eerste aan JACOB MONTTON, by den Chirurgh J. B. H. VAN REE, te Oostzaandam.

De tweede aan JAN NOOM, by den Chirurgh J. NOOM, te Westzaandam.

De derde aan HENDRIK ELLERMAN, by den Chirurgh J. ELLERMAN, te Koog. En

De

De vierde aan CORNELIS SCHAAF, by den Chirur-
gyn J. G. HELLMAN, te *Westzaandam*.

Zynde vervolgens aan JAN SMIT, by den Chirurgyn
T. HOUTZAGER, te *Westzaandam*, een Prys van aan-
moediging overhandigd.

Dit Genootschap het eenige zynde, het welk ten
platten lande bestaat, vleit zich met de goedkeuring
van ieder weldenkenden, en zal verder alles aanwen-
den, wat ter verbetering van de Geneeskundig-We-
tenschappen, inzonde heid ten platten lande, strekken
kan, en geene gelegenheden laten voorbygaan, om de
Leerlingen tot deze edele Kunsten opteleiden.

Zaandam,
den 28sten van Oogstmaand
1810.

Op last van het
Genootschap.
B. H. VAN REE,
Secretaris.

NIEUWE UITVINDINGEN.

De Boekhandelaar HINRICHS te *Leipzig* laat tegen-
woordig verscheide zeer zuiver gegraveerde Post- en
Reiskaarten op *fyn Moufelin* afdrucken. De Proeven
daarvan zyn voortreffelyk uitgevallen, en behagen al-
len, welke dergelyke Wegwyzers met zich voeren.
Zy verdienen daarom boven andere de voorkeur, dat
zy de kleinst mogelyke plaats beslaan, en even als an-
der linnen kunnen gewaschen worden. Dezelfde Boek-
handelaar heeft zich ook verwen weten aanteschaffen,
waarmede die Kaarten gekleurd worden, en die tegen
het waschen bestand zyn.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PARYS, den 25sten van Oogstmaand. By een Keizer-
lyk Decreet van den 22 dezer, heeft Z. M., in over-
weging nemende, dat de Huishoudkundige bereiding
van de Suiker uit Druiven van wezenlyk belang is voor
den voorspoed van den Landbouw en van den Handel,
en aan dien belangryken tak van nyverheid een byzonder
bewys van zyne bescherming willende geven, vastge-
steld: 1°. Op den 1sten van Zomermaand 1811 zal 'er
eene

eene fom van 200,000 Fr. tusſchen de twaalf huizen, die het meeste Suiker uit Druiven hebben bereid, verdeeld worden. 2°. De verdeeling zal gemaakt worden tusſchen de twaalf huizen, naar evenredigheid van de hoeveelheid Suiker, welke elk derzelve zal hebben bereid. 3°. Om naar dien prys te kunnen mededingen, zal men ten minste tien duizend Kilogrammen, dat is, omtrent 20,210 kg Suiker moeten bereid hebben. 4°. De hoeveelheid bereide Suiker zal worden nagezien door eenen Commisſaris, ten dien einde door den Prefect van het Departement benoemd, en door den Maire der plaats bevestigd. 5°. De Prefect zal die attestatien aan onzen Minister van Binnenlandsche Zaken zenden voor den 1sten van Bloemaand 1811, te gelyk met een staaltje van de gefabriceerde Suiker. 6°. De Minister van de Binnenlandsche Zaken zal ten dien einde aan Z. M. den Keizer een rapport doen; hy zal hem de personen opgeven die de wyze van bereiding zullen verbeterd hebben; en de belooningen en aanmoedigingen voorſtellen, welke zy zullen hebben verdiend.

HOEVEELHEID VETTE OLIE, DIE UIT VERSCHILLENDE OLIEACHTIGE ZADEN GEWONNEN WORDT.

Een uitgeloofde Prys, van wege de *Société d'Encouragement* te Parys, gaf aanleiding tot proeven, op dit onderwerp genomen. Dezelve werd den Heer GAUJAC toegekend, uit wiens onderzoek het volgende is opge-
maakt:

<i>Kilogr.</i>			<i>Kilogr.</i>	
			Olie	Koeken
960	Raapzaad . . .	leveren	382	— 520
840	Winterraapzaad . . .	—	280	— 525
780	Zaad van de Ruta бага	—	260	— 487½
840	Zaad van Krulkool . . .	—	280	— 525
747½	Koolraapzaad . . .	—	247	— 455
800	Zonnebloemen pit . . .	—	120	— 640
780	Lynzaad . . .	—	168	— 540
525	Wit Papaverzaad . . .	—	245	— 275
400	Henrepzaad . . .	—	100	— 280
600	Zomer-raapzaad . . .	—	180	— 390

Men kan hieruit zien, van hoe veel aanbelang het is,

is, den Papaver, meer als Oliegevende plant, aantekweeken, dewyl de uit zyn Zaad gewonnen Olie, als zy versch gebruikt wordt, in de plaats van Olyfölie kan gebezigd worden.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 3 van Herfstm. 1810, in Amsterdam.

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	24½ = 25
enz.	91½ = 92½	dito dito nieuwe.	22½ = 23½
Rusland 5 prCt.	54½ = 56	Portugal, by Hope & C.	92 = 93
Zweden 5 prCt.	46 = 48	Engeland. Annuiteit. 3 prCt. niet gen.	
Denemarken, Toll. 4 prCt. niet gen.		Frankryk Geconfolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. dito.		5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt. dito.		Dito Cert. by R. & V.	76½ 77
Ketzer van Oostenryk 5 prCt. 30 = 34½			zond. Coup.
dito 4½ prCt. 25½ = 26		Wisselcours.	
dito 4 prCt. 26 = 27		Op Londen.	niet gen. v.
		— Parys.	57 fr
Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	11½ = 12½	dito Domeinen. 4 prCt.	34 = 35
dito a 2½ prCt. 12½ = 13		dito Vrywillig a 5 prCt.	19½ = 20
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt. 13 = 14		Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt. 11½ = 12½		met oloop. premie by Aflosf.	30 = 31
dito 1801. a 3½ prCt. 13 = 14		Rescriptien Losb. na den Vrede	14½ = 15
		Bankgeld	pari

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

GEVOLG VAN GOEDE LEKTUUR.

Door het lezen van het beroemde Werk, over *de Waarheden van den Godsdienst* van Abt JERUSALEM, werd een vermogend man in Noorwegen bewogen, aan het Gasthuis te Fredericia, een kapitaal van 20,000 Rth., tot oprigting van eene School, een Werk- en Ziekenhuis, te schenken.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 136; en te *Haarlem* 9, onder welke laatsten 6 beneden de 12 jaren.

VOOR-

VOORBEELDEN VAN HOOGEN OUDERDOM.

LEYDEN, den 30sten van Oogstmaand. Van het naburig Zee-erwoude wordt beigt, dat ee gister middag aldaar be-
ven is het lyk van den Heer JAN DANKAERTS, in leven ge-
pensionneerd Officier, en welke den hoogen ouderdom van
iets meer dan een honderd en een jaren bereikt heeft.

STERRE- EN WEERKUNDIGE
WAARNEMINGEN.WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,
BUITEN HAARLEM.

1810. Oogst- maand	{ BARO- ME- TER.	{ THER- MOME- TER.	{ STREEK DER WIND.	{ LUCHT- GESTELD- HEID.
29	{ 30. 1½ 30. 1½ 30. 1	{ 64 72 63	{ N. W. W. N. W. —	{ bewolkt.
30	{ 30. 0 30. 0½ 30. 0½	{ 64 74 58	{ Z. W. W. Z. W. —	{ omtrent helder.
31	{ 30. 0½ 30. 0½ 30. 0	{ 63 78 67	{ Z. O. O. t. Z. O. t. N.	{ bewolkt; meest omtrent helder.
Herst- maand	{ 30. 0 30. 0 30. 0	{ 66 81 69	{ Z. O. Z. Z. O. Z. O.	{ helder.
1	{ 30. ½ 30. 0½ 30. 0	{ 68 84 73	{ Z. O. — —	{ helder.
2	{ 29. 9 29. 4 28. 84	{ 70 76 66	{ W. Z. W. — —	{ bewolkt; 's avonds tuschen beide wat regen; 's nachts donder en zware regen.
3	{ 29. 7 29. 7 2. 8	{ 64 67 57	{ Z. W. W. t. Z. —	{ voormidd. bewolkt; verders betrokken; windrig; wat ree-achtig.
4				

M I S S T E L L I N G.

In het vorig N^o. bl. 131 reg. 12 van ond. staat *Zeehonden*, schoon volgens DE BOMARE en andere vroegere Natuur-
keners dit de geslachtsnaam der *Squali* was, en ook nog in
LINNAEUS *Natuurl. Historie* by *Houttuin* sommige voor-
ten in het Nederduitsch *Zeehonden* heeten, leze men liever
Haaijen, (Fr. *Requins*. Eng. *Sharks*) zynde de *Squalus*
maximus dus nader door LINNAEUS opgegeven *dentibus*
conicis, *pinna dorsali anteriore majore*, en fraai afge-
beild en beschreven in SHAW'S *General Zoology or Systema-
tic Natural History* Vol. V. part. II. p. 327.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PR.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

Nº. 37. *Vrydag den 14den van Herfstmaand.*

B E R I G T E N .

KOPENHAGEN. De Classensche Letterkundige Maatschappij alhier, door gedane voorstellen van wege eenen achtenswaardigen vriend des Vaderlands, en door de verzekering der noodige somme gelds, die door middel van het Classensch *Fidei Commis* verschaft wordt, opgewekt, schryft, gezamenlyk met eene van de zyde der Koninklyke Deensche Maatschappij van Wetenschappen benoemde Commissie, bestaande uit de Justitie-Raden en Ridders BUGGE en MANTHEY en den Hoogleeraar ORSTEDT, de twee volgende Prysragen uit:

I. Schoon de Koninkl. Geneeskundige Maatschappij te Edinburg, en de voormalige Koninkl. Geneeskundige Societeit te Parys, voor 25 jaren, door opgegeven Prysragen, een paar wel bewerkte Verhandelingen over de Melk, uit een Schei-, Genees- en Huishoudkundig oogpunt beschouwd, bekomen hebben; en schoon deze dierlyke vloeystof ook by verscheide andere verlichte Europeesche Volkeren dikwerf een vlytig bearbeid voorwerp van Schei- en Huishoudkundig onderzoek was, levert dit voor de Wetenschappen en het

II. DEEL. L bur.

burgerlyk leven zoo gewigtig onderwerp, nog rykelyk stoffe ter nieuwe bearbeiding op, om de bevindingen der verschillende Volkeren daaromtrent te verzamelen, die op nieuw te beproeven, en het by deze navorschingen ontbrekende aantevullen. Ten dien einde looft de Clafsenfche Letterkundige Maatschappyy eenen Prys van 1000 Rth. Deensch Courant voor de Verhandeling over de Melk uit, waarin onderzocht wordt:

1.) De Scheikundige bestanddeelen van de Melk, hare verscheidenheid by ieder huisdier in het byzonder; de veranderingen, waaraan zy door verschillend voedsel of andere op het dier invloed hebbende omstandigheden onderhevig is, en hoe men de vervalschingen der Melk het best ontdekken kan.

2.) Hare werking en gebruik ten opzigte der Diatetiek en als Geneesmiddel tegen ziekten.

3.) Haar gebruik ten Huishoudkundigen einde, als Voedingmiddel en tot Kunstwerken, en hare veredeling tot Handelproducten, waarby de verschillende handelwyzen dienaangaande naauwkeurig opgegeven zyn.

De dingers naar dezen Prys moeten 'er zich vooral op toeleggen, om bekend te worden met het geen de voornaamste Schryvers by de verschillende Natiën in dit vak geleverd hebben, en gebruik te maken van de nuttige bevindingen, welke ons PARMENTIER, DEYEUX, FOURCROY, VAUQUELIN, THENARD, SCHEELE, YOUNG, FERNIS, MICHAELIS, DESMARET, VERATTI, ANDERSON, RADEL, BERZELIUS en andere bekende Genees-, Schei- en Huishoudkundigen medegedeeld hebben; zy moeten dit van hun eigen onderzoek vergezeld laten gaan en ten slotte der Verhandeling algemeene voorschriften en regelen opgeven, welke den Landman en Kunstenaar voor het in elk opzigt voordeeligst gebruik der Melk en hare voortbrengfels tot een' leiddraad strekken kunnen.

II. De bepaling van het gebruik en de vruchtbaarheid van den grond, of de zoogenaamde *Bonitirung*, geschiedde tot hiertoe volgens praktische kenteekenen, die op de algemeene ondervinding van den landman en de plaatselyke kennis der taxateurs en op die kenmerken zich grondten, welke zy door middel der zintuigen bekwamen. Zulke kenteekenen konden wel voor iedere plaats in het byzonder, waar zy verzameld werden

en

en voor den engen kring, waarin de geringere landman zonder verandering zich beweegt, toereikend zyn; maar zy leveren noch aan den landman zelyen, noch aan de taxateurs zulke algemeene nuttige en zekere regelen op, als 'er noodig zyn, om de voordeeligste wyze van landbouw en eene zekere regelmaat ter bepaling der belastingen en landopbrengsten in de verschillende Provincien van een' Staat vaststellen. De Maatschappij looft dus eenen Prys van 1000 Rht. Deensch Courant uit, aan het volledigst onderzoek van de planten voedende aardkorst, ten opzichte van de betrekkelyke hoeveelheid harer bestanddeelen, als van hare onderlagen, en hare ligging, om langs dezen weg een' leiddraad te bekomen, vooreerst ter bepaling van de cultuur, waar voor ieder grond geschikt is, en ten tweede ter *Bonitierung* van den grond volgens de doelmatigste verdeling. — De Schryver moet hierby onderzoeken, welken invloed het vermogen der aardsoorten en hare vermengingen, om water naar zich te trekken en in zich te behouden, en de warmtestof te geleiden, op hare vruchtbaarheid hebben kan, en hy moet bepalen, wat eigenlyk de planten voedt en wat alleen als opwekkingsmiddel werkt, om derzelver wasdom te bevorderen. Hy moet opgeven, welke planten elken grond eigen zyn, welke 'er het best in tieren, en in hoe verre men zich hier van de bepaling van den algemeenen staat des gronds bedienen kan. De Schryver moet een middel opgeven, hoe de grond op de zorgvuldigste en leerrykste wyze zich Chemisch laat onderzoeken, en hoe dit de landman het gemakkelykste kan te werk stellen en met de practische kenteekenen vergelyken. Tot nasporing der onderlagen moeten de beste werktuigen opgegeven worden; en wat de ligging van den grond betreft, men behoort niet alleen op de helling maar op de ligging tegen zon, wind en water acht te slaan. Van het geen WALLERIUS, RÜCKERT, HASSENFRATZ, HUMBOLDT, LESLIE, HUMPHRY DAVY, KIRWAN, EINHOF, SAUSSURE, CADET DE VAUX, ANDRÉ, LAMPADIUS, BRACONNOT en andere Geleerden en Huishoudkundigen over dit onderwerp geschreven hebben, moet zoo veel mogelyk gebruik gemaakt worden, en men verwacht, dat de Schryver pogen zal uit deze onderzoekingen en de opmerkingen van praktiske landlieden,

L 2

den, wetenschappelyke grondstellingen, met betrekking tot de hier opgegeven vragen, afte leiden.

De Verhandelingen mogen in het Deensch, Zweedsch, Hoogduitsch, Fransch en Engelsch geschreven zyn; zy moeten op de gewone wyze van een spreuk en verzegeld billet voorzien zyn, waarin de naam, titel en woonplaats des Schryvers, en aan den Secretaris van de Maatschappy, de Hoogl. en Ridder VIBORG, voor den eersten van Bloemaand 1812 ingezonden worden. Ingevalle geene Verhandeling de Prysragen volledig mogt beantwoorden, en daarom de Prys niet kon toegewezen worden, behoudt de Maatschappy het aan zich, om. gezamenlyk met voornoemde Commissie, de beste onder dezelve naar die evenredigheid te beloonen, als dezelve aan de opgave voldaan heeft.

VENETIE, den 9den van Oogstmaand. Eenige dagen geleden heeft de Heer LADORINI, in het groote Kanaal by St. Marcus, alhier, eene Proeve van zyne Zwemmantel en Levensboot, welke men onder den Arm kan dragen, genomen. Eene verbazende menigte Menschen, die van de nabygelegene gebouwen en gondels deze Proefneming aanschouwden, hebben den Heer LADORINI met eene algemeene goedkeuring toegejuicht.

UTRECHT. Den vyftienden van Grasmaand dezes jaars, overleed, alhier, aan eene Borstziekte en langzaam verval van krachten, de Heer Mr. CORNELIS ANTONY VAN WACHENDORFF. Hy was de Zoon van den geleerden Advokaat JOHAN KAREL VAN WACHENDORFF: de Kleinzoon van CORNELIS ANTONY VAN WACHENDORFF. — Deze was eerst Syndicus te Kleef; naderhand, gedurende twintig jaren (*), Secretaris der Stad Utrecht. Behalve JOHAN KAREL, van wien straks nader, had hy twee geleerde Zonen: waar van de één, langen tyd, in de vorige Eeuw, Secretaris is geweest van het Geregt of de Schepens-Bank der Stad Utrecht: een man, byzonder kundig en bedreven in de Geslacht-Registers der oude Neder-

(*) JOH. CAR. VAN WACHENDORFF *Dedic. Triadis Dissertat.*

derlandsche Familiën. De ander was Hoogleeaar in de Kruid- en Scheikunde te Utrecht; stierf in mannelijken ouderdom; en leeft in den naam der Plant *Wachendorfia*, dus, ter zyner eer, door den Ridder LINNÆUS genoemd. Zyn opvolger was de beroemde JAN DAVID HAHN, toen reeds Hoogleeaar in de Natuurkunde; naderhand in de Scheikunde, te Leyden. Beide deze Zoons stierven gehuwd, maar kinderloos. — JOHAN KAREL VAN WACHENDORFF, de Vader van onzen CORNELIS ANTONY, werd geboren te Kleef, in het jaar 1707; leerling van VAN ECK en OTTO, oefende hy met lof de Regtsgeleerdheid, te Utrecht; en gaf twee duidelyke proeven zyner geleerdheid en kunde: de ééne, in het Latyn, gedrukt te Utrecht, in het jaar 1730, in *Octavo*, getiteld: *Disertationum Trias*, I. *de Principe legibus soluto*. II. *de Conditione Triticiaria*. III. *de Pactis nudis*: 576 bladzyden. Toen was hy drieëntwintig jaar oud. De andere proeve zyner Regtskunde is eene Nederduitsche „Juridische „Verhandeling over het VI. Artikel des Statuts der „Stad Arnhem van den jare 1694, concernerende „de Testamentmakinge:” gedrukt in *Quarto*, in het jaar 1738. Twee jaar hierna, stierf hy, in den bloeienden ouderdom van drieëndertig jaar. (Sax. *Onom. Lit.* P. VI. p. 461.) Hy liet drie kinderen na, waar van onze CORNELIS ANTONY de oudste, en nog maar even drie jaar oud was. De twee anderen waren de Heer Mr. JOHAN VAN WACHENDORFF, na 't jaar 1787 Raadsheer in het Hof van Utrecht, voor eenige jaren gestorven, en Jonkvrouwe MARIA VAN WACHENDORFF, uitmuntende, gelyk ook haar Broeder, de Raadsheer, in Godsvrucht en Zedigheid. Beide stierven ongehuwd.

CORNELIS ANTONY VAN WACHENDORFF werd geboren te Utrecht, in het jaar 1737. Zeer jong zyne Vader en Moeder verloren hebbende, werd hy opgevoed onder opzigt zyner Oomen. Hy leerde Latyn en Grieksch van de Heeren REITZ en WESSELING, en studeerde in de Regten, onder JACOBUS VOORDA, en werd, door dezen, met de Kap (*More majorum*) gepromoveerd, na verdedigde geleerde Verhandeling, behelzende eenige Oordeel- en Regtskundige aanmerkingen. Eenige jaren ambteloos geleefd hebbende, werd hy eerst Raad

in de Vroedschap; en daarna, na den dood zyns Ooms, Secretaris van het Geregt der Stad Utrecht. Dit bleef hy tot in het jaar 1795, wanneer hy zyn ontslag verzocht en verkreeg, doch in 1802 liet hy zich bewegen dit ambt weder optevatten. Hy was altyd naarstig in zynen post; nuttig door zyne advyzen; een aanrader van vrede en gematigdheid; de vraagbaak en helper van velen, byzonder van Weduwen en behoeftigen; de vriend en langen tyd ambtgenoot van wylen den Ridder en Staatsraad Mr. JAN HINLOPEN.

Hy was een geleerd man, byzonder in de lotgevallen van Geleerden; kennis van goede en zeldzame Boeken; en in de Historie en Oudheden des Vaderlands; en van de Provincie en Stad van Utrecht. Hy bezat eene keurige en nette Bibliotheek, wier Naamlyst getuigen zal van zynen smaak en kundigheid. Als bezitter van Handschriften van geleerden (JACOBUS TOLLIUS en HENRICUS CHRISTIANUS HENNINIUS), wordt hy vermeld door wylen den Hoogleeraar SAXE (*Onom. Lit.* P. V. p. 190 en 330), die ook elders (P. VI. p. 719) dankbaar van zyne onderrigting gebruik gemaakt heeft. De Heer FRANS VAN LELYVELD erkent, aan hem verscheide geleerde Aanteekeningen op HUYDECOEPERS *Proeve van Taal- en Dichtkunde* verschuldigd te zyn (I. D. bl. 53—55); gelyk ook de Heer NIJOLAAS HINLOPEN van zyne Aanteekeningen gebruik gemaakt heeft (z. HUYDEC. *Proeve*, III. D. bl. 248). — En zoo was hy gewoon, gaarne zyne kundigheden aan anderen mede te deelen, maar nimmer 'er eenige vertooning van te maken. — Zeer naauwkeurig in het opstellen en beschaven, liet hy zich zeer nonde bewegen, om iets van zyn eigen werk in het licht te geven. Om deze reden legde hy 't Lidmaatschap der Leydsche Maatschappij van Letterkunde, vroegtydig, neder. Hy bleef echter, om jonge liefhebbers van Taal-, Oudheid- en Dichtkunde op den regten weg te helpen en te besturen, Lid van het Utrechtsch Genootschap *Dulces ante omnia Musa*; en liet toe, dat in deszelfs eerste *Proeve* (Utrecht 1775 8°) twee geleerde Verhandelingen van hem gedrukt werden: de eene *over de Sint Antonis Verken*s (bladz. 174—182): de ander *over zeker oud Opschrift* aan de Kerk aan den Stichtschen Berg (bl. 183—190). — Eenige jaren vroeger leverde

de hy in dergelyk Gezelschap, dat zich *Musa nostra amor* noemde, eene uitgewerkte Verhandeling over de *Steenboeten*, welke gedrukt is in de *Nieuwe Bydragen* tot Opbouw der Vaderlandsche Letterkunde, II. D. bl. 59—76, gelyk in dat zelfde Deel, bl. 375—398, nog eene keurige *Proeve* van zes Taal- en Oudheidkundige Mengel-Aanmerkingen van hem geplaatst is, welke door den Heer HUYDECOPER is aangehaald in de Byvoegfels en Verbeteringen op het III. Deel van MELIS STOKES, bl. 467.

Hy was een Godvruchtig man, naarstig bywoner van den openbaren Godsdienst: altyd zedig en ingetogen in zyn gedrag: voorbeeldig in zyn' ganschen handel en wandel: en stierf zacht, in de heerlyke verwachting eener zalige verwisseling, op grond der verdiensten van JEZUS CHRISTUS.

Hy was, gedurende veertig jaren, zeer gelukkig gehuwd met Vrouwe A. G. VAN VOORST, thans zyne Weduwe, zonder kinderen.

LEYDEN. Den 2den van Oogstmaand, werd, hier, op de gewone wyze, tot Doctor in de Regtsgeleerdheid bevorderd, de Heer HENRIK AEMILIUS NOORDINK, geboren te Westzaandam, Zoon van den braven Haagfchen Kerkleeraar, Doctor JOHAN BERNARD NOORDINK, aan wien, en aan den Hoog-Eerw. Heer JOAN VAN VOORST, zyhen Oom, de jonge Doctor zyne *Theses Juridicae inaugurales* heeft opgedragen. In een Voorberigt verhaalt hy, dat hy reeds byna had afgewerkt eene Verhandeling over de Letterkundige Geschiedenis van de leere aangaande de Toerekening (*doctrinae de Imputatione*), en over derzelver uitwerking in het Strafgerigt. Hy geeft de vyf hoofdstukken op, in welke hy deze stof had behandeld. Doch, wegens veranderde tydsomstandigheden, is hy te rade geworden, zyne promotie te verhaasten, en slechts 32 Theses te geven. In dezelve straalt de kundigheid en schranderheid van den jongen Regtsgeleerden overal door. Een groot gedeelte derzelve handelt over de leer der Toerekening: en doet ons wenschen, dat de volledige Verhandeling mogt in het licht verschenen zyn. Dan — hoe ydel zyn menschelyke wenschen en uitzigten! — De brave jongeling, geächt en geliefd

L 4

by

by allen, die hem kenden, en die zich aller achting waardig maakte door zyne kundigheid, naarstigheid, zedigheid en aangename omgang; het eenig kind zynes Vaders; die hem eerlang gelukkig hoopte gehuwd te zien; die zich gereed maakte, de pleitzaal in te treden; is, na eene ziekte van weinige dagen, den 7den van Herfstmaand, overleden, in den ouderdom van éénentwintig en een half jaar. Ook de Schilderkunst verliest in hem eenen uitmuntenden beoefenaar.

AMSTERDAM. Den 21sten van Zomermaand werden in de Maatschappy der Teekenkunst, onder de Zinspreuk: *Kunst zy ons Doel!* de beoordeelings-biljetten, over de in het afgeloopene seizoen naar de Eereprijzen vervaardigde Akademiebeelden, geopend; en by meerderheid van stemmen in de derde Klasse de Prys toegekend aan den Heer C. W. M. KLYN, en in de tweede Klasse aan den Heer J. UITDENBOGAERD, in de eerste Klasse de stemmen stakende: als zynde de Heeren Hs. VINKELES JANZ., A. L. ZELANDER en H. F. WIERTZ, elk met eene stem de hoogste Prys waardig gekeurd; werd vervolgens naar eene tweede beoordeeling met meerderheid van stemmen de gouden Medaille toegewezen aan den Heer H. F. WIERTZ.

DE ROEM DER HOLLANDERS.

Eene Geschiedkundige proeve over de vindingrykheid der Hollanders en over hunne voornaamste Uitvindingen en Ontdekkingen.

(Naar het Hoogduitsch van Prof. C. F. HAUG.)

(Vervolg van bladz. 150.)

Het is daarenboven over het algemeen niet te loochenen, dat het physisch gestel en het phlegmatisch temperament den Hollander, boven alle andere Natiën, geschikt

schikt maken, om langdurige, moeilijke en zware Werken ten einde te brengen. Hoewel men ook nu en dan Hollanders vindt, wien dit phlegma niet aankleeft (en waar is een regel zonder uitzondering, vooral by het physisch gestel der menschen), en die *tegen de algemeene dagelyksche ondervinding, ja hunne eigen overtuiging aan*, beweren willen, dat zy niet meer of min koelbloedig zyn dan de Duitschers of andere Natien; is echter desniettegenstaande deze opmerking algemeen voor waar erkend, en zelfs door vele Hollandische Schryvers van den eersten rang bevestigd geworden, en veroorlooft ook de zoo geheel onderscheidene Aardrykskundige ligging der andere Natien geene vergelyking. Ook roer ik dit punt hier alleen als een bewys te meer daar voor aan, dat de Hollanders zoo by uitstek 'er op gesteld zyn, om dingen zoo diep en naauwkeurig natevorschen. Wat zegt by voorbeeld de menschkundige en voortreffelyke navorscher van het Hollandsch Nationaal Karakter, OCKERSE (*), van zyne Natie?

„ Men heeft hem (den *Nederlander*) slechts oppervlakkig te beschouwen, en zyne bewegingen en handelingen op eenen afstand gadetestaan, om in hem trekken van dien koelen, bedaarden, droogen *Phlegmaticus* te ontdekken, wiens bloed koud en met waterdeelen ruim bezet, wiens spieren taai, week, gerekt, wiens vochten dikslymig, wiens zenuwen slap en zonder veerkrachtige spanning zyn. en die by dit alles eene goede mate van zwartgalligheid bezit. Hy heeft dus een hem eigen volkstemperament, dat in de vochtige gesteldheid zyner lucht en gronden, en in de slymerigheid en zwaarte zyner Vaderlandsche voedsels deszelfs natuurlyke oplossing vindt. Een middending tuschen de wufte levendigheid der bloedryke *Franschen*, en de trotsche somberheid der dikbloedige galachtige *Engelschen*; tempert hy die beiden door een inmengsel van *Duitsche* koelheid, waarby echter de *Spaansche* deftigheid, leedert het laatste Graaflyk bestuur, ook eenige druppelen fchynt

(*) *Karakterkunde* Deel III. bl. 43, 44. *Vaderlandsche Biblioth. van Wetenschap, Kunst en Smaak*, IIde Dl. N°. 10 en 11.

schynt gestort te hebben. De *Nederlander* is gevolglyk uit zynen *Physieken* aard langzaam, dralende, omzigtig, nadenkend, wantrouwende, koelzinnig, niet ligt ingenomen noch innemende op het eerste voorkomen, geduldig tot laagheid toe als hy beledigd wordt; maar te gelyk standvastig, gezet, doorzettend, vasthoudend aan gevoelens en pligten, warsch van gedurige verandering, en hardnekkig wanneer hy éénmaal verbitterd wordt. Weinige driften beroeren zyn gestel, verstoren hem in zyne rust; langzaam worden dezelve in hem gaande gemaakt; dan éénmaal in staat van gisting gebracht, ryzen zy by hem tot eenen graad van hevigheid en duurzaamheid, die hem woedend en halstarrig maakt. Alles wat lang en diep nadenken, moeilijk blokken en gezetten arbeid vordert, is berekend voor zyn natuurlijk verstand. Hy is minder een scheppend genie, een vlug spelend vernuft, dan een diepe doordenker enz."

En by eene andere gelegenheid zegt dezelfde Schryver: „De *Nederlander* verraaft zelfs in zyne *Schriften* het langzame en phlegmatieke van zyne geaardheid. Zyn styl is gelyk hy zelf. Ik verbeelde my genoegzaam altoos de *Nationale Schriften* aan dit kenmerk alleen te kunnen onderscheiden."

Met dit gevoelen stemmen de *Hollandsche Schryvers* VAN HINLOOPEN, VAN BERKHEY, HAMELSVELD en vele andere overeen. Hierby komt nog de den *Hollander* steeds bezielende *hoop op winst*, welke hem aanspoort eene zaak, die hem voordeelen belooft, volkomen ten einde te brengen. Kortom, *klimaat* en *natuurlyke gesteldheid*, karakter en levenswyze, alles loopt zamen, om dat streven naar volmaking, die stalen vlyt en dien onvermoeiden yver by den *Hollander* te weeg te brengen, en gaven vorige eeuwen gelegenheid, om de kolosfale geleerdheid van eenen GROTIUS, ERASMUS, VOSSIUS, GRONOVIVS, SCHULTENS, HEMSTERHUIS en zoo vele andere beroemde mannen te bewonderen. Bezit de *Hollander* de vlugheid van begrip, de rykheid der verbeelding, de verhevene vlugt van geest niet, waarop andere Natiën trotsch zyn, hy vergoedt deze, altyd lofwaardige, gaven door een *juist en ryp oordeel*, door alles omvattende kundigheden, door eene diepe doorgronding van al het wetenschappelyke, en door

vol-

volhardenden geest van navorsching; van daar vindt men ook by den Hollander meer wezenlyke dan schitterende verstand; meer denkers en geleerden dan geniën en fraaije vernuften; meer CARTESIUSSEN en D'ALEMBERTS dan VOLTAIRES en BOUFLERS; wel vele groote Dichters, maar echter geene KLOPSTOCKS, WIELANDEN, SCHILLERS, dan daarenegen vele onderzoekers in den Kantiaanschen geest en smaak! Van daar ook de buitengewone beoefening der Taal-, Wis- en Geneeskunde by deze Natie! Dat het juist deze eigenschappen zyn, welke het menschelyk verstand voornamelyk opscherp, en alzoo voor den Nederlander, tot de volmaking zyner vindingrykheid, tot het uitdenken en tot stand brengen van nieuwe uitvindingen en ontdekkingen byzonder gunstig zyn moesten, behoeft geen bewys meer: en deze eigenschappen, zoo wel als het bestaan van ontelbare uitvindingen en ontdekkingen by den Nederlander te willen loochenen, getuigt van eene even groote onkunde in de Geschiedenis der Wetenschappelyke beschaving en der beeldende Kunsten, als van berispelyke vooroordeelen en onoverwinnelyke partydigheid. Wanneer men hierby nog de oneindige voordeelen, die den Nederlander zyne rykdom, zyne kennis aller werelddeelen, zyne voortreffelyke deels eenige Maatschappyyen (geleerde Gezelschappen) en de rykelyke belooningen en eerbewyzen, die zy jaarlyks uitdeelen, reeds aan de hand geven moeten, in aanmerking neemt, zal men den Nederlander volkomen regt laten wedervaren. Het wetenschappelyk loffelyk volhardenden, dat men *in succum et sanguinem vertere* noemt, en het wel langzame maar zeker vorderen — *ut gutta cavat lapidem* (het geen by velen in styfheid, pedanterie en halstarrigheid overgaat), heeft niet ligt eene andere Natie in die mate bezeten en uitgeoefend, als de Hollandsche. Ook hebben (vele partydige en onregtvaardige vreemdelingen uitgezonderd) zeer vele, vooral Duitsche Schryvers, vele groote Vorsten en Staatslieden en een aanzienlyk getal Reizigers, waar onder zelfs Engelschen, by voorb. TEMPLE, COGAN en FELL waren, deze voorregten volkomen erkend en een nader onderzoek of ten minste eene loffelyke beoordeeling waardig gekeurd.

(Het vervolg hierna).

PRO.

P R O G R A M M A.

VOOR HET JAAR 1810.

Het Genootschap tot verdediging van den Christelyken Godsdienst tegen deszelfs hedendaagsche Bestryders, opgericht in den *Haag*, heeft deszelfs Algemeene Vergadering gehouden op Donderdag, den 16den Augustus 1810, in welke de Aanspraak is gedaan door THOMAS HOOG, *Predikant te Rotterdam*, strekkende *ter gedachtenisviëring van deszelfs VYF-EN-TWINTIG-JARIG bestaan, en ter aanwyzing van het belang van deszelfs voortdoring en aanmoediging om met vernieuwden yver voort te werken ter verdere bereiking van het doel, waartoe hetzelfde is opgericht.*

Hierna deed dezelve, als Secretaris, het navolgend verslag van de beoordeeling der ingekomen Verhandelingen.

- I. Dat op de Vraag, in het jaar 1803 voor eenen onbepaalden tyd opengelaten, eischende een betoog, dat *de ware Bybelleer, aangaande de genadewerkingen des H. Geestes, noch met onze redelykheid, noch met onze vrye werkzaamheden strydig, maar integendeel Gode waardig en uit hoofde onzer behoeften hoogst belangryk is*, — tot nog toe geene voldoende Antwoorden zyn ingekomen.
- II. Dat het over de *Geloofwaardigheid van MOZES, in zyne Geschiedverhalen betrekelyk de Hebreeuwsehe Natie in zynen leeftyd* — geene Verhandelingen ontvangen heeft.
- III. Noch ook over de *Verborgenschap des Vaders, des Zoons en des H. Geestes*, beschouwd in haar verband met de voornaamste Geloofswaarheden van het Euangelie, en heilzamen invloed op de Godsvrucht en de hope des eeuwigen levens. Welke beide Vragen dus ook nog voor eenen onbepaalden tyd worden opengelaten.
- IV. Dat over het gebruik van de Boeken des O. Verbonds, ter bevestiging der Leerstukken, die in de *Schriften des N. Verbonds duidelyker worden voorgedragen*, slechts één Stukje, in het Hoogduitsch gescreven, is ingezonden, onder het Symbolum, *πᾶσα γράφῃ Θεοπνευστος* κ. τ. λ. doch hetwelk niet voldoende geoordeeld is, blyvende deze Vraag opengelaten, om

om beantwoord te worden voor den 1sten January 1812.

- V. Dat, op het gevorderd betoog, *dat de Zoenoffers des O. Verbonds geen enkele Staatskundige Instellingen, veelmin loutere navolgingen der gewoonte van andere Volken zyn geweest, maar voornamelyk ingerigt, om het Zoenlyden van den toekomstigen Verlosser af te schaduwen, met oplossing van de tegenbedenkingen der hedendaagsche Bestryders*, wel is ingekomen eene Nederduitsche Verhandeling, met de Zinspreuk: *JEZUS CHRISTUS is gister en heden dezelve in der eeuwigheid.* PAULUS. — Doch, dat daar over, in deze Vergadering nog geene uitspraak heeft kunnen geschieden.
- VI. Dat, op de Vraag, in het jaar 1809 opgegeven, vorderende eene *aanwyzing, dat al het goede, betrekelyk eene Godsdienstleer, welke een genoegzaam onderrigt tot 'smenschen geluk bevat, in de stelsels der Wysgeeren, zoo voor als na Jezus tyd te vinden, op eene meer volkomene wyze, en zonder de minste dwaling, door CHRISTUS en de Apostelen geleerd is*, — niets by het Genootschap ontvangen is, verlangende hetzelfde de beantwoording dezer Vraag nog voor den 1sten November 1811.
- VII. Dat, op de Vraag, betreffende het *Locale en Temporele*, in het jaar 1806 nader opgegeven, van denzelfden Schryver, wiens Verhandeling over dit onderwerp, geteekend *Gamaliël*, benevens nog twee andere, voorheen eene Zilveren Eerprys was waardig gekeurd, eene geheel omgewerkte, en aan het doel des Genootschaps meer beantwoordende Verhandeling is ingekomen, onder de Zinspreuk: *Niemand kan een ander fundament leggen dan hetgeen gelegd is, 't welk is Jezus Christus.* PAULUS. — Van welke reeds in het Programma van 1808 is melding gemaakt, en dat aan denzelfden, nadat in het jaar 1809 de te voren ontbrekende Aanteekeningen waren achter na gezonden, uit hoofde van deszelfs loffelyk besteden arbeid aan deze moeilijke Stof, en van het veelvuldige goede en voortreffelyke, hetwelk in dit stuk gevonden wordt, een *Gouden Eereprys* is toegelegd; mits de Schryver zich by de uitgave dezer Verhandeling onder de Werken van het Genootschap, deze en gene uitlatingen, en, de Hoofdzak niet zoo zeer betreffende, veranderingen late welgevallen, die deswegens wordt uitgenoodigd zich hieromtrent voor den 15den van October dezes jaars te verklaren.

VIII.

VIII. Dat, eindelyk, onder de Verhandelingen, ook voormingeoefenden geschikt, behalve andere over onderscheidene Onderwerpen, vyf zyn ingekomen over de *voortreffelykheid en het nuttig gebruik van het Gebed des Heeren*, opgegeven in het jaar 1808, onder welke wel eene, onder de Zinspreuk: *Heer! leer ons bidden!* en eene Hoogduitsche, met bygevoegden Naam van den Schryver, hare onderscheidene verdiensten hebben, doch van welke eene geteekend: *ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ διὰ προσκυνεῖν*, JEZUS. den Zilveren Eereprys is waardig gekeurd, waarvan by de opening van het Briefje bleek de Schryver te zyn BERNARDUS VERWEY, *Predikant in den Haag*.

Het Genootschap maakt verder allen die in deszelfs instandhouding belang stellen, bekend, dat, na ryp overleg, door hetzelfde is besloten, om, met den aanvang van een *nieuw Tydvak*, aan deszelfs werkzaamheden, eene, van de vorige eenigzins verschillende, rigting te geven, met zorgvuldige inachtneming echter van het blyvend doel deszelven. — *de Verdediging der voornaamste Waarheden van den Christelyken Godsdienst, tegen deszelfs hedendaagsche Bestryders*, — dat alle, tot hiertoe met meerder of minder goed gevolg, tot dat einde reeds ondernomen pogingen, steeds zullen in het oog gehouden, en in diervoorge voortgezet en aangevuld worden, dat men de Voorstellen blyve inrigten naar de verschillende, van tyd tot tyd veranderde, wyze der Bestryding van de Christelyke Leer, en rangschikke naar de onderscheidene Algemeene Grondbeginselen, waaruit dezelve voortspruit, en naar de wyze, waarop zy in het werk gesteld wordt.

Ter bereiking van dit oogmerk is goedgevonden alle zoodanige Vragen en Voorstellen, die in geen verband staan met de Verdediging van den Christelyken Godsdienst tegen deszelfs hedendaagsche Bestryders voor afgeschafte te houden, en zal ook het Genootschap voortaan geene grootere of kleinere Verhandelingen meer wachten over Onderwerpen, *door de Schryvers zelve naar goedvinden verkozen*, dezulke alleen uitgezonderd, welke zonder uitzigt op eenen Eereprys, door Corresponderende of andere Leden mogten worden ingezonden, ten gebruike, zoo veel Directeuren by de nu aangenomene Werkorde zullen gepast oordeelen, in de *Nieuwe Verhandelingen van het Genootschap*, die met dezen veranderden Titel in 1811 zullen beginnen uitgegeven te worden.

Het Genootschap noodigt dan nu alle kundige Liefhebbers en Voorstanders der Waarheid en Godsvrucht, met aanbieding van eene Gouden Medaille, of de waarde van Vyftig Dukaten, uit, ter beantwoording van de twee volgende Vragen:

I.

- I. *Waarin verschillen de meeste der allernieuwste Bisschuyders van de GODDELYKHEID der Christelyke Leer, die, sedert ongeveer het midden der naastvoorgaande Eeuw zyn opgetreden, van de vroegeren, en, hoe behoort men deswegens thans de Verdediging tegen dezelve in te rigten?*
- II. *In hoe ver kan het Gezuigenis of Stilzwygen der Kerkvaders en andere Schryvers in de vier eerste Eeuwen by de verdediging der Echtheid van het wiste Bybelboeken en Bybelplaatsen in aanmerking komen? — Beide om beantwoord te worden voor den 1sten Maart 1812.*

(Het vervolg en slot in 't volgend Nummer.)

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFAKTEN.

Op Maandag den 10 van Herfstm. 1810, in Amsterdam.

Aandeelen by Hope & Comp.		<i>Spangse</i> 5½ prCt. by Hope & C. 25 : 26
enz.	93½ : 96	dito dito nieuwe. 22½ : 23
Rusland 5 prCt.	58½ : 59	Portugal, by Hope & C. 92 : 93
Zweden 5 prCt.	42½ : 44	Engeland. Annuiteit. 3 prCt. niet gen.
Denemarken, Toll. 4 prCt. niet gen.		Frankryk Geconsolid. renten
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. dito.		5 prCt. niet gen.
dito Kroon 4 prCt. dito.		Dito Cert. by K. & V. 76½ : 77½
Ketzer van Oostenryk 5 prCt. 30 : 34½		zond. Coup.
dito 4½ prCt. 26 : 27		Wisselcours.
dito 4 prCt. 26 : 27½		Op Londen. niet genot.
		— Parys. 57
Nationale Schuldbrieven 13		dito Domeinen. 4 prCt. 33½ : 34
prCt. 12 : 12½		dito Vrywillig 3 prCt. 19½ : 20
dito 2½ prCt. 13½ : 14		Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.
Losrenten uit de heffing van		met oploop. premie by Af-
98 2½ prCt. 13 : 13½		losf. 30½ : 31½
Dito uit de heffing van		Receptien Losb. na den
1800. 2 prCt. 12 : 12½		Vrede. 14½ : 15
dito 1801. 2½ prCt. 13 : 13½		Bankgeld. 99½ : 100

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 101; en te *Haarlem* 14, onder welke laatsten 9 beneden de 12 jaren.

STER.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Herfst- maand	{ BARO- ME- TER.	{ THER- MOME- TER.	{ STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
5	{ 29. 9½ 30. 0 30. 0	{ 60 64 55	{ W. N. W. W. t. N. W. t. Z.	bewolkt.
6	{ 30. 0 30. 0 30. 1½	{ 62 63 55	{ Z. W. W. W. N. W.	betrokken; 's avonds helder.
7	{ 30. 4 30. 4½ 30. 3½	{ 58 66 45	{ N. O. — —	bewolkt.
8	{ 30. 2½ 30. 2 30. 1½	{ † 54 67 55	{ Z. O. Z. Z. O. N. W.	helder.
9	{ 30. 1 30. 0½ 30. 0	{ 54 66 58	{ Z. W. W. Z. W. W. N. W.	helder.
10	{ 29. 9 29. 9½ 29. 9	{ 58 66 59	{ W. Z. W. — —	's morgens bewolkt; verders omtrent betrokken.
11	{ 29. 9 29. 9 29. 8	{ 58 64 59	{ W. Z. W. Z. W. Z. Z. O.	omtreut betrokken.

† 's Morgens ten zes ure 42 gr.

BEKENDMAKINGEN.

*. * By den Boekverkooper A. LOOSJES Pz. te *Haarlem*,
is van de pers gekomen en alom verzonden:

P. MOENS, DE TWAALF MAANDEN DES JAARS, 3de Stuk,
bevattende de bespiegelingen over *Hooimaand*, *Oogst-
maand* en *Herfstmaand* met platen gr. 8° f 1-10-:
Het 4de en laatste Stuk is ter perse en zal spoedig
volgen.

By bovengemelde is tegen den verminderden prys van f 3 -:
in plaats van f 9 - : te bekomen:

MIDDLETON de Geschiedenis van het Leven van M. T.
CICERO, uit het Engelsch, door Prof. W. J. ZILLESSEN
3 Deelen in gr. 8°.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 38. *Vrydag den 21sten van Herfstmaand.*

B E R I G T E N.

KIEL. Het aanzienlyk Naturalien-Kabinet, alhier door den Staatsraad en Hoogleeraar FABRICIUS nage-
laten, is van zyne Weduwe, ten dienste der Universi-
teit, door Z. M. den Koning van Denemarken gekocht
geworden. Hoogstdezelve heeft ook het aanbod van
den Justitieraad en Hoogleeraar WIEBEMANN, mede
hier woonachtig, waarby hy zyne Verzameling van Na-
tuurlyke Zeldzaamheden aan de Universiteit ten open-
bare gebruike schonk, met welgevallen aangenomen.

LEYDEN. De *Maatschappy van Nederlandsche Let-
terkunde*, alhier, hield, op den 4den van Hooimaand
1. 1., hare jaarlyksche Vergadering, onder Voorzitter-
schap van den Hoogl. J. W. TE WATER, die dezelve,
volgens gewoonte, met eene aanspraak opende, en
daarby ook nu weder een kort bericht gaf van een
tweetal onlangs overledene verdienstelyke Leden, nam-
de Heeren P. L. VAN DE KASTEELE en JOANNES
BOSSCHA (*). De

(*) Wy zullen deze beide Levensschetsen, eerlang, de
een na de andere, onzen lezers trachten mede te deelen.

II. DEEL.

M

De Maatschappy heeft dit jaar geene Verhandeling bekroond, maar besloten, het volgend voorstel op te geven, om beantwoord te worden voor den eersten van Louwmaand des jaars 1812.

„ Oordeelkundige ontvouwing van de schoon-
 „ heden en gebreken van den Profastyl van
 „ HOOFD.”

Het staat een' ieder vry, ook den Leden der Maatschappy, om naar den Prys te dingen: alleenlyk worden de Gecommitteerden, ter beoordeeling der ingekomen Verhandelingen, van die vryheid uitgesloten. Aan den genen, wiens Verhandeling de beste, en aan het oogmerk der Maatschappy voldoende, zal gekeurd worden, biedt de Maatschappy een' gouden Penning aan, ter waarde van 150 Guldens.

De Verhandelingen moeten zyn in de Nederduitsche of Latynsche Tale, met eene duidelyke hand, van iemand, die geen Lid der Maatschappy is, afgeschreven: iedere Verhandeling moet, met eene Zinspreuk geteekend, besloten worden in een' verzegelden omslag, welke den titel en de zinspreuk der Verhandeling ten opschrift heeft. Hierby moet gevoegd worden een verzegeld briefje, in het welk de naam, waardigheid en woonplaats van den Schryver, en boven op het welk de Zinspreuk der Verhandeling geschreven is.

Het een en ander moet in een' buiten-omslag, ten tyde, hier boven bepaald, vrachtvry bezorgd zyn in handen van den tegenwoordigen Secretaris der Maatschappy, Professor M. SIEGENBEEK, of van den Briefschryver Mr. P. J. B. CH. VAN DER AA, beide wonende te *Leyden*. Voor het overige zyn de Wetten, volgens welke de Maatschappy naar een' Prys laat schryven, te vinden in het tweede Deel van derzelve Werken.

Tot Leden zyn verkozen: de Heeren Mr. P. A. BRUGMANS, Advokaat te *Amsterdam*; ISAAC VAN HAAS-
 TERT, te *Delft*; J. KONING, te *Amsterdam*; THEO-
 DORE LORIN, te *Parys*; Mr. C. F. VAN MAANEN,
 Grootkruis, te *Amsterdam*; Mr. J. F. VAN DER
 MEERSCH, Advokaat in den *Haag*; en W. F. WYERS,
 Predikant te *Voorschoten*.

KORTE

K O R T E   S C H E T S

VAN HET

L E V E N

EN DEN

GELEERDEN ARBEID

DES OVERLEDENEN

HOOGLEERAARS

G A D S O   C O O P M A N S.

GADSO COOPMANS, het eenig kind, dat de beroemde Geneesheer GEORG COOPMANS (*) in eenen tweejarigen echt, by JOHANNA WILDSCHUT verwekte, werd in den jare 1746 in de aloude Vriessche Akademiestad *Franeker* geboren. Reeds in de vroege kindsheid van de moederlyke teederheid beroofd, kon het niet wel anders of de opvoeding eens vaders, die zich by de Wetenschappen in zoo vele opzigten verdienstelyk maakte, moest hem van jongs af eene onverdoofbare zucht voor studie inboezemen. Na dus te *Kampen* in de Fransche taal onderwezen te zyn, werd hy aan de zorgen van den met zoo veel roem bekenden Alkmaarschen Rector ERNST WILLEM HIGT, en diens Ambtgenoot GYSBERT KOENE, toevertrouwd, om daar in de Grieksche en Latynsche talen en al dat geen onderrigt te erlangen, wat hem kon opleiden, om ter Hoogeschole zich met vrucht op de beoefening der Letteren toetelleggen. De Scholen met eene Redevoering verlaten hebbende, waarin hy *den lof van het landleven* in een *Carmen trochaicum* afschilderde, begon hy zyne studien on-

(*) Zie eene korte Levensbeschryving van denzelven in de *N. Alg. K. en Letterb.* D. XIV. bl. 203.

onder de beroemde JOH. SCHRADER en LUD. CASS. VALCKENAER, die toen in zyne geboortestad bloeiden, en oefende zich in de Wis-, Sterre-, Redeneer-, Bovenatuur- en Natuurkunde, onder opzigt van de kundige NIC. YPEY, ANT. BRUGMANS en van een der nog tegenwoordige siheraden der Amsterdamsche Doorluchtige School J. II. VAN SWINDEN. Vervolgens genoot hy onderwys in de Osteologie, Ontleedkunde, Physiologie, Heel-, Verlos- en Ziektekunde, eerst te *Franecker* van zynen Vader en CHR. EVERH. DE LILLE, daarna te *Amsterdam* van den Heer VOLK. SNIP en eindelyk te *Groningen* van PETRUS CAMPER, dien het zoo gemakkelyk viel boven de overige Ontleedkundigen verre uitteblinken. De Scheikunde en *Materia Medica* leerde hy, onder opzigt van den Hoogl. F. U. WINTER, wiens Ambt hem daarna zelve opgedragen werd; en in de *praxis Medica* eindelyk oefende hy zich eerst te *Franecker*, onder den Hoogl. W. OUWENS, en daarna te *Groningen* onder den beroemden G. VAN DOEVEREN.

In *Vriesland* teruggekeerd, werd hy, op den 17den van Wynmaand 1770, na twee Dissertatiën, de een handelende *de Ventis*, en de ander *de Cyphosi*, openlyk verdedigd te hebben, tot *Philosophiæ et Medicinæ Doctor* tevens bevorderd, en poogde drie jaren in de laatste hoedanigheid den zieken hulp toetebrengen. Intusschen vertaalde hy de *Contemplation de la nature* van CH. BONNET in het Nederduitsch, en voegde 'er vele aanmerkingen, zoo van zynen vriend J. H. VAN SWINDEN als van hem zelve by. Toen de Hoogl. WINTER overleed, droegen de Staten van *Vriesland* hem het Hoogleeraarschap in de Genees-, Scheikunde en *Materia Medica* op, het welk hy met eene Redevoering *de medicamentis indigenis, ad morbos Belgio familiares feliciter depellendos suffecturis*, plegtig aanvaardde, en dertien jaren lang, met onvermoeide vlyt, ten beste der studerende jeugd waarnam.

In het 1783 het jaarlyksch bestuur der Akademie gelukkig volbragt hebbende, zeide hy, by gelegenheid, van het overdragen van het Rectoraat der Akademie aan den Hr. NIC. YPEY, een treffend Latynsch Gedicht op, getiteld: *VARIS, sive Carmen de variolis*, waar in hy tevens zyn eenig Dochtertje, dat, door de inen-

ting

ting met de kinderziekte besmet, aan die kwaal overleden was, een lyköffer bragt (*).

Om zynen post als Onderwyzer der studerende Jeugd beter te roer te staan, leide hy zich niet byzonder op de Clinische praëtyk toe, maar beyverde zich echter, om zwaardere ziekten, epidemien, derzelver verschynselen, loop, aard en geneeswyze vlytig na te gaan, tegennatuurlyke en moeiljelyke verlosingen, zoo dikwyls zy voorkwamen, waar te nemen, het geen hem de ondervinding leerde naauwkeurig aan te teekenen, ja om even als de groote Engelsche Geneesheer SYDENHAM de geheimen der natuur te leeren kennen.

Aan dezen zynen onderzoeklust is men dan ook drie Geneeskundige, by onderscheidene geleerde Genootschappen ingeleverde, en met den gouden Eerprys bekroonde Verhandelingen verschuldigd; als eene by het Vaderlandsch Genootschap *Servandis Civibus*: over de *Pis*, waarin wordt aangetoond, in hoe verre het bezien daar van nuttig voor den Geneesheer kan zyn, en tot welk bedrog dit bezien aanleiding geeft, indien men verder daarop wil afgaan; eene andere, by het *Proef-ondervindelyk Natuurkundig Genootschap te Rotterdam*, het *beflag* op de tong, somtyds van gezonde, meestal van zieken aanwezig, waarin onder anderen een valsch gevoelen van GALENUS, wegens deszelfs ontstaan, bestreden wordt; en eene derde, in het Fransch geschrevene, by de *Geneeskundige Sociëteit te Parys*, over de natuur en oorzaken van de *Sprouw (Aphthæ)*, waarin de aard dier zweertjes verklaard wordt, derzelver verschynfels zyn aangeteekend en geneeswyze geleerd wordt: welk een en ander openlyk bewys zyner geoefende kundigheden, dan ook zyne verkryging van het Lidmaatschap dezer beiden laatstgenoemde Maatschap.

(*) Zie dit meesterlyk Dichtstuk, wegens deszelfs schoonheid ook in meer andere talen, b. v. in het Hoogd. door den vermaarden GOETHE overgezet, met de Nederduitsche vertaling van M. F. HOFFMAN, in gr. 8vo. by L. Herdingh te Leyden, in 1787 uitgekomen: blykende uit het Voorberigt van dezen Vertaler, dat de Hr. COOPMANS, niettegenstaande het verlies van zyn eenig Dochtertje, zoo overtuigd bleef van het nut der Inenting, dat hy daarna twee zyner kinderen ook aan die kunstbewerking, en met gelukkiger gevolg, onderwierp.

M 3

schappyen weldra ten gevolge had; gelyk hem reeds vroeger door de *Holl. Maatsf. der Wetensf.* in den jare 1776, en daar na door het *Provinciaal Utrechtsch Genootschap*, gelyk ook nog laatstelyk door de *Ketz. en Kon. Akademie der Wetensf. te Brusel*, gelyke eer bewezen werd.

Doch hy leefde niet alleen voor de Wetenschappen en Letteren; hy achtte het ook zynen pligt als burger, daár, waar de vryheid en het welzyn zyns vaderlands, naar zyn gevoelen, gevaar liepen, zich voor dezelve in de bresse te stellen; ja rekende het schandelyk in burgerlyke oneenigheden onzydig te blyven. Toen dus in 1785 de geschillen tuschen de Staten van *Vriesland* en de Opgezetenen zoo hoog rezen, dat een deel der eersten, door gewapende burgers ondersteund, zich van de anderen, wier gezag door bezoldigde krygslieden te *Leeuwarden* gehandhaafd werd, afscheurde en te *Franeker* afzonderlyk vergaderde, kon de Hoogl. COOPMANS geen onverschillig aanschouwer blyven. Hy koos die party, welke zaak hy de billykste keurde, doch werd met drie zyner Ambtgenooten het slagtoffer zyner gevoelens. De Curatoren der *Vriesche Universiteit*, namelyk, behoorden tot de tegenovergestelde party en vervolgden hem deswegens, wanneet hy tegelyk met de Hoogl. MANGER, VALCKENAER en VAN KOOTEN, zyn Ambt nederleide, en met eene krachtige en aandoenlyke aanspraak van zyne leerlingen afscheid nam.

Dus door den loop der omstandigheden geheel van Ambstbezigheden ontslagen, wydde hy al zynen tyd en yver aan zyn Vaderland; maar achtte het by den intogt der Pruisfen geraden met Vrouw en Kinderen den geliefden grond zyner geboorte te verlaten en nam de wyk naar *Steinfurth*, waar hy met meer uitgeweken Burgers door den Graaf zeer liefderyk en menschlievend ontvangen werd. Na eenigen tyd daar vertoefd te hebben, begaf hy zich, wegens eene ongesteldheid zyner echtgenootte met zyn huisgezin naar *Aken*, waar zy kort daarna overleed, en door den Hoogleeraar in een der Gereformeerde Kerken, te *Vaals* (*) begraven werd (†).

Diep

(*) Een welvarend Dorp, in het voormalig *Staats-'s Her-*

Diep bedroefd over dit verlies, werd hy door velen zyner Vrienden, die in *Braband* eene schuilplaats gezocht hadden, uitgenoodigd, om tot hen te komen en daar de zorg voor hunne gezondheid op zich te nemen. Hieraan voldeed hy te gretiger, daar *Aken* hem nu slechts zyn gemis herinnerde. Ook had hy zich over het onthaal in *Braband* genoten niet te beklagen. Niet geheel onbekend met de Leuvensche Geleerden, werd hem niet alleen toegestaan de Geneeskunst door alle Keizerlyke Provinciën uitteöfenen, (dat overigens aan vreemdelingen, zonder op nieuw aan de Leuvensche Universiteit geëxamineerd te zyn, ontzegd was), maar zelfs een openlyk Professooraat aan de Brusfelsche Akademie aangeboden, terwyl onder anderen de Graaf VAN TRAUTMANSDORFF WEINSBERG hem als consule-rend Geneesheer aannam.

Hy oordeelde het echter niet geraden, om het aangeboden Hoogleeraarsambt te aanvaarden, en verge-noegde zich gedurende drie jaren met zyne practyk te *Brusfel*, in welken tyd de Akademie der Wetenschappen dier Stad hem tot Lid aannam. Toen de fakkeldes Burgeroorlogs ook daar ontstoken werd, vertrok hy naar *Frankryk*, en leidde omtrent een jaar te *Char-leyville* met zyne vrienden een afgezonderd en gerust leven.

Daar werd hem van wege CHRISTIAAN VII., Koning van *Denzmarken* enz., eene Professoorsplaats in de Scheikunde, aan de Kopenhaagsche Hooge School, aangeboden, welke hy, toen niet voornemens weder naar zyn Vaderland terug te keeren, gaarne aannam, en dan ook

togenrade, een klein uur gaans bewesten *Aken*, waar de leden der onderscheidene Protestantische Gezindheden, die, nevens derzelver Predikanten, in en omstreeks de genoemde Stad wonen, hunne kerken hebben, en Zondags ter preeke gaan.

(†) By de Familiewapens werd het volgend opschrift gevoegd:

D. M. WILHELMINÆ. CATHARINÆ. LEWE. *Conjugis. dilectissimæ. ob. diras. in. Patria. disensiones. secum liberisque. peregrinantis. Anno. ætatis. XXXIV. die. XX. Novembris. Aquisgrani. suprema. passæ. H. M. P. G. GADSO. COOPMANS. Frijus.*

M 4

ook in 1791 met zyn huisgezin naar de Hoofdplaats van het Deensche Ryk vertrok. Na ruim twee jaren aldaar lesfen te hebben gegeven, werd hy, in dezelfde hoedanigheid, by de Deensche Hooge School te *Kiel* verplaatst; doch verzocht en bekwam reeds in 1796, met behoud zyner halve wedde, ten bedrage van 2100 Fl., als pensioen, zyn ontlag, zich vervolgens op een aangekocht Landgoed, in het Hertogdom *Schleeswyk*, met de zynen nederzettende.

Hier bleef hy tot op het jaar 1807, wanneer hy eindelijk in het Vaderland terug keerde en zyn verblyf te *Amsterdam* koos; alwaar hy zich tot aan zyn overlyden met de praktyk der Geneeskunde onledig hield. Aldaar maakte een onverwacht toeval, binnen kort, en zonder genoegzaam voorafgaande bedlegering, op den 5den van Oogstmaand dezes jaars, een einde van 'smans werkzaam en nuttig leven: nalatende als Weduwe, Vrouwe JACOB A ELIZABETH STAVENISSE POU S, met welke hy in 1808 hertrouwd was, en drie nog in leven zynde kinderen (*), van de vyf, door hem in zyn eerste Huwelyk verwekt met de Adelyke Jonkvrouw WILHELMINA CATHARINA LEWE, uit den Hui-ze *Middelfum*, waaraan hy zich in den jare 1775 door den echt verbond, en welke hem, gelyk reeds te voren gemeld is, gedurende zyne uitlandigheid, ontviel.

Al spoedig na zyne aankomst in *Kopenhagen*, gaf hy aldaar een eerste Deel van zyne *Opuscula Physico-Medica* in 't licht, behelzende zyne lesfen over de Artsfenybereiding (*Lectiones Pharmaceuticae*); in het Voorberigt van welk Stukje hy zich popens zyn persoon, afkomst en byzondere Lotgevallen, met zyne toenmalige landgenooten nader bekend trachtte te maken, en waaruit wy dan ook de meeste byzonderheden dienaangaande, tot op zyn vertrek naar *Denemarken*, hebben overgenomen. Of op dit *Eerste* Stukje een tweede en meer anderen gevolgd zyn, is ons onbekend; schoon wy reden hebben, om 'er aan te twyfen; gelyk wy ook niet weten, waar en wanneer en in welke taal nog deze

(*) Nam. een Zoon (EDUARD WILLEM COOPMANS, Gezantschaps Secretaris van Z. M. den Koning van Denemarken,) en twee Dochters.

deze en gene afzonderlyke Verhandelingen meer, door hem, gedurende zyne uitlandigheid geschreven, als die over den *aard en bewerking van de Turf*, en over de *Eigenschappen van het water der Oostzee*, benevens het *maken van Zout*, gedrukt zyn.

Buiten deze en de reeds vooraf opgenoemde geleerde profaïsche Werken, heeft ook de overledene, verscheidene blyken gegeven, zoo in zyn *Varis*, als andere Stukken, voor zynen smaak en bekwaamheid, beide in de Latynsche en Hollandsche *Poezy*. Jammer, dat ook zyn begonnen Heldendicht op *Czaar Peter den Groeten* (getiteld *Petris*), waarvan reeds de twee eerste Zangen waren afgedrukt en onder zyne vrienden rondgedeeld, onvoltooid gebleven is, daar dit begin zoo veel goeds beloofde!

Wy besluiten deze korte schets van 'smans leven en geleerden arbeid, met eenige weinige trekken van zyn karakter als Mensch, welker mededeeling wy aan een' zyner gemeenzaamste vrienden verschuldigd, en door dezen, gedurende een byna veertigjarige kennis en verkeer, waargenomen en opgemaakt zyn.

„De overledene allezins verdienstelyke COOPMANS bezat een vlug verstand, doordringend oordeel en ongemeen fynen smaak. Een bevallig en innemend voorkomen ging by hem gepaard met een' vrolyken aard en opgeruimden geest. Byzonder aangenaam was hy in den omgang, vooral uit hoofde van dien beschaafden en kieschen toon, welken hy zich eigen gemaakt had, en wegens eene fyne scherts, waar door hy, veelal een gesprek over anders drooge en afgetrokkene onderwerpen eene aangename wending wist te geven en te verlevendigen: weshalve hy dan ook in allerlei Geelschappen gaarne gezien werd. In de verkeer met zyne vrienden was hy openhartig, gul, opregt en te gelyk hartelyk, steeds geneigd zynde, om anderen dienst te doen.”

DE ROEM DER HOLLANDERS.

Eene Geschiedkundige proeve over de vindingrykheid der Hollanders en over hunne voornaamste Uitvindingen en Ontdekkingen.

(Naar het Hoogduitsch van Prof. C. F. HAUG.)

(Vervolg en slot van bladz. 171.)

PETER DE GROOTE, aan wiens onvermoeide oefening en vlyt op de Hollandsche Timmerwerken, Rusland zyne ware grootheid en beschaving te danken heeft, erkende volkomen en stelde prys op dezen roemwaardigen Nationalen geest der Hollanders.

Onze groote SCHILLER heeft in zyn beroemd Geschiedkundig Werk (*) over de Nederlanden, voor het Nederlandsch Nationaal Karakter een onvergankelyk Gedenkteeken gesticht. TEMPLE en COGAN wisten de Nederlanders ook in het wetenschappelyke te waarderen. ESMENARD in zyn fraai Gedicht: *La Navigation* (†); FORSTER in zyne belangryke Reize langs den Rhyu; SANDER in zyne — voornamelyk op Natuurlyke Historie en Letterkunde betrekking hebbende, — Reize door Frankryk en de Nederlanden; GRABNER in zyne Brieven over de Vereenigde Nederlanden, uit een Zeden- en Letterkundig oogpunt beschouwd; en nog vele andere, vooral D'ALBON en PILATI hebben de verdiensten der Hollanders ten volle erkend. Zelfs eene Vrouw, de beroemde Lady MONTAGUE, oordeelt juist en met een fyner gevoel over het Nationaal Karakter en de hoedanigheden der Ne-

(*) *Geschichte des abfalls der Vereinigten Niederlanden.*

(†) Door den Dichter WITSEN GEYSBEEK, in het Hollandsch vertaald en met aanmerkingen uitgegeven in 1806.

Nederlanders, dan zoo menig *foi-difant* Geleerde en Staatkundige Aristarch of Pedant van latere tyden.

Doch men zou al het tot hier gezegde voor hoogdravende woorden en fraai klinkende zegwyzen houden, wanneer ik niet tevens ten oogmerk had, de meest in het oog loopende Geschiedkundige bewyzen voor de vindingrykheid der Nederlanders, en het groot aantal hunner uitvindingen en ontdekkingen, aan te halen, en tegelyk wegens de uitstekendste geniën dezer Natie, die als *Uitvinders*, als *Scheppers van Stelsels* en *Theorien*, als groote *Geleerden* en *Dichters* of als uitmuntende *Kunstenaars*-geniën beroemd waren, nadere ophelderingen te geven. *Natuurlyke Historie*, *Natuurkunde*, *Wiskunde*, *Geneeskunde*, *Schilderkunst*, *Handwerken* en werktuigelyke Kunsten van allerlei aard, *Fabryken* en *Manufacturen* zyn het voornamelyk. welke, benevens de *Taalkunde*, en zoo wel de *Latynsche* als *Hollandsche* Dichtkunst, de uitstekendste mannen, zoo in de Geschiedenis der Kunsten als Letteren van deze Natie, hebben opgeleverd. Het oogmerk en de loop van eene Geschied-Oordeelkundige behandeling, laat wel geene volkomen stelselmatige, naauwkeurig naar het wetenschappelyke of kunstvakken afgedeelde en ter gelyker tyd *Chronologisch* gerangschikte voordragt toe, daar ik eigenlyk alleen een zoo volledig mogelyk overzicht der Hollandsche uitvindingen en ontdekkingen en van de merkwaardigste mannen in de boven vermelde vakken zou daarstellen; doch ook hier zyn de byeenvoegingen zoo veel mogelyk doelmatig, en naar de verschillende vakken gerangschikt, om overtuigend het besluit op te maken, dat de uitvindingen en ontdekkingen, welke den menschelyken geest tot eere verstrekken, by de Hollanders veel en menigvuldig zyn, van welke den Hollander de eer by *uitsluiting* en dikwyls ook *gemeenschappelyk* met andere Natiën toekomt, offchoon BUSCH in zyne Geschiedenis der uitvindingen en ontdekkingen, waarin hy dikwyls den Hollander ten volle regt laat wedervaren, slechts een klein getal derzelve noemt. Ook BECKMANN heeft in zyne *Bydragen tot de Geschiedenis der Uitvindingen*, van de Hollanders eervolle melding gemaakt.

Hoe veel hebben (om slechts nog een gewigtig punt aan te roeren) de onvermoeide pogingen der ontelbare **Nederlandsche Maatschappyyen**, voor Geleerdheid en Kunst,

Kunst, tot aankweeking van Kunsten en Wetenschappen, tot bevordering van den Koophandel, de Fabryken en Manufacturen, en van nieuwe Uitvindingen en Ontdekkingen, door belooningen en eerbewyzen van allerlei aard niet bygedragen? . . . . Hoe oneindig nuttig zyn (om slechts eenige aantehalen) de Maatschappyyen van *Haarlem* en *Amsterdam*, die *Tot Nut van 't Algemeen*, de *Nationale Huishoudelyke* enz. van hare stichting af geweest, en hoe yverig en onvermoeid werkzaam zyn zy niet nog!

Dat voor het overige by eene Natie, die alleen voor den Handelgeest leeft en leven moet, die hare middelen tot onderhoud door Scheepvaart, Fabryken en Manufacturen zich verschaffen moet, enkele voorwerpen van *vermaak* en *welde* veel minder aangekweekt worden, ja eigenlyk overbodig moesten zyn, by voorbeeld, *Muzyk*, *Moden* enz., dit ligt in den aard des lands en van zyne bewoners. Daarentegen heeft de Nederlander den grootsten aanleg voor alle Wetenschappen en werktuiglyke Kunsten, die inspanning, volharding, belezendheid en langdurigen arbeid vorderen; en deze voorbeelden en bewyzen uit de Geschiedenis der Letterkunde, der Kunst en Staatskunde byeen te brengen, zal het hoofddoel van eene volgende Geschiedkundige proeve zyn,

---

P R O G R A M M A.

VOOR HET JAAR 1810.

(*Vervolg en slot van bladz. 175.*)

Ondertuschen *verwacht* nog het Genootschap, volgens het Programma des vorigen jaars,

Voor den *eersten September 1810*:

Eene beantwoording der Vraag. *vorderende eene duidelyke opgave van den waren aard des Geloofs, waardoor wij, volgens het Evangelie, deel krygen aan de Verzoening, door JEZUS CHRISTUS aangebragt, en eene aanwyzing, dat*

dat die weg juist geschikt is ter verheerlyking van God en ter bevordering van de heiligmaking en gelukzaligheid.

Gelyk ook een kort begrip van de Christelyke Geloofs- en Zedeleer, zoo ver die uit de Brieven van den Apostel JOANNES kan worden opgemaakt.

Voor den laatste Oktober 1810.

Eene naauwkeurige opgaaf van de Gronden voor het bestaan der Engelen, uit de Leer en de Geschiedenis van JEZUS en de Apostelen afgeleid

En voor den laatste December 1810.

Een betoog, dat de Instellingen van den Israëlitischen Godsdienst, in het aan MOZES toegekende Wetboek vervat, reeds van zynen tyd af zyn in gebruik gebragt.

Een naauwkeurig onderzoek, wat wy, naar de Leer des Bybels, van den staat der ziele, tusssen den dood en de wederopstanding der lichamen, te denken hebben?

En eindelyk een bewys, dat de Doop en het Avondmaal, naar het oogmerk van JEZUS Instelling, door alle tyden dezer wereld moeten voortduren.

De Schryvers, die naar den Prys dingen, worden verzocht, hunne Namen niet by de Verhandelingen te siellen, maar dezelve met eene Spreuk te onderschryven, en 'er by te voegen een verzegeld Briefje, dezelfde Spreuk ten opschrift hebbende, waarin hunne Nimen en Woonplaatsen gemeld zyn, voorts zich der kortheid en klaarheid te bevytigen, en hunne Verhandelingen, in leesbaar Schrift, liefst in de Nederduitsche of Latynsche, of des noods in de Hoogduitsche Taal, met Romeinsche Letters, (naardien het met Hoogduitsche karakters en onduidelijk geschrevene niet in aanmerking gebragt wordt) vrachtvry, en, zoo veel mogelijk, met eene by het Genootschap onbekende hand geschreven, te zenden aan den Secretaris des Genootschaps, THOMAS HOOG, Predikant te Rotterdam, en zich te schikken naar de voorwaarden, in vorige Programmata opgegeven.

Het Genootschap herinnert de meermaal herhaalde waarschouwing, in vorige Programmata gedaan, dat men zyne bekroonde Verhandelingen, noch afzonderlyk, noch in een ander werk zal mogen uitgeven, zonder bewilliging dezer Maatschappy.

Het Genootschap behoudt aan zich het regt, om, naar goedvinden, en ten algemeenen nutte, gebruik te maken van alle de ingekomen Verhandelingen, en dezelve, schoon 'er de Prys niet aan is toegewezen, geheel of ten deele gemeen te maken, 't zy met byvoeging der Zinspreuken, door de Schryvers gebruikt, 't zy met uitdrukking van hunne Namen, indien zy, daartoe verzocht wordende, dezelve gelieven te openbaren.

HAN-

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

In N°. 48. van den Algem. Konst- en Letterbode van 1809. bl. 346, is een berigt geplaatst, van zeker door de Eerste Klasse van het Koninklyk Institut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten uitgebragt rapport, nopens het stuk van den Buitenlandschen en het, sedert den jare 1789, uitgevonden Binnenlandsch, of eigenlyk gezegde Amsterdamsch Cement, of tras, en waar uit bleek, dat het laatste Cement, gebrand uit den zuiveren modder van het Y, eene zeer geschikte stof was, tot het maken van waterdichte werken, en even zeer voldeed in zoet- als in brak- of zeewater.

Sedert het uitbrengen van dat rapport, is aan gezegde Klasse geen enkele grond van twyfel voorgekomen, welke derzelver gevolgtrekkingen eenigzins zouden kunnen doen wankelen.

Daar het vooroordeel tegen de Amsterdamsche Cement of Tras, echter daar door niet geheel overwonnen was, bood zich dezer dagen eene geschikte gelegenheid aan, om van deszelfs voortreffelyke deugdelykheid nader proefondervindelyk overtuigd te worden.

By het thans plaats hebbende afbreken der eerste Kunst-Cement-Fabryk, by de Plantage te Amsterdam, werd name-lyk bevonden, dat de ééne, in den jare 1788, aldaar gemetselde oven, met beste Duitfche Cement, en de andere met de Amsterdamsche roode Kunst-Cement, op dezelve Fabryk, in den jare 1790, en mitsdien beide na een' tydverloop van twintig jaren, vervaardigd waren.

De eigenaars dezer Fabryk, den Minister van Binnenlandfche Zaken aangezocht hebbende, om deze ovens door onpartijige deskundigen te laten onderzoeken, heeft de Eerste Klasse van het Hollandsch Institut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten, dan ook, dadelyk uitgenoodigd, om zich daarmede onledig te houden.

Dezelve Klasse dit onderzoek onverwyld aan derzelver medeleden, de Heeren VROLIK en PAETS VAN TROOSTWYK, opgedragen hebbende, is uit het rapport van deze Commisfarijfen, waar van aan den Minister van Binnenlandfche Zaken is verslag gedaan, gebleken:

Dat zy Commisfarijfen, den vierden van Herfstmaand II., des avonds ten half zes uren, zich begeven hebbende naar het Eiland, waarop de voormalige Cement-Fabryk gewerkt heeft, twee ovens tot op het waterpeil vonden afgebroken, waar van de eene gezegd werd in den jare 1788, met beste Duitfche Cement, en de andere, in den jare 1790, met Amsterdamsche roode Kunst-Cement, gemetseld te zyn.

Dat

Dat zy van deze beide ovens, steenklompen hebben doen afslaan, en vervolgens deze bewerking zelve verrigtende, in beide gevallen ontwyfelbaar gezien hadden, dat het rood Amsterdamsch Cement zich vaster met den steen vereenigd en naauwer tot één ligchaam verbonden had, dan de Duitsche Tras.

Eindelyk, dat het roode Amsterdamsch Cement tot in het hart droog, de Duitsche Tras daarentegen meer of min met vochtigheid doortrokken was.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 17 van Herfstm. 1810, in Amsterdam.

Aandeelen by Hope & Comp.		<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C. 24 ½ 25
enz.	94 ½	dito dito nieuwe. 20½ 21
<i>Rusland</i> 5 prCt.	59 ½ 60	<i>Portugal</i> , by Hope & C. 93 ½
<i>Zweden</i> 5 prCt.	44 ½ 45½	<i>Engeland</i> . Annuit. 3 prCt. niet gen.
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt. 70 ½ 77		<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. niet gen.		5 prCt. . . . . niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	70 ½ 72	Dito Cert. by K. & V. . . . . 77 ½
<i>Kelzer van Oostenryk</i> 6 prCt. 30 ½ 34½		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	26 ½ 27	Wisfelcours.
dito 4 prCt.	26 ½ 27½	Op Londen. . . . . niet genot.
		— Parys. 56½
Nationale Schuldbriefen a 3 prCt.	11½ 12	dito Domeinen. 4 prCt. 33½ 33½
dito a 2½ prCt.	13 ½	dito Vrywillig a 5 prCt. 18½ 19
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	12½ 13½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oloop. premie by Aflosf. 30 ½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	11½ 12	Reftiptien Losb. na den Vr-de. . . . . 14 ½ 15
dito 1801. a 3½ prCt.	12½ 13½	Bankgeld 99½ 99½

NIEUW UITGEVONDEN WERKTUIGEN

LEPPICHS PANMELODICON.

Te Weenen onthield zich in Lentemaand dezes jaars een Kunftenaar, uit *Müdesheim* in het Groot-Hertogdom *Wurzburg* geboortig, en **FRANZ LEPPICH** geheeten. Deze heeft met behulp van een' Wiskundigen, den Hr. **RIFFELSEN**, na vele proeven, een nieuw Muzyk-Instrument met toetsen uitgevonden, dat hy den naam van *Panmelodicon* geeft. Volgens zyne bevindingen geeft alles in de natuur geluid, dat in trilling gebragt kan worden. In het Werktuig, dat hy ver- toont, zyn het koperen haakvormige, met den haak tegen een' klankbodem gekromde flaven, van evenredige dikte, welke, wanneer zy door middel der toetsen nader aan een draai- jende

jende rol gebragt worden, in sidderende trilling getaken en geluid geven, maar ook niet ontflemd kunnen worden. Ook flaven van talk geven geluid, even als houten enz. Van de metalen schynen looden flaven de zuiverste toonen op te leveren. Dit Instrument, schoon het den omkring der Muzyk niet veel verwydt, en een goed Orgel niet overtreft, is echter, wegens de zachtheid en liefelykheid der toonen, die niet snydend en nadeelig voor zwakke zenuwen zyn, als die der Harmonica, merkwaardig. In een openlyk Concert heeft de Hr. LEPPICH bewezen, dat de Panmelodicon door andere Instrumenten goed kan geaccompagneerd worden, en voor de menschenstem zeer geschikt is.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 123; en te *Haarlem* 12, onder welke laatste 6 beneden de 12 jaren en 2 Militairen.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Herfst- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LOCHT- GESTELD- HEID.
12	{ 29. 7 29. 7 29. 9	{ 58 65 54	{ O. Z. O. — Z. W.	{ bewolkt; meest betrokken; tuschen beide regen.
13	{ 30. 0 30. 0½ 30. 1	{ 56 69 60	{ W. Z. W. — W.	{ bewolkt.
14	{ 30. 1½ 30. 2 30. 2½	{ 60 66 60	{ W. Z. N. W. N. W. N. N. W.	{ betrokken.
15	{ 30. 3½ 30. 4 30. 3½	{ 58 65 53	{ N. N. O. — N. O.	{ bewolkt; windrig.
16	{ 30. 3 30. 2½ 30. 2	{ 57 66 59	{ O. N. O. — —	{ helder; zeer windrig.
17	{ 30. 1½ 30. 1½ 30. 1	{ 58 69 60	{ O. Z. O. O. Z. Z. O.	{ helder.
18	{ 30. 0½ 30. 0½ 30. 0½	{ 57 70 57	{ O. — —	{ helder.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 39. *Vrydag den 28sten van Herfstmaand.*

B E R I G T E N .

LEMBERG. Van hier wordt gemeld, dat op last van het Russisch Gouvernement eenige Geleerden zich bezig houden met Krapacks- of het Carpatisch Gebergte te doorkruisen, zynde die aanzienlyke bergketen, welke zich van Silesie tot Turkye uitstrekt, en waarvan de toegang tot het binnenst gedeelte zoo moeijelyk en weinig bekend is. Hun oogmerk is ontdekkingen in de drie ryken te doen, en vooral in het Delfstoffelyke, het voorbeeld volgende van vier Leden der Petersburgsche Akademie, die, onder de Regering van PAUL I., deze reis met oneindig veel moeite volbragten, maar 'er heerlyke vruchten voor de Wetenschappen van plukten.

MILAAN. Van hier berigt men, dat Zyne Majesteit, op het Rapport van Zyne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken van het Fransche Keizerryk, aan den vermaarden Boekdrukker BODONI, van Parma, eene Jaarwedde heeft toegelegd van drieduizend Fransc. Ook verzekert men, dat Zyne Majesteit denzelfden Minister gelast heeft, de middelen voortelsaan, om door BODONI eene uitgaaf te doen maken van de *Odyssea*.
II. DEEL. N

sea van HOMERUS, gelyk aan de onlangs uitgekomene uitgaaf van de *Ilias*, door denzelfden Drukker.

PARYS. De Heer LEROUX D'AGINCOURT, die gedurende vyftig jaren zynes levens de bouwstoffen eener Gefchiedenis der Kunst, van haar verval tot hare opkomst in de zestiende Eeuw verzamelde, en op zyne kosten 325 koperen Platen daar voor graveren liet, zal binnen kort dit Werk in het licht geven, en alzoo den ontfelfyken arbeid van WINKELMANN voltoojen. Van den Hr. MICHAUD verwacht men eene Gefchiedenis der Kruistogten en van DE LILLE en Mad. DE VANOZ ter gelyker tyd een Gedicht *sur la Conversation*.

LEYDEN, den 20sten van Herfstmaand, Verleden Maandag, den 17den dezer Maand, hield het Genootschap van *Wis-, Bouw-, Natuur-, Reken- en Teekenkunde*, op den 17den van Herfstmaand des Jaars 1785, en dus nu juist vyf-en-twintig Jaren geleden, in deze Stad gevestigd, onder de Spreuk: *Mathefis Scientiarum Genitrix*, op de Gehoorzaal der Latynsche Schble, ten bywezen van deszelfs aanzienlyke Beschermheeren, Zyne Excellentie den Heer Mr. JOHAN MEERMAN, *Fryheer van Vuuren en Dalem, Commandeur van de Koninklyke Orde der Unie, Directeur-Generaal van Kunsten en Wetenschappen*, en den Ed. Groot-Achtb. Heer Mr. DIRK RUDOLPH WYCKERHELD BISDOM, *Ridder der Koninklyke Orde van de Unie en Burgemeester dezer Stad*, als mede van den Ed. Achtbaren Heer Wethouder dezer Stad, Mr. P. W. KLUIT, *Oud-Bestuurder en nog werkelyk Honorair Lid van het Genootschap*, deszelfs Jaarlyksche *Algemeene Vergadering*, ter uitdeeling der Eerbelooningen, by Besluit van Bestuurderen, toegewezen, aan zoodanige Jongelingen, welke, by het onderzoek naar de gemaakte Vorderingen der Aankweekelingen, bevonden waren boven hunne Mede-Leerlingen uit te munten.

De opening der Vergadering geschiedde door des Genootschaps Secretaris, den Heer ADRIANUS VAN DER SNOEK, met een beknopt *Verhaal der Lotgevallen van het Genootschap Mathefis Scientiarum Genitrix*, van deszelfs eersten aanleg af tot op den huidigen dag, dus gedurende den geheelen tydkring van vyf-en-twintig jaren, en hy wendde vervolgens zyne Aanspraak tot die

die verdienstelyke Jongelingen, welke met Eerepryzen stonden beloond te worden, elk 'Vak, op eene byzondere wyze, aansprekende, en hun de hun toegekende belooningen uitdeelende, namelyk in de *Bouwkunde*: aan *Corn. Jac. Mulder*, een *P. van Campen Bouwkunde*; en aan *Jac. la Bree*, een *Philips Doorzichtkunde*.

- In de *Wiskunde*: aan *J. C. Richter*, *Covens over de Globen*; aan *J. A. Muller*, *Observat. Geographische Onderwysingen*; en aan *A. N. Weyling*, *Blasfiere Meetkunde*. In de *Rekenkunde*: aan *J. P. de Leu*, *Aenere Rekenkunde*; aan *J. W. P. Jullisse*, *J. Dusaar* en *S. Meerburg*, ieder een van *Wyk Rekenboek*; aan *J. Prijs* en *G. Sliggers*, ieder de twee laatste Stukjes van *Brunt over de Rekenkunde*; aan *B. Bos*, *P. Goedelijc*, *D. Colet* en *P. Willaert van Hartrup*, ieder de twee eerste Stukjes van *Brunts Rekenkunde*.

In de *Teekenkunde*: aan *M. H. Harteveld* en *G. Aniba*, ieder een *Plei-terbeeld*; aan *P. Pommee*, *J. H. van den Brand*, *W. Musfert*, *J. Dikshoorn*, *J. F. Bosman*, *H. van der Mark* en *B. Groeneveld*, ieder een *Fokke Teekenboek*.

Voorts werd ook door den Redenaar de Aankweekeling *Jan van der Tas*, die, uit hoofde zyn'er vordering in de *Teekenkunde*, waardig is geoordeeld, om ter zyn'er verdere volmaking in het Vak van *Teekenkunde* bevorderd te worden naar de *Teeken Akademie*, alhier gevestigd onder de Spreuk: *Arx Emula Naturae*, op eene treffende wyze met die bevordering geluk gewenscht.

- Niet minder treffend was des Redenaars Aanspraak tot drie Jongelingen, welke den verdienstelyken Leerreester in de *Rekenkunde*, *MONTAGNE*, in het afgelopen Jtar hadden geëstifiteerd in het onderwys der *Rekenkunde* en daar voor door Bestuurderen met een aanzienlyk Boekgeschenk zyn vereerd geworden, namelyk *H. J. Eigeman*, met een *Lulofs Natuurkundige Beschouwing des Aardkloots*; *S. C. Coeberg*, een *Desaguiliers Natuurkunde*, en *D. Peister* met een *'s Gravesande, eerste Beginselen der Natuurkunde*.

De dankbetuigingen, voor de ontvangene Eerbelooningen, werden, zoo voor zich zelve als voor hunne Medeleerlingen, op eene bevallige wyze gedaan door de Jongelingen *J. C. Mulder*, *J. P. de Leu*, *J. Prijs*,

ve, J. P. Bosman, J. van der Tas, en S. C. Coeberg.

De Redenaar besloot vervolgens op eene treffende wyze zyne Aanspraak, deze Algemeene Vergadering en de vyf-en-twintig Jarige gedachtenis des Genootschaps, al het welk, met een zichtbaar genoeg door eene zeer aanzienlyke schare van Toehoorders was bygewoond, en in de beste orde eindigde.

LEVENSBERIGT

WEGENS DEN HEER

PIETER LEONARD VAN DE KASTEELE.

*(Getrokken uit de aanspraak, gedaan ter opening
der jaarlyksche Vergadering van de Maatschappij der
Nederlandsche Letterkunde te Leyden, door derzelve Voorzitter den
Hooggeleerden Heer J. W. TE WATER.)*

De Heer PIETER LEONARD VAN DE KASTEELE, in het jaar 1749, uit een zeer deftig geslacht, in 's Gravenhage geboren, werd van zyne vroege jeugd door bekwame Leermeeesters behoorlyk voorbereid, om zich naderhand met vrucht op de Letteroefeningen toeteleggen. Op de Utrechtsche Hooge School genoot hy het onderwys der beroemde Hooggeleerden HOUCK en TYDEMAN, in onderscheidene takken der Regtsgeleerdheid, waaraan hy zich allemeest wilde toewyden. En wie kan 'er aan twyfelen, of een hoogtchatter van bondige geleerdheid verzuimde in geen deele de lessen van zulken, die hem in Taal-, Oudheid en Geschiedkunde op den regten weg konden brengen en houden? Eene meer dan gewone zucht voor den Godsdienst was oorzaak, dat hy, gelyk toen ook anderen, hoewel niet geschikt voor den openlyken Predik-

dikdienst, plagten te doen, de Godgeleerde lesfen van den vermaarden BONNET met aanhoudende naastigheid bywoonde.

Welke vorderingen hy in meer dan één vak der Wetenschappen gemaakt had, kon genoegzaam blyken uit zyne Verhandeling, ter verkryginge van het Meesterschap in de Regten, in 't jaar 1771 uitgegeven, in het openbaar verdedigd en opgedragen aan Prins WILLEM, den Vyften, wien hy toen roemde en beschreef, als een' steunpilaar van den Godsdienst, van de handhavinge des Regts en van de Wetenschappen. In deze Verhandeling, bevattende sommige Regtsgeleerde Mengelingen, gaf hy doorlaande blyken van meer dan gewone bedrevenheid in het Natuurlyke Regt en de Zedenkunde, in de vroegere en latere Regten en gewoonten van ons Vaderland, en in de Romeinsche Regtsgeleerdheid.

Het verkregen Burgerschap in de Stad Gouda scheen hem den weg te zullen banen tot den eenen of anderen Eerpost in dezelfde Stad. Hy bleef echter zyne woonplaats in den Haag houden, maakte aldaar geen' geringen opgang in de Pleitzaal der Hooge Geregtshoven, en verwierf zich weldra de achtinge van vele aanzienlyke en kundige Mannen, die prys op ware verdienften wisten te stellen. Van hier, dat de Heeren Afgevaardigden door de Algemeene Staten van de Vereenigde Nederlanden tot de Vergaderinge, waarin over de keuze van eene nieuwe Psalmberyminge tot dienst en openbaar gebruik voor de Nederduitsche Hervormde Kerke in ons Vaderland, in 't jaar 1773 zou geraadpleegd en besloten worden, ook den Heere VAN DE KASTEEL als *Amanuensis* tot hunnen bystand verkozen. Hoe hy zich van dezen belangryken post gekwet en behoeve ik niet te zeggen, maar blykt ten duidelykfte uit de dankbetuiging, door den Voorzitter der Kerkelyke Afgevaardigden tot het werk der Psalmberyminge (*) in de laatste byeenkomste aan hem en den Heere VISSER voor derzelver medewerkinge plegtiglyk gedaan. „Eindelyk mag ik,” dus sprak de Voorzitter, „u niet ongegroet laten, die met uwe netge-

(*) *J. van Iperen*, Historie van het Psalmgezag, II. D. bl. 379.

gesnedenen pen den Ed. Mog. Staatsgemagtigten ten dienste stondt. Wy waarden ook uwe uitstekende diensten, in dit werk bewezen; wy zeggen u dank voor uwen minzamen omgang en vriendschapsblyken: uwen naam, uwe ongemeene kennis van Dicht en Taalkunde en allerlei geleerdheid, zullen we blyven hoogschatten en met roem gedenken." En voorwaar, wie was geschikter, dan de Heer VAN DE KASTEEL, om de hand te helpen bieden aan de bezorginge der hoogstnoodige, en, sints meer dan eene eeuw, allerterkst begeerde, betere Psalmberyminge, daar hy reeds in 't jaar 1771 had doen blyken, dat zyn Dichterlyk vermogen verre boven het middelmatige was? De Proeve van Stichtelyke Mengel-Poëzy, toen door hem en den uitmuntenden VAN ALPHEN vervaardigd en in 't licht gebragt, werd door hunne Kunsigenooten met graagte ontvangen en met smaak gelezen. De tweede druk dezer Proeve, in 't volgende jaar uitgegeven, werd met geen mindere goedkeuringe door allen ontvangen, die de eerste uitgave niet hadden kunnen magtig worden. Niet minder behaagden de beide vervolgen van die zelfde Proeve, naderhand zamengevoegd, en onder een' algemeenen titel te voorschyn gekomen.

Hoe VAN DE KASTEEL langer in den Haag zyn vast verblyf hield, gelyk hy deed tot in 't jaar 1782, en hoe hy dagelyks grooteren opgang als Regtsgeleerde maakte, hoe men hem gereeder inriep tot vele andere gewigtige werkzaamheden, ook tot het waarnemen van den post van Fyskaal by den Hoogen Zee-Krygsraad in de zaak van den Schout by Nacht BINKES.

Dan in het gemelde jaar geraakte hy meer in de Politieke wereld, door zyne aanstellinge tot Raad en Pensionaris der Stad Haarlem: in de waarneming van welk Amte hy bleef volharden tot omrent het einde des jaars 1787, waarin groote veranderingen ten aanzien van het Staatkundige in ons Land waren voorgevallen.

Na dien tyd leefde hy eenige jaren Ambteloos, maar niet werkeloos. Want ten jare 1790 gaf hy zyne *Gezangen* in een afzonderlyk Boekdeel uit, en, drie jaren later, het eerste Deel zynrer Vertalinge der *Gedichten van Ofsian*, van welk Werk het tweede Deel wel zeer verre gevorderd, doch niet voleindigd is, en derhalve nog niet in 't licht gekomen. Ge-

Gedurende zyn verblyf in den Haag, trad hy in Huwelyk met **Vrouwe GEERTRUIDA CRAEYVANGER**, welke in 't jaar 1780 overleden is, kort na de geboorte van eenen Zoon, **JACOB KAREL**, thans Fysikaal by het Hof van Holland. Vier jaren daarna hertrouwde hy met **Vrouwe MARIA BERNARDINA GALLÉ**, toen Weduwe van den Heere **NIKOLAAS VAN LEYDEN**, welke, met hare eenige Dochter, en met 's Mans straks gemelden Zoon, het gemis van haren geliefden Echtgenoot op éene Christelyke wyze blyft betreuren, in de blyde hope van haren Man eens weder te zien, wanneer gewezen en scheidinge voor eeuwig zullen geweken zyn.

Na de groote Staats-Omwenteling in den aanvang des jaars 1795, geraakte de Heer **VAN DE KASTEEL** andermaal in 't bewind van Zaken, en bekleedde vervolgens verscheidene posten. Eerst werd hy Voorzitter van het Stadsbestuur te Haarlem, daarna afgevaardigd tot de Vergaderinge der *Provisionele Representanten* van Holland: waarin hy, bepaaldelyk als Lid van de *Financiële Commissie*, ook medewerkte tot de vaststellinge der Nationale Vergaderinge, van welke hy zelf, door een aantal verkiezingen van onderscheiden plaatsen, Lid geworden is, en, na den dood van den Heere **PIETER PAULUS**, eerste *President*. By de veranderinge van zaken op den 22sten van Louwmaand 1798, verkoos hy niet in eenig openbaar bewind te blyven. Hy keerde echter, kort daarna, tot hetzelfde weder, sedert den spoedigen ommezwaaï van zaken den 12den van Zomermaand deszelfden jaars. Toen werd hy eerst Lid van het *Intermediair* Wetgevend Ligchaam, naderhand Lid van de eerste, en, vervolgens, van de tweede Kamer van het Vertegenwoordigend Ligchaam. By de oprigtinge van het *Kollegie van Thesaurier Generaal en Raden van Financien*, werd hy verkoren tot Raad; en hy volhardde in de waarneming van dit Ambt tot de aanstellinge van den Heere Raadpensionaris **SCHIMMELPENNINGCK**, wanneer hy dezen post met dien van Staats-Raad verwisselde. Ten tyde der komste van Zyne Majesteit den Koning tot den Hollandschen Troon, is hy benoemd tot Staats-Raad in gewonen dienst, en geworden *President*, eerst der afdeeling van Wetgevinge, naderhand van die der *Financien* by dien zelfden Raad. By het vertrek des

Konings naar Amsterdam, als zyne Hoofd- en Hof-plaatse, kon VAN DE KASTEEL niet besluiten den Haag te verlaten, verzocht hierom zyn ontslag als Staats-Raad in gewonen dienst, en bleef Staats-Raad in buitengewonen dienst, en werd aangesteld tot *President der Commissie van vereyening en betaling van den achterstand*. Midlerwyl was hy met onderscheidene andere gewigtige en geheime *Commissien* belast geworden. Onder alle de verdere posten, van tyd tot tyd door hem bekleed, was ook die van *Curator der Koninklyke Universiteit* van Holland, binnen deze Stad, waartoe hy in 't jaar 1796 aangesteld was, op welken hy, uit zucht voor de Wetenschappen, een' hoogen prys stelde, en dien hy behouden heeft tot zynen dood toe, den zevenden van Grasmaand dezès jaars voorgevallen.

Het was geen wonder, dat een Man van zoo groot aanzien en van zulke kundigheden, ook in aanmerkinge kwam, om, in zynen laatsten leeftyd, met blyken van achtinge en eere bekroond te worden. Wanneer de Koning van Holland de Ridder Orde der Unie instelde, werd hy tot *Commandeur* van dezelve benoemd. Na de oprigtinge van het Koninklyk *Instituut* van Wetenschappen, Letterkunde en schoone Kunsten, is hy benoemd tot *Correspondent* van deszelfs tweede Klasse, byzonderlyk bestemd voor de Hollandsche Taal-, Dicht-, Geschied- en Oudheidkunde. Niemand twyfelt, of hy had alle regt op die benoeming, gelyk op het Lidmaatschap van de Leydsche en andere Maatschappyyen, uit hoofde van de kundigheden, die hy in gemelde takken bezat, en in welker beoefeninge hy, onder veelvuldige ambtsbezigheden, ten allen tyde bleef voortvaren. Behalve 's Mans schriften, te voren gemeld, dragen hiervan getuigenis het ontworpen *Heldendicht*, onder den naam van *Henoch*, de vertalinge van eenige *Oden* van KLOPSTOK en WIELAND, door hem in 't jaar 1798 uitgegeven, wyders zyne voorgenomene *Vertoogen* over het Lyden van den HEERE CHRISTUS, en het groote aandeel, 't welk hy had aan de verzameling der Euangelische Gezangen tot dienst der Hervormde Kerke in ons Vaderland. en waar onder ook verscheide gevonden worden, door hem zelve opgesteld, die nog na zynen dood met nut en stichting in den openbaren en huisfelyken Godsdienst door

ve-

velen gelezen en gezongen worden, die ook zyne nagedachtenisse, nadat hy gestorven is, levendig zullen doen blyven.

P R O G R A M M A.

De Maatschappy: *Tot Nut van 't Algemeen*, hield op den 7den en 8ten van Oogstmaand hare jaarlykche Algemeene Vergadering, welke, op den eersten der genoemde dagen, des morgens ten 9 ure, in de *Luthersche Oude Kerk* alhier, door den Voorzitter, den Wel-Eerwaardigen Heer A. H. VAN GELDER, *Leeraar der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente alhier*, geopend werd met eene Redevoering, ten onderwerp hebbende: *Een Betoog of Aanwyzing, dat de Beschouwing van de werken der Natuur, of der Schepping, eene juiste aanleiding is tot wezenlyk vermaak en genoeg voor den redelyken mensch*; welke Redevoering voorafgegaan, afgewisseld en beëloot werd met een keurig Vokaal en Instrumentaal Muzyk, gekomponeerd en gedirigeerd door den Heer J. L. P. L. FREUBEL.

Onmiddelyk na den afloop der Redevoering werden door den Voorzitter, de Gouden Eerepenningen ter hand gesteld, aan den Wel-Eerwaardigen Heer H. W. C. A. VISSER, *Leeraar der Hervormde Gemeente te Tsbrechtum*, en aan den Secretaris voor den Wel-Edelen Heere J. F. C. SEBASTIAN, *Med. Doct. en dirigeerende Chirurzyn Major by het groot Hospitaal te Leyden*, aan hun in den verleden jaren door Beoordeelaars toegewezen; benevens de eereblyken aan zoodanige personen als welke zich, door het bedrijven van edelmoedige daden, de verkryging derzelve hadden waardig gemaakt, zynde van dezelve tegenwoordig geweest: SAMUEL VAN DER SCHELL, ADRIANUS HAARMANS, JOSEPH SCHOONHOVEN, KAREL, LEENTJE en KORNELIS KAEMPF. Deze plegtigheid werd vereerd door de tegenwoordigheid van een der Leden van het Achtbare Collegie van Heeren WETHOUDEREN, van den Wel-Edelen Gestrengen Heer HOOFD-OFFICIER en eene Commissie uit het Achtbare Collegie van Heeren SCHEPENEN dezer Stad; mitsgaders van Commissiën uit de Eerwaardige Kerkenraden der LUTHERSCHE- en VEREENIGDE DOOPSGEZINDE GEMEENTEN, welke beide Kerkgebouwen wederom, ten dienste der Vergadering, verleend waren, en eene Commissie van Heeren CURATOREN van dezer Stads Armen-Scholen.

Des namiddags ten twee ure, in de *Groote Kerk der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente*, de eigenlyke werkzaamheden der Vergadering begonnen zynde, werd, na het voorlezen van den zakelyken inhoud van het Algemeene Verslag der in het afgeloopene jaar voorgevallene zaken, door Hoofdbestuurders voorgelezen het volgende berigt wegens ingekomene Prysverhandelingen, en daar over gevelde beoordeelingen, als:

Dat op de Prysstofte:

1. *Een natuurlyk betoog der voortrffelykheid van den mensch*, ééne Verhandeling was ingekomen. geteekend met de Spreuk:

Kunst du nicht ALLEN gefallen durch deine That und dein Kunstwerk, mach 'es WENIGEN recht; vielen gefallen ist schlimm.

SCHILLER.

Dan dat dezelve eenparig door Beoordeelaars der bekrooning onwaardig was gekeurd geworden.

2. Bevattende de Prysstofte:

Eene duidelyke en treffende verklaring van dat deel der Evangeliiën, het welke onder den naam van Berg-Leerreden van JEZUS bekend staat. — Dat op dezelve mede slechts ééne Verhandeling was ingekomen, geteekend met de Spreuk:

Nooit heeft een mensch alzo gesproken, als deze mensch.

Dan dat dezelve door de groote meerderheid der Beoordeelaars, insgelyks der bekrooning onwaardig is geoordeeld geworden.

3. Behelzende de Prysstofte:

Een Handboek voor Zeevarenden. Dat op dezelve twee stukken waren ingezonden, geteekend met de Spreuken:

Nº. 1. *Hy die de lesfen van den grooten zeeman eerde, Zyn onderwys naar lofelyk voorschrift leerde, Doet myn ontwerp op onwrikbare gronden staan Deez' zeemans handboek, als de bron der waarheid aan.*

Nº. 2. *Door Koophandel en Zeevaart heeft het Vaderland weleer gekloeid; Dat beiden herleven! Tot nut van 't Vaderland; tot nut van 't Algemeen.*

Dan, dat Hoofdbestuurders niet in de mogelykheid geweest waren, om uit de daar over gevelde beoordeelingen, een beslissend besluit te kunnen opmaken, uit hoofde van het onbepaalde, en niet overeenstemmende met de Wetten, in verschiedene dezer beoordeelingen plaats hebbende.

4. Zynde de Pryspraak:

Welke zyn de oorzaken, dat de verstandverlichting
en

en zedeverbetering in den zoogenaauiden gemeenen man, beide door de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen, bedoeld, niet alle die uitwerking baren, die men met grond zoude mogen verwachten? Zyn 'er hulpmiddelen, om dit gebrek te verbeteren? Zoo ja, welke? en hoe zyn dezelve best in werking te brengen?

Dat op dezelve drie antwoorden waren ingekomen, geteekend met de Spreuken:

N°. 1. *Alle wysheid is voor den dwazen te hoog.*

SALOMO, Spr. XXIV: 7.

N°. 2. *Philosophe! Tes loix sont fort belles; mais montre m'en, de grace! la sanction*

ROUSSEAU.

N°. 3. *Het pad der deugd leert goede zeden.*

Dat de Verhandeling N°. 1, hoe zeer de meeste Beoordeelaars in verscheidene opzigten behaagd hebbende, en geoordeeld den Schryver tot lof te verstrekken, echter niet heeft kunnen bekroond worden, om dat zy niet voldoet aan de nadere omschryving der vraag, in het Programma vervat.

Dat de Verhandeling No. 2. geoordeeld is geworden, slechte eene schets te zyn, en dus, als zoodanig, onvoldoende is gekeurd geworden; terwyl eindelyk

Het geschrift onder No. 3. alle aandacht onwaardig is geoordeeld geworden.

De Verhandelingen, ingekomen op de Prysstoffen: *Een Handboek voor Zeevarende*, met de daar over gevelde beoordeelingen, werden hier op gesteld in handen van de, by de Wetten bepaalde Commissie van herziening, zullende van derzelver eindelyke uitspraak, als een byvoegfel, berigt gegeven worden, in alle de Nieuwspapieren, waar in dit Programma geplaatst is.

Der Vergadering bekend gemaakt zynde, dat op de overige, voor dezen Jare uitgeschrevene Prysstoffen, geene antwoorden waren ingekomen, werden de Naambriefjes der afgekeurde Verhandelingen, ongeopend verbrand.

Hier op werden door den Secretaris herinnerd de Prysstoffen, welke ter beantwoording opgegeven zyn om te beantwoorden voor den 1sten van Louwmaand 1811, zynde de volgende:

1. *Eene verzameling van leerzame Spreuken, zedekundige Voorstellen, zinryke en krachtige Gezegden, welke in den Bybel voorkomen.*

Dit werkje moet ingerigt en bearbeid worden in den smaak dier werkjes, welke sedert eenigen tyd, tot leerzaam onderwys der Jeugd, het licht zien; en te zamengesteld zyn uit dergelyke Spreuken of Gezegden, verzameld uit de werken van LA FONTAINE, KOTZEBUE en verscheidene anderen.

2. *Een Rekenboek, bevattende het meest gebruikelijke en voorkomende in het dagelyksche leven.*

Zeet

Zeer groot is het aantal van Rekenboeken, welke reeds het licht zien: doch tot dus verre ontbreekt het aan eene geschikte handleiding, om kinderen van de minvermogende standen, in deze zoo nuttige en noodzakelyke wetenschap, behoorlyk opteleiden. Byna alle die boeken hebben eenen veel te wetenschappelyken vorm, en in dezelve wordt, meestal, de gewone opklimming, van den regel van drieën, van dien in het gebroekene, van den verkeerden regel van drieën, enz. gevolgd; dit neemt by het onderwijs veel tyds weg, zonder dat het oordeel der leerlingen behoorlyk opgewekt en gescherpt is geworden, welk laatste echter het hoofdvereischte is by het rekenen, daar toch hy, wiens oordeel het vaardigste en het meeste gevat is, ook het gemakkelijkste alle rekenkundige voorstellen zal uiteenzetten en oplossen.

De Maatschappij begeert dus met dit Rekenboek te verkrygen:

1. Eene verzameling van eenvoudige voorstellen, toegepast op de in het dagelyksche leven het meest voorkomende gevallen, tot oefening in zamengestelde *optelling*, *afrekking*, *vermenigvuldiging*, *deeling*, en *verwyseling* van specien.

2. Eene verzameling van dergelyke voorstellen, welke door den Regel van drieën worden opgelost.

3. Eene dergelyke verzameling tot oefening in de gebroekene getallen of zoogenaamde breuken, niet hooger gaande dan tot 32ste of 64ste deelen, en waar omtrent men de volgende orde in het oog konde houden:

a. Hoedanig eene breuk van eene kleinere benaming tot die van eene grootere benaming kan worden gebragt, zonder van waarde te veranderen.

b. De wyze op welke eene breuk van eene grootere, tot eene kleinere benaming wordt gebragt, met behoud van hare waarde.

c. Hoedanig eene breuk eenige malen grooter,

d. Hoedanig zy eenige malen kleiner kan worden gemaakt.

e. Toepassing van de vier voorgaande Leerwyzen.

4. Eene verzameling van trapsgewyze opklimmende voorstellen; by dewelke echter, zoo veel mogelyk, alle omslagtige rekenkundige bewerkingen moeten vermyd worden.

5. Eene handleiding tot de *Tientallige* of *Decimale breuken* en derzelver toepassing.

De Schryver moet in het oog houden, dat dit boek voor kinderen en niet tot een Handboek voor Onderwyzers moet dienen. Alle redeneringen kunnen dus achter blyven en aan den Onderwyzer worden overgelaten. Waar de Schryver zulks noodig oordeelt, plaafte hy korte en duidelyke regels, welke de Leerlingen in het geheugen moeten prenten, ten einde dezelve op de voorkomende gevallen te leeren toepassen.

3. *Welke behoeften zyn ouders en opzieners verpligt, hunne kinderen en kweekelingen te doen kennen? dat is:*
welk

welke regelen moeten zy in acht nemen, om hunne kinderen en kweekelingen, in derzelver toekomstigen stand, vergenoegd en gelukkig te doen zyn?

Daar zoo wel de lichamelijke als zedelyke opvoeding der kinderen, gewyzigd moet worden naar de standen, waarin dezelve geplaatst zyn, of zullen worden, zoo wordt, in de Verhandeling, welke ter beantwoording dezer vraag zal worden geschreven, vereischt, het opgeven van duidelyk ontwikkelde aanwyzingen, dat Ouders en Opzieners onder de verpligting liggen, om hunne kinderen en kweekelingen *geene andere* behoeften te doen kennen, dan die, welke zy in hunnen kring kunnen voldoen. Deze aanwyzingen moeten vervat worden in een Volks-Leesboek, waarin den Ouderen, vooral der Moederen, op eenen vertrouwelyken toon, onder het oog wordt gebragt, dat het te veel troetelen der kinderen geene liefde, maar wreedheid, of ten minste zwakheid is, welke de kinderen in het vervolg ongelukkig maakt. Ook moet dit boek opzettelyk bevatten regelen voor eene opvoeding, welke de lichaamssterkte en gezondheid bevordert; de kinderen tegen de ongemakken van lucht en vermoeijensissen gehard maakt, en ook daar door de rust der ziele bevordert. Wat de eigenlyke lichamelijke opvoeding betreft, zou de taak, daaromtrent, kunnen opgevat worden, waar dezelve in de Verhandelingen van BAKKER en CULON gebleven is.

4. Hoe, en onder welke bepalingen moet de regel: Wat gy wilt, dat u de menschen zullen doen, doe hen ook alzoo, worden opgevat? en welke drangredenen behooren een' iegelylek te bewegen, om dezen regel optevolgen?

In de Verhandeling, welke ter beantwoording dezer vraag zal worden geschreven, moet de bedoeling van den opgegeven regel, volgens mensch- en zedekundige beginselen worden opgegeven en ontwikkeld. De gevolgen van het al en niet betrachten van dezen regel, moeten door tegenoverstelling van het eene aan het andere, bevatbaar worden aangegeven. Zoo veel mogelijk moet de toepassing van dezelve op de zamenleving der menschen, in hetgene als van persoon tot persoon, in zoo velerlei omstandigheden het geval is, worden ingerigt, en alzoo de drangredenen tot beoefening van dezen regel worden ontleend, deels uit het plichtmatige voor elkeen, deels uit het voordeel, het welke voor een ieder uit deszelfs beoefening, natuurlyker wyze, moet voortvloeijen. Voorbeelden van naar dezen regel handelende en ook niet handelende personen, uit het gemeene leven, of uit de geschiedenis, kunnen op eene bevallige wyze aangevoerd en gebezigd worden, om de bovengemelde gevolgen te doen opmerken, en daar uit, ten meesten nutte van elkeen, voordeel te trekken. Alles moet voor het overige ingerigt worden volgens het gene de Maatschappy, ten aanzien van zooda-

danige Volks-Leesboeken, als waar toe ook dit zal moeten behoreen, vordert.

(Het vervolg hierna).

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

DE VEREENIGDE STATEN VAN NOORD- AMERIKA OVER WEINIGE JA- REN EN HEDEN.

In de Vereenigde Noord-Amerikaansche Staten is sedert 20 jaren het getal menschen van 2,650,000 tot 5,156,000 geklommen; het getal der huizen van 650,000 tot 1,225,000. Als Bouwland werden voor dien tyd slechts 21,500,000 acres gebruikt, nu 59,400,000, en ieder acre is van 2 tot op 6 Dollars in prijs gestegen. Het aantal der paarden vermeerderde van 600,000 op 1,200,000, dat van het hoornvee van 1,200,000 op 2,950,000. De waarde van den invoer wies van 11 tot 80 millioenen Dollars aan. De uitvoer van landprodukten klom van 9 tot 49 millioenen Dollars, die van buitenlandsche waren van 1 tot 36 millioenen. De Staats-Inkomsten vermeerderden binnen 12 jaren van 8 tot 13 millioenen, terwijl de uitgaven op denzelfden voet bleven. Het in omloop zynde geld kwam in 20 jaren van 10 op 17 millioenen Dollars.

NIEUW KOFFY-SURROGAAT.

De Krygsraad JACOB, te Berlyn, pryst als een smakelyk Koffy-surrogaat het zaad van den *Astragalus Boëticus* aan. Dit gewas vereischt vruchtbaren, niet te droogen, grond en warmte. De plant draagt kromgebogen schokken van 2 à 3 duimen lang, die aan de buitenzyde van hunne kromming eene diepe vore hebbe, en van binnen gemeenlyk 5 zaadkorrels bevatten. Ieder enkelde plant brengt van 80 tot 100 zulke korrels op. Deze worden even als de Koffy-boonen gebrand, en leveren, zelfs zonder vermenging met Koffy, eenen aan denzelfden zeer gelykenden drank op. Reeds een paar jaren heeft de Heer JACOB de Plant in de kamer gekweekt.

PRY.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 24 van Herfstm. 1810, in Amsterdam.

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	24 ½ 25
enz.	92 ½ 93	dito dito nieuwe.	20 ½
Rusland 5 prCt.	58½ 60½	Portugal, by Hope & C.	92 ½
Zweden 5 prCt.	46 ½ 47	Engeland. Annuiteit. 3 prCt. niet gen.	
Denemarken, Toll. 4 prCt.	64 ½ 71	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. niet gen.		5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	70 ½ 72	Dito Cert. by K. & V.	76½ 77½
Ketzer van Oostenryk 5 prCt.	30 ½ 33½		zond. Coup
dito 4½ prCt.	24½ 26½	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	24½ 27½	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56½

Nationale Schuldbrieven 2 3 prCt.	11½ 12½	dito Domeinen. 4 prCt.	33½ 34½
dito 2 2½ prCt.	12½ 13	dito Vrywillig 2 3 prCt.	17½ 18
Losrenten uit de heffing van 93 2 3½ prCt.	12½ 13	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Dito uit de heffing van 1800. 2 3 prCt.	11½ 12½	met oploop. premie by Af.	
dito 1801. 2 3½ prCt.	12½ 13	losf.	29½ 30
		Rescriptien Losb. na den	
		Vrede	13½ 14
		Bankgeld	99½ 99¾

NIEUW UITGEVONDEN WERKTUIGEN.

GEWEERSLOTEN AAN KANONNEN.

In het Arsenal te Venetie, zyn onlangs verscheide proeven met Kanonnen genomen, die men, gelyk op de Engelsche Oorlogschepen reeds lang gebruikelijk is, door middel van aangebragte sloten, even als Geweren, afschiet. Deze uitvinding schynt proef te houden, en binnen kort zal zulk een Kanon ter verdere beproeving naar Parys gezonden worden.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 120; en te *Haarlem* 11, onder welke laatsten 6 beneden de 12 jaren.

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Herfst- maand	{ BARO- ME- TER.	{ THER- MOME- TER.	{ STREEK DER WIND.	{ LUCHT- GESTELD- HEID.
19	{ 30. 1 30. 1 30. 1	{ 57 71 57	{ O. O. N. O. N. O.	{ helder.
20	{ 30. 1 30. 1½ 30. 1½	{ 61 70 57	{ N. O. N. N. O. N. t. O.	{ helder.
21	{ 30. 1 30. 1 30. 1	{ 61 72 57	{ N. N. t. W. W. N. W.	{ voormidd. helder; verder omtrent helder.
22	{ 30. 0½ 30. 1 30. 0	{ 58 70 61	{ Z. Z. O. Z. t. O. O.	{ 's morgens zeer dampig; verders omtrent helder.
23	{ 30. 0 30. 0 30. 0½	{ 62 68 60	{ Z. W. W. N. W. N. N. W.	{ voormidd. betrokken; verders bewolkt.
24	{ 30. 0½ 30. 1 30. 1	{ 62 72 62	{ N. N. O. O. N. O.	{ bewolkt.
25	{ 30. 1½ 30. 2 30. 2	{ 59 71 60	{ O. N. O. — —	{ bewolkt; omtrent helder.

BEKENDMAKINGEN.

* * In het KUNST- en INDUSTRIE-COMPTOIR, Voorburgwal, achter het Paleis, N°. 218. te *Amsterdam*, zyn te bekomen, — nevens een zeer aanzienlyke voorraad van de besten in allen Wetenschappen in Duitschland uitgekomen Werken, — *Code pénal de NAPOLEON — avec la traduction allemande* f 2-2. — *NAPOLEONS peinliches Gesetzbuch, aus dem Französischen übersetzt von WILLMANN* f 1-2. — *NAPOLEONS Bürgerliches Gesetzbuch* f 2-2. — *NAPOLEONS Gesetzbuch über das gerichtliche Verfahren* f 1-12. — *AUG. LAFONTAINE sämtliche Werke*, 79 Bände mit Kupfern f 100. — Ook wordt aldaar eene aanzienlyke party Muzikalien tegen gereed Geld met 50 perCt. Rabat verkogt.

VERBETERDE MISSTELLINGEN.

In ons laatstvoorgaand N°. 38, op bladzyde 179. reg. 8 en 7 van ond. staat: „en diens Ambtgenoot: GYSBERT KOENE,” 't geen had moeten zyn: en diens *Opvolger* GYSBERT KOEN.

Op bladz. 181. reg. 23 van boven staat: *het beflag*, lees *over het beflag*.

Ook is op bladz. 184. onder in de Aanteekening, de voornaam des nagelatenen Zoons van wylen den Hoogl. G. COOPMANS, verkeerdelyk EDUARD, in plaats van EDSARD, gesteld.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E
K O N S T -
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 40. Vrydag den 5den van Wynmaand.

B E R I G T E N.

BERLYN. Van wege het *Gesellschaft naturforschender Freunde*, alhier, is den 24sten van Grasmaand dezes jaars, om aan de begeerte van een' harer overleden Leden, den Ambtman HONKENY, die het Gezelschap een Legaat daartoe gemaakt heeft, te voldoen, eene Botanische Pryspraak uitgeschreven, van den volgende inhoud:

„Hoe kan men de Plantsoorten *Cheiranthus*, *Erysimum*, *Hesperis*, *Heliophila*, *Arabis*, *Turritis* en *Brasica* door andere, steeds aanwezige, gemakkelijk te vinden merkteekenen, dan die der klieren (*drüsen*), onderscheiden? Hoe vele *genera* behooren tot dezelve, en zyn alle verscheidenheden inderdaad wel de zoodanige, of zouden 'er vaste *genera* onder verborgen zyn?”

Men verlangt over het algemeen eene betere verdeling van de genoemde Plantsoorten, welke van andere merkteekenen ontleend is, dan men in alle tot hier uitgekomen Botanische Werken vindt.

Daar men betere karakters der *species* bedoelt, is het onverichillig, of zy alle behouden of verscheidenderzelve onderscheiden worden, als slechts het doel bereikt wordt.

De *genera* met hunne *synonyma* verlangt men goed
II. DEEL. O uit.

niet uitgezet, en bevinden 'er zich onbeschrevene onder, dan verzoekt men dezelve 'er gedroogd of, in teekening by te voegen, om juist over dezelve te kunnen oordeelen.

Wanneer verscheidenheden tot *genera* verheven worden, verwacht men opgave van altyd aanwezige karakters, en goede redenen, waarom zy daarvoor verklaard worden.

De Verhandelingen, van een biljet enz. op de gewone wyze voorzien, moeten franco voor den laatsten van Lentemaand 1813 ingezonden worden, en kunnen in het Latyn, Duitsch of Fransch geschreven zyn.

Den 9den van Hooimaand 1813 zal het Gezelschap over de ingekomen Verhandelingen uitspraak doen, en aan de bestgekeurde den Prys van 100 Rth. Pr. Cour. toekennen.

UTRECHT, den 27sten van Herfstmaand. Heden heeft de Hoog-Eerw. Hoog-Gel. Heer Jo. HENR. PAREAU, *Theol. Doct.*, de waardigheid van *Prof. Theol. Typ. et Exeget. nec non Linguar. Orient. et Antiq. Sacr.* op deze Hooge School, plegtig aanvaard met het houden eener schoone Latynsche Redevoering: *de constanti et non mutabili Orientalium ingenio, Sacrarum Literarum Cultoribus suos in usus diligenter observando*; dat is: over den bestendigen en niet veranderlyken aard der Oosterlingen, beschouwd als byzonder belangryk voor de beoefenaars der Heilige Letterkunde.

L E V E N S B E R I G T

WEGENS DEN HEER

J O H A N N E S B O S S C H A.

(Getrokken uit de aanspraak, gedaan ter opening der jaarlyksche Vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden, door derzelver Voorzitter den Hooggeleerden Heer J. W. TE WATER.)

De in Lentemaand dezes jaars overleden Heer JOHANNES BOSSCHA, was den 21sten van Grasmaand
1766

1766 te Leeuwarden geboren. Zyn Vader was PIETER BOSSCHA, in leven Secretaris van den Hove van Vriesland, en zyne Moeder CATHARINA POSTHUMUS, welke thans nog leeft en het afderven van haren Zoon betreurt. Na de eerste gronden der oude Taalkunde in zyne geboortestad gelegd te hebben, kwam hy onder het opzigt en onderwijs van zynen Broeder, toen Rector der Latynsche Scholen te Deventer; en werd, na het houden van eene Loffpraak op den Vrede, plegtig bevorderd naar de Doorluchtige School in dezelfde Stad, zonder twyfel eene der oudste Kweekscholen van geleerdheid in ons Vaderland, en waarin de beroemdste mannen, JAN GEORG GRAEVIUS, JAN FREDRIK GRONOVIVS, GYSBERT CUPERUS, THEOPHILUS of GOZEWYN HOGERS, JAKOB DE RHOER, EVERWYN WASSENBERGH, ABRAHAM FREDRIK RUCKERSFELDER, en meer anderen openbaar onderwijs gegeven hadden. Hier hoorde de Heer BOSSCHA, den tyd van twee jaren, de lessen van den Hoogleraar TERPSTRA in de Latynsche en Grieksche Letterkunde en in de Geschiedenissen. Nu begaf hy zich, ter verdere voortzettinge zynes Letteroefeningen, naar de Hooge School te Franeker, waar hy het onderwijs genoot van den Hoogleraar VAN KOOTEN in de oude Letterkunde, en van den Hoogleraar JOHANNES VALCKENAER in de Regtsgeleerdheid (*).

Eene te leur gestelde hope op het *Rectoraat* der Latynsche Scholen te Dokkum, 't welk hem door den Magistraat dier Stad reeds genoegzaam toegezegd was, en welke mislukkinge hem, na de Staatsveranderinge in 't jaar 1787, aan alle bevorderinge in zyn Vaderland deed wanhopen, was oorzaak, dat hy zich liet overhalen, om, op een gunstig uitzigt van beter geluk, zoo het scheen, het opzigt en onderwijs van twee Zoons van den Heere ABNEMA, die zich toen te Parys gevestigd had, op zich te nemen. Byna zeven jaren in die

(*) Geheel buiten schuld van den Hoogleraar TE WATER, als steller van dit Levensbericht, is door een louter toevallig verzuim vergeten onder de Leermeeesters van den overledenen, aan de Hooge School te Franeker, optenoemen; den Hoogleraar WASSENBERGH, aan wiens onderwijs in de Grieksche Letterkunde hy zoo wel, als zyn Broeder, niet weinig heeft te danken gehad.

(Medegedeeld.)

die Stad vertoevende, beleefde hy aldaar die geduchte Omwenteling, niet zonder gevaar van, met zoo vele anderen, mede een slagtoffer van het schrikbewind te worden.

In 't jaar 1795, uit Frankryk terug gekomen zynde, om zyne bloedverwanten te bezoeken, zonder nog het voornemen te hebben, om in zyn Vaderland te blyven, werden hem de sterkste aanzoeken gedaan, om deel in het Bestuur te nemen, en, na voor eenen anderen post bedankt te hebben, liet hy zich eindelyk de verkiezing tot Raadsheer in het Hof van Vriesland welgevallen. Eer hy dit ambt aanvaardde, vervoegde hy zich by den Akademischen Senaat te Harderwyk, ter verkryginge van het Meesterschap in de Regten: hy verkoos die bevordering aldaar te zoeken, om dat zyn Broeder, thans een sieraad der geleerde wereld te Amsterdam, toen aan die Universiteit het Hoogleeraarsambt bekleedde. Men oordeelde op goede gronden, dat zyne aanstelling tot Lid van een Geregts-hof een anders gewoon onderzoek zoo onnoodig als ongepast maakte. De Senaat besloot derhalve, hem de begeerde waardigheid, eers-halve en zonder voorafgaand onderzoek, met buitengewone plegtigheid optedragen, gelyk in soortgelyke gevallen ook wel te voren, schoon niet dikwyls, had plaats gehad. Dit is dan de reden geweest, dat geene Verhandeling toen van hem in 't licht gegeven is, als wordende zulks by dergelyke bevorderingen niet vereischt: waartoe het hem anders noch aan stoffe, noch aan bekwaamheden, noch aan lust zou ontbroken hebben.

Wanneer het Hof van Vriesland, door het bedanken der weinige oude Leden, die in 't eerst nog in hetzelfde waren gebleven, en door het inkomen van zeer ongeschikte personen, die derzelver plaats vervingen, welhaast allen zynen vorigen luister verloor, drong hy, herhaalde reizen, op zyn ontslag aan; doch 't welk hy niet dan met groote moeite, evenwel op de vereerende wyze, eindelyk verkreeg.

Na dien tyd heeft hy den Heere Vos VAN STEENWYK, als Gezant naar Parys gaande, in hoedanigheid van Secretaris vergezeld; en ook, voor den Heere HUBER, den post van Mantmeester-Generaal waargenomen.

Behoorende onder de gematigden in ons Vaderland,
kon

kon het niet anders zyn, of hy moest door zulken, die in Louwmaand des jaars 1798 het bewind in handen namen, geheel en al uitgesloten worden, doch integendeel, na het gebeurde in Zomermaand van dat zelfde jaar, tot de waarneming van een' gewigtigen post aangezocht worden. De aanstelling tot *Secretaris-Generaal* by het *Ministerie van Buitenlandsche Zaken* kon in geen betere handen komen, en op den duur blyven, onaan gezien de veelvuldige wisselvalligheden in 't Bestuur dezer Landen. Hy bekleedde dien post nog, toen Zyne Majesteit de Koning van Holland de Regering aanvaardde, die hem, volgens besluit van den 28sten van Zomermaand 1806, in dit belangryk ambt bevestigde, waarin hy onafgebroken bleef volharden tot op zynen sterf dag, den zevenden van Lentemaand dezes jaars. Sedert de telkens opkomende veranderingen, in den tyd van vyftien jaren in het Bewind van ons Vaderland voorgevallen, zyn 'er zeer weinige voorbeelden, dat iemand hetzelfde Politiek ambt van groot aanbelang omtrent tien achtereenvolgende jaren bleef bekleeden. Wy mogen hieruit opmaken, dat de Heer BOSSCHA, aan den eenen kant, zich in dezen post had weten noodzakelyk te maken, en aan de andere zyde, dat hy denzelven met de beste trouwe, met den meesten yver, met de schitterendste bewyzen van alle noodige kundigheden had waargenomen, en dit, ten genoegen van allen, die het hoogste Bewind in handen kregen. De Koning gaf ook hiervan een bewys, door hem te verheffen tot den Ridderstand, en door hem in 't voorgaande jaar te verkiezen tot Lid van het Koninklyk *Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en schoone Kunsten*. Hiertoe had hy, zonder bedenkinge, alle bevoegdheid, hoewel hem, onder veelvuldige en dagelyksche ambtsbezigheden, tyd en rust ontbraken, om door de uitgave van eenig werk zich in de geleerde wereld bekend te maken, en aldus ook hierdoor zynen naam en roem te vereeuwigen. Dan, dit gemis van eigene schriften vergoedde hy door zyne voorbeeldige bereidvaardigheid, om, by zyn langdurig verblyf in Fr nkryk, en ook in lateren tyd, aan zyne geleerde Landgenooten de behulpzame hand te bieden, en hunne pogingen ter uitbreidinge der Wetenschappen allezins te begunstigen (*).

PRO-

(*) In het laatst uitgekomen Stuk van het *Magazin Encycy*

P R O G R A M M A

van de Maatschappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

(*Vervolg van bladz. 206.*)

5. *Handleiding voor Ouders en Onderwyzers, om de kinderen met meerder nut, dan wel vaak geschiedt, of met ware vrucht voor hun verstand en hart, in den Bybel te doen lezen.*

Deze Handleiding moet in zich bevatten, niet alleen eene aanwyzing van die plaatsen zoo uit de Geschiedenis des Bybels, als uit deszelfs zedekundige onderwyzingen, welke voor elken eerbiediger der Openbaring het meest belangryk zyn: maar ook beredeneerde aanmerkingen omtrent dezelve; zoo veel mogelyk tot opheldering daar van dienende. Het nuttige en pligtmatige van een oordeelkundig Bybellezen moet, op eene bevattelyke en overredende wyze, worden aangetoond; en de bedoelde personen moeten, als by de hand, geleid worden tot die gedeelten van den Bybel, welke, by eene gepaste, aan het lezen verbondene, onderrigting, zoo byzonder kunnen dienen, om het hart en verstand der Jeugd te kunnen vormen, en hoogachting en eerbied voor de Openbaring, als een dierbaar geschenk van God, tot verheerlyking zyner wysheid en goedheid, in te boezemen.

6. *Een Handboek of Handleiding voor Schoolonderwyzersfen.*

Men bedoelt hier mede te verkrygen eene onderrigting, *vooreerst* voor de Onderwyzeressen der lagere of laagste Scholen, onder den naam van *Matrosfen* bekend, en *ten anderen*, voor die Onderwyzeressen, welke gewoonlyk *Madoemoisellen* worden genoemd, welker onderwys aan de Jeugd van hooger en uitgebreider aard is, dan dat der eerstgenoemden, ja niet alleen gelyk staat met dat der Onderwyzers in de eerste Scholen; maar over het geheel genomen hetzelfde nog te boven gaat. Voor geen van beiden is tot nog toe gezorgd.

cyclopedique, waarin de GALATEA van RELAND, door den jongen Heer P. BOSSCHA, Zoon van den Amsterdamschen Hoogleeraar, loffelyk beoordeeld wordt, geeft de Heer MARZON tevens aan des Schryvers Oom, wiens Levensschets wy hier medegedeeld hebben, den lof van in de Latynsche Dichtkunst niet ongelukkig geslaagd te zyn: één of twee staaltjes hiervan zyn in de *Deliciae Poëticae*, door den Heer van KOOTEN uitgegeven, voorhanden, (*Medegedeeld.*)

zorgd. Men bedoelt voor, de eerstgenoemden te doen verwaardigen eene handleiding, strekkende, om haar te onderrigten, hoe zy haar onderwijs behooren interigten, op dat hare Leerlingen, by derzelver komst in eene hoogere School, eenen goeden grond, in het noemen der letteren en der spelkunde, mogen gelegd hebben. Voor de laatstgenoemden, van dewelken men met regt, het geven van een goed en verstandig onderwijs, niet slechts in jufferlyke handwerken, maar ook in talen en wetenschappen eischt, bedoelt men te verkrijgen eene handleiding, ingerigt naar dit geëischte, welke haar, in hare belangryke betrekking, den dienst van gewenschte en gepaste hulpmiddelen bewyst.

Voor beiden moet alles duidelyk te onderscheidene regelen en aanwyzingen bevatten. Het moeten twee afzonderlyke stukjes zyn, zoo dat de eerstgenoemden niet noodig hebben de Handleiding voor de laatstgenoemden, ten zy zy zulks mogen verkiezen, voor zich ten gebruike te nemen.

7. Een zedekundig Leerboek, dienande tot onderwijs in den natuurlyken Godsdienst en Zedekunde.

Hetzelve moet in diervooge bewerkt worden, dat het ten leiddraad voor het onderwijs kan verstreken; het zy dan by wyze van vragen en antwoorden, het zy by wyze van korte stellingen: doch zoo eenvoudig mogelyk, ten einde daar door, op eene beknopte en verstaanbare wyze, de grondbeginselen der Zedekunde aan de kinderen kunnen worden medegedeeld. — De algemeene waarheden van den Godsdienst, als daar zyn: de leere van Gods bestaan, eigenschappen en werken, als ook de natuur van den mensch en byzonder van zyne bestemming voor de eeuwigheid, dienen hierby ten grondslag gelegd, en dus vooraf behandeld te worden. Het geheel moet gegrond zyn op de onderwyzingen en bevelen van den Christelyken Godsdienst; des echter, dat hetzelve voor alle Christenen, hoe verschillend ook van denkwyze in het leerstellige, zal kunnen dienen.

8. Welke zyn de Leerwyze, door PESTALOZZI, OLIVIER, STEPHANI en PÖHLMAN voorgesteld, om kinderen in de eerste beginselen van het lezen te onderwyzen? Waar in zyn die Leerwyzen onderscheiden van die in ons land in gebruik? — en welke is de meest verkiestlykste Leerwyze in het leeren lezen?

Men begeert hier eene duidelyke en klare voorstelling der onderscheidene bedoelde Leerwyzen, voor zoo verre dezelve het onderwijs in het leeren lezen, en dus van de allereerste beginselen af, betreffen. — Deze beschryving, zoo wel als de vergelyking der voorgestelde Leerwyzen met die in ons Land in gebruik, moeten daar henen strekken om de Onderwyzers der Jeugd in staat te stellen derzelver waarde te kunnen beoordeelen; terwyl, in de opgave der meest verkiestlykste

Leerwyze, in het byzonder in het oog moet worden gehouden, het onderwijs in de Scholen: staande het den Schryver vry, of, eene der voorgestelde leerwyzen, of eene uit de voorgestelde tezamen gesteld, of zelfs eene geheel nieuwe, voortedragen.

Men verlangt, dat in al het bovenstaande niet alleen het bloot werkrugelyke der leerwyzen worde opgegeven; maar dat wel in het byzonder tevens worde aangeleend, den invloed, welken zy op de aanvankelyke en verdere ontwikkeling der verstandelyke vermogens der kinderen kunnen hebben.

De beantwoording dezer Prysfrage is uitgesloten van de bepaling, van niet meer dan acht bladen Letterdruks te mogen bestaan.

Men heeft geoordeeld hier by te moeten voegen, de Titels van eenige werken, welke ter beantwoording dezer Prysfrage kunnen nagezien worden.

H. PESTALOZZI, *Wie Gertrud ihre kinder lehret*, &c. Bern en Zurich, 1801.

A. GRÜNER, *Briefe aus Burgdorf über PESTALOZZI*. Hamburg, 1804.

D. A. CHAVANNES, *Exposé de la Methode Elementaire de H. PESTALOZZI*. Paris, 1805. (Byzonder dit laatste werk.)

T. OLIVIER, *Ortho Epo-Graphisches Elementärwerk: — Theoretischer und Praktischer Theil*. Dessau, 1804.

C. F. SCHNEIDER, *Ausführlicher unterricht in der Sephanischen Lehrmethode des Lesenlehrens*. Wurtzburg, 1805. En

PÖHLMANN, *Versuch einer Praktischen anweisung für Schullehrer &c. Welche ihre kinder auf eine leichte weise &c. zur Buchstaben kennis &c. bilden wollen*. Erlangen, 1804.

9. *Wat zyn Industrie-Scholen?* Op welk eene wyze zouden, naar de verschillende behoeften en plaatselyke gelegenheden van ons Vaderland, zoodanige Scholen ingerigt moeten worden? En wat is 'er noodig, om dezelve op eenen goeden voet, en duurzamen grond, op te rigten en in stand te houden? Welke werkzaamheden zouden in zoodanige Scholen, ten meesten nutte, algemeen behooren te worden geleerd en geoefend? En welke zyn de middelen om op de beste wyze, het vertier der in die Scholen vervaardigde voortbrengselen, te bevorderen, ten einde den Kinderen eenig voordeel van hunnen arbeid te doen genieten, en de kosten der inrigting goed te maken?

Met het opgeven dezer vraag bedoelt de Maatschappij te bekomen: een plan of beredeneerd ontwerp, inhoudende, by eenē meest mogelyk naauwkeurige beschryving dezer scholen, eenē aanwyzing van hetgene noodig is, om dezelve ginds en elders te kunnen oprigten, en zoo wel met goed gevolg, als met

met voordeel, aan den gang te houden; alles berekend naar den aard, gelijkheid en behoefte van dit Land.

Zy, die naar den prys willen dingen, behooren wel degelyk in het oog te houden, de verschillende behoeften en plaatselyke gelegenheden — en alzoo eene aanwyzing te doen, hoe zoodanige scholen dienen ingerigt te worden: *a* in grooten steden, *b* in kleine steden, *c* in dorpen en op het platte land; met genoegzame onderscheidende aanwyzingen, wat hier, beter dan elders, kunne gedreven worden.

Verder wenschte de Maatschappy eene aanwyzing, hoedanig de noodige fondsen te vinden en de bearbeide waren te slyten zyn, ten einde den kinderen eenig voordeel van hun werk te doen genieten, en tevens de kosten der inrigting goed te maken.

Het geheele werk moet dus de strekking hebben, om den genen, welke zoodanig eene School wenschten opterigten, tot eene geschikte handleiding te kunnen dienen.

De antwoorden op deze Prysfrage zyn, even als die op de laatstvoorgaande Prysstofte, uitgelooten van de bepaling, van niet meer dan acht vellen letterdruks te mogen bestaan.

De Maatschappy behoudt aan zich het regt, om, in geval van bekrooning, het bekroonde Stuk, al dan niet, door den druk gemeen te maken.

Ten aanzien van de laatstgenoemde dezer Prysstoffen, wordt eene *dubbele* gouden Medaille uitgelooft.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

DICHTERL OORDEELK. HADR. RELANDI, *GALATEA cum aliorum poetarum locis comparata*, a PETRO BOSSCHA, *Herm. Fil.* met het afbeeldsel van den Dichter RELAND. Amsterdam, by *P. den Hengst en Zoon*, 1809. 8°. 124 bladzijden.

Bekend is de *GALATEA* van den beroemden RELAND; bekend, het bevallige, het teedere, het gevoelige van dit fraai Dichtstuk, behalve de opdracht aan P. FRANCIVS, XIII. Treurzangen bevattende, het welk in 't jaar 1701 voor het eerst, zonder den naam van den Dichter, in 't licht verscheen, en eene algemeene goedkeuring wegdroeg, en naderhand, by herhaling, met den naam des Dichters gedrukt is. Deze uitgaaf, welke de jonge geleerde met een fraai Latynsch Gedicht aan zynen waardigen Vader opdraagt, is verrykt met eene Voorrede; met eenen Latynschen Brief van den beroemden JER. DE BOSCH aan den jongen Uitgever; met een Latynsch Gedicht van den Hoogleraar H. BOSSCHA aan zynen

Zoon; met de Lykrede van Jos. SERRURIER, op den dood van zynen ambtgenoot, den Hoogleeraar in de Oostersche Talen, HADRIAAN RELAND, in Lentemaand 1718 uitgesproken; met eene lyst van alle de Werken, ten getale van XXXII., door dien vernuftigen man, in zynen korten leeftyd van 42 jaren, geschreven, (waar onder zyne Latynsche Gedichten, met zyne *Galatea*, na zynen dood, door ABRAHAM PERRENOT); met de Latynsche Lykgedichten op RELAND, van DAV. HOOGSTRAATEN en P. D'ORVILLE, en, 't geen vooral ook de waarde van deze uitgave vermeerdert, met doorgaande aantekeningen van den jongen BOSSCHA zelve, die alle kennis der Latynsche en Grieksche Dichtkunde en goeden smaak ademen, en vooral ten doel hebben, om door aanwyzingen van overeenstemmende plaatsen der ouden, de echte, de ware navolging te doen opmerken, eene zaak van het allergrootst gewigt, byzonder voor de jeugd, die, gaarne het edel voetspoor onzer geleerde Voorvaderen betredende, zich op het Latynsch dichten of mateeloos schryven toelegt.

Het uitgewerkte dezer aantekeningen, de rykheid van aanhalingen van plaatsen uit Grieksche en vooral uit Latynsche Dichteren, die des jongelings belezendheid aantoonen, de goede smaak in die aanhalingen heerschende, dit al zou Recensent nopen, om hiervan eenige stalen te berde te brengen; maar behalve, dat de keus moeilijk valt, schynt zulks te veel het besiek van dit Tydschrift te buiten te gaan. Ook bekent Recensent gaarne, hoe gevoelig ook anderzins, zoo wel voor het Dichterlyk schoon, als voor het fraaije van den proaischen Latynschen schryfstyl, liever eenig verlag van eene meer gebefender hand, in deze, gewacht te hebben, al eer tot deze aankondiging overtegaan: doch niets vernemende, haalden hem zoo wel de verdiensten van den jongen BOSSCHA, als de plicht tot opwekking der yverige jeugd, hier toe over. Hem zy dus slechts eene enkele algemeene aanmerking, by deze gelegenheid, geoorloofd. Dat 'er *navolgingen* zyn van oude beroemde Dichters en Schryvers, is buiten tegenspraak; gelyk ook, dat die navolging noodzakelyk is tot vorming van goeden smaak in latere tyden: maar *voor eerst*, die navolging, zal zy niet slaatsch zyn, zal zy niet naar letterdievery zweemen, heeft hare regels, die ook al door kundige mannen zyn aangewezen; *ten tweede* (het geen Recens. hier vooral wenschte opgemerkt te hebben) is alle overeenkomst, alle gelykheid, wel eenen genoegzamen grond om zoo dadelyk maar eene navolging te veronderstellen? Is het niet zeer mogelijk, dat twee Schryvers of Dichters in de zelfde gedachten, beelden, uitdrukkingen, enz. vallen, zonder dat de een iets van des anders gelykenis, uitdrukking, beeld enz. geweten heeft? 'Er moeten dus ook hieromtrent regels zyn, welke het oordeel bestruen in het stellig verzekeren, dat een
later

later Schryver of Dichter eenen vroegeren waarlyk heeft nagevolgd, en het ware van belang, deze regels, zoo na mogelijk, bepaald te zien.

Wy vinden in deze uitgave slechts opschriften voor de VII. VIII. X. XI. en XIII. Zang. In de uitgave van 1747. die voor ons ligt, treffen wy een opschrift aan ook voor de V. Zang. *Ad Galateam Aegrotantem*; en na de XIII. nog een Zang of Elegie van RELAND aan den Ridder W. BENTING, zich op reis begevende, welke waarschyntlyk onder de andere uitgegevene Lat. Gedichten door A. PERRENOT zal te vinden zyn. Op het einde heeft de Jonge BOSSCHA nog eenige byvoegfels op zyne aantekeningen gevoegd, en deze zyne jeugdige proef, welke hem geene geringe eer aandoet, met een register van zaken en woorden, en nog een ander register der namen van de aangehaalde Schryvers besloten.

SCHEIKUNDE. *Zamenfpraken over de Scheikunde, waarin de grondbeginfelen dezer Wetenschap op eene eenvoudige wyze voorgedragen en met proefnemingen opgehelderd worden. Naar de laafte uitgaaf uit het Fransch vertaald door CORNELIS VAN BAALen, Medicinæ Studiosus.* Met Platen en Aanteekeningen. Eerste Deel. Te Amsterdam by Immerzeel & Comp. 1810.

Wy kunnen niet ontkennen, ons zeer verwonderd te hebben over den inval van den Schryver van dit voor handen zynde Werkje, om de grondbeginfelen der Scheikunde in zamenfpraken en dat wel met Vrouwen op te stellen. Het is waar zoodanig eene manier van onderwys is zeer geschikt, om den leerling aandachtig te maken, en kan tot de duide-lykheid van het onderwerp zeer veel toebrengen; maar Wetenschappen, die niet tot den kring van kinderen behooren in zamenfpraken voor te dragen, komt ons voor een middel te zyn, om de stof te rekken, en geenszins om den leeslust op te wekken. Men moet toch onderstellen, dat een Schryver het onderwerp, dat hy behandelt, geheel meester is; dat de verschillende punten, waaruit men de stof beschouwen moet, by hem bekend zyn; by zoodanig eenen Schryver derhalve zyn de herhalingen, waarin het antwoord of de vraag van eenen leerling bestaat, onnoodig en overtollig. Vreemder echter is het, dat de handelende personen door Vrouwen worden voorgesteld; het is zeker verkeerd om Vrouwen niets anders dan Romans, Comedies enz. in handen te geven: waarom zouden zy niet zoo wel als de Mannen met de verschynfels in de natuur bekend mogen zyn? maar om haar in het Laboratorium der Scheikundigen te brengen, en haar in deze uitgesprekte wetenschap systematisch te onderwyzen, is iers, dat met den smaak, ten minste van onze Hollandsche Vrouwen, slecht overeenkomt, en zeer weinig met hare bestemming strookt.

In-

intusschen, wanneer iemand vermaak schept in het lezen van diergelyke zamenspraken, zal hem dit Werkje zeer wel bevallen. Mevrouw B. die als leesmeesteresse wordt voorgesteld, is zeer duidelyk in hare voordragt, en hare leerlingen *Carolina* en *Emelia* zyn vatbare leerlingen, die het bare Onderwyster nog al niet listig maken. — Het Werk zelf is oorspronkelyk in het Engelsch geschreven, en daarop in het Fransch overgebracht, naar welke uitgaaf de Heer VAN BAALEN zich geregeld heeft. — Dit Eerste Deel behelst wel eigenlyk niets nieuws, maar is echter zeer geschikt, om den minnaar van wetenschappen met de ontdekkingen en vorderingen in de Scheikunde bekend te maken. — Het bevat acht Zamenspraken. In de Eerste wordt over de algemeene grondbeginselen der Scheikunde, in de tweede en derde over de licht- en warmtestof; in de vierde over de eigenaardige verborgene en Scheikundige warmte; in de vyfde over de zuurstof en stikstof; in de zesde over de waterstof; in de zevende over de zwavel en phosphorus, en in de laatste over de koolstof gehandeld.

Uit eene opgaaf van het geen in de tweede en derde Zamenpraak behandeld wordt, zal het genoegzaam blyken, dat de Schryver zeer naauwkeurig is, om alles, wat van het onderwerp tot hier toe bekend is, te behandelen. In deze Zamenspraken, bevattende het onderwijs over de licht en warmtestof, toont Mevr. B. de vatbaarheid van deze twee stoffen voor scheiding — de Proeven van HERSCHELL over de warmtestof — hare vier wyzingen — de vrije warmtestof — de drie staten der lichamen, als vaste, vloeibare en luchtvormige — de uitzetting der vaste lichamen — den Pyrometer (Vuurmeter) — uitzetting der vloeibare voorwerpen — den Thermometer (warmtemeter) uitzetting der veerkrachtige vloeistoffen — Lucht-Thermometer — de koude eene ontkenkende hoedanigheid — de stelling van den Hoogleeraar PREVOST over de uitstralende warmte — Proefneming van PICTET over de terugknting der warmte. — De derde zamenpraak, het vervolg van het zelfde onderwerp, handelt over het verschillend vermogen der lichamen, om de warmte te leiden; proeven ter verklaring van dit vermogen, stelling van den Graaf van RUMFORD over het niet warmtelci-dend vermogen der vochten — verschynselen der koking — over de oplossing in het algemeen — over het oplossend vermogen des waters — onderscheid tusschen eene oplossing en vermenging — over de oplossende eigenschap der warmtestof — over de wolken, den regen, den dauw, en de uitwasfeming — eindelyk over den invloed van de drukking des Dampkrings by de uitwasfeming.

Hier en daar vindt men enkele aantekeningen, van den Engelschen Schryver, van den Franschen vertaler, en van den Heer van BAALEN.

Uit-

Uitgenomen de wyze van voordragen, vereenigen wy ons met de beoordeeling te vinden in de Bibliothéque Britanique, alwaar gezegd wordt — *Il n'apprendra rien aux Chimistes, mais il est fait pour développer le goût de la science, chez tous ceux, qui en ont le germe: il peut suffire à l'instruction des simples amateurs, et préparer utilement celle des personnes, qui voudront aller plus loin.*

BEÛORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN,
IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

CORN. JAC. VAN ASSEN, *Disputatio Juridica Literaria de M. TULLII CICERONIS, Oratione pro Aulo Cluentio Avito &c. &c.* Franq. 1809, 164 p. 8°.

In deze Verhandeling vond de Rec. den geest der Regtsgeleerde studie, met de oude Letterkunde verbonden, weder, zoo als dezelve omtrent voor vyftig jaren was, toen men de Romeinsche *Classici* als de hoofdzak beſchouwde en zich door het lezen van CICERO tot Regtsgeleerden voorbereide; gevolgelyk de Romeinsche Staatsgettelenis, de Romeinsche Oudheidkennis, het Romeinsche Regt in zyne vroegere bronnen opzocht en kennen leerde; toen behoorde het tot eene liberale beſchaving, den goeden Romeinschen ſtyl te kennen en zelf goed Latyn te ſchryven. [Na eenige aanmerkingen van dergelyken aard en een uittreksel der Verhandeling, volgt eene bewondering van Cicero's uitgebreiden werkring:] Men zou wel kunnen zeggen, dat vele der aanmerkingen juist niet zoo noodzakelyk noch nieuw zyn; evenwel worden zy zoo aangebragt, dat zy ten bewyze van de belezendheid en naauwe kennis met de beoefening der geleerde talen en de Romeinsche Oudheid van den jongen Jurist ſtrekken. Alleen de druk van het Grieksch beantwoordt aan het overige niet.

Gött. Gelehrte Anz. 113 St. 16 Jul. 1810.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 1 van Wynn. 1810, in Amſterdam.

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	24½ : 26
enz.	92 : 93	dito dito nieuwe.	20½ : 23½
Rusland 5 prCt.	69½ : 70½	Portugal, by Hope & C.	93 : 1½
Zweden 5 prCt.	46 : 47	Engeland. Annuiteit. 3 prCt. niet gen.	
Denemarken, Toll. 4 prCt.	64 : 71	Frankryk Geconſolld. renten	
dito Leen en Wiſſelb. 4 prCt.	70 : 72	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	68 : 70	Dito Cert. by R. & V.	76½ : 77½
Keizer van Oostenryk 5 prCt.	30 : 32½		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	26 : 27	Wiſſelcours.	
dito 4 prCt.	25½ : 26½	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56½

Nr.

Rationale Schuldbrieven a 3 prCt.	11½ = 12	dito Domeinen. 4 prCt.	32 = 13
dito a 2½ prCt.	12½ = 13½	dito Vrywillig a 5 prCt.	17½ = 18½
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	12½ = 13	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oploop. premie by Af. losf.	32½ = 33
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	11½ = 12	Rescriptien Losb. na den Vrede.	14 = 15
dito 1801. a 3½ prCt.	12½ = 13	Bankgeld	99½

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloope Week, is geweest: te *Amsterdam* 163; en te *Haarlem* 21, onder welke laatsten 7 beneden de 12 jaren.

VOORBEELDEN VAN HOOGEN OUDERDOM.

Men meld uit *Bordeaux*, dat eene Vrouw van 106 jaren in die Stad overleden is: zy werd door een kolijk plotseling weggerukt. Zy was nooit ziek geweest en had geene lichaamsgebreken; zy was zeer vrolyk en by een ieder harer bureu bemind. Nog kortelings zong zy liederen van den tyd van *Lodewyk XIV.* en danste de Passepied. Zy was te *Libourne* of in die omstreek geboren, en woonde sedert 90 jaren te *Bordeaux*.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

NAPELS, den 12den van Herfstmaand. Sedert twee dagen verkondigden een dof geluid en eenige vry sterke uitbarstingen, dat de *Vesuvius* werkte, en gisteren ten vier uren na den middag begon eene der grootste uitbarstingen, die sints langen tyd plaats gehad hebben, en het schrikkelijkt vooruitzigt voor *Portici* en *Resina* opende. Met den avond zag men den geheelen berg in vuur; ten tien uren bielden de losbarstingen op, de *Vesuvius* spuwde niet meer, maar de lava stroomde overvloedig, en het geheele veld ter regter zyde van de *Kluizenaars* woning, was met dezelve bedekt, en daar de vlam alle duisterheid verdreef, scheen dit veld een zee van vuur te zyn. Een ooggetuige, die aan den voet des bergs gekomen en den ouden weg met lava bedekt ziende, langs een' anderen, dien hy zich met de gidfen baande, den top in twee en een half uur met zeer veel moeite beklom, zag den crater met eene kokende lava vervuld, die met een dof

dof geluid uit twee wyde openingen vloeide, de eene naar den kant van Resina, de andere naar dien van Bosco tre Casa in de regte lyn van Gioacchinopoli. Deze verdeeling van de lava redde de eerstgemelde Stad; het ware met haar en mischien ook met Portici gedaan geweest, indien de gansche lava-stroom eene zelfde loopstreek gevolgd had. Naar den kant van Bosco zyn eenige huizen bedolven en sommige wyngaarden verbrand. Gelukkig hield de uitbarsting slechts weinig uren aan, en de lava stroomde minder snel; maar alle inwoners der omliggende streek maken zich ongerust, daar zy den Vesuvius in zoo korten tyd nooit zulk eene ontzaggelyke hoeveelheid lava zagen uitwerpen. Volgens een later bericht scheenen zich daarna weder nieuwe uitbarstingen geöpenbaart te hebben, en was men vooral in Gioacchinopoli, waarheen de lava regstreeks stroomde, in groote bezorgdheid, ja nam men daar reeds maatregelen ter voorkoming van ongelukken.

HAARLEM. In den Courier van Amsterdam, van den 25sten dezer, wordt een Brief van den Heer VAN REECK-CALKOEN, Lid van het Instituut, aan den Redacteur van voorn. Nieuwspapier, gevonden, welken wy, als voor de Sterrekunde belangrijk, overnemen.

UTRECHT, den 22 van Herfstmaand 1810.

MYN HEER!

Dingsdag 1. 1., den 18den van Herfstmaand, leverde de verduistering van Aldebaran (α in den Stier), eene Ster van de eerste grootte, eene zoo fraai als voor de Sterrekundigen belangrijk schouwspel op. De Heeren Doctoren in de Philosophie, VAN EWYK, SCHRÖDER en ik, namen met verschillende Kykers op het Observatorium de Immerfie waar ten 10u. 18' 28" en de Emerfie ten 11u. 14' 0", gemiddelde Tyd; wy verschilden zelfs geene seconde. Het licht van de Ster bleef, zelfs op het oogenblik, toen zy den verlichten rand der Maan raakte, zeer helder; de Immerfie was oogenblikkelyk; maar op het oogenblik, dat de Ster verdween, zag men, gedurende $1\frac{1}{2}$ of 2 seconden, op den rand der Maan eene kleine stip, als of zulks het verzwakte licht van de Ster ware, dat door de Maan zelve heen scheen.

Dit verschynfel werd, sints GRIMALDI, door verscheiden Sterrekundigen waargenomen, en wordt mischien veroorzaakt door het voortdurende van den indruk onzes gezichts, (door dezen indruk kan een zoo helder licht, als dat van eene Ster van de eerste grootte, niet in een oogenblik verdwynen,) ver-

vereinigd met de schynbare beweging der Ster; misschien ook door andere oorzaken. (LA LANDE *Astronomie*, tom II.)

Ik heb de eer, enz.,

Myn Heer!

UEd. Dw. Dienaar,

VAN BEECK-CALKOEN.

*Profesfor in de Sterre- en Wiskunde en
Directeur van het Observatorium, te
Utrecht.*

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Herfst- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
26	{ 30. 2 30. 2 30. 1½	{ 64 69 60	{ O. t. N. — —	omtrent helder; windrig.
27	{ 30. 0 30. 0 30. 0	{ 58 70 54	{ O. t. N. — —	omtrent helder; windrig.
28	{ 30. 0 30. 0½ 30. 0	{ 62 68 56	{ O. z. O. z. O. —	bewolkt.
29	{ 30. 1 30. 1 30. 1	{ 62 68 49	{ z. O. z. w. N. w.	bewolkt; omtrent helder.
30	{ 30. 0½ 30. 1 30. 1½	{ 60 66 54½	{ N. O. — —	's morgens betrokken; verders bewolkt; omtrent helder.
Wyn- maand	{ 30. 2 30. 2½ 30. 2½	{ 53 64 53½	{ N. O. — N. t. O.	helder.
1	{ 30. 3 30. 3 30. 3	{ 53 63 53	{ N. O. — —	helder; voormidd. windrig.

BEKENDMAKINGEN.

* * De Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te *Haarlem*, zal den 27sten November 1810, op het Prinsenhof Verkoopling houden van eene zeer goede Verzameling van Latynsche, Fransche, Engelsche, Hoogduitsche en Nederduitsche BOEKEN, in onderscheide Wetenschappen. — De Catalogus van dezelve zal *by tyds* te bekomen zyn.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 41. *Vrydag den 12den van Wynmaand.*

B E R I G T E N.

AMSTERDAM. Maandag den 6den van Oogstmaand werden in het Kunbeoefenend Gezelschap, ten Zinspreuk voerende: *Kunstmin en Vermaak*, onder Directie van de Heeren Hs. FOCK en Hs. VINKELES JANSZ., voor eene aanzienelyke Vergadering van Toehoorders en Toehoordersessen, de jaarlyksche Eerepryzen uitgedeeld; by welke gelegenheid door den laatstgenoemden medebestuurder eene *Redevoering* uitgesproken werd, ten onderwerp hebbende: *den belangryken invloed der Natuurlyke Oorzaken op den bloei der Kunsten en Wetenschappen in de onderscheidene Tydperken harer grootheid*, waarna de Prys der vyfde Klasse toegekend werd aan den Heer C. J. Morel; die der vierde aan den Heer M. J. Desfaur; die der derde aan den Heer P. Sonstroom; die der tweede aan den Heer G. Ament; en in de eerste of hoogste Klasse aan den Heer Hs. Veelwaard; wordende insgelyks in de tweede Klasse den Heer E. Meyers d'Israel en in de eerste den Heer J. te Winkel, beide wegens hunne verdiensten, met een aanmoedigend Accessit vereerd.

II. DEEL.

P

IETS

I E T S
OVER DEN
L A O C O Ö N .

(Uit eene Verhandeling, gedaan in het Teeken-
Genootschap te Haarlem, by het aanvangen
der Winterwerkzaamheden, den 4den
Wynmaand 1810, door A. VAN
DER WILLIGEN)

— Voor hun, die met de Geschiedenis van den *Laocoön* niet mogten bekend zyn, zal het niet ondienstig wezen, om hier mede eenen aanvang te maken. De Trojanen, door schoone woorden en valsche beloften misleid, haalden hunne vyanden in. Een gedeelte der vyandelyke krygsbende was listig verborgen in een zeer groot houten paard, algemeen onder den naam van het paard van Troje bekend. De Trojanen, dit paard binnen hunne muren willende voeren, stelde *Laocoön*, Zoon van hunnen Koning *Priamus* en Opperpriester van *Neptunus*, naar het schynt doorzigter of wantrouwendet dan de menigte zynere Stadgenooten, zich, uit zucht, om het Vaderland te behouden, op eene hevige wyze, daar tegen; niet vreezende, om zelfs de handen te slaan aan het ontzaggelyk paard, dat, volgens het voorgeven, aan de Godin *Pallas* geheiligd was. Weldra volgde daarop de straf der Goden, die Troje vyandig waren. Zie hier wat *Virgilius* ons verder deswegens verhaalt: „*Laocoön* (gelyk ik gezegd heb Opperpriester van *Neptunus*) „offerde dien dag eenen stier op het „altaar van dien God. Gedurende de plegtigheid kwamen „er twee verschrikkelyke slangen — ik ys'er nog van.” legt *Virgilius Aeneas* in den mond — „by stil weder van het „Eiland *Tenedos* en naderden de haven. Hare opgeheven hoofden, rood van bloed, verhieven zich boven „de golven; het overige van haar ligchaam, onmetelyke kringen makende, scheen op de oppervlakte des „waters te schuiven, en kliefde met groot geraas de „schuimende zee. Zy schieten op het strand en naderen met fonkelende oogen en vreesfelyk geschui- „fel. Het verschrikte volk neemt de vlugt. De twee „flan-

„ slangen komen regt op *Laocoön* af en beginnen met
 „ op zyne twee jonge kinderen aantevallen, om hen te
 „ verscheuren. Hun Vader, met pylen gewapend,
 „ komt hun te hulp; en zy werpen zich insgelyks op
 „ hem: omvatten hem: kronkelen zich om zyn lig-
 „ chaam en verheffen hunne hoofden boven het zyne.
 „ Met derzelver vergiftig zwadder bedekt, poogt hy
 „ vergeefs, om zich los te maken en rigt zyne af-
 „ grysfelyke jammerklagen hemelwaarts. Zoo brult
 „ een vluggende stier, die voor het altaar gekwetst is
 „ door eenen onzekeren arm.”

Zoodanig is het onderwerp van deze verwonderlyk
 schoone groep, een der volkomenste werken, die de
 beitel ooit heeft voortgebracht. Immers is het een mees-
 terstuk, ten opzichte van de zamenstelling, de teekening
 en het gevoel. *Plinius* geeft het de voorkeur boven
 alle voortbrengfels der Schilder- en Beeldhouwkunst;
 doch de Beeldhouwer *Falconet*, beroemd door zyn
 kolosfaal metalen standbeeld van *Peter* den I., te St.
 Petersburg, en die de Boeken van *Plinius*, betreffende
 de Schilder- en Beeldhouwkunst, vertaald heeft, merkt
 dezen lof aan, als overdreven; en doet ons zien, dat
Plinius hieromtrent zich zelven tegenspreekt. Het beeld
 van *Laocoön* is geheel naakt; en men merkt dit
 aan als eene onnaauwkeurigheid, daar die Opperpries-
 ter, offerende, zekerlyk in plegtgewaad en niet naakt
 als een Kampvechter was; maar dit is opzettelyk ge-
 geschied, gelyk ook *Falconet* teregt aanmerkt, om de
 smart, in alle deelen van het ligchaam uitgedrukt, aan-
 toetoonen; en men is in dit meesterstuk zoo wel
 geslaagd, dat deze vryheid tegen de welvoegelykheid
 ligtelyk vergeten wordt. Ook meent men in den *Lao-
 coön*, schoon geheel naakt, een' man van eenen verhe-
 ven aanleg te bespeuren, hoezeer alle de deelen van
 zyn aangezicht den uitersten zielenangst en de hevigste
 smarte te kennen geven. Men ziet den wanhopigen
 Vader dubbeld lyden, en door het verlies van zyne
 twee Zonen en door zyn eige smarte. Het hoofd is
 een meesterstuk der kunst; en de trekken van bittere
 droefheid zyn door die der treurigheid niet ver-
 zacht.

„ De *Laocoön*,” zegt *Winckelman*: „ biedt ons
 „ het schouwipfel aan van de menschelyke natuur,
 „ in de grootste smart, waarvoor zy vatbaar is,

„ in eenen man, die al de kracht van zynen geest
 „ tegen haar poogt te verzamelen. Daar, waar de
 „ zetel is van de grootste smart, is ook de verhevenste
 „ schoonheid kennelyk.” Zoo zyn ook in de hoofden
 der kinderen de trekken van schoonheid niet uitge-
 wischt, hoewel hunne wenkbrauwen door de smart zeer
 sterk worden opgetrokken, en hunne monden, overeen-
 komstig de uitdrukking der pyn, die zy gevoelen, geo-
 pend zyn.

Voltaire noemt, in zyne *Questions sur l'Encyclopedie*
art. Enchantement, de Zonen van *Laocoön*, twee groo-
 te jongens van twintig jaar, en zegt verder, dat *Lao-*
coön is afgebeeld als een reus, en zyne groote kinde-
 ren als dwergen. De reeds genoemde *Falconet* laat
 zich daartegen hooren: zeggende, dat hy den Vader zoo
 wel als de twee Zonen gemeten, en noch reus. noch
 dwerg gevonden heeft. *Laocoön* bevond hy omtrent
 zes voeten negen duimen lang (dezulke worden toch
 algemeen en ook door *de Buffon* onder de reuzen ge-
 rangschikt); de oudste Zoon, ter lengte van vyf voe-
 ten, komt hem voor dertien of veertien jaren oud te
 zyn, en de jongste, groot vier voeten twee of drie dui-
 men, een kind van tien jaren. Volgens zyne verdere
 waarnemingen, zouden deze drie beelden, regtstandig
 verondersteld zynde, de oudste Zoon tot aan de tepels
 van den Vader komen, en de andere tot aan zynen na-
 vel. Zoo ik my vergis, zegt hy, zal dit zeer weinig
 zyn; en vervolgens, dat wanneer de Zonen van *Lao-*
coön jonge kinderen waren, die by de offerande be-
 dienden, gelyk men in de antieke *basreliefs* vindt afge-
 beeld, en zoo als hier zeer waarschyndlyk is, daar zy
 by het altaar door de slangen werden aangevallen, zy
 alsdan van middelmatige grootte moeten zyn. Ik twy-
 fel geenszins aan de naauwkeurigheid van deze me-
 ting, en stem toe, dat wat de lengte der Zonen, vol-
 gens hunne hier aangenomen jaren, door *Falconet*, naar
 evenredigheid van den Vader, aanbelangt, dezelve met
 de opgaaf van den groei der kinderen van *de Buffon* en
 onzen *Martinet*, nagenoeg overeenstemt; doch ik kan
 niet ontkennen, dat het my altyd, by de veelvuldige
 beschouwing, van de oorspronkelyke groep van den
Laocoön, is voorgekomen, dat de kinderen, en wel in-
 zonderheid de oudste. te veel geëvenredigd waren van
 ledematen, voor hunne jaren, zoo dat zy meer naar klei-
 ne

de volwassene dan naar kinderen of pas aankomende jongelingen gelyken, en ben op nieuw in dat gevoelen bevestigd geworden, by het nog kortelings bezigtigen van het fraai afgietsel dier groep, voor het gewezen lusthuis van den Hr. *Hope*, even buiten deze Stad. Zy moesten dus, myns bedunkens, naar hunne jaren en grootte, meer van het kinderachtige hebben.

Hoe aandoenlyk bevallig vertoont zich met dat al de jongste dezer kinderen, opgeheven in de kronkels van de vervaarlyke slang, die reeds de vergiftige tanden in zyn jeugdig vleesch heeft gezet; terwyl de andere zynen Vader wanhopig schynt te smeeken, om hem in het ontworstelen van het gedrogt behulpzaam te zyn. Over het geheel schynt men deze gebeurtenis meer aandoenlyk dan verschrikkelyk te hebben willen voorstellen. Sommige hebben gemeend, dat 'er een meerder geheel in de zamenstelling van dit tooneel zou plaats hebben, wanneer de Vader de oogen naar een zyner kinderen, inzonderheid naar den jongsten, gewend had; doch deze aanmerking komt my wat gezocht voor, daar de rampzalige Vader, geene uitkomst meer ziende, gelyk ook *Virgilius* verhaalt, zyne jammerklagen hemelwaarts rigt, en daar zyne hulp te kort schiet, om die der Goden smeekt. Zulk een gedrag is hier immers zeer eigenaardig.

„De bewerking van dit kunststuk,” zegt de Abt *Richard* in zyne geschied- en oordeelkundige beschryving van *Italië*, „is voortreffelyk, van eene edelheid, van styl en eene naauwkeurigheid, den schoonsten tyd van *Griekenland* waardig. Veel uitvoeriger in de voorste deelen, dan aan de achterzyde. Het schynt gemaakt te zyn om tegen eenen muur geplaatst te worden.” en zoo zien wy het ook thans nog in het Museum van *Parys*. Insgelyks beschouwde de beroemde *Michel Angelo* deze groep als een wonderwerk der kunst. Ook *Dupaty* in zyne brieven over *Italië*, hoezeer in 't algemeen wat te zeer opgetogen in zyne beschryving, verdient over den *Laocoön* wel gelezen te worden.

Deze uitstekende groep is gemaakt van schoon wit marmere, en wel uit vyf stukken, die zoo kunstig vereenigd zyn, dat *Plinius* het voor één enkel blok heeft aangezien; waarom sommige ook overhellen tot het gevoelen, dat de *Laocoön*, waarvan *Plinius* spreekt, een

ander is, dan die by ons bekend; doch het is ook wel mogelyk, dat hy het niet naauwkeurig genoeg onderzocht, en dus de vyf stukken voor één blok gehouden heeft. Dat 'er intusschen nog andere marmeren beelden van den *Laocoön* bestaan hebben, schynt te blyken uit het verhaal van *Falconet*, die eene linkerhand, van Grieksch marmer, gezien heeft, houdende een stuk van eene slang, die hy voor de hand van eenen *Laocoön* hield. Dezelfde *Falconet*; zegt ook in het Kabinet van den Heer *de Smeth*, te Amsterdam, een klein groepje van brons gezien te hebben, verbeeldende *Laocoön* met zyne twee kinderen; welk groepje in zamenstelling veel verschildt van die, waarvan wy thans spreken; hy houdt dit groepje voor een eerst ontwerp van een grooter werk, dat men of gemaakt heeft, of wilde maken.

Onze zoo algemeen beroemde *Laocoön*, welke, door zoo vele eeuwen heen, tot heden nog bestaat, versierde voorheen, volgens *Plinius*, die hem aldaar zegt gezien te hebben, het Paleis van *Titus*, op den Esquilynschen heuvel, naby zyne baden, te Rome, gelegen; en het is ook onder de bouwvallen van dat Paleis, dat men zulk een beeld in 1506 heeft gevonden, onder het Pauschap van *Julius* den III, die het verkregen heeft van den eigenaar van het land, waarin het verborgen lag; waarom men myns bedunkens ook wel mag veronderstellen, dat dit hetzelfde is, waarvan *Plinius* spreekt. Volgens de getuigenis van dien Schryver, zou dit keurig stuk werks dan ook gemaakt zyn door drie Beeldhouwers van Rhodus, genaamd *Agésander*, *Polydorus* en *Athénodorus*. Men gelooft, dat *Agésander* de Vader van de twee andere geweest is. Zy bloeiden in de eerste eeuw van onze gewone jaartelling. Geheel onbeschadigd is dit kostbaar gedenkstuk der oudheid niet gevonden: de rechterarm van den Vader en twee armen der kinderen ontbreken daar aan. By voorraad heeft men dezelve vervangen, door die, welke gevormd zyn naar de pleistergroep, die hersteld is door *Girardon*; en dat, waarschyntlyk, tot 'er gelegenheid zal zyn, om dezelve in marmer te doen brengen. Het heeft, sedert dat het alzoo voor de kunst weder herboren is geworden, ter algemeene bewondering en tot geen gering nut van zoo vele kunstenaars en liefhebbers gestaap, in het *Belyedere* of *Museum* van het Va-

tikaan, te Rome, tot dat de Franschen het, eenige jaren geleden, naar het *Museum* van Parys hebben overgebracht. —

P R O G R A M M A

van de Maatschappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

(*Vervolg en slot van bladz. 217.*)

Voorts werd door den Secretaris berigt: dat uit de ingekomene Stembrieven der Departementen gebleken was, dat, om te beantwoorden voor den *1sten van Louwmaand* 1812, wederom opgegeven waren de Prystoffen, hier onder, onder N°. 1—8 vermeld; terwyl verder, als nieuwe Prystoffen, insgelvks om te beantwoorden *voor den 1sten van Louwmaand* 1812, gekozen waren, de daarop, onder N°. 9—12 volgende. Bestaande dezelve alzoo in

1. *Korte uittreksels van merkwaardige Land- en Zee-reizen.*

Met het samenstellen eener verhandeling over dit onderwerp, als Prystoffe, wordt bedoeld eene zoodanige, welke de meeste aanleiding kan geven, om, ongezoct, algemeene onderrichtingen mede te deelen over de Aardryks-, Sterren- en Zeevaartkunde; de zeden en gewoonten dier Volken, welke door de Reizigers, wier verhalen men uittrekt, bezocht zyn, en andere gewigtige onderwerpen meer. Alles zoo veel mogelijk, ingerigt in den smaak der *Reisbeschryvingen voor de Jeugd*, door CAMPE.

2. *Een natuurlyk betoog der voortreffelykheid van den mensch.*

Dit betoog moet derwyze ingerigt worden, dat, op eene eenvoudige, duidelyke en wel bevatbare wyze, worde aange-
toond:

a. Dat de mensch, naar zyne lichamelijke vermogens, volmaakt is ingerigt, om aan het oogmerk van zynen Schep-
per te beantwoorden.

b. Dat, behalve alle de onderscheidene vermogens, welke hy bezit, zyne driften en begeerten, geenszins in zich zelve zondig en kwaad zyn, maar, integendeel, beschouwd moeten worden als hoogstwyze en weldadige geschenken van God, zonder welke de mensch aan zyne bestemming niet zoude kunnen beantwoorden — En voorts

c. Hoe hy deze ve kan en behoort aantewenden tot ver-
heerlyking van God, en de bevordering van zyn eigen geluk.

3. *Eene duidelyke en treffende verklaring van dat deel der Euangeliën, het welke onder den naam van Berg-Leerreden van JESUS bekend staat.*

In dezelve moeten de woorden en oogmerken van den Zaligmaker worden verklaard en aangewezen, uit de begrippen, spreekwyzen, zeden en omstandigheden dier menschen, tot welke en van welke hy sprak. — Zy moet geschikt zyn, om de billykheid, heilzaamheid en schoonheid der lesfen en leeringen, in die Leerreden vervat, en het gebruik, dat ook wy van dezelve kunnen en behooren te maken, te doen be-
 fessen en gevoelen.

NB. De Schryvers van de antwoorden op deze Pryspraak, zyn ontslagen van de bepaling, dat dezelve niet meer dan acht vellen letterdruks mogen beslaan: zy kunnen hun werk zoodanig inrigten, dat hetzelfde in twee stukjes kan worden uitgegeven.

4. *Hoe en waardoor kunnen Ouders, en de zoodanigen, die hunne plaats in de opvoeding bekleden, het gemakkelykste en zekerste de karakters der kinderen, die onder hun bestuur en opzigt staan, leeren kennen? En hoe kunnen zy van die verkregene kennis het beste gebruik maken, ten dienste van de zamenleving?*

De aanwyzingen en betogen, waar uit het zamenstel der Prysverhandelingen op deze vraag zal bestaan, moeten op menschkundige waarnemingen gegrond zyn. In de behandeling derzelve moeten regelen opgegeven worden, naar welke men, zoo veel mogelijk, zal kunnen te werk gaan. Doch even min als in eenig ander werk der Maatschappy, moet, hoe zeer een wysgeerige geest de pen des Schryvers behoore te geleiden, geen diepzinnig of afgetrokken zielkundig beroog den inhoud uitmaken. Alles moet ingerigt worden voor de vatbaarheid van die klasse der menschen, waar voor de Maatschappy in het byzonder werkt.

5. *Voorbeelden der oude Wyzen, in den smaak van het Boek, onder dezen titel, in vroegeren tyd uitgegeven, door JOHS. DUCERIUS: doch geschikt en bewerkt naar de behoefte van den tegenwoordigen tyd.*

Het werkje moet bestaan in eenige verhalen, waar door het leerzame, op eene aangename en vermakende wyze, als van zelve en ongemerkt aangebragt, en de lezer gemakkelyk in staat wordt gesteld, om te besluiten, wat als kwaad en schadelijk voor hem te vermyden, of te verbeteren zy; kunnen-
 de, zoo als van zelve spreekt, het genoemde werk van DUCERIUS hier by in geene andere aanmerking komen, dan alleen wat de form betreft.

6. *Welke zyn de oorzaken, dat de verstandsverlichting en zedeverbetering by den zoogenaamden gemeenen man, beide door de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen, be-*

bedoeld, niet al die uitwerking baren, die men met grond zoude mogen verwachten? Zyn 'er hulpmiddelen om dit gebrek te verbeteren? Zoo ja, welke? en hoe zyn dezelve best in werking te brengen?

Met het opgeven dezer Prysstofte wordt bedoeld, te beko-
men, zoodanig een beredeneerd vertoog over dit onderwerp,
hetwelke op eene onpartydige wyze de bronnen van dit ge-
brek aanwyst, en derwyze is ingerigt, dat men hopen kan,
de voorwerpen, welke het betreft, wanneer zy het zelve
met aandacht zullen gelieven te lezen, te overtuigen van hun
belang en hunne verplichting om van den arbeid, welken de-
ze Maatschappy voor hun zoo onvermoeid aanwendt, gebruik
te maken.

Daar de pogingen der Maatschappy niet te miskennen zyn,
en het onbetwistbaar is, dat zy in het schoolwezen de aan-
merkelykste verbeteringen heeft daargesteld, behoort hier van
ook, by eenige proeven, bewys te worden gegeven. En wat
betreft het opgeven van hulpmiddelen ter verbetering, behoo-
ren geene andere wyzen, om dezelve in werking te brengen,
te worden voorgesteld dan de zoodanigen, welke gemakke-
lyk en zoo veel mogelyk behagelyk in zich zelve zyn.

*7. Tafereelen van Deugden en Ondeugden, ontleend uit
de levensgeschiedenis en gedragingen van lieden van bei-
derlei geslachten, onder verschillende tyden en volken.*

Deze tafereelen behooren zoodanig bewerkt te worden, dat
zy, by het aangename en onderhoudende van den styl, de
opgemerkte deugden en ondeugden (deze zoo veel mogelyk
tegen elkander overgesteld en vergeleken) ter navolging of af-
keer, doen beschouwen, en derzelver voorstelling, op eene
treffende en innemende wyze, op het verstand en het hart
der jeugd kunnen werken. — Men bedoelt in de Verhandel-
ing, welke over deze Prysstofte zoude geschreven worden,
ook vooral karakters uit den Bybel aantetreffen; en daar men
in denzelfen zoo wel slechte als edele vindt voorgesteld, zag
men gaarne over de eerstgenoemde genoegzame aanmerking
ter leeringe. Alles, wat in den Bybel vervat is, kan, met
regt, gezegd worden ten dien einde geschreven te zyn; de
laatstgenoemden worden dikwyls tot dat einde behandeld; maar
ook de eerstgenoemden hebben daartoe eene wezenlyke strek-
king, en kunnen, ten einde als by de opgave der Prysstofte
bedoeld, vooral zeer goed gebezigd worden.

*8. Eene Geschiedenis der uitvindingen van de vroegste
tyden tot op heden.*

Hier mede wordt bedoeld eene geschiedkundige opgave der
uitvindingen van de voornaamste Kunsten, Handwerken,
Werktuigen en der Bezigheden, waartoe deze aanleiding heb-
ben gegeven. Het spreekt van zelve, dat niet alleen het tyd-
vak waar in, maar ook de personen door wie, de plaats waar

en de gelegenheid, by welke elke uitvinding is geschied, zoo veel mogelyk, worden aangewezen. Alles behoort duidelyk, bevatbaar en leerzaam te worden voorgedragen, op dat dus het bedoelde boekje eene nuttige uitspanning aan deszeifs lezers verschaft.

9 *Beschryving van eenige voorname Godsdienst- en Burger-plegtigheden, onder verschillende volken.*

De Verhandeling, welke ter beantwoording dezer Prysstoffs zal kunnen dienen, behoort derwyze te worden ingerigt, dat de Jeugd eenigermate met de ligging der landen, zoo wel als met het algemeene karakter der volken, wier *plegtigheden* beschreven worden, worde bekend gemaakt. Eene drooge beschryving zou niet voldoen. De inkleeding behoort bevallig en uitlokkende te zyn, te meer, daar de aard der onderwerpen als van zelve hier toe aanleiding geeft. En uit alles behoort de Jeugd den trap der zedelykheid, waartoe de volken, wier *plegtigheden* men beschryft, zyu opgeklommen, te kunnen opmerken.

10. *Welken invloed hebben uitwendige Vermakelykheden op de zedelyke vorming der Jeugd? Welke vaste regelen hebben Ouders en Opzieners, omtrent de soort, de mate en den tyd der vermakelykheden, der Jeugd te vergunnen, in het oog te houden, ter voorkoming van nadeelige en ter bevordering van gunstige uitwerksels, op de zedelykheid hunner kinderen, of kweekelingen?*

Behalve dat de Verhandeling, welke ter beantwoording dezer Pryspraak zal dienen, alle de uitdrukkelek bekende vereischten van zoodanig eene, door de Maatschappy bedoelde, moet bezitten, behoort dezelve ook te bevatten, gemeenzaame raadgevingen aan Ouders en Opzieners, met betrekking tot dit onderwerp, en tevens, met voorzigtigheid voorgedragene, regelen, naar dewelke zy hunne kinderen en kweekelingen tot het genot der vermakelykheden kunnen en vermogen toetelaten, en zelfs aantemoedigen en te geleiden.

11. *Een Natuur-Huishoudkundig Handboekje.*

In de Natuur worden vele voorwerpen gevonden (vooral in het Plantenryk) welke, door hunne nauwe overeenkomst met andere, of door een uit onkunde by den gemeenen man voortvloeiend gebruik, zeer nadeelig zyn voor de gezondheid, of onmiddelyk het leven in gevaar brengen; het oogmerk van het schryven van het bedoelde Handboekje is, het misbruik en nadeel van zulke voorwerpen ten duidelyksten aantoonen. Hetzelve moet zich niet alleen en slechts bepalen by meer byzondere dingen; maar over het algemeen tot de natuur en voedingskracht der dagelyks meest in gebruik zynde levensmiddelen. Het aanwyzen van sommige verkeerde wyzen van bereiden, behoort ook in hetzelve in acht te worden genomen; als mede die der zoo hoognoedige en vereisch-

te voorzigtigheid, by het gebruiken van metalen- en aarden-verglaasde gereedschappen; tot het bereiden van spyzen; en die, welke opzigt heeft tot het water en andere soorten van vochten, en wat al in de Huishoudkunde als nadeelig en der meeste oplettendheid vorderende kan opgeteld worden.

12. Een Betoog, dat de uitbreiding der Wetenschappen en de verbetering der Kunsten, en hetgene daar toe behoort, eenen wezenlyk voordeeligen invloed heeft op de Burgerlyke maatschappy, en alle tegenwerking hier aan, derhalve, voor dezelve schadelijk is.

De zoogenoemde gemeene man, geen genoegzaam denkbeeld van de Wetenschappen hebbende, is, over het geheel genomen, tegen alles, wat boven zyne bevassing gaat, vooringenomen. Vele, allezins nuttige en noodzakelyke, Wetenschappen ziet hy als geheel overtollig, of als belagchelyk bywerk aan; en het is daar door, dat hy ook met alles, wat de eigenlyk gezegde Kunsten aangaat, gemakkelyk en zelfs liefst by het oude wil blyven. Het oogmerk van dit Volksboek moet zyn, hem hieromtrent te verlichten en zyne vooringenomenheid te ontnemen. Het spreekt van zelf, dat het, hoe wysgeerig ook behandeld, even gelyk alle Boeken door de Maatschappy uitgegeven, naar de bevassing van de lezers, voor welken het inzonderheid moet dienen, behoore ingerigt te worden.

De Maatschappy biedt op iedere dezer Prystoffen, haren gewonen Gouden Eerepenning, den Schryver aan, welke geoordeeld zal worden, dezelve het best en voldoende beantwoord te hebben; voorts een Zilveren, ingeval eene tweede, de eerste, of met Goud bekroonde, geacht zal worden zeer naby te komen. NB. Met uitzondering nogtans van de onzer N°. 9. voor den jare 1811 opgegevene Prysvraag, waarop zy eenen *dubbelden* Gouden Eerepenning uitlooft.

Ieder, die naar den Prys wil dingen, zal zyne Verhandeling in het Hollandsch, Fransch of Hoogduitsch, mits met Italiaansche letteren geschreven, en niet uitgebreider dan voor acht vellen Letterdruk toereikende is, (behalve de drie, hier van uitgesloten) *vóór*- of *op* den *eersten van Louwmaand* der daarby vermelde Jaren, vragtvry, moeten bezorgen, onder het adres van den Algemeenen Secretaris der Maatschappy, ter Vergadering van het Hoofdbestuur, in het Gebouw *De Zon*, op den Singel, by de Blaauwburgwal, te Amsterdam.

Amsterdam,
den 23sten van Oogstmaand,
1810.

Op last der Maatschappy:
HENDRIK RAVES,
Secretaris.

NIEUW

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Disfertatio Juridica Inauguralis* DE NUPTIIS PRÆHIBITIS EX JURE NATURALI ET LEGIBUS POSITIVIS: *quam . . . . publico ac solemnī examini submittit* CAMPIGIUS LAMBERTUS VITRINGA, *Elburgo-Gelrus*. A. D. 1 Dec. 1809. Harder. in 8°. pp. 105.

Hoezeer ons Weekblad, als alle vakken van Kennis, Wetenschappen en Kunsten omvattende, minder geschikt is, om van alle uitkomende Akademische Verhandelingen breedvoerig verslag te geven, zoo is het ons toch byzonder aangenaam, de zoodanige te kunnen aankondigen, welke verdiensten zulks meer vorderen. Dusdanig is deze Verhandeling van den jongen VITRINGA, welke met verzamelde kennis, zedigheid, en met belezenheid, goeden smaak vereenigende, de Huwelyken naspooft, welke en volgens het Natuur- en volgens het Burgerrecht verboden zyn. Deze stoffe behaagde, volgens de Inleiding, aan de keuze van den jongen Schryver ook daarom, dat derzelver onderzoek, zoo wel op de grondbeginselen van het eeuwige regt der Natuur, als op de ingestelde wetten moet gebouwd zyn. Inderdaad, hy die waant, dat zonder de kennis van het eeuwige en onveranderlyk Natuurrecht, (waarvan de Burgerwetten niet dan wyzigingen zyn), een waar Regtsgeleerde kan gevormd worden, die kan nimmer den roem van een' goed Regtsgeleerden bereiken. Hoe verre het gevoelen over de natuur en het doel van het Huwelyk, op het voetspoor van den Hoogleeraar Promotor in zyne lessen hier voorgedragen, nieuw is en door niemand voorgesteld, (zoo als in de Inleiding gezegd wordt), kunnen wy hier in deze korte aankondiging niet beslissen. Indien dat gevoelen waarlyk nieuw is, en een nieuw belangryk licht over dit in waarheid zeer moeijelyk onderwerp verspreidt, dan is het voor de bevordering der Regtsgeleerdheid ten hoogste wenschelyk, dat de Hoogleeraar zelve eens dit zyn nieuw en belangryk gevoelen aan de geleerde wereld, op eene uitgewerkte wyze, mededeelte.

Het I. Hoofdstuk verklaart in 't algemeen, *den aard van het Huwelyk, deszelfs vereischten en regtsoumerken*. De Heer VITRINGA onderzoekt hier opzettelyk en met nauwkeurigheid de leer van KANT omtrent het Huwelyk, name-lyk, dat het doel van het Huwelyk zoude bestaan in het wederzyds bezit van de teelvermogens; en geeft daaromtrent gewigtige bevestigingen op, die doen zien, dat ook in deze stoffe, even als in eenige andere tot de Regtsgeleerdheid betrek-ke-lyk, de beroemde KANT, wanneer zyne al te overnatuurkundige afgetrokkene en eenmaal algemeen aangenomene beginsels hem eens deden stuiten en in zwarigheden met zich zel-

zelve bragten, veel moeite heeft moeten besteden, om zich, ware het mogelyk, uit die zwarigheden te reiden. Vooregens wordt de leer van den beroemden Fichte voorgedragen, welke de jonge geleerde in één opzigt, boven die van Kant stelt, maar nogtans, in alle deelen niet aanneemt, voornamelijk ten aanzien van het oogmerk des Huwelyks. het geen Fichte meent het Huwelyk zelve te zyn. Hierna stelt de Heer V. TRINGA zyn gevoelen voor, namelyk, dat het oogmerk des Huwelyks niet anders is, dan de voldoening der wederzydsche betrekking en neiging der twee geslachten tot elkanderen, waar door Man en Vrouw tot een standvastig zamenleven en deeling van hun gemeen lot genoopt worden; dat dus het doel niet is de voortteling en opvoeding van kinderen, welk gevoelen lang heeft stand gehouden. Wy beoordeelen dit gevoelen niet, maar kunnen den geleerden Schryver niet wel, op bl. 29 toegeven, dat uit zyn oogmerk des Huwelyks, dat uit die wederzydsche betrekking en neiging, noodzakelyk zou moeten volgen, dat het Huwelyk een altyddurende genootschap of vereeniging zou moeten zyn. De Schryver zelve voert hierom nog andere redenen aan, b. v. den wil in het Huwelyksbeding; maar, is die altyd zeker? Hoe, als een andere wil onduidelijk verklaard was?

Het II. Hoofdstuk onderzoekt de gronden der *verbodene Huwelyken buiten de ingestelde Burgerwetten*. Betreft het gebrek van die vereischten, welke tot alle overeenkomsten, en dus ook die tot het aangaan van een Huwelyk, noodig zyn, wordt hier over de Polygamie gehandeld, en over de Bloedverwantschap, die de Huwelyksvereeniging belet. Dit laatste weten wy uit den onsterfelyken DE GROOT, hoe moeijelyk het zy, voldingend te betoogen. De Schryver omhelst het gevoelen van hun, die de Huwelyken in de regie lynen niet onregtvaardig, maar onbetamelyk en wanvoegelyk houden, en daarom nuttig door stellige wetten te verbieden, gelyk deze wetten ook de Huwelyken in de zydyn kunnen regelen, en onderzoekt hieromtrent ook den aard der Goddelyke ingestelde wetten, en of die van eene algemeene verbindtenis zyn.

In het III. Hoofdstuk worden de verbodene Huwelyken onderzocht volgens de ingestelde, zoo 1.) Romeinsche, en 2.) Pauselyke, als 3.) Hedendaagsche wetten, en wel a.) ten aanzien der personen, die een Huwelyk aangaan; b.) van den vorm, daaromtrent voorgeschreven.

Zie daar een kort verflag van deze Verhandeling, welke in zeer goede orde en styl geschreven is; welke in de Voorrede een erkennend hart jegens des Schryvers onderwyzers aanduidt, en waar achter nog 21 theses volgen, gedeeltelyk gevolgen van het beredeneerde in de Verhandeling en gedeeltelyk andere gewigtige stellingen bevattende.

Be-

BEÛRDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN,
IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

D. L. Suasso M. D. morborum exanthematicorum descriptionis, tabularum forma ordinatæ, specimen, variolarum atque vaccinarum decursum exhibens 1809. Tael en Voorrede op 2 bl. in 4to; Tabellen op 3 bl. folio. Amsterdam, by *L. van Es* (*).

In de Voorrede berigt de Schryver, dat hy even als hier van de Kinderpokjes, ook van de overige Uitslagziekten voornemens is tabelswyze overzigten te geven, gelyk FOURCROY 'er van de Scheikunde, en TROMMSDORFF van de Arseny-mengkunde, zoo nuttig voor aanvangers, geleverd hebben. De Struvische tafelen schynt hy niet te kennen. — By zulke tabelswyze overzigten, die niet minder dan gemakkelyk, en niet door beginnenden voor beginnenden moeten gemaakt worden, is de voorname waarde in de kunst gelegen, om met weinige woorden, vooral in goed Latyn, veel duidelyk uitedrukken, alles in goede orde te brengen, niets overtoolligs te oetelaten en niets gewigtigs overteslaan. Dit alles vinden wy hier niet. De Schryver moge deze tabellen tot zyn eigen nut uit HUFELANDS, BREMERS en anderer Schriften ontworpen hebben, maar ten bate van andere jonge Geneesheeren kunnen zy niet dienen, en konden gevoegelyk ongedrukt gebleven zyn. Wat zullen *Tyrones* 'er uit leeren, als 'er gezegd wordt, dat de verwonderde oorzaken der Kinderpokken zyn: *Res omnes, quæ ad infectionem corpus reddunt aptum?* Of, tegen de trekkingen in het eerste en tweede tydperk moeten gebruikt worden: *Flores Zinci, alia antispasmodica non calefacientia*. Of, by het opdroogen der Pokken moet de zieke zich in acht nemen, dat hy niet verkoude; en evenwel moet het *regimen semper frigidum cum aëris mutatione* zyn. By de Koepokken: *licet in aestu per vias ambulare, tamen regimen non nimis sit calidum*. De Koepokken zyn niet *contagiosæ* en echter de naaste oorzaak derzelve *organismi reactio e vaccinarum contagio excitata*. Schryf- of drukfouten, als *gangrena*, *systhema*, *prolabfin* enz., zyn ook niet ter navolging voor Aanvangers geschikt. — Dan, genoeg, de Schryver schynt geen talent en geene bestemming voor zulke tabellarische overzigten te hebben.

Gött. Gelehrte Anz. 105 en 6 St. 2 Jul. 1810.

KUN-

(*) Vergelyk deze Recensie met die uit de *Litt. Zeit.* op bl. 26 van dit Deel van den *Letterb.* geplaatst. Rep.

K U N S T E N.

In Zomermaand 1. l. werd te Parys de Schilderyen-Galery van de Louvre weder geöpend. De nieuwe Catalogus bevat 1184 Numero's. De Vlaamsche en Hollandsche, die in den Catalogus, nevens de Duitsche, onder de benaming der Duitsche School worden gerekend, zyn van 342 tot 494 stukken vermeerderd, maar de Italiaansche en Fransche Scholen daa entegen verminderd. Overigens is men verwonderd van onder de laatste geen' enkelen *Vien*, geen *Creuze*, geen *Watteau*, geen *de Boullogne* en *Stella* en niet één Stuk van den bekwamen Dierschilder *Desportes* bewaard te vinden. Ook eenen *Doucher*, *Chardin* en *le Prince*, welke laatste door *Diderot* voor vyftig jaren zoo vergoed en door geheel Parys bewonderd werd, had men wel gewenscht, dat, om de volledigheid der School en tot een overzigt van de vorderingen van den smaak, behouden was. Daar intusschen eene volledige Galery der Fransche School te Versailles geöpend wordt, regtvaardigt zich deze uitkeuze.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE
EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 8 van Wynm. 1810, in Amsterdam.

Aandeelen by Hope & Comp. enz.	89½ a 92½	Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	23 a 24
Rusland 5 prCt.	63½ a 66½	dito dito nieuwe.	2 ½ a 2½
Zweden 5 prCt.	45½ a 46½	Portugal, by Hope & C.	93 a 94
Denemarken, Toll. 4 prCt.	63 a 70	Engeland. Annuïteit. 3 prCt. niet gen.	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	70 a 71	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Kroon 4 prCt.	68 a 71	5 prCt.	niet gen.
Ketser van Oostenryk 5 prCt.	50 a 53½	Dito Cert. by K. & V.	75½ a 76
dito 4½ prCt.	26 a ½		zond. Coup.
dito 4 prCt.	25½ a 26½	Wisselcours.	
		Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56½
Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	9½ a 10½	dito Domeinen. 4 prCt.	niet gen.
dito a 2½ prCt.	11½ a 12	dito Vrywillig a 5 prCt.	16½ a 17½
Louwen uit de heffing van		Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
8 a 3½ prCt.	11 a 11½	met oploep. premie by Af-	
dito uit de heffing van		losf.	31 a ½ a
1800. a 3 prCt.	9½ a 10½	Rescriptien Losb. na den	
dito 1801. a 3½ prCt.	11 a 11½	Vrede.	13 a ½
		Bankgeld	100½

STER.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Wyn- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
3	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 3 \\ 30. 3 \\ 30. 3 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 54 \\ 65 \\ 52 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. O. \\ — \\ — \end{array} \right.$	's morgens en 's avonds stil en helder.
4	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 3\frac{1}{2} \\ 30. 3\frac{1}{2} \\ 30. 3 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 54 \\ 64 \\ 51 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. O. \\ — \\ — \end{array} \right.$	helder.
5	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 2 \\ 30. 1\frac{1}{2} \\ 30. c\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 54 \\ 64 \\ 55 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. O. \\ O. N. O. \\ — \end{array} \right.$	helder; op den middag windrig.
6	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 0 \\ 30. 0 \\ 29. 9\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 53 \\ 64 \\ 48 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. O. t. O. \\ Z. O. \\ O. t. N. \end{array} \right.$	's morgens helder; verders betrokken.
7	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 9\frac{1}{2} \\ 30. 0 \\ 30. 0 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 57\frac{1}{2} \\ 63 \\ 47\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. W. \\ W. Z. W. \\ N. W. \end{array} \right.$	bewolkt.
8	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 0 \\ 30. c\frac{1}{2} \\ 30. c\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 54 \\ 65 \\ 55\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. t. W. \\ Z. Z. O. \\ N. O. \end{array} \right.$	bewolkt; omtrent betrokken.
9	$\left\{ \begin{array}{l} 30. 0 \\ 30. 0 \\ 29. 9\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 57 \\ 59 \\ 50 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} O. t. N. \\ — \\ O. N. O. \end{array} \right.$	windrig; voormidd. betrokken; verders helder.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week;
is geweest: te *Amsterdam* 137; en te *Haarlem* 14, onder
welke laatsten 4 beneden de 12 Jaren en 2 Militairen.

BEKENDMAKINGEN.

* * * By den Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te *Haar-
lem*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

Grondbeginselen der Ontleedkunde, naar het Hoogduitsch
van A. F. HEMPEL, M. D. en Hoogleraar te Göttingen,
door JACOB VOSMAER, M. D. 2de Stuk, gr. 8°.
à f 1-16 :

Met nog Eén Stuk is dit Werk compleet.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 42. *Vrydag den 19den van Wynmaand.*

B E R I G T E N.

WEENEN. De Ridder SARTORI, Keizerlyke Raad, Bibliothekaris van de Theresiaansche Akademie alhier, heeft de Staatkundige Geschriften en vooral de gemeenzame Brieven van Prins EUGENIUS van Savoye, verzameld, welke nog niet gedrukt waren. Deze verzameling bestaat in 19 Deelen, waarvan een gedeelte, in het Hoogduitsch vertaald, aan eenige Hoven in Handschrift is medegedeeld, waar het bewonderd en erkend werd voor het Werk van een zoo verstandig als dapper Prins, en die met de voortreffelykste militaire talenten de uitgestrekste Staatkundige kennis vereenigde. De Boekhandelaar COTTA, te Tubingen, eigenaar van dit Handschrift, is voornemens het in het Fransch te laten drukken, en het Werk met 72 Plans, Medailles en Portraits te verryken. Hy kondigt ter gelyker tyd aan, dat men 'er Anekdoten in vinden zal, die tot nog onbekend waren gebleven en een groot licht over verscheide gebeurtenissen der zeventiende eeuw verspreiden zullen (*).

CARLS-

(*) Reeds voorloopig gaven wy hiervan berigt, zie Letterbode 1810. bl. 290.

II. DEEL

Q

CARLSRUHE, den 21sten van Herfstmaand. Dezer dagen hebben de Vischers, in de nabyheid van Philipsburg aan den Rhyu, een ongemeen groot gebeente gevonden, hetwelk door hun naar het Kabinet van Natuurkundige Zeldzaamheden van den Groot Hertog gezonden is. Het is een Schenkelbeen, hetwelk, toet men het vond, 75 ponden woog. Buiten twyfel is het een gebeente van een Olifant en zeer waarschynlyk van dat reeds lang uitgestorven ras van Reusachtige Olifanten, hetwelk op Ohio in Canada te huis behoorde.

GRONINGEN, den 11den van Wynmaand. Heden heeft de afgaande Rector Magnificus, de Wel-Edele Hooggeleerde Heer E. J. THOMASSEN à THUESSINK, *A. L. M. Med. et Philosophiae Doctor, Ordinis Unionis Eques, Medicinæ Practicæ et Forensis Professor Ordinarius et Nosocomii Clinici præfectus*, met eene plegtige redevoering: *de ancipiti medicorum fama, hujusque rei rationibus iniquis ac de medelis ad hanc rem adhibendis*, dat is: over de onregmatige redenen die de eer der Geneeskundigen bezoedelen, en over de middelen, om derzelyer invloed van kracht te berooven, het Rectoraat der Akademie voor het volgende Jaar overgedragen aan den Wel-Edelen Hooggeleerden Heer J. R. VAN EERDE, *J. U. D. et Historiæ Universalis ac spectatim Patriæ, et Antiquitatum Romanarum Professor*.

E E N I G E B E R I G T E N

BETREKKELYK DE GESCHIEDENIS DER AKUSTISCHE ONTDEKKINGEN.

VAN DEN HEERE

E. F. F. CHLADNI.

(Door hem zelveu medegedeeld in zyne Akustik.)

(Vervolg en slot van bladz. 156.)

Eene menigte Mechanische denkbeelden kruisten zich, die echter, zoo goed zy in den beginne schenen, weder verworpen

pen werden, of omdat zy niet wel uitvoerbaar waren, of toch niet het gevorderde zouden opgeleverd hebben. Onder andere wilde ik aan de Harmonika toefsen maken, liet daartoe een Harmonika uit Bohemen komen, en stelde proeven te werk, die tamelyk schenen te gelukken; ik liet dit echter naderhand weder liggen, en verkocht de Harmonika, daar RÖLLIG, NICOLAI en anderen my voorgekomen waren, en ik liever iets oorspronkelyks wilde leveren, dan het geen andere reeds geleverd hadden, en over welks waarde de stemmen van het publiek eenigermate verdeeld waren. Daarna kwam ik op de gedachte, of het niet mogelyk moest zyn, door het stryken van glazen flaven in regtstandige rigting met natte vingers, even goed geluid voort te brengen, als by de Harmonika door stryken in het rond geschiedt. Dat glazen flaven, zoo als zy in mynen Euphon zyn, op zich zelf door zulk stryken geene roonen geven, wist ik by Theorie en ondervinding; het kwam 'er dus op aan, uitte vinden, hoe het zamenstel van het werktuig moest ingerigt worden, dat deze werking behoorlyk volgede. Anderhalf jaar had ik daar over nagedacht; en proeven genomen, eer ik wist, of een volkomen tot myn oogmerk dienstige uitvoering mogelyk was of niet. Onderrusschen had zich het denkbeeld in myne verbeeldingskracht zoo sterk gevestigd, dat ik somtyds zelf in myn droomen op deze wyze spelen zag, en zulk een geluid omtrent meende te hooren, als uit mynen Euphon dadelyk komt, namelyk naar de Harmonika gelykend, maar met minder naklank en meer bepaaldheid. Eindelyk bekwam ik de gezochte oplossing dezer vraag op den 2den van Zomermaand 1789, deed vervolgens myne nasporingen en het zamenstellen van zulk een Instrument geheel in het geheim, zonder anderen iets daar van te zeggen, daar, als het gelukte, het daartoe naderhand nog tyd was, en ik in tegenovergesteld geval dit ontging, dat men niet geloofde; dat ik iets begon, zonder het te kunnen uitvoeren. Den 8ten van Lentemaand 1790 was het eerste Werktuig van deze soort voltooid, en dewyl ik de wyze van behandeling my reeds gedurende het zamenstellen had eigen gemaakt, kon ik weinig dagen daarna reeds eenige gemakke'lyke stukken daar op spelen. Daar ieder nieuwe zaak ook eenen nieuwen naam hebben moet, gaf ik deze soort van Instrument den naam van Euphon (*), dat een Werktuig, het welk een aangenaam geluid heeft, beduidt, en onder alle namen, welke my in gedachten kwamen, of van anderen voorgesteld werden, alleen geschikt was. De eerste Euphon was niet slevig genoeg van zamenstel, zoo dat 'er veel tyd en moeite gevorderd

(*) Van *εὐφώνον*, omtrent zoo als men van *πολυγώνον* zegt Polygon.

derd werd, om het werktuig altyd in orde te houden, en by elke reize, hoe klein ook, alles zou bedorven geraakt zyn, waarom ik het in het vervolg ook weder uit elkander genomen heb. Voorts had ik, by gebrek van betere flaven, Thermometerpypen daartoe genomen, en de met boven- en onder-toetsen overeenstemmende toonen, met een verschillende streek lak op de onderzyde geteekend, hetgeen echter door het dikwyls afspringen van de lak, door de nattigheid en de slingeringen, voor het oog geen goede uitwerking deed. Na eenigen tyd gelukte het my myne nieuwere Euphons de behoortlike stevigheid by te zetten, zoo dat zy, noch by het spelen, noch by den vervoer (in eene byzonder daartoe ingerigte reiskoets onder de zitplaats) zelfs niet by snel ryden op slechte steenwegen schade geleden hebben; terwyl ik my daartoe van betere flaven van donker en melkwit glas bediende. In het vervolg stelde ik een' Euphon nog op eene andere wyze zoo zamen, dat dezelve, niet als by de eerste wyze van zamenstel de gedaante van een' schryflesenaar, maar meer die van een tafel had, de zangbodem niet loodregt, maar horizontaal en de overige Mechanische inrigting niet achter maar onder de glasflaven geplaatst was. Over de eigenschappen van deze soort van Instrumenten zeg ik hier niets meer, daar dit reeds in verscheiden Tydschriften gedaan is en vele ook myn' Euphon gezien en gehoord hebben. Het wezenlyke der uitvinding bestaat overigens daar in, dat ik het eerst het denkbeeld gehad en uitgevoerd heb, om door het striken van glazen flaven (of zy Cylindrisch of Paraleliepipedisch zyn is hetzelfde) met natte vingers, in de rigting der lengte een geluid (door middel van eene of andere mechanische inrigting, die zeer verschillend zyn kan) voort te brengen; ondertuschen is geen van een ander, nadat ik het eerste dit denkbeeld opgegeven heb, vervaardigd of in het vervolg te vervaardigen zamenstel van zulk een Instrument als eene nieuwe ontdekking te beschouwen.

Zoo wel op eenige met mynen Euphon ondernomen Reizen, als ook gedurende een verblyf te Wittenberg, ging ik aanhoudend voort, met vele nieuwe akustische nasporingen te doen en bekend te maken, die ondertuschen vry moeijelyk waren, gelyk by voorbeeld 'er drie volle maanden gevorderd werden, om de in myn Werk vervatte waarnemingen over de Lengte-Slinderen, die daarin slechts twee bladen druks bestaan, te verrigten en in orde te brengen.

Myne hoofdbedoeling was een Instrument met toetsen uit te vinden, waarop men elken toon naar verkiezing voortduren of, door meer of minder te drukken, kon doen in sterkte toe- of afnemen. Het Klavier (of Clavicord), de Pianoforte, de Clavecimbaal of over het geheel alle werktuigen, waarop het geluid niet door wryving maar door aanslaan wordt voortge-

gebragt, bezitten deze eigenschap volstrekt niet, zoodat men verbindingen, ineensmeltende noten, dezulke die lang gehouden moeten worden, of waar de toonen na het eerste aangeven in sterkte toenemen of met gelyke kracht voortduren moeten, niet naar behooren op dezelve spelen kan. Deze behooren dus (gelyk Herstig in de *Musikalische Zeitung* 1799. N°. 24. met regt aanmerkt) niet onder de Zang-Instrumenten, maar onder de Klank-Instrumenten (of mischien nog gepaster onder de Klink-Instrumenten). Op her Orgel kan men de toonen wel doen voortduren, maar niet naar verkiezing in sterkte laten aanwasfen of verminderen. Ik wilde dus een Werktuig met toetsen daarstellen, waarop men de voortduring en het toe- en afnemen van elken toon even als by de Stryk- en Blaas-Instrumenten (waar van men echter, indien 'er niet verscheide byeen zyn, geen Harmonie hebben kan) in zyne magt had. Een Stryk-Klavécimbaal heeft deze eigenschap wel, maar ik wilde 'er geen zamenstellen, dewyl dit reeds door anderen verrigt was, voorts omdat het onmogelyk is, zulk een Instrument zoo klein en min omslagtig inrigten, dat ik het op reizen in myn' wagen had mede kunnen nemen, en ik overigens ook begeerde, dat het niet onstemde, zoo eenvoudig mogelyk was, en in het vervolg algemeener kon verspreid worden. Op eenie Zeereis van Reval naar Flensburg, in het jaar 1794, verkortte de door tegenwinden ontstaande verveling, door over die zaak verder nadenken en ontwerpen tot mechanische inrigtingen van dezen aard in myn schryfboekje te teekenen. Te Wittenberg teruggekeerd, nam ik hieromtrent proeven, die my wel eenige inlichtingen gaven, maar de zaak was voor de uitvoering nog niet ryp. Eindelyk ontdekte ik in Bloei maand 1799 nog iets, dat hier toe noodig was en stelde in Louw maand van 1800 een Instrument zamen, dat by een aangenaam geluid en spoedig geluid geven de begeerde eigenschappen had, hoe onvolkomen anders de eerste proeve in hare soort was. Ik gaf hetzelfde den naam van Clavi-Cylinder, dewyl een Klavier en een zich draaijende glazen Cylinder de onontbeerlykste bestanddeelen zyn, terwyl de overige inrigting zeer verschillend kan gemaakt worden. Eenigen tyd daarna maakte ik een tweede Instrument van deze soort, dat wel wat beter is en meer toonen heeft, dan het eerste, maar nog niet stevig genoeg is, om 'er mede te reizen, en ook buitendien zoo ligt ontlemd geraakt. Meerdere stevigheid ben ik voornemens aan een derde soortgelyk Instrument, welks zamenstelling binnen kort zal begonnen worden, by te zetten, en in het vervolg ook het tweede en de uit elkander genomen overblyfselen van het eerste te verwerken. Eene verdere beschryving van dit Instrument geef ik hier niet, dewyl zulks reeds in verscheide tydscriften geschied is.

Dat ik het inwendig maakfel van myne Instrumenten nog niet bekend maak, is my billykerwyze niet ten kwade te duiden, omdat myne uitvindingen myn eenig middel van bestaan zyn. Intrusfchen, daar ik het voor dadelyk misdadig acht, wanneer iemand eene ontdekking of uitvinding, die anderen nuttig of aangenaam kan zyn, met opzet laat verloren gaan, heb ik reeds fints langen tyd eene aanleiding tot het zamenstellen van den Euphon opgesteld en de daarby behoorende teekeningen uitvoerig bewerkt, en zal met den Clavicylinder even zoo handelen, zoodra ik my van de eigenschappen der verschillende manieren van zamenftelling van zulk een Instrument eerst zelf nader zal onderrigt hebben. Werden my de aan myne uitvindingen zoo vele beftede tyd, moeite en kosten of van eene Regering of van byzondere perfonen eenigermate gevoegelyk vergoed, dan zou ik terftond gereed zyn, om alles zonder terughouding bekend te maken.

De door my met mynen Euphon van tyd tot tyd gedane reizen hebben zich nog niet verder uitgestrekt dan door het grootfte deel van Duitschland en buiten hetzelfde tot Petersburg en Kopenhagen. Sints drie jaren, waarvan ik eenigen tyd te Berlyn verbleef en akustifche voorlezingen hield, heb ik my meestal te Wittenberg onthouden (nietteenftaande de voorheen vervulde pligt, om myne moeder, daar woonachtig, niet geheel te verlaten, sedert een jaar, dat zy overleden is, vervalt) met oogmerk, om den Clavicylinder zamen te ftellen en te volmaken, en het Werk over de Akustik volkomen uit te werken. Na de voltooiing van eenen nog betteren Clavicylinder ben ik voornemens met dit werktuig verfcheide reizen te doen.

Die genen, die uit deelneming gevraagd hebben of ook nog vragen mogten, of ik dan dadelyk op myne reizen het gewenschte voordeel gevonden heb, antwoorde ik, dat elke reis my wel geene rykdommen, maar toch meer voordeel dan fchade heeft aangebragt, zoo dat ik by myne niet zeer groote aanmatigingen en behoeften daar mede vergenoegd zyn kan. Veelligt had ik fomtyds nog meer voordeel kunnen behalen, indien ik eenigermate van de onbefcheidenheid en indringing had willen gebruik maken, die menig Toonkunftenaar. juist niet ter eere der kunst, voor zyne rekening heeft. Voor het overige vond ik ook veel vergoeding in het gunftig onthaal, dat ik van vele voorname perfonen, welke my zeker alle onvergetelyk zyn, genoot, ofschoon ik op myne reizen niet meer dan den dag myner aankomst op eene plaats en dien van myn vertrek bekend gemaakt heb. Ook komt my by myne reizen, zoo wel als by mynen arbeid, eene beftendige gezondheid, als mede eene, door myne voormalige omftandigheden en de verydeling van vele wenfchen, tot gewoonte

gewordene ongevoeligheid tegen vele onaangenaamheden, met eene des te grootere aandoenelykheid voor elke soort van aangename indrukken, zeer te stade.

P R O G R A M M A
VAN HET
G E N O O T S C H A P
TER
BEVORDERING DER HEELKUNDE,
TE AMSTERDAM,
VOOR DEN JARE 1810.

Het Genootschap: *ter Bevordering der Heelkunde*, te Amsterdam, heeft op den 3 van Herfstmaand d. j. onder voorzitting van den Hooggeleeraar G. VROLIK, (zynde de Hooggeleeraar A. BONN, door ziekte hierin verhinderd,) wederom deszelfs Jaarlyksche Algemeene Vergadering in de groote Geheerzaal van het *Athenaeum Illustre* gehouden.

De Fungerende Praeses opende deze Zitting met eene herinnering aan het groot verlies, het welk het Genootschap had geleden in zyne geachte Leden G. J. VAN WY, C. TERNÉ en M. QUESTIUS, doch bovenal door het overlyden van den beroemden DAVID VAN GESSCHER, een der Stichter en gedurende negentien jaren Secretaris dezer Maatschappij.

Vervolgens deed de Secretaris J. N. ENGELTRUM verslag van de handelingen des Genootschaps, gedurende het verloopende jaar; waaruit onder anderen bleek, dat by hetzelfde op de uitgeschrevene Pryspraak geene antwoorden waren ingekomen, blyvende deze vraag overgelaten om beantwoord te worden, vóór den 1sten van Bloemaand 1812, zynde dezelve van den volgende inhoud:

„Onder de dikwerf voorkomende ligchaams-gebreken, die
„eene Heelkundige behandeling vorderen, en daarby eene
„naauwkeurige Ontleedkennis der deelen en ziektekundige
„onderscheiding verdienen, behoort voorzeker de Doorheid
„gerekend te worden, waaromtrent de teleurstelling der ge-

„ nezing veelal van den onzeker en oorzaken zoo
 „ wel, als der gepaste middelen voor elk derzelve afhangt.

„ Het Genootschap verlangt derhalve een beknopt en te-
 „ vens volledig antwoord, op de navolgende vragen:

„ 1. Hoedanig is in den mensch het zamenstel van het
 „ zintuig des Gehoors, naar de nieuwste en beste beschre-
 „ ve waarnemingen, en welk is het nut en de werking van
 „ deszelfs byzondere deelen, waarvan het hooren afhangt?”

„ 2. Welke zyn de waargenomene afwykingen van den na-
 „ tuurlyken staat, die de aangeborene doofheid ten gevolge
 „ moeten hebben?”

„ 3. Welke ziekten en kwalen kunnen even zeer dat zin-
 „ tuig beleedigen, en de vatbaarheid en werkingen daarvan
 „ verstoren?”

„ 4. Welke zyn de eigenaardige verschynselen en onder-
 „ scheidende kenmerken van den verschillende staat en oor-
 „ zaken van doofheden?”

„ 5. Welke hulpmiddelen heeft de Geneeskunst van de
 „ vroegste tyden af, op gronden van ondervinding, daar te-
 „ gen aangeprezen; of de Heelkunst in later tyd daar tegen
 „ uitgedacht en beproefd?”

„ 6. Welke Waarnemingen bevestigen de waarde of onwaar-
 „ de derzelve — en bepalen de gevallen, die zulk eene by-
 „ zondere Kunsthulpe vereischen en diensvolgens aanpry-
 „ zing verdienen?”

Voorts wordt herinnerd aan de in den vorigen jare voorge-
 stelde Pryspraak, om beantwoord te worden voor den eersten
 van Bloei maand 1811, zynde van den volgenden inhoud:

„ Daar het by de breuken der KNIESCHYF opmerking ver-
 „ dient;

„ Dat dezelve meestal, met een staande of gaande Lig-
 „ chaamshouding — en zeldzaam door uitwendig, op dit
 „ been zelve aankomend geweld gebeuren, en de Lyders
 „ alsdan, belet zynde het ligchaam op te kunnen houden,
 „ vallen moeten;

„ Dat deze verbrekingen of verscheuringen van den za-
 „ menhang der deelen van dit Been byna altoos grondvlakkig
 „ of dwarsch, en zelden loodlynig of naar de lengte geschie-
 „ den;

„ Dat deze breuken in onze dagen, vooral in groote Ste-
 „ den, minder schynen voor te vallen, dan wel in vroe-
 „ ger tyd;

„ En by de zoogenaamde genezingen derzelve meestal de
 „ vanééngescheidene beenstukken niet weder met eikanderen
 „ vereenigd, maar op eenen minderen of meerderen afstand,
 „ door middel eener peesvliezige en bandaardige zelfstandig-
 „ heid zamen gebonden worden;

„ Terwyl eindelyk eenige der voor hersteld gehoudene Ly-
 „ ders,

„ders, daarha wederom vry goed gaan kunnen, anderen
„daartegen kredpel blyven; zoo wordt gevraagd:

„1. Zyn 'er Ontleed- en Natuurkundige, of door Heel-
„kundige Ondervinding bewezene en aannemelyke redenen
„en oorzaken dezer byzonderheden na te gaan?”

„2. Zyn 'er verschynfelen en kenteekenen waargenomen,
„die deze ware Knieschyf-breuken voorafgaan en voorspel-
„len, als mede dezelve, van de doorscheuring van den Knie-
„schyfsband of der Peezen van de nitstrekken Dye-spie-
„ren, leeren onderscheiden?”

„3. Welke behandelingen en verbanden zyn 'er van de
„vroegste tyden af door de Kunst uitgedacht en beproefd,
„ter voorkoming en genezing dezer beenbreuken; en is 'er
„tot hier toe eenig voldoende Werktuig uitgevonden, of
„nog uit te denken, ter beletting van dezelve, of bekwaam,
„om de vanéengescheidene beenstukken, ter hereeniging by
„elkanderen te brengen en te houden, zonder belemmering
„der bewegingen, of gevaar van verstyving van het Kniege-
„wricht?”

„Alles gestaafd door genoegzame, zoo eigene als ontleen-
„de, waarnemingen.”

Door het Genootschap wordt verder voorgesteld, om be-
antwoord te worden voor den 1sten van Bloemaand 1811,
de volgende vraag.

„Daar 'er tot eene rigtige beöordeeling van omstandighe-
„den, waar men, ter ontbinding eener vrouw, het aanbren-
„gen van kunstmatige hulp zal behoeven, bovenal vereischt
„wordt, dat men met de maat van de inwendige ruimte des
„bekkens wel bekend zy, zoo wordt gevraagd:

„Welke werktuigen zyn, sedert STEIN's eenvoudige *pelvi-
„meter*, tot op heden uitgedacht, beschreven en afgebeeld,
„om de inwendige ruimte van het bekken te bepalen?

„In hoe verre voldoet elk dezer werktuigen aan het be-
„doelde oogmerk?

„Voor welke verbeteringen zyn zy vatbaar, en hoedanig
„zou een werktuig behooren gesteld te wezen, waar door
„men niet met eene enkele, maar met alle doormetingen des
„bekkens, dat is, met deszelfs geheele inwendige ruimte zou
„kunnen bekend raken?”

Met uitloving eener zilveren Medaille, op den stempel des
Genootschaps geschneden, aan den Schryver van het meest
voldoende en goedgekeurde antwoord op dezelve.

De antwoorden op de voorgestelde Prysragen, gelyk ook
de naar eene Præmie dingende, byzondere verhandelingen of
verzamelingen van waarnemingen, moeten met eene zinspreuk
onderteekend zyn, en vergezeld gaan van een verzegeld Bil-
let, ten opschrift hebbende dezelve zinspreuk, en inhouden-
de de Naam, Titels en Woonplaats der Schryvers.

Alle geschriften zonder onderscheid moet men vragtver-
zeiden uiterlyk voor den laatsten April 1811. aan den Secre-
taris des Genootschaps J. N. ENGELTRUM.

Eindelyk wylt het Genootschap ten aanzien der verdere be-
sluiten en voorwaarden naar de vorige Programma's, en berigt
als nu, dat ingevolge een besluit der Algemeene Vergadering
van vorige jaren, om voortaan eeniglyk tot Leden voor te
stellen en te verkiezen zoodanige Land- en Kunstgenooten,
die zich door het inleveren van een of meerder belangryke en
goedgekeurde schriften by het Genootschap, of door het uit-
geven van eenig eigen Werk, tot de Heel- of Verloskunde
betrekkelyk, by het Algemeen verdienstelyk zullen gemaakt
hebben, tot gewone Leden van hetzelfde heeft benoemd:

De Heeren:

J. C. REICH, Ridder, Med. Doctor en dirigerend Chirurgh-
Major van het groot Militair Hospitaal, te Leyden.

G. SANDIFORT, Med. Doctor, Anatomes Profesfor Extraordi-
narius, te Leyden.

SICCO ENS, Med. Doctor, Anat. Chir. & Art. Obstetr., Pro-
fesfor te Franeker, Lid der Departementale Commissie van
Geneeskundig Onderzoek en Toezigt in Friesland, Cor-
responderend Lid van het Genootschap tot bevordering der
Koepok-Inenting te Rotterdam.

B. F. SUERMAN, Med. Doctor, Hoogleeraar in de Ontleed-
Heel- en Verloskunde, te Harderwyk.

P. SOEK, Heel- en Vroedmeester, te Delft.

Amsterdam, den 3den van Herfstmaand 1810.

P R O G R A M M A.

De Bezorgers van het Legaat van wylen J. MONNIKHOF
hebben het genoegen by dezen bekend te maken: dat by hun-
ne Vergadering, op den bepaalden tyd, zyn ingekomen twee
Verhandelingen in Antwoord op de in September 1808 voor-
gestelde Vraag:

„ Zyn 'er aannemelyke Ontleed- en Natuurkundige gronden
„ en toereikende Genees- en Heelkundige waarnemingen, tot
„ sta-

„flaving van eene veronderstelde opslurping van een Zenuw-
 „vocht door de Watervaten? — en indien zulk eene ver-
 „onderstelling voor gegrond moge gehouden worden, welke
 „nuttige gevolgen zouden alsdan daaruit, ter bevordering
 „der Genees- en Heelkunst, kunnen afgeleid worden — zoo
 „ten aanzien der, tot hier toe, te menigwerf duistere aard,
 „oorzaaken en verschynselen, van in- en uitwendige ziekten
 „en gebreken — als betreffende de vereischte hoedanighe-
 „den en vermogens der hulpmiddelen, om dezelve te bestry-
 „den en te genezen?

De eerste, in het Nederduitsch geschreven, onder de Zinspreuk:

*Quo plures invenerimus scopulos, eo melius mare,
 quod navigamus omnes, cognoscimus, eoque major
 spes est, fore, ut, quam nos frustra quaesivimus
 ad veritatem viam, tandem aliquando, nostris
 edocta naufragiis, felicius inveniat posteritas.*

KEMPER, *Oratio de Disciplin. moral.
 dignitate.*

De tweede, in het Hoogduitsch, onder de Zinspreuk:

Operatur causarum quaelibet ex vi suæ naturæ.

BUERHAVE, *Sermo academicus de compa-
 rando certo in physicis.*

welke beide Verhandelingen door de Vergadering zouden zyn bekroond geworden, als byna aan elkanderen gelyk zynde, indien niet, naar den uitersten wil des Stichters, slechts ééne gouden Medaille konde uitgereikt worden: — weshalven, na billyke overwegingen, deze Eereprys is toegewezen aan den Schryver van het tweede Antwoord, onder de Zinspreuk: *Operatur causarum quaelibet, &c.*, die, by het openen van zyn verzegeld Billet, bevonden werd te zyn

S. TH. SOEMMERRING, *K. B. Geheimer-Rath u. Rit-
 ter, Corr. Mitglied des Kon. Instituts van Hol-
 land, zu Munchen.*

en werd by de Vergadering besloten, den Schryver van het eerste Antwoord te noodigen, zich vóór den eersten Decem-ber dezes jaars bekend te maken, met verlosgeving tot het openen van zyn verzegeld Billet, ten einde, tot een blyk van hulde aan zyne verdiensten, zynen naam te plaatsen aan het hoofd zyner Verhandeling, welke de Vergadering besloten heeft, achter het bekroond Antwoord te doen drukken.

Voorts

Voorts wordt hierby herinnert aan de in September 1809, voor de tweede maal, opgegevene Vraag, om beantwoord te worden vóór den eersten Maart 1811, zynde van den volgende inhoud:

„ Daar 'er, onder de gezwollen der Liezen en van den Balzak, gevonden worden, die van ouds onder de Breuken geteld, thans met regt den naam van *onware* dragen; en welke, wanneer zy de ware uitzakkingen van Buiksingewanden vergezellen, dezelve *zamengefeld*, en in gevalle van beklemming, de Kunstbewerkingen daaraan *bedenkelyker* en moeilijker maken; zoo wordt gevraagd:

„ 1. Welk is het maakfel, en de natuurlyke staat der deelen, waarin deze gebreken voorvallen; en welke zyn de ontandingen, die deze Gezwollen vormen?

„ 2. Door welke eigenaardige kenmerken onderscheiden zy zich onderling, en van de ware Lies- en Dyebreuken, en van derzelver zamenstelling?

„ 3. Welke naaste en bykomende oorzaken brengen dezelve voort; en welke zyn de redenen van derzelver verschillenden, trageren of spoedigeren, aanwas in omtrek, vastheid en zwaarte?

„ 4. Welke dezer uitzettingen zyn vatbaar voor oplossing; vorderen eene Kunstbewerking, of wel de wegneming van het ontarde deel; onder welke voorwaarden is dit laatsgenoemde en uiterste kunstmiddel aanbevelen; of welke omstandigheden verbieden daarvan de onderneming?

„ 5. Welke (door RUGEMONT, COOPER en anderen,) beschrevene of eigene waarnemingen en voorbeelden *staven* hieromtrent de leerstellige voorschriften der kunst, en maken dezelve tot des te zekerer geleide voor min geöefende Heelmeesters?”

Terwyl aan den Schryver van het meest voldoende Antwoord, op deze voorgestelde Prys-vraag, de gewone gouden Medaille, op den stempel dezes Legats geschnoefd, ter innerlyke waarde van *driehonderd* Guldens, wordt uitgelooft; en worden alle, zoo buiten- als binnenlandse Genees- en Heelkundigen genoodigd, naar dezelve te dingen; onder voorwaarden, dat de Antwoorden, (van welke de oorspronkelyke handschriften het eigendom des Legats blyven) in de Latynsche, Fransche, Hoog- of Nederduitsche Talen, en de Hoogduitsche met eene Latynsche Letter, *duidelyk en leesbaar* geschreven zyn, om tot het mededingen naar den Eereprys te worden toegelaten, en tevens niet ondergeteekend met den naam des Schryvers, maar met eene Zinspreuk, welke mede tot opschrift dienen moet van een bygevoegd verzegeld Billet, bevattende den naam, titels en woonplaats des Schryvers; en vóór den bepaalden tyd, *franco* toegezonden aan A. BONN, Prof.

Prof. Anat. & Chir. aan het Athenaeum Illustre, of
aan F. E. WILLET, *Med. Doct.*

Amsterdam, 1 September 1810.

PS. Na de afzending der Exemplaren van dit Programma, heeft de Schryver van het *eerste* Antwoord, zich, door eenen Brief, aan de Vergadering der Bezorgeren van dit Legaat, bekend gemaakt, met verlosgeving tot het openen van zyn verzegeld Billet, waarby dezelve bevonden werd te zyn:

J. F. C. SEBASTIAN, *Medic. Doctor, en dirigerend Chirurgyn by het groot Koninklyk Militair Hospitaal te Leyden.*

Amsterdam, 3 October 1810.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

ONKOSTBAAR MIDDEL TEGEN DE WANDLUIZEN.

Dit Middel door Prof. WOLF uitgevonden, en ten algemeenen nutte in de Berlynsche Hof-Courant bekend gemaakt, bestaat in het besmeren der plaafsen, waar zich dit ongedierte bevindt, met warm water, waarin men eene zekere hoeveelheid groene Vitriool of Koperrood heeft doen smelten.

PAPIEREN STOPPEN IN PLAATS VAN KURKEN.

Zyne Majesteit de Keizer van Rusland heeft aan zekeren Boer, genaamd JOHAN SEMZOW, het versiersel der *St. Anna* orde met eene zilveren Medaille geschonken, tot belooning wegens het uitvinden van papieren Stoppen, in plaats van Kurken, en het middel om één mensch op één dag 7000 dier stoppen te doen snyden. Deze gemakkelijke manier van snyden, als ook de deugdzamheid en lage prys dezer papieren stoppen, heeft den prys der vreemde kurken-stoppen op de beurs merkelyk doen dalen. In 1808 verkocht men de 1000 van deze laatste nog voor 65 roebels, vervolgens voor 40, 20, 15 en eindelyk voor 8 roebels. Deze zichtbare vermindering der pryzen werd voornamelyk veroorzaakt, doordien het gebruik der papieren-stoppen by het kantoor der brandewyn-pacht te *Petersburg* ingevoerd, en in de fabryk van *Sem-*

Samzow de duizend der grootſte ſoorten voor één en één kleinſte voor een halve roebel verkocht werden. Deze uitvinding brengt ook het voordeel aan, dat door dezelve aanzienlyke ſommen in het ryk blyven.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 15 van Wynm. 1810, in Amſterdam.

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C. 25 ½	
enz.	88 ½ 89	dito dito nieuwe.	21½ 22
Rusland 5 prCt.	60½ 61½	Portugal, by Hope & C.	92 94
Zweden 5 prCt.	44½ 45	Engeland. Annuiteit. 3 prCt. niet gen.	
Denemarken, Toll. 4 prCt.	55½ 65½	Frankryk Geconfolid. renten	
dito Leen en Wiſſelb. 4 prCt.	70 72	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	68 71	Dito Cert. by R. & V.	76½ 77
Ketzer van Ooſtenryk 5 prCt. niet gen.			zond. Comp.
dito 4½ prCt.	dito.	Wiſſelcours.	
dito 4 prCt.	dito.	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56½
Nationale Schuldbriefen a 3 prCt.		dito Domeinen. 4 prCt.	12 13
dito a 2½ prCt.	10½ 11	dito Vrywillig a 5 prCt.	14 15
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	9½ 10½	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	8½ 9	met oloop. premie by Af.	
dito 1801. a 3½ prCt.	9½ 10½	loſf.	28½ 29
		Reſcriptien Loſb. na den	
		Vrede	11½ 12
		Bankgeld	99½

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

NIEUW BLYK VAN DE GETROUW- HEID DER HONDEN.

Algemeen bekend is de geſchiedenis van den hond van *Macairo*, welke in eenen ſtryd met den moordenaar van zynen Heer, denzelven gelukkig ter neder velde, hoewel hy zelf ook het offer van zyne trouw werd. Eene dergelyke geſchiedenis is binnen kort in de omſtreek van Toulouſe voorgevallen.

Een ſoldaat keerde, met buit beladen, uit Spanje terug, en verheugde zich over zyne ſchatten dermate, dat hy zelf in het Logement, waar hy zyn intrek nam, aan elk een zyne blydſchap mededeelde. De waardin riep

riep hem aan eene zyde, en bragt hem zyne onvoorzigtigheid onder het oog. Ik kan niet voor alle lieden instaan, die by my komen, zeide zy, het kunnen eerlyke lieden, maar ook schurken en roovers zyn. O antwoordde de soldaat, met myn' hond vrees ik voor niets; ik en hy, wy zouden, werden wy al eens aangevallen, ons wel weten te redden. Hy stond vroeg op en ging verder. Een vierde uurs van de Stad werd hy van drie mannen overvallen, en met een dolk doorstoken, eer hy zich te weer konde stellen. Als de hond zynen meester in bloed zag zwemmen, sprong hy terstond woedend den moordenaar achterna, haalde hem in, wierp hem ter aarde en doodde hem. De beide anderen klommen op een' boom en verwachtten, dat de hond hen weldra verlaten zou. Maar zy zagen zich in die verwachting bedrogen. Het werd geheel dag en gens d'armes kwamen langs den weg; deze hoorden om hulp roepen, vinden een' hond, die onophoudelyk blaft, en twee menschen op een' boom zittende, die zeggen, dat de groote hond om laag *dol* was. Maar deze dulle hond wilde alleen op hen los gaan. Men beval hen afteklommen, en zy deden het. De gens d'armes ontdekten bloedvlekken. Zy beweerden, dat die van wonden kwamen, hun door den hond toegebracht. Ondertusschen wil de hond nog gedurig hen aanpakken. Op dit kenteeken en nog eenige andere, hield men hen vast. Geen twintig schreden van den boom vond men de beide lyken, de getrouwe hond liep naar dat van zyn meester, liefkoosde het en begon toen weder hevig te blaffen. De gens d'armes bezagen het lyk van den soldaat; het hart was door een' dolk gewond, welken men 'er nog bebloed by vond. Het andere lyk droeg blyken van door den hond verscheurd te zyn. Men bragt de gevangen genomene naar Toulouse met den hond. Deze was de eenige getuige, maar toereikend. Deze hond is voor het overige zeer zachtvaardig, hy laat zich van ieder streelen, en geraakt niet eer in woede, dan wanneer hy de moordenaars van zyn' meester in het oog krygt. Na dit dikwerf herhaald bewys en eenige anderen zyn de misdadigers ter dood veroordeeld, en hebben eindelyk ook hun misdryf bekend.

STER

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

PARYS, den 3den van Wynmaand. De aanhoudende hitte, die in den Dampkring heerscht, heeft eenen nieuwen wasdom te weeg gebracht. De boomen, en inzonderheid de Linde- en Ypeboomen, hebben nieuw groen. Men kan zulks opmerken in alle onze omstreken en inzonderheid alhier. In het Palais-Royal zyn de boomen, die op het einde van Hooimaand beroofd van bladeren waren geweest, thans met groene en versehe bladen bedekt, even als in de Lente.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Wyn- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
10	$\left\{ \begin{array}{l} 29.9\frac{1}{2} \\ 29.9\frac{1}{2} \\ 30.0 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 49 \\ 55 \\ 48 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} O. t. z. \\ O. t. N. \\ — \end{array} \right.$	zeer windrig; omtrent helder.
11	$\left\{ \begin{array}{l} 30.0 \\ 30.0 \\ 29.9\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 45 \\ 54 \\ 48 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} O. \\ O. t. N. \\ O. N. O. \end{array} \right.$	windrig; helder.
12	$\left\{ \begin{array}{l} 29.9 \\ 29.8\frac{1}{2} \\ 29.9 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 42 \\ 40 \\ 35 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} O. \\ — \\ — \end{array} \right.$	helder.
13	$\left\{ \begin{array}{l} 30.0 \\ 30.0\frac{1}{2} \\ 30.0\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 35\frac{1}{2} \dagger \\ 48 \\ 32 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. \\ — \\ — \end{array} \right.$	helder.
14	$\left\{ \begin{array}{l} 30.2 \\ 30.3 \\ 30.3\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 49 \\ 50 \\ 41 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} N. t. O. \\ N. N. W. \\ N. \end{array} \right.$	voormidd. bewolkt; verders helder.
15	$\left\{ \begin{array}{l} 30.3\frac{1}{2} \\ 30.2\frac{1}{2} \\ 30.0\frac{1}{2} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 41 \\ 53 \\ 42 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} O. N. O. \\ — \\ O. \end{array} \right.$	windrig; helder.
16	$\left\{ \begin{array}{l} 30.1 \\ 30.0 \\ 29.9 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 50 \\ 48 \\ 49 \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} O. N. O. \\ O. \\ z. O. \end{array} \right.$	helder; voormidd. zeer windrig.

† 's morgens ten half zeven uren $31\frac{1}{2}$ gr.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 158; en te *Haarlem* 11, onder welke laatste 4 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 43. *Vrydag den 26sten van Wynmaand.*

B E R I G T E N.

KOPENHAGEN. De volledige Topographie van Rome, door den overleden Hoogl. en Ridder ZOEGA nagelaten, welke in het Deensch geschreven en de vrucht van eenen twintigjarigen arbeid is, zal door Dr. KOES, die zich tegenwoordig op eene reize naar Griekenland bevindt, uitgegeven worden.

ENDSCHEIDÉ, *den 14den van Wynmaand.* Heden overleed alhier, na eene langdurige trapswyze verzwakking, in den ouderdom van 69 jaren, de Heer LAMBERTUS NIEUWENHUIS, *Correspondent der 1ste Klasse van het Koninklyk Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten*: [een man, die, zonder eenige publieke opleiding of schoolsch onderwijs, buiten dat van de eerste gronden der Latynsche tale, en de afzonderlyke onderrigting, in zyne vroege jeugd, van eenen geleerden Naastbestaanden in de Wis- en Stelkunde, alleen door eigen vlyt en oefening, met behulp eener groote mate van vatbaarheid en van een ongemeen

H. DEEL. R sterk

sterk geheugen, de aanmerkelykste vorderingen gemaakt hadde, zoo in de gezegde Wetenschappen, als in de Sterre- en Aardrykskunde, benevens meer andere takken van Wetenschap en Kunst; en die, uit hoofde van deze zyne verkregene kundigheden, gepaard met eene beminnenswaardige welwillenheid en dienstvaardigheid, zich by zyne Medeburgers zoo nuttig en verdientelyk, als elders, zelfs Buitenlands, met lof bekend gemaakt hadde. Ook de Lezer van dit Blad is hem verplicht voor een aantal van merkwaardige byzonderheden en belangryke waarnemingen, door hem, van tyd tot tyd, ter gemeenmaking medegedeeld aan den eersten aanlegger, en gedurende eene reeks van jaren, eenigsten verzamelaar van dit Tydschrift, wien de naauwe betrekking van vriendschap, in welke hy tot den overledenen stond, uit dankbaarheid, schoon niet zonder gevoeligen weedom noopte, om, door dit gering doch welmeenend offer, de schuldige hulde aan 'smans Nagedachtenis te bewyzen.]

AMSTERDAM. Den vyftienden van Oogstmaand des jare 1808, werd 'er een Koninklyk besluit genomen, om, onder de orders en het toezigt van Z. E. den Minister van Binnenlandfche Zaken, te doen oprigten een volledig Kabinet van alle de werktuigen en gereedschappen, die voor de verschillende Landbedryven in Holland reeds dadelyk gebruikt worden; en verder van zoodanige Landbouwkundige werktuigen uit andere landen, welke in Holland verdienen bekend en ingevoerd te worden. Spoedig werden in de Departementen de noodige bescheiden ingewonnen, om, wegens alle de onderscheiden werktuigen, die tot den Landbouw in elk Departement worden gebruikt, volledig onderrigt te worden, en werden vervolgens in de onderscheiden Departementen, dat van Oost-Vriesland hier onder begrepen, de werktuigen vervaardigd, die men oordeelde, in dit Kabinet te moeten verzamelen. De werktuigen thans reeds byeengebragt, en meest allen van natuurlyke grootte, bestaan uit ruim 400 stuks, terwyl nog een groot aantal inlandfche werktuigen besteld is en dagelyks verwacht wordt. By deze verzameling zyn als nog maar 10 werktuigen uit andere landen; doch de

de rykdom en groote verscheidenheid der Hollandfche gereedschappen, in dit Kabinet voorhanden, kunnen den Hollandfchen Landbouwer de nuttigfte onderrigting geven wegens de meest gefchikte werktuigen voor de onderscheiden bedryven, waar van vele flechts in enkele oorden bekend en in gebruik waren, en ftellen hem in ftaat, zeer belangryke vergelykingen te maken.

Voor dit Kabinet is thans een zeer gefchikt lokaal beftemd te Amsterdam, in de Zwanenburgerftaat, en hetzelve is reeds vereerd geworden met de tegenwoordigheid van Z. D. H. den Prins Aarts-thefaurier, Algemeen-Stedehouder des Keizers, welke, wegens deze verzameling, hoogftdeszelfs goedkeuring wel heeft gelieven te betuigen. Verder hebben reeds vele beoefenaars en voorftanders van den Landbouw dit Kabinet met nut en genoegten bezigtigd, en wordt hun hiertoe beftendig toegang verleend, ten einde hetzelve aan zyne beftemming te doen beantwoorden.

LETTERKUNDIG GESCHIL, BY GELEGENHEID
VAN DE VERVAARDIGING VAN EEN
CHINEESCH WOORDENBOEK.

„Allen beminnaren der Letterkunde in het algemeen en van de Chinefche in het byzonder, kan de onlangs tuffchen de Heeren MONTUCCI en DE GUIGNES ontftane twist over eenige Taalkundige punten, en hoofdzakelyk over de den laaften ontzegde bekwaamheid tot het vervaardigen van een Chineefch Woordenboek niet onverschillig zyn. Zelfs voor de Land- en Volkeren-kennis is dezelve van aanbelang, daar voorzeker de verfchyning van een lang gewenscht goed Chineefch Woordenboek eene wezenlyke bydrage tot de hulpmiddelen zou uitmaken, waardoor men tot eene nadere kennis van dit land en deszelfs bewoners geraken kon.”

Hiervan gelyk de Hr. von ZACH overtuigd, en bekend met den uitdrukkelijken wensch van den Heere MONTUCCI, dat alle redacteurs van tydfehriften ten

minste het bestaan van zyne tegen DE GUIGNES uitgegeven aanmerkingen zouden aankondigen, meenen wy onze lezeren geen' ondiensst te doen, met een kort geschiedkundig bericht wegens dezen twist uit de *Monatliche Correspondenz zur beförderung der Erd und Himmelskunde* van voord. Heere VON ZACH voor ons blad, met eenige uitslatingen, over te reuten, en daardoor tevens aan den Heere MONTUCCI recht te laten wedervaren, wiens aanmerkingen, zelfs in het oog van een' der Chinese taal geheel onkundigen, te gewigtig zyn, om geheel in den wind geslagen te worden.

De geschiedhebbende, die hier optreden, zyn beide by de geleerde wereld reeds voordeelig bekend; MONTUCCI door verscheide kleine geschriften, (*the answer of A. Montucci etc de stadits sinicis etc. etc.*) als taalkenner, DE GUIGNES door zyn bekend werk *Voyage a Pekin, Manille etc.* als Reiziger door China. Eer wy van de in het licht gekomen srydschriften gewagen, zal het noodig zyn, ten minste met een paar woorden, de geschiedenis der aangewende pogingen, ter vervaardiging van een Chineesch Woordenboek, te herinneren, ten einde onze lezeren op het regte standpunt te plaatsen, waaruit de aanval van den Heer MONTUCCI, die den sryd opende, moet beoordeeld worden.

Reeds onder Lodewyk XV handelde men in Frankryk over de bearbeiding van zulk een Woordenboek en 'er werd toen tot de uitvoering daarvan dadelyk een begin gemaakt met de groote menigte Chinese Karakters, die onder opzigt en bestier van FOURMONT Senior vervaardigd werden. Volgens eene korteling gedane opgave van LANJUNAIS, beloopten de toen in de Keizerlyke Boekdrukkery voorhanden zynde Chinese letters een getal van 117,000; maar juist in dit groot aantal schynt eene der moeilijkheden gelegen, welke een geleerde by de vervaardiging van een Woordenboek te overwinnen heeft; dewyl, zoo als de best onderrigte zendelingen beweren, 10,000 karakters daartoe volkomen toereikende zyn, en dus eene uitkeuze uit deze veel grootere menigte volstrekt noodzakelyk is. Lang bleef het plan tot zulk een Woordenboek, deels wegens de moeilijkeheid der uitvoering, deels uit gebrek aan taalkundigen, liggen, om in deze eeuw eerst in werking te geraken. Ongetwyfeld komt den Hr.
Ha-

HAGER de verdienste toe, door een paar geschriften, welke hy over dit onderwerp uitgaf, wezenlyk daartoe te hebben bygedragen, dat deze onderneming weder in gedachten kwam. De door den laatsten in het jaar 1800 te Londen in het licht gegeven Prospectus, over een daar uittekomen Chineesch Woordenboek, gaf aanleiding, tot eene mededeeling van de zyde der Fransche geleerden, der talryke bouwstoffen, tot zulk een oogmerk te Parys aanwezig, die voornamelyk in geschreven Chinesche Woordenboeken en de reeds boven vermelde menigte Chinesche karakters bestaan. Kort daarop verschenen HAGERS *Elementary Characters of the Chinese*, London 1801 fol., en hoewel het, volgens het gevoelen en de beoordeeling van MONTUCCI, in dit geheele Werk van feilen kriet, werd de eerste echter onder zeer voordeelige voorwaarden naar Parys geroepen, om daar de uitgave van het Chinesche Woordenboek te bezorgen. Ongelukkiglyk schynen zich echter MONTUCCI's vermoedens, dat HAGER voor dezen arbeid niet opgewassen ware, door de uitkomst bevestigd te hebben, daar, na verloop van drie jaren, gedurende welke Dr. HAGER wel iets over Chinesche Oudheden schreef, niet een enkel blad van het hem eigenlyk opgedragen Werk aan de drukpers geleverd was. Het werk werd weldra (1804) geheel voornoemden Heer afgenomen en de onderneming bleef wederom steken. Zonderling was het, dat DE GUIGNES, die zich reeds sedert 1801 in Frankryk bevond, noch den Heere HAGER als medearbeider toegevoegd, noch dat aan hem, na deszelfs vertrek, het werk zelven werd opgedragen, zoo dat het den schyn heeft, als had men hem tot zulk eenen arbeid toen nog niet berekend geacht. Dit geschiedde eerst later in Wynmaand van 1808, zeer kort voor dat de reis van DE GUIGNES uitkwam. Natuurlyk was de zakelyke inhoud van dezelve in Frankryk reeds veel vroeger bekend, zoo dat men dus veilig onderstellen mag, dat de in dit werk door DE GUIGNES aan den dag gelegde Chinesche Taalkennis het Fransch Gouvernement hebbe aangespoord, om hem de bearbeiding van het Chineesch Woordenboek opgedragen. In hoe verre nu deze Reisbeschryving van DE GUIGNES 'er toe geschikt is, de Chinesche Taalkennis van den Schyver in een voordeelig

licht te plaatsen, en in hoe verre hy voor den, hem door het Fransch Gouvernement opgedragen, arbeid berekend is, wordt in het eerste geschrift van MONTUCCI's *Remarques Philologiques sur les Voyages en Chine de Mr. DE GUIGNES etc. par Sinologus Berolinensis, Berlin 1809*, nader onderzocht. Wy moeten geheel het eigenlyk Polemisch gedeelte van dit stuk, waarin MONTUCCI met tentoonspreading van groote geleerdheid en belezendheid in de Chinesche Letterkunde DE GUIGNES eene menigte fouten aanwyst, en betoogt, dat deze op verre na niet in staat is de uitgave van een Chineesch Woordenboek met goeden uitslag te bezorgen, met stilzwygen voorbygaan, en vergenoegen ons, eene plaats uit het slot van dit geschrift te ontleenen, welke eenigermate het eindelyk besluit van het geheele stuk bevat. „ Daar de Chinesche Letterkunde tegenwoordig, zegt hy, in de mildheid van het Fransch Gouvernement de *Augustusen* en *Leons* hervindt, heb ik my niet kunnen wederhouden, van de verdiensten derzelve in het oog van deszeifs edeldenkende Ministers te verheffen, door al, wat de Hr. GUIGNES valsch noemens de Genie der Chinesche taal heeft voortgebracht, te verbeteren, en hen ter gelyker tyd de redenen op te geven, welke my doen vreezen, dat hunne keuze voot de tweede maal op een' persoon gevallen is, welke het oogmerk van hunne edelaardige bedoelingen schynt te moeten te leur stellen. Bewaarheidt de tyd ongelukkiglyk myne voorzeggingen, dan zullen zy ten minste by voorraad reeds op een ander voorwerp hun oog hebben kunnen vestigen, die zich beter van eene onderneming weet te kwyten, van welker volvoering het geleerd Europa zoo lang reeds het tydskip wenschte te zien.” Dat MONTUCCI's ongunstige vermoedens, die reeds eenmaal door Dr. HAGERS mislukte bearbeiding bevestigd werden, niet ten tweeden male zullen blyken gegrond te zyn, is ten beste der Chinesche Letterkunde te wenschen.

Natuurlyk bleef deze aanval, die den Letterkundigen roem van den Heer DE GUIGNES in zulk een wezenlyk gevaar bragt, niet onbeantwoord. Een brief van twintig bladzyden, in MALTE BRUN's *Annales des Voyages* (Cahier XXIX. van de Verzameling) geplaatst, bevat eene wederlegging van de tegen hem op grond-

van

van onkunde in de Chineſche taal ingebragte beſchuldigen. Even als van het vorige ſtuk, zulien wy ook van deze ophelderingen ſlechts eene ſlotaanmerking nemen. „ Uit dit ter nedergeſtelde, wordt bl. 242 gezegd, ziet men, dat de Hr. MONTUCCI my ten onregte beſchuldigt van ſlechte karakters gebruikt te hebben, van dezelve niet te kennen, of niet te weten, hoe dezelve te ſchryven; en men zal ligt daarin overeenkomen, dat om op een' meesterachtigen toon te ſpreken, en anderen als onkundig te berispen, men daarop aanspraak behoort te mogen maken, door te toonen, dat men zelf onberispelyk is." Het wezenlykſt in de verdediging van den Hr. DE GUIGNES iſt zeker de bepaaldelyk gedane beloften, van in den tyd van drie jaren (van het begin van het jaar 1809 af gerekend) de hem van wege het Franch Gouvernement opgedragen bearbeiding van een Chineſch Woordenboek te voltooijen. De vervulling of niet nakoming van deze belofte zal het beſliſfends: MONTUCCI's vermoedens en beſchuldigingen wederleggen of bevestigen. Daar de verdediging van den Hr. DE GUIGNES en de daarin tegen MONTUCCI gedane klagten, den laaſten op verre na niet voldoende voorkwamen, gaf deze nog een tweede klein geſchrift, onder den titel: „ *Audi alteram partem, ou Réponſe de Mr. MONTUCCI à la lettre de Mr. DE GUIGNES etc.* daar tegen uit. De Schryver gaat hierin van woord tot woord den geheelen brief van DE GUIGNES na, toont het ontoereikende van deſzelfs verdediging en ſluit met deze woorden: „ Dus volkomen en in alle mogelyke opzigten bewezen hebbende, dat de brief van twintig bladzyden, welken de Hr. DE GUIGNES in de *Annales des Voyages* heeft laten plaatſen, denzelven ſlechts van ééne ſout gezuiverd heeft, uit vyftig, welke ik hem verweten had, in myne voorgaande brochure, en dat hy, op zyne beurt, 'er my ſlechts twee heeft kunnen aanwryven; zynde al het overige van zynen brief alleen Letterkundige liſten, valschheden, laſteringen en ſophismen; leg ik de pen neder, om die niet weder optevatten; te meer, dewyl ik onlangs in het *Magazin Encyclopedique* (année 1810 T. II p. 210 en 211) gelezen heb, dat 'er te Parys byna geene beoordeelaars van zulke ſtoffen gevonden worden. De Hr. DE GUIGNES kan zyne antwoorden, vervolgens in

de Journalen geplaatst, wel vermeederen, zy kosten hem niets, maar wat my belangt, die alles van myne sobere geldmiddelen bekostigen moet, zou het ten uitersten dwaas zyn, eenen twist voortiezetten, waarover de tyd alleen uitspraak kan doen."

Zoo verre is dit zonderlinge geschil gevorderd, welks beslissing voornamelyk van den uitlag der door DE GUIGNES aanvaardde bearbeiding van een Chineesch Woordenboek afhangen zal.

NAAUWKEURIG BERICHT WEGENS HET OM ZYNE VROEGTYDIGE
GELEERDHEID BEROEMDE KIND

J. H. F. C. W I T T E,

*Vervat in eenen brief van den Heere GUTSMUTHS
met bevestigende bylagen (*).*

Ik zat des Zondags in mynen tuin, verdiept in het naar genie zweemend bedryf van het brave infekt, welks voorouderen op den Hymettus reeds beroemd waren, toen twee vreemdelingen binnen traden. Het was KAREL WITTE de Vader en de Zoon, die my aangenaam verrasten. Terilond ver-voegde zich de jongen by myne kinderen en speelde met hun, even als kinderen gewoon zyn te doen, terwyl wy, de vader en ik, spoedig met elkander bekend, in een gesprek over den zoon geraakten. Het is algemeen bekend genoeg, dat deze knaap, door zynen vader opgeleid, in een zeer kort tydsbestek buitengemeen veel gedaan heeft. Nu ontstond de vraag: is het het wonderbaar *talent* van den zoon of de *leer*.

(*) Reeds langen tyd wilden wy van dit buitengewoon kind in ons blad gewag maken, dan werden daarin door den schroom wederhouden, dat de berichten nopens hem, in vele Duitsehe Nieuwspapieren verspreid, misschien overdreven waren. Een brief, van een' man als GUTSMUTHS, in het vak van opvoeding met zoo veel roems bekend, met de bevestigende bylagen, keurden wy te beslissend in dezen, dan dat wy nog zouden twyfelden, dien uit zyne *Neue Bibliothek für Pädagogik &c.* over te nemen, te meer, daar, schoon in het begin van een brief het Duitsehe publiek ondersfeld wordt met de vroege geleerdheid van den knaap bekend te zyn, echter uit het vervolg en de bylagen genoegzaam voor een Hollandschen lezer blykt, waar, in die bestaat.

RED.

leerwyze van den vader, dat deze ongewone vorderingen veroorzaakte? Ik zou te breedsprakig worden, wilde ik alles mededeelen, waartoe het gesprek ons uitlokte. Maar belangrijk is het voor de lezers van dit Tydschrift te vernemen, dat het gansche *factum* reeds voor de geboorte van den knaap door zyn' vader vooraf beraamd was, dat hy toen reeds voornemens was, by gunstige omstandigheden, van zyn kind een uitstekend mensch te vormen. Het werd my vergund eenen brief, die dit bewyst, en tevens de voornoemde vraag, of *talent* dan *leerwyze* de overhand heeft, betref, mede te deelen. Dezelve is van eenen vriend van Dr. WITTE, den Hr. SCHRADER, Predikant te Langenweddingen by Maagdenburg (a).

Ik

(a)

LANGENWEDDINGEN, den 3den van Zomerm. 1810.

Hooggeachte Vriend!

Gy hebt woord gehouden! — Uw KAREL is dat geworden, ja nog meer geworden, dan gy voor zyne geboorte van hem beloofde. Toen gy my ontrent voor tien jaren, in tegenwoordigheid van onzen vereeuwigen Vriend GLAUBITZ, met verrukking verklaarde, dat gy hartelyk wenschte, vader van een' gezonden zoon te worden, voegde gy 'er de voor my onvergetelyke woorden by: „Als myn zoon gezond van lichaamsgeestel is, heb ik vast besloten, van hem een uitstekend mensch te vormen!” Ik wierp u toen tegen, dat gy het gelukken van uw liefdeskoosd plan niet alleen van de gezondheid van den knaap, die verwacht werd, maar ook van den byzonderen gelukkigen aanleg zyner nature hopen moest. Gy antwoordde daarop: *chaqu' homme communement bien organisé (†) peut devenir grand homme, supposez, qu'il soit dévot, comme il faut.* Ik voer voort met myne bedenkingen daar over mede te deelen, maar GLAUBITZ bragt daar tegen in, dat gy reeds in Zwitserland een knaap, die van zyne opvoeders tot daartoe, als geheel onvatbaar voor onderwijs, opgegeven was, in korten tyd tot een meer dan gewoon mensch veranderd hadt. Ik beloofde u toen zoo lang myn oordeel op te schorten, tot dat de knaap zelf verscheen, en het door u beweerde bewyzen of tegenspreken zou. Nu is hy 'er, die knaap. Ik zie in hem mannelijke ryphed met kinderlyke onschuld en goedheid in de zeldzaamste vereeniging — een hemmenswaardig beeld der verëdelde menschheid! — O breng my in een vertrek met zulke menschen opgevuld; ik zou my dan aan de aarde ontrukken en in den kring van verhevene geesten wanen! — Ja Vriend! Gy hebt niet alleen uw woord gehouden, gy hebt nog meer gedaan, dan gy beloofde. Ik gevoel my verplicht, u dit schriftelyk te verklaren, om u het regt, dat u toekomt, te laten wedererven.

Maar hoe schitterend de uitslag van uwe werkzaamheden ook geweest zy, zoo weinig zal het u gelukken, de Opvoedkundigen van de waarheid uwer aangenomen grondstelling te overtuigen. Overal zal men zeggen: „Hoe ge-

(†) Den Heer GUTSMUTHS heeft het voor, dat dit *bien organisé* niet alleen op het lichaam en de gezondheid betrekking heeft, maar het denkbeeld van een menschelyk wezen in zich bevat, het welk naar lichaam en ziel goed georganiseerd is.

R 5

Ik meen dit vriendschappelyk geschil, op het bepaalde geval toegepast, niet korter te kunnen byleggen, dan door te beweren, dat beiden gelyk hebben. De beeldhouwer vond een schoon stuk marmer en vormde het met genie en grooten yver. Het is mogelyk, dat 'er nog duizende zulke fraaije stukken zyn, maar de kunstenaar ontbreekt, en zy blyven ruw, of worden slechte beelden. Dat de zoon van den waardigen vader naar ligchaam en ziel goed bewerktnigd zy, bemerkt men aan zyne opgeruimdheid, aan de vlugheid van zyn ligchaam en aan zynen niet gemeenen oogopslag. 'Er zyn 'er duizenden van denzelfden stempel, maar juist daarom, dat zy op hun tiende jaar de hoogte van den jongen WITTE niet bereiken, is het duidelyk, dat de organisatie niet toereikende is, dat hun de meesterlyke opvoeder ontbreekt. Anders zou ik oordeelen over eigenlyk genie, dat even als een instinkt, elken band gewelddadig verbrekende, zich den weg baant tot dien kring, waarin het bestemd is zyn spel te dryven, en terwyl het, zoo zyn vermogen naar eene bepaalde zyde wendt, gewoonlyk aan alle overige slechts zwakheid, onhandigheid, en in het oog loopende zonderlingheden vertoont. Dit is by den jongen WITTE volstrekt het geval niet. Ik hield een **wsakzaam**

gelukkig is de vader, wien zulk een zoon geboren werd!" Men zal de vor-deringen van den knaap meer aan den aard van den aanleg van het kind, dan aan de kunst en verdiensten des vaders toeschryven. En openhartig gezegd, ik behoor ook tot de genen, die zeggen: als KAREL niet gelukkig georganiseerd ware geweest, zou hy niet geworden zyn, het geen hy tegenwoordig is. Ik ken uwe niet gemeene verdiensten jegens hem. ik ken uwe kracht, uw zeldzaam geduld en standvastige volharding, waarmede gy uw doel poogt te bereiken. Ik weet het, dat deze knaap het punt was, waarom zich uw geheel leven tot hier met al zyn doen en werken draaide, hoe gy alles, spreken en zwygen, komen en gaan, arbeiden en rusten, en al, wat den knaap omringt, meer of min onmiddelyk tot uw doel wist te brengen, hoe gy daarby onvermoed, onafgebroken, altyd met gelyke kracht en levendigheid jaren lang werkte. Ik ken voorts de groote kracht, waarmede uwe in hare soort eenige volharding op alle die genen weet te werken, waarop gy werken (kunst en) wilt — maar ongeacht dit alles kan ik den Opvoedkundigen geen ongelijk geven. Het is niet alleen moeijelyk, maar geheel onmogelyk, het evenredig gedeelte te bepalen, het welk natuur en kunst in de vorming van den mensch hebben, dewyl gedurende de vorming zelve beide wederzyds werken. Het zal u ook altyd aan een proefondervindelyk bewys ontbreken, waar door gy zoudt betoogen, dat gy eenen wel gezonden maar toch niet juist gunstig of gelukkig georganiseerden knaap, door de kunst der behandeling alleen tot een uitstekend mensch gevormd hadt. Intusschen zal uwe genmen proeve in allen opzichte merkwaardig en gewigtig voor de Opvoedkunde blyven en de uitvoerige ontleding uwer leerwyze een zeer dierbaar geschenk voor het publiek zyn. Wel is waar zal 'er een WITTE toe behooren, om deze leerwyze ter uitvoer te brengen, en daarom sta ik 'er u voor in, dat gy weinig navolgers vinden zult.

SCHRADER,

Predikant in Langenweddingen by Maaagdenburge

zaam oog over hem, maar vond alleen het gewone en wenschelyke in hem; kinderlyke vrolykheid, deelneming met andere zelfs veel jonger kinderen, en welvoegelykheid in den omgang, zoo als zulks aan knapen past. Ik moest in allen gevalle nog de juistheid van deze myne waarneming mistrouwen. Ik wachtte op de algemeene uitspraak van eene onomkoopbare regibank, op het oordeel van jonge knapen en jongelingen, die den beminnenswaardigen knaap in ouderdom gelyk waren of naby kwamen; en, zonder door my ondervraagd te worden, beweerde een aantal Schnepfenthaler kweekelingen, die my den volgenden dag juist omringden, KAREL WITTE byzonder daarom lief gekregen te hebben, om dat hy in de verkeering geen blyk vertoonde van of pronkte met het geen hy wist, en in hunne spelen volkomen deel genomen had.

Het tweede punt van ons onderhoud betrof de verdere opvoeding van den knaap. Het kwam my voor, dat een tienjarig kind, zoo gevormd, ten minste niet de gewone loopbaan der Scholen moest doorloopen. Dezelve is nu zoo weinig voor hem geschikt als hy voor haar. Dit is zeer klaar. Hy is op zyn tiende jaar vooral in taalkennis reeds zoo verre gevorderd, als de bekwaamste en vlytigste scholieren zelden op hun twintigste komen en waar alle de overige nimmer toe geraken. Zou nu de vader in het tiende jaar met zyne leerwyze ophouden, en de tien volgende jaren tot den gewonen schoolloop verwyzen? Neen! hy moet zelf met zyne leerwyze voortvaren. Maar de vorderingen van den knaap nemen met elke maand toe; de vader, die door de opvoeding van zynen zoon zynen yver en uitgebreide kundigheden getoond heeft, zal alle zyne vermogens moeten inspannen, om voor zyn' zoon opgewassen te blyven; hy zal in enkele vakken de hulp van dezen en genen Meester niet misfen kunnen, en zyne geleerdheid zal niet meer toereiken; in één woord, het Dorpje *Lochau* wordt voor dit zeldzaam verschynfel te eng. Dit dreef den vader aan wereldkundig te laten worden, dat tot hier slechts weinigen bekend was. In het einde des vorigen jaars ging hy naar *Leipzig*. Hy maakte de waardigste geleerden op zynen zoon opmerkzaam. Het is in der daad geen wonder, dat hier de uitstekendste geleerden en de edelaardige familien van *Leipzig* hem met geestdrift te gemoet kwamen. De vader wenschte voor den zoon uitzigten te openen en onderstand voor den Akademischen Curfus te bekomen. Hy moest, om dit te verkrygen, wenschen, dat zyn zoon onder het getal der Akademieburgers te *Leipzig* werd aangenomen. Hierroe was een *examen* noodzakelyk, dat de Rector van de Thomasschool af moest nemen. Hoe dit *examen* uitgevallen zy, ziet men uit het hieroy gevoegd *Testimonium*

nium

nium (b). Op den 18den van Louwmaand werd de zoon onder het getal der Studenten aangenomen en de Rector der Universiteit maakte van dit zeldzaam geval gebruik, om de edelen van *Leipzig* tot ondersteuning van den knaap op te roepen (c). De uitslag der inschrijving was volkomen. Het bestaan van het beminneelyk kind werd op deze wyze voor drie jaren te *Leipzig* verzekerd; maar het verblyf der ouden aldaar geenszins. Het plan, om daar een Inrigting tot onderwys op te rigten, leermeesters te vormen en letterkundige werkzaamheden aan te vangen, is naar myn gevoelen, dat ik ter bereiking van het eigenlyk doel gaarne openlyk zeg, veel te vol *verstrooiing* voor den vader en *ondermynt klaarklykelyk het hoofdoogmerk*, waarom hy besloten heeft naar *Leipzig* te vertrekken. Weldra waren wy het hieromtrent eens, en zyn hoogste wensch ten slotte bleef, een of twee knapen zoo vroeg mogelyk van zulke ouden te bekomen, die gaarne voor eene uitstekende vorming iets besteden willen en kunnen. Twee zoodanige kinderen zouden WITTE's ouders in staat stellen, om te *Leipzig* te kunnen bestaan, zonder juist verre boven die somme te komen, welke in openlyke inrigtingen als kostgeld voor knapen betaald wordt. Het

(b)

Copia.

Deductus est ad nos

JOHANNES HENRICUS FRIDERICUS CAROLUS WITTE, *Lothariensis, novem annorum puer, eo confilio, ut quid de ingenio et scientia ejus statuendum nobis videretur, experti judicaremus. Jussus igitur ex Iliade, Aeneade, Guarini pastore fido, et Gallica Chrestomachia, loca quaedam haud sane facillima nobis interpretari, tam se praestitit, ut idoneorum cultorum constanti sermone ac sanae de se certissimam fidem faceret. In vertendis enim locis illis, pro arbitratu meo electis, non solum variarum linguarum vocabulorum paratam scientiam expromisit, sed etiam antiquitatum notitiam, judicii maturitatem et ingenii celeritatem, reliquarumque animi virium praestantiam manifestavit, quantam in nullo huius aetatae homine unquam apprehendimus. Quare nos quidem persuasissimum habemus, singularem illam pueri naturam, pariter atque eximiam patris, qua ille sola usus est, disciplinam, dignam esse, in qua scrutanda et contemplanda docti viri mentes suas, studiose desigant, et tam publicum literarum commodum, quam bonam educationis causam utique postulare, ut rari ingenii puero, ad omnia summa nato, ad us ad academicorum doctorum institutionem, cui ille haud impar futurus est, operietur, nec praedjudicata opinionis culpa prohibeatur, quo minus ille ad maximum rerum spem Dei Opt. Max. virtute et propositam, efflorescat. Scr. Lipsiae die XII Decembris. A. C. MDCCCLX.*

(Zegel.)

M. FRIDER. GUIL. EHRENF. ROSTIUS,
Prof. Phil. Extr. et Scholae Thom. Rector.

(c) Deze uitnoodiging van den Heere KARL GOTTLIEB KÜHN, schoon in het oorspronkelyke ter geheel bygevoegd, achten wy nu belangryk voor onze lezers en laten dezelve hier achterwege.

RED.

Het aanminnig kind stoorde ons. Hoe natuurlijk was nu van myne zyde de wensch, om ook als in het voorbygaan met eigen oogen iets van het merkwaardig verschynfel te zien, dat een knaap, die heden *tien* jaren oud was, door zyne kennis in oude en nieuwe talen daarstelt. Met vreugde werd aan myn' wensch voldaan. Ik gaf hem eene plaats uit de *Aeneis* overtezetten. Inderdaad het was onnoodig, dat hy haar in zuiver Duitsch getrouwelyk en vloeyend vertaalde, zoo als hy deed: reeds de hoogst aangename declamatie der Latynsche verzen, en het inwendig gevoel, waar mede hy dezelve opzeide, gaf volkomen te kennen, dat hy die geheel verstond. Ik koos hierop eene plaats uit een deel Italiaansche Verhalen, welker styl wat moeiljk is. Hy las haar met een fraai accent, en zette haar, zonder byzondere zwakheden 'er in te vinden, over. Eene plaats uit een Fransch boek, dat juist by de hand was, werd oogenblikkelyk in het Duitsch vertaald, even als las hy het uit het boek voor. Vooral merkwaardig bleef my de kiefsche smaak, welken het kind in de behandeling der drie opgegeven plaatsen aan den dag legde. Hoe volkomen juist senkte het den toon en de voordragt naar den geest der plaatsen, waar van de eerste dichterlyke verhevenheid in toon, de tweede zedekundigen ernst en de derde den zuiveren gezelschapstoon van het alledaagsch leven vorderde. Ik beken, dat dit syn gevoel in een kind van even *tien* jaren my meer tot bewondering vervoerde, dan zyne verwonderingwaardige taalkennis zelve.

Welke *leerwyze*, myne waarde WITTE! hebt gy gebruikt, om het zoo verre te brengen? Dit was myne eerste vraag. Maar wat kon 'er in zulk een' korten tyd daar over verhandeld worden. De avond viel, en myne vreemdelingen stonden op hun vertrek naar *Schnepfenthal*. Maar ik kan niet voorby, den waardigen man hier openlyk te herinneren, dat hy persoonlyk beloofde, om eindelyk in het openbaar van zyne *Leerwyze* te spreken, die toch buitengemeen behulpzaam wezen moet, daar hy door dezelve zynen zoon, zonder deszelfs jeugdige opgeruimdheid of de welvaart van deszelfs lichaam te benadeelen, in een tydsbestek van vyf jaren tot zulk eenen buitengemeenen hoogen trap van beschaving opvoerde, waarop hy nu staat, en welken mannen van de grondigste kundigheden, welken zelfs onze eerwaardige WIELAND bewondert, wiens afscheidsbrief aan den vader ik het deelnemend publiek niet onthouden kan (d).

Het

(d)

WEIMAR, den 24sten van Zomermaand 1810.

Het strekt my tot een groot genoegen, zeer geëerde Heer! u by uw vertrek van hier, de uit den eigen mond van eenige der eerste personen aan dit Hof bekomen verzekering op reis mede te kunnen geven, dat

stet werd donker. Wy moesten scheiden. Zegenend kuste ik het voorhoofd van den knaap en drukte in de omarming met vuur de hand des vaders. Hy ging van hier naar *Kassel*, om by zyne overheid verlof te bewerken, van eenige jaren zynen post te mogen nederleggen. Nog is my de uitslag, alsmede het geen voor vader en zoon te *Kassel* gebeurd zal zyn, niet bekend (e). Maar als TIEFTRUNK in eenen brief, welke in de *Zeitung der elegante Welt* gedrukt is, zegt: „Er zal een tyd komen, waarin de wereld vragen zal: welk een vader had dit kind, en wat deed hy voor hetzelfde? *Wie trok zich het kind aan? Hoe handelde men ter gunste eener opvoeding, welke de natuur alleen als tot eene proeve voor hare eeuw verschynen liet*; zoo twyfel ik geen oogenblik, of het nagelacht de gunstigste beantwoording der beide laatste vragen vinden zal. Ik twyfel 'er geen oogenblik aan.

G U T S M U T H S.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

I N D I G O - S U R R O G A A T .

De prys-uitloovingen van den Franschen Keizer geven aanleiding, dat vele vaderlandlievende pogingen en heerlyke ontdek-

dat het ongemeen genadig onthaal, het welk gy en uw beminnenswaardige Zoon by uwe verschyning aan ons Hof gevonden hebt, en het welgevallen, dat hunne Doorl. de Hertog, de Hertogin en de overige daarby tegenwoordige Vorstelyke personen in dezen buitengewonen knaap betoonden, met eene deelneming verbonden is, welke my zeker hopen doet, dat gy op de tot uw bewust voornemen benoodigde, ondersteuning ten volle staat kunt maken. Wat my betreft, waardste Hr. Doctor! eene schriftelyke herhaling van het geen ik u, by myne met uwen lieven KAREL genomen proeven, mondeling betuigde, is te meer overbodig, daar ik zoo spoedig mogelyk in de *N. T. Merkur* het gansche Duitsehe publyk hetzelfde betuigen zal. Ik zou geen hartelyker deel in den voortreffelyken knaap nemen kunnen, al ware hy myn eigen zoon, en zeker zal ik, zoo lang ik nog heb om van te leven, alles, wat in myn vermogen is (zoo weinig het ook op zich zelve is) pogen mede te werken ter bevordering der middelen en wegen, waar door hy eene zoo best mogelyke vorming bekomme. Vaarwel, reis voorspoedig en laten wy weldra elkander onder de gunstigste voortteekenen wederzien!

C. M. WIELAND.

(e) Uit eenen brief van een der Ministers van Z. M. den Koning van Westphalen, G. A. COMTE DE WOLFFRADA, gedagteekend 29 Hooimaand 1810, in de *Hollische Allg. Literat. Zeitung* medegedeeld, blykt, dat de Hr. WITTE het verlangde ontslag bekomen heeft, en dat van wege het Westphalsch Gouvernement aan zynen Zoon voor drie jaren jaarlyks eene somme van 2000 Frans is toegestaan, ten einde zich met deszelfs vader naar *Göttingen* te begeven en onder de leiding van de voortreffelyke Leermeeesters aldaar het ondernomen werk te voltooijen.

RED.

dekkingen bekend worden. Zoo was by voorb. de Hr. HEINRICH, Med. Dr. te Plan, op eene Vorstel. Sinzendorf'sche Fabryk in Bohemen, reeds sedert vier jaren in stilte bezig, om den Indigo ontbeerlyk te maken, en het gelukte hem uit inlandsche planten eene stoffe te trekken, waar mede hy sedert twee jaren, zoo wel met Potasch als met Vitrioololie op Wol en Katoen, of Vlas en Zyde in de koude en warme kuip verwt, en gevolgelyk dat verrigt, het geen men tot hier met den Indischen Indigo te werk stelde. Hy is reeds begonnen, om zyne uitvinding in het groot en fabrykmarig aan te wenden. De tot dezen Indigo behoorende planten kunnen overal, zonder veel kosten, aangekweekt worden. Dr. HEINRICH zal nog in dezen herfst aan den wensch van NAPOLEON voldoen.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 22 van Wynn. 1810, in Amsterdam.

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	24½ : 25
enz.	88½ : 89½	dito dito nieuwe.	20 : ¼
Rusland 5 prCt.	62½ : 64½	Portugal, by Hope & C.	93 : 94
Zweden 5 prCt.	44½ : 4	Engeland. Annuiteit. 3 pCt. niet gen.	
Denemarken, Toll. 4 prCt.	54 : 64½	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. niet gen.		5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	70 : 271	Dito Cert. by R. & V.	76½ : 77
Ketser van Oostenryk 5 prCt.	27½ : 30½		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	23½ : 4	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	23 : 24	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56½
Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	8½ : 9½	dito Domeinen. 4 prCt.	12½ : 13½
dito a 2½ prCt.	10½ : 11½	dito Vrywillig a 5 pCt.	13½ : 14½
Losrenten uit de heffing van		Kon. Negot. van 1807. 6 pCt.	
98 a 3½ prCt.	9½ : 10½	met oloop. premie by Af-	
Oro uit de heffing van		losf.	27½ : 4
1800. a 3 prCt.	8½ : 9½	Rescriptien Losb. na den	
dito 1801. a 3½ prCt.	9½ : 10½	Vrede	11 : 12
		Bankgeld	99½

NIEUWE UITVINDINGEN.

NIEUWE MANIER VAN TEEKENINGEN AF TE DRUKKEN.

De Ingenieur MALACARNE te Triest drukt alle teekeningen af, zonder daartoe metaal, hout of steen te gebruiken, en zond.

zonder de hem gegeven oorspronkelyke teekeningen te beschadigen. Zyne plaat is een daartoe gereedgemaakt doorschynend papier, waarmede hy van iedere teekening zeer spoedig tot 200 afdrukken neemt. Men ziet reeds eerstelingen van deze uitvinding met het onderschrift: *MALACARNE impressa in Carta 1810.*

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Wyn- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
17	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 8 \\ 29. 7\frac{1}{2} \\ 29. 6\frac{1}{2} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 51 \\ 61 \\ 55 \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. \\ Z. t. O. \\ Z. Z. O. \end{array} \right\}$	betrokken; des namidd. tuschen beide regen.
18	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 5\frac{1}{2} \\ 29. 5\frac{1}{2} \\ 29. 6\frac{1}{2} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 55 \\ 61 \\ 56 \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. t. O. \\ Z. t. W. \\ Z. Z. W. \end{array} \right\}$	windrig; bewolkt; voormidd. wat buijg.
19	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 8\frac{1}{2} \\ 29. 8\frac{1}{2} \\ 29. 7\frac{1}{2} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 54 \\ 55 \\ 59\frac{1}{2} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} W. Z. W. \\ Z. W. t. W. \\ Z. W. \end{array} \right\}$	betrokken; zeer harde wind; tuschen beide regen.
20	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 7\frac{1}{2} \\ 29. 7 \\ 29. 6\frac{1}{2} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 60 \\ 61 \\ 51 \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. W. t. W. \\ W. Z. W. \\ W. N. W. \end{array} \right\}$	stormachtig; betrokken; namidd. en 'savonds regen.
21	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 7 \\ 29. 7 \\ 29. 5 \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 52 \\ 58 \\ 61 \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} Z. Z. W. \\ Z. \\ W. Z. W. \end{array} \right\}$	betrokken; namidd. regenachtig; 'savonds met harde wind.
22	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 3\frac{1}{2} \\ 29. 3 \\ 29. 3\frac{1}{2} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 58 \\ 62 \\ 59\frac{1}{2} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} N. W. \\ W. Z. W. \\ W. \end{array} \right\}$	storm: bewolkt; meest omtrent betrokken; tuschen beide wat regen.
23	$\left\{ \begin{array}{l} 29. 5 \\ 29. 6 \\ 29. 5\frac{1}{2} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} 56 \\ 55 \\ 47\frac{1}{2} \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} W. \\ W. Z. W. \\ W. \end{array} \right\}$	bewolkt; voormidd. stormachtig; verders harde wind.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 161; en te *Haarlem* 13, onder welke laatsten 7 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST.

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 44. *Vrydag den 2den van Slagtmaand.*

B E R I G T E N.

MUNCHEN, *den 1den van Wynnmaand.* De Hofraad en Profesfor D. WEINHOLD, uit Saxe, die met zynen broeder, eenen Architect, sedert langen tyd zich bezig hield, *en relief* beârbeide partyen van de oppervlakte der Aarde, door duurzame en ligt vervoerbare afdrucken, spoedig te vermenigvuldigen, genoot hier de eere, van in eene voorlezing voor Z. M. den Koning, al het merkwaardige dezer uitvinding nader te verklaren, en hoogstdezelfs tevredenheid te verwerven. Eene zoo geestig uitgedachte als kunstig zamengestelde Modelleer Machine schynt het vervaardigen dezer werkstukken zeer bevorderlyk te zyn. Eene uitvoeriger behandeling van dit onderwerp mag men weldra van zyne hand verwachten.

GÖTTINGEN. Op eene Huishoudkundige Vraag, van wege de Koninkl. Maatschappy der Wetenschappen alhier, opgegeven, van dezen inhoud: welke werkingen op de hoedanigheid en hoeveelheid van Honig en Was heeft men tot hier, door het verschil van planten, van het klimaat en van het weder, met zekerheid waargenomen? waren ten bestemden tyde (voor Bloemaand 1810) wel vyf antwoorden ingezonden; maar het ontbrak over-

II. DEEL.

S

11

al aan eigene bevindingen, en aan het byeenzamelen van reeds te voren door anderen gedane, met toetsing derzelve door eigen proeven. Om deze reden en ook van buiten reeds aangezocht, om de uitspraak over deze vraag nog een jaar opteschorten, heeft de Maatschappy gaarne aan dit billyk verlangen willen voldoen, doch stelt dezelfde vraag nu voor, om de Verhandelingen te beoordeelen in Hooimaand 1812, dewyl voor Hooimaand 1811 reeds opgegeven is de volgende vraag: „welke zyn de zekerste middelen, om het Raapzaad (*Brasica napus silvestris* en *Brasica campestris*) op de akkers tegen schadelyke insekten te beveiligen?” (begeerende de Maatschappy geene Verzameling van de daartegen reeds voorgeslagen middelen, maar wenschende dezelve, dat zy, die door eigene veeljarige ondervinding een zeker behoedmiddel kennen, zulks opregt en volledig ten algemeenen beste zullen aanwyzen); en om beoordeeld te worden in Slagtmaand 1811 eene van dezen inhoud: „Hoe zoude de Bierbrouweryen in Nederfaxeñ zoo verbeterd kunnen worden, dat de bieren meer de Engelsche evenaarden?” (wordende hier niet zoo zeer voorschriften om te brouwen verlangd, dan wel het bekendmaken van middelen, waar door zulke voorschriften ten gebruike of in toepassing konden komen). De Prys voor ieder bestgekeurd antwoord op deze Huishoudkundige vragen is twaalf Dukaten. De tyd der inzending is voor den laatsten van Bloei- of Herfstmaand, naar den tyd der beoordeeling.

GRONINGEN, den 15den van Wynmaand. Sedert byna acht jaren bestond 'er binnen deze Stad, behalve het *Natuur- en Scheikundig Genootschap*, dat alhier in den jare 1801 door eenige, toen ter tyd alle studerende jongelingen, werd opgericht, nog eene *Natuurkundige Stichting*, onder den naam van *Natuuronderzoekende Maatschappy*, welke mede hare wekelyksche Vergaderingen hield, en sedert hare oprigting ook een vry aanzienlyk Kabinet van Physische Instrumenten, eenige Naturalien en eene kleine Boekery verzamelde. Deze beide Stichtingen, gedachtig aan de spreuk onzer Voorvaderen: *Eendragt maakt Magt*, kwamen voor eenigen tyd over een, om zich tot één Genootschap (dat echter van het oudite en meest in de geleerde wereld bekende, den naam van *Natuur- en Scheikundig Genootschap te Gronin-*

tingen zou blyven voeren) te vereenigen, en het was deze vereeniging, die, heden avond, in de kleine Kerk der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente alhier, op eene plegtige wyze gevierd werd. Tydig hadden zich hier toe de Leden der beide Stichtingen in het daartoe bestemde gebouw verzameld, gelyk mede de Heeren Curatoren en eenige Profesoren van de Hooge School binnen deze Stad, en vele andere aanzienlyke en geleerde mannen, deze byeenkomst met hunne tegenwoordigheid vereerden. — Dezelve werd met een geschikt Instrumentaal Muzyk begonnen, afgewisseld en besloten, terwyl de Heer en Mr. TH. VAN SWINDEREN eene redevoering uitsprak: *over de afwyseling van het Schoone en Verhevene in de Natuur, als juist geschikt naar den aanleg van den zinnelyken en zedelyken mensch*, welke hy met eenige, naar de plegtigheid van den dag geschikte aanspraken, zoo aan de Bestuurders en Leden van het nu vereenigde Genootschap, als aan de verder aanwezigen besloot.

EEN BLIK OP HET HEDENDAAGSCH GRIEKENLAND.

Naar het Hoogduitsch van Prof. UKERT (*).

De verdrukking, waar onder de Grieken leven, is vreesfelyk in de meeste streken; waar zy minder is, vinden wy hen ook beter en meer naar hunne voorvaderen gelykende, schoon over het algemeen nog tegenwoordig in Griekenland de bewoners der onderscheidene Provinciën zoo verschillende zyn, als voorheen. Aetolie en Akarnanie werden door menschen bewoond, ruw en wild even als de natuur in deze bergachtige streken. Arkadie was de omliggende landen in beschaving verre ten achteren. Lacedaemons burgers waren krygsvuchtig en ruw, zoo als Athenes bewoners zachte zeden met de hoogste vorming van de zielsvermogens verbonden. Deze zelfde verscheidenheden vinden nog plaats; wy kunnen

(*) Getrokken uit binnen kort van zyne hand uitkomende *Gemälde von Griechenland.*

nen dus slechts weinig algemeene karaktertrekken aanhalen en moeten de bewoners der Provinciën ieder in het byzonder leeren kennen.

Over het algemeen zyn de Grieken levendig, sint en door de natuur met eenen wydstrekkenden aanleg begaafd. Zoodra zy echter ter wereld komen, leeren zy reeds, om de verdrukking te ontgaan en zich aan het geweld te onttrekken, te veinzen; van daar zyn zy meestal valsch, listig, bedriegelyk en kruipend. Aan het genot van een oogenblikkelyk voordeel alles opofferende, denken zy aan het toekomende niet; hun opblakend vuur slaat door één ongeluk terstond neder, en in voorspoed zyn zy opgeblazen en trosch. Het vuur van het zuiden vertoont zich in hunne gebaarden; in hunne taal, en waar zy slechts kunnen, geven zy zich aan hunne overhelling tot luidruchtige vreugde over. Zy zyn vrolyke gezelschaphouders, zonder vertrouwen in te boezemen. Door hunne levendige, schielijk bewegelyke verbeelding wordt hunne taal ryk in vergelykingen, beelden, figuren, en het loopt by den bewoner van het Noorden in het oog, dat zy in hunne schilderingen, in hunne verhalen zoo weinig de maat pogen in acht te nemen. Naauwelyks spreken zy één woord, of zy roepen alle heiligen tot getuigen van deszelfs waarheid aan en bezweren hunne eerlykheid. Dikwyls ziet zich de koeler bewoner van het Noorden bedrogen, wanneer hy hunne woorden letterlyk gelooft, en hunne overdreven uitdrukkingen niet op den waren prys weet te stellen. Meestal zyn zy goede vaders, goede echtgenooten, gelyk ook de vrouwen aan haren plicht getrouw blyven. Zy kunnen vermoeijenissen verduren, leven matig, als het zyn moet, schoon zy in overvloed van geen maat houden weten; weinig zich over zindelykheid in kleederen bekommerende, beminnen zy alle den opschik, en gelyk vooral de Zuidlanders, levendige brandende kleuren. Bygeloovig en onwetend zyn zy alle, schoon zy hunne onderdrukkende Turken in kundigheden verre vooruit zyn. Ydel in den hoogsten graad, pogen zy gevaarlyke eereposten te bekomen, of zich door op de eene of andere wyze gekochte begunstiging te onderscheiden en zien dan trotsch op hunne medeburgers neder.

Te Konstantinopel, in het byna geheel door Grieken bewoond kwartier Fanal, is eene klasse, welke zich de adelyke noemt, en de andere Grieken met verachting be-

behandelt. Het zyn zekere gegoede families, waaruit gemeenlyk de tolken der Porte en de Hospodaren van Wallachye en Moldavie gekozen worden. Deze posten hebben zy naar zich genomen, daar zy het mees- tendeels houden op de zyde van althans bestendig in verbindtenis met de Turksche beambten staan. Naauwelyks heeft echter een uit hun midden zulk eenen post aanvaard, of alle de overige zyn in de weer, om hem den voet te ligten en zynen post voor zich te erlangen. De zoon smeedt kabalen tegen den vader, de eene broeder tegen den anderen. Men vindt onder hen vele welopgevoede en lieden van goede manieren, maar zy zyn hoogmoedig, ydel en eierzuchtig in eenen hoogen graad. Hunne edele afkomst is zeer onzeker en weinig families zouden ordelyk bewyzen kunnen van de beroemde geslachten afstammende, waarop zy zich als voorouderen beroemen. De onleugden der Turken in het serail vindt men ook by hen; verraad, ondankbaarheid, wreedheid, zucht voor intrigues, die nimmer te bevredigen is. Voorzigtig en op iedere schrede bedacht, zoo lang zy tolken der Porte zyn, worden zy echter tyrannen, en erger dan de Turksche Pacha's, als zy Hospodaren geworden zyn. Zonder verlangen naar vryheid, met het voorregt, van zich als Turken te mogen kleeden, pronkende verachten zy hunne landgenooten en houden zich voor wezens van eene betere soort. Toen de Hospodar GHKA onthoofd was geworden, gingen verscheide Grieksche Dames naar zyne moeder te Pera, om haar rouwbeklag te be- tuigen. Men vond haar zeer moedig en gerust. Als deze te kennen gaven, hoezeer derzelver ongeluk haar smartte, antwoordde zy schielyk: „Moest ik dan wenschen, dat myn zoon als een van het gemeen gestorven ware?”

In Macedonie zyn de Grieken sterk, werkzaam en bedreven. Hun land noodigt hen tot den akkerbouw uit en zy bedienen zich van dezen aanleg. In verscheide streken zyn alle met verweyden bezig en dryven zy een' aanmerkelyken handel. In het noordelykst gedeelte zyn zy wilder, ruwer en barbaarscher dan alle andere Grieken, daar de in zuidelyker districten wonende, door hunnen levendigen omgang met vreemdelingen in de naburige landen, verder gevorderd zyn. De Thesfaliërs zyn moedig zonder woest te zyn, dapper en schrander. Zy achten de Kunsten, beoefenen den

Landbouw en dryven eenen wyduitgestrekten Koophandel. Misfchien zyn zy niet zoo vrymoedig, zoo eerlyk als hunne naburen de Albanezen, maar hunne zeden zyn zachter, hun karakter is behagelyker. De bewoner van den Pindus is minder beschaafd dan de in de vlakten wonende, waaronder vooral die om Larisfa en Pharfalus, door hunnen handel met buitenlanders, kundigheden van allerlei aard hebben aangeleerd.

De Akarnaniers en Aetoliers zyn woest en ruw; eeuwige oorlogen noodzaken alle aanhoudend gewapend te zyn, en vreemdelingen kunnen niet dan met gevaar tot het binnenfte des lands doordringen. Byzonder berucht zyn de bewoners van het district ten zuiden van den zeeboezem van Artta. De Beötier is zachtzinnig en beschaafd, bebouwt het land en dryft handel. Nog tegenwoordig onderscheiden zich de Atheniensers van de overige Grieken, door hun bevallig uiterlyke, hunne kleeding en taal, welke welluidender en zuiverder is, dan ergens anders. Hunne aardigheid is aantrekkelijk, hun voorkomend gastvry gedrag behaagt en neemt in, schoon zy wegens hunne listigheid beroemd zyn. Zelfs de Turken te Athene hebben iets van hunne ruwheid afgelegd, zy zyn hoffelyker, gezelliger en spraakzamer dan in andere streken.

De Arkadiers, in een grof wollen stoffe gekleed, welke de vrouwen en dochters weven, vlechten matten, persen olie, melken hunne geiten en schapen. Zy bezoeken alleen de Stad, om het geen zy geogst of vervaardigd hebben, te verkoopen, en te vreden met de kleine winst keeren zy vrolyk tot hunne boomen, tot hunne weilanden terug. Afgezonderd van anderen en in geene betrekking met vreemden levende, zyn zy den overigen Grieken in beschaving ten achteren. De Tegeaten leven meestendeels van vruchten, worden minder onderdrukt dan de andere bewoners van Morea en hebben iets edels in hunne gedaanten. De Mesfenier leeft meer van vleesch en visch, is levendig en werkzaam, bovenal de kustbewoner, welke ook een' vryeren en opgeruimder opslag van oog heeft dan de binnen in het land levende. Met het gevaar vertrouwelyk bekend, als hy op de golven omdobbert, ook de afgelegenite plaats voor zyn Vaderland houdende, verlaat hy vroeg den oever van den Panifus en der Neda, terwyl daarentegen de Arkadier zich ongaarne van de

de omstreken verwydert, welke met zyne kindsheid en jeugd reeds vermaagschapt waren. Even als den Zwitser kleefte hem verlangen naar zyne bergen aan, als hy in de verte de zangwyze van een' geliefden dans hoort.

De bewoners van den Taygetus smeeden wapenen, kleeden zich in eene stoffe, welker duistere donkere kleuren hun karakter schynen uitteduiden. Vry en onafhankelyk leven de Mainaten of Mainotten; leerende van jongs af de wapenen voeren, zyn zy met het gevaar gemeenzaam en altyd gereed zich met de Turken te meten, welke zy als hunne erfvyanden beoorlogen. Dikwyls wordt op een gastmaal het plan tot eene onderneming ontworpen; verheugd en onverschrokken snellen zy ten stryd, en zyn byna altyd overwinnaars, daar zy list met dapperheid vereenigen. De Grieken in de vlakten verblyden zich, als deze onversaagde bergbewoners de Muzelmannen vernederen, en ondersteunen hen, waar zy kunnen. Dikwyls hebben vermetele strooppartyen den Pacha zelfs te Tripoltza een' schrik aangejaagd, die dan een' schandelyken vrede door geld koopen moest. Dikwyls nemen zelfs de vrouwen deel aan den stryd, gewoonlyk zyn zy in de nabijheid, om levensmiddelen en krygsvoorraad aan te brengen, en de gekwetsten te verzorgen.

Op het eerste gezigt onderscheidt men den Cacovoulloot van den Mainoot. De laatste is goed uit een gegroeid, frisch van kleur en heeft een' helderen vryen oogopslag, de Cacovoulloot heeft een zwart donker oog, is kort en ondergebleven, gelyk de boomen in zyn land. Zyn aangezicht is bruin gebrand en hy schynt slechts op misdaden te denken. De toon van de stem der Mainotten is vol en welluidend; de Cacovoulloot spreekt heesch; deze gaat snel en ligt daar heen, gene springt wild en schuw. De eerste valt op zynen erfvyand, den Turk, met moed aan en plundert hem met lust, de ander is de vyand van het geheele menschdom, dat hy in zyne verblinde woede verscheuren zou.

De Lacedemonier overwint stryd en dood, is snel en geraakt ligt in drift; trotscher, krachtiger, aandoenlyker dan de Arkadier, onderwerpt hy zich onwilliger aan de Turken en verlaat dikwerf zyn Vaderland, om hen in vreemde legers te bestryden. Trotsch 'er op van een Spartaan te zyn, beroemt hy zich zelf in- en buitenlands daarop.

Van alle deze Grieken verschillen nu weder de bewoners der Eilanden van den Archipel, die van elkander zeer afwyken. Een hoofdtrek in hun karakter is hunne vaderlandshiefde, die zich op het hartstogtelykst by de bewoners van Tenos vertoont. De maagden, die van daar uitlandig gaan, en door de gansche Levant wegens hare kleeding, schrandereheid en trouw bekend zyn, koesteren nog altyd, hoe goed het haar onder vreemden gaan moge, den wensch, om naar haar Vaderland terug te keeren. Schoon zoo vele eilanden slechts dorre onvruchtbare rotsen zyn, geven echter de bewoners aan die boven alle andere de voorkeur, even als *Ulyses* zyn *Ithaka* boven alle andere verhieft. 'Er is niets schoons, naar hunne gedachte, buiten den kring van hun gezigt, en waar zy verblyven mogen, overal brengen zy het gesprek op hun geboorte-eiland, en roemen het boven alles. Ieder eiland behoudt ook altyd zyne byzonderheden in kleeding en gebruiken, terwyl de Grieken op het vaste land daarin elkander zeer gelyk zyn.

Eubea's bewoners staan in den slechtsten naam wegens valscheheid en bedrog, en de Janitsaren zyn dapper, maar worden ook als boosaardig en tot opstand geneigt uitgekreten, van waar een spreekwoord zegt: „God behoeft ons voor de Joden van Salonika, de Grieken van Athene en de Turken van Negropont.” Nog in kwader gerucht zyn de Noxioten, die men als de trouweloosten onder allen beschouwt. Nergens vinden zy vertrouwen, en in den handel met hun moet men zeer zorgvuldig acht geven, om niet bedrogen te worden. In wraakzucht en oplopendheid overtreffen zy en de Grieken uit Stampelia de overige. Villoufon zag eenen Schoenvader en Schoonzoon elkander met mes en dolk langs verscheide straten vervolgen. Niemand durfde het wagen hen tegen te houden, hy zou zelf vermoord geworden zyn.

Den invloed, welken Regering en gebruiken op zeden en karakter hebben, kan men nergens beter nagaan dan in Griekenland, waar men dicht by elkander de grootste verscheidenheden vindt. Scio heeft nog eene schaduw van vryheid en de Grieken zyn rechtschapen, vrolyk zonder kruipend te wezen, stoutmoedig, arbeidzaam, geestig, welonderwezen en gegoed. De Scioten dryven handel, beminnen de kunsten en hebben lust, om iets te ondernemen. Hunne overhel-

ling

ling tot vrolykheid en opgeruimdheid, die hen nooit verlaat, gaf tot het spreekwoord aanleiding: „Men kan eer een groen paard vinden dan een' wyzen Scioot." Trotsch zyn zy, even als alle de overige Grieken, op hunne Voorvaderen en pronken ook met den grooten naam derzelven, waar eigen verdienste ontbreekt.

DE UITVINDING VAN HET KOMPAS.

Het Kompas, die getrouwe gids der op de wyde Oceaan omzwervende Zeelieden, is eene voor de Scheepvaart en Aardrykskennis al te gewigtige uitvinding, dan dat het niet der moeite waardig mag gerekend worden, derzelver oorsprong zorgvuldig op te sporen en de natie te leeren kennen, by welke, en de eeuw, waarin deze hoogst belangryke ontdekking, waar door eene zoo groote omwenteling in de Zeevaart- en Aardrykskunde bewerkt werd, welker invloed op het welzyn van het gansche menschdom onberekenbaar was, heeft plaats gehad.

Dat het Kompas eerst tegen het einde der middel-eeuwen, om met de overige oorzaken mede te werken, waaraan men de groote verandering in de zedelykheid, beschaving en gedaante van Europa te danken had, by de Europeesche Zeevarenden bekend geraakt is, weten wy bepaald genoeg. Maar van waar deze uitvinding kwam, wien wy haar verschuldigd zyn? hieromtrent had tot hier, hoe veel 'er over geschreven en getwist is, geene zekerheid plaats.

Het algemeenst gevoelen kent deze uitvinding eenen Italiaan, met name FLAVIO GIOJA, van *Amalfi*, toe, (een gevoelen, waar mede ook AZUNI in zyne *Dissertation sur l'Origine de la Boussole*, Paris 1805, instemt), doch het is zeker, dat dezelve reeds vroeger bekend was, en zeer veel waarschijnlijk heeft het gevoelen, dat wy dezelve aan de *Arabieren* te danken hebben, welke haar uit *China* naar de westerfche landen overbragten; uit *China*, waar wy ook het buskruid, papier van lompen, boekdrukkery enz. vinden, die naderhand eerst by ons moesten uitgevonden worden.

De zendelingen der Jesuïten in *China* waren de eerste, die het Europeesch publiek op dit punt opmerkzaam maakten en bewezen, dat de *Chinezen* reeds lang voor ons het Kompas gekend, maar even als alle hunne uitvindingen niet regt hebben weten te gebruiken.

Over hetzelfde onderwerp heeft korteling de geleerde Dr. JOSEPH HAGER, Hoogleeraar in de Oostersche Talen aan de Universiteit van Pavia, daar ter plaatse in 33 bladz. in folio met platen, eene Verhandeling in het Italiaansch uitgegeven, onder den titel: *Memo-ria sulla Busola Orientale, letta all' Università di Pavia*, da GIUSEPPE HAGER, waarin de Schryver vry overtuigend bewyst, dat de eer der uitvinding van het Kompas den *Chinezen* toekomt. Hun Kompas bestaat, gelyk het Europeesche, hoofdzakelyk uit eene met Zeilsteen bestreken Naald. Dat de *Chinezen* het Kompas reeds 1100 jaren, vóór de geboorte van Christus kenden, wordt uit de Chinesche Geschiedenis getoond.

Daarenboven worden 'er nog verdere Geschiedkundige bewyzen voor den hoogen ouderdom van het Kompas in *China* bygebragt, welke niet wel te wederspreken zyn. De *Chinezen* kenden ook reeds in vroegere tyden de afwykingen van de Magneetnaald.

Daar de *Arabieren* reeds in de negende eeuw met *China* in eenige verbindtenis stonden, konden zy ligte-lyk van daar het Kompas hebben leeren kennen, waarvan de *Chinezen* voltrekt geen geheim maken. Dit wordt te waarfchynlyker, daar het geen twyfel lydt, of de *Arabieren* kenden het Kompas veel vroeger dan de *Europeërs*. Toen de *Portugezen*, op hunnen eersten Zeetogt om *Afrika*, aan het noórdelyk deel van de oostelyke kust dezès werelddeels kwamen, vonden zy de *Arabieren* aldaar reeds lang in het bezit van het Kompas.

De *Amalfitaners* stonden voor de Kruistogten met *Syrie*, met *Palestina* en *Egypten* in handelsbetrekkingen; waarom zouden zy daar geen gelegenheid gehad hebben, om het Kompas van de *Arabieren* te bekomen? Door hun werd het vervolgens in het overigé van *Europa* bekend; en is het dan te verwonderen, dat men hun of een der lieden van die Stad, die vermoedelyk zich het best op de vervaardiging van het Kompas verftond, deze gewigtige uitvinding toefchreef.

Op deze wyze kan men het raadfel het best oplossen. Want dat de *Chinezen* reeds in vroegere tyden het

het Kompas kenden en gebruikten, is nu aan geen twyfel meer onderhevig, en waarom zou deze gewigtige uitvinding niet door den tyd, vooral, toen de verbandenis tusfchen de verafgelegenfte landen hoe langer hoe gemakkelijker werd, gekomen zyn?

I E T S

OVER DE

L A T Y N S C H E S C H O O L

TE D E V E N T E R ,

*als eene zylings medewerkende Oorzaak der Kerk-
hervorming in de 16de Eeuw.*

De Latynfche School, te Deventer, is, boven allen hier ten Lande, van een' zoo ouden oorsprong als vroege vermaardheid. Gesticht, by de eerste schemering der allengskens wederkeerende Zon van beschaving en geleerdheid, uit den ftikdonkeren nacht, waarin haar de barbaarsche en onkundige Volken van het Noorden hadden gedompeld, door de Kanunniken van *St. Lebuinus*; verkreeg zy omtrent het midden der 14de Eeuw eenigen meerderen luister door een Schepens Zoon aldaar, met name **GEERT GROETE** of **GROOTE**, doch verwierf haren grootften roem onder **ALEXANDER HEGIUS**. De eerste, beter bekend by den naam van **GERHARDUS MAGNUS**, behoorde tot de Broederschap des gemeenen levens (*), wier leden, schoon zonder geloften, op eenen Kloosterlyken voet leefden en verplicht waren, om de beste fchriften der oudheid niet alleen zelve te lezen, maar ook ten gebuike van de ftudeerende Jeugd aftefchryven, en was een man van opvoeding en middelen, zoo wel als van groote geleerdheid voor dien tyd en van een verlicht verftand. **HEGIUS** was een Westphaalfche Monnik, in een Munstersch Dorp, ten jare 1433 geboren, die zich in zyne Jeugd en zelfs tot zyne mannelyke jaren, in de fchoolfche fpietvondigheden verdiepte, doch toen in kennis en vriendschap

ge-

(*) *Fratres hyeronymici vitæ Communis.*

geraakte met den vermaarden *Groninger* Letterkundigen RUDOLPH AGRICOLA, van wien hy beter onderwys ontving, zoo dat hy naderhand Rector der Deventerfche Schole wierd, welker luister, schoon reeds toen niet gering, hy nog sterker deed schitteren. Men houdt hem, vry algemeen, voor den Vader der Griekfche Letterkunde, in deze gewesten, en telt onder zyne Leerlingen den grooten D. ERASMUS, nevens Paus ADRIAAN den VI. Ook was het een van zyne Kweekelingen, die eene dergelyke School, elders, namelyk te *Schleisstatt*, in den *Elfas* naderhand oprigtte, en by wien de zoo vermaarde als verdienstelyke Kerkhervormer MELANCHTON de eerste gronden van zyne geleerdheid legde.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Disfertatio Juridica Inauguralis: DE GRATI ANIMI OFFICII ATQUE INGRATORUM POENÀ, JURE ATTICO ET ROMANO. Quam A. S. N. .... eruditorum examini submittit* JANUS PAN, *Enchusa-Hollandus*. A. D. XVII. *Novembr.* MDCCCIX. Lugd. Batav. ap. Haak et Socios. in 2°. pp. 160.

De Voorrede dezer fchoone Verhandeling (welke reeds eene vroegere melding verdiend had) onderrigt ons, dat haar onderwerp, *Over de pligten van dankbaarheid en de straf der Ondankbaren volgens het Atheenfche en Romeinfche Regt*, genomen is uit eene plaats van *Xenephons Cyrop.* l. 2. welke doorgaans tot het gerigt van ondankbaarheid by de Perſianen wordt t'huis gebragt.

Het Stuk zelf is behalve de Inleiding verdeeld in drie Deelen, t. w. I. Over de pligten van dankbaarheid en de ſtraf van ondankbaarheid omtrent Ouders. Hier handelt het 1ſte Hoofdstuk van het *Atheenfche* Regt, en *a.*) als eerste Onderdeeling, van de pligten omtrent Ouders; *b.*) als tweede Smaldeeling, over de ſtraf van ondankbare kinderen. Het 2de Hoofdstuk handelt van het *Romeinfche* Regt, en onderzoekt *a.*) in het eerste Smaldeel, de pligten jegens Ouders; *b.*) in het tweede Smaldeel, de ſtraf van ondankbare kinderen. II. Het tweede Deel der Verhandeling ſpoort de pligten van dankbaarheid na van Vrygemaakten jegens hunne Vrymakers of Patronen, en de ſtraf der ondankbaarheid in dit geval: en zulks wederom in het 1ſte Hoofdstuk, volgens het *Atheenfche* Regt; en in het 2de Hoofdstuk, volgens het *Romeinfche* Regt; onderzoekende, *a.*) in het eerste Smaldeel, de pligten der Vrygemaakten jegens hunne Patronen;

en

en *b.*) in het tweede Smaldeel, de straffen van ondankbare Vrygelatenen. Hierop volgt het III. en laatste Deel dezer Verhandeling over de pligten van dankbaarheid jegens anderen personen en de straf van ondankbaarheid in dit geval, in diervoegte dat wederom in het 1ste Hoofdstuk het *Atheensche* Regt wordt opgespoord, en wel byzonderlyk *a.*) in het eerste Smaldeel, de Eisch uit ondankbaarheid, welke, volgens het gevoelen van sommigen, in het Atheensche Regt werd toegestaan: en *b.*) in het tweede Smaldeel, over de toelage, of milddadigheid (*επαυος*); de vergaderingen van derzelver verzamelaars, en regtsplegingen. Vervolgens wederom in het 2de Hoofdstuk het *Romeinsche* Regt, en byzonderlyk *a.*) in het eerste Smaldeel, over den pligt tot vergelding; en *b.*) in het tweede Smaldeel, over de herroeping van eene schenking ter zake van ondankbaarheid.

Zie daar de schets van dit Akademisch Proeffstuk. Men ziet dikwyls Akademische proeven in Tydschriften breedforakig aangekondigd, en zelfs wydluftig geprezen; 't zy uit vriendschapsbetrekkingen, 't zy om andere redenen, al zyn zy dan al eens loutere uit zeer bekende Schryvers niet al te gelukkig by een geraapte brokken, welke de blykbaarste kenmerken dragen, van enkel geschreven te zyn, om dat men op een Dispuut wilde promoveren. Van deze soort van Akademische schriften is deze Disfartatie hemelsch breedte verschillende. De Schryver, in plaats van te zweffen, dat hy zyne Disfartatie openlyk zoude hebben willen en dus ook kunnen verdedigen, (aan welk *kunnen* de uitmuntendheid van dit geschrift, eenen doorgeleerden overwaardig, geenzins zou hebben toegelaten een oogenblik te twyfelan) geeft flechts zediglyk te kennen, dat hy gewigtige redenen heeft gehad, om zulks niet te doen, en over de dankbaarheid schryvende, vol doet hy alleredelmoedigst aan dien pligt, met zynen dank aan zyne Leermeeesters, zoo te *Francker* als te *Leyden* opregtelyk te betuigen.

Deze Verhandeling is ook in zeer zuiver Latyn geschreven; zy handelt over de pligt van dankbaarheid, en de goedheid en straf van ondankbaarheid niet zoo zeer volgens Wysgeerige grondbeginselen en voorschriften, maar alleen oopenlyk geschied- en letterkundige wyze, byzonderlyk ontvouwende, zoo wel wat de Atheensche Wetten, als het Romeinsche Regt, medebrengen. Wy staan in twyfel, wat wy hier meer bewonderen moeten, de bekwaamheid des jeugdigen Schryvers in de Letterkundige Kritiek, of zyne uigeftrekte belezenheid, die in zoo weinig gevorderde jaren een zeldzaam verschynfel is, zoo dat hy zoo wel met de oude Grieksche en Latynsche Schryvers, en genoegzaam alle derzelver uitleggers, als ook met de geleerden van den tegenwoordigen tyd gemeenzaam moet bekend zyn: en, indien de menigvuldige aanhalingen van Letterkundige Werken en Schryvers niet tot het Kritiesch be-

behandelen van stoffen uit de oudheid meer noodzakelyk was re, zouden zy hier somtyds te overvloedig kunnen toeschynen: maar men moet en wil gaarne toestaan, dat zy in deze Verhandeling doorgaans gepast worden bygebragt 't zy ter staving van een beweerd gevoelen, of bygebragte opheldering, of ander nuttig doel.

Het is in ons Tydschrift, niet wel mogelyk in byzonderheden van dit fraai bewerkt geschrift te treden. Wy merken alleen aan, dat vele opvattingen van plaatsen uit oude Schryvers, hoezeer algemeen aangenomen, door den Heer PAN wederlegd worden, byzonder de plaats van XENOPHON *Cyrop.* 1. 2. 7. welke van de meeste geleerden op eene wet en regisvordering by de Perlianen, en verders tot de Athenienfers is t'huis gebragt. Zie de *Inleid.* bl. 4—9. en III. Deel bl. 124. — In het I. Deel 1ste Hoofdst. bl. 29, not. 15, merkt de Heer PAN op, dat de eisch in regten uit de *νόμος* *κατάδίκης* door den Hoogpleeraar J. LUZAC ten onregte vergeleken is met den Romeinsche eisch of *actio malae tractationis*, daar zy veeleer de bekende *actio de moribus* is. De aamerkingen, de verbeteringen en toelichtingen omtrent zeer vele plaatsen van oude Schryvers en verscheidene onderwerpen der oudheid zyn rykelyk door dit Geschrift gezaaid en van groot belang byzonder voor de oude Letterkunde. Wy beschouwen dus deze Verhandeling als een meesterstuk.

BEÛORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN, IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

Te Amsterdam by Lodewyk van Es. D. L. SUASSO, *Morborum exanthematicorum Descriptionis, tabularum forma ordinatae, Specimen, Variolarum Atque Vaccinarum decursum et Curationem exhibens.* 1809. 3 Tabellen folio. — *Specimen secundum Varicellae atque Scarlatinae decursum et curationem exhibens.* 1810. 4 Tabellen folio.

Het voornemen om de *Pathologie* en *Therapie* der Huidziekten naar een juist ooggpunt beschouwd, en met eene strenge keuze van de door ondervinding gestaafde waarheden en daadzaken in eene Tabelformige gedaante voor te stellen verdient aller goedkeuring, en des te meer, daar het hier zoo zeer op eene goede *Diagnosís*, welke in zulk eenen vorm voorgesteld, het best overzien en in het geheugen geprent kan worden, aankomt. Op de voor ons liggende 7 vellen, vinden wy al het wezenlyke over den aard, de teekenen, het beloop, de verschillende vormen en de behandeling, van de ware en valsche pokken der koepokken, en van het scharlaken uitslag in korte stellingen byeengebragt. Wel is waar, is menig eene stelling, welke hier in weinige woorden wordt uitgesproken, nog onbepaald, als: by voorbeeld, dat by het scharla-

laken uitflag de oorzaak een *Miasma sui generis* eigenaardige smetstof zy, zal men den Schryver niet algemeen toegeven, even min, als dat men deze ziekte, door een mengfel uit goudzwavel en calomel, gelyk hier, volgens THUESSINK, voorgesteld wordt, afweren kan; van het Hahnemannifche behoedmiddel, de *Belladonna*, wordt geen gewag gemaakt.

Annalen der gesammten Medicin &c. von Dr. A. F. HECKER, Eerste band funfter heft, Mei 1810. bladz. 477.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 29 van Wynn. 1810, in Amsterdam.

Aandeelen by Hope & Comp. enz.	88½ 89½	Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	23½ 24½
Rusland 5 prCt.	62½ 63½	dito dito nieuwe.	20 21
Zweden 5 prCt.	42 44	Portugal, by Hope & C.	92 93
Denemarken, Toll. 4 prCt.	55 56½	Engeland. Annuiteit. 3 prCt. niet gen.	
dito Leen en Wisfelb. 4 prCt. niet gen.		Frankryk Geconsolid. renten	
dito Kroon 4 prCt.	70 71	5 prCt.	niet gen.
Ketzer van Oostenryk 5 prCt.	27½ 30½	Dito Cert. by K. & V.	76½ 77
dito 4½ prCt.	23½ 24		zond. Coup
dito 4 prCt.	23 24	Wisfelcours.	
		Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57
Nationale Schuldbrieven 2 3 prCt.	9½ 10½	dito Domeinen. 4 prCt.	niet gen.
dito 2 2½ prCt.	11½ 12½	dito Vrywillig 2 5 prCt.	15 16
Losrenten uit de heffing van		Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
98 2 3½ prCt.	11 12	met oloop. premie by Af-	
Dito uit de heffing van		losf.	29½ 31
1800. 2 3 prCt.	9½ 10½	Rescriptien Losb. na den	
dito 1801. 2 3½ prCt.	11 12	Vrede.	13 14
		Bankgeld	99½

NIEUWE UITVINDINGEN.

PROF. KOPP'S ADEMHALINGS WERKTUIG.

De Heer Prof. KOPP te Hanau heeft een nieuw werktuig tot de opwekking van schyndooden, vooral van drenkelingen, uitgevonden. Volgens opgave, heeft het de onvolkomenheden niet der spuiten van GOODWYN, VAN MARUM en MEUNIER, noch de geringe duurzaamheid en de gebreken van den *Gorcyschen* blaasbalg. By te werk gestelde proeven, verrigtte men met dit werktuig alles, wat men slechts wenschen

ſchen konde. Het haalt bedorven lucht en water, ſchuim enz. uit de longen en brengt nieuwe voor de adembaling geſchikte lucht in dezelve. Het mechanisch zamenſtel is eenvoudig, ligt en gemakkelĳk te beſturen. Het beſtaat voornamelyk in een dubbelde kraan. Daarby is het inſtrument zeer goedkoop en ongemeen duurzaam. Dr. Kopp heeft zyne uitvinding aan de Maatſchappyyen tot redding van Drenkelingen te Amſterdam en Hamburg voorpredragen, en zal in den *derden* band van 't *Jahrbuch der Staatsarzneykunde* eene beſchryving van dit Werktuig en tevens eene beoordeeling van de tot hier gebruikelĳke werktuigen van dezen aard geven.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Wyn- maand	{ BARO- ME- TER.	{ THER- MOME- TER.	{ STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
24	{ 29. 5½ 29. 8 29. 9	{ 48 54 44	{ N. N. t. w. N.	bewolkt; buijg.
25	{ 30. 0½ 30. 1½ 30. 2½	{ 45 49 43	{ N. t. o. N. N. o. —	bewolkt.
26	{ 30. 4 30. 4½ 30. 4	{ 41 47 42	{ N. o. N. o. t. o. —	wolken; zeer harde wind.
27	{ 30. 2½ 30. 1½ 30. 0½	{ 37 46 38	{ o. z. o. o. z. o.	bewolkt; omtrent helder.
28	{ 30. 2½ 29. 6 29. 4½	{ 48 49 44	{ z. w. — —	betrokken; 's namidd. en 's avonds regen.
29	{ 29. 4½ 29. 5 29. 6	{ 41 42 39	{ N. w. — N.	bewolkt; regen- en hagel- buijen met wind.
30	{ 29. 7 29. 8 29. 9½	{ 38 46 35	{ N. N. N. o. N. w.	buijg.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatſtverloopenſe Week, is geweest: te *Amſterdam* 170; en te *Haarlem* 15, onder welke laarſten 8 beneden de 12 jaren.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 45. *Vrydag den 9den van Slagtmaand.*

B E R I G T E N.

's **H**AGE, *den eersten van Slagtmaand.* Heden overleed hier in den ouderdom van ruim 68 jaren, de wegens zyne ervarenheid in de Natuur en Wiskundige Wetenschappen beroemde Heer HENDRIK ÆNEÆ, in leven Inspecteur der Maten en Gewigten, Adviseur in zaken van Wis-, Natuur-, Schei- en Werktuigkunde, Lid van het Comité Centraal der Marine, *A. L. M. et Phil. Dr.*, Lid van het Hollandsche Instituut van Kunsten en Wetenschappen en verscheide andere Geleerde Genootschappen enz., een man, wiens verdienstelyke arbeid zynen naam lange in de dankbare geheugenis zynrer Landgenooten bewaren zal (†).

L E V E N S B E R I G T

WEGENS DEN HOOGLEERAAR

RUDOLPH FORSTEN (*).

De Heer RUDOLPH FORSTEN, in de Wildervank van
het

(†) Zoodra wy ons daartoe in staat gesteld zien, zullen wy een Levensbericht wegens den Hr. ÆNEÆ, wien ons Blad ook menige belangryke bydrage verschuldigd was, in hetzelfde mededeelen.

(*) Op bl. 273 van den *Alg. K. en Letterb.* 1ste Dl.
II. DEEL. T 1807.

het Groninger Oldampt op den 26 van Hooimaand 1757 uit eenen aanzienlyken stam gesproten, werd wel vroegtig aan den krygsdienst gewyd, en geplaatst onder de banieren van zynen Grootvader Z. SATINK, Lt. Colonel in het regiment van den Lt. Generaal L. A. VAN OYEN; doch weldra bespeurde hy zich tot dien levensstand geheel ongeneigd. De trek tot een letterkundig en wetenschappelyk onderwijs heerschte in hem ondubbelzinnig. Door het verkrygen van dezen zynen wensch, werd tevens die zyner geliefde Moeder, toen ten tyde reeds weduwe, vervuld. Te Zwolle, aan het bestuur en geleide van den Heer MAHLSTEDE opgedragen, doorliep hy de geleerde Taal-scholen met yver en lust. Eer dan men dacht, verliet hy die loopbaan, met glans, en het loffelykst getuigenschrift van bekwaamheid, ter hoogere vorming door een Akademisch onderwijs.

Het bepalen van een' toekomenden levensstand viel hem niet moeijelyk, door zyne overhellende neiging tot de Geneeskunde. De alom beroemde scholen van den grooten P. CAMPER, en den niet min verdienstelyken G. VAN DOEVEREN, trokken hem naar de Akademie zynen Vaderstad.

Offchoon hy de voorbereidende Wetenschappen, de fraaije Letterkunde en de Wysgeerte, niet oppervlakkig beoefende, vond hy echter, in CAMPER's gehoorzaal, zyn eerste hoofd-tooneel. Hier kweet hy zich voorbeeldig. Als doortrokken met den Ontleedkundigen geest van zynen Meester, bleef hy daar mede altoos beziel. Deze echter, die hem onder zyne geliefde leerlingen telde, zag hem niet geheel ongevoelig zynen anderen Leermeeester, naar Leyden geroepen, vergezellen.

Hier voltooide hy zyne Akademische loopbaan in alle de deelen der beschouwelyke en dadelyke Geneeskunde, onder de beroemde mannen van dien tyd; onder welken evenwel de Heeren VAN DOEVEREN en GAU-

1807. kondigden wy zyn overlyden, dat den 17den van Grasmaand van dat jaar inviel, aan, en meenen zyne kunde en geleerdheid regt te doen, met, even als van andere Hollandsche Geletterden, ook eene schets zyns levens te geven; getrokken uit de *Jaarboeken der Wetenschappen en Kunsten in het Koningryk Holland* voor 1807.

GAUBIUS den meesten invloed hadden op zyne Geneeskundige vorming. Onder het voorzitterschap van den eerstgenoemden verdedigde hy, den 25 van Zomermaand 1774, zyne geleerde en oordeelkundig bewerkte Verhandeling, over eenige uitgelezene natuurkundige geschilstukken (*Disf. academica, quæstiones selectas physiologicas exhibens*), met algemeene goedkeuring en buitengewone vlugheid.

Gelyk hy velen, was hy ook de huisvriend by dezen zynen grachten Leermeeester, die hem tevens belangryke gelegenheid verschafte ter beoefning der Geneeskunde: terwyl hy hem ook de Inënting der Kinderziekte, welke toen ter tyd velen der voornamen naar de omtrekken van Leyden trok, rustig aanbetroowde. En hierin slongde hy zeer gelukkig, ten genoegen van zynen Leermeeester, zoo wel als van hun, die hunne kinderen hadden doen inënten. Ook de uitmuntende GAUBIUS was FORSTEN ten uitersten gunstig, daar deze zich deszelfs onderwys zoo geheel ten nutte had gemaakt, dat hy, als 't ware, in zynen geest gevormd was.

Met eenen roem, dien niets bezwalkte, en met algemeene toejuiching, voltooide hy zyne Akademische oefeningen, door de openlyke verdediging, op den 3 van Sprockelmaand 1775, zyner Inwydings-Verhandeling, houdende de Natuur-, Schei- en Geneeskundige Geschiedenis der Spaansche Vliegen (*Disf. med. inaugural., cantharidum historiam naturalem, chemicam et medicam exhibens*). Dit voortreffelyk stuk, met zoo veel vlyt, en geene geringe kosten bewerkt, droeg aller goedkeuring, zoo binnen als buiten 'slands, weg. Terwyl hy, vervolgens den 9 dier zelfde maand, na eene gehoudene redevoering „over het voortreffelyke „in de Geneeskunde, vooral met betrekking op het „genoegen uit betoonde menschlievendheid;” door zynen Leermeeester G. VAN DOEVEREN, op het eeuweest, met de grootste plegtigheid, naar ouder gewoonte, tot de waardigheid van Geneesheer bevorderd werd; met de edele lofspraak van ongemeene kunde en beproefde ervaring, niet alleen: maar waarin hy zelfs gekenscherst wordt, als: „*pulchrum boni medici exemplum.*”

Thans, wel onderlegd en toegerust, stond hy gereed den tweeden grooten levensstap te doen: het dadelyk

aanvaardden van zyn geneeskundig beroep, waartoe hy zich voorheen bestemde. Hy had zich ook reeds bepaald, en eenige voorbereidselen gemaakt, om te Amsterdam den zetel van zyn geluk te beproeven.

Intusschen de Hoogleeraars-plaats in de Ontleedkunde enz. aan de Geldersche Hooge School, te Harderwyk, door het vertrek van Prof. NABUIS naar Utrecht, open gevallen zynde, maakte de lof zyner verdiensten in die vakken, zoo wel als de roemryke bevordering, waarvan wy zoo even spraken, de keuze der bezorgden dier Akademie niet moeijelyk. „Niet altyds doolt de faam: zomwyls verkiest zy ook:” zegt HOOFT naar TACITUS. Hy werd nog in dat zelfde jaar, den 2 van Oogstmaand 1775, beroepen als Hoogleeraar in het beschouwelyk vak der Geneeskunde (*medicina theoretica, anatomes et chirurgiae professor ordinarius*). Dezen, toen ter tyd zoo begeerlyken als aanzienlyken, post aanvaardde hy reeds in de volgende Wynmaand: ierwyl zyne inwydings-rede, als naar gewoonte aan die Hooge School, geschiedde op den Akademischen verjaardag, den 5 van Zomermaand 1776. Nederlandsche verdiensten in den uitleg der huishouding van het menschelyk ligchaam leverden hem de stoffe dier rede: (*de Belgarum meritis in aconomia corporis humani extricanda &c*). Hy sprak met sierlykheid, met uitnemende bevalligheid, en ten roem zyner kunde. Ook daarvan gaf hy een even voortreffelyk bewys, toen hy 1779, afgaande als *Rector Magnificus*, dat hoog bestuur overdroeg met eene fraaije rede over de natuur, hare eigene helpster, (*de natura sui adjutrice*). Onder zyne toehoorders heerschte een edele wedyver, en velen betoonden hunne vordering in kunst en kunde, met trefhelyke proeven. De Heer J. BENNET, een der geliefdesten, gelyk ook der verdienstelyksten zyner leerlingen, verdedigde, onder zyn voorzitterschap, in 1782 eene Verhandeling, over het eerst ademen van den pas geboren mensch; (*disquisitio physiologica de homine primum respirante*): eene Verhandeling, die den heuschen leerling even zeer ter eer strekte, als de leerling zynen meester.

(Het vervolg en slot hierna.)

PRO-

P R O G R A M M A.

DE HOLLANDSCHE MAATSCHAPPY VAN FRAAIJE KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, hield, op den 20sten van Wynmaand I. I., in de gewone Vergaderzaal der Amsterdamsche Afdeeling, hare Jaarlyksche Vergadering. Dezelve werd door den Heer J. F. HELMERS, als Voorzitter der Maatschappy, geopend met een Dichtstuk: *De Lof der Zeevaart*. Waarna de Secretaris verslag deed van de voornaamste handelingen der Maatschappy, gedurende het afgeloopene Maatschappelyke Jaar, en van haren tegenwoordigen staat, en voorts, met betrekking tot de in de Jaren 1808 en 1809 uitgeschrevene Prysstoffen, ter kennis der Vergadering bragt:

Dat op de Pysvraag, door de Algemeene Vergadering, in den Jare 1808 uitgeschreven.

1. „ *Is de wysgeerige behandeling van de Theorie der Schoone Kunsten en Wetenschappen voor derzelver bloei en bevordering nuttig of schadelyk?* ”
2. „ *Welke zyn de noodzakelyke vereischten, welke te zamen en in verband met elkanderen gedacht, het volledig begrip eener Taal opleveren, het welk tot algemeenen maatstaf zoude kunnen strekken, waar naar de meerdere of mindere volmaaktheid eener Taal afstemmen zy?* ”
3. „ *Welke regels behoort men in acht te nemen in het verryken onzer Moedertaal door het smeden van nieuwe woorden, of het aannemen derzelve uit vreemde of verwandte Talen?* ”

Alsmede op de uitgeschrevene

Lofrede op Desiderius Erasmus,
geene Antwoorden ter bekrooning waren ingekomen. En werd hierop besloten: de *Lofrede op Desiderius Erasmus* andermaal uitteschryven.

Voorts dat op de, in de laatst voorgaande Algemeene Vergadering, uitgeschrevene Dichtkundige Prysstoffe:

Het Huyselyk Geluk,
waren ingekomen drie Dichtstukken, geteekend:

T 3

1. *Vindt*

1. *Vindt gy het niet te huis, dan zoekt gy het ge-
geluk te vergaef.*
2. *Zonder deugd is 'er geen geluk.*
3. *Rosen duften, Rosen welken,
Veilchen. Nelken,
Wachsen, blühen und vergehn;
Nur die Liebe bleibt immer,
Und lasst nimmer
Ihren sanften hauch verwehn.*

Doch dat geen dezer Stukken, door de, by de Wet bepaalde meerderheid van Beoordeelaren derzelven, eenige bekrooning was waardig gekeurd; waarop de Naambriefjes, tot deze Stukken behoorende, openlyk in de Vergadering verbrand werden. Waarop mede besloten werd, *Het Huisselyk Geluk*, op nieuw voor eene Dichtkundige Prysstof uitteschryven.

Overgegaan zynde tot het verkiezen van nieuwe Prysstoffen voor het volgende Maatschappelyke Jaar werden als zoodanig uitgeschreven.

Voor eene Wetenschappelyke of iets de styl of welsprekendheid betreffende Prys-Verhandeling:

- „ *Van welk een aard en kracht is het kortspreuki-*
- „ *ge in den styl van Tacitus, in hoe verre is daar*
- „ *uit voor de Theorie der welsprekendheid nut te*
- „ *trekken?*

Voor eene Prys-Verhandeling over de Theorie van eene of andere Schoone Kunst, buiten de Dichtkunde:

- „ *Heeft men genoegzamen grond, om aan de Muzyk*
- „ *der Guden by eene veel grootere eenvoudigheid*
- „ *tevens een' veel krachtiger invloed op het gemoed*
- „ *en de hartstogten der menschen toetschryven,*
- „ *dan aan de hedendaagsche, by een' veel hooge-*
- „ *ren trap van ontwikkeling en volkomenheid: zoo*
- „ *ja, aan welke oorzaken heeft men dit toetschry-*
- „ *ven, of is deze hoogere trap van verfyning en*
- „ *volmaking mischien uit den aard nadeelig aan*
- „ *hare uitwerking, en door welke middelen zou*
- „ *dezelve daaraan als aan hare voornaamste be-*
- „ *doeling dienstbaar kunnen worden gemaakt?*

En voor het onderwerp eener Lofrede:

- „ *Christiaan Huygens.*

De Maatschappy looft haren Gouden Eerepenning uit, ter innerlyke waarde van Dertig Hollandische Duk-

ka.

katen, ter bekrooning van de bestgekeurde en volloonde Dichtstuk, Verhandeling en Lofrede, en haren Zilveren voor het insgelyks voldoende en aan het eerste naastbykomende Stuk.

De intezendene Dichtstukken en Lofredenen moeten in de Hollandische Taal (doch de Verhandelingen over de andere Onderwerpen kunnen ook in het Latyn, Engelsch, Fransch of Hoogduitsch, maar met gewoon of Hollandsch karakter) leesbaar en naauwkeurig met eene andere hand dan die des Makers, geschreven zyn, en vrachtvry aan den algemeenen Secretaris in der tyd, op de gebruikelyke wyze, worden ingezonden; de Dichtstukken vóór of uiterlyk op den eersten van Hooimaand 1811, en de Verhandelingen en Lofredenen vóór of uiterlyk op den eersten van Louwmaand 1812.

Wyders werd de Hooggeleerde Heer PAULUS VAN HEMERT tot Lid van Verdiensten dezer Maatschappyy verkozen.

Tot algemeenen Voorzitter voor het volgende Maatschappelyke Jaar is benoemd de Heer Mr. F. FRETZ, en tot algemeenen Secretaris de Heer Mr. J. A. WEJLAND, beiden te Rotterdam.

Ten slotte berigt de Maatschappyy, dat zy, vóór of uiterlyk op den eersten van Louwmaand aanstaande, de Antwoorden te gemoet ziet, op de volgende in het verledene Jaar door haar uitgeschrevene Pysstoffen:

1. „ Welke is het wezen der Welsprekendheid? waarin „ verschilt zy van de Dichtkunt? en in hoe verre „ komen deze Schoone Kunsten overeen?
2. „ In hoe verre is een Dichter verbonden zich te „ houden aan Geschiedkundige en Wysgeerige waar- „ heid? In hoe verre mag, en in hoe verre behoort „ hy daaryan aftewyken?”

Alsmede de uitgeschrevene Lofrede op *Hermanus Boerhave*.

Op last der Maatschappyy,
A. KLINKERT,
Algemeene Secretaris.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

ZEDELYKE BESPIEGEL. PETRONELLA MOENS *de Twaalf Maanden des Jaars, Eerste en Tweede Stuk, bevatten-*
T 4 *de*

*de Louw-, Sprokkel-, Lente-, Gras-, Bloei- en Zomer-
maand. Met Platen.* Te Haarlem by *A. Loosjes Pz.*
1810. 336 bl. in gr. 8°.

De aanleg en het opmerk van dit oorspronkelyk fraai uitgevoerd en met keurige Kunstplaten versierd werk, dat met nog twee dergelyke Stukken, die, zoo wy vernemen, ook reeds het licht zien, volledig zal zyn, worden in het voorberigt van den uitgever ontrouwd, en de uitvoering beantwoordt, zoo verre wy daarover nu kunnen oordeelen, zeer wel aan beide. Het opmerk namelyk was bespiegelingen over de Maanden in een dichtterlyk kleet te tooijen en by de schildering der treffende natuurtooneelen, die zich by afwisseling ons oog in die tydperken aanbieden, leerryke korte zedelyke verhalen te voegen, in meerder of minder verband staande met de eigenlyke behandelde onderwerpen. En dit heeft onze beroemde Bandgenoot PETRONELLA MOENS in de voor ons liggende Stukken aanvankelyk beproefd, terwijl de uitgever toevallig zich in staat bevond, om, door voor de bespiegeling van elke maand eene uitstaande Kunstplaat, van het graveerzyl van den onlangs overledenen I. DE WIT Jz. en gegraveerd naar een beroemd stel teekeningen van J. CATS, te plaatsen, haren arbeid, zonder den prys, die zeer matig is, te verhoogen, eenen voor de Hollandfche kunst vereerenden luister by te zetten. In hoe verre de van elders gunstig bekende Schryfter in deze proeve geslaagd zy, daarover willen wy onze lezers door een en ander over te nemen zelve laten oordeelen. Wat de Platen betreft, durven wy volmondig verzekeren, dat over het algemeen en teekening en gravure en druk den onderscheiden kunstenaars, die tot dit schoon geheel medewerkten, tot eere verftrekken. Hoe meesterlyk schoon hoe stout of teeder de Schr. tooneelen van onderscheiden aard weet te schilderen, blyke uit een gedeelte der bespiegeling van Sprokkelmaand en Bloemaand. In het eerste beschouwt de Dichteres de rampen, welke door watervloeden in die maand, dikwyls ons Vaderland belooopen, en maakt daarvan het volgend tafereel: „Met welke martelende angften des doods moeten de ongelukkige bewoners van landen, die door het water overstelpet worden, niet stryden, eer de dood hunne laatste bewustheid aan deze zyde der eeuwigheid doet insluimeren, niet in een oogenblik door vallende bergen verpletterd, of door de splytende aarde verzwolgen; neen, zy hooren de dreigende stem des doods vreesfelyk in de stormen en bruisende baren hun van verre toeroepen. Zy zien den vloed aanrollen, en over dien vloed breidt de yselyke nacht des verderfs, des volkomenen ondergangs, de zwarte schrikwekkende vleugelen uit. Ach! tot in het jongste oogenblik martelen hoop en vertwyfeling beurtelings nog het liddende hart. Elke hoogte schynt het veego leven nog toe te waken;

ken; het dak der wegzinkende woning, de door de golven reeds half ontwortelde boom, of de door den vloed ginds en weder geworpene ysklumpen bieden nog troost aan de vol wanhoop rondziende blikken des stervende, doch nieuwe verschrikkingen versmoren al ras deze flikkeringen van hoop op redding. Met welk eene drift, met welk eene overspanning van krachten droeg de moedige jongeling, den vriend, den beschermmer zyner jeugd niet naar gindsche hoogte. Vruchteloos drong hem de gryze vader, om was het mogelyk, alleen den dood te ontvlugten. „Myn zoon!” riep hy, „ik vrees den dood niet, myne krachten zyn vergaan, laat my hier sterven maar vlied gy, en red zoo gy kunt uw jeugdig leven.” De gevoelvolle zoon hoorde niets; stout trad hy met zynen dierbaren last door de voortgestuwde baren, die om zyne ongewisse voetstappen kronkelden; hygend bereikte hy de gewenschte hoogte, doch het bang gekerm der vlugtelingen, die hy hier ontmoet, baart op nieuw ontzetting, en geen wonder! ook de dyk, die dezen rijzenden grond beschutte, zinkt weg. De bruisende vloed stort zich over alles heen; de ongelukkigen worden overstelpt; de jongeling klemt stervende de armen om den grysaard; en beider lyken zyn het speeltuig der woedende golven. Het dak, waarop de met doodangst worstelende huisvader zyne jammerende gade en hulpelooze kinderen nog eenige oogenblikken voot den gewissen dood poogde te verschuilen; het dak dryft dobberend rond, wordt door de boomtakken uit elkander gescheurd, of door het ys verbryzeld, en de hulpelooze ellendigen, die elk folterend tydstop wegsterven, bezwyken eindelyk volkomen. De wankelende boom, aan wiens dorre takken de hand der ongelukkigen, die in zynen top schuilplaats zochten, verstyf is, de wankelende boom ploft in den vloed, en de laatste noodkreet der stervenden verliest zich ook hier in het algemeen oproer der hoofdstoffen.” In het tweede laat zy hare bespiegeling over het grazend vee gaan en zegt: „Ziet, hoe vrolyk zyn onze weiden heden met voedende sieraden overdekt; het malsche gras, met bloemen doorweven, noodigt het nuttig vee tot het volst genot. Het biedt eene verkwikkende legerstede en te gelyk den overvloedigsten disch. Het moedig ros, van teugel en juk bevryd, ziet zich de ruime weide ontsloten, en drukt het hoogste zinnelyk gevoel op alle mogelyke wyzen uit. Ziet, hoe het met edele fierheid de manen schudt; hoe het de zwoele lente-lucht met moedige wildheid hincenkend opsnuift; hoe het de borst verbreedt en verhoogt, hoe het zich uitrekt, om zyne woeste vryheid rennend en brieschend te genieten; staart en manen zwieren als durne wolken om hem heen: de grond daverd by het stampend voortsnellen, nu werpt hy zich in wilde dartselheid neder; wentelt zich in het gras, als in den molligsten overvloed; staat de

dreunende aarde met de forsche hoeven, en ademt schuimend de wellustigste vreugd. — Vreedzaam grazen intusfchen de voor minder aandoeningen vatbaar schynende koeijen, terwyl zy de malsche grashalmen, waardoor hare uijers van geurige melk zwellen, met stillen wellust afscheren. Nu ontwyken zy de middagzon in de schaduw der haag, of der met jeugd'ig loof versierde willigen, die aan den koelen waterkant de weide versieren: daar vleit zich de nuttige, de goelyke koe in logge tevredenheid herkaauwend neder, op den ryken grond, die haar ten disch verstrekt. Straks, wanneer de suizende avondkoeljes het gras over de bloeiende viooltjes heen buigen, ademen de wellustig inslapende koeijen de verfrischende lucht, die de bedauwde hoornen zacht omwaait, en aan de voedende melk, die de kalme rust nu in het door geen driften beroerd dierlyk gestel toebereidt, het vermogen geeft, om den roengloed der gezondheid op het menschelyk gelaat te schilderen. Het bleeke schynfel der maan glinstert alsdan over het slapend vee, tooit het met schynbaar zilveren vlekken, of doet met elke beweging misleidende beelden over de koels legerstede der zorgelooze dieren dansen." Uit deze proeven kan de lezer gereedelyk opmaken, dat de styl van dit in allen opzichte vaderlandsch voortbrengsel op eenen poëtisch-prosaïschen toon gestemd is, welke echter, gelyk natuurlyk is, in de Zedelyke Verhalen (waarvan ons bestek niet toelaat en de zamenhang niet gedooft een stuk hier in te laschen), in deze bespiegelingen ingevlochten, eenigermate daalt. Op andere plaatsen weder zwelt dezelve, en stort de Dichteres in verbevene dichtregelen haar opgewekt gevoel uit. Ten bewyze hier van ontleenen wy uit Zomermaand deze uitboezeming der Schryfster:

Uw triomf, o schoone zomer!
 Wordt door al wat leeft gevierd.
 Lange, wolkkloos-heldre, dagen
 Trekken grootsch uw' zegenwagen,
 Daar een krens van frische rozen
 Om den gouden teugel zwiert.

Schoon de bloesemtööl der Lente
 Voor uw' gloed verdorrend vlugt,
 Onder groene looverkranfen,
 Doet gij licht en schaduw dansen;
 En het bos des jongen daags
 Ademt ge om de teedre vrucht.

Hoop verliest zich in genieting,
 Zorg ontvliedt het lagchend veld,
 Daar het dooft, langs berg en dalen,
 In den glans van gouden stralen,
 Die uw bruine lokken sieren,
 Tot gewenschte rijpheid zwelt.

Elke dag is ons een feestdag;
 Elke dag baart nieuw genot.
 Blijdschap klapt, bij 't ochtendkrieken,
 Nu de bonte vlinderwieken.
 Godsvrucht knielt, in de avondscheemring,
 Dankend, voor haar' vriend, haar' God.

Vraagt iemand na dit alles, of wy niet hier en daar iets hebben aantemerken, of wy op enkele plaatsen de behandeling van deze tafereelryke onderwerpen niet eenigzins anders gewyzigd zouden wenschen? Het volgende strekketen antwoord. By de beoordeeling van werken, het zy oorspronkelyk Hollandfche, het zy uit andere talen overgenomen, achten wy het altyd onedelmoedig, angstvallig mindere gebreken op te sporen, wanneer het geheel onbetwistbaar fraai en nuttig is; maar keuren het ten hoogste af hierin by *oorspronkelyke* werken nog strenger te handelen, dan by vertaalde. Men roept toch steeds om eigen voortbrengfels, vreest van de Uitheemsche overstroemd te worden, en naauwelyks vertoonen 'er zich, of elk is in de weer, om aanmerking op aanmerking te hoopen. Wy weten zeer wel, dat men deze secherheid, in de beoordeeling van Hollandfche letterkundige voortbrengfels, den glimp van zucht tot verbetering en zorg voor versyning en beschaving geeft, doch wy zien helaas! somtyds door denzelven duidelyk hatelyke roerfels heenfehynen, dat by de kleine uitgestrektheid der Hollandfche Letterkundige Wereld te gemakkelyker valt; en weten ook, dat, al vindt dit geene plaats, zulke naauwzoekende beoordeelingen meer affchrikken en verbitteren, dan aanmoedigen en verbeteren. Dat wy hier in het algemeen spraken, begrypt ieder van zelfs, vergencegende wy ons echter op dien grond, van het voor ons liggende werk tot slot alleen nog dit te zeggen, dat het, waar wy het opstaan, de bevordering van 's menschen geluk, langs de ware wegen, van uitbreiding van kennis, godsvrucht en deugd, naarmate het de onderwerpen medeorengen, bedoelt.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. DISSERTATIO *Chemico-Medica Inaug. de Aqua, quam etc. examini submittit* H. W. VAN ROSEME, *ad diem 18 Junii 1810.* Groningæ, apud J. Römelingh.

Had.

Hadden wy, in het verleden jaar, het genoegen van de uitmuntende Verhandeling van den Heer CANNegieter, over het *Brood* en het *Meel*, aan te kondigen; het is met geen minder vermaak, dat wy thans verslag geven van eene niet min voortreffelyke Verhandeling over het *Water*, aan die zelfde Hooge Schole verdedigd, door den Heer van Rossem. Deze vertoont zich, overal in dit geschrift, als een jongeling van smaak, van kunde en ondervinding, in het belangrykst vak der Scheikunde, en van een vindingryk vernuft, niet alleen in het uitdenken van eenvoudige proefnemingen, maar ook byzonder in het aanwenden van dezelve op de Geneeskunde, Oeconomie, en het regt begrip van vele voorname verschynselen in de Natuur.

De Schryver noemt, als deelgenoot zyner proeven, zynen medeleerling en vriend J. CN. DRIESSEN, waarschynlyk den Neef van den Hoogleeraar, van welken wy meermalen met veel lof hebben hooren spreken, als een jongeling van den gelukkigsten aanleg voor de Natuurkundige Wetenschappen. De verdienste van in zulk eenen gewigtigen arbeid, als deze, deel gehad te hebben, is waarlyk niet gering.

Het is des Schryvers oogmerk geenszins, om de Physische eigenschappen des waters te verklaren, noch ook om zich over de Scheikundige zamenstelling van deze vloeistof in 't breede uit te laten, maar vooral om, als Geneeskundige, den verschillenden aard, zuiverheid en het gebruik onzer wateren te onderzoeken, op het voetspoor van den grooten BERGMAN en volgens aanleiding der lesfen van zyn' Leermeeester, onzen waarden DRIESSEN, wiens proeven over dit onderwerp, en byzonder over het Sneeuwwater en de bevroezing, van tyd tot tyd, in ons Weekblad medegedeeld, in deze Verhandeling worden ontwikkeld, opgehelderd, toegepast en met een groot aantal gewigtige waarnemingen vermeerderd.

Behalve de Inleiding, is de Verhandeling in zes Hoofdstukken afgedeeld.

Het Iste Hoofdstuk handelt over het *Water in het algemeen*; — in hetzelfde geeft de Schryver (§. 1.) de algemeene eigenschappen van het Water op; vervolgens (§. 2.) het gevoelen van THALES van *Milete*, over de verandering van het Water in Aarde, en het geen voor en tegen dit gevoelen geopperd is; waarna hy de zamenstelling van het Water uit Waterstof en Zuurstof aanspikt. Verder (§. 3.) gaat hy over tot de beschouwing van het aanmerkelyk onderscheid, het welk tuschen het een en het ander Water wordt waargenomen, en van de oorzaken, die dit verschil te wege brengen. Eindelyk worden de verschillende soorten van Water opgenoemd en kort beschreven.

Het IIde Hoofdstuk bevat eene Verhandeling over het *Sneeuwwater*, waarin, in de eerste plaats (§. 5.), de wording van de Sneeuw en de wyze van verzameling, om uit de-

dezelve zuiver Sneeuwwater te bekomen, wordt opgegeven. Vervolgens (§. 6.) komt de reden voor, waarom het op deze wyze verkregen Sneeuwwater zeer zuiver is, en waarom men eene grootere zuiverheid ontdekt in Sneeuwwater, het welk in het voorjaar verzameld is. Hierop (§. 7.) volgt eene opgave van de stoffen, welke men in het Sneeuwwater gevonden heeft; — het bestaan van Salpeterzuur wordt ontkend, en men wil dit zuur verwisfeld hebben met het Zoutzuur; waarna de beschryving volgt van een werktuig, waarvan de Schryver zich bediend heeft, om de hoeveelheid van Lucht, welke in eene gegebene hoeveelheid Water aanwezig is, te bepalen; voorts de reden, waarom dit werktuig boven die van BOERHAVE en BERGMAN te verkiezen zy — Na, door middel van dat werktuig, de hoeveelheid van Lucht in het Sneeuwwater zeer naauwkeurig bepaald te hebben, laat de Schryver het onderzoek over den aard dier Lucht volgen, en toont aan, dat in dezelve eene veel grootere hoeveelheid Zuurstof-Lucht in betrekking tot de Stikstof-Lucht gevonden wordt, dan in de Dampkringslucht. — Uit dezen overvloed van Zuurstoflucht worden (§. 8.) eenige zeer belangrijke eigenschappen van het Sneeuwwater verklaard, onder welke de vruchtbaarheid, welke het Sneeuwwater aan den grond toebrengt, met veel naauwkeurigheid nagegaan, en aan de vereeniging van de Zuurstof met de Koolstof toegeschreven wordt; welke vereeniging door proeven bevestigd wordt. — Hierop volgt de uitwerking van het Sneeuwwater op het dierlyk ligchaam; by welke gelegenheid de proeven, waar mede CARRADORI de afwezigheid van Zuurstoflucht in het Sneeuwwater wilde staven, wederlegd worden.

Het IIIde Hoofdstuk bevat het *Regenwater*, waarvan (§. 9.) de wording, wyze van verzameling, en (§. 10.) de stoffen, welke gewoonlyk in het Regenwater voorhanden zyn, en inzonderheid het Zoutzuur, door den Schryver onderzocht worden, met byvoeging van de ten dien einde in het werk gestelde proeven; wordende de proeven van Prof. DRIESSEN, aangaande het Zoutzuur in den Dampkring, bevestigd door die, welke te *Harlingen* door den kundigen Apoth. J. W. RUITINGA zyn in het werk gesteld. Hierop (§. 11.) gaat de Schryver tot het onderzoek over van het Lood, waar door dikwyls het Regenwater vergiftigd wordt, en geeft de middelen op, welke dienen, om deze vergiftiging voor te komen, of, indien zy reeds plaats heeft, wegtenemen. Ook vindt men hier de reden opengelegd, waarom deze loodvergiftiging te *Amsterdam* meer plaats heeft, dan elders, het welk aan de aanwezigheid van het Zoutzuur toegeschreven wordt. — Vervolgens (§. 12.) worden de eigenschappen, welke het Regenwater wegens zyne inmengfelen bezit, naauwkeurig beschreven, en door eene beslissende proef aangetoond, waarom Yswater voor de vruchtbaarheid van den grond meer

meer dan gewoon, niet bevrozen, water bevörderlyk is. — Eindelyk (§. 13.) wordt over het *gedestilleerd Water* gehandeld, en, by de wyze van bewaring, uitgelegd, waarom het gedestilleerde Water volgens de Pharm. Batava in gesloten vaten moet worden bewaard, om, namelyk; de opslorping van Lucht voortekomen, welke opslorping door proeven bewezen wordt toetenemen, naar mate het Water meer van extractive deelen gezuiverd wordt, zoo dat het zeer moeijelyk wordt, om gedestilleerd Water geheel van Lucht te bevryden; waartoe door den Schryver aan de hand gegeven wordt het middel, door den Hoogleeraar DRIESSEN in ons blad bekend gemaakt. (1803. N° 14.)

Het IVde Hoofdstuk handelt over het *Putwater*, waarvan (§. 14.) de oorsprong, en de oorzaak van het verschil, het welk men tuschen onderscheidene soorten van Putwater waarneemt, opgegeven wordt. Waarop (§. 15.) de stoffen, welke men gewoonlyk te *Groningen* in het Putwater, in gevolge de analyse van den Hoogl. DRIESSEN, aantreft, worden opgenoemd, en (§. 16.) de eigenschappen, welke het Putwater, wegens die inmengselen, bezit, zoo wel in betrekking tot het dagelyksche, als tot het Geneeskundig, gebruik verklaard. — Voorts wordt de reden van het ontstaan van den kalkaardigen koek, die zich aan de vaten, waarin dikwyls Putwater gekookt wordt, aanzet, en de aanleidende oorzaken tot bederf, alsmede de wyze van herstelling van bedorven water, opengelegd.

Het Vde Hoofdstuk bevat het onderzoek van het *Moeraswater*. — Na vooraf (§. 17.) eenige dingen omrent het Moeraswater in het algemeen aangemerkt te hebben, gaat de Schryver (§. 18.) over tot de beschouwing van het *Veenwater*, en wel van dat gene, het welk by *Westerbroek* en *Sapmeer*, in het Departement *Groningen*, gevonden wordt; hier van geeft hy de inmengselen, en (§. 19.) de eigenschappen op, en maakt den Lezer opmerkzaam op een zuur, het welk 'er in gevonden wordt, en, naar de meening van zynen Leermeester, voornamelyk Azynzuur is; — verder op de nuttigheid van dit zuur in het bewaren van den Veengrond, die anders spoedig door verrotting tot gewone aarde zoude overgaan. Vervolgens verklaart hy uit de aanwezigheid van dit zuur de vruchtbaarheid, welke Asch aan de Veengronden toebrengt, die het zuur, het welk voor de vruchtbaarheid nadeelig is, verzadigt. Na dit alles worden de middelen opgegeven, welke dienen ter verbetering van het Veenwater; waartoe door den Schryver, met een gelukkig gevolg, een filtrering door zand, gemengd met een weinig asch, aangewend is.

Het VIde Hoofdstuk eindelyk handelt over het *Rivierwater*. In de eerste plaats (§. 20.) wordt de oorsprong en het onderscheid van het Rivierwater opgegeven en de reden ontvouwd,

vouwd, waarom, door zamenkomst van zoet en zout water, een ondragelyke stank ontstaat. Vervolgens (§. 21.) wordt 'er over de zuiverheid van het *Maaswater*, (§. 22.) over deszelfs verdere zuivering door Leksteden, en over de bevatte inmengselen, waar onder de Lucht, wegens deszelfs hoeveelheid en overvloed van zuurstoflucht, vooral in aanmerking komt, gehandeld. — Eindelyk (§. 23.) over het gebruik van het Maaswater handelende, wil de Schryver de uitwerkselen, welke het Maaswater somtyds by ligt aandoenlyke menschen veroorzaakt, aan de groote zuiverheid, afwezigheid van extractive deelen, en aan den overvloed van Lucht in hetzelfde, toegeschreven hebben, maar geenzins aan zoutachtige stoffen, gelyk men tot nu toe verkeerdelyk gemeend heeft: welke waarneming, gelyk meer andere, dit Hoofdstuk ten uiterste giwrigtig maken.

Zie daar den korten inhoud eener Verhandeling, die wy, gelyk andere van dien aard, wenschten dat algemeener konde gelezen worden. — Schriften, die zoo algemeen nuttig kunnen zyn, dienden meer te worden verspreid, en zelfs in de moedertaal overgebracht, anders bereikt men zyn oogmerk waarlyk maar ten halve. Ieder ondertusschen, die eenig inzicht heeft in het wezenlyk belang der Maatschappij, zal zich met ons verblyden, dat de Scheikunde ook by ons meer en meer haren weldadigen invloed begint te verspreiden, niet alleen over de Geneeskunde, maar ook over Fabrieken, Konsten, Manufacturen en alle vakken van Huishoudkunde. Dat die geest steeds algemeener worde, is onze hartelyke wensch! En hoe zeer wy den jongen van Rossem eene voordeelige en gelukkige practyk wenschen, die hy zoo zeer verdient, zou het ons evenwel leed doen, wanneer dezelve hem in de loopbaan als Geleerde, die hy zoo meesterlyk is ingetreden, deed vertragen.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN

Op Maandag den 5 van Slagtm. 1810, in Amsterdam.

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	
enz.	89½ 90	dito dito nieuwe.	24½ 25½
Rusland 5 prCt.	62½ 63	Portugal, by Hope & C.	92 93
Zweden 5 prCt.	41 41½	Engeland. Annuiteit. 3 prCt. niet gen.	
Denemarken, Toll. 4 prCt.	54 58	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	niet gen.	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	70½ 72½	Dito Cert. by R. & V.	76½ 77
Ketzer van Oostenryk 5 prCt.	27½ 29½		zond. Coup.
dito 4½ prCt.	23½ 24		
dito 4 prCt.	23 24		
		Wisselcours.	
		Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56½

Na.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	10½ a 11	dito Domeinen. 4 prCt.	14 a 16
dito a 2½ prCt.	11½ a 12½	dito Vrywillig a 5 prCt.	16 a 18
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	11½ a 12	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oploop. premie by Aflosf.	29½ a 30½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	10½ a 11	Rescriptien Losb. na den Vrde	12½ a 13½
dito 1801. a 3½ prCt.	11½ a 12	Bankgeld	99 ½

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Wyn- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
31	{ 30. 0 30. 0 29. 9	{ 35 48 42	{ Z. W. — —	bewolkt; omtrent betrokken; 's avonds regen.
Slagt- maand 1	{ 29. 7 29. 6 29. 6½	{ 42 47 39½	{ Z. W. — N.	veel regen.
2	{ 29. 7½ 29. 8½ 29. 9½	{ 42 43 41	{ N. O. O. N. O. O.	windrig; bewolkt.
3	{ 30. 0 30. 0 30. 9½	{ 41 44 39½	{ N. O. — —	harde wind; betrokken; regenachtig.
4	{ 29. 7 29. 8 29. 7	{ 40 43 42	{ N. O. — —	betrokken; voormidd. regenachtig.
5	{ 29. 6 29. 5 29. 4	{ 40 46 41	{ N. Z. Z. t. O.	bewolkt; omtrent betrokken.
6	{ 29. 2 29. 2½ 29. 2	{ 42 50 42	{ Z. t. O. Z. Z. W. Z. t. W.	bewolkt; omtrent betrokken; 's morgens en 's avonds regen.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 164; en te *Haarlem* 10, onder welke laatste 3 beneden de 12 jaren en 1 Militair.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E K O N S T. E N L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

Nº. 46. *Vrydag den 16den van Slagtmaand.*

B E R I C H T E N.

AMSTERDAM, den 20sten van Wynmaand. Het INSTITUUT TOT ONDERWYS VAN BLINDEN, door de Broederschap van Vrye Metselaren in Holland, hier ter Stede, in den jare 1808, opgerigt, en door haar en elken vriend der Menschheid, krachtdadig, onderschraagd, hield, op gister, voor eene zeer aanzienlyke en talryke Vergadering, het eerste openbaar examen van deszelfs Kweekelingen. in het Kerkgebouw der Remonstrantsch. Gereformeerde Gemeente binnen deze Stad.

De Voorzitter, de Heer W. HOLTROP, opende de plegtigheid, na eene korte inleiding, met een *verslag van den tegenwoordigen staat des Instituuts*, het *getal*, het *gedrag* en de *leergierigheid der Kweekelingen aan hetzelfde*, welk een en ander, geleidelyk, voorbereidde tot het hoofdoogmerk der te zamenkomst.

De Spreker liet hierop volgen het doen van rekening en verantwoording omtrent het gehouden bestuur over en het gebruik maken van de geldmiddelen des Instituuts, zoo als dat een en ander, ten behoeve van hetzelfde, over den jare 1809 door den Medebestuurder-Treasurier is geschied.

H. DEEL.

V

Hy

Hy gaf daarna kennis, dat met eene meer dan bevestigende meerderheid van stemmen, volgens het Reglement voor het Instituut, op den dag van het examen, tot Medebestuurder, in de nog onvervuld geblevene plaats, was verkozen:

De Wel-Edele Hooggeleerde Heer J. H. VAN SWINDEN, *A. L. M. Phil. Dr. et Professor* aan het Athenaeum-*Musée* dezer Stad.

Hierna droeg de Voorzitter den *Eersten Onderwyzer aan het Instituut*, JAKOB VERBOON, het Onderzoek op naar de vorderingen der onderscheiden Kweekelingen.

Deze nam, dien ten gevolge, zyne taak op, met de Kweekelingen te doen aanheffen eenen doelmatigen *Voorzang*, door hem, tot dat einde, vervaardigd, en, van het Kerk-orgel, door een' Kweekeling bespeeld, verzeld.

De Onderwyzer ving, na het einde des gezangs, zyn werk aan, en was gedurende een en een half uur bezig met de Kweekelingen, op zyne vragen, blyken te doen geven van de vorderingen door dezelve, hoofd voor hoofd, gemaakt in de kennis der onderscheidene soorten van letteren; het spellen derzelve, zoo in de spelborden, als uit het hoofd; — het lezen in de leesborden; — en eenige *Spraakkundige deelen der Hollandsche tale*; — in de *Rekenkunde*, zoo op de borden, als ook uit het hoofd; — en in de *Aardrykskunde*, naar daartoe vervaardigde Kaarten.

Hierop onderhield de Toonkunstige BRACHTHUIZER, als Leermeester dier Kweekelingen, welken de *Musyk*, zoo in *theorie* als *praktijk* wordt onderwezen, zich met zyne Leerlingen over een en ander *theoretisch gedeelte der Kunst*.

Daarna werd, onder het opzigt der onderscheidene Meesters, overgegaan tot de oefening der verschillende HANDWERKEN, als: 1.) het *Draadwerk vlychten*, door Jongens en Meisjes; 2.) het *Nettenbreijen*; en 3.) het *Stoelenmatten*. — Onder het oefenen van deze bedrijven bespeelde een paar Kweekelingen de *Fortepiano*, elk met de beide handen (*à quatre mains*).

Vervolgens vingen twee Meisjes aan, met 4.) het *Beurzen vlychten*, en werd 5.) van het *Letterzetten*, (dat zoo voornaam gedeelte der BOEKDRUKKUNST) aan de kas, insgelyks eene proef gegeven, door éenen der twee daarin het verst gevorderde Kweekelingen.

Ein-

Eindelyk werd 6.) het *Mandenmaken*, van het begin tot het eind van een stuk werks, door vyf Kweekelingen te gelyk, verrigt; en, door een der Meisjes, 7.) het *Kousenbreijen* voortgezet. Een Kweekeling speelde, middelere yl, op het *Klavier*.

Daar onder alle de genoemde bedryven de tyd als ontvloten was, is geene proef gegeven van gevorderde *Schryfkunst*, hoezeer de schryftafel en schryftabletten daartoe aanwezig waren.

En nu werd, eerbiedig, tot dank, door alle de Kweekelingen, aangeheven de *Slotzang*, en van eenen derzelve op de *Forté-piano* verzeld.

[*Voor- en Slotzang* beiden, door een' der Kweekelingen met des Instituuts-letteren gezet, en, door hunnen Leerreester, op de pers van het Instituut, verheven (*en relief*) tot hun gebruik, gedrukt, werden, nevens een *couplet*, by het inleiden der Hooge Genoodigden en der onderscheidene Commissien in de Kerk, door een' Kweekeling, op het Orgel, gespeeld, elken intredenden in het Kerkgebouw, in naam van Bestuurderen, ter hand gesteld.]

De Voorzitter, nu het woord weder genomen hebbende, poogde uit het verrigte te overreden van de *belangrykheid van openbare Instellingen tot Onderwys van Blinden*, en van de goede hoop, die 'er was op het *welgelukken en doeltreffen van dit Eerste Instituut tot zoodanig einde hier te Lande opgerigt*; eindigende met gepaste dankzegging voor de geschenken en bydrage, zoo liefderyk, aan hetzelfde gedaan, en aan die zeer aanzienlyke en talryke schare, wier tegenwoordigheid der verrigtingen zelve zoo veel luisters gaf; bevelende en Stichting en Kweekelingen aan derzelve bescherming, gunst en menschenliefde.

Bestuurderen des Instituuts zich daartoe ook deze gelegenheid ten nutte makende, geven daarby kennis, dat *Programma*, *Reglement* en *Plan van Onderwys* gratis verkrijgbaar blyven aan dit *Instituut*; by de *H. H. Correspondenten* deszelve, in de meeste Steden van Holland; en by *hen Bestuurderen*; ook dat by alle dezen de Registers van Intekening, het zy voor donatie in eens, het zy voor jaarlyksche bydrage, geopend blyven.

In naam van Bestuurderen,
W. VEENHUYZEN,
Medebestuurder - Secretaris.

AMSTERDAM, *den eersten van Slegtmaand*. Heden werd, voor de zevende maal, de algemeene Jaarlyksche Vergadering van het Amsterdamsche Genootschap, ter bevordering der Koepok-luënting voor minvermogenen, gehouden. — De afstredende Voorzitter, de Ridder C. H. à Roy, M. D., gaf by deze gelegenheid eerst een verslag aan de Leden van het geen, in dit Genootschap, in het afgeloopene Jaar was voorgevallen, en berigte, onder anderen, dat, gedurende hetzelfde, aan dertien honderd, zoo Kinderen als Voswasfenen, by dit Instituut met het beste gevolg de Koepokken waren ingeënt, en dat 'er geen voorbeeld zich heeft opgedaan, dat één derzelven daarna door de Kinderziekte, wanneer de Koepokken regelmatig waren afgeloopen, zyn aangevallen geweest — Vervolgens verwittigde zyn Ed. de Leden, dat voor het eersikommende Jaar tot Voorzitter verkozen was de Hoogleeraar G. VROLIK; tot Thesaurier de Ridder D. G. VAN LENNEP, en tot Secretaris de afstredende Voorzitter, gelyk dit laatste door eene Wet bepaald is. — Inmiddels spoorde zyn Ed. de Leden en verdere Toehoorders op het allernadrukkelykst aan, om toch alles te willen aanwenden, om de belangen van dit Genootschap, en deszelfs verderen bloei te doen bevorderen, om daar door hunne minvermogene Medeburgers van de akeligste aller Ziekten te bevryden.

Hierop las zyn Ed. eene zeer uitgewerkte Verhandeling voor, toonende daarin aan, dat de Koepok Inënting beschouwd moest worden als een middel, het welk uitwendig gebezigd wordt ter vernietiging van de inwendige voorgeschiedtheid in het menschelyke lichaam tot de natuurlyke Kinderziekte, waarop zyn Ed. verder handelde over de voornaamste middelen, welke uitwendig toegediend worden ter genezing der inwendige Ziekten en ongesteldheden. — Zyn Ed. gaf in dezelve een volledig verslag van alle die geneeswyzen, zoo wel by de oude als latere Geneesheeren in gebruik, en helderde zulks door welgepaste voorbeelden gestadig op, en legde daar door eene groote belezeneheid in dit stuk aan den dag; doch daar de kortheid des tyds niet toeliet, om alles, wat zyn Ed. deswegens byeen verzameld had, te kunnen voorlezen, vleijen wy ons, dat het geheel eerlang door den druk algemeen zal gemaakt worden.

Am.

AMSTERDAM, den 6den van Slegtmaand. Op gister heeft de Hooggeleerde Heer C. G. C. REINWARDT, den hem opgedragen post van *Prof. Ord. historia naturalis et extraord. Chemia et Pharmaceut.* aan het Athenaeum Illustre dezer Stad, in tegenwoordigheid eener talryke schare van toehoorders, aanvaard met eene plegtige redevoering: *de recte instituendis chemia et historiae naturalis studiis*; dat is: *over de beste wyze, om de Scheikunde en Natuurlyke Historie te beoefenen.*

HAARLEM, den 9den van Slegtmaand. TEYLER'S Genootschap op de Natuurkundige Vraag, in January 1809 uitgeschreven, geene antwoorden hebbende ontvangen, heeft, in eene vereenigde Vergadering van Directeuren en Leden, besloten, uit aanmerking van derzelver belangrykheid, dezelve andermaal op te geven, als volgt:

Daar 'er nog veel onbessist is in de kennis van de sap- of vochtvoerende vaten der Planten: — hoe name-lyk dezelve zyn zamengesteld; — waarin zy van elkander onderscheiden zyn: — in welke betrekkingen zy tot elkander staan; — en welke hunne werkingen zyn: terwyl de pogingen door het Göttingsche Genootschap, ter beslissing wat hiervan zy, door het uitschryven van eene Pryspraak in den jare 1804 gedaan, alleen ten gevolge hebben gehad, dat in de daarop ingekomene antwoorden zeer verschillende gevoelens zyn verdedigd; en daar echter deze kennis moet dienen tot grondslag voor de zoo belangryke physiologische kennis der Planten, zoo verlangt men: „ dat men door
„ nieuwe waarnemingen, zoo wel als door vergelyking
„ der waarnemingen door anderen gedaan, trachte te
„ bevestigen, wat, van het gene men van het werktuiglyk
„ zamenstel der Planten, en wel byzonderlyk van het
„ maaksel, het onderscheid, en de werkingen van de
„ sap- of vochtvoerende buizen in de Planten heeft op-
„ gegeven, onbetwistbaar is; wat men daarentegen hier-
„ van nog als onbessist of twyfelachtig heeft aantemer-
„ ken, en welken weg men verder zoude kunnen inslaan,
„ om hieromtrent meerder licht te verkrygen.”

Ter beantwoording dezer Vraag behoort men, behalve de vroegere schriften van Grew, Malpighi, Du Hamel, enz. by de latere van Hedwig, Mirbel, Sprengel, enz. vooral ook de door het Göttingsche Genoot-

schap bekroonde schriften van *Rudolphi*, *Link* en *Treviranus* raad te plegen, en te beproeven, wat door herhaalde en wel geattesteerde waarnemingen van de vaten der Planten, het zy op zich zelve genomen, of na dat zy, op de wyze van *Reichel* of anderen, met gekleurde vochten of andere stoffen zyn opgevuld, te beslissen zy; op dat de staat der Natuurkennis, betreffende dit onderwerp, duidelyk blyke, en het gene men 'er dadelyk van weet, behoorlyk onderscheiden worde van die stellingen, tot welke zinnelyk bedrog aanleiding moge gegeven hebben, of ter welker beslissing verdere nasporingen vereischt worden.

Het Genootschap zag gaarne by de beantwoording dezer Vrage het inwendig maakfel der Planten, zoo ver het by herhaalde waarnemingen duidelyk blykt, door juiste afbeeldingen zoo veel mogelyk opgehelderd.

Het Genootschap belooft aan den genen, die deze Vraag, voor 1 April 1812, het best zal beantwoord hebben, een' Gouden Eereprys van 400 Hollandfche Guldens innerlyke waarde.

De antwoorden op deze Vraag moeten in het Nederduitsch, Latyn, Fransch, Engelsch of Hoogduitsch (doch met geene Hoogduitsche letter) geschreven, op de gewone wyze, met een verzegeld Biljet. des Schryvers naam bevattende, gezonden worden aan *TEYLER's Fundatie-Huis* te Haarlem, voor den 1 April 1812, om voor den 1 November deszelven jaars beoordeeld te worden.

HAARLEM. Den volgenden Brief, waarin eene misstelling in het stukje over de uitvinding van het Kompas, onlangs door ons medegedeeld, verbeterd wordt, ruimen wy gaarne eene plaats in, schoon wy de Verhandeling van den Heer *AZUNI* niet bezittende, onschuldig dezelve ons Blad hebben laten insluipen.

AAN DEN REDACTEUR VAN
DEN KONST- EN LETTER-
BODE.

MYN HEER!

In N°. 44. van den Konst- en Letter-Bode dezes jaars, las ik met genoegen iets over de uitvinding van het

het Kompas, doch haast my u eene feil onder het oog te brengen, welke ik daarin ontdekt heb. In dit stukje wordt van de Verhandeling des Heere AZUNI, over het Kompas, in 1805 in het licht verschenen, in dier voege gewag gemaakt, als of die Heer met het algemeen gevoelen nopens deze zaak instemde, te weten, dat de uitvinding van het Kompas aan FLAVIO GIOJA, van Amalfi, toekende. Ondertusschen staat men hier den bal mis. AZUNI ontzegt dezelve zoowel den *Chinezen* en *Arabieren* als den *Zeelieden* van Amalfi, (*latende den laatsten alleen de eer van het Kompas iets verbeterd te hebben*), maar schryft de uitvinding zynen *landgenooten*, de *Franschen*, toe, dewyl een Fransch Dichter der Twaalfde Eeuw vooral de eigenschap der *Magneet* en het gebruik van het Kompas (toen *Mariniere* of *Marinette* geheeten) afmaakt; en voorts, dewyl altyd en byna by alle Volkeren het teeken der *Lelie*, het wapen van het voormalig Koninklyk Huis, de Naald van het Kompas versierde. Zonder in de waarde van deze gronden voor zulke eene onderrigting te treden, acht ik het noodig UEd. hiervan te onderrigten, ten einde UEd. in staat te stellen, eene feil te verbeteren, die, hoe onschuldig mischien begaan, aan den vilust eenig voor UE. onaangenaam voedsel kon verschaffen.

Ik ben als altyd

Rotterdam, Uw bestendige Lezer
den 6den van Slagtnaand 1810. R. P.

L E V E N S B E R I G T
WEGENS DEN HOOGLEERAAR
R U D O L P H F O R S T E N.

(*Vervolg en slot van bladz. 292.*)

Om zyne verdiensten zoo zeer geacht, door zyne vriendelykheid niet minder geliefd, ondervond de Hr.
V 4 For-

FORSTEN een nieuw blyk van de gunst der Bezorgers dezer Akademie, dewelke hem in het jaar 1783 ver-eerden met den titel van Hoogleeraar in de Geneeskunde der Vierschaar (*medicina legalis*). Van deze begunstiging maakte hy gevoelvol melding by het weder neêrleggen van het Rectorale Bestuur, op den 10 van Zomermaand 1788, toen hy eene redevoering hield over het toevorzigt der wetten, ten behoud van den nog ongeborenen, ook na 's Moeders overlyden, (*de legum providentia in homine nondum nato, etiam extincta matre servando*).

In dezen Geneeskundigen kreits verkeerde hy tot het jaar 1791. toen zyn hooggeachte ambtgenoot, **VAN GEUNS**, die, behalve de Schei- en Plantkunde, aan deze Akademie de onderscheidene deelen der dadelyke Geneeskunde leeraarde, naar Utrecht beroepen werd, en, door zyn vertrek, dit gewigtig vak ledig liet: een vertrek, het welk den Akademie- en Stadsburger zeer smertelyk viel. De Bezorgers dezer Hooge School noodigden den Hr. **FORSTEN** van leervakken te veranderen, en het beschouwelyke, waarin hy tot dus verre verkeerde, met het dadelyke afte-wisfelen. Na ryp be-raad, liet hy zich dit voorstel welgevallen. Ten zelfden tyd, waarop hem de Bezorgers den eer- en be-roepstitel van *Prof. medicinae theoreticae, pathologiae et medicinae legalis*, alsmede *Prof. medicinae primarius*, opdroegen, zag hy zich vereerd met den hoogst aanzienlyken post van het Archiaterschap van Gelderland, waar mede hem de Steden van dit gewest beschonken.

Nog eens als Rector aftredende in het jaar 1798, op het eeuw-feest van Harderwyks Stichting, had hy zich voorgenomen dezen dag, *quam aetas adspicit una semel!* plechtig te vieren, met eene opzettelyk daar voor geschikte rede: dan door eenen min gunstigen samenloop van tydsomstandigheden heeft dit, naar hooger goedvinden, geene plaats kunnen grypen.

Nog eene waardigheid, die hem, behalve het Lidmaatschap der geleerde Genootschappen van Haarlem, Rotterdam, Vlisfingen, Utrecht, Londen, Edinburg enz. als ook het Stads Doctoraat te Harderwyk, werd opgedragen, was het Voorzitterschap in de Geneeskundige Commissie te Arnhem, wier laatste bywoning hem niet

niet alleen zeer hinderlyk , maar zelfs noodlottig is geweest.

Gevormd door de lessen en voorbeelden der groote mannen , waarvan wy zoo even melding deden , maakte hy in de Ontleed- en Natuurkunde van den mensch uitnemende vorderingen. Hy zag zyne onvermoeide vlyt met zegen en roem bekroond. Zyn ryk gestoffeerd Kabinet van Ontleed- en Natuurkundige Kunstbereidsfels , nog voor handen , strekt hiervan ten ondubbelzinnigen bewyze. Hy zag zich omringd van een aanzienlyk aantal voortreffelyke leerlingen , en onder dezelve niet weinigen , welke den meester eer aandeden , en hem tevens innigst verblydden met het stil gevoel van niet vruchteloos te hebben gewerkt ter hunner opgeklarde beroepskunde.

Nog eens ; gevormd , en , als het ware , doortrokken met den geest , vooral , van dat tweemanschap , welks lof en vermaardheid , hoe groot ook , geenszins ten volen beantwoordt aan hunne verdienften , GAUBIUS en VAN DOEVEREN , trad onze Hoogleeraar , wel toegerust , in het veld der dadelyke Geneeskunde. Met hernieuwden lust , en herlevenden yver , behandelde hy deze taak , in alle derzelver gedeelten. In het opsporen van de oorzaken der ziekten en derzelver juiste schikking , in het beloop der krankheden en derzelver eigenaardige behandeling , wees hy zynen leerlingen den weg met zoo veel naauwkeurigheid als bondigheid , duidelykheid en volledigheid ; waartoe hem dikwerf te stade kwam zyn ryk en leerzaam kabinet van zieke beenderen ; en ook dit strekt ten sprekenden bewyze van 'smans onvergelykelyke vlyt. Volyverig behartigde hy hun wezenlyk nut en belang , zoo wel met zyn voorbeeld als onderwys. Elke voorkomende gelegenheid , ter beoefening zyner leer en kunst , vooral ook ter aanduiding van het gedrag eens Geneesheers , die pligmatig handelt , en menschelyk gevoelt , by het ziek- of sterfbed , maakte hy hun ten nut. Dus vergoedde hy het gemis van een openlyk Ziekenhuis , de groote leerschool voor den aankomeling in de practyk. Maar zoo onvermoeid deze yver was , zoo groot was het loon en genoeg , dat hy smaakte , denzelven bekroond te zien met geen gering aantal van welgevormde en doorkundige Jongelingen , waaronder velen , in

de voornaamste plaatsen, met lof en gewenscht gevolg, de Geneeskunst oefenen.

Niet lang na dat hy zyn levensberoep, tot dus verre vermeld, was ingetreden, ondernam hy, ter voltooiing van zyn geluks ontwerp, den derden belangryken stap, het Huwelyk. Door onderlinge liefde verbonden met AGNES NIEUHOFF, Zuster van zynen Ambigenoot en Akademievriend NIEUHOFF, werden zy in Hooimaand 1776 Echtgenooten. Wederzydsche liefde en een vyftal Dochters met éénen Zoon, die 'er de vruchten van waren, stemden hunne harten tot blyde weltevredenheid en vervulden hun gemoed met dankbaarheid. Met hartgrievend leed moest hy eerst zyne tweede Dochter in het graf zien wegzinken, en naderhand ook zyne oudste, de teederbeminde Huisvrouw van zynen geliefden Ambigenoot in het beschouwelyk deel der Geneeskunde, VAN MAANEN. In beide deze treurgevallen, (en waarlyk te regt zegt SENECA: *acerbum est funus, quod comitatur parens*) zag men den vader wel diep bedrukt, doch gelaten nogtans berustende in den weg van Hem, die alles regeert, en wys in zyne liefde is. Zyn Zoon, onder zyn oog en leiding gevormd, was te Parys ter verdere bevordering zynr kunde, toen FORSTEN, van dat noodlottig verblyf te Arnhem, werwaarts hem het Voorzitterschap der Geneeskundige Commissie geroepen had, ziek naar huis werd vervoerd, en binnen zes dagen onder de hevigheid eener catharrale koorts, tot allergrievendst leed der zynen, bezweek. Zyne Weduwe beweende in hem den teederlievendsten Echtgenoot; zyne kinderen den beminnendsten Vader; zyne Ambigenooten en alle de Burgers, beide van Stad en Hooge School, betreurden hem niet minder. Als Hoogleeraar, was hy het sieraad van Harderwyk; in den Raad geëerbiedigd, by zyne Leerlingen zoo hoog geacht als bemind. Als Geneesheer paarde hy, met ongemeene kunde en geleerdheid, een helder hoofd, vlugheid van geest, en eenen eigenaardigen geneeskundigen tact, die hem in zyne kunstbeoefening dikwerf allergelukkigst deed slagen. Gulle vriendelykheid paarde hy met heusche gedienschtigheid, trouwe hulpvaardigheid, een steeds opgeruimd gemoed, sierlyke spraakzaamheid en beminnelyke zeden. Zonder schier eenigen nyd te ondervinden, genoot

noot hy den algemeenen lof. Dus was hy de vriend van het huis, waar hy verkeerde; de Geneesheer, die ook met zyne bevallige tegenwoordigheid en zorgvuldige oplettendheid den lyder opbeurde, gelyk hy hem door zyne kunde bemoedigde.

Hoewel hy zyn zes-en-vyftigfte jaar nog niet vol-eind had, had hy echter voor een ruimer tydperk aan roem inge oogst; en lang heeft, volgens een bekend gezegde, die gene op aarde geleefd, dien zyne medeburgers, wanneer hy hun ontruikt wordt, betreuren.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Disfertatio Juridica Inauguralis*: De Publicatione Bonorum, Jure Romano et recentiori: *Quam A. S. N. . . publico atque solemnī examini submittit* JANUS DE KRUYFF, J. F. Leidenfis. A. D. xxiii. Junii mdcccx. Lugd. Bat. 8°. pp. 126.

Met veel genoegen zien wy, dat het openlyk verdedigen van Verhandelingen, ter verkryging van het Meesterschap in de regten, stand houdt, of liever meer en meer toeneemt. Immers is dan eerst de Verhandeling een waar blyk van welbesteden tyd en verzamelde kundigheden, wanneer de Schryver die openlyk durft voor zyne rekening nemen, waar toe ook voorzeker zoodanige voorbereidende oefeningen vereischt worden, die het verstand opfcherpen, de vermogens ontwikkelen, en eene hebbelyke vlugheid toebrengen, en; zoo zichtbaar noodzakelyk zynde, niet dan alleen van de traagheid verzuimd worden. Deze fraaije Verhandeling: *Over de Verbeurdverklaring van goederen, volgens het Romeinsche en latere Regt*, bestaat, behalve de Voorrede, uit eene Inleiding en vyf Hoofdstukken. Het I. Hoofdst. tot opschrift hebbende: *Over de natuur der Verbeurdverklaring, derzelver oorsprong en gebruik by de oudste volkeren*, onderzoekt 1.) wat eigenlyk Verbeurdverklaring is en hoe zy van geldboete verschilt; 2.) haren oorsprong; 3.) haar gebruik by de Hebreërs, en 4.) by de Grieken. Het opschrift van het II. Hoofdstuk is: *Over de straf van Verbeurdverklaring, naar het Romeinsche Regt, tot op de Keizers*. Hier wordt ontvouwd 1.) De Verbeurdverklaring onder de Koningen; en wel a) in welke gevallen die gebruikt werd. b) op welke wyze. 2) Ten tyde der vrije Romeinsche Republiek,

blik, en dit wederom ten aanzien van a) de gevallen; b) van de wyze. In het III. Hoofdst. onderzoekt de Heer DE KRAUVE de Verbeurdverklaring onder de Keizers tot op Justiniaan: te weten 1.) de geschiedenis van het Regt omtrent de Verbeurdverklaring onder de Keizers; 2.) in welke gevallen; 3.) met welk gevolg van straf; 4.) welke goederen werden verbeurdverklaard; 5.) welke goederen voor de kinderen der Veroordeelden werden behouden; 6.) omtrent huwelyksgift en schenkingen ten aanzien van 't huwelyk; 7.) omtrent de goederen van hun, die zich zelve, vóór het Vonnis, om 't leven hadden gebragt; en 8.) de vernietiging dezer straf. Het IV. Hoofdst. handelt van de *misdaad van gekwetste Majesteit*; van de *afschaffing van de verbeurdverklaring door Justiniaan*; en van de *Novella 134. c. 13. in 't byzonder*, in drie onderscheidene paragraphen. Eindeelyk wordt in het V. Hoofdstuk de *straf van verbeurdverklaring opgespoord by latere volkeren, in 't byzonder in ons vaderland*, en wel in deze orde: 1.) van de andere volken in 't gemeen; 2.) van de Nederlanders vóór de Criminele ordonnantie van Philips II. 3.) van de Nederlanders volgens die Criminele ordonnantie; 4.) van de Nederlanders, na die Criminele ordonnantie, volgens de gebruiken; 5.) van de afschaffing der Verbeurdverklaring door de Staten van Holland en Zeeland, en het Geldersche Regt. 6.) Van de Verbeurdverklaring volgens de nieuwste wetten; En 7.) van de regimatigheid en billykheid van deze straf, zoo volgens het Natuurregt, het Staatsregt en de Staatskunde. Zie daar eene schets van den inhoud van deze doorwrochte Verhandeling, welke orde al dadelijk een gunstig gevoelen omtrent de bekwaamheid van den jongen Schryver inboezemt, en vooraf doet vermoeden, dat hy alles tot zyn onderwerp behoorende met naauwkeurige vlyt heeft nagespoord, en door nadenken volkomen van zyne stoffe, is meester geworden, welk gunstig vermoeden de Lezing volkomen bevestigt.

Men voelt ligtelyk, dat ons Weekblad minder geschikt is om van eene zoo uitgebreide en uitgewerkte stoffe een breedvoerig verslag te geven. Wy zullen echter ten blyke, hoe veel genoegens ons derzelver lezing verschaft heeft, het een en ander, uit dezelve aanroeren. Dus is by ons bl. 8 eene twyfeling opgekomen, of de aangehaalde plaatsen wel het gebruik van eigenlyke verbeurdverklaring by de Hebreërs bewyzen, onderscheiden van eene volstrekte, en despotike magt of aanmatiging van magt der Koningen over alle de goederen haaner onderdaanen, ook zonder opzigt van misdaad? Zou ook, het onderscheid tusschen *Boete*, en *Verbeurdverklaring* in §. 4. bl. 9 wel zoo sterk doorschitteren? Hoe verschildde de zware boete aan MILTIADES opgelegd, van eene ver-

verbeurdverklaring van eene gedeelte van iemands goederen? Belangryk is de nasporing der verbeurdverklaring by de Romeinen, vóór de Keizers, en bewyst eene naarstige beoefening der oude, zoo Grieksche als Latynsche Schryveren. Niet minder belangryk zyn de nasporingen van de Verbeurdverklaringen in latere tyden, by de meeste Volken, en ook in de Nederlanden, zoo vóór als na de Criminele Ordonnantie van Philips. Byzonderlyk draagt de Hr. DE KRUYF de afschaffing van de Verbeurdverklaring der goederen, by de Wetten van de Staten van Holland, Zeeland en Gelderland voor, te weten by Holland in 't jaar 1732, en in Zeeland in 1735, in Gelderland in 1778, en eindelyk, 't geen in het Hollandsche Wetboek Napoleon is vastgesteld. Wat nog betreft de regtmaticheid en billykheid der straffe van Verbeurdverklaring, het blykt uit §. 7 bl. 124, dat de geleerden hieromtrent, ten aanzien van de voorschriften van het Natuur- en Staats-regt, en ook der Staat- of Regeerkunde, zeer verschillen: daar dit verschil niet kan worden uitgemaakt dan door redenen, bewyzen en betoogen, zoo blykt, hoe verre zy van den weg zyn afgeweken, die een zeker gevoel, eene innerlyke uitspraak tot regter wilden inroepen, om over regt en onregt, billyk en onbillyk, eerlyk en oneerlyk te beslissen.

Onder de XII. Theses stemt men ook volkomen in met de X, dat de Koophandel hier te Lande zeer verachtend is, niet alleen door de rampen, die sedert 30 jaren ons Vaderland zoo zeer gedrukt hebben, maar byzonder ook door den veranderden staat van zaken in Europa, en den aanwasfenden yver van andere Volkeren. Maar wanneer iemand zou willen beweren, dat de Koophandel den Landbouw zou benadeelen, zulks ware de ongerymdheid zelve. Het is eene algemeen bekende zaak, dat een Volk, eerst uit Jagers van wild, Herders, Vischers en Landbouwers bestaat. Hier op volgen, by toeneming, de Handwerken, en eindelyk de Koophandel, die, door vermeerdering van welvaart, de Landbouw, Handwerken en Kunsten, stut, steunt, aankweekt, en vermeerdert. Laten vreemdelingen, die uit onkunde dwalen, hier onze Landbouw en Veeteelt zelve zien, en de Genootschappen tot aankweeking van die takken bezoeken; en zy zullen verbaasd staan. Buiten den Koophandel had naauwelijks een tiende gedeelte op dezen bodem kunnen leven, van die nu daarop welvaart en goed bestaan genoten hebben. Maar keeren wy tot de Verhandeling weder, met welke wy den jongen Schryver van harte geluk wenschen, en de aangenaamste vruchten van zyne vlyt en bekwaamheid hopen.

HAN.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 12 van Slagtm. 1810, in Amsterdam.

Aandeelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	23½ 24½
enz.	89 2½	dito dito nieuwe.	24 2½
Rusland 5 prCt.	62½ 63	Portugal, by Hope & C.	80½ 91
Zweden 5 prCt.	40 41	Engeland. Annuïteit. 3 prCt. niet gen.	
Denemarken. Toll. 4 prCt.	57 71	Frankryk Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisfelb. 4 prCt.	76 78	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	71½ 73	Dito Cert. by R. & V.	76½ 77
Kelzer van Oostenryk 5 prCt.	27 29½		zond. Coupes
dito 4½ prCt.	23½ 24	Wisfelcours.	
dito 4 prCt.	21 24	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	56½
Nationale Schuldbrieven a 3		dito Domeinen. 4 prCt.	11½ 16½
prCt.	10 2½	dito Vrywillig a 5 prCt.	16½ 17
dito a 2½ prCt.	11½ 12	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Losrenten uit de heffing van		met oploop. premie by Af.	
98 a 3½ prCt.	11½ 2½	losf.	29½ 30½
Dito uit de heffing van		Rescriptien Losb. na den	
1800. a 3 prCt.	10 2½	Vrede	12 2½
dito 1801. a 3½ prCt.	11½ 2½	Bankgeld	99½

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

Op zekeren dag, wanneer de Oostenryksche Gezant, Baron van THUGUT, aan het Hof van Polen zyn eerste Gehoor zou hebben, zat de Graaf STACKELBERG, op het oogenblik, dat de eerste genoemde de Zaal van het Slot, te *Warschau*, intrad, juist aldaar, van Poolische Heeren omringd. De Baron hield hem voor den Koning, en maakte hem als zoodanig zyn compliment; doch werd vry knorrig, toen hy bespeurde zich vergist te hebben.

Des avonds kwam hy met den Koning en STACKELBERG juist aan dezelfde speeltafel te zitten, en vergiste zich, by het opspelen van eene Kaart, zeggende: Troef Koning! terwyl hy een' Boer nederleide. Zoodra had men hem zyn' mislag niet onder 't oog gebragt,

bragt, of hy riep: „ Uwe Majesteit vergeve het my, ik heb van daag ten tweedenmale het ongeluk, van den Knecht voor den Koning te nemen! ”

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Slagt- maand	{ BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
7	{ 29. 14 29. 1 29. 2	44 44 42	Z. O. Z. Z. W. Z. t. W.	's morgens harde wind en regenbuijen; verders buijg.
8	{ 29. 34 29. 34 29. 24	39 47 43	Z. t. O. — O. Z. O.	bewolkt; 's avonds regenachtig.
9	{ 29. 54 29. 54 29. 54	42 46 39½	W. Z. W. Z. W. —	bewolkt; tuschen beide iets regen.
10	{ 29. 3 28. 9½ 28. 9½	41 43 46	O. — Z.	's morgens betrokken; verders regen en harde wind; 's avonds bewolkt.
11	{ 29. 0 29. 14 29. 34	44 49 41½	N. O. — N. N. O.	bewolkt; 's avonds helder.
12	{ 29. 54 29. 6 29. 74	43 47 38½	N. — —	's morgen betrokken; verders bewolkt; 's avonds omtrent helder.
13	{ 30. 0 30. 14 30. 24	35½ 44 33½	N. N. O. N. O. —	bewolkt.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 190; en te *Haarlem* 16; onder welke laatsten 3 beneden de 12 jaren en 1 Militair.

BE-

B E K E N D M A K I N G E N .

* * De Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te *Haarlem*, is voornemens op den 27, 28 en 29sten Novenber 1810, op de Zaal van 't Prinsenhof, Verkoopings te houden van eene zeer goede Verzameling van Latynsche, Fransche, Engelsche, Hoog- en Nederduitsche BOEKEN, waar onder vele voornamen en welgeconditioneerde Werken uitmunten, voor een groot gedeelte nagelaten door wylen den Wel-Eerw. en zeer geleerden Heere A. RUTGERS, in leven Predkant by de Nederd. Hervormde Gemeente te *Haarlem*. — Voorts eenige *Landkaarten*, *Rariteiten* en *Boekenkassen*, alsmede een *Appendix* van zeer goede Boeken. Alles daags voor de Verkoopings te zien. De Catalogus zal in tyds by bovengemelden en alom te bekomen zyn.

* * By den Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te *Haarlem*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

- I. HOLLANDSCHE DICTKUNDIGE SCHOUWBURG, bevattende *Magdalena Moons*, *Albrecht Beiling* en *Baarte van Ysselstein*. Tieurfcelen, gr. 8° in Carton f 3 - - :
- II. J. C. F. GUTSMUTH'S *Verlustigingen en Spelen voor de Beschaafde Jeugd*, met 6 fraaije plaatjes kl. 8°. in Carton f 1 - 10 - :

Dit Werkje bevat, behalve onderrigtingen in onderscheide vakken der Natuurkunde, een groot aantal nieuwe SPELEN, zoo welke in de buitenlucht, als die binnenshuis kunnen worden uitgeoefend, tot welker opheldering ook de plaatjes byzonder dienen; uit welken hoofde het zeer geschikt is tot Pryzen en Presentjes.

- III. P. MOËNS *De Twaalf Maanden des Jaars*, 4de en laatste Stuk, bevattende: *Wynmaand*, *Slagtmaand* en *Wintermaand*, met 3 uitlaande platen en eene fraaije titelplaat, gr. 8°. f 1 - 16 - :

Zynde de prys van dit geheele Werk f 6 - 6 - :

- IV. A. LOOSJES Pz. *Lotgevallen van REINOUD JAN VAN GOLSTEIN TOT SCHERPENZEEL*, 4de en laatste Deel met platen van R. *Vinkeles*, gr. 8°. f 2 - 18 - :

Zynde de prys van dit Werk compleet f 11 - 12 - :

- V. *Grondbeginselen der Ontleedkunde*, naar het Hoogduitsch van A. F. HEMPEL, M. D. en Hoogleeraar te Göttingen, door JACOB VOSMAER, M. D. 2de Stuk, gr. 8°. f 1 - 16 - :

Met nog Eén Stuk is dit Werk compleet.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E K O N S T. E N L E T T E R - B O D E ,

V O O R   H E T   J A A R   1 8 1 0 .

N°. 47. *Vrydag den 23ſten van Slagtmaand.*

B E R I G T E N .

PARYS. De Medicynſche Faculteit dezer Stad heeft een groot verlies geleden in den Hr. MARIN. Geneesheer by het Keizerlyk Lyceum en dat van *Napoleon*, by het Kollegie van *Sz. Barbe*, Lid van het Centraal Bureau der Vaccine en van verſcheide geleerde Maatſchappyyen. Hy was bemind by zyne zieken, wegens de buitengemeene goedaardigheid van zyn karakter, en zeer geacht by zyne kunstbroederen, wegens zyne kennis nopens de ziekten der kinderen en zyne bekwaamheid in derzelver behandeling. Hy overleed aan eene be-roerte, uit volbloedigheid onſtaande, in den ouderdom van 52 jaren.

PARYS, *den 8ſten van Slagtmaand.* In de zitting van gisteren heeft de Klafſe der Franſche Taal- en Letterkunde, van het Inſtituut, den Heer ESMENARD, maker van het Dichtſtuk *La Navigation*, miſgaders van het groot Zangſpel *le Triomphe de Trejan*, tot hun medelid, in plaats van den Heer DE BUSSY, onlangs overleed, benoemd. By de eerſte opnemng der ſtemmen had hy 'er 17 van de 29, zonder overballotage. De Kandidaat, die na den Heer ESMENARD, de meeste ſtemmen had, is de Heer PERCEVAL GRAND-MAISON.

II. DEEL. X 's HA

's HAGE. Van wege DIRECTEUREN van het HAAGSCH GENGOTSCHAP ter verdediging van den Christelyken Godsdiens tegen deszelfs hedendaagsche Bestryders wordt berigt, dat zich als Schryver der Verhandeling over het *Locale en Temporele* onder de Zinspreuk: *Niemand kan een ander fundament leggen, dan het geen gelegd is, 't welk is Jezus Christus*, PAULUS, bekend gemaakt heeft JOHANNES ANTHONY LOTZE, *Theol. Doct. et Prof. mitsgaders Akademie-Prediker, te Franeker*; — en dat zy in derzelver Najaars-Vergadering de Verhandeling over de *Zoenoffers*; onder de Zinspreuk: *Jezus Christus is gister en heden dezelve in der eeuwigheid*, PAULUS, over welke, volgens het Programma dezes Jaars, voor de Algemeene Vergadering geene uitspraak had kunnen geschieden, beoordeeld hebben, doch aan welke, ichoon zy zeer veel goeds behelsde, om dat dezelve alle de door onderscheidene Schryveren over dat onderwerp gemaakte bedenkingen niet genoeg in aanmerking zyn genomen, de uitgelooftde Eereprys niet had kunnen toegewezen worden. — Waaron de Schryver dier Verhandeling en alle kundige liefhebbers der waarheid op nieuw worden uitgenoodigd, om deze Vraag, zoo als dezelve in het Programma van 1806 is voorgesteld en in dat van 1808 herhaald, te beantwoorden voor den laaiten December 1811.

HAARLEM. Met de plaatsing van onderstaanden brief, ten geleide van een Latynsch Gedicht, by ons ontvangen, en met die van het Dichtstuk zelve, meenen wy onze Lezers geen' ondiens te doen, en laten dezelve dus hier volgen:

AAN DEN HEER REDACTEUR
VAN DEN ALGEMEENEN
KONST- EN LETTER-BODE.

MYN HEER!

Gelezen hebbende het zoo wel gesteld en eenvoudige Levensberigt van wylen mynen voormaligen Ambtgenoot en waarden Vriend, den verdienstelyken Hoogleeraar R. FORSTEN, vond ik my door een gevoel van dankbaarheid genoopt, om, als eene Bylage tot gemelde

de Levensberigt, U ter plaatfing in Uw geacht Weekblad aantebieden nevensgaand Latynsch Dichtftukje, door my gemaakt ter gelegenheid, dat myne geliefde Huisvrouw uit eene hoogstgevaarlyke Kraamziekte, door de geheel belangelooze zorg, en meer dan vriendelyke, ja vaderlyke oppaffing van dien kundigen Geneesheer en edelen Menschenvriend, alzins gelukkig heriteld, en als uit den dood in het leven terug gebragt was; welke onwaardeerbare weldaad niet anders dan door altoonsdurende dankerkentenis van my en myne kinderen eenigermate kan, en, gelvk ik hope, zal vergolden worden. Kunt gy goedvinden deze dankbare hulde, aan 's braven mans nagedachtenis, ten gezegden einde aan te nemen, daar door zult gy zeer verpligten

Amsterdam, Uwen Dienstwilligen Lezer,
d. 17 van Slagtm. HERM. BOSSCHA.
1810.

E V C H A R I S T I C O N

AMICO OPTIMO ET COLLEGAE
CONIVNCTISSIMO,

R V D O L P H O F O R S T E N;

Medico vere Φιλανθρωπφ.

*Prima fuit magnis si debita gratia Divis,
Proxima debetur, FORSTENE, iure tibi.
Quod si nulla quidem, nisi verbis acta disertis,
Reddatur factis gratia digna suis,
Iam dudum ingratus merito vittearque ferarque,
Cui lingua ad laudes tardior esse solet.
Non ego sum, primis habitans cui suada labellis
Temporibus promat congrua verba suis.
Rarius, insolito si quando tangimur oestro,
Quo vates, intrans pectora, Phoebus agit,
Sponie mihi facilli decurrunt tramite verba,
Inque suos numeros laus celebranda venit.
Nunc adeo magnos sentimus pectoris aestus,
Nec pia mens gratos cominet ore sonos.
Hos mihi non Musae iam, non mihi dictat Apollo,
Ingenium nobis tu sed, amice, facis.*

Atque artis vel sola tuae si munera vellent
 Aoniis digne conselebrare modis,
 Non alius merito te maius nomen haberet,
 Nullus Apollinea te prior arte foret.
 O quoties minui triplices sua iura sorores
 Indoluere, avidas te cohibente manus!
 O quoties patribus natos, natisque parentes,
 Spe dubia aut nulla, dextra ea restituit!
 Saepe suos coniux perituros luxit amores,
 Qui mox pro salva coniuge dona tulit.
 Pluribus ista tamen laus est communis. Apollo
 Quos docuit medicam ferre potenter opem.
 Vulgo etiam studium exacuit gratissima merces,
 Proque ope fert magnas saepe Galenus opes.
 Est adeo minima illa iuae pars. FORSTENE, famae?
 Sunt maiora meis iam celebranda modis.
 Te si solus amor lucri, et privata moverent
 Commoda, quae vulgus praemia summa putat,
 O quam multa domus nunc desolata iaceret,
 Et fieret viduo femina virque toro.
 Ipse ego, qui lactam cara cum coniuge prolem
 Nunc video, atque domo sospite sospes ago,
 Aut dadum Stygiis errarem vallibus umbra,
 Heu! desiderium triste dolorque meis.
 Amisssa aut viduo nunc flerem coniuge lecto,
 Dum cara proles orba parente foret.
 Vidisti nuper nostras, carissime, curas,
 Vidisti lacrymas, dulcis amice, meas;
 Optima quum coniux morbo confecta iaceret,
 Inflaretque meae pene ruina domus.
 Non tunc mercedem spectanti, gramine et herba
 Sat tibi erat medico more levare malum.
 Sed quae sollicitum pro coniuge cura maritum,
 Proque domo patrem quae pia cura movet,
 Haec eadem mentem tibi et huc versabat et illuc,
 Intentatu adeo nec fuit ulla via.
 Quid memorem alloquium, quid tot solantia verba?
 Quis tu Phoebea non minus arte vales.
 Haec ego dum repeto, penitus confundor, et omnes
 Eloquii vires iam mihi deficiunt.
 Quamque impar meritis nostra est facundia tantis,
 Tam reddi numquam gratia digna potest.
 Nam vel opes magnas mihi si Fortuna dedisset,
 Quis arti possem pendere iussa tuae;

*Ista tamen pietas et cura paterna meorum
 Quolibet o! semper munere maior erit.
 Ipse igitur cara felix dum coniuge vivam,
 Usque tibi vitae debitor huius ero.
 Audiet et monitus si proles nostra parentis,
 Perpetuo illa coëct teque tuamque domum.
 Quin nostra donec quisquam de gente manebit,
 Nominis haud deerit cultor, amice, tui.*

EEN ZEER GEMAKKELYK EN EENVOUDIG WERK-
 TUIG, OM DEN PHOSPHORUS IN VOR-
 MEN TE BRENGEN,

MEDEGEDEELD AAN HET

Natuur- en Scheikundig Genootschap, te Groningen,

DOOR DESZELFS MEDELID

S. S T R A T I N G H Ez.

De Heer BAGET, Apothekar te Parys, in de *Annales de Chimie* N°. 218. van Sprokkelmaand 1810, eene beschryving mededeelende van eenen eenvoudigen en gemakkelijken toestel ter overhaling van den Phosphorus en van eenen anderen, om denzelven in vormen te gieten, kwam ik by het lezen daarvan op het denkbeeld, of deze laatste toestel nog niet voor eenige verbetering of meerdere vereenvoudiging vatbaar zoude zyn. Om echter een zoo veel te beter begrip van voornoemden toestel van den Heer BAGET te krygen, zal het noodig zyn, hier kortelyk dat gene te laten voorafgaan, het welk ons door denzelven ten dezen aanzien wordt medegedeeld. Na opgemerkt te hebben het langdurige van de gewone manier, om den Phosphorus in zekere geschikte vormen te gieten, door namelyk kleine glazen pypen met gezuiverden en klein gesnedenen Phosphorus te vullen, in heet water te dompelen, en daarna door middel van koud water denzelven in den vorm van

X 3

klei-

kleine Cylinders te voorschyn te doen komen; daar zulk eene bewerking by eenige ponden Phosphorus zeer langwylig moest zyn, zoo meldt de Hr. BAGET gebruik gemaakt te hebben van een' toestel, welken de Hr. DESTOUCHES in het 65ste Deel van dezelfde *Annales* heeft medegedeeld, welke toestel echter om bygebragte redenen aan zyne verwachting niet heeft beantwoord, als niet geschikt in een werkhuis, waar men bezuiniging van tyd en vuur, en zekerheid voor den bewerker beöogt. Hierop beschryft hy zyne bewerking aldus:

„ Ik heb vier Cylindrique glazen pypen, waarvan de wydte een weinig afnemende is; zy zyn van een diameter van 2 à 3 linies. Ik hecht met mastix aan ieder bovenste einde der pypen, welke minder diameter heeft, dan de onderste, een' ring van tin. De ring is aan zyn ander einde met eene schroef gemaakt; ik voeg 'er naar willekeur, door middel van de schroef, eene kraan aan, voorzien van een vet leder, eindigende met eene pyp, als die van eene tabakspyp. Het is door deze pyp, dat ik den Phosphorus opzuig, myne kraan geopend zynde.

Na dat myne pypen zoodanig zyn toebereid, zet ik eene geverniste kom, bevattende den Phosphorus, welken ik wil zuiveren, dewelke met 4 duimen water is overdekt, ik zet, zeg ik, deze kom op een fornuis met een vuur, geschikt, om den Phosphorus en het water op eene warmte van 30 graden te houden, ik neem alsdan eene van de pypen, waarop ik eene van myne kranen schroef, welke ik de voorzorg heb. om te openen, ik dompel dezelve in den gesmolten Phosphorus, en zuig, om den Phosphorus in de pyp te doen ryzen, tot eene hoogte; als ik myne Cylinders wil vormen, ik sluit alsdan de kraan, ik breng den vinger aan het onderste einde van myne pyp; om ze te sluiten, ik schud het einde in het water, om den Phosphorus, welke zich aan hetzelfde en de vingers konde hechten, 'er af te maken, en ik breng de pyp aldus gesloten met myn' vinger in een' bak met koud water, ik trek myn' vinger van het onderste einde niet af, dan nadat de Phosphorus is getold. Ik open de kraan, welke ik aan het boveneind gesloten hield, ik schud de kraan scheef, om den Phosphorus in het water te laten vallen, en wanneer ik pypen, die goed van
bo-

boven tot beneden in wydte afnemen, heb uitgezocht, zoo laat hy zich los op de eerste schudding, ik herhaal dit aldus vervolgens met dezelfde pyp, en ik verander de grootte der Cylinders en van den Phosphorus naar willekeur; naar den diameter der pypen vorm ik door deze bewerking vier ponden in een uur." Eene hierby gevoegde Plaat maakt de beschryving van dezen toestel nog meer naauwkeurig.

Dat echter ook dit werktuig nog aan eenige ongelegenheden onderworpen is, zal men uit eene nadere beschouwing van hetzelfde gemakkelyk inzien. Het zal hier genoeg zyn, om alleen het zoo gevaarvolle van hetzelfde te herinneren, van namelyk den gesmoltenen Phosphorus door middel van den mond te moeten opzuigen, iets, dat by zulk eene krachtvolle stof niet zonder eenige vrees kan in het werk gesteld worden. Ik wil niet zeggen, dat het juist voor een' geoefenden, en met den Phosphorus bekenden zoo gevaarlyk is, maar toch ook anderen konden dit werktuig gebruiken, en bovendien zoude ook de eene of andere toevallige omstandigheid byv. schrik, niezen, of stooten aan den geoefendsten aanleiding kunnen geven, dat men den Phosphorus als onmiddelyk opslurpte, en wat de gevolgen van zulk eenen gloeienden Phosphorus stroom in den mond zouden zyn, behoeve ik niet te herinneren. Voor het overige zoude ook het uitnemen van de pyp met den reeds gesmoltenen Phosphorus eenig ongemak kunnen veroorzaken, door dien 'er ligtelyk een enkel onzichtbaar stukje, vooral een weinig geoxideerde Phosphorus aan den vinger kan hangen blyven, en buiten het water door zyne meerdere warmte ontvlammen, en zoo geen ongeluk, ten minste zoo veel schrik veroorzaken, dat men den vinger van de pyp zoude terugtrekken, en den gesmolten Phosphorus uit den pyp laten vloeijen.

Deze zwarigheden nu heb ik gemeend te kunnen vermijden, door een zeer eenvoudig werktuig, hetwelk insgelyks bezuiniging van tyd en vooral zekerheid voor den bewerker schynt te beloven.

De geheele toestel bestaat eenvoudig daarin, dat men glazen pypen neemt van 3 à 4 duimen lengte, wier diameter men naar willekeur van 2 à 3 linies kan nemen, doch wier eene einde een weinig wyder moet zyn, dan het andere. Nu vervaardigt men van een' koperdraad,

X 4

wiens

wiens diameter een weinig minder is dan de pypen, die men gebruikt, een' zuiger, door derzelver eene einde met een weinig katoen of leder te omwinden, en met een weinig water te bevochtigen, welke zuiger naauwkeurig in de te gebruikene glazen pyp moet passen, zoo dat dezelve even als een pompje werken kan. Hierby moet men echter achtgeven, dat men dezelve in het engste gedeelte van de pyp brengt, omdat als dan de zuiger onder de bewerking altoos in de pyp kan blyven. In de tweede plaats neemt men een' koperdraad, welke een weinig langer dan de glazen pyp is, en wiens een einde van onderen met een oogje zoodanig is omgebogen, dat zy met een stukje zeemleër overtrokken op de glazen pypen naauwkeurig sluiten kan. Men stelt nu den gezuiverden Phosphorus in eene aarden kom met eenig water overdekt, aan een' zachten graad van warmte bloot, zoo dat de Phosphorus goed gesmolten blyft; men neemt het glazen pompje, dompelt het in den gesmolten Phosphorus, trekt den zuiger naar boven, waar door het glazen pypje met den Phosphorus naar willekeur gevuld kan worden, men neemt nu met de andere hand den tot sluiting dienenden koperdraad, welken men voorzigtig onder de pyp brengt, schud het einde in het warm water wat af, brengt dan de pyp in eene kom met koud water, en houd de pyp alsdan met den koperdraad zoo lang gesloten, tot dat men bemerkt, dat de Phosphorus gestold is. Thans neemt men denzelven weg, en door eene ligte drukking van den zuiger, stoot men den gevormden Cylinder in het koude water zeer gemakkelyk uit. Men kan zelfs glazen pypen nemen, die de dubbelde lengte van de te vormene Cylinders hebben, waardoor men in ééne bewerking als het ware terstond twee vormen verkrygt, zoo men dan slechts deze Cylinders onder het water met een schaar of mes doorhydt, waardoor ook de arbeid zeer bespoedigd wordt.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

OPVOEDINGS-SCHR. J. L. EWALD *Eheliche Verhältnisse und eheliches Leben*, in Briefen; 2 Bände. Eiberfeld, Büschler, 1810. 8°. (*). Niets

(*) Van het eerste Deel dezes Werks ziet reeds eene Nederduitsehe vertaling

Niets byna kan tegen onzen tyd flechter getuigen, dan dat alles, tot het gevoel toe, tot voorschrift en stelregel gebragt is, en dat men de *kunst* leert, om onschuldig en rein van harte, een goed kind, eene goede dochter enz. te worden. Nog altyd moet het vygeblad den val verhelen. Hoe meer het leven in de wereld zich beschave, hoe zekerder het huisfelyke verloren gaat, en als wy onze pogingen niet aanwenden, om de zucht voor eenvoudige huisfelykheid weder op te wekken, dat toch alleen in den huisfelyken kring geschieden kan, zal het verloren paradys nimmer weder verkregen worden. Het voor ons liggende schrift is meer geschikt, om de vorderingen der ydelheid te ontwikkelen, dan daar van te rug te brengen. Overal wordt op de vorming van talenten voor het gezellige leven hooge prijs gesteld; eene zekere zinnelykheid heeft den boventoon, en als de Godsdienst optreedt, verschynt zy slechts als *Dame d'atour* van dezelve. Hoe aanstootelyk is het, als een jong meisjes als *Aeone*, waarin de Hr. EWALD een vrouwelyk ideaal wilde voorstellen, in een' brief aan een' *edelen man* en haren vaderlyken vriend (†) by de beschryving van eenen avond op het land (bl. 73 van 1 Th.) zegt: „*Wie die sonne versteckens mit uns spielt, und uns schalkhaft freundlich gute nacht sagt. Wie sie mit dem Neckar BUHLT und 'er mit ihr!*“ (§) Deze *Aeone* heeft een' sentimentelen kwast tot minnaar, die met haar schitteren wil, en haar naar de residentie zendt, om door haar dansen en zingen alle zotten te betooveren, en de gevoelvolle dweepachtige vriendin der natuur laat zich dit zeer gaarne welgevallen. In het vervolg van het boek wordt van eene vrouw gevorderd, dat zy zich altyd met haren man op een gelyk standpunt in het lezen plaatsen moet, en, als by voorb. over *Werners Attila* gesproken wordt, met kinderlyk gevoel daar over oordeelen kan, dewyl het anders den man niet ten kwade geduid kan worden, dat hy 'er toe kome, om meer met hem verwandte zielen te kiezen. De vrouwen, die in gezelschap over voorwerpen der huishouding spreken, komen 'er ook by den Hr. EWALD gansch

ling het licht, onder den titel: *Huwelyksbetrokkingen en Huwelyksleven*, in Brieven, door JOAN LODEWYK EWALD, te Amst. by J. van der Hey, 1810. in gr. 8°.

(†) Hier vergist zich de Rec. Deze brief is aan EDELWALD en niet aan WANDULF gerigt.

(§) In de voorn. Nederd. vertaling dus overgebragt bl. 58. De zon speelde met ons schuilhokje, zeide ons eindelyk schalkachtig-vriendelyk goeden nacht en wenkte ons het *à revoir* toe, waarna zy zich met den Neckar en deze met haar vereenigde. In hoe verre bukten hier vereenigen kan be- teekenen willen wy niet beoordeelen, maar uit de bovenstaande Recensie blykt, dat men in Duitschland 'er zulk een' zin niet aan hecht en 'er bo- leren onder verstaat.

gansch niet best af. En welk een meisje moet de gepezenene *Asone* zyn, welke hare vaderlyke vriend lesfen noodig acht te geven als de volgende: „Wil uwe bruidegom zich te veel vryheden veroorloven, zoo duld het niet.” — Een zeker natuurlyk gevoel van maagdelyke kieschheid zal u ingeven, om slechts trapswyze overtegaan tot de echtelyke gemeenzaamheid. Wederstaat dat niet.” — By de gemeenzame omhelzingen zy de vrouw geheel vrouw.” In de *Lucinde* werd het eenmaal, uit scherts, omgekeerd.

Wanneer wy een hard oordeel over dit boek uitspreken, waarin nergens de geest van zuivere vrouwelyke waarde, waaraan het meestal het hart ontbreekt, regt gedaan wordt, wanneer wy zelfs onschuldige meisjes de lektuur van hetzelfde afraden moeten, vervullen wy eenen onaangenaamen maar heiligen plicht, en bieden ons tevens aan, dit uitvoeriger te bewyzen ook met betrekking tot de vroegere schriften van den Schryver.

Morgenblatt für gebildete Stände.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Disertatio Juridica Inauguralis: De Successione ab intestato. Quam A. S. N. . . . publico atque solemnī examini submittit H. C. Th. DISCHBEIN, Haganus a. d. xv. Jun. MDCCCX. 8°. pp. 163. Lugd. Bat.*

Hoe zeer de Voorrede naar den gewonen trant en de stof zelve dezer Verhandeling geene geheele nieuwhed is, zoo is echter het Stuk zelve wel uitgewerkt, en voldoet volkomen aan het oogmerk, namelyk, een blyk te geven van eenen aan de Leydsche Hooqe School wel besteden tyd. De behandeling van de Erfopvolging by de Romeinen buiten uitersten wil, of van het Versterfregt, is vervat in drie Afdeelingen: van welke de eerste handelt over de Erfopvolging naar de wetten der xii Tafelen; en derzelver veranderingen uit de Afkondigingen der Opperrégiers Raadsbesluiten en Vaststellingen der Keizers; en wel 1.) van de Erfopvolging der Kinderen, in der Ouderen magt; 2.) der Bloedverwanten in de mannelijke lyn; 3.) van verdere Leden van 't geslacht; 4.) der Bloedverwanten in de vrouwelyke lyn; en 5.) van vrygemaakten, in vyf Hoofdstukken. De Tweede Afdeel. ontvouwt de Erfopvolging naar de 118 nieuwe Wet van JUSTINIAAN, te weten: 1.) der Afkomelingen; 2.) der Opgaande lyn; 3.) der Zydlynen; 4.) der Echtgenooten, Genootschappen en de aanvaarding van de Schatkist, in vier Hoofdstukken. Het Derde Smaldeel verklaart de Erfopvolging naar het Hollandfche Wetboek NAPOLEON; namelyk: 1.) die der Afkomelingen; 2.) der opgaande lyn; 3.) der zydiyn; 4.) van Echtgenooten, en eindelyk het Ryk, hetwelk by gebreke van Erfgenamen, de goederen aanvaart.

Wy

Wy zullen by deze derde Afdeeling, die inderdaad een nieuw onderwerp is, een weinig stil staan. In de §. 1. ontvouwt de Hr. DISCHBEIN in welke bereekenissen iemand volgens het Nieuwe Wetboek kan gezegd worden zonder testament overleden te zyn, en in §. 2. de overeenkomst met het Rom. Regt, in 't algemeen, om in 't byzonder dit nieuwe Regt vervolgens met het Romeinsche, en het vorige Hollandsche, zoo wel Aasdoms, als Schependoms Regt, te vergelijken. Dit al is in de gezegde vier Hoofdstukken, met orde, uitgewerkt. Te regt bewcert de Schryver bl. 134 en 135, dat ook overfepelige en in bloedschande geteelde kinderen, volgens Art. 877 van het N. Wetboek, van de Moeder moeten erven, hoe zeer voorheen getwysfeld is, en het tegendeel in het Fransche Wetb. Art. 762 plaats heeft: wy stemmen in dit gevoelen, ook over de algemeene woorden van Art. 260, alwaar in *onechte* geborene zonder onderscheid, gezegd worden de moeder te volgen: op welk *volgen van de moeder* hun erfregt gebouwd is. Bl. 137 merkt de Heer DISCHBEIN aan, dat iemand de plaats kan vervullen van hem, wiens erfgenaam hy niet is, volgens Art. 865 zoo kan een kleinzoon, den zoon, dat is, zynen vader vertegenwoordigen, wiens erfgenaam hy niet is geweest, om te erven van den Grootvader. Maar merkt de S. op, volgens Art. 865 kan niemand de plaats vullen van hem, die nog leeft. Derhalve, indien een zoon 'svaders erfenis verwerpt, dan kan de kleinzoon, dien zoon, zynen vader, niet vertegenwoordigen, om aldus van den Grootvader te erven; volgens Art. 931. Dit is zoon. Maar, hoe als die zoon niet konde erven? Dan kan de kleinzoon hem echter niet vertegenwoordigen volgens Art. 865 maar deze kleinzoon zal die dan niet echter uit eigen hoofde kunnen komen; verg. Art. 931.

De *Theses* achter deze in 't openbaar verdedigde Verhandeling zyn ook zeer gepast. De V. ontkent, overeenkomstig met de Inleiding, dat het Versterfregt volgens het Natuurregt zou stand grypen. Wy wien het verschil der Geleerden; maar vragen echter, van waar dan de regelmatigheid der burgerlyke instelling? Want immers, indien die orde der Burgerwet, die de kinderen van den Overledenen, by versterf, vóór de zydmagen roept, eenen waren en natuurlyken grond heeft buiten de loutere willekeur van den Wetgever, zoo als niemand zal ontkennen, dan moeten immers de Natuurwetten wel iets omtrent het Versterfregt voorschryven. Wanneer ook CICERO *over de Wetten* beweerde, dat de deugd der Burgerwetten aan de Natuurwetten moest getoetst worden, dan veronderstelde hy toch, dat wel iets natuurlyks de Burgerwetten vooraf ging, gelyk ook ULPIANUS in die bekende L. 6. D. *De Jusfit. & Jur.* Over het geheel zouden wy de Burgerwetten meer voor bevestigingen en wyzigingen der Natuur-

natuurwetten houden; en althans de zwakheid van sommige Geleerden in hunne bewyzen, niet ligtelyk voor een' grond nemen om te besluiten, dat een, nog niet wel bewezen, regt daarom geen regt der Natuur zoude zyn. De IX. Thesis veroordeelt die geleerden, die, gelyk meest alle, vóór KANT, min of meer, het geluk tot grond van alle verpligting stellen. Wy weder spreken die thesis niet, maar 'er zyn vele bepalingen noodig, vele onderscheidingen tot het naauwkeurig oplossen der vraag. Welk geluk bedoelt men? Byzonder geluk? — Ook ten koste van het algemeen? — Dus een eigenlyke Eigenbaat? — Dan is dit zeker; maar is dit wel de leer geweest van alle zedekundige en regisgeleerde Schryvers vóór KANT? — Of ziet men op een algemeen geluk, waar aan men het byzonder geluk moet opofferen? Maar is de bedoeeling van dit geluk, wel zoo misdadig of zoo ongeschikt, om een' grond van verpligting te kunnen opleveren? En zou het wel zoo moeijelyk zyn, uit KANT's eigene schrandere geschriften aan te toonen, dat deze groote Man zelve, ten betooge van deze en gene verpligtingen, zich op dit algemeen geluk, op het algemeen welzyn, op de algemeene behoudenis, welke een deel van 't geluk is, menigmaal beroepen heeft? dat hy een waar algemeen denkbeeld van het Geluk heeft mogelyk gesteld, ja zelfs tot een tweede bestanddeel van het Hoogste Goed heeft aangenomen? Hoe dit zy, het is van belang, dat het onderwys op de Hooge Scholen, de Jeugd ook in deze Wysgeerte voorlichte, om het ware van het gewaagde, te kunnen schiften, en niet door het nieuwe alleen zich te laten wegslepen. Doch mogelyk verstaat men ook door *Eudemonisten* alleen die genen, die alle verpligtingen alleen uit louster eigen, byzonder eigenbelang of eigenbaat afleiden, en zoodanige leer is met regt afgekeurd.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

BERIGT WEGENS HET INZAMELEN VAN
DEN KINABAST IN PERU;

VAN DEN HEERE

B O N P L A N D.

In Peru is 'er een byzondere Opziener over het inzamen van den Kinabast in de wouden aangesteld. Deze post verstrekt tot eer en geeft voordeel. De Op-
zie-

ziener verplicht de Indianen, Cantongewyze, om eene bepaalde hoeveelheid van dezen bast te verzamelen. Dit is eene soort van Heerendienst, waarvoor de verzamelaars eene zekere somme ontvangen, waarover men jaarlyks met hun overeenkomt. De boom groeit op gebergten, die zeer vochtig zyn, en overtreft alle de overige boomen van het bosch in hoogte. Hunne jaarlyksche uitspruitfels zyn zeer teeder; zy loopen dikwyls van 5 tot 9 voeten hoog en daar boven uit. De Indianen klimmen op den top van eenen Kinaboom, en zien van daar de andere Kinaboomen, welke zy moeten vellen.

De Indianen zyn in het verkeerd begrip, dat de zaadkorrels van de Kina niet uitbotten kunnen; men heeft dus in Peru geene proeve hoegenaamd ter voortplanting van dezen boom genomen, welken men nu byna twee eeuwen lang geveld heeft, om duizende centenaren van zy en bast jaarlyks uittevoeren. Op deze wyze maken onwetenschap, vooroordeel en eene onverstandige handelwyze dezen boom hoe langs hoe zeldzamer, zoo dat men denzelven byna niet meer in de Distrikten van Loxa aantreft, en de beste soort, waarvan CONDAMINE medegebragt heeft, daar zelf tegenwoordig weinig meer bekend is.

De inzamelaars mengen, ten einde aan den Heerendienst, die dagelyks moeilijker wordt, te voldoen, zeer veel onder den echten Bast, dien van een' anderen boom, welke mede zeer hoog opgroeit. Dit is de *Weinannia*, een boom, wiens bast bruinachtig rood, even als die der echte Kina, is, en dien men met moeite van dezen onderscheiden kan. De *Weinannia* dient in Peru, om het leder te looijen, waartoe men, alleen om den hoogen prys, geen Kina gebruikt, hoewel die daar ook toe dienen kan.

Zal de Kina hare volledige werkingkracht behouden, dan behoort dezelve, zoodra de boom geveld en de bast ingezameld is, zonder verwyl in de brandende zonnehitte van dit klimaat gedroogd te worden; want als de *Ecarilliores* (zoo heet men de inzamelaars) den bast uit achteloosheid aan de vochtigheid ter prooije laten, ondergaat dezelve een verlies aan het zeer vlugtig koortsverdryvend beginsel.

De ingezamelde bast wordt naar de marktplaats te Loxa gebragt, waar zich de ambtenaren bevinden, welken

ken het opzigt over de Kina, die in Peru Cascatilla genoemd wordt, is toevertrouwd. Zoodanige bast, als hun ongeschikt voorkomt, om in den handel gebruikt te worden, wordt verworpen en openlyk verbrand.

Ten beste van de perlonen, die dezen bast gebruiken, ware het te wenschen, dat deze maatregel altyd met de naauwgezetste gestrengheid werd opgevolgd; maar de verschillende bastsoorten, die, in plaats van Kina, in den handel voorkomen en het mengsel dezer vreemde basten met de echte Kina, bewyzen, dat het bedrog dikwyls middel vindt, om zich aan het oog der policie te onttrekken.

Het is daarom noodzakelyk, dat de Apothekar, welken het ernst is, om zich het vertrouwen zyner medeburgers waardig te betoonen, alle zorgvuldigheid, by het kiezen van Kinabast, dien hy in den handel bekomt, aanwende.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 19 van Slagtm. 1810, in Amsterdam:

Aandeelen by Hope & Comp.		<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C. 22½ 19	
enz.	92 1½	dito dito nieuwe.	22 1½
<i>Rusland</i> 5 prCt.	63 1½	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	92½ 93½
<i>Zweden</i> 5 prCt.	40½ 41½	<i>Engeland</i> . Annuiteit. 3 prCt. niet gen.	
<i>Denemarken</i> . Toll. 4 prCt.	58 1½	<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	76 1½	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	72 1½	Dito Cert. by R. & V.	76 1½
<i>Keizer van Oostenryk</i> 5 prCt. niet gen.			zond. Coup.
dito 4½ prCt.	dito.	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	dito.	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57½
Nationale Schuldbrieven 2 3		dito Domeinen. 4 prCt.	15 1½
prCt.	10 1½	dito Vrywillig 5 prCt.	16 1½
dito 2½ prCt.	11½ 12	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Losrenten uit de heffing van		met oploop. premie by Af-	
98 1½ prCt.	11½ 1½	losf.	30½ 1½
Dito uit de heffing van		Rescriptien Losb. na den	
1800. 2 3 prCt.	10 1½	Vrede	12½ 13½
dito 1801. 2 3½ prCt.	11½ 1½	Bankgeld	98½ 99½

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

GRONINGEN, den 15 van Slagtm. By het *Natuur- en Scheikundig Genootschap* dezer Stad, is, op 11. Woensdag, door eene geachte hand ingezonden de navolgende brief, behelzende de beschryving van een aanmerkelyk onweder, dat voor weinige dagen het naburig *Slochteren* getroffen heeft:

„ Op

„Op Woensdag den 7 van Slagtmaand (zeft de geëerde Schryver), des avonds om half 5 uren, had hier een ver-
schrikkelyk Natuur-verschynfel plaats. Nadat de lucht den
geheelen dag, by een' zeer lagen Barometer, zeer onstuimig
had gestaan, vergezeld van een' hevigen Zuidoosten wind en
sterke regenbuijen, zette zich, omtrent 4 uren in den na-
middag, in het Zuiden eene zeer zware wolk, die veel regen
aankondigde, en werkelyk ook, na eenige oogenblikken, on-
der een' woedenden storm en geweldigen hagel, losbarstte.
De Barometer daalde binnen eenige minuten byna 4 graden,
tot op *storm*. De bui woedde flechts in eene zeer smalle
streek, bestaande in de breedte naauwelyks 10 of 12 roeden;
bedreigende alles, wat in zynen weg lag, met eene volkome-
ne verwoesting. Volgens het getuigenis van sommige arbei-
ders, die zich nog op het veld bevonden, geleek heizelve
naar eene breede vuurstreek. Op meer dan een half uur af-
stands, heeft men het kunnen nasporen. Aan sommige plaat-
sen zyn groote stukken aarde in de lucht geworpen, en het
water van de grachten en slooten is, hier en daar, 7 à 8
voeten in de hoogte opgevoerd. Zes huizen werden deerlyk
beschadigd. Het dak van een der schuren werd van deszelfs
muren afgerukt, meer dan 5 voeten zydwarts verplaatst, en
het geheele gebouw gervineerd. Op eene andere plaats is een
zeer sterke muur ten eenemaal om ver worpen. De schrik
en vrees, welke dit buitengewoon schouwspel op onze Dorp-
bewoners moest verwekken, is gemakkelijk te beseffen. De
schade, die sommige geringe daglooners hierby geleden hebben,
is voor hen, in hunne buitendien behoefte omstandigheden
en by den aannaderenden Winter, allernoodlottigst. — Ik
zat, gedurende dit alles op myne studeerkamer, en, offchoon
myne woning pas 100 schreden van het schriktooneel verwy-
derd is, werd ik nogtans, alvorens ik geroepen werd, van
deze hoos, schudding of wat het moge geweest zyn, niets
anders gewaar, dan den geweldigen wind en hagel. Het on-
weder, was niet zoo dra voorby, of de Barometer rees we-
derom 4 graden.”

**WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,
BUITEN HAARLEM.**

1810. Slagt- maand	{ BARO- ME- TER.	{ THER- MOME- TER.	{ STREK DER WIND.	{ LUCHT- GESTELD- HEID.
14	{ 30. 1½ 30. 1½ 29. 8¼	{ 30½ 35 34	{ O. Z. O. — Z. O.	{ bewolkt; 's avonds betrokken met harden wind.
15	{ 29. 5 29. 5½ 29. 5¼	{ 37 53 50	{ Z. Z. O. Z. W. Z. t. W.	{ den vorigen nacht sneeuw; voorm. betrokken met regen; namidd. en 's avonds bewolkt.

1810.

1810. Slagt- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
16	{ 29. 4 29. 4 29. 3½	{ 52 55 53½	{ Z. Z. W. —	{ 'smorgens regen; verders bewolkt met zeer harden wind; 's avonds regenachtig.
17	{ 29. 4 29. 3½ 29. 5	{ 52 53 46	{ Z. Z. W. W. Z. W. Z. W.	{ buijg; harde wind.
18	{ 29. 5 29. 6 29. 6½	{ 49 53 44	{ Z. W. — —	{ omtrent helder; voormidd. windrig.
19	{ 29. 7 29. 7 29. 7	{ 48 55 46	{ Z. Z. W. — —	{ omtrent betrokken; 's morgens regenachtig.
20	{ 29. 7 29. 7 29. 7	{ 46½ 52 49	{ Z. t. o. Z. Z. o. Z. o.	{ bewolkt; omtrent geheel betrokken; dampig.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 178; en te *Haarlem* 16, onder welke laatste 8 beneden de 12 jaren en 1 Militair.

VOORBEELDEN VAN HOOGEN OUDERDOM

HEUSDEN, den 10den van Slagtmaand. Te Wyk is in den ouderdom van 103 jaren en 4 maanden overleden de op persoon gestelde Commis ter Recherche *Jan Westorhuizen*; in zyn leven had hy de bataille van *Fontenoi* bygewoond, en den Staat 70 jaren lang zoo in hoedanigheid van krygsman als in die van burgerlyk ambtenaar gediend. Het ouderlyk huisgezin van den overledenen levert een zeldzaam voorbeeld van een lang leven op. Deszelfs vader stierf oud 118 jaren, en zyne moeder is in den ouderdom van 103 jaren overleden.

BEKENDMAKINGEN.

HALMA, NEDERDUITSCH EN FRANSCH,

EN

FRANSCH EN NEDERDUITSCH WOORDENBOEK.

De beste Druk, 2 Deelen van 1800 Pagina's in groot Quarto. Waarvan de Prys tot hiertoe *Twaalf Guldens* geweest is, wordt thans, zoo lang het gering getal der voorhanden zynde Exemplaren strekt, à ZEVEN Guldens afgeleverd te *Amsterdam*, *Leyden* en den *Haag*, by de Gebroeders VAN CLEEF. L. HERDINGH en B. SCHEURLEER Junior.

TE HAARLEM, BY A. L'OSJES PZ.

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
L E T T E R - B O D E ,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 48. *Vrydag den 30sten van Slagtmaand.*

B E R I G T E N .

GRONINGEN, *den 19 van Slagtmaand.* Gisteren trof onze Hooge School een allergevoeligste slag. De Hooggeleerde en beroemde Heer JOHANNES MULDER, *A. L. M. Philos et Med. Doct., Lid van verscheide geleerde Genootschappen*, en sedert Winterm. 1807. aan deze Universiteit *Physiol. Anat. Chir. et Art. Obstetr. Prof. Ord.*, ontsiep gisteren avond ten half tien uren, betreurd, gelyk hy allezins verdient, door zyne Ambtgenooten, door zyne Leerlingen, en door een ieder, welke prys weet te stellen op Kunde en Wetenschap. Hy had den ouderdom van nog maar even veertig jaren bereikt. 'sMans roem is te wel bekend en gevestigd, dan dat iemand twyfelen zal aan de grootte van het verlies, dat door den dood van zyn Ed. geleden wordt.

LEYDEN, *den 15den van Wynmaand.* Heden heeft de aantelling van den Heer JAN HENDRIK NIEUWVEEN, tot Fransch Stads-Kostichoolhouder, op eene jaarwedde van f 600.-: door eene acte van den Burgermeester, zyn volle beflag gekregen. Men zal zich herinneren, dat deze Stad, tot op, voor weinige jaren

II. DEEL.

Y

na,

na, roem mogt dragen op twee uitmuntende Kostscholen, die, van alomme, jonge lieden tot zich trokken, dat van den Heer SCHNEITHER, en dat van den Heer VAN BEMMELEN. Beide zyn, door het overlyden dier Heeren, en door de gevolgen der ramp van den 12den van Louwmaand 1807, te gronde gegaan. Men gevoelde hiervan alomme het gemis, en begrepen weldra Regering en Ingezetenen, dat dit verlies, spoedig, op de best mogelyke wyze moest vergoed worden. Niet alleen toch vorderde dit het belang der Ingezetenen, maar ook dat van zoo vele Ouders elders, die, tot dus verre, hunne kinderen, met zoo veel graagte, herwaarts ter Schole gezonden hadden. En inderdaad de ligging dezer Stad in het hart van Holland, de gezonde luchstreek, ruime vrolyke straten en grachten, hoogstaangename ommestrecken en overvloedige gelegenheid om, in alle mogelyke vakken van lagere en hoogere Wetenschappen, onderwijs te erlangen; dit alles maakte en maakt ook nog dezelve meer byzonder geschikt voor het vestigen van alle soortgelyke Inrigtingen. Ingevolge hiervan kreeg dan ook de plaatselyke Schoolcommisfie last, om naar eenen bekwamen Schoolonderwyzer rond te zien, geschikt om, op eene waardige wyze, de opengevallene plaatsen, door het overlyden van de Heeren SCHNEITHER en VAN BEMMELEN, weder te vervullen. Met het uiterst genoeg trachtte zy zich dan ook hier van te kwyten, en stelde, dien ten gevolge, na alle behoorlyk onderzoek, uit een aanzienlyk aantal bekwame mannen, die zich hiertoe hadden aangeboden, den genoemden Heer JAN HENDRIK NIEUWVEEN aan de Regering ter goedkeuring voor. Deze man meenden zy, dat aan het bedoelde oogmerk wel het meest zou voldoen; eensdeels uit hoofde van zyne meer dan gewone talenten in alle vakken en talen, tot het gewoon lager Schoolonderwys behoorende, als hebbende, met roem, den eersten rang, voor de Commisfie van Onderwys te Haarlem, verkregen; anderdeels uit hoofde van zyn gevestigd karakter, als hebbende, gedurende eenige jaren, den post van Fransch Kostschoolhouder te Zaandam, tot algemeen genoeg, waargenomen; eindelyk ook uit hoofde van zyne huisfelyke omstandigheden, als zynde gehuwd met eene waardige Dochter van den beroemden Teekenaar en lid van het Koninklyk Instituut NUMAN,

die

die zelve eenigen tyd *Secondante* op een aanzienlyk Fransch Jufvrouwen-Kostschool geweest is. Zy hadden dan ook het genoeg, dat hunne voordragt, niet alleen by de Regering, maar ook by de aanzienlykste Ingezeten en alomme byval vond, en dat de Beroepene de op hem uitgebragte vereerende keuze, volvaardig aannam. Met Bloei maand 1. 1., na, met moeite, eene geschikte woning gevonden te hebben, zette de Heer NIEUWVEEN zich hier neder, en ziet nu, schoon toch langzaam, uit hoofde van de tydsomstandigheden, zyn Instituut, vooral wat het dagschool betreft, van tyd tot tyd, vermeerderen. Mogten nu ook vele Ouders en Voogden van buiten, hem, gelyk weleer aan de Heeren SCHNEITHER en VAN BEMMELN, hunne kinderen en pupillen ter opvoeding aanbevelen, waartoe de gelegenheid uitmuntend is, en de voorwaarden zeer billyk en *gematigd* zyn: wy durven *gerust* verzekeren, dat zy zich des niet beklagen zullen, terwyl en de Regering, en de plaatselyke Schoolcommissie, en de voornaamste Ingezeten en dít met het grootst genoeg en de hartelykste deelneming zien zullen. — Alleen om aan deze Inrigting eenige meerdere rugibaarheid te geven, heeft men gemeend dit-berigt, ook in dit Weekblad, te moeten plaatsen.

AMSTERDAM, den 21sten van Slagtmaand. „Op heden, den dag, dat het Kyweekschool voor de Zeevaart 25 jaren bestaan heeft, is het feest ter dezer gelegenheid plegtig gevierd. H. H. E. E. de Heeren Ministers van Marine en Kolonien, van Financien en van Binnenlandsche Zaken, de Heer Burgemeester dezer Stad, de Heer Schout-by-Nacht VERDOOREN, en vele andere aanzienlyke personen verkeerden deze plegtigheid met hunne tegenwoordigheid. De Heer Commisfaris J. H. VAN SWINDEN, het tydelyk presidium waarnemende, schetste in eene zeer fraaije en toepasselyke redevoering den oorsprong, de geschiedenis en bovenal het nut, 't welk dit gesticht aan de Hollandfche Zeevaart in 't algemeen heeft bewezen. De Kweekelingen werden vervolgens op een' buitengewonen maaltyd onthaald, en bragten het overige van den dag in gepaste vrolykheid door.”

BEÛORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN,
IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

*Disertatio inauguralis de comparata cognitionis in
mathesi et philosophia indole, quam publico examini sub-
mittit DANIEL JACOB VAN EWYCK, Trajectinus. Traject.
ad Rh. ap. v. Paddenburg et van Schoonhoven. 134 p. 8°.*

Na gezegd te hebben, dat het hoofdoogmerk dezer goed geschreven Verhandeling was de overeenkomst tusſchen de Wysgeerte en Wiskunde te bepalen, geeft de Rec. een uittreksel der Verhandeling en besluit zyne Recensie in dezer voege: „ De Schryver geeft zich allezins moeite, maar zonder diep tot in zyn onderwerp door te dringen. Want anders had in der daad vóór alles de aard van de logische sluitredenen naauwkeuriger moeten nagespoord worden, om het inwendige samenſtel van een daarop gegrond gedachtengebouw te doorzien. Den ware gebleken, wat deze kunst vermag, wat niet; en voor de leerwyze der Wysgeerte zouden 'er geene ongewigtige gevolgen uit voortgevloeid zyn. Dit en vele andere zaken verhinderen ons echter niet den yver van den jongen Schryver te pryzen.”

Gott. Gel. Anz. 121 St. 30 Jul. 1810.

*FRIDERICI CREUZERI Græcarum latinarumque literarum
in academia Heidelbergensi Prof. P. O. Oratio de civi-
tate Athenarum omnis humanitatis parente, qua lit-
rarum Græcarum Cathedram in Academia Leidensi au-
spicaturus erat 1809. Lugd. Bat. ap. v. Laar et Her-
dingh. 8°. 66 p.*

De Schryver merkte zelf het vreemde in den titel op. Eene Intrerede van een Profesoraat, op eene Universiteit, nooit gehouden, maar geschreven en gedrukt van uit eene andere Universiteit. Doch dit raadsel is spoedig opgelost, als men weet, dat de Hr. Hofr. CREUZER van Heidelberg naar Leyden beroepen, dewyl het klimaat in de laatste stad voor zyne gezondheid ongunstig was, voor hy nog zyne Intrerede hield, naar Heidelberg in zyn vorigen post terug keerde; en daar door voor Duitschland een zyner voornaamste taalgeleerden behouden werd. Het onderwerp der redevoering is de gepastste voor een Profesoraat in de Griekſche Letterkunde en tevens het rykſte der *Laudes Athenarum*. Wat al is 'er niet federt *Αἰνapai καὶ αἰδιμαὶ Ἀθῶναι* van PINDARUS, door de oude Dichters, Redenaars en Geschiedſchryvers van Athene gezegd! — Het grootste deel van het beroemde is onder het woord *humanitas* begrepen, de beschaafde menschheid van dit volkje in zyne verschillende betrekkingen; want van eene volkomen wysgeerige droomen wy te vergeefs, en nooit zal zy

dece

deze volkomenheid bereiken. Dit Thema is met de bekende geleerdheid, zuiverheid en fraaiheid van taal des Schryvers zoo wel in de redevoering zelve als in de bygevoegde aanmerkingen, uitgewerkt.

Gott. Gel. Anz. 121 St. 30 Jul. 1810.

Disfertatio antiquario juridica inauguralis de Romanorum ponderibus et mensuris — van den Heer BERNARDUS VAN LAAR, uit Haariem, 1810. gr. 8°. 126 p.

Het onderwerp kan menig een voor een Regtsgeleerd Twistfchrift niet volkomen gepast schynen, wanneer hy niet bedenkt, hoe vele plaatten in het Romeinsche regt daaruit opgehelderd moeten worden. Meer was het echter te verwonderen, dat de Schryver by voorkeur dit onderwerp uit andere ter behandeling genomen heeft; maar op het Romeinsche regt geeft hy ook voornamelyk acht. Van de gewigten (*ponderibus*) handelt hy het eerst 1°. dus van *as* en *libra* en derzelver deelen; ook van *pondo*; van grootere gewigten. Dan II°. van de maten (*mensuris*) zoo wel voor vloeibare als drooge zaken; voorts van maten voor vlakten en wydten. III°. van de wetten met betrekking op gewigt en maat. De Verhandeling, waarin echier de Grieksche maten en gewigten niet overgeslagen zyn, is enkel Oudheidkundig, dus zonder vergelyking van dit alles met het tegenwoordig gebruielyke: dat inderdaad nog grootere moeijelykheden in heeft, en dus kon hy zich ook wel met den wakkeren EISENSCHMIDT behelpen, zonder ARBUTHNOT, ROMÉ DE L'ISLE, GROSE en anderen raad te plegen.

Gott. Gel. Anz. 120 St. 28 Jul. 1810.

K U N S T E N.

P R O G R A M M A

VAN DE

L E Y D S C H E

SCHILDER- EN TEEKEN-ACADEMIE,

ONDER DE ZINSPREUK:

ARS AEMULA NATURAE.

Het verstrekt Bestuurderen tot een byzonder genoe-
gen, te mogen ondervinden, dat hunne pogingen, om
Y 3 den

den lust en nayver der Kunstenaren op te wekken, geenszins nutteloos is geweest, en dat Vaderlandsche Schilders, wier krachten voor eene verhevene taak berekend zyn, aangemoedigd zyn geworden, om de opgegevene onderwerpen te behandelen en naar de uitgeloopte Premien mede te dingen. 'Er zyn by Bestuurderen twee Teekeningen en één Schildery ingekomen op de Pryspraak in het Historieele vak, voorstellende het oogenblik, dat OLDENBARNEVELD, van zyn doodvonnis verwittigd, en onder het schryven aan zyne Huisvrouw, door SYLLA vermaand zynde, niets onbetamelyks te melden, den bril van zyne oogen trekken- de en zich omkeerende hem ten antwoord gaf: „ wel „ SYLLA zult gy my in myn laatste komen wet stel- „ len, wat ik schryven sal.”

Het eerste Stuk is eene gekleurde Teekening, van een langwerpig hoog formaat, en gemerkt met de Spreuk:

Standvastig in wederwaardigheid.

De tweede Teekening is met Oost-Indische inkt op wit papier gewaschen, van een langwerpig breed formaat en voert ten Spreuk:

*In Staatszorg afgeleefd, standvastig in 's lands nood:
Wat kreeg 's mans dienst tot loon? Op het schavot de dood.*

Het derde Stuk is eene Schildery van behoorlyke grootte, op paneel geschilderd, en gemerkt:

*De kalmte van zyn ziel, op zyn gelaat te leezen,
Dwingt zyne haateren 't oog met schaamte neer te slaan.*

Het viel Bestuurderen niet moeijelyk te bepalen, wie der drie Kunstenaren het best berekend was geweest tot het uitwerken der opgegevene Historie-vraag. Het Schilderstuk, gemerkt: *De kalmte van zyn ziel &c.* of- schoon verre van volmaakt te zyn, doet zyn' Meester eer aan, de groepering is wel bedacht, het costuum der verschillende personen is overeenkomstig hun karakter en ouderdom, en na de gewoonte van dien tyd; de drie personen, welke het eigenlyke der Historie uitmaken, zyn met zorgvuldigheid behandeld, en alles maakt

te

te zamen een goed geheel. Bestuurderen deze verdiensten in dit Schilderstuk overwegende, hebben met eenparige stemmen, aan deszelfs maker, de uitgelooftde Premie van *Tweehonderd Guldens* toegekend, welke by de opening van zyn biljet gebleken is te zyn L. MONTZ, te Amsterdam, Lid van verdiensten van deze Schilderen Teeken Academie.

OLDENBARNEVELD zit ter regter zyde aan eene ronde tafel, welke met een groen laken is overhangen, en waarop zyn hoed, handkruk, een boek, inktkoker en papier liggen, dezelve is geplaatst tegen het venster, door welkers bovenste gedeelte het licht in de kamer valt. Hy heeft eenen donkerbruinen tabberd aan, en keert zich over zyn' regterschouder achterwaarts om, terwyl hy met zyn regterhand, de pen bevattende, op zyn knie rust, en met de linkerhand zyn' bril vasthoudt. — Gaarne hadden Bestuurderen in zyn gelaat een weinig meer overeenkomst met de van hem nog in wezen zynde portraiten, en meerdere kenmerken van zyne onverschrokkenheid en tevens verontwaardiging gevonden; dit zoude voorzeker zyne geheele houding nog edeler voorkomen gegeven hebben: zyne linkerhand komt hun veel te groot voor in vergelyk van zyne regterhand, en de keuze der positie van dezelve, met opzigt tot het houden van den bril, is niet gelukkig. SYLLA staat op den voorgrond een weinig ter zyde en achterwaarts van OLDENBARNEVELD, zoo dat men hem van achteren beschouwt, terwyl zyn hoofd regts naar OLDENBARNEVELD is gerigt. Zyne geheele houding toont aan verontwaardigd te zyn door het gene hem van OLDENBARNEVELD is gezegd; zyn aangezicht van ter zyde en in het verkort te zien, is konstig en uitvoerig behandeld; hy heeft zyn' hoed op zyn hoofd, en hy schynt uit de kamer te willen vertrekken; zyn regterarm en been zyn niet zeer geëvenredigd aan zyn lichaam; zyn kleeding is wel bedacht en meesterlyk uitgevoerd. VAN LEEUWEN is tegen over hem geplaatst, met een ongedekt hoofd; zyne houding, welke ten opzigten van de plaatsing zyner beenen, wel eenigzins gunstiger had kunnen zyn, duidt zeer wel aan, dat hy SYLLA, welke zyne verontwaardiging, als het ware, wilde te kennen geven, tracht te bedaren: ook is het costuum van dezen goed geordonneerd. Het vertrek is ruim, ter zyde van de tafel ziet men eene kleine half

geöpende deur, terwyl aan de linkerzyde zich de groote deur bevindt, tegen welke, ook half geöpend, de Cipier in eene niet bevallige houding, met zyne beenen kruisfelings over elkander rust: deze persoon zoude beter voldaan hebben, indien hy verbeeldde bezig te zyn met de deur te willen openen, welke naar hunne gedachten op dit oogenblik nog behoorde gesloten te zyn. Ook is het Bestuurderen voorgekomen, dat in dit Stuk eenige afwyking van de regels der Perspectief plaats heeft.

Op de Pryspraak, verbeeldende een uit onderscheidene soorten van boomen bestaand Hollandsch boschachtig Landschap, tegen het ondergaan der Zon, door welke een kronkelende weg langs eene verafgelegene Boerenwoning henen loopt, zyn zes Schilderyen ingekomen, van welke het eerste gemerkt is met de Spreuk:

Het geringe dingt ook mede.

Het tweede:

Men moet waagen.

Het derde:

Kunst geeft eer.

Het vierde:

Liefde tot de Kunst.

Het vyfde:

O wie zet my in de koele dalen van Hemus en bedekt myn hoofd met een brede schaduw.

Het zesde:

Ieder doet zyn best.

Alhoewel de vyf laatstgenoemde Stukken ieder hunne verdiensten hebben, en alle kenmerken dragen, dat derzelver makers al hun vermogen hebben in het werk gesteld tot het wel uitvoeren van dit opgegeven onderwerp, zoo zal echter voorzeker ieder Kunstregter deze Stukken onbevooroordeeld beschouwende, spoedig verrukt worden door het Schildery, gemerkt: *Ieder doet zyn best*, welks maker de duidelykste blyken geeft van de Natuur wel bestudeerd te hebben, en volkomen berekend te zyn tot het uitvoeren van zulk een onderwerp. De opgegevene taak was voorzeker geene der gemakkelykste, en echter is de maker volkomen wel

ge-

geslaagd in de behandeling van verschillende soorten van boomen; de kronkelende weg is op eene aangename wyze met menschen en beesten gestoffeerd; het verschiets is kunstig, en het geheel heeft een' zeer aangename warmen tint.

Bestuurderen hebben dus aan den maker van dit Stuk, welke na de opening van het bygevoegde billet bleek te zyn A. BESTERS, Lid van verdiensten van deze Schilder- en Teeken-Academie, de uitgeloofde Premie van *Eenhonderd Guldens* toegewezen.

Daar het Schildery, gemerkt: *O wie zet my in de koele dalen van Hemus &c.* allezins blyken draagt van de kunde van deszelfs maker, welke zyn vermogen heeft aan den dag gelegd in de zuivere en uitvoerige behandeling der verscheidene soorten van boomen, en dit Stuk door zyne verschillende verdiensten zeer naby het bekroonde Stuk komt, schoon hetzelfde in de stoffering minder gelukkig is, zoo bieden Bestuurderen, welkers doel enkel is door aanmoediging de edele Schilder- en Teekenkunst in ons Vaderland meer en meer te doen bloeijen, aan den maker van dit Stuk het Honorair Lidmaatschap van deze Schilder- en Teeken-Academie aan, indien hy binnen den tyd van eene maand zyn' naam aan Bestuurderen wil bekend maken.

Het volgend onderwerp stellen Bestuurderen als eene Pryspraak aan de Historie-Schilders voor.

LOIS VAN BOISOT wordt ter gedachtenis van het Ontzet der Stad Leyden, door de Regering derzelve Stad met eenen Gouden Ketting en Eerepenning beschonken (*).

De Historie-Schilder zal voorzeker in deze gebeurtenis eene ruime stoffe vinden, om zyn Kunstvermogen aan den dag te leggen. Het costuum der Burgemeesteren, dat van den Admiraal en zyne byzinde Opper-Officieren, en van den Bevelhebber der Stad, is op eene niet onvoordeelige wyze gevarieerd. Daar deze plegtigheid waarschyntlyk is voorgevallen in byzyn van de Regering, den Bevelhebber der Stad en eenige Staf-Officieren van den Admiraal, zoo behoeven echter slechts weinige personen de hoofdgroep uittemaken, en van

(*) Zie J. J. ORLEANS Beschryving der Stad Leyden II. Deel. bl. 587.

van deze personen, zoo als van den Burgemeester VAN DER WERF, den Secretaris J. VAN HOUT, den Admiraal L. VAN BOISOT en den Staf-Bevelhebber J. VAN DER DOES, en meer anderen, zyn de portraits genoegzaam bekend, om zoo na mogelyk door de Schilders gevolgd te worden; want zal eene Schildery, zulk eene gebeurtenis voorstellende, eenen gepasten indruk op ieder aanschouwer maken, zullen voorzeker de hoofdpersonen terstond moeten erkend en van elkander onderscheiden worden.

Verder geven Bestuurderen het volgend onderwerp ook als eene prysvraag op:

De afbeelding van een binnen-vertrek, door de Zon verlicht, in hetwelk een persoon bezig is, met by eene brandende kaars, een' brief te verzegelen.

Bestuurderen laten aan de keuze des Schilders de geheele verdere stoffering volkomen over, zoo als ook de behandeling ter uitvoering, mits hy slechts het effect van een kaarslicht by een Zonnelicht behoorlyk naar de Natuur behandelt.

V O O R W A A R D E N .

1.

De Prys voor het Historiëele Tafereel is bepaald op *Twee-Honderd Guldens*; de Prys voor het tweede Onderwerp op *Eén-Honderd Guldens*. Alle Stukken, welke naar den Prys gedongen hebben, worden terug gegeven.

2.

De Stukken moeten uiterlyk voor den *vyftienden van Lentemaand 1812 franco* gezonden worden aan den Heer ABRAHAM DELFOS, President der Leydsche Schilder- en Teeken-Academie. Dezelve blyven gedurende drie maanden in bewaring der Academie.

3.

Ieder Stuk moet gemerkt zyn met eene Zinspreuk en vergezeld van twee verzegelde Biljetten, beide van buiten met dezelfde Zinspreuk als het Stuk geteekend. Het eene moet van binnen behelzen den *Naam* en het *Adres* van den Kunstenaar. Het tweede eene andere Spreuk of kennelyk teeken, op vertoon van het welk het Stuk

na de beoordeeling kan afgehaald en terug gegeven worden. Ter onderscheiding moet buiten op het eerste het woord *Adres* geschreven zyn.

4.

Na de beoordeeling zullen de Biljetten, welke den *Naam* en het *Adres* behelzen, van de makers dier Kunststukken, welke niet bekroond zyn, ongeöpend by de Stukken terug gegeven worden.

5.

Die verkiezen mogten meer dan ééne Teekening of Schildery in te zenden, worden verzocht ieder derzelve met eene afzonderlyke Zinspreuk te voorzien.

6.

Bestuurderen der Leydsche Schilder- en Teeken-Academie zyn van het dingen naar den Prys uitge-
loten.

Leyden, den 20 van Slagtmaand 1810.

Uit naam van Bestuurderen,

G. SANDIFORT.

Secretaris.

TENTOONSTELLING VAN SCHILDERYEN ENZ. TE ZURICH.

De tentoonstelling van dit jaar muntte. met betrekking tot de werken van Zwitsersche Kunstenaren, noch door grooter aantal, noch door grootere waarde der Kunststukken, boven de vorige uit. Verscheide met roem bekende Schilders, als WOCHER, DIÖGG en anderen, hadden niets ingezonden, hoewel van den laatsten iets in den Catalogus staat. Evenwel vond de Kunstvriend nog al menig stuk, dat hem tot zich trok en veel, dat de hoop op verbetering in het vervolg wettigt. Onder de Landschappen (ook ditmaal het meest bearbeide vak) waren in olie verwerkt twee Water-
vallen van BIRMANN, uit Basél, *Der Reichenbach in Hasli* en de *Reuszfall* by de Duivelsbrug op den Gor-
hard

hard, waar en fraai gefchetst, maar te bont gepenseeld; van MURER, uit Zurich, twee Zwitserfche Dalen in de gebergten, in olieverw, zeer waar en belangrijk; alleen zou men meer gemakkeltykheid en zachtheid by de uitwerking verlangen; van LORY Junior, uit Bern, verscheiden fraaije Landschappen, in waterverw, waar onder het Gezigt van Ephesus naar *Casfas* te Parys, byzonderlyk uitmuntte. Deze teekening trok door rykdom in gedachten, door uitdrukking en leven der beeldjes en groepen op den voorgrond, by een niet groot formaat en door sierlyke behandeling der kleuren, de oogen aller Kunstvrienden tot zich. Van den helaas reeds overleden DUCROZ, uit Yverdon, waren 'er twee groote teekeningen in waterverw, *Vespasiaans Triomfboog* en het *Pantheon* met de *Vischmarkt* te Rome voorstellende, waarby op den voorgrond vele beelden en groepen. Dit en de architectuur bewyzen niet slechts de vlyt des Kunstenaars, maar ook eene zeldzame oefening en gevormden smaak. Van CONRAD GESSNER, uit Zurich, zag men verscheide Schilderyen in olieverw, waar onder twee groote en meer dan de overige voltooid, waarvan de eene een *Weiland met Paarden* en de andere eene *Landkoets*, die door eene landelyke streek rydt, verbeeldt. De *Paarden*, de hoofdzak van dezen Kunstenaar, munten door eene juiste teekening en menigvuldige verscheidenheid van *standen* zeer uit; en het geheel onderscheidt zich door eene genievolle zamenstelling. Het is jammer, dat in de meeste Schilderstukken van dezen geestryken Kunstenaar, de verwen niet zuiver en helder genoeg gehouden zyn; waarom men te duchten heeft, dat zy weldra zullen opdonkeren en oud onkennelyk worden. WETZEL, uit Zurich, leverde drie Landschappen in *gouache*, klein formaat. Twee bergachtige Streken van Zwitserland en een Gezigt van de Haven van Macao, het laatste gevolgd naar eene schets van den Sterrekundigen HORNER, op de Zeereize met KRUSENSTERN geteekend. In alle drie doen ons het schoone koloriet en eene zeer voortreffelyke behandeling een' jongman vermoeden, die eenmaal in het Landschapsvak veel vermogen zal. Van BIEDERMAN, uit Wintherthur, zag men twee Landschappen in olieverw, waarvan op den voorgrond van het eene eene fraaije groep Vee, vooral van Schapen, gevonden wordt. Deze Kunstenaar moet on-

onder de tegenwoordig levendige Zwitsersche Schilders, in Stukken met Vee, vooral met groepen Schapen, de eerste zyn. De juiste teekening, de aangename groepering en het teedere koloriet trekken de bewondering der Kunstvrienden. Van EMANUEL STEINER, uit Winterthur, waren 'er benevens eenige Landschappen, hoofdzakelyk vier Bloemstukjes in *gouache*, die in doorschynendheid van kleuren en heldere gemakkelyke behandeling naauwelyks meer overig laten te wenschen; van LUDWIG VOGEL, uit Zurich, twee huisfelyke Tooneelen, in olieverw, waarvan het eene, de terugkomst van een' Krygsman in de vyftiende Eeuw, het beste stuk is, vooral wegens de uitdrukking der vreugde in het aangezicht van de vrouwelyke figuur. Over het algemeen is in beide de Schilderyen de uitdrukking in de vrouwelyke aangezichten beter geslaagd dan in de mannelyke. Het is te wenschen, dat deze jongman, wiens arbeid zoo veel talent verraaft, gedurende zyn tegenwoordig verblyf in Italie, door de beoefening der oude Italiaansche School ook zynen smaak beschive; tot dezen wensch geeft eene der Schilderyen van den jongen VOGEL aanleiding. dat een Tooneel uit de Idylle van GESSNER, *das hölzerne Bein*, moet voorstellen, waarin de beelden uit het gemeene dagelyksche leven genomen zyn. LIPS, uit Zurich, had eene Teekening met zwart kryt geleverd: Christus en Petrus op de Zee verbeeldende. Men is gewoon van Lips meesterlyke Teekeningen te zien; maar hardheid en gebrek aan bevalligheid zyn onaangenaam vooral in zyne koppen en beelden, en met name in deze teekening. Wanneer men voorts de op verschillende wyze geschilderde en geteekende portraiten, van de kleinste tot de grootste soort, by de ry langs beschouwd had, vertoefde het geëfender oog het liefst by een paar miniatuur Portraiten van OTT, uit Bischoffszell, welke, wat de kunst en gelykheid betreft, onder de beste in dit vak behooren. Stukken van Beeldhouwkunst waren 'er dit jaar niet. In eene volgende tentoonstelling, hoopt men die van de voorwerpen der kunst met die der volksvlyt te verbinden.

HAN-

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

KATOENTEELT TE CANINO, EEN STADJE IN DEN KERKELYKEN STAAT.

Ook in den Kerkelyken Staat werd door een' byzonder burger, in het Stadje Canino, eene proef met het aankweeken der Katoenplant genomen. Hy liet zaden uit Kalabrie komen, en daarmede omtrent vyftig Romeinsche morgens lands, dat sedert tien jaren braak gelegen had, maar goed bewaterd kon worden, bezaaijen; (vertrouwende voorts de kultuur aan eenen ervaren Kalabriër toe) en oogstte, in weerwil van het regen- en stormachtig en ongunstig weder van 1809, evenwel 6000 fl markgew. zuivere Katoen daarvan in. Volgens getuigenis van kenners is deze Katoen 40 prCt. beter dan de Levantsche; gelyk aan de Brasiliaansche, maar niet zoo lang van haar als deze. De uitgaaf voor deze beplanting beliep in het geheel 3494 Piasters; maar daaronder was dan ook het aanleggen van hekken, hagen, kanalen ter bewatering enz. begrepen. Rekent men deze eerste uitschotten ter daarstelling van de inrigting 'er af, en stelt men in derzelver plaats de vervoerkosten der Katoen tot Lyon, dan zouden de 6000 fl op 16590 Livr. Tourn. te staan komen. Ondertusschen vindt de inrigting van Canino, niettegenstaande den grooten opbrengst in een ongunstig jaar, weinig navolging, dewyl zy te veel kosten en rykelyken aanvoer van water vereischt.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 26 van Slagtm. 1810, in Amsterdam.

Aandeelen by Hope & Comp.		<i>Spanje</i> 5½ prCt. by Hope & C.	22 ½ 23
enz.	96 ½ 1	dito dito nieuwe.	23½ 1
<i>Rusland</i> 5 prCt.	63½ 64½	<i>Portugal</i> , by Hope & C.	94 ½ 95
<i>Zweden</i> 5 prCt.	43 ½ 1	<i>Engeland</i> . Annuit. 3 prCt. niet gen.	
<i>Denemarken</i> , Toll. 4 prCt.	59½ 76	<i>Frankryk</i> Geconsolid. renten	
dito Leen en Wistelb. 4 prCt.	76 ½ 78	5 prCt.	niet gen.
dito Kroon 4 prCt.	72 ½ 74	Dito Cert. by R. & V.	73½ 74
<i>Keizer van Oostenryk</i> 5 prCt. niet gen.			zond. Coup.
dito 4½ prCt.	dito.	Wisselcours.	
dito 4 prCt.	dito.	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57½

Na

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	9½ a 10½	dito Domeinen. 4 prCt.	15 a 16
dito a 2½ prCt.	11½ a 12	dito Vrywillig a 5 prCt.	16 a 17
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	11 a 12	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oploop. premie by Af. losf.	29½ a 30
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	9½ a 10½	Refcriptien Losb. na den Vrede.	12½ a 13
dito 1801. a 3½ prCt.	11 a 12	Bankgeld	99½ a 99¾

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Slagt- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
21	{ 29. 6½ 29. 6½ 29. 5½	{ 46 53 50	{ o. z. o. z. o. t. o. z. o.	bewolkt; omtrent betrokken; 's nachts regen.
22	{ 29. 7½ 29. 8 30. 0	{ 46½ 54 44½	{ z. — —	bewolkt.
23	{ 30. 0½ 29. 0½ 29. 0½	{ 43 53 44	{ z. z. o. — —	omtreut helder; namidd. bewolkt.
24	{ 29. 8½ 29. 8 29. 7½	{ 40 48 42½	{ z. z. o. — —	bewolkt; 's avonds dampig.
25	{ 29. 6½ 29. 6½ 29. 6½	{ 41½ 45 41	{ z. o. z. z. o. z. w.	betrokken; dampig; namidd. regenschtig.
26	{ 29. 7 29. 6½ 29. 4½	{ 43 47 44½	{ o. z. o. — z. o.	bewolkt; 's avonds betrokken; harde wind met regen.
27	{ 29. 3½ 29. 3 29. 1½	{ 43 46 42½	{ z. o. — o.	betrokken; windrig; 's namidd. regenschtig; 's avonds bewolkt.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 171; en te *Haarlem* 20, onder welke laatsten 3 beneden de 12 Jaren en 2 Militairen.

ON.

ONGEMEENE HUWELYKS VRUCHTEBAARHEID.

Te *Rhoon* overleed den 12den van Slagtmaand *LEICHEL* *KRANENBURG*, Weduwe van *PIETER LOUTER*, in den ouderdom van 88 jaren en 9 maanden. Zy bragt 13 kinderen ter wereld, waarvan 'er nog 8 in leven zyn. Uit deze sproten 87 kinds kinderen, waarvan in leven 58, en weder uit die 109 achter kinds kinderen, waarvan in leven 72. Mer de 48, die door huwelyk haar Schoon- of Grootmoeder noemden, betreuren haren dood dus het aanzienlyk getal van 186 personen, en die harer kinderen, kinds kinderen en achterkinds kinderen, welke vóór haar overleden, mede gerekend, zag zy niet minder dan 209 personen in eene *regte linie* uit haar voortgesproten; een getal, dat de sterkste voorbeelden van dien aard hier te lande zoo niet overtreft, ten minste even-aart (*).

VOORBEELDEN VAN HOOGEN OUDERDOM.

GOUDA. In den buitengewonen hoogen ouderdom van 103 jaren, 7 maanden en 10 dagen overleed alhier op den 19den van Slagtmaand l. l. Mej. *FRANCISCA PONSIER*, welke (buiten het gemis van haar gezigt) tot aan het einde van haar leven in het volkomen genot van hare vermogens bleef.

BEKENDMAKINGEN.

*** STAAN DE ONTZETTENDE GEBEURTENISSEN VAN ONZEN LEEFTYD ook in verband tot eene meerdere Openbaring van het GODSRYK? Dit allerbelangrykst Stukje, door een bekwame en vrymoedige hand geschreven, wordt thans à 8 stuivers uitgegeven te Dordrecht by A. *BLUSSE & ZON*, en voords alom in de voornaamste Boekwinkels.

HALMA, NEDERDUITSCH EN FRANSCH,

EN

*FRANSCH EN NEDERDUITSCH
WOORDENBOEK.*

De beste Druk, 2 Deelen van 1800 Pagina's in groot Quarto. Waarvan de Prys tot hiertoe *Twaalf Guldens* geweest is, wordt thans, zoo lang het gering getal der voorhanden zynde Exemplaren strekt, à *ZEVEN Guldens* afgeleverd te *Amsterdam, Leyden en den Haag*, by de Gebroeders van *CLEEF, L. HERDINGH* en *B. SCHEURLEER Junior*.

(*) Zie Letterb. 1809. N°. 42. bl. 256.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

Nº. 49. *Vrydag den 7den van Wintermaand.*

B E R I G T E N.

DEVENTER, den 15den van Slagtmaand. Heden heeft de Wel-Ed. Hooggel. Heer J. O. SLUITER, *J. U. Doct. Hstoriæ, Eloq. et Ling. Gr. Prof.*, het Rectoraat der Doorluchtige School binnen deze Stad plegtig opgedragen aan den Wel-Eerw. Hooggel. Heer J. VERBURG, *Ling. Orient. et Antiq. Hebr. Prof.*, met het houden eener schoone Latynsche Redevoering: *de Graecis Latinisque Literis non sine ingenti humanitatis jacitura negligendis*; d. i. dat het verwaarloozen der Grieksche en Latynsche Letteren tot een zeer groot verlies aan de beschaving zoude versprekken.

HAARLEM, den 30sten van Slagtmaand. Directeuren van TEYLER'S Fundatie en de Leden des Godgeleerden Genootschaps hebben, in hunne jongste Zitting, de ingekomene Antwoorden op de ter tweede male opgehangene Prysfrage, *zyn 'er voldoende redenen, om sommige Verhalen uit de Gewyde Geschiedenis als Mythen, Leerzame Verdichtfels of zinnebeeldige Voorstellen optevatén?* zoo ja; kan echter zulk eene wyze van Uitlegging geene aanleiding geven, om het Gezag en de Achtebaareheid der Heilige Schriften aan het wankelen te brengen? — En welke zyn de Regelen en Wetten, die men zou behooren in 't oog te houden, om dat gevaar te voorkomen.

II. DEEL. Z 109

komen? — beoordeeld, en den Gouden Eereprys toegekend aan de in 't Latyn geschreven Verhandeling, met Rom. XII. vs. 3. geteekend. Het geöpend Biljet gaf ons den naam te lezen van JOANNES HENRICUS PAREAU, Theol. Doct. Societatis Doctrinarum Zelandicae et Trajectinae Collega, Regio Instituto Amstelodamensi ad Epistolarum commercia adscriptus, et Linguarum Orientalium atque Antiquitatum Sacrarum Profesfor Ordinarius in Academia Hardervicensi.

TEYLER'S Godgeleerd Genootschap heeft, in deszelfs laatste byeenkomst, ter Pryststoffe vastgesteld: — Een beknopt Onderzoek der Stellingen, voorkomende in het voor weinige jaren uitgegeven Werk van nu wylen den Hoogl. J. A. EBERHARD, getiteld: *Der Geist des Urchristenthums* (*).

Men verlangt, by dit Onderzoek, vooral en meer bepaaldelyk, eene bondige Wederlegging van het hoofdzakelyk, in het derde of laatste Deel van dit Geschrift beweerde, „ als of de oorsprongelyke en zuivere Leer „ des Christendoms niet dan uit eene Vereeniging van „ het Oostersch gevoel met het Westersch of Grieksch „ verstand, of denkvermogen (Sinn) zoude ontstaan „ zyn, en dus, volgens een natuurlijk beloop van za- „ ken, by eene trapswyze beschaving der beide We- „ relddeelen, van louter Menschelyke Afkomst wa- „ re; — als voornamelyk ontleend zynde uit de be- „ grippen der Joodsch Alexandrynsche Geleerden, en „ inzonderheid der zoogenaamde Madraschiten (†): „ En als of, ingevolge hiervan, zoo wel de voorname „ of Hoofdleeringen des Euangelies, nopens den Per- „ soon, de Waardigheid en het Karakter van haren „ Stichter, als al het wonderbare en regtstreeks God- „ lyke, waarmede de eerste Verkondiging van hetzelfde, „ volgens de Verhalen der Gewyde Schriften van het „ Nieuwe Testament, vergezeld ging, in geenen eigen- „ lyken, maar enkel Allegorischen zin opgevat, en in- „ zonderheid het laatste, alles namelyk wat de verhaalde „ Wonderwerken betreft, slechts als Dichterlyke By- „ sleraden aan den styl der Geschiedschryveren van „ dien tyd eigen, en overeenkomstig den toenmaligen „ heerschenden smaak, beschouwd zoude moeten wor- „ den.” De

(*) Gedrukt in drie klein 8vo Deelen, te Halle 1808.

(†) Eene soort van oude Kabbalisten.

De Prys aan de best gekeurde Verhandeling toegelegd, is eene *Gouden Medaille*, ter waarde van *vierhonderd Hollandsche Guldens*, buiten den stempel. Die na dezen Prys willen dingen, moeten hunne Verhandelinge zenden aan *het Fundatie-Huis van wylen den Heer PIETER TEYLER VAN DER HULST*, by *het Sleepers-Hoofd, te Haarlem*; vóór den eersten December 1811, om beoordeeld te kunnen worden voor den achtsten April 1812.

De Verhandelingen moeten in goed leesbaar *Nederduitsch, Latyn, Fransch of Engelsch* geschreven zyn, vergezeld met een Cachet, en alleen ondertekend met eene Spreuk; waarby een insgelyks gecachetteerd Briefje, dezelfde Spreuk ten opschrifte hebbende, en van binnen des Schryvers Naam en Adres bevattende.

ONTHAAL EN VERBLYF VAN HET RUS- SISCH GEZANTSCHAP IN JAPAN, IN WYNMAAND 1804.

(Getrokken uit KRUSENSTERN's Reis om de
Wereld.)

Gelyk bekend is, was by het plan der Russische ontdekking-reize, onder het bestuur van den Hr. von KRUSENSTERN, niet lang vóór het uitloopen der Schepen, een geheel nieuw ontwerp gevoegd geworden, namelyk: dat van een *Gezantschap naar Japan*.

Reeds in het jaar 1792 had men zulks onder CATHARINA II. beproefd, wanneer het van den Japanschen Keizer, tegen verwachting aan, een goed onthaal genoot, en door den Gezant LAXMANN schriftelyk verlof terug gebragt werd, dat jaarlyks *één* Russisch Koopvaarder naar *Nangasaky*, maar slechts naar *Nangasaky alleen*, en ten einde het niet als vyandelyk zou beschouwd worden, *ongewapend*, komen mogt. Dat de uitslag van dit Gezantschap niet nog meer voldoende was, schreef men aan eenige daarby begane mislagen en voornamelyk daaraan toe, dat hetzelfde met al te weinig pracht ter uitvoer was gebragt. Zoo was by voorb. de brief aan den Keizer van Japan niet door de Keizerin zelve, maar

door den Stedehouder in Siberie, geschreven, dat den trotschen Monarch zeer getooten had. Men was niet in *Nangasaky*, maar in eene haven aan de kust van *Jesso* binnen geloopt, schoon *Nangasaky* in het Japansche Ryk de eenige plaats is, welke voor de Schepen van vreemdelingen open staat. Ook was de Gezant geen Hoveling, daarby van lagen rang en van te eenvoudige manieren, dan dat hy by eene wantrouwende, meer op uiterlyke pracht dan op innerlyke waarde gezette Natie, eenen levendigen indruk zou hebben kunnen maken.

Intusschen waren 'er tien jaren verloop, zonder dat men zich van die vergunning des Japanschen Keizers bediend had. De uitbreiding van den Russischen Koophandel, onder de Regering van ALEXANDER I., scheen eene nadere verbindtenis met de Oostelyke Ryken noodzakelyk te maken, en dit deed de Regering in Sprokkelmaand van 1803 besluiten, om een nieuw buitengewoon Gezantschap naar *Japan* te zenden, by het welk de vorige mislagen vermeden moesten worden. Dewyl volgens het vroeger aan den Hr. LAXMANN verleende verlof, slechts *een* Schip te *Nangasaky* komen mogt, moesten zich de beide voor de Krusensternsche onderneming bestemde Schepen, by de Sandwichs-Eilanden, scheiden: de *Nadeshda*, met het Gezantschap, het welk men in een paar maanden meende afte doen, naar *Japan* en van daar, om te overwinteren, naar *Kamtschatka* of naar *Kodiak* vertrekken; maar de *Neva* zich regtstreeks naar de Kolonien in Amerika begeven en in *Kodiak* overwinteren. In den Zomer des volgenden jaars moesten dan beide de Schepen naar *Canton* onder zeil gaan en van daar naar Rusland terug keeren. — Tot buitengewoon Gezant aan het Japansche Hof was de Staatsraad en Kamerheer v. RESANOFF benoemd, en het zoo even vermelde plan in zoo verre ter uitvoer gebracht, dat de *Nadeshda* den 8ten van Wynmaand 1804 de baai van *Nangasaky* bereikte.

Nu hoopten de Russen toch, dat zy van die beleedigende voorzigtigheid en dat mistrouwen, waar mede men *vreemdelingen* in *Japan* behandelt, minder dan andere Natien zouden te lyden hebben; zy meenden, dat de Gezant van den Monarch eener magtige Natie, van den nabuur eens in zyne Staatskunde zoo angstigen Volks, enkel met vriendschappelyke betuigingen afgevaardigd, niet alleen geen zeer ongunstig onthaal genie-

ten zou, maar dat ook aan zyn Volk vele vryheden tot veraangenaming van hun verblyf aldaar zouden worden toegestaan.

Men had, om de gunst van den Japanfchen Alleenheerscher en van zyne Ministers, te zekerder te winnen, ook prachtige geschenken gereed gemaakt, en van in den jare 1796 op de Aleutische Eilanden geworpen en sedert 1797 in Irkutsk zich ophoudende Japanezen, die, welke den Christelyken Godsdienst nog niet aangenomen hadden, en hun Vaderland wenschten weder te zien, mede ingescheept. Onaangezien dit alles, zag zich het Gezantschap in zyne verwachting geheel en al bedrogen, en den ganschen tyd van zyn verblyf in *Nangasaky*, van den aanvang van Wynmaand 1804 tot den 16den van Grasmaand 1805, bragten zy in den letterlyken zin in eene gevangenschap door, waarvan de Gezant zelf even min was uitgezonderd als de geringste Matroos.

Het eerste streng bewys van *Japansch mistrouwen* gaf men het Gezantschap, door terstond al de manschap al het kruid en schietgereedschap, zelfs den Officieren hunne jagtgeweren, afnemen. Eerst na vier maanden lang zoeken en vertoogen deswegens te hebben gedaan, werden deze den laatsten, hoewel de meeste in een onherstelbaar bedorven staat waren, ter schoonmaking weder ter hand gesteld. Daarentegen liet men den Officieren hunne degens en den Soldaten hunne geweren met de bajonet; eene aan de Hollanders nimmer toegestane gunst. Wanneer vervolgens de Gezant eischte zyne wacht, en wel gewapend, met zich aan land te mogen nemen, deden de tolken verscheide dagen lang al hun best, om hem van zyn verlangen te doen afzien, en bragten hem onder het oog, dat dit niet alleen tegen de wet des Lands streed, maar dat het ook het Volk ergeren zou, gewapende Soldaten, van eene vreemde Natie, in zyn land te zien, te meer, daar dergelyk eene gebeurtenis tot hier nog nimmer voorgevallen was. Daar evenwel de Gezant van zyne eerewacht niet wilde aftappen, verzochten zy hem, ten minste slechts de helft daarvan met zich te nemen. Als hy ook daartoe niet verstaan wilde, werd de zaak te gewigtig bevonden, dan dat de Gouverneur daar over beslissen konde; en daar staande de onderhandeling over dit punt meer dan eene maand verliep, eer de Gezant aan land gebragt werd, is het waarschynlyk, dat men daar over

een Kourier naar *Jeddo* of *Miaco* afgezonden had. Eindelyk verkreeg de Heer v. RESANOFF, hoewel zy hem met den grootsten weêrzin verleend werd, de verlangde begunstiging; maar op deze kleine zegepraal volgden weldra ontelbare vernederingen. Niet alleen mogt men niet aan land gaan, maar het was niet eens geoorloofd op eenen *geringen afstand* rondom het Schip te varen. 'Er was eene onderhandeling van ten minste zes weken noodig, tot dat, uit overweging van eene voorgewende onpasselykheid van den Gezant, 'er niet verre van het Schip eene plaats, om te wandelen, werd afgestoken. Deze plaats was *digt by den oever der Zee*, in eene afgesloten bogt, niet over de honderd schreden lang, ten hoogste veertig breed en aan de landzyde met eene hooge heg van bamboesriet omheind. In de nabyheid daarvan waren bovendien nog twee wachthuizen geplaatst. De grond was daar rotsachtig; geen grashalm, geen enkele boom wies 'er op; zoodat deze plaats noch tot wandelen gebruikt werd, noch gebruikt konde worden; alleen tot Sterrekundige waarnemingen, welke de Japanezen niet beletten, kon men daarvan voordeel trekken. Zoo dikwyls echter naar deze plaats, *Kibatsch* genoemd, van het Schip eene boot voer, zette zich de Japansche Flotille, van twaalf tot vyftien Vaartuigen, in beweging, die de boot van alle zyden omringden, en in gelyke orde terug geleidden.

Ook de kennis met de Kapiteins der hier voor anker liggende Hollandsche Schepen mogt de Heer von KRUSENSTERN, hoezeer hy het ook wenschte, niet voortzetten; en evenmin werd het eenen Hollander vergund, aan boord van het Russische Schip te komen; ja zelfs was het verboden, door de naar *Batavia* vertrekkende Schepen, brieven naar huis aftezenden. Alleen stond men den Gezant toe aan zynen Keizer een Rapport aftevaardigen, dat echter volstrekt niets, dan een kort bericht van den togt tot *Nangasaky* en eene getuigenis van de welvaart van alle op het Schip aanwezige personen mogt inhouden. Deze brief, aan den Russischen Keizer, moest door de tolken in het Hollandsch vertaald, een afschrift daarvan, juist zoo geschreven, dat ieder regel met dezelfde letters, als het oorspronkelyke eindigde, den Gouverneur ter hand gesteld, en het afschrift met het oorspronkelyke vergeleken worden, wanneer dan het laatste eindelyk door twee Secretarissen des Gouverneurs weder aan boord gebragt werd, om
in

in hunne tegenwoordigheid verzegeld te worden. Toen eindelyk de Hollandsche Schepen afzeilden, ontvingen de Russen bevel van *geene boot* by hen aan boord te zenden, en wanneer de Hr. VON KRUSENSTERN aan de Kapiteins in het voorbygaan eene gelukkige reis wenschte, en naar hunnen welstand vernam, bestond hun geheel antwoord in eene beweging met den roeper, het welk het Hoofd der Hollandsche Factory later in eenen brief aan den Gezant daar mede verontschuldigde, dat het aan de Kapiteins ten strengste verboden was, *een enkel woord op de aan hun gedane vragen te antwoorden.*

Wanneer eindelyk de Gezant verlof bekwam, om aan land te gaan, wees men hem eene wel zeer welvoegelyke, maar zeer *wel bewaarde woning* aan. Dezelve lag op eene landengte, zoo na aan den oever der Zee, dat aan de Zuider- en Oostërzyde het water by den vloed *tot onder de vensters* klom. Deze laatste waren niet meer dan van dubbel traliewerk voorzien en dus slechts een zwak licht in de kamers verspreidende vierkanten van eenen voet grootte. Het gansche gebouw was van de landzyde en waar de beschutting der baren aan de Japanezen niet toereikend scheen, zelfs van de Zee af met *eene hooge heg van bamboesriet* omgeven. Buitendien waren van de deur twee ryen van bamboesrieten zoo verre in Zee uitgestrekt, als het water gedurende de ebbe terug trad, op dat de booten van het Schip slechts tusfchen bamboesheggen varen konden, als zy aan land kwamen. De ingang tot het huis van den Gezant aan den Zeekant, vormde eene groote poort met *dubbele sloten*. Van het buitenst slot had elk in de nabyheid van het Schip wachthoudende Officier den sleutel; maar van het slot der binnendeur een andere Officier, die in *Nangafaky* woonde. Voer 'er nu eene boot aan land, dan moest de eerste mede gaan, om de *buitenzyde* te ontsluiten, wanneer de binnenzijde geopend werd. Even zoo moest, als iemand van land naar boord van het Schip voer, de portier van binnen eerst zyn slot ontsluiten, en dan het by het Schip liggende Wachtvaartuig aan land komen, om ook het buitenst slot te openen. De deur zelve bleef *nooit over de vyf minuten open*, en hoewel men wist, dat men na weinige minuten weder terug zou varen, gaven de portiers zich echter liever de moeite van tweemaal te openen en te sluiten, dan de deur ook zoo lang open te laten.

Gelyke voorzigtigheid werd van de landzyde in acht genomen, en eene sterk gefloten poort was het einde van eene zeer kleine tot het huis van den Gezant behorende plaats. Maar dewyl aan de overzyde dier plaats gelegen pakhuizen aan het Gezantichap werden ingeruimd, en den wachten het gedurig ont- en toefluiten lastig viel, bleef deze deur eindelyk geheel open. Daarentegen opringde eene reeks van Wachthuizen de tweede plaats voor de pakhuizen, en twaalf Officieren met hunne manschappen losten elkander dagelyks af, om deze wachten te bezetten. Drie geheel nieuw opgetrokken gebouwen, werden ook nog van andere Japanfche Officieren bewoond, wier eenige bezigheid zyn konde op de vreemdelingen of op hunne eigene Officieren een waakzaam oog te houden. Op eenen kleinen afitand naar de Stad toe waren mede gefloten en van wachten voorziene poorten, waarvan ten laafte de twee eerfte wel open maar altyd bewaakt bleven. Telkens werden de aan land komende perfonen geteld, en dan eerst, als de boot weder hetzelfde aantal bevatte, durfde dezelve afvaren. Indien een Officier van het Schip op land wilde overnachten, moest een der aan land woonachtigen *in deszelfs plaats* aan boord gaan, en omgekeerd, een Matroos naar land gezonden worden, wanneer een Officier van het gevolg des Gezants aan boord fapen wilde; zoo dat het getal der aan land wonende altyd naauwkeurig *gelyk* blyven moest. Eene plaats tot herffelling der Scheepsbooten werd wel toegestaan, maar zy was zoo bekrompen, dat ten tyde van hooge vloeden niet gearbeid konde worden. Daarenboven omheinde men dezelve ook met bamboes, en liet haar door twee Vaartuigen zoo lang bewaken, als de timmerlieden 'er werkten. Nooit mogt iemand de minfte wandeling doen, en eene plaats voor een' Sierretoren werd almede geweigerd.

Maar onaangezien dit alles werden alle vorderingen der Ruffen, betrekkelyk de tot het herffellen der Scheepen benoodigde bouwstoffen altyd ten naauwkeurigfte ingewilligd, en ook gefchiedde de proviandering der manfchap niet alleen zeer ftiptelyk, maar zelfs werd altyd over het algemeen het beste, dat in *Nangafaky* te bekomen was, en telkens in de verlangde hoeveelheid, geleverd.

(Het vervolg hierna).

BE-

BEÖORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN,
IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

Reize door een groot gedeelte van Zuid-Holland, gedaan in de Jaren 1807 en 1808. door H. POTTER. Met Platen. Amsterdam, by C. L. Schleijer 1809. VIII en 223 bl. in gr. 8°.

Wederom eene Hollandfche Reisbefchryving en wel weder eene door een deel van het Koningryk Holland, namelyk door het Zuidelyk gedeelte van de voorm. Provincie Holland. — De fmaak in deze foort van leerrik onderhoudende lectuur fchynt dus nog altyd by de hedendaagfche Hollanders te heerfchen, welke hun allezins tot eere verftrekt, dewyl het eene zekere degelykheid van fmaak aantoon, welke aan den voedzameren kost der reislectuur boven de walgelyke fnoeperyen der romans de voorkeur geeft, doch hierby valt op te merken, dat de meesten der federt eenige jaren in het licht gekomen nieuwe Hollandfche-Reisbefchryvingen niet regtftreeks tot verryking der Land- en Volkeren-kennis, maar meer tot een aangenaam onderhoud, in een bevalligen toon, vrolyk, tuffchen beide yernuftig gefchreven, met vele zydelingsche aanmerkingen verfierd, met dikwyls al te breede uitweidingen doorvlochten en met flukken uit dichters doorfpekt, kortom wat omflagtig, zamengefteld zyn.

Tot deze klasfe behoort ook de voor ons liggende befchryving van eenige kleine Reizen door een groot deel van Zuid-Holland, welker inhoud wy nu wat nader befchouwen moeten

Eene voorrede is niet by dit werk gevoegd, maar vooraan staat een zeer gebyzonderde inhoud. De Schryver zegt ons terftond in den beginne, dat hy een *Predikant* is en dus moeten wy het hem ten goede houden, als hy fomtyds in den prediktoon vervalt, en daarby een weinig te veel van zyn dierbaar Ik fpreekt, en met betrekking tot het geen zyn' perfoon belangt, den lezer over byzonderheden onderhoudt, die voor zyne vrienden aangenaam zyn kunnen, maar voor het groote publiek, dat den Schr. niet kent, die voor het overige een zeer achtlingwaardig befchaafd gevoel- en talentvol man wezen mag, gelyk ook zyn werkje bewyft, weinig belangryk zyn kunnen. Wy mogen het hem daarom te minder kwalyk nemen, wanneer hy hier en daar aan den *genio faeculi* toegeeft, daar hy den ftrengeren eifcher, den liefhebber van ernftige lektuur ja zelf den Aardrykskundigen en beminnaar der Aardrykskunde niet geheel onbevredigd laat, terwyl hy, zonder dat het zyn oogmerk was, menig voortreffelyk Aardrykskundig berigt mededeelt, dat der opteekening waardig is.

[Hier volgt een overzicht van het geheele werkje, waarin de Recensent by voorkoor betuigt de Reis door een groot deel van Rynland fraai te vinden, en gaat dan weder in dezer voege voort.]

Over het algemeen bevat dit werkje ongemeen veel schoons en belangrijks, eene zeer afwisselende verscheidenheid, eene bonte mengeling van gedachten, opmerkingen, overdenkingen; verschillende berigten, aantekeningen, anecdoten, tafereelen, en dat alles in zulk een behagelyk kleed voorgesteld, dat men de somwylen te veel in het byzonder loopende breedsprakigheid des Schr., dien men waarlyk lief krygen moet, geheel daardoor vergeet, om zich alleen zyne aangename wyze van voorstellen en zyne den talent- en gevoelvollen man zoo duidelyk verradende gave van vertellen te erinneren. [Het slot als hoofdzakelyk het reeds gezegde herhalende; (behalve de aankondiging, dat men dit werk in het Hoogduitsch te wachten hebbe en eene vermelding der platen) laten wy kortheidsbalve hier achterwege.]

Geogr. Ephem.

Lotgevallen en ontmoetingen op eene mislukte Reize naar de Kaap de goede Hoop, in de Jaren 1804, 5 en 6. In brieven aan een Vriend, door H. POTTER. Haarlem, by Loosjes 1806, 1807. iv. Deelen.

De Schryver was bestemd tot Predikant der Hervormde Gemeente in de Kaapstad op Kaap de goede Hoop. Hy zeilde af van Emden aan boord van een Pruisfisch Schip, 't welk opzettelyk voor deze reis bevracht was. Men was juist op 3 graden N. Br., toen het Schip door een Engelsch Oorlogschip genomen, en naar *St. Helena* gebragt werd. Onze Schryver had echter het geluk, van niet als krygsgevangen beschouwd te worden; veelmeer verkreeg hy verlof, om naar zyn goedvinden, met een ander Schip zelfs naar de Kaap, of op het genomen Schip mede naar Engeland te gaan. Hy koos het laatste, om redenen, welke in zyne betrekkingen lagen, kwam na eene moeilijke reize in *Plymouth* aan; en bragt nu nog een rond jaar in Engeland door, tot hy eindelyk gelegenheid vond, om naar Holland terug te keeren. — Dit is de hoofdinhoud dezer vier boekdeeltjes, waarvan de beide eersten de eigenlyke reis, de beide laatste het verblyf in Engeland bevatten. Overal, en byzonder in de beide laatste, heeft de Schryver eene menigte belangrijke aanmerkingen, over verscheide, nog weinig bekende oorden bygebragt; overal toont hy, een kundig, zeer beschaafd en gevoelig mensch te zyn; overal, eindelyk, verraadt hy dat gemak van iets te bevatten, 't welk slechts het eigendom van waar talent is. Dan aan den anderen kant kunnen wy ook niet verbergen, dat het

zyne

zyne voordragt, vooral in de beide eerste Deelen, doorgaans aan orde, duidelykheid en levendigheid ontbreekt, dat de veelvuldige tafereelen van de gemoedsaandoeningen des Schryvers, maar zelden goed voorgesteld en meest alle zeer vervelend zyn, dat eindelyk het geheel, naar regelen van den goeden smaak beoordeeld, eene zeer gebrekkige *compilatio* moet genoemd worden. Wy bemerken nogthans met genoegen, dat de Schr. in het laatste Deel zich reeds aanmerkelyk gebeterd heeft, ja dat wy daarin eenige gelukkige plaatfen hebben gevonden. — Na dit algemeen oordeel, gaan wy nu nog eenige der belangrykste aanmerkingen uittrekken. [Deze vullen zes bladz. doch behoeven voor onze lezers niet overgenomen te worden.]

Allg. Liter. Zeit. 1810 N. 144.

J. H. REGENEOGEN *commentatio de fructibus quos humanitas, libertas, mercatura, industria, artes atque disciplinae per cunctam Europam perceperint e Bello Sacro.* Amstel. 1809. 358 pag. 8vo.

... Deze Verhandeling uit Holland was mede bestemd, om te dingen naar den door Prof. HEEREN getrokken prys van het Fransche Instituut; maar raakte, door nalatigheid der posten, onderwege te zoek (het geen ook Prof. HEEREN met zyne Verhandeling gebeurd is) en werd eerst zoo laat wedergevonden, dat zy niet meer konde aangenomen worden. Het is ons echter zeer aangenaam, dat de Schryver zich daardoor niet heeft laten weêrhouden van dezelve in 't licht te geven; want, hoe dan ook de uitspraak der regters had mogen zyn, zoo zoude althans Prof. HEEREN een' waardig mededinger aan den Hr. R. gevonden hebben.

Men zal ligtelyk van zelf verwachten, dat, wanneer twee Geleerden een zoodanig onderwerp onafhankelyk van elkander behandelen, elk van hun niet slechts zyne onderscheidene denkbeelden zal hebben, maar ook sommige stukken door den eenen meer, door den anderen minder zullen uitgewerkt zyn. Zoo gaat het ook hier, en beide werken vullen zich wederkeerig aan.

Het algemeene overzicht des Hr. R. van de Kruistogten is het gunstigste, welk wy nog by eenig Schryver gevonden hebben. Hy ziet ze aan, als het hoofdmiddel, waardoor de geheele latere gunstiger toestand van zaken in Europa veroorzaakt werd. Hy heeft daarby den kring der behandeling zoo uitgebreid, dat niet alleen de Kruistogten naar Palestina, maar ook die binnen Europa daarin vervat worden. — Het geheele werk is afgedeeld in 16 Kapittels, welke wy een voor een zullen doorloopen (*). Cap. I. *Quenam gentium Europæarum*

(*) Wy geven deze Recensie genoegzaam in haar geheel, wegens het be.

*arum fuissent fata, si expeditiones S. non obtinuis-
 locum?* Zonder de Kruistogten, zonder de Saracenen in hun
 eigen land aantevallen, zoude zeer waarschynelyk Europa hun
 buit geworden zyn. Dit denkbeeld is door den Schryver zeer
 waarschynlyk gemaakt. Evenwel, wat in dit of dat geval
 gebeurd zoude zyn, blyft noodzakelyk steeds voorwerp van
 gissing. Men kan 'er tegen zeggen: het eerste, Europa uit
 het Oosten door de Arabiërs dreigende, gevaar, was reeds vóór
 de Kruistogten afgewend; het tweede, van de Mogolen,
 kon weinig door dezelve afgewend worden, daar, toen deze
 doorbraken, de yver reeds meest verkoeld was, en zy niet
 over Klein-Azië, maar door het Noorden, toch hunnen
 weg tot in het hart van Europa wisten te vinden; dat het
 derde, van de Turken, niet op den duur door de Kruistog-
 zen heeft kunnen afgewend worden, is bekend. — Cap. II.
Bellum sacrum ingenii et morum humanitati inservit. —
 Cap. III. *Gens rustica servilis ope expedit. sacr. exuit sen-
 situm et ad libertatem pervenit.* Met byzondere vlyt is
 dit stuk, ligt het moeiljkste van allen, door den Schryver
 uitgewerkt. Wanneer hy hier het nut der Kruistogten zeer
 hoog opgeeft, zoo moeten wy vooruit opmerken, dat by van
 de afschaffing der strenge lyseigenschap, maar niet der dienst-
 pligtigheid wil verstaan zyn. Voorts heeft ook de Hr. R. on-
 dervonden, hoe zeer men zich hier met waarschynlykheden
 moet te vrede houden, en hoe weinig het doenlyk zy, dit ge-
 deelte der geschiedenis geheel gestaafd te geven. „De Hee-
 ren zullen hunne knechten wel zachter hebben moeten behan-
 delen, dat ze niet weglieden ter kruistogt; men kunne niet
 twyfelden, dat niet by deze de geest van vryheid ontwaakt
 zy,” enz. Een byzonder gewigt hecht de Schryver te regt
 daar aan, dat zoo veel land nu geestelyk goed geworden zy,
 alwaar de vrylating het gewoonste was: dit stuk heeft hy zeer
 goed voorgesteld. Voor 't overige blykt uit de door Prof.
 HEEREN aangevoerde bescheiden nopens den toestand der boe-
 ren in Europa lang na de Kruistogten duidelyk, dat men
 die winst niet zeer hoog schatten moet. — Maar eene ande-
 re aanmerking, welke in beide Prysverhandelingen vergeten
 is, willen wy hier aanvoeren: het tydperk der Kruistogten
 is dat gene, waar de scharen der huursoldaten, *Brabançons*,
Coutereaux, *Landsknechten*, en hoe zy meer heeten, ver-
 schynen. Is het niet hoogstwaarschynlyk, dat deze grooten-
 deels bestaan hebben uit wedergekeerde Kruisvaarders, welke
 liever het zwaard dan de spade voerden? — Cap. IV. *Nobi-
 lium potestas passim diminuta, regum Gallia aucta per
 expedit. S. utrumque civibus saluti.* — Dit wordt zeer
 goed

belangryke van het onderwerp, en van het werk van den Hoogl. REGEN-
 BOGEN, en van de aanmerkingen zelve, die wy hier daarop gemaakt vinden.

Vertaler.

leeraar, een beminnelyk karakter met een onderscheidend talent gelukkig vereenigd ziende, wilde hem tot medegezel in zyne Studien en voor altyd ten vriend maken. De Hr. LUCE volgden hem naar *Lascar* in 1787. Daar versterkte zich zyn smaak voor de oudheid, daar werden de kundigheden zyner Jeugd ryp; ook was dit het tydperk in zyn leven, dat hem de aangenaamste herinneringen opleverde. Dikwyls bragt hy zich met wegevallen de deugden van den Bischof van *Lascar* te binnen; bovenal gelukkig, toen hy gelegenheid had dezelve in eene openlyke Lofrede te verkondigen, waarin de erkentenis eene nieuwe kracht aan de bekwaamheid verleende.

Zoodra het onderwijs in Frankryk begon hersteld te worden, werd de Hr. LUCE tot Hoogleeraar in de Redekunde by het Keizerlyk Lyceum benoemd. En in dezen leerstoel ontwikkelde hy met den grootsten luister het zeldzaam en heerlyk talent van goed te onderwyzen.

Het maakte altyd een voorwerp zyner eerzucht uit, om de verdiensten van Geleerde met die van Hoogleeraar te vereenigen; maar hy meende tevens, dat de werken van een Hoogleeraar, die ook geleerde was, tot zynen stand behooren, en niet geheel vreemd aan zyne Studien zyn moesten. Uit dit oogpunt moet men het Dichtstuk *Achille à Scyros*, naar STATIUS, beschouwen, waarin de navolger zeer gelukkig de schoonheden van een model terug gaf, van welks gebreken hy niet onkundig was. Aan dezen smaak voor de oudheid moet men ook het Treurspel *Hector* toefchryven, een waarlyk Homerisch Tooneeltuk, en geheel uit de *Iliade* geput (*).

Het kleine aantal werken, dat ik aanhaalde, stelt, niettegenstaande hunne onwidersprekelyke verdienstelykheid, ons niet in staat, LUCE DE LANCIVAL's talent afstemen. Men moet hem in persoon gekend hebben, om te gevoelen, wat de letteren door zynen dood verliezen. Men moet hem gezien en gehoord hebben, om die schitterende en vruchtbare verbeelding, welke zich over

(*) Wy bezitten van dit Treurspel in het Nederduitsch eene vertaling in verzen door den Heer S. I. WISELIUS, in het Xlde Deel van *Thalia* en *Melpomene* by *Holtrop*.

over alle voorwerpen in gelyken overvloed verbreidde, dat fref en juist gevoel, het welk in de voortbrengfelen van anderen tot de kleinſte gebreken en de minſte achtereigendheid doordrong, die ſpoedige en gemakkelyke wyze van zamenſtellen, welke eer een ſpel dan arbeid geleek, te kunnen waarden. Zal ik van de goede hoedanigheden van zyn hart ſpreken? van de edelheid zynner gedachten? O zonder twyfel merkt men daarvan de levendigſte trekken op in de ſchriften, die hy ons nalaat, en men mag gelooven, dat zynne verzen niet tot in de ziel der helden zouden doorgedrongen zyn, had in zynne ziel zelve niet iets groots, iets verhevens, gehuisvest.

De Hr. LUCE, aan de zeldzaamſte talenten gulhartigheid en vrolykheid parende, was vrienden waardig en moest hen vinden. Inderdaad, het was genoeg hem te zien, om te wenschen van hem te kennen. Weldra kende men hem en dan kende men hem voor altyd. Hy mogt dan vele van die aangename en opregte vriendschappelyke verbonden tellen, op achting gevestigd en door omgang onderhouden. Maar vooral maakte het zyn geluk uit en was het niet vreemd aan zynen roem, van een levendiger en vuriger vriendschap gevoeld en ingeboezemd te hebben, welke het alleen aan gelegenheden ontbrak, om heldhaftig te worden. De eerſte Kweekeling, welken de Hr. LUCE onderwees, werd zyn getrouwſte en volkomenſte vriend; vyfentwintig jaren bevestigden zynne onveranderlyke genegenheid.

Tot in zyn laaſte uur zag de Hr. LUCE by hem alle, welke hy beminde, en zynne ſtervende oogen konden niets meer wenschen. Eerbewyzen kwamen hem tot op zyn doodbed opzoeken; hy drukte de hand van twee vrienden, die hem de vleijendſte kroon aanboden; hy liet zich de woorden van den Grootmeester herhalen; en terwyl zyn van krachten beroofd ligchaam langzamerhand ſtierf, ſmaakte zynne gevoelige en geheel levendige ziel nog den roem en de vriendschap.

Het Treurſpel *Cofrois*, onder zynne papieren gevonden, is zynen *Hector* niet onwaardig; maar welke nieuwe triomf zynner nagedachtenis ook verbeidt, zullen zynne vrienden dien enkel ſchreijende genieten, en zal hy alleen kunnen dienen om zyn graf te verſieren.

STAAT DER PORTUGESCHE LETTERKUNDE.

De Wetenschappen en Letteren zyn in Portugal by lang na niet meer in den schitterenden staat, waarin zy zich in de zestiende Eeuw bevonden; evenwel de smaak voor dezelve verspreidt zich meer en meer; zy worden aangemoedigd en de openbare inrigtingen, tot derzelve bevordering daargesteld, beginnen opgang te maken. De Universiteit van Coimbra is de eenige in het geheele land; zy is wel begiftigd en geniet gewigtige voorregten.

De groote Boekeryen, voor lieden van studie geöpend, zyn talryk genoeg. Men heeft ook Kabinetten van Natuurlyke Historie, van Medailles, een Museum van Kunsten enz. opgericht. Het Observatorium van Coimbra is beroemd; buitendien is 'er nog een Koninklyke Sterretoren en twee anderen in de Hoofdstad.

De Portugezen hebben geene vorderingen in de Kunsten gemaakt; met uitzondering echter der Bouw- en Toonkunde. De Schilder- en Graveerkunst vinden weinig aanmoediging.

De Abt D. B. MACHADO zegt in zyne Lusitaansche Bibliotheek, dat Portugal en deszelfs bezittingen, sedert de Christelyke Jaartelling tot in 1759, 5592 Schryvers hebben voortgebracht. Daarvan komen 'er Afrika 28, Azie 45, Amerika 91 en de Eilanden 65 toe. Onder de Werken, over de Schoolsche en Mystieke Godgeleerdheid geschreven, is een Dichtstuk, getiteld: *Poema epicum de conceptione beata Mariæ; Coimbrica*, in 1791 Verzen van MANOEL DE OLIVEIRA FERREIRA.

Vader MANOEL MONTEIRO schreef over de vermaaken en onaangenaamheden, welke de gekruiste Jezus in Portugal ondervonden heeft; en CAMARO behandelde de vraag, waarom wel de Leeuwen en andere wilde dieren, maar niet het yzer en het zwaard, de heilige Martelaren gespaard hebben. Zevenenzestig Schryvers hebben de Letterkunde met 74 Romans verrykt; vierentwintig besloeten de vrucht hunner overdenkingen in 23 Werken over de Dichtkunst; 226 Dichters stelden

399 Latynsche Gedichten zamen; en 163 Dramatische Schryvers vervaardigden 190 Tooneelstukken.

De gansche Letterkundige schat opeengehoopt en wel geteld, levert 12,435 Werken, kleindere Stukjes en Blaadjes op. Een groot gedeelte van dezen hoop bestaat in Handschriften, die zich nederig onder het stof der Boekeryen verborgen houden.

AAN DEN REDACTEUR DER AL-
GEMEENE KONST- EN LETTER-
BODE.

MYN HEER!

Het *Journal de Medicine* vol. xx. van de maand July 1810, te Parys uitgegeven, bevat eene waarneming van den Engelschen Geneesheer Mr. G. W. YOUNG, zynde in de Fransche Taal overgezet.

De Physiologische en Ontleedkundige Bespiegelingen uit dit zonderling geval voortvloeiende, de aanwyzing van de verbazende en wonderbare afwykingen van 's Menschen Natuur, zyn my zoo belangryk voorgekomen, dat ik geen' tyd heb willen laten voorbygaan, maar myne ledige uren besteed heb, om deze waarneming in de Hollandsche Taal over te brengen, my vleijende, dat deze mynen pogingen myne Kunst- en Landgenooten, en velen die niet in de gelegenheid zyn gesteld, buitenlandsche Schriften in vreemde Talen te lezen, aangenaam zal zyn.

In UEd. zoo zeer geacht Weekblad, de *Algemeene Konst- en Letter-Bode*, verzoeke ik UEd. ook deze waarneming eene plaats te vergunnen.

Ik heb de Eer met de meeste achting my te noemen,

Beverwyk,
den 7 September 1810.

UE. Dienstwillige Dienaar,
L. F. PREISSMANN,
Medic. Doctor.

Waarneming van een' Foetus, gevonden in het Abdomen van een mannelyk kind, door Mr. GEORGE WILLIAM YOUNG, Esq. in het Fransch uit het Engelsch overgebragt door Mr. A. C. SAVARY, D. M. P.

Ware Historie der Ziekte.

JOHN HARE, het voorwerp van dit verwonderenswaardig verschynfel, waarvan wy hier gewag maken, was geboren den 18 van Bloemaand 1807.

By zyne geboorte scheen hy welgemaakt en gezond, maar werd kort daarna gekweld met veelvuldige brakingen van een groot gedeelte vocht, het welk nu eens groen- dan eens geelachtig van kleur was. Kort daarop bespeurde men, dat de gedaante van zyn' buik iets wonderbaars vertoonde, en in der daad men zag eene blykbare verhevenheid in de *regio hypogastrica*, gaande een weinig benedenwaarts te midden van de *regio epigastrica*.

De merkbare uitzetting van het *abdomen*, en de brakingen, welke periodiek wederkeerden, deden zyne moeder besluiten, om my te raadplegen over den staat van dit kind; hetzelve den 3 van Herfstmaand voor de eerstemaal ziende, was hy toen vet en naar allen schyn welvarende. Zyne moeder zeide my, dat hy volstrekt geen ander voedsel verkreeg dan hare Melk, welke nimmer door hem werd uitgeworpen, uitgezonderd wanneer de geelachtige brakingen plaats vonden, het welk alle acht of tien dagen gebeurde; zy voegde daarby, dat zyn stoelgang groen was, dat hy gestadig scheen te lyden, en zyn slaap dikwerf afgebroken was.

Het *abdomen* beschouwende, ontdekte ik eene rondachtige glanzige zwelling, zichtbaaryk geplaatst in de binnenste holigheid van het achterst boven gedeelte, vlak onder den rand van de borst, zich uitstrekkende ter linkerzyde, door eene verbeeldingsachtige linie, vertikaal naar de derde valsche ribbe, en nederwaarts door eene horizontale en transversale linie, onmiddelyk onder den navel, gaande verder naar de *regio epigastrica*, evenwel meer overhellende naar de linkerzyde. De uitbreiding van het gezwel naar de rechterzyde konde niet wel bepaald worden, omdat het kind steeds eene geweldige aandoening gevoelde, wanneer de hand op deze zyde werd gebragt; vooral dewyl zyn schreeuwen alsdan eene geweldige uitzetting van het *abdomen* te wege bragt, kon men dit niet duidelyk onderzoeken. Het gezwel was eenigzins beweegbaar en vertoonde in het meest verhevene deel eene blykbare *fluctuatie*, aansluitende aan de linker ribben.

Na het geen nu daar van gezegd is, was het duidelyk, dat

dat de zitplaats van dit gebrek niet was in de Milt, noch in de Lever. Geneigd dan te gelooven, dat in het *abdomen* werktuiglyke gebreken aanwezig waren, veronderstelde ik, dat hier een *tumor cysticus* (*) plaats vond, omtrent, of gehecht aan het *mesenterium* of aan de *vertebrae*, het welk of *hydatides* onthield, of opgezet was door een vocht daar in onthouden. En in dezer voege dit gebrek beschouwende, zag ik geene de minste hoop op herstel, zelf niet van verzachting toe te kunnen brengen, ten ware, dat het gezwel zich van zelf opende of in de Maag of de Ingewanden; en dien ten gevolge aan de moeder geen hoop van herstel, die ik zelf niet bezat, kunnende geven, had ik haar zoo wel als het kind wel ras uit het oog verloren.

Het was niet voor den 7 van Louwmaand 1808, dat de moeder het kind weder by my bragt; hy was toen gelyk aan een geraamte en slechts met de huid bedekt; zyn gelaat was dat van een' grysaard, en hy droeg alle teekenen van smert. Zie hier het geen my werd verhaald, hoe zich alles gedurende dien tyd had toegedragen.

Men had eerst bemerkt, dat het kind dagelyks mager werd en het gezwel in grootheid toenam, tot dat het eenen omtrek van omtrent 36 duimen had verkregen; zyne pynen waren daarby vermeerderd en hy sliep zeer zeldzaam; hy schreeuwde en weende onophoudenlyk, en nam zeer weinig voedsel, omdat de pyn hem noodzaakte de borst van zyne moeder weder te verlaten zoodra hy dezelve genomen had, en hy alle andere voedsels weigerde.

Het Gezwel nu grooter geworden zynde, had echter zyne eerste gedaante, schoon met ongelyker uitzettingen van het *abdomen*, behouden. De zwelling verhief zich nu voorwaarts, en vertoonde op de bovenste punt eene aanmerkingswaardige spanning, terwyl inmiddels de beide zyddeelen week en slap waren.

Maar een byzonder aanmerkingswaardig geval en eene verandering hadden plaats in dit opzigt den 23sten van Wintermaand: veranderingen vergezeld met verschynselen welke verdien medegedeeld te worden.

Gedurende de 7 dagen en 7 nachten die dit geval voorafgingen, waren de smarten die het kind leed, byna onophoudenlyk; zyn schreeuwen werd niet afgebroken dan door vermoeidheid en uitputting, en men verwachtte alle oogenblikken den dood.

Den 23sten van Wintermaand toen zyne moeder hem nog eenen

(*) Zulks in de Engelsche taal zoo genoemd zynde, heeft men in de Fransche overzetting het woord *Kyste* gebruikt; in deze myne overzetting heb ik steeds den naam van *Tumor* ter bekoring gebezigd.

eenen schoonen doek wilde aandoen (hetwelk zy geloofde voor het laatste te zullen doen) was zy ten uiterste verwonderd, van zulke spanningen van den buik niet meer te vinden, als zy omtrent het gezwel had waargenomen; de buik was over zyn geheel zeer zacht, en zy bemerkte tevens eene aanmerkelyke verandering in deszelfs gedaante: de buitenste verhevelheid van het gezwel was zeer verminderd, en de zyden daarvan waren geheel ingevallen naar binnenwaarts tusſchen de valſche ribben en de *Creta Iliaca*. — Het kind werd ſtil en ſcheen zelfs gedurende twee dagen en twee nachten niets te lyden, lozende gedurende dezen tyd en zelf eene geheele week eene verwonderenswaardige menigte urine en aldus verminderde de zwelling van den buik allengskens.

Dit verhaal bevestigde my nu nog meer in myne gedachten, welke ik over dit gezwel had opgevat, namelyk van eenen aanwezenden *tumor cysticus*, opgevuld met vocht, en het leerde my, dat de *tumor* den 23ſten van Wintermaand doorgebroken was, en dat het vocht, in het *abdomen* uitgeſtort ſpoedig was geabſorbeerd naar het *peritoneum*.

De brakingen, welke te voren dagelyks aanwezig waren geweest, hadden by het gemelde geval ook dadelyk opgehouden; het kind zelfs verkreeg eenen vreesfelyken honger, en men had moeite, om hem van de borst aſterukken; hy verkreeg krachten en werd op het oog lyviger.

Dan deze gunſtige verandering was van geen' langen duur, het leed niet lang of het gezwel vulde zich op nieuw, want toen ik het kind weder zag den 7den van Louwmaand, veertien dagen na de gemelde ontlaſting, verzekerde my de moeder dat de zwelling weder aanmerkelyk was toegenomen.

Het *abdomen* gemeten zynde had 18½ duim in zyn' omtrek; men gevoelde wederom de *fluctuatie* in het gezwel, of ſchoon hetzelfde niet geheel weder was opgevuld. Nu werd 'er eene zeer ongelyke zwelling waargenomen, en in het midden van het vocht ontdekte men iets dryvende, dat voortglydende was onder het drukken van de vingeren, en wanneer men het wilde vast houden, ſcheen het kind pyn te gevoelen.

Sedert dit tydſtip nu tot aan zynen dood, heb ik dikwerf gelegenheid gehad, hem te zien: het *abdomen* groeide dagelyks aan, en dat deze aangroeiing afhing van de vermeerdering van het vocht in den *tumor* bevat, zulks was blykbaar aan de gedaante, voor het oog, en het gevoel.

Het kind verloor op nieuw zynen ſlaap- en eetlust, ſchoon reeds zeer vermagerd ſcheen hy nog meer aſtenemen, en de brakingen kwamen weder terug. Dit laatste verſchynfel leverde eene byzonderheid op, reeds dikwerf te voren door de moeder waargenomen, en zeer gemakkelyk te beſpeuren. — Voor dat de uitwerping plaats had, zag men eene ſoort van zak zich vullen, deze was gelegen op de holligheid boven de Maag,

Maag, dewelke gedrukt werd door de *cartilaginee*s van de ribben tegen de zwelling, waarop de zak rustte, dus kon de moeder dezen staat opmerkende de nadering van de brakingen voorzeggen, na hetwelk de zak zich wederom ledig bevond.

De beschouwing van het Ligchaam na den dood verklaarde volledig deze omstandigheden. Het kind stierf den 25ten van Sprokkelmaand 1808, omtrent 12 uren na zyn dood onderzocht ik het ligchaam in byzyn van den Heer Doctor BIRKBECK, wiens yver voor diergelyke onderzoekingen hem aanspoorde my te vergezellen.

Onderzoek van het Lyk.

Het *abdomen* was 22½ duim in den omtrek; by het openen van deze holligheid kwam geen vocht ten voorschyn; de holligheid van het *abdomen* was grootendeels gevuld door eenen grooten *tumor* van sferische gedaante, welke met vocht opgevuld, en op sommige plaatsen doorschynend was. Boven dezen *tumor* en in de *hypochondria dextra* vond men de Lever, welke zeer klein was; de *basis* van de Galblaas was gekeerd naar voren, en naar binnen naar de *linea alba*. — In de *regio epigastrica*, en even aan het bovenste gedeelte van den *tumor* zag men het einde van den *pylorus* van de Maag, welkers gedaante zeer duidelyk aanwees de verschynselen, welke men by elke braking gedurende het leven van het kind had waargenomen. Men konde naauwelyks onderscheiden de juiste gedaante, welke de *pylorus* uitmaakte, en niets verhinderde eene gestadige vereeniging tusschen de verlengde Maag en het *duodenum*; deze Darm daalde schuins langs den regter bovenkant van den *tumor* en vervolgens vertoonde hy zich in zyne gewone gedaante.

Het *Caecum* was zeer weinig van gedaante veranderd, maar het opklimmende *Colon* zoo wel als zyn boog liep dwars over den *tumor*, een weinig lager dan het middenste gedeelte en was daar aan vastgehecht.

Den *Tumor* zag men dus duidelyk geplaatst tusschen de *lamina mesocoli transversa*. Het Net verspreid over den *tumor* was doorschynend van de groote buiging van den Maag of tot aan het *Colon*; het kleine Net bedekte insgelyks gedeeltelyk den *tumor*. De scharle Ingewanden waren gedrukt in het Bekken, en in de *regio hypogastrica*, waar men dezelve gedurende het leven konde voelen. Men vond den zak, die den *tumor* uitmaakte, dun en doorschynend aan dat gedeelte, dat door het Net bedekt was; maar dik ineengedrongen en geheel ondoorschynbaar was het geheel onder of beneden den boog van het *Colon*, en dit onderste en vaste gedeelte van den *tumor* rustte op het *mesenterium*. Alvorens ik iets

iets veranderde van de natuurlyke gedaante der deelen, trachte ik zorgvuldig te ontdekken, of 'er niet een kenmerk was, waardoor het vocht te voren was uitgeworpen in het *abdomen*, maar hiervan was geen spoor te vinden.

De Maag een weinig opgeligt zynde, vonden wy het *pancreas*, dat zich uistrekke over den *tumor*; zyn geleider was doorschynend en strekte zich uit naar voren naar de hoogte en zynen ingang in het *duodenum*; zyne lengte was zeer merkwaardig, zynde bevonden te zyn negen duimen.

Het kleine *pancreas* was geheel afgezonderd van het groot gedeelte van de klier, en was aan het *duodenum* gehecht by den verlengden *ductus pancreaticus*; de klierachtige gedeelten waren zoodanig gedrukt tussehen den *tumor* en het bovenste gedeelte van het *mesocolon transversum*, dat men zonder het opmerkzaamste onderzoek zuiks niet had kunnen zien. De milttakken van de *vena portarum* namen insgelyks hunnen loop van de achterste oppervlakte des *tumors* naar de *capsula Glissonii* en deze zamenloop van vaten maakte een' vry sterken band uit, door welk middel de *tumor* was opgeschort.

Het achterste gedeelte van den *tumor* was vereenigd met de *Arteria aorta*, welke weder was aangehecht aan de linker pilaar van het *Diaphragma*, de verlengde *Arteria Coeliaca* strekte zich uit naar voren en naar boven om de bovenste deelen van den *tumor* te bereiken, alwaar zy naar de gewone wyze zich in drie takken verdeelde.

De *Arteria mesenterica superior* daalde naar de schrale ingewanden, en was vast ingehecht aan het achterste gedeelte van den *tumor* en aan het *duodenum*, kruisende achterwaarts de rigting van de ruggewervelen gelyk gewoonlyk.

De *vena cava* aan de regterzyde geplaatst, was aan den *tumor* niet gehecht.

Na aldus de gedaante van den *tumor* bepaald te hebben, betrekkelyk de omliggende deelen, zonderde ik dezelve van den *tumor* af, en daarop eene opening doende verkreeg ik 78 oncen of vier pond veertien oncen doorschynend vocht, 't welk zeer gelyk was aan het aftreksel van groene Thee; het was in geringe mate met bloed vermengd. De gemaakte opening in den *tumor* nu verwyderende, om het vleeschachtige gedeelte te ontdekken, dat gevoeld was staande het leven van het kind, is het zeer gemakkelyk te begrypen, hoe groot onze verwondering was, dat deze massa, om het niet voor iets anders te houden, de gedaante en de bewerktuiging van eene menschelyke vrucht had.

(Het vervolg hierna).

BEËORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN,
IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

Van het *Wetboek Napoleon*, ingerigt voor het Koninkryk Holland, en het *Beredeneerd Register op het Wetboek Nap.* enz. door Mr. J. VAN DER LINDEN

Wordt een verflag gegeven in de *Gött. Gel. Anz.* 1810. St. 66, het welk ten opzichte van het Wetboek zelf meest gaat over deszelfs orde en byzondere afwykingen van het Fransche, en dus hier niet behoeft overgenomen te worden; doch merkwaardig is het algemeen oordeel, f. 654: „over 't geheel is dit Hollandsch Wetboek, naar des Rec. oordeel, „veel minder vatbaar voor eene somwylen verkeerd aange- „wende uitlegging, die niet zelden byzondere personen en „geheele familiën ongelukkig gemaakt heeft, dan menig an- „der ouder en gelyktydig” — te sterk is het, wanneer f. 653. uit de vergelyking des *Wetboeks* en *Code Napoleon* in 't algemeen het besluit wordt opgegeven, dat „Rec. byna „mocht beweren, dat het Fransche aan het Hollandsche in „de meeste onderwerpen slechts den naam, de inkleeding en „den vorm geleend had.” — Zonderling is hetgeen de Rec. (in *April* 1810.) daar by voegt: „Of dit nieuwe Wetboek „in het Koninkryk Holland reeds dadelijk kracht van wet „bekomen heeft, en daar naar in burgerlyke regsgedipen „beslist wordt, weet de Rec., als buitenlander, zich niet te „herinneren. Zoo veel is zeker, dat hetzelfde nog in de „jongstl. maand October 1809 in dat gedeelte des Depart. „*Gelderland*, het welk weleer onder Pruisfisch gebied „stond, en waartoe de Stad Sevenaar met het Ampt Lymers, „de Stad en het Ampt Huysen en het Gerigt van Huthuy- „zen behooren, niet ingevoerd was, en dus alles nog naar „het Pruisfisch Landregt, doch in de Hollandsche taal, ge- „vonst werd.” — Immers de Wet van afkondiging van den 24 van Sprokkelmaand 1809 behelst voor die districten geene uitzondering, en wy herinneren ons ook niet, daarvan eene andere byzondere bepaling gezien te hebben. Van de uitgestelde hervorming der regterlyke organisatie kon de kracht der burgerlyke Wetten als zoodanig niet afhangen, het zy civile of criminele. Het Register van den Hr. VAN DER LINDEN ontvangt by dien Rec. zeer veel lof, en wordt voorge- trokken aan dat, het welk by den *Code Nap.* en by het Pruisf. Landregt gevonden wordt. Met goedkeuring wordt ook de herinnering van den Schryver uit de Voorrede vermeld, dat, hoe breed en volledig ook dit Register zy, men toch in het Wetboek zelf steeds de artikelen in derzelver za- menhang behoort na te zien. —

HAN-

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 10 van Winterm. 1810, in Amsterdam.

Aandeelen by Hope & Comp.		Sparje 5½ prCt. by Hope & C.	
enz.	94 ¾	ditto dito nieuwe.	22½ 23
Rusland 5 prCt.	65 ¾	Portugal, by Hope & C.	92½ 93½
Zweden 5 prCt.	41 ¾	Engeland. Annuiteit. 3 prCt. niet gen.	
Denemarken, Toll. 4 prCt.	59½ 76	Frankryk Geconfolid. renten	
ditto Leen en Wisselb. 4 prCt.	76 ¾	5 prCt.	niet gen.
ditto Kroon 4 prCt.	72 ¾	Dito Cert. by R. & V.	72½ 73½
Ketzer van Oostenryk 5 prCt.	niet gen.		zond. Coup.
ditto 4½ prCt.	ditto.	Wisselcours.	
ditto 4 prCt.	ditto.	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57½
Nationale Schuldbrieven a 3		ditto Domeinen. 4 prCt.	17 18
prCt.	9½ 10	ditto Vrywillig a 5 prCt.	14½ 15½
ditto a 2½ prCt.	11½ 12	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.	
Losrenten uit de heffing van		met oploop. premie by Af-	
98 a 3½ prCt.	11 12	losf.	28½ 29½
ditto uit de heffing van		Receptien Losb. na den	
1800. a 3 prCt.	9½ 10	Vrede.	12 13
ditto 1801. a 3½ prCt.	11 12	Bankgehl	niet gen.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

ITALIE. Volgens berigten uit *Napels* van den 12den van Slagimaand, begon de lava, welke de Vesuvius by de laatste uitbarsting heeft uitgeworpen, reeds te verkoelen, en kon men reeds zonder gevaar over dezelve heen gaan. Men is thans in staat zich een denkbeeld te vormen van de verschrikelyke hoeveelheid lava, welke 'er van den 11 tot den 13 van Oogstmaand uit dien vuurberg gevloeid is. In deszelfs loop heeft zy vry diepe vlakten volkomen gevuld en op verscheide plaatsen heeft dezelve hoogten van meer dan 100 voeten geformeerd. Derzelver onderscheide armen hadden in het afvloeijen van den berg eene breedte van een half uur. Indien de uitbarsting in den avond van den 13den niet had opgehouden, zoude de lava de Stad *Torre del Greco*, welke eene bevolking van 15,000 zielen bevat en reeds dikwyls door dien vuurberg verwoest en telkens weder opgebouwd is, als ook het Dorp *Rafina* en het Koninklyk Kasteel *la Favorite* begraven hebben; de lava was 'er niet verder dan een kwartier uurs meer van verwyderd.

WEER-

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Winter- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS- GESTELD- HEID.
5	{ 29. 8½ 29. 9 29. 9	{ 49½ 51 48	{ Z. W. W. N. W. W.	betrokken; dampig.
6	{ 29. 7½ 29. 6½ 29. 5½	{ 46½ 48 46½	{ Z. W. Z. t. W. —	zeer harde wind; betrokken; 's avonds regen.
7	{ 29. 4½ 29. 4 29. 3½	{ 44½ 51 44	{ Z. Z. W. — Z. t. W.	bewolkt; omtrent be- 's avonds regen.
8	{ 29. 4½ 29. 5 29. 5½	{ 41 47 44	{ Z. W. W. N. N. W.	bewolkt; 's avonds buijg.
9	{ 29. 7½ 29. 7½ 29. 8½	{ 37½ 39 37	{ N. W. — —	bewolkt; hagel- en sneeuwbuijen.
10	{ 29. 7½ 29. 5½ 29. 2½	{ 36½ 46 33	{ Z. W. Z. Z. W. O. t. Z.	betrokken met regen en sneeuw.
11	{ 29. 6½ 29. 6 29. 7½	{ 28 34 36½	{ N. t. O. W. N. W.	bewolkt; wat buijg.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 157; en te *Haarlem* 13, onder welke laatsten 5 beneden de 12 jaren en 1 Militair.

BEKENDMAKINGEN.

* * By JOH. VAN DER HEY, Boekverkooper te Amster-
dam, komt heden van de Pers:

TYDSCHRIFT voor NATUURKUNDIGE WETENSCHAP-
PEN en KUNSTEN. N°. 1. — De Inhoud der Stukken, in
dit Nummer voorkomende, is als volgt: I. VERHANDELINGEN.
Scheikunde. *Over de natuur der Alkalia, Aarden. enz.*;
J. Vosmaer, *Vergelyking van Kina, Wilgenbast en Kof-
fy.* Natuurlyke Historie. *Over het opklimmen der Zalmen
tegen de Watervallen; Iets over Paarden met Men-
schenhanden.* Meteorologie. *Vurige Luchtverschynselen*;
enz. — II. BEOORDEELING VAN NIEUW UITGEKOMENE BOEKEN.
C. J. Temminck, *Histoire Naturelle des Pigeons.* — III.
Be.

BERIGTEN. J. W. Ritter; *Prysuitdeeling aan Fransche Natuurkundigen*; *Tinmyn, in Frankryk gevonden*; *Platinum, op twee plaatsen gevonden*; *Columbium en Tantalum*; *Scheikunde der Dieren*; *Proeven van Allen en Pepeys over de Ademhaling*; *Angustura-bast*; *Middel om Insekten spoedig dood te maken*; *Eertewys. enz.* In gr. 8vo. De prys is 24 Stuivers.

* * By W. VAN VLIET, Boekverkooper te Amsterdam, is van de Pers gekomen en alom verzonden:

- I. Het DERDE en LAATSTE DEEL der VERBETERINGEN en BYVOEGSELS tot het SYSTEMATISCH HANDBOEK der *beschouwende en werkdadige SCHEIKUNDE*, door den Hoogleeraar ADOLPHUS YPEY, te Franeker, in groot 8vo, met een Plaat, à f 4: 16:-. Om een behoorlyk gebruik van dit uitgebreid en belangryk Werk te kunnen hebben, zal de Aukteur, zoo ras zyne bezigheden zulks toelaten, een *algemeen Register* over het geheele Werk in gereedheid brengen.
- II. De TWEEDE DRUK van de NIEUWE STICHTELYKE LIEDEREN, voor de Huisgezinnen en Gezelschappen der Christenen, door J. HAZEU *Cs. Zoon*, met nieuw gecomponeerde Zangwyzen, die, even zoo gemakkelijk als de Psalmen, gezongen en gespeeld kunnen worden, door D. VAN DER REYDEN, *Ns. Zoon*, met 54 Muzykplaten, in groot 8vo, à f 2:-
- III. De NIEUWE STICHTELYKE LIEDEREN, door J. HAZEU *Cs. Zoon* en D. VAN DER REYDEN *Ns. Zoon*, op Vier Stemmen gebragt door het Zanglievend Gezelschap te Steenwyk, uitgegeven onder opzigt van voornoemden *van der Reyden Ns. Zoon*, in lang Quarto Formaat en keurig uitgevoerd, à f 3:-
- IV. De BEOEFFENING der TEEKENKUNDE, *door de eerste Gronden der Meetkunde gemakkelijk gemaakt*, door H. NUMAN, Derde Stukje, in Quarto, à f 1: 10:-
- V. WEER-VOORSPELLEND E TAFEL voor den Jare 1811, opgesteld en uitgegeven ter bevordering van den *Landbouw, Koophandel en Zeevaart*, in Plano, 4 Stuivers.
- VI. MENGELWERKEN van A. L. BARBAZ, in Nederduitsche en Fransche Versen, *Vierde Stukje*; zynde het *Vyfde Stukje* ter perse, waar mede dit DEEL compleet zal zyn.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ

A L G E M E E N E
K O N S T.
E N
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1810.

N°. 51. *Vrydag den 21sten van Wintermaand.*

B E R I G T E N.

LONDEN. De Geneesheer GOOD heeft onlangs aan de Geneeskundige Sociëit alhier een verslag getaan, wegens de aankomst in Engeland van eene nieuwe Plant, op het Eiland Java ontdekt en *Epidendron* genaamd. Niets evenaart de schoonheid van derzelver bloemen en de aangenaamheid van derzelver geur. Zy is opmerkenswaardig door eene verwonderlyke eigenschap: zy heeft noch aarde noch water tot haar voedsel noodig. Aan een' muur of zolder gehangen is derzelver groei even overvloedig als sterk; in dezen staat kan zy een aantal jaren leven.

GRONINGEN, *den 6den van Wintermaand.* De dag van heden was, in zoo ver dezelve een bewys oplevert, dat men ook nog in onzen tyd ware verdiensten weet te erkennen, en aan de nakomelingſchap over te brengen, voor deze Stad in een dubbel opzigt merkwaardig; dewyl des middags de nieuwe Grafzerk op de begraafplaats van REGNERUS PRAEDINIUS werd nedergelgd, om aldus de nagedachtenis van dezen grooten man, ware het mogelijk, aan de vergetelheid te ontrukken, en des avonds het Natuur- en Scheikundig Genootſchap alhier,

II. DEEL. Bb op

op eene plegtige wyze deszelfs hulde toebragt aan de nagedachtenis van den onlangs overledenen beroemden Hoogleeraar J. MULDER.

Het geen tot het eerste aanleiding gaf, was, dat de Heer TH. VAN SWINDEREN, by gelegenheid, dat dezelve eene korte Levenschets van dezen PRAEDINIUS in het *Nieuw Maandschrift*: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN (*), mededeelde, zynen wensch geuit had, om deze Grafzerk, welke door ouderdom byna verloren was, nog eens weder hersteld te zien; — op dat ook niet eens aan de inwoners van *Groningen* het verwyf zoude kunnen gedaan worden, dat CICCERO eertyds aan de *Syrakusers* deed, toen hy hun de Gedenkzuil van ARCHIMEDES moest aanwyzen. — Terstond immers hierna gaf het Departement *Groningen*, behoorende tot de Maatschappy: *Tot Nut van 't Algemeen*, deszelfs Bestuurders in last, om eene poging te doen, om deze Grafzerk hersteld te krygen; en weldra waren deze, door de hulp van het Genootschap: *pro excolendo jure patrio*, van het Natuur- en Scheikundig Genootschap, en inzonderheid van de Natuuronderzoekende Maatschappy alhier, als mede van eenige Kunsten en Wetenschappen aanmoedigende inwoners dezer Stad, en van de naburige geboorteplaats van PRAEDINIUS (het Dorp *Winsum*), zoo gelukkig, dat zy de begraafplaats van PRAEDINIUS konden aankopen, en dezelve heden met

(*) Zie voorn. *Nieuw Maandschrift*: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, 1809 bl. 337 env., waaruit wy het volgende ontleenen, om onze lezers met dezen geleerden Groninglander, in zoo verre zulks noodig zyn mogt, bekend te maken. „ Te *Winsum*, niet verre van *Groningen*, in 1508 geboren, leide REGNERUS PRAEDINIUS de eerste gronden in laatstgenoemde Stad, en studeerde voorts te *Leuven*. Van daar teruggekeerd, werd hy Rector der *Groninger Latynsche Scholen*, welke door zyne groote geleerdheid, zeldzame welsprekendheid en byzondere gaven, in het onderwijs der Jeugd, zoo veel roems verworven, dat niet alleen uit *Groningerland*, *Oost- en West-Vriesland*, *Overysfel*, *Gelderland*, *Braband*, *Vlaanderen* en *Westfalen*, en ook uit *Duitschland*, *Frankryk*, *Italië*, *Spanje* en *Polen* Jongelingen naar *Groningen* gezonden werden, om hem te hooren, maar ook beroemde mannen van alomme derwaarts, als tot eene geleerde Akademie, zamenvloeden. Behalve zyn grondig onderwijs in Wysbegeerte, Wis-

met eene nieuwe Grafzerk laten bedekken, welke het volgende opschrift draagt:

D. O. M.
 NE
 VIRI
 OPTIME
 DE INSTAVRANDA
 HUMANITATIS DISCIPLINA
 MERITI
 REGNERI PRÆDINI
 GYMNASIARCHÆ GRONINGANI
 NATI ANNO 1610
 MORTVI ANNO 1689
 MONUMENTVM
 VETVSTATE CORRVTVM
 MALE PERIRET
 QVÆ AB VUTILITATE
 PVBLICA NOMEN HABET
 SOCIETAS GRONINGANA
 AERE PRIVATIM COLLATO
 RESTITVENDVM
 CVRAVIT
 ANNO 1690

Wat het tweede betreft, in eene afzonderlyke daar-
 toe bestemde en geheel daaraan toegewyde byeenkomst,
 bragt

Wiskunde, Godgeleerdheid, Regtsgeleerdheid, Genees- en
 Heelkunde, en andere Wetenschappen, prentte hy zynen leer-
 lingen van jongs af de edelste beginsels van deugd en gods-
 vrucht in. Deze lessen vonden te meer ingang by hem, daar
 hy zelf overeenkomstig het geleerde handelde. Op den 18den
 van Grasmaand 1559 overleden, gevoelde men zyn onwaar-
 deerbaar verlies, en werd hy, volgens zyne begeerte, begraven
 op het voetpad, dat hy in zyn leven dikwyls plagt te be-
 wandelen; regt voor het gebouw, daar thans de Landdrost
 van het Departement Groningen zitting houdt, doch waar

bragt het *Natuur- en Scheikundig Genootschap* alhier, heden avond deszelfs hulde toe aan de nagedachtenis van deszelfs beroemd Medelid van verdienften, JOANNES MULDER, in welke byeenkomst vooreerst door een' zyner werkzaamfte en meest beminde Leerlingen, den Heer G. H. WACHTER, (dezelfde, die op den 15den van Zomermaand l. l., onder voorzitting van den Hoogleeraar MULDER, zyne Disfertatione *de articulis exstirpandis, in primis de genu exstirpato in Nosocomio Chirurgico Academiae Groninganae*, met zoo veel lof verdedigde, en nu, na des Hoogleeraars dood, op verzoek van de Curatoren dezer Hooge School, deszelfs Ontleedkundige lessen vervult,) eene fchets van het leven en de verdienften van dezen zynen, zoo algemeen betreunden Leermeefter gegeven werd, terwyl vervolgens de Heer M. VAN HEYNINGEN BOSCH, met eenige treffende dichtregelen, op het afsterven van dezen Hoogleeraar vervaardigd, deze plegtigheid besloot, welke door de Directeuren en Honoraire Leden van het Genootschap, allen in rouwgewaad gekleed, door de

Bloed-

toen de Openbare School was. — Nog vindt men op deze plaats eene groote Zerk, welke te voren in gegoten koper (doch sedert lange jaren reeds door lieden daarvan beroofd, die het meenden beter te kunnen gebruiken) dit opschrift had:

ΕΣΤΩ Ο ΙΗΣΟΥΣ ΕΜΟΙ ΧΡΙΣΤΟΣ

SIT JESUS MIHI CHRISTUS.

HIC SITUS EST REGNERUS

PRÆDINIUS, IN CHRISTO JE-

SU MORTUUS ANNO SUAE

AETATIS QUINQUAGESIMO

PRIMO, DNI VERO MILLESI-

MO QUINGENTESIMO QUIN-

QUAGESIMO NONO, DIE XVIII

APRILIS.

terwyl men op de vier hoeken las: in het N. O. *Mors supplicium peccati*; in het Z. O. *At peccavimus ad unum omnes*; in het N. W. *Caeterum nemo morietur, credens in filium Dei*; en eindelyk in het Z. W. *Et hic omnis vivit non secundum carnem, sed secundum spiritum.*"

Bloedverwanten van den Hoogleeaar en de Voogden van deszelfs minderjarige kinderen, door den Rector, Curatoren en meest alle Profesoren dezer Hooge School, en door eene menigte andere aanzienlyke en geleerde mannen werd bygewoond, en ook daardoor een bewys opleverde, hoe zeer men in onze Stad de verdiensten van dezen waarlyk grooten man weet te erkennen, en deszelfs verlies gevoelt.

AMSTERDAM, den 14den van Wintermaand. By een besluit van den 12den dezer, is onder anderen door Z. D. H. den Prins Aarts-Thesaurier des Ryks, Hertog van Plaisance, Algemeen-Stedehouder van Z. M. den KEIZER EN KONING, gedaan de navolgende provisionele benoeming: van den Heer G. BAKKER, Medicinæ Doctor, Lector in de Ontleed-, Heel- en Vroedkunde, mitsgaders in de vergelykende Ontleedkunde by TEYLER'S Genootschap, te Haarlem, tot Profesfor aan de Universiteit te Groningen, en zulks in plaats van den Heer MULDER, overleden.

ONTHAAL EN VERBLYF VAN HET RUS-
SISCH GEZANTSCAP IN JAPAN,
IN WYNMAAND 1804.

(Gestrokken uit KRUSENSTERN's Reis om de
Wereld.)

(Vervolg van bladz. 360.)

Nog op den dag van hunne aankomst in *Nangasaky*, kreeg het Gezantschap 'savonds om tien uren een bezoek uit de Stad, van verscheide Regeringspersonen of *Banjo's*. Zonder eene uitnoodiging afte wachten, gingen die Heeren terstond in de Kajuit en zetten zich op den Divan. Voor ieder plaatste een bediende eene lantaarn, een kistje met tabaksgereedschap en een bakje met kolen, om de pypen aan te steken, welk laatste by hun bestendig rooken uit zeer kleine pypen voor hun een

onontbeerlyk huisraad is. Het gevolg dezer Heeren bestond uit omtrent twintig personen, waaronder verscheidene *Tolken* of Japanfche Vertolkers der Hollandfche taal waren. Door deze werden de reizigers zeer naauwkeurig over den van *Kronftadt* genomen koers uitgevraagd. Zeer aangenaam fcheen het hun te vernemen, dat dezelve langs de Oostkust van *Japan* en niet door de Straat van *Korea*, waarop de Japanezen zeer nayverig zyn, te *Nangafaky* gekomen waren. De Hoofdtolk fcheen eenige Aardrykskundige kennis te verraden; overigens was hy, of hield zich ten minfte, even als zyne Ambtgenooten, in de Geographie van de tot *Japan* behorende Eilanden zeer *onkundig*. Zy wilden ter naauwernood gelooven, dat de togt van *Kamschatka* tot *Nangafaky* slechts eene maand geduurd had. Ook het *Opperhoofd* of den Directeur van de Hollandfche Factory, VAN DOEFF, hadden de *Banjo's* met zich genomen; maar het leed meer dan een uur, eer hy aan boord mogt komen. Toen hy dan eindelyk met zyn geleide in de Kajuit binnentrad, moesten zy alle verscheide minuten diep gebogen voor de *Banjo's* staan, waartoe een onbefchaamd bevel van den Tolk hen met deze woorden verpligte: *Myn Heer Opperhoofd! komplimenteer vooraf de Oppeibanjo's*. Deze gehoorzame nederige plitpleging werd niet eens met hoofdknikken beantwoord.

De komplimenten der Hollanders houden den midtenweg tusschen de buigingen der Europeërs en Japanezen, welke laatste daarin bestaan, dat men zich plat ter aarde werpt, met het hoofd den grond aanroert, en daarby voor- en achterwaarts kruipt, telkens nadat de ondergeschikte van zyne meerderen wordt aangesproken. De Hollander moet zyn ligchaam zoo diep buigen, dat hy byna de gedaante van een'regten hoek bekomt, en wat nog lastiger is, hy moet met uitgestrekte handen zoo lang in deze houding blyven, tot dat hy, het geen gemeenlyk eerst na verscheide minuten plaats heeft, verlof verwerft, om weder overeind te staan. Zulke vernederingen werden den Rusfen nimmer opgedrongen. Een van de Tolken streek wel den Heer KRUSENSTERN, op den tweeden dag van hun bezoek, wanneer een der *Banjo's* hem aansprak, zacht met de hand over den rug; maar een ernstige blik was toereikend, om alle soortgelyke proeven achterwege te doen blyven.

's Nachts

's Nachts om twaalf uren scheidden de Heeren; zy beloofden intusfchen den volgenden dag weder te komen en het Schip dieper in de haven te laten voeren. Meer dan twintig Vaartuigen bleven in de nabijheid, om by het Schip wacht te houden. Zy behoorden, gelyk het wapen in hunne Vlaggen aantoonde, aan den Vorst van *Fifen*, die met den Prins *Tschingodzin* gelyk regt op de Stad *Nangafaky* en de omliggende streek hebben moet. Maar de Prins van *Omura* moet ook deel aan de Stad *Nangafaky* hebben, omdat ook zyne Officieren dikwyls by den Gezant wacht hielden, terwyl daarentegen by het Schip alleen de wachten der beide eerste Vorsten elkander aflosten, welker Vlaggen men ook by uitsluiting van anderen in de haven waaijen zag.

De buitengemeene eerbied, waarmede te Tolken tot de *Banjo's* spraken, boezemde den reizigers in den aanvang een hoog denkbeeld nopens de waardigheid dezer Magistraatspersonen in. Later bleek het, dat hun rang op en voor zich zelve zeer weinig van beteekenis was, en dat alleen eene aantelling van wege den Gouverneur hun eene tydelyke standsverhooging verleende. Zoo dikwyls een Tolk iets te vertalen had, wierp hy zich voor de *Banjo's* op de knie en handen neder, en zoo met een nederhangend hoofd zuchtte hy een paar maal, even als of hy de lucht, die zyne medgezellen omgaf, inslorpen wilde, (dit sissende geluid van inslorpen met den mond, is onder de voornamen eene algemeen gebruikeelyke pligtpleging), dan bragt hy naauweelyks hoorbaar zacht, en met gedurig luchtflorpen vermengd, in weinige afgebroken stellingen aan de *Banjo's* een onderhoud over, dat in het Hollandsch verscheide minuten geduurd had. Werd een Japanees door een *Banjo* aangesproken, dan kroop deze tot hem, boog zyn hoofd ter aarde, en herhaalde gedurig dit éénlettergrepig geluid „*ch, ch,*” dat zoo veel als, wel verstaan, beteekenen moet. De *Banjo's* gedroegen zich steeds met veel waardigheid. Zy lachten nooit, maar gaven nu en dan hun welgevallen door een welvoegeelyk grimlagchen te kennen, en schenen over het algemeen, met uitzondering van eene hoogst onvoegelyke manier, waaraan zy zich niet stoorden, wellevendheid te bezitten.

Den negenden van Wynmaand, des namiddags ten

Bb 4

vier

vier uren, werd een uit visch, ryst en gevogelte bestaand geschenk van den Gouverneur aan boord gebracht. De boot kondigde een bezoek van verscheide hooge personen aan, en weldra verscheen 'er dadelyk een groot met vlaggen versierd vaartuig, dat, vergezeld van verscheide anderen, onder aanhoudend slaan der keteltrommen, naar de *Nadeshda* geboegseerd werd. Volgens de uitlegging van den Tolk, bevonden zich de eerste Secretaris van den Gouverneur, de Penningmeester en de Ottona of Burgemeester op dit Vaartuig, de eerste zetten zich op den divan, de laatste op eene zitplaats ter regter zyde. Aangenamer dan het bezoek van deze Japanezen, was voor de Reizigers, dat van de mer hun komende zeer wel onderrigte Hollanders; maar juist het voortzetten van de kennismaking met deze laatste, werd hun door de achterdochtige voorzigtigheid der Japanezen onmogelyk gemaakt.

Het oogmerk van dit tweede bezoek van de zyde der *Banjo's* was, om het buskruid en al het schietgereedschap van het Schip weg en naar de Westzyde van *Papenberg* te voeren. Naar de Oostzyde wilden zy het niet brengen, onder voorwendsel, dat de Chineesche Jonken, waarvan 'er daar vyf lagen, de geheele reede besloegen. 's Middernachts werden de ankers geligt en het Schip door meer dan zestig booten naar de derde halfmylen van daar verwyderde ankerplaats geboegseerd. Dit geschiedde in de grootste orde en de booten hadden zich in vyf ryen geschaard, die niet een enkele maal gebroken werden. By het ankeren werd het Schip weder door 32 wachtbooten omringd, die eenen kring vormden, welken geen ander Vaartuig verbreken mogt. Deze wachtbooten waren by eene frische koelte dikwyls genoodzaakt, hare posten te verlaten; maar zoodra het weder stiller werd, spoedden zy naar dezelve terug, dat dikwyls tweemaal op één dag gebeurde. Eenige dezer Vaartuigen voerden de Keizerlyke Vlag, wit, blaauw, wit; maar de meeste die van den Prins van *Fifén*. De grootere booten hadden een over het geheele Vaartuig loopende dek, waren met blaauw laken overtrokken, en onderscheidde zich door twee aan de achtersteven als eere teekenen van eenen Officier bevestigde Spielen. Behalve deze tweëndertig booten, lagen 'er nog drie andere dicht by het Schip, om de bevelen der Reizigers te ontvangen.

(Het vervolg hierna).

Waar.

Waarneming van een' Foetus, gevonden in het Abdomen van een mannelyk kind, door Mr. GEORGE WILLIAM YOUNG, Esq. in het Fransch uit het Engelsch overgebragt door Mr. A. C. SAVARY, D. M. P.

(Vervolg van bladz. 380.)

Uitwendige beschouwing van de Vrucht.

De geheele oppervlakte van dit zonderling monster was bedekt met eene groote menigte *materia sebacea*, volkomen gelyk aan het geen men gewoonlyk waarneemt by pas geboren kinderen. Deze stoffe weggenomen zynde, scheen het schepseltje zoo frisch en gezond te zyn, als of het levend was geweest; zyne ledematen waren kort en dik, stevig en poezelig, en zy bevonden zich in zulk eenen staat als men gewoonlyk in de Lyfmoeder ontwaart. De ruggegraad was zeer gebogen en verbazend achterwaarts uitstekend, de bovenste ledematen waren tegen de zyden van het Lyf zeer gedrongen, de onderste, schoon zeer kort, waren in vergelyking van hunne zwaarte zoodanig vooruitgezet, dat de billen en de teeldeelen het onderste deel van het Ligchaam uitmaakten.

Aan het bovenste deel van den romp, en tuschen de schouders was geplaatst een donker roode vleeschklomp in plaats van een hoofd, van hetwelk geen ander spoor te zien was. Deze zelfstandigheid nog versch was dik en week. Eene nauwkeurige ontleding bewees, dat dezelve eene *textura* was overeenkomende met die van de *pia mater*. Dezelve was voorzien van eene groote menigte vry ruime bloedvaten, maar niets was 'er te vinden, dat naar hersenen geleek, noch eenige mergachtige zelfstandigheid, noch eenige zenuwvezelen; eene soort van een wit dun koord liep *in*, en *door* deze zelfstandigheid, en was vast aan de huid, die den *tumor* geformeerd had, zynde omtrent $2\frac{1}{2}$ duim lang.

Men oordeelde, dat dit een gedeelte van de *dura mater* was. Het achterste gedeelte van den vleeschklomp was mede door een vlies van den *tumor* afkomende aan denzelven vastgehecht. Maar de voornaamste gemeenschap tuschen het vlies van den *tumor*, en de Vrucht werd gevonden aan den navelstreng; het was daar, waar de top van een vleeschkegel zich bevond, wiens *basis* het onderste gedeelte van den

tumor besloeg, juist voor de plaats, waar zich het beginfel van het *Jejunum* bevond. Het uitwendige van den vleeschkegel was heel rood, glanzig en lyvig, en by het gevoel van aanraking als een gezond vleeschig deel. De doorsnede van de *basis* des vleeschkegels was $1\frac{1}{10}$ duim, die van den top tot aan den navel was $\frac{1}{2}$ duim, zyne lengte was $1\frac{1}{10}$ duim.

Eene insnyding overlangs doende en wel aan de grondvlakte van den vleeschkegel kwam 'er eene groote hoeveelheid lyrige zwartachtige stoffe te voorschyn, veel gelykende naar het *meconium* van pas geboren kinderen. Men zag al spoedig, dat deze stof voortkwam van eene circonvolutie van een' darm, welke in het deel, waar de insnyding was gedaan, zeker geplaatst was; en dus was deze bovengenoemde vleeschkegel eene soort van *Exomphalus*, maar ook tenzelfden tyde was dezelve vooral het middel, waardoor de vereeniging tusschen de Vrucht en het kind, in welks Lyf zich de Vrucht bevond, werd daargesteld, zoo als in 't vervolg zal blyken.

Aan de grondvlakte van die zelfstandigheid, welke de plaats bekleedde, waar het hoofd had behooren te wezen, zag men twee bossen lang schoon ligt bruin haar. Wat lager en op de borst waren twee verhevenheden; de eene, aan de regter zyde, had de figuur van een' knoop met eene platte oppervlakte en afgeronde kanten, en werd alleen door de huid gevormd en gevuld met eene vetachtige stoffe; de andere, aan de linker zyde, was kleiner en hing door middel van een' tak of steel aan het ligchaam van de Vrucht, en zoo wel in den steel als den knoop ontdekte men de beginfelen van eene beenwording; dezelve was overdekt met eene ineengedrongene *membrana cellulosa* en de gewone bekleedselen. De borst was wel gemaakt, de billen waren zeer wel onderscheiden, maar men vond geenzins den *anus*.

De teeldeelen vertoonden alle de kenteekenen, het mannelijk geslacht eigen; men kon den *penis* met een roodachtig week *praputium* onderscheiden zoo ook met eenen ontblooten *glans*, zeer wel gemaakt met de opening, schoon de *uretra* slechts eene linie diep geopend was in de roede. Het *scrotum* was verdeeld in twee deelen tegen den *anus*, maar had voor 't overige geene gelykenis met de groote lippen; 'er was echter iets byzonders onder den *penis*, hetwelk men slechts konde zien, wanneer hy opgeligt was. Het was iets, dat ons by het eerste gezigt deed twyfel en over het geslacht van de Vrucht; het was eene roode glanzende oppervlakte, vertoonende aan het bovenste deel den ingang van eene korte naauwe buis, die echter niet langer als eene linie zynde, waarschyntlyk het vervolg van de *uretra* was: want het begon ten naastenby overeenkomstig de plaats, waar het deel van die buis in den *penis* eindigde.

De regter onder-*extremiteit* vertoonde eene zeer korte
dye.

dye, duidelyk eene knie, een zeer klein been met eenen welgeëvenredigden enkel, en eenen regelmatigigen voet; de voet echter was zoodanig gerigt, dat de rug van denzelfven rustte op den schouder van dezelfde zyde, zoo dat de voetzool naar boven te zien was. De hiel, de buiten rand zoo wel als de holte, gevormd door den voetbal waren vry regelmatig, maar de teenen weken af van hunne gewone gedaante en getal: 'er waren vier zeer duidelyk van eene enkele *phalange* voorzien, met nagelen; deze bekleedden de plaats van de twee laatste teenen. Vervolgens waren 'er twee andere iets grooter maar vereenigd, schoon ieder een nagel had. Eindelyk was de groote teen mede in twee deelen verdeeld en ook van twee nagels voorzien. Uit deze nagels zoo wel, als uit het getal der teenen zou men hebben moeten opmaken, dat 'er acht teenen aan den voet waren.

De linker *onder-extremitet* was ook in geene behoorlyke gedaante, men konde wel duidelyk een dye, knie en been onderscheiden, maar de voet was zeer mismaakt, en gelyk men zulks gewoon is te noemen, een horrelvoet (*un pied bot*). De voetzool achterwaarts gekeerd, rustte op den romp van den linker schouder, de hiel en rand van den voet waren binnenwaarts gekeerd, de teenen waren zeer verschillende van de gewone rangschikking, drie kleine teenen hadden hunne rigting van den buitenkant van den voet, terwyl de groote teen zeer uitsak, gelyk een duim van de andere vingers verwyderd. Tusschen den grooten teen en de anderen was nog een klein onregelmstig voortbrengfel, van een' nagel voorzien, en dus waren 'er aan dezen voet vyf nagelen.

Met betrekking tot de boven-*extremiteten*, zag men aan de regter zyde een' arm, een' elleboog, en deszelfs buiging naar voren, een' voorarm en eene hand achterwaarts gekeerd, steunende deze op de zyde. De vingeren waren niet volledig, noch in gedaante noch in getal. Een van dezelve was zeer wel gemaakt en van een' nagel voorzien, de eenigste ook die aan die hand was; aan ieder zyde van dien vinger was een onvolmaakte duim of bewys van een' anderen vinger. Aan de linker zyde onderscheidde men een' arm, een' elleboog, geteekend door eene kleine buiging en een diep kuiltje, een voorarm en wel geteekende voorhand, en eene hand waaraan slechts twee vingeren waren: zy waren lang, regt en gelyk, elk had een' goeden nagel.

Het achterste gedeelte van den romp leverde in zyne geheele uitgestrektheid een zeer verwonderenswaardig gezigt op. De uirwendige bekleedfelen waren voor het oog ruw; van ieder zyde was 'er eene scheiding door eene donker roode streep, welke beide strepen breed van de schouders afgaande allengskens smelter en puntsgewyze eindigden boven het *os sacrum*. De opperhuid daarvan was bedekt met kort steil

Reil haar, dat naar het bekken toe vermeerderde. Langs het midden van deze roode oppervlakte, en wel in de rigting van den ruggest reng, bespeurde men van wederzyden eene streep, waaruit eene groote menigte draadjes voortkwamen, loopende deze draadjes slangsgewyze met over en weder gaande dunne draadjes van hetzelfde maakfel in eene schuine rigting, en hoe langer hoe korter wordende, hoe meer dezelve het uiteinde der streep naderden. Aan iederen kant van de streep vertoonde zich de donker roode oppervlakte ontbloot en was zoor voor het gevoel, zoor, maar de ontveling die deze zoorheid te wege bragt, was niet geregeld, en tusschen dit ruwe deel en den rand der bekleedfelen was 'er eene soort van afscheidfel gemaakt, door eene glansachtige syne huid. Het byzonder maakfel van dit deel vestigde onze aandacht, toen wy tot de ontleding overgingen. By het onderzoek van den ruggegraad erkenden wy, dat 'er geene *aphophyses spinosae*, noch ruggegraadskanaal, noch *medulla spinalis* aanwezig was, en dat de zelfstandigheid waarvan gesproken is, rykelyk voorzien met bloedvaten, onmiddelyk rustte op de lichamen der wervelbeenderen, beslaande dus de plaats van de *medulla spinalis*. Na deze omschryving kan men redelyker wyze gelooven, dat deze zelfstandigheid geschikt was, om de *medulla spinalis* te formeeren, en dat zy anders niet was als de verzameling van vaat- en vliesachtige deelen, welke daartoe behooren.

Ontleding van de Vrucht.

Zeër belangryk was het nu, om het maakfel van dit zoo zeer verwondering barend wezen, met zyne onderscheidene werktuigelyke deelen te onderzoeken, van deze de werkingen te bepalen, of te beoordeelen, op welke wyze dezelve hadden kunnen uitgeoefend worden, en eindelyk nog de betrekking van dit gedrogt tot het kind, in wiens lyf hetzelfde was gevonden, te ontdekken, om daar uit zyne voeding en groeite verklaren.

Maar zeer vele voorzorgen en overdenkingen moesten deze onderzoekingen vergezellen. Men konde toch hier niet anders verwachten dan groote afwykingen van de Natuur, zoo wel in de gedaante als in de wezenlyke gesteldheid der innerlyke deelen. Bovendien was alles besloten in eenen zoo kleinen omtrek, en de evenredig grootere diepte maakte door de byzondere kleinheid en ingedrongenheid van 't geheele zamenstel eene juiste bepaling moeijelyk. Van de inspuitingen, anders by soortgelyke ontledingen zoo nuttig, konde men hier bykans geen voordeel trekken. Het onverwacht vinden van zulk een wonderbaar scheppen had verhinderd alie de vereischte voorzorgen te gebruiken by het uitnemen van dit voorwerp,

werp, ten einde alle deszelfs deelen in een volkomen geheel te behouden. Verscheidene vaten waren beleedigd door de insnydingen, welke mogelyk met was hadden kunnen worden opgevuld, wanneer men derzelver loop had kunnen vooruit zien.

De *tumor* of het vlies, dat denzelven formeerde, was eenigzins beschadigd, gelyk ook de basis van den *exomphalus*, waar door deszelfs naauwkeurig onderzoek niet volkomen heeft kunnen geschieden. Men begon de insnyding langs het midden over het *abdomen*, een weinig links van den navel; door eene tweede insnyding met eenen regten hoek dwars over den navel, ontdekte men wel eenen vliesachtigen zak, dewelke de geheele holte van het *abdomen* scheen te vullen. Maar deze voorloopige opening gaf ons geen genoegzaam licht, men was genoodzaakt verder te gaan, wilde men de inwendige deelen beschouwen; men oordeelde daarin zeker te zullen slagen door eene verticale verwydering van de gemaakte opening in het *abdomen* te doen, over de borst zoo wel als naar het bekken, ten einde langs dezen weg de vereenigingen der inwendige deelen klaar te zien, en meer gemakelyk de verdeling en den loop der vaten te ontdekken. Dadelyk werd door dit te bewerkstelligen blykbaar, dat 'er geen Ruggegraads-kanaal noch *medulla spinalis* aanwezig was, dat de lichamen der wervelbeenderen alleen uitmaakten het zoo zeer achteruittrekend gedeelte van den romp, hetwelk vóór de ontleding reeds was waargenomen, en dat de zeer geringe ruimte, welke tuschen deze en de voorgelegene deelen van den romp aanwezig was, ons slechts een zeer klein gedeelte van werktuigelyke deelen te zien gaf. 'Er was niets dat de holligheid van de borst van die van het *abdomen* onderscheidde, want geen soort van tuschenschot, noch iets, dat naar het *diaphragma* geleek, was 'er te vinden.

Het hart, de milt, de lever, de werktuigen van den *urin*, de innerlyke teeldeelen: niets van dezen was te vinden. Men vond in het boven achterste gedeelte van deze geheele eenige holligheid, en wel tegen de ruggewervelen eene zeer vaatachtige rozenkleurige zelfstandigheid, welker zamenweefsel en plaats door ons werd aangemerkt als beginfelen van de longen.

Van alle de ingewanden was de voedingsstaat vry wel geregeld, ook dat gedeelte van een' darm, hetwelk den *exomphalus* uitmaakte, was in allen deelen wel en volledig bewerktuigd; deze darm nam zyn begin van den zak, waar van reeds gesproken is, welke de groote holligheid tot beneden toe vulde.

Eene meer volkomene ontleding van het ligchaam stelde ons in staat, om deze geheele holligheid te beschouwen; dezelve was gevuld met roodachtig gestold bloed; het gedeelte van de zak in de beneden holligheid liep al naauwer wordende naar den *anus*, waar hy stomp uitlopend gelloten was.

Ach-

Achter het bovengedeelte van de *regio pubis* was de zelfstandigheid van den zak overdwars gevouwen, verloopende eene diepe groeve, waar van de uiteinden zich onmerkbaar verloren aan beide zyden, en wel in de zelfstandigheid van den zak.

Boven dit geplooid deel werd de zak wederom wyder, en wel voornamenlyk naar het achterste gedeelte, daar begon een darmbuis (*tubus*), welke zich spiraalsgewyze draaide, en verminderende in den navel drong, zoodanig, dat dit deel eene volkomene gelykenis had met een flakken huis, waar van de basis in de holigheid van het ligchaam geplaatst en de punt dwars door den ring van den navel liep. Niet te min was 'er geen as, om het welk dit gedeelte van de voedingsbuis zich konde draaijen.

Men kan van deze gesteldheid een volkomen denkbeeld bekomen, wanneer men het ingewand beschouwt als eene conische buis, van de regter en naar de linkerzyde gedraaid gelyk een kurkentrekker, of als een wenteltrap met drie volkomene omgangen, en welke na door den navel gegaan te zyn, en zich plottelyk te verwyderen eindigde, den grond leggende tot de eerste en groote circonvolutie van de darmen; de zyde van den *exomphalus* doorlopende was zy aan dezen als aan den navel gehecht, waarna zy terugkeerde tegen den romp van den *foetus*, hebbende in dezen loop geene aanhechting, dan alleen door den rand van zyne holte aan het *mesenterium* door middel van de vaten, verspreid naar haren gewonen loop. Gekomen zynde op eenen kleinen afstand van den navel, bechtte zy zich op nieuw, verminderde dadelyk in gedaante, en formeerde eene kleine buis van een dik ingedrongen wezen, welke eindigde in eene driehoekige pyramide, waarvan de top vry was zonder eenige aanhechting. Dit vleesachtig ligchaam had wederom verscheidene bestanddeelen; de basis was vereenigd met het dikke ineengedrongen gedeelte van de darmbuis, waarvan wy gesproken hebben, waarvan de nauwe holigheid zich verlengde in hare dikte. Aan eene van deze zyden ontstond eene andere darmcirconvolutie, van eene mindere uitgestrektheid en minder vermogen, dan de beschrevene. De opening en gemeenschap tuschen dezen darm en het pyramidale aanhangsel, gedoogde het gebruik van een sonde. Door middel daarvan bleek, dat deze darm ondersteund werd door een duidelyk zichtbaar gedeelte van het *mesenterium*, terwyl de darmbuis van achteren de groote circonvolutie vervolgde, en weder vastgehecht was aan de basis van den *exomphalus*. Het overige gedeelte van de voedingsbuis nam eene kromme rigting, kruisende de basis van den *exomphalus*, aan welken zy zeer vast gehecht was; en eindigende in het vernaauwde gedeelte. De groote darm bechtte zich vast aan de regterzyde van den *exomphalus*, gaande van daar naar den navel, by welken hy eindigde en
zich

zich buitenwaarts opende. By de opening van dezen darm, ontdekte men eene menigte plooijen, aan zyne inwendige oppervlakte, het uiteinde van den vorigen darm, en eene kleine opening geleidde naar eene uitwendige foort van mond, waar men zeer gemakkelyk eene sonde konde inbrengen, en het was dan *hier* waar zich de *anus* bevond, dezelve was geplaatst ter regterzyde van den *exomphalus*, en by den navel.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 17 van Winterm. 1810, in Amsterdam.

Aandeelen by Hope & Comp.			Spanje 5½ prCt. by Hope & C. 19 20		
enz.	94 295		dito dito nieuwe.	20 221	
Rusland 5 prCt.	64½ 65½		Portugal, by Hope & C.	93½ 94	
Zweden 5 prCt.	40½ 42		Engeland. Annuïteit. 3 prCt.	niet gen.	
Denemarken, Toll. 4 prCt.	57½ 74		Frankryk Geconsolld. renten		
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	76 78		5 prCt.	niet gen.	
dito Kroon 4 prCt.	72 73		Dito Cert. by K. & V.	72½ 73½	
Kelzer van Oostenryk 5 prCt.	niet gen.			zond. Coupd	
dito 4½ prCt.	dito.		Wisselcours.		
dito 4 prCt.	dito.		Op Londen.	niet genot.	
			— Parys.	57½	
Nationale Schuldbrieven a 3			dito Domeinen. 4 prCt.		
prCt.	9 1½		dito Vrywillig a 5 prCt.	14½ 15	
dito a 2½ prCt.	10½ 11½		Kon. Negot. van 1807. 6 prCt.		
Losrenten uit de heffing van			met oploop. premie by Af-		
98 a 3½ prCt.	10 1½		loof.	28 1½	
Dito uit de heffing van			Rescriptien Losb. na den		
1800. a 3 prCt.	9 1½		Vrede.	12 1½	
dito 1801. a 3½ prCt.	10 1½		Bankgeld	99	

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

Een beroemd Italiaansch Zanger had eindelyk zyne rust genomen, en van zyn vermogen, dat hy al zingende byeengezameld had, een fraai huis voor zich laten bouwen. Hiervoor wenschte hy een kort maar veel beteekenend opschrift te plaatsen, en koos het volgende: *Amphion Thebas, ego domum.*

GE-

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 145; en te *Haarlem* 15, onder welke laatsten 6 beneden de 12 jaren.

VOORBEELDEN VAN HOOGEN OUDEKDOM.

PARYS. Den 19den van Slagtmaand is te *Marsolan* in de ronding van *Lectoure* (Dept *Gers*) eene vrouw overleden, geboren den 27sten van Sprokkelmaand van het jaar 1707. Zy verdiende steeds opmerking in haren armoedigen staat, door hare deugd en werkzaamheid. Uit dien hoofde, schiepen de liefdadige lieden van het dorp vermaak in haar te hulp te komen. De Heer Maire van *Marsolan*, de Priesters der naburige dorpen en eene menigte inwoners hebben hare lykplegtigheid bygewoond, om den ouderdom te eeren en hulde aan de deugdzame armoede te doen.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Winter- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- GESTELD- HEID.
12	{ 29. 8½ 29. 8 29. 3	{ 35 37 39½	{ Z. O. t. Z. Z. t. O. Z. t. W.	voormidd. bewolkt; verder- betrokken; 's avonds sneeuw met regen en harden wind; 's nachts storm.
13	{ 29. 5½ 29. 8 29. 9½	{ 45 47 48	{ W. t. N. — Z. W. t. W.	voormidd. storm; bewolkt; verders betrokken. windrig.
14	{ 29. 6 29. 4½ 29. 4½	{ 48½ 50 47	{ Z. W. — W. Z. W.	storm; voormidd. betrokken; verders met regen.
15	{ 29. 7 29. 7½ 29. 8½	{ 45½ 50 42	{ W. t. N. W. N. W. W.	bewolkt; voormidd. windrig; 's avonds regenbuijen.
16	{ 30. 2 30. 3 30. 1½	{ 34 46 35	{ N. O. O. t. Z. —	bewolkt.
17	{ 30. 2½ 30. 1 29. 9½	{ 35 41 41½	{ Z. W. — —	betrokken.
18	{ 29. 7½ 29. 5½ 29. 1½	{ 40 46 43½	{ Z. W. — —	betrokken; voormidd. regenachtig; 's avonds regen.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

ALGEMEENE KONST.

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1810.

N°. 52. *Vrydag den 28sten van Wintermaand.*

B E R I G T E N.

T O U L O U S E. De Akademie der Wetenschappen, Op-
schriften en fraaije Letteren dezer Stad, overtuigd,
dat, by den tegenwoordigen staat der Natuurkundige
Wetenschappen, het tot den voortgang der kennis en
tot het welzyn der menschheid bevorderlyk kan zyn,
om de daadzaken by een te zamelen, die aantoonen,
in hoe verre de Geneeskunst hulpmiddelen kan vinden
in de electricke kracht der lichamen; om op nieuw de
waarheid dezer daadzaken te bevestigen, en dezelve,
zoo mogelyk, door middel der verbeteringen aan de
electricke toestellen toegebracht, meer te ontwikkelen;
had als Prysfstof van de klasie der Wetenschappen voor
dit jaar 1810 opgegeven: *eene verkorte Geschiedenis van
de uitwerkselen door de electricke vloeistof te weeg ge-
bragt, by de behandeling der ziekten, door nieuwe proef-
nemingen bevestigd, met aanwyzing van de wyzen, waar-
op men deze vloeistof het nuttigste kan aanwenden; en
van de bekende, het zy Galvanische, het zy andere,
toestellen, die het best geschikt zyn voor de verschillende*
II. DEEL. Cc soor-

soorten van ziekten. De ingekomen Verhandelingen aan hare verwachting niet beantwoord hebbende, geeft zy deze zelfde Vraag voor het jaar 1812 op, tevens berigtende, dat de Prys verdubbeld zal worden, en in eene Gouden Medaille bestaan, ter waarde van 1000 Francs.

De Akademie door al, wat in haar vermogen is, den yver der geleerden willende bevorderen, die zich byzonderlyk bezig houden met de Geographie te bepalen, en in allen deele de Geschiedenis van het oude Gallie optehelderen; gaf, overtuigd, dat van alle de landen, welke dit uitgebreid gebied bevatte, er weinig zoo vruchtbaar zyn in nog bestaande en voor het meeren-deel onbekende oude Gedenkstukken, dan dat, het welk de Tectosagen bewoonden, waarvan Toulouse de Hoofdstad was, en van eenige naburige Volken, in het Programma van verleden jaar op en herinnert by dezen als Prysstof voor de klasse der Opischriften en fraaije Letteren, voor den jare 1811, het volgende: *De bepaling van de uitgestrektheid en de grenzen van de verschillende deelen van Gallie, bewoond door de Tectosagen, de Garumni, de Consoranni, de Conveni, de Auscii, de Elusates, de Lactoratenses en de Nitobriges; eene juiste opgave van de ligging van hunne Steden; en eene Verzameling van naauwkeurige berigten, wegens den Godsdienst, de Zeden en de Gewoonten dezer Volken, tot het tydperk van de vestiging der Visigothen te Toulouse.* De Prys bestaat in eene Gouden Medaille, ter waarde van 500 Francs.

De Verhandelingen enz. moeten vrachtvry worden ingezonden aan den Hr. ROGER MARTIN, perpetuelen Secretaris der Akademie; elk voor den 16den van Zomermaand van dat jaar, waar voor zy zyn opgegeven; zullende men deze tydsbepaling streng in acht nemen.

In de openbare Vergadering van elke daarop volgende Oogstmaand, zal de Akademie de bekroonde Verhandeling bekend maken.

Waar.

Waarneming van een' Foetus, gevonden in het Abdomen van een mannelijk kind, door Mr GEORGE WILLIAM YOUNG, Esq. in het Fransch uit het Engelsch overgebracht door Mr. A. C. SAVARY, D. M. P.

(Vervolg en slot van bladz. 399.)

Het zou overtoollig zyn, om eene breedvoerige beschryving der beenderen van dezen *foetus* te willen geven, vertrouwend, dat de volgende algemeene aanmerkingen voldoende zullen zyn.

Men zag op het bovenste uiteinde van den Romp een onregelmatig beenachtig ligchaam, dat voor een bewys van de grondvlakte van het *cranium* werd aangezien. De Ruggraad, gelyk gezegd is, was zamengesteld uit wervelbeenderen, wier oeenwording voltooid was. — Er waren slechts weinig Ribben, welke zeer kort waren. — Het bekken (*pelvis*) had de gewone gedaante. — Alleen was 'er eene ossificatie aan het *os ileum*, geenszins aan de overige *osfa innominata*, noch aan het *os sacrum*; het *os pubis* en het *ischion* vond men *cartilagineus*.

Met betrekking tot de pypbeenderen vond men het ligchaam beenachtig, maar derzeiver *apophyses* waren mede nog *cartilagineus*. Een gedeelte der gewrichten was in goeden staat; derzeiver uiteinden, welke de gewrichten formeerden, waren met eene *cartilagineuse* zelfstandigheid overdekt, vereenigd door zeer sterke verbindtels en bevochtigd door de *synovia*. Men ontdekte zeer weinige spierachtige weeffels, en voltrekt geen aan het achterste gedeelte van den romp. Het voorste gedeelte van het *abdomen* was alleen zamengesteld uit de gewone bekleeafelen en het *celluleus* weeffel en door het darmvlies; omtrent de articulatie *coxofemoralis* zag men eenige zwakke spiervezelen; aan de overige leden kon men nauwelyks een spoor daar van ontdekken, waar men niets anders dan eene vetachtige zelfstandigheid zag.

Eene van de grootste byzonderheden in de bewerktoiging van dit kleine schepsel was, het geheele gemis van de hersenen, van de *medulla spinalis*, zoo wel als van de zenuwen en zintuigen, en ook van de willekeurige beweging; maar 'er bestond zeer duidelyk een zenuwvlecht, juist aan den navel,

by het begin der darmen, waarin eene menigte van takjes verspreid was. Het hart ontbrak geheel; het bloedgestel bestond uit twee voornamen stammen; uit een van die twee stammen sproot aan zyn uiteinde een groot getal takken, welke by het midden van den *exomphalus* beginnende naar de bladsgewyze zelfstandigheid, zich verre buiten den omtrek verspreidden, alleen bepaald door de aanhechting, welke hier plaats vond. De byzondere zelfstandigheid van deze vaatverspreiding maakte een aanmerkelyk gedeelte van het vlies van den *tumor* uit, gelyk men zal zien, wanneer wy over dit deel zullen spreken.

De stam dan geplaatst in het midden der darmen, door welke hy zyne takken verspreidde, ging in het onderste gedeelte van den navelring, eerst onder door, dan liep hy regts naar een gedeelte van den pyramidalen darm, en eindigde in de long: verscheidene van zyne takjes verspreidden zich naar de extremiteten, naar den ruggegraad, naar het bekken en naar dat gedeelte van de *pia mater*, dat de plaats van de hersenen bekleedde. De tweede voornamen stam was geplaatst aan de regter zyde van den eersten, en wel in de long, waar hy zyne takken ontving van de *pia mater*, van den ruggegraad, van het bekken, en van de extremiteten; doorgaande door den navel, verwyderde hy zich langzamerhand van den eersten, zynen loop nemende onmiddelyk tusfchen de inwendige oppervlakte naar den kant van den *exomphalus*, en naar de febrale ingewanden: gekomen zynde aan het onderste gedeelte van den vleeschkegel, verspreidde hy zich eenigzins aan deszelfs omtrek, ging alsdan verder op de oppervlakte van den *tumor* naar de *vasa mesenterica superiora* van het kind, en eindigde ter deze plaats.

De aanmerkelyke verlenging, welke dit vat had verkregen, was natuurlyk ontstaan door de groote uitzetting, welke de *tumor* van tyd tot tyd had verkregen; het vat was tevens zoo vol met gestollen bloed, dat geen kwik daar in konde dringen. Dus van een middel beroofd, dat ons zynen verderen loop naar en omtrent de *vasa mesenterica superiora* had kunnen doen zien, was het onmogelyk door alle inspanning van geduld en aanhoudend aangewende moeite de verdere uiteinden van deze takken te ontdekken.

Uit het gene nu gezegd is, zal men kunnen nagaan, dat het vlies waar van de *tumor* was zamengesteld en waarin de *foetus* besloten was, de plaats bekleedde van de *placenta*. Het was dus belangryk, om het maakfel van dit vlies te onderzoeken. Het gemelde vlies dan van den *tumor* was onderscheiden van dikte, zeer dun aan zyn opperdeel, waar het door het net bedekt was; het werd geheel doorschynend, wanneer men hetzelfde zoo veel mogelyk uitspreidde, en het was op die meest doorschynende plaats, waar men het spoor ont-

ontdekte van de scheuren, welke gelegenheid hadden gegeven tot die menigte van uitvloeiend *vocht*, dat by het leven van het kind in zyne holligheid zich had verzameld. In de inwendige vlakke van het vlies, en in de uitgestrektheid van $1\frac{1}{2}$ duim bestond eene scheur, die geleidde naar eene tusschenruimte van omrent $\frac{1}{4}$ duim, ontstaan door de afwyking van twee blaadjes van het binnenvlies; aan den grond van deze scheiding was een klein gaatje, 't welk doorging door de bovenhuid of oppervlies. Deze gesteldheid is zeer waarschyntlyk op de volgende wyze ontstaan. De aanmerkelyke en steeds aangroeiende ophooping van vocht, in den *tumor*, heeft zekentlyk eerst eene bersting van het binnenvlies veroorzaakt; deze scheur zich van tyd tot tyd vergroot hebbende, heeft het buitenste vlies alleen zoo lange moeten tegenstand bieden aan het gedurig aangroeiend vocht, tot het eindelyk is doorgebroken, en daar door uitgang heeft verschaft aan het vocht, door de kleine opening zoo even gemeld; het vocht dus doorgegaan zynde door het achterste gedeelte van het *peritoneum*, is van daar doorzygenderwyze onder de *capsula Glissonii* gekomen, en heeft zich vervolgens uitgestort in de voorste holligheid van het *abdomen*.

In den staat van slapheid des *tumors*, veroorzaakt door het uitvloeijen van het vocht daar in bevat, zullen zyne vaatjes en vezelen zich gedeeltelyk weder hersteld hebben, het uitwendige blaadje tot het binnenste weder genaderd zynde, heeft het op nieuw opgehoopde vocht zich niet weder kunnen ontlasten.

De grootste dikte van den *tumor* was aan zyn onderdeel, wiens middenste de *basis* van den *exomphalus* uitmaakte, welke weder was overdekt met een blaadje, afstammende van het *peritoneum*; tusschen den boog van het *colon* en het *mesenterium* was dezelve bedekt door de onderste blaadjes van het *mesocolon transversum*, en aan zyn opperste deel door het andere blad van het vleesachtig vouwfel.

De inwendige vlakke van den *tumor* was bekleed door eene glanzige en zeer fyne *membrana serosa*, welke zich uitbreidde over den *exomphalus*, en dan eindigde vlak aan den navel van den *foetus*, op dezelfde wyze, als de navelstreng gewoon is te eindigen, wanneer de ontwikkeling van het *embryo* is geschied volgens de wet der Natuur. Op verscheidene punten van deze innerlyke vlakke bemerkten wy eene schilverachtige zelfstandigheid, veel gelykende aan de *membrana amnion*.

De *tumor* was dus zamengesteld uit verscheidene bladen van eene groote vastigheid, verschillende van dikte in onderscheide deelen, en naar het ons toefcheen ook in getal.

Regt over en, op eenigen afstand van den *exomphalus*, schenen deze bladen veelvuldiger en vry dikker, meer in ge-

getal, en meer onderscheiden dan in de overige gedeelten, men kon acht bladen tellen, welke zich door eene dwarfe insnyding gemakkelijk lieten onderscheiden. Dit gedeelte van den *tumor* ontving een' aanzienlyken tak van den *arteria coeliaca sinistra*; deze zond hare takken rondom de *basis* van den *exomphalus*, en derzelver menigvuldige verdeding overkruiste denzelfden lierwegen, maar deze slagader werd niet vergezeld door de *vena mesenterica*.

Het zal hier niet overbodig zyn, om nog eens nategaau het gene wy met betrekking tot de circulatie in dezen gezegd hebben.

Men heeft gezien, dat de *foetus* was voorzien van twee bloedvaten, het eene kort, en met blykbare takken aan zyne beide uiteinden, voorzinde alzon den *tumor* met een talryk getal slagaderlyke takken; het andere langer en van het eerste afgescheiden, gedurende het grootste deel van zynen loop, zag men de inwendige vlakke van den *tumor* doorkruisen, en steeds eindigen aan de achterste strek by de *vasa mesenterica superiora* van het kind. Maar hier ontstaat eene zwagigheid, op welke wyze de *tumor* in der daad de plaats van de *placenta* bekleedde? Om deze meening te bevestigen, zoude het noodzakelyk geweest zyn, dat ieder dezer twee vaten zyne takken in den *tumor* verspreidde, en dat deze takken in zulker voegen waren geplaatst, dat 'er eene vereeniging of inmonding had kunnen plaats vinden, en hoewel men niet heeft kunnen erkennen, dat iets diergelyks bestond, is het niet te min hoopstwaarschynlyk, dat hier zulk eene vereeniging of inmonding plaats greep. De grootste opietendheid, gepaard met de uiterste omzigtigheid, heeft ons niet kunnen doen ontdekken op welk eene wyze het lange bloedvat eindigde; dit vat konde niet vervolgd worden by de *mesenterische* takken van het kind, (indien het echter zoo ten einde liep, dan gaf de ongestrekteheid van het vat reden te gelooven, dat men het gezien zoude hebben, zonder zich te kunnen vergisfen) en het was insgelyks onmogelyk om eenig takje, dat daar uit voortspoot, na te gaan, nogtans was het uiterste gedeelte van het vat gerigt naar den *exomphalus*, waarvan het slechts één en een halve duim verwyderd was.

De *tumor* had op deze plaats eene aanmerkelyke dikte, offchoon van denzelfden aard, als de andere deelen, waarin de vaten zich verspreid hadden en waarvan dezelve het vervolg was. Het was dus mogelyk, dat eenige takken zich in dat deel indrongen; maar dewyl de kwik deze vaten niet door kon loopen, en dus het oog zulks niet konde ontdekken, ben ik niet geregtigd te bevestigen, dat zulks hier bestond. Het is echter klaarblyklyk, dat dit vat het bloed van het ligchaam van den *foetus* aan den *tumor* mededeelde, en dat de andere tak korter en getakt aan zyne uiteinden, aan den *foetus* be-

bezorgde het slagaderlyke bloed uit den *tumor* voortkomen. Maar het bloed in dat vat onthouden, kwam dit uit den grootften bloedmakenden aderlyken ſtam van den *foetus*; of uit den grootften ſlagaderlyken tak van de *arteria coeliaca ſiniſtra*? dat is het, het welk ik niet kan bepalen. Men deed wel eenige pogingen om te ontdekken of 'er eene onmiddelyke gemeenſchap was tuſſchen de takken van de *arteria coeliaca ſiniſtra*, en de takken, die aan den *tumor* toebehoorden, en die angevuld waren door den kleinſten ſtam van den *foetus*. Maar de inſnyding in den *tumor*, die men gedaan had aan de *baſis* van den *exomphalus*, had de voor naamſte takken van de twee vaten verdeeld, en de kwik ontſnapte, voor dat men eene genoegzame hoeveelheid daar in konde brengen; hoezeer de injectie van de kwik in eenige takjes doordrong, ging dezelve niet over in een ander geſlacht van vaten.

Ik eindige hier de beſchryving van dit wonderbaar geval, die, even als dat 't welk bekend is gemaakt voor eenigen tyd geleden in het *Bulletin d'Ecole de Paris* (*), eenig meer gewigt aan ſoortgelyke gevallen, 't welk men by de Schryvers ontmoet, zal byzetten, aangaande welker laaſte berichten het ſlechtſjammer is, dat zy niet ſteeds zoo zeker zyn, als mogelijk ware geweest, door middel eene naauwkeurige beſchryving van den Ontleedkundigen ſtaat der deelen.

BEÛORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN, IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

Unteſuchungen über Amerika's Bevölkerung, dat is: Naſporingen over de Bevolking van Amerika, uit het oude vaſte land, opgedragen aan den Kamerheer A. V. HUMBLDT, door JOH. SEVERIN VATER, 1810. XII. en 211 bladz. in 8°. Leipzig, by Vogel.

De Schryver, die zyne uitgebreide en grondige kundigheden reeds, door verſcheiden Schriften, heeft aan den dag gelegd, levert, in dit Werk, eene ſchatbare Bydrage tot de kennis van Volken en Talen, welke des te meer opmerking verdient, daar niemand, voor hem, zoo vele zeldzame Amerikaanſche Spraakkunſten en Woordenboeken vergeleken heeft. De Bevolking van Amerika uit het oude vaſte land, is het vraagſtuk, waar van de Schryver de zoo belangryke, als moeilijke, oploſſing onderneemt. Tot dat einde voert hy, in de eerſte plaats, aan de meeningen van verſcheidene Geleerden, volgens welke Amerika zyne Inwoners uit *Egypte*, door *Israeliten*, *Cananiten*, *Phœniciers* en *Karthagers* zou be-

(*) Premier année N°. 1. p. 4-

bekomen hebben, en toont het ongerymde daar van aan. Dat de laatstgemelden, mischien, derzelver Scheepvaart tot aan de Oostkust van Amerika uitbreidden, komt hem niet onwaarschynlyk voor (bl. 19); gelyk almede niet, dat de verwildering der afgelegene Volkplantingen, op de verwoesting van Karthago moest volgen. Of de aloude Spanjaarden, de Kelten en Germanen aanspraak kunnen maken op de bevolking van Amerika, onderzoekt de Schryver bladz. 20 en volg. Op bladz. 22 staat hy stil op de sedert lang voor een sprookje gehouden vertelling, als of een Prins van Wales, lang voor COLUMBUS, de Nieuwe Wereld zou ontdekt hebben, en het overschot van de Walefche Volkplanting, onder de Noord-Amerikaansche Wilden, zou gevonden zyn geworden. Deze reeds van over lang, met grond, uit de ware Geschiedenis, verbannen Ontdekkingsreize, poogden, wel is waar, de Heeren J. WILLIAMS en G. BURDEN (*Discovery of America 1791. The Welsh Indians* 1800) tegen alle daarop ingebragte tegenwerpingen, vruchteloos, te verdedigen, daar zy geheel geen denkbeeld hadden van Oordeelkundig onderzoek, juiste bepaling der eigenlyke vragen en waardeering der getuigen. Van even weinige beduidenis zyn de Iersche woorden, die de groote Hypothese-maker, VALLANCEY in de Algonkynsche taal wil gevonden hebben, en door den Schryver (bladz. 23) worden bygebragt. Deze Algonkynsche woorden worden ook hier zeer gebrekkig aangehaald: immers, volgens het Woordenboek dier Sprake (*Vocabulary*, in *Long's Travels*, p. 200 f. q.) heet het Water niet *isca*, maar *nepee*: het Eiland niet *inis*, maar *minis*, en de Beer niet *makaun*, maar *macquah*.

Van de verhuizingen der Germaansche Volken uit Noorwegen, naar Amerika, handelt de Schryver bladz. 24—30, waarby hy ook had kunnen gewag maken van des Heeren CAMMERER's meening, die de *Peruvianen* van HERIOL en diens Zoon BRÄRN, doet afstammen. Dat ook uit *Groenland* Amerika heeft kunnen bevolkt worden, wordt bladz. 28 aangemerkt: dan wy zullen het beneden meer waarschijnlijk maken, dat de Groenlanders van het Westen naar het Oosten gerokken zyn.

Hierop volgen de nieuwe Hypothesen over de bevolkingen uit *China*, *Japan*, *Hindostan* en der *Tartaren* (bl. 30 en volg.). Voor de afstamming der Amerikanen uit *China*, welke zoo vele aanhangers gevonden heeft, laat zich ook met 'er daad niet weinig bybrengen. Byaldien het feit waar zy, dat volgens de Chinesche Jaarboeken, een stam van de *Hiogru*, onder deszelfs aanvoerder PUNON in Noord-Siberie verdween, kunnen ze, gelyk de Heer HUMBOLDT aanmerkt, als de *Atzteken* in *Mexico* verschenen zyn. Hier by komt, dat T. ASHE (volgens diens Reisbeschryving) in de Bouwvallen van Amerikaansche Gedenkteekens, by *Muskingum*, musvi-

sche

sche Schilderstukken en ringen met Chinefche karakters ontdrekt heeft.

Het vergaan der Groot-Mogolifche Vloot aan de kust van *Japan* (1281), mag ook wel menfchen in Amerika gebragt hebben. Indifche gebruiken wil JONES, in *Peru*, wedervinden. Maar over welk een' byfter wyden plas der Zee hadden de kinderen der Zon moeten zwemmen, om de denkbeelden van het Oostelyk Azië, naar de andere helft des Aardkloots over te planten! Met dit al vindt men in Peruviaanfche Lexicons *Sancritfche* Wortelwoorden. Een der merkwaardigfte is *Inti*, Zonne, in het Sancritfch *Indur*.

De Anecdote (bl. 36) van den Schilder SMIBERT, die, na voor den Groothertog van Toskanen eenige Siberifche Tartaren gemaald te hebben, by zyne komst, in Amerika, de Indianen in de *Narraganhet* Baal, voor één volk hield met de Tartaren, zal altyd belangryk blyven, vermits Schilders het fynfte gevoel voor zulke gelykeniffen hebben. Waarfchynlyk echter moet men de Anecdote op eene andere manier verftaan: anders toch konden ook de Grieken naar de Amerikanen geleken hebben, vermits de beroemde BENJ. WEST, toen hy voor de eerftemaal den APOLLO van Belvedere zag, in dezen de grootfte gelykheid vond met eenige Opperhoofden der *Mohawks*, welke hy in Noord-Amerika had leeren kennen.

Wy gaan met flilzwygen voorby de ongegronde meeningen nopens de bevolking uit verfcheidene landen, en de naams-gelykheid van Amerikaanfche en Aziatifche Volken, om op het gevoelen te komen van den verdienftelyken Geleerden SMITH BARTON, te *Philadelphia*, die den regten weg inftoeg, en door bepaalde feiten tracht te beweren, dat 'er ontwyfelbaar een zamenhang plaats heeft tuffchen de Volken van Azië en Amerika, gefteld ook dat de aard derzelve niet zoo in 't oog vallend ware. Hy zoekt allerwegen, uit de overlevering der vrye Amerikaanfche Stammen, *data* op, die van togten derzelven uit het Oostelyk deel van Noord-Amerika naar derzelver tegenwoordige Westlyke woonplaatfen fpreken, en poogt, zoo door taalkundige vergelykingen, als uit de gelykheid der Amerikaanfche fpraken, onderling, den zamenhang der gausche bevolking van dit Werelddeel, afteleiden, en de verwantschap der Amerikaanfche en Aziatifche talen, zoo duidelyk aantetoonen, dat 'er geen twyfel meer overblyft, of de bewoners dier beide Werelddeelen zyn van één' ftam herkomstig.

De Schryver had BARTON's *New views* (1798), die ook Recenf. bezit, voor zich liggen. De latere nafporingen van dezen Geleerden in de *Transactions of the American Philof. Society* T. VI. pag. 145, waren hem misfchien nog niet bekend; noch ook de fpraakkundige Aanmerkingen van den

Generaal PARSON over de Talen der *Huronen, Schavanssen en Delaware* in de *Memoires of sciences and arts* T. II. P. I. p. 123 waar uit blijkt, dat voornoemde talen elkanderen geheel niet gelyken.

Daar men de Talen, als eigendommen van zekere Menschen-rassen, kan beschouwen, zoo stelle men zich op eenmaal even zoo vele, in dit opzigt met elk-*ar* vergeleken oorkonden voor, uit welken de wederzydsche verhoudingen dier Menschen-rassen, zelfs boven de tyden voor alle Geschiedenis, zich ontdekken en bevestigen. By zulk eene vergelyking echter is de *juistheid* een volstrekt vereischte, vermits de minste feil in de opgave zich door geen vernuft laat verbeteren, maar tot valsche uitkomsten moet voeren. De zwarigheid, by de onderlinge vergelyking der Amerikaansche spraaken, is des te grooter, daar ze byna allen het schrift ontbreken, de Amerikanen in hunne uitspraak veel byzonders hebben, en verscheidene woorden in 't geheel niet door het schrift van andere volken kunnen uitgedrukt worden. Hier komt nog by, dat wy de meesie Noord-Amerikaansche Taalproeven aan de Engelschen verschuldigd zyn, die byna altoos de woorden uit vreemde talen verkeerd plegen uitspreken, en de zulken, als zy meenen wel uitsgesproken te hebben, by het onbepaalde van hunne voorzetsels, verkeerd schryven. Hunne woordenboeken kunnen dus bezwaarlyk juiste resultaten opleveren. Wyders zyn de Amerikanen ruwe en onbeschaafde menschen, van welke men geene spraakkundige aanmerkingen kan verwachten, die hunne taal niet verder verstaan, dan dat zy die spreken; en wier spraak eindelyk, ten uiterste zamengevoegd en met hul'pwoordjes en byvoegsels overladen, zeer moeijelyk te leeren is. De vergelyking van hunne talen mag dus geenszins beginnen met de onzekere en bedriegelyke woordvergelyking, waarin COLLIN verviel (*Transact. of the American Society*, T. IV. pag. 477) maar met de vergelyking der keuscheifende trekken van den spraakkundigen bouw, die, hoe min beschaafd de talen zyn, des te meer zamengefeld en onregelmattig is. De Schryver heeft zelf dit by zynen arbeid gevoeld, (bl. 50 en volg.) en zal den Beoordeelaar toestaan, dat wy, voor en aler wy geene volledige *Lex cons* van de Hoofdtalen der Amerikanen bezitten, tot geene besluiten kunnen geraken. De Schryver van eene verhandeling over de taal der *Muhhekannewer*-Indianen (*American Museum* T. V. p. 21 en 141) van welke de Hoogl. geen gebruik heeft gemaakt, was op den rechten weg, vermits hy begon van de inwendige samenstelling en spraakkunde. Zoo veel echter durven wy, volgens de kennis der Hulpmiddelen, die voorhanden zyn, beweren: dat de spraakkunde der Amerikaansche talen in de gronden geheel verschilt van de Noord- en Zuid-Aziatische; dat 'er zich

geene

geene mogelykheid opdoet, om ze tot eenen gemeenschappelijken oorsprong te brengen; dat 'er onder alle Noord- en Zuid-Amerikaansche spraken eene oorsprongelyke verwantschap plaats hebbe, en dat de velerleie Aziatische wortelwoorden, die men in de talen van het Noord-Westelyk Amerika ontmoet, slechts als gevolgen van loutere vermengingen te beschouwen zyn.

Zoo verre de Recensent de Amerikaansche talen kent, volgen deze allen eene en dezelfde wet van taalbouw; derzelver zamenstel wist, by hoe groote verscheidenheid en moeiljykhed ook, eenerlei beginfel aan, waar uit zy ontstonden: en het blyft, by slot, zeker, dat zy gezamenlyk aan een' Menschens-stam behooren, die onafhankelyk, en uit zich zelve in de nieuwe wereld opgewasfen is. De groote verscheidenheid der talen in Zuid-Amerika laat zich verklaren, uit de verschillende rigting der ontwikkeling van den geest, gedurende een zeer lang tydperk. Hetzelfde is het geval in Noord-Amerika, alwaar in *Kanada* wel vyfderlei talen heerschen, en die der *Irokese* van de tongvallen der overige Kanadische Wilden geheel afwykt, en mei de spraken der *Esquimaux*, *Schavanesen* en *Algonkinen* geene de minste overeenkomst heeft, hoe zeer zy ook in inwendigen bouw daar aan volkomen gelyk zyn. De taal der *Chippewaërs*, die om het Boven-Mer (See-Superior) wonen, schynt de oudste en meest besnaafde te zyn. De eenige verhuizing naar Amerika, welke de Recensent den Schryver zou kunnen roestaan, kon die der *Esquimaux* zyn, wier taal, op die der Groenlanders gelykende, tot de rykste in bewoordingen behoort, en van de overige Noord-Amerikaansche spraken geheel en al verschillende is. De gelykheid van taal, van lichaamsbouw, van kleeding, wapenen en huisgeraden, voornamelyk van de by geen ander volk gebruikelyke *Kajak* maken het waarschynlyk, dat dezen van het Oosten naar het Westen zyn getogen. (Vergel. Cook's *Voyage to the North Hemisphere* T. II. pag. 357, 364, 371, 391, 521. T. III. pag. 554). Derzelver aankomst echter heeft later en waarschynlyk eerst op dien tyd plaats gehad, wanneer het Noord-Oostelyk Azië nog aan Amerika verbonden was. De Aziaten hadden slechts een' stap te doen, om in Amerika te komen (bladz. 113—131) want tegenwoordig is de afstand der beiden Werelddeelen maar 39 mylen. De inwoners van *Labrador* en *New-foundland* aan de Oostkust (CARTWRIGHT'S *Journal* T. I. pag. 140. T. III. pag. 229) gelyk ook de Wilden van *Oonklaska*, *Williams-found*, *Cooks-river* en *Nortonfound* zyn van een en denzelfden stam met de *Esquimaux*. Langs denzelfden weg, werd ook Amerika van viervoetige dieren voorzien, 't welk, volgens PENNANT, daar uit blykt, dat van 25 Kam-schadalyche Landdieren, 17 in Noord-Amerika gevonden wor-

worden. Andere dieren aldaar kunnen uit het Noorden van Europa gekomen of op dryfs derwaarts overgezwommen zyn: hoe waren zy anders naar Spitsbergen, Ysland en Groenland geraakt?

De Ethnographische nasporingen van bladz. 59—85 moet men by den Schryver zelve nalezen, gelyk ook zyne scherpzinnige beantwoording der vrage: Of zich, op het oude vaste land, geene bronnen van de bevolking des nieuwen laten vinden? Dat de *Kariben*, gelyk de Schryver bladz. 85 beweert, eene mengeling van oude, in Amerika geborene, *Kariben* en Negers zyn, kunnen wy niet glad en gaaf aannemen. De *Kariben* op de *Antilles* waren een oorspronkelijke, zeer beschaafde en vergevorderde stam, gelyk de omdheden op *Haiti*, de Byschriften op de Rotsen van het Eiland *St. Jean*, en de schoone Karibische taal bewyzen. De vermenging met Negers ontstond later, nadat de ongelukkige Eilanders een bezoek van de Europeanen gekregen hadden. Wenschelyk ware het geweest, dat de Schryver de overoude Gedenkstukken in Noord-Amerika, uit de schriften die onder zyn bereik waren, naauwkeurig onderzocht hadde. Men vindt ze, voornamelyk aan de oevers der *Ohio*, *Mississippi* en *Muslingum*, ook nog meer westlyk, gelyk blykt uit de nieuwe Ontdekkings-Reize van LEWIS en CLARKE. Deze hebben vele overeenkomst met de groote, opgeworpen, Vestingen en Pyramiden, die men in Ierland vindt, en die van de Deenen afkomstig zouden zyn, en moeten ongetwyfeld voor het werk van uitgestorvene Menschen-rasfen gehouden worden. (*) Tot op den huidigen dag heeft een zeker kunstgevoel, onder de Indianen aan de Noord-Westelyke Kust, zich staande gehouden: immers vond MARCHAND, in Cox's Kanaal, Schilderyen en Beeldhouwwerken, die hem op het *valſche* denkbeeld bragten, dat zy van vlugtelingen uit *Mexica* afkomstig waren. —

Gott. Gel. Anzeigen van 6 Sept. 1810. N°. 142.

Algemeen en beredeneerd Register op alle de Publicatien en Ordonantien van de Gemeene Middelen voor het Koningryk Holland enz. Te Amst. en in den Haag by P. den Hengst & Zoon en de Gebr. Vosmaer, 2 Deelen, gr. 8vo.

Dit voortreffelyk alphabetisch Woord- en Zaak-register over alle sedert den jare 1806, met het welk de nieuwe orde van zaken in het Koningryk *Holland* een' aanvang nam, en dus alle

(*) Waarom meer dan de nog voorhanden zynde Overblyfsels der kunst en vlyt, van de Egyptenaren en Grieken? die voorzeker, niet onder de uitgestorvene, rasfen, welken voorheen deze landen bewoonden, gerekend kunnen worden?

alle vroegere, op de voormalige republikeinſche Staatsinrigting gegronde verordeningen wegens openlyke belastingen en inkomsten afgeſchaft werden, ingevoerde directe of indirecte laſten en impoſities, welke 't volk des Koningryks Holland dus verre opgelegd werden, is een zeer ſchatbaar repertorium; het welk elk Hollander, die een werk als dit ſlechts van verre weet te waarderen, zynen, by dezen moeilijken taak zich geheel conſequent geblevene landslieden, de bovengemelde Ondernemers en Boekhandelaars dank wyrt. [Na eene beſchryving der inrigting des werks, vervolgt de R^{ed.}] Het ware te wenschen, dat meerdere buitenlandsche Boekhandelaars, naar dit loffelyk voorbeeld, het welk in vele opzigten HOFFMAN'S *Repertorium der Preuss. Brandeb. Landesz. &c.* (2de uitg. reeds 6 Deelen) verre overtreft, voor uitheemsche Staten een' gelyken, maar ook even doelmatig uitgewerkten, arbeid ondernamen. Geſchreven en gedrukt wordt, by voorbeeld in Duitschland genoeg, en in onze dagen helaas! al te veel, dat honderdmaal gezegd is, maar aan een werk als dit heeft zich tot heden nog geen Duitscher gewaagd, offchoon deze anders in het letterkundig vak doorgaans aan elk ander Europeſch Volk den voorrang in grondigheid en aanhoudenden yver afwint, en daarin aan andere Volkeren als voorbeeld kan worden voorgeſteld. Veellicht lag de ſchuld hiervan niet aan onze ſchryfzieke, verſcheidene ook grondige en vlytige landslieden, die om geen altnaaks-werk te maken, 't welk men in het naaste jaar niet meer aanziet, liever zoo lang willen wachten, tot eene duurzame ſtaatkundige veſtiging aan de gedurige verwisſeling van zaken, en de byna jaarlykſche veranderingen, welke in de meeste Europeſche Staten ſedert tien en meer jaren voorgevallen zyn, perk geſteld, en zoo eene onderneming van kundige, verſtandige en vlytige, met de publieke werkzaamheden bekende mannen, tot de duurzaamheid eens honderdjarigen Almanaks verheven heeft.

(*Göst. Anz.* 1810. St. 125.)

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

SUIKER VAN BEETWORTEL.

Het is bekend, hoe men meer en meer voortgaat, niet alleen in het uitvinden van zelfſtandigheden, waaruit wy plaatsvervangers voor het anders zoo onmisbaar Su-

Suikerriet op het vaste land bekomen, maar ook in het oprigten van Fabryken, die ons deze surrogaten tegen billyke pryzen reeds verschaffen. Sedert lang bepaalde men zich niet meer by den Ahornboom en den Wynstok, om zich Suiker en Syroop te verschaffen; de Beetwortel of Kroot werd mede al ras als een Suiker bevattend voortbrengsel der Natuur geacht. Proeven met denzelven te Berlyn, eerst door den Hr. MARGRAFF en vervolgens door den Heer ACHARD, genomen, lieten hieromtrent niet den minsten twyfel over. Eene Commissie der eerste klasse van het Fransche Instituut werd reeds voor eenige jaren belast met de herhaling van de proeven dezer twee Scheikundigen; maar de zwarigheden, om de Suiker van Beetwortel die vastheid en zuiverheid te geven, welke men in dezelve verlangde te vinden, deden de werkzaamheden, welke de Commissie aangevangen had, staken. Deze werkzaamheid is, op het verlangen van het Instituut, hervat, en de Heer DEYEUX heeft in eene Memorie, welke hy in eene der laatste zittingen van de eerste klasse voorgelezen heeft, de middelen aangewezen, welke hy met den Heer BARRUEL, Chef van het Scheikundig Laboratorium der Arzney-School, gebestigd heeft, ten einde eene Suiker te bekomen, op welke niets aantemerkten viel. — By het einde dier Memorie heeft de Heer DEYEUX twee brooden Suiker van Beetwortel aangeboden, welke door alle de tegenwoordig geweest zynde Leden der Vergadering bezigtigd, en alle de eigenschappen van Riet-Suiker toekend zyn, en dat zy dezelve in allen opzichte konde vervangen. De soort van Beetwortel, door de Heeren DEYEUX en BARRUEL gebruikt, is bekend onder den naam van gele Beetwortel; maar de Heer DEYEUX heeft aangemerkt, dat zy denzelven van eene mindere hoedanigheid beschouwden dan den witten Beetwortel, en dat zy geloofden, dat deze laatste de gene was, welken een ieder, welke Suiker van Beetwortel maken wilde, de voorkeur moest geven. — De Heer DEYEUX heeft ook verhaald, dat hy wist, dat by *Besangon*, twee ryke landeigenaars, welke zich geassocieerd hebben, de voortbrengtels van 80 morgen lands ingeengst hebben, welke zy met Beetwortels bezaaid hadden; dat dezelve geheel en al tot het maken van Suiker zouden gebruikt worden, en men gegronde hoop had, dat de

uit

uitslag voldoende zyn zoude, om de onkosten, welke men tot het oprigten eener zoodanige Suiker-Fabryk had moeten doen, goedtemaken, en zelfs deze zoude overtreffen. Eene proef in 't groot, indien dezelve een goed gevolg heeft, gelyk men alle reden heeft te geloven, zal ongetwyfeld vele andere lieden ter navolging aansporen, en schynt te beloven, dat men weldra in *Frankryk* Suiker Fabryken van Beetwortel zal zien oprigten, zoo als die van Suiker en Syroop van Druiven, welke thans volkomen in werking zyn, en dat die te zamen zullen toebrengeu, om het gebruik der Suiker te verminderen, welke men tot heden verplicht geweest is van buiten 'slands te trekken (*).

SUIKER VAN PRUIMEN.

De Chimist BORNEMANN, te Straatsburg, heeft uit Pruimen zeer goede Suiker bereid, en wel in deze voordeelige evenredigheid, dat twaalf ponden Pruimen één pond gerafineerde Suiker opleveren.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Maandag den 24 van Winterm. 1810, in Amsterdam.

Aandelen by Hope & Comp.		Spanje 5½ prCt. by Hope & C.	187½ 19½
enz.	94 ½ 95	ditto dito nieuwc.	20 ½ 21
Rusland 5 prCt.	64½ 65	Portugal, by Hope & C.	91½ 92½
Zweden 5 prCt.	40 ½ 41	Engeland. Annuïteit. 3 prCt. niet gen.	
Denemarken, Toll. 4 prCt.	52 ½ 57	Frankryk Geconsolid. renten	
ditto Leen en Wisselb. 4 prCt.	75 ½ 77	5 prCt.	niet gen.
ditto Kroon 4 prCt.	70½ 71½	Dito Cert. by K. & V.	72½ 73½
Kelzer van Oostenryk 5 prCt.	24½ 26½		zond. Comp.
ditto 4½ prCt.	21 ½ 22	Wisselcours.	
ditto 4 prCt.	20 ½ 22	Op Londen.	niet genot.
		— Parys.	57½

Na.

(*) Wanneer wy wel onderrigt zyn, worden in Holland ook reeds onvermoeid proeven genomen, om zoo uit gele Wortelen als Beetwortelen Syroop te trekken. Onder anderen moet daarvan te Thamen aan den Uithoorn eene Fabryk bestaan, onder bestuur van den Hr. M. van Eyk, Apothekar aldaar, welke Syroop uit Beetwortel in aanzienlyke hoeveelheden in staat is te leveren, tegen den gematigden prys van 5½ stuivers het $\text{f\ss}$, en dadelyk geen onaanzienlyk debiet daarvan moet hebben.

Redact.

Nationale Schuldbrieven a 3 prCt.	9 a 4	dito Domeinen. 4 prCt.	13 1/2 a 15
dito a 2 1/2 prCt.	10 1/2 a 11	dito Vrywillig. a 5 prCt.	14 1/2 a 15
Losrenten uit de heffing van 98 a 3 1/2 prCt.	10 a 11	Kon. Negot. van 1807. 6 prCt. met oploop. premie by Aflosf.	27 1/2 a 28 1/2
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	9 a 11	Rescriptien Losb. na den Vrede.	12 a 13
dito 1801. a 3 1/2 prCt.	10 a 11	Bankgeld	90 1/2

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopen Week, is geweest: te *Amsterdam* 149; en te *Haarlem* 10, onder welke laatsten 4 beneden de 12 jaren en 1 Militair.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1810. Winter- maand	BARO- ME- TER.	THER- MOME- TER.	STREEK DER WIND.	LUCHT- OESTELD- HEID.
19	{ 29. 2 1/2 29. 4 29. 6 1/2 }	{ 42 42 37 1/2 }	{ W. N. W. N. O. W. }	betrokken; tusschen beide wat regen; 's avonds bewolkt.
20	{ 29. 8 1/2 29. 8 29. 4 1/2 }	{ 32 40 38 1/2 }	{ N. Z. Z. Z. W. }	bewolkt; 's avonds harde wind; regenachtig.
21	{ 29. 3 29. 2 29. 1 1/2 }	{ 41 42 45 1/2 }	{ W. W. N. W. Z. W. }	buiig met hagel; harde wind; 's avonds stormachtig; 's nachts zware storm.
22	{ 29. 3 1/2 29. 6 29. 5 1/2 }	{ 46 1/2 46 46 1/2 }	{ N. W. W. N. W. Z. W. }	bewolkt; harde wind; 's avonds tusschen beide wat regen.
23	{ 29. 4 29. 4 1/2 29. 5 1/2 }	{ 50 51 1/2 46 }	{ Z. W. — — }	voormidd. bewolkt; stormachtig; 's namidd. betrokken; harde wind; regenachtig.
24	{ 29. 4 29. 2 1/2 29. 5 1/2 }	{ 48 44 43 1/2 }	{ Z. — N. W. }	regen; 's avonds bewolkt met wind; 's nachts stormachtig.
25	{ 29. 1 1/2 28. 9 1/2 29. 0 }	{ 42 47 46 1/2 }	{ Z. Z. W. W. }	voormidd. storm met regen; verders omtrent betrokken; zeer harde wind.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PR.

T W E E D E D E E L S ,

E E R S T E R E G I S T E R .

BERIGTEN en BYZONDERHEDEN.

Van Hooi—Wintermaand 1810.

A.

Ademhalings-werktuig (nieuw) van Prof. Kopp, te Hanau.	bl. 287
ÆNEË (de Natuur- en Wiskundige H.) overlydt.	289
AGINCOURT (de Hr. LEROUX) zal een Werk over de Geschiedenis der Kunst in 't licht geven.	194
Ahornboomen, zie Suiker.	
AKADEMIE (Programma van de Leydsche Schilder- en Teeken-) <i>Ars Aemula Naturæ.</i>	341
— der Wetenschappen, Opzchriften en fraaije Letteren (de) van Toulouse verdubbelt den prijs uitgelooft op eene Vraag en herinnert eene andere.	408
Akustische Ontdekkingen, zie CHLADNI.	
Aldebaran, (verduistering van den) geëlsurveerd door Prof. VAN BREEK-CALKOEN.	223
Armée (metaal Gedenkteeken ter eere van de Groote) te Parys opgerigt.	130
AZUNI (gevoelen van den Hr.) over de uitvinding van het Kompas.	310

B.

BAKKER (de Haarl. Lector Anat. &c. G.) tot <i>Physiol. Anat. Chir. et art Obstetr.</i> Prof. te Groningen benoemd.	389
M. DEEL.	Deel.

- Beetwortel (Suiker van gele) door den Hr. DEYEUX het Fransche Instituut aangeboden. 413. Fabryk daarvan by Besançon ondernomen. 414.
 Syroop daar van in Holland bereid en in het gros te bekomen. Noot bl. 415.
- BESTERS (de Konstschilder A.) behaalt den prys in het Landschapsvak by de Leydsche Schilder- en Teeken-Akademie. 345
- BILDT (de verdiensten als Optisch Kunstenaar van B. E. VAN DER). 25
- BITAUBÉ (eenige Levensbyzonderheden van). 116
- Blinden (het eerste openbaar Examen van het Amsterdamsch Instituut tot Onderwys van) wordt plegtig in de Remonstr. Kerk gehouden bl. 305 en op hetzelfde onderscheiden proeven van vorderingen in Taalkunde enz. en Handwerken gegeven bl. 306.
- BODONI (de Parmesaansche Boekdrukker) verkrygt eene Jaarwedde van Keizer NAPOLEON. 193
- Boekberigten (Fransche). 194
- Borduurkunst (merkwaardige proeven van) te Manheim vertoond. 19
- BOS (HARM. TEN) behaalt eene premie van 30 Dukaten by de Holl. Huish. Maats. 28
- BOSSCHA (Levensberigt wegens den Hr. JOHANNES) 210
- (Prof. IERM.) zendt een Gedicht, aan R. FORSTEN gerigt, zie FORSTEN.
- BOURNISSAC (A. S. DE) behaalt by de Marikillaansche Akademie eene Medaille. 113
- BRUGMANS (Mr. P. A.) wordt Lid van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leyden. 178

C.

- CANOVA (nieuwste Kunst-arbeid van). 66
- Carpatisch Gebergte (ten dienste der Delfstofkunde wordt het) door Russische Geleerden doorkruist. 193
- CAVENDISH (de Engelsche Scheikundige) overlydt bl. 81. Levensbyzonderheden van denzelfden bl. 82.
- Cement (nadere beproeving van de deugdzaamheid der Amsterdamsche roode Kunst-) bl. 190. Gunstig uitgevallen ib.
- Charta Magna (de beroemde) toevallig behouden. 95
- Chineesch Woordenboek (Letterkundig geschil by gelegenheid van de vervaardiging van een) 259
- CHILADNI (eenige berigten betrekkelijk de Geschiedenis der Akustische ontdekkingen van den Hr. E. F. F.) 151 en 242
- COOPMANS (de Hoogleeraar GADSO) overlydt. 116. Korte schets van zyn leven en geleerden arbeid. 179. Zyn karakter. 185.

D.

- Denis (de Parysche Poort St.) hersteld. 1
- DESAIX (een Standbeeld voor den Generaal) opgerigt. 131
- Deventer (de Latynsche Schole te) eene zylyng medewerkende oorzaak der Kerkhervorming in de 16de Eeuw. 283
- Distilleervaten (de invloed van de gedaante der) op de hoedanigheid der te distilleren voortbrengfels. 107
- DOMERGUE (de Taalkundige URBAIN) overlydt. 130
- Doe-

Dooven en Stommen (Jaarlyksch Examen en Prysuitdeeling van het Instituut tot onderwyzing van) te Groningen.	98
Druiven, zie Suiker.	
DUBOS (de Fransche Epigrammatist) overlydt.	145

E.

Engeland (Boekberigten uit)	136
ENS (de Franekerse Hoogl. S.) wordt Lid van het Amsterdamsch Genootsch. p. ter bevordering der Heelkunde.	250
<i>Epidendron</i> (eene nieuwe Indische plant genaamd) in Engeland aangebragt.	385
ESMENARD (de Fransche Dichter) wordt Lid van de Klasse der Fransche Taal- en Letterkunde van het Instituut	321
EUGENIUS (nader berigt wegens de aanstaande uitgave van de Staatk. Schriften en Brieven van Prins)	241

F.

FABRICIUS (het Naturalien Kabinet van wylen den Deenschen Hoogl.) door zynen Koning gekocht.	177
<i>Foetus</i> (waarneming wegens een*) gevonden in het <i>abdomen</i> van een manelyk kind. 376. Ware Historie der ziekte. ib. Onderzoek van het lyk. 379. Uitwendige beschouwing van de vrucht. 393. Ontleding van de vrucht. 396 en 403.	
FORSTEN (Levensberigt wegens den Harderwykischen Hoogleraar RUDOLPH) 289 en 311. Bydrage tot hetzelfde in een Latynsch Gedicht van H. BOSSCHA.	322
FOUQUES, zie Suiker.	

G.

GARCIN (ANT.) verkrygt eene remuneratie van 10 Duk. by de Holl. Huish. Maatschappy.	27
GENOOTSCHAP (het) tot verdediging van den Christelyken Godsdienst in den Haag, houdt zyne XXVte Algemeene Vergadering. 115. Programma van hetzelfde. 172 en 188. Nader berigt van hetzelfde 322.	
———— (het Teekenkundig) <i>Pictura</i> , te Dordrecht, deelt programma's uit.	132
———— (he. Genees- en Heelkundig) aan de Zaan houdt zyne Algemeene Vergadering en deelt pryzen uit.	156
———— (het Wis-, Bouw-, Natuur-, Reke- en Teekenkundig) <i>Mathesis Scientiarum Genitrix</i> te Leyden, houdt zyne XXVte Algemeene Vergadering. 194. Redevoering gedaan en pryzen by die gelegenheid uitgedeeld.	195
D d 2	GE.

GENEOTSCHAP (het)	ter bevordering der Heelkunde houdt deszelfs Algemeene Jaarl. Vergadering. 247.	Programma van hetzelfde. ib.	
—————	(het Amsterdamsch) ter bevordering der Koepok-Inenting voor minvermogenen, houdt zyne zevende Algemeene Vergadering.		308
—————	(het <i>Natuur- en Scheikundig</i>) te Groningen vereenigt zich met eene aldaar bestaande <i>Natuuronderzoekende Maatschappij</i> , onder den eersten naam. 274. Plegrigheid ter dezer gelegenheid. 275.		
—————	(TEYLER'S Godgeleerd) bekroont met Goud en geeft eene nieuwe Pryspraak op.		353
—————	(————— Tweede) doet berigt wegens het onbeantwoord blyven eener Pryspraak en schryft die andermaal uit.		309
—————	(————— ———) schryft eene nieuwe Geschiedkundige Pryspraak uit.		370
GEOFFROY (de Franfche Geneeskundige)	overlydt.		369
Gesellschaft (het Berlynsche)	<i>Naturforschender Freunde</i> schryft eene Botanische Pryspraak uit.		209
Gezelschap (het Kunstbeoefenend)	<i>Kunstmin en Vermaak</i> , te Amsterdam, kent pryzen aan onderscheide klassen toe.		225
Göttingen (inrigting van het Ziekenhuis by de Universiteit van)	67, Hoeveel en welke Zieken daarin opgenomen en genezen. ib.		
Griekenland (een blik op het Hedendaagsch)			275

H.

HAASTERT (de Hr. ISAAC VAN)	wordt lid van de Maatschappij van Nederlandfche Letterkunde.	178
HEMERT (de Hoogl. P. VAN)	wordt tot lid van Verdienften der Hollandfche Maatschappij van fraaije Kunften en Wetenschappen verkozen.	295
Hitte (aanhoudende)	te Parys in Wynmaand.	250
Hollanders, (de Room der)	byzonder wegens hunne vindingrykheid, be- toogd. 133, 148, 168 en 186.	
Honden (nieuw blyk van de getrouwheid der)		254
HOOG (GERRIT DE)	ontvangt eene premie van f 200 —:: van de Holl. Huish. Maatf.	27
HUMBOLDT (A. von)	wordt tot buitenlandsch Geëassocieerde van het Fransch Instituut benoemd.	83

I.

Indigo-Surrogat	door den Boheemschen Dr. HEINRICH uitgevonden.	276
INSTITUUT (verrigtingen van de Klasse der Geschiedenis en oude Let- terkunde van het Fransch)	in eene openbare zitting. 33 en 34	
—————	(het) van Holland houdt zyne Jaarlykſche algemeene zitting. 149	

J.

Japan (onthaal en verblyf van het Russisch Gezantschap in) in den Jare 1804. bl. 355 en 387
 JURLING (D.) behaalt eene zilveren Medaille by de Holl. Maats. 28

K.

Kaarten (Post- en Reis-) door HENRICH te Leipzig op syn Mousfeldin gedrukt, en met kleuren, tegen het afwaschen bestand, gedekt. 157
 Kanonnen (Geweersloten aan) 207
 KANT (een Marmer Borstbeeld van IMMANUEL) op zyn' geboortedag plegtig te Koningsberg ingewyd. 49
 KASTEELE (Levensberigt wegens den Heer P. L. VAN DE) door J. W. TE WATER. 196. Zyne Staat- en Letterkundige loopbaan. ib.
 Katoenteelt te Canino in den Kerkelyken Staat. 350
 Kinabast (hoe in Peru ingezameld) 332
 Koepok - Inenting (voortgang van de) in Oost - Indiën. 81
 Koffy - Surrogaat (nieuw) in den *Astragalus Boeticus*. 206
 Kompas (het) is door de Chinezen uitgevonden, door de Arabieren overgenomen en zoo allengs in Europa gekomen. 281. Azuni's gevoelen over die uitvinding. 310.
 KONING (de Hr. J.) wordt lid van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leyden. 178
 Korenbloemen (blauwe sapverw bereid uit) 76
 KRAUSS (de Hoogl.) draagt met eene Redevoering het Rectoraat aan den Hoogl. ROOZEBOOM over. 3
 KÜTTNER (Levensberigt van CARL GOTTLÖB) 72
 Kweekschool voor de Zeevaart (de) viert haar 25jarig feest. 379. Prof. VAN SWINDEN doet eene redevoering ter dezer gelegenheid. ib.

L.

Landbouwkundige Werktuigen van Gouvernementswege in Holland in een Kabinet te Amsterdam byeen gebragt. 258. Staat van het Kabinet. ib.
 LANGENBECK (de werkzaamheden van den Hoogl.) in het Univers. Ziekenhuis van Göttingen. 67 en 68
 LANZI (de Oudheid- en Taalkundige) overlydt. 1
 Laocoön (iets over den) door A. VAN DER WILLIGEN. 226
 LE COMTE (de Franche Beeldhouwer) tot Lid van het Instituut benoemd. 67
 Lektuur (gevolg van goede) 159
 LEPPICH (de Hr.) vindt een nieuw Muzyk-Instrument uit, Panmelodicon geheeten. 191
 LOEN (de Prenten en Munten van M. VAN) worden verkocht. 92
 Dd 3 LORIN

- LORIN (de Hr. THEODORE) wordt lid van de Maatschappij van Nederlandse Letterkunde te Leyden. . . . . bl. 179
- LORME (Levensgebedenis van MARION DE) 141
- LOTZE (Prof. J. A.) maakt zich als Schryver bekend van eene Verhandeling by het Haagsch Genootschap ter verdediging van den Christelyken Godsdienst tegen deszelfs hedendaagsche bestryders. 323
- LUCE DE LANCIVAL (de Fransche Letterkundige) overlydt. 131. Levensberigt wegens denzelfden. 371.

M.

- MAANEN (de Hr. en Mr. C. F. VAN) wordt lid van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leyden. 178
- MAATSCHAPPY (de) van Wetenschappen en Kunsten te Grenoble geeft eene Pryspraak op. 2
- (de) ter bevordering van den Landbouw houdt hare groote vergadering. 10. Programma van dezelve ib.
- (de) Clasische Letterkundige) schryft twee Prysragen uit. 161
- (de) der Teekenkunst: *Kunst zy ons doel!* doet uitspraak over de Akademiebeelden by dezelve ingezonden. 168
- (de) van Nederlandsche Letterkunde te Leyden houdt hare jaarlyksche zitting, schryft eene Pryspraak uit enz. 177. Houdt hare eerste openbare zitting in dit seizoen. 370.
- (de) *Tot Nut van 't Algemeen* houdt hare algemeene vergadering. 201. Programma van dezelve. ib., 214 en 231.
- (de) Koninkl.) van Wetenschappen te Göttingen geeft Huishoudkundige vragen op. 273
- (de) Hollandsche) van fraaije Kunsten en Wetenschappen houdt hare algemeene vergadering. 293. Programma derzelve. ib.
- MAIUS (de Hr.) wordt tot Lid van het Fransch Instituut benoemd. 145
- MARIN (de Fransche Geneeskundige) overlydt. 321
- Marfelle* (de Akademie van) houdt eene openbare zitting. 113
- MEERSCH (de Heer en Mr. J. F. VAN DER) wordt Lid van de Maatsch. van Nederl. Letterkunde te Leyden. 178
- MEINERS (de Göttingfche Hoogleeraar CHRISTOPH) overlydt. 97
- MOITTE (de Fransche Standbeeldhouwer J. G.) overlydt. 67
- MONNIKHOFF'S Legaat (Programma van het) 250
- MONTGOLFIER (de Hr. JOSEPH DE) uitvinder der Luchtbollen enz. overlydt. 33
- MORTIZ (de Amsterdamsche Kunstfchilder L.) behaalt den prys in het Historievak by de Leydsche Schilder- en Teeken-Akademie. 343. Nader ontleding van zyne Schildery. ib.
- MULDER (de Groningsche Hoogl. JOHANNES) overlydt. 337. Zyne nagedachtenis plechtig hulde toegebracht door het Natuur- en Scheikundig Genootschap te Groningen. 388.
- Museum (het) der Natuurlyke Historie te Parys met een' grooten Visch verrykt. 131

N.

Nauwkeur (manier om fraai) te verwen.	367
NAUDET (de Hoogl. JOSEPH) behaalt een' prys by het Instituut.	34
Nehalennia (de Hr. CH. POUGENS geeft over de Zeeuwische Godheid) een Werkje uit.	97
NIEUWENHUIS (de Heer LAMBERTUS) te Endscheide overlydt. 257.	
Zyne verdienste. ib.	
NIEUWVEEN (de Hr. J. H.) wordt tot Fransch Stads-Kostschoolhouder te Leyden aangesteld.	357
NOIR (de Franfche Bouwkundige LE) overlydt.	33
Noord-Amerika (de vereenigde Staten van) over weinige jaren en heden.	206
NOORDINK (de Hr. H. A.) onlangs tot Dr. in de Regten bevorderd. overlydt.	167

O.

Olie (hoeveelheid) uit onderscheide zaden gewonnen.	158
Optische Instrumentmakers (berigten wegens nog levende Hollandsche)	4
Ouderdom (voorbeelden van hoogen) 127, 128, 141, 160, 222, 336, 352 en 400.	

P.

Panmelodicon, zie LEPPICH.	
Papieren Stoppen in Rusland uitgevonden, om Kurken te vervangen.	253
PAREAU (de Hoogl. J. H.) aanvaardt zyn Ambt te Utrecht met eene redevoering.	210
_____ behaalt den gouden Eerprys by TEYLER's Godgeleerd Genootschap.	354
Phosphorus (gemakkelyk en eenvoudig Werktuig, om den) in vormen te brengen.	325
Pictura, zie Genootschap.	
Portugal (staat der Letterkunde in)	374
POUTET (de Hr.) behaalt by de Marfcelliaanfche Akademie eene Medaille.	113
PRAEDINIUS (de Grafzerk van den Geleerden Groninglander REGNERUS) vernieuwd. 385. Nieuw Opfchrift op dezelve. 387. Zyne verdienften en het oud Opfchrift, in de noot. 386 env.	
PREVOST d'IRAY (de Hr. LE) behaalt eenen prys by het Instituut.	34
PRINZEN, (de Gebroeders) RAMAER, VAN DE LOO en Comp. verwerven eene premie van 50 Dukaten bij de Holl. Huish. Maatsch.	27
PROUST, zie suiker.	
Pruimen (Suiker van) wordt te Straatsburg door den Chin. BORNEMANN bereid.	415
Prysvragen en Voorstellen. Over de Gefchiedenis der Allobrogen en Vocontiers.	2

Prysvragen en Voorstellen.

- Over de mate van broeijing van het hooi als
beter voedsel, — en over de oorzaken van
de broeijing van het hooi, middelen ter voor-
koming daarvan enz. 11
-
- Over het onderscheid tussehen Egyptische
Garst en Zomergarst. 28. De verbetering
der Rasfen van het Rundvee; — het beploe-
gen met den Mecklenburgischen Haak- of Wan-
daalschen Ploeg; — het nut der Stalvoede-
ring. 29. Veredeling van inlandfche Tabaks-
toorten; — oprigting van Bier- en Wyngla-
zen Fabryk; — het vervangen van Hazen-
haar door eenige andere stoffe voor de fynere
Hoeden. 30. Het in werking brengen der
Polyautographie of Steendruk. 31.
-
- Over den staat van de Fransche Dichtkunst in
de twaalfde en dertiende Eeuw. 34
-
- Over Matryzen tot beweegbare Muzyknooten.
24. Het uitwischen van vlekken uit gea-
derd Marmer. *ibid.* Gebruiken van Stoom
bij de bereiding der Zeep. *ib.* De oorzaken
die de Botermaking vertragen. 45. De toe-
passing der Boetsceerkunst op de Natuur-,
Ontleed- en Verloskunde hier te lande. *ib.*
-
- Over het Glaschilderen. *ib.*
-
- Over Surrogaten van de Indigo 75
-
- Over den staat van Koophandel van Marseille in
de 11de, 12de en 13de Eeuwen. 113. En
de vervaardiging van Kunst-Weedasch. 114
-
- De Melk en derzelver behandteelen; — de
bepaling der grondlasten naar de vruchtbaar-
heid enz. 162
-
- Verscheiden tussehen de bestryders van de
Goddelykheid der Christel. Leer; — over
den invloed der getuigenis of het zwijgen der
Kerkvaders op de echtheid van betwiste By-
belboeken en plaatfen. 175
-
- Over de Oordeelkundige ontvoering van de
schoonheden en gebreken van den Profastyf
van Hooft. 176
-
- Voorname Godsdienst- en Burgerplegtigheden
onder verschillende volken; — den invloed
der uitwendige vernakelykheden op de ze-
delyke vorming der Jeugd; — een Natuur-
Huishoudkundig Handboekje. 234. Over
den voordeelligen invloed van de uitbreiding
der Wetenschappen enz. op de Burgermaat-
schappy. 235.
-
- Over de verbetering van de *Pehymeters*, ten
einde niet met eene enkele, maar met alle
doormetingen des Bekkens bekend te raken. 249
-
- Over den invloed der Planten, van het kli-
maat en weder op de honig en was. 273.
De beveiliging der Raapzaad-akkers van scha-
delyke infekten; en de verbetering der Bieren
in Nederlaxen. 274.

<i>Prysvragen en Voorstellen.</i>	Over den aard en kracht van het kortspreekige in den styl van TACITUS. 294; — over de eenvoudigheid maar meerdere uitwerking der Muzyk van de Ouden en hoe de heden-daagsche hoogere trap van verfyning derzelve daar mede overeen te brengen. ib. — Eene Lofreden op CHRISTIAAN HUYGENS. ib.	
	LOIS BOISOT ter gedachtenis van Leydens Ontzet door de Regering dier Stad met een gouden Ketting en Eerepenning beschonken. 345; — een binnenvertrek door de Zon verlicht, waarin by eene brandende kaars een brief verzegeld wordt. 346. Kunsttafereelen. Beknopt onderzoek der stellingen van Prof. J. A. EBERHARD in het 3de Dl. van zyn Werk, getiteld: <i>der Geist des Urchristenthums</i> .	
	Over de oorzaken der bestendige voortdu- ring van het Chinesche Ryk.	354
	Over eene Geschiedenis der werkingen van de Electricke stof in ziekten. 401. Geogra- phische, oudheidkundige enz. berigten wegens de vroegere bewoners van Gallie in de omlie- ken van Toulouse. 402.	370

R.

RAUCH (een nieuw basrelief vervaardigd door den Beeldhouwer).	66
REBENTISCH (de Duitsehe Botanicus JOH. FR.) overlydt.	145
Regen (bloedkleurige) digt by Hermannstadt gevallen.	77
REICH (de Ridder J. C.) wordt lid van het Amsterdamsch Genootschap ter bevordering der Heelkunde.	250
REINWARDT (de Hr. C. G. C.) aangesteld tot Profesi. extraord. Chemie &c. aan het Amsterdamsch Athenaeum. 18. Aanvaardt dit Ambt met eene redevoering. 309.	
RIENKS (de verdiensten van en levensbericht wegens S. J.)	4 en 19
ROELOFS (de Kunstenaars-verdiensten der Gebroeders).	4 en 20
Rusland (nieuwe Geographie en Statistiek van).	129

S.

SANDIFORT (de Leydsche Hoogl. G.) wordt lid van het Amsterdamsch Genootschap ter bevordering der Heelkunde.	250
SARTORIUS (de Hr. G.) behaalt eenen prys by het Fransch Instituut.	34
Schilderyen-Galeery (thant van de) te Parys in Zomermaand 1810.	239
SCHULTE (F. C.) ontvangt eene premie van f 200.-.-: van de Holl. Huish. Maats.	27
SCHULTZE (H.) ontvangt eene premie van f 200.-.-: van de Holl. Huish. Maats.	27

SCHWAB (de Hr. J. C.) maakt zich bekend als Schryver eener Phys- verhandeling by het Stolpiaansch Legaat, over den Eed, welke den druk is waardig gekeurd.	100
SEBASTIAN (de dirigerende Chirurgyn by het Militair Hospitaal te Ley- den J. F. C.) bekomt het Accesit by Monnikhof's Legaat.	252 en 253
SEUMÉ (iets over JOH. GOTTFR.)	50
SLOCHTEREN (verschrikkelyk Natuurverschynfel te).	334
SLUITER (de Hoogl. J. O.) draagt het Rectoraat der Deventersche Doorluchtige School, met het houden eener Redevoering, aan zynen Ambtgenoot J. VERBURG op.	353
SMETH VAN ALPHEN (Pryzen van eenige der voornaamste Schilderstuk- ken uit het verkochte beroemde Kabinet van wylen den Heer DE).	90
SOEK (de Delftsche Heel- en Vroedmeester P.) wordt Lid van het Am- sterd. Genootschap ter bevordering der Heelkunde.	250
SOEMMERING (de Beijersche Geheimraad S. TH.) behaalt eene gouden Medaille by Monnikhof's Legaat.	251
Spys-uitdeeling (Berigt wegens de Oeconomische) te Amsterdam, sinds eenige jaren aldaar ingengt. 101. Beschryving van den Wagen daar by in gebruik. 120.	
Stokstoel (de Berlynsche Mechanikus WINKLER vindt eenen) uit.	111
STRATINGH , zie Phosphorus.	
SUERMAN (de Heer B. F.) aanvaardt zyn Hoogleeraarschap met eene plechtige Redevoering. 3. Wordt lid van het Amsterd. Genootschap ter bevordering der Heelkunde. 250.	
Suiker en Syroop uit Druiven (belooningen en aanmoedigingen voor de uitvinding en vervaardiging van) van wege den Franschen Keizer. 74. Nader Decreet deswegens. 157.	
— uit Ahornboomen (bereiding van) in het groot in Oos- tenryk.	129
— zie Zeetwortel, zie Pruimen.	

T.

Teekeningen (nieuwe manier om) afgedruken.	271
Teekenkunde (uitdeeling van Pryzen door het Instituut van) by het Haagsch Depart. der Maatsch. <i>Tot Nut van 't Algemeen.</i>	18
Tentoonstelling van Schilderyen te Mannheim.	9
— — — — — Zurich.	347
THORWALDSEN (berigt wegens de voornaamste Werken en twee nieu- we Basreliefs van den Deentschen Beeldhouwer)	65
THUGUT (siedig gezegde van den Baron VAN)	318
Toulouë , zie Akademie der Wetenschappen enz.	

V.

VERWEY (de Haagsche Leeraar B.) behaalt by het Haagsch Genoot- schap tot Verdediging van den Christel. Godsdienst eene zilveren Me- daille.	116
Vesuvius (uitbarstingen van den). 222. Nader berigt deswegens.	383
	Vleesch.

Vleesch, Vruchten enz. (nieuw Fransch middel, om) te bewaren.	93
VOLTZ (F.) b haalt de zilveren Medaille by de Holl. Huish. Maatschappy.	28
Vruchtbaarheid (ongemeene Huwelyks-)	352

W.

WACHENDORFF (de Hr. Mr. C. A. van) overlydt.	164.	Eenige byzonderheden wegens denzelfven. <i>ibid.</i>
Wagen tot Spysvervoering, zie Spysuitdeeling.		
Wandluizen (onkostbaar middel tegen de).		253
Waterflede (eene gemakkelijke en veilige) door BAADER uitgevonden.	366.	
Hoe zamengesteld. <i>ibid.</i>		
WEINHOLD (de Saxische Hoogl.) deelt den Beijerschen Koning zyne uitvinding, om de oppervlakte van de aarde en <i>relief</i> te vertoonen, mede.		273
WENCK (de Leipzigsche Hoogl. F. A. W.) overlydt.		17
WIEBEMANN (de Deensche Hoogl.) biedt zyne Verzameling van Natuurlyke Zeldzaamheden ten openbaren gebruike den Koning aan.		177
WILKEN (de Heidelbergfche Hoogl. F.) behaalt een' prys by het Fransch Instituut.		34
WITTE (het beroemde Kind J. H. F. C.) by den Hr. GUTSMUTHS.	264.	
Nauwkeurige berigten en Getuigschriften wegens hetzelfde.	264—270.	
WY (de Ontleed-, Heel- en Vroedkundige G. J. van) overlydt.	114.	
Eenige byzonderheden wegens denzelfven. <i>ibid.</i>		
WYERS (de Hr. W. F.) wordt lid van de Maatschappy van Nederlandfche Letterkunde te Leyden.		178

Z.

Zanger (Anecdote wegens een' Italiaanfchen)		399
ZOEGA (kort Levensberigt wegens den Deenfchen Geleerden).	146.	Zy-
ne volledige Topographie van Rome wordt door Dr. KOES uitgegeven.		257
Zwemmantel (proeve te Venetie met eenen) genomen.		164

T W E E D E D E E L S ,

T W E E D E R E G I S T E R .

**BOEKEN, KAARTEN, KONSTPLA-
TEN en MUZYKWERKEN.**

Van Hooi—Wintermaand 1810.

A.

ASSEN (COEN. JAC. VAN) <i>Disputatio Juridico - Literaria.</i>	221
--	-----

B.

BOSCH (H. DE) <i>Observ. et Notæ in Anthologiam Græcam.</i>	35, 54
(beoord. in de <i>Gott. Gelehrte Anz.</i> van).	123
Brieven geschreven op eene wandeling door een gedeelte van Duitschland	126
enz. etc. Dl.	126

C.

CREUZERI (F.) <i>Oratio Sc.</i>	240
---------------------------------	-----

D.

DISCHBEIN (H. C. TH.) <i>Disseratio Juridica Inauguralis.</i>	360
	EWALD

E.

EWALD (J. L.) Eheleche Verhältnisse, 2 b.	328
EWYCK (D. J. VAN) <i>Disfertatio Inauguralis</i> .	340

G.

GRATAMA (Prof.) Regtsgeleerd Magazyn, 1ste Dl. III. St.	34
---	----

K.

KRUYFF (J. DE) <i>Disfertatio Juridica Inauguralis</i> .	315
--	-----

L.

LAAR (B. VAN) <i>Disfertatio Antiquario Juridica</i> .	341
LINDEN (J. VAN DER) Beredeneerd Register op het Wetboek NAPOLEON.	381
LUZAC (J.) <i>Lectiones Atticae</i> .	79

M.

MOENS (P.) De twaalf Maanden, 1ste en 2de Stuk.	295
---	-----

P.

PAN (J.) <i>Disfertatio Juridica Inauguralis</i> .	234
PINDARI <i>Thebani Epitome Iliados Hom. ed. VAN KOOTEN et WEYTINGH.</i>	138
POTTER (H.) Reis door een groot gedeelte van Zuid-Holland in 1807 en 1808.	361
———— Lotgevallen op eene mislukte Reis naar de Kaap de Goede Hoop, 4 Dn.	362
Publication en Ordonnantien van de Gemeene Middelen (algemeen en beredeneerd Register op alle de) voor 't Koninkryk Holland, 2 Dn.	412

R.

REGENBOGEN <i>Commentatio de fructibus Belli Sacri</i> .	368
RELANDI <i>Galatea ed. PETRO BOSSCHA</i> .	217
ROSSEM (H. W. VAN) <i>Disfertatio Chémico-Médica</i> .	299
SCHUL-	

S.

SCHULTINGII (ANT.) *Nota ad Digesta seu Pandectas ed. SMALLENBURG.* 72
 SUASSO (D. L.) *Morborum Exanthematicorum Descript. Spec.* 26, 238, 286

V.

VATER (I. S.) *Unterfuchungen über Amerika's Bevolkerung.* . 407
 VITRINGA *Disfertiatio Juridica de Nuptiis prohibitis.* . 236

W.

WEILAND (P.) *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek P. R. en S.* 38, 59
 Wetboek NAPOLEON ingerigt voor 't Koningryk Holland. . 381

Z.

Zamenfpraken over de Scheikunde, vert. door VAN BAALEN, 1fte Dl. 219

TE HAARLEM BY

A. L O O S J E S, Pz.

NB. Dit Registerblad wordt, met bygevoegden Titel en
Omlag, voor den gewonen prys uitgegeven.

